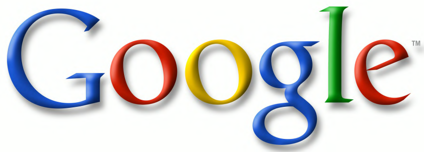
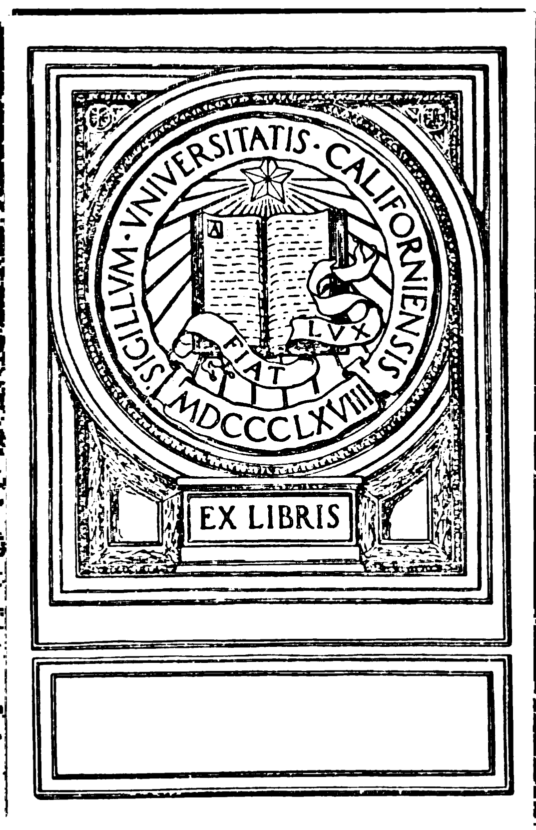

SIGILLVM · VNIVERSITATIS · CALIFORNIENSIS
FIAT LVX
MDCCCLXVIII
EX LIBRIS

GRAMATIKA

I STILISTIKA

HRVATSKOGA ILI SRPSKOGA

KNJIŽEVNOG JEZIKA.

NAPISAO

Dr. T. MARETIĆ
KR. SVEUČ. PROFESOR.

1899
ŠTAMPA I NAKLADA KNJIŽARE L. HARTMANA (KUGLI I DEUTSCH), ZAGREB.

PREDGOVOR.

Pored svih dojakošnjih hrvatskih i srpskih gramatika odavno ljudi, kojima je stalo do čista i dobra jezika, osjećaju nestašicu knjige, koja bi im bila potpuno i pouzdano rukovodstvo pravilnoga današnjega književnog jezika. Tu nestašicu hoće da ukloni ova knjiga, t. j. ona hoće da bude normalna i potpuna gramatika toga jezika. Svatko će lako razumjeti, ako sam ja htio pomenutoj potrebi doskočiti, da nijesam smio pisati ni istoričku ni poredbenu gramatiku, a ni gramatiku našijeh narječja, jer obrazovani naši ljudi, koji hoće da dobiju u ruke normalnu i potpunu gramatiku književnoga jezika, oni ponajviše slabo pitaju, za što je što u jeziku ili kako je nekad bilo ili kako je u neknjiževnijem narječjima, već oni hoće, da im se reče, kako je danas što u književnom jeziku, što je u njemu dobro, što li nije. To je jedan uzrok, za što ova moja gramatika prikazuje samo današnji književni jezik, a drugi je uzrok u tome, što sam želio, da knjiga ova ne bude prevelika; da je ovo osim onoga, što jest, još i prava istorička i poredbena gramatika, morala bi knjiga biti još jedan put ovolika, a to joj jamačno ne bi bilo zauvarno. No opet će čitatelj naći u mojoj gramatici gdjekoju kratku napomenu, koja izlazi iz granica današnjega književnog jezika; to će naći ondje, gdje sam držao, da je vrijedno i potrebno, da se što protumači, a ne može se protumačiti iz samoga današnjeg književnog jezika. Takovih kratkih napomena ima najviše u »glasovima«, jer su tamo najpotrebnije.

Ako sam htio, da ova knjiga bude onakova, kakova treba, morao sam građu za nju uzimati iz djela pisanijeh najboljim književnim jezikom. Svi ljudi, koji o toj stvari mogu pravo suditi, slažu se u tome, da je Vuk Stefanović Karadžić do danas prvi naš pisac, što se tiče pravilna i dobra jezika, da je on za književni naš jezik ono, što je Ciceron bio i jest za književni latinski jezik. Budući da o Vuku i ja ovo mislim, za to je trebalo, da iz njegovijeh djela saberem što potpuniju građu za ovu moju knjigu. Vuku se od svih drugih pisaca u pravilnosti književnoga jezika najviše

približio Daničić; za to sam ja obilno upotrebio i ona Daničićeva djela, koja su za taj posao najzgodnija. Napokon sam upotrebio narodne umotvorine, što ih je na svijet izdao Vuk poznatom svojom vještinom, u kojoj ga nitko nije dostigao. Drugijeh izvora nijesam htio upotrebiti, jer ne bi dosta bilo uzeti samo još dva ili tri pisca, već mnogo više, a onda bi u knjizi mojoj bilo odviše citata i ona bi morala biti znatno veća. Osim toga sam uvjeren, da i ona tri pomenuta izvora sadržavaju u sebi obilnu građu.

Da bi ova knjiga moja bila što potpunija, dodao sam joj i stilistiku ili upravo govoreći: nacrt stilistike. Nedostatke toga dijela moje knjige mislim da mi ne će odveć zamjeravati ni jedan pravedan kritik, ako pomisli, da je ovo u književnosti našoj prvi originalni pokus ovakova rada, t. j. koji nije sastavljen iz drugijeh knjiga, koje su pisate u drugijem jezicima i za druge jezike.

Zajedno s ovom mojom »gramatikom i stilistikom« izlazi na svijet moja znatno manja knjiga »Gramatika hrvatskoga jezika za niže razrede srednjih škola«. Ta je mala gramatika za školsku potrebu udešeni izvadak iz veće, za to u toj školskoj gramatici mnogih i mnogih stvari nema nikako ili se spominju posve u kratko, koje su u ovoj većoj prostrano razložene.

Tko piše rukovodstvo, kao što je ova moja »gramatika i stilistika«, on se mora oko troga starati: da ne reče ništa pogrješno, da ne metne u knjigu ništa nepotrebno, da u knjizi sve bude, što mora biti. Tako sam se i ja starao, ali držim za cijelo, da će vješti čitatelji naći koješta, što u knjizi mojoj treba popraviti ili izostaviti ili dodati. Ja ću sada ovdje priopćiti, što sam do sad sâm takovo opazio.

Na str. 12. u 4. retku odozdo treba dodati, da osim riječi kao *kumstvo, lukavstvo, prijateljstvo* i sličnijeh s nastavkom *-stvo* imamo četiri suglasnika i u: *božanstven, veličanstven;* u *nadstrjeljivati* je pet suglasnika na pismu, a u izgovoru su četiri, jer se *ds* izgovara *c* (kao i u *nadstrijeliti, podstrići).*

Na str. 17. u retku 5. odozdo mjesto: „u njemu na ime“ treba da bude: „jer u njemu“.

Na str. 42. u retku 5. odozgo iza riječi „dva suglasnika“ treba dodati: „od kojih drugi nije bio *j* (ispor. *koljem, meljem,* t. j. kol-jem, mel-jem)“.

Na str. 44. u §. 49. riječ *pomanjkati* ne mora se tumačiti onako, kako je tamo rečeno, jer njezino *nj* moglo je postati kao u riječi *crnjka* (vidi u §. 84).

Na str. 50. u posljednjem retku (u bilješki) treba dodati: Vidi u §. 363*l*.

Na str. 61. u 3. retku odozdo treba reći, da se valjada izgovara *šéstotìnâ* (po §. 132*c).*

Na str. 67. u §. 66*a* u 6. retku odozgo mjesto: *mozgjani* treba da stoji: „*mozgěni,* vidi u §. 360*e*“. — Na istoj strani u §. 66*c* treba dodati riječ *gospòština,* gdje je *d* ispred *š* ispalo.

Na str. 68. u §. 68*a* odozgo treba dodati, da *dьj* u gdjekojim krajevima još i danas glasi katkad *dj*, a ne *đ*, na pr. govori se gdješto: *mlàdjâk*, *rȍdjâk* (mjesto *mlàđâk*, *rȍđâk)*; vidi u §. 342*i*.

Na str. 69. u bilješki treba dodati, da je *đ* među dva samoglasnika još ispalo i u negdašnjoj riječi *prěđe*, t. j. otud je nastalo *prěe*, otud *prie* (jer je *ě* ispred samoglasnika po §. 74 prešlo u *i)*, otud *prȉje*, jer između *i* i *e* ne može izgovor biti bez *j*.

Na str. 70. u §. 69*b*. treba dodati riječ *kapètân* od tal. capitano.

Na str. 75. u §. 74 primjerima, gdje je *i* postalo od tuđega *u*, treba dodati: *pinjal* (pjes. II. 240) od tal. pugnale, *fàlînka* od njem. Fehlung.

Na str. 79. u §. 77*b* u 5. retku odozgo iza *velikyj* neka se doda: vidi u § 206*a*.

Na str. 86. u §. 83*a* u 5. retku odozgo neka se doda još *ìnkona* (u Boci), rječn. (1898), t. j. ikona. — Na istoj strani u §. 83*a*. na kraju neka se doda još *bojàžljiv*, *gojàžljiv*, gdje je *-žljiv* postalo od *-znljiv*; vidi u §. 362*l*.

Na str. 88. u §. 86. među riječi, u kojima je *o* postalo od tuđega *e*, treba umetnuti: *Lȗtor* i *Lutòrân*.

Na str. 91. u §. 91*a* u 9. retku odozdo treba reći, da se pored *prȁs* nalazi i *pràz*. rječn. (1898).

Na str. 93. u §. 93*a* u 4. retku odozgo iza riječi *siròmah* treba umetnuti: *ušèsa* od *ȕho*, vidi u §. 157*b*.

Na str. 96. u §. 95*b* u 7. retku odozgo iza riječi *listak* neka se umetne: „u *tìšma* (mjesto: tištma).“

Na str. 97. u §. 96. u 7. retku odozdo ispred riječi *tȕšta* neka se umetne: *gȕšta*, *kȍštan*.

Na str. 99. u §. 99. među riječi, u kojima ispada *v*, neka se umetne: *Ȁksêntije* (u akad.-rječn.) od grčk. Αὐξέντιος.

Na str. 101. u §. 100*b* u 5. retku odozdo treba izostaviti riječ *ljubèžljiv*.

Na str. 105. u §. 105*a* u 2. retku odozdo treba dodati, da rječn. (1898) pored *upotrebiti* ima i *upotrijebiti*.

Na str. 108 u §. 108*b*. u 4 retku odozdo i na str. 135. u §. 135. u 16. retku odozgo oblik za genitiv jedn. *grȁba* treba ispraviti u *gràba;* vidi u rječn. (1898).

Na str. 111. u §. 111*b* u 2. retku odozdo iza riječi *vodnjica* treba umetnuti: „u rala ono drvo, navrh kojega je jaram“.

Na str. 111. u §. 112. u 4. retku odozdo iza slova *e* treba umetnuti: vidi u §. 372*m*.

Na str. 112 u §. 114 primjerima za stezanje treba dodati: *stéćak*, što je postalo od *stoječak*, vidi u Daničića, osn. 290., kor. 271.

Na str. 117. u 15. retku odozdo iza riječi *pòvôj* neka se doda: vidi u §. 349*d*.

Na str. 119. u §. 121. u 1. retku odozdo ispred riječi: „Ovo sve“ neka se umetne: Samoglasnik *i* u skupu *ije* mjesto staroga ѣ veoma je kratak, kraći od *e* u *htjȅlo;* možda *i* u riječma kao *sȉjeno, rijèdak* stoji prema *e* u *htjȅlo* kao 1/2 ili 3/4 prema 1. Eto ta je osobita kratkoća uzrok, te mnogi misle, da glasa *i* u *sȉjeno*, *rijèdak* ne čuju, t. j. da se izgovara *sjêno*, *rjédak*. Kad bi doista bilo tako, onda bi se govorilo љêно, њéмо, jer *l* i *n* s glasom *j* iza sebe moraju prijeći u љ, њ po §. 76*b* (ispor. љепòта, њѐмачкâ); budući da nitko ne govori ni љêно ni њéмо, otud izlazi da iza *l*, *n* u *lȉjepo, nijèmo* ne dolazi odmah *j*, nego *i*, koje je vrlo kratko, pa poradi toga se oduljuje *e*, te mnogi upravo govore *lijêpo, nijémo* (s vrlo kratkijem *i)*. Kad se u pomenutijem riječma ne bi nikako *i* čulo, onda bi se u većemu dijelu naroda govorilo: *đéte*, *đêlîm* mjesto *dijète, dȉjelîm*, a jamačno se *đ* nigdje ne govori u tijem riječma, premda se govori: *đèvôjka, đȅlo* i dr. (vidi u §. 68*a)*. Ja dakle nikako ne mogu pristati s onima, koji kažu, da se govori *sjêno, rjédak* bez ikakvoga *i*, već samo dopuštam,

da je to *i* veoma kratko. U nekoliko riječi *i* je dakako sasvijem ispalo: *vjȅrnôst, mjȇrâ* (vidi u §. 103).

Na str. 130. u §. 131*d* neka se primjerima doda: „zàmaknêm—zämknêm, vidi u 2. bilješki §. 261“.

Na str. 135. u §. 135. u 18. retku odozgo treba dodati i imenicu: *bȁhat*, genit. *bȁhata* i *bâhta*.

Na str. 139. u §. 137*b* u 9. retku odozdo ima se dodati oblik množine: *vráćeri*. riječn. (1852).

Na str. 146. u §. 143. u 3. retku odozgo neka se doda: „u primjeru: koji pobijedi, učinit ću ga *stub* u crkvi Boga svojega. otkr. 3.12. — bilo bi *stubom* običnije“.

Na str. 156. u §. 157*b*. iza pošljednje riječi *zvónca* ima se dodati: Vidi još takovijeh riječi u §. 322*f*., 329*d*., 331*k*.

Na str. 160. u §. 162*b*. među imenice srednjega roda s promjenljivijem akcentom neka se umetne: *jȅstîvo—jestíva* (prvo u akademičkom, drugo u Vukovu rječniku).

Na str. 165. u §. 167*c* u 2. retku odozgo mjesto: „taj padež može“ treba da bude: „taj oblik može.“

Na str. 169. u §. 172*a* treba reći, da od imenice *krȅljûšt* (kräljûšt, kr̈ljûšt) instrumental jedn. glasi po svoj prilici: *krȅljûšću*.

Na str. 176. u §. 181. treba reći, da je akcent u nominativu množ. na pr. noge *ȉ* rûke ili: ruke *ȉ* noge.

Na str. 179. u §. 186*b*. treba dodati, da od madž. prezimena *Tököly* ima Vuk: nom. *Tekelija*. odbrana 15., dativ *Tekeliji*. laži i op. 32., akuz. *Tekeliju*. pisma 3.

Na str. 187. u §. 196*b*. u 4 retku odozgo iza riječi: „ne govore“ treba dodati: „kao ni *nje (je)* za akuzativ množ.“

Na str. 190. u obrascu zamjenice *čȋj* za dativ množ. treba dodati još oblik *čȉjijem*. — Na istoj strani u §. 201*c*. u 4. retku odozdo iza riječi *njega* treba dodati: v. §. 197.

Na str. 191. u obrascu zamjenice *tko* ima se za dativ jedn. dodati još oblik *kom* (k-om).

Na str. 192. u §. 204*a* ima se dodati, da se zamjenica *svȁkî* sklanja kao *nȅkî* (v. §. 203*a*).

Na str. 211. u §. 227*b*. iza pošljednje riječi neka se doda: Vidi bilješku §. 415*g*.

Na str. 213. na početku §. 231*a* treba reći, da bi nauk o tvorbi II. i III. stepena po onome, što je rečeno u §. 133*a*, upravo išao u nauk o tvorbi riječi (a ne u nauk o oblicima); ali u ovoj gramatici može i ovako biti običaja radi, jer ponajviše gramatika tako ima.

Na str. 215. u §. 232*c* ima se spomenuti i II. stepen *junàčnijî* od: *jùnāčkî*. riječn. (1898). — Na istoj strani u §. 233*b*. neka se spomene glagol *najvoljeti*, koji ima značenje III. stepena prema *voljeti*, koji znači II. stepen (vidi u stilistici str. 699).

Na str. 216. u §. 233. točka *f* neka se izostavi, jer ono *naj najpre* po svoj prilici je štamparska pogrješka.

Na str. 218. u §. 237*c* u 2. retku odozgo ispred riječi: „a druga“ neka se umetne: vidi u §. 55*c*.

Na str. 221. u §. 240 u 2. i 3. retku odozdo mjesto: „ovoga pošljednjeg oblika“ ima stajati: „ova dva pošljednja oblika.“

Na str. 226. u §. 246*b*. ima se reći, da je akcent: *zà hiljadu, bèz tisućê* (dakle ne dobiva prijedlog ispred svih glavnih brojeva jakoga kratkog akcenta).

Na str. 283. bilješki treba dodati: Vidi u §. 542*d*. — U primjerima kao: on videći, da *se* već nema kuda, odgovori. posl 82. iz ove kože nema *se* kud. 100. nije riječca *se* dodatak bez osobita značenja, već treba dopuniti glagol: *krenuti* ili *izići*. Vidi u §. 403*a*.

Na str. 255. u §. 278*a*. u 8. retku treba izostaviti glagol *namagnuti*, jer on po svjedočanstvu rječnika (1898) ima u neodr. načinu i oblik *namàći*.

Na str. 260. u 2. bilješki ima se dodati: vidi u §. 391*a*.

Na str. 268. u §. 293*a* u 12. i 13. retku odozdo mjesto: „Osim u II. pređ. vr. i u II. pridjevu sprežu se glagoli“ treba da stoji: „Osim II. pređ. vr. i II. pridjeva sprežu se u ostalijem oblicima glagoli.“

Na str. 281. u §. 307*e* ispred riječi „Kao ovi“ treba umetnuti: Vidi u §. 389*b*.

Na str. 286. u §. 311*e* ima se reći, da glagol *ȍbreti* ili *ȍbresti* ima u sad. vremenu također oblik *obrètêm*. Vidi u rječn. (1898).

Na str. 291. u §. 315*d*. treba dodati, da oblik *bisam* ima Vuk samo u starijim svojim radnjama štampanima do god. 1833.

Na str. 297. u §. 320*o* treba dodati, da riječ *ležáje* ima Vuk u rječn. (1852); u izdanju (1898) popravljeno je *ležáje* u *lȅžâj*. Ali ja znam, da se govori u narodu i *ležáje*.

Na str. 307. u §. 327. između točke *c* i *d* ima se umetnuti nastavak *da*, koji imamo u riječma: *krȋvda, prâvda, nèprâvda, vràžda* (vidi u §. 66*a*). — Na istoj strani u istom §-u u točki *f* treba dodati: Ispor. *abèrdâr, dževèrdâr, haznàdâr*.

Na str. 317. u §. 334. između točke *f* i *g* treba umetnuti nastavak *ić*, koji imamo u imenicama: *bȑzîć* (t. j. brz čovjek), *mlàdîć, mùškîć, šljèpîć, šàkîć* („u ruke pet prsta do šake“ rječn. 1898) i t. d. Vidi u Daničića, osn. 238.

Na str. 322. u §. 338*f*. treba na kraju da stoji: Vidi §. 62*a* i 100*a*.

Na str. 329. u 21. retku odozdo iza riječi *prȇt* treba dodati: vidi §. 276. — Na istoj strani u 11 retku odozdo ispred riječi *postánje* neka se umetne: *ponižénje*. — Na istoj strani u 7. retku odozdo neka se briše riječ *pokòpânje* i ono, što iza nje stoji u zagradama (jer u Dubrovniku doista govore: *pokopánje*; vidi u „Radu“ jugosl. akad. knj. *136*., str. 240).

Na str. 334. u §. 348. između točke *j* i *k* imaju se umetnuti nastavci *manjak, manac, mance*, što ih imamo u imenicama *žumánjak* (vidi u § 95*b*), *žumánac, žumànce*.

Na str. 351. u §. 363*c* ima se dodati, da se pridjev *ležèćiv* izvan pjesama po svoj prilici ne govori; ispor. *spavaćiv* u §. 361*c*.

Na str. 357. u §. 368*f*. na početku iza: *ovlji* treba umetnuti: „ili *evlji*“.

Na str. 359. u §. 369*e* treba ispraviti ono, što se veli o nastavku *anski*, jer narod govori *srbìjânskî* (od: Srbija).

Na str. 361. u §. 370*i* treba dodati: Bit će dobro i: *ȍrlûjskî* (nema Vuk u rječn.).

Na str. 367. u §. 376*e*. u 7. retku odozgo ispred riječi *vrgòmoskî* treba umetnuti: „*Babolúčanin, babòlûčkî* (u akad.-rječniku)“.

Na str. 369. u §. 378*c*. u 3. retku odozdo ispred riječi: „Rijetke“ ima se umetnuti: vidi §. 124.

Na str. 371. u §. 381*a* u 8. retku odozdo ispred riječi „imali“ treba umetnuti: u §. 380*c*.

Na str. 377. u §. 386*b* u 7. retku odozdo iza riječi *ispribìjati* treba umetnuti: vidi u §. 484*c*.

Na str. 378. u 10. retku odozgo iza riječi *podžavèljati se* treba umetnuti: („*dž* = џ)“.

Na str. 381. u §. 389*b* za glagolski nastavak *-ivati* treba upamtiti, da je nekad glasio *-yvati*; za to se glasovi *g—k—h* ne mijenjaju, na pr. *podrugívati se, dovikívati dojahívati* i t. d. Glagoli s nepčanijem suglasnikom ispred *ivati* potječu iz novijih vremena, kad se već odavno iz jezika izgubio glas *y* te je narod zaboravio, da ga je ikad imao; u davnini se nije nalazilo glagola kao *zabranjivati, podjeljivati, osuđivati* i t. d.

Na str. 404. u §. 413*a* u 1. retku iza riječi *oboje* neka se umetne: „*troje, četvoro* i t. d."

Na str. 419. u §. 427. u 2. retku odozgo mjesto: „veoma slobodan" treba da stoji: „dosta slobodan". — Na istoj strani u istom §-u neka se za namještaj zamjenica *tko, što* spomene §. 471*b*.

Na str. 426. u §. 435. u 2. retku odozgo iza riječi: „pridjev" neka se umetne: „ili imenicu".

Na str. 433. u §. 440*h* ono, što se veli za namještaj veznika, ne vrijedi za veznike *a, i, ali, ili,* jer se govori na pr. *a koji, i koja, ali koji, ili koja.*

Na str. 436. ima se §-u 442. dodati osobita točka, u kojoj se veli, da je enklitikama mjesto odmah iza veznika i odnosno-upitnijeh zamjenica u zavisnim i upitnim rečenicama; na pr. znam, *da su* mnogi bili., *premda si* jučer čuo., *ako te* Stojan zapita., *zar mi* nikad ne ćeš reći?, *tko će* sjutra s nama ići?, žena, *koja je* sve to vidjela, reče i t. d. Ako rečenica nije zavisna ni upitna, onda enklitika ne mora stajati na prvom mjestu iza veznika, na pr. dobro si rekao, *ali* mnogo *je* teško razumjeti i t. d. Da iza veznika *a, i* ne stoje enklitike, već su od njih rastavljene, to znamo iz §. 192*b*.

Na str. 438. u §. 444 neka se na kraju doda primjer: *ko govore ljudi*, da je sin čovječij? mat. 16.13; za to treba u istom §-u u 11. retku odozdo mjesto: „odnosne zamjenice" reći: „odnosne i upitne zamjenice."

Na str. 460. u §. 464*c* u 2. retku odozgo neka se riječi: „stoje u nominativu ili u akuzativu" promijene u: „stoje u ovome svojem obliku".

Na str. 467. u §. 471*a* prve riječi treba da glase ovako: „Upitna zamjenica *tko* u svim svojim oblicima često se upotrebljava mjesto odnosne zamjenice." Iza toga neka se umetnu ova dva primjera: *ko* poznaje narodne naše pesme, onaj će odmah kazati, da je to budalaština. pjes. (1833) XXXVII., *ko* bi teo srpski da piše upravo po slavenskoj ortografiji, onaj ne bi smeo . . . . . dan. (1834) 74.

Na str. 472. u §. 475*a* među druge glagole neka se umetne i: *ispucati se* pored *ispucati* s primjerom: život ti se vele ispucao. pjes. II. 614.

Na str. 476. u §. 478*c* u 1. retku odozgo neka se umetnu i glagoli: *spávati-uspárati.*

Na str. 487. u §. 489*a*. u 4. retku odozdo neka se doda: „Ne mogu stajati zajedno po dva prijedloga, od kojih svaki ima u rečenici svoj padež; zlo bi na pr. bilo: kupio sam ***za u*** Beču zaslužene novce, a još gore: odgovori ***na na*** početku zadato pitanje. Treba reći: ***za*** novce zaslužene u Beču, ***na*** pitanje zadato ***na*** početku".

Na str. 495. u §. 494*d* na kraju treba dodati: „O prijedlogu *pored* u ovijem primjerima vidi u §. 534*a*". — Na istoj strani u §. 494*e* u 3. retku odozdo ispred riječi: „Veznici" treba umetnuti: „O prijedlogu *kod* u ovijem primjerima vidi u §. 529*a*".

Na str. 504. u §. 503*c*. u 4. retku odozdo iza veznika *te* treba umetnuti: „(veoma rijetko)".

Na str. 538. u §. 532*d* u 4. retku odozgo mjesto: „kašto" treba da stoji: „često."

Na str. 698. između *urođenik* i *uslijed* neka se umetne: *uskratiti, uskraćivati* za njem. verweigern; bolje: ukratititi, ukraćivati; ispor. u Daničića: i štogod željahu oči moje, ne branjah im niti ukraćivah srcu svojemu kakoga veselja. propov. 2.10., nije ukratio milosti svoje k živima i k mrtvima. rut 2.20.

Sitnije, upravo štamparske pogrješke popravljene su na kraju knjige.

U Zagrebu mjeseca Aprila 1899.

T. M.

PRISTUP.

Hrvatski ili srpski jezik prema drugim srodnim jezicima.

1. Da hrvatski ili srpski jezik pripada među slavenske i da s njima u sila stvari i gramatičkih i leksičkih pokazuje veliku sličnost i srodnost, to zna danas u nas svaki obrazovan čovjek. A i to zna gotovo svaki čitatelj ove knjige, da slavenski jezici pripadaju među indoevropske jezike, t. j. da su s njima srodni i da su zajedno s njima postali od negdašnjega zajedničkog prajezika od prilike onako, kako su današnji romanski jezici postali od latinskoga. Rečenu sličnost i srodnost našega jezika s ostalim slavenskima i još dalje s drugim indoevropskim jezicima pravo naučno pokazivati i dokazivati, to je posao poredbene gramatike, što ova knjiga, kako je u predgovoru rečeno, nije. — Tko hoće ovaj ili onaj predmet pravo da poznaje, nije mu dosta, da zna samo ona obilježja njegova, koja su mu s drugim srodnim ili sličnim predmetima zajednička, već treba da zna i ona, koja su mu različna. Za to ćemo mi sada navesti one crte, kojima se hrvatski ili srpski jezik razlikuje od ostalih slavenskih, i time ćemo dobiti karakteristiku njegovu. Da bi ova karakteristika bila što vjernija, navest ćemo samo one crte, kojima se jezik naš razlikuje od svih drugih slavenskih, a ne samo od nekoliko njih ili od većine.

2. Razlike u glasovima: 1. Nekad je i naš jezik kao i svi drugi slavenski imao osobita dva samoglasnika, koji su poznati pod imenom poluglasovi ili »jerovi« (ovo je ime iz staroslovenske azbuke), a ćirilicom se pišu ъ—ь (u latinici nema za njih zgodnijeh znakova). Od obadva se ta glasa razvio u našem jeziku najprije samo jedan, t. j. obadva su se sjedinila u jednome jedinom (koji se u ćirilovskijem spomenicima bilježi ь); i to je stanje sačuvano do danas gdješto u Crnoj Gori, u narječju barskom i u bokeljskima. Ali već u XIV. vijeku pokazuju spomenici mjesto poluglasa vokal *a,* kako ga mjesto njega još i danas imamo na pr. u riječma *sȁn, lâž* i u drugima.

(Vidi više u §. 57. i 58.) — 2. Negdašnji samoglasnik *ě* ili ćirilicom ѣ (ime mu je u staroslovenskoj azbuci »jat«) razvio se u t. zv. južnom narječju u *je—ije* (u prvo, kad je slog kratak, a u drugo, kad je dug); na pr. *vjȅra, tȉjelo.* Ovaj izgovor za kratke slogove razvio se za cijelo već u XIV. vijeku, kako se može jezičnijem spomenicima dokazati, ali za duge slogove nije sigurno, jesu li već tada glasili *ije,* jer je moguće, da se onda govorilo na pr. *tjêlo,* pa da se istom u jednome od poznijih vijekova razvilo *ije.* Što se u drugijem narječjima još i danas govori *vȉra, tîlo* ili *vȅra, têlo,* to nije za naš jezik karakteristično, jer toga ima i u drugim slavenskim jezicima. — 3. Samoglasno *l,* što ga je nekad i naš jezik imao kao i drugi slavenski, počelo se u XIV. vijeku pretvarati u vokal *u,* te mi već odavno imamo na pr. *vûk, múčati* mjesto negdašnjega *vlk, mlčati.* — 4. Suglasnik *l* stojeći na svršetku riječi i sloga prešao je u XV. vijeku u *o,* na pr. *dȁo, pòsao, žȅtcoci* postalo je od starijega *dal, posal, žetelci.* — 5. Iskonske glasovne sveze *tj—dj* pretvorene su već u doistoričko doba našega jezika, t. j. u vrijeme prije XII. vijeka, u glasove *ć—đ,* te imamo na pr. *mûčen, krȁđa* mjesto *mutjen, kradja* (vidi više u §. 21.). — 6. Gdje je nekad stajalo *č* ispred *r,* ondje od XIII. ili XIV. vijeka imamo *c;* tako je nekad bilo *črn, črěvo,* i otud je postalo *cȓn, crijèvo.* — 7. U staro je doba sav hrvatski i srpski narod kao i drugi Slaveni riječi na pr. *noga, ruka* naglasivao *nogȁ, rūkȁ,* otle su Štokavci razvili današnje *nòga, rúka,* i tijem se putem njihov akcent ` u svima, a ´ gotovo u svima drugijem riječma razvio. Ne može se odrediti vrijeme, kad su se ta dva akcenta počela razvijati, ali koja stotina godina bit će tome svakako (vidi u §. 128. i 129).

3. Razlike u o b l i c i m a: 1. Negdašnji oblik za genitiv množ. počeo je već u XIV. vijeku na kraju primati *-â,* i tako je na pr. od *žen, junak, volov* nastalo *žénâ, junákâ, vòlôvâ.* — 2. U XV. vijeku počinju se razvijati današnji oblici na *-ama, -ima* za dativ, lokativ i instrumental množ., na pr. *žènama, junácima, vòlovima.* — 3. Od ova dva obilježja još je starije, što instrumental jedn. imenica kao *kôst, stvâr* izlazi na *-i,* dakle *kȍsti, stvȃri* (pored *kȍšću, stvȃrju,* koje je opći slavenski oblik). — 4. Dativ, lokativ i instrumental jedn. u pridjeva i zamjenica od XV. vijeka mogu imati na kraju glas *e,* na pr. *òvome, dȍbrôme, čîme, njíme.* — 5. Od XIII. vijeka imamo završetak *-smo* u prvom licu množ. I. i II. pređašnjega vremena, na pr. *plètosmo, plètijâsmo.* — 6. Dulji oblici II. pređašnjega vremena u 4. razredu I. vrste, na pr. *pècijâh, strìzijâh* (pored *pèčâh, strìžâh*) bit će veoma stari, ako im i nema potvrde u najstarijim spomenicima. — 7. Nastavak *-t* u II. glagolskom pridjevu V. i VI. vrste, na pr. *čûvât, kȕpovât* pored *čûvân, kȕpovân* (koje imaju i svi drugi slavenski jezici) za cijelo

je najmlađa karakteristična osobina jezika našega, dok joj nema potvrde u svoj književnosti do svršetka XVII. vijeka.[1])

4. Među jezične karakteristike može se i ono brojiti, što je koji jezik izgubio, a drugi s njime srodni jezici to su sačuvali. Evo za hrvatski ili srpski jezik dvije takve niječne crte: 1. Već od XIII. vijeka nema u njemu genitiv jedn. ni u jednoj riječi završetka *-u*, koji se češće ili rjeđe nalazi u svim drugim slavenskim jezicima; na pr. staroslovenski домоу, ruski дому, češki *domu* i t. d. — 2. Od XVII. vijeka nema u nas više nominativa množ. od riječi muškoga roda sa završetkom *-e*, kako je na pr. staroslov. сынове, ruski Болгаре (Bugari), poljski *królowie* (kraljevi) i t. d.

5. Ovakovih karakterističnih crta u sintaksi i u rječniku našega jezika, koliko ja za sad znam, nema. Prema drugim indoevropskim jezicima ne može se ni naš ni ikoji drugi slavenski jezik pojedince karakterizirati, već se to može učiniti samo sa svim slavenskim jezicima uzevši ih kao jednu cjelinu. To je za to, jer se nijedan slavenski jezik nije sam odjelito ocijepio od ostalih indoevropskih, već se od njih ocijepio onaj zajednički praslavenski jezik, od kojega su se svi slavenski razvili. Tko bi dakle htio slavenske jezike karakterizirati, morao bi iz svih njih sastaviti zajedničke gramatičke i leksičke crte, pa onda gledati, kojih od njih nema u ostalim indoevropskim jezicima. Od te karakteristike otpalo bi na ovaj ili onaj slavenski jezik samo u onolikoj mjeri, u kolikoj je koji pomogao sastaviti one zajedničke crte. U taj se posao mi ne ćemo puštati, jer on leži daleko od zadatka ove knjige.

Književni jezik hrvatski ili srpski.

6. Hrvatskome ili srpskom književnom jeziku služi u najširem smislu za osnovu štokavski govor, koji se oštro razlikuje od druga tri glavna govora naroda našega: od čakavskoga i kajkavskoga i torlačkoga[2]) (t. j. od onoga, što se govori u južnijem dijelovima današnje kraljevine Srbije i po srpskijem krajevima, što i danas još stoje pod vladom turskom). Ovaj se pošljednji govor približava bugarskome jeziku onako, kako se govor kajkavski približava jeziku slovenskome. Ni jedan od ova tri govora ni geografičkijem prostorom ni brojem naroda, što njime govori, ne doseže ni iz daleka štokavskoga govora; pače i sva tri zajedno zaostaju i jednim i drugim

[1]) Možda se među ove crte može brojiti i fakultativno odskoravnje otpadanje skrajnjega *a* u genitivu jedn. zamjenica i pridjeva, na pr. *nȁšeg, dȍbrôg, vȅlikôg* (pored *nȁšega* i t. d.). Ovaki krnji genitiv nalazi se, istina, gdješto i u maloruskom jeziku (Archiv für slav. Philol. VIII. 228), na pr. зеленог, ali tamo nije otpalo *a*, već *o*, jer potpuni oblik maloruski glasi зеленого.

[2]) Ispor. u Vukovu rječniku: „*tȍrlâk, torláka,* čovjek, koji ne govori čisto srpski ni bugarski". Ime je *Torlak* također geografičko i njime se označuje oveliki kraj u pirotskom okrugu u južnoj Srbiji.

iza štokavskoga. Pravo je dakle i prirodno, što je za jedinstveni književni jezik Hrvata i Srba uzet govor, koji se govori u najvećem dijelu naroda, jer koliko um ljudski doseže, može se reći, da ni jedan od ona druga tri govora ne bi nikad i nikako mogao okupiti u cjelinu sav narod i jednoga i drugog imena. Za cijelo se može reći, da ni čakavskoga ni kajkavskog govora nikad Srbi ne bi primili za književni svoj jezik, a isto je tako sigurno, da torlačkoga jezika nikad ne bi primili Hrvati. K tome se može još s razlogom pitati: edali bi se svi Hrvati ikad okupili oko čakavskoga ili kajkavskoga govora? bi li ikad svi Srbi htjeli pisati i govoriti torlački? Ako je dakle sav narod i hrvatski i srpski htio, da se u književnom jeziku ujedini, on nije mogao na ino, nego da uzme štokavski govor. Osim geografičke svoje prostranosti i množine naroda ima štokavski govor prvenstvo pred ostalima još i u tome, što je umjetna književnost, koja je u njemu prošavšijeh vijekova napisata, svojim obiljem i vrijednošću mnogo znatnija i od čakavske i od kajkavske stare književnosti (a torlačke umjetne književnosti nikad nije ni bilo); pa i narodno pjesništvo, po gotovu epsko, u Štokavaca je mnogo bujnije i ljepše, nego li je u Čakavaca, Kajkavaca i u Torlaka.

7. Ni štokavski govor nije dakako svuda jednak, već se raspada u nekoliko više ili manje različnijeh narječja. Ali kako je on među ostalim hrvatskim i srpskim govorima najrašireniji, tako se opet u samome njemu nalazi narječje, koje geografičkom prostranošću i množinom naroda nadvisuje ostala štokavska narječja. Budući da to narječje leži od prilike u srijedi među drugima, za to bi se ono moglo zvati središnje ili centralno. Ono se govori po Bosni i Hercegovini, po južnijem krajevima Hrvatske, što leže uz Bosnu, i po zapadnoj Srbiji. Odavde se vidi, da nije pravo, što se ovo narječje obično zove »hercegovačko«, kad se govori i u drugijem zemljama osim Hercegovine. Druga su štokavska narječja: »zapadno« (ili »ikavsko«) u sjevernoj Dalmaciji (iznad Neretve), ovdje ondje po zapadnoj Bosni i sjevernoj Hercegovini i po Slavoniji; — za tijem »istočno« ili »ekavsko« u Srijemu, u Bačkoj i u Banatu i u sjevernoj Srbiji do Morave, resavsko narječje u istočnoj Srbiji od Morave, crnogorsko, barsko i dubrovačko-cavtatsko, napokon narječja bokeljska, kojih ima nekoliko (kotorsko, dobrotsko, risansko, peraško, prčanjsko), a sva su sabita na vrlo malom prostoru. Sva su ova pošljednja narječja (počevši od crnogorskoga) ijekavska i u tome se slažu s onim središnjim ili »hercegovačkim«, ali se kao i resavsko (koje je ekavsko) u drugom koječemu od njega više odmiču nego li narječja »zapadno« i »istočno«; ova se u svemu drugom osim u izgovaranju glasa *ě* (ѣ) toliko slažu s rečenim središnjim narječjem, da bismo ih gotovo

mogli brojiti s njime zajedno u jednu cjelinu. Ali ako ih i ne ćemo brojiti, opet ono središnje (»hercegovačko«) narječje ostaje najraširenije među štokavskima, i ono je poradi toga već kao od prirode određeno, da bude književno narječje.

8. Ni to narječje poradi znatnoga prostora, što ga zaprema, ne može biti sasvijem jedinstveno, kako je na pr. govor u kojemu selu, gdje su sami starosjedioci i nema među njima došljaka. Za to se i na području središnjega ili književnoga narječja često nalazi štogod u jednom kraju ovako, u drugom onako, a ima i toga, da se po svemu ili gotovo po svemu području rečenoga narječja govori štogod i ovako i onako. Pita se, što treba raditi u takvijem slučajevima, što treba, što li ne treba uzimati u književni jezik? Mjesto odgovora na to pitanje pogledajmo malo, što je u takvijem slučajevima radio Vuk Stefanović Karadžić, o kojemu je kazano u predgovoru što treba. Poznavajući Vuk materinski svoj jezik kao malo tko, znao je u ponajviše takvijeh prilika, što je u narodu više, što li je manje obično; osim toga je dovoljno poznavao prošlost svoga jezika, a dovoljno mu je bila poznata i slavenska gramatika, te je mogao u rečenijem događajima osjeći, što je pravilno, a što nije. Jedno i drugo znanje raslo je dakako u Vuka s godinama; za to i vidimo, da je u njegovim poznijim djelima koješta dotjeranije nego u ranijima. Načelo je njegovo bilo: u književni jezik ide ono, što je običnije ili što je pravilnije.

9. a) Tako na pr. u narodu, kojega je narječjem Vuk pisao, govore se poznata tri padeža množ. na pr.: *jèlenom, jèlenih, jèleni,* ali je sto puta običniji za sva ta tri padeža zajednički oblik *jèlenima;* za to Vuk nije ni malo u sumnji bio, što će u književni jezik uzeti. U lokativu jedn. čuje se kašto *njȅm (nà njem, ù njem),* ali je mnogo običniji oblik *njèmu (na njèmu, u njèmu),* i za to je Vuk onaj prvi odbacio i uzeo drugi. Isto je tako uzeo oblik za dativ i lokativ jedn. složene deklinacije na pr. *dȍbrôme, dȍbrôm* ili *vȅlikôme, vȅlikôm,* a odbacio je *dȍbrômu, vȅlikômu,* jer se to slabo čuje u narodu (vidi u §. 216). Oblika *čèsa* nije htio Vuk primiti, jer ga narod slabo gdje govori, već *čèga,* koje je mnogo običnije.

b) Pored oblika za dativ jedn. *mèni, tèbi* govori narod često i *mène, tèbe* (kao u genitivu i akuzativu), ali Vuk je upotrebljavao samo *mèni, tèbi* jamačno za to, jer je tako pravilnije (ispor. dativ *žèni, rȉbi).* Narod govori *donèsen i donèšen,* gdje je prvo pravilno, a drugo nije; za to je Vuk u kasnije vrijeme književnoga svojeg rada pravilno odabrao, a nepravilno odbacio, tako je isto učinio i s riječma *mnȍgo—mlȍgo, tàmnica—tàvnica,* gdje je prvo pravilno, a drugo nepravilno. On nije pisao: *došo, čuvo, kuporo* (ili *doš'o, čuv'o, kupov'o),* nego: *dòšao,*

čúvao, kȕpovao i t. d., jer ako se i čuje u narodu oboje, ali je oblik na *-ao* pravilniji. Po gotovu je Vuk pravilniji oblik volio uzeti ondje, gdje je on ujedno i običniji; na pr. u brzu govoru narod kašto odbacuje u neodređenom načinu skrajnje *-i* te govori na pr. *čúvat, govòrit,* ali je *čúvati, govòriti* mnogo običnije, a budući da je tako i pravilnije, za to Vuk nije vidio razloga, za što bi upotrebljavao oblik bez *i*. Tako on nije htio primiti ni krnjega oblika za genitiv jedn. *čȅg, njȅg,* mjesto kojega je u narodu mnogo običnije *čèga, njèga,* kako je i pravilnije, te je on samo to i uzeo.

10. Kad je Vuk ovako pomnjivo prebirao među riječma, koje se dvojako govore po narodu središnjega ili književnoga narječja, onda je lako dokučiti, za što se on u pisanju svojem klonio svega onoga, što je poznato samo u jednom kraju. Tako je na pr. sasvijem odbacio hercegovačke glasove *ś—ź* (na pr. *śekira, iźesti* mjesto *sjekira, izjesti),* kojih u ostalijem krajevima nikako nema.[1]) Njegovo načelo o tome, što ide u književni jezik, što li ne ide, vrlo bi se rasklimalo, da je što primao iz onih štokavskih narječja, koja ne idu u središnje; da je na pr. iz crnogorskoga govora primio oblike množine *ni—ne, vi—ve* (mjesto *nam—nas, vam—vas),* ili genitiv množ. *junakah, ženah, stvarih,* ili crnogorsko-dubrovačko *mlados, slabos* mjesto *mlȁdôst, slȁbost.* Ako se Vuk ovako s potpunijem pravom klonio gramatičkijeh osobina iz drugih štokavskih narječja, a ono mu nije ni na pamet padalo, da uzme što iz neštokavskijeh govora ili što takvo, čega danas u jeziku nema, a nekad je bilo. To su t. zv. arhaizmi, kako je na pr. akuzativ množ. *nje* (mjesto *njîh),* ili glagolski prilog *uzamši, počamši* (mjesto *ùzêvši, pòčêvši)* ili nominativ množ. *drazi, velici* (mjesto *drágî, vȅlikî).* — Radeći Vuk ovako postigao je to, da mu je jezik jedinstven i samotvor, u kojemu nema krpeža od svega i svašta.

11. a) Dotjerujući Vuk književni jezik uveo je u nj (u kasnije doba književnoga svoga rada) dvije stvari, koje ovdje treba spomenuti. Prva je slovo *h*. Velika većina onoga naroda, što govori središnjim narječjem, glasa toga ne izgovara nikako, te je Vuk uveo *h* u književnost držeći se govora manjine naroda; izgovaraju ga na ime ovdje ondje po Bosni i Hercegovini, i to osobito Muhamedovci. Što glas taj govore Dubrovčani, Bokelji i Crnogorci, to valjada ne bi navelo Vuka, da ga uvede u knjigu, jer oni inače ne govore središnjim narječjem. Da slovo *h* primi u knjigu, na to je nagnala Vuka velika potreba, jer bez njega bi nam jezik u velikom mnoštvu

---

[1]) Iz ovoga se primjera opet vidi, kako književnome jeziku našem ne pripada ime „hercegovačko", kad evo nema u njemu jedne od najznatnijih osobina hercegovačkoga govora!

riječi bio raspojas i aljkav. K tome se slovo *h* opravdava i prošlošću našega jezika i poređenjem s drugima slavenskim. Svi ovi razlozi zajedno uzeti pretežniji su od jedne činjenice, što veći dio naroda *h* ne izgovara. Dakle je gramatički pravilnije pisati ga nego li ne pisati.

b) Druga se stvar tiče suglasnika *d—t,* kad stoje ispred glasa *ĕ* (ѣ); u velikom dijelu središnjega našeg narječja imamo tada glasove *đ—ć,* na pr. *đèvôjka, ćѐrati;* ali po Bosni i Hercegovini Muhamedovci, a gdješto i katolici govore u takvijem prilikama *dj—tj,* na pr. *djèvôjka, tjѐrati.* Ovaj se izgovor nalazi i u dubrovačko-cavtatskom narječju, što ga Vuk u rječniku (g. 1852.) zove »jugozapadnijem«. Njemu se izgovor taj činio finiji od izgovora sa *đ—ć,* ili kako sam reče: to je gospodski izgovor (vidi: drž.-izd. III. 37, 302.) Ali upravo govoreći: u izgovaranju *djèvôjka, tjѐrati* nema ništa ni fino ni gospodsko, već je to na prosto starije izgovaranje, a time, što je starije, ujedno je i pravilnije, pa kad je do danas sačuvato makar i u malom dijelu naroda, njegova mu veća pravilnost daje pravo, da uđe u knjigu.

12. Ovaj rad Vukov oko dotjerivanja književnoga jezika osnovan je na misli, koju je on izrekao već g. 1821. veleći: »Ako književnici ikaku vlast u jeziku imaju, ja mislim, da tu imaju, da u gramatičkim predmetima, koji su kod naroda neopredjeljeni, izberu ono, što je pravilnije« (drž. izd. II. 138.). Ovako su radili i morali raditi i u drugijeh naroda oni pisci, koji su književni jezik gradili. Opet se ne može reći, da je Vuk ovo svoje načelo do kraja proveo, t. j. do najmanjih sitnica. I iza njega je gramatiku još ostalo štošta da paljetkuje. Narod na pr. govori u genitivu jedn. *njègovôga, Pètrovôga, žèninôga,* u dativu i lokativu *njègovôm(e), Pètrovôm(e), žèninôm(e)* pored *njègova, Pètrova, žènina — njègovu, Pètrovu, žèninu.* Vuk držeći se naroda upotrebljava u svojim djelima i jedne i druge oblike, a opet se dobro zna, da su dulji oblici u ovakovijeh pridjeva nepravilni, a kraći su pravilni. Tako isto piše Vuk ne samo pravilno: mi *bismo* čuvali, vi *biste* kupovali, već i nepravilno: mi *bi* čuvali, vi *bi* kupovali, jer se u narodu čuje i jedno i drugo. Gramatik u ovakim događajima treba da reče: premda Vuk jedno i drugo piše, mi valja da odbacimo nepravilan, a zadržimo pravilan oblik. Gramatik ne će moći ni to odobriti, da se prijedlog *sa* mjesto *s* piše kad je koga volja, na pr. *sa* ovima, *sa* našima, *sa* volom, *sa* kuće i t. d., premda tako i narod govori i Vuk piše; gramatik će reći, da treba i za što treba u ovakim i sličnim primjerima pisati *s,* dakle: *s* ovima i t. d. Kašto se događa, te za ovu ili onu stvar pravila nema; na pr. kad ćemo pisati *nòvîm, nòvîh,* kad li *nòvijem, nòvijeh;* kada *nòvôga, nòvôme,* kad li *nòvôg, nòvôm.* Tu će gramatik gledati, da iz djela Vukovijeh sastavi

pravilo, koje bi se moglo primiti (vidi u §. 213., 219—221.). Ima i takvijeh slučajeva, da je pravilo dobro poznato, ali gramatik ne će iskati, da se drži; kad se i u drugim slavenskim jezicima nalazi i pravilno i nepravilno. Na pr. po pravilu je: ne vidim *puta,* nijesam čitao *te knjige*, ali se pored toga i u našemu i u drugim slavenskim jezicima govori također: ne vidim *put,* nijesam čitao *tu knjigu.* A u drugim ovakim događajima naći će se opet drugi kakav razlog, te gramatik ili ne će htjeti ili ne će moći postavljati pravila. Takvijeh primjera ima u svakom i najdotjeranijem književnom jeziku, a to je za to, jer jezik nije matematika, te se mnogo koješta u njemu ima prepustiti dragocjenome onom svojstvu, koje mučke dobro čini, a zlo uklanja, koje ne trpi ništa pretjerano ni usilovano, a zove se: takt!

Što je ovdje rečeno o književnom jeziku, to se sve tiče samo njegove gramatike, a ne rječnika, jer se jezično jedinstvo u rječniku književnoga jezika ne može onako došljedno provesti kao u gramatici, nego često treba uzimati u književni jezik riječi i iz drugih štokavskih, a kašto i neštokavskih narječja, pak i iz starine, ali dakako samo onda, kad potrebne riječi u književnom narječju nema.

GLASOVI.

U opće o glasovima.

13. Hrvatski ili srpski književni jezik ima 31 glas, od kojih jedan nema svoga znaka ni u latinskoj ni u ćirilovskoj azbuci. Ostalijeh 30 bilježi se u latinskoj azbuci (po redu iste azbuke) ovako:

a, b, c, č, ć, d, dž, đ, e, f, g, h, i, j, k, l, lj, m, n, nj, o, p, r, s, š, t, u, v, z, ž.

U ćirilovskoj azbuci bilježe se ti glasovi po redu iste azbuke ovako:

а, б, в, г, д, ђ, е, ж, з, и, ј, к, л, љ м, н, њ, о, п, р, с, т, ћ у, ф, х, ц, ч, џ, ш.

Onaj glas, za koji nema ni jedna ni druga azbuka znaka, veoma je rijedak, te gotovo nitko i ne misli, da ga imamo. To je suglasnik, koji prema *c* stoji onako kao *d* prema *t* ili *g* prema *k*, t. j. kao bezvučni prema zvučnome. Govori se u primjerima kao: *òtac bi* (vidio) *lòvac ga* (gleda), gdje *c* poradi zvučnoga suglasnika, koji iza njega dolazi, prelazi i sam u zvučni isto onako, kako se na pr. *vòjnîk bi, brȁt ga* izgovara: *vòjnîgbi, brȁdga*. U riječma kao *nàdzirati, podzídati,* kad se ne govori odveć brzo, ne čuje se onaj glas, već se i *d* i *z* čuje odjelito, kako se i *d* i *ž* čuje u: *nadžívjeti, podžèći,* t. j. ne izgovara se (da ćirilicom zapišemo) наџивјети, поџећи. Onaj glas u: *otac bi, lovac ga* možemo sa nevolju zapisati znakom *ç*.[1])

14. U narječjima, koja ne pripadaju u književno, ima još i drugijeh glasova. Tako smo već u §. 2. rekli, da nekoja narječja imaju poluglas na onijem mjestima, gdje se u književnom jeziku razvilo

---

[1]) Ja sam hotimice izabrao za taj glas primjere, gdje iza *c* stoji enklitika, jer se enklitike s onom riječju, koja je pred njima, izgovaraju bez ikakvoga prekida kao jedna riječ; ispor. na pr. *dȁo sam, rèci mi,* koje se izgovara kao: *dȁosam, rècimi.* Nijesam htio uzeti primjere kao: *òtac gòvorî, lòvac bòlujê,* jer je tu među riječma neki mali odmor, te u običnom (t. j. ne u vrlo brzom) govoru ne nastaje izravnjivanje suglasnika, kako ga nema na pr. ni u: *brȁt gòvorî, vòjnîk bòlujê.*

a, na pr. *sьn, lьž* mjesto književnoga *sȁn, lâž*. U §. 10. spomenuli smo hercegovačke suglasnike *ś, ź*, kojih u književnom govoru nema. Dubrovčani u *dô, pô* (mjesto *dȁo, pȁo)* i t. d. izgovaraju *o* malo drukčije, nego li se inače izgovara, t. j. malo otvorenije (P. Budmani, Rad jugosl. akad. *65.*, str. 166.); oni *z* u riječma *zòra, jȅzero, spenza, mizerija* izgovaraju kao *ʒ*, o kojem smo glasu govorili u pređašnjem §-u (isti str. 168.). »Oko gornje Drine po Srbiji kroz drinsku dolinu na obje strane« narod *l* izgovara kao poljsko *ł* ili rusko *лъ* (S. Novaković, Glasnik srpskoga uč. dr. *37.*, str. 43., M. Milićević, Kneževina Srbija 631). Takovo se *l* govori i oko Bara.

15. Ni u jednom jeziku nijesu svi glasovi jednako obični, već jedni dolaze više ili manje često, drugi više ili manje rijetko. Pa tako je i s našim glasovima. Ja ću sada priopćiti skrižaljku za naše glasove prema njihovoj običnosti, ali najprije treba reći, kako je ova skrižaljka složena. Iz Vukova prijevoda „Novoga zavjeta“ ja sam ovdje ondje izabrao deset različnijeh mjesta, pa sam u njima bez ikakvoga prekida brojio i bilježio sve glasove, koliko puta koji dolazi. Na svakom od tijeh mjesta uzeto je 1000 glasova, pa kad je gdje taj broj navršen, tamo nijesam već dalje brojio, pa makar brojeći stao baš usred koje riječi. Tako je svega za ovaj račun upotrebljeno 10.000 glasova, a to je od prilike 2.000 riječi; dok bi čovjek sve to izgovorio, govoreći mirno i razgovijetno, trebalo bi mu od prilike pô ure. Ja mislim, da je to za ovakav posao dovoljna množina[1]). Da bi mi brojevi bili što pouzdaniji, ja sam izabrao samo onaka mjesta, u kojima se iste riječi što manje ponavljaju (a poznato je, da stil sv. pisma sa sobom donosi, da takva podulja mjesta nijesu u njemu veoma obična), za tijem mjesta, u kojima nema stranijeh imena i u opće stranijeh riječi (čega opet u sv. pismu ima na pretek). Kako je ovaki posao mučan i koliko mu se hoće velike strpljivosti, to može ocijeniti samo onaj, tko ga pokuša raditi; tu se čovjek u brojenju vrlo lako zabuni, a najmanja pogrješka već poremećuje račun; za to treba po nekoliko puta isto mjesto brojiti, dok se čovjek uvjeri, da nema pogrješke. Tako sam ja radio, pa za to se mogu jamčiti, da su mi brojevi za ona mjesta, koja sam uzeo, posve pouzdani. Sámo se po sebi razumije, da u ovakom poslu glasove treba brojiti onako, kako se izgovaraju, a ne kako su napisani; dakle *s njim* treba uzimati kao *ś njim; bratski, gradski* kao *bracki, gracki; donio, mislio* kao *donijo, mislijo*. Glas *r* dvojako je računat, i to prema tome, kad služi kao samoglasnik (na pr. u riječi *pȑst)*, a kad kao suglasnik (na pr. u riječi *rúka)*. Rimski brojevi u prvome redu znače onijeh 10 mjesta iz Vukova „Nov. Zav.“

Skrižaljku glasova vidi na str. 11.

16. Iz te se skrižaljke vidi, da u 10.000 glasova *a* dolazi 1079 puta, *b* 173 puta, *c* 56 puta i t. d. Ovi se brojevi mogu okrenuti i u desetinske te reći: *a* po svojoj običnosti prema ostalijem glasovima stoji kao 10·79, *b* kao 1·73, *c* kao 0·56 i t. d., sve prema 100.

Glasovi *f* i *ʒ* nijesu u skrižaljku uzeti, jer u svih onih 10 mjesta ni jedan ni drugi ne dolazi ni jednoć, i otud se može zaključiti, da je procent tijeh dvaju glasova, osobito drugoga, još manji od 0·01., koliko izlazi u skrižaljci za glas *dž (џ)*. Gdje se čuje glas *ʒ*, to je rečeno u §. 13., a za *f* ćemo zapamtiti, da se od čistih na-

[1]) U tome sam se ugledao u W. D. Whitneya, koji u svojoj staroindijskoj gramatici (na str. 27. njemačkoga izdanja) priopćuje skrižaljku za glasove staroindijskoga jezika složenu na osnovi onakoga brojenja kao i moja.

Glasovi	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.	U svemu
a	99	127	105	103	114	101	106	104	120	100	1079
b	11	21	10	16	17	15	21	21	23	18	173
c	11	8	5	8	11	2	2	1	3	5	56
č	24	9	18	12	12	11	16	5	9	4	120
ć	2	9	11	9	18	6	8	8	7	13	91
d	41	30	45	44	41	50	42	40	53	42	428
dź (џ)	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1
đ	3	1	6	6	2	5	2	1	4	1	31
e	104	108	120	113	116	115	89	116	107	111	1099
g	15	17	23	21	11	17	19	23	24	22	192
h	4	9	14	8	9	7	6	7	3	6	73
i	113	119	109	120	103	100	108	81	89	93	1035
j	62	56	42	48	47	52	37	58	51	50	503
k	30	41	28	24	38	34	28	28	33	34	318
l	15	25	16	21	11	18	15	31	23	19	194
lj (љ)	9	12	5	13	6	6	12	11	9	7	90
m	29	36	46	37	54	43	33	34	25	30	367
n	40	41	46	43	48	49	55	47	50	38	457
nj (њ)	3	5	3	10	2	11	10	5	5	9	63
o	104	79	87	91	99	100	100	101	84	115	960
p	30	12	18	26	10	26	30	22	18	34	226
r (samoglasno)	5	2	7	5	2	7	5	1	3	8	45
r (sugl.)	44	35	41	18	27	36	34	38	32	38	343
s	47	31	42	45	40	44	47	62	59	47	464
š	22	14	13	20	14	13	21	10	9	14	150
t	37	49	29	34	46	31	43	49	38	44	400
u	51	43	43	49	40	33	45	35	53	37	429
v	32	43	41	41	46	48	39	35	38	39	402
z	11	16	21	10	13	11	18	19	16	12	147
ž	2	2	6	5	3	9	8	7	12	10	64

rodnih riječi nalazi samo u *ùfati se (ùfânje)*, koja nije u svijem krajevima obična, jer se mjesto nje govori i *nádati se (nâd, náda)*, *ùzdati se*, za tijem u onomatopoetskim riječma: *fŕkati*, *fúćkati*, *fȕk* i u još kojoj takvoj, a to su sve riječi, koje ne pripadaju među one, što se često govore. Ovdje dakle nijesu brojene riječi kao *hvála*, *hrȁtati*, koje jedan dio naroda, što ne izgovara *h*, govori *fála*, *fȁtati*, a drugi *vála*, *vȁtati*. I glas je *dž* (џ), veoma rijedak u pravim narodnim riječma, ali opet malo običniji i od *ç* i od *f*; takve su na pr. (pišući rečeni glas znakom *ǵ*, vidi §. 17 *c)*: *nàruǵbina*, *òtaǵbina*, *srjèdoǵba*, *sȑǵba*, *ùvjeǵbati*, *prìǵgati*, *ǵȁsnuti se*, *govòrǵija*, *sȉleǵija* (u ovijem je riječma *-ǵija* nastavak turski) i dr. U običnom govoru, kad se upotrebljava mnogo stranijeh riječi i imena, dolaze dakako glasovi *f* i *ǵ* češće, nego li je njihov ovdje pokazani procent.

Kad bi tko ovako skrižaljku sastavio iz ulomaka pisanijeh ekavskijem ili ikavskijem govorom, bio bi procent za *j* nešto manji, nego li je ovdje (ispor. *tȉjelo: tȅlo, tȉlo; vjȅra: vȅra, vȉra)*, a za *i* bi u ikavskome procent bio nešto veći.

Vrijedno je, da sada pokažemo red naših glasova prema njihovoj običnosti, t. j. prema postepenome sve manjemu procentu, što ga koji ima. Evo ga: e, a, i, o, j, s, n, u, d, v, t, m, r *(suglas.)*, k, p, l, g, b, š, z, č, ć, lj, h, ž, nj, c, r *(samogl.)*, đ, dž, f, ç.

Također je vrijedno pogledati razmjer samoglasnika prema suglasnicima. U I. je redu taj razmjer kao 476 : 524., u II. 478 : 522., u III. 471 : 529., u IV. 481 : 519., u V. 474 : 526., u VI. 456 : 544., u VII. 453 : 547., u VIII. 438 : 562., u IX. 456 : 544., u X. 464 : 536. A u čitavoj skrižaljci taj je razmjer kao 4647 : 5353 ili u desetinskijem brojevima kao 46·47 : 53·53

Poznato je, da razmjer između samoglasnika i suglasnika u svakom jeziku pokazuje njegovu mekoću ili tvrdinu: što je veći procent suglasnika, s tijem je jezik tvrđi, a što je taj procent manji, s tijem je jezik mekši. Izrazi „tvrđi“ i „mekši“ znače ovdje isto što: „teži“ i „lakši“ za izgovor i za pjevanje. Ova je težina i lakoća dakako samo teoretična, jer je svakom narodu svoj jezik vrlo lako i izgovarati i pjevati, i težak za jedno i za drugo može ovaj ili onaj jezik biti samo ljudma drugoga naroda. Ja sam s ove strane ogledao nekoliko jezika, da vidim, kako stoje prema našemu, pak sam našao, da prema našemu procentu za samoglasnike 46·47 u njemačkom jeziku stoji procent 38·86., u poljskom 41·43., u ruskom 41·69., u litavskom 43·00., u češkom i u latinskom 43·09., u francuskom 43·36., u staroindijskom 43·52., u grčkom 46·01., u talijanskom 47·73., u staroslovenskom 48·37 [1]). Vidi se dakle, da hrvatski ili srpski jezik u mekoći i lakoći ne zaostaje mnogo iza talijanskoga, a nadvisuje njome i sam starogrčki jezik, za koji se obično govori, da pripada među najblagozvučnije. Ali treba dodati, da i u našem jeziku ima po gdjekoji tako tvrdi suglasnički skup, da ga nema ni u jezicima, koji imaju znatno manji procent samoglasnika; na pr. *k brȁtu*, *k strâšnôme*, *k zdrȁvôme* izgovaramo mi: *gbrȁtu*, *kstrâšnôme*, *gzdrȁvôme*, što su za cijelo vrlo tvrdi skupovi; ali treba dodati, da su ovakovi slučajevi (pored *kúmstvo*, *lùkâvstvo*, *prijatȅljstvo* i sličnim riječma s nastavkom *-stvo*) valjada jedini, gdje dolaze četiri suglasnika jedan do drugoga; u njemačkom jeziku ima toga dosta, na pr. *Angst*, *ernst*, *Herbst*, pače ima i po pet suglasnika: *ängstlich*, *ernstlich*, *herbstlich*.

---

[1]) Navedeni broj za staroindijski jezik uzeo sam iz računa Whitneyeva (v. §. 15), a brojeve za ostale jezike sâm sam izračunao gledajući, koliko dolazi samoglasnika, koliko li suglasnika na 10 različnijeh mjesta po od 1000 glasova. Razumije se sámo po sebi, da sam i tu glasove brojio onako, kako se izgovaraju (ili su se izgovarali) a ne kako se pišu.

Pismo latinsko i ćirilovsko.

17. a) Kako su Hrvati i Srbi već nekoliko vijekova razdvojeni imenom i crkvom, tako su razdvojeni i pismom, te oni prvi pišu latinicom, a drugi ćirilicom. Pismo kao drugi organ jezika (jer prvi je i važniji organ usmeni govor) stoji s jezikom u najtješnjoj svezi, za to gdje se razlaže gramatika kojega jezika, tamo se ni pismo, kojim se taj jezik piše, ne može mimoići, da se i o njemu ne govori. A kako za naš jezik imaju dva pisma, tako treba da govorimo o jednom i o drugom.

b) Latinica. Sve do novijih vremena bila je u hrvatskoj latinici grdna zbrka; teško je bilo u istoj zemlji (na pr. u Dalmaciji ili u Slavoniji) naći dva čovjeka, koji su sve hrvatske glasove sasvijem jednako pisali, a kamo li dva pisca iz različnijeh zemalja! Kad se god. 1835. u Zagrebu počeo narodni i književni preporod, onda su kolovođe toga preporoda s potpunijem pravom držale, da im je najpreči posao mjesto one pravopisne zbrke uvesti bolji i jedinstven pravopis za sav narod, koji piše latinskijem slovima. Kad su se oni dali na taj posao, najbolje bi bilo, da su po ugledu Vukove ćirilice koja je onda već bila sasvijem dotjerana, složili takvu latinsku azbuku, u kojoj bi svaki glas imao svoje slovo, i to samo jedno, a opet svako slovo da bi služilo samo za jedan glas. Ovo vrhovno načelo savršene azbuke Iliri su proveli samo od česti. Za ćirilovska slova ч, ш, ж, ћ, uveli su, kako i treba, jedinstvene znakove *č, š, ž, ć,* od kojih su prva tri uzeta iz češke, a četvrti iz poljske azbuke; tako su mogli za ćirilovsko slovo њ uzeti ili češki znak ň ili poljski ń, ali oni to nijesu učinili, nego su za taj glas odredili dva znaka: *nj;* isto su tako po dva znaka odredili za ćirilovsko љ, ђ, џ, i to: *lj, dj, dž.* Već su ovo pogrješke protiv onoga vrhovnog načela, a ima i drugijeh, što su ih Iliri učinili. Tako se po njihovoj, uredbi imalo mjesto *ć* pisati svuda *tj,* gdje se jasno vidi, da je *ć* postalo od *t* i *j,* na pr. u riječma *bratja, uputjen* mjesto *brȁća, ùpûćen,* a gdje se to ne vidi, tamo je imalo ostati *ć,* na pr. *ćûd, kȕća.* Rđavo je i to bilo, što su za glas ѣ uveli češko slovo *ě,* na pr. *věra, tělo,* želeći tijem ostaviti na volju svakome, da izgovara po svojem narječju ili *vira* ili *vera* ili *vjera, tilo* ili *telo* ili *tijelo;* tu bi dakle jedno slovo imalo služiti ne za dva, već za četiri različna glasa! Isto je tako loše i pisanje *perst* ili *parst,* kako su u prvom početku pisali, a kasnije *pèrst* ili *pàrst,* mjesto *pȑst,* jer se tu piše slovo, koje se ne izgovara, a to je s tijem gore, što u jeziku ima riječi, gdje *e* ili *a* stoji među dva suglasnika pa se izgovara, na pr. *bérba, stàrčić* i dr. Znakovi su *ě* i *è (à)* još i sami sobom loši, što je veoma nezgodno

na njima akcent zapisati, kad zatreba. Oni su po malo i iščezli iz hrvatske azbuke, te već ima oko 25 godina, kako ih gotovo nitko više ne upotrebljava, a isto je tako iščezlo po malo i *tj* u pomenutijem slučajevima, te se mjesto njega svuda piše *ć*. Mjesto odbačenoga *ě* uvelo se *je* za kratke, a *ie* za duge slogove *(vjera, tielo)*, i tako mnogi Hrvati još i danas pišu. Ali ovo *ie* nije dobro, jer ne odgovara pravome narodnom izgovoru. Ostalijem slovima, što su ih Iliri uveli, služi se još i danas veliki dio Hrvata. Ali se nekima od njih dosta zabavljalo, a zabavlja se i danas. U slova *č, ć, š, ž,* nije dirao do danas nitko, jer se ona lijepo slažu s onim pomenutim načelom savršena pravopisa. Najviše je bilo i ima zabave slovima *dj*, i to za to, jer *dj* ne služi samo za ćirilovsko ђ (na pr. *ròdjen:* рођен), već i za ćirilovsko дј (na pr. *nadjàčati, djèvôjka:* надјàчати, дјèвôјка). Za to je Vuk volio u latinici *gj* za ćirilovsko ђ nego li *dj*, kako se vidi iz njegova članĉića: »Glavna pravila za južno narječje« pisanoga g. 1850. (drž.-izd., III. 301—303.), i gdjekoji su pisci primili *gj*, ali većina je ostala pri *dj* najviše s toga, što je mislila, da za ђ bolje prilikuje *dj* nego *gj*, dok taj glas postaje od *d*, a ne od *g* (na pr. рȍђен: ròдити, млȁђӣ: млâд i t. d.), i za to je *gj* općeno primljeno samo za riječi, koje su tuđe i u tuđem jeziku stoji *g* (na pr. *Gjȕragj:* Georgius, *ângjel:* angelus). Ali *gj* svakako je bolje od *dj*, jer u književnom jeziku nema ni jedne riječi, gdje bi dolazilo *g* do *j* svako s osobitim svojim glasom (kao što je *dj* u *nadjàčati)*; a što ђ ne postaje od *g*, to nije važno, jer na pr. *ž* postaje veoma često od *g* (na pr. *mȍžêš: mògu)*, pa za to opet nitko ne zabavlja slovu *ž*, što nije načinjeno od *g*.

c) Kad je god. 1878. Daničić počeo obrađivati akademički »rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika«, morao se postarati, da rječnik bude pisan takvijem slovima, da nigdje ne će nastati sumnja, kako se što ima izgovarati; a ta bi sumnja mogla nastajati svaki čas u rječniku, koji je pun riječi iz starijega jezika i iz različnijeh narječja. Tako na pr. mi danas govorimo бӣље, њèмачкӣ, ali u starije doba govorilo se билје, нјемачки; vidi se dakle, da ono prvo treba drukčije pisati nego ovo drugo, ako se hoće da se zna u svakom slučaju pravi izgovor tijeh riječi. A i u samome današnjem jeziku *dž* ne izgovara se samo kao џ (na pr. u riječi *svjèdodžba)*, nego i kao дж (na pr. u riječi *nadžívjeti)*, za to treba razlikovati jedno od drugoga. Daničić je dakle morao za glasove љ, њ, џ uvesti u latinicu osobite jedinstvene znakove te *lj, nj, dž* ostaviti samo za slučajeve, gdje bi se i u ćirilici pisalo лј, нј, дж. Kad je on tu potrebu uvidio, nije mogao za ђ primiti ni *gj* (a na *dj* nije mogao ni misliti), jer ima riječi u (čakavskijem) narječjima, gdje *gj* dolazi jedno do drugoga svako sa

svojim glasom; na pr. лагји (t. j. laglji, lakši), рједат (t. j. gledati; — I. Milčetić, Rad jugosl. akad. *121.*, str. 108., R. Strohal, Rad *124.*, str. 132); osim toga kad je već odlučio za svaki glas uvesti samo jedan znak, nije mogao izuzeti ni glasa ђ. Daničićeva slova za glasove љ, њ, џ, ђ ova su: *ļ—ń—ǵ—đ.*[1]) Tijem četirma slovima dodao je Daničić još i peto, i to *ŕ*, koje služi za samoglasno *r*, kad stoji ispred ili iza samoglasnika (na pr. *gŕoce, zaŕđati).* Sadašnji pisac akademičkoga rječnika P. Budmani dodao je još i šesto slovo: ʒ, koje služi za glas *ç*, o kojemu smo mi govorili u §. 13—16 (vidi primjere toga slova u istom rječniku pod: imbiʒerati se, jezero).

d) Sva Daničićeva slova upotrebljava danas samo nekolicina pisaca, i to gotovo samo u radnjama, što ih izdaje jugoslavenska akademija. Samo slovo *đ* malo je bolje sreće; ono je god. 1892. uvedeno u sve škole po Hrvatskoj i Slavoniji, i iz škola ulazi ono polako i u život. Što nijesu uvedena i slova *ļ—ń*, tome se ne može zabavljati, jer u današnjemu književnom jeziku ne nastaje nikad potreba, da se razlikuje љ—њ od лј—нј, kad sveza лј, нј u njemu nema. I slovo *ŕ* što nije uvedeno, može se opravdati, jer pisanje na pr. *gr'oce* ili *gr-oce* potpuno naknađava Daničićevo *gŕoce*. Teže može gramatik odobriti, što nije uvedeno slovo *ǵ*, već je zadržano *dž* (na pr. *svjedodžba* mjesto *svjedoǵba*, свједоџба), jer mi znamo, da ima nekoliko riječi, gdje se *dž* izgovara ne u jednom glasu, već u dva. Kad već nijesu uvedena sva Daničićeva slova, ja mislim, da je potrebnije bilo uzeti *ǵ* nego *đ*, jer za ovo je moglo ostati *gj*, kad u današnjemu književnom jeziku, kako već znamo, nema primjera, gdje bi se ćirilicom moralo zapisati гј.

18. Ćirilica. Velika ona zbrka u latinici prije god. 1835. uzrokovana je tijem, što su pisci upotrebljavali pismo, koje nije postalo u hrvatskom narodu, niti je načinjeno za njegov jezik, već je postalo u drugom narodu i udešeno je prema potrebama drugijeh jezika, a pisci nijesu umjeli udesiti to pismo prema potrebama hrvatskoga jezika. Sve je to tako isto bilo i u Srba prije Vuka. Ni ćirilica, kojom su Srbi pisali i pišu, nije postala u srpskom narodu niti

---

[1]) Prvo od ovijeh slova načinio je Daničić sam, t. j. nije ga ni otkle uzeo; slovo *ń* dolazi u poljskoj azbuci za naše њ, i otud ga je Daničić uzeo; a slovo *ǵ* su od prije mnogo upotrebljavali gramatici za staroindijski suglasnik, koji jednako ili slično glasi kao naše џ; slovo *đ* napokon uzeo je Daničić čak iz islandske i stare anglosaske azbuke (koje su obje složene od latinskijeh slova), u kojoj *đ* u ostalom znači glas posve različan od našega ђ, glas, koji odgovara engleskome *th* u riječi na pr. *father* (vidi o tome glasu u §. 30); u tome istom značenju upotrebljavaju danas gramatici slovo *đ* u fiziologičkijem radnjama.

je složena za njegov jezik. Za to je morala i u Srba biti velika zbrka, jer ni njihovi pisci nijesu umjeli prekrojiti ćirilicu, da odgovara njihovu jeziku. Nevolja je u Srba bila još veća, jer su pisci i svoj jezik natezali prema drugome jeziku, t. j. prema crkvenoslavenskome. Tako se nužno dogodilo, te su Srbi imali nekoliko slova za njihov jezik sasma nepotrebnijeh, a drugih prijeko potrebnih nijesu imali. Kad se Vuk god. 1818. spremao, da izda svoj rječnik narodnoga jezika, doskočio je on tome zlu tako, što je iz srpske azbuke izbacio nepotrebna, a uveo potrebna slova, i s tim novim pravopisom izdao je rječnik na svijet. Posve novi znakovi za ondašnje Srbe bili su: ђ, j, љ, њ, џ. Slovo ђ načinjeno je s malom promjenom od slova ћ, koje je već Dositije Obradović upotrebljavao, a u pređašnjim vijekovima u mnogim spomenicima našega jezika pisanima ćirilicom upotrebljava se ћ ne samo za glas *ć*, već i za *đ*.[1]) Da je *j* uzeto iz latinske azbuke, to zna svatko, a slova љ i њ upravo su u jedno sastavljeni znakovi ль, нь, kako su prije Vuka Srbi pisali znakove *lj* i *nj*. Slovo џ uzeo je Vuk iz rumunjske azbuke; Rumunji su u ono vrijeme još pisali ćirilicom i slovo џ upotrebljavali u istom značenju, u kojemu ga je Vuk unio u svoju azbuku.[2]) Da bi se za riječi kao *gr-oce, za-rdati* znalo, da je *r* u njima samoglasno, Vuk je uredio, da se pišu: гръоце, заърђати. Slovo ъ, koje se u ruskom i u crkvenoslavenskom pismu piše samo običaja radi, a ne izgovara se, dobro je došlo Vuku za pomenute i slične riječi, gdje ono *r* od samoglasnika samo rastavlja, a ne izgovara se. Daničić je u takve riječi mjesto ъ uveo ь (dakle грьоце, заьрђати) za cijelo s razloga, što stari Srbi znaka ъ nijesu upotrebljavali, a ь jesu. U najnovije vrijeme počeli su neki mjesto Vukova i Daničićeva načina bilježiti pomenute riječi гр̂оце, за̂рђати, ali to se bilježenje protivi ustrojstvu ćirilice, koja ne trpi t. zv. diakritičnijeh znakova (kao što su u latinici slova *č, ć, đ, ž, š*.

Tko upravo zna, što se hoće pismu, da bude što jednostavnije i što lakše, taj mora priznati, da u čitavoj Europi, a valjada i na čitavom svijetu nema pisma, koje bi

[1]) Slovo ђ je načinio upravo Lukijan Mušicki, ali za Vuka i na molbu Vukovu (drž.-izd. III. 122.)

[2]) Slovo su џ Rumunji s malom promjenom bili načinili od ч, s kojim je u glasu srodno, t. j. stoji prema njemu kao zvučno prema bezvučnome. Teško je razumjeti, za što Vuk i u rječniku (1818.) str. XXXIII. i u danici (1826.) str. 98. veli, da se slovo џ nalazi već u starim srpskim rukopisima iz XIV. i XV. vijeka, — a toga slova stari ti rukopisi — pa ni mlađi — upravo ne poznaju! Da nije Vuk to rekao samo za to, da bi Srbi џ lakše primili? Tako i Gaj u svojoj „Danici“ za god. 1835. u br. 10—12. predlažući Ilirima nova slova veli za sva, da su ih upotrebljavali već neki stari hrvatski pisci; — a u istinu je Gaj, kako smo već rekli, *č—ž—š—ě* uzeo iz češke, a *ć* iz poljske azbuke. Gaj je dakle držao, da će Ilirima biti ugodnije čuti, da su ova slova od starine hrvatska, nego li da su češka ili poljska.

u tom obziru bilo bolje od azbuke, koju je Vuk složio i upotrebljavao; za to i nema nigdje jezika, kojemu bi čovjek azbuku brže i lakše mogao naučiti, nego li je Vukova. Koliko se god na prvi pogled može ovaj posao Vukov činiti neznatan, ali on sa svojom savršenošću zaslužuje u narodu onu istu hvalu i slavu, koju je Vuk stekao svojim radom oko književnoga jezika i izdavanja narodnoga blaga. To su tri draga kamena u kruni njegovijeh zasluga, da se ne zna, koji je ljepši od kojega.

Glasovi današnji prema negdašnjima.

19. Kako se i drugo koješta u jeziku s vremenom mijenja, tako se mijenjaju i glasovi. Ta sudbina svijeh jezika nije mogla minuti ni našega. Mi smo već u §. 2. vidjeli neke glasovne razlike između današnjega i starijega jezika, a sada ćemo navesti i druge. — Svi su slavenski jezici nekad imali dva nosna samoglasnika, koje staroslovenska ćirilovska azbuka bilježi slovima ѧ—ѫ, a u latinici najzgodnije ih je bilježiti znacima *ę*—*ą* uzetima iz poljske azbuke (poljski je jezik do danas sačuvao oba ta glasa). Imao ih je dakle nekad i naš jezik, ali ih je izgubio i zamijenio nenosnim samoglasnicima već u vrijeme starije od vremena, iz kojega imamo najstarijih jezičnih spomenika, t. j. prije XII. vijeka. To sigurno zaključujemo otud, što onijem glasovima ni u tim najstarijim spomenicima ni traga nema; već i oni pišu onako, kako mi danas izgovaramo, dakle na pr. *meso, ruka* mjesto negdašnjega *męso, rąka* (staroslovenski мѧсо, рѫка.). Izgovarali su se ti nosni samoglasi onako kao u staroslovenskom jeziku i kako ih danas izgovaraju Poljaci; a poljsko je *ę* ono isto, što francusko *in* na pr. u riječi *vin*, poljsko *ą* isto, što franc. *on* u *bon*. Na pitanje: otkle se zna, da su Hrvati i Srbi nekad imali te glasove, kad ni najstariji njihovi spomenici za njih ne znaju, treba odgovoriti, da mi to znamo iz inojezičnih izvora, koji su nam sačuvali gdjekoja naša narodna imena; tako na pr. u latinskoj jednoj ispravi iz god. 892. ime hrvatskoga kneza *Mutimira* piše se »Muncimir«; a vizantinski pisac Konstantin Porfirogenit oko god. 950. bilježi srpskome jednom velikašu ime Μουντιμῆρος (vidi: F. Rački, Documenta, 14., 358); bez sumnje se dakle u X. vijeku ovo hrvatsko i srpsko ime izgovaralo s nosnim samoglasom *ą* u prvom slogu, a ako je jezik imao nosni glas u toj riječi, imao ga je za cijelo i u drugima, a ako je imao *ą*, nemamo razloga misliti, da nije imao i *ę*. Mi to dalje znamo i iz samoga današnjeg jezika; u njemu ~~na ime~~ nalazimo nekoliko primjera, da od dvije riječi, što su postale od istoga korijena, jedna ima vokal *e*, druga *u*, na pr. *ulèknuti se* (t. j. saviti se): *lûk* (t. j. ono što je savijeno), *trésti : trûs, mésti* (na pr. napoj svinjama): *mútiti*. U staroslovenskom jeziku stoji mjesto *e* u ovijem riječma ѧ, a mjesto

u stoji ж, i to je zamjenjivanje glasova *ę—ą* vrlo pravilno, jer ono potpuno odgovara zamjenjivanju *e—o* (na pr. *plèsti: plôt, nèsti: nòsiti* i t. d.), što se nalazi u svim ne samo slavenskim, već i u indoevropskim jezicima (ispor. na pr. grč. λέγω govorim: λόγος govor, φέρω : φορέω nosim). Ova zamjenjivanja jedno drugome za to potpuno odgovaraju, što nosni glasovi *ę—ą* nijesu drugo do samoglasi *e—o* izgovoreni na nos. A budući da u drugim srodnim jezicima zamjenjivanju *e—u* *(ulèknuti se : lûk)* nema traga, otud moramo zaključiti, da ga ni u našem jeziku nekad nije bilo, već je u njemu onako bilo kao u staroslovenskome, t. j. *e* je u *ulèknuti se* postalo od *ę*, a *u* u *lûk* od *ą*.

20. Kao glasove *ę—ą*, tako je i glas *y* (koji se staroslovenskom ćirilicom piše ъı) izgubio naš jezik već u svoje doistoričko doba (t. j. prije XII. vijeka) zamijenivši ga samoglasnikom *i*. I glas *y* imali su nekad svi slavenski jezici, a i do danas su ga ruski i poljski sačuvali (ruski se piše ы, a poljski *y)*. Sva je prilika, da se taj glas onako izgovarao, kako ga danas Rusi i Poljaci izgovaraju, a to je ovako: usta se namjeste u položaj potreban za izgovor glasa ъ (a kako se taj glas izgovarao, vidi u §. 22 *a)* pa se onda izgovori *i*; vidi se dakle, da je to glas različan od njemačkoga *ü* i francuskoga *u*. Da smo mi *y* već u pomenuto vrijeme izgubili, to opet dokazuju najstariji naši jezični spomenici, koji ili znaka za taj glas i ne poznaju ili ako ga poznaju, a oni ga upotrebljavaju sasma nepravilno, t. j. sad pišu *i* mjesto *y*, sad obrnuto. I tako mi od pamtivijeka imamo na pr. *rȉba, dìhati* mjesto starijega: *ryba*, *dyhati*. Dokaz, da smo nekad doista imali glas *y*, mogli bismo opet uzeti iz inojezičnijeh izvora; ali taj dokaz nije jak, jer u latinskijem izvorima pored *u* (na pr. »Dabramusclo« — Dobromysl) ili *ui* (na pr. »Muisclavus« — Myslav) koje oboje može biti zamjena glasu *y*, dolazi također *i* (na pr. »Mislauus« — Myslav, »Wissasclavus« — Vyšeslav), koje će teško drugo što biti nego obično *i*. To valjada znači, da je već u IX. vijeku [1]) *y* počelo prelaziti u *i*. Jači dokaz nalazimo u samome današnjem jeziku. Imamo primjera, da koja riječ ima u korijenu samoglas *a*, a druga od istoga korijena ima *i*; na pr. *dàhnuti—dìhati, màknuti : mȉcati, presàhnuti : prèsisati.* U staroslovenskom jeziku mjesto zamjenjivanja *a—i* stoji ъ—ъı, koje će staroslovensko zamjenjivanje svakome biti vrlo jasno, kad mu se reče, da je po dokazivanju poredbene indoevropske gramatike staroslovensko ъ postalo od starijega kratkoga *u*, a ъı od starijega dugoga *u;* dakle ъ : ъı nije ništa drugo nego *ŭ—ū*, koji

[1]) Svi su ovi primjeri uzeti iz izvora IX. vijeka; vidi u Račkoga, documenta 2., 335., 376., 383.

je odnošaj svakome za cijelo posve razumljiv. Kako zamjenjivanja *a—i* ne poznaju drugi srodni jezici, a u staroslovenskom mjesto toga stoji ъ—ъı, tako moramo reći, da je *a* u *dàhnuti* glasilo nekad ъ, a *i* u *díhati* da je glasilo ъı *(y)*.

21. a) O suglasnicima ne treba mnogo da govorimo. Za glasove *ć—đ* rekli smo već u §. 2., da su postali od *tj—dj* već u doistoričko doba; to nam dokazuju najstariji književni spomenici, jer u njima već ima potvrda za *ć—đ*. A da i nemamo tijeh potvrda, mogli bismo to sigurno zaključivati, i to evo ovako: samo u našemu između svih slavenskih jezika iskonsko *tj—dj* prelazi u *ć—đ*, a svi drugi imaju drukčije: u staroslovenskom i u bugarskom je *št—žd*, u slovenskom *č—j*, u ruskom *č—ž*, u poljskom *c—dz*, u češkom i u oba lužičko-srpska jezika *c—z*. Da je u našem jeziku u doistoričko njegovo doba — recimo u X. vijeku — mjesto iskonskoga *tj—dj* stajao ikoji od glasova, što ih drugi slavenski jezici imaju, na pr. rusko *č—ž*, otud se ne bi moglo razviti *ć—đ* drukčije, nego ako bi svako *č—ž* (dakle i ono, koje je drugoga postanja, na pr. u riječma *pèčēš* – *mȍžeš)* prešlo u te glasove; jer otkle bi narod poslije znao, u kojima je riječma *č—ž* postalo od *tj—dj*, pa samo u njima da te glasove promijeni u *ć—đ*? Narod dakle naš u X. vijeku ili je još imao iskonske grupe *tj—dj* te govorio na pr. **млатјен, крадја** ili je već tada imao *ć—đ*. Jesu li praoci Čakavaca u isto vrijeme počeli govoriti svoje *ć—j (mlaćen, kraja)* kad praoci Štokavaca svoje *ć—đ*, to ne možemo znati. Tako se isto ne zna, dali se štokavsko *ć—đ* od pamtivijeka izgovara kao danas, ili je iz prva glasilo jedno i drugo onako, kako Čakavci izgovaraju te glasove (o razlici toga izgovora vidi u §. 31. i 32).

b) Stari je slovenski jezik sačuvao suglasnik *ȝ* te ga bilježi (u ćirilici) znakom ѕ; taj je glas postao od *g* u onijem prilikama, u kojima od *k* postaje *c* (na pr. lokativ jedn. **ноѕѣ : рѫцѣ**, nominativ plur. **боѕи : раци од нога, рѫка, богъ, ракъ**). U istom jeziku ima i nepčano *r*, na pr. u riječma **морѥ**, dativ jedn. **пастырю** i t. d. — Oba su ova glasa u jeziku našem izginula, *ȝ* se promijenilo u *z*, a nepčano *r* u obično po svoj prilici već u doistoričko doba[1]), jer koliko ih najstariji spomenici i pišu, to se može odbiti na utjecaj staroslovenskoga pravopisa. A da su Hrvati i Srbi nekad razlikovali suglasnike *ȝ* i *z* onako kao i staroslovenski jezik, to još u današnjemu jeziku dokazuje razlika u vokativu jedn. među riječma na pr. *mrȃz* i *knêz*, t. j. *mrȃze*, ali *knȇže;* glas *ž* u ovoj drugoj riječi dokazuje, da je u nominativu nekad na kraju bio glas ѕ, kako je u staroslovenskom jeziku, gdje doista imamo **кънѩѕь**, ali **мразъ**; prema

---

[1]) Glas *ȝ* u *ȍtaȝbi* (ȍtac bi) i u dubrovačkom *ȝora* ne stoji u svezi s onim starim *ȝ* (ѕ).

ѕ u nominativu mora u vokativu biti ж isto onako, kako prema ц stoji ч, na pr. vok. *lôvče,* nom. *lòvac.* Da imaju dakle riječi kao *mrâz*, *knêz* od iskona isti suglasnik u nominativu, imale bi isti i u vokativu. A da smo nekad imali i nepčano *r,* to dokazuju još danas riječi kao *mòre, càrem, càrevi,* jer bi inače moralo stojati *o* iza *r,* kako je na pr. u *bèdro, dârom, dàrovi,* gdje nije *r* nikad bilo nepčano.

22. a) Za glasove ъ, ь, ѣ i za samoglasno *l* vidjeli smo već u §. 2., da ih je naš jezik imao još na početku doistoričkoga svojeg života, jer istom u XIV. vijeku prelaze oni u današnje svoje zamjene; ali u doistoričko doba treba svakako metnuti prijelaz dvaju poluglasova u jedan, koji će možda biti ь, jer ga tako spomenici pišu. Ovdje treba kazati što o izgovoru slova ъ, ь, ѣ (ě). Za glas ъ u staroslovenskom jeziku sva je prilika da se izgovarao kao kratko vrlo zatvoreno[1]) *o,* a staroslovensko ь valjada se izgovaralo kao kratko vrlo zatvoreno *e.* Ovo se zaključuje otud, što ъ u tome jeziku prelazi često u pravo *o,* a ь često u pravo *e,* na pr. ложь pored лъжь ili левъ pored львъ Tu istu vrijednost možemo pripisivati istijem glasovima i u našem jeziku, dok ih je imao. Za staro ѣ (ě) misli se da se izgovaralo kao dugo zatvoreno *e,* t. j. onako, kako se izgovara *e* u njemačkoj riječi *Reh,* u francuskoj *état,* u madžarskoj *szép;* ako to i nije dokazato, ali se opet može reći, da se *ě* za cijelo razlikovalo od običnoga *e,* jer da nije bilo među tijem samoglasima razlike, za cijelo bi obadva u južnom narječju prešla u *je—ije,* a ne bi se tako promijenilo samo *ě.* — Za samoglasno *l* zapamtit ćemo, da po svoj prilici nije neposredno prešlo u *u,* već preko dvoglasa *uo* (dakle: *mlčati — muočati — múčati),* koji se dosta često u spomenicima XIV. vijeka, pa i kasnije, nalazi, samo se dakako ne može odrediti, po kojim se sve krajevima to *uo* govorilo. Vrijedno je i to ovdje spomenuti, da je u *u* prešlo i ono *l,* koje je stajalo u sredini riječi, a iza njega ъ ili ь, a iza poluglasa koji suglasnik; tako je najprije bilo na pr. *blъha,* otud se razvilo najprije *blha,* a onda istom *bùha,* tako je isto i 2. lice plur. *kunéte* postalo od *klnete,* a to od *klьnete;* današnje *Zèmûn* postalo je od negdašnjega *Zemljьn* (od: *zèmlja,* t. j. mjesto, u kojemu su kuće od zemlje), dakle se i *lj* s ь iza sebe promijenilo onako kao *l.*[2])

b) Iz svega se ovog vidi, da je hrvatski ili srpski jezik od doistoričkoga svoga vremena pa do danas izgubio 9 glasova, t. j. ѧ, ѫ, ꙑ, ъ, ь, ѣ, samoglasno *l*, nepčano *r* i ѕ, a novoga glasa mjesto njih nije razvio ni jednoga, jer svi ovi sada navedeni pretvoreni su

---

[1]) Zatvoreno *o* je ono, koje nije čisto, već naginje na *u,* a zatvoreno je *e* opet ono, koje naginje na *i;* vidi u §. 25.

[2]) Na početku riječi nije lъ ni lь nigdje prešlo u *u,* već ili u *la* (na pr. *lâž, làgati, lâv, lân)* ili u *o (òžica, òžujak).*

u glasove, koje je već od prije jezik imao. Može se do duše misliti, da je u prvo vrijeme bila kakva razlika između onoga *i*, koje je bilo u jeziku od pamtivijeka (na pr. u riječi *mîr)*, i onoga, koje je postalo od ъı (na pr. u riječi *sîn)*, tako isto, da se u početku razlikovalo iskonsko *u* (na pr. u riječi *sûh)* od onoga, koje se razvilo iz negdašnjega nasala ѫ (na pr. u riječi *rúka)* i iz samoglasnoga *l* (na pr. u riječi *vûk)*, ali danas (i valjada već odavno) među tijem različnoga postanja glasovima nema nikakve razlike u izgovoru. Jezik je dakle naš u glasovima postao jednostavniji ili (tko voli reći:) siromašniji.

Fiziologija glasova.

23. a) Glasovima svakoga jezika temelj je ispuštanje daha. Bez toga se ne može učiniti nikakav glas. Znamo, da dah dolazi iz pluće, a kad to velimo, onda razumijemo važnost pluće u fiziologiji čovječjega glasa. Pluća je smještena u grudima, ona ima dva krila, a iz svakoga izlazi po jedna struja uzduha, obje se struje sastaju u jednom žlijebu, t. j. u grlu, a grlo se svršuje s grkljanom (larynx, Kehlkopf). Prazni prostor u grkljanu zova se glasna cijev ili glasnica (glottis ili rima glottidis, Stimmritze); iznad nje stoji te je pokriva jezičac, kojemu je ime glasničin poklopac (epiglottis), a posao mu je ne puštati nikakve mrve od zalogaja iz usta u grkljan, jer zalogaji idu u drugi osobiti prostor, koji ne stoji u svezi s glasom i govorom, a zove se jednjak (Speiseröhre). Iznutra je grkljan obložen kao i usta sluzavom opnom, a s jedne i s druge strane imaju u grkljanu dva nabora, koji se zovu glasne žice (chordae vocales, Stimmbänder). To su sve organi, koji se u živa čovjeka ne mogu drukčije vidjeti, već ako se gledaju u osobito za taj posao načinjeno ogledalo; a sada ćemo navesti one dijelove čovječjega govorila, koji se lako mogu vidjeti. Dah izišavši kroz grkljan dolazi u usnu duplju (Mundhöhle), koju s obzirom na postanje glasa možemo isporediti sa sviralom, u koju se duše, da iziđe sviranje: kakav posao pri duhanju u sviralu imaju usta, takav pri tvorenju glasa ima grkljan. U usnoj duplji dosta je samo spomenuti svakome poznate organe: jezik, usne, zube, nepce (ili nebo, palatum, Gaumen). Ovaj se pošljednji organ dijeli u troje: iznad gornjih zuba sjekutića stoji ugnuti svod, koji se latinski zove »alveoli«, a mi ga možemo zvati koritašce, iza toga je tvrdo nepce, koje ide do kraja zubnijeh redova, a tu se počinje treći dio: meko nepce ili nepčano jedro (velum palati, Gaumensegel ili weicher Gaumen), koje se svršuje s resicom (uvula, Zäpfchen).

b) Sada možemo razložiti, kako se ovijem organima tvore (artikuliraju) glasovi. Ali najprije moramo spomenuti razliku u izlaženju daha pri tvorenju glasova, jer ta razlika donosi sa sobom i osnovnu

diobu svijeh glasova. Pri nekijem glasovima nema dahu nigdje prepreke na njegovu putu iz pluće na polje; to su svi samoglasnici, za tijem suglasnici *l—r, n—m.* Ti se glasovi zovu zvonki (ili sonorni), jer dah izlazeći mirno na polje ne pravi nikakvoga šuštanja te se glas zvonko čuje. Pri drugijem opet glasovima uzduh na svojem putu nalazi ili potpunu zagradu ili tjesnac; o ovaj se tjesnac uzduh trlja i tako izlazi na polje, a zagrada mu se mora otvoriti; to trljanje i taj otvor čini neki šušt, za to se svı ti glasovi zovu zajedničkijem imenom šuštavi (Geräuschlaute).

24. Zvonki glasovi. Samoglasnici (vokali). Izgovarajući mi samoglasnike dolazi nam dah u usnu duplju i iz nje bez ikakve prepreke izlazi na polje. Hoćemo li dah da pustimo kroz usnu duplju, nužno je, da meko nepce podignemo; ako li ga ne podignemo, onda je dahu put otvoren samo kroz nozdrve, i tada nastaju nosni glasovi (na pr. staroslovenski ѧ—ѫ). Toliko o samoglasnicima u opće, a sada ćemo ih uzeti pojedince.

A. Usna se duplja ne miče ni malo, na njezinu dnu leži jezik poloǎke; ona je za taj glas raširena, za to se i veli za glas *A*, da je širok ili otvoren. Što se usta više suzuju, s tijem glas *A* gubi sve više od svoje čistoće. Naše je *A* posve čisto. — *I.* Usni se kutovi raširе, stražnji se dio jezika približi tvrdome nepcu i ostavlja dahu malen otvor; nutrašnjost usne duplje sužena je pri izgovoru ovoga samoglasa više nego pri ikojemu drugom, premda su, kako rekosmo, usni kutovi rašireni. — *U.* Tvorba je ovoga samoglasa u svemu protivna tvorbi prećašnjega. Usni se kutovi primaknu jedan drugome; stražnji se dio jezika približi mekome nepcu i tu ostavlja dahu malen otvor; nutrašnjost usta pri ovom je samoglasu raširena, premda su usni kutovi primaknuti jedan drugome. Ove protivštine među samoglasima *I—U* donose sa sobom, da je u muzičkom obziru prvi visok, a drugi dubok i da je teško *I* pjevati duboko, a *U* nisko. — *E* nastaje, ako hoteći izgovoriti *A* suzimo usnu duplju, stražnji dio jezika primaknemo tvrdome nepcu, a usne kutove razmaknemo. Glas *E* dakle što se tiče namještaja govornijeh organa ima nešto od *A*, a nešto od *I* ili: stoji među njima. *O* opet stoji među *A* i *U*,. t. j. taj glas nastaje, ako imajući usta u položaju, koji je potreban za *A* stražnji dio jezika primaknemo mekome nepcu, a usne kutove malo približimo.[1])

---

[1]) Fiziologičku istinu, da *E* stoji u srijedi među *A* i *I*, a *O* u srijedi među *A* i *U*, potvrđuje i gramatika gdjekojih jezika. Tako je od starogrčkoga dvoglasa *ai* u novogrčkom jeziku postalo *e;* Francuzi, koji se drže etimologičkoga pravopisa, pišu *ai—au*, a izgovaraju *e—o*.

Ovijeh 5 samoglasa po njihovoj fiziologičkoj srodnosti možemo poređati ovako: *I—E—A—O—U;* t. j. *I* i *U,* koji su najrazličniji, stoje najdalje jedan od drugoga; u srijedi je među njima *A,* koji svojim tako reći indiferentnim položajem stoji jednako daleko od ovoga kao od onoga; *E* i *O* vidimo da stoje u onoj sredini, koja im po njihovu izgovoru zapada.

25. Osim ovijeh samoglasa ima u različnijem jezicima još i mnogo drugijeh. Mi ćemo ovdje spomenuti samo još četiri. Kako *E* po namještaju govornijeh organa stoji među *A* i *I*, tako ima i samoglas, koji stoji u srijedi među *A* i *E,* pisati ga možemo *Ea,* a zvati široko ili otvoreno *E,* i to s toga, jer on bliže stoji glasu *A* nego glasu *I,* a već je za glas *A* rečeno, da je širok ili otvoren. U srijedi među *E* i *I* stoji opet samoglas, koji ćemo zvati zatvoreno *E,* zatvoreno za to, jer taj glas blizu stoji glasu *I,* pri kojemu su, kako već znamo, usta iznutra sužena ili zatvorena više nego pri ikojem drugom samoglasu; taj glas možemo bilježiti *Ei.* Između *A i O* stoji glas *Oa*, a zove se otvoreno *O.* Napokon u srijedi među *O* i *U* ima glas *Ou,* koji se može zvati zatvoreno *O,* i to za to, jer su pri glasu *U* suženi usni kutovi; a u opće su samoglasi *I—U* prema širokome ili otvorenome *A* glasovi zatvoreni ili stisnuti[1]). Tako smo evo dobili 9 samoglasa, koje ćemo po njihovoj ovdje pokazanoj fiziologičkoj srodnosti poređati ovako: *I—Ei—E—Ea—A—Oa—O—Ou—U.* Ali i osim ovijeh samoglasa nalazimo u jezicima još veliko mnoštvo drugijeh. Nama je dosta spomenuti još samoglase ъ—ь ъı, o kojima je bilo govora u §. 22., gdje im je rečen i izgovor.

Za čas ćemo vidjeti, kako mogu suglasnici služiti kao samoglasi; a ovdje treba reći, da obrnuto samoglasi mogu imati službu suglasnika. To osobito vrijedi za samoglase *I—U;* kad čine slog, onda su samoglasi, a kad ne čine, onda su suglasnici. Tako naše *J* nije drugo nego samoglas *I* u suglasničkoj službi; englesko opet *W* upravo je samoglas *U,* koji služi kao suglas.

26. a) Glasovi *L R*, *N—M.* Ovi glasovi, kao i svi drugi, koji nijesu samoglasi, zovu se još od vreménâ rimskijeh gramatika konsonanti, t. j. suglasnici, koje ime znači, da oni sami ne dolaze, već samo u društvu s kojim samoglasom (vokalom ili sonantom). Da su stari oni gramatici znali, da ima jezika, u kojima ova sva četiri »konsonanta« dolaze bez pomoći ikakvoga samoglasnika posve u samoglasnoj službi (na pr. u nas *přst*, a nekad i *vlk*, u njemačkom

[1]) Otvoreno *e* ima njemački jezik u riječma na pr. *Bär, Wärme,* i francuski (*e* ouvert) na pr. u *père, mère;* zatvoreno je *e* u njem. na pr. *See, Reh*, u franc. (*e* fermé) na pr. *état, légal;* otvoreno je *o* u madžarskom jeziku glas, koji se piše *a,* na pr. *hal, macska;* a zatvoreno *o* opet u istom jeziku, gdje se piše *ó,* na pr. *pók, szólni.*

jeziku *lesen*, koje se izgovara *lezn* u dva sloga: le-zn i t. d.), oni bi izmislili drukčije kakovo ime. Ali ako i jest naziv ovaj netočan, opet ga i današnji gramatici, pače i fiziolozi upotrebljavaju, jer nema drugoga zgodnijeg. Ovdje još treba reći, da nema razlike nikakve pri glasovima *L—R, N—M* među njihovom suglasničkom i samoglasnom službom; *r* na pr. u *pȑst* i u *rúka* nije glas ni malo različan; sva je razlika u tome, što *r* u prvoj riječi tvori slog, a u drugoj ne.

b) Glas *L* nastaje, kad se načini tjesnac među kutnjacima i sredinom jezika, a rt od jezika prione uz tvrdo nepce. — *R* nastaje, kad se rt od jezika uzvrne i načini se tjesnac među rubom njegovijem i među »koritašcem«. — Pri tvorbi glasova *N* i *M* put je dahu zatvoren kroz usnu duplju, ali je otvoren kroz nozdrve. Izgovarajući *N* činimo to tako, da jezik stavimo u položaj potreban za tvorbu glasa *D*, pa dah pustimo kroz nos; a *M* se izgovara, da usne stisnemo kako treba za glas *B*, pa opet dah propustimo kroz nos.

27. Šuštavi glasovi. Među glasovima, koji nam još ostaju (a to su sve sami suglasnici), razlikovat ćemo dva skupa, pak ćemo u prvi metnuti glasove jedinstvene, a u drugi složene.

Zvonki ili sonorni glasovi, t. j. samoglasnici sa suglasnicima *l—r, n—m* imaju jednu stvar zajedničku, a to je, što se pri njihovu izgovoru glasne žice primaknu vrlo blizu jedna drugoj i zadršću. Ima i među šuštavijem glasovima takvijeh, uz koje glasne žice zadršću, ali ima i takvijeh, uz koje to ne biva, već one žice miruju. Među one prve idu suglasnici *B, D, G, V, Z, Ž,* a među druge *P, T, K, F, S, Š.* Onaj drhtaj ili titraj, što ga pri onim prvim suglasnicima čine glasne žice, uzrokuje, te se nešto malo glasa može čuti još prije, nego se čuje glavni karakteristični glas. Ono malo prethodnoga glasa možemo zvati pazvuk (Stimmton). Suglasnici s pazvukom zovu se zvučni (tönend ili stimmhaft), a koji nemaju pazvuka, oni su bezvučni (tonlos ili stimmlos). Još jednu veoma važnu razliku među suglasnicima treba da spomenemo. Jedni se izgovaraju tako, da se dva organa u usnoj duplji tako stisnu jedan uz drugi, da je put dahu posve zatvoren sve dotle, dok se onaj zatvor ne otvori; za to se ti glasovi i zovu zatvorni (Verschlusslaute).[1]) Ovamo idu suglasnici *K, G, P, B, T, D.* Drugi se opet tvore tako, da dah na svojem putu nailazi negdje u ustima na tjesnac, što ga čine dva organa približivši se vrlo jedan drugome, ali ne sastavivši se posve. Uzduh izlazeći kroz taj tjesnac na polje trlja se o one organe, koji tjesnac čine.

---

[1]) Ovi se glasovi zovu također eksplosivni, jer dah prodire odmah, čim se zatvor otvori (od lat. riječi explodere); a zovu se i momentani ili trenutačni glasovi, jer pošto se zatvor otvori, dah ne traje dulje od trenutka, niti mi imamo snage, da ga dulje ustavljamo.

Po tom bi se ti suglasnici mogli zvati trljani (Reibungslaute ili Fricativlaute), ali mi ćemo ih zvati predušni glasovi ili spiranti, jer se ovi glasovi mogu izgovarati, dogod nam daha teče, do preduška (lat spirare). Među spirante brojimo ove naše suglasnike: *X* (ćirilovski znak za latinsko *h), F, V, S, Z, Š, Ž*. Predušnici također tvore među sobom parove, te je u paru jedan bezvučan, a drugi je zvučan. Vrlo je važno, što prema svakom paru zatvornijeh suglasnika stoji par predušnika, a među jednim i drugim parom razlika je u tome, što za predušnički par treba na istom mjestu da se načini tjesnac, na kojem se za zatvorni par, koji onome predušničkom odgovara, načini zatvor.[1])

28. Jedinstveni suglasnici. *K—G*. Ovi se glasovi u običnijem gramatikama zovu grleni ili gutturali, ali je to ime rđavo, jer se oni ne tvore u grlu, već u ustima kao i drugi suglasnici. Osim toga treba razlikovati dvojako *K* i dvojako *G*. Tko dobro pazi, opazit će, ako je iole fina sluha, da ova dva glasa drukčije glase, kad stoje ispred *a—o—u* ili ispred suglasnika ili na kraju riječi, a drukčije, kad stoje ispred *e—i*. U prvom se slučaju nužni zatvor načini tako, da stražnji dio jezika sasvijem prione uz meko nepce, koje se latinski zove »velum«, i za to se *K—G* tada zovu velari ili velarni glasovi. U drugom slučaju prione srednji dio jezika uz tvrdo nepce, a jer se tvrdo nepce zove latinski »palatum«, za to se glasovima *K—G*, kad ovako nastaju, veli palatali. Sada bismo po onome, što je malo prije rečeno, očekivali, da ćemo prema velarnom i palatalnom paru *K—G* imati također jedan velarni, a jedan palatalni spirantski par, dakle upravo četiri spiranta. Ali mi u našem jeziku mjesto četiri ovaka spiranta nalazimo samo jedan, i to *X*, a to je glas, kako ga izgovaraju Dubrovčani u riječma na pr. *xoću*, *ruxo*, ili kako Nijemci izgovaraju svoje *ch* na pr. u *Koch, machen*. Ovo je bezvučni predušnik, koji se tvori na istom mjestu (samo dakako s tjesnacem mjesto zatvora), na kojemu velarno *K*. Nijemci u sjevernoj Njemačkoj imaju i zvučni velarni predušnik (koji dakle odgovara velarnome *G)*, kojega oni pismom ne razlikuju od *g*, a imaju ga na pr. riječma *Lage, Bogen;* tako se izgovara i rusko г u riječma господь, благо, a i drugi gdjekoji jezici imaju isti ovaj glas. (O glasu ili upravo o haku *h* vidi u §. 33.) Tako isto i prema palatalnome *K—G* stoje u nekijem jezicima dva palatalna predušnika, bezvučni i zvučni, ali kako mi ni jednoga ni drugog nemamo, ne treba ih ovdje spominjati.

[1]) Razlika između tjesnaca za predušnike i tjesnaca za suglasnike *L, R, N, M* stoji u tome, što oni prvi tjesnaci imaju zajedničko mjesto sa „zatvorima", a ovi drugi nemaju te zajednice sa zatvornijem glasovima.

29. *P—B* zovu se obično usni glasovi, labijali; ali bi još bolje bilo zvati ih »dvousni« (bilabijali), kako ih fiziolozi i zovu, za naznaku, da za njih potrebni zatvor čine obje usne stisnuvši se jedna uz drugu, jer ima i takvijeh »labijala«, za koje se zatvor čini i drukčije, kako ćemo odmah vidjeti. Sada iz ovoga mi već znamo, kako postaju glasovi *P—B;* samo ćemo dodati, da je i *M* po onome što je već rečeno o njemu u §. 26 *b.*, također glas bilabijalan, jer se i za nj moraju stisnuti usne jedna uz drugu. Naši predušnici *F—V*, nijesu bilabijalni, već su »uznozubni« ili labiodentalni, t. j. tjesnac, koji je za njih nuždan, načini se među donjom usnom i gornjim zubima. Ovdje ondje u različnijem jezicima nalaze se i bilabijalni predušnici, kako se nalaze i labiodentalni zatvorni glasovi.

30. *T - D* su dentali po običnoj terminologiji, ali fiziolozi imaju za njih točnija imena prema tome, kako im se zatvor čini. Tako oni znaju zn kakuminalne glasove, koji nastaju, ako se rt ili vršak (lat. »cacumen«) od jezika uzvrne i prione uz tvrdo nepce; tijeh glasova ima u današnjim indijskim jezicima, a bilo ih je i u staroindijskome. I mi ih s nešto pomnje lako možemo izgovoriti. Kakuminalnome *T—D* odgovara par nama vrlo dobro poznatijeh predušnika *Š—Ž*, t. j. oni se tvore na istom mjestu, samo je mjesto zatvora tjesnac. Dalje imamo imena: alveolarni i interdentalni dentali. Prvo ime služi, kad se misli zatvor, što ga čini prednji dio jezika s »koritašcem« (alveoli), a drugo ime znači zatvor, što ga čini prednji jezik položivši se među zube (»inter dentes«). Ako ima za uho kakva razlika među alveolarnim i među interdentalnim dentalima, za cijelo je neznatna i teško ju je razabrati. Po namještaju govornijeh organa ponajviše su naši »dentali« *T—D* »međuzubni« (interdentalni), ali ih za cijelo mnogi izgovaraju i alveolarno. Prema ova dva reda zatvornijeh dentala stoje i dva reda predušnika, a u svakom redu po dva, jedan bezvučni, drugi zvučni. Alveolarnome *T—D* odgovara predušnički par *S—Z* a interdentalnome *T—D* odgovaraju dva interdentalna predušnika, kojih naš jezik nema, ali ih imaju drugi gdjekoji jezici, na pr. engleski, koji obadva ova spiranta jednako piše, i to slovima *th,* ali ih u izgovoru dobro razlikuje; u riječi na pr. *thank* stoji bezvučni, a u *father* zvučni interdentalni spirant. Premda su nama interdentalni predušnici sasma neobični, ali ih opet možemo lako izgovoriti, samo ako pazimo na namještaj govornijeh organa. Ovdje treba spomenuti hercegovačke spirante *ś—ź,* o kojima se govorilo u §. 10. Teško je pravo odrediti mjesto u ustima, gdje se ti glasovi tvore, ali ja bih rekao, da tjesnac njihov stoji negdje po srijedi među tjesnacima za *S—Z* i za *Š—Ž.* Spirantskome paru *ś—ź* odgovara za cijelo i par osobitih zatvornih

dentala, koje možemo označiti slovima *ť, ď*. Na te ćemo se glasove vratiti u §. 32.

31. Složeni suglasnici. U širem smislu među složene suglasnike idu palatalizirani ili jotirani, kakva imamo dva, i to *Љ, Њ*, koji se sastoje u dva glasa: *l* i *j*, *n* i *j*, a sastavak tijeh glasova biva u isti tren, bez ikakvoga pretrga, t. j. organi stoje u položaju, koji je nuždan za oba glasa; ako li je među *l* i *j* ili među *n* i *j* pretrg t. j. dȁ istom iza položaja prvoga glasa organi prelaze u položaj drugoga, onda već ne nastaju palatalizirani glasovi, već odjeliti, t. j. лј i нј. Među ovake glasove idu i čakavski suglasnici *Ć—Đ*, kojih je izgovor različan od štokavskijeh suglasnika, što se pišu tijem slovima. Ovi čakavski glasovi nijesu drugo do palatalizirani ili jotirani *T—D*. Za izgovor čakavskoga *Ć* i *Đ* potrebno je, da organi stoje u položaju, koji treba za *t* i *j* i za *d* i *j*. *Љ* i *Њ* su zvonki glasovi isto onako kao i *L*, *N*, a čakavsko *Ć* i *Đ* jesu zatvorni ili trenutačni isto onako kao i *T—D*. U ruskom, poljskom i u litavskom jeziku ima još i mnogo drugih palataliziranih suglasnika, a naprijed smo (u §. 21 *b*) imali već palatalno *r*.

32. Složeni suglasnici u užem smislu zovu se latinskijem imenom affricatae. Oni nastaju ovako: ako iza kojega zatvornog glasa ne otvorimo zatvor onoliko, koliko treba, kad iza takvoga suglasnika dolazi samoglas ili stoji na kraju riječi, nego ga samo toliko otvorimo, da dah ne može posve slobodno izići na polje, već se tare[1]) o tjesnac, što smo ga načinili mjesto potpunoga otvora. Svatko će lasno dokučiti, da će afrikata samo onda nastati, kad se sjedini zatvor i tjesnac onakih zatvornih i predušnih glasova, koji stoje jedni prema drugima; dakle na pr. *C* = *t* + *s*, *Ç* = *d* + *z*, *Č* = kakuminalno *t* + *š*, Џ = kakuminalno *d* + *ž*. Još imamo dvije afrikate, a to su obični štokavski glasovi *Ć—Đ;* oni nastaju, ako se zatvor onijeh dentala *T* i *D*, koji odgovaraju hercegovačkijem spirantima *ś*, *ź*, združi s tjesnacem ovijeh predušnika (vidi o tijem glasovima u §. 30); dakle je štokavsko *Ć* = *ť* + *ś*, a *Đ* je = *ď* + *ź*. Da su afrikate složeni glasovi, o tome se može svatko lasno uvjeriti: neka pokuša kojugod izgovarati, dokle mu daha teče bez ikakvoga prekida, pak će vidjeti, da se karakteristični glas afrikate čuje samo u prvome trenu, a dalje se čuje onaj predušnik, koji sačinjava drugi dio afrikate. Tijem se načinom možemo uvjeriti, da su štokavski suglasnici *Ć* i *Đ* kao i druge afrikate trajni glasovi (dakako onoliko, koliko su trajni predušnici, od kojih su sastavljeni). Za čakavsko *Ć—Đ* malo prije smo rekli, da su trenutačni glasovi; jednostavni

[1]) Otud je lat. ime ovijem glasovima: *affricare* znači *trti*.

pokus, kakav je sada za afrikate rečen, uvjerit će svakoga, da se ti čakavski suglasnici ne mogu izgovarati dulje od jednoga trena. U drugijem jezicima još ima i drugijeh afrikata (na pr. u njemačkom jeziku *pf*); a u svijem jezicima na svijetu kad bi se sve pobrojile, vidjelo bi se po svoj prilici, da ih ima toliko koliko ima zatvornijeh suglasnika i predušnika, koji im odgovaraju. Ne treba gotovo ni dodavati, da su *C, Č, Ć* (i štokavsko i čakavsko) bezvučni, *Ç, Џ, Đ* (štokavsko i čakavsko) zvučni suglasnici.—Kad izgovaramo afrikate, mi potrebni i zatvor i tjesnac načinimo tako brzo, da nam se čini, kao da je to samo jedan posao, a ne dva. Ali glasovne skupove *ts, dz*, i t. d. možemo i tako izgovoriti, da ne iziđe afrikata, već se jasno čuju dva odjelita glasa. To biva osobito onda, kad jedan suglasnik pripada svršetku jednoga sloga, a drugi suglasnik početku drugoga sloga. Ispor. na pr. *brät se* (srdi), *nàdzirati* (v. u §. 13), *podžèći;* tako isto možemo izgovoriti na pr. *brätski, hr̀vâtskî* (sa *t* + *s*), ali doista izgovaramo: *bräćkî, hr̀vâćkî*[1]).

33. Još nam ostaje samo jedan glas, kojega do sad nijesmo spomenuli, jer mu se nije našlo zgodno mjesto. To je *h*, ali ne ono *h*, koje izgovaraju Dubrovčani i o kojem se govorilo u §. 28., već *h*, kako se izgovara ovdje ondje po Bosni, osobito među Muhamedovcima (v. u §. 11*a*). Ovo bosansko *h* isti je glas ili upravo hak što ga imaju Nijemci u riječma na pr. *halten*, *Schönheit*, i što su ga imali stari Grci u riječma kao ἅπαξ, ὁδός (»spiritus asper«). Glas *h* postaje već u grkljanu, i to tako, da se glasnica suzi, ali glasne žice ne zadršću; dah dolazeći iz pluće trlja se o bokove sužene glasnice i izlazi kroz usta na polje bez ikakve druge prepreke. Čini se, da ovo naše *h* nema zvučnoga druga, t. j. nema haka, koji bi isto ovako postajao te bi glasne žice zadrhtale.

Vrijedno je zapamtiti, da hak vrlo rado u jezicima sasvijem iščezava. Tako na pr. u današnjemu njemačkomu jeziku izgovara se *h* samo na početku riječi (tome se ne protivi na pr. *Schönheit*, jer je *-heit* nekad bila samostalna riječ; dakle je *Schönheit* složenica onako kao i na pr. *Domherr*); između suglasnika u sredini ne izgovara se danas, premda se piše, na pr. *sehen*, *nahe*, ali u starogornjonjemačkom jeziku još se je

[1]) Ovdje treba dodati, da ćemo mi glasove *j, lj, nj, ć, đ, dž, ž, š, č, c* dalje u gramatici zvati zajedničkijem imenom nepčani ili palatalni; to ime za sve njih s fiziologičke strane nije do duše opravdano, jer se ne tvore svi na tvrdome nepcu (palatum), ali kako ti suglasnici vole imati uza se *e* nego *o* (vidi §. 69*a*), a samoglasu *e* po onome, što je o njemu već rečeno (u §. 24), može pripadati ime nepčanoga samoglasa, koje glasu *o* ne može pripadati, za to možemo i pomenute suglasnike zvati palatalnima ili nepčanima. Zvati te suglasnike mekima, a neke (na pr. *b, t, v* i dr.) tvrdima, kako se često čini, nema smisla, jer se ne zna, po čemu bi jedni bili meki, drugi tvrdi. Ovim drugim suglasnicima mi možemo za razliku od onih prvih govoriti nepalatalni ili nenepčani.

h i tu izgovaralo. U starogrčkom jeziku sačuvao se glas *h* (spiritus asper) samo na početku riječî, a u sredini ga je nestalo; na pr. γένος postalo je od γένεhος (ili γένεός). U novogrčkom jeziku ne izgovara se hak ni na početku riječi već odavno. Latinsko *h* iščezlo je bez traga u talijanskom i francuskom jeziku (u ovome drugom piše se do duše često, ali se ne izgovara; ispor. lat. *habere*, *honor*, tal. *avere*, *onore*, franc. *avoir*, *honneur)*. Možemo dakle misliti, da su prije nekoliko vijekova svi Štokavci izgovarali kao danas još Dubrovčani na pr. *xòću*, *rȕxo* (s velarnim bezvučnim spirantom); otud je po malo u većini naroda nastalo *hòću*, *rȕho* (s hakom), pa se s vremenom hak izgubio (koliko nije još ovdje ondje sačuvat).

Pravopis.

34. a) Riječi se mogu pisati fonetički (t. j. onako, kako se doista izgovaraju, na pr. *slȁtko)* ili etimologički (t. j. kako donosi njihovo postanje ili srodnost s drugijem riječma, na pr. *slȁdko*, pored: *slȁdak)*. Jedan i drugi način pisanja riječi ima svoje dobre i svoje rđave strane: fonetički je pravopis dobar s toga, što se slaže s izgovorom te ga je narodu lako naučiti, — treba samo znati slova pa pisati, kako čovjek govori; a rđav je ovaj način s toga, što on može gdjekoje riječi tako otrcati, da nije svakome lako pogoditi, što znače. Etimologički je opet način u tome dobar, što ne raskida svezu među srodnijem riječma i oblicima, te čitatelj lako razabira značenje; a rđav je u tome, što ne odgovara izgovoru te čovjeku treba odjelito učiti izgovor, a odjelito pravopis. Loše strane jednoga i drugog načina izbijaju osobito očevidno onda, kad je pretjeran, kako je na pr. staroindijski pravopis u fonetici pretjeran, a engleski i francuski u svojoj etimologiji.

b) Današnju fonetiku hrvatskih i srpskih pisaca osnovao je Vuk. Ona nije pretjerana, jer pišući njome ne mijenjaju se riječi tako, da ih čovjek ne bi mogao lako razabirati. Njoj su odmjerene granice, u kojima se kreće: ona bilježi samo one promjene glasova, koje nastaju *u* riječima, a ne *među* riječima. Držeći se Vukova pravopisa pišemo na pr. *slȁtko*, *zàdužbina* mjesto etimologičkoga *slȁdko*, *zàdušbina;* ali bez promjene ostavljamo na pr. *prȅd kućôm*, *jùnâk bi*, premda se to izgovara *prȅtkućôm*, *jùnâgbi*. U prvom slučaju fonetička promjena ostaje u granicama iste riječi, a u drugome ona izlazi iz tijeh granica. O to svoje načelo Vuk se vrlo rijetko ogrješivao; najznatniji mu je prestupak, što je pisao na pr. *govòriću*, *kupòvaćeš*, *plȅšćemo* i t. d. Budući da se po samome Vukovu načelu enklitike rastavljaju od riječi, s kojima ih akcent veže, te se piše na pr. *govòrio sam*, *kȕpovao si*, *rèci mi* i t. d., za to i one oblike budućega vremena treba pisati: *govòrit ću*, *kupòvat ćeš*, *plȅst ćemo*. Po fonetičkom pravopisu nije dobro *žéđca*, kako Vuk piše u rječniku i u pjesmama I.

153., 198., II. 51., III. 187., već treba *žćća*, jer *đ* kao zvučni suglasnik ispred bezvučnoga *c* treba da prijeđe u onaj bezvučni, koji s njime par sačinjava, a to je *ć*. U »pismima« 24., 27. piše Vuk *ustmeno* mjesto *usmeno;* u riječn. (1852.) kod Mљет piše *svjedočbu* mjesto *svjedodžbu;* ali to su sitnice, kojih gotovo nije vrijedno ni spominjati.

35. Budući da se glasovi našega jezika od najstarijih vremena pa do danas nijesu u tolikoj mjeri promijenili, da bi u njemu bilo mnogo riječi, koje bi, pišući ih fonetički, bile nejasne, za to je fonetički pravopis za nas zgodniji, jer se on mnogo bolje podudara s onim vrhovnim načelom savršena pravopisa, koje je spomenuto u §. 17. *b*. Kad se piše *slȁtko,* tu između *a* i *k* imamo isti glas, koji je u *krátko,* pa kad je isti glas, treba da je i isto slovo; tako isto valja pisati *zȁdužbina,* jer je tu između *u* i *b* isti glas, koji je u: *slȕžba,* što svi pišu sa *ž*. U savršenoj azbuci ne smije se ništa pisati, što se ne izgovara, jer drukčije u riječi ima više slova nego glasova, a to je protivno načelu: svaki glas — jedno slovo i : svako slovo — jedan glas. Za to držeći se fonetike pišemo *rȁdosna,* a ne *rȁdostna,* jer se tu *t* ne izgovara. Tko ima dobro uho i tko ne će da čuje ono, što bi on htio, nego kako doista jest, taj ni malo ne sumnja o tome, da narod govori: *slȁtko, zȁdužbina, rȁdosna.* Može se, istina, ako se hoće, izgovoriti i *slȁdko, zȁdušbina, rȁdostna,* ali je ovo teže, nego li je ono prvo, a ljudi i narodi po prirodi svojoj teže u izgovaranju riječi za što većom lakoćom, za onijem, što govornim njihovim organima što manje muke zadaje. Kad izgovaramo *slȁtko, zȁdužbina,* tu je prekid među suglasnicima vrlo malen, samo tolik, koliko je vremena nužno, dok govorni organi iz namještaja za jedan suglasnik prijeđu u namještaj za drugi, a za izgovor *slȁdko, zȁdušbina* potreban je dulji prekid, jer treba vremena ne samo za promjenu namještaja govornijeh organa, već i vremena, dok glasne žice iz trepetanja prijeđu u mirovanje (kako je u: *slȁdko)* ili iz mirovanja u trepetanje (kako je u: *zȁdušbina);* u *slȁtko, zȁdužbina* ovoga vremena ne treba ni malo, jer su u prvoj riječi oba suglasnika bezvučna, u drugoj oba zvučna (vidi o trepetanju i mirovanju glasnijeh žica u §. 27). Ljudma nije mio ovaj dulji prekid, jer tako riječi gube onu cjelinu, koja im po smislu i po gramatici pripada, za to vole govoriti *-tk-, -žb-* nego *-dk-, -šb-;* tako isto vole *rȁdosna* nego *rȁdostna* jer je u *-sn-* manje prekida nego u *-stn-*[1]). Između svršetka jedne i početka

[1]) Što suglasnik *v* kao zvučan ne prelazi u bezvučan (t. j. u *f)* ispred bezvučnijeh suglasnika, niti se bezvučni pred njime pretvaraju u zvučne (na pr. *óvca, kȍlijevka, svêt, kvâs),* to će biti osnovano na tome, što on po svojoj fiziologičkoj naravi stoji blizu samoglasu *u*, kao što *j* blizu stoji samoglasu *i* (v. §. 25), a samoglasi se združuju sa suglasnicima i zvučnima i bezvučnima.

druge riječi ljudi i u brzu govoru čine rado neki prekid, i to poradi odmora i poradi jasnijega smisla; za to i govore na pr. *vòjnîk bòlujê* ne mijenjajući *k* u *g;* ako li je govor u kakvom afektu vrlo brz, izgovara se: *vòjnîgbòlujê.* Iz svega se ovoga vidi, da oni, koji naš jezik pišu fonetički, pišu, kako se doista izgovara, a ne kako se može izgovarati.

36. Umjerenost Vukove fonetike dokazuje pisanje: *brȁtski, hr̀vâtskî, gràdskî, òdsjeći,* kako je on te i slične riječi pisao, gdje bi po fonetici trebalo da se piše *c* mjesto *ts* i *ds*[1]). Vuk u rječniku 1818., str. XXX brani svoje pisanje tijem, što veli, da se gdješto u narodu govore takve riječi sa *ts* i *ds.* Ali meni se sve čini, da narod pomenute i slične riječi ne govori drukčije nego s *c* i da je Vuk etimologičko pisanje odabrao poradi veće jasnoće, ali on to nije htio priznati bojeći se od svojih protivnika, da ga ne prekore s nedošljednosti. Ali ljudi, koji u pravopisnim i u opće jezičnim pitanjima dalje vide nego li Vukovi protivnici, prije će ovu nedošljednost pohvaliti nego li pokuditi, jer pisanje *bracki, ocjeći* malko previše udaljuje te riječi od njihova postanja, kad tu nije samo jedan glas promijenjen (kao na pr. u *slȁtko)* niti je samo jedan ispao (kao na pr. u *rȁdosna),* već su promijenjena dva i oba su zamijenjena trećim! Kako je Vuk evo ovdje odstupio od fonetike, tako mislim, da mogu i drugi pisci, koji se inače fonetike drže, pisati gdjekoje riječi etimologički, gdje misle, da po fonetici ne bi dosta jasne bile. Na pr. mjesto *počéci, dodáci, súca, očȉniti* mogu i fonetici pisati *počétci* (drugo je: *pòčeci* od: *pòček), dodátci, súdca, odčȉniti* i druge ovake slične riječi, koje ovako pisane nijesu fonetičkome pravopisu protivnije od: *brȁtskî, òdsjeći.* I ovo bi bile sve vrste riječi, gdje je fonetičko pisanje više ili manje nejasno. Kako se vidi, toga je vrlo malo; za to je za nas fonetički pravopis, kako rekosmo na početku §. 35., zgodniji. U jezicima, koji su se više od našega promijenili u glasovima i oblicima, ne bi se razumna fonetika mogla provesti s tako malo izuzetaka.

37. Teže se može povladiti Vuku, što je između vokala *i—o* izostavljao *j;* što je pisao na pr. *diòba, čȉnio, vòdio, govòrio* i t. d. U tim i sličnim riječma čuje se *j* tako jasno, da nitko ne može to poricati. Neke od ovakijeh riječi pisao je on u starijim svojim radnjama s *j*; na pr. *smijo* rječn. (1818.) XII., dan. (1826.) 87., 91., (1828.) 145. 181., *razumijo* rječn. (1818.) XIV., dan. (1827.) 132., *donijo* pjes. (1824.) XV., L., dan. (1826.) 4., (1827.) 28., *Bijograd* (u svijem padežima) vrlo često u »danicama« i u pjes. II. 604., 617. i u »pismima« 22., 23., 24; *dijoba* ima još u pjes. II. 626., 629. i t. d. U rječn. (1818.) XVIII. veli Vuk o tome: „*donijo, cijo, bijo* i ostale ovakove riječi pisao sam

[1]) Ali ispor. ipak u dan. (1827) *ljucki, ljucko, ljuckome* 1. 3.

ovako (s *j*) za to, što se poslije kaže *donijela, donijelo; cijela, cijelo; bijela, bijelo, bjelji* i t. d.« Otud dakle izlazi, da *čìnio, vòdio* i t. d. za to treba pisati bez *j*, što se u drugijem oblicima taj glas ne pokazuje: *činila, rodilo.* Ovaj je razlog tako slab i tako protivan samoj fonetici, da ga ne treba ni pobijati (jer onda bi trebalo pisati i: *sladko*, kad se u ostalijem riječma govori *d*: *slȁdak, slȁdôst*!) U kasnijim svojim radnjama Vuk je sve te riječi pisao bez *j*, dakle: *smȉo, cȉo, čȉnio* i t. d., a kako on, tako i danas pišu svi hrvatski i srpski pisci, te malo kome i pada na um, da izgovor ište, da se tu piše *j*. Ja ne velim ovo za to, što bih htio, da se *j* u te riječi uvede, jer znam, da je i u pravopisnijem pitanjima kašto dobro držati se onoga, što se latinski veli: quieta non movere; već je ovo rečeno potpunosti radi.

38. a) Što se ima u kojem jeziku pisati zajedno, što li rastavljeno, to upravo ne ide u pravopis, jer nema posla s izgovorom; na pr. *zȁ što* ili *zȁšto, ȉz nova* ili *ȉznova*[1]) i t. d. Što je tu bolje, to se ne može reći, za to treba ostaviti običaju, da to uredi. Ali za gdjekoje stvari i tu se može uhvatiti pravilo. Rečeno je u §. 34., da se Vukova fonetika drži izgovora samo u granicama pojedinijeh riječi: to je dovoljan razlog, da se enklitike pišu odjelito, jer bismo inače morali pisati na pr. *prètkućôm* (mjesto *prèd kućôm*). Protivno je dakle tome pravilu pisati na pr. *ȕnj, nânj, zânj,* kako je Vuk pisao, već treba *û nj, nâ nj, zâ nj* i t. d. Što oblik *nj* nema samoglasa, to nije razlog, da ga pišemo zajedno s prijedlogom, dok prijedloge *s, k*, koji su također bez samoglasa, pišemo odjelito od drugijeh riječi.

b) Znak superlativa *naj* bio je nekad osobita riječ, koja je značila: vrlo, veoma. Pravo bi dakle bilo pisati tu riječcu odjelito od komparativa, na pr. *nȃj mlađi, nȃj bogàtijî* i dr. To se osobito preporučuje poradi primjera, gdje se komparativ počinje s glasom *j*, na pr. *nȃj jači, nȃj jeftìnijî, nȃj jùžniji.* Ovako je pisao Vuk, na pr. dan. (1827.) 86., 99., riječn. (1852.) kod крешити; a njega se držao Daničić na pr. u istor 76., 80, 181., 188., 280. Za cijelo su njih dvojica tako pisali s toga, što su znali, da dva jednaka glasa u sredini riječi ne podnosi fonetički pravopis (vidi §. 107*a*). Ali kad su oni u svim drugim slučajevima pisali *nȃj* zajedno s komparativom (na pr. *nȃjmlađi, nȃjbogàtijî* i dr.), onda došljednosti radi nijesu smjeli pisati *nȃj jačî.* Tko piše *nȃj jačî*, mora pisati i *nȃj mlađî*, a tko piše *nȃjmlađi*, on treba da piše *nȃjjačî, nȃjjùžnijî* (ili možda *nȃjačî, nȃjùžnijî*) i t. d.

---

[1]) Ispor. *novodobijeni* mil.-obr. 12., *novopostarljeni* 15., *mnogopoštovani* drž.-izd. III. 304., *visokoučeni* 438.

c) Pravilo je za riječcu *ne* u našem jeziku (a ponajviše i u drugima slavenskim), da se od glagola rastavlja, a s imenicama i s pridjevima da se zajedno piše. Dakle: *nè čujêm, ne gòvorîmo, nèprijatelj, nèsreća, nèčist, nèzdrav.* Tome se ne protivi, već se nasuprot dobro s tijem slaže, što Vuk i Daničić istu riječcu pišu zajedno s jednim i s drugim glagolskim pridjevom. Vuk na pr. piše u rječn (1852) *nèzreo, nedòzreo, nevàljao; — neiskazanoj* dan. (1826) 2., *nebrojeno* 90., *neutvrđeno* dan. (1827) 75., *nepotvrđen* dan. (1834) 53., *nečuveni* mil. obr. 69., *neiskazanu* pisma 27., *nepokvareno* 90., *neobučena* mat. 22.11. *neposvjedočena* d. ap. 14.17., *neugošćena* prip. 110; *nenamazana* posl. 144., *neopran* 193. (u istoj knjizi griješkom: *ne nakrašena* 187.); u Daničića nalazimo: *nedorastao* istor. 61., *nedoraslima* 286., *nenametnutijem* 75., *nenapisanom* 75., *neobuzeta* 101., *nepokorena* 177 i t. d. S imenicama i s pridjevima za to treba *ne* zajedno pisati, jer tada nemamo prosto nijekanje kao kod glagola, kojima se značenje ni malo ne mijenja, kad se združe s pomenutom riječcom, već se samo niječe (ispor. *čùjêm, gòvorîmo : nè čujêm, ne gòvorîmo).* Ako li glagolu riječca *ne* značenje mijenja, onda je treba zajedno pisati; na pr. *nèstati, nemòći* (u značenju : bolovati); ispor. *ponèstati, obnemòći.* Isto vrijedi i za glagole kao *némati, nèmôj, nijèsam,* koji su se s riječcom *ne* tako srasli, da se od nje ne mogu rastavljati. S imenicama i s pridjevima čini riječca *ne* nov pojam, koji nije prosto nijekanje, već je u neku ruku upravo tvrđenje, ispor. na pr. razliku između rečenica: ti *nijèsi* moj *prìjatelj* — ti si moj *nèprijatelj; ova soba nìje čista* — ova je soba *nèčista.* Vidi i § 379.

39. Ovdje ćemo napokon pogledati, kako Vuk i Daničić bilježe nekoje glasove u tuđim riječma, kojih iz evropskijeh jezika nije uzeo narod, već književnici. O onima, koje je narod uzeo i na svoju ih više ili manje prekrojio, bit će govora dalje u glavi o pojedinačnijem promjenama glasova.

a) Glasa *j* ne piše Vuk: *biblioteci* rječn. (1818) IV., drž.-izd. III. 338., *bibliotekarom* rječn. (1818) VIII., *milion* dan. (1827) 77., kovčež. 2., *batalion* eman. 69., *miliona* dan. (1827.) 121., kovčež. 2., mil.-obr. 203., *milione* drž.-izd. III. 343. Ali ispor. *biblijoteke* drž.-izd. II. 375.

b) Glas *h* ostaje: *arhive* prav.-sov. 19., *arhivi* rječn. (1818) III., rječn. (1852) kod јединица. Promijenjeno je u *k*: *karakteru* dan. (1826) 90., *karakter* D. istor. 40.

c) Mjesto *s* nalazi se *š* samo u riječi: *štatistika* prav.-sov. 82., drž.-izd. II. 138.

d) Kako se pišu tuđi dvoglasi *au* i *eu,* to pokazuju primjeri: *austrijskom* dan. (1827) 1., *Austriju* mil.-obr., 34., *austrijskome* pisma 18., posl. 76., *austrijsku* posl. XVIII., prav.-sov. 83., *austrijski, austrijskoga*

prav.-sov. 38., *Austriji* D. istor. 115., *austrijska* 119., *Austrija* 121., *Klaudija* d. ap. 11.28., 2 tim. 4.21., *Klaudije* d. ap. 18.2. — *Avgusta* dan. (1826) 86., mil.-obr. 5., pisma 14., luk. 2. 1., prav.-sov. 67., D. istor. 115., 247.; *Avgustu* dan. (1828) 219., *Avgustova* d. ap. 25. 21., *Kavkazu* dan. (1827) 122.; *Evropi* riječn. (1818) V., XIV., dan. (1827) 1., (1828) 240., mil.-obr. 8., 69., *Evropu* dan. (1827) 75., *evropsku* mil.-obr. 26. — Ispor. *Evtih* (Εὔτυχος) d. ap. 20. 9. *Epidavar* (Ἐπίδαυρος) D. istor. 196., *Epidavra* 205., *epidavarske* 205. Ispor. u riječn. (1852) *avdìtôr* (lat. *auditor).*

e) Tuđe *s* gotovo svagda se mijenja u *z: Aziji* d. ap. 19. 10., *Azija* 19. 27., *Azije* 20. 4., 21. 27., *azijatskoga* prav.-sov. 37., — *cenzor* dan. (1826) 103., drž.-izd. II. 375., *recenzija* riječn. (1818) XI., dan. (1826) 95., 103., pisma 63., *recenzentu* dan. (1826) 95., *recenzenti* pisma 62., *diviziji* eman. 25., *diviziju* eman. 29., 82., (u) *Drezdni* eman. 23., 34., (k) *Drezdni* 31., (više) *Drezdne* 23., *Drezdnu* (accus.) 30., *Drezden* kovčež. 24., *fantazija* drž.-izd. II. 110., *fizike* riječn. (1852) kod школа, prav.-sov. 82., *gimnazije* riječn. (1818) XVIII., *gimnazija* pisma 62., *konzulata* prav.-sov. 79., *konzulima* drž.-izd. II. 180., *muzika* prav.-sov. 88., *penzija* eman. 29., laži i op. 15., *penziju* dan. (1828) 220., (1829) 12., *penzije* prav.-sov. 74., *poeziji* prav.-sov. 80., 81., *poezije* drž.-izd. II. 383., *poziciju* eman. 20., *prezidenta* mil.-obr. 12., *prezident* mil.-obr. 22., pisma 23., *prezidentu* pisma 14., *prozi* prav.-sov. 80., 86., drž.-izd. III. 121., *rezervi* eman. 32., 71., mil.-obr. 35., *rezerve* mil.-obr. 40. Ispor. *egzercira* (3 lice jedn.) odbrana 10. — Slovo *s* nalazi se rijetko: *prosodiji* drž.-izd. III. 438., 441., *filosof* dan. (1834) 87., 88., *filosofa* dan. (1834) 88., *filosofiranju* drž.-izd. II. 110., ali ima i *z : filozofiji* drž.-izd. III. 360. — U imenima, što dolaze u sv. pismu, pišu Daničić i Vuk *s* gotovo uvijek ondje, gdje je to slovo u grčkome (i u crkvenoslavenskom) jeziku; na pr. *Mojsije, persijski, Josif, Onisim* i t. d. Izuzima se samo *Izrailj (izrailjski* i t. d.), što uvijek pišu sa *z*, premda je grčki i crkvenoslavenski *s* (Ἰσραήλ, Исраиль); ispor. i : *Sirakuzu* d. ap. 28. 12. — Držeći se dakle Vukova pravila dobro će biti da pišemo: *akuzativ* (u Daničićevoj »istoriji oblika«: *akusativ), analiza, hipoteza, kriza, opozicija, rezultat, senzacija, tuberkulozan* i t. d., ali imena pisat ćemo (i izgovarati) sa *s: Agesilaj, Hesiod, Mesopotamija, Pisistrat, Vespasijan* i t. d. Pored toga *Vizantija, Kizik* i dr., gdje je i u grčkome *z*.

O promjenama glasova u opće.

40. Dva su uzroka promjenama glasova u jezicima; mi ćemo ih zvati: n u ž d a i n a k l o n o s t. Pošto se koji glas u jeziku nalazio više ili manje vijekova, osjeti narod na jednoć neku nepriliku i teškoću u izgovaranju toga glasa te nerado namještava govorne

organe onako, kako je za nj potrebno, dok se po malo to osjećanje i to nehtjenje ne razvije u neodolnu fiziologičku nuždu, da se taj glas izbaci sasvijem iz jezika. Tako dakle onoga onemiljelog glasa nestane u svijem riječma, gdje se god nalazio, te ga zamijeni koji drugi narodu miliji jedan glas ili njih dva, kako kad. Ona neodolna fiziologička nužda djeluje sasvijem kao kakva jaka prirodna sila, koja ne poznaje nikakvijeh preproka ni izuzetaka. Tako je na pr. došlo nekad vrijeme, te je narodu našemu omrzlo samoglasno *l* (na pr. u riječi *vlk),* i *č* ispred *r* (na pr. u riječi *črn),* pa je jedno i drugo bez izuzetka izbacio i zamijenio ono samoglasom *u* (na pr. *vûk)* a ovo glasom *c* (na pr. *cȓn),* isto onako, kako je još prije toga onemiljeli vokal ъı *(y,* na pr. u riječi *ryba)* sasvijem istrijebio i mjesto njega uzeo govoriti *i* (na pr. *rȉba),* ili kako je stare skupove *tj, dj* bez izuzetka pretvorio u *ć, đ* (na pr. *mlâćen, krȁđa* od: *mlatjen, kradja),* A istom u novije vrijeme pretvoreno je svako лj i svako нj u љ, њ (na pr. **бȉље, њѐмачкӣ** od: **билје, нјемачки**) za to, jer je narodu već dogrdjelo namještati govorne organe za лj i нj te je uzeo mjesto toga milije glasove љ, њ. (U XVII. vijeku još se po svjedočanstvu starijeh knjiga govorilo **билје, нјемачки,** tako isto **лјепота, имaнје** i dr.). Sve ovo tako isto vrijedi i za druge izgubljene glasove, o kojima se govorilo u §. 19—22. Rečena fiziologička nužda i ne može drukčije djelovati nego bez ikakvoga izuzetka; da je na pr. samoglasno *l* ostalo do danas bez promjene samo u jednoj riječi — recimo u: *mlčati* —, to bi već značilo, da narod taj glas može izgovarati, da on ne čini neprilike ni teškoće u namještanju govornijeh organa, dakle da nije bilo prave fiziologičke nužde mijenjati samoglasno *l.* Tako evo sam pojam nužde dovodi sa sobom bezizuzetačnost.

41. Druga je stvar, kad je u jeziku samo naklonost, da ovaj ili onaj glas, ovaj ili onaj glasovni skup promijeni. Kašto se događa, da i ova jezična sila izvede koju promjenu bez izuzetka, ali ponajviše biva to s izuzecima; pače i to se nalazi, da naklonost na promjenu zahvati samo neznatan broj riječi, tri, dvije ili samo jednu, a sve druge, koje bi se tako isto mogle promijeniti, ostaju kako su i bile. Naklonost ova može biti dvojaka: ili joj je izvor kao i onoj naprijed navedenoj nuždi fiziologičke ili psihologičke naravi. Kada je na pr. jezik pokratio sve duge samoglase ispred naglašenijeh slogova, to je bila promjena fiziologičke naravi, jer dugi su samoglasi u takvom položaju jeziku bili manje povoljni nego li kratki; sami sobom nijesu mu dugi vokali bili nesnosni, jer bi ih onda sve pokratio; a kad mi vidimo veliko mnoštvo dugijeh samoglasa u naglašenom slogu i iza njega, otud s pravom zaključujemo, da ih ispred naglašenijeh slogova nije pokratila fiziologička nužda, već fiziolo-

gička naklonost. Ispor na pr. ljût, ljúta, ljúto, ljútiti, ljútnja, rȁžljûćen: ljutìna; ili písati, napísati, písmo, písac, rȕkopîs: pisàmce, dopisívati i t. d. U ovom primjeru fiziologičke naklonosti imamo ujedno potvrdu, da je glasovna promjena, kojoj je ona uzrok, izvedena bez izuzetka. Drukčije je ovo: naklonost fiziologička mijenja skup *čc* u *šc*, i tako imamo na pr. *lišce*, *sȕnâšce*, *sȑdâšce*, *òšce*, ali ima drugijeh riječi s nepromijenjenijem *čc*; na pr. *rijèčca*, *òblučca* (gen. jedn. od »oblučac«), *vúčca* (gen. jedn. od »vučac«). Takav je primjer glasovne promjene s izuzecima i ovaj: iza *r* gubi se u središnjem narječju *j* od *je* (koje je postalo od negdašnjega *ě*), i tako imamo: *vrȅmena* (mjesto *vrjemena*; ispor. *vrijème*), *brȅgovi* (mjesto *brjegovi*; ispor. *brijȇg*), *sredìna* (ispor. *srijèda*), *rȅzati* (ispor. *ȕrijezati*, staroslovensko рѣзати, zapadno »rizati«), *gȍre* (ispor. starosl. горѣ, zapadno *gori*), ali pored toga i: *grjȅšnīk*, *strjèlica*, *rjèčit*, *gòrjeti* i t. d.

42. A sada evo dva primjera psihologičke naklonosti na promjenu glasova. Od pamtivijeka su u jeziku prijedlozi *nad*, *pod*, *pred*; prema njihovu *d* promijenio se i negdašnji prijedlog *ot* u *od*, promijenilo se *među* u *med* i *kon* u *kod*; ali samo pošljednji ovaj prijedlog izgubio je sasvijem negdašnji svoj završetak, t. j. ne čuje se nigdje više *kon*, već samo *kod*; negdašnje *ot* nije bez traga propalo, jer se još i danas pored *òdnijeti*, *odvézati*, *odìgrati* govori svuda u narodu: *òtêti*, *otíći*, a Vuk u rječn. (1852.) ima još i *otvŕsti se*; oblik *med* i nije baš vrlo običan, te se češće govori *među*. Ovijem promjenama ne možemo tražiti izvora u fiziologičkoj kakvoj naklonosti, već su one potekle iz one narodne duševne sile, koja čini često, da čovjek izjednačuje što je nejednako, a što je jednako, da razjednačuje. Tako je ona i ovdje s ona tri prijedloga, koja *d* na kraju imaju od iskona, htjela izjednačiti još druga tri, koja su imala drukčiji završetak, ali kako vidimo, taj je posao izvršen sasvijem samo u jednom prijedlogu, a u druga dva od česti. — U jeziku ima dosta primjera, da se dugi samoglas pokrati, ako riječ za jedan slog naraste, i opet da se kratki samoglas produlji, gdje riječ za jedan slog postane kraća. Na pr. riječi: *gláva*, *rúka* imaju u svijem padežima, koji imaju samo dva sloga, dug samoglas u prvome, dakle na pr. genitiv jedn. *glávê*, *rúkê*, akuzativ jedn. *glâvu*, *rûku* i t. d., ali u dativu, lokativu i instrumentalu množ. taj se samoglas pokraćuje: *glàvama*, *rùkama*, bez sumnje za to što su to za jedan slog dulji oblici. S istoga razloga prema nominativu *júne*, *dijète* (= *déte*, *díte*) imamo u ostalijem padežima: *jùneta*, *djèteta*, *jùnetu*, *djètetu* i t. d., ili prema *prâse*, *ždrȉjebe* (= *ždrébe*, *ždrîbe*) imamo dalje: *prȁseta*, *ždrȅbeta*, *prȁsetu*, *ždrȅbetu* i t. d. U drugu opet ruku riječi kao *grȁđanin*, *Skȁdranin* (genitiv jedn. *grȁđanina*, *Skȁdranina* i t. d.) glase u množini: *grȁđâni*, *Skȁdrâni* očevidno za to, jer

to stoji mjesto *građanini*, *Skadranini*, čega u jeziku nema. Ili u genitivu množ. imamo na pr. *rîbâ*, *šäkâ*, koje je u novija vremena (v. §. 3.) postalo od starijega *rîb*, *šâk*, a u svim drugim padežima, koji su za jedan ili za dva sloga dulji, samoglas je kratak: *rìba*, *rìbê*, *rìbama*, *šäka*, *šäkê*, *šäkama* i t. d. Tako je i *käo* pored *kâl* ili *dìo* pored *dîl* (u zapadnom govoru) i dr. Iz ovijeh je primjera svakome jasno nastojanje umne sile, da među različnijem oblicima iste riječi s promjenom dugoga samoglasa u kratki ili obrnuto postavi neko ravnotežje. Ali ovo načelo nije dakako provedeno svuda; tako na pr. prema *gláva*, *glàvama* imamo: *králu*, *králama*, *búna*, *búnama* i t. d.; prema *júne*, *jùneta* stoji *đáče*, *đáčeta*, *táne*, *táneta* ili prema *prâse*, *präseta*: *čârče*, *čârčeta* i t. d.; prema *grädâni* imamo *Bügari*, *Cìgani*, a prema *rìba*, *rîb(â)* stoji *jöšte*, *jöš* ili jednina I. pređašnjega vremena *čüh*, *čü*, *stäh*, *stä* prema plur. *čüsmo*, *čüste* *čüše*, *stäsmo*, *stäste*, *stäše*. U opće ovo pravilo ima po svoj prilici više izuzetaka nego li potvrda.

43 a) Fiziologička i nužda i naklonost rade oko jezičnijeh promjena sasvijem mehanički, i u tome im je zajednica s prirodnijem silama, koje isto tako rade, dok psihologička naklonost, kako takvoj sili i dolikuje, djeluje s nekom svrhom. Fiziologička nužda ne poznaje za to izuzetaka, jer je ona jača od ikoje druge sile, koja joj možda na putu stoji; pa tako vidimo i u prirodi, da ova ili ona sila samo onda prodre potpuno, kad ne nalazi na svojem putu ili nikakvijeh prepreka ili tek slabijeh; ako li su ove prepreke, t. j. upravo sile, isto tako jake ili još jače od nje, onda će ona sila prodrijeti slabo ili nikako. Naklonost, kako već sama sobom ta riječ dokazuje, sila je slabija od nužde, za to ni fiziologička ni psihologička naklonost često i prečesto ne može odoljeti preprekama, t. j. jačijem silama, koje stoje na putu. Kašto se događa, da je prepreka jednake jakosti s naklonošću, koja ide za promjenom; u takvom slučaju posljedica je borbe, da ostane i ono, što hoće prepreka i što hoće naklonost.

b) Tako na pr. po fiziologičkoj naklonosti dobro je, što od »sjesti« govorimo oblik *sïo* (vidi u §. 106 *b)*, ali govorimo također *sjëo*, i to poradi drugijeh oblika toga glagola, gdje je svuda *je*: *sjëla*, *sjëlo*, *sjësti*, *sjëdnem* i t. d.; pa su ti oblici povukli za sobom i onaj, gdje bi upravo imalo stajati *i*. Tako se u narodu govori pored *žívio*, *pocrvènio* također *žívljeo*, *pocrvènjeo* poradi sloge s drugijem oblicima kao: *žívljela*, *žívljelo*, *pocrvènjeti* i t. d. U ovom je dakle primjeru težnja za jednačenjem stajala na putu onoj naklonosti, koja je išla za oblikom *sïo*; pa budući da je prepreka bila isto tako jaka kao i naklonost na promjenu, za to su oba oblika, i *sïo* i *sjëo*, u običaju. — Ili na pr. vrlo se dobro podudara s naklonosti jezičnom, što govorimo: *ȍblâst*, *ȍbičâj*, *òbjesiti* mjesto *obvlast*, *obvičaj*, *obvjesiti*, ali govorimo pored toga i *obrèsti*, *obvòditi*, jer bi *obesti*, *oboditi* bilo nerazumljivo i slabo slično s *vesti* (na pr. *dovèsti*), *vòditi*. U ovom je primjeru evo ista prepreka, koja i u primjeru pred njim, samo s tom razlikom, što je ovdje prepreka (ili protivna sila) jača od naklonosti na promjenu, za to je ona i odoljela.

44. a) Mjesto izraza, što smo ih dovde upotrebljavali: nužda i naklonost, nalazi se u gramatikama novijega vremena samo jedan: glasovni zakoni. Tu se riječ zakon, koja upravo znači kakvu uredbu, koja je od ljudi i za ljude postavljena, upotrebljava u prenesenom značenju za mijenjanje glasova u jeziku, koliko se izvršuje više ili manje pravilno. Tako se isto i u drugijem naukama riječ zakon nalazi upotrebljavana u prenesenom značenju, govori se na pr.: prirodni, duševni, gospodarstveni i t. d. zakoni. Ja se izrazu: glasovni zakoni ne protivim ni malo, a što sam se dovde uzdržavao, da ga ne upotrebim, bilo je to s toga, jer sam htio što jasnije da pokažem, za što neki od tijeh „zakona" ne poznaju nikakvoga izuzetka, a drugi su skopčani s većim ili manjim brojem izuzetaka. Ali od sad nema više razloga, da se uzdržavam od izraza općeno u gramatičkoj nauci upotrebljavanoga.

b) Kako u prirodnoj nauci nije dosta reći: ova ili ona sila ne djeluje uvijek jednako, čas prodre ona sa svom žestinom, čas slabije, a čas nikako, već treba naznačiti i sile, koje joj na putu stoje te joj više ili manje smetaju, — tako ni u učenoj gramatici nije dosta kazati: ovo je ili ono glasovni zakon, a ovo i ono su mu izuzeci, već treba da se nađu i uzroci, za što su ti izuzeci nastali, t. j. izuzetke treba protumačiti. Samo tako radeći može naše znanje glasovnijeh promjena ovoga ili onoga jezika biti pravo i potpuno. Ali kako u svijem naukama ima golemo mnoštvo činjenica, kojih ljudi ne mogu protumačiti, tako i u mijenjanju glasova svakoga jezika ima na stotine izuzetaka, kojih ne umije nitko razjasniti, i za to naše pravo znanje toga dijela gramatike ne može biti potpuno. U drugu opet ruku ima mnogo i takvijeh izuzetaka, koje gramatik može protumačiti, i broj se takvih gramatiku milih slučajeva sve više umnožava, što više napreduje njegova nauka. Mi ćemo sada pokazati najprije nekoliko primjera neprotumačenijeh izuzetaka, a onda ćemo navesti po redu glavnije načine, kako se tumače oni, koji se protumačiti mogu.

c) Glasovni jedan zakon veli: *l* na svršetku riječi prelazi u *o*, i tako imamo na pr. *dȁo, čúvao, pòsao, mȉo* i t. d., ali ima i mnogo riječi, gdje *l* ostaje, na pr. *bôl*, *vâl, tȍpal*, *ȕgal* i dr. Mogao bi tko reći, da je u ovijem primjerima *l* ostalo poradi sveze s drugijem oblicima iste riječi, na pr. *vâl* poradi genitiva *vâla,* dativa *vâlu* i t. d., ali onda bi opet nastalo pitanje, za što oblici na pr. *mìla, mìlo*, nijesu smetali, da se razvije *mȉo*? — Ne zna se uzrok, za što staro *ě* (ѣ) prelazi u *e* u riječma: *nȅkî*, *nȅšto*, *nȅkad* i t. d., pored čega se govori dakako i po zakonu *njȅkî*, *njȅšto*, *njȅkad;* za što li u *a* u *prama* (pored zakonitoga *prema).* — Glasovni zakon ište, da *k* između samoglasa u sredini riječi ostaje netaknuto, na pr. *rúka*, *tàkô*, *zákon*, ali za to opet imamo *kȁo* pored *kȁko* (i u Crnoj Gori *prȅo* pored *prȅko)*, te nitko ne može reći, za što je to? — Nije poznat glasovni zakon, koji bi iskao, da *je* na početku riječi prelazi u *jo* (ispor. na pr. *jèdan*, *jèlen*, *jȅsên*, *jèsam* i t. d.), ali taj prijelaz nalazimo u riječma *jȍš*, *ìole* (t. j. *ijole*, upravo *i jole)*, za koje nam istorija jezika dokazuje, da su nekad imale *je*. Nitko ne zna uzroka tome prijelazu. — Za što je negdašnje *svoboda* promijenjeno u *slobòda?*, za što se pored zakonitoga *òspa* govori i *àspa* (i u Crnoj Gori *àbravnica* t. j. *abramnica* pored zakonitoga *òbrâvnica*, t. j. *òbrâmnica)?*, za što *že* u gdjekojim riječma prelazi u *re,* na pr. *mȍrêš*, *mȍrê* pored *mȍžêš*, *mȍžê*, *jȇre* (ili *jȇr)* mjesto *ježe*, *nȅbore*

mjesto *nebože* (što je vokativ od *nebog)* i t. d., i t. d. Sve su to pitanja, na koja gramatik ne može odgovoriti, već može samo reći: to je odstup od glasovnoga zakona ili izuzetak.

45. Znatan dio izuzetaka (u svoj gramatici, ne samo u glasovima) tumači se analogijom, t. j. onom jezičnom silom, koja izravnjuje riječi po čemugod srodne među sobom. Imamo na pr. od davnina prijedlog *bez,* koji je uvijek tako glasio, pa i danas glasi, i nema glasovnoga zakona, koji bi tražio, da se promijeni, pa opet narod govori ne samo *bez,* već i *brez;* tu je *r* umetnuto po analogiji s prijedlogom *prez,* koji je danas do duše sasma rijedak, ali je nekad bio vrlo običan i značio je isto što *preko* (vidi u §. 547*h*.) Značenja se dakle riječi *bez—prez* ne slažu, ali je zajednica među njima u tome, što su one obje prijedlozi i što se podudaraju u završetku *-ez.* — Riječ, koja je nekad (u vrijeme »jerova«) imala samo jedan oblik, na ime *lъžica,* govori se danas na četiri načina: *làžica*[1]), *òžica, žlica, lòžica.* Prvi oblik, *lažica,* postao je tako, što je ъ prešlo po glasovnom zakonu u *a; òžica* opet tako, što je ъ ispalo, te se *l* pretvorilo u *o,* a *žlica* tako, što su se glasovi *lž* premjestili. Oblik *lòžica* plod je analogije, t. j. *ožica* je dobilo na početku *l* prema *lъžica* i *lažica.* — Negdašnji prijedlog *vъ,* što ga drugi slavenski jezici i danas imaju, pomiješao se s drugim jednim prijedlogom, koji od iskona glasi *u* ne samo u nas, već i u drugijeh Slavena, i tako mi već odavno govorimo: *u sèlu, u rúci, ùliti, ùnijeti* i t. d., a po glasovnom zakonu trebalo bi da bude *v selu, vliti* ili *va selu, valiti.* Budući da je *u* mjesto *v* ili *va* svakamo prodrlo, ima ta analogička promjena vrijednost glasovnoga zakona, i ta je promjena zahvatila i riječi, gdje je na početku stajalo i onakovo *vъ,* koje nije prijedlog, kako nije bilo na pr. u riječma: *vъnuk, vъšь, vъtornik, vъpiti,* a po gotovu nije bilo u *vьdovica* (gdje je ь, a ne ъ), pa opet je narod i tu promijenio *vъ (vь)* u *u* te govori: *ùnuk, ûš* (pored *vâš), ùtôrnîk, ùpiti* (pored *vàpiti), udòvica.* — Danas govorimo: *cŕpsti, tèpsti* (se), *grèpsti, dúpsti,* a tu je svuda *s* umetnuto po analogiji onakijeh oblika neodređenoga načina, koji izlaze na *-sti* po glasovnom zakonu, na pr. *plèsti, kràsti,* jer u staro doba nije tamo bilo nikakvoga *s.* — Tako isto ni po kakvom glasovnom zakonu nije *n* umetnuto u riječma kao: *božànstvo, čovječànstvo, veličànstvo, vladičànstvo,* već su one dobile *n* iz riječi kao: *dostojánstvo, pijánstvo, poznánstvo,* gdje je ono od pamtivijeka, a nekad je bilo: *božastvo* (od *božьstvo)* i t. d. Pridjevi opet *božànskî, vladičànskî* (od *božьski, vladičьski)* imaju *n* prema: *gràđanskî, hrišćanski, cìganskî* i dr. — Oblik *mèni* (dativ i lokativ jedn.) imao je nekad ь između

[1]) Nema Vuk u rječn. u azbučnom redu, ali ima kod жлица i kod ожица.

m i *n*, pa bi otud po glasovnom zakonu moralo nastati *a* (ili bi morao poluglas ispasti); što je ь zamijenjeno vokalom *e*, to je učinila analogija s genitivom *mène*, gdje je *e* u prvom slogu od pamtivijeka. — Prilozi *dànas, večèras* postali su po glasovnom zakonu od *dьnьs, večerъs*, gdje je skrajnje *s* akuzativ jedn. zamjenice, koja je nekad u jeziku bila i značila »ovaj«; prema tome riječi *dànas, večèras* upravo znače: dan ovaj, večer ovaj. Ove su dvije riječi povukle za sobom i druge, te se govori: *jùtrôs, ljètôs, nòćas, zìmûs*, a upravo bi trebalo da bude *jutrose, ljetose, noćasu* (*a* od ь), *zimusu*, jer je ona zamjenica u akuzativu jedn. za srednji rod glasila *se*, a za ženski *su*; prema *ljètôs* načinjeno je dalje *pròljêtos*, premda se ne govori *proljeto*, već *pròljeće*. — Mjesto *bùdêm—bùdêš* govori se gdješto, a nalazi se i u narodnijem pjesmama (na pr. u Vuka II. 238., 269., 541.) *bidem—bideš*, gdje je *i* za cijelo prodrlo iz onijeh oblika istoga glagola, gdje ono stoji po zakonu, na pr. *bìti*, *bìo, bìla* i dr., i tako je narušen glasovni zakon, koji traži, da staro ꙑ ima prelaziti u *u*. — Glagol *làziti* nema ispred svoga *l* nikakvoga glasa, a to se vidi i iz složenica: *dòlaziti, òdlaziti, pròlaziti, zàlaziti*; ali u nekijem složenicama stoji između prijedloga i početnoga *l* samoglas *i*: *odìlaziti, zaìlaziti, sìlaziti* (pored *slàziti*). Otkle je to *i*? Na to nema drugoga odgovora, nego da je ono plod analogije prema glagolu istoga značenja, koji se počinje (po zakonu) sa samoglasom *i*, a to je *ìći*. — Kad je već spomenut glagol *làziti*, reći ćemo, da bubici, koja se pravo zove *ùholaža* (t. j. koja lazi u uho), gdješto vele *uhòlača*; tu nije pretvoreno *ž* u *č* po kakvom zakonu, već je *uhòlača* načinjeno prema riječma s nastavkom *-ača*, na pr. *vodènjača, kičmènjača, kisèljača, brèzovača* i dr.

46. Tumačenje analogijom s tijem je vjerojatnije, što je jača sveza među riječju, koja se tumači, i među onima, prema kojima se tumači. Gdje je ta sveza vrlo neznatna, tamo će i tumačenje analogijom vrlo malo koga uvjeriti, a gdje nema sveze nikakve, tamo svatko takvo tumačenje odbacuje. Tko bi na pr. rekao, da je *svoboda* okrenuto u *slobòda* po analogiji riječi kao *slòvo, slòga*, ili da je *kàko* pretvoreno u *kào* prema *dào, pào*, nitko toga mnijenja ne bi primio, jer se ne vidi, na kakvoj se svezi i srodnosti analogija osniva. Za to gramatici uzimaju analogiju u pomoć samo ondje, gdje je rečena sveza posve ili bar dovoljno jasna i očevidna. — Čudno je, što takvu svezu čini kašto p r o t i v n o s t u značenju. To ćemo lakše razumjeti, ako uzmemo na um, da se čovjek kašto sjeti predmeta, koji je sasvijem protivan onome, što ga baš onaj par gleda ili sluša o njemu; tako na pr. led i snijeg može probuditi misao o vatri, ili prosjak misao o bogatašu i t. d. Tako se dakle i u jeziku riječi protivnoga značenja mogu privlačiti i biti uzrok promjene jedna drugoj. Primjer bi tome bio ovaj: pored *òzgôr* govorimo također *òzgô*; otpadanje zako-

nitoga *r* ne može se drukčije protumačiti, nego ako se reče, da je ono otpalo po analogiji riječi protivnoga značenja: *òzdô,* koja je svoje *l* (isprva je bilo *ozdol)* izgubila po glasovnom zakonu, pa kad je ona tijem načinom dobila na kraju *o,* povela se za njom riječ *òzgôr,* te je i ona dobila isti glas na kraju.[1])

47. a) Glasovni zakoni u jezicima nijesu vječni, već neko vrijeme traju, pa prestanu i nemaju više snage nad riječma, koje onda nastanu. Tako je na pr. nekad bio zakon, da se svako *sj* i *zj* pretvori u *š* i *ž,* i tako su nastale riječi na pr. *nöšen, vöžen, sjenòkoša, grïža* i t. d. Nepretvoreno *sj* i *zj* imamo u riječma kao: *päsjî, közjî;* tu nije *š, ž* nastalo, jer u ono vrijeme, dok je vrijedio glasovni zakon o pretvaranju skupova *sj* i *zj* u *š* i *ž,* riječi *päsjî* i *közjî* imale su između *s* i *j,* između *z* i *j* glas ь; one dakle nijesu pod taj zakon potpadale, jer su glasovi *s* i *z* bili rastavljeni od *j;* a kad je ь ispalo, onda je već onaj glasovni zakon prestao djelovati, i tako je *sj* i *zj* u te dvije riječi ostalo nepromijenjeno (vidi §. 76*b*). — Drugi je takav primjer: glasovi su *g, k, h* nekad bez izuzetka ispred *e* prelazili u *ž, č, š;* pa to je i do danas ostalo na pr. u vokativu: *vûče, drûže, dûše,* u sadašnjem vremenu: *pèčêš, strížêš, pèčê, strížê* i t. d. Ali u genitivu jedn. (i u nominativu i akuzativu množ.) riječi ženskoga roda ostaju pomenuti glasovi nepromijenjeni, na pr. *rúkê, nògê, mùhê;* to je za to, jer dok je rečeni glasovni zakon stajao u snazi, onda su rečeni padeži izlazili na ъı *(y),* bilo je na pr. *ženy, nogy* i t. d., a poslije se to promijenilo u *žènê, nògê* po analogiji riječi, kojima je zadnji suglasnik od osnove nepčan i koje su od pamtivijeka izlazile u tijem oblicima na ѧ (ę), otkle je nastalo *e,* na pr. *vòljê, dúšê.* Kad je *ženy, nogy* i t. d. prešlo u *žènê, nògê, rúkê,* onda je već onaj glasovni zakon o pretvaranju glasova *g, k, h* bio prestao djelovati, te se nije moglo razviti ni *nože,* ni *ruče.* — Bez izuzetka je u davnini bio i zakon, da se *o* iza *j* i iza drugih nepčanih suglasnika pretvara u *e;* za to mi još od onda imamo na pr. u instrumentalu jedn. *kònjem, mûžem* (prema: *čòvjekom, zákonom),* u nominativu množ. *mûževi, kräljevi* (prema: *drügovi, grädovi),* u neodređenom načinu *vojèvati, kraljèvati* (prema: *kupòvati, mïlovati).* Ali kako je onaj zakon prestao djelovati, mnogo je *e* prešlo u *o* iza *j* i drugih nepčanih suglasnika; tako na pr. u vokativu jedn. imamo: *dûšo, kùćo* (što je analogija prema primjerima kao: *žëno, glâvo);* u dativu i lokativu jedn. ženskoga roda

---

[1]) Ovome primjeru, koji se tiče glasova, možemo dodati nekoliko iz drugijeh dijelova gramatike: prema oblicima *nòću, nòćôm* razvili su se oblici *dänju, dànjôm;* prema: *počétak* imamo i *svršétak;* u Crnoj Gori govori se *pòslijed* mjesto *pòslije,* a to je načinjeno prema *prïjed,* koje se i samo nalazi, a imamo ga i u riječi *nàprijed;* što govorimo: ja sam se *s njim* rastao, to je plod analogije prema: ja sam se *s njim* sastao.

zamjenica i pridjeva imamo na pr. *vrûćôj*, *nàšôj* (analogija prema: *dòbrôj*, *òvôj)*; u neodređenom načinu se govori *bòžićovati*, *ùčiteljovati* (prema: *kupòvati*, *mìlovati)*; među složenicama nalazimo primjere kao: *dušògubac*, *mišòlôvka*, *konjòmora* (prema: *vodòpija*, *glasònoša)*. — Nekad je u sredini riječi među dva suglasnika *or* prelazilo u *ra*, *er* u *rě*, *ol* u *la*, *el* u *lě*, — sve po glasovnom zakonu, i tako je nastalo na pr. *bráda*, *pròstran* od *borda*, *prostorn*, — *brȉjeg*, *drijèti* od *berg*, *derti*, — *gláva*, *slân* od *golva*, *soln*, — *mlijèko*, *mljȅti* od *melko*, *melti*. Ali mi danas imamo dosta riječi, gdje pomenuta četiri skupa stoje bez promjene, na pr. *mòrskî*, *gôrnjî*, *bérba*, *vȅrkati se*, *dônjî* (t. j. *dolnji)*, *sȅoskî* (t. j. *sȅlskî)*. Dok je onaj zakon vrijedio, onda su sve ove i slične riječi iza *r* i *l* imale ь (ili ъ), dakle *or*, *er* i t. d. nije stajalo među dva suglasnika i nije bilo podložno onome zakonu; a kad je ь (ili ъ) ispalo, onda je već rečeni zakon bio obamr-o, i tako je ostalo *mòrskî* i t. d.[1]) — Što je *d* u *krästi*, *slâst* pretvoreno u *s*, to je po prastarom glasovnom zakonu, koji se nalazi u svim slavenskim jezicima, a što je *d* ispred istoga suglasnika *t* u riječma kao: *otòčiti*, *òtjerati* na prosto izbačeno, to je po novijem zakonu; ove se riječi nijesu mogle po starome promijeniti, jer dok je taj zakon u jeziku vrijedio, one su između *d* i *t* imale ъ.

b) Svi ovi primjeri obilno dokazuju, da su glasovni zakoni ograničeni vremenom, dakle da ne smijemo sve držati za izuzetak, što se s kojim glasovnim zakonom ne slaže. A da su isti zakoni često ograničeni i prostorom, t. j. da ne obuzme svaki svijeh narječja istoga jezika, to ne treba tako prostrano dokazivati. Dosta će biti spomenuti rascijep staroga vokala *ě* (ѣ) u troje (*lépo*, *lípo*, *lijèpo* od *lěpo)* i izgovaranje glasa *h*, kojega u jednijem krajevima izgovaraju kao njemačko *ch*, u drugima kao njemačko *h*, a u trećima nikako (vidi §. 28. i 33.). — Što se po južnijem krajevima naroda našega govori: *nòjca*, *vȍjka* (*j* mjesto *ć)*, ili *kȕtnjî*, *bòžitnjî* (mjesto *kȕćnî*, *bòžićnî)*,

[1]) Vrijedno je upamtiti, da je ovaj zakon vrijedio još u IX. vijeku. To dokazuje riječ *krâlj*, koja je postala od imena slavnoga onoga cara, koji je umr-o god. 814. i zvao se *Karl* („Karlo Veliki"); od njegova su imena Slaveni (ne samo Hrvati i Srbi) načinili riječ za vladaoca u opće (tako je i od imena Rimljanina *Cesara* postala riječ za vladaoca: *ćèsâr*, *cȁr)*. Ime *Karl* uzeli su Slaveni u obliku *korlj* (jer tuđe *a* vrlo rado u slavenskijem jezicima prelazi u *o*; vidi u §. 86.), a otud je po rečenom glasovnom zakonu nastalo *kralj* (s nepčanijem *l* mjesto običnoga) u nas i u drugih nekih Slavena, u Poljaka *król*, u Rusa король. Ispor. na pr. *bráda*, poljski *broda*, ruski борода od prvobitnoga *borda*. Tako je i *klȁk* od njem. *Kalk* (a ovo iz lat. *calx)* Što nalazimo također *Vratolòmije* (iz grčkoga Βαρθολομαῖος, lat. Bartholomaeus), *Mráta (Mrátinštâk*, lat. *Martinus)*, *mrȁmôr* lat. marmor, grč. μάρμαρος), tu će biti na prosto metateza (vidi §. 110., 111) iz *ar* u *ra*; a ima tuđijeh riječi i s nepromijenjenijem *ar* na pr. *Màrtin*, *Mârta*, *Mârko*, *hàrtija*. — O riječma *Mljȅt*, *Srȉjem*, *šljem* vidi u §. 106. *e*.

u Dubrovniku *vrućina*, *ljepòta* (mjesto *vrućina*, *ljepòta)*, u Crnoj Gori *oruže*, *naruče* (mjesto *òrûžje*, *náručje)* i t. d., — to ništa nije izuzetak od glasovnijeh zakona, kojih se drže ostala narječja, već su to osobiti zakoni, koji su zahvatili samo neki dio naroda.

48. a) Često narod mijenja štogod u ovoj ili onoj riječi dovodeći je na silu u rodbinsku svezu s drugom, koja po svojem postanju s njom nije srodna, t. j. nije od istoga korijena; narod u tom svojem radu hoće kao da popravlja jezik. To se zove u gramatičkoj nauci prostonarodna etimologija. Iz primjera će se vidjeti, da je ovaj naziv vrlo zgodan. — Poznatoga guštera »burnjaka« zove narod također *dùždevnjâk*. Nema sumnje, da je od toga imena starije *dàždevnjâk* (kojega nema Vukov rječnik, ali ima akademički), t. j. životinja je prozvana po tome, što se rado pokazuje, kad hoće dažd da udari. Otud je s malom promjenom načinio narod *dùždevnjâk* dovodeći guštera u svezu s duždom mletačkijem.[1]) — Pored *ȉzobîla* govori se i *ȉzdobîla*,[2]) gdje je *d* umetnuto u misli, da riječ dolazi od glagola *dòbiti*. — Mjesto *žlȉčica* u značenju njemačkoga »Brusthöhle« govori se *zlȉčica* valjada za to, što se misli, da otud dolazi tijelu zlo t. j. bolest. — S riječju *zlȍ* mislim da narod dovodi u etimologičku svezu i *zlàmênje* mjesto *znamenje* misleći, da *zlàmênje* sluti čovjeku *zlȍ*, a kad se tako utvrdilo *zlàmênje* u tome značenju, prenio je narod početno *zl* i u glagol *zlàmenovati* (mjesto *znamenovati*); a drugdje je *zn* svuda ostalo: *znàti*, *znâk*, *znàmenit*. — Pored *màdež*, što je svojom etimologijom nejasno ne samo narodu, već i gramaticima, govori se i *mlàdež*, koje je dovedeno očevidno u svezu s riječju *mlâd* možda za to, što čovjek *madeže (mladeže)* ima po tijelu od rane mladosti, — U narodnijem pjesmama dolazi često: *čârnâ* gora, *čârnâ* zemlja, kašto i *čârnô* more, mjesto *cȓnâ*, *cȓnô*. Ja mislim, da se najprije govorilo *čârne* oči i da je to značilo: oči, koje čaraju, opčinjuju, koje mogu ureći, a kad se to značenje zaboravilo, onda se mislilo, da *čârnê* oči znači isto, što *cȓnê* oči; za tijem je lako bilo upotrebljavati pridjev *čârnî* i za drugo, ne samo za oči. — Opet u narodnijem pjesmama spominju se knjige *caròstâvnê* i *staròstâvnê* i *staròslâvnê;* ne znajući narod, da su carostavnici ili carostavne knjige vrsta ljetopisa, okrenuo je to u ona druga dva imena, koja mu se čine razumljivija. — Riječ *nèrâst* postala je prostonarodnom etimologijom od

[1]) Kome bi se ovo čudno činilo, neka pomisli, da ima i drugijeh primjera, gdje je koja životinja nazvata po imenu, koje pripada ovom ili onom čovjeku; ispor. *cȁrić* (ptičica, koju Nijemci zovu „Zaunkönig"), *pópić* (u Crnoj Gori isto što *cȁrić*), *pòpak* ili *strȉčić* (t. j. cvrčak).

[2]) Vuk nema te riječi u rječniku u azbučnom redu, ali je navodi kod *izobila*, a nalazi se i u nar. pjesmama II. 232., 539., 567.

nárast (koja riječ ima u jeziku, ali u drugom značenju), jer *nȅrâst* kad je već podoban za rasplod, više tobože ne raste. Dodat ćemo, da je s riječma *nȅrâst*, *nárast* istoga korijena i glagol *mrijèstiti se* (v. §. 119); za to se gdješto mjesto *nȅrâst* govori *merast* (kako ima J. S. Reljković u svojem »kućniku« 362). — Mjesto *krȁdomicê* govori narod u Boci *krȉdimicê*, gdje je prvo *i* plod prostonarodnoga etimologiziranja i dovođenja riječi u svezu sa *krȉti*, *krîšom*.

b) Tko hoće prostonarodnom etimologijom što da protumači, mora kao i kod analogije gledati, da bude jasna i očevidna sveza među riječma, koju on nalazi. Kad bi tko rekao, da je *prȅkjučê* narod okrenuo u *prȅključê* misleći na *ključ̑*, ne bi nikoga uvjerio, jer se ne vidi sveza među tijem riječma; tako isto tko bi rekao, da je u *kȑznica* (t. j. krsna košulja) *z* mjesto *s* poradi *krzno* (otkle je *kȑznâr)* ili poradi glagola *kȑzati*.

49. Dosta se često vidi prostonarodna etimologija u tuđim riječma, a to nije nikakvo čudo, kad se pomisli, da riječi tuđice stojeći bez prave etimologičke sveze s narodnijem riječma daju narodu povod, da ih svojim načinom etimologizira. Tako je narod *majòlika* pretvorio u *mìlôjka*, — *privilegija* u *pravìleđa*, — staro *pronijar* (od vizantinskoga πρόνοια ili προνοιάριον) u *prnjávor* — *klàdenac* (riječ germanskoga izvora) u *hlȁdenac*, — *cèdulja* u *cìtula;* — talijansku riječ *cisterna* okrenuli su Crnogorci u *bìstijerna*[1]), a rumunjsku *blȁvôr* Rišnjani u *glȁvôr*. — Crkvenoslavenske riječi *svèštati*, *svèštenîk* govore se također *svjèštati*, *svjèštenîk*, jer se misli na svjetlost (božju ili nebesku). — Govorimo *pomànjkati* (u značenju: nestati, na pr. pomanjkalo mi je novaca), a to je od talijanskoga *mancare;* što mjesto *n* imamo *nj*, to je poradi riječi *mȁnjî*, *mánjak*. — Grad *Adrianopolis* zove narod *Drenòpolje*, gdje su upravo dvije prostonarodne etimologije, jedna *dren* od *Adriano-*, a druga *polje* od *polis*. — Slavnome namastiru svetogorskom, koji se grčki zove Χελαντάριον, veli narod u pjesmama *Vilin dar*. — Pored *règrâcija* govori narod također *igrácija*, ali to je samo šale radi.

50. U tijesnoj svezi s prostonarodnijem etimologiziranjem stoji posao, koji izlazi iz krivoga jezičnog osjećanja, t. j. narod ovaj ili onaj dio riječi krivo dovodi u svezu s cjelinom, pa ga onda krivo i mijenja ili prenosi u druge riječi. Jedan smo takav primjer imali već u §. 45., gdje smo vidjeli, kako je narod staro *vъnuk*, *vьdorica* okrenuo u: *ùnuk, udòvica* misleći, da je ono *vъ* ili *vь* na početku prijedlog, a nije. Slično je narod prvi slog *na* u *narástiti* uzeo za poznati

---

[1]) U akademičkom rječniku ima i *gustijerna*, gdje je teže naći svezu s pridjevom *gûst* nego li u *bìstijerna* s *bȉstar*.

prijedlog pa ga je počeo i odbacivati, i tako je nastao glagol *rástiti*, a upravo *na* u *narástiti* nije nikakav prijedlog (kako ćemo vidjeti u §. 57*c*.), kako nije ni u *nâg*, *nàćve*, *nárav*. — Drugi primjeri krivoga jezičnoga osjećanja ovi su: Negda je bio glagol *prilnuti* i prema njemu trajni *prilipati*; ono *l* u sredini prvoga prešlo je po zakonu u *o*, (vidi §. 80*a*.), i tako je nastalo *priònuti*; da se i glagol *prilipati* promijeni, to nikakav glasovni zakon nije tražio, ali je narod opet oblik *prilipati* zamijenio oblikom *priánjati*, i to za to, jer je mislio, da je *o* u *priònuti* isto onakvo po svojem postanju, kao što je u *ròditi* ili *skòčiti* ili *pomòći*, pa kako prema korjenitome *o* tijeh glagola stoji *a* u trajnijeh: *rάđati, skákati*, *pomágati*, tako je prema *priònuti* načinio narod *priánjati* (obje ove riječi trebalo bi upravo pisati s *j* iza *i*, vidi §. 37.). — U riječma kao: *valpóvština*, *đakóvština*, *lúpeština*, *siròmaština* postalo je *št* tako, što je *k* od pridjeva (na pr. *vâlporskî*, *siròmaškî)* pred *i* od nastavka *-ina* prešlo u *č* (ispor. *jačìna* od *jâk*) pa je s onijem *s* ili *š* ispred sebe dalo skup *št* (vidi u §. 63*d*.). Pomenute dakle riječi upravo treba rastavljati: *valpóršt-ina*, *đakóvšt-ina*, *lúpešt-ina*, *siròmašt-ina*, t. j. imenički je nastavak tu samo *-ina;* ali narodu se čini, da je nastavak *-ština*, t. j. on rastavlja u: *valpov-ština*, *siroma-ština* i t. d., pak je s tim tobožnjim nastavkom načinio druge neke riječi, kao na pr. *ìzvrština*, *lùkārština*, *skȕpština*, *nàmaština*, gdje u riječma, od kojih su ove postale, nikako nema *sk* (ili *šk)*, koje bi ispred *-ina* imalo prijeći u *št*. — Tako je isto i ovo: u pridjeva *dànašnjî*, *nòćašnjî*, *večèrašnjî* vrlo se dobro zna, otkle je *š;* ono je postalo od *s*, što ga imamo u *dànas*, *nòćas*, *večèras*, dakle je na pr. *dànašnji* postalo od *danas-nji* (v. §. 92*b*.). Kako se vidi, nastavak je tijem riječma samo *-nji* (ispor. na pr. *ȍbliž-njî, sûd-njî*, *srȅd-njî* i dr.), ali narod čitavo *-šnji* uzima za nastavak te riječ *dànašnjî* rastavlja u *dana-šnji*, i tako su s nastavkom *-šnji* postali pridjevi: *vàzdašnjî, ȍndašnjî*, *sjȕtrašnjî*, *tàdašnjî*, *jučèrašnjî* (pored *jučèranjî)* i dr. Pače i čitav završetak *-ašnji* prenesen je u neke pridjeve: *pr̀vašnjî*, *onòmadnašnjî*, *prèđašnjî*, *pr̀jašnjî* (pored *pr̀ješnjî)*. — U slavenskijem jezicima *z* je dvojakoga postanja, i razlika je među njima u tome, što se jedno (to je negdašnje *ʒ*, vidi §. 21*b*) zamjenjuje s *g* u riječma istoga korijena (na pr. *nòga—nòzi*, *pomògoh—pomòzi* i t. d.), a drugo (to je *z* od pamtivijeka) nikad (na pr. *vòziti*, *rȅzati*, *kòza)*. Među riječi s ovim drugim *z* idu i *bȓz*, *ùljesti* (od *ùljez-ti)* — *ùljezêm;* one dakle nigdje ne bi smjele imati *g*, a opet imamo: *bȓgo* (u istočnijem krajevima Srbije mjesto *bȓzo)*, *ùljegnêm*, *ùljegoh*, *ùljegao* i dr. Prilog *bȓgo* postao je ovako: od *dȕg* glasi II. stepen *dȕžî*, od *blâg* glasi *blȁžî* i t. d., a budući da i od *bȓz* po glasovnom zakonu imamo u II. stepenu *bȑžî* (od *brzji* kao *vȍžen* od *vozjen*, vidi §. 101*a*), narod je u istočnoj Srbiji stao to *ž* osjećati, kao

da dolazi od *g*, i za to je *br̂zo* okrenuo u *br̂go*. A oblici *ȕljegnêm*, *ȕljegoh*, *ȕljegao* postali su (pored *ȕljezêm*, *ȕljezoh*, *ȕljezao)* tako, što je narod *z* u zapovjednom načinu *ȕljezi*, *ȕljezimo*, *ȕljezite* stao osjećati, kao da dolazi od *g*, kao što doista dolazi na pr. u *pomòzi*, *pomòzimo*, *pomòzite*, pa kad ovaj glagol ima u sadašnjem vremenu *pomògnêm*, u I. pređašnjem *pomògoh*, u I. pridjevu *pòmogao*, onda je *g* prodrlo u iste oblike i glagola *ȕljesti*; a napokon je izjednačen i neodređeni način te se govori *ȕljeći* (prema *pomòći)*[1]).

51. Riječi, koje se samim svojim zvukom odaju što znače, zovu se onomatopoetske. Takve su na pr. *kȍkôt*, *krekètati*, *kȕkavica*, *mr̀mljati*, *mùmljati*, *tȕndr̂k*, *ùrlati*, *zújati* i t. d. Kašto promijeni narod što u kojoj riječi, samo da bude što više onomatopoetska; na pr. hrušt *gúndelj* imao bi se po glasovnom zakonu zvati *gudelj*, jer je u toj riječi korijen isti, koji je u *gúdjeti*, *gȕsle* (*u* je postalo od staroga *ǫ*); ali narodu se činilo potrebno umetnuti još *n*, da bi se hrušt što jasnije označio po zvuku, što ga čini leteći. — Pored glagola *bréčati* nalazio se od prije (a možda se i danas još nalazi) i *brecati* (vidi u akademičkom rječn.) s istijem značenjem (od prilike »ječati«); jedno je i drugo onomatopoetsko, i obje su riječi nekad imale *ę* mjesto današnjega *e*. S njima je istoga postanja i riječ *brénce* (t. j. zvečak, klatno) s umetnutijem *n*, samo da bi se što jače istaklo značenje. Tako se eto tumači izuzetak od glasovnoga zakona, što *ǫ* u *gúndelj* ne glasi *u* (već *un)*, a *ę* u *brénce* što nije pretvoreno u *e* (već u *en)*. — Dalje ima nekoliko onomatopoetskijeh riječi, u kojima mogu biti po dva ili čak po tri različna glasa bez promjene u značenju, na pr. *br̀bljati—fr̂fljati*, *bŕljati—mŕljati—pŕljati*[2]) (ili: *ubŕljati* i t. d.), *cokòtati—cvokòtati*, *cvŕčati (cvŕčak)—čvŕčati (čvŕčak)*, *čavr̀ljati—čevr̀ljati*, *čevr̀ljuga—ševr̀ljuga* (ptica prozvana po »čevrljanju«, a *ševa* je umanjeno od *ševr̀ljuga)*; *kr̂knuti—krknuti* i t. d. Ovi primjeri dokazuju, kako se narod trudi, da mu onomatopoetske riječi budu što više nalik na prirodni zvuk, koji izriču, i za to uzima sad ovaj, sad onaj glas ne mareći za glasovne zakone, koji takvoga mijenjanja ne dopuštaju.

52. Koješta u jeziku čini se na prvi pogled da je izuzetak od kojega glasovnog zakona, a poredbena i istorička gramatika lijepo dokazuje, da tu nema izuzetka. Tako na pr. prema staroslovenskome

---

[1]) I to je krivo osjećanje, što narod pored *s njim* (koje se izgovara *šnjim)* često govori *sa šnjim*, kao da u *š* već nije sadržan prijedlog. Ispor. *sa šnjim* pjes. III. 178., *sa šnjime* pjes. II. 41., 171., III. 325., 342., *sa šnjome* II. 640., *sa šnje* III. 43., *sa šnjima* II. 173., 582., III. 173.

[2]) Te su riječi također onomatopoetske, premda nijesu našljedovanje nikakvoga prirodnog zvuka, već samo znače nešto ružno ili smiješno kao i ove onomatopoetske riječi: *lóla, mr̂dati (mr̂dalo), smandr̂ljati, šćućúriti se.*

(i ruskom) nastavku za 1. lice množ. *мъ* (na pr. плетемъ, хвалимъ) mi svagda imamo nastavak *-mo* (na pr. *pletémo, hvâlîmo)*. Mogao bi tko reći, da je to izuzetak od glasovnoga zakona, koji traži, da ъ na svršetku riječi otpada, ali iz poredbene i istoričke gramatike doznajemo, da je naše *-mo* tako staro kao i staroslovensko *-мъ*, da se i jedan i drugi nastavak razvio svojim putem. — Prema glasu *e* u riječi *stègno* stoji u staroslovenskom jeziku ь (стьгно); za to ipak ne treba misliti, da je naše *e* u toj riječi izuzetački postalo od ь. Poradi poljskoga *ścięgno* možemo misliti, da je naše *e* u *stègno* postalo od starijega *ę* (s tijem se dakako ne dira u pitanje, za što staroslovenski jezik ima ь prema našemu *e* i poljskom *ę*). — U riječi *rázrok* nije *r* samo onako umetnuto, već tu imamo upravo tri riječi ili dijelove od njih: *raz—zr—ok*, gdje je *raz* poznati prijedlog, *zr* je u savezu s glagolom *zreti* (koji znači »gledati«, a nije sam u običaju, već s prijedlozima, na pr.), *nàzreti, obàzreti se*, a *ok* je od *ȍko;* od dva *z* moralo je po glasovnom zakonu (vidi §. 107*a*) jedno ispasti; čitava složenica dakle znači: koji gleda razdaleko.[1]) — Što se nalazi *kroz* i *proz* u istom značenju, tu nije ni *k* postalo od *p* ni *p* od *k*, već su to dva osobita prijedloga različna postanja. — U riječma *strȁva, stráviti se* nije *v* postalo *h*, koje je u *strâh*, već treba rastavljati: *stra-va, stra-viti se, stra-h* t. j. korijen je *stra*, a ono su drugo sve nastavci. Ispor. *smȉje-h* i *pod-smijè-vati se,* gdje također nije *h* prešlo u *v* ni *v* u *h*. — Što govorimo *sȕtra* pored *sjȕtra*, tu niti je *j* izuzetački ispalo ni umetnuto, već je to ostalo od starine, kad se govorilo i *ȕtro* i *jȕtro* (a i danas se gdješto ono prvo govori, a drugo svuda gotovo), o čemu vidi u §. 76*a*. Mjesto *pódne* govore u Srbiji oko Negotina *pládnê*, a po čitavom je narodu poznat glagol *plândovati*, koji je postao premještanjem glasova od *pladnovati* (t. j. počivati gdje oko podne ili pladne, o stoci). Oblik *pládnê* nastao je u davnini, dok je vrijedio onaj glasovni zakon, po kojemu je na pr. od *golva* postalo *gláva* (v. §. 47*a*.), i to od *poldne* (bez poluglasa između *l* i *d*), a *pódne* je postalo od *polьdne*, t. j. poluglas je u toj složenoj riječi mogao i biti i ne biti (vidi u §. 57*b*.). — Staroslovenski jezik ima prilog прѣмо, a u nas glasi to ili *prem* (na pr. u Dubrovniku *prem* sitno, t. j. vrlo, pa i u riječi *prȅmda)* ili *prema* (poznati prijedlog). Ovo su sve troje posve samostalni oblici, koji nijesu postali jedan od drugoga ni krnjenjem ni dodavanjem ni mijenjanjem, već je прѣмо sa svojim *o* onakav prilog kao na pr. *dòbro, lȉjepo,* a *prem* je onakav kao na pr. *stȓmoglâv,* a *prema* je kao *vèoma, kàda*. — Što se govori *rȁlo, rȁtâr,* koje riječi imaju korijen zajednički s glagom *òrati,* tu nije

---

[1]) U Vetranića II. 192. dolazi bez *r: razoka.*

otpalo na početku *o*, već je po glasovnom zakonu *or* na početku riječi prešlo u *ra* (kao i u sredini što prelazi, v. §. 47*a*.); dakle *rälo*, *rätâr* razvilo se po zakonu od *orlo*, *ortar*. — Drugijeh primjera, kako ne valja odmah reći za što da je izuzetak od glasovnoga zakona, i kako u opće treba glasovne zakone malo dublje u jeziku tražiti, a ne samo po površini, bit će dosta dalje u ovoj gramatici.

53. a) Ako je muka već domaćijem riječma pratiti glasovne promjene, nalaziti im zakone i izuzetke tumačiti, a ono je pri riječma tuđicama ta muka još veća, i to za to, jer narod često i prečesto tuđu riječ izgovara drukčije, nego li se izgovara u narodu, iz kojega je došla. Budući da tuđice stoje osamljene, t. j. nemaju roda s drugijem riječma istoga korijena, kako imaju obično domaće riječi, za to su one mnogo slabije zaštićene od različnijeh promjena. Riječi na pr. od korijena *plet* kao: *plèsti, zàpletati, spletávati, rásplet, brzòplet, ùpletnîk, plètîvo, pletènica* i t. d. ne mogu tako lako udaljiti se od glasovnijeh zakona, jer ih je mnogo, pa jedna drugu kao da čuva i drži, da ne posrne. Tuđe riječi nemajući takve zaštite često posrću, t. j. narod ih mijenja sad ovako, sad onako, kako mu je zgodnije izgovarati ih. Za to se one često tako promijene, da nijesu više gotovo ni malo nalik na ono, oda šta su postale. Ispor. na pr. *izba* od njem. Stube, *kròmpîr* od njem. Grundbirne, *kr̀tôla* od njem. Kartoffel, *pangànêt* od njem. Bajonet, *petràilj* od grčk. περιτραχήλιον, *sùmpor* od lat. sulphur, *trèšnja* od njem. Kirsche (staronjem. chirsa), *vr̀č* od lat. urceus i t. d. Sad se lako razumije, za što se mnoga tuđa riječ govori u dva ili u više različnijeh oblika; narod u takvijem slučajevima kao da se trudi, kako bi tuđicu što lakše izgovarao. Imamo na pr. *brèskva* i *präskva* od njem. Pfirsich, — *čèmpres* i *ćepàriz* od tal. cipresso, — *dùnja, gùnja, tùnja* od grčk. κυδώνιον, — *pèlîvja, pèlivôj, pèlinhor, pèlovôj, pèrivôj* od grčk. περιβόλιον, — *tâbor* i *tâmbor* i *täobor* (ovo valjada od: *talbor*) od tursk. tabor. — Osobito je znatno ovdje ime gradu »Venezia«: *Mlèci, Mnèci*, u starije doba *Beneci* i *Bneci*: ovamo idu i riječi: *vedènìčkî* (tal. veneto), *ledènîk* ili *ledènica* (t. j. mala puška okovana srebrom; ne dolazi od »led«, već od imena grada, otkle su dolazile takve puške).

b) Ne treba opet misliti, da su promjene tuđijeh riječi baš tako nepravilne i svojevoljne, da se bar nekima ne bi uzrok znao. Tako se na pr. zna, da mnoge tuđice za to različno glase, što nijesu uzete iz jednoga istog jezika, već jedan oblik dolazi iz jednoga jezika, drugi iz drugog. Što na pr. govorimo *dženèrâl* i *genèrâl*, to je za to, jer je narod ono prvo uzeo iz talijanskoga, drugo iz njemačkoga jezika (ispor. tal. generale, gdje se *g* izgovara kao naše *џ*, i njem. General, gdje *g* ostaje *g*). Drugi su takvi primjeri: *mrämôr* (iz

lat.) i *mèrmer* (iz tursk.), — *ìzba* (iz njem.) i *sȍba* (iz madž.), — *cùkar* i *cùkur* (iz tal. i njem.) i *šèćer* (iz tursk.), — *Fràncêz* (iz tal.) i *Fràncûz* (iz njem.), — *džȕpa* (vunena košulja ženska, iz tal.) i *zùbûn* (»eine Art Jacke, jupon, tunicae genus«, iz tursk.), — *nàrânča* ili *nàrândža* (iz tursk.) i *nèrânča* ili *nèrândža* (iz novogrčk.), — *tumáčiti* (postalo od »tlmačiti«, iz tursk.) i *tolmáčiti* pored *tòmačiti* (s ispalijem *l*, iz madž.). Ima i takvijeh primjera, gdje riječ za to ima po dva različna oblika, što je uzeta do duše iz jednoga istog jezika, ali u različno vrijeme, te je pomalo riječ u svojem jeziku, iz kojega potječe, dobila različan oblik. Ovake su riječi na pr. *pȅnêz* (običnije u množ. *pȅnêzi)* i *fének;* ovo je oboje uzeto iz njemačkoga jezika, ali prvo još prije nekoliko vijekova, dok su Nijemci govorili »pfenning«, a drugo u novije vrijeme, kad Nijemci govore »Pfennig«; staronjemački završetak *-ing* prešao je u -ѧзь, a to s vremenom u *-ez*, a novonjemačko *-ig* dalo je *-ek*. Slično su postale i riječi *škȁf* i *šâvolj;* prva je uzeta od Nijemaca u vrijeme, dok su govorili »skaf«, a to je bilo prije nekoliko vijekova; drugo je uzeto iz novonjemačkoga »Schaffel«.[1])

54. Nepravilnost mnogijeh tuđica samo je na oko, i to za čovjeka, koji ne uzima na um ovo: riječi iz jezika, u kojem su postale, ne prelaze svagda neposredno u druge jezike, već vrlo često iz takvoga jezika prijeđe riječ neposredno u jedan jezik, iz toga u drugi, iz drugoga u treći i t. d. Riječi, koje tako putuju, svakako se više moraju mijenjati nego li one, kojih je put kraći. Za to ne valja oblik tuđica, koje su preko drugoga kojega jezika ili preko nekoliko njih prešle, porediti neposredno s oblikom, kakav imaju u jeziku, iz kojega su počele drugamo prelaziti. Naše *šógor* na pr. ima svoj izvor, istina, u njemačkoj riječi *Schwager*, ali mi nijesmo neposredno iz njemačkoga jezika uzeli *šógor*, već iz madžarskoga *sógor,* a Madžari su njemačku riječ na svoj način promijenili. Tako isto riječi *pántljika, tànjîr* (ili *tànjûr), tóranj, vȃnjkuš* ne potječu neposredno iz njemačkijeh: *Bandel, Teller, Turm, Wangekissen* (ovoga danas u njemačkom jeziku nema, ali je nekad bilo), već smo ih dobili preko Madžara, koji te riječi govore: *pántlika, tányér, torony, vánkos*. Riječi opet *mȃjstor, bȉskup*

[1]) Odbivši ovake slučajeve, koji ne će biti baš obični, može se reći, da se tuđice razvijaju u jeziku, u koji su prešle, bez ikakvoga obzira na promjene, koje tijekom vremena iste riječi dočekaju u jeziku, iz kojega su uzete. Tako mi na pr. još i danas govorimo: *škȁre* i *škȍda* ne mareći ni malo, što su Nijemci od onda, kad smo mi te riječi od njih uzeli, promijenili u obje *sk* na početku u *sch* (t. j. *š),* a u prvoj još k tome *a* promijenili u *e* (ispor. staronjemački *skari, skado,* a danas *Schere, Schade).* A Nijemci još i danas govore na pr. *Belgrad, Semlin* ne obazirući se ni malo na to, što je narod naš već odavno *Belgrad* i *Zemljьn* po glasovnijem zakonima svoga jezika okrenuo u *Beògrad* (ili *Biògrad), Zȅmûn* (v. §. 22*a).*

premda su latinskoga izvora: *magister, episcopus* (ovo iz grčk. ἐπίσκοπος), ali su k nama došle preko njemačkoga jezika: *Meister, Bischof* (u staronjemačkom *biskof); a mèštar,* koje se gdješto također govori, uzeto je iz madž. *mester*. Što govorimo *ćeràmida*, to će biti neposredno iz grčk. κεραμίς (novogrčki κεραμίδα), a oblik *ćerèmida* bit će došao preko turskoga jezika: *ćeremit*. Riječi *fùruna, đùmruk* prevalile su još dalji put; one su izvora latinskoga: *furnus, commercium,* iz lat. jezika prešle su u grčki: φοῦρνος, κομμέρκιον, iz grčkoga u turski: *furun, gümrük*, a istom iz turskoga u naš.

55. a) Kašto je u kojoj pravoj narodnoj riječi promijenjeno što prema riječi istoga značenja u tuđem kojem jeziku. Tako na pr. pored *kùdrôv* nalazi se i *kùndrôv*, gdje je *n* umetnuto prema riječi madžarskoj *kondor* (»kudrav«) Mjesto *Hȑvât,* što je pravi i zakoniti oblik te riječi, govori se i *Horvat* (osobito među Kajkavcima), gdje je *o* prodrlo iz madžar. oblika *Horvát*, što su ga Madžari načinili nemajući u svojem jeziku samoglasnoga *r*. Ispor. i prezimena: *Horvat, Horvatić, Horvatović.* — Za gdjekoju bi riječ rekao čovjek, da je prava narodna, a nije; tako na pr. *mȑnâr* dolazi od tal. *marinaro;* a kad to znamo, onda ne ćemo reći, da je *mȑnâr* postalo od *mornar* (a to od: *mòre)* i ne ćemo biti na muci dovijajući se, za što je *or* u domaćoj riječi pretvoreno u *r* (osim toga u pravih narodnih riječi nema nastavka *-nar,* koji je u *mȑnâr* ili *mornar).* Staro ь znamo da prelazi u *a* (na pr. *dànas* od дьньсь); za to se čini izuzetak od glasovnoga zakona, što imamo *prȁvedan, ljȕbezan*[1]) (pored *ljȕbazan)* prema starome правьдьнъ, любьзьнъ, a taj se izuzetak ne može drukčije protumačiti, nego ako se reče, kako i treba, da to nijesu narodne riječi, već uzete iz crkvenoslavenskoga jezika, koji mjesto ь može imati *e* (na pr. левъ pored львъ, v. §. 22*a).* Ovo vrijedi i za riječi *žezlo, revan, revnost,* koje također nijesu narodne, već su iz crkvenoslavenskoga i ruskog jezika, gdje imaju *e* mjesto starijega ь. Kako su pomenute dvije riječi tuđe (ako i jesu uzete iz srodnoga jezika), tako je tuđa i *tȍlkovati,* koja je također uzeta iz crkvenoslavenskoga jezika; a da je narodna od iskona, glasila bi *tukovati* (od negdašnjega *tlkovati);* ona dakle nije izuzetak od glasovnoga zakona, koji traži, da se samoglasno *l* ima pretvoriti u *u*.

b) Kašto se koja riječ čini, da potječe još iz vremena indoevropske prajezične zajednice, a kad je malo bolje ogledamo, vidi se, da je imamo tek od skora i da smo je uzeli iz kojega tuđeg

[1]) Ispor. *ljubeznu* pjes. I. 476., 477.; a što imamo i *ljubèžljiv*, tu ne treba reći, da je *e* postalo od ь (u starom jeziku любьзьнивъ) već je to načinjeno kao *grabèžljiv*, *sramèžljiv*, t. j. čitavo *-ežljiv* je nastavak.

jezika. Takova je riječ na pr. *dùšmân,* za koju bi čovjek nevješt poredbenoj gramatici rekao, da je srodna s grčkom δυσμενής, osobito kad se značenja lijepo slažu, i za to da je imamo od iskona. Ali poredbena gramatika veli, da to ne može biti, jer strogo po glasovnijem zakonima prema grčkome δυσμενής moralo bi u nas biti: *dasmen;* a što mi toga nemamo niti smo ikad imali, već samo *dùšmân,* to je dokaz, da ovo ne može biti vrlo staro, i za to je posve sigurno, da je *dùšmân* uzeto iz turskoga jezika, gdje ima riječ istoga značenja *dūšman*, a Turci su je uzeli iz persijskoga jezika, u kojemu je ona prava iskonska indoevropska riječ srodna s grčkom δυσμενής.

c) Već smo do sad dosta vidjeli, kako su vijugasti putovi, kojima tuđe riječi putuju i razvijaju se, a ovdje ćemo navesti još dva u tom obziru poučna primjera. Nitko ne bi rekao, da je među riječma *pèći* i *kūhati* ikakva srodnost, paće i značenja su im različna; pa opet poredbena gramatika dokazuje, da je to oboje upravo jedna riječ od jednoga istog korijena; grčki se ta riječ veli πέσσω, a staroindijski *pačâmi* (u oba ta jezika glagol taj znači i „peći" i „kuhati", koje oboje izlazi iz osnovnoga značenja: gotoviti jelo na vatri); naše *pèći* potječe iz istoga korijena, te je (kao i drugi Slaveni) imamo od iskona; *kūhati* je riječ uzeta iz njemačkoga *kochen*, Nijemci su pak ovo uzeli iz latinskoga *coquere,* a ovo lat. *coquere* riječ je od iskona srodna s grčkim πέσσω, sa staroindijskim *pačâmi* i s našim *pèći.* — Veće razlike u glasovima među *hìljada* i *jȅzero* (kako Kajkavci vele broj „1000") gotovo ne može biti, a ipak obje izlaze iz istoga izvora; *hìljada* je u novija vremena uzeto iz grčkoga χιλιάς, *jezero* (u značenju „1000") opet uzeli su kajkavski Hrvati od Madžara, koji tome broju vele *ezer,* a oni su tu riječ preko Turaka dobili iz persijskoga jezika, u kojem ona glasi *hezar*. Poredbena gramatika sigurno dokazuje, da je grčko χιλιάς (ili χίλιοι) s persijskijem *hezar* posve istovetno i postanjem i značenjem.

Promjene glasova pojedinačne.

56. a) *A* u nebrojenoj množini riječi ostalo je od najstarijih vremena do danas nepromijenjeno; takve su riječi na pr. *nȁš, dâr, dȁti, znȁti, plȍda* (gen. jedn.), *žèna, čúvati* i t. d. Ovakovo *a* vrlo rijetko ispada; primjer bi za to bio u riječi *nȅkmoli* mjesto *ne kamo li.* Više ima primjera, gdje takovo *a* otpada na kraju: *kȁd, tȁd, sȁd, kȕd, svȕd, ònud, òtud, nȅk* pored *kàda, tàdâ, sàda, kùda, svùdâ, onùdâ, òtudâ, nȅka;* ovamo ide i dubrovačko *cjȅć* (u Vuka: *cìjeć)*, koje je postalo od staroga *cijeća.* Što se nalazi *jùčêra* pored *jùčêr* (a ovo pored *jùčê),* tu ne moramo reći, da *a* otpada, jer *jùčêra* je po svojem postanju genitiv, a *jùčêr* je akuzativ. Na početku pravih narodnih riječi (kojih je vrlo malo) ne otpada *a* nikad, a među tuđima nalazi se tome pȍtvŕdâ, na pr. *nȃvora (nȃfora), poklìsâr* od grčk. ἀναφορά, ἀποκρισιάριος; tako je i: *Tanàsije* pored *Atanàsije* od grčk. 'Αθανάσιος. Kako treba razumjeti oblik genitiva jedn. na pr. *dȍbrôg* pored *dȍbrôga,* to će se reći u

»oblicima« (vidi §. 215.). — U narodnijem pjesmama ima mnoštvo grdnijeh elizija, koje se ne čuju u običnom govoru, već pjevači samo od nevolje sakate riječi; ali samoglas *a* i tu vrlo rijetko otpada; ispor. *g'* mjesto *ga:* kako *g'* Vuča sprema, pjes. II. 255., eto *g'* majci III. 523., — s *istok'* do zapada I. 554.

b) Od *e* postaje *a* samo u tuđim riječma: *àrgatin*, *Aćòlija* (pjes. II. 233.) od grčk. ἐργάτης, Αἰτωλία (αἰ se još od starijeh vremena izgovara *e*); a od negdašnjega *ě* postalo je *a* na pr. u *bjèžati, stàjati* (ispor. *vìdjeti, tŕpjeti), jàsle* (t. j. ono, otkle se jede; ispor. *òbjed,* koje je postalo od *oběd);* vidi u §. 102. i 103.; a o *prama* pored *prema* (gdje je *e* postalo od *ě*) v. u §. 44*c*. Tu je spomenut i prijelaz iz *o* u *a* u riječma *àspa, àbravnica* (u Crnoj Gori) pored *òspa, òbrâvnica (òbrâmnica)*; dodajemo primjere istoga prijelaza u tuđim riječma: *apatéka* (valjada iz njem. *Apotheke*, a ovo iz lat. *apotheca,* grč. ἀποθήκη), *àhtapod* (grčki ὀκτάπους), *mànastîr* (grč. μοναστήριον), *Palèksija* pored *Polèksija* (bit će grč. Πολυξένη s osobitijem završetkom). — Ne zna se, za što je negdašnje *ẹ* prešlo u *a* u riječma: *jàčmen, jačmíčak* (pored *jèčmên, ječmíčak* i pored *jèčam*), *žàlac, žàoka,* što se protivi glasovnome zakonu, koji ište, da staro *ẹ* prelazi u *e*, a navedene su riječi u prvom slogu nekad doista imale *ẹ*.

c) Vrlo je malo primjera, gdje je *a* dodano na početku ili na svršetku riječi; za početak bio bi primjer: *avèljača* (ili *ovèljača* pored *vèljača*) a za svršetak *jêra* (postalo od *jêr*, a to od *jêre*), *dòka* (od *dòk*) i dubrovačko *pâka* (od *pâk*, a to od *pako*).

57. a) U vrlo mnogo riječi razvilo se *a* iz negdašnjega poluglasa ь. Mi znamo već iz §. 2., da su iznajprije bila dva poluglasa (ili »jera«), ъ i ь, i od njih da je pomalo nastao samo jedan, koji se u ćirilovskijem spomenicima piše ь, i iz toga se razvilo *a*. Što je tamo rečeno, to ovdje treba potpuniti i reći, da se *a* iz ь razvilo ondje, gdje nije ь ispalo; ili s drugijem riječma: ь je negdje ispalo, a negdje je prešlo u *a*. Gdje se jedno, gdje li drugo dogodilo, to je lako odrediti: ь je prešlo u *a* ondje, gdje je stajalo u zatvorenom slogu, a ispalo je ondje, gdje je stajalo u otvorenom.[1]) Svemu ovome treba još dodati, da su se oba poluglasa prestala izgovarati svuda na kraju riječi još u doistoričko doba našega jezika; u spomenicima se do duše pisalo ь i na tome mjestu, ali to je bilo od običaja. A sada evo primjera za ispadanje glasova ь i ъ i za njihovo prelaženje u *a* (na kraju riječi ne ćemo pisati ni ь ni ъ): *sàn* od *sъn, lâž* od

---

[1]) Otvoren slog zove se onaj, koji se svršuje sa samoglasom, a zatvoren je onaj, koji se svršuje sa suglasnikom; u riječi na pr. *glá-va* oba su sloga otvorena, u *glàv-ni* prvi je zatvoren, drugi otvoren, u *glàv-nôg* oba su zatvorena.

lъž, päs od *pьs, dàska* od *dъska, näćve* od *nъćve, čâst* i *čàstiti* od *čьst, čьstiti, dàhnuti* od *dъhnuti, kònac* od *konьc, lòvac* od *lovьc, krátak* od *kratъk, snä* od *sъna, psä* od *pьsa, krátka* od *kratъka, lóvca* od *lovьca, kónca* od *konьca, počétak* od *početъk, počétka* od *početъka, stô* od *sъto, zlö* od *zъlo, ptîca* od *pъtica, späti* od *sъpati, pöčnêmo* od *počьnemo* i t. d.

b) Ovdje su navlaš navedeni sami takvi primjeri, koji potpuno odgovaraju pomenutome pravilu, i takvijeh primjera moglo bi se još navesti sva sila. Ali ima dosta i takvijeh riječi, koje se ne drže rečenoga pravila, a to je za to, jer se ne da uvijek osjeći, što je otvoren, što li zatvoren slog; tako na pr. riječi *bükva, ljüska* možemo rastavljati (i izgovarati) ne samo *buk-va, ljus-ka,* već također *bu-kva, lju-ska,* t. j. *u* može u te dvije riječi biti i u zatvorenom i u otvorenom slogu. Tako i stari oblik *stьklo* možemo rastavljati u *stьk-lo* i u *stь-klo;* od prvoga je nastalo *stàklo,* a od drugoga *sklö* (u Dubrovniku, mjesto: *stklo*); ili rastavljajući negdašnje *zamъknemo* u *za-mъk-ne-mo* izlazi nam *zàmaknêmo,* a od *za-mъ-kne-mo* izlazi *zämknêmo;* neodređeni način od negdašnjega *zamъći* morao bi po pravilu glasiti samo *zàmći,* jer tu se slogovi ne mogu tako rastaviti, da bi ъ došlo u zatvoreni; pa opet pored *zàmći* narod govori i *zamàći.* Ovaj se drugi oblik može dvojako tumačiti: ili je njegovo *a* prodrlo iz sadašnjega vremena *zàmaknêm,* ili se ono za to izgovara, jer suglasnici *mć* jedan do drugoga neobični su za izgovor. A s tijem smo evo došli do glavnoga uzroka, za što je ono pravilo o nestajanju glasa ъ ili ь često narušeno: t. j. narod često poluglasove zamjenjuje samoglasom *a* ondje, gdje bi po pravilu izbacivši ih nastao suglasnički skup težak za izgovor. Poradi toga imamo *a* u primjerima kao: *snàha* od *snъha, läži* (gen. jedn.), *làgati* od *lъži, lъgati,*[1]) *dâna* (gen. jedn.) od *dьna, läva mäča* (gen. jedn.) od *lьva, mьča, táma* od *tьma* i t. d. Na tom se osnivaju i primjeri, gdje može i jedno i drugo biti, t. j. može poluglas ispasti i pretvoriti se u *a: Gràčca* (gen. jedn. od *Gràčac,* ime mjestu) i *Gračàca* (ovoga oblika nema u Vukovu rječniku, ali ima u akademičkom), *gàmizati* i *gmìzati, žänjêm* i *žnjêm.*

c) Ima dosta riječi, u kojima između dva suglasnika nekad nije bilo nikakvoga glasa, a danas je među njima *a.* Evo ih nekoliko: *dòbar, òganj, vjȅtar, vȍsak, mîsao, rȅkao* (od starijega *misal, rekal*), *sȅdam, ȍsam, jȅsam.* U ona prastara vremena, dok su se poluglasovi i na kraju riječi izgovarali, bilo je na pr. *dobrъ, jesmь,* i onda između dva

---

[1]) Narod je, istina, mogao od *lъži, lъgati* po glasovnom zakonu načiniti *oži, ogati,* kako je načinio na pr. *òžica* od *lъžica* (v. §. 45) i *òžujak* od *lъžujak* (t. j. mjesec, koji laže, poradi svoje promjenljivosti), ali oblici *oži* i *ogati* odveć bi se razlikovali od oblika *lâž* i bili bi nejasni, pa ih za to narod nije načinio.

suglasnika niti je bilo niti je trebalo ikakvoga samoglasnika; ali kad su se glasovi ъ i ь na kraju riječi prestali izgovarati, onda su se na kraju našla dva suglasnika, a to je narodu bilo pomučno izgovarati, za to je među njih umetnuo poluglas, a iz njega se poslije razvilo *a;* najprije dakle bilo je na pr. *jesmь*, onda *jesьm*, a za tijem *jèsam*. Gdje ona dva suglasnika ne stoje na kraju riječi, tamo dakako nema *a* među njima; ispor. *dòbra, vôska, jèsmo*. Samo skupovi *st, št, zd, žd* ostavljaju se nerastavljeni; na pr. *lîst, jȅst, slăbôst, plâšt, grôzd, dâžd,* ali ćemo vidjeti u §. 65*c* i 95*b*, da se dio naroda i ovijem skupovima uklanja, i to odbacujući *t* ili *d*. Kašto narod i drugdje osim na svršetku riječi umeće *a* među dva suglasnika. Imamo na pr. riječ *národ*, koja u staroslovenskom i u ruskom jeziku glasi нравъ; tu je *a* za cijelo umetnuto za to, jer je narodu skup *nr* težak izgovoriti. Tako je i *nárast, narástiti* dobilo *a* među *n* i *r;* kako se pored *narástiti* u istom značenju govori i *mrijèstiti* (se), otud se vidi, da se jezik neugodnom skupu *nr* uklonio i drukčije, t. j. promijenivši *n* u *m*[1]). O riječi *nȅrâst,* koja je s ovima istoga korijena, v. §. 48*a*. Kašto se poluglas ne zamjenjuje glasom *a*, gdje stoji u suglasničkim skupovima teškima za izgovor, već se jezik pomaže tijem, što odbacuje prvi suglasnik. Na pr. imamo *tȁšt* od *tъšt,* isto tako *nàtašte* od *na tъšte;* ali pored toga ima u narodu i *nȁšte* (»našte srca«), tako isto *nȁština,* koje je jedno i drugo postalo tako, što je *t* ispred *št* ispalo t. j. *nȁšte* od *natšte, nȁština* od *natština*. Tako je i *šĉica* (mjesto *ščica*) pored *dàščica* od negdašnjega *dъštica*. Govori se *sȁti—sêm,* što je postalo od *sъsati—sъsem,* isto tako: *sȁn—sȁna—sȁno* pored *sȁnan—sȁnana—sȁnano,* oboje od starijega *sъnьn—sъnьna—sъnьno.*

58. a) Kad se jedan ili dva poluglasa nađu među tri suglasnika, od kojih je treći na svršetku riječi, onda se među drugi i treći umetne *a* svagda, već ako su to skupine *st, št, zd, žd;* na pr. *kòtlac, kòzlac, múrvac, lòznac, ljȕpčac* od *kotьlъc, kozьlъc, murvъc, lozьnъc, ljubъčъc;* — ali *čâst* od *čьst, dâžd* od *dъžd*. Često se i to nalazi, da se i između prvoga i drugog suglasnika umetne *a;* tako je na pr. *sretàčac, staràčac* od *svetъčъc, starъčъc,* — *tȁnak, táman, dànas, òpanak* od *tьnъk tьmьn, dьnъs, opьnъk;* tako pored *kòtlac, kòzlac, Gràčac* imamo i *kotàlac kozàlac, Gradàčac*. Ako li treći suglasnik nije na kraju riječi, onda su četiri načina, kako se jedan ili drugi poluglas mijenja u *a* ili izostavlja. Najobičnije u rečenom događaju biva to, da se samoglasom *a* rastave prva dva suglasnika. Tako imamo: *bȁčva* od *bъčьva, dánce* od *dъnьce, màštanije* od *mъčьtanije, šàptati* od *šъpьtati, tánka* od *tьnъka*,

---

[1]) Mi smo već u §. 45. imali primjer *(òžica — žlíca),* gdje se jezik skupu za izgovor teškom *(lž)* na dva načina uklanja.

òpânka od *opьnьka* (gen. jedn.), *vlakànce* od *vlakьnьce, rebàrce* od *rebrьce, sȑdâšce* od *srdьčьce, njȅdârca* od *njedrьca, jȕtarnjî* od *jutrьnji, staràčca, svetàčca* (gen. jedn.) od *starьčьca, svetьčьca, lòvačkî, mòmački* od *lovьčьski, momьčьski (s* je ispalo; vidi u §. 91*b), patrijaraški (D.* pisma 354) od *patrijarьšьski, skȍpaljskî* od *skopljьski* dan. (1827) 83. Nešto je rjeđe, da se u takvom slučaju druga dva suglasnika rastave samoglasom *a.* Tako je: *loznàca, ljupčàca* (gen. jedn.) od *lozьnьca, ljubьčьca;* pored *kozàlca* imamo i *kozlàca,* isto tako *Gračàca* (t. j. *Gradčaca)* pored *Gradàčca; sunčànî* pored *sȕnačnî* (u Paštrovićima) od *slnьčьni.*[1]) Rijetko se među prvi i drugi i među drugi i treći suglasnik umeće *a,* na pr. *šȁpâta* (gen. jedn., a nom. *šȁpât*) od *šьpьta;* rijetko se i sva tri suglasnika ostavljaju jedan do drugoga bez *a,* kako je na pr. *múrvca* (gen. jedn.) od *murvьca, Vjenčcem* (instrum. jedn. od »Vjenčac«) dan. (1826) 24., od *věnьčьcem.*[2])

b) Nakom svega ovoga razumjet ćemo glas *a* u riječma: *jȁmac, jȁmčiti, jȁmačno* pored *jȅmac, jȅmčiti, jèmati;* — *jȁmac* je postalo od starijega *jьmьc* (ispor. *nájam, zájam,* gen. *nájma, zájma* od *najьm, zajьm, najьma, zajьma*) kao *tȁnak* od *tьnьk,* a *jȁmčiti* razvilo se od *jьmьčiti* kao *tánka* od *tьnьka.* Glasovi ь i *e* u *najьm—jèmati* stoje onako jedan prema drugome kao na pr. u *prostьremo* (t. j. *prȍstrêmo*) prema *stèrati;* vidi u §. 119.

59. Za prijedloge, koji se svršuju sa suglasnikom, nema stalnijeh pravila, kad njihovo ъ, što su ga nekad imali, ima iščeznuti, kad li prijeći u *a* u sastavljanju s glagolima i s drugijem riječma u jednu

---

[1]) Prema primjerima kao: *kozàlac—kozàlca* ili *kòzlac—kozlàca, mudàrac—mudàrca* ili *mùdrac—mudràca* zavodi se kašto narod te *-ra-* okreće u *-ar-* i ondje, gdje *a* nije postalo od poluglasa; tako u Baranji govore *sumárak—sumárka* mjesto *sȕmrâk—sȕmrâka,* kako je u ostalom narodu.

[2]) Ovdje su dakle tri suglasnika jedan do drugoga; a takovih za izgovor pomučnih skupova ima i drugdje. Ispor. na pr. *kȑčmljênje, pȉzmljênje òbradvljen, ùzâjmljen, ùmȑtvljen, hàrčljir.* Vuk u otkr.-jov. 3. 1. ima: „anđelu *Sardske* crkve"; ali u istom otkr. 2. 8. ima: „anđelu *Smiranske* crkve". Ispor. i u Daničića, psal. 98. 5.: s glasom *psalamskim.* Što Vuk u dan. (1827) 83. piše *goraždski* (od: „Goražde"), to se valjada izgovara *goraški* ili *gorašski.* Ispor. *vrgòmoskî* (mjesto *vrgomostski,* izvedeno od mjesnoga imena: *Vȑgin môst)* pjes. IV. 533 (u popisu prenumeranta), tako narod govori i *šèstȍtînâ* mjesto *šêst stȍtînâ.* — Vrijedno je spomenuti ovdje i priloge, koji imaju nastavak *le* ili *de.* Od negdašnjega *dokьle* razvilo se *dȍklê* i *dòkâlê,* a od *odъk le* je postalo *ȍtklê, ȍdâklê (òdaklê, odáklê)* i *òtkâlê,* od *odъtьle* opet *ȍtlê* (t. j. *odtle,* gdje je *d* ispred *t* ispalo, vidi §. 107*a), òdâtlê (òdatlê, odátlê), òtâlê* (t. j. *odtale).* Po analogiji sada navedenih priloga od tri sloga, od kojih je srednji svuda *a,* promijenjeno je *òdovlê* (t. j. *odovьle)* u *òdâvlê, òdavlê, odávlê;* tako je i od prvobitnoga *odonle* postalo *òdânlê (òdanlê, odánlê)* ili premjestivši suglasnike *ȍndolê, ȍndalê.* Mjesto *òdânlê* govori se *òdândê (òdandê, odándê),* isto tako *òdârdê (òdardê, odárdê), dȍndê, dȍrdê* pored *dȍnlê, dôvdê;* (svuda je ovdje drugo *d* ono isto, što ga imamo u: *óndje, órdje,* t. j. *ondě, ordě).*

cjelinu. Govorimo na pr. *ìzmet, izbáciti, izgovòriti, òdbor, odmòtati, slȍga. smétati, podlòžiti* i t. d. ne umećući nikad *a* među prijedlog i onu drugu riječ; u drugu opet ruku govorimo: *izàzvati, sàstaviti, sàšiti, sazídati, sažèći*, gdje nikome ne pada na um izbaciti *a;* u pošljednja četiri primjera za cijelo je *a* za to tako utvrđeno, jer bi inače od prva dva suglasnika nastao jedan, te se složeni glagol ne bi razlikovao od prostoga (bilo bi na pr. *stàviti* i za staro *sъstaviti* i za *staviti);* ali u *izàzvati* nema toga uzroka, pa opet se ne govori *izvati*, kako se govori *isèliti, iskòčiti, ižèniti, odàhnuti, odijèliti*, gdje je svuda nakon ispaloga ъ i nakon izjednačenja dvaju suglasnika ostao samo jedan. Ima i takvijeh primjera, gdje se dvojako govori, t. j. ъ može prijeći u *a*, a može i ispasti; na pr. *izàgnati—ìzgnati, odàbrati - òdbrati, savládati—svládati, podàviti—pòdviti*. Kašto je nastao pomučan suglasnički skup poradi toga, što je ъ izbačeno: *opskòčiti, ȍpspêm* (od *òpsûti;* ali se govori i *òbaspêm, obàsûti).* — A sad da pogledamo prijedloge, koji se svršuju sa suglasnikom, te stojeći ispred svojih riječi primaju rjeđe ili češće samoglas *a* na kraju.

60. a) Prijedlog *bez* prima ga veoma rijetko: *beza šta* riječn. (1852) kod **пасати се.**

b) Isto tako i prijedlog *iz: iza* sna. dan. (1826) 76. Ispor. *iz* zle. mat. 5.27.

c) Mjesto *k* stoji gotovo svagda *ka* ispred *g, k, h: ka* glavarima mat. 26.14., *ka* gospodu d. ap. 9.35., 11.24., *D.* 1 mojs. 14.22., 2 mojs. 9.29., *ka* gradu eman. 22., *ka* glasu *D.* pisma 75., *ka* glavi 249., *ka* govedima *D.* 1. mojs. 18.7., *ka* gospodaru 1 mojs. 33.14., is. 36.12., *ka* gori sud. 7.3., pjes. 4.6., *ka* koljenima luk. 5.8., *ка* **Которy**[1]), posl. XV., *ка* **калуђерy** 306., 307., *ka* kćeri prip. 49., *ka* kojemu. *D.* pisma 86., 3 mojs. 13.2., 5 mojs. 2.37., *ka* knezovima nem. 2.9., jerem. 37.14., *ka* hljebu *D.* pisma 8., *ka* Hristu 19., 208., 275., *ka* Hiramu 3 car. 5.2., *ka* humu pjes. 4.6., *ka* Haldejcima jerem. 37.13. — Mnogo rjeđe stoji *ka* pred drugijem glasovima: *ka* ocu drž.-izd. III. 435., *ka* Tvrtku. *D.* istor. 173., *ka* drvetu 1 mojs. 3.24., *ka* svemu 4 mojs. 13.27., 3 car. 18.21., *ka* zboru 4 mojs. 16.46., *ka* prorocima 4 car. 3.13., *ka* svome 4 car. 5.4., *ka* stijeni 1 dnevn. 11.15., *ka* svojoj jezek. 37.7. Ispor. *k* svijem *D.* 4 mojs. 17.9., 3 car. 18.20., *k* svemu 2 dnevn. 30.1. — Za cijelo je vrlo neobično: *k* gradu. eman. 25., *k* Gerlicu 25., 39. — U primjeru: *kojoj* se ne može pristupiti *D.* pisma 21., 140. ne zna se, je li *kojoj* pravi dativ bez prijedloga (što po sintaksi može biti), ili je od *k kojoj* izjednačivanjem (vidi §. 107*a*) nastalo samo *kojoj*.

---

[1]) Primjeri, koji se ovdje i dalje u knjizi pišu ćirilicom, nijesu uzeti iz narodnijeh umotvorina (poslovica i pjesama), već su riječi samoga Vuka.

d) Prijedlog *kroz* glasi *kroza* u slučajevima kao: *kroza* nj. luk. 19.1., jov. 1.7., d. ap. 3.16., pjes. I. 557., *kroza* njga pjes. I. 493., *kroza* nju. prav. sov. 33., drž.-izd. III. 436., *kroza* me. jov. 10.9., 14.6., rimlj. 15.18., *kroza* te. filim. 7., pjes. I. 493., III. 303. Ispor. i ove primjere: *kroz* nju. prip. 91., *kroz* njih. *D.* zah. 9.8., — pa i ove: *kroz* sve. riječn. (1818) V., prip. 10., *kroz* staklo. 1 kor. 13.12., *kroz* zemlju. dan. (1834) 27., mil.-obr. 37., prav.-sov. 66., 67., *D.* 4 mojs. 21.23., *kroz* zakon rimlj. 3.20., 7.7., *kröšto* (t. j. *kroz što*) riječn. (1852).

e) Primjeri za *nada* (mjesto *nad*): *нада* **мном**. posl. 8., *D.* 2 mojs. 8.9., psal. 13.2., *nada* se. posl. 122., *nada* te. pjes. II.197., *nada* me. *D.* jezek. 40. 1. Ispor. *nad* svijem. *D.* pisma 89.

f) *Niz* prelazi u *niza* u ovakijem slučajevima: *niza* stijene. dan. (1826) 19., *niza* Savu. dan. (1827) 33., (1828) 160., mil.-obr. 37., 51., *niza* svoje. pjes. I. 160., *niza* nj. kovčež. 41., *niza* nju. riječn. (1852) kod **коњик**., *niza* te. pjes. I. 477., *niza* se. *D.* pisma 26.

g) I za *oda* mjesto *od* ima primjera: *oda* šta. dan. (1826) 35., d. ap. 13.39., rimlj. 14.21., prav.-sov. 79., *D.* istor. 289., *oda* zla. mat. 5.37., luk. 11.4., jov. 17.15., pjes. I. 38., *D.* istor. 82., 113., *oda* sna. *D.* 1 mojs. 28.16., zah. 4.1., *oda* dna. *D.* 2 mojs. 38.4. Ispor. *od* sna. mat. 1.24., rimlj. 13.11., prip. 69., *od* zla. pjes. I. 38., *D.* istor. 71., 74., 323., psal. 34.14.

h) Za *poda* mjesto *pod* imam primjere: *poda* mnom. dan. (1826) 79., pjes. I. 237., 392., *poda* se. d. ap. 19.16., prip. 118., *poda* nj. prip. 3., posl. 340., *poda* nju. prip. 61.

i) *Preda* mjesto *pred* potvrđujem primjerima: *preda* njih. riječn (1818) XV., dan. (1826) 79., 82., mil.-obr. 80., 103., d. ap. 27.21., *preda* njga. dan. (1827) 4., (1828) 202., *preda* nj. dan. (1828) 190., prip. 81., posl. 354., *D.* pisma 175., *preda* nju. prip. 76., 87., posl. 323., *preda* se. dan. (1828) 155., kološ. 1.22., posl. 99., prip. 57., 75., *preda* mnom. luk. 19.27., jov. 1.15., d. ap. 10.30., *D.* pisma 338., *preda* me. d. ap. 25.15., 27.23., posl. 99., *D.* 1 mojs. 18.21., 2 mojs. 3.9., *preda* te. d. ap. 24.19., 25.26., posl. 177., *D.* 1 mojs. 43.9., 4 mojs. 20.18.

j) Na razliku između oblika *sa* i *s* treba paziti i ne miješati ih bez potrebe. U dva događaja mora *s* prelaziti u *sa:* 1. ispred instrumentalnoga oblika zamjenice prvoga lica *mnom;* narod uvijek govori *sa* mnom, pa tako Vuk i Daničić svagda pišu; 2. ispred glasova *s, š, z, ž;* na pr. *sa* sestrom, *sa* svojim, *sa* šalom, *sa* zelenoga, *sa* žene, *sa* žutijem i t. d. Od ovoga glasovnog zakona vrlo se rijetko odmiču Vuk i Daničić; ispor. *s* Šafarikom. pisma 11., *s* stranim. *D.* istor. 341., *s* županima 214. U pjesmama poradi stiha nalazi se ova pogrješka dosta često: *s* snahom. pjes. I. 41., 62., *s* svojim. 48., 578, III. 54., 162., *s* sobom I. 137., II. 363., 481., 638., III. 499., *s* Stankom

I. 165., *s* suncem. 460., *s* sebe. 564., II. 418., III. 480., *s* štakom I. 124. Isp. i *s* zlijem u posl. 155. Ovo su pogrješke za to, jer na pr. *s sestrom* ne može se drukčije izgovoriti, već ako se dva *s* pretvore u jedan, t. j. ako se izgovara samo *sestrom*, a onda nema nužnoga prijedloga, — ili ako se umetne poluglas te se izgovara *sъ* (ili *sь*) *sestrom*, ali to je protivno glasovnom zakonu, koji je svaki poluglas bez izuzetka iz jezika istrijebio ili ga pretvorio u *a*. Za tijem su dva događaja, gdje *sa* mjesto *s* dolazi vrlo rado: 1. ispred dva ili tri suglasa, makar i ne bio prvi od njih ni *s* ni *š* ni *z* ni *ž*. — 2. ispred brojnijeh imena, počinjala se ona makar s kojim glasom. Tako imamo na pr.: *sa* mlogima. dan. (1828) 157., *sa* gvozdenim. prip. 24., *sa* Hristom. *D.* pisma 45., 174., *sa* dveri. 63., *sa* kćerima. *D.* 1 mojs. 6.4., nem. 3.12., *sa* blagom. 1 mojs. 14.16., *sa* psaltirima. 2 dnevn. 20.28., psal. 81.2., ovamo se mogu brojiti i primjeri: *sa* djeverom. pisma 82., *sa* djecom. gal. 4.25., *sa* Hrvojem. *D.* istor. 96., *sa* pjesmom. *D.* pisma 41., — *sa* jednom. mil.-obr. 97., *sa* dve. dan. (1834) 43., mil.-obr. 47., *sa* dvije. *D.* pisma 16., 42., *sa* dva *D.* 3 mojs. 23.20., *sa* dvoje. prav.-sov. 53., *sa* obje. pisma 30., *sa* tri. mil.-obr. 34., *D.* pisma 16., *sa* četiri. prav.-sov. 66., *D.* pisma 122., jezek. 42.20., *sa* pet. dan. (1828) 184., mil.-obr. 82., »*sa* 6 topova«. prav.-sov. 67., *sa* deset. dan. (1834) 45., *sa* jedanaestoricom. d. ap. 2.14., *sa* dvanaest. mil.-obr. 145., *sa* dvanaestoricom. mat. 26.20., mark. 4.10., *sa* dvadeset. mil.-obr. 5., luk. 14.31., *sa* trideset. *D.* pisma 113., *sa* četrdeset. mil.-obr. 7., *sa* trista.[1]) dan. (1834). 41. — Zanimljivi su ovaki primjeri, gdje *s* i *sa* dolazi jedno blizu drugoga upotrebljeno jedno i drugo kako treba: *sa* snaama i *s* đecom. dan. (1826) 81., *s* bećarima i *sa* soldatima 83., *sa* svim konjicima i *s* ostalom vojskom. 83., *s* kopljima i *sa* sabljama. 90., *sa* svojom ženom i *s* đecom. dan. (1827) 100., *s* ukorom i *sa* psovkom. 131., *sa* ženama i *s* decom. mil.-obr. 33., *s* vodom i *sa* travom. prip. 224. Nalazi se, istina, i u Vuka i u Daničića primjera, da *sa* stoji mjesto pravilnijega *s*: *sa* velikom. dan. (1826) 81., *sa* neiskazanom. 84., *sa* osobitom. dan. (1828) predgov., *sa* ostalom. 144., *sa* neopisanom. mil.-obr. 83., *sa* ono. 97., *sa* osobitijem. pisma (na natpisu knjizi), *sa* ovom. 32., *sa* ruskijem. kovčež. 11., *sa* Isusom. mat. 26.51., *sa* cijelijem. d. ap. 10.2., *sa* duhom. gal. 6. 18., *ca* **околним**. posl. XXI., *ca* **особитом**. 100.. *sa* nekoliko. riječn. (1852) kod **хајдук**, *sa* vodom. kod Цетиње, *sa* onijem. prip. 3., *sa* ocem. 171., *sa* tajnijem. prav.-sov. 38., *sa* Bećir-pašom 71., *sa* cijelijem.

---

[1]) Mjesto *sa* ispred brojeva upotrebljava se i *su* (to je osobiti oblik, koji nije postao ni od *s* ni od *sa*): *su* četr-est. pjes. IV. 267., *su* pedeset. 282., *su* dva. *D.* 2 car. 16.1., *su* dvije 2 car. 2.2., *su* četiri 1car. 30.10., *su* šest 1car. 30.9. Ispor. još: *su* čim. *D.* mih. 6.6., sof. 3. 7.

D. istor. 48., *sa* čega. 63., *sa* mislima. 76., *sa* lišća. *D.* pisma 89., *sa* nejakim. 105., *sa* osobitom. 45., *sa* unutrašnjim. 72., *sa* kukama. 2 mojs. 26. 37., *sa* koga. jon. 1. 7. i. t. d. Ali valja dodati. da Vuk u svojim »Danicama«, u »Milošu Obrenoviću«, u »Novom zavjetu« i u »pravit. savjetu« i Daničić u sva tri svoja djela, koja su za ovu gramatiku upotrebljena, sasma rijetko (prema drugim pravilnim primjerima) pišu ovako *sa* mjesto *s*.

k) Dosta često prijedlog *uz* dolazi u obliku *uza*. Čitamo na pr. *uza* Savu. dan (1827) 52., mil.-obr. 86., 144., *uza* svako. pisma 82., *D.* 4 mojs. 28. 20., 29. 10., *уза* свaку. posl. IX., pjes. I. 77., 234., 326., *D.* pisma 244., *uza* svakoga. *D.* 4 mojs. 15. 11., 29. 14., *uza* slovenski. *D.* istor. 302., *uza* sav. *D.* pisma 122., 178., *uza* sviralu. *D.* jov. 21. 12., *uza* šanac. mil.-obr. 37., *уза* здравице. pjes. I. 77., *uza* zastave. *D.* 4 mojs. 2. 31., *uza* njga. dan (1826) 71., (1828) 143., *uza* njih. dan. (1828) 172., mil.-obr. 15., pisma 31., prip. VIII., pjes. I. 195, *uza* nju. mil.-obr. 71., *uza* se. dan. (1827) 117., mil.-obr. 112., *uza* te. *D.* 4 mojs. 18. 2. Ispor. *uz* stihove. *D.* pisma 299., *uz* svoju. *D.* nem. 3. 23., *uz* žetvu. *D.* priče sol. 6. 8., *uz* njih. mil.-obr. 21., prav.-sov. 16.

61. a) *B* je od davnina do danas ostalo svuda nepromijenjeno niti je ono od drugoga kojega glasa postalo; što se govori *bretèno* mjesto *vretèno*, *brijème* mjesto *vrijème*, to su stvari osamljene u gdjekojim narječjima, za koje ostali narod ne zna. U nekoliko riječi postalo je *b* iz njemačkoga *v* (*w*): *bèrmet* od *Wermuth; bèrdô* od *wer da*, otud je i *berdókati* (t. j. vikati: *bèrdô*); *bȉrt* ili *bìrtâš, bȉrcauz* od *Wirt*, *Wirtshaus; bòkter* od *Wächter; šȉljbôk* od *Schildwache*. Od njemačkoga *f* postalo je *b* u *bàklja* od *Fackel*. Ispor. još *bôlta* od tal. *volta*.

b) Ispred *n* ispada *b;* na pr. *gȉnuti*, *pòginuti;* ispor. *pȍgȉbao;* u *gànuti*, *nàgnuti*, *sàgnuti* ispalo je također *b* ispred *n* (te su riječi istoga postanja, kojega je i *gibati*, vidi §. 119.); isto je tako ispalo u *šìnuti*, ispor. *šibati*, *šiba*. Svuda je tu ispalo *b* po glasovnom zakonu, a analogija je učinila, te je *b* ispalo i gdje ne bi trebalo. Tako od *nàgnuti*, *sàgnuti* imamo u I. pređašnjem vremenu ne samo *nàgnuh*, *sàgnuh*, već također *nàgoh*, *sàgoh*, *nàže, sàže*, koje bi po glasovnom zakonu moralo upravo glasiti *nagboh*, *nagbe* i t. d. (ispor. *pòginuh* i *pògiboh*); narod je ovdje *b* izbacio po analogiji glagola kao *dȉgnuh* i *dȉgoh*, *dȉže*, *sȉgnuh* i *sȉgoh*, *sȉže*, koji u neodređenom načinu glase *dȉgnuti*, *sȉgnuti*, gdje *b* nije izbačeno, jer u korijenu tijeh glagola nema toga suglasa nikako. Dalje po analogiji ispalo je *b* i u imenici *sag*, od koje se nalazi samo instrumental jedn., na pr. kad se veli: *sâgom* se *sàgnuti;* po glasovnom zakonu moralo bi biti *sagbom* (a nom. bio bi *sagab* od *sъgъb*). — Što se govori *òbnijeti, obnòviti*, to se ne protivi pomenutom zakonu, jer

dok je taj zakon vrijedio, stajalo je ъ između *b* i *n* u tih i sličnih glagola (vidi §. 47*a*).

c) I ispred *t* ispada *b;* to dokazuje riječ *dlijèto* od *dlěbto,* koja je istoga korijena, kojega i glagol *dúpsti (dúbêm);* a da je to istina, vidjet će se u §. 119. Tome se ne protivi na pr. *òptok* t. j. *obtok, hr̀pta* (gen. jedn. od *hr̀bat),* jer tu je nekad iza *b* bio poluglas; ali i takvo je *b* ispalo u *rtènica* (t. j. *hrtenica, hrptenica, hrbьtenica).* — U *zóva* otpalo je na početku *b* (nekad je bilo *bьzova,* a i danas još imamo *báza,* koje je postalo od *bьza);* u crkvenoslavenskoj riječi *bděnije* može otpadati *b,* te se govori i *děnije;* u gornjem primorju govore *klȕko* mjesto *klȕpko* (t. j. *klubko); oavijèstiti* nastalo je od *obavijèstiti* tako, što se po krivom jezičnom osjećanju (v. §. 50) ovo rastavljalo ne u: *oba-vijestiti,* već u *ob-avijestiti,* pa je onda mjesto *ob* uzeto *o,* kako imamo na pr. *o-gráditi* pored *ob-gráditi* ili *o-dr̀žati* pored *ob-dr̀žati* ili *o-nijèmjeti* pored *ob-nijèmjeti.*

d) *B* kao zvučan suglasnik ispred bezvučnijeh prelazi u *p; vrápca* (gen. jedn. od *vrábac), općìniti, ȍpćina* (u staro vrijeme: *obьćina), òphođa, golúpka* (gen. jedn. od: *golúbak), sȑpski, òpšiti, òptok* i t. d.

62. a) *C* je gotovo svuda ostalo do danas, gdje je i u starom jeziku bilo. — Ono postaje često od *k,* i to ispred samoglasa *i;* to imamo u nominativu množ. riječi muškoga roda, na pr. *junáci, ȕnuci;* u dativu, lokativu i instrumentalu množ. istijeh riječi, na pr. *junácima, ȕnucima,* u dativu jedn. riječi ženskoga roda, na pr. *mȕci, jȁbuci;* u zapovjednom načinu glagola 4. razr. I. vrste, na pr. *pèci, pècimo, rècite* i t. d., u II. prеđašnjem vremenu istijeh glagola, na pr. *pècijāh, pècijāše, tècijāh* i t. d. — Glas *c* postaje takođеr od *kj,* na pr. u *líce* (od *likje,* riječ istoga izvora, kojega je *lîk, ȍblîk), nícati* (od *nikjati), prorícati* (od *prorikjati), ȕtjecati* (od *utékjati).* — Od *k* ispred *i* i od *kj* biva takođеr *č,* kako ćemo vidjeti u §. 63., a otkle je to dvojako pretvaranje, to tumači poredbena indoevropska gramatika. Za *k* ispred *i* upamtit ćemo praktično pravilo, da u oblicima, t. j. u sklanjanju i u sprezanju, prelazi u *c,* a u tvorbi riječi (t. j. izvan sklanjanja i sprezanja) da prelazi u *č.* Izuzetaka je od toga proktičnog pravila vrlo malo. U riječma *pěcîvo, tȅcîvo, několicina, tolicìna* trebalo bi upravo da stoji *č;* ispor. *sječíva, sȍčîvo, veličìna;* tako isto u riječi *ȕtecîšte* (u Crnoj Gori) pored *ȕtočîšte;* ispor. i *rûdničîšte.* Sva je prilika, da su ove riječi s *c* načinjene u novija vremena, kad se već odavno nije više osjećao zakon, po kojemu ispred ovakoga *i* treba *k* da prelazi u *č.* (Tako je načinjeno i *nȍšîvo* mjesto zakonitoga *nosivo).* Sasma je nejasno *c* u *tȍcîlj* ili *tȍcio* (gen. jedn. *tȍcîla);* ispor. *tòčiti* u značenju: »brusiti« (a *tȍcîlj-tȍcio* znači: »brus«). A izuzetak od rečenoga praktičnog pravila za glas *č* vidi u §. 63*a.* Gdjekoje *c,* koje je nekad u jeziku bilo, pretvorilo se natrag u *k;* tako je nekad

i u pridjeva prelazilo *k* u *c* ispred *i* u padežima množine, te je bilo na pr. *jaci, velici, jacijeh, velicijem*, a danas je *jáki, vèliki, jákijeh, vèlikijem*. To je za cijelo učinila analogija onijeh padeža, gdje *k* po zakonu ostaje.

b) Iz §. 2. poznato nam je već, da je staro *č* ispred *r* prešlo u *c*, te imamo na pr. *cȓn, crijèvo* mjesto negdašnjega *črn, črěvo*. — Ispred *k* postaje *c* u nekoliko riječi od *s*; tako pored *Atànasko* (mil.-obr. 171) imamo *Atànacko* ili *Tànacko*; pored *lȁskati* govori se i *lȁckati*, pored *skrȁra* također *ckrȁra*; govori se: *trȕckati se* (t. j. tresti se, u kolima po rđavu putu) mjesto: *truskati se*, a to je od istoga korijena, od kojega je i *trésti* (v. §. 119); od negdašnjega *kostьka* nastalo je *kostka*, otud *koska*, pošto je poradi lakšega izgovora ispalo *t* (vidi §. 95*b*), a otud napokon *kȍcka*; tako je od *stьklo* nastalo *stklo*, otud *sklȍ* i napokon *cklȍ*; pored *stàklo* nalazi se gdješto i *caklo* (vidi u akad. rječn.), koje je nastalo tako, da je u *cklȍ* umetnuto *a* prema *stàklo*; imamo i *cklènica* pored *sklènica* od starijega *stklenica*. U riječma dakle *kȍcka, cklȍ* ne treba *c* tumačiti premetanjem glasova, t. j. reći, da je *kȍcka, cklȍ* postalo od *kostka, stklo* tako, što su se glasovi *st* premjestili i postavši *ts* da je otud nastalo *c*; ispor. na pr. *hrvacki* (tako se izgovara) od *hȑvâtskî* (v. §. 32). Ali premetanjem glasova moramo tumačiti *c* u *dòckan, dòcne, cknjeti* (ovo treće vidi u akad. rječn.); od starijega *do kъsnъ* imamo misliti da se najprije razvilo *do ksan* (prvi poluglas izbačen, drugi pretvoren u *a*), otud *do skan* (ili *doskan*), a otud istom *dockan*; u *dòcne* je *k* ispalo poradi lakšega izgovora. Ako li se u *kъsnъ* i ъ pretvori u *a*, onda nema premetanja glasova: *kȁsan*; tako je i *kȁsno, kȁsniti*. Premetanje glasova imamo i u riječi grčkoga postanja *cvèkla*, koja je postala od *svekla*, a to od *sevkla*; ispor. grčk. σεῦκλον ili σεῦτλον. — *Cvòlika* je postalo od *stvolika* (pošto je *t* otpalo) po svjedočanstvu drugih slavenskih jezika, koji tako imaju. — Obrnuto od *c* nastaje *s* u riječi *òstika*, pored čega imamo *òcta* (gen. jedn. od *òcat*), *òctenî*. Tako se u: *òtac te* (na pr. vidi) *c* ne pretvara u *s*, premda se *te* (kao enklitika) izgovara s »otac« kao jedna riječ.

c) U *Gačanin* (ove riječi nema Vuk u rječniku, gdje bi joj mjesto bilo, ali je ima kod Ганко), *Gròčanin* ispalo je *c* ispred *č*, t. j. prva je riječ postala od *Gack-janin*, druga od *Grock-janin*, otkle dobivamo: *Gacčanin, Grocčanin*, a tu *c* ispada. Ta su imena izvedena od mjesnijeh *Gàcko, Gròckâ* (t. j. *Gatsko, Grotska*). Poradi lakšega izgovora ispada *c* (koje je postalo od *ts*) u: *šȇst stȍtînâ*, gdje srednje *ts* daje *c* (dakle šesctotina), koje ispada, te se izgovara: *šȇstȍtînâ*. Tako je i *vrgòmoskî* (od *Vrgin most*, ime mjestu postalo od: *vrgomostski* (v. bilješku 2.§. 58*a*). — O izgovoru glasa *c* u »otac bi«, »lovac ga«, vidi u §. 13.

63. a) *C* se razvilo u mnogijem riječima od *k*, i to ispred samoglasa *e, i*, ь (od onoga ь, koje je nekad bilo u jeziku pored ъ i razlikovalo se od njega). Promjenu iz *k* u *č* ispred *e* imamo: u vokativu jedn. imenica muškoga roda; na pr. *jȕnâče, ȕnuče* od *jùnâk, ùnuk;* u sadašnjem vremenu glagola, kojima se osnova svršuje na *k*, na pr. *pèčêm, pèčêš, pèčê, tečémo, tečéte* od glagolskijeh osnova *pek, tek;* u 2. i 3. licu I. pređašnjega vremena istijeh glagola: *pȅče, tȅče* i u II. glagolskom pridjevu istijeh glagola: *pèčen, rèčen* (od glag. osn. *rek).* Kašto se promjena ova nalazi i u tvorbi riječi, na pr. *đáče* (od *đâk), mòmče* (od *mòmak), ručètina* (od *rúka), guščètina* (od *gȕska), ȕčêvân* (korijen isti, koji je u *náuk, nèuk*). — Od *k* ispred *i* u oblicima postaje *č* samo u riječi *ȍči, òčijû, òčima* od *ȍko;* mnogo češće u tvorbi riječi, na pr. pred nastavkom *-ica: rùčica* (od *rúka), djevòjčica* (od *djèvôjka).* — pred nastavkom *-ić: junàčić* (od *jùnâk), klobùčić* (od *klòbûk)*, — pred nastavkom *-ina: junàčina* (od *jùnâk), veličìna* (od *vȅlik)*, — pred *i* u glagola IV. vrste: *junáčiti se* (od *jùnâk), mȕčiti* (od *mȕka)* i t. d. — Istu promjenu imamo i pred glasom ь u tvorbi rijèčî, na pr. pred nastavkom *ьc (ac): lúčac* (od *lûk), vúčac* (od *vûk)*, — pred nastavkom *ьk (ak): jezíčak* (od *jèzik), mráčak* (od *mrâk)*, — pred nastavkom *ьje (je): náručje* (od *rúka)*, — pred nastavkom *ьn (an): ȍblāčan* (od *ȍblâk)*, — pred nastavcima *ьski (ski)* i *ьstvo (stvo)*, gdje iza *č* ispada *s* (v. §. 91*b*), a ispred *t* prelazi *č* u *š* (vidi pod *f.*): *jùnâčki, próročkî, jùnâštvo, próroštvo* i t. d. — Ima slučaj, gdje *k* ispred *ě* (ѣ) prelazi u *č*, a onda iza *č* prelazi *ě* u *a;* to je u glagola kao: *kríčati, múčati, kléčati*, kojima je *-ča-* postalo od *-kě-*, dakle *kríčati* od *krikěti* i t. d. Ispor. *vȉdjeti, lètjeti* od *viděti, letěti* (vidi §. 102). — Gdjekoje *k* ostaje nepromijenjeno, premda stoji ispred *e, i*, ь. Tako u genitivu jedn. ženskijeh riječi imamo: *rúkê, jȁbukê*, u nom., akuz. i vok. množ. *rûke, jȁbuke* (vidi o tome §. 47*a)*, u akuz. množ. muškijeh riječi *junáke, ȕnuke* (ovo se ima tumačiti isto onako kao i *ruke)*, u tvorbi riječi kao *zvȅkēt, zvekètati, krekètati, rekètati.* Nepromijenjeno *k* imamo i u riječma kao *dȍjkinja, Gȑkinja, kókica, Jókica, búkin, mâjkin* (pored *mâjčin), sékin, tȅtkin, nèćakin;* na početku riječi: *kìtiti, kìdati* (u te je dvije riječi kao i u *dȍjkinja, Gȑkinja* nekad iza *k* stajalo *y*, pred kojim samoglasnikom *k* nije ni u šta prelazilo, a od *y* je po zakonu postalo današnje *i*, v. §. 20). Nije se promijenilo *k* ispred ь u *túkac* (gdje je *a* postalo od ь).

b) U mnogijem je riječima *č* postalo od *kj;* tako imamo *jȁčī* (od *jakji), skáčêm* (od *skakjem), Líčanin* (od *Likjanin), opànčār* (od *opankjar), plâč* (od *plakj), sjȅča* (od *sjekja)* i t. d. U §. 62*a.* vidjeli smo, da ima riječi, u kojima od *kj* postaje *c.* — U gdjekojim riječma postaje *č* od *c* ispred *e, i*, ь; na pr. u vokativu jedn. *strȋče, mjȅseče* (od *strîc, mjȅsêc)*, u tvorbi riječi, na pr. *stríčev, mjȅsêčev, ptȉčica, òrčica.*

pàličica, mjȅsȇčina, lìsičina, lònčina, kràljičin, udòvičin, Màričin, gràničiti, nȁdničiti; lȉsičjȋ (od *lisicьji*), *ptȉčjȋ* (od *pticьji*), *pràvičan* (od *pravicьnъ*), *pšèničan, lòvačkȋ* (gdje je *-čk-* postalo od *čьsk*, a *s* je iza *č* ispalo, vidi pod *a*), *sljèpačkȋ* i t. d. Ali mnogo *c* pred *e, i,* ь ostaje; na pr. *líce, sȑce, óvci* (dativ jedn.), *ptȉci, strȋc* (nekad je iza *c* stajalo ь), *mjȅsȇc, tȑgovac* i t. d.; nije promijenjeno *c* ni u pridjevima *brácin, mácin.* — Napokon *č* postaje i od *cj;* na pr. u *bȃčen* (od *bacjen*), *gràničȃr* (od *granicjar*), *Kȃrlovčanin* (od *Karlovcjanin*) i t. d.

c) U tuđim (talijanskim, turskim i madžarskim) riječma postaje *č* od istoga glasa tijeh jezika, slabo od drugijeh, kao na pr. *čȁvao* od tal. *chiavo, očáli* od tal. *occhiali, ràčȗn* od tal. *razione, pȕč* od tal. *pozzo, pòlača* od *palazzo.*

d) Iza *š* mijenja se *č* obično u *t*, t. j. mjesto *šč* biva *št* (a od ovoga *št* postaje kašto *šć*, vidi u §. 64*c*). Kašto se nalazi *šč* pored *št*, na pr. *dotèščati* i *dotèštati;* Vuk u riječn. ima *zatèščati*, a opet *stèštati se;* ima *dàščica* pored *štȉca* (vidi §. 57*c*). Samo *šč* imamo u riječma: *gȕščȃr, gȕščica, gȕščići; dȁščan, dàščara, ljȕščica* (od *ljȕska*), *kòščica* (postalo od *kostkica, koskica, koščica*), *puščànȋ, pȕščica.* Pored *bolèština* ima i *bolèščina*, a jedno je i drugo postalo od *bolest-čina* (*-čina* je nastavak za imenice uvećana značenja, vidi §. 326), pošto je *t* ispalo (v. §. 96); tako je i *màščina* od *mast-čina*, a odavde još dalje *maščùrina.* Kako je od *bȋk, đȃk* izvedeno *bíče, đáče* (gdje je *e* postalo od staroga *ę*), tako od *másak* (t. j. mazgov) imamo *màšče.* Također je *šč* u riječi turskoga izvora *bȃšča* (pored *bȃšta* i *bȃšća*, koje ima akad.-riječn.). — *šč* postaje u složenijem riječma od *zč* i *sč*, i takvo se *šč* ne mijenja ni u *št* ni u *šć*; na pr. *ȉščeznuti, ràščistiti, bȅščȃst, ščínjati se.* Primjere za *št* vidi u §. 96.

e) Pored (tuđice) *škȍla* govori se i *čkȍla* kao i *čkàkljati* pored *škàkljati;* za to se može misliti, da je *čkvȃr* (kako govore u Risnu) postalo od *škvar*, a to od *kvȃr* (vidi §. 94*a*).

f) U §. 41. vidjeli smo, da *čc* prelazi u *šc*, ali ne svagda; imamo na pr. *lîšce, sȕnȃšce* prema *rijèčca, òblučca.* Da je *šc* lakše za izgovor od *čc*, to ćemo lako razumjeti, ako uzmemo na um, da su glasovi *č* i *c* složeni, prvi da je = *tš*, a drugi *ts* (v. §. 32), dakle je onda *čc* = *tšts*, a *šc* = *šts;* otud se vidi, što je lakše i brže izgovoriti. — Skup *čt* prelazi u *št;* na pr. *štȍ* od *čtȍ* (*čьto;* ispor. gen. *čèga*), *pòšten* od *pòčten, štȉti* od *čtiti.* I ovo je promjena poradi lakšega izgovora, jer je *čt* = *tšt*, dakle je teže od *št.* U riječi uzetoj iz ruskoga jezika *ȕčtiv* ostaje *čt* kao i u ruskome: *učtivo* pisma 47, *učtiva* 63.

g) Slabo se kad *č* nađe ispred kojega zvučnog suglasnika, a onda prelazi dakako u *dž* (џ); na pr. *svjèdodžba* od *svjedočba, vrȁdžbina*

od *vračbina*, *nàrudžbina* od *narùčbina*. Tako i od *òrâč ga* (na pr. vidi) nastaje u izgovoru *òrâdž ga (òrâdžga)*.

64. a) Za glas *Ć* znamo već iz §. 2. i 21., da se još u doistoričko doba razvio iz *tj*; na pr. *mlâćen* od *mlatjen*, *svijeća* od *světja*. Glasovni ovaj zakon protegao se po malo i na negdašnje *tьj*, i tako danas imamo na pr. *bíće*, *brȁća*, *cvȉjeće*, *smȑću* (instrum. jedn.), koje je u davnini glasilo : *bitьje* i t. d., a po svjedočanstvu starijeh knjiga sve do XVIII. vijeka govorilo se *bitje*, *bratja* i t. d. Negdašnje *tě* u književnom je jeziku postalo *tje*, na pr. *lètjeti*, *ȕtjeha*, ali u većem dijelu naroda govori se *ć*: *lèćeti*, *ȕćeha* (v. §. 11). Inače veoma rijetko imamo *tj* nepretvoreno u *ć*; takova je riječ *tjȁ* (mat. 22.26., luk. 11.51., d. ap. 1.8), pored *ćȁ* (vidi §. 75*a*). — Mlado je *ć* i u glagola *dóći*, *náći* mjesto *dójti*, *nájti*, gdje su se glasovi *jt* premjestili, te je nastalo *tj*, a otud *ć*.[1]) — Još u doistoričko je vrijeme *ć* nastalo od *kt* i *gt*, na pr. *rèći* od *rekti*, *strȉći* od *strigti*, *nôć* od *noktь*. Po ovome je zakonu nastalo *ć* i u jednoj tuđoj riječi, i to u *lòćika*, koja je postala od latinskoga *lactuca* jamačno prije nekoliko vijekova (koje se zaključuje otud, što su i neki drugi Slaveni uzevši tu riječ promijenili u njoj latinsko *-ct-* onako, kako u svojim narodnim riječma mijenjaju negdašnje *kt*; ispor. staroslov. лоштика, slov. *ločika*, češ. *locika*: staroslov. нощть, slov. *noč*, češ. *noc*. Kako u narječju hercegovačkom od *sj*, *zj* postadoše glasovi *ś*—*ź* (na pr. *śekira*, *ìźesti* mjesto *sjèkira*, *ìzjesti*, v. §. 10), tako se u njemu *cj* pretvorilo u *ć*, na pr. *ćèdilo*, *ćȅrnjâk* mjesto: *cjèdilo*, *cjȅrnjâk*. Ispred samoglasa *e*, *i* u riječma uzetima iz grčkoga jezika (ako i nijesu grčke) prelazi *k* u *ć*: *Ȁćim* ili *Jȁćim* od jevrejskoga imena »Joachim« preko grčkoga mu oblika, *ćèlija* od grčk. κελλίον, *ćeràmida* od grčk. κεραμίς, *ćȅsâr* od grčk. καῖσαρ, *ćȉvot* od κιβωτός, *Ćȉril* od Κύριλλος, *Ćȉrjâk* od Κυριακός, *Maćedònija* od Μακεδονία, *pȑćija* od προικιόν, *Vȉćêntije* iz lat. »Vincentius«, ali preko grčkoga oblika toga imena. Ispor. još: *Laćedemonćima* dan. (1834) 85., *Ćekropa*. drž.-izd. II. 137. Veoma je rijetko *ć* od drugoga kojega grčkog glasa, na pr. *Aćolija* (pjes. II. 233) od Αἰτωλία (v. §. 56*b*).

b) U riječi *svȅštenȋk* i u onima, koje su od nje načinjene, govori se *št* mjesto *ć* za to, jer to nije naša narodna riječ, već crkvenoslavenska, gdje je *št* po zakonu toga jezika. Ali je dobro pisati i govoriti *svȅćenȋk*, t. j. onako, kako bi riječ ta glasila, da je naša od davnina; tako i sam narod pored *ȍpštî*, *ȍpština* govori i *ȍpćî*, *ȍpćina*.

---

[1]) Za riječ *žûč* neka nitko ne misli, da je izvedena od pridjeva *žût* s nastavkom *j*, dakle od *žut-j*. Kad bi tako bilo, onda bi to bio dokaz, da *tj* prelazi i u *č*; ali nije tako, jer *žûč* postaje (po §. 63*b*) od *žuk-j*; a ovo *žuk* imamo u kajkavskoj riječi *žuhek*, *žuhka* (mjesto *žukek*—*žukka* kao *mehek*—*mehka* od *mekek*—*mekka*), koja znači: gorak, a po tome *žûč* upravo znači: gorčina.

Ispor. *opšti* d. ap. 5.18., *opštom* jud. 3., општему posl. XXXI., XLIII., опште XXXV., општа 74., општину 281., *opštine D.* istor. 26., 329., *opštinski*, 55., 56., *u opšte* 61., 323., *opština* 75., 313., *sveštenstvu* 20., *sveštenstvo* 25., 30., 56., 119., *sveštenik* 57., *osvešta* (3. lice jedn.) 20.

c) Kad *tj* stoji iza *s*, onda od *stj* biva *šć*, na pr. *gòšća* (od *gostja)*, *gòšćênje*, *gûšćî* (komparativ od: *gûst)*, *pošćaše* (II. pređ. vrijeme od: *pòstiti) D.* pisma 207.; tako je i sad. vrijeme *dršćêm*, premda tu *š* nije postalo od *s* (ispor. neodr. način *dȑhtati)*; u tijem primjerima *ć* je tako staro kao na pr. i u *mlâćen*; a mlado je kao i u *cvȉjeće* u ovakijem primjerima: *kr̀šćanin* ili *hr̀šćanin* (*-šća-* od *-stьja-*), *lȉšće*, *mȉlošću* (instr. jedn.). Ovakijeh riječi, gdje može samo *šć* biti, nema mnogo, već ponajviše pored *šć* govori se i *št;* imamo na pr. *kȑšćen* i *kȑšten*, *kršćénje* i *kršténje;* Vuk u rječn. ima samo *kršćávati*, a Daničić ima ovu riječ i sa *št: krštavahu*, pisma 65., *krštavali* 155., *krštavala* 182., *krštavaše* 197., — ali pored toga i *kršćavahu* 190. Tako je *isprekŕšćati* i *isprekŕštati*; *nàmješćati* i *nàmještati*; ispor. *namješća* drž.-izd. II. 181., *namješćanjem* 137., *namješćena* 181.; *ispúšćati, dopúšćati* i *ispúštati, dopúštati.* Kašto dolazi *šć* i pored onoga *št*, koje je postalo od *šč* (v. §. 63*d)* na pr. *ȉšćêm* i *ȉštêm* (od: *ìskati), zàplješćêm* i *zâplještêm* (od: *zàpljeskati)*, *vòšćênje* i *vòštênje*, *vójšćênje* i *vójštênje* (od: *vójštiti,* a ovo od *vójska),* a po dokazivanju poredbene gramatike ide ovamo i *štâp*, pored kojega se u Poljicima govori *šćâp*; ovamo ide i *štȋt* (pored čega ima i *šćíta*), koje je postalo iz lat. riječi scutum, v. §. 74.

65. a) *D* se nije mnogo promijenilo od starine pa do danas, jer ponajviše gdje ga je stari jezik imao, ima ga i današnji. Ni za *d* u tuđijem riječma nemamo što osobito reći, osim da postaje kašto od *g*, na pr. *letùrdija* pored *letùrgija* od grčk. λειτουργία, *Pelàdija* pored *Pelàgija* od Πελαγία. Može se u ostalom misliti, da tu nije *d* postalo od *g* neposredno, već od *đ*, jer se govori također *letùrđija*, a sva je prilika, da se govori ili se govorilo i *Pelađija.*

b) Između *z* i *r* nalazimo u nekoliko riječi umetnuto *d*; na pr. *zdrȁka* pored *zrȁka, zàzdreti* (u Boci) pored *zàzreti*, *zdrȅo* i *zdrȅti* (po zapadnijem krajevima) pored *zrȅo* i *zrȅti;* mjesto *razrijèšiti* govori se *razdrijèšiti,* pa je *d* otud prodrlo i u glagol, kad je sam, bez prijedloga, te se govori *drijèšiti.* Od ovijeh riječi s umetnutijem *d* najobičnija je *razdrijèšiti*, a druge se govore s *d* samo gdješto, običnije bez *d.* I između *ž* i *r* umeće se *d: ždrâk*, *ždrȁka*, *ždrâl, ždrȉjebe*, *ždrijèlo, pròždrijeti — prȍždrêm;* pored ovoga pošljednjeg oblika govori se i *pròžderêm,* gdje je po analogiji *d* umetnuto, a upravo ga ne bi trebalo, jer između *ž i r* ovdje stoji još *e;* tako su nastali i oblici *proždèrati*, *pròždirati, ždèrati, ždȅrêm.* Pored *žlȉjeb* govori se i *ždlȉjeb*, t. j. *d* je umetnuto između *ž* i *l.* Etimologičko poređenje ovijeh riječi s riječma, koje

im odgovaraju u drugim srodnim, slavenskim i neslavenskim jezicima, dokazuje, da u njihovu korijenu nema glasa *d*.

c) Ispred *n* ispada *d*; ispor. *skȉnuti* (ali: *skídati*), *prȅnuti se* (ali: *prȅdati*). Analogija je narušila taj zakon u riječma kao: *pȁdnuti—pȁdnêm, sjȅdnuti—sjȅdnêm*. Druge opet riječi kao *dnȍ, gládna, òdnijeti* nekad su između *d* i *n* imale poluglas, dakle nijesu izuzetak od zakona. Također ispred *l* ispada *d*; ispor. *krȁo* (od starijega *kral*), *krȁla—krȁlo* (sad. vrijeme *krádêm*), *prȅo* (od starijega *prel*), *prȅla—prȅlo* (sad. vrijeme *prédêm*). Što pored toga imamo *sèdlo, svȑdlo*, tu je nekad između *d* i *l* bio poluglas, tako isto u *odlúčiti*, *podlòžiti* i t. d. U *gȕsle*, *jȁsle* vidimo, da je *d* ispalo ispred *s* (ispor. *gúdjeti*, *jȅdêm—jȅsti*; poradi *a* u *jȁsle* vidi u §. 102.); a gdje je nekad između *d* i *s* stajao poluglas, o tome se govori u §. 66*c*. — S fonetičkoga razloga, t. j. poradi lakšega izgovora, ispada *d* u *òzdô*, *òzgôr* (mjesto *odzdo*, *odzgor*), *oskòčiti* (mjesto i pored *odskòčiti*), *ostúpiti* (mjesto i pored *odstúpiti*); dalje je ispalo *d* u riječma kao *prázna*, *pȍzno*, koje su nekad glasile *prazdьna*, *pozdьno*, pa se to iz ženskoga i srednjeg roda i iz ostalijeh padeža (na pr. dat. jedn. *práznu*, *pȍznôme* i t. d.) zavuklo i u nominativ jedn. muškoga roda, te se govori *prázan*, *pȍzan* mjesto *prazdan, pozdan*. Tako je i u riječi (uzetoj iz ruskoga jezika) *nȕžna*, *nȕžno* (ispor. *nȕždа*), i prema tome je: *nužan* eman. 17. Svuda je tu *d* stojeći među dva suglasnika ispalo kao i u genitivu jedn. *gróska* (nominativ jedn. *grózdak*). Što južnjaci govore *trȋž* pored *tríždi*, tu je otpao najprije skrajnji samoglas, a onda i suglasnik *d*, kako je po tamošnjem govoru i *groz*, *daž* (mjesto *grôzd*, *dâžd*). Riječ *štìca* mjesto *dьštica* spomenuta je već u §. 57*c*. — Grčko ime Δημήτριος postalo je u nas *Dmȉtar*, a otud *Mȉtar*. — Za što je ispalo *d* u brojevima: *jedànaest*, *dvánaest*, *trínaest* (mjesto *jèdan nȁ desêt, dvâ, trȋ nȁ desêt*)..... *dvàest* (pored *dvádest* i *dvádeset*), *trìest* (pored *trídest* i *trídesêt*), to nije poznato (kao ni to, za što je u tim i sličnim brojevima ispalo i *e* između *s* i *t*): ne zna se, ni za što je ispalo *d* u *glȅdati*, te je nastalo *gleati* (vidi u akad.-rječn.), a otud *glâti*, vidi §. 114.; ispor. u Vuka *pògledati* (mjesto *pogleati*, *pògledati*) i: čudo *neglejano* pjes. II. 63. Lakše je razumjeti imena *Rȁosav* pored *Rȁdosav*, *Vlàisav* pored *Vlàdisav*. Ne treba reći, da je u *Rȁosav* ispalo *d*, već ćemo reći, da *Rȁosav* stoji mjesto *Rahosav* (u onijem krajevima, gdje se *h* ne izgovara), a to *Rahosav* izvedeno je od *Raho*, koje je skraćeno od mila mjesto *Rȁdosav* kao i *Deho* (v. u akad.-rječn.) od *Dèsimȋr*; pak tome *Raho* na novo je iz drugijeh imena dodat završetak *-sav*. Ime opet *Vlàisav* stoji mjesto *Vlajisav*, koje je postalo od *Vlajo* (od mila mjesto *Vlàdisav* ili *Vladimir* kao i *Kójo* od *Kostàntin*) onijem putem, kojim i *Rahosav* od *Raho*. O tome skraćivanju imena od mila govorit će se u §. 371.—372. U kratko

dakle reći: *d* u imenima *Kùosar* i *Vlàisar* nije ispalo, već se samo čini da jest.

66. a) Skup *zž* ili *žž* prelazi u *žd*; imamo na pr. od *ìzgnati* 1. lice jedn. sad. vremena *ìždenêm* (postalo od *ižženem*, ovo od *izženem* a ovo od *izgenem*; ispor. *gnàti—žènêm)*; prema *ìždenêm* načinjeno je i *pròždenêm* pored zakonitoga *pròženêm* od *pròįnati*, *brìždìti* (od: *brižžiti, brizžiti, brizgiti*; ispor. *brìzgati*, *brìznuti* od *brizgnuti)*; *mồždâni* (od *mozžani, mozgjâni)*, *mòždina* (od *mozžina*, *mozgina)* *mòžditi* (od *mozžiti*, *mozgiti*), *zvìždati* (od *zvizžati, zvizgěti*, v. §. 102); *Drêžnica* (ime vodi, koja utječe u Neretvu) od *Dreždnica* (gdje je *d* stojeći između *ž* i *n* ispalo, v. §. 65c.), ovo je izvedeno od *drêzga*, koja je riječ nekad značila »šuma« (upravo je bilo *drȩzga*), a danas služi kao sopstveno ime za »polje u Piperima«, dakle imamo ovaj razvoj: *Drežnica—Dreždnica—Dreždьnica—Dre*ž*žьnica – Drezžьnica—Drezgьnica.* — Pored *užèći* imamo i *ùžditi*, a to je postalo od *u-žьg-iti* (ispor. *ù-žg-ati* od *u-žьg-ati*), pošto je ispalo ь, a *g* ispred *i* prešlo u *ž* (ispor. *slúžiti* od *slúga*); tako je i *pòžditi* (t. j. *požèći*). U *vràžda* nije *d* postalo od *ž*, jer je ta riječ nekad glasila *vražьda*, t. j. tu je *d* od iskona (kao i u *krîvda* t. j. *krivьda*).

b) Za što skrajnje *t* u riječi (grčkoga izvora) *kồmât* može prelaziti u *d*, te imamo i *kồmâd*, to se ne zna, kao ni to, za što se pored starijega i pravilnijega *rũkovêt* govori također *rũkovêd*. Otkle je *d* u prijedloga *od* i *kod*, v. §. 42.

c) S fonetičkijeh razloga *d* ispred *k* i *p* prelazi u *t*: *slȁtka*, *nȕtkati*,[1]) *pồtpora;* tako isto ispred *h*: *pothrániti;* ispred *c* i *č* ispada: *súca, očìniti,* ali se može pisati i *sudca*, *odčiniti*, kako je rečeno u §. 36., gdje je također kazano, za što se piše: *gràdskî, òdsjeći,* premda se ne izgovara *ds*, već *c*; kašto *d* u ovakom događaju ispada, a *s* ostaje; tako u rječniku ima Vuk *gospòdstvo* i *gospòstvo*, a jedno i drugo je on i pisao; ispor. *gospodstvo* mil.-obr. 117., 132., 173., *gospodstvima* efes. 1.21., *gospostvu* mil.-obr. 55., *gospostva.* kološ. 1.16. Obliku *súca* (od *súdac*) odgovara oblik *gvòsca* (od *gvòzdac*). Ispred *z* i *ž* ostaje *d*, t. j. ne sjedinjuje se s njima u jedan glas: *podzídati, nadžívjeti* (v. §. 13. i 32); tako se isto ono ne sjedinjuje sa *š*: *odšétati* (premda bi tu upravo trebalo pisati *otšetati*, jer se ne izgovara *d*, već *t*); u *kàšto* je ispalo *d*, ali Daničić opet piše *kadšto*, istor. 60., 63., 72.; to je kao *gospòstvo* i *gospòdstvo.*

67. Glas *DŽ* (Џ), kako već znamo iz §. 16., veoma je rijedak u pravim narodnim riječma; onima tamo navedenim može se dodati

[1]) Što se pored *nȕtkati* govori i *nȕkati*, tu nije ispalo ni *d* ni *t*, već je *nȕkati* izvedeno od riječce *nȕ* (kojom se uzvikuje, na pr. *nu hodi, nu gledaj*, vidi §. 498*b*.) onako kao i *štókati* od *štȍ*, *nijèkati* od *nȉje*.

samo još *màždže* (kako u Crnoj Gori govore mjesto *màšće*); i u ovoj riječi imali bismo jedini primjer gdje *žž* (postavši od *zž*) prelazi u *ždž*, jer je *màždže* postalo od *mažže*, ovo od *mazže*, a ovo od *mazge*. Inače *žž* prelazi u *žd*, kako se vidi iz §. 66*a*. U riječi *džäsnuti se* pretvorilo se *ž* u *dž*, jer upravo bi ta riječ imala glasiti *žasnuti se* (ispor. *užas, užasan*, što smo u novije vrijeme uzeli iz ruskoga ili iz češkoga jezika). U ostalim narodnim riječma, koje imaju *dž*, postalo je ono ili od *č* izravnjivanjem; na pr. *nàrudžbina* od *naručbina*[1]) i t. d., ili od *ž*, koje je dobilo preda se *d* (kao i u *džäsnuti se)*; na pr. *ùvjedžbati* od *ùvježbati*, a ovo od *u-vješt-bati* (ispadnuvši *t* među dva suglasnika, vidi §. 95*b*); tako je i *prìdžgati* upravo ista riječ, koja i *prìžgati* (t. j. *prižèći*). I u tuđijem riječma postaje *dž* kašto od *ž*: ispor. *džâk* iz madžarskoga *zsák*, — *džȅbrati, džȅbrâk* od slovačkoga *žebrati, žebrak*. Za riječ *džbän* može se misliti, da je postala od *čban* (u staroslovenskom jeziku чьбанъ) onako kao *nàrudžbina* od *narućbina*, ili od *žbän*, koje se također govori; riječ je tamna postanja, te se ne zna, je li u njoj starije *č* ili *ž*. Inače u tuđijem riječma postaje *dž* od istoga glasa drugijeh jezika (turskoga i talijanskoga; ispor *džäba, džȉlit* i t. d. iz turskoga, a *dženèrâl, džàrdîn* i t. d. iz talijanskoga jezika). Malo je čudno, za što se govori *Màdžâr*, *màdžarskî* i t. d., kad taj narod sam sebe zove imenom, u kojemu je glas *đ* (izgovoren na čakavsku, v. §. 31., 32.): *Magyar;* sva je prilika, da je naš narod unio glas *dž* u to ime prema turskome jeziku, gdje se također veli *Madžar*.

68. a) *Đ* je, kako već dobro znamo (v. §. 2. i 21*a*) postalo od *dj*, na pr, *kräđa, rȍđen* od *kradja, rodjen*. Isti se glas razvio i od negdašnjega *dьj* kao na pr. u riječma *milòsrđe*, *lâđa*, *zäpovijeđu* (instrumental jedn.), koje su u davnini glasile *milosrdьje* i t. d., a sve do XVIII. vijeka po svjedočanstvu starijeh knjiga govorilo se милосрдје i t. d. U riječi *mèđed* pored *mèdvjed* glas je *đ* postao, pošto je *v* ispalo između *d* i *j*; i u *dôđêm, nâđêm* postalo je *d* tako isto od *dj*, pošto se u oblicima *dôjdêm, nâjdêm* premjestiše glasovi *j* i *d*. Sasma je mlado *đ* i u riječma kao: *vȉđeti*, *đèvôjka*, što se u većem dijelu naroda govori mjesto *vȉdjeti*, *djèvojka* (v. §. 11*b*). Ne mijenja se *dj* u *đ* u složenijem riječma kao: *nadjàčati*, *òdjahati*, *podjáriti;* to je za cijelo poradi jasnoće, jer da je *đ* u tijem riječma, ne bi se lako razaznavao prijedlog od glagola. Ali ispor. ipak *ođápiti* pored *odjápiti*. I u tuđijem riječma vidimo kašto gdje *đ* postaje od *dj*; imamo na pr. *đäkon*, *đävô*, *Đonisije* (d. ap. 17.34.) od grčk. διάκονος, διάβολος, Διονύσιος; ali

[1]) Tako je i *sȑdžba* postalo upravo od *srdьčьba* t. j. pošto su poluglasovi ispali, a onda i *d* ispred *č*; a *srdbčьba* je izvedeno od *srdьce* (jer se misli, da izlazi iz srca)

više ima primjera, gdje *đ* postaje od tuđega *g* ispred *e* i *i;* tako je: *ânđel* od ἄγγελος, *jevànđêlje* od εὐαγγέλιον, *đèram* ili *đèrma* od γέρανος, *Đèôrđije* od Γεώργιος, *kàluđer* od καλόγερος, *letùrđija* od λειτουργία, *màđije* od μαγία, *panàđija* (ili *panàgija)* od παναγία, *màđistor* od lat. magister, *mađìstrât* od lat. magistratus. Ispor. *pănađûr* od grčk. πανήγυρις, *Jèđupak* od grčk. Αἰγύπτιος. Tako ima Vuk: *lođici* (od »lođika« t. j. logika), drž.-izd. II. 138., 142., ali to će biti jedini primjer, gdje je to učinjeno u riječi, koje nije narod primio.

b) U §. 65*c*. vidjeli smo, gdje *d* između dva samoglasa ispada, isto smo vidjeli i za *k* (u §. 44*c*); tako mislim, da je *đ* u riječi *gospođa* nekad ispalo i da je u tako nastali oblik *gospoa* umetnuto *j* te je tako izišlo *gòspoja.*[1]) Ja dakle ne bih rekao, da je *đ* neposredno prešlo u *j*, a ni to, da su Štokavci oblik *gòspoja* uzeli od Čakavaca, u kojih je on zakonit (kao na pr. *rojen, kraja* mjesto štokavskoga *rõđen, krăđa).* Tako ni oblik *prìje* (pored *prìđe* i *prèđe*) nije uzet od Čakavaca, već je postao od negdašnjega *prě* kao i na pr. *lìjepo* od *lěpo* (ispor. u istočnom govoru *prê* kao i *lêpo),* a *prìđe* ili *prèđe* postalo je opet od *prědje* (upravo komparativni oblik od *prěd* kao na pr. *mlăđê* od *mlâd).*

c) Glas *đ* iza *ž* ostaje; ispor. *brìžđênje*, *gnijèžđênje*, *grôžđe, gvôžđe, gròžđar*, *mòžđênje*, *obražđívati;* — u riječma *grôžđe*, *gvôžđe* mlado je *đ* isto onako kao *i* u *milòsrđe*, pa ostaje isto onako kao i u ostalijeh riječi, u kojih je *đ* mnogo starije. Kako pored *šć* dolazi često *št* (v. §. 64*c*), mislio bi čovjek, da će tako dolaziti uporedo *žđ* i *žd*, ali se čini, da to biva veoma rijetko; ispor. *gmeždènīk* (ili *meždènīk)* pored *gmèžđênje* (od *gmèždìti*; postanje toga glagola vidi u §. 72*c*.); ispor. i mjesno ime *Gòražde*, pored kojega akad.-riječn. ima i *Goražđe.*

d) Samo pred tri bezvučna suglasnika *(c, k, s)* može se naći *đ.* O riječi *žèćca* mjesto *žèđca* rečeno je što treba u §. 34*b,* a ovdje ćemo samo dodati, da Vuk u rječniku pored *žèđca* ima i *žèca.* Ispred *k* mijenja se sasvijem po zakonu *đ* u *ć*; ispor. *òmećka* (gen. jedn. od *òmeđak*), *nalèćkê* (t. j. na leđima, veli se i *nalеđàškê), vòćkati* (»kvočka voćka piliće«), *vòćkoša* (»ovca, koja vodi druge ovce«). Za *đ* ispred *s* nema u Vukovu rječniku primjera, ali u mil.-obr. 171., dan. (1828) 155., dan. (1829) 8. nalazi se *bogovađski* (pridjev od: *Bogòvađa*), — dakle s nepromijenjenijem *đ* (ispor. *gràdskī*, *òdsjeći* s nepromijenjenijem *d).* Od riječi *rârmeđa* nema u rječniku od god. 1852. pridjeva

---

[1]) Drugi primjer za ispadanje glasa *đ* kao u *gòspođa—gospoa—gòspoja* nije mi iz današnjega književnog jezika poznat, ali u starih dubrovačkih pisaca nalazi se *meu* mjesto *među* (poznati prijedlog).

na *-ski*, ali ima u rječniku od god. 1818., i to na str. VII. među dodatijem riječma, gdje piše *varmećski* i *varmećki*.

69. a) *E* je u golemom mnoštvu riječi isti glas danas, koji je od pamtivijeka; takve su na pr.: *šêst, sèlo, Bȍže* (vokativ jedn.), *dȍvede* (3. lice jedn. aorista), *pletéte* i t. d. Da je od staroga *ę* postalo *e*, to nam je već poznato iz §. 19., takvo *e* imamo na pr. u riječma: *mêso, trésti, dûše* (nominativ množ.) i t. d. Od negdašnjega *ě* (ѣ) sasma se rijetko razvilo *e* u južnom narječju, to su riječi: *cȅsta, mézga* ili *mézgra, pȅnêzi, obèćati* (postalo od *obvěćati;* u Crnoj Gori ima glagol istoga značenja *vijètati), nȅkad, nȅkî, nȅkoliko, nȅšto* (pored *njȅkad* i t. d.), *slezèna* (u Vukovu rječn. *slezìna), vèdro* (pored *vjèdro* i *vijèdro);* u staroslovenskom jeziku sve ove riječi u prvom slogu imaju *ě* (ѣ); u zapadnom narječju govori se također samo *cȅsta, mézgra, obèćati, slezèna (slezìna);* druge imaju *i: nȉkad, nìkî, nȉkoliko, nȉšta, pȉnêzi, vìdro.* Jedno pored drugoga stoji *ě* i *e* u: *dȍslije* pored *dȍsele, pȍslije* pored *pòsele, pȍtlje* pored *pȍtle;* u drugim ovakim prilozima stoji samo *e: dȍklê, ȍtklê, dȍvlê*, prema kojemu u staroslovenskom jeziku stoji *ě* (ѣ). — Vrlo je staro prelaženje samoglasnika *o* u *e* iza nepčanijeh suglasnika (v. §. 32.); imamo na pr. *pȍlje* pored *sèlo, krȁjem* pored *zákonom, mȕževi* pored *drȕgovi* i t. d. Budući da je *r* u nastavku *-ar* (na pr. *vodèničâr, zìdâr* i t. d.) bio nekad također nepčani glas (v. §. 21*b*), za to bi trebalo, da riječi s tijem nastavkom imaju *-ev*, a ne *-ov*, kad od njih postaju posvojni pridjevi, ali u narodu se danas govori i *-ev* i *-ov;* dakle na pr. *vodèničârev* i *vodèničârov, zidárev* i *zidárov, vratárev* i *vratárov, pisárev* i *pisárov, rȁtârev* i *rȁtârov, ćȅsârev* i *ćȅsârov* i t. d. Prema tijem riječma govori se također *vezírev* i *vezírov*, gdje *r* nije nikad bilo nepčano. Vidjet ćemo pri instrumentalu jedn. riječi muškoga roda (u §. 147.), da ove imenice imaju nastavak i *-em* i *-om*. — U Boci mjesto *priònuti* (postalo od *prilьnuti*, vidi §. 50.) govore *prijènuti*.

b) Često u tuđijem riječma postaje *e* od *i*. Imamo na pr. *Alémpije* od grčk. Ἀλύπιος, *Polèksija* od Πολυξένη (grčko υ izgovara se *i* već mnogo vijekova), *Jelèsije* od Elisaeus (jevrejsko ime), *čèmpres* od cypressus, *fénik* od njem. Pfennig, *kálež* pored *káliž*[1]) od lat. *calix, letùrgijâ* ili *letùrđija* od grčk. λειτουργία (gdje se ει izgovara *i*), *lȅmûn* (pored *limûn)* od tal. limone, *komesar* (»komesarima« mil.-obr. 143) od *kommissar* (ali pored toga: *komisija* mil.-obr. 29., 30.), *regèmêntu* od *regiment*. Mnogo će rjeđi biti prijelaz tuđega *a* u *e: komèndât, komendírati* od njem. Kommandant, kommandiren.

[1]) Riječi *kaliž* nema Vuk u rječniku u azbučnom redu, već kod путвјер i путир.

70. a) Na kraju otpalo je *e* u nekoliko riječi: *jöšt* ili *jöš* od *jöšte*, *jër* od *jëre* (a ovo od još starijega *ježe*, v. §. 44*e*.), *tàdâr*, *ȍndar* od *tadare—ondare* (i ovdje je *r* postalo od *ž*); od negdašnjega *svedere* nastalo je *srëđer*, otud *srëđe* (pošto je *r* otpalo), a napokon i *svêđ* (u Dubrovniku); tako je i *rëć* postalo od *rëće* i *òdveć* od *òdveće*. Uzrok ovome otpadanju nije poznat, a tako ni uzrok, za što i u sredini riječi ispada kašto *e*: *dȍslije* (*dȍsle*) pored *dosele*; tako je i *pȍslije* pored *pòsele*; u §. 65*e*. imali smo već brojeve: *jedànaest, dvánaest* .... *dvádest, trídest* i t. d., gdje je između *s* i *t* ispalo *e*; ono je ispalo i u *pâmtiti* (pored *pämetovati*) i u *opȓnatiti* (»kako tići oprnate«; ispor. *përnat*). Manje je neobično, što *e* ispada u riječma postalima od grčkoga imena Γεώργιος, od kojega imamo ne samo *Đèôrđije*, već i *Đôrđije*, *Đôrđe, Đürađ, Đúro, Júre, Jüraj*; ovo ime i u drugima, slavenskim i neslavenskim, jezicima izbacuje *e*; ispor. na pr. ruski Юрій, češki *Jiři* (*ji* od starijega *ju*), tal. *Giorgio*, franc. *George* (izgov. »žorž«) i t. d. — Na početku je otpalo *e* u riječi *nùrija*, koja je postala od grčk. ἐνορία.

b) U narodnijem se pjesmama pored drugih grdnih elizija nalazi i to, da se odbacuje skrajnje *e*, koje se izvan pjesama uvijek izgovara. Evo nekoliko primjera: *viš'* glave pjes. I. 331 (to dolazi i u posl. 118.); *car'va* (mjesto *careva*) pjes. II. 280., *jedek'* (mjesto *jedeke*, akuz. množ.) 291., tri *stotin'* (na pr. dukata) II. 345., 582., III. 341., *moj'* (mjesto *moje*) III. 44., *mož'mo* (mjesto *možemo*) IV. 486.; često ovako otpada *e* u 3. licu množ. I. pređašnjega vremena: *siđoš'* (mjesto *siđoše*) I. 129., *otvoriš'* II. 226., *makoš'* II. 297., *odoš'* 438., *sretoš'* 527., *ne smeš'* III. 37., *uzeš'* III. 39.; a vrlo često krnji se u pjesmama riječca *se*, te biva *s'*; na pr. u tom *s'* Turčin puške dosetio III. 397. i t. d.

c) Dosta ima primjera, gdje *e* pristupa na svršetak nekim riječima, koje se upravo svršuju na suglasnik. Tako na pr. pored *jëst* imamo i *jëste*; sva je prilika, da je ovdje prionulo *e* po analogiji onijeh oblika 3. lica jedn., gdje ono stoji po zakonu, na pr. prema *plètê*, *pïje* i t. d. Imamo u instrumentalu jedn. *njíme*, *njóme*, *číme mnóme* pored *njîm*, *njôm, čîm*, *mnôm*; u dativu i lokativu jedn. *sámome*, *òvome*, *žûtôme*, *vëlikôme* pored *sámom* i t d. Otkle je ovo *e* došlo, ne mogu reći Napokon imamo ovakovo *e* u nekijeh priloga, kao što su: *kàde*, *sàde*, *tàde*, *kùde*; ove riječi još i danas glase, kako po zakonu i treba: *kàda*, *sàda*, *tàdâ*, *kùda*, ali one mogu skrajnje *a* i izgubiti te glase također *käd, säd*, *täd*, *küd* (v. §. 56*a*), a *e*, što ga mogu imati, pristupilo je na ove krnje oblike; takve su još riječi: *dȍke*, *pâke*, mjesto čega se govori i *dȍka*, *pâka* i *dȍk*, *pâk*; ovdje su kratki oblici najstariji, pa je uza njih prionulo u jednu ruku *a*, u drugu *e*; govori

se *tère* pored *tèr*, ali ne treba misliti, da je današnje *tère* sačuvato iz starine, dok još nije *e* otpadalo (kako je otpalo na pr. u *jêr*, *tàdâr)*, već je *e* pristupilo na oblik *tèr*, koji je postao od negdašnjega *tere*; prilog *tèk* uzet je iz turskoga jezika, u kojem iza skrajnjega suglasnika nema nikakvoga samoglasa. Dakle je *tèk* iskonski oblik, a što se govori i *tèke*, tu je *e* poslije prionulo; ima i oblik *tèker*, gdje je *r* priraslo prema *jêr*, *tàdâr* i t. d. Čovjeku se najpriličnije čini misliti, da je *e* u svih ovih priloga plod analogije prema prilozima *jòš(t)*—*jòšte*, *jêr—jêre*, *svêđ—svèđe* i *vèć—vèće (òdveć—òdveće)*.

71. Za *F* znamo već iz §. 16., da je u pravim narodnim riječma veoma rijetko, a ni u jednoj ne stoji *f* od iskona, jer u *fàla*, *fàtati* postalo je od starijega *hv*, a u *ùfati se* od starijega *pv* (a ovo od *pъv)*; za onomatopoetske riječi kao *fŕkati*, *fúćkati*, *fùk* nije prilike da su stare, dakle ni njihovo *f* ne može biti staro. U Crnoj Gori govore *fùga* i *frìjes* mjesto *vùga*, *vrìjes*, kako je u ostalom narodu, u Paštrovićima opet govore *fètak—fètka* mjesto *vètak* ili *vèt* (staroslovenski **ветъхъ**), tu je dakle *f* postalo od *v*, a od *h* je postalo u mjesnom imenu *Fòča* od *Hoča* (ili upravo *Hotьča*). Mjesto *ùzda* govori se u Boci *fùzda*, tu je dakle *f* pristupilo na početak riječi. — U tuđijem riječma odgovara *f* istome glasu drugijeh jezika; na pr. *frâjla*, *fîn*, *škàf* (iz njemačkoga), *féla*, *forínta* (iz madžarskoga), *fènjer*, *fìšek* (iz turskoga) i t. d. Mjesto *jèftin* (*pòjeftiniti*), *Jéfto* govori se i *jèvtin*, *Jévto*, gdje je *v* starije, a *v* stoji i u grčkom jeziku, otkle su te riječi uzete: εὔϑηνος, Εὐϑύμιος (υ se u tim i sličnim grčkim riječma već od nekoliko vijekova izgovara *v*). Ali od tuđega *f* postali su u nekim slučajevima i drugi glasovi: *b* (v. §. 61*a*), *p* (v. §. 88.), *v* (v. §. 98.), *hv* (u *Hvâr*, od grčk. Φάρος ili lat. *Pharus)*.

72. a) Glas *G* gdje imamo danas, tamo je gotovo svuda bio i u starom jeziku. U hercegovačkom govoru na kraju riječi prelazi negdašnje *h* u *g*; na pr. *orag, mijeg, dođog, ovijeg* i t. d. (mjesto *òrah* i t. d.). Ispor. s tijem u crnogorskoj jednoj pjesmi: *bjagu* (t. j bijahu) pjes IV. 338, *činjagu* (t. j. činjahu) 339., *predavagu* (t. j. predavahu) 339. U tuđijem riječma postaje kašto od *d: špága* (pored *špáda*) od tal. *spada; kàciga* (nema u Vukovu rječn., ali ima: 1 solunj. 5.8, i efes. 6.17) pored *kàcida* valjada od lat. *cassis* (gen. jedn. *cassidis*). Pored *Dmìtar* ima u narodu i *Gmìtar* (vidi u akademičkom rječn.). Isti prijelaz iz *d* u *g* imamo i u našoj narodnoj riječi *gliјèto* pored *dlijèto*. Tuđica *jàstog* ima *g* mjesto grčkoga ili latinskoga *k: ἀστακός, astacus*. Kako je nastalo *g* u riječma: *bŕgo*, *ùljegoh* (pored *bŕzo*, *ùljezoh*), to je rečeno u §. 50. U *mòglbudêm, mòglbudêš* i t. d. postalo je *g* od *ć*, t. j *mogbudem* od *moć budem* kao *dàdlbudêm* od *dat budem*. — Crnogorci govore *neo* mjesto i pored *nègo*, vidi u Daničića, sint. 285

b) U *bríznuti* i *zvíznuti* ispalo je *g* između *z* i *n* (ispor. *brȉzgati, zvȉzga)* jamačno za to, da ne budu tri suglasnika, ali pored toga imamo *ȉzgnati* (pored *izàgnati*) jasnoće radi. Za što je ispalo *g* u *brȉnuti se* (ispor. *brȉga*, koja je riječ upravo talijanska), nije poznato; po glasovnom zakonu nije to jamačno, ispor. *bjȅgnuti, dȉgnuti, stȉgnuti*. Što se pored *jȁgnje, jàgnjećî* govori i *jȁnje, jànjećî*, to je nastalo ovako: u staro vrijeme bio je nominativ jedn. *jagnjьc*, a gen. *jagnjьca*, otud se (po §. 58c) razvilo u jednu ruku *jȁganjac, jȁgânjca*, množ. *jȁgânjci*, u drugu *jagnjac, jagnjca* (ispor. *múrvac—múrvca*), ali budući da je *jagnjca* pomučno za izgovor, izbacilo se *g*, te je ostalo *jánjca*, množ. *jánjci*, a onda je po analogiji tijeh oblika izbačeno *g* i drugdje, gdje ne bi trebalo, jer nijesu tri suglasnika jedan do drugoga, i tako je nastalo *jánjac, jȁnje, jȁnjećî*.

c) Ne zna se, kako treba tumačiti *g* u *gnjíriti* pored *njíriti*, jer nije poznato postanje toga glagola, te se ne može reći, je li stariji oblik bez *g* ili s *g;* malo je jasnije *gmeždènîk* pored *meždènîk*, jer je sva prilika, da *meždènîk* stoji u svezi s *mézga* ili *mézgra* (značenja tijeh riječi nije teško sjediniti); a kad riječ *mézga* ili *mézgra* ni u drugim slavenskim jezicima nema na početku *g*, otud je jasno, da je *gmeždènîk* mlađe od *meždènîk*, ali opet se ne zna uzrok, za što je *g* prionulo. Tako imamo i *gmíljeti* pored *míljeti;* sva je prilika, da *míljeti* stoji mjesto *hmiljeti* (vidi u akademičkom rječn.), pa je naprijed prionulo *g* po analogiji glagola *gmȉzati* (ili *gàmizati)*, koji isto znači.

d) Ispred bezvučnijeh suglasnika prelazi *g* u *k*, i tako imamo na pr. *bókci* (od *bógac), drùkčijê* (mjesto: *drugčije), Drȁkša* (ime čovjeku mjesto: *Dragša), nȍkta, nȍkti* (mjesto: *nogta, nogti);* u ovoj je riječi *k* provalilo i u nominativ jedn. i u genitiv množ., te se veli: *nȍkat, nȍkâtâ,* a nekad je bilo u nom. jedn *nogъt,* u gen. jedn. *nogъta* i t. d.

e) Od »Getinga« (t. j. Göttingen), »Peterburg»« i od »Tiringija« ne može drukčije pridjev biti nego »getinški«, »peterburški«, »tirinški«; ispor. *pȍžeškî* od *Pȍžega*, *ȉrškî* od *Ȉrig;* a što Vuk piše: *getingskoga* pjes. (1824) V., mil.-obr. na natpisu, dan. (1826—1834) na natpisu, *getingskim* dan. (1826) 96, *peterburgski* dan. (1826) 103; *peterburgskoga* i *tiringsko*-saksonskoga mil.-obr. na natpisu i dan. (1826—1834) na natpisu, — to je sve prema ruskom jeziku.

73. a) O glasu *H* nakom onoga, što je o njemu već govoreno (u §. 11*a* i 33), ne možemo mnogo kazati. U Vukovu rječniku ima *trȕo—trȕla—trȕlo* pored *trȕhla—trȕhlo,* tako isto *trȕhnuti, trúhlež, trȕhlôst, truhlìna;* svuda je ovdje *h* po etimologiji opravdano, kako dokazuju drugi slavenski jezici, ali čini se, da narod sve ove riječi izgovara i bez *h* (dakako onaj dio naroda, koji glasa *h* nije izgubio); u Daničića

čitamo: *trune* (3. lice jedn.) pisma 96., 188., *trulina* jov 13.28., *trulo* jov 41.18., *trulost* psal. 16. 10., *trulež* psal. 90.3., priče sol. 14.30. Tako je po dokazivanju drugih slavenskih jezika opravdano *h* i u *nàbuhnuti* (*nàbuhao—nàbuhla*), pa opet pored toga ima Vuk u riječn. *pòdbunuti* (*pòdbuo—pòdbula*) bez *h*. Za *dúhnuti* i *dünuti* veli se s pravom u akad. riječn., da treba uzimati dva različna korijena: *duh* i *du*. Turska riječ *mahana* glasi u nas *màhana* ili *mána*, i čini se, da je dobro i jedno i drugo; ispor. *mána D.* jov 22.3., psal. 15.2. Pored *dȑhtati* bit će u književnom jeziku dobro i *dȑktati*; ispor *drktaše* mark. 5.33., *drkćući* luk. 8.47., d. ap 9.16, *uzdrktao* d. ap. 7.32; *drktanjem* 2 kor. 7.15, efes. 6.5, *drkćem* jevr. 12.21., *zadrktati D* psal. 14.5, *uzdrktalo* psal. 55.4., *drktati* is. 19.16, jerem. 5.22. Tako isto jednako će dobro biti *làptati* (*läpćêm*) i *hlàptati* (*hläpćêm*), jer je ovo onomatopoetska riječ, pa se ne može znati, je li u njoj *h* od početka ili nije; ispor. *laptati D.* sud 7.5. U riječi *nàhvalicê* treba pisati *h*, jer je postanjem svojim srodna s *hvála*; Vuk u rječniku i jevr. 10.26., 2 petr. 3.5 ima do duše bez *h*, ali ispor. *nahvalice D* istor. 314, 315. Što je u jednoj pjesmi iz gornjega Primorja (I. 174) štampano *vehne* (mjesto *vene* od *vȅnuti*), to je pogrješka (koja se možda gdje i govori), jer korijen te riječi po svjedočanstvu drugih slavenskih jezika nema glasa *h*. Riječ *odláhnuti* ima *h* mjesto *g*, i to iz onoga vremena, dok se mjesto današnjega *läka—läko* govorilo *lähka—lähko* (koje je postalo od *lagka—lagko*, a ovo od *lьgъka, lьgъko*); pored *odláhnuti* ima i *odláknuti* (a bez prijedloga piše Vuk u riječn. *lánuti*) U *àhtapod* postalo je *h* od *k* (grč. ὀκτάπους).

b) Ispred *h* zvučni suglasnici prelaze u bezvučne, te imamo na pr. *ishòditi, rashláditi, pothrániti*, pa tako je nekad bilo po čitavom narodu, a danas gdje se *h* ne izgovara, govori se: *izòditi, razláditi, podrániti*. Tko bi pitao, za što nije *isoditi*, kad je nekad bilo, a i danas je još *ishòditi*, lako bi mu se odgovorilo, da narod dobro osjeća pravi završetak svojih prijedloga; kad se govori: *iz ovoga, razumjeti, pod istima* i t. d., zna on, da *isoditi* ne bi opravdano bilo, jer ispred *o* ne prelazi *z* u *s* i t. d.

74. Današnje *I* ima u starome jeziku prema sebi ili *i* ili *y* (ъı. v. §. 20). U gdjekojim slučajevima postalo je i od *e* (ѣ), i to, kad *e* stoji ispred samoglasa i ispred *j*, rjeđe pred drugim nepčanim suglasima. Imamo na pr. *htio, vìdio, lètio, đio, vio* od *htjeo, vidjeo* i t. d. pored *htjëla, vìdjela, lètjela, đìjel, vìjel*; imamo *diòba, biòna, biòce*, što je postalo od starijega *dělьba, bělьna, bělьce*, tako je i u: *bìjâše, sìjati, smìjati se, stàrijî, mìlijâ, pamètnijê* postalo *i* od *ě* Ispred *đ* prelazi *e* u *i* po južnijem krajevima: *priđe* (od negdašnjega *prěđe*), *pripòriđeti, zapòriđeti* (ispor. *priporijèdati, zaporijèdati*), *siđeti* (ispor. *sjèdîm*), *usiđe-*

lica. Ispor. *zapovjeđeno D.* 2 dnevn. 34.16., istor. 57., 60. (od *zapòvjediti*). Ispred *lj* pretvoreno je *ě* u *i* u riječma: *bìljeg* (*bìlježiti;* ispor. u staroslov. бѣлѣгъ), *bìlja* (ime volu), *bìlja* (ime kozi); o riječi *ponèdionīk* mjesto *ponèdjeljnīk* vidi §. 85*a.* O ovome izmjenjivanju glasova *ě* i *i* vidi još u §. 106*b.* — U nekoliko geografičkijeh imena latinskoga izvora prešlo je latinsko *o* u naše *i*: *Rîm* (od: Roma), *Jàkīn* (od: Ancona), *Nîn* (od: Nona); *Skràdīn* (od: Scardona), *Sòlīn* (od: Salona), *Làbīn* [1]) (od: Albona), *Pròmīna* (od: Promona). Ima opet drugijeh riječi, u kojima je *i* postalo od latinskoga *u*: *krîž* (od: crux), *lòćika* (od lactuca), *mîr* (u značenju »zid« od: murus), *štît* (od starijega *šćit*, *sćit*, a ovo od lat. scutum), *Žîd* (od: Judaeus), *Trògîr* (od: Tragurium). Ime *Ìvan* postalo je od grčkoga Ἰωάννης (lat. Joannes) tako, da je između *o* i *a* umetnuto *v* poradi lakšega izgovora (da ne budu dva samoglasa jedan do drugoga), a za tijem je ispalo *o*, što u riječi tuđega izvora nije čudno, još osobito kad se pomisli, da je akcent stajao ne na *o*, već na *a* (t. j. današnje *Ìvan* i *Jòvan* glasilo je u starije doba *Ivän*, *Jovän*, vidi u §. 128); tako bismo dobili oblik *jvan*, koji je odmah prešao u *Ivan*, jer *j* ispred samoglasa na početku riječi mučno je izgovarati, a pretvoreno je u *i*, t. j. u glas najbliži.[2]) Obrnuti prijelaz iz *i* u *j* vidi u §. 76*a.*

75. a) U staroslovenskom jeziku bilo je dosta riječi, u kojima je ispred *j* moglo stajati i ь i *i*; na pr. *znamenьje* i *znamenije*, *kostьja* i *kostija*. U takvijem događajima mi obično imamo samo jedan od ta dva načina; na pr. *znàmênje* (*zlàmênje*), *kòšću* u jednu ruku, a u drugu *pìjete* (2. lice množ.) *sùdiju* (akuz. jedn.), gdje staroslov. jezik također ima i ь i *i*. Ali ima slučajeva, gdje i u našem jeziku može biti i jedno i drugo, t. j. ь (koje ispada) i *i*; na pr. *sjäti* (sjâm) i *sìjati* (sijâm), *zjäti* i *zìjati*, *pjän* i *pìjan*, *bòžjâ* i *bòžijâ*, *čovjèčjê* i *čovjèčijê*, *tjä* i *tìja*. Ne ćemo dakle reći, da je na pr. u *sjäti* ispalo *i* ili u *sìjati* da je *i* umetnuto.

b) Crnogorski prilozi *drâš*, *trîž* postali su od *drâšti* (koje ima akad.-riječn.) i *trîždi* tako, što je najprije otpalo *i*, a za tijem po svojstvu toga govora i zubni suglasnik. Mjesto *râdi* govori se i *râd* (v. §. 536*a*) a mjesto *râdi štä* govori se i *râšta*, koje bi se moglo pisati *râd štä*;

---

[1]) Ovdje je tuđe *al* na početku riječi prešlo dakle u *la;* to je sasvijem onako kao *ra* od *ar* u imenu *Rab* (lat. Arba); ispor. *krâlj* od: Karl (v. §. 47*a*) i *Skràdīn* od: Scardona. Treba dodati, da je po dokazivanju poredbene gramatike i u domaćijem riječma prvobitno *or—ol* prešlo u *ra—la*: *ràlo, ràtâr* (v. §. 52), *ràbota* (ali pored *röb*), *làkom*. Što ovdje imamo *or—ol*, a tamo *ar—al*, o tome vidi u §. 86.

[2]) Oblika *Jòvan* nakom ovoga ne treba više tumačiti; a *Jan*, koje je do danas sačuvato u *Jânko*, postalo je od Ἰωάννης (Joannes) tako, što je nenaglašeno *o* ispalo prije, nego li je između njega i *a* umetnuto *v*.

tako je i *pörâšta* mjesto *pörâdi štä*. U sredini riječi ispalo je *i* u prilogu *dösta* mjesto *do sita*. U *talìjânskî, Talìjân* otpalo je *i* na početku; ispor. *Ìtâlija*; a u *Dmìtar* ispalo je u srijedi; ispor. grč. Δημήτριος (izgov. η kao *i*).

c) U narodnijem se pjesmama od nevolje odbacuje ili izbacuje *i* često ondje, gdje se u običnom govoru to ne čini. Na pr. *b'* mjesto *bi (bih)*: ljubio *b'* te. pjes. I. 215., ako *b'* te trgala. 225., iz pelena *b'* vodu izvijala. 290., *on'* mjesto *oni*. pjes. II. 232., *s'* mjesto *si*: kako *s'* drugog zetom učinio. 554., *kol'ka*. pjes. I. 222., 224., *tol'ko*. 271., *star'jem*. 319., *ist'nog*. II. 325., *Turč'na*. III. 255., *n'jedan* 260. Što u pjes. IV. 264. dolazi *očli* mjesto *otišli*, to se može čuti i u običnome brzom govoru kao i *òčao* (t. j. otšao) mjesto *otìšao*. Kašto otpada *i* u neodređenom načinu, na pr. *glèdat* mjesto *glèdati, ròdit* mjesto *ròditi* i t. d., a u gdjekojim narječjima (na pr. u dubrovačkom) biva to i u običnome govoru; ali tu se može reći, da upravo nije *i* odbačeno, već je mjesto neodređenoga načina, uzet oblik, koji se zove supin, koji po zakonu izlazi na samo *-t* (ispor. u staroslov. neodređeni način **хвалити**, a supin **хвалитъ**); neodređeni način i supin značenjem se ne razlikuju jedan od drugoga, te su se lako mogli pomiješati. Za to i nije nužno *glèdat, ròdit* pisati s apostrofom.

76. a) Da se *J* u riječima kao *diòba, biòna, biòčug, vìdio, govòrio, cìo, dìo* i t. d. izgovara, te da bi ga trebalo i pisati, to mi već znamo iz §. 37. Isto vrijedi i za riječi *priònuti, priánjati*, o kojima vidi §. 50. Izbačeno je *j* u *starjèšina* (mjesto *starjejšina*, što je izvedeno od negdašnjega komparativa *starjejši)*, prema čemu je načinjeno i *mlađèšina*; tako isto u *Gòmîrje* (mjesto *Gojmirje*, što je izvedeno od ličnoga imena *Gojmir*, a to je složenica od *goj* i *mir)*, u *Mòslavina* (mjesto *Mojslavina*, koje dolazi od *Mojslav*, a to je bilo lično ime u starijeh Slavena), u ličnom imenu *Mòmîr* i u prezimenu *Momirović* (mjesto *Mojmir)*, u *čòek* (mjesto *čojek*, a ovo mjesto *čòvjek*, v. §. 99). Između *a* i *u* u *odsjàujêm, prosjàujêm se* ispalo je *j* po svoj prilici za to, da ne budu u blizini tri *j*, a možda je to i analogija prema neodređenom načinu *odsjaívati, prosjaívati se*, gdje srednje *i* stoji mjesto *ji* (o čemu vidi u §. 77*b*). Za što se govori *sütra* pored *sjütra*, rečeno je u §. 52., gdje smo vidjeli, da u narodu ima i *jütro* i *ütro*: tako pored *jüg* imamo *üžina* (što upravo znači vrijeme, kad se sunce naklanja prema južnoj strani neba, a onda jelo, koje se u to vrijeme jede). Poređenje s drugim indoevropskim jezicima dokazuje, da je u tijem riječma *j* prvobitno ili da je *j* u *ütro, üžina* otpalo. U riječi opet *jùčê* (ili *jùčêr*) dodato je *j* na početku, jer od negdašnjega *vьčer* (a to je ista riječ, koja i *večer*, samoglasi ь—e stoje u prijevoju, vidi u §. 119) moglo je nastati najprije *učer* ili *uče* (v. §. 45). Tako

je na početku dodato *j* u nekojim tuđim riječima: *jȁspra* (pored *ȁspra*, od grčk. ἄσπρος, što znači: bijel; dakle je *jȁspra* upravo bijeli ili srebrni novac), *jȁstog* (od grč ἀστακός ili lat. *astacus*), *jȅvtin* (od grč. εὔθηνος), *Jèvrosima* (po svoj prilici od grč. Εὐφροσύνη), *Jèvrejin* (od grč. Ἑβραῖος), *Jèđupak* (od grč. Αἰγύπτιος), *Jèlena* (od grč. Ἑλένη). Kako se ima tumačiti dodato *j* u *ȍndâj, tàdâj*, pa i u *ȍvâj, ȍnâj, tâj*, to će se reći u §. 197. Od *ć* je postalo *j* po južnijem krajevima u *vȍjka* (od *vȍćka*), *nòjca* (od *nòćca*); a od *v* je postalo u *jápno* (pored *vápno*, kako je u svim drugim slavenskim jezicima). — Prvobitno *naiti, poiti, naidem, poidem* prešlo je u *nájti, pójti, nâjdêm, pôjdêm;* tako se isto *nè idêm* obično izgovara (ako se i ne piše) *nȇjdêm*; vidimo dakle, kako *i* stojeći iza samoglasa prelazi u *j* (obrnuti prijelaz iz *j* u *i* imali smo u §. 74). Pored *ne ìmati* (ispor. na pr. *ne imajući D.* pisma 201) govori se i *néjmati* ili *némati* (gdje *j* ispada).

b) U postanju oblika i u tvorbi riječi veoma se često nađe *j* iza drugoga kojeg suglasnika (veoma rijetko iza *f*, nikad iza *dž*). To sastajanje glasa *j* s drugijem suglasima dovodi sa sobom različne glasovne promjene. Najprije ćemo reći, da se *j* ne mijenja svagda jednako s istijem suglasnicima ispred sebe, nego često sad ovako, sad onako, i to prema tome, je li ispred *j* negda stajao poluglas ili nije. Tako skupovi *čj, šj, žj, rj* ostaju bez promjene ondje, gdje je nekad među njima stajao poluglas, a gdje poluglasa nije bilo, tamo *j* otpada. Imamo na pr u jednu ruku: *rȉječju, kȍkošju, lâžju, stvârju* (instrumental jedn. od *rȉječ, kȍkôš, lâž, stvâr), — náručje, ȍblîčje, pòdûšje, pòdstrêšje, ȍrûžje, pòdnôžje, zàgôrje, zvȉjerje, — lȉsičjî, vúčjî, mȉšjî, kokȍšjî, bȍžjî, pȕrjî.* U svih tih i sličnih riječi bilo je u starini *čьj, šьj, žьj, rьj*. U drugu opet ruku (s otpalijem *j*) imamo: *ȕčen* (od: *učjen), sȕšen* (od: *sušjen), pȍložen* (od: *položjen), tȅžî* (od: *težji) stvȍren* (od: *stvorjen), ȍrêm* (od: *orjem), šȋrî* (od: *širji*). Ove i slične riječi nikad nijesu ispred *j* imale poluglasa; a za pošljednje tri (i njima slične) treba reći, da im je *r* nekad bilo nepčano, koje se razlikovalo od običnoga *r* (v. §. 21*b*). Po južnijem krajevima izostavlja se *j* u riječi, kao što su *ȍrûžje, náručje, bȍžjâ;* u ostalijem krajevima naroda veoma je rijetko takovo izostavljanje; ispor. na pr. *Bòžidâr* (mjesto *Božjidar), božògrobac* (mjesto *božjogrobac), Vùčitȓn* (mj. *Vučjitrn*). Iza *č, š, ž* ne nalazi se nikad *je*, koje je postalo od staroga *ě* (ѣ); a što biva od *rě*, o tome vidi u §. 105*a*. — Skupovi *sj, zj* ostaju bez promjene ondje, gdje je među njima nekad bio poluglas, a mijenjaju se u *š, ž* ondje, gdje poluglasa nikad nije bilo. Imamo dakle bez promjene na pr. *klâsje, tȓsje, pȁsjî, prȍsjâk, lôzje, kȍzjî* (gdje je svuda nekad bilo *sьj, zьj); bez* promjene je i: *sjȕtra, sjȁhati, izjáviti, razjáriti* (tu je svuda nekad bilo *sъj, zъj*); bez promjene ostaje napokon i

sje, zje, koje je postalo od starijega *sě, zě* u kratkijem slogovima, na pr. *sjèditi, sjème, zjènica* (u dugijem je slogovima dakako drukčije, na pr. *sijèlo, zijèvati).* Primjere za *š, ž* od *sj, zj* vidi u §. 93*b*., 101*a*. — Skupovi *ćj, đj, ljj* (љј), *njj* (њј) i *jj* mijenjaju se u *ć, đ, lj* (љ), *nj* (њ), *j* bez obzira, je li u njima nekad bio poluglas ili nije. Na pr. *vrûćî* (od *vrućji*, komparativ od *vrûć*), *pòkuće* (od *pokućьje*), *nòću* (od *noćьju*), *rìđi* (od *riđji*, komparativ od *rîđ*), *tûđâh se* (od *tuđjah se*), *čàđu* (od *čađьju*), *ùljen* (od *uljjen*, II. glag. prilog od *ùljiti*), *obítelju* (od *obiteljьju*), *kȑnjî* (od *krnjji*, komparativ od *kȑnj*), *ùmânjen* (od *umanjjen*), *òsvojen* (od *osvojjen*), *bròjâh* (od *brojjah*). — Skupovi *bj, pj, vj, mj, fj* prelaze u *blj, plj, vlj, mlj, flj;* potvrde vidi u §. 81*a*. Ovdje ćemo dodati, da staro *bě, pe, vě, mě* u kratkijem slogovima prelazi u *bje, pje, vje, mje,* na pr. *bjelìna, pjèvati, vjèra, mjèsto*; samo u glagola III. vrste biva *blje* i t. d. po južnijem krajevima, na pr. *svŕbljeti, tŕpljeti, žírljeti, gȑmljeti*: ali i onamo se govori samo: *ùmjeti, razùmjeti.* Bez promjene ostaje *objáviti, òbjužiti,* gdje je nekad bilo *bъj.* — Da od *cj* biva *č,* vidjeli smo u §. 63*b*, *cě* u kratkijem slogovima biva *cje*, na pr. *cjèdilo.* — Skup *dj* prelazi danas gotovo svuda u *đ*, vidi §. 68*a*. — Skup *gj* prelazi ponajviše u *ž*, vidi §. 101*a;* rijetko u *z*, vidi §. 100*a*. — Skup *hj* mijenja se obično u *š*, vidi §. 93*b*, sasma rijetko u *s*. vidi §. 91*a*. — Poznato nam je već, da *kj* prelazi u *č*, vidi §. 63*b*., i u *c*, vidi §. 62*a*. — Skup *lj* (лј) mijenja se svagda u љ, vidi §. 81*a*. a *nj* (нј) svagda u њ, vidi §. 84. — O skupu *tj*, koji gotovo svagda prelazi u *ć*, vidi u §. 64*a*.

77. a) Vidjeli smo već u §. 75*a*, da se i za što se pored *bòžjâ, čovjèčjê* govori i *bòžijâ, čovjèčijê*; a sada evo za dulji oblik nekoliko potvrda iz Vukovih i Daničićevih djela; za kraći nijesu potvrde nužne, jer ga Vuk ima u rječniku. Imamo na pr. *božijega.* mark. 1.1., 4.11., luk. 12.31., *čovječijega.* mat· 12.32., 24.27., luk. 6.22., *čovječijemu.* luk. 9.22, *vražijega.* posl. 50., *božiju.* mat. 12.4., 26.61., mark. 2.26., *božiji* (nom. množ.) mat. 5.9., 22.30., kološ. 3.12., *božijim.* mat. 12.28.. luk. 12.9., jov. 19.7., *čovječijim.* mark. 3.28., d. ap. 19.26., efes. 3.5., *ovčijih.* posl. 36., *ptičije.* 1 kor. 15.39., *jarčija, junčija* jevr. 9.12., *božija D.* pisma 53., 56., jov 19.21., *božije* pisma 74, 115., 194., *božijega* 1 mojs. 20.11., *božiju.* pisma 33., 35., 84., *čovječije* pisma 15., 83., *čovječijega.* istor. 125; pisma 85., 100., *čovječiju.* 1 mojs. 9.5., *junčijom.* 3 mojs. 16.15., *ovčijih* psal. 78.70., pisma 272. Nominativ jedn. muškoga roda. izlazio je u staroslov. jeziku na ьи ili na ии; na pr. **божьи** ili **божии**; a mi danas imamo: *božij* mat. 4.3., 26.63., jov. 11.4., prip. 63., 100., posl. 10., 20., 139., *čovječij.* mat. 8.20., 11.19., luk. 6.5., *ovčij.* jov. 10.1., *svračij.* prip. 115.; — u Daničića se za ovaj padež nalazi oblik na *-iji: božiji* pisma 152., *čovječiji.* pisma 11., 148., 4 mojs. 23.19. Što se

u ovom padežu govori i *bòžjî, čovjèčjî, ptičjî* i t. d., to će biti plod analoglje prema oblicima kao: *bòžjēga, čovjèčjēmu, ptičjû* i t. d. Neobični su oblici: *božijem* (instrumental jedn.) mat. 23.22., kovčež. 52., *božijeh* (gen. množ.) 1 kor. 4.1., 7.19., 2 kor. 1.20., *ovčijeh* (gen. množ.) jov. 5.2., jer bi se mjesto toga očekivalo *božijim* ili *božijijem, božijih* ili *božijijeh, ovčijih* ili *ovčijijeh*.

b) Gdje je *IJ* nekad stajalo na svršetku riječi, pretvorilo se ono u *î*; tako na pr. imamo u genitivu množ. *kòstî, stvárî* mjesto negdašnjega *kostij, stvarij*; imamo u nominativu jedn. muškoga roda: *dȍbrî, vȅlikî* mjesto negdašnjega: *dobrij, velikij* (koje je postalo od još starijega *dobryj, velikyj*)[2oLa]. — *JI* na svršetku riječi prelazi u *j*; tako je mjesto današnjega *tȏj, ònȏj, sámȏj* (dativ i lokativ jedn. ženskoga roda) nekad bilo *toji, onoji, samoji*; ali u *stȁji* (od *stȁja*) sačuvato je *ji* valjada po analogiji prema *rȉbi, žèni*; isto tako *ji* stoji bez promjene u riječima kao: *pèrivȏji, dȍgađaji* (nominativ množ.); dalje je *ji* na kraju prešlo u *j* u zapovjednom načinu kao *znȃj, čȗj, glȅdȃj* (mjesto negdašnjega *znaji, čuji, gledaji*), pa je to zavučeno i u množinu: *znȃjmo, čȗjte, glȅdȃjte*, gdje je također nekad bilo *ji* (ispor. *plèti, plètimo, plètite* i t. d., gdje se znak zapov. načina *i* dobro vidi). Inače za *ji* u srijedi riječi nema pravila, kako se izgovara; čini se, da ga narod izgovara i *ji* i *i*, pače i isto čeljade da ga u istoj riječi izgovara sad na jedan, sad na drugi od ova dva načina, na pr. *mòji* i *mòi, napòjiti* i *napòiti, Rájić* i *Ráić* i t. d. Za to Vuk u rječn. piše: *pòjiti, dòjiti, dòjilica, ùbojica, osvòjiti, peràjica* pored *peràica, nàimati, zàimati, Vȕica, Radòica*. Ispor. još: *Raić* rječn. (1818) V., IX., mil.-obr. 1., dan. (1826) 39., pima 50., *Gruić* pisma 87., *Stojićević* prav.-sov. 14., *Stoićevića* 48., 66, *najimao* pjes. (1824) XXIII. Ispor. i u Daničića: *Raić* istor. 202., *Rajić* 24, 42., *Rajića* 23., 34, *Rajićem* 22., *Vojislav* 227., 248, 253., *Voihne* (gen. jedn.) 227. Ja dakle mislim, da ne griješi ni onaj, koji ove i slične riječi piše s *ji*, a ni onaj, koji ih piše s *i*. Tako isto mislim, da se i oblici množine od poznate zamjenice govore ne samo *ih, im*, već također *jih, jim*; u starijim svojim radnjama, kao u »danicama« i u mil.-obr. piše Vuk mjesto *ih* vrlo često *ji* pored *i* (izostavljajući *h*), ali u dativu piše samo *im*; u kasnijim radnjama samo *ih—im*.

c) Ni za *IJ* u sredini riječi ispred suglasnika rekao bih, da u najviše slučajeva nema stalnoga zakona, kako se izgovara, da li *ij* ili *i*; Vuk na pr. u rječniku (1852) u azbučnom redu piše *ublstvo*, a kod **закоњ** piše istu riječ *ubijstvo*; Daničić u istor. 71 piše *ubistvo*, na str. 88. *ubijstvom* i na str. 261., 299 *ubijstvo;* u istoj knjizi Daničićevoj stoji na str 119 *austrijska*, a na str. 233 *austriskoj* — Od prvobitnoga *prijmiti* (ispor. *nájmiti, zájmiti*) postalo je *prîmiti*, gdje iza

i niti tko govori niti piše *j*. Oblik pak *prímati* postao je od *priimati* (ispor. *nàimati, zàimati*). U *strîc, strîna* postalo je *î* od negdašnjega *ij* (vidi §. 319*b*. i 349*c*). Gdjekoje ovakove riječi primaju iza *j* još onako *n*, kakvo imamo na pr. u *božànskî*, *božànstvo* i t. d. (vidi §. 45.): tako od *Šumàdija* imamo izvedene riječi *Šumadíjnac*, *Šumàdîjnka, šumàdîjnskî*, tako je i *Sentandríjnac, Sentàndrîjnka, sentàndrîjnskî* (pored *sentàndrîjskî*) od *Sentàndrija; dèlîjnstvo, dèlîjnskî* (pored *dèlîjskî*) od *dèlija*. Ispor. još: *beratlijnskim* dan. (1827) 96., *beratlijnske* 97., *sudijnsku* jov. 19.13., d. ap. 25.6., *Vizantijnci D.* istor. 325. Meni se sve čini, da se *j* u ovim i sličnim riječma ne izgovara, već ga je Vuk pisao, da bi se jasnije vidjelo njihovo postanje; a možda je on i mislio, da se tu *j* čuje, u čemu je lako prevariti se, jer je *i* ispred *n* u svim tim riječma dugo, te čovjek izgovarajući to *i*, kako treba, misli, da čuje i *j* iza njega. Bez *j* nalaze se ove riječi također pisane u Vuka i Daničića: *šumadinske* dan. (1828) 163., *šumadinski* mil.-obr. 138., *Šumadinke, Šumadince* pjes. IV. 312., *Vizantinci D.* istor. 42., 49., 80, u *Sofinskoj* crkvi, *D.* pisma 352., *sudinsku* stolicu 360. Ja dalje mislim, da se i u riječima kao *vizantijski D.* istor. 35, 179., 256, *istorijski* 30., 344. ispred *s* izgovara i *î* i *îj*.

78. a) Skup *IJI* na svršetku riječi ne ostaje svuda; tako je po dokazivanju poredbene gramatike nekad zapovjedni način od glagola na pr. *pȉti* glasio: *piji, pijimo, pijite,* tako i od *sàviti* bilo je: *saviji, savijimo*, *savijite*; a danas, i već odavno, ne govori se tako, već *pîj*, *pîjmo*, *sàvîj*, *sàvîjte*; ali pored toga često se govori i samo *pî*, *sàvî*, kako se vidi iz Vukovijeh riječi u rječniku (1818) str LXVI., a na str. LXIV. piše *lî—lîte*, pored *lîj—lîjte*. Ispor. oblike zapovjednoga načina *savi* pjes. I. 594., *odbi* II. 18., *pokri* 553., *napi* (se) III. 266. Da se govori ne samo *pîjmo*, već također *pîmo*, to misli i S. Novaković u svojoj srpskoj gram. 36; pače on ide i dalje te veli i za komparativne oblike kao *mȉlijî, prostrànijî* i t. d, da se obično govore sa samijem *î* na kraju, dakle na pr. *mȉlî*, *prostrànî*; ali ja bih rekao, da to mora biti odveć brz i neobičan govor, kad se tako govori; tako isto držim, da se *iji* bez promjene govori i u dativu jedn. na pr. *Màriji*, *Àndriji*. Prijelaz iz skrajnjega *iji* u *ij* i u *i* pokazuje zamjenica *čìjî*, koja se govori i *čîj* i *čî*, pa tako Vuk u rječn (1818) LII. piše ne samo za nominativ jedn., već i za nominativ množ. muškoga roda, a za instrumental jedn. piše tamo Vuk *čìjim* i *čîm* Ispor. *čij* su mnozi onoga i bozi posl. 347., *čij* li će i (t. j. ih) dvori dočekati? pjes I. 12., da ti znadeš, *čij* su vinogradi II. 219. Tako je i ovo: *radij* bismo glave izgubiti (mjesto: *radiji*) pjes. IV. 50., *božij* ugodnici (mjesto: *božiji*) 131. Ovamo idu i oblici *vòlij*, *ràdij* (nominativ jedn.) mjesto *vòlijî*, *ràdijî* (ženski je rod *vòlijâ*, *ràdijâ*, a srednji *vòlijê*, *ràdijê*).

b) U srijedi se nalazi *iji* u riječima, što su izvedene od onijeh, koje se u nominativu jedn. svršuju na *ija* ili *ije*, kao na pr. *Ȉlija, Đȍrđije*. Daničić piše svagda *iji: Zaharijin* pisma 53., *Jeremijino* 127., *Jeremijina* 300., *Sofonijina* 137., *Isaijina* 137., *Ilijinu* 308., *Ilijina* 311., *Ilijin* 4car. 2.13., *Jeremijine* jerem. 51.64., *sudijino, sudijina* istor. 65. Vuk u takvijem riječima slabo kad piše *iji: Andrijin*. mark. 1.29., *Josijin*. mark. 6.3., *Marijin*. mark. 6.3., *Zarijinu*. luk. 1.40., *Ilijin*. prav.-sov. 48. Mnogo se češće nalazi u njega *ij: Ćurčijn*. dan (1828) 191., 192., *Kara-Đorđijn*. mil.-obr. 46., 48., 173., *Čardaklijn*. prav.-sov. 84., *terzijn*. pjes. I. 357., *Pasmandžijne*. dan. (1826) 70., (1829) 6., Пасманџијна. pjes. I. 340., *Kara-Đorđijnim*. dan. (1826) 93., *Kara-Đorđijnu*. mil.-obr. 23., 87., posl. 350., *Kara-Đorđijne*. mil-obr. 10., *Đorđijne*. pjes. IV. 146., *Đorđijnica*. 147., *Ilijnu*. dan. (1828) 149., *Ilijno*. luk. 4.25., Илијна. pjes. I. 357., *Ćurčijna*. dan. (1828) 197., 205., *Isaijno*. mat. 13.14., *sudijni*. mat. 27.27., *sudijnoj*. luk. 20.20., *Marijno*. luk. 1.41., *Zarijnu*. luk. 3.2., *Andrijna*. jov. 1.44., pjes. IV. 123., *skorpijno*. otkr. 9.5., *Čardaklijnom*. prav.-sov. 2., *Kučuk-Alijnu*. 25. Prezimena od ovakijeh riječi piše Vuk na *-ijć: Tokatlijć*. mil.-obr. 75., 76., *Ilijć*. prav.-sov. 65., *Ilijća*. 56., *Anđelijć*. pjes. III. 403., *Anđelijću*. 404. U rječn. (1852) nalazimo riječi umanjena značenja: *Anđèlȉjca, Àntonȉjca, Àndrȉjca, bùrgȉjca, kùtȉjca, ràkȉjca* i još ovakove riječi: *kàdȉjnica, kòmšȉjnica, spàhȉjnica*. — Vuk dakle ovdje piše *-ij-*, ali ja mislim, da narod svuda izgovara samo *-ȋ-* (bez *j*), dakle na pr. *ćùrčȋn, Anđèlȋć, Ȉlȋno* i. t. d., a što Vuk dodaje još *j*, to će biti s istoga razloga, s kojega on piše i *Šumadijnac* i t. d. (v. §. 77*c*). — Napokon ću dodati, da u rječniku (1852) ima Vuk: *sùdijin, -ijina, -ijino, ćùrčijin, -ijina, -ijino, ȁbadžijin, -ijina, -ijino*, a u rječn. (1818) XVII. veli za te i slične riječi, da mu se č i n i, da u ženskom i srednjem rodu izbacuju *i* iza *j*, dakle da glase *sùdȋjna, ćùrčȋjna, ȁbadžȋjno*.

79. a) O glasu *K* ne možemo govoriti mnogo, jer se od davnina do danas slabo mijenjao. Od negdašnjega *d* postalo je ono u riječi *kćȋ* (staroslov. дъшти); od *ć* u riječi *vekšìnjôm* (za koju Vuk u rječn. veli, da se govori u Hrvatskoj, a sam je nikad ne upotrebljava, ni Daničić). Prema genitivu *mȍzga, drôzga*, dativu *mȍzgu, drôzgu* i t. d. imamo u nominativu *mȍzak, drôzak*, što će biti analogija prema mnogobrojnijem riječima kao *mrávak, glásak, sȁnak* i t. d. U akad-rječn. ima još jedna takova riječ: *brȋzak, brȋzga* (»koliko čega u jedan put brizne«). U krajevima, gdje se *h* ne izgovara, prelazi ono ispred *t* u *k*, i tako imamo na pr. *ktȅti* ili *kćȅti* (mjesto *htjȅti*); tako je i *dàktati, dr̀ktati, bàktati* mjesto *dàhtati* i t. d.; a prema genitivu *dȑkta* (mjesto *dȑhta*), *bâkta* (mjesto *báhta*, koje ima akad-rječn.) govori se onamo *h* i u nominativu: *dȑkat, bákat* (mjesto *dȑhat, báhat*); a govori

se i u sadašnjem vremenu: *dùkćêm*, *dr̀kćêm*, *bùkćêm*. Ispor. *drkću* D. pisma 187., 308., *drkćući*. 213., 277., *drkćite* is. 32.11., *drkću* jov 37.1., *drkće*. psal. 94.18., 119., 120. U riječi *žènîk* mislim da nije *k* postalo od *h* (ispor. staroslov. i ruski женихъ) samo onako, već je sasma neobični nastavak *ih* zamijenjen vrlo običnijem *-ik* (na pr. u *grjèšnîk*, *jùdnîk*, *pûtnîk* i t. d.). U *nàtnuti—nȁtnêm* (pored *natàknuti—nàtaknêm*, gdje je *a* postalo od ъ) ispalo je *k* između *t* i *n* poradi lakšega izgovora (da ne budu tri suglasnika jedan do drugoga); t. j. *nàtnuti* dolazi od *natknuti*, a ovo od *natъknuti*. S istoga je razloga ispalo *k* i u *tijèsna*, *tijèsno* (prema tome i u muškom rodu: *tijèsan*), *stȉsnuti*, *pr̀snuti* (ispor. aorist: *stiskoh*, *pr̀skoh*); tako i u prvom pridjevu: *stȉsla*, *pr̀slo*. Ali *k* ostaje u: *rasknéžiti*, *ìsklimati* jasnoće radi. U § 62*b*. imali smo *dòcne* mjesto *dockne*. Inače *k* ispred *n* ostaje; ispor. *víknuti*, *màknuti*. Riječi *kȁo*, *prȅo* mjesto *kȁko*, *prȅko* spomenute su u §. 44*c*. Mjesto *kćî*, *kćérka* govori se i *ćî*, *ćérka*, a tako otpada *k* na početku i u *ȉtor*. što je iz grč. κτίτωρ. Grčko χ prelazi kašto u *k*: *kr̀st* od χριστός, *krȉzma* od χρίσμα, *akrimàndrit* (s premetnutijem glasovima) od ἀρχιμανδρίτης; ispor. i *šȉljbôk* od njem. *Schildwache*.

b) *K* kao bezvučni suglasnik ispred zvučnijeh prelazi u *g*: *gdjȅ* (od negdašnjega къде), *Vȕgdrag* (od: *Vukdrag*), *nàdžagbaba* (od: *nadžakbaba*). U turskijem riječma prelazi *k* u *g* ispred *dž*: *ašȉgdžija* (ispor. *àšik*), *bardàgdžija* (ispor. *bàrdâk*), *konàgdžija* (ispor. *kònak*).

80. a) Da *L* po glasovnom zakonu na svršetku riječi i u opće na svršetku sloga prelazi u *o*, to je stvar vrlo dobro poznata; po tom zakonu imamo *o* u riječma na pr. *dȁo*, *ćúrao*, *pòsao*, *mȉo*, *žȅteoci*, *vládaoče* i t. d. Ali ima mnoštvo riječi, u kojima *l* u rečenom položaju ostaje bez promjene. Evo ih nekoliko, koje su običnije: *anđȅlka* (gen. jedn. od: *anđȅlak*), *ȁpostol*, *ȁpostolskî*, *bàkâl*, *bàkâlnica*, *bàkâlskî*, *bàlčak*, *bèsôlnica*, *bijèlca* (gen. jedn. od: *bijèlac*), *bȉjelka*, *bírolskî*, *bírôlče*, *bòkâl*, *bôl*, *bôlta*, *cijèlca* (gen. jedn. od: *cijèlac*), *Ćȉril*, *dâlka* (gen. jedn. od: *dȁlak*), *Dàlmâcija*, *dûlca* (gen. jedn. od *dȕlac*), *đavólka* (gen. jedn. od: *đavólak*), *đavólstvo*, *đavólče*, *gȍlcât*, *hráldžija*, *ìspôlca* (gen. jedn. od *ìspolac*), *kȁldrma*, *kȁlfa*, *kozàlca* (gen. jedn. od: *kozàlac* ili *kòzlac*), *málko*, *náčelnîk*, *nȁpomôl*, *neràljâlca* (gen. jedn. od: *neràljalac*), *nevaljálština*, *òbilna—òbilno* (ženski i srednji rod od: *òbilan*), *òhol*, *òkolnî*, *pòmôlca* (gen. jedn. od: *pòmolac*), *pòmôlka* (gen. jedn. od: *pòmolak*), *prélca* (gen. jedn. od: *prélac*), *Ràdmil*, *Rȁdul*, *sȉlna—sȉlno* (ženski i srednji rod od: *sȉlan*), *sokòlka* (gen. jedn. od: *sokòlak*), *sȍldât*, *stakàlce*, *stálca* (gen. jedn. od: *stálac*), *stàmbolskî*, *stôlnjâk*, *tkálca* (gen. jedn. od: *tkálac*), *tȍpal*, *ubílca* (gen. jedn. od: *ubílac*), *vâl*, *zȁhvâlna—zȁhvâlno* (od *zȁhvalan*), *zálca* (gen. jedn. od: *zálac*), *zȁgorijel*, *žȁlca* (gen. jedn. od: *žȁlac*), *žàlba* i dr. A sad još evo nekoliko takvijeh riječi, kojih nema u Vukovu rječniku:

bolnica *D* istor. 87., 108, 342.: *jevanđelski* *D.* pisma 61., 63, 94., 126., (pored: *jevanđeljski* 16., 71.); (dva konja) *kolska*. *D* 4 car. 7.14; *molba* dan (1827) 99., (1834) 39., mil.-obr. 140., 141., 151., *D.* istor. 42., 46., 81.: *nerazdjelni* *D.* istor. 67., 296, pisma. 27., 34., 186.; *prijestolni* *D.* istor 51., 79., 128.; *stradalnik* *D.* pisma. 123., 124., 195.; *tul.* *D.* 1 mojs. 27.3., jov 39.26., psal. 127.5. Ovako ostaje *l* i tuđijem riječima, koje nijesu narodne već književne; na pr. *glagol*, *insrumental*; — *vicekonzul*. pjes. IV. predgov., *žurnal*. dan. (1827), 123, *kanal*. *D.* istor. 195.

b) Ima dosta i takvijeh riječi koje se govore i s *l* i s *o*. Evo i njih nekoliko: *ânđel—ânđeo; àrânđel—àrânđeo; bìjel—bìo; bolna*, *bolno* —*bóna*, *bóno* (od: *bòlan*; ispor. *bolnoga*. *D.* pisma 137., 230.); *bôlnīk*—*bônīk; cìjel—cìo; čìl—čìo; dìjel—dìo; Kostólca—Kostóca* (od: *Kostólac* »zidine od staroga grada na desnoj strani Mlave«; genitiv s *l* nalazimo u dan. (1827) 40); *krvopílca—krvòpioca* (od: *krvopílac*; ispor. *krvopioce* *D.* psal. 5.6, *krvopilcima*. psal. 26.9.); *òbal—òbao; prijèstol—prijèsto; rázdio—razdjel* (ovo drugo u *D.* istor. 322.): *sèlskî—sèoskî* (ono će prvo dolaziti samo u pjesmama); *stâlna—stàona* (od: *stâlan*; oblici s *o* bit će manje obični): *stradálca—strádaoca* (od: *stradálac*; ispor. *stradalci* *D* pisma 91., *stradalcu* 289., *stradalca* *D* psal. 35 10.); *tòbôlca* —*tòbôca* (od: *tòbolac*; Vuk u rječn. veli, da se bez *l* govori u Boci; ispor. u Daničića: *toboca* 4 car. 5.23., *tobocu* jov 14.17.); *ùgal—ugao* (ovo drugo ima *D.* istor. 139.); *vlàstelskî—vlàsteoskî; vlastelstvo—vlàsteostvo* (prvo u *D.* istor. 114.; drugo 119., 131.); *ždrâl—ždrào*. Riječ *pàlac* ima u genitivu *pâlca*, kad znači poznati prst, a *pàoca*, kad znači spicu u točka.

c) U nekoliko riječi *l* iza suglasnika postalo je od *n*; već smo u §. 48*a*. imali *zlàmênje*, *zlàmenovati*; a ovdje dodajemo još: *mlògo*, *mlògî* pored *mnògo*, *mnògî*; *mlìti—mlìdijâh* pored *mnìti—mnìdijâh*; *nàjamlīk* pored *nàjamnīk*; oblici *mlògo* — *mlìti* — *nàjamlīk* nijesu književni (v. §. 9*b*.). U Boci govore *podlìmača* s *l* mjesto *n*, a u čitavom se narodu govori *slobòda* s *l* mjesto *r* (v. §. 44*c*). Od *lj* (љ) postalo je *l* u riječi *bòlêst*, koja je nekad glasila *boljest* (što je izvedeno od *bólja*, dakle je *lj* ili љ zakonito), a i danas još u Crnoj Gori govore *bòlijest*, što je izišlo iz krivoga osjećanja, kao da je -ље- u бољест postalo od -*lě*-. Tako je *l* od *lj* postalo u *bolèšljiv* i u *bolešljiv* (vidi §. 83*a*., 92*b*). Riječ *čòvjek* imala je nekad *l* između *č* i *o* pa ga je izgubila (ali je u istom položaju *l* ostalo u riječi *člân*); govori se *uspaíriti se* (t. j *uspahiriti se*) pored *usplahíriti se*. O ispadanju glasa *l* u imenima kao *Bùdisav*, *Stànisav* mjesto *Budislav*, *Stanislav* i t. d. vidi §. 109.

81. a) *LJ* (Љ) je u dosta riječi sačuvato iz velike starine, kao na pr. u *ljúbav*, *ljûdi*, *ùčitelj* i t. d. Glas taj često postaje od *l* i *j*,

na pr. u *bjèljî* (od *bjel-ji)*, *mòljen* (od *mol-jen)*, *pomáljati se* (od *pomaljati)* i t. d., postaje i od negdašnjega *lьj*, na pr. u riječma *bílje* (od *bilьje)*, *veséljе* (od *veselьje)*, *sòlju* (instrum. jedn. od *solьju)*, što se sve do XVIII. vijeka (po svjedočanstvu starijeh knjiga) govorilo билје i t. d. Gdje se u starini našlo *j* iza suglasnika *b*, *p*, *v*, *m*, tamo je ono zamijenjeno glasom *lj*; t. j. *bj*, *pj*, *vj*, *mj* prešlo je u *blj*, *plj*, *vlj*, *mlj*; isto se dogodilo i ondje, gdje je *j* od *b* i t. d. bilo rastavljeno poluglasom. Imamo na pr. *dèbljî* (od *debji)*, *òslabljen* (od *oslabjen*), *grôblje* (od *grobьje*), *zôblju* (instrum. jedn. od *zobьju*), *tùpljî* (od *tupji*), *kàpljêm* (od *kapjem*), *snôplje* (od *snopьje*), *kâplju* (instrum. jedn. od *kapьju*), *žìvljî* (od *živji*), *pròslavljen* (od *proslavjen*), *zdrâvlje* (od *zdravьje*), *ljúbavlju* (od *ljubavьju*), *sòmljî* (od *somji*), *lòmljâh* (II. pređašnje vrijeme od *lomjah*), *hrâmljêm* (od *hramjem*, sadašnje vrijeme od *hrámati*), *bèzûmlje* (od *bezumьje*). Vidi o mijenjanju ovom u §. 76*b*. — Dodati treba, da se negdašnje *grobьje*, *zdravьje* i t. d. izgubivši poluglas izgovaralo (po svjedočanstvu starijeh knjiga) *grobje*, *zdravje* i t. d. sve do XVIII. vijeka. I u gdjekoje tuđe riječi ušlo je ovakovo *lj* mjesto *j*: *Dàmljan* pored *Dàmjan* (lat. Damianus), *tàmljan* pored *tàmjan* (od starijega *tьmьjan*, grč. θυμίαμα). Mjesto negdašnjega *lě* govori se od XVIII. vijeka svuda bez izuzetka *lje* (ље), na pr. *ljepòta*, *ùljesti*, *vòljeti* (izgov. љепота, уљести, вољети); i tako danas nema ni jedne riječi, gdje bi se *lj* izgovaralo u dva glasa (kao ćir. лј), a do XVIII. vijeka je bilo лјепота i t. d. — Kako je *f* glas veoma rijedak, tako se i *j* iza njega veoma rijetko može naći, a gdje se nađe, pretvara se *j* u *lj*; na pr. od *šaráfiti*[1] glasi II. glagolski pridjev *šàrâfljen*.

b) U nekoliko riječi stoji *lj* mjesto i pored *nj*: *dìmljâk* pored *dìmnjâk*, *pòmlja*, *pòmljiv* pored *pòmnja*, *pòmnjiv*, *súmlja*, *súmljati* pored *súmnja*, *súmnjati*, *mljâh* (II. pređašnje vrijeme) pored *mnjâh*: svuda je ovdje *nj* starije i pravilnije, za to oblici s *lj* ne idu u književni jezik. — Ispred *k* prelazi kašto *l* u *lj*: *bijèljka* (neka riba; ispor. *bijelka*, t. j. bijela kokoš), *debéljko*, tako je i genitiv *zàtîljka*, prema čemu je nominativ *zàtiljak*, a gdješto se još govori starije *zàtilak*. Vidi u §. 84. prijelaz glasa *n* u *nj* ispred *k*. — Nije jasno, otkle je *lj* mjesto i pored *l* u riječma: *pljòsan*, *pljòska*, *pljóšta* pored *plòsan* i t. d. Tako je i *spljóštiti*, *raspljóštiti* pored *plóština*, *plòsnat*. — O riječma iz lat. jezika *lìljan* (ili *ljìljan*), *ljûlj* vidi u §. 107*b*.

82. *M* ispred *n* u južnijem krajevima postaje od *v*: *glámnja* (mjesto: *glávnja*), *dámno* (mjesto: *dávno*), *ždrmnji* (genitiv *ždrmânjâ*

---

[1]) Ovaj je glagol izveden od imenice *šàrâf*; a ta imenica je jamačno uzeta iz njemačkoga jezika, samo ne će biti iz književnoga *(Schraube)*, već iz kojega narječja (na pr. bavarski je *Schraufe)*.

mjesto *žrvnji*, množ. od *žrvanj*),; tako je i *dimno* (mjesto: *divno*) pjes. IV. 316., 318., 365. U §. 98. vidjet ćemo, da u istom položaju *v* postaje od *m*. U turskijem riječma *šèmluk* (pored *šènluk*), *kòmšija* (pored *kònšija*), postalo je *m* od *n*. U §. 57*c*. već je rečeno, da je *m* u *mrijèstiti se* postalo od *n*, a to dakako vrijedi i za riječ *mrȉjest*. I u *nakom* (pored *nakon*) postalo je *m* od *n*. Tamno je postanje riječi *nicìna—micìna*, te se ne zna, je li tu postalo *m* od *n* ili obrnuto; tako je isto tamna postanja i *nerèdôv—merèdôv*. U Paštrovićima mjesto *òkolnî* govore *òkomnî*. Pored *cvíljeti* čuje se u narodu i *cmíljeti*. — Prilozi *jàko* (u akad.-riječn. *jȁko*), *tȉjo* (t. j. *tiho*), govore se također *jȁkom, tȉjom;* danas imamo samo *ȉstom* i *nȅtom*, a u starije vrijeme bilo je u istom značenju također: *isto*, *neto*. Oblici s *-o* upravo su akuzativi jedn., t. j. ono isto, što i prilozi na pr. *dòbro*, *ljûto* i t. d., a prilozi na *-om* upravo su lokativi jedn. kao i na pr. *ljȅti, zîmi*. Imajući narod ovako nekoliko priloga, koji se svršuju i na *-o* i na *-om*, osjećao je on to, kao da je *-m* navezak pa je po analogiji tijeh primjera stao *-m* navezivati i na druge priloge, koji se svršuju na samoglasnik. Tako imamo: *dȁklêm, dȍklêm*,[1]) *dȍtlêm*, *òtolêm*, *pȍklem, pȍslim* (u zapadnom govoru), *tȅrem, vèćem* (pjes. III. 550)., pored: *dȁklê, dȍklê, dȍtlê, òtolê, pȍkle*, *pȍsli, tȅre, vȅće*. U neke tuđe riječi uvuklo se *m* pred glasove *p* i *b: Alémpije* (grč. Ἀλύπιος v. §. 69*b*.), *čèmpres* (lat. cypressus), *àmbis* (lat. abyssus, grč. ἄβυσσος), *tâmbor* pored *tâbor* (turski: tabor). — Za što je *m* ispalo ispred *n* u *ohrònuti* i ispred *nj* u *pòtonjî* (izvedeno od: *po tom*), ne zna se.

83. a) *N* slabo dolazi mjesto drugijeh glasova; imamo na pr. *pàntirijek* pored *pàmtirijek*, tako isto *únka* (ili bolje: *húnka*) pored *úmka* (ili bolje: *húmka*) Govori se *nàkônče* mjesto *nàkônjče*, a tako mislim, da je i *pèntrati se* mjesto *penjtrati se*. Otkle je *n* u *gúndelj, kùndrôv*, to je rečeno u §. 51. i 55*a*. Za riječi *božànskî*, *božànstvo* i druge slične rečeno je u §. 45., otkle im je *n*; a ovdje ćemo reći, da riječi kao: *àrlîjnskî, ȁbadžîjnskî, kòmšînskî, ràkînskî* (pored: *àvlîjskî, ȁbadžîjskî, kòmšîjskî, ràkîjskî*), *šumàdîjnskî, Šumadíjnac*, *Šumàdîjnka*, *Sentandríjnac*, *Sentàndrîjnka* (v. §. 77*c*.) imaju *n* po analogiji riječi, kao što su: *plàninskî, ȍpćinskî, nȅgotînskî, varàdînskî, Varadínac, Negotínac, planínac, Ogulínac, tùdînka, plànînka, Varàdînka* i t. d. Nekoji prilozi, koji se svršuju na samoglas, mogu iza njega imati još *n;* tako je: *dȁklên* (posl. 145.), *dȍklên*, *dȍtlên*, *òtolên*, *pȍslijen* pored: *dȁklê, dȍklê* i t. d. U pređašnjem smo §-u vidjeli, da prva četiri priloga mogu na kraju imati i *m*. Ovo *n* upravo je navezak, i to srodan s naveskom *no* u *štȍno, kȁdno, gdjȅno* i stoji prema njemu kao na pr. *prem* što stoji

[1]) Nema Vuk u riječn. u azbučnom redu, već kod смрца u citatu iz nar. pjesme.

prema starome *prěmo* (v. §. 52). Kako smo u pređašnjem §-u imali *m* umetnuto u neke tuđe riječi, tako imamo i *n* umetnuto ispred *t* i *d* u tuđijem riječma: *àrantos* (u Risnu) mjesto *aràtos* (grč. ἀρατός), *kòmêndija* (lat. comoedia), *Melentije* (grč. Μελέτιος), *Domentijan* (grč. Δομετιανός). U *snímati*, *unići* nije *n* umetnuto, već ono potječe još iz onoga vremena, dok je prijedlog *s* glasio *sъn*, a *u* dok je glasio *vъn*, čega mi ovdje ne ćemo dokazivati, jer to ide u poredbenu gramatiku. Na početku je pred samoglas prionulo *n* u riječima: *nȕgao* (pored *ȕgal)* i *nuz* (pored *uz)*. Od *jedan red* postalo je *jedàrêd*, jer je *nr* mučno izgovarati (v. §. 57*c*). Poradi preteškoga izgovora ispalo je *n* u pridjevu *bolèžljiv*, koji je izveden od negdašnje imenice *boljezan* (gen. jedn. *boljezni)*; otud dobivamo najprije *boljeznljiv*, pa pošto prvo *lj* prijeđe u *l* (v. §. 80*c*), a *n* ispadne, izlazi *bolezljiv*, a otud *bolèžljiv* (vidi §. 100).

b) Ispred *p* i *b* prelazi *n* u *m*: *crvèmpêrka*, *stràmputica*, *hȉmba*, *hȉmben*, *zelèmbâć*. Ali pored toga imamo ipak *žènba*.

84. *NJ* (Њ) potječe iz velike starine u riječima: *kȍnj*, *kònja*, *pânj*, *kȓnj*, *kŕnja* i dr. Često vidimo taj glas gdje postaje od *n* i *j*, na pr. u *cȓnjî* (od *crn-ji*), *rȁnjen* (od *ran-jen)*, *nàslanjati* (od *naslan-jati)* i t. d., — također od *nьj*, na pr. u *imánje* (od *imanьje)*, *grânje* (od *granьje)*, *zèlênju* (od *zelenьju*, instrum. jedn.). Do XVIII. vijeka govorilo se (po svjedočanstvu starijeh knjiga) **иманје, гранје, зеленју**. — Staro *ně* svako bez izuzetka glasi danas *nje* (**ње**), na pr. *njȅgovati*, *njèmačkî*, *zelènjeti* (t. j. **његовати, њемачки, зелењети**), ali do XVIII. vijeka govorilo se, kako stare knjige svjedoče, **нјеговати, нјемачки, зеленјети**. — Glas *nj* postaje od *n* iza *g*: *gnjȉo*, *gnjíla*, *gnjíliti* pored *gnôj* (sve su to riječi istoga korijena); tako se gdješto govori i *gnjȕsan*, *gnjusòba* (vidi u akad.-riječn.) mjesto *gnȕsan*, *gnusòba*. Tako stoji *nj* mjesto *n* i u imenu *Ìgnjat* ili *Ignjàtije* (lat. Ignatius). Pored *knègin̂ja* ima Vuk i *knjègin̂ja* tako i *njòriti* (»u Dubrovniku«) pored *nòriti*. Mjesto *n* imamo *nj* ispred pridjevnoga nastavka *ski* u riječma: *lànjskî*, *strȁnjskî*. Ispor. *onostranjskoga*. dan. (1829) 3 (u riječn. *ònostranskî)*; *Zrinjskoga*, *D.* istor. 119. Ali ponajviše ostaje *n* u ovom događaju nepromijenjeno: *bânskî*, *cìganskî*, *grȁđanskî* i t. d. Ispred *k* prešlo je *n* u *nj* u riječma: *cȓnjka*, *cȓnjkast*, *cjȅnjkati se*, *rânjka* (pored *rânka)*, *únjka* (pored *únka* i *úmka*; vidi u pređašnjem §-u). Isti prijelaz imamo i u riječi *štrȁnjga*, koja je uzeta iz njemačkoga: Strang. U *gȕnjđati* bit će *nj* postalo također od *n*; ispor. *gȕndoriti*, koje isto znači. Pored *tàmjan* i *tàmljan* govori se i *tàmnjan*, a to je upravo obrnuto ono, što smo u §. 81*b* imali, gdje smo vidjeli, da na pr. *dȉmnjâk* prelazi u *dȉmljâk*. Govori se *zȁravanjak*, genitiv *zȁravânjka* pored *zȁravanak*, *zȁravânka* (najprije se *nj* razvilo u genitivu i ostalijem padežima ispred *k*, a onda

je prodrlo i u nominativ). Vidi u §. 81*b*. prijelaz glasa *l* u *lj* ispred *k*.

85. a) Da *O* postaje od *l*, kad ovo stoji na svršetku riječi ili sloga, to je već rečeno u §. 80*a*, gdje su navedeni i primjeri: *dȁo, čúvao, pòsao, mȉo, žȅteoci, vládaoče*. Nije potrebno navoditi primjere, koji idu u iste kategorije s ovima, za to ćemo navesti samo nekoliko primjera iz drugijeh kategorija. Imamo: *ȉznîkao* (genitiv *ȉznîkli), žȁo* (upravo imenica: *žalь* kao: *kôst* od *kostь), vròma* (mjesto *velma;* ispor. *vȅlikî, vèle), vrȅoce, vèsaoce, zȕova* (od staroga *zьlъva*; nije jasno, za što ova riječ glasi i *zâva* s ispalijem *l* ili *o), róka* (gen. jedn. od *ròlak);* pored *džènèrâl* govori se i *džènèrao*, a tako je i bokeljsko *kònao* (od tal. canale). Što se govori i *tȁobor* pored *tâbor* i *tâmbor* (v. §. 82), i tu će *o* biti postalo od *l*, koje je u tursku riječ *tabor* umetnuto. Malo je primjera, gdje *l* na početku riječi prelazi u *o;* ovamo ide *ȍžica* i *òžujak* (v. §. 57*b* u bilješki), od *lъžica, lъžujak*. Vuk u rječn. ima kao oblike muškoga roda: *kȁon, mȉsaon, násvon*, a upravo bismo očekivali: *kȁlan, mȉsalan, náselan,* jer je nekad bilo *kalъn* i t. d., pa bi ь stojeći u ovakom položaju među dva suglasnika moralo prijeći u *a* (v. §. 57*a*), ali je *o* iz drugijeh oblika (na pr. *kȁona, kȁono* i t. d.) prodrlo i u muški.[1]) — Kašto postaje *o* i od *lj;* tako u južnijem krajevima govore *ponèdionik* mjesto *ponèdjeljnîk* (tu je *ě* ispred *lj* prešlo u *i* kao u *bìljeg,* v. §. 74); Vuk u rječn. piše *konávôskî, Konávôka*, što je oboje izvedeno od *Kònâvlje,* a *ô* je saželo od *ao*; ispor. *konavaoskoj D.* istor. 172., *konavaoske* 174., *konavaosku* 176, vidi se dakle, da je *konávôski* ili *konavaoski* postalo od *konavaljski*. Što u Vuka nalazimo *bòsiok*[1]) (genitiv *bòsioka*), tu ne treba misliti, da je *o* postalo od *lj* (u njega ima i *bòsiljak*, gen. *bòsîljka),* jer se može reći, da je *bòsiok— bòsioka* postalo od *bosilak—bosilka* (koje ima akad.-rječn.). Ispor. *Zȅmûn* od *zemljьn* u §. 22*a*.

b) U §. 69*a*. rečeno je, da *o* stojeći iza nepčanijeh suglasnika i iza *j* prelazi od davnina u *e;* ali ima dosta riječi, u kojima je *e* natrag okrenuto u *o;* tako imamo na pr. u vokativu jedn. *dȗšo, kȕćo,* u dativu i lokativu jedn. *vrȗćôj, nȁšôj*, u neodređenom načinu *bòžićovati, ùčiteljovati,* među složenicama *dušògubac, konjòmora* (v. §. 47*a*). Ni u instrumentalu jedn. ženskijeh riječi nije *e*, već *o*, na pr. *dúšôm kúćôm, vrûćôm, nȁšôm*. Tako isto imamo *o* mjesto očekivanoga *e* u riječma: *kišòvit, mješòvit, ražòvit,* — u *vȉšnjov, trȅšnjov, òskorušov, vȉšnjovac, trȅšnjovača* i t. d. Svatko se lako dovija, da su to analogije prema: *valòvit, silòvit, krȕškov* i dr. Samoglasnik *o* bez promjene ostaje

---

[1]) Daničić u „Osnovama" 177., 178. veli, da su oblici rečenijeh pridjeva na *-on* pogrješni i da mora biti *-lan*. Isto veli u akad.-rječn. i za oblik *bosiok*.

u ipokorističkijeh riječi, kao što su: *Bóžo, Gájo, Glíšo, Iljo, Míćo, príšo* (prijatelj), *Vújo, zějo* (zec) i dr. Posvojni pridjevi od tijeh riječi glase dakako *Bóžov, Gájov* i t. d., dakle s nepromijenjenijem *o* kao i u prezimena: *Bóžović, Gájović, Glíšović* i t. d.

86. U §. 44*c*. rečeno je već, da se ne zna, za što je negdašnje *je* prešlo u *jo* u riječima: *jȍš, ìole* (upravo: *ijole*). Crnogorsko *nȍgo* mjesto *nȅgo* ima *o* u prvom slogu poradi analogije s veznikom istoga značenja *nȍ (nô)*. U narodu se čuje *ljȕbôvan* pored *ljȕbâvan;* u ovome drugom obliku *a* između *b* i *v* razvilo se od negdašnjega ъ (dakle *ljȕbâvan* od *ljubъvьn*), a završetak *-ovan* u *ljȕbôvan* isti je, koji u drugih sličnih pridjeva, na pr. *jȁdôvan, sȉlôvan, kùpôvnî.* Od *ljȕbôvan* izvedeno je dalje: *ljùbôvnîk, ljùbôvnica,* a tako je i *ljùbôvca.* Prema svim tim riječima načinjen je i oblik *ljúbov,* što ga Vuk u rječn. ima pored (običnijega) *ljúbav.* Ovo je za to kazato, da se ne bi mislilo, da je *o* u *ljȕbôvan* i t. d. izuzetački postalo od starijega ъ ili da su te riječi prodrle u narod iz crkvenoslavenskoga jezika, koji ima любовь, любовьнъ. Isto vrijedi i za riječi *cȑkôvnî, cȑkovina* (mjesto *crkvovni, crkvovina,* vidi §. 108*b*); s ovom drugom ispor. *dòmovina, jȕgovina, tèkovina* i dr. — U nekoliko stranijeh riječi postalo je *o* od *e: mâjstor* (od njemačkoga Meister), *màđistor* (od latinskoga magister), *lôgor* (od njem. Lager), *òbor* (u riječma kao: *òborknêz, òbordženèrao,* od njem. *ober* na pr. u *Oberhaupt* i t. d.), *frâtor* (od lat. frater), *šâvolj* (od njem. Schaffel). Ispor. *mòler* (od njem. Maler), *šìler* ili *šȉljer* (od njem. Schiller), *oberknez.* eman. 3.4., mil.-obr. 142., *oberkneza.* eman. 3. Mnogo češće postaje *o* od tuđega *a*, i to ponajviše u prvom, rjeđe u drugom, a kašto i u prvom i u drugom slogu. Takve su riječi: *bòsiljak* (lat. basilicum), *jȁstog* (lat. astacus, grč. ἀστακός), *kóleda* ili *kolènda* (lat. calendae), *kòmîn* (tal. cammino), *kòmora* (lat. camera, grč. καμάρα), *kònao* (u Boci, tal. canale), *kònoplje* (lat. cannabis, grč. κάνναβις), *kòsiter* (grč. κασσίτερος), *kòtao* (gotski katils), *kòrizma* (tal. quaresima) *lȍkva* (njem. Lache), *Mìholj dân* (lat. Michael, grč. Μιχαήλ), *mòler*, *mȍlovati* (njem. Maler, malen), * òcat* (gotski akeit, lat. acetum), *òltâr* (lat. altare), *pògan* (lat. paganus), *pòlača* (tal. palazzo), *Sòlûn* (grč: Θεσσαλονίκη ili Σαλονίκη), *Sòlîn* (lat. Salona), *sotòna* (lat. satanas, grč. σατανᾶς). *šȉljbôk* (njem. Schildwache), *Trògîr* (lat. Tragurium). Većina ovijeh riječi nalazi se i u drugim slavenskim jezicima, gdje također imaju *o* kao i u nas. Strano *o* vidjet ćemo u §. 97*b*, da rado prelazi u *u*: ali ima primjera, gdje *o* nije promijenjeno: *baron* prav.-sov. 38., *baronom.* 37., *barona.* kovč. 6., eman. 6., *batalion.* eman. 69., *batalionom.* 51., *batalionima* 72., za *milion* vidi potvrde u §. 39*a*. — U ruskoj riječi точка ne mijenja Vuk *o* u *a: točke.* dan. (1826) 4.

87. a) U riječi *vòće* otpalo je *o* na početku ispred *v*, kako dokazuju drugi slavenski jezici, koji svi u toj riječi imaju na početku *ov-;* ali u *rȁlo*, *rȁtâr* nije otpalo, premda je tijem riječma isti korijen, što ga ima i glagol *òrati* (v. §. 52). Zamjenica *tâj—tâ—tô* dobiva kašto na početku *o* za cijelo po analogiji zamjenica *òvâj—ònâj,* u kojih je *o* na početku od pamtivijeka. Ispor. *òtô, òtoga* u rječn. (1852), živi s *otim* blagom. prip. 15., s *otim* odlete paunice. 23. Što imamo *ȍpna* pored *òpona*, tu niti je u prvoj riječi *o* ispalo, niti je u drugoj umetnuto, već ti oblici među sobom stoje u prijevoju (vidi §. 119), onako kao na pr. *rȁzdrêm* prema *rázdor*; tako je isto prijevoj i među riječma *ȍtlê—òtolê.* Što imamo *prȅm*, *pȁk*, *ȕprâv*,[1]) *tòprv* u jednu ruku, a u drugu *prȅmo* (u starom jeziku), *pako* (ispor. *nȁopâko), ȕprâvo, toprvo* (u starom jeziku), tu niti je *o* otpalo niti je dodato, već su to različni oblici (vidi §. 52. i 83*a*). Riječca *preko* u nekijem složenicama gubi *o: prȅkjučê, prȅklânî, prȅksinôć;* tako je i *preksjutra*. dan. (1827) 107.

b) Među grdne elizije u narodnijem pjesmama idu ove: *neg'*. pjes. I. 69., 89., 211., (ovo se nalazi i u posl. 163: kud će suza *neg'* na oko?), nerođena *kolik'* i rođena. pjes. I. 581, *dalek'* majka konja ugledala. I. 628., *njeg'vu*. II. 285., *ak'* nagonim. II. 433., *ak'* ne želiš. III. 198., *kam'* Jankovo ruho i oružje? III. 375. Ispor. *'nako* (mjesto: *onako)* pjes. I. 402., za *'nu* (mjesto: *onu)* čašu. I. 570.

88. *P* ispred *n* ispada: *kànuti*, *šànuti*, *uštínuti*, *tònuti* (ispor. *kâp*, *šàptati*, *štípati*, *utòpiti se)*, tako isto ispred *t: nàsûti* (ispor. *nȁspêm)*. U *sȕpnêm* (od: *sàpêti)*, *okòpnjeti – okòpnîm*, *šàptati* i dr. nije *p* ispalo, jer je među njim i među *n* stajao nekad poluglas. Na početku riječi može *p* otpasti ispred *t* (na pr. *tica* pored *ptica)*, ispred *č* (na pr. *čèla* pored *pčèla)*, ispred *š* (na pr. *šènica* pored *pšènica);* po onome, što je rečeno u §. 8. i 9., u književnom jeziku treba ove riječi pisati s *p*. Za što u Crnoj Gori govore *lândîšte* mjesto *plândîšte*, nije poznato. U jugozapadnijem krajevima pored *càvtjeti—càvtîm* govore *càptjeti—càptîm;* tako je isto *p* od *v* postalo i u riječi grčkoga izvora *pèdepsati* (grč. παιδεῦσαι, gdje se -ευ- izgovara -*ev*- već nekoliko vijekova). Od grčkoga *f* (φ) postalo je *p* u imenima *Stjȅpân* (grč. Στέφανος) i *Trȉpûn* (grč. Τρύφων), ali pored toga imamo i *Stȅvân*, *Stȅfân*, *Trȉvûn;* tako je i gdjekoje njemačko *f* zamijenjeno u nas glasom *p*, na pr. *pôst* (njem. *Fasten)*, *bȉskup* (staronjem. *biskof)*. Ovamo ide i *Jòsip* (jevrejsko ime, grč. Ἰωσήφ), *pàsûlj* (lat. phaseolus). Ispred *dž* prelazi *p* u *b: tòbdžija.*

---

[1]) Ovoga nema Vuk u rječniku u azbučnom redu, već kod тиснути se u citatu iz narodne pjesme.

89. Nepčanoga *R* nema već odavno u našem jeziku, kako je rečeno u §. 21*b*., a u §. 44*c*. navedene su već neke riječi, u kojima *ž* ispred *e* prelazi u *r;* ovdje ćemo dodati, da isti prijelaz imamo i u riječma *jũr* (od starijega *jure*, a to od *juže)*, *ȍndâr* (od starijega *ondare*, a to od *ondaže)*, *svȅđer* (od *svеđere, svеđеže*, — v. §. 70*a)*; imamo ga i u glagola *dòrenêm* (pored *dòženêm* od *dògnati)*, *pòrenêm* (pored *pòženêm* od *pògnati*). U tuđijem riječma postaje *r* kašto od *l;* tako je *šîndra* (od njem. Schindel), *Špànjûr* (od tal. Spagnuolo). U nekoliko riječi samoglasno *r* stojeći ispred samoglasa prelazi u suglasno; tako je od prvobitnoga *gr-onik*, *gr-onica* (od *grlnik*, *grlnica;* ispor. *gȑ-oce* od *grlce)* nastalo *grònîk*, *grônica* (gdje se *-ro-* izgovara onako kao na pr. u *bròditi, krôv)*; tako II. pređašnje vrijeme *tȓ-âh*, *tȓ-âše* od glagola *tȑti* (Daničić, oblici VI. izd. 88) glasi po svoj prilici i *trâh*, *trâše* (Daničić, akcenti u glag. 73); oblik *ȕmr-o* od *ùmrijeti* izgovara se u narodu takođеr *ȕmro* (kao na pr. *dòbro*). — Skrajnje *r* u nekoliko riječi otpada: u §. 46. vidjeli smo, da se pored *òzgôr* govori i *òzgô* po analogiji riječi protivnoga značenja *òzdô*, koja je skrajnjė *ô* dobila po zakonu, jer je nekad glasila *ozdol;* tako imamo i *jȕčê*, *rȅčê* pored *jȕčêr, rȅčêr;* otpadanje glasa *r* u ove dvije riječi (koje je oboje upravo ista riječ, v. §. 76*a*), najbolje će se protumačiti, ako se reče, da je to analogija prema *òzgô* pored *òzgôr* i prema ovijem prilozima: *svȅđer* —*svȅđe, jȍšter—jȍšte*, *ȍndâr—ȍndâ*, *tàdâr—tàdâ*, *tàkôđer—tàkôđe* (ovoga drugog nema Vuk u rječn. u azbučnom redu, ali ima kod покајнице i kod Сопот; *takođe* ima i *D*. istor. 4., 116., 191., pisma 282., 323., 2 mojs. 30.23., sud. 11.17., 2 car. 2.13.). U svim ovim prilozima *r* je dodatak (mjesto *-re)*; t. j. *svȅđe* je starije, a *svȅđer* (mjesto *svеđere*) mlađe, a narod je to shvatio baš obrnuto, t. j. da je *svȅđer* starije i da je od njega nastalo *svȅđe* krnjenjem. Prema takvijem dakle parovima narod je načinio *jȕčê*, *rȅčê* pored *jȕčêr*, *rȅčêr*.

90. Samoglasno *r* ostalo je od davnina nepromijenjeno; riječi na pr. *pȑst*, *gȑlo, ŕtjeti* i dr. imaju u prvom slogu isti glas kao i danas od zamande. Ali nije samoglasnome *r* današnjega jezika samo taj izvor, već ima i drugijeh. Po dokazivanju poredbene gramatike današnje *kȓv* glasilo je nekad *krъv*, današnje *srȅbrn* glasilo je *srebrьn* (ispor. nekad *věrьn, mirьn*, danas *vjȅran*, *míran)*; u takvim i sličnim riječma ispao je dakle poluglas, i onda je *r* postalo odmah samoglasno, a dok je poluglas stajao, bilo je *r* suglasno. Kao *srȅbrn* postalo je i *vjȅtrnî, zárjetrno*. Pored *Pȁkrac* govori se i *Pȁkrc*, koje je oboje postalo od starijega *Pakrьc;* prvo tako, da je ь prešlo u *a*, a drugo tako, da je ь ispalo. Samoglasno *r* u stranijem riječma postalo je od različnijeh glasova. Na pr. od *ar* razvilo se samoglasno *r* u: *kr̀tôla* (njem. Kartoffel), *kr̀cati* (tal. carcare ili caricare), *mr̀gînj* (lat.

margo, gen. marginis; poradi *g* ne će biti iz tal. margine), *sȑdela*[1]) (tal. sardella), *Vȑšava* (poljski Warszawa), — od *er: vrbòvati* (njem. werben), *fȑtâlj* (madž. fertály, a ovo je od njem. Viertel), *skȑletiti se* (pored *skèrlet*, iz turskoga jezika), *Sȑđ* (lat. Sergius), — od *ir: mȑča* (tal. mirto, lat. myrtus), *sȑma* (grč. σύρμα). — od *or: Kȑf* (tal. Corfù), *mȑkva* (staronjem. morha), *mrnâr* (tal. marinaro vidi §. 55*a*), *vrtúna* (tal. fortuna), — od *ur: Kȑk* (lat. Curicta, Curcta), — od *ra: tȑpeza* (grč. τράπεζα), — od *re: Gȑk* (lat. Graecus), — od *ri: Gȑgûr* (grč. Γρηγόριος, koje se izgovara grigorios), *Kȑm* (ruski Крымъ), *kȑst* (grč. Χριστός), *pȑćija* (nekad je bilo *prićija*, novogrč. προικιόν, koje se izgovara *prikion*), — od *ro: prnjávor* (v. §. 49). — od *ru: pȑsluk* (pored *prȕsluk*, madž. pruszlik, a to je od njem. Brustfleck). U riječma *vȑč*, *Vȑbâs* postalo je *vr* od lat. *ur*: *urceus*, *Urbas;* tako je u starijeh Hrvata bilo ime *Vȑban* od lat. *Urbanus*, otkle su i današnja prezimena: *Vȑbanić*, *Vrbánac*, *Vȑbânčić*. Riječ *opȑnatiti* mjesto *opernatiti* navedena je u §. 70*a*.

91. a) *S* u riječma kao *krȁsti*, *slâst* postalo je već u prastaro doba od *d* (ispor. *krádêm*, *slȁdak*), a u riječma kao *mèsti*, *čâst* postalo je od *t* (ispor. *mètêm*, *pòšten* od *počten*, a to od *počьten*, i *a* u *čâst* postalo je od ь), u oba slučaja po glasovnom zakonu, koji je tražio, da *d* i *t* ispred *t* prijeđu u *s* (v. §. 47*a*). U oblicima *Vlȁsi*, *Vlȁsima*, *siròmasi*, *siròmasima* (od: *Vlȁh*, *siròmah*), *snȁsi* (od: *snȁha*), *vȑsi*, *vȑsijâh* (od: *vrijèći*, osnova *vrh*, vidi §. 262), postalo je *s* od *h*. Ispor. *sfio* (mjesto: *hfio*), pjes. (iz Risna), I. 14., prip. (iz Risna) 206., *stijaše* (mjesto *htijaše*) pjes. IV. 18. Sasma rijetko postaje *s* od *hj*, tako je u *dísati* (od *dihjati*, ali se govori i *díhati*), u *prèsisati* (trajno prema svršenom *presȁhnuti*). Gdjekoje starije *s* pretvorilo se natrag u *h;* na pr. nekad je bilo u množini *susi*, *tisi*, a danas je *súhi*, *tihi*. U riječi *òstika* postalo je *s* od *c* (ispor. *òcat*, *òcta*). Što grčko *s* između dva samoglasnika ostaje u nas bez promjene (t. j. ne pretvara se u *z*), to je sa svijem u redu, jer sami Grci u tom položaju svoje *s* izgovaraju i izgovarali su uvijek kao *s*; tako imamo dakle: *Jòsif* ili *Jòsip* (grč. Ἰωσήφ), *ćèsâr* (grč. Καῖσαρ), *Vȁsilije* (grč. Βασίλιος), *poklìsâr* (ἀποκρισιάριος), *prȁs* (gen. *prȁsa*, grč. πράσον) i dr. Ni u latinskijem riječma, koje su odavno uzete, *s* među dva samoglasnika ne mijenja se u *z*; ispor. *rûsa* (u Dubrovniku, lat. rosa), *bòsiljak* (basilicum), *pàsûlj* (phaseolus), što također nije čudo, kad se zna, da se u lat. jeziku, dok je živ bio, izgovaralo na pr. »rosa«, a ne »roza« i t. d. U *pròvizûr* imamo *z*, jer je ta riječ uzeta u novija vremena iz lat. *provisor*. Ispor. i *kȁsârma* ili *kȁsârna* od tal. caserma ili njem. Kaserne, gdje i Talijani i Nijemci imaju *z* (t. j. svoje *s* tako izgovaraju), a mi opet imamo *s*.

---

[1]) U azbučnom redu piše Vuk *srdelja*, ali kod уклева piše *srđela*.

b) U nastavcima *-ski* i *-stvo* ispada *s* iza *ć, ž, š*, i tako imamo na pr. *jùnāčkī, bèčkī, lúpeškī, vrāškī, siròmaškī, šàjkāškī* mjesto *junačski bečski, lupežski* i t. d.; tako je i *jùnāštvo, mnòštvo, siròmaštvo* mjesto *junačstvo, množstvo, siromašstvo.* Nema stalnoga pravila za pridjeve na *-ski*, pred kojim stoji *ć*, jer u jednima *s* otpada, u drugima ostaje, a ima i takvijeh, koji mogu imati i jedno i drugo. Evo potvrda: *bjelopavlićske* i *bjelopavlićskom* riječn. (1852) kod Вукова међа, *bjelopavličkom.* drž.-izd. III. 436., *čumićko* (od »Čumić«, ime selu) mil.-obr. 104., *kalenićki* (od »Kalenić«, ime selu) mil.-obr 139., *korjènićkī, mèsićkī, nemanjićskoga D.* istor. 13., 19., 37., 139., *nemanjićsko* 49., *nìkšićkī, nikšićkoga.* mil.-obr. 114., drž.-izd. III. 391., *ȍzrinićkī, ozrinićka* riječn. (1852) kod Ластва, *ozrinićskoj* kod Меоца, *pȅćkī* (od: *Pȅć), pećskoga.* prav.-sov. 27., drž.-izd. III. 386., *pećskom D.* istor. 23., *plemićkoj*, eman. 5., *plemićke D.* istor. 331., *plemićkim.* 336., *tršićkoj* (od: »Tršić«, ime selu) riječn. (1852) kod батаљуше, Жеравија, *tršićkom* kod буковац, задужбина, *stalaćka* (od »Stalać«) pjes. II. 502. Iz ovijeh se primjera dakle razabira, da *s* iza *ć* u nastavku *-ski* običnije ispada, nego li ostaje. Vidi o ovome još u Vuka: pisma 49. — Malo je čudno, što *s* u nastavku *-stvo* iza *ć* ne ispada, gdje su s njim četiri suglasnika! Na pr. *mogúćstvo, pòkućstvo, plemićstvo.* eman. 5., dan. (1829) 12., *preimućstvo* (iz ruskoga преимущество) dan. (1827) 142. Ispor. u §. 68*d. varmećski* i *varmećki* i *bogovatski.* — Što se pored *čèsno* (bijeloga luka) govori i *čèno*, tu nije *s* ispalo, već *h*, t. j. *čeno* stoji mjesto *čehno*; tako je i *očènuti* (na pr. granu) mjesto *očehnuti.* A o zamjenjivanju glasova *s* i *h* u riječma *čèsno—čehno* (kao i *prȍso—próha)*, ne može se govoriti u ovoj gramatici, već samo u poredbenoj slavenskoj.

92. a) Pored *pûž* (od istoga korijena, od kojega je i *pùzati*) govori se i *spûž*, pored *trȁtor* (po svoj prilici od istoga korijena, od kojega je *trȁtina)* također *strȁtor*, pored *tòprv* (od *to-prvo*, v. §. 87*a*) nalazi se i *stoprv* (ima ga na pr. Stulić u svojem riječn.). U te je tri riječi *s* dometnuto na početku, a ništa nas ne nagoni misliti, da je to *s* poznati prijedlog. Ali u riječma *skȍt, skrîška* pored *kȍt, krîška* nije *s* po svoj prilici isto takav glasovni dometak, već je prijedlog. Za riječi *klìzak, klìzavica* pored *sklìzak, sklìzavica* ne zna se, je li *s* dometnuto ili je odbačeno, jer i u drugim slavenskim jezicima te i srodne riječi imaju na početku *kl* i *skl.* Od *stìpsa* može otpasti *s* i biti *tìpsa* (riječ potječe iz novogrč. στυφός). Crnogorsko *srábac* mjesto *vrábac* postalo je ovako: obliku *vrábac* dodato je na početku *s*, a onda je iz oblika *svrabac* izbačeno *v*, kako se onamo govori i *srâb* mjesto *svrâb* (vidi §. 99). U gdjekojim riječma može na početku stajati i *s* i *š*, na pr. *skrȍb* pored *škrȍb, skȓb* pored *škȓb;* vidi o njima u §. 94*a*.

b) Ispred zvučnijeh suglasnika prelazi *s* u *z*: *zbôr, kòzbaša, zdrúžiti, väzda, zgȍda;* tako je i *gòzba* (mjesto *gosba, gostba*), *čäzbina* (mjesto *časbina, častbina*), *tužbina* (mjesto *tusbina, tustbina*); ispred *č* i *ć* prelazi *s* u *š*: *ščèkati, pràšćić, pàšče, lîšće*, a ispred *dž* prelazi ono preko *z* u *ž*: *prkòždžija.* Ispred *nje*, koje je postalo od *ně*, čini se da *s* može ostati bez promjene: *snjegòpadan, snjèžan, snježànica, sùsnježica, snjègovi*, riječn. (1852) kod Перуһнца; ali ispor. *šnježne D.* jov 24.19., 38.22., *šnježna.* priče sol. 25. 13; ispred svakoga drugog *nj* prelazi *s* u *š*: *tjèšnjî, stìješnjen, nòšnja, pròšnja, dànašnjî* (v. §. 50. i 370). Za cijelo je pogrješka: *pritijesnjeni* dan. (1827) 113. Za *s* ispred *lje*, koje je postalo od *lě*, nema stalnoga pravila; u rječn. ima Vuk *sljȅz* i *šljȅz, sljȅsti* i *šljȅsti, pòsljednjî* i *pòšljednjî, nàsljednîk* i *nàšljednîk, nàsljedovati* i *nàšljedovati*, — ali samo *šljȅme, šljèpačkî, šljèpica.* Ispor s tijem: *posljednjem* pjes. (1824) LVI., *posljednje* dan. (1826) 68., *posljednjega* dan. (1827) 25., *posljednja* dan. (1827) 35., pjes. I. 82., 180., 236., *posljednji* dan. (1828) 153., 185., posl. XL., drž.-izd. III. 430., 439., посљедњој pjes. I. 340., *nasljednik* dan (1827) 75., сљепачке pjes. I. 127., сљепила 128., posl. XXXIII., *pošljednji* dan. (1826) 75., luk. 13.30., *pošljednjega.* mat. 5.26., luk. 12.59., *našljednici.* rimlj. 8.17., gal. 3.29., најпошљедње posl. 59. Pored *sljúbiti se* čuje se u narodu i *šljubiti se*, ali samo *mîšlju* (instrumental jedn.), *mîšljâh, mîšljâše, izmišljen, pòšljêm* (ili *pòšaljêm*), *šljȉva, ȍšljî, ȍšljâ, kòšljiv* (od: *kostljiv*), *bolèšljiv* (od: *bolestljiv*).

93. a) *Š* postaje u opće od *h* i od *hj* u prilikama, u kojima *č* postaje od *k* i *kj* (vidi u §. 63*a,b*). Od *h* postaje *š* ispred samoglasa *e, i,* ь. Ispred *e* gotovo samo u oblicima, kao u vokativu jedn., na pr. *dȕše, siròmaše*, od *dȕh, siròmah*, u sadašnjem vremenu glagola, kojemu je osnova *vrh*: *vŕšêm, vŕšêš, vŕšê, vŕšêmo, vŕšête*; u 2. i 3. licu jedn. I. pređašnjega vremena: *vȓše*, u II glag. pridjevu: *vŕšen.* Sasma je rijetka ova promjena u tvorbi riječi: *mješètina* (od *mȉjeh*), *Vläše* (gen. *Vläšeta*, od *Vläh*). Ispred *i* postaje *š* od *h* u oblicima samo u riječi *ȕši, ùšijû, ùšima* od *ȕho*; mnogo češće u tvorbi riječi, na pr. pred nastavkom *-ica*: *mùšica* (od *mùha*), — pred nastavkom *-ina*: *mjèšina* (od *mȉjeh*), *tr̀bušina* (od *tr̀buh*), — pred *i* u glagola IV. vrste: *osiròmašiti* (od *siròmah*), *prášiti* (od *prâh*). — Isti prijelaz nalazimo i pred glasom ь u tvorbi riječi, na pr. pred nastavkom ьc (*ac*): *krȕšac* (od *krȕh*), — pred nastavkom ьk (*ak*): *prášak* (od *prâh*), — pred nastavkom ьje (*je*): *pòdstrêšje* (od *strèha*), — pred nastavkom ьn (*an*): *strášan* (od *strâh*), — pred nastavcima ьski (*ski*) i ьstvo (*stvo*), gdje iza *š* ispada *s* (vidi §. 91*b*): *siròmaškî, vläškî,*[1] *siròmaštvo.* — Gdjekoje *h*

[1] Tako od *Čêh* ne može biti drukčije nego *čêški;* ispor. *češkog* dan. (1834) 77 *Češku* eman. 29., *Češkoj* 30., *Češke* 46.

ostaje nepromijenjeno, premda stoji ispred *e*, *i*, ь; tako u gen. jedn. *ùtjehê*, u nom. i akuz. množ. *ùtjehe*, u akuz. množ. *siròmahe*, *òrahe* (v. u §. 47*a* i u 63*a* oblik *junáke*, *ùnuke*). Nije promijenjeno *h* ni u: *bùhinjî*, *snàhin*[1]) (što ima i *snášin*, to nije od *snàha*, već od *snáša*), *Vlàhinja*, *hȉtar*, *hìmba* (u ove pošljednje tri riječi bilo je nekad *y* mjesto današnjega *i*, v. u §. 63*a*: *kȉtiti*, *Gȑkinja*).

b) Često nastaje *š* od *hj*, na pr. u *dúša* (od *duhja*), *tîšî* (od *tihji*), *Staròvlašanin* (od *Starovlahjanin*), *jäšêm* (od *jahjem*), *òrašâr* (od *orahjar*); — tako isto od *sj* (ali ne od *sъj* i *sьj*, v. u §. 76*b*), na pr. *vîšî* (od *visji*), *kȍšen* (od *kosjen*), *pîšêm* (od *pisjem*), *donášati* (od *donasjati*).

c) Od *h* postaje *š* također ispred *ć*: *bäšćêm*, *däšćêm*, *dȑšćêm* (od: *bàhtati*, *dàhtati*, *dȑhtati*; o tijem glagolima v. §. 73*a* i 79*a*): tako se u južnijem krajevima govori i *šćȅti* (mjesto *hćeti*, a to mjesto *htjȅti*), *šćäh* (imperfekt, mjesto *hćah*). Od mjesnoga imena *Bȉhać* genitiv je *Bîšća* (mjesto *Bihća*), a govori se i u srednjem rodu *Bȉšće*, tako je i u imenici otud izvedenoj *Bȉšćanin*. U južnijem krajevima govori se i *šćî*, *šćérca*, što je postalo od starijega (danas neobičnoga) *hćî*, *hćerca*, a to od *kćî*, *kćérca*. U riječi turskoga izvora *bâšča* postalo je *š* od turskoga *h* ispred *č*; isto imamo i u domaćoj riječi *mjèščić* mjesto i pored *mjèhčić*. Da je *š* u riječma *líšce*, *štȍ*, *pòšten*, *štȉti* postalo od *č*, to je rečeno već u §. 63*f*; ovamo se može dodati i *špâg* pored *čpâg*, gdje je *č* starije od *š* (ispor. staroslov. чьпагъ). Sva je prilika, da u *trîš* pored *trîž* (koje je postalo od *trížđi*) stoji *š* po analogiji riječi *drâš*, u kojoj je *š* po zakonu (v. §. 75*b*). Od mjesnoga imena *Pèrast* trebalo bi da pridjev glasi *peraski* (t. j. *perastski*, ispor *vrgomoski* od *vrgomostski* u § 58*a*), ali doista glasi *pèraškî*, gdje je *š* (mjesto *s*) zavučeno iz *Pèraštanin* (t. j. Perastjanin, v. §. 64*c* i 96).

94. a) U nekoliko riječi na početku može stajati i *s* i *š*, ali je *s* po svjedočanstvu drugih slavenskih jezika starije. Imamo na pr. *švrȁka* pored *svrȁka*, *škòkci* (*škokácâ*, u Sinju) pored *skóčki* (*skôčâkâ*, u Dubrovniku), *škrȍb* pored *skrȍb*, *štròjiti* pored *stròjiti*, *štrȍka* pored *strȍka*, *štȑcâljka* pored *stȑcâljka*, *šmúknuti* pored *smúknuti*, *Šȍpôt* (ime izvoru u Dalmaciji) pored *Sȍpôt* (također ime izvorima); ovo isto zamjenjivanje imamo i u riječi *škrȉnja* pored *skrȉnja*, koja potječe iz lat. scrinium. Ovdje se mogu dodati i riječi *škòpiti*, *šmȑk* (*šmȑkati*), koje u drugim slavenskim jezicima na početku imaju *s*. Imamo riječi: *ȍštar*, *oštrìna*, *ȍštriti*, a pored toga *òstrica* (sablja), *ostríce* (i *oštríce*). Drugi slavenski jezici dokazuju, da je i tu *s* starije. (Mjesto *štâp* govore u Zeti *stâp*, a u toj je riječi *š* starije, v. §. 64*c*). Druge opet neke riječi, koje se upravo po svjedočanstvu drugih slavenskih jezika

[1]) Ispor. *Melšin* (od bibličkoga ženskog imena *Melha*) *D.* 1 mojs. 24. 24.

počinju s glasom *k*, dobivaju na početku još glas *š*. Ovamo ide: *šklòcati* pored *klòcati*, *škrök* (u Risnu) pored *kròčiti*, *škròpiti* pored *kròpiti*, a tako će biti i *Škŕnjo* (muški nadimak) pored *Kŕnjo*; riječi: *šklòpac*, *škánjac*, *škràbija* imaju u drugim slavenskim jezicima na početku samo *k*. Osobita je riječ *skȓb*, koja se govori i *škȓb*, a po svoj prilici govorila se nekad *krb*, čemu je dokaz to, što se u staroslovenskom zografskom jevanđelju nalazi ne samo скрьбь (na pr. mat. 24. 21.), već i крьбь (mat. 23. 29).

b) U stranijem riječma često mjesto *s* onoga jezika, iz kojega su, stoji *š*: *šàlītra* ili *šàlīntra* (lat. salnitrum), *šartùrina* (u Boci, od tal. sartore), *šȅga* (tal. sega), *šènāt* (lat. senatus), *Šìmûn* (lat. Simon), *špáda* ili *špága* (tal. spada), *Španjólac* (tal. Spagnuolo), *špìjûn* (tal. spione), *špìtālj* (tal. ospitale, njem. Spital), *štâmpati* (tal. stampare), *štácija* (tal. stazione), *štìmati* (tal. stimare), *studírati* (tal. studiare, njem. studiren), *štìrkinja* (grč. στεῖρα), *kàštiga*, *kàštigovati* (lat. castigare, tal. castigo). Ima dakako i primjera, gdje je strano *s* ostalo nepromijenjeno: na pr. *Kastèla* (osam sela u Dalmaciji), *àpostol*, *bìskup* (pored *apoštol*, *biškup*). Ispor. još *ȕšur* (od lat. ili tal. usura). Što njemačko *Strang* u nas glasi *trânjga* (ili *štrânga*, rječn. (1852) kod закорачити), to je sasvijem u redu, jer tu i Nijemci izgovaraju *š*.

c) U *zàdužbina* pretvoreno je *š* u *ž*, jer stoji ispred zvučnoga suglasnika; o *ùvjedžbati* (mjesto *u-vješt-bati*, v. §. 67).

95. a) Glas *T* u prastaro se doba umetao među *s* i *r*; i od onda imamo riječi: *ȍštar* (*ȍštra* postalo od *ostar—ostra*, v. §. 94*a*), *sèstra ȍstrvo*. Što pored toga imamo *srijèda*, *srâm*, to je za to, što su u ono vrijeme, kad se *t* umetalo između *s* i *r*, ove riječi glasile *serda*, *sormъ* (v. §. 47*a*), dakle *s* i *r* nije stajalo jedno do drugoga; tako je *srȅća* nekad glasilo *sъreća* i t. d I u novija je vremena gdješto umetnuto *t*; na pr. *stȑšljên* pored *sȑšljên* (po dokazivanju poredbene gramatike mjesto samoglasnoga *r* u prastaro ono doba bilo je *ьr*). *stramòta* (u Crnoj Gori) pored *sramòta*; tako i *stràšljika* (u Baranji »dva povjesma na jednoj strani svezana zajedno«) pored *sràšljika* (t. j. što se kao sraslo); u *srnàdica* opet (pored *strnàdica*) ispalo je *t*, koje je tu zakonito (ispor. *str̀nīšte*, *str̀njika*, kako je i u svim drugim slavenskim jezicima), možda po kakvoj prostonarodnoj etimologiji (vidi §. 48*a*) s riječju *sŕna*. — Ispred *n* ispada *t* po glasovnom zakonu: *gŕnuti* (pored *gȓtati*), *krénuti* (pored *krétati*), *posŕnuti* (pored *pòsrtati*); tome glasovnom zakonu protivno je *mètnuti*, a nije protivno *blȁtna*, *sitno*, jer je tu nekad između *t* i *n* stajalo ь. I pred *l* ispada *t* od davnina: *plȅo* (od starijega *plel*), *plèla*, *mȅo* (od starijega *mel*), *mèla*. Riječi kao *kòtlâr*, *pjètlić*, *mètla* nijesu tome glasovnom zakonu protivne, jer je u njima *t* od *l* bilo nekad rastavljeno glasom ь. Ispred

s ispada također *t*: *čislo* (mjesto *čitslo,* korijen isti, koji je u *čitati,* što je iznajprije značilo upravo: brojiti).

b) S fonetičkoga razloga, t. j. poradi lakšega izgovora, ispada *t* između dva suglasnika, od kojih je prvi *s* ili *š*; tako je na pr. *rädosna, žälosna, bȍlesno,* pored čega se i u muškom rodu govori *rädosan, žälosan, bȍlesan,* ako i jest *rädostan, žälostan, bȍlestan* običnije; ali *lastan* (u značenju »lak«), *inokostan* ne govori se više, već samo *läsan, inȍkosan* prema: *läsno, inȍkosna.* Tako isto ispalo je *t* u *usmeno, ľisnat,* u *ľiska* (gen. jedn. od *ľistak*) i u *gȍdišnjî, gȍdišnjâk* (ovo je oboje izvedeno od: *gȍdište*); riječi *gȍzba, čäzbina, tazbìna, kȍšljiv* s ispalijem *t* pomenute su već u §. 92*b*; a u §. 62*b* imali smo riječi *kȍcka, sklȍ* s ispalijem *t*; u §. 67. *ȕvježbati.* U južnom govoru iza *s* i *š* otpada na kraju *t*, te se govori na pr. *milos, slabos, plaš* mjesto *mȉlôst, släbôst, plâšt;* tako je i crnogorsko *dvâš* (postalo od: *dvašti,* v. § 75*b*); a po čitavom narodu govori se *jȍš, návlaš* mjesto *jȍšt, navlašt;* ovdje se može navesti i *Bùkreš* mjesto *Bukrešt* ili *Bukurešt.* Riječ *nȁšte* (mjesto *natšte*) spomenuta je u §. 57*c*; a takove su još: *štȅta* (mjesto *tъšteta,* t j. praznina, od *tъšt* ili *tȁšt,* prazan), *hr̀vâština.* — U riječi *podrijètlo* postalo je *t* od *k*, a u istočnim krajevima govori se doista *porèklo* (korijen je *rek,* koji u *rȅći*). U riječi *žumánjak* (ili *žumánac, žumànce*) nije *t* ispalo, t. j. ne glasi ona tako mjesto *žutmanjak*; riječ je ova do duše od istoga korijena, od kojega je i pridjev *žût,* ali nije od toga pridjeva izvedena; od zajedničkoga korijena postalo je na jednoj strani *žû-t* (gdje je korijen samo *žu,* a *t* je nastavak kao na pr. u *dâ-t* od korijena *da,* kojemu je neodr. način *däti*), a na drugoj *žumánjak* (gdje je opet korijen samo *žu,* a ono drugo nastavak). Ni u *žúnja* (t. j. »žuta« ptica) nije ispalo *t*, već je *žu* korijen, a *-nja* je nastavak.[1]) O riječma kao *bȍžitnjî, kütnjî* i dr. (pored *bȍžićnî, kućnî*) govorit će se u §. 111*b*.

96. Ispred *c, č* i *ć* ispada *t* na pr.: *ȍca, dodáci, ȍčev, svèčâr, čúvat ću* (ili *čúvaću*), *govòrit ćemo* (ili *govòrićemo*); tako isto ispada *t* ispred *dž: simìdžija, burmùdžija*; piše se *brätskî, hr̀vâtskî,* a izgovara se *bracki, hrvacki*; vidi u §. 36. i 66*c*. Mjesto *ts* ili mjesto *c* nalazi se u takvijem riječma i samo *s*; na pr. *bȍgastvo* i *bȍgatstvo, kmȅstvo* i *kmȅtstvo, prokléstvo* i *proklétstvo.* Ispor. *bogastvu.* mil.-obr. 44., *bogastva.* mat 13.22., luk. 8.14., rimlj. 11.33., *bogastvo.* mark. 10.24., luk. 18.24., rimlj. 2.4., *bogastvom.* luk. 16.9., *bogatstva.* mark. 4.19., *D.* pisma 80., 254., 303., priče sol. 13.8., 19.24., *prokletstvom. D.* pisma 175., 1 mojs. 27.12., 1 car. 3.13. Ispor. *Ȉmoskî* (ime mjestu), gdje bi ispred *s* imalo stajati

[1]) Tako je i *žûč* postalo od *žu-č*; da je neposredno od *žût,* ne bi moglo biti *č* (vidi §. 64*a*).

još *t*, kako dokazuju riječi *Ìmoćanin*, *Ìmotkinja*. U riječi *tkö* može *t* otpasti, te se govori i *kö*, ali u *tkäti*, *tkánje* ne otpada taj glas. — Mjesto *šć* dolazi po §. 63*d* obično *št*, i tako imamo na pr. *gòrštâk* (postalo od *gorskjak*, *gorsćak*, *gorščak*), *ljúštiti* (postalo od *ljusćiti*, *ljuščiti*); tako je i: *àrânđelovštâk*, *nìkoljštâk*, *jòvanjštâk*, *rójštiti* (pored *rójšćênje*), *vòjština* (od: *vójska*), *vòštan*, *voštànica*, *vòštiti*; *gospòština*, *mr̃štiti se* (od: *mr̃ska*); istu promjenu imamo i u *pìštati*, *pljúštati*, *vrìštati*, gdje je *-šta-* postalo od *-šća-*, a ovo od *-skě-* (vidi §. 102) Ovamo ide *štâp* (mjesto *šćâp*, v. §. 64*c*) i *štît* (mjesto *šćit*, od lat. scutum, v. §. 74); tako isto *štédjeti*, gdje je *šted-* postalo od negdašnjega *skend-* ili *skęd-*, v. §. 69*a*, a prema tome stoji *òskudan* (t. j. *o-skud-an*), gdje je *-skud-* postalo od negdašnjega *skond* ili *skąd*; (v. u §. 97*a*), dakle *štédjeti* stoji prema *òskudan* kao *plètêm* prema *plôt* i t. d. Ispor. još *Damaštanin*, *D*. 1 mojs. 15.2., *damaštansku* 3 car. 19.15., *damaštanskim* 2 dnevn. 28.23., što je izvedeno od mjesnoga imena: *Damask* (ili *Damasak*). — U §. 64*c* rečeno je, da pored *šć*, koje je postalo od *stj*, ponajviše dolazi *št* (na pr. *nàmješćati* i *nàmještati*), a ovdje ćemo dodati, da se samo s *št* govori *tùšta* (koja riječ upravo znači »debljina«, izvedena je od *tüst*, t. j. *tust-ja*); od *tùšta* izvedeni su glagoli *nàtuštiti se*, *stùštiti se* (o oblacima, kad odebljaju). U staroslovenskom jeziku mjesto *sc* može stajati *st* (na pr. dativ jedn. дъсцѣ i дъстѣ od дъска); tako i mi imamo *blìstati* mjesto negdašnjega *bliscati*; ispor. *nìcati*, *stjècati se*. — Ispred *b* prelazi *t* u *d*: *ženidba*, *svädba*.

97. a) Staro je *U* ostalo u najviše riječi nepromijenjeno od davnina do danas. Da je mnogo današnje *u* postalo od negdašnjega nosnoga samoglasnika *ą* (ѫ), to znamo iz §. 19., da se u drugijem opet riječma *u* razvilo od starijega samoglasnog *l* (kašto i od *lj*), to je rečeno u §. 22*a*, a u §. 45. vidjeli smo, kako je *u* došlo na mjesto въ (вь) ne samo u riječma kao *ùliti*, *ùmijeti*, već i u *ùtôrnîk*, *udòvica*. Što se pored *ùskrs*, *ùzdûh*, *ùvijek* govori *vàskrs*, *väzdûh*, *vävijek*, to je po starome crkvenom jeziku, a što se pored *među* (poznati prijedlog) govori i *međ*, tu nije postalo jedno od drugoga, već je *među* osobiti oblik, a *međ* je opet osobiti (v. u §. 52. *prěmo*, *prem*, *prema*). — Glas *u* izmjenjuje se kašto s glasovima *ov* tako, da *u* stoji pred suglasnicima, a *ov* pred samoglasnicima, na pr. *kùjêm*: *kòvati*, *dàrujêm*: *daròvati*, *osnútak*: *òsnova*, *plùtati*—*plòviti*.

b) U stranijem se riječma *o* vrlo rado mijenja u *u*, osobito u skrajnjemu slogu. Na pr. *Antûn* (lat. Antonius), *bàrbûn* (ime ribi, tal. barbone), *báršun* (madž. bársony, koje je uzeto iz sredovječnoga lat. barcanus, otkle je i njem. Barchent), *batalìjûn*[1]) (tal. battaglione), *bìskup*

[1]) Ove riječi nema Vuk u rječniku u azbučnom redu, ali je ima kod ᴀʟᴀᴍᴀɴ i kod стрᴀор.

(staronjem. biskof), *drûm* (grč. δρόμος), *Frànciz* (njem. Franzose), *gàlûn* (tal. gallone), *Gřgûr* (grč. Γρηγόριος, lat. Gregorius), *Irud* (grč. Ἡρώδης), *lìmûn* (tal. limone), *ljûlj* (lat. lolium), *mäjûr* (madž. major, a ovo iz njem. Meier), *pàun* (tal. pavone), *pòdrum* (grč. ἱππόδρομος), *pròvizûr* (lat. provisor), *pûč* (tal. pozzo), *ràčûn* (tal. razione), *senàtûr* pored *sènâtôr* (lat. senator), *Sòlûn* (grč. Θεσσαλονίκη ili Σαλονίκη), *Šìmûn* (lat. Simon), *Špànjûr* (tal. Spagnuolo, ispor. *Španjólac*), *špìjûn* (tal. spione), *Trìvûn* ili *Trìpûn* (grč. Τρύφων). — Ali i u slogu, koji nije skrajnji u riječi, prelazi strano *o* često u *u*. Na pr. *äpustol* (pored *äpostol*, grč. ἀπόστολος), *bandùnati* (tal. abbandonare), *dûmna* ili *dûvna* (sredovječno lat. domna mjesto domina), *dünja* (grč. κυδώνιον, v. §. 52), *Đûrađ* (grč. Γεώργιος, v. §. 70*a*), *kàluđer* (u starije vrijeme bilo je i *kalođer*, grč. καλόγερος), *kàruce* (tal. carrozza), *kühati* (njem. kochen), *lùtrija* (njem. Lotterie), *majùlika* (pored *majòlika*, tal. majolica), *nùrija* (grč. ἐνορία), *pöskura* (grč. προσφορά), *pùtîr* (grč. ποτήριον), *rûba* (pored *röba*, tal. roba), *rüzmarin* (lat. rosmarinus), *rúža* (njem. Rose) ili *rûsa* (lat. rosa), *ûra* (lat. hora, tal. ora; ispor. *öra* iz grč. ὥρα), *ûlje* (lat. oleum, tal. olio). — Rijetko postaje *u* od stanoga *i*; tako je: *ćurìlica* (pored *Ćiril*, grč. Κύριλλος), *pänađûr* (grč. πανήγυρις), *Jèđupak* (grč. Αἰγύπτιος).

c) U narodnijem pjesmama skrajnje *u* kašto se odbacuje, gdje se u običnom govoru svagda izgovara: *dalek'* se putu nadaju. pjes. I. 303., prosta *m'* bila (mjesto: *mu*) II. 425., nek *s'* junački (mjesto: *su*) 535., što *s'* pušteni. 575., kako *s'* poginuli. III. 71.

98. *V* pripada među glasove dosta raznolične sudbine. U nekoliko riječi stojeći ispred *n* postalo je od *m* (obrnuti smo prijelaz imali već u §. 82); tako je *gúrno* pored *gúmno*, *Dúvno* pored *Dúmno* (u staro doba *Dlmьno*), *òbrâvnica* pored *òbrâmnica*, *távna*, *távno*, *tàvnica* pored *támna*, *támno*, *tàmnica* (govori se i u muškom rodu *távan* pored *táman*, t. j. *v* je iz ostalijeh oblika, gdje stoji neposredno pred *n*, prodrlo i u ovaj); mjesto *lòmna*, *lòmno* i *lòman* govori se u Crnoj Gori *lövna*, *lövno* i *lövan*; što se nalazi u narodu *žuvànce* pored *žumànce* (ima i *žumánjak)*, to potječe iz onoga vremena, dok se govorio i neumanjeni oblik *žuvno* ili *žumno* (t. j. *žlmьno)*; ispor. *pisàmce* od *písmo*. Tako je i *dûvna* postalo od *dûmna* (v. §. 97*b*). — U riječi *tvör* postalo je *v* od *h*, a negdašnje *thor* postalo je izravnjivanjem od *dhor*, a ovo od *dьhor* (ovdje je isti korijen, koji je u glagolu *dàhnuti*; t. j. životinja je prozvana po svome — neugodnom — dahu). — Od *p* je postalo *v* u *ljëvšî* i u *klüvko* (a *p* je u *klüpko* postalo izravnjivanjem od *b*: ispor. *klubàšce*); obje ove riječi s *v* govore se samo u južnijem krajevima i ne idu u književni jezik; ali i dalje po narodu govori se *kövča* pored *köpča* (ovo je turska riječ, a u turskom jeziku stoji *p* ispred *č*). Ne zna se, za što je negdašnje *rukojet* prešlo u *rükovêt* (u

starom slovenskom se jeziku ova riječ nalazi i s *j* i s *v*; a da je oblik s *j* stariji, dokazuje njezino značenje: *rukojet* je ono, što je rukom »jeto« t. j. uzeto); obrnuti prijelaz iz *v* u *j* imamo u riječi *jápno* pored *vápno* (v. §. 76*a*). Od stranoga *f* rado u narodu biva *v*, ali koliko su te riječi u književnomu jeziku obične, ponajviše se pišu i govore s *f*; tako se u narodu čuje *Vìlip, Vilòtije, vorínta, vràjkôr, vrìšak, vrtúna* (ispor. grč. Φίλιππος, Φιλόθεος, madž. forint, njem. Freicorps, frisch, tal. fortuna); ovamo idu i riječi *vârka* (t. j. stražnji dio čega, iz madž. far ili fark), *vàragovati* (iz madž. faragni). Takvo *v* dolazi i u sredini riječi: *Trìvûn* (pored *Trìpûn*, grč. Τρύφων), *Stèvân* (pored *Stèfân*, *Stjèpân*, grč. Στέφανος), *ròvito* (jaje, pored *ròfitano*; grč. ῥοφητόν). Turska riječ *pàfta* govori se i *pàvta* (u turskom je *f* ispred *t*). Da je *v* u riječma latinskoga izvora *vřč, Vřbâs, Vřban* postalo od *u*, to je pokazano u §. 90.

99. Iza *b* ispada *v*, kako smo vidjeli već u §. 43*b*, gdje su navedeni primjeri i protumačeni izuzeci; ovdje ćemo dodati, da se pored *òbviti*, *obvíjati* govori i *obàviti*, *obavíjati*; t. j. *bv* nije lako izgovarati, pa je umetnuto *a* prema drugijem glagolima, koji iza *ob* imaju *a* (na pr. *obàsjati*, *obàgnjiti*). Nekoliko riječi može na početku imati i *sv* i samo *s*, t. j. *v* ispada: *sjèdok* i *svjèdok, sjètovati* i *svjètovati* (tako i *sjèt* pored *svjèt*), *sìbovina* i *svìbovina*, *sŕbiti*, *srâb* i *svŕbjeti*, *svrâb*; svuda ovdje samo oblik sa *sv-* ide u književni jezik, jer je i stariji (t. j. pravilniji) i običniji u narodu. Samo riječ *sàsma* govori se svuda bez *v* iza *s*, a postala je od *sъ vьsьma* (govori se dakle mjesto *svasma*). Ima primjera, gdje ispred *lj* ispada *v*; tako se govori *blagosíljati* pored *blagosívljati* (v. u akad.-riječn.) ili *blagoslívljati*; pored *zàbavljati* ima u Vukovu rječniku i *zàbaljati* (ali samo: *dòbavljati, ìzbavljati, nàbavljati*), ima i *ràstaljati* pored *ràstavljati* (ali samo: *stàvljati*, *nàstavljati, òstavljati* i dr.); pridjev *cřljen* glasio je nekad *crvljen*. Za tijem ispada *v* u ovim pojedinim riječma: *dìći* ili *dìzati* (mjesto *dvići, dvizati*, kako je nekad bilo i kako još danas imaju drugi slavenski jezici), *klùko* (u gornjem primorju, mjesto *klùvko*, a to je od *klùpko*), *kičèljistvo* (mjesto: *kičeljivstvo*, po jugozapadnijem krajevima), *kȑnîk* (u Boci, mjesto *kȑvnîk*), *ljèšî* (po jugozapadnijem krajevima, mjesto *ljèvšî*, a to je od *ljèpšî*), *mèđed* (pored *mèdvjed*), *Nòščica* (mjesto *Novščica*, ime vodi u Lici kod Novoga), *óđe* (pored *óvđe*, *óvdje*), *čòek* je postalo od *čojek* (vidi ovo u akad.-riječn.), a ovo od *čòvjek*, v. §. 76*a*; *ćètati*, *Ćètko* (po južnijem krajevima mjesto *cvjètati, Cvjètko*, o glasu *ć* od *cj* v. §. 64*a*); *žími* (mjesto: *živ mi*). Usred riječi među dva suglasnika ispalo je *v* u *kràosica* (mjesto: *kravosica* ili *kravosьsica*) i u stranoj riječi *pàun* (tal. pavone); tako je valjada ispalo *v* i u *òvamo* te nastalo stezanjem *âmo*. Među dva suglasnika ispalo je poradi lakšega izgovora *v*

u: *Bùdljanin, bùdljanskî* (od: *Bûdva*), *Nèretljanin* (od: *Nèrêtva*) *D.* istor. 1., 225., 231. — Na početku riječi otpalo je (s neznanijeh uzroka) u: *odòvalja* (pored *vodòvalja*, oboje crnogorska riječ), *účac* (pored *vúčac*), *rijèslo* (mjesto *vrijeslo*, ispor. *povrijèslo*), *jëverica* (pored *vjëverica*), *jedògonja* (pored *vjedògonja*, oboje bokeljska riječ). U crnogorskom govoru otpada *v* na početku ispred *l: ládati*, *lâka*, *Läsi* mjesto: *vládati*, *vlâka*, *Vläsi*. — Umetnuto je *v* u *skvȑčiti* (u drugim slavenskim jezicima bez *v*) i u *blävôr* (pored *bläor*, iz rumunjskoga: balaur); a otkle je *v* u bokeljskijem riječma *ùvjesti* (mjesto *ùjesti*), *uvijèdati* (mjesto *uijèdati*), *mësvijeđe* (pored *mësojeđe*), *ozlovijèditi* (mjesto *ozloijèditi*, *ozlojéditi*), na to bi trebalo da odgovara poredbena slavenska gramatika, jer se takvo *v* i u drugim slavenskim jezicima nalazi; ispor. riječ *mèdvjed*, koju tako (s *v*) imaju svi slavenski jezici, a znači životinju, koja »med jede«; rus. отвѣдать (okusiti t. j. upravo »odjesti«). Da se *v*, premda je zvučan suglasnik, ne mijenja ispred bezvučnih, te se govori na pr. *kòlijevka*, a ni bezvučni da se pred njim ne mijenjaju (na pr. *svúći*), to je rečeno u §. 35.

100. a) Da svako današnje *Z* ne potječe od davnašnjega *z*, već u dosta riječi da je ono postalo i od glasa *ʒ* (v. §. 13, — staroslov. ѕ), to se može razabrati iz §. 21*b* Glas *z* postao je često od *g*, na pr. u lokativu jedn. *snázi*, *nòzi* (od *snága*, *nòga*), u množini *drûzi*, *vrâzi*, *drûzima*, *vrâzima* (od *drûg*, *vrâg*), u zapov· načinu glagola 4. razr. I. vrste, na pr. *pomòzi*, *strízite*, u II. pređ. vremenu istijeh glagola, na pr. *stríziјâh*, *striziјâše* Glas *z* postaje također od *gj*, na pr. u *sîzati*, *dîzati*, *ùžizati;* tako je i *jéza* (na pr. »hvata me jeza«) postalo po dokazivanju poredbene gramatike od *jegja*. Za što pored *drûzi* imamo *drúžiti se*, *slúžiti*, pored *nòzi* za što je *nòžica*, t j. za što *g* pred *i* u jednom slučaju prelazi u *z*, a u drugome u *ž*, na to odgovara poredbena gramatika, kao i na to, za što od *gj* ne postaje samo *z*, već i *ž* (na pr. *strûžêm* od *strugjem*, neodr. način *strúgati* ili *drâžî* od *dragji*, II. stepen od *drâg*). Gdjekoje starije *z* pretvorilo se u novije vrijeme natrag u *g*; na pr. nekad se govorilo u množini: *drazi*, *drazijeh*, *drazijem* od *drâg*, a danas samo *drági*, *drágijeh*, *drágijem;* to je onako kao *jáki* mjesto *jaci*, *súhi* mjesto *susi* v. §. 62*a* i 91*a*. Glas *g* prelazi u *z* samo u oblicima (izuzetak je *mnozìna* pored *množìna*), a u *ž* samo u tvorbi riječi. U riječma grčkoga izvora *pȉzma*, *krȉzma* stoji *z* prema istome grčkom glasu, koji se do duše pisao *s* (πεῖσμα, χρῖσμα), ali se u tijem riječma (kao i drugdje ispred *m*) izgovarao *z;* a *pròvizûr* prema lat. *provisor* imamo naprijed u §. 91*a*. Među dva samoglasa ispalo je *z* u *nèmôj—nèmôjmo—nèmôjte*, što je postalo od negdašnjega *ne mozi, ne mozimo, ne mozite*, pa je od *oi* nastalo *oj*; ispor. *nájti* (t. j. *náći* od *naiti*, vidi §. 64*a*.); ovdje se može dodati i

glagol *obèušiti* (t. j. iglu), koji se govori mjesto *obezušiti* (t. j. o-bez-ušiti).

b) Kao zvučni glas prelazi *z* ispred *c*, *h*, *k*, *p*, *t* u *s*, i tako imamo na pr. *ìzlasci* (nominativ množ. od *ìzlazak*), *iscijèditi*, *rashláditi*, *ìzlaska* (gen. jedn. od *ìzlazak)*, *nȉska* (od: *nȉzak)*, *grȉskati* (ispor. *grízêm*), *ràskinuti*, *ispròsiti*, *grȉsti*, *ljȅstve* (ispor. *ùljesti—ùljezêm*), *ȉstok*, *ìstjerati*. Ispred *č* i *ć* prelazi *z* u *š*: *raščìniti*, *bȅščâst*, *rašćerétati se*, a ispred *đ* u *ž*: *grôžđe*, *gvôžđe*; tako i ispred *nj*: *gròžnja*, *ispražnjívati*, *pòžnjaka* ili *požnjàkinja* (ali opet *iznjihati* u posl. 172., tako bi bilo i *raznjihati se*). Ispred *lj* trebalo bi da *z* također prelazi u *ž*, ali to pretvaranje nije narod izveo do kraja; tako narod govori *ljubèžljiv*, *požljeđívati*, ali pored toga *popùzljiv*, a obično se u takovijem prilikama govori i *z* i *ž*, na pr. *bojàzljiv* i *bojàžljiv*, *izljúbiti* i *ižljúbiti*, *razljútiti* i *ražljútiti*. Vidjeli smo u §. 92*b*, da stalna pravila nema ni za *s* ispred *lj*. Što biva od *z* ispred *s*, *š*, *z*, *ž*, o tome vidi u §. 107*a*.

101. a) *Ž* postaje od *g* ispred onih istih samoglasa, ispred kojih *č* postaje od *k* i *š* od *h* (v. §. 63*a*, 93*a*). Imamo dakle na pr. *drûže* (vokativ jedn. od *drûg*), *strížêm* (3. lice množ. *strígû*), *strȉžen*, *knjižètina*, *drùžina*, *drùžica*, *knjȉžica*, *kòvčežić*, *drúžiti se*, *slúžiti*, *pòdnôžje* (od: *podnožьje*), *vràškî* (od: *vražьski*, v. §. 91*b*.), *mnòštvo* (od: *množьstvo*), *zádružan* (od: *zadružьn*), *dvònožac* (od: *dvonožьc)*. U §. 102. vidjet ćemo, da je *ž* u *bjèžati*, *lèžati* postalo od *g* ispred negdašnjega *ě*, koje se iza *ž* pretvorilo u *a*. — *ž* postaje i od *gj*: *strûžêm* (od: *strugjem)*, *làža* (od: *làgja)*, *Lȕžanin* (od: *lugjanin)*; ono postaje od *z*, ali samo od onoga, koje je nekad glasilo *ꝣ* (v. §. 21*b*): *knêžê* (vokativ jedn. od *knêz*), *knèžina sùknežica*, *vȉtêže* (vokativ jedn. od *vȉtêz*), *vȉtêškî* (od: *vitežьski)*; ono *z*, koje se nije nikad izgovaralo *ꝣ*, ne prelazi u ovijem prilikama u *ž*; ispor. na pr. *mrȁze* (vokativ jedn. od *mrȁz*), *kòzica*, *òbrazina*, *fràncûski*.[1]) Od *zj* (i onoga, gdje je *z* nekad glasilo *ꝣ*, i onoga, gdje je *z* od pamtivijeka), postaje *ž*: *stȉžêm* (od: *stizjem*, neodr. način *stȉzati*), *lȉžêm* (od: *lizjem*, neodr. način *lízati)*, ali ima slučajeva, i gdje *zj* ostaje; v. §. 76*b*. Ima primjera, gdje *g* i *z* (koje je postalo od *ꝣ*) ostaje nepromijenjeno: *àgin*, *slúgin*, *Bògić* (ime), *stàzica* (od: *stàza*, koja je riječ nekad glasila: *stьꝣa)*. U *glòginja*, *bòginje*, *gȉnuti* stajalo je iza *g* nekad *y* (ъı), i za to se *g* nije promijenilo; a oblici *nògê* (gen. jedn.) *nȍge* (nom. množ.), *drûge* (akuz. množ.), razumiju se iz §. 47*a*, a vidi i 63*a*, 93*a*. — Ispor još *vȉtêzov* (i prezime *Vȉtêzović)* pored *knéžev* (kao *strìčev*, *òčev*); imamo i *knȅzovi* pored *knȅževi*.

---

[1]) Što se nalazi *rògožina* (pored *rògoz*), to je postalo možda od *rogož*, koje se u nekim slavenskim jezicima doista nalazi; *priblížiti* nije izvedeno od *blízu*, već od II. stepena *blȉžî* (a tu je *ž* postalo od *zj*).

b) U primorskom govoru nalazi se *žglöb* mjesto *zglöb;* tako je i *ždrâk* ili *ždràka* pored *zdrâk* (ili *zrâk*) i *zdràka* (ili *zràka*). U riječi *Žîd* postalo je *ž* od stranoga *j* (lat. Iudaeus; — tako je i staro čakavsko *žežin* postala od lat. ieiunium). Od stranoga *z* (koje se piše *s*) postalo je u nas *ž* u nekoliko riječi: *Blâž* (lat. Blasius), *rúža* (njem. Rose), *hìža, hìžina, pohìžac* (njem. Haus, genitiv Hauses, gdje se srednje *s* izgovara *z*, a nekad je mjesto *au* bilo *u*), *tìžika* (tal. tisica, a to iz grč. φθίσις). Riječi *kálež, krîž* latinskoga su izvora (calix, crux), ali nije dosta jasno postanje glasa *ž* u njima. — Ispred *c, č, k, t* prelazi *ž* u *š*: *làšci* (od: *làžac*), *otèščati, téška, mnòštvo.*

102. Za glas *Ě* (Ѣ) dokazuje poredbena gramatika, da je u slavenskijem jezicima postao od dva različna glasa, što su bila u praslavenskom jeziku, t. j. u negdašnjem zajedničkom jeziku svijeh Slavena; ta su dva glasa bila *ē* i *oi* (dvoglas). Negdašnja se ta razlika nije sasvijem bez traga izgubila; tako je negdašnje *oi* sačuvano gdješto ispred samoglasa; imamo na pr. od istoga korijena ove dvije riječi: *bòjati se, bȉjes* (»bijes« je ono, čega se treba bojati), ovo je drugo postalo od *bě-s*, gdje je prvi dio korijen, a drugi je nastavak, *bòjati se* pak treba rastavljati u: *boj-a-ti se,* dakle korjeniti slog jednoć glasi *bě,* drugi put *boj.* Trag opet negdašnjemu praslavenskom *ē* pokazuju nam oblici neodređenoga načina u III. vrsti (v. §. 282.—286). Jedni od tijeh glagola imaju danas *je* mjesto staroga *ě,* na pr. *vȉdjeti, lètjeti, tŕpjeti,* a drugi imaju *a,* na pr. *bjèžati, lèžati, réžati, kléčati, kríčati, múčati.* Ovi su glagoli iznajprije glasili *běgěti* (ispor. *bijeg*), *legěti* (ispor. *lègoh*), *regěti* (ispor. *régnuti, poregívati*), *klekěti* (ispor. *klȅkoh*), *krikěti* (ispor. *kríknuti*), *mlkěti* (v. §. 97*a*, ispor. *mûk*). Da je u tim i sličnim oblicima nekad stajalo *oi*, ne bi glasovi *g—k* prešli u *ž—č*, jer za takovi prijelaz ispred negdašnjega *oi* ne znaju gramatici; mi dalje dobro znamo, da ispred *e* glasovi *g—k* prelaze u *ž—č* (v. §. 63*a*, 101*a*), dakle nam nije za čudo, što istu promjenu nalazimo i ispred *ē*. Ovdje treba navesti i glagole *pljúštati, vríštati, zvíždati,* koji su postali od *pljuskěti* (ispor. *pljûsak*), *vriskěti* (ispor. *vrȉska*), *zvizgěti* (ispor. *zvȉzga*). Vidi o tijem glagolima i u §. 66*a*, 96. Iz svih se ovih riječi vidi, da *ě* iza glasova *g—k* promijenjenijeh u *ž—č* prelazi u *a*; tako isto prelazi ono u *a* iza *j*; na pr. *bòjati se, zújati* postalo je od *bojěti se, zujěti.* Tako treba tumačiti *a* i u riječi *jȁsle* (ili *jȁsli*), u kojoj je korijen isti, što ga imamo u glagola *jȅsti, jèdêm,* samo je korjenito *e* u onoj riječi produljeno, a onda je *ē*, t. j. *ě* prešlo u *a* (v. u §. 103).

103. Iz §. 2. već znamo, da u južnom narječju kratko *ě* prelazi u *je* (na pr. *vjȅra*), a dugo u *ije* (na pr. *tȉjelo*; ispor. u druga dva narječja *têlo, tîlo*). Za to se često nalazi u riječima od istoga korijena sad *je*, sad *ije*; na pr. *cijèditi—cjèdilo—procjeđívati, cvȉjet—cvijètak*

—*cvjètić*, *bìjel*—*bijèlac*—*bjelìna*—*bjelògrlî* i t. d. Ali ima nekoliko riječi, u kojima dugo *ě* ne glasi *ije*, već *jē*. Takve su riječi: genitivi množ. na pr. *vjêrâ*, *mjêrâ*, *pjêgâ*, *mjêstâ*, *ljêtâ*, *djêlâ* od: *vjëra*, *mjëra*, *pjëga*, *mjësto*, *ljëto*, *djëlo*; tako je i: *bèsjêdâ*, *nèdjêljâ*, *mèdvjêdâ*, *ùvjêtâ*, *kòljênâ* od: *bèsjeda*, *nèdjelja*, *mèdvjed*, *ùvjet*, *kòljeno* i dr. Za tijem idu ovamo riječi *bjéga* (u zagoneci: »miš«), *bjéla* (u zagoneci: »ovca«), *vjéštac* (gen. jedn. *vjéšca*), *djéva*. Za riječi, u kojima stoji *ě* ispred dva suglasnika, koji ispred sebe rado imaju dug samoglas (v. §. 122*b*), teško je uhvatiti pravilo, kad to *ě* prelazi u *jē*, kad li u *ije*. Vuk na pr. u rječniku (1852) ima: *sjênka*, *Nèdjêljko*, *vjérnôst*, *inòvjêrca* (gen. jedn. od: *inòvjerac*), *inòvjêrka*, *zàvjêrka* (gen. jedn. od *zàvjerak*), *rázmjêrka* (gen. jedn. od: *rázmjerak*) pored *ľìjenka*, *òmijerka*, *dòlijevka* (gen. jedn. od: *dòljevak*), *zásijenka* (gen. jedn. od: *zásjenak*), *zàsijenca* (gen. jedn. od: *zàsjenac*), *rázdijeljka* (gen. jedn. od: *rázdjeljak*), *ponèdijeljka* (gen. jedn. od: *ponèdjeljak*). Ispor. *odmjérati*, *zamjérati* pored *pomijèrati*. Ne *ije*, već *jê* imamo u priloga na *-vši*, na pr. *vìdjêvši*, *razùmjêvši*, *polètjêvši*, Ispor. još ove riječi, kojih u Vukovu rječniku nema: *malovjerni*. mat. 8. 26., 14. 31., luk. 12. 28., *nevjerstvo*. mat. 17.20., rimlj. 3.3., *nevjerstvu* mark. 6.6., 1 tim. 1.13., *licemjerje* luk. 12.1, *licemjerja* mat. 23. 28. I *jē* i *ije* nalazi se u sadašnjem vremenu glagola *jesti*, t. j. *jêm*, *jêš* pored *ȉjem*, *ȉješ*; tako je i *jêd* pored *ȉjed*, *jéditi* pored *ijèditi*, *jêdak* ili *jédak* pored *ȉjedak*, *ijèdak*. Oblici *jësti*, *jëdêm*, *jëlo* i t. d. postali su od *esti* i t. d., pa je po zakonu, koji je u staro doba vrijedio, ispred *e* došlo *j*; od istoga korijena (*ed*) bilo je riječi, u kojih se *e* oduljivalo, a od dugoga *e* nastalo je *ě* (na pr. *òbjed*, *mèdvjed*, *ìzjesti;* ispor. staroslov. **обѣдъ, медвѣдь, изѣсти**); gdje je *ě* (t. j. *ē*) stajalo na početku riječi, moralo je i ono dobiti preda se *j*; vidi riječ *jäsle* u §. 102. Po malo se je u *jêm* počelo osjećati, kao da dolazi od *ě*, te je zamijenjeno glasovima *ije* (*ȉjem*), a to isto vrijedi i za *jêd*—*ȉjed* i dr. O obliku *jêm* v. još u §. 311*a*. — Riječi kao *lèćeti*, *ùćeha*, *vìđeti*, *đèvôjka*, kako se u većem dijelu južnoga narječja govori mjesto *lètjeti*—*djèvôjka*, navedene su u §. 64*a* i 68*a*.

104. U riječi *sjènica* (ime ptici) postalo je *ě* od *i*, što znamo po tome, jer drugi slavenski jezici imaju u toj riječi *i* mjesto našega *ě* (riječ stoji u svezi s pridjevom *sînjî*, t. j. ptica je prozvata po svojoj boji). — U nekoliko riječi prešlo je iskonsko *e* u *ě*. Ovamo idu mjesni prilozi: *gdjë*, *óvdje*, *óndje* (ispor. istočno *gdë*, *óvde*, *ónde*, zapadno *gdì*, *óvdi*, *óndi*). Možda je neobična ova promjena, koja je u našemu jeziku veoma stara, učinjena po analogiji drugijeh priloga, koji su se nekad po zakonu svršivali na *ě* (na pr. *dobrě*, *ljutě*, *zimě*, *gorě*, danas: *dòbro* pored *dòbre*, *ljûto*, *zîmi*, *gòre*). Teško je razumjeti prijelaz iz *e* u *ě*, što ga pokazuje riječ *jèlen*, koja se u Hercegovini

govori *jèljen* (ili *ljèljen*), a i u zapadnom govoru nalazi se *jelin*, kao što se nalazi i *Jelina* mjesto *Jèlena*, koje je žensko ime (v. u akad.-riječn.). A imamo i obrnuti prijelaz u nekojim riječma, iz *ě* u *e*; nekoliko ih je navedeno u §. 69*a*, a ovdje se može još dodati *p̏rvenac* (gen. jedn. *p̏rvênca*) pored *p̏rvijenac—p̏rvijenca*[1]); da je ovo drugo starije, to dokazuje stari slovenski jezik, u kojemu ta riječ ima ѣ. Za riječ *mlȁdênci—mlȁdenâcâ* pored *mlȁdijenci—mlȁdjenâcâ* (*mlȁđenâcâ*) ne može se reći, je li u njoj starije *e* ili *ě*, jer i u staroslovenskom jeziku imamo u njoj i jedno i drugo. Ista je sumnja i za riječ *brȁtênci—brȁtenâcâ* pored *brȁtijenci—brȁtjenâcâ*. Još treba spomenuti pridjeve kao *d̏rven*, *mjȅden*, *grȍzden*, *lȅden*, koji su mjesto današnjega *e* imali nekad *ě*, što dokazuje stari jezik sa svojim ѣ u tijem pridjevima. Isto *e* kao u *d̏rven* i t. d. imamo i u riječi *Slàvenin* (gdje je iza nastavka *-en* još pristupio nastavak *in*), *Slavéni*, *slàvênskî*, koje bi po svjedočanstvu staroga jezika upravo mjesto *a* morale imati *o*, dakle *Slòvenin*, ali su *a* u novije vrijeme uzeli naši književnici prema ruskome *a* u **Славянинъ**, kako Rusi govore i pišu.[2]) Ovdje još možemo dodati, da riječ tamna postanja *mèzimac* ili *mljèzimac* Daničić piše *mjezimac* is.-nav. 6.26., 3car. 16.34.

105. a) Iza *r* prelazi *ě* u *e* u južnom govoru: ali taj zakon nije do kraja izveden. Imamo na pr. *mrȅža*, *srȅsti*, *crȅti*, *zrȅti*, *brȅgovi*, *vrȅmena*, *trȅbati*, *sredìna*, *srȅdnjî*, *okòreti* (*okòreo*), *rȅzati*, *prèstati*, *prepísati*, *prȅdrâg* i t. d., gdje svuda *e* stoji mjesto negdašnjega *ě*. To dokazuje ne samo stari jezik, koji svuda tu ima ѣ, već i sam današnji, jer imamo na pr. *brȉjeg* prema *brȅgovi*, *vrijème* prema *vrȅmena*, — *srijèda* prema *sredìna*, — *prijèpis* prema *prepísati* i t. d. Ispor još: *presnoća*. *D.* pisma 149., *uvreda* *D.* 1 mojs. 16 5., *uvrede*. psal 10.7., **вредниjи**. posl. 41. Ali ima riječi, gdje iza *r* stoji *je* mjesto staroga *ě*: *grjehòta*, *grjȅ·an*, *grjȅšnîk*, *grjȅšnica*, *pògrješka*, *strjèlica*, *strjèljâč*, *nadstrjeljívati*, *korjènčić*, *gòrjeti*, *rjèčica*, *rjȅčit*, *starjèšina*, *stȁrjeti*. Gdjekoje opet riječi kao da mogu imati i *e* i *je* iza *r*: mjesto *gȍre* (njem. oben, lat. supra) govore u Hercegovini *gȍrje*; *rjȅđî* ima Vuk u rječn. kod **риjедак**, a *ređe* kod **разриjедити**; ispor. *ređe* *D.* istor. 61., 262., *ređi* 190., 288., Vuk u rječn. ima *krȅpak*, *krȅpôst*, a Daničić u tijem riječma piše *je*:

---

[1]) Ne smeta ovdje ništa sitna razlika u značenju ovijeh riječi: *p̏rvenac* je prvi roj, a *p̏rvijenac* je vođa, t. j. prvi u svatovima ili u vojsci. — Ovo drugo bilo bi po svoj prilici bolje pisati *prvjenac*; vidi bilješku Daničića u „Glasniku srb. slov.“ VIII. 40.

[2]) Nije dobro, što gdjekoji misle, da po južnom narječju u nas mora biti *Slovjenin*, *slovjenski* za to, što je u starom slovenskom jeziku tako (**Словѣнинъ словѣньскъ**); jer kad bi to bilo pravo, onda bi moralo biti i *drvjen*, čega jezik nikako ne poznaje, već samo *d̏rven*. Ni Rusi ne pišu ovo ime prema staroslov. obliku, već po zakonima svoga jezika: **Славянинъ** (t. j. s *я*, a ne s ѣ).

krjepki. pisma 282., *krjeposti* 300., psal. 18.1., *krjepost* 1mojs. 49.3., psal. 22.15, 27.1., *krjepke* 2mojs. 3.19., 5mojs. 34.12., *krjepkom*. 2 mojs. 6.1., 13.3., 32.11., *krjepku* 5mojs. 3.24., *krjepak* 3 car. 11.28., psal. 118. 27. — Iz riječi *trëbati*, *pòtreba* prešlo je *e* (mjesto *ije*) u *upotrébiti*; tako je i u *crénje* prema *crëti*, u genitivu množine *mrêžâ* od *mrëža*.

b) Ima nekoliko riječi, u kojima *ě* iza *l* također prelazi u *e*. Evo ih: *klȅn* (pored *klȉjen*), *prijèklet* (prema *klȉjet*), *lèpak* (prema *lijèpiti*), *Plȅševica* (pored *Pljȅševica*, ime planinama), *òpletati*, *zàpletati*, *ùpletati* (u staro doba *oplětati* i t. d.). Ovako mislim da se govori i *pozleda* prema *pozlijèditi*. Ali ima više riječi, gdje *ě* iza *l* ostaje; na pr. *ljepòta*, *mljȅti*, *bljedòća*, *pòsljednjî* ili *pòsljednjî* i t. d.

106. a) Od negdašnjega *ę* postalo je *ě* u riječma: *osijècati*, *òsjeći* (o vodi), *ȍsjeka*, *Ȍsijek* (t. j. mjesto, gdje voda osijeca); ali prema tome imamo i s pravilnijem *e*: *sȅka*; dalje imamo *ě* mjesto staroga *ę* u *djètao*, *jästrijeb*. Ispor. u staroslovenskom jeziku *sęknąti*, *dętlъ*, *jastrębъ*.

b) U §. 74. navedeni su primjeri, u kojima je *ě* prešlo u *i*. Ovdje ćemo dodati, da Vuk u dan. (1827) 102. i 117. piše *sìkira* (mjesto *sjèkira*); u riječi *starosjèdilac* postalo je *i* po svoj prilici prema genitivu *starosjèdioca* (gdje *i* mjesto *ě* stoji kao u *diòba*, *hfio* i t. d.); u Daničića, istor. 275. nalazimo (gen. množ.) *starosjedjelaca*. — U muškom rodu prvoga glagolskog pridjeva često se govori *je* mjesto *i*: *sjȅo* i *sȉo*, *srȅo* i *srȉo*, *jȅo* i *io* (tako piše Daničić u »oblicima« VI. izd., 64., a Vuk u rječn. *jȉo*, koje će biti po zapadnom govoru; ispor. *ìzjeo* i *ìzio*). Ispor. još: *htjeo*. drž.-izd. III. 68., 104., 110., laži i op. 34., pjes. II. 48., **ćeo**. posl. X., XXV. LI., *šćeo* pjes. I. 32., posl. 85. 102., *smjeo*. drž.-izd. III. 38., 118., pjes. I. str. V., *življeo* d. ap. 1 20., 2. kor. 7.3., rječn. (1852) I., drž.-izd. III. 71., *pocrvenjeo*. rječn. (1852) kod **вукодлак**, *voljeo*. kod **читлук**. drž.-izd. III. 82., 1 kor. 9.15., *stidjeo se*. drž.-izd. III. 68., *vidjeo* 111., laži i op. 14., pjes. II. 61., **виђео**. posl. X., 5., 47., 68., *željeo*. luk. 22.15., 23.8., rimlj. 9.3., drž.-izd. III. 120., **трпљео**. posl. 13., **обољео**. 68., **завиђео**. 272., **бољео**. 280., *ogladnjeo*. pjes. I. 528.

c) Ovdje se može spomenuti oblik južnijeh krajeva *ânđio* (ima ga Vuk i u prip. 157., 164.) mjesto *ânđeo* ili *ânđel*, koji je nastao tako, što se *-đe-* u genitivu *ânđela* krivo osjećalo, kao da je postalo od starijega *-dě-*, kako se na pr. onamo govori *vȉdio* prema *vȉđela*. Tako je krivoga jezičnog osjećanja plod i paštrovsko *záćeljak—zátijeljka* mjesto *zàtiljak—zàtîljka*; mislilo se, da je *i* u *zàtîljka* postalo od *ě* kao na pr. u *bìljeg* (v. §. 74): za to je *zatiljka* okrenuto u *zatijeljka*, a prema tome je načinjen nominativ *zaćeljak*, kao što je *zásjenak—zásijenka* (v. §. 103). — Mjesto *pàstîr* (gen. *pastíra*) govore Dubrovčani

pàstijer (gen. *pastijèra*). Tako i neke strane riječi imaju završetak *-ijer* pored *-ir: tàlijer (talijèra* ili *tàlîr—talíra*, tal. tallero), *pùtijer* (*putijèra* ili *pùtîr—putíra*, grč. ποτήριον), *kòlijer (kolijèra* ili *kòlîr—kolíra*, franc. collier, njem. Kollir), *kòndijer (kondijèra* ili *kòndîr—kondíra*, madž. kondér), *dùblijer* (*dublijèra* ili *dùplîr—duplíra*, tal. doppiere). Samo *ijer* ima riječ *dàcijer* (*dacijèra*, tal. daziere). Možemo misliti, da je narod na pr. prema *dùblijer* načinio *pùtijer*, a opet prema *pùtîr* da je načinio *dùplîr* i t. d., a kad se tako našla jedna ili dvije riječi i s *ir* i s *ijer*, onda su lako mogle i druge dobiti obadva ta završetka, a za tuđijem riječima mogla se povesti i domaća *pàstîr—pàstijer*, u kojoj je samo *ir* zakonito, jer je nekad ispred *r* stajao samoglas *y* (ъı), od kojega po zakonu ne može postati drugo do *i*. Ispor. još: *kòsijer*, *vòdijer*, koje riječi u slovenskom jeziku glase *kosir*, *koser*, *vodir*, *voder*, što je onako kao u nas *pàstîr—pàstijer*.

d) Glas *ě* stoji još u ovo nekoliko riječi stranoga izvora: *Stjèpân* (pored *Stèvân*, *Stèfân;* u zapadnom govoru *Stipan*, grč. Στέφανος), *lȉjer* (grč. λείριον), *nȁlijep* (tal. nappello, glasovi su *p* i *l* premetnuti), *lȉjevča* (madž. löcs); u §. 69*a*. navedena je riječ *pènêzi (pìnêzi* po zapadnom govoru), koja je u starom jeziku iza *p* imala *ě*. Ovdje se mogu dodati i riječi *Mljȅt*, *Srȉjem* (ist. *Srêm*, zap. *Srîm*), *šljem*, od kojih je prva postala od lat. oblika *Melita*, pošto je *i* ispalo (ispor. *Curicta—Krk* u §. 90), a *-el-* prešlo u *-lě-* kao u *mljȅti* od *melti* (v. §. 47*a*); druga je riječ načinjena ili od lat. *Sirmium* ili od grč. Σίρμιον, pa je valjada najprije *i* iza *s* pretvoreno u *e* (v. u §. 69*b* potvrda za taj prijelaz u stranijem riječima), a onda je od *Serm* postalo *Srěm*, *Srȉjem* (kao *drijèti* od *derti* po §. 47*a*), a *šljem* dolazi od njem. Helm; tu je najprije *h* ispred *e* pretvoreno u *š* (v. §. 93*a*), a onda je *el* prešlo u *lě*.

e) U narodnijem se pjesmama *ě* u prilogu *vȉdjela*, *vȉdjelo* često izbacuje: *vid'la*. pjes. I. 225., 252., 607., II 300., III. 140., 203., *vid'lo*. II. 309., *vid'li* III. 523. Ispor. *vid'la* i u posl. 34.

Premjene glasova zajedničke.

107. a) Kad se u kojoj riječi sastanu dva jednaka suglasnika onda od obadva nastane samo jedan Tako imamo na pr. *odijèliti* (mjesto *oddijeliti)*, *pòdanîk* (mjesto *poddanik)*, *mȅka*, *mȅko* (mjesto *mekka*, *mekko;* u staro doba je bilo: mękъka, mękъko), *ȉstinî*, *ȉstinâ* (mjesto *istinni*, *istinna*, u staro doba: istinьnъ, istinьna), *kȁmen*, *kȁmena*, *kȁmeno* (mjesto *kamenьn*, *kamenьna*), *plȁmen*, *plȁmena*, *plȁmeno*, — *strȁn*, *strȁna*, *strȁno*, *jedànaest* (mjesto *jedan na deset*, v. §. 65*c*., 70*a*), *sȁti* (mjesto *sъsati*), *rȕski* (mjesto *russki*), *nèbeskî*, *rasìonî* (mjesto *rassioni*, na pr. svijet,

t. j. vas silni), *iza* (mjesto: *iz za*), *bezákonīk*, *bezákonje*. O superlativima *naj jači*, *naj južniji* v. §. 38*b*. Od *llj* postaje *lj* u *šàljiv* (od: *šalljiv*), od *nnj* biva *nj* u *jèsenjî* (od: *jesennji*). — Također ostaje samo jedan, i to drugi suglasnik, kad se sastanu jedan do drugoga takova dva, koji su jedan prema drugome kao zvučni prema bezvučnome, na pr. *dt*, *zs* ili *kg*, *pb*. Po tom pravilu imamo na pr. *òtjerati* (mjesto: *odtjerati*), *natrčati* (mjesto: *nadtrčati*), *lāka*, *lāko* (mjesto: *lagka*, *ŀagko*, u starom jeziku *lьgъka*, *lьgъko*), *drūkuda* (mjesto *drugkuda*), *ràsipati* (mjesto: *razsipati*), *vèslo* (mjesto: *vezslo*), *povrijèslo* (mjesto: *povrijezslo*), *dògod* (u Vuka griješkom: *dogòd*, mjesto: *dokgod*), *ùžba* (postalo od: *uštьpьba*; tu je dakle ispalo ne samo *p* ispred *b*, već i *t* među dva suglasnika, a *š* ispred *b* prešlo je u *ž*), *pedèsēt*, *devedèsēt*, *šezdèsēt* (mjesto *šestdeset*, gdje je *t* ispalo, a *s* ispred *d* prešlo u *z*), *zdénac* (postalo od *stdenac*, koje je ista riječ sa *studénac*, v. §. 119). Iza svega ovoga vrlo je lako dokučiti, za što *zš* prelazi u *š*, a *zž* u *ž*; na pr. *ràširiti* (mjesto *razširiti*), *ižèniti* (mjesto: *izženiti*); *zš* prešavši skupove *sš*, *šš* promijenilo se u *š*; a *zž* prešavši skup *žž* promijenjeno je u *ž*. Ovamo bi se možda mogle brojiti riječi *simìdžija*, *burmùdžija*, što smo ih imali već u §. 96. i rekli, da je i u njima ispred *dž* (t. j. џ) ispalo *t*, t. j. nije ispalo *t* upravo ispred *d*, već ispred afrikate, kojoj je prvi dio *d* (v §. 32). Od *cč* nastalo je *č* u *Gròčica* (ime potoku, što teče kroz varošicu *Gròckû*); to stoji mjesto *Grocčica*, a ovo je od *Grockica*, t. j. *k* ispred *i* prešlo je u *č* (a *c* u *Gròckâ* postalo je od *ts*); tako je i *Gačanin*, *Gròčanin* u §. 62*c*.

b) U nekoliko riječi mijenja se samoglasnik ili suglasnik prema samoglasniku ili suglasniku u drugome slogu, da mu bude jednak ili bar sličan Tako je riječ *pèpeo* glasila nekad *popeo* (ili *popel*, gdje je *po-* prijedlog, a *-pel* je od istoga korijena, od kojega je i *páliti*) i dobila je u prvom slogu *e*, da bude isti samoglas, koji je u drugome. Mjesto *jèlen* govore u Hercegovini *jèljen* (u §. 104.), a ovo je opet promijenjeno u *ljèljen*, da bi u dva sloga, što dolaze jedan za drugijem, bio isti suglasnik. S istoga je razloga nastalo *lj* (mjesto *l*) u riječma tuđega izvora: *ljìljan* pored *lìljan* (od lat. lilium), *ljûlj* (od lat. lolium, v. § 97*b*); ove je lat. riječi primio narod u obliku (da ga ćirilicom napišemo) **лилјум**, **лолјум**, i od лј nastalo je љ u drugom slogu. Crnogorci mjesto *sèžânj* (gen. *sèžnja*) govore *šèžanj* (gen *šèžnja*). Govori se *jarèbica* i *jerèbica*, a ne zna se, koje je iz kojega izišlo, jer i drugi slavenski jezici imaju i jedno i drugo. Za primjer, gdje je samoglas drugoga sloga promijenjen prema samoglasu prvoga, može služiti riječ *hèrceg* (od njem. *Herzog*)[1]. Vidi i riječi *nèvjesta* u §. 360*i*, *krevèljiti se* u §. 384.

[1]) Nije nužno misliti, da je ova riječ uzeta iz madž. *herceg*.

108. a) Izjednačivanju, što smo ga sada imali, protivno je razjednačivanje, t. j. samoglasnik se ili suglasnik mijenja ili ispada za to, da ne bude isti, ili bar da ne bude sličan glas u slogovima, koji na blizu stoje. — U riečn. (1818) na str. LXVIII. veli Vuk, da se pored *mòljênje*, *bàljênje*, *búnjênje*, *bránjênje* govori (»osobito u Resavskome i u Sremačkom narječiju«) također *molenje, balenje, bunenje, branenje* i da je tako običnije. Ali ovako je on veoma rijetko pisao: u rječn. (1852) nalazi se samo *vènênje*, u eman. 26. ima *palenje*, a u mil.-obr. 64. *branenju*. Razjednačivanja radi nastalo je *dàbar* od negdašnjega *babar* (svi drugi slavenski jezici imaju i na početku *b*). Mjesto *r* imamo *l* u ovim stranim riječima: *flànêr* (tal. flanella), *Gȑigorije* (grč. Γρηγόριος), *poklìsâr* (grč. ἀποκρισιάριος), *salàndâr* (grč. σαρχντάριον); a *n* mjesto i pored *r* nalazi se u *bènberin* ili *bèrberin* (turski berber, a ovo je iz tal. barbiere; riječ *nèìmâr* uzeta je iz turskoga jezika, gdje se veli *mi'mar*.

b) Od *bùkva* imao bi pridjev upravo glasiti *bukvov*, ali se to ne govori, već *bùkov*, a tako je i *smȍkov* (Daničić, osn. 40) od *smȍkva* i *cr̀kôvnî* mjesto *crkvovni* od *cȑkva*. Imamo *oskŕnìti*, a pored toga *skȑnâvan, skrnáviti,* gdje je iza *k* ispalo *v* za to, jer dolazi dalje. Govori se i *onòmadnašnjî* i *onòmadašnjî*, gdje je ispalo *n* poradi *nj*, koje dalje dolazi. Tako je i *pȍskura* (pored *prȍskura*) od grč. προσφορά i *gùsâr* od lat. cursarius. Od riječi *gràbar* genitiv je *gràbara* i *gràbra;* u ovom drugom obliku može drugo *r* ispasti, te onda ostaje *gràba,* prema čemu je načinjen i nominativ *gràb*; ali u obliku *gràbar—gràbra* može ispasti i prvo *r*, te onda dobivamo *gabar—gabra* (vidi u akademičkom rječniku).

109. Nekad je narod naš kao i svi drugi Slaveni imao mnoštvo ličnijeh imena, koja su se za muški rod svršivala na *-slav*, a za ženski na *-slava*, na pr. *Stànislav*, *Stànislava*. Ali danas, koliko je tijeh imena sačuvato, sva se svršuju na *-sav* i na *-sava* t. j. bez *l* iza *s*. Imamo: Bèrisav, Bògosav, Bùdisav, Drȁgosav, Kràisav i Kràisava, Ljùbosav i Ljùbosava, Milisav i Milisava, Mȉlosav, Mȉrosav, Ràdisav, Rȁdosav ili Rȁosav (v. §. 65*c*), Skòrosav i Skòrosava, Stànisav i Stànisava, Stòisava, Vlàdisav i Vlàisav (u §. 65*c*), Vukòsav i Vùkosava. Pored tijeh imena imamo prezimena: Budisavljević, Radosavljević, Vladisavljević, Vukosavljević i t. d., koja su izvedena iz pridjeva: Budisavljev, Dragosavljev i t. d. Sva je prilika, da je *l* počelo ispadati najprije u ovijem pridjevima, i to razjednačivanja radi; na pr. *Budislavljev* promijenjeno je u *Budisavljev*, a kad se ovaj oblik bez *l* utvrdio, onda je počelo *l* ispadati i u *Budislav,* te je nastalo današnje *Bùdisav*. Tijem su načinom nastali i svi drugi naprijed navedeni oblici bez *l*. Vrijedno je dodati ovdje, da u istor. Daničić

pomenuta i slična imena piše s *l*, a pridjeve bez *l*. Ispor. na pr. *Radislav*. 25., 26., *Vladislav*. 26., 27., *Svetoslav*. 32., *Ninoslav*. 146., 147., *Ninoslava*. 147., *Miroslava*. 156., *Radoslav*. 170., 207., *Radoslava*. 170., *Radoslavu*. 207., *Vojislav*. 227., — *Radosavljeva*. 25., 170., *Radosavljev*. 172., 208., 274., *Vladisavljeva*. 26., 226., *Vladisavljevoj*. 27., *Svetosavljevu*. 32., *Ninosavljev*. 147., *Ninosavljevo*. 148., *Ninosavljevu*. 260., *Mirosavljeva*. 150., *Vojisavljevu*. 227. Od toga pravila ima u toj knjizi Daničićevoj samo nekoliko izuzetaka: *Radosav*. 345., *Radoslavljeva*. 221., *Ninoslavljevu*.[1]) 285. — Ovamo treba dodati i riječ *blăgosôv* pored *blăgoslôv*, *blagosòviti* pored *blagoslòviti*, *blagosívljati* (ili *blagosiljati*, v. §. 99.) pored *blagoslívljati*; najbolje će biti za te riječi reći, da je u njima drugo *l* ispalo za to, jer se jedno *l* nalazi već u prvom slogu.

110. Za metatezu ili za premetanje glasova ima dosta primjera: za neke se može reći, da su glasovi premetnuti poradi lakšega izgovora; takva je riječ *žlìca* mjesto *lžica* (v. §. 45), gdje je narodu *žl* lakše izgovarati nego *lž*. Ali ima i takvijeh primjera, gdje se pravi uzrok metatezi ne može reći: takva bi riječ bila *nàvre* mjesto i pored *nàčve* (koje je starije). Još ćemo zapamtiti, da se ne premeću samo glasovi, koji se nalaze jedan tik do drugoga, već i oni, koji su drugijem glasovima rastavljeni; tako je na pr. *tȑcalo*, kako u Boci govore mjesto *cȑtalo*. — Nekad se govorilo *vsega*, *vsemu*, a narodu je bilo to pomučno izgovarati, te je od toga načinio *svèga*, *svèmu*, a onda je to provalilo i u nominativ, te se pored *väs*, gdje nije izgovoru nikakve teškoće, govori također *säv*. — Od negdašnjega *vetъh* nastalo je u krajevima, gdje se *h* ne izgovara, *vět*, ali u Hercegovini je *h* pretvoreno u *g* (v. §. 72*a*) i pošto je ъ ispalo, pretvoreno je *t* ispred *g* u *d*, ali onda je oblik *vedg* okrenut u *vègd*, *vègda*, *vègdo*. — Mjesto *lȉpšê* (t. j. *ljȅpšê*) govore u Imoskom *lȉšpê*, a u Boci i u drugim južnim krajevima pored njihova *ljȅršî* (v. §. 98) govori se i *ljȅšvî* (Vuk u rječn. kod лијеп) i *vljȅšî*. — Pored *óvdje* ili *óvđe* čuje se u narodu i *vódje* ili *vóđe*; tako je i *nódje* pored *óndje*. — Davnašnje *kto* (upravo *kъto*) pretvoreno je poradi lakšega izgovora u *tkȍ*, a tu se *t* može odbaciti, te se govori i *kȍ* (v. §. 96). Sličnijem načinom negdašnje *kъde* (s *e*, a ne s *ě*, v. §. 104), prešlo je u *gde* (v. §. 79*b*), a otud je metatezom nastalo *dge* (za koje u starijem jeziku ima potvrda): tu je opet moglo *d* otpasti (kao *t* u *tkȍ*), i tako je nastalo *gȅ*, za koje Vuk veli, da se govori u Paštrovićima, u Crmnici i oko Bara. — Staro *mogila* prešlo je u *gòmila*. — Današnje *žȑvanj* (gen. jedn. *žȑvnja*) postalo je metatezom; ispor. na pr. češki *žernov*, ruski **жерновъ**. — Da je metateza i u *dòckan*, *dòcne*, to smo vidjeli u

[1]) U I. izdanju ove knjige (god. 1858) ne drži se Daničić rečenoga pravila tako oštro kao u drugome.

§. 62*b*. — Glagoli *žmíriti*, *žmúriti* imaju *žm* mjesto *mž*, koje se u nekim slavenskim jezicima i nalazi, a korijen je isti, koji je u *namàgnuti* (na-mъg-nu-ti), *nàmignuti*. — Od pomenutoga malo prije pridjeva *vetъh* izveden je sasvijem pravilno glagol *ovètšati*, ali pored njega ima u narodu *povèštati* i *izvèštati*. — U južnijem krajevima govore *cŭkati* mjesto *kŭcati*, koje je starije. — Riječ tamna postanja *kòčânj* govore i *čòkânj*; iz poređenja s drugim slavenskim jezicima izlazi, da je ono prvo starije. — Što govorimo *čvȓst*, *čvŕsta*, to je nekad glasilo *črstrъ*, *črstva*, kako imaju svi drugi slavenski jezici. — Mjesto starijega *njûška* čuje se u narodu i *šûnjka*, tako isto pored *njŭšiti* ima i *šŭnjati*. — Pored *òdânlê* govori narod i *òndâlê*, v. §. 58*a* (bilješka). — U jugoistočnijem krajevima Srbije mjesto *svànuti* govore *sàrnuti*, a od ovoga dalje nastaje *sàmnuti* (v. §. 82). — Rišnjani mjesto *sèdlo*, *sèdlati* govore *sèldo*, *sèldati*, jer im je valjada *ld* lakše izgovarati nego *dl*. — Što ostali narod govori *pȁzuho*, to Imoćani govore *pȁuza* (bez *h* i s promjenom roda). — U §. 52. već je navedeno i protumačeno *plândovati*, koje je postalo od *pladnovati*. — Glagol *cvàsti—cvàtêm* postao je od *cvъsti*, *cvъtem*, i taj red glasova imaju i svi drugi slavenski jezici: što dakle u jugozapadnijem krajevima govore *càvtjeti—càvtîm* (t. j. *cъvtěti*, *cъvtim*), to je metateza. — Mjesto *péčiti se* govore u Banatu *čépiti se* (da je ono prvo starije, to se vidi iz Daničićevijeh »Korijena« 280). — U §. 64*a* i 68*a* vidjeli smo, da je *dóći*, *náći* postalo od *dójti*, *nájti*, a *dôđêm*, *nâđêm* od *dôjdêm*, *nâjdêm*. Obrnuti prijelaz iz *dj* u *jd* pokazuje riječ *lâjdica* (za koju piše Vuk, da se nalazi »u Hrvatskoj u kršćana«), koja je postala od **лаДјица**, što je izvedeno od negdašnjega **лаДја** (t. j. *ladъja*), otkle je današnje *lâđa*. — Što se u »Hrv. primorju« govori *zàik* (t. j. *zajik*), to je postalo metatezom od *jàzik*, koje je na čakavsku mjesto *jèzik*. — Riječi *nòriti*, *nòrac* zamjenjuju se riječima *ròniti*, *ròнac*, gdje ne će biti prosta metateza, već su tu pomiješana dva glagola različnoga postanja i značenja; pravo je značenje glagolu *ròniti* upravo »odvaljivati« (na pr. voda brijeg *roni*), u kojem ga imaju i drugi slavenski jezici.[1])

111. a) U stranijem se riječima također nalazi dosta potvrda za metatezu. Evo ih: *àlvatan* i *àvlatan* (iz turskoga alvat), *akrìđakon*, *akrimàndrit*, *akrijéra* (s *h* mjesto *k*, v. §. 79*a*, grč. ἀρχιδιάκονος, ἀρχιμανδρίτης, ἀρχιερεύς), *bàrjak* (turski bajrak), *bàrjam* (tur. bajram), *vedènîk*, *vedènîčkî* pored *ledènîk*, *ledènica*, v. §. 53*a*, *karàula* ili *kalàura* (tur. karavul), *mavlúta* ili *malvúta* (tur. mahlute), *mȁnastîr* ili *nȁmastîr* (grč. μοναστήριον),

---

[1]) Metateza će biti i u riječi *zȍbovina*, koja znači isto, što *zóvina* (t. j. drvo od *zove)*, a ova je riječ postala od *bzovina bъzovina* (v. §. 61*c)*; od ovoga drugog razvilo se *bazovina*, otud metatezom bilo bi *zabovina*, ali toga nema, već *zȍbovina*, gdje je nejasno prvo *o*.

Mèrjema ili *Mèjrema* (tur. Merjem), *pùška* (u starije doba *pukša*, njem. Büchse), *nàlijep* (tal. nappello, v. §. 106*d*), *cvèkla* (v. §. 62*b*), *žmûl* ili *žmûo* (u starije vrijeme *mžul*, lat. modiolus, bit će iz kojega talijanskog narječja, u kojemu je lat. *-di-* ili *-dj-* prešlo u *ž*), *kàplâr* (i *kàprâl*, njem. Corporal). O riječima *Vratolòmije*, *Mráta*, *mràmôr* vidi u bilješki §. 47*a*.

b) Premetanje je i to, što *-ćn-* u južnijem krajevima prelazi u *-tnj-*, t. j. *j* iz jednoga suglasnika prelazi u drugi. *ć* kao da se rastvori najprije u *tj*, a onda *tjn* prijeđe u *tnj*. Takve su riječi: *bòžićnî*—*bòžitnjî*, *kùćnî*—*kùtnjî*, *nòćnî*—*nòtnjî*, *pomòćnīk*—*pomòtnjīk*, *gàćnīk*—*gàtnjīk*. I *vòćnjâk* prelazi u *vòtnjâk*, koje se govori i osim južnijeh krajeva kao i *pètnjâk* pored *pèćnjâk*. Ispor. *votnjak D.* pjes. 4.13., *votnjake*. prop. 2.5., a Vuk je i one druge riječi pisao gdješto na južnu s *tnj*: *božitnje*, *božitnjega* riječn. (1852) kod божић, *kutnji* kod старјешина. — Prijelazu *ćn* u *tnj* odgovara prijelaz *đn* u *dnj*, što ga imamo u riječi *vòđnica*—*vòdnjica*. A obrnuto je u *dȍljnî* pored *dȍnjî* (ovo od *dolnji*) prešlo *lnj* u *ljn*.

112. Kad se sastanu dva samoglasa jedan do drugoga, to su stari književnici rimski nazvali svojim jezikom »hiatus«, a mi ćemo prevesti tu latinsku riječ i pomenuti slučaj zvati zijev. Ovaj je izraz veoma dobar, jer kad izgovaramo na pr. *ao* jedno iza drugoga, tu se nigdje ne načini u ustima nikakav ni zatvor ni tjesnac, koji je nuždan za izgovor svijeh suglasnika (v. §. 26—32), usta su dakle dok izgovaramo *ao*, jednako otvorena, t. j. kao da »zijevaju.« — Zijev je u jeziku našem dosta rijedak, a gdje ga u pravim domaćim riječima i imamo, nije svuda od davnina, već od skora. Stari je zijev u složenijem riječima kao: *naòštriti*, *naùčiti*, *pàûk*, *pòočim*, *neùgodan*, *uòčiti*, *cr̀nook*, *plàvook*, *tvrdòust* i t. d.; ovamo se mogu brojiti i onomatopoetske riječi kao *jàûk*, *jaùkati*, *maùkati*. Novi je zijev u riječima, koje su ga tako dobile, što je *l* prešlo u *o*, na pr. *dào*, *čúvao*, *kùpovao*, *ùzeo*, *vèseo*, *čùo*, *žèteoci*, za tijem u riječima, gdje je između dva samoglasa ispao koji suglasnik; na pr. *dvánaest*, *trínaest* (v. §. 65*c*); *kào* (v. §. 79*a*), *čòek*, *kràosica* (v. §. 99); u krajevima, gdje se *h* ne izgovara, čuje se *straòta*, *máati*, *nèoticê* mjesto *strahòta*, *máhati*, *nèhoticê* i t. d. Zijeva ima dakako i u stranijem riječima: *viláet*, *mukàet*, *karàula*; tako je i *gèâk*, *geáčiti se*, koje su riječi neznana postanja. Što Vuk piše *maècak* i *maèčak*, to bi po svoj prilici bolje bilo pisati s *j* između *a* i *e*; ispor. *majúšan*. U riječima kao *bìo*, *diòba*, *čìnio* i t. d., zijev je samo za oko, a doista ga nema, jer se u tim i sličnim primjerima izgovara *j* (v. §. 37 i 76*a*). Da se zijev nalazi i u stranijem riječima, koje nijesu narodu poznate, već ih upotrebljavaju književnici, kao

na pr. *geomètrija*, *poètičan*, *rèalan*, *zoològija* i t. d., to je dosta samo napomenuti. O riječima kao *bibliotéka*, *milîôn* v. §. 39*a*.

113. Svi ovi sada navedeni zijevovi ostaju u književnom jeziku, kako su njime pisali Vuk i Daničić onako bez promjene, a u narječjima se često zijev uklanja. U rječniku Vukovu nalazimo ovčija imena *vrànôka* i *žùtôka*, koja su postala stezanjem od *vrànooka*, *žùtooka*, a nije zabilježeno, iz kojega su kraja te riječi; što u istom rječniku nalazimo i *konúrôskî*, *Konúrôka* (od: *Kònâvlje*), to će biti po narječju onoga kraja; za to u Daničića nalazimo: *konavaoski*, v. §. 85*a*. Mjesto *jedànaest*, *dvánaest* i t. d. Vuk i nema u rječniku *jedanest*. *dvanest* i t. d., ako *dvanest* i ima u pjesmama II. 90., 617., III, 156. Iz akademičkoga rječnika vidi se, da su stegnuti oblici ovijeh brojeva na *-nest* mjesto *-naest* obični samo u pjesmama i govoru južnijeh krajeva. Završetak *-ao*, koji je postao od *-al*, steže se u Dubrovniku, u Slavoniji, u Bačkoj i u Banatu u *-o*; na pr. *čuvo*, *kupovo*, *poso* i t. d. mjesto *čúvao*, *kȕpovao*, *pòsao*; u tijem se krajevima govori i *uzo* mjesto *ȕzeo*, a u Srijemu se čuje i *veso*, *debo* mjesto *vèseo*, *dèbeo*; crnogorsko *preo* (od *preko*, v. §. 44*c*) glasi i *pro*. U izdanjima narodnijeh pjesama Vuk ovake oblike bilježi s apostrofom, na pr. *d'o* II. 8.; *rek'o* II. 77., *ves'o* I. 628. i t. d. On je to činio, jer je mislio, da ti oblici nijesu postali stezanjem dvaju samoglasa u jedan, već tijem, što je jedan ispao; prema tome on bilježi i na pr. *pisa'* (mjesto *pisao*) i t. d., što je po crnogorskom govoru, misleći, kako je u *piso* otpalo *a*, tako u *pisa* da je otpalo *o*. To svoje mnijenje Vuk izriče u posl. XXVII. i u »pismima« 52. Tako u pjesmama bilježi Vuk i *dvan'est* misleći, da ni tu nema stezanja, već da je ispalo *a*. Ali poradi primjera kao *sòkô*, *vô*, *sô*, gdje je *ô* za cijelo nastalo stezanjem od *oo* (a ovo od *ol*), a ne ispadanjem jednoga *o*, i poradi primjera staroga stezanja, koji će se navesti u §., što dolazi, bolje će biti držati, da je u navedenijem primjerima doista stezanje, a ne ispadanje, i za to da ih je bolje pisati bez apostrofa.

114. U nekoliko riječi još je u davnini nastalo stezanje dvaju samoglasa, koji su bili ili su još i danas rastavljeni glasom *j*. Tako na pr. pored *pòjâs* govori se *pâs*; pored *mòjega*, *tvòjega* govori se *môga*, *tvôga*; a jamačno je *dvóga*, *tróga* postalo od *dvojega*, *trojega*; pored *svȁkojâko* imamo i *svȁkâko*. Današnje *zêc* postalo je od starijega *zajec* (staroslovenski заѩць), koje je sačuvato u mjesnom imenu *Zȁečâr*, koje se govori i *Zajačar*. dan. (1827) 37., 51., (1828) 224., a pišu ga i *Zaječar* (na pr. Daničić u »Korijenima« 64); *bân* je postalo od negdašnjega *bojan* ili *bajan*, kako se po svjedočanstvu istorije zvao avarski jedan knez u VI. vijeku (ispor. s tijem postanje riječi *krâlj*, *ćèsâr*, *cȁr* u bilješki §. 47*a*). U X. vijeku to se ime valjada još izgo-

varalo *bojan*, dok ga grčki pisac toga vremena Konstantin Porfirogenit piše βοάνος. U oblicima *čûvâm, čûvâš, čûvâ, čûvâmo, čûvâte* razvilo se *-a-* iz negdašnjega *-aje-*; dakle na pr. *čûvâte* iz *čuvajete*, kako se u staroslovenskom i u ruskom jeziku doista nalazi; a i mi još i danas *j* imamo u 3. licu množ. *čúvajû*, gdje nema stezanja, i za to je *a* kratko. Od *glèdati* nastalo je najprije *gleati*, onda *glâti* (vidi §. 65c) ili *gleti* (vidi u akademičkom rječniku): od *òvamo* preko *oamo* izišlo je *âmo* (v. §. 99).

115. Rijetki su primjeri za ispadanje slogova u riječima. Što se govori *bremènoša, zakònoša, ikònos, Tànkosa*, to svatko vrlo lako uviđa, da je postalo od *bremenonoša, zakononoša, ikononos, Tankokosa* za to, jer se osjećalo neugodno, da dva sloga u riječi jedan pored drugoga jednako glase. Na to je nalik i *čàslovac*, što je postalo od *časoslovac*. Teže je razumjeti riječ *čmíčak*, što se govori u Boci mjesto *ječmičak;* u pjes. III. 189., 215. nalazi se *viš* mjesto *vidiš*; mnogo jače skraćeno je *mȍžda* mjesto *može biti da*. Govori se *hȍli* mjesto *hoćeš li*, u Crnoj Gori *hômo* mjesto *hòdimo* (u Dubrovniku *hȍmo)*. Oblik *mož* ili *moš* mjesto *možeš* ne ide ovamo; vidi o njemu u §. 260.

116. a) Kad se samoglasi u riječima, što su postale od istoga korijena, po stalnijem pravilima izmjenjuju, zove se to prijevoj[1]) (njemački je izraz za to: *Ablaut*). Imamo ga na pr. u riječima: *plèsti —plôt, dàhnuti—díhati—dȕh* i dr. Budući da se ne samo slavenski jezici među sobom, već i indoevropski među sobom u pravilima prijevoja slažu, za to moramo držati, da se on nije razvio u svakom jeziku odjelito, već on potječe iz vremena negdašnje indoevropske prajezične zajednice, te ga je jedan jezik sačuvao bolje, drugi slabije. Odavde također izlazi, da se pravila prijevoja razabiraju pravo tek u poredbenoj indoevropskoj gramatici. Kako ova knjiga nije poredbena ni slavenska, a kamo li indoevropska gramatika, tako ćemo mi o prijevoju hrvatskom ili srpskom samo toliko reći, koliko možemo ne prestupajući granica ovoj knjizi postavljenijeh.

b) Kako u svakome jeziku, tako i u našemu ima množina korijena, koji su bez prijevoja, t. j. koji u svijem riječima, što su god postale od njih, pokazuju isti samoglas. Takovi su na pr. korijeni, od kojih su postale riječi: *bȉjel, bȉstar, bjèžati, krȁsti, lêd, ljût, mèđa, mijènjati, pȁdati, rôg* i t. d. Gdjekoji opet korijeni nemaju prijevoja danas, ali su ga po svjedočanstvu srodnijeh jezika nekad imali; tako mi u riječima *brôd, bròditi* i u drugima istoga korijena

[1]) Ovu sam riječ ja načinio iz glagola *prevíjati*, koji znači: „mijenjati glas", ispor. u Vukovu riječn. (1852) stihove iz nar. pjesme: zakukat ću kao kukavica, *previjat ću* kao lastavica kod превиjати.

svuda imamo samo glas *o* i nikakav drugi, ali da smo nekad imali i glagol *bresti—bredem*, to dokazuju drugi neki slavenski jezici, u kojima se taj glagol doista nalazi; tako isto imamo mi danas samo *strâža*, *strážiti* i t. d., a nekad je od istoga korijena bio u jeziku i glagol *strijeći—striježem*; ispor. još i danas u Kajkavaca *streči—strežem* (t. j. paziti, čuvati). Ima i takovijeh primjera, gdje korijen pokazuje prijevoj i danas, ali je broj njegovijeh promjena nekad bio veći: tako imamo na pr. *vúći—vúčêm* pored *vláčiti*, *nävlaka* i t. d., ali je nekad bilo i *vlijeći*, koje Kajkavci još i danas imaju govoreći *vleči—vlečem*.

117. Kako je analogija i štošta drugo u jeziku poremetila, tako ni prijevoja nije ona ostavila svuda na miru. Tako na pr. strane riječi ne bi smjele prijevoja nigdje imati, jer je prijevoj, kako je u pređašnjemu §-u rečeno, nastao još u vrijeme indoevropske prajezične zajednice, a strane je riječi naš narod iz jezika njemačkoga, grčkoga, turskoga i drugijeh uzimao mnogo stotina godina poslije, pošto se ona zajednica raskinula. Analogija je ipak i u strane gdjekoje riječi uvela prijevoj; na pr. riječ *pôst* uzeta je iz njemačkoga jezika, u kojem danas glasi *Fasten*, a nekad je glasila *fasta* (v. §. 88); otud je izveden i glagol *pòstiti*, a prema njemu je načinjen učestani oblik *ispáštati* za cijelo po analogiji mnogijeh primjera kao: *gòniti—gánjati*, *ròditi—ráđati*, *skòčiti—skákati* i dr.[1]) — Prema ovim i sličnim glagolima načinjeni su i ovi: *govòriti—razgovárati*, *oslobòditi—oslobáđati*, koji evo pokazuju prijevoj u slogu, koji pripada nastavku, a ne korijenu (u *gòvôr*, *slobòda* ide u korijen samo prvi samoglas). Što se govori *grêb* pored *grôb*, *crât* pored *cvìjet*, tu je pravilno samo *grôb* i *cvìjet*, a *grêb* i *cvât* plod je analogije prema *grèpsti—grèbêm*, *cvàsti—cvàtêm*. Tako je djelo analogije, što se govori *ùticati* pored *ùtjecati* (od *tèći)*, a obrnuto je *istjecati se* pored *ìsticati se* (od *istàknuti se)*; pravilno je u prvom primjeru samo *je*, u drugom samo *i*, kako će se vidjeti u §. 119. među primjerima.

118. a) Još treba dobro upamtiti razliku između prijevoja i prijeglasa. Pod ovim drugim imenom (koje odgovara njemačkome *Umlaut)* razumijevaju se onake promjene samoglasa, kojima uzrok stoji u međusobnom položaju glasova. Tako je na pr. prijeglas, što *o* iza *j* i iza nepčanijeh suglasa prelazi u *e* (v. §. 69*a*), ili *ě* ispred nepčanijeh glasova što prelazi u *i* (v. §. 74). Prijevoju nije uzrok u međusobnom položaju glasova, kako se svatko može uvjeriti, tko

---

[1]) Nije prijevoj *grèšljika* pored *grôš*, jer je prvo uzeto u novije vrijeme iz njem. *Gröschel*, a drugo je već odavno postalo od njem. *Groschen* (vidi u §. 53*b*. primjere *pěnêz—fének* i *škâf—šâvolj)*.

ogleda nekoliko primjera prijevoja; on ima više uzroka, od kojih će jedan stajati u različnijem pojavima indoevropskoga prajezičnog akcenta, u što se mi dakako ovdje ne možemo puštati. Prijeglas je stvar više spoljašnja, a prijevoj više nutarnja; prijeglas ne služi nikad za karakteristiku odjelitih gramatičkih kategorija, kao prijevoj što služi (ispor. na pr. *e* u *plèsti*, *nèsti*, *grèpsti*, koji glagoli znače običnu trajnu radnju, a *o* u *plôt*, *(ìz)nos*, *grȍb* služi evo za imenice izvedene od onijeh glagola: *ě* u *ùtjecati*, *polijètati* stoji u službi učestanijeh glagola i t. d.). Napokon se prijeglas vrlo rado razvija u samostalnom životu pojedinijeh jezika, i za to se mnogi i mnogi prijeglas nalazi samo u jednom jeziku, a drugi srodni jezici ne znaju za nj ništa. Iz svega se ovog dakle vidi, da se prijevoj ne smije s prijeglasom nikako miješati. Mi dakle za *i* u *biòna* ne smijemo reći, da stoji u prijevoju prema *ě* u *bȉjel*: to bi bila isto takva pogrješka, kao kad bi se reklo, da oblici *njèmu—njȏj* stoje u prijevoju (kao *plèsti*—*plôt*); oblik je *njȏj* istom u novija vremena promijenjen od *njej* po analogiji oblika *tȏj*, *òvȏj*, ne može dakle *njȏj* biti u prijevoju prema *njèmu* kao *plôt* prema *plèsti*, koje je oboje jednako staro; pa tako ni *biòna*, što je prijeglasom u novije doba nastalo, ne može činiti prijevoja s *bȉjel*.

b) Mi ćemo sada navesti potvrde za različne primjere prijevoja. U tom će nam prijegledu služiti slova ъ, ь, koja su oba u nekijem slučajevima ispala, u drugima prešla u *a* (v. §. 57), *ě* će nam služiti za negdašnji samoglas ѣ, *y* za stari glas ъı, koji je prešao u današnje *i* (v. §. 20), *ę*, *ą* za negdašnje nosne samoglase (v. §. 19). Još moramo pri ovom prijegledu držati na umu ono, što je rečeno u §. 22. o postanju samoglasa *u* iz samoglasnoga *l*, u §. 47*a* o prijelazu negdašnjega *melko*, *borda* u *mlijèko*, *bráda*, za tijem ono, što je kazato u §. 102. o dvojakome izvoru glasa *ě*, koji ćemo izvor mi ovdje tako naznačivati, što ćemo u zagradu uz *ě* metati slova *ē* i *oj*; pored *u* stavljat ćemo gdje treba u zagradu *ov* (v. §. 97*a*). Znak *0* (t. j. ništa) stoji, gdje nema nikakvoga samoglasa na mjestu, na kojemu ima kakav samoglas u drugijem riječima od istoga korijena.

119. 0 — e: *sȑce* (t. j. ono, što je u srijedi tijela, mjesto: *srdce)* — *srijèda* (od *serda); vŕšêm* (*š* postalo od *h*) — *vrijèći* (postalo od *verhti); kûn* — *klȉjen*[1]) (govori se i *klȅn* mjesto *kljen*, dakle s kratkijem *ě*, vidi §. 105*b*); *dúpsti* — *dlijèto* (v. §. 61*c*).

0—o: *mȑznuti* (pròmrznuti, zàmrznuti) — *mrȁz* (od *morz); mŕziti* (mŕžnja), — *mrȁziti* (ȍmraza); *mȑk* (mȑknuti, òmrknuti) — *mrâk*

[1]) Gdje se ovako u jednoj istoj riječi nalazi prijevoj, tu će jedan ili drugi prijevojni oblik analogijom biti zavučen iz onakijeh riječi, gdje je on zakonit.

(mráčiti se); *smŕdjeti—smrâd*; *svŕbjeti—svrâb*; *vúći* (od *vlći*) — *vláčiti* (*ȍblâk* mjesto *obvlak* po §. 99., t. j. što se navuklo); *túći—tláčiti*; *mȕsti* (*mùzara*) — *mlâz*; *òdvugnuti* — *vlȁga*. Ovamo se može metnuti i *gr̀mjeti* — *grôm*.

0—a: *prîd* (što je u staro doba bilo прндъ, tu ъ nije pripadalo korijenu, već nastavku kao i svuda u nomin. jedn.) — *dȁti* (*dâr*).

0—e—o: *vŕtjeti* (vȑtati, prèvrtati, odvŕnuti mjesto odvrtnuti, v. §. 95*a*), — *vretèno* (mjesto *vrjeteno*, v. §. 105*a*) — *vrátiti* (odvrátiti, vrȁćati); *vŕsti se* (vŕzêm se, uvŕsti, razvŕsti) — *povrijèslo* (mjesto: povrijezslo) — *pȍvrâz* (uvráziti).

0—e—o—ě (ē): *gr̀jati* — *žèravа* (*ž* mjesto *g*, jer stoji pred *e*) — *gòrjeti* — *žâr* (postalo od *gĕr* kao *bjèžati* od *bĕgĕti* v. §. 102).

ь—e: *ȉstina* (t. j. ono, što jest), *ȉstî* (t. j. onaj, koji jest; *i* je u ove dvije riječi postalo od ь, koje je, stojeći na početku riječi, po dokazivanju poredbene gramatike prešlo u *i*) — *jèsam* (postalo od negdašnjega *esmь*, jer je već u praslavenskom jeziku svako *e* na početku riječi dobilo ispred sebe *j*); *vьčer* (t. j. *jȕčêr*, v u §. 76*a*.) — *vȅčêr*.

ь—i: *ȕštap* (kad se mjesec iza svoje punoće kao malo »uštine«) — *štípati*; *lȁznuti* — *lízati*; *pȁstrva* (ime ribi, t. j. upravo »pisana« ili šarena) — *písati*; *pòšten* (postalo od: počьten, v. §. 63*f*; pravo značenje: brojen, v. §. 95*a*) — *čȁst* (od: čьst, a to od: čьt-tь, v. §.91*a*) — *čìtati*.

ь—e—i: *mlîvo* (od: mьlivo), — *mljȅti*, *mȅljêm* — *pomìlâr* (riječ *mlȉn* ne ide ovamo, jer je uzeta iz staronjemačkoga jezika, u kojemu je glasila: mulin, danas: Mühle); *prȁti* (od: pьrati) — *pȅrêm* — *ispírati*; *ȕžgati* (od: užьgati) — *žèći* — *žȉg* (t. j. što se za znak užeže) — *sàžizati*. Pored ь nalazi se i 0: *prȍždrêm* (od *prožьrem*, pošto je ь ispalo, umetnuto je *d*, vidi §. 65*b*), *prožd̀rljiv* —*ždèrati*—*prȍždirati*.

ь—o—a: *pòšao*, *pòšla*, *prȍšâstî* (postalo od: pošьl, pošьla, prošьsti, a to od još starijega pošьdl, pošьdla, prošьdti, v. §. 65*c*, 91*a*, *š* je postalo od *h*, v. §. 93*a*) — *hòditi* — *poháđati*.

ь—o—i: *nȁzrêm* — *názor*, *pròzor* — *nȁzirati*.

ь—e—o—i: *brȁti* (od: bьrati) — *bȅrêm* —*ȉzbor*—*bírati*; *prȍdrêm* (od prodьrem), *dèrati*—*rázdor*—*pròdirati*; *prȍstrêm*—*stèrati* - *pròstor*, *pròstran* (od: prostorn) — *pròstirati*; *pȍpnêm*, *ȍpna* — *pènjati* — *spȍna*, *òpona*, — *sàpinjati*.

ь—e—o—a—i: *mrêm* — *mrijèti* — *mòriti* — *umárati* — *ùmirati*; *vrîm* — *vrȅlo* (od: *vrělo*) — *ȉzvor*—*váriti*—*ȉzvirati*. Pored ь nalazi se i 0: *mr̀tav*, *vȑlo* (pravo je značenje: vruće, onda: žestoko).

e—ě (ē): *lètjeti*—*polijètati*.

e—o: *vèlîm* (razvoj značenja: hoću, zapovijedam, kažem) — *vȍlja*; *mrijèstiti se* (od: *nrěstiti*, a to od *nerstiti*, v. §. 57*c*) — *nárast*, *narástiti* (od: *nrast*, *nrastiti*, a to od *norstъ* *norstiti*).

o—a: *mòći—pomágati, bòsti—probádati, nôć—náćati, ròsa—poràšati, ròditi—ráđati, skòčiti—skákati, naslòniti—nàslanjati, hròm—hrámati, mòtriti—razmátrati, kòljêm, klâti* (od: kolti) — *kálati*.

ę-ą: *uléknuti se—lûk, trésti—trûs, trùckati se* (mjesto *truskati se*, v. §. 62*b*): *mésti — mútiti* (vidi ova sva tri primjera u §. 19), *štédjeti — òskudan* (v. §. 96): *mêk, mèka, mèko, mèkinje — múka* (t. j. ono, što je meko, umekšano, prema tvrdome zrnju), *múka* (upravo: mekšanje).

ě (ē) — a: *rèzati* (od: rězati), — *rûz, poráziti*: *ùljesti - ùlaziti*.

ě (ē) — o: *dijète—dòjiti; pjèvati—pòjati; oj* u *dòjiti* i *pòjati* nije ono *oj*, koje je u *bòjati se* (v. §. 102); ovo se s obzirom na postanje glasova ima rastavljati u: *bòj-ati se*, a ono u: *dò-jiti, pò-jati*.

e—ě (ē) —o: *plèsti—òpletati* (od: oplětati, v. §. 105*b*), *ùplitke* (po zapadnom govoru *i* mjesto *ě*) — *plôt; grèpsti—nagrijèbati—gròb*.

e—ě (ē) — a: *sèdlo—sjèditi—posáditi*.

e—o- a: *dovèdêm—dovòditi—dováđati; uvèzêm—uvòziti—uvážati; lèmeš—lòmiti—prelámati; pèpeo* (od: popel, v. §. 107*b*), —*plàmên* (od: polmen) —*páliti*.

o—a—i: *pòmôl, pomòliti — pomáljati pomílati*

e—ě (ē) —o—a: *tèći—ùtjecati — tòčiti, pòtok — istákati; lèći—lijègati - lòžiti—polágati*.

e—ě (ē) —o—i: *rèći — rìječ — prórok — proricati*.

ъ—e—o—a: *gnàti* (od: gъnati) — *žènêm — gòniti — gánjati*.

ь—ě (oj): *cvàtêm—cvìjet; priònuti* (od: *prilnuti*, a to od: prilьpnuti, vidi §. 50., 88.) — *lijèpiti* (t. j. činiti, da što prione).

i—ě (oj); *gnjìti* (od: gniti, v. §. 84) *gnôj; lìti — lôj — lijèvati; pòčinuti — pòkôj; tìh—tjèšiti* (t. j. činiti što da bude tiho); *tìskati—tijèsan* (mjesto: tijeskan, v. §. 79*a*); *vìdjeti — svjèdok, svìjest (s* pred *t* postalo od *d*, v. §. 91*a*): *vìsjeti - òbjesiti* (mjesto: obvjesiti, v. §. 99), *vìti — vijènac, pòvôj*. Ovamo idu i riječi: *sínuti—sijèvati, prìsoje; zìnuti—zijèvati; bìti—bôj;* što pored toga nalazimo još: *sjàti* i *sìjati, zjàti* i *zìjati, bjèn* i *bìjen*, tu je *-j-* i *-ij-* istoga izvora, t. j. *i* je ispred samoglasa prešlo u *ьj* i u *ij* (v. §. 75*a*).

ь—i—ě (oj): *svànuti* (od: svьtnuti po §. 95*a*) —*svìtati—svìjetao*.

i—ě (oj) —aj: *žîv* (od: *giv*) —*gòjiti* (t. j. činiti živa) — *gájiti; pìti—nápôj—napájati;* za *pjàn—pìjan* vrijedi isto, što za *sjàti—sìjati*.

ъ—y: *tàknuti, prìtka — nàticati; màknuti—mìcati*.

ъ—o: *htjèti—hòtjeti; òtlê—òtolê* (v. §. 87*a*).

y—u (ov): *gìnuti* (od: gibnuti, v. §. 61*b*) — *gùbiti* (t. j. činiti, da što gine), *ùbrisati—ùbrus; sìr—sùrutka; tìkva—tùkvânj; potkívati—kùjêm, kòvati; osnívati — osnútak, òsnova; krìti—krôv; rìti—rôv; nàviknuti se* (ovdje je ispred *i*, t. j. ispred *y* pristupilo *v* još u prastaro doba, dok tako imaju svi slavenski jezici) — *ùčiti; tìti—tòviti*. — Što se nalazi *slûšati* pored *slìšati* i *rúkati* pored *ríkati* (dakle u istom obliku različni

samoglasnici), to se razvilo tako, što je isprva *i* bilo opravdano samo u nekijem oblicima, a *u* opet samo u nekima, pa se poslije to pomiješalo. — Narod govori *sïror*, a u književnom jeziku ima i *sûror*, ali je ova riječ uzeta u novije vrijeme iz ruskoga ili iz češkoga jezika.

y—av: *bïti—bàviti se.*

y—va: *kïša—kràsiti; kïseo—krâs; ùhititi hràtati.*

ъ—y—u: *dàhnuti - díhati—dûh; presàhnuti prèsisati - sûh; nàgnuti* (od: nagbnuti, v. §. 61*b*), *gànuti - pregíbati - drògub* (t. j. koji se u dvoje pregiba); *nàspêm - nàsûti* (s ispalijem *p*, v §. 88) *sïpati; zdenac* (od stъdenьc), *stùden - stìnuti se* (od: stydnuti se, v. §. 65*c*, t. j. postati studen); *pčela* (od bъčela) —*bîk—bùka, búčati.*

0 y—ve (vo): *četrnaest — četrdèsêt — četiri — čètvero — čètvoro* (ovo oboje po dokazivanju poredbene gramatike vrlo staro; otud je *v* odavno zavučeno i u *čètvrtî*, koje se govori mjesto *četrti*).

ъ—o—y: *zvâti, ùzârnica—zòvêm—pozívati.*

y—u (ov) —av: *plïvati — plùtati, plòviti — plàviti.*

Akcent i kvantiteta.

120. a) Po dokazivanju poredbene gramatike bili su u davnini samoglasi *a, i, y, ě, u* u Slavena uvijek dugi, a samoglasi *e, o, ь, ъ,* za tijem samoglasno *r* i *l* uvijek kratki: samoglasi pak *ę, ą* bili su negdje dugi (na pr. gdje su postali od *ēn, ān*), negdje kratki (na pr. gdje su postali od *en, on*). Ni jedan slavenski jezik nije toga kvantitetskog stanja sačuvao u prvobitnoj čistoći, već ga je svaki manje ili više promijenio i pobrkao Isto se dogodilo dakako i u hrvatskom ili srpskom jeziku, t. j. i u njemu vrlo često nalazimo, da su samoglasi *a, i, ě, u* kratki, a samoglasi *e, o* i ono *a*, koje je postalo od ь ili ъ, da su dugi, tako isto samoglasno *r* i ono *u*, koje je postalo od samoglasnoga *l*. Najljepše se to vidi u različnijem oblicima iste riječi ili u različnijem riječima istoga korijena. Na pr. u *dâr, žîv, sîn* (od: *syn*), *rijèka, sûh* sačuvana je duljina od iskona, ali pored toga imamo *dàrovi, žìvot, sìnovi, rjèčica, suhòta*, gdje je svuda dugi samoglas pokraćen. Ili na pr. prema genitivu jedn. *mèda — ròda*, gdje je *e* i *o* kratko od pamtivijeka, imamo u nominativu *mêd — rôd.* Mi ćemo se u ovoj gramatici ograničiti samo na to, da govorimo o onim kvantitetskim mijenama i zakonima, koje lako možemo tumačiti iz samoga današnjeg jezika.

b) U staro doba produljivato je *e* u *ě*, *o* u *a* (na pr. *tèći —ùtjecati, mòći—pomágati* v. §. 119), a u novija vremena gdje se *e* dulji, biva *ē*, a od *o* biva *ō*, na pr. *žèna* (nom. jedn.) — *žénâ* (gen. množ.),

rȍda (gen. jedn.) — *rôd* (nom. jedn.). Među ta dva duljenja nema upravo razlike, jer se *ě* u stara vremena izgovaralo kao zatvoreno *ē* (v. §. 22*a*), a mjesto prvoga *a* u *pomágati* govorilo se onda po dokazivanju poredbene gramatike *ō*, koje je prešlo poslije u *a*.

121. Nijesu svi kratki samoglasi jednako kratki, a ni svi dugi nijesu jednako dugi. Na pr. *e* u *sèlo* i u *htjȅlo* kratko je, ali je u prvoj riječi nešto, ako i vrlo malo, dulje, nego li je u drugoj; tako isto *u* u riječima *rúka* — *Lûka* dugo je, ali ne jednako, jer je u prvoj riječi nešto malo dulje nego li u drugoj. Ovo su primjeri za duge i kratke samoglase, koji su pod akcentom, ali se rečena razlika opaža i na samoglasima izvan akcenta; na pr. *e* u *ròdê*, *rúkê* i *rȉbê*, *Lûkê* (gen. jedn.) nije jednako dugo, već je u prve dvije nešto malo dulje nego u druge dvije. Ne treba misliti, da ova razlika izlazi iz akcenata, koji stoje pred tijem duljinama, jer se na pr. *a* u *jȕnāče*, *gȍspodāru* (vokativ jedn.), *mȉlovānje*, *krȕnisānje* i prvo *a* u *nȍvâca* (gen. množ.) izgovara isto onako dugo kao *e* u *vòdê*, *rúkê*. Kad se nađu dva ili tri duga nenaglašena samoglasa u istoj riječi, rekao bih, da je prvi nešto dulji od drugoga, a drugi od trećega. Ispor. na pr. *nȍvâcâ*, *jùnāčkōga*, *pȅkārnīcā* (gen. množ.) i t. d. Možda ima kakve razlike u trajanju i među nenaglašenim kratkim samoglasima; na pr. možda je *o* u *htjȅlo* nešto malo kraće od istoga samoglasa u *sèlo*, ali o tome ne mogu ja ništa reći.[1]) — Tko bi htio različne ove duljine prikazati u brojevima, možda bi blizu bio istini, kad bi rekao: uzmimo, da je *e* u *htjȅlo* = 1, onda će prvi samoglas u *rúka*, *rúkê* prema njemu stajati kao 2, dugi samoglas u *Lûka*, *jȕnāče*, *gȍspodāru*, *vòdê* kao $1^3/_4$, duljina u *rȉbê* kao $1^1/_2$, a napokon druga duljina u *nȍvâcâ*, *jùnāčkōga* kao $1^1/_4$. — Ovo sve vrijedi za obični

---

[1]) Što ja ovdje govorim o različnom trajanju kratkih i dugih samoglasa, tu se držim svoga sluha, kako sam slušao i kako slušam govoriti ljude, za kojih govor mogu misliti, da je dobar. O tom različnom trajanju govori malo i Vuk u rječn. (1818) str. XXXVI. Premda se otud vidi, da Vuku u ono vrijeme nijesu akcenatske i kvantitetske osobine jezika našega bile onako jasne kao poslije, opet se mora reći, da prije god. 1818. nitko nije tijeh osobina razabrao ni onako kao Vuk. On postavlja tamo osobiti akcent za samoglas *u* u *ljudi* (genitiv množ.), za prvo *a* u *oraca* i veli, da je različan od akcenta u *grána, órca*, pa ga bilježi i osobitijem znakom: *ljûdi, orâca*; on veli, da se tu „glas tako proteže, da od protezanja prelazi nešto i na druga slova, koja idu za njim." Ja mislim, da to ne znači drugo, nego da je *i* u *ljúdî*, drugo *a* u *oráčâ* veoma dugo i da je ta osobita duljina Vuka prevarila, te je mislio, da je i akcent pred njom drukčiji nego u riječima: *grána, órca*. U *písânje, strúgânje* činila mu se ta duljina nešto kraća, i za to on te riječi bilježi tamo: *písanje*, *strúganje*. Za prva dva sloga u *pâmćênje* veli, da valjada nijesu jednaki, a to će značiti, da im je duljina različna. U genitivu množ. *dûgâ* (od: *dȕga*) veli, da se glas tako ne proteže kao u *dúgâ* (što on bilježi *dúga*, od: *dúga*); a to s drugijem riječma znači, da su oba vokala u *dúgâ* dulja nego u *dûgâ*.

mirni govor; a kada tko u žestini ili u radosti ili u drugom kakvom nemiru govori brže nego obično, dugi će mu samoglasi biti dakako kraći, nego li je ovdje naznačeno. A treba i to uzeti na um, da ni u jednom narječju ne govore svi ljudi jednakom mjerom (što se talijanski zove »tempo«), već gdjekoji nešto brže, a gdjekoji nešto sporije nego li većina drugijeh ljudi, što govore istijem narječjem. Za to u ovakijem stvarma treba gledati, kako ljudi osjekom govore.

122. a) Za mjesta u riječima, gdje može stajati kratak samoglas, a gdje dug, ima samo jedan zakon, koji glasi: kratak samoglas može imati na sebi akcent, može stajati pred naglašenijem slogom i za njim; dug samoglas može također biti naglašen, ali stajati može samo još iza naglašenoga sloga, a ne može pred njim (v. §. 41). Od toga zakona nema izuzetka, jer ako se govori na pr. *nȃjbogàtijī*, tu su upravo dvije riječi, pa bi upravo trebalo pisati *nȃj bogàtijī* (v. §. 38*b*). Taj zakon jamačno nije veoma star, jer su se u davnini kao i danas i pred naglašenijem slogovima nalazili oni samoglasi, za koje je u §. 120*a* rečeno, da su onda bili svagda dugi. Ali dosta će star taj zakon ipak biti, jer u čakavskom narječju, koje je, kako ćemo vidjeti u §. 128, sačuvalo stariju akcentuaciju, može dug samoglas, ako stoji ispred akcenta, stajati samo u slogu, koji je prvi pred akcentom. Na pr. u Čakavaca je još i danas *rūkȁ*, pa tako je nekad bilo i u Štokavaca, a otud se razvilo današnje štokavsko *rúka*. Pomenuti je dakle zakon tako star, kako je stara današnja štokavska akcentuacija, a to će biti jamačno nekolike stotine godina.[1])

b) Ne zna se, kako je stara težnja u jeziku, da produljuje samoglase pred nekim suglasničkim skupovima, ali nikako nije starija od vremena, u kojemu je nestalo poluglasova, t. j. od XIV. vijeka (v. §. 2), jer dok je na pr. među *r* i *c* u riječi *stȃrca* (genitiv jedn.) stajalo ь, nije bilo potrebe samoglas pred *r* produljivati, kako nije produljen ni u nominativu *(stȁrac)*, gdje su ona dva suglasnika rastavljena samoglasom *a*, koji je postao od negdašnjega ь. Ovdje ćemo upamtiti, da se dug samoglas nalazi do duše pred različnim suglasničkim skupovima, ali pred takvima, u kojima je prvi suglasnik *r*, *l*, *lj*, *n*, *nj*, *m*, *j*, *v*, dugi je samoglas mnogo češći nego pred drugima. Imamo na pr. *cȓkva, gûžva, krȋška, bókca* (gen. jedn. od *bògac*), *prègîpka* (od *prègibak*) i t. d., ali su mnogo običniji ovaki primjeri: *stȃrca* (gen. jedn. od: *stȁrac*), *Crnògȏrca* (od: *Crnògorac*), *órla* (od: *òrao*),

1) Tko zna za pomenuti zakon, tome ne će ni malo smetati, što isti znak služi i za akcent (na pr. u riječi *Lûka)* i za duljinu (na pr. u riječi *rȉbē),* jer kadgod je taj znak prvi u riječi, on služi za akcent, a kad stoji za naglašenijem slogom, on je duljina.

pálca (od: *pàlac*), *žúlca* (od: *žùlac*), *ràvôljka* (od: *ràvoljak*), *klînca* (od: *klînac*), *lónca* (od: *lònac*), *ùlômka* (od: *ùlomak*), *mèzîmca* (od: *mèzimac*), *òkȓnjka* (od: *òkrnjak*), *čàrka* (gen. množ. *čàvâkâ*), *lóvca* (od: *lòvac*), *djèvôjka* (gen. množ. *djèvojâkâ*), *ožûjka* (od: *òžujak*) i t. d. Često je duljina iz ovakijeh oblika prodrla i u onake, gdje su suglasnici rastavljeni samoglasom *a*, koji je postao od ь; na pr. *žȓvanj*, *rûjan*, *ùmôran*, *bèzglavan*, *ràzûman*, *zàborâvan* prema: *žȓvnja*, *rûjna*, *ùmôrna*, *bèzglâvna*, *ràzûmna*, *zàborâvna*. Obrnuto samoglas je kratki pred onakim suglasničkim skupovima mnogo običniji, u kojima prvi suglasnik nije ni jedan od onih 8 naprijed navedenih. Na pr. *kòsca* (od: *kòsac*), *làšca* (od: *làžac*), *trȍška* (od: *trȍšak*), *vȅpra* (od: *vȅpar*), *vjȅtra* (od: *vjȅtar*), *brȉtva*, *gȕska*, *pòdmlatka* (od: *pòdmladak*), *pòsopka* (od: *pòsobak*), *zádružna* (od: *zádružan*), *pògodna* (od: *pògodan*), *pȍtrebna* (od: *pȍtreban*) i t. d. Primjeri kao: *šȕnca* (od: *šȕnac*), *mòmka* (od: *mòmak*, ali u vokativu *mȏmče*), *rònca* (od: *rònac*), *dvòrba*, *bèzumna* (od: *bèzuman*) znatno su rjeđi. Izračunato je, gdje dugi samoglas stoji pred suglasničkijem skupovima, da je u 72% prvi suglasnik jedan od onijeh 8, a samo su u 28% drukčiji skupovi; gdje je pak pred suglasničkijem skupom samoglas kratak, tamo je samo 20% slučajeva, da je prvi suglasnik jedan od onijeh 8, a 80% pokazuje drukčije skupove. (v. u »Radu« jugosl. akad., knj. 67, str. 24.)

123. Svatko će lako priznati, da u navedenim i sličnim riječima ne stoji dug samoglas pred suglasničkijem skupom u zamjenu za negdašnji poluglas, koji je nekad među suglasnicima bio, pa ispao. Jer kad bi to bio uzrok, onda bi teško bilo dokučiti, za što se samoglas ne produljuje svuda, gdje je poluglas nekad stajao, i za što se osobito rado produljuje samo pred nekijem skupovima. Bolje će biti reći, da je samoglas na pr. u *stârca* produljen za to, jer stoji u zatvorenom slogu, a u *kòsca* ostao je kratak, jer stoji u otvorenome (ili bar u takvome, koji može biti i otvoren i zatvoren, jer *kòsca* se može rastavljati i u *ko-sca* i u *kos-ca*, a *stârca* se ne može drukčije rastavljati nego u *star-ca*). Ovdje se treba sjetiti, što je govoreno u §. 57. o mijenjanju negdašnjih poluglasova, gdje smo vidjeli, da su oni prešli u *a* u zatvorenima, a nestalo ih je u otvorenim slogovima. Otud se dakle vidi, da jezik u zatvorenijem slogovima voli nego u otvorenima neku samoglasničku puninu (jer je dugi samoglas puniji od kratkoga, kako je i *a* punije od ništa, t. j. gdje ь sasvijem ispada). Ne treba ovdje donositi riječi kao *brȁt*, *cȁr*, *kȍnj* i t. d., gdje samoglas stoji također u zatvorenom slogu, pa je opet kratak, ili riječi kao *lònčâr*, *òvčâr*, *mirnòća*, *tankòća* i t. d., jer svuda tu mogu biti osobiti uzroci, koji nijesu dali, da se duljina razvije; u prve tri na pr. samoglas je kratak poradi ostalijeh padeža: *cȁr* poradi *cȁra*,

càru i t. d. (v. §. 126), a u druge četiri samoglas je pred suglasničkijem skupom kratak za to, jer nastavak njihov to traži kako u drugijem riječma, tako i u njima. Tko pomisli, da većina glagolskijeh imenica i u opće riječi izvedenijeh s nastavkom *-je* ima u slogu pred tijem nastavkom dug samoglas, na pr. *rôblje, zřnje, zdrâvlje, dřvêće, pèčênje, stvorénje, vesélje* i t. d, i pomisli, da su sve te i slične riječi nekad pred *j* imale još ь (na pr. *robьje, veselьje* i t. d.), lako će otud zaključivati, da je svuda tu samoglas produljen u zamjenu za ispalo ь; osobito će to zaključivati poradi kratkoće istoga samoglasa, koji je ovdje dug, a u temeljnijem je riječma kratak; ispor. na pr. *rȍb—ròba, zdrȁv—zdrȁva, zřno, dřveta—drvèta, pèčen—pečèna, strȍren—strȍrena, vȅseo—vȅsela.* Ali kad ispadanje glasa ь u *stârca* ne može biti uzrok duljini prvoga samoglasa, tako mislim da to ne može biti ni ovdje uzrok. Duljinu dakle u *rôblje, vesélje* i t. d. treba drukčije tumačiti, i ja je tumačim ovako: *rôblje* ima u prvom slogu samoglas za to dug, što je ta riječ nekad imala tri sloga (dok se ь izgovaralo) i glasila *robьje*; tako isto *vesélje* je nekad bila riječ od četiri sloga: *veselьje*; pošto je ь ispalo, postala je za jedan slog kraća jedna i druga riječ, i poradi toga je samoglas pred nastavkom *-je* produljen. U ove dakle dvije i u svim sličnim riječma imamo duljenje u zamjenu, zašto je obujam riječi postao za jedan slog kraći. Da je ovo tumačenje opravdano, to se lijepo može potvrditi još i onijem primjerima, što smo ih već naveli u §. 42., gdje smo razložili, za što od *grȁđanin* glasi množina *grȁđâni*, od *Skȁdranin—Skȁdrâni;* a tako je i *vàrošanin—vàrošâni, pȍhođanin—pȍhođâni, Kȁrlovčanin—Kȁrlovčâni, Tìmočanin—Tìmočâni* i dr. A sve, što je tamo rečeno za genitiv množ. *rîbâ, šâkâ* (postalo od *rîb, šâk*), vrijedi sasvijem i za genitiv množ. imenica srednjega roda, na pr. *jȁto—jâtâ, zřno—zřnâ* i dr. Što je i *a* (koje je postalo od ь) u oblicima *krȕšâkâ, oráčâ, vesálâ* dugo, to valja tumačiti analogijom, t. j. oblici su ti načinjeni prema *gȍdînâ, planínâ, vretênâ* (od: *gȍdina, planìna, vretèno).* — U §. 42. vidjeli smo i primjera protivnijeh ovima, t. j. duljina se gdjekojoj riječi pokrati, kad joj obujam za jedan slog naraste. Da ne ponavljamo, što je tamo rečeno, dodat ćemo, da od riječi *drûg, grâd, sîn* imamo dug samoglas u čitavoj jednini: *drûga, drûgu, drûže, drûgom, grâda, grâdu, grádu, sîna, sînom* i t. d., ali u množini nema više duljine, već je: *drȕgovi, drȕgovima, grȁdovi, sȉnovima* i t. d., očevidno za to, što su ovi oblici dulji od onijeh u jednini.

124. Ritmičko ovo načelo, po kojemu je kvantiteta promijenjena u primjerima ovdje i u §. 42. navedenima, javlja se u malo drukčijem obliku i drugdje u jeziku. Mi znamo već iz §. 121, da je akcent slabi kratki (t. j. onaj, koji je u *sèlo)* nešto dulji od akcenta

jakoga kratkog (koji je na pr. u *htjèlo*); tako isto, da je slabi dugi akcent (onaj, koji je u *rúka*) dulji od jakoga dugog (koji je u *Lûka*). Sada ćemo reći, da ima primjera, gdje koja riječ u različnim svojim oblicima mijenja slabe akcente u jake, ili obrnuto, prema tome, dolazi li dalje u riječi kratak ili dug samoglas. Imamo na pr. *mògu — mȍžêš - mȍžê* i *hòću — hȍćêš - hȍćê*[1]); iz ovijeh se oblika vidi, kako je ondje dulji akcent, gdje je drugi samoglas kratak, a ondje je akcent kraći, gdje je drugi samoglas dug. Vrlo je lako naći savez između ovijeh primjera i između onijeh, koji su malo prije spomenuti, jer što se govori *mȍžêš* mjesto *mȍžeš* (s kratkijem *e*), tijem je riječ nešto malo narasla na kraju, i za to je na početku malko pokraćena. Tako je i ovo: u 2. i 3. licu jedn. I. prеđašnjega vremena skrajnji je samoglas u nekijeh glagola kratak, u nekijeh je dug, a prema tome se obično mijenja i akcent; imamo na pr. *tŕnuh tŕnu - tŕnu - tŕnusmo, žèljeh - žèlje—žèlje—žèljesmo, čúvah -- čúva—čúva — čúvasmo*, dakle se akcent ne mijenja; ali prema tome imamo i ovake primjere: *nòsih—nȍsî— nȍsî—nòsismo, dȑžah—dȑžâ—dȑžâ—dȑžasmo, hválih—hvȃlî—hvȃlî—hválismo.*[2]) Lijepo se vidi to također u sadašnjem vremenu glagola 1. razreda V. vrste; na pr. *čȗvâm—čȗvâš—čȗvâ—čȗvâmo—čȗvâte*, ali *čúvajû* ili: *ȉgrâm—ȉgrâš—ȉgrâ—ȉgrâmo—ȉgrâte*, ali *ìgrajû* (duljina skrajnjega samoglasa u 3. licu množ. ne smeta, jer je tu samoglas svagda dug u svijem vrstama i razredima). Ovamo idu i riječi kao *jèzik, bèsjeda*, koje u svijem padežima osim genitiva množ. imaju isti akcent, koji je u nominativu jedn., a genitiv množ. glasi im: *jȅzîkâ, bȅsjêdâ* mjesto negdašnjega *jȅzîk, bȅsjêd*, dakle s promjenom akcenta poradi duljine drugoga samoglasa. Kako prema *nòsih—nȍsî* ili *dȑžah —dȑžâ* imamo *donòsih — dȍnosî, odȑžah — ȍdržâ*, tako imamo u složenijem riječima: *samòtok—sȁmotôk*, ili *brzòplet, krvòlok, nogòstup, praznòruk, rjetròmet* i t. d. prema: *bjȅlobȓk, kȍlomâz, rȕkopîs, stȑmoglêd, sȕhozîd* i t. d.

125. I genitiv množ. muškijeh imenica bio je nekad bez današnjega skrajnjega *â*, govorilo se na pr. *rȃk, krȗh, brȁtîć* i t. d. mjesto današnjega *râka, krûhâ, brȁtîćâ*. Za ove i slične riječi ne možemo reći, da im je u gen. množ. samoglas produljen u zamjenu, jer kad bismo to rekli, morali bismo odgovoriti na pitanje, za što se nije isto dogodilo i u nom. jedn., koji padež također ima jedan (ili dva) sloga manje nego li ostali padeži, pa opet u tom obliku nema duljine: *rȁk, krȕh, brȁtić*. Na ovo pitanje nema drugoga odgovora do ovoga: skrajnji je samoglas u gen. množ produljen za to, da bi se taj padež razlikovao od nominativa jedn., s kojim bi padežom bio

---

[1]) U množini je: *hòćemo--hòćete- hòćê.*
[2]) Gdjekoji glagoli odstupaju: *pèkoh—pȅče pèkosmo; plètoh—plȅte—plètosmo.*

inače posve jednak. Kad se tako oblik *râk* utvrdio, ostala mu je duljina i poslije, kad je na kraju još dobio *â*: *râkâ*. Prema nominativu jedn. i genitivu množ. *rȁk—rákâ* imamo i: *lȁv—lâvâ*, *kȍnj—kónjâ*, *grȍš—gróšâ*, *srjèdok—svjedókâ*, *pòbratim—pòbratîmâ*, *òtac—otácâ*, *lòvac—lovácâ*, *vjȅtar—vjȅtârâ*, *glȅžanj—glȅžânjâ* i t. d. U oblicima *jȅzîkâ*, *dȕkâtâ*, *nȍvâcâ* (od: *jèzik*, *dùkat*, *nòvac*) još je prvome slogu i akcent promijenjen, čemu je malo prije rečen uzrok. Riječi kao *drûg*, *kûm*, *lîst* imaju gen. množ. *drúgâ*, *kúmâ*, *lístâ* (nekad *drúg*, *kúm*, *líst*); tu je dakle u oba oblika samoglas dug, ali u *drúg* (t. j. *drúgâ*) opet je nešto malo dulji nego u *drûg* (v. §. 121), i to je za razlikovanje jednoga i drugog padeža dovoljno. Slabi dugi akcent imamo i u *gróšâ*, *kónjâ* prema slabome kratkom drugijeh padeža. na pr. *gròša*, *gròši*, *kònja*, *kònji*. Duljina u oblicima kao *lȁvôvâ*, *stòlôvâ* (postalo od *lȁvôv*, *stòlôv*) nije dakako izišla iz težnje za razlikovanjem nominativa jedn. i genitiva množ. (jer se *lavov*, *stolov* vrlo razlikuje od *lav*, *sto* ili *stol*), već se ona razvila ili za to, što je na pr. *lavov* kraće od *lȁvovi* i ostalijeh padeža množine (kad imaju *ov* ispred nastavka), dakle u zamjenu, — ili za to, što je to tražila analogija s ostalijem genitivima množine, pošto im se duljina razloženijem načinima utvrdila (na pr. *rákâ*, *brȁtîćâ*, *rîbâ* i t. d.). — Tako danas u genitivu množ. ispred skrajnjega *â* uvijek imamo dug samoglas u riječi svijeh triju rodova. U istom padežu riječi ženskoga roda, koje se u nominativu jedn. svršuju na suglasnik, često je samoglas ispred skrajnjega *î* kratak; na pr. *kòstî*, *nòćî*, *nápastî*, *bolèstî*, *blagòdjetî* i t d., a to je veoma lako razumjeti, jer taj oblik ima svoje *î* (postalo od *ij*, vidi §. 77*b*) od zamande, dakle se dovoljno razlikovao od nominativa jedn. (koji se danas svršuje na suglasnik, a nekad je iza suglasnika još stajalo ь; danas *kost*, nekad *kostь*), k tome nije bio ni kraći od ostalijeh padeža, pa mu nije trebalo duljine kao oblicima: *rîbâ*, *rákâ* i dr.

126. Ritmičkijem načelom može se još i drugo štošta tumačiti u kvantitetskijem mijenama. Mi na pr. iz §. 120*a* znamo, da je nekad svako *o* bilo kratko; dobro je dakle iz te davne davnine sačuvata kratkoća u oblicima na pr. *brȍda*, *brȍdu*, *bròdu*, *brȍdom*, *plȍta*, *plȍtu* i t. d., ali u nominativu jedn. imamo duljinu: *brôd*, *plôt*; tako isto prema ženskome i srednjem rodu *bòsa*, *bòso* imamo u muškome *bôs*. Duljina se u oblicima *brôd*, *plôt*, *bôs* najbolje tako tumači, ako se reče, da je to otezanje u zamjenu (kao i gen. množ. *rîb*, t. j. *rîbâ* prema *rȉbâ*, *rȉbê* i t. d.). Riječi kao *brôd—brȍda* ima mnogo, ali ima i takvijeh, gdje je *o* i u nom. jedn. ostalo kratko, na pr. *pȍd—pȍda*, a u nekima je opet duljina iz nom. jedn. zavučena i u ostale padeže, na pr. *kôs—kôsa—kôsu* i t. d. Iz §. 120*a* znamo i to, da je svako *a*

nekad bilo dugo: tome lijepo odgovara duljina riječi na pr. *dâr—dâra—dâru, znâk—znâka—znâku, trâg—trâga* i t. d., ali kašto je ostalo *a* dugo samo u nom. jedn., na pr. *krâj—krȁja—krȁju* (ispor. *brôd—brȍda*), a u gdjekojih je riječi kratkoća prodrla iz ostalijeh padeža i u nom. jedn., na pr. *brȁt - brȁta - brȁtu, rȁk rȁka* i t. d. — Iz ovijeh se primjera može lijepo razabrati, kako je staru negdašnju kvantitetu mijenjalo u jednu ruku ritmičko načelo, u drugu opet analogija, i tako je došlo do toga, te je današnja kvantiteta sasma različna od stare u mnogim i mnogim riječima. Ovdje ćemo samo još dodati, da bi se i stezanje, o kojemu je bio govor u §. 113. i 114., moglo tumačiti ritmičkijem načelom, reći na pr., da je u *čûvâte* samoglas *a* za to dug, što je postao stezanjem od *-aje-* i što je tako oblik *čûvâte* za jedan slog kraći od negdašnjega *čuvajete*. Ali nije potrebno tako tumačiti stezanje, jer i u drugijem jezicima, koji nijesu ritmičkoga načela onako razvili kao naš, vidimo da stezanjem od dva samoglasa izlazi jedan dugi; pa i za to, što je ovo postajanje dugijeh samoglasa tako prirodno, da mu ne treba drugoga tumačenja do onoga, koje je za svakoga bjelodano.

127. Akcent je osobito isticanje samoglasnika jačijem dahom, nego li je nuždan za obične samoglase, koji se ne ističu. Jakost upotrebljenoga za akcent daha može biti različna; ona može biti tolika, da za druge nenaglašene samoglase u istoj riječi tako malo daha ostane, da se sasma slabo čuju, t. j. da je velika razlika među naglašenim i nenaglašenim samoglasima. Od slavenskijeh jezika akcent one prve ruke ima ruski, a ove druge češki jezik: od neslavenskijeh jezika slaže se u stvari, o kojoj govorimo, s ruskijem jezikom njemački, a s češkijem talijanski, ali opet tako, da je u njemačkom jeziku razlika između naglašenih i nenaglašenih samoglasa nešto manja nego u ruskome, a u talijanskome nešto veća nego u češkome. Hrvatski ili srpski jezik najbliže od ova četiri jezika stoji jamačno talijanskome; t. j. mi izgovaramo naše naglašene samoglase s većom snagom nego li nenaglašene, ali i za ove ostaje dosta snage, te ih izgovaramo posve jasno i s punijem glasom. Ipak nijesu u ovoj stvari sva četiri naša akcenta jednaka: jaki kratki i jaki dugi akcent (t. j. oni, što ih imamo u riječima na pr. *rȉba, mêso*) izgovaraju se s većom snagom nego li akcenti slabi kratki i slabi dugi (oni, koji su u riječima na pr. *nòga, rúka*); za to u *rȉba — mêso* nenaglašeni samoglas ako se i izgovara sasvijem jasno, opet je slabiji od naglašenoga, a u *nòga—rúka* razlika je među prvim i drugim samoglasom u izgovornoj snazi znatno manja, te se može reći, da u *nòga—rúka* i samoglas *a* ima nešto akcenta, ili drukčije govoreći: akcent u te dvije riječi obuhvaća oba sloga, i to prvi slog

malo jače, drugi malo slabije. Što vrijedi za navedene četiri riječi, to vrijedi i za sve druge, koje se u akcentu s kojom od njih slažu. Ovdje ću samo dodati, da imena akcentima našim: jaki kratki, jaki dugi, slabi kratki, slabi dugi (kako ih je prvi prozvao P. Budmani u svojoj knjizi: Grammatica della lingua serbo-croata) vrlo dobro odgovaraju svome pravom izgovoru: u *rȉba—mêso* akcent je jak, jer se ne raspada u dva sloga, već ostaje u jednome, a u *nòga—rúka* slab je akcent, jer ga je dio u jednome, a dio u drugom slogu. Za to su pomenuta imena bolja od svih drugih, koja su do sad našijem akcentima davata.

128. Što je sada kazato o naravi naša četiri akcenta, to se krasno potvrđuje njihovijem postanjem i prošlosti. Pojedini se slavenski jezici u akcentu među sobom vrlo razlikuju, ali se opet nalaze dva jezika, koji se u akcentu lijepo slažu, a to su narječje čakavsko i jezik ruski. U ta dva govora ima vrlo mnogo riječi, koje imaju akcent na istom slogu; na pr. čakavski *rȉba*, *mêso*, *nogȁ*, *rūkȁ*, *ȉstina*, *ȍlovo*, *nevȍlja*, *rodȉtelj*, *dobrotȁ*, *rešetȍ*, *pijȁvica*, *jedinȉca*, ruski **рыба, мясо, ногá, рукá, йстина, óлово, невóля, родитель, добротá, рѣшетó, пiя, вица, единйца**. Kad isporedimo ove riječi sa štokavskima: *rȉba*, *mêso*, *nòga*, *rúka*, *ȉstina*, *ȍlovo*, *nèvolja*, *ròditelj*, *dobròta*, *rešèto*, *pìjavica*, *jedìnica*, lako ćemo izvesti ovaj zaključak: gdje Rusi i Čakavci imaju akcent na prvom slogu, tamo ga na istom mjestu imaju i Štokavci, a gdje akcent nije na prvom slogu u Rusa i Čakavaca, tamo su ga Štokavci pomakli za jedan slog prema početku riječi. Nikako se ne može reći, da je sloga čakavska i ruska onako slučajna, a još manje, da su Čakavci svoj akcent uzeli od Rusa ili Rusi svoj od Čakavaca, već se mora kazati, da ta sloga potječe iz negdašnjega zajedničkog izvora, t. j. iz praslavenskoga jezika. Tako isto mora se reći, da je štokavski akcent nekad bio jednak s čakavskijem. Ovome je dokaz, što u današnjoj Srbiji, gdje nikad nije bilo Čakavaca, ima dosta krajeva, u kojima je akcent kao u Čakavaca (na pr. u okruzima jagodinskom i aleksinačkom; vidi u M. Milićevića, Kneževina Srbija 212., 816); a to ne može drugo značiti, nego da tamošnji Štokavci još do danas nijesu staroga svoga akcenta promijenili, a drugi su Štokavci učinili to već odavno. Iz svega ovog izlazi, da se današnje na pr. *nòga*, *rúka*, *dobròta* razvilo iz starijega *nogȁ*, *rūkȁ*, *dobrotȁ*, pa ako je akcent i skočio sa skrajnjega *a* na samoglas, koji je pred njim, opet ga je malo ostalo i na *a*, t. j. naši akcenti slabi kratki i slabi dugi protežu se preko dva sloga. Akcenti pak jaki kratki i jaki dugi (na pr. u *rȉba*, *mêso* i t. d.) ograničeni su samo na jedan slog, jer onaj, koji iza njih stoji, bio je i u davnini bez akcenta.

129. a) Ako sjedinimo ono, što je rečeno o izgovoru našijeh akcenata u §. 127., s onijem, što je o njihovu postanju i prošlosti kazato u §. 128., onda ćemo lako razumjeti, za što ni slabi dugi ni slabi kratki akcent ne stoje nikad u riječima od jednoga sloga. Na takvijem riječima mogu stajati samo jaki akcenti; govorimo na pr. *kȍnj*, *nȏž* u nominativu, premda je genitiv *kònja, nóža.* To je za to, što u *konj—nož* akcent nije imao kamo da se pomakne, kad nema više slogova do jedan jedini, a negdašnje *konjä - nōžä* moglo se promijeniti, jer je akcent imao kamo da skoči sa skrajnjega sloga; osim toga u *kònja—nóža* imaju slabi akcenti priliku, da se po svojstvu svome protegnu na dva sloga, a u *konj--nož* te prilike nema. Jedno i drugo zajedno uzeto uzrok je, za što u riječima od dva ili više slogova ne može ni slabi kratki ni slabi dugi akcent stajati na skrajnjemu slogu; ni tu nema prilike, da se ti akcenti rašire na dva sloga, a k tome nijesu imali ni otkle da postanu na skrajnjemu slogu, kad iza njega nema nikakvoga sloga, s kojega bi akcent na nj mogao skočiti. Prošlost i razvoj štokavskijeh akcenta lijepo nam tumači, za što ni jaki kratki ni jaki dugi ne stoje u riječima od dva ili više slogova ni na kojemu drugom do na prvome: nekad je, istina, bilo na pr. *rodȉtelj*, ali je to po zakonu već navedenome moralo prijeći u *ròditelj;* tako je isto negdašnje *dobrotê* (gen. jedn.) po istom zakonu moralo prijeći u *dobròtê*; jakijem dakle akcentima nije u štokavskom govoru ostalo drugo mjesto do prvo u riječima od dva ili više slogova, jer s toga mjesta nijesu imali kamo da skoče naprijed i promijene se u slabe.[1])

[1]) Sudeći po prošlosti i razvoju štokavskijeh akcenta rekao bi čovjek, da u čakavskom govoru nema ni slaboga kratkog ni slaboga dugog akcenta. Ali preko našega očekivanja imaju i Čakavci jedan slabi akcent, i to dugi; oni govore na pr. *brój, pút, junák, pijém, críkva, líšće, orúžje* i t. d.; u Štokavaca glase ove riječi: *brȏj, pȗt, jùnâk, pijȇm, cȓkva, lȉšće, òrûžje,* dakle evo svuda je u Štokavaca na onome slogu ili jaki dugi akcent ili obična duljina, gdje Čakavci imaju svoj slabi dugi akcent; veoma rijetko imaju i jedni i drugi ovaj akcent na istom slogu; takve su riječi na pr. *znánje, unútra.* Kako je taj akcent u njih star, t. j. potječe li iz velike davnine ili ne potječe, to se ne zna; k tome je moguće, da po svojem izgovoru čakavski ovaj akcent nije sasvijem jednak štokavskome slabom dugom. Vrijedno je dodati ovdje, da se ovaj akcent nalazio u Štokavaca još u ono vrijeme, dok su imali istu akcentuaciju, koju i Čakavci. To se dokazuje oblicima genitiva množ., na pr. *žénâ, kónjâ, drúgâ;* mi već (iz §. 125) znamo, da skrajnje *â* u ovom obliku nije vrlo staro, i ako ga u ovijem primjerima odbacimo, ostaju nam stariji oblici *žén, kónj, drúg.* Nemamo nikakvoga razloga misliti, da ovi oblici nijesu doista nekad (prije XIV. vijeka) ovako glasili, jer nije moguće domisliti se, za što bi se na pr. u *žên* (da se tako govorilo) promijenio akcent, pošto je pristupilo *â* te nastalo *žénâ.* Po svoj prilici govorili su nekad Štokavci i *mnóm, njím, njóm, čím* (mjesto današnjega *mnôm, njȉm* i t. d.), dok se još i danas govori *mnóme, njíme, njóme, číme,* gdje je negdašnji akcent zaštićen samoglasom *e*, koji nije u jeziku vrlo star. Ali i ovdje se može sumnjati, je li stari taj akcent u *mnóm* i t. d. bio sasvijem onaki, kakav je današnji slabi dugi. (Vidi o svemu ovom u M. Rešetara, Arch. f. slav. Philol. XVII. 192—198.)

b) Iz svega ovog izlaze ovi zakoni za mjesta štokavskijeh akcenta, gdje koji u riječi može stajati: *1.* na riječima od jednoga sloga mogu stajati samo akcenti jaki kratki i jaki dugi; *2.* riječi od dva sloga mogu na prvome imati sva četiri akcenta, a na drugome ni jedan; *3.* riječi od tri ili više slogova na prvome mogu imati sva četiri akcenta, na pošljednjemu slogu ne mogu imati ni jednoga, a na srednjem slogu (ili na srednjim slogovima) mogu imati samo slabi kratki i slabi dugi akcent. — Izuzetaka od ovijeh zakona ima vrlo malo; protiv zakona pod *1.* imamo onomatopoetsku riječ *vìt vìt* (glas, što se njim vabe golubovi) i *vè* (mjesto *vas*), koje je po svoj prilici štamparska pogrješka u Vukovu rječniku kao i *dogòd* ili *dogòd* (v. §. 107*a*). Zakonima pod *2.* i *3.* protive se riječi: *alà, danü, uvȑh, izvȑh, posrȅd, sasrȅd, kojigȍd, kojekȕd, kojekȕd, kojegdjȅ. kolikogȍd, očiglȅdnī, očevȉdnī, zlomȉšljenīk, jedinodȕšno, ranorȁnilac, svojevȍljno, zlopȍglēdu, koje-kȁko, kojigȍder;* ali ove riječi počevši od *danü* upravo i nijesu izuzeci, jer su sve složene, te narod meće akcent na drugi dio riječi, kakav bi imao, da je sam bez onoga, što je naprijed. A gdjekoje od ovakijeh riječi imaju upravo dva akcenta, t. j. po jedan na jednom i na drugom dijelu složenice: *kàkavgȍd, ìzjedipògača, svȑzibrádu, svȑzi-màntija.* — Vrijedno je dodati ovdje *pòmoz'* (Bôg) pored *pomòzi* (Bog), otkle se vidi pomicanje akcenta, da zadnji slog ne bude naglašen.

130. Jaki dugi akcent upravo je spustan, t. j. glas ne stoji na istoj visini, nego se jednako spušta; a slabi dugi akcent upravo je uznosit, jer mu se glas jednako uznosi ili diže. Ovo s drugijem riječma znači, da je na pr. *â* isto što *ȁa*, samoglas pak *á* isto što *aà*, ako se i *ȁa* i *aà* izgovori bez ikakvoga prekida kao na dušak. Ima nekoliko riječi, koje to očevidno dokazuju, ako i nije u svima isti samoglas jedan do drugoga. Mjesto *mȁhala, jȁhati* govori se (u krajevima gdje se *h* ne izgovara) *mâla, jâti;* pored *ne ìmati, zeìtin* govori se *néjmati* (ili *némati*), *zéjtin* (ovoga nema u Vukovu rječniku, ali ja znam za cijelo, da se govori).[1]) Lijepo se ovo potvrđuje dugim naglašenim *ě* (ѣ) u sva tri naša govora; tako na pr. prema istočnom i zapadnom *têlo—tîlo, bêdan—bîdan, mléko—mlíko, rédak—rídak* imamo u južnom govoru *tȉjelo, bȉjedan, mlijèko, rijèdak.*

131. a) Kad po onome, što je rečeno u §. 129*b*, jaki akcenti ne mogu stajati ni na kojem drugom slogu riječi osim na prvome, onda je potpuno jasno, za što se ti akcenti gube, kad prestanu biti na

[1]) Ali pored toga imamo i *mȏga* od *mòjega, âmo* od *òvamo* (v. §. 114) i *prímati* od *prìimati* (v. §. 77*c*). Što se nalazi *svìlâjca* (pored *svilàica*), to će biti postalo od *svìlaica* (kojega nema Vuk u rječn.).

prvome mjestu, kad pred njih dođe prijedlog, t. j. riječ, koja s onom, što iza nje stoji, sačinjava jednu cjelinu u govoru. Kako je negdašnje *nogû, nogê* (gen. jedn.) moralo prijeći u *nògu, nògê*, tako je i od: *za čâs, u dîm, po prâvdi* moralo nastati i nastalo je: *zà čas, ù dim, pò prâvdi*. Tako je isto u drugu ruku sasvijem jasno, što slabi akcenti iza prijedloga ostaju na svojem mjestu; na pr. *na nòzi, u rúci, po dobròti* i t. d.; to je za to, jer ovi akcenti, kako nam je poznato, mogu u riječima od dva ili više slogova stajati na svakom osim na zadnjemu. O ovome skakanju akcenta na prijedlog ne bi trebalo ništa više govoriti, da prijedlog dobiva svagda slabi kratki akcent, kad u opće treba, da akcent na nj padne. Ali vrlo često na prijedlogu stoji jaki kratki akcent; na pr. *u rûku, iz brȍda, na dȑvo* mijenja se te biva: *ȕ rûku, ȉz broda, nȁ drvo*. To se na prvi pogled ni malo ne slaže s onijem, što nam je do sad poznato. Budući da ovakijeh primjera ima i u ruskom i u čakavskom govoru (na pr. *pȍ vodu* je i štokavski i čakavski i ruski), za to valja reći, da to potječe iz daleke davnine, dok na pr. *zà brata* govore samo Štokavci (a Čakavci i Rusi: *za brȁta*), te nije i ne može biti starije od postanja slabijeh akcenata u štokavskom govoru. Jamačno mislim da akcent *ȕ rûku, ȉz broda* i t. d. ima svoj uzrok, ali do sad nije još poznat. — Kao prijedlozi privlače na se akcent i veznici *i, da*, na pr. *dân ȉ nôć* (ime cvijetu), *ȉ marjâš*. riječn. (1852) kod марјаш; *dà pustî* kod кỳпити; *dà idê, ȉ treću*. drž.-izd. III. 439. U Budmanovoj gramatici 145. veli se to još i za veznike *a, ni, kad* i dodaju se primjeri: ni otac *nì mâjka, kàd vidîm, kȁd izorâ*. — Još treba dodati: ako imenica ima četiri ili više slogova, pa je na prvome jaki kratki ili jaki dugi akcent, onda ti akcenti mogu ostati, a prijedlog ne dobiva ništa: na pr. *na trȅparicu, po ȍpomenama, za mâjstoricama, na prȁunuke* mjesto *nà treparicu, pò opomenama, zà mâjstoricama, nà praunuke*. Vuk u riječn. (1852) piše: *Pôrča od Ȉvalê*, dakle i imenice od tri sloga mogu kašto zadržati svoj akcent.

b) I glagoli kad su složeni s prijedlozima, podložni su zakonu, da slabi akcenti ostaju na svome mjestu, a jaki da se gube i mjesto njih na prijedlog da dolazi akcent. Na pr. *žèljeti—žèlîm: požèljeti—požèlîm, žívjeti – žívîm: doživjeti—dožívîm;* ali *rȅzati - rȅžêm: òdrezati – òdrežêm, pâmtiti – pâmtîm: zàpâmtiti—zàpâmtîm, nòsiti—nȍsîm: donòsiti—dònosîm, hváliti – hvâlîm: pohváliti—pòhvâlîm*. I u glagola prijedlog često ima jaki kratki akcent; na pr. u aoristu: *donòsih—dȍnosî—dȍnosî—donòsismo, pohválih—pȍhvâlî -pȍhvâlî -pohválismo*. Sve ovo vrijedi i za riječcu *ne*, kad dolazi s glagolima; na pr. *ne žèljeti, ne žívîm, nè režêm, nè pâmtiti, ne nòsiti, nȅ nosî, ne hválih, nȅ hvâlî* i t. d. Akcenatske mijene u glagola složenijeh s prijedlozima prema nesloženima zamršenije su nego u imenica, kako će se vidjeti pri sprezanju.

c) Ako je prijedlog složen (na pr. *pokraj*) ili ima dva sloga (na pr. *među*), onda on ima slabi kratki akcent na drugom slogu u slučaju, kad bi na prijedlogu od jednoga sloga stajao isti akcent; ako li bi na prijedlogu od jednoga sloga stajao jaki kratki, onda prijedlog od dva sloga dobiva isti akcent na prvi slog. Tako na pr. prema *zà brata, ù cârstvu, pò vodu, nä rûke* imamo *pokràj brata, izà cârstva, mèđu vodu, mìmo rûke;* tako je i kad prijedlog ima tri sloga: na pr. *ȉzmeđu Boga, izmeđù braćê* i t. d. (v. u akad. rječn. kod *između*). A u glagola imamo na pr. *hȍdîm—dòhôdim—iznàhodîm,* ili u 2. i 3. licu jednine aorista: *hȍdî—dȍhodî—ȉznahodî;* kako su gdjekoji glagoli složeni s prijedlozima od tri sloga, tako na prvi slog u takovom događaju dolazi jaki kratki akcent, kad bi isti akcent stajao na prijedlogu od jednoga ili od dva sloga; na pr. 2. i 3. lice jedn. aorista *nȍsî—dȍnosî, pȍizodnosî*; tako je i *nȅ iznahodî,* pače i *nȅ poizodnosî.*

d) Odnošaju: *brȁta—zà brata* ili *rȉbu—pò ribu* odgovaraju ovi primjeri: *sjȁti—sìjati, zjȁti—zìjati, gmȉzati—gàmizati, štȉti—čàtiti, šćeu—dàščica, ȍpna—òpona, htjȅti—hòtjeti, ȍtlê—òtolê, hȑpta*[1]) - *hìrbata* (gen. jedn. od *hìrbat), kȍnjma —kònjima* (ovo se drugo rijetko govori).

132. a) O enklitikama, t. j. o riječma, koje nemaju svoga akcenta, nego se izgovaraju zajedno s onima, koje pred njima stoje (na pr. *vȉdîm ga, rèci mu),* ne treba ovdje mnogo da govorimo. Ako se nađu dvije ili tri enklitike jedna do druge, opet ostaju bez akcenta: na pr. *vȉdio sam ga, pokázat ću ti ga.* U ovom pošljednjem primjeru imamo tri sloga enklitična, ali mogu biti i četiri, na pr. *pokázat ćemo ti ga,* pa ni tu ni jedan nema akcenta. Upamtiti treba, da su svi samoglasi u enklitika kratki do jednoga jedinog izuzetka, a to je 3. lice množine *će*, koje Vuk u rječn. (1818) LVII.—LXV. bilježi svuda s duljinom, dakle *ćê*; na pr. *ìgraćê, òraćê, kazívaćê* i t. d. (a 3. lice jednine je: *ìgraće, òraće, kazívaće* i t. d.); tako isto bilježi Vuk tamo u množ. *pèći ćê,* a u jedn. *pèći će.*

b) Koliko nam je do sad o premještanju akcenta na prijedloge poznato, nijesmo na njima još vidjeli slaboga dugog ili jakoga dugog akcenta. Taj slučaj imamo samo, kad se prijedlog nađe pred enklitikom; na pr. *ná me, zá te, ú se, nâ nj, pô nj* ili *nánjga, pónjga.* S tijem je u svezi, što dvojesložni prijedlozi u ovom slučaju imaju duljinu na drugom samoglasu: *ȉzâ me, nȁdâ te, prȅdâ se, pȍdâ nj, pȍdânjga.* Ovdje treba spomenuti i sadašnje vrijeme *né ću, nȇ ćeš,*

[1]) Vuk u rječn. (1852) kod хр̏бат piše ovako genitiv, ali kod р̏бат piše: *ȑpta — ȑbata.*

nê će, né ćemo, né ćete, gdje je riječca *ne* združena s enklitičkijem oblicima *ću, ćeš.*[1])

c) Ima nekoliko potvrda, gdje se po dvije riječi, od kojih svaka upravo ima svoj akcent, sastave u jednu, i to tako, da druga riječ svoj akcent sasvijem izgubi, a prva svoj pravi promijeni; još treba dodati, da drugi dio ovakoga sastavka mogu činiti samo riječi, koje kad se odjelito govore, imaju jaki kratki ili jaki dugi akcent. Mjesto *dòbro jȕtro, dȍbar vȅčê, dȍbar dân* govori se po svemu narodu: *dobrò jutro, dobàr većê, dobàr dân;* tako isto sav narod mjesto *jèdan pût, jèdan rêd* govori *jedàn pût, jedàrêd* (v. §. 83*a*) i *očènâš* mjesto *ȍče nâš* (a ovo mjesto *ȍče nâš*). Tako je i: *htjȅdbudêm, znȁdbudêm* i t. d. (v. §. 312*c*). U riječn. (1852) kod дан piše Vuk, da se govori *dvá dnî, trí dnî, četirì dnî* (mjesto *dvâ dnî, trî dnî, čètiri dnî)*, a kod Бог ima: *akò Bôg dâ* (mjesto *ȁko Bôg dâ);* u posl. XL. i XLI. piše, da se govori i *dvá cara, trí litre, trí brata, trí čoeka, pét pârâ, šést pârâ, dvá mjesêca. dvijè mâjke, devèt kûćâ* i t. d.; za Dubrovčane i Bokelje veli tu Vuk da govore i: u oči *svetogà Vida*, kod *svetogà Lûke.* — Neobično je promijenjen akcent u svezi *bògme* mjesto *bôgme* (t. j. *Bôg me*), gdje je drugi dio prava enklitika (ali i u primjerima *dobrò jutro* i t. d. druga je riječ izgubivši svoj akcent postala enklitika).

---

[1]) Akcenta *ná me, zá te, ú se, ȕzâ me, nȁdâ te, predâ se* ne mogu potvrditi iz Vukovih i Daničićevih djela, ali znam za cijelo da se tako govori (u Vukovu riječn. (1852) nalazimo priloge *náse, napóse*). Daničić u „малој српској граматици“ 34 ima: *zânj, zánjga, ûnj, únjga, prȅdânj, prȅdânjga,* a na str. 62. *né ću, nê ćeš, né ćemo;* Budman u gram. 101 ima ova tri oblika isto tako i dodaje im još: *néće* (za 3. lice jedn.), *nećete* (2. l. mn.) i *néćê* (3. l. mn.). Vuk u riječn. (1852) ima *nânj—nánjga, zânj, pônj, krȍzânj—krȍzânjga, ȕzânj—ȕzânjga;* pogrješka je u istom rječniku *ûnjga* (pored *ûnj).*

OBLICI.

U opće o oblicima.

133. a) Oblici se zovu mijene jedne iste riječi; na pr. *jèlen—jèlena—jèlenu* oblici su riječi *jèlen*, a *plètêm—plètêš—plètê* oblici su riječi *plètêm*. O tijem će se mijenama govoriti u ovoj glavi. U njoj dakle ne će biti govora o slučajevima, gdje mijenjanjem nastaju različne riječi, kao što su na pr. *óvca, òvčica, òvčâr, ovčàrica* ili *pŭći, pŭcati, pŭckati*. Da su ovo različne riječi, vidi se otud, što svaka drugo znači (*óvca* je drugo nego *òvčica* i t. d., *pŭći* znači drukčiju radnju nego i *pŭcati* i *pŭckati)*, a u *jelen—jèlena—jèlenu* nema razlike u značenju nikakve, nego te mijene znače samo različne odnošaje, u koje ista riječ dolazi prema drugima u rečenici; na pr. *jèlen* bježi, ne bojim se *jèlena*, dao sam *jèlenu*. O postanju različnijeh riječi kao *óvca, òvčica, òvčâr, pŭći, pŭcati, pŭckati* govorit će se u glavi, koja iza ove o oblicima dolazi.

b) U poslu oko raščinjanja oblika, t. j. njihova rastavljanja u osnove i nastavke, ne može se ova knjiga držati poredbene i istoričke gramatike. S pomoću staroga jezika i s pomoću drugih srodnih jezika viša, t. j. poredbena i istorička gramatika zalazi u dubine tumačeći postanje i razvoj öblîkâ, a ovaka niža gramatika ostaje u tom svojem poslu na površini. Da objasnimo to su dva primjera. Od riječi *žèna* imamo akuzativ jedn. *žènu;* ostali oblici dokazuju, da *žen-* ostaje postojano i da se mijenja samo ono, što iza toga stoji (na pr. *žèna, žènê, žèni, žènama* i t. d.); niža će dakle gramatika oblik *žènu* rastavljati u *žen-u* te će reći: *žen-* je osnova, *-u* je nastavak. Sasvijem će se drukčije raščiniti taj oblik u višoj gramatici; tamo će se reći: *žènu* je u staro doba glasilo *ženą*, a ovaj je oblik po dokazivanju drugih srodnih jezika postao od još starijega *ženām*, koji treba rastavljati u: *ženā-m*, t. j. *ženā* je osnova, *-m* je nastavak. Ovu istu osnovu *ženā* nalazi viša gramatika i u drugijem padežima te tumači, kako se ona s prvobitnijem nastavkom u kojem padežu sastavila i kako je otud postao današnji oblik; a mi ćemo i za druge padeže reći kao i za *ženu*, na pr. i za oblike *žene, ženi* reći ćemo: *žen-* je osnova, *-e* i *-i* su nastavci. — Sadašnje vrijeme od glagola *plèsti* mi ćemo rastavljati ovako: *plet-em, plet-eš, plet-e, plet-emo, plet-ete, plet-u* te reći *plet-* je osnova, a ono drugo su nastavci, viša pak gramatika veli: u većini oblika osnova je *plete*, a drugo su nastavci, dakle treba rastavljati na pr. *plete-mo, plete-te;* za 3. lice množ. osnova je *pleto-*, nastavak je *-ntъ*, otud je nastalo najprije *pletątъ*, a pošto je *-tъ* otpalo i *ą* prešlo u *u*, ostalo je današnje *plètû*. Kad bismo i mi u knjizi ovoj rastav-

ljali *plete-mo*, *plete-te*, onda bismo poradi oblika *plètû* bili na muci, jer tu iza *t* ne vidimo danas ni *e* ni *o* (t. j. ni osnovu *plete* ni *pleto*).

c) Držeći se pomenutoga načina o raščinjanju oblika ne će nam ni malo smetati, što će nam kašto osnova imati jedan jedini glas, na pr. u oblicima *t-oga, t-ome, t-ijem*. Osnova sama sobom nije riječ, kao što ni nastavak sam sobom nije, već oboje zajedno sačinjava riječ; pa kad nastavak može imati samo jedan glas (na pr. u obliku *žen-a)*, za što ne bi mogla i osnova? Ni to nam ne će smetati, što ćemo kašto za nastavak, t. j. za nešto jedinstveno, uzimati ono, što je po nauku više gramatike složeno od različnijeh dijelova; mi na pr. rastavljamo *plet-ijah* i velimo: *plet-* je osnova, *-ijah* je nastavak, a viša gramatika veli, da stari oblik *pletějahъ* (od kojega je po §. 74. postalo *plètijâh)* treba rastavljati u *plet-ě-jah-ъ*, gdje je svaki od ovijeh dijelova nešto drugo!

d) Kašto treba uzimati po dvije osnove; na pr. glagoli *tònuti*, *vìdjeti* imaju jedne oblike od osn. *tonu*, *vidje*, druge od osn. *ton*, *vid*. Tako može i prijevoj činiti razliku u osnovi; na pr. oblik *dèrêm* je od osn. *der*, a oblik *dr̀ši* od osn. *dr*. — Nijesu dvije osnove, nego je samo jedna, kad se koji glas u osnovi mora po glasovnom kojem zakonu promijeniti; na pr. kad osnova *plet* svoje *t* u neodr. načinu mijenja u *s (plèsti)* ili kad *k* od osnove *pek* (na pr. 3. lice množ. *pek-u*) prelazi u *č (peč-em)* ili kad od osnove *ruk* lokativ jedn. glasi *rúc-i* (a nominativ *rúk-a)*. Tako isto i jedan isti nastavak glasi kašto dvojako, na pr. u instrum. jedn. imenica muškoga roda imamo *-om* (na pr. *jèlen-om)* pored *-em* (na pr. *oráč-em)*. Ovdje razlika u nastavku izlazi iz glasovnoga zakona (vidi §. 69*a*).

e) Kako ne ćemo i ne možemo u raščinjanju ȍblîkâ držati se nauka više gramatike, tako ga se ne možemo držati ni u diobi njihovoj, jer bismo se morali mnogo odmicati od prave zadaće ove knjige, t. j. umetati u nju koješta iz istoričke i poredbene gramatike. Za to ćemo se mi u diobi ȍblîkâ u svemu glavnome držati diobe Daničićeve u njegovijem „oblicima“, koja je za naš posao sasvijem zgodna.

SKLANJANJE.

Imenice muškoga roda.

134. a) Za primjere neka nam služe riječi: *jèlen*, *òrâč*, *Mârko*, *Mìloje*, od kojih se prva svršuje na nenepčani, a druga na nepčani suglasnik, i otud dolazi razlika u nekijem oblicima; istu razliku u pošljednjemu svojem suglasniku pokazuju treći i četvrti primjer. K tome prve dvije riječi nemaju nastavka u nominativu jedn., a druge dvije ga imaju.

Jedn.	N.	jèlen	òrâč	*Množ.* jèlen-i	oráč-i
	G.	jèlen-a	oráč-a	jȅlên-â	oráč-â
	D.	jèlen-u	oráč-u	jèlen-ima	oráč-ima
	A.	jèlen-a	oráč-a	jèlen-e	oráč-e
	V.	jèlen-e	ȍrâč-u	jèlen-i	ȍrâč-i
	L.	jèlen-u	oráč-u	jèlen-ima	oráč-ima
	I.	jèlen-om	oráč-em	jèlen-ima	oráč-ima

Dvoj. N. A. V. jèlen-a oráč-a.

Jedn.	N. Mârk-o	Mīloj-e
	G. Mârk-a	Mīloj-a
	D. Mârk-u	Mīloj-u
	A. Mârk-a	Mīloj-a
	V. Mârk-o	Mīloj-e
	L. Mârk-u	Mīloj-u
	I. Mârk-om	Mīloj-em
Dvoj.	N. A. V. Mârk-a	Mīloj-a.

b) Ove dvije riječi i druge njima slične sasma su neobične u množini, a ako im kadj zatreba množina, govore se kao i druge imenice ovoga sklanjanja, dakle na pr. *Mârci*, *Mìloji*, *Mìlôjâ*, *Mârcima*. Mnoga ovakova imena i riječi drže se po istočnijem krajevima sklanjanja ženskijeh riječi; na pr. mjesto *Đúro, Jóvo*, *próto*, *újo* govori se onamo *Đúra*, *Jóva*, *próta*, *úja*, gen. *Đúrê* i t. d., a u množini, kad zatreba, govori se po istom sklanjanju *Đúre*, *Jóve*, *próte, úje* i t. d., a tako bi se možda onamo reklo i: *zèlênke, Mârke* od: *zèlênko, Mârko*, koje se riječi i u istočnom govoru sklanjaju u jednini samo po ovom sklanjanju. Pomenuti oblici za množinu *Đúre*, *próte* mislim da se govore u svemu narodu i da bi neobično bilo: *Đuri*, *protima*. Ona imena grčkoga i latinskog izvora, koja se u nominativu svršuju na *-ije*, na pr. *Dimìtrije*, sklanjaju se sasvijem kao *Mìloje,* ali u svijem padežima mogu se držati i sklanjanja ženskijeh riječi; dakle na pr. nom. *Dimìtrija*, gen. *Dimìtrijê*, dat. *Dimìtriji* i t. d. Takva su još i ova imena: *Alèmpije* i *Alèmpija*, *Àntonije* i *Àntonija*, *Àrsenije* i *Àrsenija*, *Đôrđije* i *Đôrđija*, *Ignjàtije* i *Ignjàtija*, *Pètronije* i *Pètronija*, *Vìćêntije* i *Vìćêntija* i dr. Govoreći Vuk o ovome u »pismima« 51. veli, da mu se sklanjanje na pr. nom. *Antonije,* gen. *Antonija* i t. d. čini pravilnije od nom. *Antonija*, gen. *Antonije* i t. d. Ali i on sam drži ova imena često u sklanjanju ženskijeh riječi; ispor. *Aksentije* (gen.) mil.-obr. 83., *Atanasiji* (dat.) 54., *Đorđiji* (dat.) pjes. (1833) XIX., *Teodosiji* (dat.) dan. (1828) 217., *Melentiji* (dat.) mil.-obr. 97., *Melentiju, Aksentiju* (akuz.) 127., *Teodosiju* (akuz.) dan. (1828) 164., *Melentiju* (akuz.) 194., *Antoniju* (akuz.) dan. (1829) 19. Pored toga nalaze se u njega dakako i oblici po sklanjanju muškijeh riječi, na pr. *Aksentije* (nom.) mil.-obr. 80., 127., *Teodosije* (nom.) dan. (1828) 165., *Antonije* (nom.) dan. (1829) 19., *Antonija* (gen.) 19., *Melentija* (akuz.) dan. (1834) 35., *Melentijem* (instrum.) mil.-obr. 97., *Aksentijem* (instrum.) 136., *Antonijem* (instrum.) dan. (1829) 19. U Daničića je obično po ovom sklanjanju, ali i on ima: *Arija* (nom.) pisma 279., 281., *Arije* (gen.) 306. Još se može ovdje dodati, da se od ovih imena tvore i izvedeni pridjevi dvojako, na pr. *Dimitrijev* i *Dimitrijin* i t. d.

c) Dvojina u sklanjanju imenica muškoga roda ima osobite oblike samo za nom., akuz. i vok., a u ostalijem padežima nema razlike među dvojinom i množinom. Pomenuti oblik dvojine se ne razlikuje ničim (ni akcentom) od gen. jedn

135. Mnogo riječi u ovom sklanjanju ima t. zv. pomično *a*, koje u nom. jedn. i u gen. množ. stoji, a u drugijem ga padežima nema; na pr. *lòvac—lóvca—lóvcu, lôvče, lóvcem, lóvci, lovácâ, lóvcima, lóvce, kònac—kónca—kóncu* i t. d., *početak—počétka—počétku* t t. d., *rjètar—rjètra—vjètru* i t. d. O tome i o drugom, što je s tijem u svezi, govorilo se koliko treba, u §. 57. i 58., za to ne treba ovdje onoga ponavljati, nego ćemo samo ono reći, čega tamo nema, a u svezi je s pomičnijem *a*. Što se ovaj glas nalazi i u genitivu množ., na pr. *lovácâ, kȍnācâ, pòčētâkâ, vjȅtârâ* i t. d., premda taj oblik nema na kraju suglasnika, to je za to, jer je nekad gen. množ. izlazio na suglasnik kao i nom. jedn., pa mu se *â* dodaje na kraju istom od XIV. vijeka (v. §. 3); nekad je gen. množ. glasio na pr. *lovac, konac* i t. d. (v. §. 125), te mu je pomično *a* ostalo i pošto mu je dodato na kraju još drugo *a*. — U gdjekojim riječima prodrlo je pomično *a* i u padeže, u koje upravo ne bi smjelo; takva je riječ *gràbar*, gen. *gràbara* i *gràbra* (ali ima i: *grȁb*, gen. *grȁba*, v. §. 108*b*); tako je i *hȑbat*, gen. *hȑbata* i *hȑpta*; tako je i *ìguman—ìgumana* i *ìgumna*, *sȁn—sana* (ispor. u *sanu*. pjes. IV. 176., *sanova D*. 1mojs. 37.8., 42.9., prop. 5.7) i *snȁ;* iz akad.-riječn. vidi se, da od *Bihać* nije gen. samo *Bîšća* (v. §. 93*c*), već i *Bihaća*. Ispor. *šȁv—švȁ*, ali u množ. *šavorima*. kovčež. 41. U jednosložnijeh riječi *lȁv*, *mȁč* (v. §. 57*b*), *dâžd* (v. §. 58*a*) utvrdilo se pomično *a* u svijem padežima tako, da ne ispada nikad: gen. *lȁva, mȁča, dȁžda*, dat. *lȁvu* i t. d. Takva je riječ i *pânj*, gen. *pánja*, dat. *pánju* i t. d. (u staro doba pьnj, pьnja) i *òstan*, gen. *òstana* i t. d. (u staro doba ostьn, ostьna). Samo se po sebi razumije, da ono *a* nije pomično, koje je i u davnini glasilo *a*, i da ostaje u svijem oblicima; takve su riječi na pr. *Mìlan, šàran, dràgan, àran, vàgan, ògar, tòvar*, gen. *Mìlana, šàrana* i t. d. Osobito idu ovamo mnoge imenice, u kojih je *a* dugo, na pr. *bȕmbâr, Hrvât, jùnâk, kòpâč, òrâč, rùkâr, velìkâš* i t. d. Ovakovo dugo *a* nikad nije pomično (osim u riječi *dân*, u kojoj je *a* postalo od ь i o kojoj vidi u §. 140). Budući da od starijeh poluglasova ne postaje *e*, za to *e* gdje stoji u nom. jedn., stoji i dalje svuda na pr. *plèter, pȅpeo*, gen. *plètera, pȅpela*. To vrijedi dakako i za tuđe riječi; za to od *kòsiter* (grč. κασσίτερος) ne glasi gen. drukčije nego *kòsitera*, a od *Jupiter* mora biti *Jupitera*; ispor. *Jupiterova* godina. dan. (1826) u »kalendarskom proroštvu«; nazivahu Pavla *Jupiterom*. d. ap. 14.12., sveštenik *Jupitera*. 14.13. Prema genitivu *Alèksândra*, *stražmeštra* ne može nominativ glasiti drukčije nego *Alèksāndar* (ili

Àlèksândro), *stražmeštar*; za to su pogrješke: *Aleksander*. drž.-izd. II. 155., *stražmešter*. 374.

136. a) U §. 62*a*, 63*ab*, 91*a*, 93*a*, 100*a*. 101*a*. rečeno je, da ispred *e* prelazi *k* i *c* u *č*, *h* u *š*, *g* u *ž*, a ispred *i* da *k* prelazi u *c*, *h* u *s*, *g* u *z*. Za to riječi na pr. *jùnâk*, *mjȅsêc*, *siròmah*, *drûg* glase u vokativu jedn. *jȕnâče*, *mjȅsêče*, *siròmaše*, *drûže* (ali u akuzativu množ. bez promjene: *junáke*, *mjȅsêce*, *siròmahe*, *drûge*), u nom. množ. je *junáci*, *siròmasi*, *drûzi*. Ovako se mijenjaju i sve druge imenice, koje se u nominativu jedn. ovako svršuju. Dodati treba, da je *z*, *s*, *c* iz nominativa prodrlo i u oblik na *-ima* za dativ, lokativ i instrumental množ., te se govori na pr. *junácima*, *siròmasima*, *drûzima*, koji se oblik u jeziku nalazi tek od XV. vijeka (v. §. 3), dok je nom. množ. na pr. *junáci* i t. d. sa svojim završetkom *-ci* od zamande.

b) Iz onoga, što je rečeno u §. 69*a* i 118*a*, znamo, da *o* iza nepčanijeh suglasnika prelazi u *e*; za to u instrumentalu jedn. pored *jèlenom* imamo *oráčem*; tako od *jùnâk*, *zákon* i t. d. glasi taj padež *junákom*, *zákonom*, a od *kȍnj*, *krȁj*, *lòvac*, *Mȉloš*, *mlàdîć*, *mûž*, *prȉjatelj*, *smûđ* svršuje se na *-em*, dakle *kònjem*, *krȁjem*, *lóvcem* i t. d.

c) Na kraju riječi i na kraju sloga prelazi *l* u *o*, i tako imamo u nom. jedn. *kòtao*, *pòsao*, *pȅpeo* (gen. *kòtla*, *pòsla*, *pȅpela*); imamo *žȅteoca*, *vládaoci* i t. d. od: *žȅtelac*, *vládalac* i t. d. Gdje se tijem načinom sastanu dva *o*, stegnu se u jedno dugo: *vô*, *sòkô*, *kóca* (mjesto starijega *vol*, *sokol*, *kolca*, v. §. 113). Ali u §. 80*a* navedeno je dosta primjera, gdje *l* ostaje bez promjene; na pr. nom. *ȁpostol*, *Ćȉril*, gen. *anđélka*, *ispôlca* i t. d.

d) Što se vokativ jedn. drukčije svršuje prema tome, dali je skrajnji suglasnik u nom. jedn. nepčan ili nije, na pr. *ȍrâču*, *mlȁdîću*, *prȉjatelju* i t. d. prema: *jèlene*, *jȕnâče*, *sȍkole* i t. d., to nije osnovano ni na kakvome glasovnom zakonu, jer i *e* i *u* može stajati kako iza nepčanih, tako i iza nenepčanih suglasnika. Ali ta je razlika u jeziku od pamtivijeka; a pravi joj se uzrok ne zna ni u poredbenoj gramatici. Za što riječi *knêz*, *vìtêz* glase u vokativu *knêže*, *vȉtêže*, to je rečeno u §. 101*a*. Gdjegod se u vokativu nađe *šć*, nigdje se ono ne prepretvara u *št* (v. §. 63*d*): za to od *kòsac*, *pròsac*, *vòzac*, *làžac* ne glasi vokativ drukčije nego: *kȍšće*, *prȍšće*, *vȍšće*, *lȁšće*.

e) Veoma je staro i to, što riječi sa završetkom *-in* ili *-janin* izbacuju u množini svoje *-in* te imamo na pr. *Àrapin—Arapi*, *Bȕgarin—Bȕgari*, *Rímljanin—Rímljani*, *Sȑbin—Sȑbi*, *Skȁdranin—Skȁdrâni*, *kàurin—kàuri*, *kr̀šćanin—kr̀šćani*, *čòbanin—čòbani*, *grȁđanin—grȁđâni*. *dvòranin—dvòrani* (v. §. 42. i 123). Među ovake riječi ide i *Tùrčin—Tûrci*, gdje je u prvom obliku *č*, a u drugome *c* postalo od *k*, kako se vidi iz

genitiva i akuzativa množ. *Tùrâkâ, Tûrke.* Kašto se može čuti jednina: *Túrak—Túrka;* ispor. s *Túrkom.* pjes. III. 380. U pjesmama se poradi stiha nalaze kašto pomenuta imena s *in* u množini: dvesta *Arapina,* I. 160., *horjatine* (akuz. množ.) II. 338., *Srbini* (nom. množ.) IV. 149., 208., 243., *Srbina* (gen. množ.) 271., *Srbine* (akuz. množ.) 243., *Srbinima.* 336. — Od ovoga pravila o ispadanju rečenoga *-in-* u množini ima nekoliko izuzetaka; tako riječi *domàćin, gònčin, nèrâdin, rȁdin, tȕđin* imaju i u množ. *-in-*, dakle: *domàćini, gònčini* i t. d. Ništa se ne izbacuje ni u riječma, koje se u nom. jedn. svršuju na *-īn*, na pr. *àršîn, cèkîn, dùrbîn, magàzîn, pèrčîn, šàrîn* i dr. Kakovu množinu imaju imenice *gospòdin, vlastèlin,* reći će se u §. 140.

137. a) Mnoge riječi ovoga sklanjanja u množini »rastu«, t. j. ispred nastavka dobivaju *-ov-* ili *-ev-* (prvo iza nenepčanih, drugo iza nepčanih suglasnika); na pr. *drûg, drȕgovi, drugóvâ, drȕgovima, drȕgove* ili *grâd—grȁdovi* i t. d., *mȉš—mìševi, nôž—nóževi* i t. d. Ali pored ovih duljih oblika govore se i kraći, dakle na pr. također: *drûzi, drúgâ, drûzima, drûge,* — *grâdi, mȉši, nóži* i t. d. Za riječi, koje u nom. jedn. imaju samo jedan slog, moglo bi se gotovo postaviti pravilo, da mogu u množini i rasti i ne rasti. Malo ih ima, koje bi imale samo kraći ili samo dulji oblik u množini. Tako na pr. od riječi: *cȓv, Čȅh, Gȓk, kȍnj, mrâv, pȁs, pȓst, rȁk, Rȕs, Vlȁh, vlâs* čuje se samo kraća množina: *cȓvi, mrâvi, psȉ, rȁci* i t. d. Ovamo ide i riječ *zûb* u svojem pravom značenju; ali se govori i *zȕbovi* u prenesenome (»zubovi u puške«). Ovako je dvojako značenje s dvojakijem oblikom skopčano i u riječi *kmȅt*, koja u množini glasi *kmȅtovi,* kad znači male narodne poglavare, a *kmȅti*, kad znači seljake, koji sjede na tuđoj zemlji. Manje je imenica, koje su neobične s kratkijem oblikom u množini; takove su: *cȁr, grȍb, mûž, pȍp, tȍp, rô;* govori se dakle ponajviše. *cȁrevi* (za što nije *carovi*, v. §. 21*b*), *gròbovi* i t. d.

b) Ovdje neka stoji iz Vukovih i Daničićevih djela nekoliko riječi s kraćom ili s duljom množinom, koju je jednu ili drugu vrijedno zabilježiti:[1]) *akt:* aktovi, aktova. mil.-obr. 170., akte 170., aktima 193.: — *bal:* balove. laži i op. 19.; — *bijeg:* bijezi. posl. 12., — *bôk:* bokovima *D.* 4mojs. 33.55., is.-nav. 23.13., bokove jov 15.27., bocima is. 11.5., jezek. 34.21., — *bôl:* bolovima *D.* 1mojs. 34.25., jov 33.19., bolovi 1car. 4.19., 2car. 22.5., is. 13.8., — *brôj:* broja (gen. množ.) dan. (1827) 15., drž.-izd. II. 179., — *čas:* čase (akuzativ množ.) 1 solunj. 5.1., *D.* dan. 2.21.; časovi *D.* pisma 253.; — *ćûk:* ćukovima

[1]) Iz narodnijeh pjesama ne navodim ovdje potvrda, zašto se u njima kraći ili dulji oblik od koje riječi može nalaziti samo poradi stiha, te se može misliti, da se ovo ili ono ne bi reklo u običnom govoru.

D. is. 14.23., — *dâžd:* daždevi. *D.* pjes. 2.11., daždi. jerem. 3.3., jezek. 34.26., — *fes:* fesovi. riječn. (1852) kod ћелепош, fesove. kovčež. 42., — *frak:* frakovi. laži i op. 20., — *glîb:* glibovi. *D.* jezek. 47.11.. — *gnjât:* gnjatove. riječn. (1852) kod кракати, gnjati. *D.* pjes. 5.15., — *grb:* grbovi, grbova. dan. (1834) 50., — *grijeh:* grijehova. rimlj. 5.16., efes. 2.5., prip. 122., 139., grijova. dan. (1827) 11., *D.* 4car. 13.6., 15.9., psal. 25.7, grijehovima. efes. 2.7.; grijesi. mark. 2.5., luk. 7.47., rimlj. 4. 7., grijehe. mark. 2·10., luk. 5.24., kološ. 2.13., grijeha (gen. množ.) 2kor. 5.19.: jevr. 8.12., grijesima. kološ. 2.13., 2 tim. 3.6., — *grof:* grofova. *D.* istor. 231., 338., — *groš:* groša (gen. množ.) dan. (1826) 79., (1827) 79., (1829) 39., mil.-obr. 100., 197., groševi. dan. (1827) 79., mil.-obr. 8., drž.-izd. III. 425., groševe. riječn. (1852) kod грошаст, — *hljeb:* hljebe. riječnik (1852) kod пећарица; hljebove. mat. 12.4., mark. 6.41., jov. 6.11., hljebova. mat. 14.19., 15.34., hljebovi. jevr. 9.2., — *hrûšt:* hruštevi. *D.* naum 3.16., hrušteva. 3.15.; ispor. ruštevi. riječn. (1852) kod рушт., — *jâz:* jazove. *D.* jov 38.25., — *kït:* kitove. *D.* 1 mojs. 1.21., — *klîn:* klini. dan. (1826) 13, klinima. riječn. (1852) kod бадањ, — *ključ:* ključeve. mat. 16.19., otkr. 1.18.. prip. 24., *D.* istor. 339., ključeva, ključevima. prip. 48.; ispor. ključevi (o vodi, koja izbija) dan. (1827) 36., — *krâk:* krakova. *D.* is. 11.15., — *krst:* krstovima. *D.* pisma 313., 316., — *krš:* krševima. *D.* sud. 5.17., — *lijek:* lijeci. posl. 78., lijekove. prav.-sov. 9., lijekovi. *D.* jerem. 46.11., — *lîk:* likove. *D.* pisma 122., 5mojs. 7.5., 3car. 14.9., is. 2.16., — *list* (u knjizi): lista (gen. množ.) dan. (1826) 12., drž.-izd. II. 155., III. 383.; listovi dan. (1826) 12., drž.-izd. II. 375, 376., listove. *D.* 2mojs. 39.3., listove (dio noge). kovčež. 42., — *lûč:* lučeve. *D.* sud. 7.20., 15.5., lučevi. dan. 10.6., naum 2.3., — *mlîn:* mlini. posl. 37., — *plâšt:* plašte. *D.* jezek. 26.16., plaštima. dan. 3.21., plašti. 3.27., — *plôd:* plode. *D.* pisma. 88, plodima. psal. 104., 13.; plodovi. *D.* pisma 218., plodove. 220., 232., jezek. 25.4., — *prîšt:* prištevima. *D.* 5 mojs. 28.27., — *prût:* pruta (gen. množ.) mil.-obr. 104.; prutovi u riječn. (1852), — *pût:* puti. *D.* priče. sol. 3.17., pute. priče. sol. 21.29., 23.26., putovi. dan. (1827), 52., 53., luk. 3.5., rimlj. 11.33.. *D*· psal. 119.5., putove. dan. (1827) 89., luk. 14.23., d. ap. 2.28., 1kor. 4.17., putovima. dan. (1827) 106., d. ap. 14.16, rimlj. 3.16., putova. d. ap 13.10., jevr. 3.10.,[1]) — *rît:* ritovima. mil.-obr. 179., — *sän:* sne. *D.* 1mojs. 37.19., jerem. 29.8., snima jov 7.14., snove. d. ap. 2.17., sanova (v. §. 135); — *skût:* skuti. *D.* jerem. 13.22., skute. jerem. 13.26, naum 3.5., skutovima. jerem. 2.34., plač. jer. 1.9·, skutove. *D.* pisma. 156., — *slap:* slapova. *D.* psal. 42.7., — *snöp:* snopa (gen. množ.) riječn.

[1]) Oblika *puteci,* kako gdjekoji pišu, nema u Vuka i Daničića.

(1852) kod крст, snopovi. *D.* 1mojs. 37.7., snopova. rut 2.7., snopovima. rut 2.15., zah. 12.6., snopove. nem. 13.15., jov 24.10.. — *splâv:* splavovima. *D.* 2dnevn. 2. 16., — *srôk:* (slik u pjesmi): sroke. pjes. (1824) XXXVIII., — *stôg:* stogove. *D.* jerem. 50.26., — *sûp:* supovima. dan. (1827) 38., — *šäl:* šalove. dan. (1827) 95., — *šljem* (t. j. kaciga): šljemove, *D* 2dnevn. 26.14., šljemovima. jerem. 46.4., jezek. 23.24., — *tȑg:* trge. *D.* istor. 242., trgove. 247., trgovima *D.* pjes. 3 2., trgovi. jezek. 27.33., — *trûd* (t. j. muka): trude. mil.-obr. 49., *D* pisma 206., trudima. *D.* istor. 104., trudi. *D.* pisma. 110., 113., trudovima. 2kor. 6.5., trudova otkr. 14.13., *D.* pisma 115., 286., trudove. 286., trudovi. *D.* istor. 120., — *tvȍr* (ili *tvôr*): tvorovi. prip. 179., — *ûd:* ude. rimlj. 6.13., 1kor. 6.15., kološ. 3.5.. udima. rimlj. 7.5., jak. 3.6., udi. rimlj. 12.4., 1kor. 6.15., udova. rimlj. 6.13., udovi. *D.* pisma 231., — *vrač:* vrače. *D.* 1car. 6 2., is. 44.25 , — *znâk:* znaci. luk. 21.11., d. ap. 4.30., *D.* pisma. 122., 298., znaka (gen. množ.) rječn. (1818) XXXVI., *D.* 4mojs. 14.11., znacima. mark. 16.20., d. ap. 1.3., *D.* 5mojs. 26.8., znake. mil.-obr. 140., mat. 16.3., d. ap. 2.19, *D.* 2mojs. 4.28.; znakova *D.* pisma 88., — *zrâk:* zraci. *D.* avak. 3.4., malah. 4.2., — *zvìjer* (ova je riječ običnije ženskoga roda te se sklanja kao *stvâr*, vidi §. 163*a*): zvjerovima. 1kor. 15.32., zvjerovi. tit. 1.12. (vidi §. 452), — *žbän:* žbanove. mark. 7.4., *D.* sud. 7.19., os. 3.1., žbanovima. *D.* pjes. 2.5., — *žlïjeb:* žljebove. *D.* 1mojs. 30.38.

c) Osobito treba spomenuti riječ *knêz*, koja ima u množini i *knëzovi* i *knëževi*, ali to je jedina riječ, koja se u nom. jedn. svršuje na *z*, a u množini može imati *-že-*; ostale ako rastu, imaju *-zo-* na pr. *mrâz* – *mrâzovi.* Za riječi: *zêc, strîc* piše Vuk u rječn. (1818) XXXIX., da imaju u množini *zëcovi*—*zëčevi, strícevi* –*stríčevi*, a sve mi se čini, da nije baš neobično ni *zecevi.* Malo dalje (u §. 138*a*) imat ćemo oblike: *järčevi, šänčevi, vrančevi* od: *järac, šänac, vránac* pored *òcevi* od: *òtac* i *pälcevi* od: *pälac,* a u §. 139*a* imat ćemo *mjësecovi* od *mjësëc.* — Iza *št* i *žd* stoji *e: hrúštevi, prištevi, däždevi,* i to za to, jer je ovdje (po dokazivanju drugih slavenskih jezika) *št* postalo od *šč* (v. §. 63*d* i 96), a *žd* od *zž* (v. §. 66*a*), pa iza *č, ž* treba da stoji *e*, ne *o*.

138. a) Mnogo rjeđe rastu u množini riječi s pomičnijem *a*, koje u nom. jedn. imaju dva sloga Ovdje će se sada navesti takove imenice, za koje imam potvrda iz Vukova rječn. (1852) i iz drugih njegovih i Daničićevih djela, da doista rastu. *bûbanj:* bȕbnjevi, — *čëšalj:* češljeve (u prenesenom značenju) rječn. (1852) kod опљен, — *čûnak* (vodovodna cijev): čunkove dan. (1827) 51, rječn. (1852) kod Крајина, — *čvórak:* čvȍrkovi, — *ćürak:* ćurkove. mil.-obr. 122., rječn. (1852) kod намастир, ćurkova. dan. (1828) 221., — *järac:* jȁrčevi, — *járam:* jarmove. rječn. (1852) kod нешто, jarmovima kod паличњак, jarmova.

luk. 14.19., *D.* 2car. 24.22., 3car. 19.19., jov 1.3., — *kòtao:* kotlove. dan. (1827) 102., mark. 7.4., kotlova. dan. (1827) 169., kotlovi. *D.* psal. 58.9., pisma 355., kotlovima *D.* 2dnevn. 35.13., — *lȁkat:* laktovima. kovčež. 41., laktove. *D.* jezek. 13.18., — *ȉjevak:* ljȅvkovi, — *mȉljak:* miljkova. dan. (1826) 93., miljkove. mil.-obr. 13., miljkovi. prav.-sov. 11., — *òrao:* òrlovi, — *òtac:* ocevi. luk. 6.23., 11.47., d. ap. 7.15., *D.* 5mojs. 24.16., jerem. 6.21., ocevima d. ap. 3.22., 13.32., 26.6. *D.* istor. 209., oceve *D.* 5mojs. 24.16., jerem. 13.14., — *òvan:* òvnovi, — *pȁlac:* pȁlcevi (ili pȁoci, oboje za spice u točka, a za onaj prst u ruke veli se *pâlci*, u jedn. *pâlca* i t. d.), — *pòsao:* poslovi. dan. (1828) 177., *D.* prop. 2.23., poslove. rimlj. 8.13., *D.* 2mojs. 5.5., poslovima. 2kor. 10.15., *D.* 2mojs. 1.11., — *sȕžanj:* sȕžnjevi, — *svȅkar:* svȅkrovi (Daničić u Glasn. VIII. 28), — *šȁnac:* šančeve. dan. (1826) 77., (1829) 13., mil.-obr. 9., 16., šančeva. dan. (1826) 82., 84., mil.-obr. 41., 94., šančevima. dan. (1826) 83, 85., mil.-obr. 11., 35., šančevi. 31., 94., — *tòčak:* točkovi. rječn. (1852) kod врндуљ, *D.* sud. 5.28., jezek, 1.16., točkova. rječn. (1852) kod врндуљ *D.* 3car. 7.33., jerem. 47.3., točkovima. rječn. (1852) kod врндуљ. *D.* 3car. 7 32., jezek. 1.20., točkove *D.* 2mojs. 14.25., — *trȍšak:* troškovima. dan. (1827) 81., troškove. 82., (1828) 174., *D.* istor. 306., troškova. dan. (1834) 31., — *ȕgal:* uglovima. rječn. (1818) XIV., dan. (1826) 13., *D.* 5 mojs. 32.26., 3car. 7.29., uglovi. rječn. (1852) kod грмљети. *D.* zah. 9.15., uglove. *D.* pisma 338., uglova. 3car. 6.31., — *vȅpar:* vȅprovi, — *vȉtao:* vȉtlovi, — *vjȅtar:* vjetrovi. mat. 7.25., 27.4., jak. 3.4., *D.* pisma. 38., vjetrovima. mat. 8.26., vjetrove. *D.* psal. 104., 4., jerem. 49.32., jezek. 5.10, — *vránac:* vrančevi (kad znači neku pticu, u Vukovu rječn. bez akcenta), — *žȓvanj:* žȓvnjevi.

b) Sve ove riječi mogu imati i kratku množinu, na pr. *òrli*, *òci*, *sȕžnji*, *žȓvnji* i dr.; samo za *tòčak* i *trȍšak* čini mi se, da ne bi obično bilo *toćci — toćcima*, *trošci—trošcima*, ali *točaka -točke*, *trošaka - troške* mislim da ne bi bilo neobično. Jamačno će još koja riječ biti, koja bi išla u ovaj popis, ali ni za koju drugu nemam potvrde, premda i sam za cijelo mislim, da se na pr. od *čàbar*, *ćòšak*, *djètao*, *gràbar* govori ne samo *čàbri* i t. d., već i *čàbrovi* i t. d.

c) Od riječi s pomičnijem *a*, koje imaju u nom. jedn. tri sloga, koliko ja znam, samo se jedna govori s duljim oblikom u množini: to je: *prȉtîsak* — pritiskovi (u Vukovu rječn. bez akcenta, ali će biti kao i u nom. jedn.).

139. a) Dulja množina mislim da se ne govori ni od jedne riječi, koja je bez pomičnoga *a* te u nom. jedn. ima tri sloga ili više; a malo je i takvijeh, koje nemajući pomičnoga *a* u nom. jedn.

imaju dva sloga. Ja ću ih sada sve navesti, za koje imam potvrda: *bȁtāk*: bȁtakovi (Daničić, Glasn. VIII. 32), – *bȕmbâr:* bumbarovi. pjes. I. 531., – *čȁrdāk*: čardakovi. pjes. III. 429., – *djȅvêr:* deverovi. pjes. I. 534., — *gȁvrān:* gavranovi. riječn. (1852) kod запиштати (u citatu iz narodne pjesme), — *gȍlūb:* golubovi. riječn. (1852) kod залетјети, *D.* pisma 153., — *jȁstrijeb* (u istočnom govoru *jȁstrêb*): jȁstrebovi; — *klȍbūk* (mjehur, što izbija, kad voda ključa): klobukovi. dan. (1827) 36., — *kȍlūt:* kolutovi riječn. (1852) kod колалије, kolutova riječn. (1852) kod токе, – *lȁbūd:* lȁbudovi, — *lȉšāj:* lȉšajevi, — *mjȅhūr:* mjȅhurovi (Daničić, Glasn. VIII. 32), — *mjȅsêc:* mjȅsecovi. riječn. (1852) kod одсијевати (u primjeru iz neke nar. pjesme) — *nȅrāst:* nerastovi. riječn. (1852) kod косити се, — *ȍbād:* obadovi. pjes. I. 531., — *pȍjās:* pojasove. *D.* 2mojs. 38.12., pojasovi. 38.17., 38.19., — *prȍcijep:* (u istočnom govoru *prȍcêp*): procjepove. riječn. (1852) kod Иваљ дан, — *slȕčāj:* slučajeva. *D.* istor. 293., 319., — *sòkô:* sokolovi. riječn. (1852) kod соколарина, sokolova kod соко, — *strȉšljên:* stršljenovi. pjes. I. 531., — *vȉtêz:* vȉtezovi, vitezove *D.* jezek. 23.23.

b) Kako se vidi, sve ove riječi osim jedne (*sòkô*, gen. *sokòla*) imaju u nom. jedn. jaki kratki akcent na prvom slogu, a na drugome duljinu; ova duljina u svima osim u *djȅvêr* i *strȉšljên* ostaje kroza sve oblike, koji nemaju *-ov-* (*-ev-*); dakle na pr. *bȕmbâra, gȁvrâna, kȍlūtu, nȅrâstom* i t. d., ali *djȅvera, strȉšljenu.* Što se u duljoj množini onaj samoglas pokraćuje (na pr. *jȁstrebovi, vȉtezovi,* a tako i *gȁvranovi, gȍlubovi* i dr.), to se dobro razumije iz onoga, što je govoreno u §. 123. — Dodati još treba, da Vuk u mil.-obr. 58. ima od *pȍjās* akuz. množ. *pojaseve;* ja znam, da se ovako doista i govori, i za to ne mislim, da je *e* iza *s* u tom primjeru štamparska pogrješka (kojih u onoj knjizi dosta ima) mjesto *o.*

140. Riječ *čȍvjek* (*čòvjek*) ne tvori danas sama od sebe množine, već se govori *ljȗdi;* tako i od *nȅčovjek* govori se u množini *nȅljȗdi.* — Riječ *brȁt* mjesto prave množine ima zbirni oblik *brȁća*, koji se sklanja sasvijem kao jednina ženskijeh riječi na *-a* (na pr. *žèna*) i nema množine; u narodnijem pjesmama nalazi se i prava množina od *brȁt,* ali samo u genitivu, dakle *brâtā*, na pr. u pjes. II. 209., III. 566., IV. 169. — Od *gospòdin* nema drukčije množine do zbirne riječi *gospoda*, koja se sklanja kao i *brȁća;* tako i *vlastèlin* ima mjesto množine *vlastèla,* što je zbirna imenica kao i *gospòda*, ali pored toga ima i prava množina: *vlasteli* (nom.), *vlastela* (gen.), *vlastele* (akuz.), *vlastelima* (dat., lok., instr.), kako se nalazi u *D.* istor. 14., 20., 37., 39., 40., 43., 51., 61., 71., 79., u kojoj knjizi ima i oblika *vlastela* (nom.), *vlastele* (gen.), *vlasteli* (dat.) *vlastelom* (instr.), na pr. na str. 25., 27., 51.,

54., 72., 121., 157.[1]) — Nema ni jedne riječi, koja bi imala toliko različnijeh oblika, koliko ih ima riječ *dân*. Iz Vukova rječn. i iz Daničićevih »oblika« izlazi evo ovo obilje: jedn. N. A. *dân*, G. *dâna*, *dnëva*, *dnëvi*, *dnë*, D. *dânu*, *dnëvi*, *dnë*, V. *dâne*, L. *dánu*, *dnëvu*, *dnëvi*, *dnë*, I. *dânom*, *dnëvom*, *dnêvlju*, *dnëvi* (za ovaj posljednji oblik potvrda je u pjes. III. 371.: *dnevi* leže, a noću putuju); množ. N. V. *dâni*, *dnëvi*, *dnî*, G. *dánâ*, *dnêvâ*, D. L. I. *dânima*, *dnìma*, A. *dâne*, *dnëve*, *dnëvi*, *dnë*: dvoj. N. A. *dâna*, *dnî* (ovo drugo u svezama: *dvá dnî*, *trí dnî*, *čètiri dnî*, v. §. 132*c*). U Vukovim i Daničićevim djelima nalaze se svi oni oblici, u kojima između *d* i *n* stoji *a*; dakle: *dân*, *dâna*, *dânu* i t. d., i za njih ne treba nikakve potvrde, a od ostalijeh oblika nalaze se samo neki. Ispor. oko devetoga sahata *dnevi*. d. ap. 10.3., do trojičina *dne*. 1kor. 16.8., o trojičinu *dne*. d. ap. 20.16., nego će doći *dni*. mark. 2.20., u one *dne*. mark. 2.20., — tri *dni D*. 4 mojs. 10.33., 33.8., jezdr. 8.15., do Spasova *dne*. *D*. pisma 167., u nedjelju po Spasovu *dne*. 279. Još treba dodati, da Vuk u rječn. od *blâg dân* piše gen. *blága dnê*, a Daničić ima: jer su ovo *blagi dni*. pisma 76., gozba i *blagi dani*. jest. 8.17., ali nije pogrješka ni *blâgdâna*, *blâgdânu* i t. d. (vidi u akademičkom rječniku). Oblici *dànjôm*, *dânju* upravo su instrumentali jedn., ali su to pravi prilozi, koje se otud vidi, što ne mogu imati uza se ni prijedloga ni pridjeva (v. o tijem oblicima u bilješki §. 46). — Riječ *vëčê* (gen. *vëčera*) izgubila je na kraju *r* načinom, koji je razložen u §. 89., u jednini je taj oblik i muškoga i srednjega roda, na pr. *dobàr večê*, *lijèpo veče*, srednjega za to, jer se svršuje na *e* kao na pr. *pölje*, *lîce*; kad treba uzeti množinu, onda je riječ ženskoga roda i sklanja se kao *stvâr* (v. §. 163*a*), na pr. nom. *lijèpe vëčeri*, ali i u jednini može ta riječ biti ženskoga roda, na pr. *pȑvâ vëčêr*, *ònê vëčeri*, te se onda također sklanja kao *stvâr*. Drugo je opet *vèčera*, gen. *vèčerê* i t. d.

141. a) U stranijem riječima često se događa, da se na kraju osnove nađu dva suglasnika, koji bi u nom. jedn. trebalo da se rastave glasom *a* (kao što je u domaćim riječima na pr. *òganj*, *vjëtar*, gen. *ògnj-a*, *vjëtr-a* i t. d., v. §. 135), ali u Vukovijem djelima nalazimo vrlo često pomenuti padež bez *a*. Na pr. *ađutant*. eman. 20., 44., *agent*. mil.-obr. 127., 149., *akt*. 153., 168., 171.; *Aristarh*. d. ap. 20.4., 27.2., *Damask*. 2kor. 11.32., d. ap. 9.8., 22.10., *diftong*. dan. (1826) 52., *komendant*. dan. (1829) 22., 36., *korespondent* na natpisu svijeh pet »danica« i mil.-obr., *Korint*, d. ap. 18.1., 2kor. 1.23., *Krisp*.

[1]) Daničić u „oblicima“ (VI. izd.) 11. veli, da je *vlasteli* onda, „kad se mnogi misle pojedince (kao na pr. *cvjetovi)*, a ne skupa (kao na pr. *cvijeće*)“, ali to se pravilo ne potvrđuje samim njegovim upotrebljavanjem u istor., gdje među zbirnim i pravim oblicima množine ove razlike u značenju nema.

d. ap. 18.8, *lajtnant*. eman. 9.47., *Leopold* 5., *pargament*. riječn. (1818) XIX., XXXIV., *patent* eman. 12., *prezident*. mil.-obr. 22., 136., pisma 23., *punč*. dan. (1826) 90., *recenzent*. riječn. (1818) XII., XIII., *recept*. dan. (1828) 240., *Sard* (ime gradu, Σάρδεις) otkr. 1.11., *Sekund*. d. ap. 20.4., *smaragd*. otkr. 4.3., 21.19., *talant*. mat. 25.24., *Tars*. d. ap. 11.25. Umetnuto je *a* u: *Sosipatar*. d. ap. 20.4., rimlj. 16.21., *Kipar*. d. ap. 21.3., *psalam*. 1kor. 14.26., *Patam* (Πάτμος) otkr. 1.9. Ispor. još u Vukovu rječniku: *elèfant*, *Märt*, *rebelìjant*. Što se u riječn. (1818) XIII. nalazi: car *Aleksandr*, to je jamačno ruski oblik, koji u naš jezik nikako ne pristaje. Posve drukčije postupa s ovakijem riječima Daničić; on u njih ili umeće *a*, na pr. *Damasak*. 2dnevn. 28.5., is. 7.8., *dijamanat*. 2mojs. 28.18., *narad* (νάρδος) pjes. 1.12., *psalam*. pisma. 38., 40., 51., *patrijarah*. 97., 333., istor. 21., 50., 75., *skiptar*. pisma. 111., *smaragad*. 2mojs. 28.17., 39.10., *talanat*. pisma 125., — ili im dodaje na kraju *o*: *Artakserkso*. jezdr. 7.11., 7.21., *Karlo Roberto*. istor. 36., 42., 149., *Sigismundo*. 108., 154., 161., *Leopoldo*. 121. Prema gen. *Epidavra*. istor. 205., 346. ima Daničić *Epidavar* (ime gradu: Epidaurus) 196., 275., 327. — Iz svega ovoga izlazi, da se *a* umetnuti mora, gdje je drugi suglasnik *r*, na pr. *Kìpar*, *skȉptar*, *Pȅtar* i t. d., ili gdje je suglasnički skup težak za izgovor na kraju riječi kao u *psalam*, *Patam*.

b) Mjesto nominativa *kämên*, *krëmên*, *plämên* (gen. kȁmena, krȅmena, plȁmena) govori se u južnijem krajevima također: *käm*, *krëm*, *pläm*; a prvà od tijeh riječi ima u istijem krajevima za isti padež još i oblik *kämi*. U tijem se krajevima govori i *gospòdini* mjesto *gospòdin*, ali samo o Bogu: *gospòdini Bôg*. Da se i za što se prema gen. *mözga*, *drôzga* govori u nom. *mözak*, *drôzak*, to je rečeno već u §. 79*a*. Riječ s grčkijem završetkom *Hrìstos* ima u drugijem padežima *Hrìsta*, *Hrìstu*, *Hrìstom* pored *Hristòsa* i t. d. Druge riječi iz grčkoga jezika s istijem završetkom u nom. imaju ga i u drugijem padežima: tako na pr. pored *diskos D*. pisma 26., 62. ima gen. *diskosa* 33., lok. *diskosu* 24. Tako je i *pàtos*, gen. *pàtosa* i t. d.

c) Riječi, koje se sklanjaju kao *Märko*, *Mìloje*, imaju dakako u nom. jedn. na kraju jedne *o*, druge *e*. Glas *o* ne nalazi se samo iza nenepčanijeh suglasnika, na pr. *Mârko*, *Mírko*, *Gàvrilo*, *Dànilo*, *Samuilo* (mil.-obr. 139., 148), *bábo*, *póbro*, *stríko* i t. d., već također iza nepčanijeh, na pr. *Bóžo*, *Grújo*, *Mišo*, *Vújo*, *kŕnjo*, *riđo*, *zlóćo* (vidi §. 85*b*) i t. d. Tako se isto i *e* nalazi iza jednih i iza drugih: *Miloje*, *Blägoje*, *Rädoje*, *Đôrđije*, *Väsilije*, *Dimìtrije*, *bráće*, *káće*, *Ráde*, *Vúle*, *Víde*, *Gòrčile* (o akcentu ovijeh riječi vidi u Daničićevim »osnovama« 51). Više o nastavku tijeh imena i o njihovu postanju vidi u §. 328*a*, 351*b*, 371. i 372.

142. a) Pravilo je za imenice ovoga sklanjanja, da im je akuzativ jedn. jednak sad s genitivom, sad s nominativom; prvo vrijedi za one, koje znače što živo, a drugo za one, koje znače što neživo. Tako na pr. imamo *jèlena, oráča* u jednu ruku, a u drugu *hrâst, pòsao* kao oblike za akuzativ jedn. Od ovoga pravila nema mnogo izuzetaka, a među najznatnije ide riječ *dûh;* ona upravo znači nešto neživo, t. j. ono, što čovjek dahne; ali se vrlo često upotrebljava za bića, koja po crkvenom nauku nemaju tijela, dakle za ono, što se njemački veli »Geist.« Poradi toga dakle, što *dûh* u značenju »Geist« znači nešto živo, glasi akuzativ jedn. *dûha;* ali budući da se toj riječi još i danas osjeća njezino iskonsko značenje, t. j. »dâh«, za to ona i kad znači »Geist«, ima u akuzativu također oblik *dûh.* Evo potvrđa za jedno i za drugo: mišljahu, da vide *duha.* luk. 24.37., vidjeli *duha* gdje silazi s neba kao golub. jov. 1.32., a ovo reče za *duha,* kojega poslije primiše. 7.39., da prime *duha svetoga.* d. ap. 8.15., jeste li primili *duha svetoga?* 19.2., proreci za *duha. D.* pisma 149., izagnaj iz njega *svakoga zloga i nečistog duha,* koji je sakriven u srcu njegovu. 184., — vieštica se zove žena, koja ima u sebi *nekakav đavolski duh.* riječn. (1852) kod вјештица, u ruke tvoje predajem *duh svoj.* luk. 23.46., i preklonivši glavu predade *duh.* jov. 19.30., ovo rekavši dunu i reče im: primite *duh sveti.* 20.22., koja izbavlja tijelo i *duh. D.* pisma 188., pita *duh vračarski.* 1dnevn. 10.13. — Bibličko ime *Izrailj* znači poznati narod, te bi se mislilo, da će akuzativ imati jednak s nominativom kao na pr. riječi *národ, hrišćánluk,* ali u Vukovu i Daničićevu prijevodu sv. pisma ima ta riječ svagda u akuzativu oblik *Izrailja.* Na pr. čelovođa, koji će pasti narod moj *Izrailja.* mat. 2.6., koji će izbaviti *Izrailja.* luk. 24.21., kako se tuži Bogu na *Izrailja.* rimlj. 11.2., saberi k meni svega *Izrailja. D.* 3 car. 18.19., car prebroji svega *Izrailja.* 4car. 3.6., ti ćeš pasti narod moj *Izrailja.* 1 dnevn. 11.2., zakle glavare i Levite i svega *Izrailja.* jezdr. 10.5.

b) Kad se pod riječima, koje znače nešto neživo, misli kakvo čeljade, onda i one imaju akuzativ jednak s genitivom; na pr. u narodnoj jednoj pripovijetki govori se o *mjesecu* i o *vjetru* kao ljudma, koji putuju po nebu i po svijetu, i za to se tamo veli: da pita *meseca,* nije li on gde video? prip. 71., tako ona iziđe pred *vetra.* 73. Na to je nalik i ovo: ona načini *idola* u lugu, i Asa izlomi *idola* i sažeže. 3car. 15.13., gdje se pod riječju *idol* ne misli toliko ono drvo, od čega je načinjen, već onaj bog, kojega idol prikazuje. Tako i riječi *mȑtvac, pòkôjnîk* imaju u akuz. jedn. *mrtvàca, pòkôjnîka.* Za obrnuti slučaj, t. j. gdje se pod riječju živa značenja misli nešto neživo, imam primjer: kao što su drugi ugledavši se na *„ulaka“* počeli pisati

(»ulak« je ovdje ime novinama) laži i op. 26. Tako i za knjigu ili pjesmu, kojoj je natpis na pr. *pobratim*, govori se: pročitao sam *pobratima* i t. d. Ali opet se govori: idemo u *sv. Ivan* (ime selu), pošli su u *Soko* (ime gradu), popeo se na *Soko* (ime brdu). Ne znam, što bi običnije bilo, dali: napni *kokot* (na puški) ili: *kokota*, izliječio *rak* u grlu (bolest) ili: *raka*.

143. Kad se odnosna zamjenica proteže na imenicu muškoga roda neživa značenja te stoji u akuz. jedn., obično joj glasi taj padež *kòjî*, ali kašto i *kòga* (ili *kòjega)*. Na pr. Negotin u ravni mali gradić, *koji* je Pasmandžija zidao. dan. (1827) 46., zidine od grada, za *koji* se pripovijeda, da se zvao Vjenčac. 51., Srbi se održe u šancu, *koji* još nisu ni načinili kako valja. mil.-obr. 83., ovaj kalendar, *koji* sam ja zaboravio na Cetinju. pisma 54., kamen, *koji* odbaciše zidari. 1petr. 2.7., kad je jeo сапун, *коју* је био купио мјесто сира. posl. 134., ostalo vrijeme preživje Dragutin u Srijemu, *koji* dobi od tasta u miraz. *D.* istor. 30., pretresajući danak, *koji* plaćaše Dubrovčani Srbiji. 235., da čovjek svrši posao, *koji* čini slobodna volja. pisma 90., narodu izrailjskom, *koji* je Bog izabrao. 195., otvori Noje prozor na kovčegu, *koji* bješe načinio. 1mojs. 8.6., i tvoj je sluga među narodom, *koji* si izabrao. 3car. 3.8., oni su kao prah, *koji* rasipa vjetar. psal. 1.4. Pored tih i sličnih primjera nalaze se i ovakovi: na ovome bukvaru, *koga* je meni poklonio prijatelj moj Vladisavljević. pisma 54., Bog postavi sve ude u tijelu, kako je *koga* htio. 1kor. 12.18., svaki Srbin ima po jedan dan u godini, *koga* on slavi. rječn. (1852) kod крсно име., eto, beže, dva mača zelena, ti izberi *koga* tebi drago. pjes. III. 468. S tijem su srodni ovi primjeri: da se udi jednako brinu jedan za *drugoga*. 1kor. 12.25., izvila je tri zelena venca, *jednoga* je sebi ostavila, drugi svojoj drugarici dala, a treći je niz vodu pustila. pjes. I. 232., eto, beže, dva mača zelena, ti izberi koga tebi drago, uzmi *boljeg*, ostavi *gorega*.[1]) pjes. III. 468. Enklitična riječca *ga* može se protezati i na riječi neživa značenja: na pr. vidiš li onaj panj? — vidim *ga*, pa kad uz ovakovo *ga* ima stajati pridjev, onda je akuzativ ovoga pridjeva jednak s genitivom. Na pr. zapale lagum pod mostom, koji *ga svega* raznese. eman. 51., uzmu joj veo s glave i držeći *ga raširena* iznad nje jedan od njih govori. rječn. (1852) kod добра молитва, ovako sam ja prevodio Novi Zavjet oko 6 mjeseci, a kad sam *ga svega* preveo, onda sam prijevod sav pročitao redom. drž.-izd. III. 338., je l' ti druga vezen jagluk dala? ja sam ti *ga* i *ljepšega* dala. pjes. I. 197., stavljam *ga* i

[1]) Vuk dodaje tijem riječima u bilješki: Po pravilu bi bolje bilo: „uzmi *bolji*, a ostavi *gori*", ali sam ostavio, kao što mi je pjevao slijepac Filip.

tako *složena* (govor je o glagolu »dodjesti se«) *D.* Rad jugosl. akad. VI. 62. U primjeru: koji te zidaše, načiniše te sasvijem *lijep* (govori se gradu Tiru) *D.* jezek. 27.4. mislim da bi *lijepa* običnije bilo.

144. a) Iz §. 136*d*. razabira se glavno pravilo za vokativ jedn. kad izlazi na *e*, kad li na *u*; ali od toga pravila ima u pojedinijem imenicama izuzetaka. Tako gdjekoje riječi, koje se svršuju na nepčani suglasnik, tvore pomenuti padež na *e* u narodnijem pjesmama, na pr. *zmaje*. pjes. I. 190., 191., II. 256., 257., *kralje* I. 342., II. 115., 334., *Đurđe* (od »Đurađ«) II. 500., 501., *Miloše*. II. 559., IV. 349., ali sve ove i slične riječi mogu i u narodnijem pjesmama imati vokativ i na *u*. Nepravilni su ovi oblici i u pjesmama rijetki, a još je rjeđe, da vokativ izlazi na *u* mjesto na *e*; tako je: *konjicu*. pjes. I. 10., 453., *strahu*. 479., *Francuzu* 498., *Šapcu* (od »Šábac« ime gradu) IV. 208., u nar. poslovici 200. dolazi *Halahu* (»ne izjedini, Halahu, krsta«!); u bokeljskoj nekoj pjesmi od *ȓs* (t. j. snaga) glasi vok. *ȓsu*. riječn. (1852) kod pc. Vuk u riječn. (1818) XXXVIII. piše, kad bi od *máčak*, *pátak* (i drugih takovih imenica na *-dak*, *-tak* i *-čak*) bio vokativ običan, da bi se govorilo *mâčku, pâtku,* za tijem dodaje: »ali koja se (imena) često govore, ona imaju kao što treba, na pr. *tétak - têče.*“ Ovako možemo misliti, da bi od *drôzak* bio vokativ *drôzgu*, od *mȍzak*—*mȍzgu*. Po svoj prilici, kad bi trebalo, reklo bi se i *Ȍtočcu*, *stȁračcu* od *Otòčac*, *staràčac;* tako isto *òplećku* od *òplećak,* a valjada i *čâsku*, *glâsku* od *čásak*, *glásak*.

b) Dok je bilo nepčano *r* (v. §. 21*b*) u jeziku, ono se u svemu držalo drugih nepčanih suglasnika, pa i u vokativu jedn. ovoga sklanjanja. Za to još i danas izlazi padež taj na *u* iza onoga *r*, koje je nekad bilo nepčano; takove su riječi *pàstîr*, *djȅvêr*, *gospòdâr* i druge s nastavkom *-ar*. Za to imamo na pr. *pastiru D.* pisma 84., 264., (pored *pastire*. psal. 80.1.) pjes. I. 324., *ljekaru*. luk. 4.23., *D.* pisma 230., *vozaru*. pjes. I. 324., *haznadaru* III. 88. Ali kako se u pjesmama mjesto *zmaju, kralju* nalazi *zmaje, kralje*, tako i ovake riječi mogu imati i *e* i *u*; na pr. *barjaktare*. pjes. I. 485., III 175., 290., *barjaktaru* I. 14., 98., III. 286., 290., *divere* i *diveru* (u istoj pjesmi) I. 579., *đevere*. III. 457., 462., *gospodare*. I. 398., II. 279., III. 355., IV. 463., *gospodaru*. II 280., 532., *dizdare*. III. 328., *dizdaru*. III. 454. I u običnom govoru ima *pȉsâre* i *pȉsâru*. Neobično je u Daničića: *poglavare*. dan. 4.9. (pored *poglavaru*. zah. 3.8). Prema ovijem imenicama ima i *vezir* jedno i drugo: *vezire*. I. 436., III. 65., 296., 343., IV. 224., *veziru*. I. 538., III. 68., 295., 343., IV. 368. Ispor. u Vuka: čestiti *veziru*. mil.-obr. 130. I riječi *cȃr, Lȁzâr* imale su nekad nepčano *r*, što dokazuju na pr. pridjevi *cȁrev, Lȁzârev,* ali danas u vokativu govore se obično: *cȁre*, *Lȁzâre* (u nar. prip. 129. dolazi ipak *caru* pored *care).* Koje riječi nijesu nikad imale nepčano *r*, one u vokativu izlaze samo

na *e;* na pr. *licemjere.* luk. 13.15., *izvore. D.* pjes. 4.15., pisma 274., *sjevere D.* pjes. 4.16., *Tire* (od: »Tir«, ime gradu) jezek. 27.3., *dobrotvore. D.* pisma 126., *Durmitore* pjes. I. 47., *Omere* 248., 252., *javore.* 263., 449., *Todore.* 538., *kaluđere.* II. 371., 372., *majstore.* III. 323., 325.

145. U običnom dobrom govoru veoma je rijetko u ovome sklanjanju vokativ jedn. jednak s nominativom, gdje se nominativ svršuje na suglasnik; na pr. idi, moj *sokòlak* (govore djeci, kad ih kudą šalju) rječn. (1852) kod соколак. Češće se ovo nalazi u narodnijem pjesmama: ne prolaz' me, *otac* dragi! pjes. I. 144., spomeni se *otac*, majko, spomeni se, *bratac*, seko! 146., oj ču li me, *siroma!* (t. j. *siromah*, mjesto: siromaše) 515., pusti mene, *siroma!* 517., tako mi Boga, *carević!* 588., tako ti Boga, *Ivan-ban!* 589., ne budali, *čoban* od ovaca! 600., eto, *junak*, druma smederevska II. 492., *Jakšić Bogdan*, moj mio brajane! 634., oj Boga ti, *neznan dobar junak!* III. 204., o Ivane i *otac* i majko! IV. 198. U nekima od ovijeh primjera ovaki je vokativ stiha radi, ali u nekima nije, t. j. da je uzet i pravi vokativ, bio bi isti broj slogova. — Od *sȉnak* vokativ je *sȋnko*, a u narodnoj pjesmi i od *pòsinak* ima *pòsȋnko* (mjesto *pòsȋnče)* II. 429., s tijem se slaže i oblik *sȃnko* mjesto *sȃnče* od *sȁnak* u pjes. I. 193. Riječ *dȕžd* ima u vokativu *dȕžde.* pjes. II. 335., 336., III. 524., 525. Tako mislim, da će i od *dȃžd* biti *dȁžde*, a od *plȃšt* i *prȋšt* — *plȃšte*, *prȋšte.* Ovo za to spominjem, jer ćemo sad odmah imati oblik za instrumental jedn. *daždem*, *plaštem*, *prištem*, a već smo u §. 137*b*. imali nominativ množ. *daždevi*, *prištevi*, *hruštevi*.

146. a) Koje se riječi svršuju na nenepčane suglasnike u nom. jedn., izlazi im instrum. jedn. na *-om.* Izuzetak čine riječi na *št* i *žd*, jer imaju *-em*, na pr. *plaštem D.* pisma. 333., 3mojs 8.7., 1car. 28.14., 3car. 19.13., is. 59.17, *prištem* 5mojs. 28.35., jov. 2.7., *daždem* is. 30.30., jerem. 10.13., 51.16. Ove riječi za to tako glase, jer im je skrajnje *št* postalo od starijega *šč* (v. §. 63*d*), a skrajnje *žd* od starijega *zž* (v. §. 66*a*), pa iza glasova *č*, *ž* treba da stoji *e*, ne *o* (v. §. 137*c*). Ovakav je izuzetak i riječ *pût*, koja ima u ovome padežu ne samo *pútom*, već i *pútem*, prvo, kad je s prijedlogom, na pr. stoji pod *putom*, ja sam za *putom*, a drugo, kad je bez prijedloga, na pr. ode *putem*. Treba znati, da je oblik *putem* sačuvat iz starine, dok je ova riječ išla po osobitom sklanjanju, u kojemu je tako bilo, a to je sklanjanje, po kojemu idu imenice kao *stvâr, kôst;* mi u tome sklanjanju imamo danas samo riječi ženskoga roda, a nekad ih je bilo i muškoga, pa takva je riječ bila i *pût.*

b) Rijetko imaju instrumental jedn. na *-om* imenice, koje se u nom. jedn. svršuju na nepčani suglasnik. Za *zêc* i *jêž* zna se da imaju

samo *zêcom*, *jêžom*, a sve druge ovake riječi, koje se govore s *-om*, mogu imati i *-em* po pravilu. Na pr. Vuk u posl. XXXV. piše падежом, a isto takav oblik ima i Daničić u svojoj maloj srpskoj gramatici, na str. 78. i 79. i u sintaksi na str. 23., ali u ovoj drugoj knjizi na str. 185., 187., 190., 194. piše on *padežem*. Pored *lupežom* rječn. (1852) kod сок nalazimo i *lupežem*. *D.* istor. 72., jov 30.5., priče sol. 29.24.,; oblik *mesecom* dolazi u pjes. I. 141., a *mjesecem* u pjes. I. 342. Što Vuk ima *krpežom*. drž.-izd. III. 122., 203., a u pjesmama što ima *kaišom* pjes. I. 417., III 267., *jurišom* pjes. IV. 256., tu bi za cijelo dobro bilo i *krpežem, kaišem, jurišem*. Tako mislim, ako se govori: *Béčom*, *hmèljom*, *Sènjom*, da se pored toga govori također *Béčem*, *hmèljem*, *Sènjem*. Kako se vidi, ponajviše ovijeh imenica ima glas *e* ispred nepčanoga suglasnika, ali otud se ne smije zaključivati, da i druge takove imenice mogu imati u instr. jedn. *-om*. Na pr. *ùčitelj*, *prȉjatelj* nemaju drukčije nego *-em* (premda se govori *ùčiteljovati*, *prijateljòvati*, *prȉjateljov* pored *prȉjateljev*). Ispor. još: *Pòrečem*. mil.-obr. 6., prav.-sov. 72., *Ćelešem* (od »Ćeleš«, nadimak čovjeku) mil.-obr. 142., *krečem D.* 5mojs. 27.2., jezek. 13.10., *grabežem*. am. 3.10., sof. 1.9.

147. Imenice, koje su nekad izlazile u nom. jedn. na nepčano *r*, imaju gotovo sve u instr. jedn. i *-em* i *-om;* a vrijedno je upamtiti, da je prvi završetak običniji u Daničića, drugi u Vuka. Ispor. *Kopitarom*. rječn. (1818) VIII., pisma 11., *Zajačarem*. dan. (1827) 37., *pisarom* mil.-obr. 79. 137., 178., *sekretarom*. 157., prav.-sov. 82., *poglavarom*. mark. 2.26., d. ap. 7.10., *čuvarom*. gal. 3.25., *gospodarom*. 1petr. 3.6., otkr. 11.4., rječn. (1852) kod господар, prav.-sov. 56., *oltarom*. otkr. 6.9., *barjaktarem*. rječn. (1852) kod јамак, *kalendarom*. drž.-izd. III. 387., — *Lazarem*. *D.* pisma 99., istor. 91., 92., 236., *gospodarem*. pisma 326., istor. 9., 18., 1mojs. 45.8., 47.25., 2car. 19.28., *gospodarom* istor. 7., 105., 177., 1mojs. 33.8., 4car. 5.25., psal. 8.6., *kesarem*. istor. 107., *ćesarem*. 227., *poglavarem*. sud. 11.11., 1dnevn. 26.10., dan. 2.48., *oltarom*. 4car. 18.22., zah. 14.20., *pisarem*. jezdr. 4.23., *pastirem*. is. 63.11., *stražarem*. jezek. 3.17., 33.7., *glavarem*. dan. 5.11. Ovamo se može dodati *gadarem*. pjes. III. 341. Gdje *r* nikad nije bilo nepčano, tamo je dakako nastavak *-om;* na pr. *dârom*, *ìzvorom*, *dòbrotvorom* i t. d. Tako je i ovo: *obršterom*. mil.-obr. 2., *vezirom*. dan. (1834) 39., *Misirom*. d. ap. 7.10., *biserom*. otkr. 17.4., *peškirom*. rječn. (1852) kod краљице, *Cerom* (od »Cȅr«, ime planini) kod Радовашница, *ularom* kod уколенчити, *šećerom*. pjes. I. 219., *učkurom* 530. Napokon treba reći, da *cȁr* (gdje je *r* bilo nekad nepčano) ima danas u dobrom jeziku samo *cȁrem*, na pr. luk. 14.31., jov. 6.15., d. ap. 7.10, prip. 73., 74., pjes. I. 341. — Sve riječi, koje u nom. jedn. izlaze na *o*, imaju nastavak u instr. jedn. *-om*; na pr. *Mírkom*, *Bóžom;* isti nastavak imaju i one, koje u nom. jedn. izlaze na *-e*, a pred tijem

e ne stoji nepčani suglasnik; na pr. *Rádom*, *Vúlom* (nom. jedn. *Ráde*, *Vúle*); inače je *-em*: *Blăgojem*, *Văsilijem*, *Đôrđem*.

148. a) Vidjeli smo u §. 141*a*, da u stranijem riječma često nema u nominativu jedn. među dva suglasnika pomičnoga *a*, a sad ćemo vidjeti, da ga u istim riječma često nema ni u genitivu množ. Ispor. *prenumeranta*. riječn. (1818) XIV., XVI., dan. (1826) 121., mil.-obr. 205., prav.-sov. I. 93., *muzikanta*. dan. (1826) 86., *bugarizma*. pisma 86., *talanta*. mat. 18.24., 25.16. Vuk dakle nema pomičnoga *a* u stranijem riječma, a Daničić ga ima i ovdje kao i u nom. jedn. Ispor. *patrijaraha*. *D.* istor. 120., pisma 238., *psalama*. pisma 18., 45., 83., 144., *talanata*. 2mojs. 38.27.

b) Nekoliko imenica ovoga sklanjanja ima u gen. množ. nastavak *i*; to su: *cȓv—cŕvî*, *dȉnâr—dinárî*, *gôst—gòstî*, *hvât—hvátî*, *ljûdi—ljúdî*, *mjȅsêc—mjeséci*, *mrâv—mrávî*, *nòkat—nòktî*, *pȓst—pr̀stî*, *pût—pútî*[1]) (»u Srijemu, u Bačkoj i u Banatu«, riječn. (1818) XXXVIII.), *săhat—sahátî (sátî)*. Osim *cȓv*, *ljûdi*, *mrâv* sve druge od ovijeh imenica mogu imati i drukčije u genitivu množ., tako imamo još i: *dinárâ*, *gòstijû*, *hvátâ*, *mjesécâ*, *nòktijû* i *nokátâ*, *pr̀stijû* i *pȓstâ*, *pútâ*[1]), *sahátâ* (*săhâtâ*). Budući da sve ove oblike navodi Daničić u svojim »oblicima« (VI. izd.) str. 8.—10., a gotovo sve i u »maloj srpskoj gram.« str. 8. i 9., za to ne treba ovdje navoditi drugijeh potvrda; samo ću dodati, da i riječ *pâr* (u značenju, što ga ima, kad velimo na pr. *par* pilića) može imati u gen. množ. nastavak *i*: nekoliko *pari* lijepi pištolja, dan. (1826) 74. Nastavak *i* u ovome padežu prijenos je iz sklanjanja ženskijeh riječi kao *stvâr*, *kôst*, gdje je tako zakonito; a *-iju* u *nòktijû*, *gòstijû*, *pr̀stijû* upravo je oblik za genitiv dvojine, i to u sklanjanju riječi kao *stvâr* (vidi u §. 174*c*).

c) Da riječi kao *ùvjet*, *mèdvjed* svoga *je* u genitivu množ. ne produljuju u *ije*, već glase *ȕvjêtâ*, *mȅdvjêdâ*, to je već rečeno u §. 103. Tako je i *djêdâ* od *djȇd*.

d) U narodnijem se pjesmama poradi stiha krnji kašto genitiv množ., te mjesto *dȕkâtâ* imamo *dȕkât'* I. 70., 456.; tako je i ovo: *volov'* I. 525., *Turak'* I. 604., IV. 151., 172., *tovar'* III. 315., *janjac'* IV. 187., *Prekodrinac'* 276., a oblik *novac'* (mjesto *nȍvâcâ*) dolazi i u posl. 11.

149. a) O zajedničkom obliku na *-ma* za dativ, lokativ i instrumental množ. malo imamo da zabilježimo. Od riječi *kȍnj* glasi taj padež *kȍnjma*, a Vuk u riječn. (1818) XXXIX. i Daničić u »oblicima« 8. izrijekom vele, da oblika *konjima* nema; pored *ljúdima*, *zúbima* govori se i *ljúdma*, *zúbma*. U nar. pjesmama dosta često ispred ovoga nastavka *-ma*

---

[1]) Ovo je *pût* u značenju njemačkoga „mal"; na pr. jedan *put*, deset *puta* (einmal, zehnmal).

ispada *i* i u drugijeh riječi; na pr. *svatovma.* pjes. I. 100., II. 23., 141, 147., III. 154., 230., 479, *cvjetovma.* I. 227., *rukavma* I. 15., *deverma.* I. 284., *đeverma.* III. 479, *buzdovanma.* II. 408., *gavranovma.* II. 507., *Martinićma.* IV. 86., 113., *gradovma.* IV. 150., 151., 309., *čadorma.* 196., *drumovma.* 241. Ne može se reći, da su ovi oblici bez *i* poradi stiha, jer je pjevač na pr. mjesto *svatovma*, *deverma* mogao reći *svatima*, *deverom*, pa bi bio isti broj slogova. Ali jamačno je poradi stiha, što *a* u ovome obliku kašto otpada; na pr. u *balčacim'* tri kamena draga pjes. II. 340., na *gajtanim'* dva kamena draga. III. 78., da se hvali *Turcim' Udbinjanim'.* III. 121., na *junacim'.* III. 260., *Turcim'* IV. 32., 197., 255., pred *taocim'* poći. IV. 32., u Runjanskim zelenim *šljivicim'* 253. Poradi navedene razlike ja mislim, da u primjerima kao *svatovma* i t. d. ne treba apostrofa (što ga Vuk upotrebljava) a u *balčacim'* i t. d. da treba.

b) U pjesmama se nalazi i starinski oblik za dativ množ. na *-om* ili *-em;* na pr. *svatovom.* I. 22, dvema trima *anđelom* 127., *hrtom.* 318, *momkom.* 420., *sužnjem.* II. 97, *sveštenikom* 325., 433., *Turkom.* 298, 312., 348., III. 41., 238., *junakom.* II. 419., *Senjanom.* III. 424., *Srbljem.* IV. 202., *gavranom.* 278. A sada evo primjera i za starinski lokativ množ. na *-ih:* po *tabani(h).* I, 510., po *hajduci(h).* III. 1.; za instrumental množ. na *-i*,[1]) što je također starinski oblik: sa *svatori* I. 253., III. 501, pred *drorovi* 538., *buzdovani.* 575., s *Turci.* II. 312., 327., III. 391., među *gospodari.* II. 451, s *Madžari.* 484., s *Latini.* 572., *dvori.* 634., međ *trgovci.* 638., za *barjaci.* III. 236., za *jarići* IV 187. s *potočići* u posl. 276. Kašto se i u običnom govoru čuju ovaki starinski oblici; a kako je nastavak za lokativ množ. nekad bio *-ěh* (na pr. *gradověh*), tako u onijem krajevima, gdje se *ě* izgovara *ije*, može se čuti i oblik za taj padež na pr. *gradovije(h)*, Daničić, obl. 9.

150. a) Od riječi *gôst* u akuzativu množ. imamo ne samo *goste*, već i *gosti:* mislim đoga konja umoriti i u *gosti*, đeco, odlaziti. pjes. II. 262., a kad više u *gosti* mi došo, da bi Bog da, mene ne našao! III. 439. — Od riječi *vȉjek* nalazimo akuzativ množ. *vijeki:* ja ću stara *na veki* plakati (u pjesmi iz istočnijeh krajeva) pjes. I. 252., ali to je za cijelo prema crkvenoslavenskom jeziku, jer narod često taj oblik od te riječi čuje u crkvi.

b) Oblik za nominativ i akuzativ dvojine sasvijem je jednak (i u akcentu) s genitivom jedn., samo za riječ *pût*, kad znači njemačko »mal« (v. §. 148*b*), treba napomenuti, da s brojevima *dva*, *tri* i *četiri*

---

[1]) U starom je jeziku bilo *y* (ъı), a kako se pred tijem glasom *g—k—h* ni u što ne mijenja, trebalo bi da bude na pr. *drugi, junaki, siromahi*, ali to je pretvoreno u *druzi, junaci, siromasi* po analogiji nominativa množine, gdje je to zakonito, jer je u tom padežu nastavak *i*, koje nikad nije glasilo *y*.

može glasiti i *puta* i *put*: dakle *dvá pûta, trí pûta,*[1]) *četiri púta* i *dvá pût, trí pût, četirì pût;* rječn. (1818) XLIX. Ispor. *dva put* dan. (1826) 4., (1827) 81., (1828) 141., mil.-obr. 11., 201., mark. 14.30., 14.72., luk. 18.12., *tri put.* eman. 7., 48., luk. 22.34, d. ap. 10.16., posl. VIII. 110., 317. Bez sumnje je ovo plod analogije prema *jedàn pût*, gdje je *pût* zakonito. S ovijem se sasvijem slaže, što se prema *jedàrêd* (t. j. *jedan red*, vidi §. 83*a*) govori *dva red*, *tri red.* rječn. (1852) kod ред.

151. a) Akcent je u riječi ovoga sklanjanja dosta nepostojan, ali opet ne toliko, da se nebi dao svesti u neka pravila. Tijeh pravila ima mnogo, pa se u ovoj knjizi ne mogu sva navoditi, kako se ne će i ne mogu navoditi sva akcenatska pravila ni za sklanjanje ostalijeh imenica ni za sprezanje, jer bi taj posao zauzeo previše prostora. Za to ćemo se mi ovdje kao i pri drugim oblicima ograničiti samo na pravila, koja je lako pregledati i upamtiti, ili koja su po čemugod manje ili više važna.

b) Za sve riječi bez izuzetka u ovome sklanjanju vrijedi zakon, da je skrajnje *a* u gen. množ. dugo, tako isto i samoglas pred njime; na tome drugom samoglasu može s duljinom združen biti jaki ili slabi akcent (v. §. 125). Imamo na pr. *jèlênâ, oráčâ, gradóvâ, lȁvôvâ, mìšêvâ, lâvâ, mîšâ, kónjâ, králjâ, gospodárâ, dòbrotvôrâ, junàčîćâ* i t. d. Drugoga ovakog zakona, kojemu ne bi bilo nikakvoga izuzetka, nema.

c) Veliko mnoštvo imenica ovoga sklanjanja ima promjenljive, a opet veliko mnoštvo ima nepromjenite akcente; ili s drugijem riječma: u jednijeh ne ostaje akcent kroza sve oblike isti, koji je u nominativu jedn., a u drugijeh ostaje. Ima li pravila, po kojima bi se znalo, kad je jedno, kad li drugo, ako je poznat akcent nominativa jedn.? Na to je pitanje odgovor: takovijeh pravila nema za sve imenice, već samo za neke. Nema ih na pr. za one, koje u nom. jedn. imaju samo jedan slog. Druge riječi, za koje ima takovijeh pravila, razdijelit ćemo onako, kako je sada rečeno, dakle u dvoje.

152. Koje imenice u nom. jedn. imaju dva sloga, te je na prvome slabi kratki akcent, a na drugome duljina, kao što su na pr. *jùnâk, mlàdîć, òrâč, òvčâr, vòjnîk*, one gotovo sve (a ima ih vrlo mnogo) imaju u svijem oblicima iste akcente, a ti su pokazani u §. 134*a* na riječi *òrâč*. Od toga se pravila izuzimaju samo imenice, koje se u nom. jedn. svršuju na *-ov*, na pr. *lùdôv, nìtkôv, šàrôv*, koje imaju akcente u ostalijem padežima, na pr. ludòva, ludòvu, lȕdove, ludòvom,

---

[1]) Akcent u *dvá pûta, trí pûta* protivi se onome, što je rečeno u §. 132*c*, ali je moguće, da je to analogija prema *dvá pût, trí pût* (ispor. *dvá dnî, trí dnî),* mjesto kojega u rječn. (1852) ima *dvá put, trí put.* — Nema potvrde u Vuka i Daničića za *put* mjesto *pútâ* ili *pútî*; na pr. *pet put, deset put, nekoliko put;* nema je ni za *jedan puta* (mjesto: *jedan put).*

ludòvi, ludóvâ, ludòvima, ludòve; još se izuzimaju i prezimena na *-ić*, na pr. *Tèrzîć*, *Ìlîć*, gdje je *î* postalo od *iji* (vidi §. 78*b*), i akcent se ne mijenja: gen. *Tèrzîća*, *Ìlîća* (mjesto: *Tèrzijića*, *Ìlijića*.) Veliki broj imenica, koje su u nom. jedn. kao: *gospòdâr*, *opànčâr*, *pomòćnîk*, *poslòvâč*, imaju jednake akcente kroza sve padeže, dakle na pr. gospodára, gospodáru, gȍspodâru, gospodárom, gospodári, gospodárâ, gospodárima, gospodáre, gȍspodâri; izuzetak čine samo dvije riječi: *šaràmpôv* i *merèdôv*, kojih su akcenti nalik na *lùdôv* i t. d., za tijem prezimena kao *Popàdîć*, *Kujùndžîć*, gen. *Popàdîća*, *Kujùndžîća*. — Od riječi kao *ispovjèdnîk*, *lakrdìjâš*, *poturčènîk*, kojih dosta ima, nema ni jednoga izuzetka, a akcent im je u vokativu jedn. i množ. na pr. *ȉspovjednîče*, *ȉspovjednîci*, a u ostalijem oblicima *ispovjedníka* i t. d. kao *gospodára* i t. d. — Riječi s pomičnijem *a* kao *bjegúnac*, *brežúljak*, *ostátak*, *počétak*, i t. d. imaju u drugijem padežima akcente kao *òrâč*, dakle na pr. *bjegúnca*, *bjegúncu* i t. d., osim gen. množ., koji glasi: *bjègûnâcâ;* tu je samo jedan izuzetak: *stradálac*, *strádaoca* i t. d., ali ja mislim za cijelo, da je dobro i *stradálca* kao *bjegúnca* i t. d. — Ni jednoga izuzetka nema u riječi kao *čudotvórac*, *Dalmatínac*, *inostránac*, *započétak* i dr., koje u vokativu jedn. i množ. imaju na pr. *čȕdotvôrče*, *čȕdotvôrci*, u gen. množ. *čudòtvôrâcâ*, u ostalijem padežima kao *bjegúnac*, dakle *čudotvórca*, *čudotvórcu* i t. d.

153. a) A sad evo riječi, koje imaju svuda isti akcent, koji je u nom. jedn. To su sve one, koje u tome padežu imaju akcent i kvantitetu kao: *1.* bȅdem, bȉskup, brȁtić, lȁvić, zlȍtvor; — *2.* ânđel, kîcoš, mâjstor, tâbor; — *3.* lúpež, náčin, prílog, prórok, vášar; — *4.* bȉjednîk (istočno: bêdnîk), kȗtnjâk, pȗtnîk, prâznîk, svȉjetnjâk (ist. svêtnjâk); — *5.* brȁtučed, nȉtković, prȁunuk, sȅstričić; — *6.* dòbrotvor, kàluđer, pòbratim, ròditelj; — *7.* králjević, Mírković, stríčević; — *8.* àrânđel, sènâtor, bògâtoš; — *9.* mràvinjâk, nèvjernîk, pèrivôj, pòdložnîk, tàmničâr; — *10.* dòglâvnîk, pòkôjnîk, pòslânîk; — *11.* nápasnîk, sávjetnîk, smétenjâk; — *12.* domàćin, junàčić, komàdić, krvòlok, ugùrsuz; — *13.* amánet, nenásit, prnjávor; — *14.* lȁstavičić, Mȁksimović, Mȉlojević; — *15.* Jòvanović, kòljenović, nèprijatelj; — *16.* Lȁzârević, Rȁdâković, Ȑđâković, Stȅfânović; — *17.* bèskućanîk, mòlitvenîk, prèpeličâr; — *18.* gospòdičić, Milòšević, upràvitelj; — *19.* bezobràzluk, manastìrić, mitropòlit; — *20.* Kováčević, Marínković, Nováković; — *21.* arèndâtor, protòsînđel; — *22.* bezòbraznîk, golùbinjâk, goròpadnîk, vodèničâr.

b) Uzmemo li makar koju imenicu, što je u nom. jedn. akcentom i kvantitetom jednaka s kojomgod od ovijeh, odmah joj znamo akcent svijeh padeža, jer taj se ne razlikuje od onoga, kakav je u nom. jedn.; samo treba još na um uzeti ono, što je u §. 151*b* rečeno o

duljini dvaju pošljednjih slogova u gen. množ.; u tom će padežu dakle biti: *bȅdêmâ*, *ȁnđêlâ*, *brȁtučêdâ* i t. d., premda je u nominativu jedn. *e* kratko.

c) Veoma su rijetki izuzeci navedenim i sličnim riječima; tako imena *Mȉloš*, *Ȕroš*, koja idu među imenice pod *1*, imaju u gen. jedn. *Milòša*, *Uròša*, u dat. jedn. *Milòšu*, *Uròšu* i t. d. pored *Mȉloša*, *Mȉlošu*, *Ȕroša*, *Ȕrošu*. — Od riječi pod *5*. izuzetak je *prȉjatelj*, jer ima u gen. množ. prijatéljâ, u dat. množ. prijatèljima; a od onijeh pod *9*. *vìnogrâd* s gen. i dat. množ. vinográdâ, vinográdima, ali se za cijelo govori također vìnogrâdâ, vìnogrâdima. Još treba dodati, da je iz navedenoga popisa izostavljeno nekoliko skupova, koji su vrlo mali, jer su u njima samo po dvije, po tri imenice; za tijem, da se u navedene skupove nemaju brojiti imenice na *-in*, kojima je množina kraća od jednine, jer mnoge od njih poradi toga mijenjaju akcente; tako na pr. *Sȑbin* poradi gen. množ. *Sȓbâ* ne ide u skup pod *1*; *grȁđanin* poradi nom. množ. *grȁđâni* ne ide pod *5*. i t. d.

154. Znatno je, što se u vokativu i jednine i množine akcent vrlo često pomiče na početak riječi; ispor. na pr. òrâč—oráča—oráči: ȍrâču—ȍrâči; gospòdâr—gospodára—gospodári: gȍspodâru—gȍspodâri; ispovjèdnîk—ispovjedníka—ispovjedníci: ȉspovjednîče—ȉspovjednîci; bjegúnac—bjegúnca—bjegúnci: bjȅgûnče—bjȅgûnci; čudotvórac—čudotvórca—čudotvórci: čȕdotvôrče—čȕdotvôrci. Tako je u svijeh imenica, koje se s ovima u akcentima slažu;[1] a tako je i u riječi: blizànak—blizànka—blizànci: blȉzanče—blȉzanci; sinòvac—sinóvca—sinóvci: sȉnôvče—sȉnôvci i u onijeh, koje su na njih nalik. S ovijem se slažu i imenice kao kȍnj—kònja—kònji: kȍnju—kȍnji; krâlj—králja—králji: krâlju—krâlji; òtac—òca—òci: ȍče—ȍci; òrao—órla—órli: ôrle—ôrli; skúpac—skúpca—skúpci: skûpče—skûpci i njima slične. Tako je i od: Mírko, Đúro, bábo, próto, Ráde, Vúle vokativ Mîrko, Đûro i t. d. Kad se uzme na um, što je rečeno u § 128, t. j. da je *kònja*, *skúpca* postalo od starijega *konjȁ*, *skȗpcȁ*, a *kȍnju*, *skûpče* da je tako od pamtivijeka, onda se razabira, da je i u ovih sada navedenih riječi akcent u vokativu pomaknut na početak. Ali ima dosta drugijeh imenica, koje u vokativu ne mijenjaju akcenta; tako na pr. prema jèzik—jèzika—jèzici imamo jèziče—jèzici; prórok—próroka—próroci: próroče—próroci; domàćin—domàćina—domàćini: domàćine—domàćini; tȑgovac—tȑgôvca—tȑgôvci: tȑgôvče—tȑgôvci i t. d.

155. U današnjem jeziku izjednačen je u nastavku lokativ jedn. s dativom jedn. Tako na pr. *jèlenu* — *oráču* služi za ta obadva padeža.

---

[1]) Što Vuk u rječn. (1852) kod несуђѐнӣк piše vokativ *nèsuđenîče*, to će biti pogrješka (mjesto *nȅsuđenîče*).

U staro doba nije tako bilo, jer je onda izlazio dativ na *u* (kao i danas), a lokativ u jednijeh imenica na *ĕ*, u drugijeh na *i*: bilo je na pr. u dat. *gradu, nožu*, u lok *gradĕ, noži*. Ako su i izjednačeni ti padeži danas, opet se razlikuju često akcentom. Imamo na pr. dativ dâru, grâdu, kljûnu, a lokativ dáru, grádu, kljúnu; tako je i ovo (na prvom je mjestu dativ, na drugom lokativ): bȍju, lȅdu. mȍstu — bòju, lèdu, mòstu; gȍvoru, kȁmenu, plȁmenu — govòru, kamènu. plamènu; mjȅsēcu, ȍblâku, slȕčâju — mjesécu, obláku, slučáju; dȍgađâju, ȍbičâju — događáju, običáju. Mnoge riječi ne poznaju te razlike; to su osobito one, koje u dat. jedn. imaju slabi kratki ili slabi dugi akcent (makar na kojem slogu): oblici na pr. gròbu. hrástu, prútu, snòpu, jèziku, lipíku, rukávu, zimovníku, tjesnàcu. komàdiću i t d. služe i za dativ i za lokativ. Vrijedno je zabilježiti. da se pomenuta razlika u akcentu nalazi samo u imenica, koje znače što neživo (vidi navedene primjere); za to se na pr. Bȍgu, drûgu. gȍstu, vûku, djȅveru, gȁvrânu, gȕšteru, rȉbâru i t d. govori za oba rečena padeža. Napokon ima dosta riječi, pri kojima se ne zna uzrok, za što nemaju pomenute razlike: za što na pr. i za dativ i za lokativ služe oblici: dȉmu, mrȁzu, pȑstu, ȉveru, jȁvoru, pȍzdrâvu, jȁblânu i t. d.

156. a) Ovdje treba reći što i o slučajevima, kad prijedlozi stojeći pred imenicama ovoga sklanjanja uzimaju na se akcent; to dakako može samo onda biti, kad na riječi stoji jaki kratki ili jaki dugi akcent — Jaki slabi akcent pada na prijedlog, kad stoji: *1.* pred imenicama, koje imaju akcent kao: grâd—grâda, dâr—dâra, vûk—vûka i t. d., dakle: ȕ grâd, ȉz grâda, zȁ dâr, bȅz dâra, nȁ vûka. prȇd vûkom, mȇđu vûcima, ȍd svijeta (istočno: ȍd svȇta), prȅko svijeta i t. d., — *2.* pred imenicama s akcentima, kao što su u: bȏj — bȍja, lȇd—lȅda, Bȏg—Bȍga i t. d., na pr. ȕ bȏj, ȉz boja, prȇd bojem. ȍd leda, ȉspod leda, zȁ Boga, ȍ Bogu, zȁ goste i t. d., — *3.* pred imenicama kao: nôž—nóža, dvôr—dvóra i t. d., na pr. zȁ nôž, nȁ dvôr, mȉmo dvôr (ali: iz dvóra, bez kralja) i t. d., — *4.* pred imenicama kao: bûbanj—bûbnja, lâkat—lâkta; na pr. nȁ bûbanj, dȍ lâkta. zȁ žȓvnjem, ȉspod žȓvnja i t. d., — *5.* pred imenicama kao: kȁmên—kȁmena, pȓstên—pȓstena, gȍvôr—gȍvora; na pr. ȍ kamên, pȍd kamenom, zȁ prstên, ȉz govora, prȇd večȇ. Za neke čete imenica nema ovakijeh pravila, jer pred nekima u istoj četi prijedlog dobiva jaki kratki, a pred nekima slabi kratki akcent. Tako na pr. riječi: Dȕnav, đȁvô (postalo od: đȁvol) čine istu akcenatsku četu s riječima: kȍtlić, Sȑbin, pa opet se govori: nȁ Dunav. dȍ đavola, ù kotlić, zà Srbina; tako je i: nȁ trošak, ȍd vjetra, ali: zà ćurak. ù šanac (od: trȍšak, vjȅtar, ćȕrak, šȁnac, gen. trȍška, vjȅtra, ćȕrka, šȁnca); tako je isto

razlika: zȁ pojâs, ȕ oblâke, ȉz Budîma prema: òd golûba, nà kurjâka, prèd gavrânom, (od: pȍjâs, ȍblâk, Bȕdîm, gȍlûb, kȕrjâk, gȁvrân, gen. pȍjâsa, ȍblâka, gȁvrâna i t. d.). Govori se: ȉz Carigrâda, ȕ Carigrâdu (nom. Cȁrigrâd).

b) Ostale ovdje nenavedene akcenatske čete imenica bacaju na prijedlog slabi kratki akcent; na pr. òd brata, zà cara, ù plač, zà groš, isprèd brata. òd obrâzâ, bèz dukâtâ, òd Arâpâ, òd Rûsâ, nà Tûrke, zà stârca, među stârce, òd mâjstora, nà prâznîk, prekò prâznîka i t. d.

Imenice srednjega roda.

157. a) Uzet ćemo četiri primjera, i to riječi, kojima nom. jedn. glasi *sèlo, pȍlje, ȉme, táne*; prve dvije imaju nastavak i u nom. jedn., a druge ga dvije nemaju: prve se dvije među sobom razlikuju pošljednjim suglasnikom od osnove, koji u prve riječi nije nepčan, a u druge jest, i to je uzrok, za što iza rečenoga suglasnika u prvoj stoji *o*, u drugoj *e*; treća i četvrta imenica imaju u gen. jedn. jedan slog više nego u nom. jedn., i za to se veli, da rastu, a za prvu i drugu veli se da ne rastu, jer u ta dva padeža imaju isti broj slogova; među *ȉme* i *táne* razlika je, što je pošljednji suglasnik od osnove za druge padeže osim nom. i akuz. i vok. jedn. u prvoj imenici *n*, u drugoj *t*.

Jedn.	N.	sèl-o	pȍlj-e	*Množ.*	sȅl-a	pòlj-a
	G.	sèl-a	pȍlj-a		sêl-â	pólj-â
	D.	sèl-u	pȍlj-u		sȅl-ima	pòlj-ima
	A.	sèl-o	pȍlj-e		sȅl-a	pòlj-a
	V.	sèl-o	pȍlj-e		sȅl-a	pòlj-a
	L.	sèl-u	pȍlj-u		sȅl-ima	pòlj-ima
	I.	sèl-om	pȍlj-em		sȅl-ima	pòlj-ima

Dvoj. N. A. V. sèl-a pȍlj-a

Jedn.	N.	ȉme	táne	*Množ.*	imèn-a	tanèt-a
	G.	ȉmen-a	tánet-a		imén-â	tanét-â
	D.	ȉmen-u	tánet-u		imèn-ima	tanèt-ima
	A.	ȉme	táne		imèn-a	tanèt-a
	V.	ȉme	táne		imèn-a	tanèt-a
	L.	ȉmen-u	tánet-u		imèn-ima	tanèt-ima
	I.	ȉmen-om	tánet-om		imèn-ima	tanèt-ima

Dvoj. N. A. V. ȉmen-a tánet-a

b) Među riječi, koje rastu, broje se još: *nëbo*, *čûdo*, *tȉjelo*; one se u jednini mijenjaju kao *sèlo* t. j. u jednini ne rastu, već samo u množini, koja im glasi: nebèsa—nebésâ—nebèsima, čudèsa—čudésâ—čudèsima — tjelèsa—tjelésâ—tjelèsima; ali druga i treća riječ može i ne rasti u množini, t. j. može biti također: čȕda—čȕdâ—čȕdima (vidi u Vukovu rječn. kod чудо), tȉjela—tȉjelâ—tȉjelima; ispor. mnoga *tijela*. mat. 27.52., da ne bi *tijela* ostala na krstu. jov. 19.31., *tjelesa*. rimlj. 1.24., 8.11., 1kor. 6.19., *tjelesima* 1kor. 6.20. Od *kȍlo* govori se *kolèsa* i od *ȕho—ušèsa* (Daničić, Glasnik XI. 17); ali ova druga riječ ima u množini i drukčije. (vidi §. 161*a*); *kȍlo* ima rečenu množinu samo kad znači »točkovi«, a kad znači »krug, u kojemu se igra«, onda je *kȍla*. — Rasti i ne rasti mogu i druge neke imenice: *úže* se može sklanjati i kao *polje* i kao *tane*, t. j. može imati na pr. u gen. jedn. i *úža* i *úžeta*, u nom. množ. *úža* i *užèta* i t. d.; *jáje* ima u jednini također dvojako: na pr. u gen. jedn. *jája* i *jàjeta*, a u množini samo *jája*; riječ *dȑvo* znači dvoje: ono, što je isječeno za vatru ili za građu, i ono, što iz zemlje raste sa stablom i granama (ispor. njem. *Holz* i *Baum*, lat. *lignum* i *arbor)*; u jednini ima *dȑva* i *dȑveta* u oba značenja, na pr. u prvom značenju: gen. *drva*. pjes. II. 89. 503., lok. *drvu*. posl. 47., gen. *drveta*. pjes. II. 126., posl. 253., — u drugome: lok. *drvu*. pjes. I. 397., *drveta* *D*. 1mojs. 3.1.; u množini pak govori se *dȑva—dŕvâ—dȑvima* samo u prvom smislu, a *drvèta—drvétâ*, *—drvètima* samo u drugome.[1]) — Rasti i ne rasti može i riječ *pȕce* (od *putьce)* te ima u gen. jedn. *pȕca* i *pȕceta*, u nom. množ. *pȕca* i *pucèta*, u gen. množ *pȕtâcâ* i *pûcâ* i *pucétâ;* tako isto i riječ *psëto* ima u gen. jedn. *psëta* i *psëteta* (u množini se govori drukčije: *psȉ* ili *pȁščâd;* a možda i *pseta?)*. Riječ *zvónce* ima u gen. jedn. *zvónca* i *zvónceta*, ali u množini mislim da je samo *zvónca*.

c) Dvojina ima samo oblike, koje i u imenica muškoga roda (v. §. 134*c*). O dvojini ovoga sklanjanja vidi još u §. 162*b*.

158. a) U nom., akuz. i vok. nastavak je u imenica, koje ne rastu, *e* iza nepčanijeh suglasnika; imamo dakle na pr. pȍlje, òrûžje, cvȉjeće, ȉnje, líce, grôžđe, mȍre (ovdje je *r* nekad bilo nepčano, v. §. 21*b);* tako ove imenice imaju i u instr. jedn. nastavak *-em:* pȍljem, òrûžjem i t. d. Ovo vrijedi i za riječi kao *gòdište*, *ògnjîšte, rázbojȉšte* i dr., gdje je *št* (po dokazivanju drugih slavenskih jezika) postalo od *šč* (v. §. 63*d* i 96), tako i za riječ *Gòražde*, koja je postala od *Goražđe* (v. §. 68*c*). Druge riječi u rečenijem padežima mjesto *-e*, *-em* imaju *-o, -om;* na pr. sèlo—sèlom, bȑdo—bȑdom, víno—vínom,

---

[1]) Ista je razlika i u zbirnijem imenicama *dȑvlje* i *dȑvěće;* prvo znači samo njem. *Holz*, drugo samo njem. *Bäume*. Mjesto *dȑvlje* govori se i *dȑvljâd*.

jězero—jězerom, kòpito—kòpitom, žèljezo—žèljezom i t. d. Ispor. što se o muškijem imenicama reklo u §. 136*b* i 146*a*.

b) Akuzativ je u sva tri broja svagda jednak s nominativom; ali pored toga opet imamo: zakumi ga majčinim mlijekom, *kog* ste iz jednih prsi dojili. riječn. (1852) kod дојити; udruže se međed i svinja i lisica.... zapitaju jedno *drugoga*, šta će koje raditi. prip. 221. Ispor. s ovijem §. 143. i 195*b*.

c) Ima nekoliko imenica srednjega roda, koje su po svojem postanju upravo pridjevi, i za to se sklanjaju sad kao imenice, sad kao pridjevi. Imamo na pr. od *Gàcko* (kraj u Hercegovini) ove oblike: iz *Gacka*. posl. 242., od *Gacka*. pjes. III. 474., pravo gleda *Gacku* prostranome. pjes. IV. 3., te je šalje *Gacku* širokome. 463., na *Gacku*. 489., у *Гацкоме*. posl. 161. Od *Kȍsovo* je lokativ *Kȍsovu;* na pr. pjes. II. 293., 296., 308., 311., tako je: u *Kratovu* (od *Krȁtovo) D*. istor. 251., u *Popovu* (od: *Pòpovo)* 320., Daničić u istoj knjizi 87., 128. ima na *Kosovom* polju, a na str. 249. na *Kosovu* polju (jer se govori ne samo *Kosovo*, već i *Kosovo polje)*. Od iste ove riječi u crnogorskoj jednoj pjesmi dolazi instrumental *Kosovijem* (t. j. *Kosovim)*: on nagoni *Kosovijem* vranca. pjes. III. 218., jer je pala magla *Kosovijem.*[1]) 219. Tako i Daničić od *Pòpovo* ima u istom padežu *Popovim*: vladaše Trebinjem, *Popovim* i zemljama na međi dubrovačkoj. istor. 172.; tako i na str. 267. Ali će od ovakijeh riječi biti običniji instrumental na *-om;* na pr. pod *Smederovom*. dan. (1827) 38., riječn. (1852) kod Језава, pod *Gučevom* (od »Gučevo«, ime planini) dan. (1827) 47., 49., riječn. (1852) kod Ковиљача, pisma. 80., udario *Gučevom* dan. (1828) 194., pismo je pisano pod *Kreševom* (od »Kreševo«) *D* pisma. 185. Ovdje treba spomenuti i riječ *suho* (t. j. suha zemlja), koju Vuk u instr. piše. *suhom:* da ne ide *suvom* .... nego vodom da ide. dan. (1828) 160., otidu i vodom i *suvom* na Poreč. mil.-obr. 38.

159. a) Genitiv množ. i ovijeh imenica svršivao se nekad na suglasnik, na pr. od *sèlo* glasio je taj oblik nekad *sel*; za to i ovdje među dva (ili više) suglasnika dolazi pomično *a*, te se na pr. od *rèbro* govori gen. množ. *rȅbârâ*, od *sèdlo—sedálâ,* od *stáblo—stabálâ*, od *klȕpko —klubákâ,* od *vèslo—vesálâ,* od *bŕvno—bȓvânâ*, od *dnȍ—dânâ*; tako i od *krìòce* (postalo od: krilьce), *gȓoce* (postalo od: grlьce) glasi taj padež: *krilácâ, gȓlâcâ;* a i od *kòplje* glasi *kopáljâ* na pr. u *D.* pisma 24., 1car. 13.19. i od *prúglo—prugálâ D.* priče sol. 13.14., i od *zlȍ—zálâ D.* is. 2.6. U §. 157*b* imali smo gen. množ. *pȕtâcâ* i *pûcâ* od *pȕce,* a tako i od *sȓce* (postalo od: srdьce) imamo *sȓdâcâ* (*D.* pisma

[1]) U istoj pjesmi dolazi i genitiv *Kosovoga*, koji je za cijelo neobičan: pa izide nasred *Kosovoga,* — pa ih zajmi preko *Kosovoga.* 221. Ispor. i: hoću l' ići gradu *Trnovome* (od „Trnovo")? II. 447.

60) i *srcâ* (mat. 18.35, luk. 2.35., 9.47.); u ova dva primjera kraći oblik svakako je mlađi od duljega i nastao je u vrijeme, pošto je narod već odavno zaboravio, da je u prvoj riječi ispred *c* nekad stajalo *t*, a u drugoj *d*. Iz onoga, što je rečeno u §. 57c, izlazi, da riječi kao *mjësto*, *gnijèzdo*, *ògnjîšte* ne mogu imati pomičnoga *a*, t. j. da im gen. množ. glasi: *mjêstâ*, *gnijèzdâ*, *ògnjîštâ*; a tako je i *gvôžđe*· *gvóžđâ*. Vrijedno je zabilježiti, da od riječi na *-stvo* Vuk tvori gen. množ. bez pomičnoga *a*: *društva* na natpisu svijeh pet »danica« i mil.-obr·, *opstojateljstva* (od riječi iz ruskoga jezika uzete »opstojateljstvo«, t. j. okolnost) dan. (1828) 219., mil. obr. 8., свједочанства. pjes. III. 117., laži i op. 16., 27., *čuvstva*. drž.-izd. II. 374. Tako je i u Daničića: *svjedočanstva*. istor 5., *episkopstva*. 22., ali u njega dolazi i: *svjedočanstava* pisma 272., *proroštava*. pisma 119., 133., 135., 293., *carstava*. 1car. 10.18., jerem 1.15., dan. 7.23. Neobični su ovi oblici za gen. množ.: *sedla*. pjes. I. 484., *koplja* II. 305., III., 236, i čini se, da su načinjeni samo stiha radi.

b) Samo jedna riječ ovoga sklanjanja izlazi možda u gen.množ. na *i*, a to je *gòvedo*: plijen od sto *govedi* ili ovaca. rječn. (1852) kod спина.[1]).

c) Ne škodi spomenuti ovdje, da riječi kao *mjësto*, *ljëto*, *kòljeno* nemaju u gen. množ. *ije*, već *jê*, dakle *mjêstâ*, *ljêtâ*, *kòljênâ* (v. §. 103).

160. a) U knjizi »pisma« 34—35. govori Vuk, kako spisatelji u D. L. I. množ. pišu na pr. *perama*, *poljama* (od *pèro*, *pölje*), ali u narodu da je običnije *perima*, *poljima*, tako isto da je običnije *vratima*, *leđima*, *jajima* i t. d. nego li *vratama*. *leđama*, *jajama*. Za tijem kaže Vuk, da ovaj oblik na *-ama* imaju riječi na *ije*, koje nijesu upravo narodne, već crkvenoslavenske, na pr. *narječijama*, *poučenijama* (od: *narječije*, *poučenije*); napokon veli, da bi tako (t j. na *-ama*) morale izlaziti i prave narodne riječi na *-je*, na pr. *obìljêžje*, *ùzdârje*, *klâsje*, *náručje*, *pòdûšje*, kad bi obične bile u množini, ali najviše njih ima samo jedninu. — Prije i poslije 1845 god. (kada su »pisma«, u kojima ovo stoji, izdata na svijet) upotrebljavao je Vuk *-ama* u crkvenoslavenskijem riječima na *-ije*; na pr. u samoj toj knjizi ima *narječijama*. 42., 90., *poučenijama*. 48., *primjećanijama*. 62.; tako je i: *narječijama*. rječn. (1818) XVIII.. dan. (1827) 122., posl. XIV., XXXV., *poučenijama*. dan. (1826) 54., 59., *mjestoimenijama*. 69., *evanđelijama* drž.-izd. II. 163 (iz god. 1819), *izdanijama*. drž.-izd. 79 (iz god. 1842). Ali za druge riječi ovoga sklanjanja nalazi se oblik na *-ama* samo u onim Vukovim djelima, koja su pisata prije god. 1845.; tako imamo: *pismama* (od *písmo*). eman 45., *pravama* (od: *právo*) dan. (1827) 96., 97., *pravilama* (od *prävilo*) drž.-izd. III. 71 (iz god. 1842).

[1]) Da ovo *govedi* nije gen. jedn. od zbirne imenice *goved* (za koju se u akad. rječn. navode potvrde iz crnogorskoga govora)?

b) Mjesto *-ima* nalazi se dosta često u pjesmama samo *-ma*; na pr. *krilma*. pjes. I. 194., 283., 413., II. 329., III. 463., *ustma* I. 386., *slovma* 395. *vratma* 476., *Koritma* (od *Kòrita,* ime planini) III. 465. Osim pjesama to je veoma rijetko: *stvorenjma D.* pisma 216 (dva puta).

c) Prema riječima muškoga roda, koje ispred *-ima* glasove *k -g -h* mijenjaju *c z s* (na pr. *junácima*, *drûzima*, *siròmasima*) ovdje ih je vrlo malo s tom promjenom: *klüpko* u tom obliku ima *klüpcima* (a možda i *klüpkama*); za *blâgo* mislim da je *blâzima* (ako se od te riječi množina kad govori), a za *päzuho* da je *päzusima*; riječi *mlijèko*, *lïko* nemaju množine, a za *öko i üho* vidi u §. 161*a*.

d) Nekad je dativ množ. i u ovom sklanjanju izlazio na *-om*, bilo je na pr. *selom*; ovoga oblika po svoj prilici u narodu više nikako nema, dok nema za nj potvrde ni u narodnijem pjesmama. Za lokativ i instrumental množ. još se kašto čuju stari oblici; na pr. po *brdih* ili po *brdijeh,* na *kolih* (ili bez *h:* po *brdi* po *brdije*, na *koli*), s *koli,* pod *koli*; vidi u Vuka rječn. (1818) XLI., u Daničića, obl. 14. Starinski se lokativ množ. može naći i u pjesmama: na *vrati(h)*. pjes. I. 463., 621., II. 422., 568., o *vrati(h)*. I. 551., po *kopiti(h)* II. 550.; a kašto se mjesto *-ima* nalazi okrnjeno *-im':* o *vratim'*. II. 412., po *kopitim'*. III. 519., po *brdim'*. IV. 24.

161. a) Imenice *öko, üho* sklanjaju se u jedn. kao *sèlo*, a množinu kao *sèlo* ima samo *öko*, i to kad se govori u prenesenom značenju (na pr. *oka* u mreže), a i u toj množini ima samo oblike: *òka* za nom., akuz. i vok. i *ókâ* za gen.; oblika *ocima* za cijelo ne govori i ne piše nitko. Za množinu i za dvojinu riječi *üho* u općeno, a riječi *öko,* kad se misli u pravom značenju, služe oblici: N. A. V. *öči — üši,* G. *òčijû* ili *òčî* *ùšijû* ili *ùšî*, D. L. I. *òčima — ùšima*. Ovi su oblici po svjedočanstvu staroga jezika upravo dvojina ženskijeh riječi, koje rastu (kakve su na pr. *stvâr*, *kôst*), a ženskoga su roda i bili i jesu; govori se na pr. *lijepe oči*, *moje uši* i t. d., a u narodnijem se pjesmama često nalazi *dvije oči*, *obadvije oči*, prema čemu je jamačno dobro i *dvije uši*. Ali s brojevima *dva*, *oba*, *tri, četiri* mogu ove riječi u nom. i akuz. dolaziti i u današnjoj dvojini: *oba oka*. pjes. I. 529., II. 217., 519., III. 101., 285., *D.* sud. 16. 28., *obadva oka*. pjes. I. 540., II. 33., *četiri oka*. posl. 353., *oba uha*. *D.* 1car 3.11.; a jamačno je dobro i *dva oka*, *dva uha*. Još ćemo dodati, da se mjesto *očima — ušima* može za lokativ upotrebiti genitiv *òčijû — ùšijû;* na pr. kamdžijama biju po *očiju*. pjes. III. 37. Ovako se i oblici *rùkû — nògû* upotrebliavaju i za genitiv i za lokativ (za ovaj drugi padež pored *rùkama — nògama*, vidi § 174 *b*).

b) Imenica *plèće* mijenja u množini i sklanjanje i rod, t. j. glasi *plèći*, što je množina kao od ženskijeh riječi, koje rastu; ali se govori

i prava množina po ovom sklanjanju: *plèća*. mat. 23.4., *D*. is.-nav 7.8, is. 11.14.; gen. *pléćā*. Daničić, obl. VI. izd. 23.

c) Riječ *rāme* (gen. *rāmena)* govori se (u nom. i akuz.) također *rāmo* (u Hercegovini).

d) O imenici *tlȍ* v. u §. 177*d*.

e) Od riječi, koje se sklanjaju kao *táne*, vrlo ih malo ima množinu po ovom sklanjanju; navedene su već *drvèta*, *užèta*, *pucèta* (§. 157*b*); a dodati se može *ćebèta* od *ćȅbe*. Prava im se množina različno naknađava; govori se na pr. *tȅoci*, gen. *tȅlācā* (od: tèle), *jȁgānjci* (od: jȁgnje), *jȁrići* (od: jȁre), *pȉlići* (od: pȉle); tako je i: *tȅlād*, *jȁgnjād*, *jȁrād*, *pȉlād*, *Tȕrād*, (od: Tȕre), *čȅljād* (od: čeljáde), *bȕrād* (od: bȕre), *djèca* (od: dijète) i t. d.

162. a) Akcent je u riječi srednjega roda manje promjenljiv nego li u muškijeh. Za sve, i koje rastu i koje ne rastu, vrijedi bez izuzetka zakon, da su skrajnja dva samoglasa u gen. množ. duga, a na prvome od njih može s duljinom biti združen slabi ili jaki akcent (vidi §. 125). Imamo na pr. *sêlā*, *póljā*, *iménā*, *tanétā*, *kȍljēnā*, *kȍpītā*, *prèzimēnā* i t. d. Još je jedan stalan zakon za akcent u ovome sklanjanju: imenice, koje ne rastu, kakav akcent imaju u nominativu jednine, takav je kroz čitavu jedninu; tu se dakle vokativ i lokativ jedn. ne odmiču akcentom od drugijeh padeža kao u sklanjanju riječi muškoga roda.

b) Osobina je u ovome sklanjanju, što mnoge imenice mijenjaju akcent u množini ovako: ako riječ ima u gen. jedn. dva sloga, pa je na prvome slabi akcent, u množini bude jaki i obrnuto; ako li u tom padežu ima tri sloga, pa je na prvome jaki kratki akcent, u množini dolazi slabi kratki na srednji slog. Tako imamo (na prvom mjestu stoji genitiv jedn., na drugome nominativ množ.): bèdra—bȅdra, rèbra—rȅbra, sèdla—sȅdla, sèla—sȅla, stègna—stȅgna; ovamo ide i pèro—pȅra, kad se misle ona u buzdovana[1]); bȑda—bŕda, dȑva—dŕva, klȕpka—klùpka, mȁsla—màsla, pȍlja—pòlja, zvȍna—zvòna žȉta—žìta, mêso—mésa, sȉjeno (istočno: sêno)—sijèna (ist. séna); jȅzera—jezèra; brȅmena, ȉmena, plȅmena, sjȅmena, rȁmena, tjȅmena, dȑveta, pȕceta, ćȅbeta (nom. brȅme i t. d. svuda s istijem akcentom na prvom slogu) — bremèna, imèna, plemèna, sjemèna, ramèna, tjemèna, drvèta, pucèta, ćebèta. Mnoge druge imenice ne poznaju ove promjene, već imaju u množini isti akcent, koji u jednini, na pr. *gȑlo*, *mjȅsto*, *líce*, *víno*, *kòljeno*, *kòpito*, *ògnjīšte*, i t. d. — Treba još dodati, da se akcent za nom., akuz. i vokat. dvojine svuda drži akcenta genitiva jedn., a ne nominativa množ., gdjegod se ta dva oblika akcentom razlikuju. Oblici na pr. *sèla*, *pȍlja*, *ȉmena*, *táneta* služe

[1]) Sve mi se čini, da riječi *bŕvno*, *písmo* imaju u množini *bŕvna*, *písma*.

za gen. jedn. i za dvojinu, a u množini je *sèla, pòlja, imèna, tanèta.* Razumije se dakle samo po sebi, da je u dvojini *gȑla, mjȅsta, kòljena* i t. d. kao i u gen. jedn.

c) Za slučajeve, kad prijedlog dobiva jaki kratki, kad slabi kratki akcent, nema gotovo nikakvoga pravila, jer je sad jedan, sad drugi pred riječima iste akcenatske hrpe; riječi na pr. *blȁto, mjȅsto, gȑlo, sȑce* imaju u svijem oblicima osim gen. množ. isti akcent, koji u nom. jedn., a u gen. množ. jaki dugi na istom slogu, pa se opet pred njima prijedlog različno naglašuje: ù blato, nà mjesto, pȍd grlo, zȁ srce; riječi opet *pȍlje, mȁslo* jednako mijenjaju, akcent (ovo vrijedi i za gen. množ. póljâ — masálâ), pa opet imamo: ȕ polje, òd masla. Samo pred imenicama, koje rastu, a ispred nastavka u gen. jedn. imaju *t* ili *n*, čini se da prijedlog može imati samo slabi kratki akcent; na pr. zà prâse, pòd ždrijebe, pò jare, òd jareta nà rame, dò ramena, zà pastôrče, òd pastôrčeta i t. d.

Imenice ženskoga roda.

163. a) Budući da u ovome sklanjanju nema nikakve razlike u nastavcima, svršivala se osnova makar na kakav suglasnik, za to će biti dosta uzeti dva primjera, od kojih jedan ima nastavak u nominativu jedn. *(žen-a)* te u gen. jedn. ne raste, a drugi nema u nom. jedn. nastavka *(stvar)* te u gen. jedn. raste.

Jedn.	N.	žèn-a	*Množ.*	žèn-e
	G.	žèn-ê		žén-â
	D.	žèn-i		žèn-ama
	A.	žèn-u		žèn-e
	V.	žȅn-o		žȅn-e
	L.	žèn-i		žèn-ama
	I.	žèn-ôm		žèn-ama

Jedn.	N.	stvâr	*Množ.*	stvâr-i
	G.	stvâr-i		stvár-î
	D.	stvâr-i		stvár-ima
	A.	stvâr		stvâr-i
	V.	stvâr-i		stvâr-i
	L.	stvár-i		stvár-ima
	I.	stvâr-ju, stvâr-i		stvár-ima

b) Sve riječi, koje se sklanjaju kao *stvâr*, ženskoga su roda, a takove su ponajviše i one, što se sklanjaju kao *žèna;* izuzimaju se samo: *kȃlfa, slúga, vȍjvoda, vlàdika, hàrambaša, knjigònoša, pòglavica,*

starješina, *Lûka*, *Àndrija*, *Nìkola* i još gdjekoja takova imenica, koje su muškoga roda.

c) Za nom., akuz. i vok. dvojine upravo nema osobitoga oblika u ovome sklanjanju, već se mjesto njega uzima nom., akuz. i vok. množine; tu dakle nema razlike u akcentu, kako smo je vidjeli u sklanjanju riječi srednjega roda (v. §. 162*b*); ovdje je na pr. *žène*, *glâve* i dvojina i množina, tako isto *stvâri, kösti* i t. d.

d) Pomično se *a* u riječi kao *žèna* vidi samo u genitivu množ., koji padež na pr. od *krüška, óvca* glasi *krüšâkâ*, *ovácâ*, i to za to, jer je nekad bilo *krušьk, ovьc*, te je ь stojeći u zatvorenom slogu prešlo u *a*, i tako je nastalo *krušak*, *ovac*, a pošto se tome na kraju još dodalo *â*, nastalo je onako, kako je danas (v. §. 135). Između *st*, *št* (*šć*), *zd*, *žd* ne umeće se ni ovdje *a*; na pr. *krâstâ* (od: krȁsta) *tâštâ* (od: tȁšta), *gôšćâ* (od: gȍšća), *zvijèzdâ* (od: zvijèzda), *nûždâ* (od: nȕžda): ni *šč* se ne rastavlja: *bâščâ* (od: bȁšča). A od onijeh riječi, koje se sklanjaju kao *stvâr*, pokazuju neke pomično *a* samo u nominativu jedn., na pr. *râvan* (gen. râvni). *plȉjesan* (gen. plȉjesni); tako je i u ovijeh: *mîsao* (mjesto *misal*, gen. mîsli), *pògîbao* (mjesto *pogibal*, gen. pȍgîbli), *ȉzrâstao* (gen. ȉzrâsli, gdje je *t* ispalo po §. 95*b*). — Kako je u ove tri pošljednje riječi *l* prešlo u *o*, tako se dogodilo i u riječi *sô*, (gen. sȍli), koja je postala od *soo*, a to od *sol* (v. §. 113).

e) U imenica kao *žèna* prelaze ispred *i* u dativu i lokativu jedn. glasovi *k*, *g*, *h* u *c*, *z*, *s*; na pr. *prílika -prílici*, *knjȉga—knjȉzi*, *snàha—snàsi*. Nema te promjene u imenica, što se sklanjaju kao *stvâr*, ispred *i* ni u jednom padežu, jer nema ni jedne među tijem imenicama, koja bi se u nom. jedn. svršivala na *k* ili *g* ili *h*. — Za što se ovi glasovi ne mijenjaju ispred *e* u *č*, *ž*, *š*, na pr. gen. jedn. *prílikê*, *knjȉgê*, *snàhê*, N. A. V. množ. *prílike*, *knjȉge*, *snàhe*, o tome v. §. 47*a*.

164. U nom. jedn. kašto je mjesto *a* nastavak *e*; na pr. *Máre*. *Káte, Stáne*, *Górde*, *néve* (t. j. nevjesta), *séle* (t. j. sestra), *gŕle* (t. j. grlica) *šáre* (ime kozi) i dr. O akcentu ovijeh riječi vidi u Daničićevim »osnovama« 51. Sve se ove riječi govore od mila, i to ponajviše u južnijem krajevima. Kao nominativ glasi im i vokativ, samo je u vokativu drugi akcent: *Mâre, Kâte* i t. d. U drugijem padežima (osim nominativa i vokativa) sklanjaju se ove imenice sasvijem kao: *žèna*; dakle na pr. od *Fate* (»vezak vezla Ljubovića Fate» pjes. I. 562) glasi dativ *Fati*. pjes. I. 563. akuzativ *Fatu*. 565, od *neve* ja akuzativ *nevu* pjes. I. 35., od *sele—selu*. 37., 66., a instrumental *selom*. 66. Što u jednoj pjesmi (I. 421) nalazimo: *lijepu Jane*, to je štamparska pogrješka, jer u istoj pjesmi dolazi nekoliko puta akuzativ *Janu*. Za cijelo se ove riječi slabo govore u množini, a kad se govore, sklanjaju se i tu kao *žèna*. Vidi o njima još u Vuka posl. XXXI.

165. U dativu i lokativu jedn. obično prelaze glasovi *k*, *g*, *h* u *c*, *z*, *s*, gdje je ispred njih samoglas. Tako imamo na pr. *estetici* riječn. (1818) XII., *Americi* XII., *šaci*. dan. (1826) 79., *pantljici*. dan. (1827) 116., riječn. (1852) kod **пете**, *Boci* (od: Boka, t. j. kotorska) kovčež. 27., laži i op. 22., *snasi*. kovčež. 46., posl. 5., pjes. I. 231., 616., II. 553., 557., III. 490., *jabuci*. kovčež. 46., *sluzi*. mat. 5.25., 24.46., luk. 4.20. posl. 177., prip. 22., *nauci* mat. 22. 33., mark. 1. 22., d. ap. 2. 42., *Vitfazi* (od Vitfaga, ime mjestu) mark. 11. 1., *Luci* u natpisu jevanđelju Lučinu, *knjizi*. jov. 20. 30., d. ap. 7. 42., gal. 3. 10., posl. 92., pjes. IV. 466., *utjesi*. d. ap. 15. 31., 2kor. 1. 7., *ruci*. 1kor. 12. 21., *struci*. 2kor. 11. 17., *biljezi*. filib. 3. 14., pjes. II. 146., *kašici* (od: kašika) posl. 51., 73., *dlaci*. 109., *oci* (od: oka) 346., riječn. (1852) kod **ока, стопи**. posl. 132., riječn. (1852) kod **кучен, бризи**. posl. 140., 267., *čosi* (od: čoha) riječn. (1852) kod **ябен**, pjes. II. 231., *Krci* (od: Krka, ime vodi u Dalmaciji) kod **Губавица**, **мртвина**, *stresi* (od: streha) kod **Ивањ дан**, *sprezi* kod спрега, *maćesi* prip. 158., *Jasici* (od: Jasika, ime mjestu) prav.-sov. 43, *sinagozi*. drž.-izd. II. 339., *Požezi*. pjes. II. 175., *bešici* 353., 446., III. 405. *okuci* III. 7., *vladici* IV. 371. i t. d. — Ali dosta često u ovakovijeh riječi nalazimo glasove *k*, *g*, *h* i nepromijenjene: *Boki*. dan. (1827) 74., 77., drž.-izd. III. 37., pjes. I. str. VI., pjes. IV. 50., *čohi*. pjes. III. 154., *knjigi*. pjes. IV. 349., *Luki*. dan. (1829) 25., prav.-sov. 64., drž.-izd. II. 375., 377., pjes. IV. 89., 247., *maćehi*. pjes. I. 383., *Požegi*. dan. (1828) 246., (1829) 62., *slugi*. pjes. II. 364., 434., 594., III. 7., *snahi*. pjes. I. 41., 466., 520., II. 45 (ispor. *snai*, t. j. *snahi* I. 414.) – Ima i drugih ovakih primjera: *diki*. pjes. I. 629., *Duki* (od muškoga imena *Dùka*) pjes. II. 171., 174., *Leki* (od muškoga imena: Leka) pjes. II. 232., 238., 240., *Liki* (od: Lika, ime zemlji) III. 118., 149., 230., *neslogi*. dan. (1829) 22., *strnjiki*. pjes. I. 172., *zeki* (od: zéka ili zéko, ime konju) III. 241., *Zeki* (od: Zeka ili Zeko, ime Turčinu) IV. 250. Mjesto *diki* i *strnjiki* bilo bi običnije *dici*, *strnjici*, ali onako dolazi u pjesmama iz istočnijeh krajeva (Srijema, Bačke i Banata), gdje se i u običnom govoru glasovi *k*, *g*, *h* u ovome obliku manje mijenjaju nego li u drugijem krajevima; i mjesto onoga Vukova *neslogi* običnije bi bilo *neslozi*. Ali u gdjekojim ovakim riječma mislim da narod nikad ne mijenja onijeh suglasnika; tako od *àga* ne govori se nikad *azi*, već samo *agi*, kako je u dan. (1834) 37., mil.-obr. 55., riječn. (1852) kod **кмет**, pjes. I. 371., 576., II. 341., III. 136., 397.; a ne mislim, da će se u narodu čuti *Bozi*, *seci*, *baci*, *koci* (nom. *Bóga*, *séka*, *báka*, *kóka*), nego *Bógi*, *séki* (pjes. I. 594., II. 619., III. 390), *báki*, *kóki*.

166. a) Još više primjera za nepromijenjene one glasove daju imenice, koje ispred *k* ili *g* imaju kakav suglasnik. Na pr. *bitki*. dan.

(1826) 79., eman. 19., 25., *crnjki* riječn. (1852) kod црњка, *ćerki* (t. j. kćerki) posl. 167., pjes. I. 620., *ćurki.* riječn. (1852) kod клашња, *Emki* (od: Emka, žensko ime) pjes. I. 480., *Getingi* (od: Getinga, t. j. Göttingen) riječn. (1818) XV., dan. (1827) 44., *Gradiški.* dan. (1828) 243., (1829) 59., *guski.* posl. 192, riječn. (1852) kod клашња, pjes. I. 529., *Kosovki.* pjes. II. 303., 420., *krdžalijnki* pjes. IV. 269., *mački.* posl. 123., 176., riječn. (1852) kod трупац, prip. 169., *patki.* pjes. I 529., пеħки. posl. 216, *Petki.* riječn. (1852) kod завјетовати се, *plavki.* kod црњка (u citatu iz nar. pjesme), *pljački.* pjes. IV. 348., *psovki* dan. (1827) 88., *tataranki* (strijeli). pjes. II. 361., *Zlatki* (od: Zlatka). pjes. III. 137., 141., 293. 296. Da riječi kao *köcka*, *màzga*, *pasha* (ime blagdanu) ne mogu drukčije imati nego *köcki*, *màzgi*, *pashi* (d. ap. 12. 4), to se razumije samo po sebi.

b) Za dosta ovakijeh riječi ima potvrda, da mogu promjenu imati i ne imati: *čelenki* i *čelenci*, prvo pjes. II. 483., III. 424., drugo pjes. II. 648., *djevojki* i *djevojci*, prvo pjes. I. 245. II 25., 244., III. 420., 507., drugo mat. 14.11., posl. 164., prip. 79., 176., pjes. I. 172; *kolijevki* i *kolijevci*, prvo pjes. II. 10., drugo pjes. II. 16., 17., pisma 61., kovčež. 43., *majki* i *majci*, prvo pjes. I. 211., 241., II. 23. 437., III. 505., drugo prip. 70., pjes. I. 371., II. 154., III. 227., IV. 148., *pripovijetki* i *pripovijeci*, prvo pjes. (1824) XLVII., drugo posl. 349., riječn. (1852) kod барило, груди, дрт, drž.-izd. III. 388, *Slovanki* i *Slovanci* (od: Slovanka, ime knjizi), prvo drž.-izd. II. 181., drugo III. 33., *tetki* i *teci*, prvo posl. 341., pjes. I. 550., II. 176, III. 130., 140., drugo riječn. (1852) kod неħак, *vojski* i *vojsci*, prvo pjes. I. 444., drugo dan. (1826) 75., mil.-obr. 102., pisma 85., posl. 157., pjes. I. 360., IV. 204., *zagonetki* i *zagoneci*, prvo 1kor. 13.12., drugo riječn. (1852) kod бабулице, баура, веселица, *zvjerki* i *zvjerci*, prvo pjes. IV. 187., drugo riječn. (1852) kod шумати се.

167. a) Ovome se mogu dodati i ovi primjeri: *barci.* riječn. (1852) kod бродарина, *Budljanci.* pjes. I. 50., *Bugarci.* II. 338., *kavzi.* pjes. I. 603., II. 134., 470., 514., IV. 131., 299., *Latinci.* II. 553., 557, *lijesci.* riječn. (1852) kod мела, *Lipisci* (od: *Lìpiska*, Leipzig) pjes. (1824) na natpisu, dan. (1827) 44., eman. 45., 46., prav.-sov. 5., *ljusci.* posl. 248., 286., *masci* (od maska, t. j. mazga) riječn. (1852) kod армија, *Milješevci* (od: Milješevka, ime crkvi) pjes. III. 74., 515., *moci* (od: motka) riječn. (1852) kod витиљача, косор, *Mojanci* (od: Mòjânka, ime dolini) riječn. (1852) kod Мојанка, *palanci.* dan. (1827) 50., mil.-obr. 57., 139., 183., *pastorci* prip. 160., *Perzi* (od: Perga, ime mjestu) d. ap. 14.25., *planinci.* posl. 341., погрјешци. pjes. I. 499., *pušci.* dan. (1829) 30., posl. 150., riječn. (1852) kod гривна, оковица, pjes. III. 303., 427., IV. 106., 172., *Rašci* (od: Rȁška, ime vodi). dan. (1827) 46., *šajci.* pjes. I. 428.,

441., *šarci*. pjes. IV. 283., 333., *šipci*. riječn. (1852) kod тулија, *trsci*. kod кунина, pjes. I. 350.

b) Vrijedno je upamtiti, da sam u Daničića našao samo jedan primjer bez promjene, i to je: na vodi *Raški*. istor. 4., inače on svuda ima promjenu; na pr. *Sutisci* (od: Sutiska, ime mjestu). istor. 157., *Krci* (od: Krka, ime vodi). 198., *Reveci* (od: Reveka, ime ženi) 1mojs. 24.53.. 27.11., *dasci* 2mojs. 26.17., *Madijanci* (od: Madijanka, t. j. žena madijanskoga naroda) 4mojs. 25.15., *Misi* (od: Miha, ime čovjeku) sud. 18.23., *roditeljci*. priče sol. 17.25., i t. d.

c) Riječ *mlâda* po svojem je postanju upravo pridjev, pa prema tome i ima u dat. i lok. *mladoj*. pjes. I. 333., ali taj padež može glasiti i *mladi* (kao *ženi* od: *žèna*) riječn. (1852) kod **пољевачина, ђурђија.** Tako je i: *Mileševi* (od: Mìleševa, ime manastiru) *D*. istor. 190. Druge ovake riječi imaju dativ i lokativ na *-oj*, na pr. *Bačkoj* (od Bâčkâ, ime zemlji). posl. 33., 91., 269., pjes. I. 630., *Dobroj* (od: Dobra, ime selu). mil. obr. 3., riječn. (1852) kod **Кочина крајина**; tako je i: *vasiljenoj* (od: vasiljena, t. j. sav svijet) *D*. 2car. 22.16., jov 37.12., psal. 33.8., 96.13 ili *rasionoj*. psal. 18.15. Od *drâgâ* ne govori se drukčije nego *dragoj*. pjes. I. 224., 265., 390. Budući da imenica *Bosna* niti je bila ikad niti jest pridjev, ne može joj ovaj oblik glasiti *Bosnoj*, kako gdjekoji pišu, već *Bosni*; to izrijekom veli Vuk u »pismima« 93., s toga je za čudo, što on od *Izmirna* (t. j. Smirna) piše lokativ *Izmirnoj*. kovčež. 40.

168. a) Pravilo je za vokativ jedn. onijeh imenica, koje ne rastu, da im se svršuje na *o*; na pr. žèno, glâvo, rȉbo, dûšo, kȕćo, zȅmljo i t. d. (za što iza nepčanijeh suglasnika nije *o* pretvoreno u *e*, o tome v. u §. 47*a*). Ali od pravila toga ima dosta izuzetaka. Tako mnoge obične riječi, koje znače što živo, a osobito imena, imaju u vokativu na kraju *a*, t. j. taj im je padež jednak s nominativom. Da vidimo najprije obične riječi. Razdijelit ćemo ih prema broju slogova.

b) Od dvojesložnijeh imaju vokativ jednak s nominativom: *àga*, (šta veliš ti, Alil-*aga*?) dan. (1834) 42., (Asan-*aga*, stari prijatelju!) pjes. I. 576; tako je i pjes. II. 341 (o moj brate, *aga* Mustaf-*aga*!), za tijem pjes. III. 133., 477., IV. 141., 157., 475., *bȁba*. posl. 34 (vidiš li. *baba*, kulu?), prip. 28 (daj, *baba*, glavu), prip. 31., 117., *bàša*. pjes. III. 90., *bȕla*. III. 382., *čìča* (t. j. stric). IV. 170., *hȍdža*. riječn. (1852) kod хоџа, pjes. II. 402., IV. 23., *káda* (t. j. kaduna) IV. 343., *mȍma*. I. 153., 364., 420., 448., *pȍšta* II. 246 (Bogom brate, *pošta* knjigonoša!), *svȁća*. I. 517., *šȕra*. III. 254., prip. 42., *tȅtka*. pjes. III. 131., 132., *ȗjna* III. 198., 218. Ali ove riječi ako ne sve, a ono neke imaju i nastavak *o*, na pr.

babo, tetko; tako je i *ago*. pjes. I. 597, III. 229., 334., 394., IV. 157. U pjes. I. 637. nalazimo vok. *kǐša*, mjesto čega bi običnije bilo *kišo*.

c) Trojesložne: *àmidža* (turska riječ: stric) pjes. III. 110 (o *amidža*, Ličanine Tale), *Bùgârka* II 338 (horjatkinjo, *Bugarka* đevojko!), *dàidža* (turska riječ: ujak) III. 91., 272., 279., *dèlija* I. 292., *djevojka* I. 635. *gòspođa* I. 103., 442., II. 592., 604., III. 414., *hàdžija*. III. 451., posl. 206., *kàdija* IV. 23., *kàduna* I. 569., III. 540., *kòmšija* posl. 1., 58., *Kŏsôvka*. II. 303., *Làtînka*, *lèvênta*. I. 417., *Prìzrênka* II. 58., *Skădârka*. I. 600, 603., *starìna* II. 476 (čuješ kume, *starina* Novače), III 12 (o moj babo, *starina* Novače), *sùdija*. I. 422., *Tùrkinja* I 577., II. 341., III. 127., *vlàdika*. IV. 340., *vòjvoda*. dan. (1829) 30., pjes. I. 33., 44., II. 111., 200., 464., IV. 23. I od ovijeh riječi nalazi se također vokativ na *o*, na pr. *delijo*. pjes. I. 65., 293., II. 274., 346., III. 170., *gospođo*. III. 500., *Kosovko*. II. 316., *Latinko* II. 557., *starino*. III. 31., *sudijo*. *D*. pisma 100., *Turkinjo*. pjes. II. 395., *vladiko*. IV. 370., *vojvodo*. II. 243., 302, IV. 473 Ovdje se može još navesti: *Sulamko*. *D*. pjes. 6. 12. A što se u Daničića (pisma 91) nalazi vokativ *poljana*, to će biti pogrješka.

d) Četvorosložne: *bùljubaša*. pjes. IV. 250., goli sine, *buljubaša* Zeko!), *čelèbija*. I. 460 (pozdrav tebe, *čelebija* Ramo!), I. 563., III. 297., *čĕtedžija*. III. 335., *dèlibaša*. mil.-obr. 106., pjes. II. 360., III. 89., *dumèndžija*, III. 348., *haràčlija*. III. 310., *hàrambaša* dan. (1828) 206., pjes. III. 300., 426., 491., IV. 284., 334., *jènđibula*. III. 537., *kirìdžija*. I. 509., *knjigònoša*. II. 246., *kŏlovođa*. I. 176., *kujùndžija*. I. 167., 356., *mehàndžija*. II. 143., *mladòženja*. I. 33., 38., III. 2., *Saràjlija*. I. 322, III. 486., 487., *seràtlija*. III. 98., 202, *stambòlija*. III. 71., *starješina*. II. 33., *šarèngaća*. I. 528., *vòjevoda*. I. 594., II. 508., III. 52., 384., IV. 163. Ispor. s tijem: *buljubašo*. pjes. IV. 468., *harambašo*. III. 314., IV. 335., *seratlijo*. III. 481., *vojevodo*. II. 243., *Crnogorko*. pjes. IV. 14., *Smederevko*. I. 325., *Varadinko*. I. 597., 599., *pržibabo* (ova se riječ navodi za to, jer je složena, a muškoga roda, kao i neke od navedenijeh). IV. 168.

e) Ne mogu se u vokativu razlikovati od nominativa imenice. koje su upravo pridjevi: *mlâda*, *Băčkâ*, *drâgâ*, *Hr̀vâtskâ*, *Vĕlikâ* (ime selu) i t. d. Vrlo bi rđavo bilo reći: *mlâdo*, *Băčkô* i t. d.

169. a) Po glasovnom zakonu trebalo bi, da svuda iza nepčanijeh suglasnika stoji *e* (v. § 69*a*), ali je do danas *e* sačuvato samo u imenicama, što se u nom. jedn. svršuju na *-ica*. Na pr. *banice*. pjes. III. 414., 415., 500., 501., *cărice*. II. 189., prip. 128., *cr̀kvice*. pjes. I., 17., *dànice* *D*. is. 14. 12., pjes. II. 626., *djèčice*. jov. 13.33., gal. 4.19., 1jov. 2.1., *dùšice* pjes. I. 205, prip. 70., 72., *kràljice*. pjes. II. 68., 593., *mâjčice*. pjes. I. 17., *pùnice*. III. 518., *rŭžice*. I. 49., 344., *sèstrice*. I. 311., 376., 425., II. 15., III. 171., *snàšice*. I. 49., 313., *stărice* I. 124., 472., II. 76. III. 227., 522., *vìšnjice*. I. 111. Osobito je mnogo ovakijeh riječi od

četiri ili više slogova: evo ih samo nekoliko: *bánovice*. pjes. III. 405., *bĕgovice*. III. 433., *djevòjčice*. pjes. I. 114., 189., 269., *drugàrice*. I. 6., 376., *drùžinice*. III. 336., IV. 28., *golùbice*. I. 102., *D.* pjes. 5.2., *gȍspođice*. I. 229., 458., II. 636., *jedìnice*. I. 607., *jêtrvice*. I. 559., II. 15., 120., *kòšutice* I. 76., *krčmàrice*. III. 179., *kȕkavice*. I. 559., *ljepòtice*. *D.* pjes. 2.10., *ljȕbičice*. I. 227., *mljèzinice*. 561., *nèvjernice*. I. 6., III. 552., *nèvjestice*. I. 490., 578., *nèvoljnice*. *D.* is. 54.11., *òtpadnice*. I. 561., *pàšinice*. I. 569., III. 563., IV. 342., *pèrjanice* IV. 11., *pòglavice*. II. 137., 232., 555., *pòrodice*. II. 566.. *rȍbinjice*. I. 458., III. 406., *siròtice*. I. 357., *stràšivice*. III. 488., IV. 17., *svȅkrvice*. I. 605., II. 306., *tȑnjinice*. I. 455., *udòvice*. I. 229., 461., *zȁovice*. I. 610., II. 623., III. 171. Tako je i: *bogòrodice*. *D.* pisma 43., 164., pjes. I. 424., IV. 151., 259., *golùbičice, udòvičice*. I. 231., *àlâjbegovice*. I. 211., *neprijatèljice*. *D.* mih. 7.8. — Za dvojesložnu riječ imam samo jedan primjer: *tĩce* (t. j. *ptice*). pjes. II. 50., a i tu bi za cijelo oblik na *o* bio mnogo običniji; tako i od *klĩca*, *žĩca* ne govori se u vokativu drukčije nego *klĩco, žĩco*. Dodati se može i *ćêrce* (od: *ćérca*, t. j. *kćérca*) III. 512., 548., koja se riječ ne svršuje na *ica*. Riječi na *ica*, osobito koje imaju više od tri sloga, mogu u vokativu imati na kraju i *o*: *kȑvnico*. *D.* psal. 137.8., *ljȅstvico*. *D.* pisma 323., *mȉšico*. *D.* is. 51.9. (tako je i *ljȕbôvco*. pjes. IV. 96.), *bèsposlico*. riječn. (1852) kod беспослица, *kȕkavico*, kod кукавица, *làžljivico*. pjes. I. 455., *màgarico*. riječn. (1852) kod напнигуша, *òdmetnico*. *D.* jerem. 31.22., 49.4., *pòglavico*. pjes. III. 91., 377., 434., IV. 349., *pòturico*. III. 332., IV. 191., 233., *ȕzdanico*. *D.* psal. 65.5., *siròtico*. pjes. III. 169., *zàručnico*. III. 521.

b) Na *ica* izlaze u nom. jedn. i gdjekoja imena ženska i muška; prva mogu imati u vokativu *ice* i *ica*, druga samo *ica*. Primjeri su; *Jèlice*. pjes. I. 589., 607., II. 176., 505., *Mìlice*. II. 256., 307., 636., *Rȕžice*. III. 447., *Tȍdice*. I. 289.; oblik *Jèlica* služi za vokativ u pjes. II. 465., a Vuk u riječn. (1818) XL. veli, da se kao vokativ govori i *Ȁnica*, *Rȕžica, Mìlica*. Za vokativ muškijeh imena primjeri su: *Grùjica*. pjes. III. 10., 23., *Kȁjica*. II. 484., *Ljùtica*. I. 541., II. 222., *Nȍrica*. IV. 481., 493., *Vȕjica*. IV. 179., *Nìkolica* I. 593., *Radòjica*. riječn. (1852) kod спахија, pjes. III. 358. Ovamo se može dodati i *Kòprivica* (što nije ime, već prezime) IV. 17.

170. a) Za druga (muška i ženska) imena, koja se ne svršuju na *ica*, postavlja Daničić u »oblicima« VI. izd. 20. ovo pravilo: koja imaju dva sloga, pa na prvom je slabi dugi akcent, ona u vokativu imaju *o* (i akcent mijenjaju u jaki dugi), sva druga imena imaju za nominativ i za vokativ isti oblik. Prvi dio ovoga pravila doista se potvrđuje narodnijem govorom. Vuk u riječn. (1818) XL. piše, da od: *Stána*, *Cvijèta* (po istočnom govoru *Cvéta*), *Sára* glasi vokativ *Stâno*, *Cvȉjeto* (ist. *Cvêto), Sâro,* tako i od *Ánđa*, *Jéla*, *Rúža* imamo potvrda

za ovakovi vokativ: *Ânđo* pjes. III. 258., *Jêlo* III. 179.. *Rûžo* posl. 331., tako se govori i: *Jûlo*, *Mâro* od *Júla*, *Mára* i t. d. Muških ovakih imena (čini se) ima samo u istočnom govoru, na pr. *Đúra*, *Jóva*, *Vása* mjesto *Đúro, Jóvo*, *Váso*, kako se u drugim krajevima govori (v. §. 134*b*); a vokativ im je dakako *Đûro* i t. d.

b) Drugi dio svoga pravila potvrđuje Daničić dvojesložnijem imenima: *Rüža* (kako se govori pored *Rúža)*, *Mära* (kako se govori pored *Mára*), *Säva*, *Mîlka*, *Lûka*, koja bez sumnje imaju vokativ kao i nominativ; ispor. pjes. III. 370. *Säva* (pobratime, *Sava* od Posavlja!), IV. 91. *Lûka* (moj krvniče *Luka!)*. Takovi su i ovi vokativi: *Äna*. *D.* 1car. 1.8. (govori se i *Ána*, a onda je vokativ na *o*), *Düka*. pjes. I. 209., II. 171,, *Jäkša*, II. 581., *Jüda* luk. 22. 48., *D.* 1mojs. 49.8., jerem. 2.28., *Kònda* pjes. I. 272 (»sine Konda«), *Kösta* II. 213., *Mârta* luk. 10.41., *Rëlja* pjes. II. 219., 229. Imenu *Mina* (»Mina od Kostura«) ne znam akcenta, a i ono ima vokativ kao nominativ u pjes. II. 371., 372. Nije mi poznat akcent ni od imena *Leka* (»Leka kapetan«), kojemu je vokativ kao i nomnativ u pjes. I. 209., II. 235., 241., ali ima i *Leko* II. 232, 234., 235. A od imena *Jüda* i sam Daničić piše u vokativu također *Judo*. os. 6.14., 6.11.; tako se isto protivi rečenome pravilu vokativ *Ajko* ili *Hajko* u pjes. I. 578., III. 103., to ime u nominativu glasi *Âjka* ili *Hâjka*, kako se vidi u akad.-riječn.[1])

171. a) Trojesložna imena i muška i ženska obično se slažu s navedenim Daničićevim pravilom, t. j. vokativ im izlazi kao i nominativ na *a*. Na pr. *Agripa*. d. ap. 25.24., 26.2., 26.27., *Àleksa*. pjes. IV. 144., *Àlija*. II. 279., 587., IV. 92., *Anđuša*. III. 207., 381., *Bòsîljka*. I. 159, *Ćurčija* (nije ime, već prezime) IV. 168., *Dragija*. II. 451. (o *Dragija*, dragi gospodaru!), *Đôrđija*. IV. 164., *Eneja*. d. ap. 9.34., *Fàtima*. I. 245., 609, *Hàjkuna* ili *Àjkuna*. I. 576., III. 104., 123., 362., 545., *Ìlija*. *D.* 3car. 18.7.. 19.13, pjes. I. 135., II. 534., III. 485., IV. 145., *Jèlena* ili *Jèlina*. I. 241., 578., *Jèrina* II. 493., 498., *Kùmrija*. III. 406., *Màrgita*, III. 52, *Màrija*. luk. 1.30., jov. 20.16., pjes. I. 126., 168., 554., II. 1., *Mèrima*. I. 247., *Mîrčeta*. II. 447, *Nikola*. I. 134. 538., *Prijezda* II 502., *Ròksânda*. II. 189., *Tàdija*. III. 165., 194., 287., *Uglješa*. II. 196. *Zárija*. luk. 1.13., *Zlatija*. pjes. III. 138., 293. Ali ima i dosta izuzetaka među ovakijem imenima; na pr. *Agaro*. *D.* 1mojs. 168., 21.17., *Alijo*. pjes. III: 478, *Fàtijo*. III. 97., *Hàjkuno*. II. 612., 613., *Jèlino* (t. j *Jeleno)*. I. 241., *Jèrino*. II. 501., *Jestiro*. *D.* jest 5.3., *Màrijo*. pjes. I. 122., III. 477., *Roksandro*. II. 125., *Tavito* d. ap. 9.40.

b) Četvorosložna se imena također drže obično pomenutoga pravila. Na pr. *Ananija*. d. ap. 5.3., 9..10, *D.* jerem. 18.25., *Anđèlija*,

[1]) Ne protivi se onome pravilu oblik *Anko* u pjes. I. 371., jer to nije vokativ od ženskoga imena *Ânka*, već od turske riječi, koja znači „mati“. Vidi u akad.-riječn.

pjes. I. 534., II. 574., 627., III. 258., 388., IV. 362., *Ignjàtija*. IV. 278. *Ikònija*, II. 169., 601, III 17., 21, 472., *Isaija*. *D.* pisma 224., *Jefìmija*. pjes. III. 246, *Jerèmija*. *D.* jerem 1.11., *Jèvrosima*. pjes. II. 112., 193., 375, 437., *Julijána*. I. 452., *Kovàčina* (nije ime, već prezime) III. 109., *Ljeposava*. III. 521., *Maksimija*. III. 34., *Pantèlija*. I. 169., *Pustàhija* (nije ime, već prezime) IV. 58., *Sandàčija*. II. 496., *Sedekija*. *D.* jerem. 34.4., *Tufèkčija* (nije ime, već prezime) pjes. IV. 222., *Vàistina*. II. 434., *Vidosava*. II. 105., 108., *Vùkosava* II. 634, 635. Izuzetaka ima i ovdje: *Anđèlijo*. pjes. III. 472., 485, IV. 361., *Dorotijo*. I. 593., *Hvalisavo (Falisavo)*. I. 295., 296, *Perùniko*. posl. 331, *Sofìjano*. pjes. I. 285., *Vàistino*. II. 298., 300.

c) Vrijedno je upamtiti, da geografička imena imaju vokativ na *o*: *Cètinjo*. pjes. I. 275., 316., *Drîno*, I. 315., *Livijo* (od: Livija, t. j. Libija, ime zemlji). *D.* pisma 88, *Midijo* (od: Midija, ime zemlji). *D.* is. 21.2, *Tivaido* (od: Tivaida, t. j. Tebaida, ime zemlji). *D.* pisma 88., *Romànijo* pjes. III. 12., 490., *Samarijo*. *D.* os. 8.5., *Šumàdijo*. pjes. IV. 312., *Vitsaido*. mat 11.21., luk. 10.13. Ali ispor. ipak: *Drina*. pjes. IV. 151., *Getsimanija* (mjesno ime). *D.* pisma. 329.[1])

d) Premda za vokativ jedn. riječi, što se sklanjaju kao *stvâr*, nema nikakve sumnje da svagda izlazi na *i*, opet neka stoji ovo nekoliko primjera i za taj oblik, i to poradi njegove rijetkosti: *drágosti*. pjes. II. 618. *gòropâdi*. pjes. I. 638., *ràdosti*. filib. 4.1, *D.* pisma 224., pjes. II. 618, *smr̀ti*. 1kor. 15.55., *D.* pisma. 165., *svjètlosti*. *D.* pisma. 115., *žalosti*. pjes. I. 344., II. 638.

172. a) Mi znamo već iz §. 75*a*, da je nekad ispred nastavka *ju* u instrumentalu jedn. stajalo ь; pošto je ovaj glas ispao, onda se istom *j* od toga nastavka našlo tik do osnovnoga suglasnika. Što je u kojem slučaju iz toga sastanka nastalo, to se vidi iz § 76*b*. Imamo na pr. nom. *glâd*, instr. *glâđu, smr̂t—smr̂ću, sô* (t. j. *sol*)—*sòlju, zèlên—zèlênju, zôb—zôblju, kâp—kâplju, ljúbav—ljúbavlju, òzîm-òzîmlju, nôć—nôću, čâđ—čâđu, obitelj—obitelju, rìječ-rìječju, kòkôš—kòkošju* (Vuk, rječn. (1818) XL.), *lâž—lâžju* (*D.* jov 31.5., jezek. 13.22.), *stvâr—stvárju*; na *s* i na *z* vrlo je malo riječi: *slûz—slûzju, ròsopâs—ròsopâsju*. Ispred *ć* prelazi *s* u *š* (v. §. 64*c*): *ràdôst—ràdošću*; ispred *lj*, *nj* imamo isti prijelaz (v. §. 92*b*): *mìsao* (t. j. *misal*)—*mìšlju, plìjesan—plìješnju*; ispred *lj*, *nj* prelazi *z* u *ž* (v. §. 100*b*): *smr̂zao* (t. j. *smrzal*)—*smr̂žlju, bòjâzan—bòjâžnju*. Na suglasnike *c*, *dž*, *f*, *g*, *h*, *j*, *k*, *nj* ne svršuje se ni jedna imenica, što se sklanja kao *stvâr*; ne treba dakle ni govoriti o njihovu instrumentalu.

[1]) Najviše primjera za vokativ, kako se vidi, ima iz narodnijeh pjesama, a to izlazi iz same naravi njihove, dok iz Daničićeve „istorije“ nema ni jednoga primjera, a to nije čudo, jer ima mnogo i drugih, još većih knjiga, u kojima nema ni jednoga vokativa.

b) Imenica *nôć* ima u instr. jedn. ne samo *nòću* (i *nòći*), već i *noćom*, ali samo kao prilog u značenju »ob noć«: pjes. I. 490., 491., II. 198., 259., 445., posl. 276.

c) Na pitanje, kad treba upotrebiti za instr. jedn. oblik na *-i*, kad li oblik na *-ju*, može se odgovoriti: kad je instrumental kojim prijedlogom ili kojom drugom imenicom ili pridjevom dovoljno označen kao instrumental, onda Vuk upotrebljava jedan i drugi oblik; na pr. Latinin kaže jednom *riječi*. rječn. (1818) LIV., sa *žalosti* priznaje. dan. (1826) 101., nadstojnik nad *soli*. dan. (1827) 113., da žive bez oružja pod srpskom *vlasti*. (1834) 47., bratskom *ljubavi* budite ljubazni. rimlj. 12.10., idi za pravdom, *pobožnosti*, vjerom, *ljubavi*· trpljenjem, *krotosti*. 1tim. 6.11., ima u svakoj sobi za *peći*. rječn. (1852) kod **хамамџик**., s *pomoću* gdekoji prijatelja. rječn. (1818) XLII., bòjê čivitom, broćem, metvicom, *zanovijeću* i t. d. dan. (1827) 103., da ne bi poginuo i *smrću* svojom narod upropastio. mil.-obr. 109., blagodat za *blagodaću*. jov. 1.16; svojom silom ili *pobožnošću*. d. ap. 3.12., odozgo se pokriju sijenom ili *papraću*. rječn. (1852). kod **ком**. Ali kad instrumental nema ovake potpore u okolnijem riječima, onda Vuk svagda uzima oblik na *ju*, koji je jasniji, jer za nj ne može biti sumnje što je, dok bi se oblik na *-i* mogao shvatiti i kao drugi koji padež jednine ili množine, jer ih se nekoliko tako isto svršuje. Evo potvrda: da crkvu *krvlju* poganimo. dan. (1828) 182., izgna *riječju*. mat. 8.16., *pomoću* kneza đavolskog. mat. 9.34., *smrću* da umre. mat. 15.4., mark. 7.10., *solju* posoliti mark. 9.49., obasjava *svjetlošću*. luk. 11.36., očišćen *riječju*. jov. 15.3., da ćemo se spasti *blagodaću* Gospoda Isusa Hrista. d. ap. 15., 11., ne pozna svijet *premudrošću* Boga. 1kor. 1.21., izobilan sam *radošću*. 2kor. 7.4., kad se namaže *mašću* od kurjaka. rječn. (1852) kod **звјеринац**., ugojiti ga (t. j. konja) *zoblju*. kod **узобити**., izgovarajući se *slabošću* zdravlja. drž.-izd. III. 69. Ispor. i poslovicu: konji se mjere *peđu*, a ljudi *pameću*. posl. 150. U ovom događaju i Daničić svagda uzima oblik na *ju*, na pr. koji se odlikovahu *ljubavlju* k samostalnosti. istor. 1., očisti *solju* nezdravu vodu. pisma 312., obilan je *milošću*. 4mojs. 14.18., mladica opasana *kostriješću* joil 1 8., — samo treba dodati, da je instrumental na *i* u Daničića u opće mnogo rjeđi nego li u Vuka. U narodnijem se pjesmama nalazi instrumental na *i* također na mjestima, gdje ga Vuk i Daničić ne bi uzeli: na pr. već je piše *krvi* od obraza. pjes. II. 214., al' dolama *krvi* pokapana III. 375., pa da crkvu *krvi* obojimo. IV. 170.

173. a) Pomično *a* u genitivu množ. u dosta je riječi tako obično, da drukčije nitko i ne govori: tako je *krùšākā, orácā* narodu jednako obično kao na pr. i nom. jedn. *krùška, órac*; tako su i ovi

oblici vrlo obični: *cr̂kâvâ, dasákâ, djèvojâkâ, gùsâkâ, klêtâvâ, mòlitâvâ, pjȅsâma, pripòvijedâkâ, pȕšâkâ, sestárâ, smȍkâvâ, trȅšânjâ, ȕsânâ* (od: *ȕsna*, gdje je *t* između *s* i *n* ispalo, v. §. 95*b*, pa je prema drugijem padežima izbačeno *t* i u gen. množ., gdje bi se ono vrlo lako izgovaralo; t j. pravi bi oblik bio *ustana*, tu dakle ne stoji *t* sámo između *s* i *n*) i dr. Tako su načinjeni i ovi oblici: *čèlenâkâ* pjes. III. 96., 201., IV. 462, *dȍjâka D* 1mojs. 49.25., *gȕžâvâ. D.* sud. 16 7., *ljȅstâvâ D.* pisma. 77, *nàranâčâ.* kovčež 96., *náredâbâ. D.* istor. 71., 242., 322., *pȅtâljâ. D.* 2mojs. 26.10., 36.12, *trsákâ D.* jezek 42.16., *tȕđinâkâ, D.* jezdr. 10.11., *žr̂tâvâ* mark 12.33, 1kor. 8 4., jevr. 10 5., *D.* pisma 104., 3mojs. 2.3 Daničić gradi ovakovi genitiv i od riječi narodu slabo poznatih, na pr *palama* (od: pâlma) 2mojs. 15.27., 2dnevn. 28.15., *unača* (od: únča) istor. 257.

b) Dosta ima riječi, koje su s ovijem *a* u genitivu množ. veoma neobične; takve su na pr. *kâlfa, mâjka, nèprâvda, vójska, rádnja, smétnja, smútnja, bòrba, tùžba, žùrba* i druge imenice s nastavcima *nja* i *ba*. Oblici *kalafa, majaka, nepravada, vojsaka* i t. d. mogu se naći u gdjekojega književnika, ali narod ih za cijelo ne govori. Mjesto takovijeh oblika upotrebljava se oblik na *i* (koji dakako nema pomičnoga *a*) ili oblik bez pomičnoga *a*. Tako na pr. imamo za gen. množ. oblike: *mâjkî* pjes. IV. 232., 345, *màzgî.* odbrana 10., pjes. III. 301., *mòlbî.* pjes. (1833) XIV., *smétnjî.* dan. (1834) 73., mil.-obr. predgovor, riječn. (1852) kod намастир, drž.-izd. III. 104., *tùžbî* dan. (1827)., 85., (1828). 152., *vójskî* eman. 58. Evo još nekoliko takovijeh oblika, među kojima se nalaze i takovi, pored kojih je običan i gen. množ. s pomičnijem *a*: *ȁspri* (ili *jȁsprî*) dan. (1826) 10., riječn. (1852) kod јаспре, *bânkî* eman. 29. (u riječn. 1852 piše Vuk uz *bânka* gen. množ. *bânâkâ*), *brȅskvî.* dan. (1827) 104 (ima i *brȅsâkâ.* što je prema nom. jedn. *brȅska,* što se također govori), *cr̂kvî.* dan. (1827) 109., *D.* istor. 40., pjes. II. 211., IV. 345., *čâvkî* riječn. (1818) XL., *dôjkî* pjes II. 179., III. 44., *forìntî.* riječn. (1818) XV., dan. (1834) 78., riječn. (1852) kod справа, *kàmzî.* riječn. (1852) kod бјелокорац, *lâvrî. D.* istor. 58., *ȍbgî* riječn. (1852) kod пита, *ômčî.* riječn. (1852) kod омче, *pripòvijetkî.* riječn. (1818) IX., dan. (1829) 34., *regèmêntî.* eman. 18., 28., *rȕšpî.* pjes III. 438., *sȁbljî.* III. 280. (u riječn. 1852 ima Vuk uz *sȁblja* gen. množ. *sȁbâljâ*), *sàčmî.* III. 423. (u riječn. 1852 uz *sàčma* piše Vuk gen. množ. *sačámâ*), *slùžbî. D.* istor. 65., слâмкӣ. pjes. I. 173., *sȍvrî.* II. 474., *svjèdodžbî* mil.-obr. 179., *tâlpî.* prip. 111., *vȁtrî.* riječn. (1818) XL., eman. 44., *zvjȅrkî.* riječn. (1852) kod туљац, жѐнидбӣ pjes. (1824) XXVI. Završetak se *-i* u obliku ovom nalazi i od gdjekojih riječi, koje pomičnoga *a* nikako ni u književnika ne bi mogle imati: *brázdî* riječn. (1852) kod одорати, *lâđî.* mil.-obr. 38., luk. 5.3., otkr. 8.9., 18.17.,

mlâdî. kovčež. 58., riječn. (1852) kod моба i пете, *vrstî*. riječn. (1818) XVIII., drž.-izd. III. 373., 383.

c) Rjeđi su primjeri bez pomičnoga *a*, ali s *â* na kraju: *mêstrâ*. pjes. III. 99., 105., *rûšpâ*. riječn. (1852) kod рушпа, *smétnjâ*. *D*. istor. 35., *šärâgljâ*. riječn. (1852) kod шарагље, *tâjnâ* 1kor. 4.1., *D*. pisma 16., 84., 107.

d) Da riječi kao *mjȅra*, *vjȅra*, *bȅsjeda* svoga *je* u genitivu množ. ne produljuju u *ije*, već glase *mjērâ*, *vjērâ*, *bȅsjêdâ*, to je rečeno već u §. 103. A i to ćemo još ovdje dodati, da riječi, koje u predzadnjem slogu imaju *o*, koje je postalo od *l*, ostavljaju to *o* bez promjene; na pr. od *diòba*, *seòba*, *zäova* glasi gen. množ. *dióbâ*, *seóbâ*, *zäôvâ*; to je dakle drukčije nego li *kriláca*, *gȓlâcâ* od *kriòce*, *gȓoce* (v. §. 159*a*).

174. a) U narodnijem se pjesmama nalazi kašto krnji gen. množ. od riječi ovoga sklanjanja, t. j. bez skrajnjega *a*. Takovi su ovi primjeri: *godin'*. pjes. I. 483., 593., *hiljad'*. IV. 205., *neđelj'*. IV. 365., *ovac'*. I. 131., IV. 187., *pogač'*. I. 525., *stotin'*. I. 600., III. 227., 354.

b) Mjesto *rúkâ*, *nógâ* govori se i *rùkû*, *nògû*; ovo su upravo oblici dvojine kao i *kòstijû* (koje ćemo imati pod *c*), ali se danas ne govore samo kad se misle dvije ili tri ili četiri ruke ili noge, već makar koliko; može se na pr. reći: stô *rùkû*, mnogo *nògû* i t. d. Ti oblici ne služe samo za genitiv, već i za lokativ (i dvojine i množine) onako kao i oblik *òčijû* što služi i za genitiv i za lokativ (v. §. 161*a*). Potvrde: vidimo Bosnu za neko vrijeme u *ruku* Pavla Šubića. *D*. istor. 149., ako su Dubrovčani i bili sa svijem u *ruku* susjedima. 258., obuća da vam je na *nogu*. *D*. 2mojs. 12.11. nogavice od mjedi bjehu mu na *nogu*. 1car. 17.6., koje je (carstvo) u *ruku* sinova Davidovijeh. 2dnevn. 13 8., ti preseci na *ruku* konopce. pjes. III. 40. Pored *rùkû* i *nògû* imamo i oblik *slùgû*, koji služi za gen. množ., ali se govori i *slúgâ*.

c) Stari su dvojinski oblici također *kòstijû*, *kokòšijû*, *ùšijû* ili *vàšijû*, koji se danas govore u značenju genitiva množ. pored *kòstî*, *kokòšî*, *ùšî* ili *vàšî* (nom. jedn. *kôst*, *kòkôš*, *ûš* ili *vâš*). Tako i riječ *pȑsi*, koja se govori samo u množini, glasi u gen. množ. *pȑsijû* i *pȑsî*.

175. a) Danas oblik *ženama* služi za dativ, lokativ i intrumental množine, a starinski je oblik za dativ *ženam*, za lokativ *ženah*, za instrumental *ženami*. Prvi i drugi od ovih starinskih oblika nalazi se u narodnijem pjesmama stiha radi; tako isto stiha radi krnji se u pjesmama skrajnje *a* u obliku na pr. *ženama*, kad služi za lokativ i instrumental množine, i u tom događaju treba pisati *ženam'*, jer je tu skrajnji samoglas otpao, ali kad *ženam* služi za dativ, onda apostrofa ne treba. Primjeri za dativ množ. na *-am*: *drugaricam* pjes. I. 599., *ribam* I. 536., *Sarajlijma*. III. 8., *sestram* I. 35., *sultanijam*. I. 485.,

vojvodam. II. 203. Primjeri za lokativ množ. na *-ah: cipelica(h)* I. 118., *reziljah, terzijah.* I 397., *odajah.* III. 446., *sablja(h).* I. 535. Primjeri za krnji lokativ i instrumental množ.: *dolamam'.* III. 436, *glavam'.* II. 420., IV. 99., *hadžijam'.* III 84., *knjigam'.* II. 536., IV. 344., *kočijam'.* III. 252., *kosam'.* I. 16., *nogam'.* I. 195., 297., IV. 26., *pjenam'.* III. 166., *pločam'* IV. 136., *rukam'.* I. 224., II. 416., *sabljam'.* II. 322. Tako je i *očim'* (mjesto *očima*) I. 485., II. 415. — Mjesto današnjega jednog oblika *stvarima* bilo je nekad *stvarim* za dativ, *stvarih* za lokativ, *stvarmi* za instrumental. Prva dva od ovih starinskih oblika možda se mogu gdješto čuti u narodu i naći u pjesmama, a oblik *stvarmi* za cijelo je sasma neobičan.

b) Zbirne imenice *tèlâd, mòmčâd* i druge na *-âd* sklanjaju se u jednini kao *stvâr;* dakle na pr. G. D. V. L. *tèlâdi,* akuz. *tèlâd,* instr. *tèlâdi* ili *tèlâđu.* Ali za D. L. I. običniji je iz množine uzeti oblik, na pr. *teládma.* Ispor. *čeljadma.* posl. 87., rječn. (1852) kod звјев, *kamiladma D.* 1mojs. 32.15., *momčadma.* dan. (1826). 71., (1827) 101., 1tim. 5.1., *teladma.* pjes. IV. 187., *unučadma. D.* istor. 209., *zvjeradma* prip. 117. Ispor. instrumental jedn. *čeljadi* (»s ostalom *čeljadi* svojom«) dan. (1826) 93. (»postavi nad *čeljadi* svojom«) luk. 12.42., *momčadi* (»sa svojom *momčadi*"). mil.-obr. 93. — Kao *teládma* i t. d. (bez *i* ispred *ma*) govori se i *stvarma.* rječn. (1818) V., dan. (1826) 98., *riječma.* rječn. (1818) XII., XX., pjes. (1824) XXXIV., pisma 65., 68., posl. 94., *D.* pisma 33., 54. Ali je dobro i *stvarima. D.* pisma 5., 90., 3mojs. 18.24., 22.3., i *riječima.* rječn. (1818) XI., mat. 12.37., luk. 4.22., *D.* pisma 7., 30., 61.

176. a) Imenica *kćî* sklanja se u ponajviše padeža kao *stvâr*; u jednini joj je oblik *kćèri* za G. D. V. L., u akuzativu glasi *kćêr,* a u instrumentalu *kćèri* i *kćêrju;* u množini je *kćèri* za N. A. V., *kćèrî* za genitiv, a *kćèrima* za ostala tri padeža. U nom. jedn. mjesto *kćî* govori se po južnijem krajevima *kćêr* (ili kako oni kažu *šćêr*), a čuju se i oblici kao od riječi *màti,* na pr. gen. jedn. *kćere* (ili *šćere*), instr. jedn. *kćerom* (*šćerom*), dat. množ. *kćerama* (*šćerama*) i t. d. Ali u književni jezik ti oblici ne idu.

b) Imenica *màti* sklanja se u većini padeža kao *žèna:* gen. jedn. *màterê,* dat. i lok. *màteri,* akuz. *màtêr,* vok. *màti,* instr. *màterôm;* N. A. V. množ. *màtere,* gen. *màtêrâ,* D. L. I. *màterama.* U južnijem krajevima mjesto *màti* u nom. jedn. govore i *màtêr.* — Ovdje neka stoje potvrde za vok. jedn. riječma *kći* i *mati: kćeri.* mat. 9.22., mark. 5.34., *D.* pisma 116., *mati. D.* pisma 146., pjes. II. 515., III. 484., prip. 64., 65.

c) Riječi *gùsle* i *jàsle,* koje imaju samo množinu, idu u svijem padežima kao *žèna*; dakle gen. *gùsâlâ, jàsâlâ,* D. L. I. *gùslama—jàslama* (a akuz. i vok. je kao nom.); ali N. A. V. može im biti i *gùsli, jàsli,* D. L. I. *gùslima—jàslima.* Potvrde: *jàsli* (nom.) posl. 21., *jasli* (akuz.) luk. 2.7.,

jäslima. posl. 56., 70., *гу̏слима* pjes. (1824) XXXIV., pjes. (1833) XXVII., a *gȕsli* (nom. i akuz.) ima Daničić u »oblicima« VI. izd. 23.

177. a) Riječ *nȉt* u jednini je i u dvojini muškoga roda; govori se na pr. u jedan *nit,* u dva *nita,* u četiri *nita;* u množini je ženskoga te glasi u N. A. V. *nȉti,* u D. L. I. *nȉtima,* a u gen. *nîtâ* prema *žénâ* ili *rîbâ* i t. d.

b) Pored *pȑsi* govori se i *pȑsa* (kao *sȅla* od *sèlo*), a tako je i u genitivu ne samo *pr̀sî* ili *pr̀sijû,* nego i *pȑsâ*; vidi se dakle, da ta riječ, od koje ima samo množina, može biti i ženskoga i srednjega roda; oblik *pr̀sima* je zajednički jednome i drugom sklanjanju. Tako je i *plȅći* pored *plèća* (v. §. 161*b*); od ove riječi ima i jednina, ali u prenesenom značenju: *plȅć,* gen. *plȇći* (t. j. strana kakve planine).

c) Za riječ *šûra* veli Vuk u rječn. (1852) da u pjesmama ima množinu *šȕrevi* (mjesto *šûre*), ali i on sam ima oblik *šurevima.* kovčež. 45., čim dokazuje, da se takva množina i osim pjesama nalazi.

d) Pored *tlȅ* (nom. i akuz. množ.) govori se i *tlȉ*; u gen. je *tálâ* i *tlî*; u D. L. I. *tlìma*; jednine ovoj riječi u ženskom rodu nema, već u srednjemu: *tlȍ.*[1])

e) Riječi *glâd, hrîd, snȉjet* sklanjaju se kao *stvâr* i ženskoga su roda, ali u gdjekojim su krajevima i muškoga te se prema tome i sklanjaju, na pr. gen. jedn. *glâda, hrîda, snȉjeta* i t. d. Obrnuto je riječ *rȁt* u književnom jeziku muškoga roda, te joj je gen. jedn. *rȁta,* dat. *rȁtu* i t. d., ali se gdješto govori i kao riječ ženskoga roda, dakle gen. i dat. jedn. *rȁti* i t. d. Imenica *zvȉjer* pomenuta je u §. 137*b.*

178. a) Za kvantitetu riječi, što se sklanjaju kao *žèna,* ova su pravila bez izutetka: u genitivu i u instrumentalu jednine zadnji je slog dug; to isto vrijedi i za genitiv množine, svršivao se na *a* ili na *i*; ako li se taj padež svršuje na *a,* onda je i predzadnji slog dug (v. §. 125). S duljinom prvoga samoglasa u gen. množ. može biti sjedinjen i jaki ili slabi akcent; na pr. *rîbâ, žénâ, ovácâ, barutánâ* i t. d.

b) Po akcentu nominativa jedn. može se znati akcent vrlo mnogijem riječma, što se sklanjaju kao *žèna.* Od tijeh su riječi jedne u akcentu promjenljive, druge nijesu. Za promjenljive su ova pravila: *1.* sve riječi kao *čȅta, kȉša, rȉba, žȁba* (bez pomičnoga *a*) imaju u svijem oblicima osim genitiva množ. isti akcent, koji je u nom. jedn., a u gen. množ. je na pr. *čêtâ, kîšâ* i t. d.; — *2.* riječi kao *bȉljka, dôjka, grîvna, psôvka* (s pomičnijem *a*) imaju svuda osim gen. množ. isti akcent, koji je u nom. jedn., a u gen. množ. je na pr. *bȉljâkâ.* Izuzetak čine samo riječi *cȑkva, klêtva, prîtka,* koje i u gen.

---

[1]) *tlȍ* nema u Vuka, ali ima u Daničića. osn. 33., kor. 89.

množine imaju kao i u drugijem padežima, dakle na pr. *cȓkâvâ*. Ali mnoge imenice ove čete ne govore se u genitivu množine s pomičnijem *a*, i onda je akcent kroza sve padeže nepromjenit, na pr. *mâjka*, *slâmka* ima u gen. množ. *mâjkî*, *slâmkî* (ili *mâjkâ*, *slâmkâ*); — *3*. riječi kao *kòpriva*, *kòšulja*, *sjèkira*, *tàmnica* (bez pomičnoga *a*) imaju ovaj akcent svuda osim u gen. množ., koji glasi na pr. *kȍprîvâ*, *kȍšûljâ*, i t. d.; — *4*. imenice *domája*, *odíva*, *olúja* i slične imaju promjenu samo u vokativu jednine i množine, na pr. *dȍmâjo*, *ȍdîvo* (ali ih je vrlo malo, za koje može nastati potreba, da se govore u vokativu); — *5*. imenice *barutàna*, *nečistòća*, *veličìna* i slične mijenjaju akcent u gen. množ. na pr. *barutánâ* i u vokativu jednine i množine, na pr. *bȁrutano*, *bȁrutane* (ali se vrlo rijetko od takvijeh imenica može čuti vokativ); — *6*. riječi *apatéka*, *limunáda*, *presličíca* imaju promjenu u vok. jedn. i množ. *ȁpatêko*, *ȁpatêke* (ali ovdje vrijedi za vokativ isto, što je rečeno za pređašnje dvije čete.)

179. a) A sad evo četa riječi, koje u svijem oblicima zadržavaju akcent i duljinu nominativa jedn.: *1*. bȁčva, ȉskra, ljȕska, pjȅsma (s pomičnijem *a*); izuzetak čine samo: *nȁćve*, gen. množ. *naćávâ* i *pàvta* gen. množ. *pavátâ*; — *2*. lâđa, prîča, strâža, sûša (bez pomičnoga *a*); — *3*. gȍdina, ȉstina, jȁgoda, ȍbrva (bez pom. *a*); — *4*. cȑkvica, jêtrva, lâđica (bez pom. *a*); — *5*. krijèsnica (istočno krésnica), prílika, pústinja, zádruga (bez pomičnoga *a*); — *6* mòlitva, pògrješka, ùredba (s pom. *a*); — *7*. bjèlîlja, prìmâlja, vèzîlja (bez pom. *a*); — *8*. brȁtučeda, cȁrevina, mȉlostinja, žȅtelica (bez pom. *a*); - *9*. bèzbožnica, òskoruša, pòsestrima, zȁdužbina (bez pomičnoga *a*); — *10*. jêtrvica, mâjstorica (bez pom, *a*): — *11*. lúpeština, próročica (bez pom. *a*); — *12*. knjȉžârnica, pȅkârnica (bez pom. *a*); — *13*. kòvâčnica, lùkâvština, prìmôrkinja (bez pom. *a*); — *14* biljàrica, komȁdina, omòrika, župànija (bez pom. *a*); — *15*. podmúklica, poslánica (bez pom. *a*).

b) Koje riječi imaju u nom. jedn. pet slogova ili više, a pretposljednji samoglas nije im dug (a kratak je gotovo u svih tih riječi), one sve ostavljaju bez promjene akcent i kvantitetu nominativa jedn. kroza sve oblike; na pr. kàluđerica, goròpadnica, gospodàrica, bezákonica, budaláština, kȁplârovica i t. d. U navedene čete mogle bi se metnuti još gdjekoje od četvorosložnih imenica, ali nijesu metnute, jer je u njima vrlo malo riječi, i to ponajviše, koje se rijetko govore.

180. U sklanjanju imenica kao *žèna* tri padeža svagda imaju isti akcent (i na istom slogu), kakav je u nominativu jedn. Ti su padeži: genitiv, lokativ i instrumental jednine (jedan jedini izuzetak za lokativ vidi malo dalje). Ostali padeži koji češće koji rjeđe mijenjaju akcent nominativa jedn. Najčešće ga mijenja vokativ jednine

i množine; ispor. na pr. *barutàna*: bȁrutano—bȁrutane, *planìna*: plȁnino—plȁnine, *apatéka*: ȁpatēko—ȁpatēke; *domája*: dōmâjo—dōmâje; *žèna*: žȅno—žȅne; *slúga*: slûgo—slûge. Isporedi s ovijem mijenjanjem ono, što je rečeno u §. 154. o mijenjanju akcenta u vokativu muškijeh imenica. U mnogo riječi ostaje dakako vokativ i ovdje bez promjene u akcentu; ovamo idu riječi iz §. 178*b* pod *1.*, *2.*, *3.* na pr. *rȉba*: rȉbo—rȉbe, *cȓkva*: cȓkvo - cȓkve; *kòpriva*: kòprivo—kòprive; takve su i sve riječi navedene u pređašnjemu §-u. — Dosta često mijenja se akcent u akuzativu jedn., ali samo u riječi od dva i od tri sloga; na pr. *nòga*: nȍgu; *kòsa*: kȍsu; *rúka*: rûku; *gláva*: glâvu; *planìna*: plȁninu; *ljepòta*: ljȅpotu; koje su među ovakovijem riječma trojesložne, one istu promjenu imaju i u nom. i akuz. množ.; dakle na pr.: *plȁnine*, *ljȅpote*; a koje su od dva sloga, one obično imaju obje promjene; tako je na pr. nom. i akuz. množ. *nȍge*, *kȍse*, *rûke*, *glâve*; ali opet imamo *pčèla*: pčèlu—pčȅle; *slúga*: slúgu—slûge. — Sasma je rijetka promjena u dativu jedn., a mogu je imati samo riječi od dva sloga, i to su neke od onijeh, koje imaju promjenu u akuz. jedn. i u nom. i akuz. množ., to su imenice *vòda*: vȍdi (vȍdu, vȍde); *dúša*: dûši; *gláva*: glâvi; *rúka*: rûci; riječ *djèca* ima *djȅci* i u dat. i u lok. jedn. (u akuz. *djȅcu*). — U obliku množine na *-ama* imaju promjenu neke riječi od dva sloga, koje u nom. jedn. imaju slabi dugi akcent na prvom slogu; na pr. *gláva*: glàvama: *rúka*: rùkama; *slúga*: slùgama; *grána*: grànama (v. §. 42. i 123).[1])

181. Za skakanje akcenta na prijedlog u ovom je sklanjânju pravilo vrlo lako upamtiti: prijedlog dobiva jaki kratki akcent, kad stoji pred riječima u akuzativu jednine ili množine, koje su jaki kratki ili jaki dugi akcent dobile promjenom; u svim drugim prilikama, gdje na prijedlog u opće može pasti akcent, dolazi slabi kratki (v. §. 131. i 156). Tako na pr. imamo: nȁ nogu, zȁ kosu, nȁ noge, mȅđu noge, ȕ rûku, zȁ rûke, pȍd glâvu, mȉmo glâve, ȕ planinu, zȁ ljepotu, — ali: pò ribu, zà cȓkvu, òd rîbâ, međù ribama, isprèd cȓkvê, ù četu, prèd četôm, ù lâđu, ù lâđi, ù lâđama, iz lâđâ, nà godinu, zà cȓkvicu, — iz koprîvâ, bèz košûljâ, ispòd sjekîrâ, nà nogû, isprèd nogû.

182. a) Govoreći o akcentu riječi, što se sklanjaju kao *stvâr*, treba najprije uzeti na um, da ih se veći dio ne govori u množini;

---

[1]) Sva je prilika, da najviše ovijeh riječi može rečenu promjenu imati i ne imati. Najbolje pokazuju to imenice s glasom *ě* u prvom slogu. Vuk na pr. u rječn. (1852) piše *zvjezdama* kod звијезда, ali *zvijezdama* luk. 21.25., 1kor. 15.41., — *D.* pisma 302., 4car. 23.5.; tako Daničić u knjizi „Slavische Bibliothek" I. 101. piše *stjènama, strèlama* (od: *strjelama)*, a Vuk u kovčež. 30. ima *stijenama* (u posl. XVII. ima *stjenama)*, Daničić 4mojs. 24.8., 1dnevn. 12.2., plač jer. 3.13. ima *strijelama.*

kad se dakle ovdje spominju padeži množine, to vrijedi samo za neke riječi, a za većinu njih vrijedi toliko, koliko bi i one ovake ili onake akcente imale u množini, kad bi im bila obična. — Pravilo je bez izuzetka za riječi ovoga sklanjanja, da je nastavak *i* u genitivu množ. dug (a uzrok toj duljini vidi se u §. 77*b*). — Gdje se akcent ili kvantiteta u pojedinijem padežima mijenja, tu se po nominativu jedn. može ta mijena znati imenicama, koje su u nom. jedn. kao: *1.* blágôst, dúžnôst, lijènôst (istočno: lénôst); — *2.* gotóvôst, mogúćnôst, zahválnôst; — *3.* nèmilôst, òholôst (ako se svršuju na *-ost)*; *4.* mîsao, plȉjesan (istočno: plêsan), râvan, smȓzao; ako se ovamo još doda: blîzni, što se govori samo u množini, onda su navedene sve riječi ove hrpe. — Imenice pod *1.*, *2.*, *3.* mijenjaju se samo toliko, što im je *o* ispred *st* dugo samo u nom. i akuz. jedn., a u svim je drugim oblicima kratko; dakle na pr. gen. jedn. blágosti, gotóvosti, nèmilosti, nom. množ. dúžnosti i t. d. Imenice pod *4.* mijenjaju jaki kratki akcent u lokativu jedn., u gen. množ. i u obliku množine na *-ima*; na pr. *mîsao* (gen. i dat. jedn. mîsli), lok. jedn. mísli, gen. množ. míslî, D. L. I. množ. míslima.

b) Ovdje treba dodati još, da se imenice kao lȕdôst, mȉlôst, stȁrôst, žȁlôst i sve druge takove na *-ost* naglašuju na pr. *lȕdosti* u G. D. V. I. jedn. i N. A. V. množ., *lȕdošću* u instrum. jedn., *ludòsti* u lokativu jedn., *ludòstî* u gen. množ., *ludòstima* ili *lȕdostima* u D. L. I. množine.

c) Hrpe riječi, gdje akcent i kvantiteta jedn. ostaje u svijem oblicima, ove su: *1.* mjȅd, pȅst, smȑt; — *2.* ljúbav, nápast, závist; — *3.* ȉznîkao, pòmîsao, sȁblâzan; — *4.* àrapčâd, čòbančâd, ùnučâd i sve druge takove na *-ad.* — Još bi se koja hrpa mogla ovamo dodati, ali se ne dodaju poradi vrlo mala broja imenica, koje ih sačinjavaju.

183. Akcent nominativa jedn. ponajviše se mijenja samo u ona tri oblika, što su u §. 182. navedena pri riječima *mîsao* i *lȕdôst.* Tako imamo dosta imenica, koje se mijenjaju kao na pr. *vȑlêt,* koja u ta tri oblika ima: *vrléti, vrlétî, vrlétima* ili *vȑlêtima,* a drugi oblici imaju akcent i kvantitetu nominativa jedn.; tako se mijenja i ***pȁmêt, stȑmên, stȕdên*** i nekoje druge. Samo u pošljednjemu obliku imaju takvu mijenu imenice na *ad*, kao ***čȅljâd***, *mòmčâd*, ***tȅlâd***, dakle: ***čeljádma, momčádma***, ***teládma.*** Akcent nominativa jedn. mijenjaju u pomenuta tri oblika i imenice kao: ***stvâr***, ***ćûd, rȉječ*** (ist. ***rêč)***, ***vlâst*** i druge njima slične; dakle ***stvári***, ***stvárî***, ***stvárima;*** ***ćúdi***, ***ćúdî***, ***ćúdima*** (u gen. jedn. ***stvâri***, ***ćûdi*** i t. d.). Najviše mijene pokazuju neke jednosložne riječi kao: ***kôst***, ***lâž, nôć***, ***svâst*** i dr., koje akuz. jedn. imaju kao i nom., a tri oblika im glase na pr. ***kòsti, kòstî, kòstima;*** ostali su oblici ***kȍsti*** (G. D. V. I. jedn. i N. A. V. množ.) i ***kȍšću*** (instr. jedn.; — ali ***nȍću).***

184. Akcenti prijedloga pred riječma, što se sklanjaju kao *strâr*, vrlo su nalik na one, što smo imali u §. 156. za riječi muškoga roda. Imamo na pr. *1.* nȁ stvar, ȍd stvâri, zȁ riječ, bȅz riječi, ȕ ćûd, prȅko vlâsti, kako smo ondje imali na pr. ȕ grâd, ȉz grâda i t. d., — *2.* ȕ lâž, zȁ kôst, ȍd kosti, dȍ noći, ȉza noći, kako je tamo bilo na pr. ȕ bôj, ȉz boja i t. d. — *3.* nȁ mîsao, nȁ plijesan, bȅz mîsli, a ondje: nȁ bûbanj, dȍ lâkta i t. d., — *4.* zȁ ludôst, ȍd ludosti. zȁ milošću, bȅz žalosti, a ondje: ȍ kamên, ȉz govora, — *5.* nȁ pamêt, bȅz pamêti, zȁ vrlêću, mȅđu vrlêti, a tamo je bilo: zȁ pojâs, ȕ oblâke i t. d. — Slabi kratki akcent imamo u primjerima kao: nà smrt, pò smrti (ispor. ù plač, zà brata); tako je i: zà pastorčâd, bèz siročâdi, nà blagovijest, zà pripovijest. — Ni ovdje nije pravilo svuda do kraja provedeno; tako na pr. pored: *nȁ pamêt* govori se po svoj prilici: *ù propâst* (a riječi *pàmêt* i *prȍpâst* imaju svuda jednake akcente); mjesto pravilnoga *bȅz krvi*, *ȍd kŕvi* govori se: *bèz krvi*, *òd kŕvi* i dr.

Dodaci imenicama.

185. a) Ovdje ćemo pogledati, kako Vuk sklanja sopstvena imena iz stranijeh jezika, koja se u nom. jedn. svršuju na *e*. Tri su načina toga sklanjanja: *1.* osnova se svršuje na *e*, i na nju se dodaju nastavci: po *Lineju* (mjesto: Lineu, od »Linné«) rječn. (1818) XVIII., u buni *Koreovoj* izgiboše[1]) (u grčkom tekstu stoji: τοῦ Κορέ) jud. 11., — *2.* od osnove se odbacuje *e*, te se ona svršuje na suglasnik: *Lindov* (pridjev od imena: »Linde«) rječn. (1818) XIV., otidem k *Lindu*. drž.-izd. III. 367., *Kampov* (od: »Campe«) rječn. (1818) XX., g. Leopoldu *Ranku* (od: »Ranke«) odbrana 8., — *3.* ime se ne sklanja, već ostaje za sve padeže, kako je u nominativu: како су могли преварити њемачкога професора Хајнриха *Вутке*. prav.-sov. 5., под командом баварскога генерала *Вреде*. eman. 58., разговарајући се ја у Вршави са С. Б. Линде drž.-izd. III. 367., као што сам казивао г. Леополду *Ранке*. laži i op. 25., с г. Леополдом *Ранке* 26.

b) Tursko ime *Àdakale* (»gradić na ostrvu u Dunavu kod Ršave« akad.-rječn.) u Vuka je srednjega roda, kako dokazuje ovo mjesto: Adakale u Dunavu, *koje* su Nijemci sazidali. dan. (1827) 45. Ono dakako ima akuzativ jednak s nominativom: u *Adakale*. dan. (1826) 84., mil.-obr. 18., prav.-sov. 71., u ostalijem padežima isti oblik može ostati bez promjene: *iz Adakale* dan. (1826) 83., 85., prav sov. 39., *protiv Adakale*. mil.-obr. 14., ostrvo Poreč, koje je od starine bilo beo-

[1]) Biblićko to čeljade zove Daničić u 4. knj. Mojsijevoj. 16 gl.: *Korej*, gen. *Koreja* i t. d.

gradsko, pa ga Pasmandžija oteo i od tada ostalo *pod Adakale*. 132., — a može se i sklanjati: *do Adakala*. dan. (1827) 33., između *Adakala* i Kladova. 36., starješina u *Adakalu*. prav.-sov. 71.

c) U knjižici »eman«. najviše ima primjera za različna francuska i njemačka imena, koja se ne sklanjaju: oko *Landau*. 7., **заповеди дивизији генерала** *Фресине*. 25., **у реци** *Спре* (kod Berlina) 25., **отиду корпусу маршала** *Мортије*. 57., **до села** *Силери* (»Sillery«). 61., **узмакну се к** *Силери* 62., **од** *Силери*. 62., **из вароши** *Мо* (»Meaux«). 70., **из града** *Сендени* (»Saint-Denis«). 76., **између** *Сендени* **и брда**. 76., **од** *Фонтенебло*. 79. Ispor. i: **преко Темишвара, Лавова и** *Броди* (»Brody«) **отиде у Русију**. 82. Ali ima u istoj knjizi primjera i gdje se ovaka imena sklanjaju: **с војскама маршала** *Давуа* (»Davoust«). 19., od *Трое* (»Troyes«) 60., **послао у** *Троју*. 63., **к** *Троји*. 67.

d) Sva je prilika, da se Vuk uglédao na ruski jezik ne sklanjajući ova francuska i njemačka imena; ali se čini, da je i Vuk osjećao, da to nesklanjanje ne prija osobito našemu jeziku, za to ih kašto i sklanja.

186. a) Talijanskijeh imena, što izlaze na *-i*, nalazi se nekoliko u Daničićevoj knjizi »istor.« i mijenjaju se ovako: *Apendini* (nom.) 28., 171., 196., *Apendinu* (dat.) 235., *Apendinijevu*. 30., *Apendinovu*. 170., 251., *Apendinove*. 231., — *Asemani* (nom.) 163., *Asemana* (gen.) 22., — *Banduri* (nom.) 195., 196., *Bandurije* (nom.) 325., *Bandurija* (gen.) 199., — »*Ciccarelli*« (nŏm.) 328., *Čikarela* (gen.) 328., *Čikarelu* (dat.) 336., — *Farlati* (nom.) 146., *Farlata* (gen.) 22., 201. — *Lukari* (nom.) 161., 162., 178., *Lukarija* (gen.) 160., 161., *Lukariju* (dat.) 326., 329., *Lukarijevim*. 181., 345., — *Orbini* (nom.) 78., 80., 97., *Orbina* (gen.) 92., 160., *Orbinu* (lok.) 78., 92., *Orbinom* (instr.) 97., *Orbinovo*. 92., 96.

b) Ovdje se mogu dodati primjeri i za madžarska imena, što izlaze na *-i*: *Hunjad* (nom.; mjesto *Hunjadi*) 112., 164., *Hunjada* 165., *Hunjadu* 165., *Silađi*. 113., *Silađije* (gen.) 114., *Silađijama* (množ.) 114. Ispor. u Vuka: prekrasno opisuje *Zrinjijevu* junačku smrt u Sigetu. pjes. IV. 298. (po madžarskom obliku »Zrinyi«, a ne po hrvatskom »Zrinjski«).

c) Evo primjera i za sklanjanje ruskijeh imena: pod *Smolenskim* (od »Smolensk«, ime gradu). eman 21., od *Smolenskoga*. 21., od *Minska* (»Minsk« mjesno ime) 21., do *Minska*. 21., od korpusa grafa *Tolstoga* (ruski nominativ je »Tolstoj«, gen. »Tolstogo« t. j. *Tolstoga*). 14., s grafom *Tolstim*. 110., pod generalima *Vlastovim* i Rotom. 28., s Nikolom Ivanovićem *Nadeždinom*. rječn. (1852) kod **Превлака**, *Rodofinikin* nom, rusko prezime). mil.-obr. 16., *Rodofinikinu*. 9., zavade se s *Rodofinikinim*. 13.

187. a) Vuk u riječn. (1818) XXIX. veli: *debelo jer* (ъ) te kaže: »Po srpski bi upravo trebalo kazati *debeli jer* (kao ostale riječi, koje se svršuju na poluglasno slovo), ali su naši književnici uzeli po njemačkome sva slova u srednji rod.« Tako u istoj knjizi na str. XXXIII. piše on: »dva *o mogla* bi često doći *jedno* do drugoga«, dakle je ime slovu srednjega roda, ali opet ima i ovako: nije *pravi č.* drž.-izd. III. 373. — Imena se slova dakako ne sklanjaju: ova razlika u izgovaranju ѣ. pisma. 6., gdje se samoglasno slovo izostavi poslije *ъ* i *ь*. 7., kad se pred *j* izostavi. 7.

b) Za cijelo je pogrješka, što u rečenici: »ja osobito blagodarim gospođi Efrosiniji *Dimić* i gospođi Julijani *Popović*« drž.-izd. II. 376., imena *Dimić* i *Popović* nijesu promijenjena u *Dimićki, Popovićki* (ili *Dimićevoj*, *Popovićevoj* ili *Dimića, Popovića* t. j. ženi).

c) Za naš je jezik i ovo, mislim, neobično: Апендини је у првој књизи својих *Notizie* показао. *D.* istor. 329., gdje tuđi nominativ množ. služi za naš genitiv uz riječ »svojih«: običnije bi bilo reći: u prvoj knjizi svoga djela »Notizie«; tu ova riječ može ostati bez promjene, kao kad se veli na pr. dadoše mu ime *Jovan* i t. d. (vidi u sintaksi, §. 516*c*).

188. a) Vrijedno je vidjeti, u kojem gramatičkom rodu Vuk i Daničić uzimaju različne grčke i latinske riječi i kako ih prema tome sklanjaju. Imamo: a r h i v a: u *arhivi.* riječn. (1818) III., u mitropolitskoj *arhivi.* riječn. (1852) kod јединица; *arhive* nije bilo nikakve. prav.-sov. 19., ali pored toga dolazi ova riječ i u muškom rodu: у сеньскијем *архивима.* pjes. III. 173., — a u k t o r i t e t: od njihovoga prazna *auktoriteta.* pisma 71.: — d i p l o m a: ostavše *diplome* i drugi rukopisi svjedoče. riječn. (1818) III., u *diplomi* kneza Lazara IV.; — d o g m a t (bit će prema ruskome obliku догматъ): jer je ovaj *dogmat* temelj spasenju našemu. *D.* pisma 247., utvrdiše *dogmate* pravoslavnoj vjeri. 279., kad se stadoše dizati na *dogmate* 306., o *dogmatima* vjere. *D.* istor. 57.; — g i m n a z i j a: upravitelj karlovačke *gimnazije.* riječn. (1818) XVIII., da će sad novosadska *gimnazija* štogod bolje učiniti. pisma 62.; — j e r e s (od grčk. αἵρεσις, prema crkvenoslavenskome ересь): od *jeresi* sadukejske. d. ap. 5.17., kolovođa *jeresi* nazaretskoj. 24.14., jer nam je poznato za ovu *jeres.* 28.22., protiv *jeresi* Varlama i Akindina. *D.* pisma 110., odbacujući sve *jeresi.* 247., kad se bogohulne *jeresi* stadoše dizati. 306.; — j e v a n đ e l i s t: sva četiri *jevanđelista.* dan. (1826) 4., 13., sveti apostol i *jevanđelist* Luka. u natpisu djelima apost., u kuću Filipa *jevanđelista.* d. ap. 21.8., oblačili su haljinu *jevanđelista* Jovana. *D.* pisma. 13., *jevanđelist.* 101., 130., 157., — j u r i s t a: za što je u onim zemljama rjeđi čovek, koji zna dobro čatiti, nego ovđe *jurista*, koji je svršio dvanaest škola. drž.-

izd. II. 162., tako je nom. jedn. i u drž.-izd. III. 33., 126., — kancelista (nom. jedn.): pjes. (1833) XXXIV., — pojeta: najstariji dubrovački *pojeta*. *D.* istor. 199., — sekund: svakoga *sekunda*. dan. 1826., 1827., 1834. u »kalendarskom' proroštvu«; — sintaksis (od grčk. ili lat. *syntaxis* prema ruskome **синтаксисъ**, genit. **синтаксиса**): po osobitom sintaksisu. riječn. (1818) LIII., po srpskom *sintaksisu*. pisma 64., da se čuva od tuđega *sintaksisa*. 64.; Daničić je poznatoj svojoj knjizi metnuo natpis: **Србска синтакса**; — sistema: ne treba u njemu tražiti punine ni prave *sisteme*. *D.* istor. 56., — titula: dodavši u *titulu* ugarskih kraljeva. *D.* istor. 19., kao što se vidi iz njegove *titule*. 26., u toj se *tituli* pokazuju. 50., — universitet: u štampariji kralj. *univers.* peštanskoga (jamačno se ima čitati: *universiteta*). mil.-obr. na natpisu.

b) Nije gotovo moguće za sve ovake i slične riječi odrediti, koji im je oblik bolji, dok se ne zna, kako bi glasile, da ih je narod primio iz drugijeh jezika, bi li na pr. narod govorio *arhiva* ili *arhiv*, *jurista* ili *jurist*, *dogmat* ili *dogma*. Iz navedenijeh se primjera vidi, da ni Vuk ni Daničić nijesu bili sasvijem došljedni u rodu i sklanjanju ovijeh imenica i da su gdjekoje oblike uzimali prema ruskome ili crkvenoslavenskom jeziku, koji u ovakijem stvarma ne mogu za naš biti pravilo. Za ovake riječi ne može gramatik drugo reći, nego da treba pričekati, što će od njih učiniti vrijeme i običaj; pa kako se na pr. već danas zna, da je mnogo običnije *gimnazija* i *sintaksa* nego li *gimnazij* i *sintaksis*, tako će se s vremenom i za druge moći osjeći, što je običnije i bolje.

189. Ovdje se mogu dodati primjeri za imena stranijeh mjesta, kojima Vuk mijenja rod, što ga imaju u svojem izvornom jeziku: *Bona* (njem. Bonn): u *Boni* na Rajni. dan. (1827) 123.; — *Drezdna* (njem. Dresden): u *Drezdni*: eman. 23., 34., k *Drezdni*. 31., više *Drezdne*. 23., *Drezdnu* (akuz.) 30., ali ispor. s tijem: u *Drezdenu*. kovčež. 24.; — *Getinga* (njem. Göttingen): u *Getingi*. dan. (1827) 44., riječn. (1818) XV. Možda su na ovu mijenu naveli Vuka talijanski (ili latinski) oblici rečenijeh gradova: *Bona*, *Dresda*, *Gottinga*[1]). Promjenu imamo i u ovim grčkim imenima: *Krit* (ime ostrvu, grč. ἡ Κρήτη, bit će prema crkvenoslavenskom **Критъ**): doplovismo pod *Krit*. d. ap. 27.7., — *Pataru* (ženski rod, jednina, grč. τὰ Πάταρα): dođosmo u *Pataru* (tako je i crkvenoslavenski: **въ Патару**) d. ap. 21. 1., — *Samotrak* (grč. ἡ Σαμοθράκη, u crkvenoslav. je također muški rod: **Самоѳракъ**) d. ap. 16.11. Prema grčkoj množini αἱ Ἀθῆναι ima Vuk jedninu: *Atina*, gen. *Atine* u djelima apost. gl. 17. i 18., *Sard* (grč. αἱ Σάρδεις) otkr. 1.11., a tako je i pomenuto *Patara*; ali se nalazi i množina: dođosmo u *Potiole* (grč. εἰς Ποτιόλους, tako je i crkvenoslav. **въ Потіолы**, lat. *Puteoli*) d. ap. 28.13., — u *Kolosima* (grč. Κολοσσαί, crkvenoslav. **въ**

[1]) Bez promjene (osim „Drezden") još je i *Minhen*: u *minhenskom* rukopisu. dan. (1826) 42., *Peterburg*. dan. (1828) 220., (1834) 29.

Колоссаехъ) kološ 1.2.[1]) — Neobično je načinjen oblik *Ko*: dođosmo u *Ko* (grč. εἰς τὴν Κῶν, nom. ἡ Κῶς, crkvenoslav. въ Конъ) d. ap. 21.1.

190. Prave narodne imenice, koje se ne sklanjaju, ove su: *pô* (upravo imenica ženskoga roda mjesto *pol* kao *sô* mjesto *sol*): s Vlahom do *po* zdile, a od *po* njom u glavu. posl. 282.; — *pȍla* (isto što *pô*; može se sklanjati, ali obično se ne sklanja): dala bih ti *pola* Sarajeva, kad je bilo oko *pola* dana. rječn. (1852) kod пола; Vuk tu veli, da je *pȍla* riječ ženskoga roda, ali ispor.: grad na Neretvi između Bosne i Hercegovine, pola ga je *bosansko*, a pola *hercegovačko*. rječn. (1852) kod Коњиц; — kad je riječi *pô* i *pȍla* nužno sklanjati i pokazati im rod, uzme se imenica istoga značenja *polòvina*, na pr. u prvoj *polovini* godine; — *pódne* (upravo dvije riječi: *po dne* t. j. *po dana*; genitiv *dne* v. u §. 140.): od *podne* do mraka, u po *podne*, oko *podne*. rječn. (1852) kod подне; ova se riječ slaže sa srednjim rodom: one dolaze svako *podne*. prip. 21., — *pódrug* (na pola imenica, na pola pridjev): podrug òka, podrug stotina. rječn. (1852) kod подруг, kovčeg u širinu od *podrug* lakta i u visinu od *podrug* lakta. *D.* 2mojs. 25.10., visok *podrug* lakta. 3car. 7.32., — *ljûbi*; ova se riječ nalazi samo u narodnijem pjesmama iz južnijeh krajeva; ona je nekad značila »ljubav«, a danas znači isto, što »ljuba«: al' dotrči *ljubi* nevijerna. rječn. (1852) kod љуби, od dobrote drage *ljubi* pjes. I. 44., nê (t. j. nije) ljepše *ljubi* od moje. 64., đe Jovanu *ljubi* vode. 44., ufati *ljubi* za ruku 65., po ćercu bana Jovana, po *ljubi* cara Šćepana. 304., što si, *ljubi*, užućela? 307., — *dȍba* slaže se kao riječ srednjega roda, ali se ne sklanja: gluho *doba*, posleno *doba*, večernje *doba*, u ovo *doba* godine, žena na tom *doba* (kad ima da rodi) rječn. (1852) kod доба; od svakoga *doba*. *D.* pisma 324., u ta *doba*. pjes. III. 244., u svaka *doba* godišta. I. 190., četiri *doba* godine. *D.* pisma 324. Ispor. još ove primjere, gdje se ne sklanja ni pokazna zamjenica, što stoji uz riječ *doba*: od *ono doba*. prip. 81., *D.* pisma 106., od *to doba*. *D.* istor. 3. 14., 29., pisma 160., 183., do *to doba*. istor. 35., 50., 55. U svim ovim primjerima uz riječ *doba* stoji kakva zamjenica ili pridjev, ali ona može i sama dolaziti, na pr. i dok bude *doba* leturđiji. pjes. II. 160., ja ne gledam tavnoj noći *doba*. I. 441. Tako bi se moglo reći također: iz *doba* cara Dušana. Kad bi riječ *doba* imala stajati u drugom kojem padežu, koji nije naprijed naveden, onda je treba zamijeniti riječju *vrijeme*, koja isto znači; na pr. s tijem se *vremenom* ne može ni jedno drugo isporediti (ne: s tijem *doba!*) — Ima i riječ *dôb*, koja

---

[1]) Ispor. dođosmo u *Miru* Likijsku. d. ap. 27.5., grčki je τὰ Μύρα i ἡ Μύρα, u crkvenoslav. tekstu je množina; u d. ap. 28.12. stoji: (doplovivši) u *Sirakuzu*; grčki je αἱ Συράκουσαι i ἡ Συράκουσα, crkvenoslav. je množina.

je ženskoga roda i sklanja se kao *strâr* (gen. jedn. *dȍbi* i t. d.), a znači ono, što se njemački veli *das Alter*, latinski *aetas*; na pr. nas dvojica smo jedne *dobi* (t. j. istijeh godina).

Zamjenice.

§. **191.** Po značenju svojem dijele se zamjenice u ovijeh sedam četa: *1.* lične zamjenice: *jâ, tî, ôn, 2.* povratna zamjenica: *sèbe, 3.* posvojne: *môj, tvôj, svôj, njègov, njên, nȁš, vȁš, njȉhov, 4.* pokazne: *tâj, òvâj, ònâj, tàkav, tolìkî, ovolìkî, onàkav, 5.* odnosne zamjenice: *kòjî, tkȍ, štȍ, kàkav, kòlik, čîj, 6.* upitne zamjenice (iste su, koje i odnosne, razlike među jednima i drugim u obliku nema; razlika stoji samo u tome, što se upitne izgovaraju osobitom silom glasa), *7.* neodređene: *nȅtko, nȅšto, nȅkî, nȉtko, nȉšta, ȉtko, ȉšto, svȁtko, svȁšto,. svȁkî, tkȍgod, štȍgod, gdjèkojî, kojèšto, kojekàkî, nȅkakî, nȉkakî* i dr. — Riječi *ȉstî, sâm, sȁv* broje neki također u zamjenice, ali one su upravo pridjevi, za to ih i mi stavljamo među pridjeve.

Lične zamjenice i povratna.

192. a) Riječi *jâ* i *tî* imaju jedninu i množinu bez dvojine, ali se ne razlikuju u rodu; riječ *ôn* ima također i jedninu i množinu i razlikuje se u sva tri roda; povratna zamjenica ne razlikuje roda i ima samo jedninu, a i tu bez nominativa. Sklanjaju se zamjenice prva, druga i četvrta ovako:

Jedn.	N.	jâ	tî	
	G.	mène, me	tèbe, te	sèbe
	D.	mèni, mi	tèbi, ti	sèbi (si)
	A.	mène, me	tèbe, te	sèbe, se
	V.		tî	
	L.	mèni	tèbi	sèbi
	I.	mnôm, mnóme	tȍbôm	sȍbôm
Množ.	N.	mî	vî	
	G.	nâs, nas	vâs, vas	
	D.	nȁma, nam	vȁma, vam	
	A.	nâs, nas	vâs, vas	
	V.		vî	
	L.	nȁma	vȁma	
	I.	nȁma	vȁma	

b) Gdje su osim instr. jedn. 1. lica stavljena po dva oblika, dulji i kraći, tamo je kraći bez akcenta, t. j. enklitičan je (v. §. 132*a*),

a dulji ima svoj akcent i uzima se: *1.* kad je na zamjenici sila govora, na pr. daj *meni*, a ne Stojanu, hvala *tebi* i čestitome tvome bratu, ako *nama* ne kaže, ne znam, kome će, *2.* s prijedlozima: k *mèni*, od *sèbe*, k *nàma*, iz *tèbe*, k *vàma* i t. d.; ali kraći oblici za akuzativ jedn. dolaze i s prijedlozima:[1]) *ná me, zá te, ú se, pȍdâ me* ili *na mène* i t. d., *3.* na početku rečenice, na pr. *meni* se čini, *vama* se ne vjeruje; *4.* iza veznika *a, i*, na pr. rasipa novce, a *meni* ne da ništa, i *mene* je vidio, doći ću i *tebi* ću dati.[2]). Osim ovijeh slučajeva upotrebljavaju se kraći oblici, na pr. daj *mi*, molim *te* i t. d.[3]). U genitivu i akuzativu množ. nema razlike u obliku među naglašenom i enklitičnom riječju, ali je razlika u porabi upravo onaka kao među oblicima sada navedenima; na pr. molim *vâs*, a ne njega, kad je *òd nâs* otišao; ali: mȍlîm *vas*, da dođete, nè mislî *nas* ni jedan doći i t. d.

193. a) U dativu jedn. pored *sèbi* nalazi se i enklitičan oblik *si*, ali je rijedak u narodu; imamo ga na pr. nijesu vuci stekli po poruci, nego što *si* samiriprave. posl. 218., u Srijemu i u Slavoniji govore: uzmi *si*, osijeci *si* hljeba. rječn. (1852) kod **си**. Tako se govori i: pomozi *si* sam i t. d.[4]). — Mjesto *mèni, tèbi, sèbi* u dativu jedn. vrlo je obično u narodu *mène, tèbe, sèbe*, i to ne samo u istočnom, već i u južnom govoru. Ispor. na pr. čini od njeg, šta je *tebe* drago. pjes. II. 321., jesi l' *mene* snahu isprosio, *mene* snahu, *sebe* vjernu ljubu? 332. i t. d. U književni su jezik primljeni samo oblici na *-i*.

b) U instrumentalu jedn. imamo za 1. lice dva oblika: *mnôm* i *mnóme*, od kojih je prvi malo običniji, osobito iza prijedloga; na pr. *sȁ mnôm, pȍda mnôm;* — da oblada *mnome*. 1kor. 6.12., da hvala vaša *mnome* izobiluje. filib. 1.26., da ne obladaju *mnome*. *D.* psal. 19.13., udri *mnome* o zemlju. prip. 49., ne brini se *mnome*. pjes. I. 578., zakuni se *mnome*. II. 82. Oblik *tobome* mjesto *tobom* sasma je neobičan, nalazi se u pjesmama stiha radi; na pr. i ja za *tobome*. pjes. I. 354.

---

[1]) To je za to, jer su oblici *me, te, se* nekad bili pravi neenklitični oblici za akuzativ jedn., a *mène, tèbe, sèbe* upravo su oblici za genitiv; ispor. u §. 142*a*. *jèlena, oráča*, što je upravo genitiv, a danas služi i za akuzativ, a pravi je akuzativ na pr. *hrâst, pòsao*.

[2]) Iza *ni* stoje također obično dulji oblici; na pr. ni *nama* se ne će; ali se kašto nalaze i kraći; na pr. ni *mi* je u kesu ni iz kese, ni *mi* staro kaslje ni mlado plače. posl. 221., ni *se* u dobru ponesi ni u zlu poništi. 223.

[3]) Malo je neobično: blagoslovite i oprostite *mi* grješnome (mjesto: *meni*). D. pisma 234.

[4]) Što gdjekoji knjizevnici misle, da bi se *si* imalo iz književnoga jezika sasvijem izbaciti i mjesto njega uvijek uzimati *sebi*, to mislim da je pretjerano. Ima prilika, gdje je i *si* i *sebi* zališno i pogrješno; na pr. ja ću *si* to razgledati, — vi ste *si* (*sebi*) dobro zapamtili. — on *si* je (*sebi*) to izabrao.

c) U književni jezik nijesu primljeni enklitični oblici *ni*, *vi* za dativ množ. i *ne*, *ve* za akuzativ množ., koji se mjesto *nam, vam, nas, vas* govore po južnijem krajevima. Starinski su oblici *näm*, *väm* (ne enklit.) za dativ, *nâs, vâs* za lokativ i *nämi*, *vämi* za instrumental množine.

194. Zamjenica trećega lica *ôn* sklanja se ovako:

Jedn.	N.	ôn (ȍn)	òno	òna
	G.	njèga, ga		njê, je
	D.	njèmu, mu		njôj, joj
	A.	njèga, njga, nj, ga		njû, je
	L.	njèmu		njȍj
	I.	njîm, njíme		njôm, njóme

Množ.	N.	òni	òna	òne
	G.	njîh, ih	*za sva tri roda.*	
	D.	njȉma, im		
	A.	njîh, ih		
	L.	njȉma		
	I.	njȉma		

Dvoj. N. òna (za muški rod).

Što se nominativ jednine i množine (i dvojine)razlikuje svojom osnovom od ostalijeh padeža, to je za to, jer se pravi nom. zamjenice *njèga*, *njèmu* i t. d. izgubio, te ga je zamijenio oblik *ôn, òni*. Koji su oblici navedeni bez akcenta, oni su enklitični, a razlika u porabi naglašenih i enklitičnih oblika ista je, koja je rečena u §. 192*b*; samo ovdje treba još reći, da enklitični oblici za akuzativ jedn. *njga, nj* dolaze samo s prijedlozima, na pr. *nâ nj* (nânj,) *pô nj* (pônj), *zánjga*, *prèdânjga* i t. d.

195 a) U genitivu i akuzativu jedn. mjesto *njega* u običnom je govoru posve neobično *njeg*, ali u narodnijem se pjesmama stiha radi nalazi; na pr. od *njeg* I. 538., II. 321., pred *njeg*. I. 540., II. 69., 76., III. 315., za *njeg*. II. 77., kod *njeg*. II. 162., III. 3., i u pjesmama je vrlo rijetko *njeg* bez prijedloga, na pr. III. 555. — Za dativ i lokativ jedn. i u pjesmama je *njem* mjesto *njemu* sasma rijetko: k *njem*. I. 134., III. 81., 555., u *njem*. I. 199., III. 118., 350., na *njem*. III. 355., 471. — Dosta je običan oblik *njójzi* za dativ i lokativ jedn. ženskoga roda (pored *njoj*): luk. 1.36., *D*. istor. 53., 130., 189., pisma 43., 58., 74., 368., 5mojs. 24.1., pjes. I. 75., 609., II. 130., 198., III. 473., 500.

b) Mi smo u §. 158*b*. vidjeli, da se srednji rod u akuz. jedn. izjednačuje kašto s muškijem, mjesto da je jednak s nominativom, kako je za srednji rod pravilo, a u sklanjanju ove zamjenice i nema

za akuz. jedn. srednjega roda drugijeh oblika, nego li su oni, što služe za muški; tako isto nema u tom padežu muškoga roda razlike prema tome, služi li za što živo ili neživo. Evo primjera za srednji rod i za riječi neživa značenja muškoga roda (mješovito): šta je tom đetetu, te plače? izbila *ga* mati. riječn. (1818) LI., kamo ti platno? — odnijela *ga* voda. LI., Turci misleći, da je Vršac pun vojske, nisu smeli u *njega* doći. eman. 6., kako je ovo selo bilo puno vojske francuske, tako u *njega* nije mogao ući. 42., Smederevo . . . . . *njega* je sazidao Đorđije Branković. dan. (1827) 44., opkoli Užice sa sviju strana i stane pucati na *njega*. (1834) 37., u gradu postave straže i u *njega* prenesu senat. mil.-obr. 6., Miloš pođe u svoj šanac; no još ne dođe *unjga*, a ova se trojica dogovore. 90., udari na drugi šanac te i *njega* otme. 109., село и *крован* поток. pjes. I. 557., koji ne primi carstva Božijega kao dijete, ne će ući u *njega*. mark. 10.15., i dovedoše magare k Isusu i metnuše *nanj* (t. j. na magare) haljine svoje. mark. 11.7., on uzme tiganj i metne u *njega* gvozden klin. riječn. (1852) kod **клинчорба**., zaište jedno jaje te i *njega* razbije. kod iste riječi., nakraj ralice ono, što se *zanj* drži rukom. kod **рукодрж**., isjeca se sitno prijesno meso i metne se u *njega* malo bibera. kod **ћуфтета**., grad je Danj bio u Duklji, *njega* spominje Stefan Prvovjenčani. *D.* istor. 243., za goricom selo pomaleno, *krozanjga* se proći ne mogaše, pjes. I. 493. Tako se govori i: vidiš li onaj panj? — vidim *ga* (§. 143).

196 a) Za enklitični oblik akuzativa jedn. ženskoga roda služi danas riječca *je*, na pr. vidim *je;* pravi akuzativni oblik *ju* (ispor. *nju*) uzima se ispred glagolskoga oblika *je* (da ne budu dva *je* zajedno), na pr. da *ju* je često pevao. pjes. (1833) XVIII[1]) Mjesto ovakoga *ju je* stoji samo jedno *je*: a ona mu kaže sve po redu, kako *je* bio opkolio požar i kako *je* čoban izbavio. prip. 14., pa joj pripovedi, kako je stradala, kako *je* muž prokleo i . . . . 70; pače i *je je* se nalazi: jer *je je* Solomun vrlo čuvao. prip. 196. Ali je *ju je* u ovakoj prilici jamačno najobičnije. I samo se *ju* kašto nalazi: lasno će *ju* oni porobiti. pjes. III. 568. Kako je oblik *je* (mjesto *ju*) mio jeziku, to dokazuju ova dva primjera, gdje uza nj stoji pravi akuzativni oblik *svu:* dok *je svu* (t. j. šljivovicu) ne bi popio. prav.-sov. 80., kad *je svu* (t. j. knjigu) prevede. 81.; vidi se dakle, da i pored pravoga akuzativa *svu* ostaje oblik *je*, koji je upravo genitiv, pa služi i za akuzativ.

---

[1]) U istoj knjizi na istoj strani piše Vuk: „ovo je *ju* u ovakom događaju (gde posle ovoga mestoimenija ide glagol *je*) od velike pomoći“. — Vrlo je neobično, kad *ju* služi za dativ (t. j. stoji mjesto *joj*); to dolazi u pjes. II. 48 (oba su *ju* pozlaćena krila). 49., III. 176 (gde *ju* jarac rasteruje stado). 184., 327. U pjes. I. 165. imamo pri *nju* (t. j. pri *njoj*), što je također veoma neobično.

b) U instr. jedn. oblici *njîme*, *njôme* jednako su obični kao i *njîm*, *njôm* s prijedlogom i bez prijedloga. Oblici *njim* (za dat. množ.), *njih* (za lok. množ.), *njimi* (za instr. množ.) sasvijem su zastarjeli te se u narodu valjada nikad ne govore. O oblicima *ih*, *im* v. §. 77*b*.

Posvojne zamjenice.

197. Posvojne su zamjenice postale od genitiva ličnijeh: *njȉhov* je postalo tako, što je posvojni nastavak *-ov* (ispor. na pr. *Pètrov*, *brȁtov*) dodat genitivu množ. *njîh* (a zna se, da i genitiv sam sobom može značiti pripadanje, na pr. *Petrovića* kuća); tako je i *njȉhan* (njȉhna, njȉhno) izvedeno iz gen. množ. *njîh* osobitijem nastavkom; oblik *njên* postao je od gen. jedn. *njê*, a *njézin* od negdašnjega *njezi*, koje se govorilo pored *njê* (kao i danas što se još govori u dativu *njójzi* pored *njoj*); *njègov* je izvedeno iz genitiva jedn., koji danas za muški i za srednji rod glasi *njèga*, ali je nekad glasio *njego* (kao što je bilo i *togo*, *kogo* mjesto današnjega *toga*, *koga* i t. d.), pa je otud prema riječima kao *brȁtov* i t. d. načinjeno *njegov*; oblici *nȃš*, *vȃš* izvedeni su iz gen. množ. *nâs*, *vâs* nastavkom *j* (koji imamo na pr. u *Ivanj* dan, t. j. Ivanov, vidi u §. 365*a*), te je *sj* prešlo u *š* (v. §. 93*b*). Ostaju još posvojne zamjenice *môj*, *tvôj*, *svôj*, za koje poredbena indoevropska gramatika dokazuje, da su također postale od prastarijeh genitiva ličnijeh zamjenica. — Zamjenice *njègov*, *njȉhov*, *njȉhan*, *njên*, *njézin* sklanjaju se sasvijem kao neodređeni pridjevi; za to će se o njima reći koliko treba u §. 210.

198. Zamjenica *môj* sklanja se ovako:

Jedn.	N. V.	môj	mòj-e	mòj-a
	G.	mòj-ega, mòj-eg, môga, móg		mòj-ê
	D.	mòj-emu, mòj-em, môme, môm		mòj-ôj
	A.	= N. ili G.	mòj-e	mòj-u
	L.	mòj-emu, mòj-em, môme, môm		mòj-ôj
	I.	mòj-îm, mòj-ijem		mòj-ôm.
Množ.	N. V.	mòj-i	mòj-a	mòj-e
	G.	mòj-îh, mòj-ijeh	*za sva tri roda.*	
	D.	mòj-îm, mòj-ima, mòj-ijem	*za sva tri roda.*	
	A.	mòj-e	mòj-a	mòj-e
	L.	= D.	*za sva tri roda.*	
	I.	= D.	*za sva tri roda.*	

Dvoj. N. A. V. mòj-a (za muški rod).[1])

[1]) Samo se po sebi razumije, gdje nema oblika za dvojinu, da se tamo upotrebljava množina kao svuda u sklanjanju tako i u sklanjanju zamjenica.

U jednini mjesto *mòjega*, *mòjeg*, *mòjemu*, *mòjem*, *mòjîm* može biti i: *mòjêga*, *mòjêg*, *mòjêmu*, *mòjêm*, *mòjim*, tako i u množini može mjesto *mòjîm*, *mòjima* biti i: *mòjim*, *mòjîma*. — Kao *môj* sklanjaju se sasvijem i zamjenice *tvôj*, *svôj*; a *nȁš* ide evo ovako (tako isto i *vȁš*):

Jedn. N. V.	nȁš	nȁš-e	nȁš-a
G.	nȁš-ega, nȁš-eg		nȁš-ê
D.	nȁš-emu, nȁš-em		nȁš-ôj
A.	= N. ili G.	nȁš-e	nȁš-u
L.	nȁš-emu, nȁš-em		nȁš-ôj
I.	nȁš-im, nȁš-ijem		nȁš-ôm
Množ. N. V.	nȁš-i	nȁš-a	nȁš-e
G.	nȁš-îh, nȁš-ijeh	*za sva tri roda.*	
D.	nȁš-im, nȁš-ima, nȁš-ijem	*za sva tri roda.*	
A.	nȁš-e	nȁš-a	nȁš-e
L.	= D.	*za sva tri roda.*	
I.	= D.	*za sva tri roda.*	

Dvoj. N. A. V. nȁš-a (za muški rod).

Što se tiče oblika ove zamjenice, koji dvojako glase, o tom vidi među pridjevima. (§. 212—225).

Pokazne zamjenice.

199. a) Zamjenica *taj* sklanja se ovako:

Jedn. N.	t-âj	t-ô	t-â
G.	t-ȍgâ, t-ȍg		t-ê
D.	t-ȍmê, t-ȍmu, t-ȍm		t-ôj
A.	= N. ili G.	t-ô	t-û
L.	t-ȍmê, t-ȍm		t-ôj
I.	t-îm, t-ȉjem,		t-ôm
Množ. N.	t-î	t-â	t-ê
G.	t-îh, t-ȉjeh	*za sva tri roda.*	
D.	t-îm, t-îma, t-ȉjem	*za sva tri roda.*	
A.	t-ê	t-â	t-ê
L.	= D.	*za sva tri roda.*	
I.	= D.	*za sva tri roda.*	

Dvoj. N. A. t-â (za muški rod).

b) Zamjenice *òvâj—òvô—òvâ, ònâj—ònô—ònâ* sklanjaju se kao *tâj*, samo mislim, da im u genitivu, dativu i lokativu jedn. muškoga i srednjeg roda skrajnji samoglas nije dug, t. j. da je *òvoga*, *òvome*, *ònoga*, *ònome*. Akcent je u ove dvije zamjenice kroza sve padeže nepromjenit. Što bi se o gdjekojim oblicima zamjenica *tâj—òvâj—ònâj* imalo još dodati, to će se učiniti zajedno u svezi sa sklanjanjem određenijeh pridjeva

(§. 212—225), s kojima se gotovo u svijem padežima ove zamjenice sasvijem slažu, a ovdje ćemo još upamtiti: mjesto *tâj* u nom. jedn. muškoga roda govore Crnogorci i Bokelji *tâ*, na pr. *tâ* zakon i t. d. prip. 125., 151., 164., posl. 143., 148., 153. Obrnuto je, što po Boci govore u gen. i akuz. jedn. *togaj* mjesto *toga*. prip. 131., posl. 148., 188. Ovo prianjanje i otpadanje glasa *j* nije teško razumjeti; nom. jedn. mušk. roda glasio je nekad *tъ*, otud se nije moglo razviti *t*, jer to bi za samostalnu zamjenicu bilo vrlo nerazumljivo i teško za izgovor; za to je ъ prešlo u *a* i tako je nastalo *ta*; uz taj je oblik prionula enklitična zamjenica *j* (ona ista, koju imamo i u određenom pridjevu, na pr. *dȍbrî*, postalo od *dobryj*, *dobrij*, vidi §. 206); a kad se tako *j* utvrdilo u obliku *taj*, preneseno je ono i u gen. jedn., te je od *toga* nastalo *togaj*, preneseno je i u priloge *ȍndâ*, *tàdâ*, koji se govore također *ȍndâj*, *tàdâj*. Pored *òvâj*, *ònâj* (nom. jedn. mušk. roda) govori se, osobito po južnijem krajevima, također *òvî—ònî*, što je za cijelo analogija prema određenome pridjevu. koji u tom padežu glasi na pr. *žȗtî*, *vȅlikî*. Ispor. prip. 117., 119., 120., 121. — Oblici za instr. jedn. *time*, *ovime*, *onime* slabo su u običaju, osobito ispred koje imenice.

200. Zamjenice *ovàkî*, *ȍvolìkî* izvedene su od *òvâj; tàkî*, *tolìkî* od *tâj; onàkî*, *onolìkî* od *ònâj; kàkî*, *kolìkî* od *tkȍ* (gen. *kòga*) ili bolje govoreći izvedene su od osnova ovih prostih zamjenica. Od tih izvedenih zamjenica one na *-aki* znače, da je što slično drugome čemu, a one na *-iki*, da je što onako veliko (ili onako malo) kao drugo što. Jedne se i druge sklanjaju sasvijem kao određeni pridjevi, za to im ovdje sklanjanja ne treba ni pokazivati, samo treba dodati, da se pored *kolìkî* govori i *kòlik* (kolika, koliko), koje ide po sklanjanju neodređenijeh pridjeva. Koje se zamjenice svršuju na *-aki*, sve mogu i drukčije glasiti; imamo ne samo, kako je naprijed naznačeno, već također: *ovàkovî*, *tàkovî*, *onàkovî*, *kàkovî* (ženski i srednji rod: *-ovâ*, *-ovô*), *ovàkav*, *onàkav*, *tàkav*, *kàkav* (ženski i srednji rod: *-kva*, *-kvo*), *kàkov* (*-ova*, *-ovo*). Od ovijeh riječi idu po sklanjanju određenijeh pridjeva one, kojima se nom. jedn. muškoga roda svršuje na *-ovi*, a kojima se svršuje na *-av* ili *-ov*, one se sklanjaju kao neodređeni pridjevi. Ovo je pravilo, ali se često ovi oblici i miješaju; tako na pr. u gen. jedn. može biti ne samo *tàkovôga*, već i *tàkova*, ne samo *tàkva*, već i *tàkvôga* i t. d. — Kako se vidi, mi smo ovamo uzeli i odnosno-upitne zamjenice *kakav*, *kolik* za to, što se mijenjaju onako kao i pokazne, koje su im slične.

Odnosne i upitne zamjenice.

201. a) Zamjenica *kòjî—kòjê—kòjâ* odbivši oblik *kòjî* za nominativ jedn. muškoga roda sklanja se kao *môj*. Tako veli Vuk u

riječn. (1818). LII., Daničić u maloj srb. gram. 36., Budman u gram. 57., a ja mislim, da tome još treba dodati, da *kòjî* nema stegnutijeh oblika prema: *môga* (môg), *môme* (môm). Što se govori: čovjek, *koga* smo vidjeli ili: čovjek, *kome* smo dali, tu oblici *koga*, *kome* ne dolaze od *kòjî*, već od *tkö*, i akcent im je *kòga*, *kòme*, a ne *kôga*, *kôme*. Vidi u sintaksi §. 471*a*. — Za tijem treba još dodati, da zamjenica *kòjî* ima skrajnji samoglas dug u akuzativu jedn. i množ. svijeh triju rodova, dakle *kòjî*, *kòjê*, *kòjâ*, *kòjû*; — a u *môj* nema te duljine.

b) Zamjenica *čîj* izvedena je od osnove zamjenice *tkö* (gen. *kòga*) onako, kako je na pr. *Božij* (ili *Božiji*), *čovječij* (ili *čovječiji*) izvedeno od osnova imenica *Bog*, *čovjek* (o promjeni suglasnika ispred *i*, — v. §. 63*a*, 77*a*). Sklanja se *čij* ili *čiji* ovako:

Jedn.	N.	čîj, čìj-î	čìj-ê	čìj-â
	G.	čìj-ega, čìj-êga, čìj-eg, čìj-êg		čìjê
	D.	čìj-emu, čìj-êmu, čìj-em, čìj-êm		čìj-ôj
	A.	= N. ili G.	čìj-ê	čìj-û
	L.	čìj-emu, čìj-êmu, čìj-em, čìj-êm		čìj-ôj
	I.	čìj-îm		čìj-ôm
Množ.	N.	čìj-î	čìj-â	čìj-ê
	G.	čìj-îh čìj-ijeh	*za sva tri roda.*	
	D.	čìj-îm, čìj-îma		
	A.	čìj-ê	čìj-â	čìj-ê
	L.	= D.	*za sva tri roda.*	
	I.	= D.		
Dvoj.	N. A.	čìj-â (za muški rod).		

U §. 78*a* rečeno je, da se *čîj i čî* nalazi ne samo u nom. jedn., već i u nom. množ. i da se u instr. jedn. nalazi i *čîm*. Ovdje treba dodati, da oblika *čiji* za nom. jedn. muškoga roda nema Vuk u riječn. (1852) u azbučnom redu (već samo *čîj*), ali ga ima kod drugijeh riječi, i to kod **банати се, бружe, угризак**, a tako ima i Daničić, istor. 107., 122., pisma 101., 1mojs. 32.17., 38.25., 41.12.

c) Riječ *čìgov (-va, -vo)* znači isto, što *čîj;* Vuk u riječn. (1852) veli, da se govori u Dubrovniku, ali iz akademičkoga rječnika vidi se, da je poznata i u drugijem krajevima. Vuk i Daničić ne upotrebljavaju je nikad. Nekad je bila i zamjenica *čegov* (vidi u akad.-riječn.), koja je načinjena od staroga genitiva *čego* (danas: čèga) onako kao *njegov* od *njego* (danas: njega); od toga *čegov* ima još i danas riječ *čègović* (na pr. *čegović* je on? t. j. čij je sin? tko je?). Od toga *čegov* načinio je narod *čigov* promijenivši *e* u *i* prema *čîj*. U akad.-riječn. ima i starinska riječ *čihov*, što je načinjeno prema *njìhov*.

d) O odnosno-upitnijem zamjenicama *kàkav*, *kòlik* v. u §. 200.

202. Odnosno-upitne zamjenice *tko* i *što* imaju samo jedninu, i ona im je ovaka:

N. tkȍ	štȍ, štȁ
G. k-òga	č-èga, štȁ
D. k-òme, k-òmu	č-èmu
A. k-òga	štȍ, štȁ
L. k-òme, k-ȍm	č-èmu, č-ȅm
I. k-îm, k-ȉjem, k-íme,	č-îm, č-íme

U nom. govori se i piše također *kȍ* (v. §. 96., 110); a *što* stoji mjesto starijega *čto* (ili *čьto*, v. §. 63*f*). U obadva ta oblika pripada osnovi samo ono, što stoji ispred *to*, a sámo *to* je dodano pojačenja radi, onako kao i mi danas (ne osjećajući više ni malo, da već u *tko* i *što* stoji *to)* govorimo na pr. tko *to* skače? što *to* teče? — U gen. i akuz. mjesto *kòga* rijetko se govori *kȍg*; na pr. dan. (1827) 95., posl. 137. Još je rjeđi oblik *čȅg* mjesto *čèga* u gen. jedn., na pr. posl. 345. Oblik *štȁ* u gen. jedn. jednako je običan kao i *čèga*: oda *šta*. d. ap. 13.39., rimlj. 14.21., 1tim. 6.4., *D.* jezek. 44.18.. око шта. posl. 100., do *šta*(no) je tebi. pjes. I. 619., koji se nema *šta* stidjeti 2tim. 2.15., kad se čoek *šta* prihvati, onoga nek se i drži. posl. 121. Ovaj genitivni oblik *šta* načinjen je prema nominativu *što* po analogiji na pr. *sèla* prema *sèlo*; a iz genitiva je *šta* preneseno i u nom. i akuz. te se govori mjesto *štȍ;* na pr. *šta* je to? *šta* si vidio? Pored *čega* i *šta* ima za gen. jedn. još i treći oblik: *česa*, koji je poznat u južnijem krajevima (vidi na pr. posl. 5., 346.), a Vuk i Daničić ne pišu ga nikad. U dat. jedn. nije rijetko ni *kȍm;* na pr. *kom* bi najvolila? pjes. I. 443., mislila je, *kom* će poslat. 625. (vidi i u §. 217*a*), a *čem* mjesto *čemu* u tom padežu bit će sasma neobično; u lokativu je *kom* običnije nego li u dativu, na pr. o *kom* ste govorili? i t. d. a *čem* je u lokativu tako obično kao i *čemu*[1]). U instr. jedn. *kîm* i *kíme* jednako je obično; rjeđe je *kijem*: gdjegod Bog čini zavjet s *kijem*. *D.* pisma 181., a *čijem* (mjesto *čîm* ili *číme*) poznato je samo u južnijem krajevima i ne ide u književni jezik.

---

[1]) Budući da Daničić u obl. (VI. izd.) 35 veli, da je *čem* kao lokativ „mnogo običnije" od *čemu*, za to evo potvrda, iz kojih se vidi, da je i *čemu* posve obično: po *čemu*. dan. (1826) 34., (1827) 38., (1828) 159., (1829) 21., posl. 291., luk 1.18., prav.-sov. 15., *D.* istor. 12., pisma 74., 188., 1mojs. 15.8., 2mojs. 33.16., 3mojs. 13.51., pjes. III. 139. 490., o *čemu*. dan. (1826) 96., 97., (1827) 26., 124., pisma 75., posl. 145., 198., 263. *D.* istor. 322., 340., pisma 6., 82., 199., 256.. u *čemu*. pisma. 26., posl. 62., 158., 269., mat. 18.19., 1kor. 7.24., prav.-sov. 18., *D.* istor. 323., pisma 338., jov. 6.24., na *čemu* luk. 5.25., d. ap. 27.44., pisma 76. i t. d. Kako se dakle vidi, i sam Daničić oblik *čemu* u lokativu često upotrebljava! I oblik *čem* (na pr. po *čem*, o *čem* i t. d.) nalazi se dakako vrlo često.

Neodređene zamjenice.

203. a) Zamjenice *nëtko*, *nëšto*, *nëčîj*, *nëkakav* sklanjaju se kroza sve oblike kao proste *tkö*, *štö*, *čîj*, *kàkav*, tako i *nëkojî* ide kao *kòjî*, a *nëkî* (nêkâ, nêkô) se sklanja kao određeni pridjev, na pr. *žûtî* (vidi §. 208). Kako od *što* može genitiv jedn. glasiti *šta*, tako imamo: kao da ga brane od *nešta*. rječn. (1852) kod **помрчати**; **као да их од** *нешта* **чисти**. pjes. I. 184., ispor. i lokativ: u *nečemu*. *D*. pisma 13., 21. Što upravo znači slog *ne* u *nëtko* i t. d. (pored kojega se govori i *nje*, na pr. *njëtko*, v. §. 69*a*), to se ne zna.

b) Riječi *nìtko*, *nìšto*, *nìčîj*, *nìkakav* idu kao *nëtko* i t. d. Prema *štä* i *nëšta* u gen. jedn. može i ovdje biti *nìšta*: znam, da nema *ništa*. *D*. pisma 91. Kad s kojom od ovijeh riječi stoji prijedlog, on se umeće među *ni* i među zamjenicu; na pr. ne ćete me pitati *ni za što*. jov. 16.23., ali se *ni za što* ne brinem. d. ap. 20.24., *ni u čemu*. pisma 81., 94., filib. 1.20., prav.-sov. 11., prip. 89., *ni u čem*. filib. 1.28., *ni po čem*. mat. 2.6., **ни од кога**. posl. LI., *ni u kakom* (mestu). dan. (1834). 86., *ni s kojom*. *D*. istor. 192., *ni u kom* (slučaju). 270., *ni u kom* (narodu) 2mojs. 34.10., *ni s čim*. *D*. pisma 271., ljudi ne znadu *ni za kakva* Petronija. mil.-obr. 2. Tako je i *nìpošto* (t. j. ni po što). Ali kad se ovakijem riječima ne izriče toliko nijekanje, koliko nešto jesno, onda prijedlog može stajati ispred *ni*: kakogod su Srbe držali *za ništa*. dan. (1828) 173., **кад ко** *од ништа* **дође до чега па се понесе**. posl. 187., idu u *ništa* i gube se. *D*. jov 6.18. Bog je *iz ničega* stvorio. *D*. pisma 91.[1]) Ali to ne mora biti: koji se gnjevi na brata svojega *ni za što*. mat. 5.22., omrznuše na mene *ni za što*. jov. 15.25., on je zemlju objesio *ni na čem*. *D*. jov 26.7.

c) Riječi *ìtko*, *ìšto*, *ìkojî*, *ìkakav* ne razlikuju se u sklanjanju ni malo od *tkö*, *štö* i t. d. Prijedlog može, ali ne mora stajati među *i* i među zamjenicom, na pr. **тако се више ваља старати за здравље него** *и за какав* посао. posl. 81., **глобили га** *без икакве* **кривице**. **85**.

204. a) Riječi *svätko*, *svášto*, *sväčîj*, *svàkojî* sklanjaju se kao *tkö* i t. d. Samo treba upamtiti, da se mjesto *svätko* (u nom. jedn.) može reći i *sväk*. U genitivu *svášto* može glasiti *svášta*: od *svašta* posl. 95., prip. 27., pjes. III. 43., vuci vreću, puna je *svašta*. prip. 214.; u lokativu je dobro i s *u* i bez *u* na kraju, na pr. u *svačemu*. dan. (1827) 51., kološ. 3.20., 1kor. 10.33., prav.-sov. 76., prip. 89., o *svačemu*. mil.-obr. 117., prip. 7., prav.-sov. 23., pjes. I. 180., III. 262., u *svačem*. posl. 300., *D*. pisma 93., o *svačem*. 371. Rijetko će biti *svačem*

---

[1]) Kad bi ovdje *ništa*, *ničega* bilo pravo nijekanje, morao bi i glagol biti zanijekan, kako se na pr. veli: ja *nijesam* ništa rekao (a ne: ja *sam* ništa rekao.) Vidi u §. 511*b*.

za dativ: *svačem* ima prilika. posl. 279.; ispor. nevolja *svačemu* čoeka nauči. posl. 196. U riječi *svä ta* sklanjaju se kašto oba dijela: *svega česa* po zalogaj (iz Crne Gore) posl. 279., jer je moja domišljata majka, *svemu* bi se *čemu* domislila. riječn. (1852) kod **домишљат** (iz neke narodne pjesme). Što se govori *sàvkolik*, *svàkolika*, *svèkoliko*, nom. množ. *svìkolici* i t. d., to nije više jedna složena riječ, već su dvije; pored toga se govori *vàskolik*, *vàskolika*, *vàskoliko* bez mijenjanja prvoga dijela.

b) U *kojèšta*, *kojekàkî* sklanja se samo drugi dio, i to onako, kao kad je samostalan; samo ćemo dodati lokativ *koječemu* od *kojèšta*: o drugome *koječemu*. prav.-sov. 38., o mnogome *koječemu*. pisma 83., u mnogome *koječemu*. *D*. istor. 322. Kad se s riječju *koješta* nađe prijedlog, umeće se između *koje* i *šta;* na pr. desetak *koje oda šta*. dan. (1827) 79., radi seljacima *koje za što*. 98., tu se dogovaraju *koje o čemu*. 109., **па га Турци биједили** *које за шта* **и глобљавали**. posl. 54., **сва се испребијала** *које о шта*. 222., pita ga mnogo *koje za što*. luk. 23.9.; tako je i: on sudi ljudma *koje za kake* sitnice. dan. (1827) 98., ustanu na nj njegovi rođaci još *koje s kakim* begovima. dan. (1828) 148., — ali opet imamo i: po *kojekakijem* haljinama prav.-sov. 67. Tako bi se reklo i: bijedi ga za *koješta*, kad *koješta* znači male stvari, sitnice. Vidi u Daničića, mala srb. gram. 36. Ispor. što je god g. Grujić govorio o ovakijem mojijem pogriješkama, ono je sve *koješta* (t. j. sve su sitnice). drž.-izd. III. 337.

c) O riječma *štòtko, štòšta*, *štòčîj*, *štòkojî* nema se ništa drugo reći, nego da se sklanja samo drugi dio, i to onako, kao kad je samostalan; imamo dakle na pr. u genitivu *štokòga*, *štočèga* (ili *štòšta*), u srednjem i ženskom rodu: *štòčijâ*, *štòčijê* i t. d.

205. a) U složenicama *tkȍgod*, *štȍgod*, *čîjgod*, *kojigȍd*, *kàkavgȍd* sklanja se samo prvi dio, dakle na pr. gen. *kogagȍd*, dat. *čemugȍd* i t. d. O akcentu ovijeh riječi v. §. 129*b*. Mjesto *-god* može svuda biti *-gođ*, na pr. *tkȍgođ, štȍgođ* i t. d. Ovo *god* ili *gođ* stoji u svezi s glagolom *gòditi*, i za to na pr. *tkȍgod* znači: *tkȍ gòdî*, t. j. tko je ugodan, tko mu drago. Vrijedno je upamtiti, da enklitike, kad imaju stajati s ovijem zamjenicama, dolaze vrlo rado u sredinu; na pr. *što* se *god* može poneti. mil.-obr. 25., *ко* **их** *гођ* **види**. posl. 161., *što* se *god* miče (po zemlji). *D*. 1mojs. 7.14., *što* mi *god* kažete. 1mojs. 34.11., *što* je *god* trebalo. 1mojs. 39.22., *što* ste *god* vidjeli. 1mojs. 45.13., *koji* se *god* poboja. 2mojs. 9.20., *ko* bi *god* jeo. 2mojs. 12.15., *čega* se *god* dotakne. 4mojs. 19.22., *čim* je *god* vezala. 4mojs. 30.6., *što* je *god* doneo. prip. 54., *ko* je *god* došao. 76.; — tako se umeću i po dvije enklitike: *što* ti je *god* kazala. *D*. 1mojs. 21.12., *što* ih se *god* dotakne. 2mojs. 30.29., *ko* bi je *god* jeo. 3mojs. 17.14., *što* si nam *god* zapo-

vjedio. is.-nav. 1.16. Ali ovako se umetati ne moraju enklitike, već se govori također: *kogod* je hodio. prip. 116., *štogod* se može i t. d.[1])

b) Zamjenice *gdjèkojî*, *gdjèšto* mijenjaju u sklanjanju samo drugi dio: *gdjèkojâ*, *gdjèkojêga* i t. d. Druge od ove dvije zamjenice nema ni u Vukovu ni u akademičkom rječniku, ali se nalazi u Daničićevim djelima: u *gdječemu*. istor. 56., u *gdječem*. pisma 239.

Pridjevi.

206. a) Pridjevi se sklanjaju dvojako, i to prema tome, jesu li neodređeni ili određeni. Neodređeni su oni, koji se u nominativu jedn. muškoga roda svršuju na suglasnik (ili na *o*, koje je postalo od *l*), u istom padežu ženskoga roda na *a* (kratko), a srednjega na *o* ili na *e* (kratko); odredjeni se u istom padežu muškoga roda svršuju na *-î*, ženskoga na *-â*, srednjega na *-ô* ili na *-ê*. Na pr. žût—žúta—žúto, mȉo—mȉla—mȉlo, vrûć—vrúća—vrúće neodređeni su pridjevi, a određeni su: žûtî—žûtâ—žûtô, mȉlî—mȉlâ—mȉlô, vrûćî—vrûćâ—vrûćê. Razlika u značenju među jednima i drugima pokazat će se u sintaksi (§. 457. i dalje); a ovdje se može reći, da je na pr. *mȉlî—mȉlâ—mȉlô* postalo od negdašnjega *milъ-j—mila-ja—milo-je*; od *milъ-j* postalo je najprije *milyj*, onda *milij* i napokon *mȉlî* (v. §. 77*b*), a u *mila-ja*, *milo-je* pošto je ispalo *j*, stegli su se samoglasi, te je nastalo *mȉlâ—mȉlô* (v. §. 114). Ono dodavano *j—ja—je* bilo je u davnini osobita zamjenica, koja je pridjevu davala značenje, što mu ga daje u nekijem jezicima spolnik ili artikul; tako *milî—mȉlâ—mȉlô* odgovara upravo njemačkome: der liebe, die liebe, das liebe i t. d. A služba je spolnika ili artikula potanje određivati ovaj ili onaj predmet. Rečena zamjenica *j—ja—je* dodavala se pridjevima i u drugim padežima jednine i množine, ali mi to ne možemo pokazivati u ovoj gramatici.

b) Neki su oblici određenim i neodređenim pridjevima zajednički, i razlika je samo u akcentu i kvantiteti; ali mnogi pridjevi ni te razlike ne poznaju. Na pr. imamo nominativ jedn. ženskoga i srednjeg roda *žúta*, *žúto* (neodr.), i *žûtâ*, *žûtô* (odr.), ali *mȉlîh* ili *mȉlijeh* u genitivu množ. služi jednako za neodređeni i za određeni pridjev bez ikakve razlike. U davnini toga nije bilo, već se na pr. *žût* u

---

[1]) Enklitike se mogu umetati i kad je koji prilog složen s *god (gođ)*; na pr. *gdje* je *god* trebalo. mil.-obr. 11., *ђе* се *гођ* отеже. posl. XXXVI., *како* je *гођ* било. 162., *кад* би *гођ* јели. 340., *kako* sam *god* mogao. *D* 1mojs. 31.6., *dokle* joj *god* krv ide. 3mojs. 15.26., *kuda* nas *god* pošlješ. is.-nav. 1.16., — *ђе* му је *гођ* мјесто. posl. XXV.

svijem oblicima sklanjalo kao *jèlen*, *žúta* kao *žèna*, *žúto* kao *sèlo;* a određeni se pridjev sklanjao svojim načinom različnim kroza sve oblike od neodređenoga.

207. a) Primjer neodređenoga pridjeva:

Jedn.	N. V.	žût	žút-o	žút-a
	G.	žút-a		žút-ê
	D.	žút-u		žút-ôj
	A.	= N. ili G.	žút-o	žút-u
	L.	žút-u		žút-ôj
	I.	žút-îm, žút-ijem		žút-ôm
Množ.	N. V.	žút-i	žút-a	žút-e
	G.	žút-îh, žút-ijeh	*za sva tri roda.*	
	D.	žút-îm, žútî-ma, žút-ijem	*za sva tri roda.*	
	A.	žút-e	žút-a	žút-e
	L.	= D.	*za sva tri roda.*	
	I.	= D.	*za sva tri roda.*	

Dvoj. N. A. V. žut-a (za muški rod[1]).

b) Ovako ide i *vrûć—vrúća—vrúće* i drugi, koji se u nom. jedn. muškoga roda svršuju na nepčani suglasnik kao *kȓnj*, *lȍš*, *svjȇž* (ovo je upravo ruska riječ), *šúpalj*, *mûđ*, samo što je na kraju *e* (a ne *o*) u nom. i akuz. jedn. srednjega roda[2]). U gen. jedn. može također biti *žútôga* ili *žútôg*, u dativu i lok. jedn. također: *žútôme* (*žútômu*), *žútôm*; tako isto može biti i *vrúćêga* ili *vrúćêg*, *vrúćêmu*, *vrúćêm*. Ovakovi gen. i dat. i lok. jedn. mogu imati samo pridjevi, kojima je akcent drukčiji u neodređenom, drukčiji u određenom obliku; za to na pr. od *mȉo* može neodređeni gen. i dat. i lok. jedn. muškoga i srednjeg roda glasiti samo *mȉla—mȉlu*; tako isto od *bògat* samo *bògata—bògatu* i t. d., oblici *mȉlôga—mȉlôg*, *mȉlôme* (*mȉlômu*)—*mȉlôm*, *bògatôga—bògatôg*, *bògatôme* (*bògatômu*)—*bògatôm* služe samo kao određeni.

c) Pomično *a* ima dosta pridjeva u nom. jedn. muškoga roda; na pr. *dȍbar*—dòbra—dòbro, *hȉtar*—hȉtra—hȉtro, *jȁsan*—jȁsna—jȁsno, *mȑtav*—mȑtva, *nâgao*—nágla, *šúpalj*—šúplja, *tȍpal*—tȍpla, *vȉtak*—vȉtka—vȉtko, *zȁo*—zlȁ—zlȍ i dr. Ovo je pomično *a* nastalo onako kao i u imenica na pr. *lòvac*, gen. *lóvca, vjȅtar*, gen. *vjȅtra* i t. d. (v. §. 135). Između *st*, *št* nema pomičnoga *a*, na pr. *čȉst*, *gûst*, *tȁšt*, *vjȇšt;* vidi u §. 57*c*. Nije svako *a* u nom. jedn. muškoga roda pomično, već mnogo ostaje kroza sve oblike; na pr. *mȅkan*—mȅkana—mȅkano, *pìjan*—pìjana—pìjano, *zȅmljan*—zèmljana i t. d.; gdjekoje *a* može biti nepo-

---

[1]) Što je za dvojinu zamjenica rečeno u bilješki §. 198., to vrijedi i ovdje.

[2]) Pridjevu *smȇđ* piše Vuk u riječn. (1852) srednji rod *smȇđo;* ali u gen. i dat. jedn. određenoga oblika bit će *smȇđêga, smȇđêmu*. — Da u oblicima ženskoga roda *vrućoj, vrućom* i t. d. nema promjene samoglasa *o* u *e*, to se zna iz §. 85*b*.

mično i pomično: *bȍlan*—bȍlana i bóna (t. j. bolna), *vȍljan*—vȍljana i vȍljna. U pomenutom obliku prelazi *l* u *o* na pr. *mȉo*, *zȁo*. Pridjeve *òhol*, *tȍpal* imali smo u §. 80*a*, *bȉo*, *cȉo*, *čȉo*, *ȍbao* pored *bȉjel*, *cȉjel*, *čȉl*. *ȍbal* u §. 80*b*. Ispor. još *òbilan*, *zȁhvâlan* u §. 80*a*, *stâlan* u § 80*b*; *kȁon*, *mîsaon*, *náseon* u §. 85*a*.

d) Vokativ jedn. muškoga roda jednak je nominativu; potvrda za to ima dosta u narodnijem pjesmama: *dobar* čoeče. pjes. I. 30., *mlad* junače. I. 151., *mlad* Jakšiću Mitre. II. 618., *jadan* brate. I. 311., *mio* kume. II. 19., *mio* pobratime. II. 36., III. 20., *mio* svekre. II. 554., *bolan* kume. II. 336., *neznan* krajišniče. III. 251. Ispor. još: *dobar* glase. posl. 59., *jadan* čoeče. prip. 147. I ženski rod ima u vokativu isti oblik, koji u nominativu, na pr. *crna* goro! ali isto tako (osim akcenta u nekijeh pridjeva) glasi i određeni oblik, i ja upravo ne znam, dali se prema *dobar čovječe* govori *dòbra* ženo! ili *dȍbrâ* ženo! a možda i oboje, kad koje. Tako sam isto u sumnji i za vokativ množ., govori li se na pr. *dòbri* ljudi! ili *dȍbrî* ljudi! ili oboje.

208. a) Primjer određenoga pridjeva:

Jedn. N. V.	žût-î	žût-ô	žût-â
G.	žût-ôga, žût-ôg		žût-ê
D.	žût-ôme (žût-ômu), žût-ôm		žût-ôj
A.	= N. ili G.	žût-ô	žût-û
L.	žût-ôme, žût-ôm		žût-ôj
I.	žût-îm, žût-ijem		žût-ôm
Množ. N. V.	žût-î	žût-â	žût-ê
G.	žût-îh, žût-ijeh	*za sva tri roda.*	
D.	žût-îm, žût-îma, žût-ijem		
A.	žût-ê	žût-â	žût-ê
L.	= D.	*za sva tri roda.*	
I.	= D.		

Dvoj. N. A. V. žût-â (za muški rod).

b) Ovako se sklanja i *vrûćî—vrûćâ—vrûćê* i drugi pridjevi, koji ispred *-i* u nom. jedn. muškoga roda imaju nepčani suglasnik. Razlika je samo u tome, što u nom. i akuz. jedn. srednjega roda ne stoji na kraju *o*, već *e*; tako se isto *o* u G. D. L. jedn. muškoga i srednjeg roda mijenja u *e*; imamo dakle *vrûćêga* ili *vrûćêg*, *vrûćêmu* ili *vrûćêm*. Tako Daničić iza *št* u pridjeva *nȉšt* i *tȁšt* uzima *e*: *ništega*. psal. 22.24., 35.10., 37.14., *ništemu*. psal. 41.1., *taštega*. prop. 6.12., 9.9. Ovo odgovara množini *hruštevi, prištevi* i instrumentalu jedn. *plaštem*, *prištem* od: *hrûšt, prîšt, plâšt* (v. §. 137*c*, 146.). Ali Vuk u rječn. (1852) srednji rod rečenijem pridjevima piše *nȉšto*, *tȁšto*; dobro je dakle i: *nȉštôga, tȁštôme*; a pridjevi *vjȅšt*, *òkošt* i nemaju drukčije nego s *o*, na pr. *vjȅšto, vjȅštôga*, *òkošto, òkoštôme*.

209. a) Određenoga sklanjanja drže se dakako i sopstvena imena, koja u nom. jedn. imaju određeni oblik; za to prezimena *Mačvanski, Mušicki, Rački* i slična ne mogu u drugijem padežima drukčije glasiti nego pridjev *žûtî*, dakle u gen. *Mačvanskoga, Mušickog*, dat. *Račkome* (Račkom) i t. d. Ovo vrijedi i za slična prezimena iz drugih slavenskih jezika, kao što su na pr. *Kraševski, Palacki, Žukovski* i dr. Tako od *Hrvâtskâ, Bànjskâ* ne može vokativ izlaziti na *o* (kao od riječi *žèna*) ni dativ i lokativ na *-i;* po složenom sklanjanju idu i druga ovaka mjesna imena kao: *Vèlikâ, Dùbokâ, Brčkô* (gen. Brčkôga i t. d.); ali za *Gàcko* v. §. 158*c*. Prema tome je sasvijem u redu, što od mjesnijeh imena *Plàškî, Ìmoskî* lok. jedn. glasi *Plaškome*. rječn. (1852) kod Вера и Врњика, — Имоскоме. pjes. I. 132.

b) U sklanjanju imenica je zakon, da *k—g—h* u nominativu množ. ispred *i* prelazi u *c—z—s*, na pr. *junáci, drûzi, siròmasi* (v. §. 136*a*), a u sklanjanju neodređenoga i određenoga pridjeva toga mijenjanja danas više gotovo nema, već *k—g—h* ostaje bez promjene; na pr. *jaki, blagi, suhi* (a nekad je bilo po zakonu: *jaci, blazi, susi*, v. §. 62*a*, 91*a*, 100*a*). Izuzetak će biti samo *svìkolici* od: *sȁvkolik* (v. §. 204*a*); što se u poslovici govori: na koga su *mnozi*, na toga i bozi (posl. 188), to je samo sroka radi.

c) Osobina je južnoga govora, što se na gotove oblike pridjeva i zamjenica dodaje kao navezak *zi*, na pr. nom. množ. *ludizi*. posl. 65., *veljizi*. posl. 72. mjesto *ludi, velji*; tako je i: *drugojzi*. pjes. I. 81., *crkovnojzi*. 92., *kojojzi*. 94. mjesto *drugoj* i t. d. Ovaj navezak *zi* nalazimo i u obliku *njójzi* (pored *njôj*), koji je dobro poznat i izvan južnijeh krajeva (v. §. 195*a*), a imamo ga i u *njézin* (pored *njên*, v. §. 197). Ovdje se može dodati, što Vuk piše u rječn. (1818) LII., da se »đešto u Srbiji« može čuti u množini *tîzî, tîzîh* i *tîzijeh, tîzîm* i i *tîzijem, tîzîma* od zamjenice *tâj*. Od svega ovog u književni jezik ide samo *njójzi* (i *njézin*). Vidi o ovome *zi* još u posl. XXXIII.

210. Posvojni pridjevi, koji se u nom. jedn. muškoga roda svršuju na *-ov* i *-in*, drže se po pravilu neodređenoga sklanjanja. Na pr. *brȁtov* ima u gen. jedn. muškoga i srednjeg roda *brȁtova*, u dat. i lok. jedn. tijeh dvaju rodova *brȁtovu;* tako i *sèstrin* u prvom obliku ima *sèstrina*, u drugome *sèstrinu* i t. d. Tako Vuk u svojim djelima i sklanja te pridjeve, ali često ih uzima on i u određenom obliku; na pr. o postanju *njiovom*. pjes. (1824) XX., žive prilično *njiovom* činu. dan. (1827) 112., po *njiovom* čoveku. dan. (1828) 211., ka gospodu Bogu *njihovome*. luk. 1.16., koljena srodstva *njiovog*. dan. (1827) 122., zakon drukčiji od *njihovoga*. kovčež. 5., iz *njihovoga* kraja. mat. 8.34., *njegovome* gospodaru. dan. (1829) 28., po ustavu *njegovom*. pisma 24., carstvu *njegovom* ne će biti kraja. luk. 1.33., о какоме

његовом имењаку. posl. 103., da je preda mužu *njenome*. mil.-obr. 61., na ustavke *njezinoga* krsnog imena. kovčež. 46., u trbuhu *kitovom*. mat. 12.40., u naručju *očinom*. jov. 1.18., u domu *Judinom* d. ap. 9.11., u dvoru *Irodovom*. 23.35. у путовању *Фортисовом* по Далмацији. pjes. III. 527., upravitelj dvora *kneževoga*. pjes. IV. predgov., po nagovoru *Rodofinikovom*. prav.-sov. 79. I u Daničića ima ovakijeh oblika, ali manje nego u Vuka: za sramotu učinjenu *njihovom* redu. istor. 61., na *njihovom* se mjestu javljaju. 119., da pripadne bratu i sinu i *njihovom* potomstvu. 175., imenujući svaku kuću po *njezinom* starješini. 68., na kraju *njezinom*. pisma 71., i k porodu *njezinom*. 317., na *kraljevom* dvoru. istor. 43., u *kraljevom* pismu. 313. I u narodnijem pjesmama ima toga: kad su došli *Omerovom* dvoru. pjes. I. 254., za potkove konja *Mirkovoga*. 338., pokraj puta druma *carevoga*. 398., i tako ti leba *carevoga*. II. 484., i on jaše đoga *babovoga*. II. 176., sproć čestitog lica *kraljevoga*. II. 483., da mi pošlje *njegovoga* laka dževerdana. III. 412., bijaše se mnogo začudila *njegovome* stasu i obrazu. III. 484., i potpuni šanca *Petrovoga*. IV. 222. Stiha radi nalazi se u pjesmama i za nom. (vok.) jedn. muškoga roda oblik na *i* od ovakijeh pridjeva: valio se *Apićevi* Paja. I. 630 (iz Bačke), no ja jesam *carevi* delija. II. 273., ođede me *carevi* vezire. 276., o Turčine, *carevi* telale! 345., ni *Hristovi* zakon izgubiti 614 (iz Bjelopavlića), a to viđe *carevi* vezire. III. 49., aman malo, *pašini* dželate! IV. 222. Ispor. i *žukovi* cvijet. prip. 142. — Mi smo već u §. 12. rekli, da određeni oblici od pomenutijeh pridjeva ne idu u književni jezik, premda ih se nalazi i u Vuka.

211. I obrnuti se pojav nalazi u narodnijem pjesmama, osobito u onima iz istočnijeh krajeva, t. j. da pridjevi, koji se u nom. jedn. muškoga roda svršuju na *-i*, imaju kašto neodređene oblike. Na pr. a ti *muška* čeda ne rodila! pjes. I. 323., a ja sam roda *gospodska*. 391., Maru prose za *bugarska* bana. 550., od švalera *bolja* roda nema. 637., i *junačka* mesa naranio. II. 328., krasna ti si, *gospodska* pogleda. 418., neka radi po *gospodsku* dvoru. 490., njima Todor *višnja* Boga nazva. 491., al' ne možeš *bolja* gospodara (prekupiti) 640., ja pogubih *turska* četobašu. III. 188., stade piska po *gospodsku* dvoru. 511., al' je dete kolena *ajdučka* i *junačka* srca slobodnoga. III. 41., jedan junak lica *đevojačka*. 337., uvatiću *srpska* poglavara. IV. 212., š njim darovat *bosanska* vezira. 315. Premda ovi oblici nijesu načinjeni stiha radi, opet su oni u običnom govoru velikoga dijela naroda tako neobični, da se ne mogu uzimati u književni jezik.

212. Za što se danas govori i *žûtôga* i *žûtôg*, t. j. za što se skrajnje *a* krnji, to će se reći u §. 215., a za porabu tijeh dvaju oblika u Vukovim i Daničićevim djelima upamtit ćemo ovo: kad je

samo jedan takav oblik, onda je u njih dulji (*žutoga*) običniji, ali i kraći se (*žutog*) dosta često nalazi. Na pr. do *Novog* Pazara. mil.-obr. 19., pošalje *svog* sina. 22., ostavi *svog* sekretara. 40., iz *šabačkog* polja. 41., **Конављани су сви закона *римског*.** pjes. I. 19., **који су *турског* закона.** 261., pokraj mora *galilejskog*. mat. 4.18., pomoću kneza *đavolskog*. 9.34., do *današnjeg* dana. 11.23., ne znam *tog* čovjeka. 26.72., blizu *onog* mjesta. jov. 6. 23., bijahu *ćilimarskog* zanata. d. ap. 18.3., kroz *jednog* čovjeka. rimlj. 5.12., **колико сам ја до сад народа *нашег* виђео.** posl. XIII., по својству *Српског* језика. 27., između vode Morave i Cetine, *adrijatskog* mora, *skadarskog* jezera i vode Drimca. *D.* istor. 1., dosta junaštva i *postojanog* duha. 6., dozva u pomoć Ludovika, kralja *ugarskog*. 83., skrati službu *svetog* Vasilija. pisma 11., otkrivaju tajne *čovječijeg* srca. 36., izađe iz *zatvorenog* oltara i moli se. 56., iz ropstva *misirskog*. 196., obuzme *unutrašnjeg* čovjeka, 253., nema *nikog*, da mi pomože 278., zalog *opšteg* spasenja. 358., bolji su od zlata i *dragog* kamenja. psal. 19.10., od sabora *velikog*. psal. 40.10. Ispor. čija suša, *tog* i more, čije polje, *tog* i grad. posl. 347., idem, da tražim majstora *kakvog*. prip. 45., posle *nekog* vremena. 52., da ga *lepšeg* u svetu nema. 69., nigde *nikog* nema. 171.

213. a) Kad se nađu dva ili tri oblika, o kojima je govor, jedan do drugoga ili su rastavljeni riječcama, kao što su *i*, *ili*, onda je obično: *1.* da oba ili sva tri oblika izlaze na *ga*, *2.* da se prvi oblik svršuje na *ga*, a drugi ili drugi i treći na *g*; a može i tako biti, da prvi i drugi izlazi na *ga*, treći na *g*. Premda su oba načina veoma obična, ali bih gotovo rekao, da je *2.* još običniji od *1.* Primjeri za *1.* način: na utoku *velikoga* i *maloga* Timoka. dan. (1827) 51., posle *dugoga* i *strašnoga* boja. mil.-obr. 3., ni *koga drugoga* da ne sluša. 21., od *toga* se *strašnoga* glasa razbegne. 42., posle *mnogoga narodnoga* pravdanja. 91., од *једнога турскога Циганина*. pjes. I. 241., opomenuti se *svetoga* zavjeta *svojega*. luk. 1.72., poznaju tebe *jedinoga istinoga* Boga. jov. 17.3., od *ovoga pokvarenoga* roda. d. ap. 2.40., do *samoga današnjega* dana. rimlj. 11.8., **кад ко са *свога доброга* и *великога* имена допадне какве муке.** posl. 59., **стане се стиђети *свога пређашњега* стања.** 121., **који *никаквога другога* посла нема.** 168., iz *samoga* života *narodnoga*. *D.* istor. 55., ogledalo *ondašnjega građanskoga* života. 56., do *onoga nepravednoga* ukora. 75., poslije *ovoga velikoga* sveštenika. pisma 11., prizove Duha *svetoga poslanoga* apostolima. 31., o zalasku *prvoga* vidjela *danoga* svijetu. 42., u slavu *kakvoga* praznika *gospodnjega*. 49., usred *svega ovoga* kušanja. 124., poslije *ovoga znamenitoga* hoda 191., iz *staroga* i *novoga* zavjeta. 231., *dragoga mojega* ne bješe. pjes. 5.6. Ispor. samo *onoga matoroga* psa da ostave. prip. 16., izvadi novčić

svojega negdašnjega sluge. 52., preko *onoga gosposkoga* odela. 80., kćer *drugoga većega* cara. 185.

b) Primjeri za 2. način: između *današnjega slavenskoga* i *srpskog* jezika. dan. (1826) 41., između *maloga* i *velikog* Božića. 72., do *posljednjega turskoga* i *austrijskog* rata. dan. (1827) 25., u gradovima *prvoga* i *drugog* reda. 48., u senatu je svaka naija imala po *jednoga svog* senatora. mil.-obr. 6, sekretar *velikoga* suda *narodnog*. 30., od *ovoga novog* zuluma 72., da se prođu *toga ludog* iskanja. 174., čuvajte se kvasca *farisejskoga* i *sadukejskog*. mat. 16.6., imaše *jedinoga svojega milog* sina. mark. 12.6., u *jednoga bogatog* čovjeka. luk. 12.16., bješe *onoga istog* zanata. d. ap. 18.3., nema ni *jednoga ciglog*. rimlj. 3.12., кад ухвате *какога великог* лепира. posl. 98., каже се за *доброга* старјешину *народног*. 285, od unutrašnje potrebe *samoga narodnog* života. *D.* istor. 5., podizanje *unutrašnjega* dobra *zemaljskog*. 55., u razvijanju *svojega građanskog* života. 75., dođe do *sjajnoga unutrašnjeg* i *spoljašnjeg* razvitka. 125., opominješ li se *noćnoga anđelskog* pojanja? pisma 4., liturgija apostola Jakova, *prvoga* episkopa *jerusalimskog*. 11., u ime *svega* roda *ljudskog*. 40., spominjanje *ovoga pravednog* stradalnika. 124., u čistijem talasima *tihoga galilejskog* mora. 318., iz *jednoga blagodatnog* izvora. 358., poslije *svega ovoga previsokog* razmišljanja. 157., prema važnosti *ovoga višega anđelskog* obraza. 263. izagnaj iz njega *svakoga zloga* i *nečistog* duha. 184. Ispor. od *carskoga* ili *gospodskog* roda prip. 68., vidite *svoga hvaljenog* sina. 80., do *našega krsnog* imena. 98., opazi *svojega prvog* muža. 197. — U primjeru: čašću jedan *drugoga većeg* činite. (rimlj. 12.10.) ta dva akuzativa imaju različnu sintaktičku službu.

214. Rijetko se oba ili sva tri oblika svršuju na *g*, tako je isto rijetko, da oblik na *g* stoji pred oblikom na *ga*. Primjeri za prvo: onđe nema *nikakog samoglasnog* slova. dan. (1826) 41., preda seljacima *onog vezanog* čoveka. mil.-obr. 181., znak vidjela dvojakoga jestastva spasiteljeva, *Božjeg* i *čovječijeg*. *D.* pisma 16., ne praznuje crkva ni *jednog jevanđelskog* događaja s tolikom radošću. 288. — Primjeri za drugo: od *onog istoga* roda. dan. (1826) 120., zar psuješ *Božijeg* poglavara *svešteničkoga*? d. ap. 23.4., sevastokratora *tesalskog* i *lokridskoga*. *D.* istor. 31., poslije *svakog silnoga* stiha. pisma 81., gorku promjenu *prvog* života *našega*. 90., liturgija *svetog* Vasilija *velikoga*. 150., vrijeme od *jednog* do *drugoga*. 274., za spomen *ovoga radosnog* dolaska *gospodnjega*. 118. — U primjeru: скупи око 400 коњика све по избор јунака *бољег* од *бољега* (pjes. IV. 461.) ova dva oblika imaju različnu sintaktičku službu.

215. Od onijeh zamjenica i pridjeva, koji u gen. jedn. imaju nastavak *-oga* (ili *-og*), izlazi danas dativ i lokativ jedn. trojako, na pr. *tȍmu*, *tȍmē*, *tȍm* ili *žȕtômu*, *žȕtôme*, *žȕtôm*: od onijeh pak riječi, koje

u gen. jedn. imaju *-ega* (ili *eg)* imamo u rečena dva padeža samo na dva načina, na pr. *nášemu*, *nášem* ili *vrûćêmu, vrûćêm.* Po dokazivanju istoričke gramatike oblik na *-omu* (ili *-emu)* služio je u davnini samo za dativ jedn. muškoga i srednjeg roda, oblik na *-om* (ili *-em)* samo za lokativ. Po malo se zakon ovaj pomeo, te je i *-omu* i *-om* (ili *-emu*, *-em)* uzeto za oba padeža, a k tome je još došao i treći oblik, koji je tako nastao, što se nastavku *-om* počelo dodavati *-e,* te je nastalo *-ome* i u dativu i u lokativu. Ovo je ono isto *e*, što smo ga već imali u instr. jedn. *mnóme*, *njíme*, *njóme, číme* pored *mnôm* i t. d., a u §. 70*c* rečeno je za nj, da mu se ne zna izvor. Tako se isto ne zna, za što ovo *e* nije prionulo na nastavak *-em*, za što se na pr. nije razvilo *našeme, vrućeme.* Kad je ovako narod sastavio dva i tri oblika u istom padežu, počeo je krivo osjećati, da je na pr. *tȍm, nášem, žûtôm* okrnjeno od *tȍmu*, *nášemu*, *žûtômu* ili od *tȍmê, žûtôme*, pak je to krnjenje prenio i u genitiv i tako je nastalo *tȍg*, *nášeg*, *žûtôg* pored *tȍgâ, nášega*, *žûtôga.*[1])

216. Oblik na *-omu* danas je u književnom jeziku za dativ mnogo rjeđi od oblika na *-ome* i *-om.* Za oblik na *-omu* nalazi se nekoliko potvrda u narodnijem poslovicama, što ih je Vuk izdao: kako *komu* napiješ . . . 126., ko *drugomu* jamu kopa . . . 137., *komu* je zlo, *tomu* i naopako, — *komu* vrag, *tomu* i đavo, — *komu* se više da, od togaj se više i pita. 148., *komu* se mačka umiljava, onoga i ogrebe. 149., lijepo je *svakomu* milo. 170., ne bi *jednomu* dobro, dok *drugomu* ne bude zlo. 193., obećanje je *ludomu* radost. 228., teško je *mudromu* među budalama besjediti. 314., šteta i *ludomu* oči otvori. 353. Tako je i u prip. 128: *nikomu* ne ću kazivati; vrlo rijetko u pjesmama: k *tomu* vreme za pojanje. I. 511. U Daničića se također nalazi samo nekoliko primjera: prenosi nas k *veselomu* glasu. pisma 75., obriče narodu *ovomu.* 154., akatist *preslatkomu* Isusu. 209., da bi se sprali grijesi *pomenutomu.* 361., reče *onomu,* koji činjaše krivo. 2mojs. 2.13., *svakomu* vještom čovjeku dadoh. 2mojs. 31.6., da se klanjaš *drugomu* bogu. 2mojs. 34.14., neka dade *onomu*, kome je skrivio. 4mojs. 5.7., ako nema nikoga, *komu* bi pripala naknada. 4mojs. 5.8., tako ću učiniti svemu tom zboru *zlomu.* 4mojs 14.35., ko može suditi narodu tvojemu tako *velikomu?* 2dnevn. 1.10, otvorih *dragomu* svome. pjes. 5.6., ide *dragomu* mojemu. 7.9. Ako je već dativ na *-omu* sasma rijedak, a ono je takav lokativ još mnogo rjeđi: ko o čemu misli, o *onomu* i sanja. posl. 151.

---

[1]) Ovo krnjenje u gen. jedn. nije starije od 200 godina; Daničić u svojoj „istoriji obl.“ 159. navodi istina već iz XV. vijeka primjer (jedan jedini): **нашегь**, ali ja držim, da je tu **ь** grijeśka pisara mjesto *a*, jer u istoj (sasma kratkoj) ispravi ima zapisano i **отворьнь** mjesto **отворень**, t. j. **ь** stoji grijeskom mjesto *e*.

b) Vuk u svojoj gramatici pred rječnikom (1818) postavlja do duše u primjerima za sklanjanje oblike *tomu*, *komu*, *žutomu* i za dativ i za lokativ, ali sam u svojim djelima ne upotrebljava on gotovo nikad ovijeh oblika ni za dativ ni za lokativ. Evo ovo su (mislim) jedini primjeri iz njegovijeh djela za oblik na *-omu*: *nikomu* ne kazuj. mat. 8.4., по свему народу *српскому*. posl. XXXIII., u *slavenskomu* prijevodu. drž.-izd. III. 338., ali ovo pošljednje dolazi u Vukovu rukopisnom odgovoru N. Gruiću, i ne zna se, bi li Vuk tako ostavio, da je taj odgovor izdao štampom na svijet.

217. a) Dativ jedn. jednako obično izlazi na *-om* i *-ome*, a na *-emu* običnije nego na *-em;* za to će za prva tri nastavka biti dosta samo po nekoliko primjera: *-om*: odredi mu po 500 groša na mjesec, a njegovim bimbašama i buljubašama *kom* 200, *kom* 100. dan. (1826) 79., oni poruče *Crnom* Đorđiju. mil.-obr. 7., zadali jedan *drugom* veru. 74., biće kriv paklu *ognjenom*. mat. 5.22., teško *onom* čovjeku. 18.7., otvori oči *rođenom* slijepcu. jov. 9.22., *nikom* ne kazuj. d. ap. 23.22., рекли Турци *некаком* чоеку. posl. 55., *kom* obojci, *kom* opanci. 148., некакав, *ком* су . . . око извадили. 196., nije se *tom* kolaču nadao. 218., uzme batinu, pa *kom* nogu, *kom* glavu odbije. prip. 180., on kaže *svom* zetu. 185., pokorna *srpskom* knezu. *D.* istor. 2., ne pripada njemu pohvala, nego *jednom* od njegovijeh našljednika. 3., *latinskom* sveštenstvu bi zabranjeno. 57., stavio bi ka hljebu *izabranom* za svetu tajnu. *D.* pisma 8., blago *onom*, ko ima. 82., prelazeći k *radosnom* čekanju. 102., dobra, koja je učinio Hristos rodu *ljudskom*. 230., priteče k *ovom* pristaništu 264., *jednom* bješe ime Falek. 1mojs. 10.25., dade caru *asirskom*. 2dnev. 28.21., na podsmijeh sam prijatelju *svom*. jov 12.4., šaljite gospodaru *zemaljskom*. is. 16.1.

b) *-ome*: da *turskome* caru plaćaju. mil.-obr. 4., da je njemu *samome* žao. 77., *tome* nije sad vreme. 91., došavši k *prvome* reče. mat. 21.28., odvedoše ga poglavaru *svešteničkome* Kajafi. mat. 26.57., ne će se dati rodu *ovome* znak. mark. 8.12., kad se one čuđahu *tome*. luk. 24.4., ide k *svijetlome* ćesaru. d. ap. 25.25., napasti, koja bješe tijelu *mome*. gal. 4.14., ovdje je *tome* najzgodnije mjesto. *D.* istor. 11., da su *novome* manastiru bila dana mnoga sela. 23., *pravoslavnome* sveštenstvu bi zadana dužnost. 57., ali se ne nadaj *mnogome* od moje nevještine. pisma 4., koji jedan *drugome* javljahu. 18., da će se dati *svakome*, koji vjeruje. 28., blago *onome*, koji može. 34., kad se rodu *ljudskome* poče smrkavati. 42., prekrasna molitva *raspetome* Hristu. 59., polako nas privodi k *pravome* postu. 85., koji je legao na prsi *milome* učitelju. 168., to je temelj *svetome* krštenju. 178., nadjede ime *onome* mjestu. 1mojs. 32.30., da uče *tome* i sinove svoje. 5mojs.

4.10., kaži svemu domu Judinu i *ostalome* narodu. 3car. 12.23., to je dio od Boga čovjeku *bezbožnome*. jov 20.29.

c) *-emu*: pomozi *mojemu* nevjerju. mark. 9.24., putu *Božijemu* učiš. mark. 12.14., k sinu *čovječijemu*. jov. 1.51., zahvaljujem Bogu, *svojemu*. rimlj. 1.8., svjedoči *našemu* duhu. rimlj. 8.16., veći će služiti *manjemu*. rimlj. 9.12., кад се ко руга *мудријему* од себе. posl. 239. *starijemu* bratu ostajaše od oca vlast, a ne *mlađemu*. *D.* istor. 3., steče imenu *svojemu* vječni spomen. 15., u ime svega roda ljudskog, *kojemu* duša tuži, što je pao. pisma 40., lijepo govori srcu *našemu*. 123., obriče narodu *Božijemu*. 154., Melha rodi sinove bratu *tvojemu*. 1mojs. 22.20., rekne *srednjemu* bratu. prip. 111.

d) *-em*: клетва *туђем* псетету. posl. 44., ali je obično pripadalo *najbližem* rodu. *D.* istor. 69., dobra, koja je Gospod učinio rodu *čovječijem*. pisma 29.

218. a) U lokativu jedn. ne može se reći, da je koji od četiri nastavka: *-om, -ome, -emu, -em* više ili manje običan od drugoga. Za svaki će biti dosta po nekoliko primjera: *-om:* po *tom*. mil.-obr. 4., 6., 39., po *starom* običaju. 142., meni treba u *onom* biti, što je oca mojega. luk. 2.49., na *ovom* narodu. luk. 21.23., u plamenu *ognjenom*. d. ap. 7.30., u *crvenom* moru. d. ap. 7.36, у *том*. posl. XXVIII., po *porodičnom* pravu. *D.* istor. 5., na *carskom* dvoru. 54., po *tom*. pisma 14., 30., 40., na *strašnom* sudu Hristovu. 27., 205., po *starom* običaju. 44., dio u životu *vječnom*. 66., u *onom* dolu. 1mojs. 26.19., na sinu *svom*. 2mojs. 32.29., u narodu *tvom*. 4mojs. 5.21., na jeziku *mom*. psal. 139.4., u *tom*. jov 6.29. šator, u *kom* nastavaju. jov 21. 28. i t. d., i t. d.

b) *-ome:* po nagovoru *francuskome*. mil.-obr. 26., ostanu u *velikome* šancu. 109., u pašaluku *beogradskome*. 131., у дјетињству *моме*. pjes. I. 501., u Vitlejemu *judejskome*. mat. 2.1., u Kapernaumu *primorskome*. mat. 4.13., o danu *tome*. mat. 24.36., u *tjelesnome* obliku. luk. 3.22., o *томе*. posl. XIV., у *карловачкоме* миру. XVIII., o *овоме* нека буде доста. XXI., у *женскоме* роду. XXXVI., u *takome* smislu. *D.* istor. 6., po *starome* običaju. 19., u području *svome*. 65., po *tome* pisma. 10., 58., 184., u *tome*. 17., 34., u *šestome* vijeku. 18., prema *znatnome* vremenu. 19., u *blagome* licu. 42., u *samome* početku. 182., na *strašnome* sudu Hristovu. 210., na putu *svome*. psal. 2.12., po *dugome* putovanju naiđu. prip. 9. i t. d., i t. d.

c) *-emu*: u *donjemu* gradu. dan. (1828) 212., ostane u *najvećemu* očajaniju. mil.-obr. 82., u šančevima namesti starešine (u *donjemu* Jovana Dobraču, a u *gornjemu* Raića). 95., у језику *нашему*. pjes. I. 21., у *горњему* челу. 79., у *садашњему* времену. 82., u srcu *svojemu*. mat. 5.28, mark. 11.23., u odijelu *ovčijemu*. mat. 7.15., u carstvu *tvojemu*. mat. 20.21., o carstvu *Božijemu*. luk. 4.43., nijesi poznao vre-

mena, u *kojemu* si pohođen. luk. 19.44., po *našemu* gradu. d. ap. 16.20, po *unutrašnjemu* čovjeku. rimlj. 7.22., u *tuđemu* jarmu. 2kor. 6.14., у народу *нашему*. posl. VII., IX., XX., *по горњему* правилу. XII., по *општему* обичају. XXXI., na *tvrđemu* temelju. *D.* istor. 54., po *pređašnjemu* dogovoru. 122., u *svojemu* pismu. 222. na *jutrenjemu* kanonu. pisma 84., po savjetu *đavoljemu*. 89, čovjek stvoren po obličju *Božijemu*. 104, da se po *mojemu* imenu prozovu. 1mojs. 48.16., po imenu *svojemu*. 4mojs. 32.42. Ispor iz nar. pjesama: na *mojemu* divnu igralištu. I. 183., Bog zna, jesi u golemu jadu, — kiridžija, ti si u *goremu*. 509., zašt' ja ranim u *mojemu* dvoru devet nemo, drugo devet slepo. II. 8., svega dosta u dvoru *tvojemu*. 181., svašta dosta u dvoru *našemu*. 256., jedno mu se srce umorilo, a drugo se jako razigralo, na *trećemu* ljuta guja spava. 409., ne gubi me na moru *sinjemu*. III. 82., šta će hajduk u dvoru *mojemu?* 372., o Krstovu danu *jesenjemu*. IV. 272., 529.

d) *-em:* po *pređašnjem* običaju. mil.-obr. 201., u *manjem* smislu. *D.* istor. 6., ono platno, u *kojem* je Hristos pogreben. pisma 26., radi o spasenju *svojem*. 72., u *pređašnjem* pismu. 92., u *kojem* bješe spasenje. 96., u tijelu *čovječijem*. 107., u obliku *golubinjem*. 177., donesu gornji prostirač i prostru ga po *donjem*. 343., reče u srcu *svojem*. 1mojs. 8.21., u sjemenu *tvojem*. 1mojs. 22.18., prema gospodaru *mojem*. 1mojs. 24.27., u mjestu *vašem*. 5mojs. 12.12.

e) Ne škodi dodati ovdje, da je u lokativu *-emu* u Vuka običnije od *-em*, a u Daničića je opet *-em* običnije od *-emu*.

219. a) Kad se nađu dva ili tri dativa ili lokativa jedn. od pridjeva ili zamjenica, mogu oba ili sva tri imati isti završetak, ali je u Vuka i u Daničića mnogo običnije, da im se završetak razlikuje (na pr. ako jedan oblik izlazi na *-ome*, drugi da izlazi na *-om* i t. d.), a osobito paze oni, da kraći završetak (*-om* ili *-em*) ne dođe pred dulji (*-omu* ili *-emu*), a to se lijepo slaže s onijem, što smo vidjeli u § 213*b*. za genitiv na *-g* i *-ga*. — Da vidimo najprije dativne oblike.

b) oblici se svršuju jednako: poklanjao . . . . . *drugome svakome*. dan. (1826) 90., napiše knjigu *jednome* prijatelju *svome*. dan. (1828) 149., te se prikuči k *samome* šancu *turskome*. mil.-obr. 88., pisma *visokopreosveštenome* gospodinu Platonu Atanackoviću *pravoslavnome* vladici *budimskome*. pisma (u natpisu), tako će biti i *ovome* rodu *zlome*. mat. 12.45., i *prvome* dakle prebiše golijeni i *drugome raspetome* s njim. jov. 19.32., *jedinome premudrome* Bogu slava va vijek. rimlj. 14.26., реку просци *ђевојачкоме* оцу или *другоме коме* од рода. posl. 122., da će se vratiti k *samostalnom državnom* životu. *D.* istor. 123., kažu grijehe svoje *jednom osveštanom* čovjeku. pisma 204., ko može suditi na-

rodu *tvojemu* tako *velikomu?*[1]) 2dnevn 1.10., ide *dragomu mojemu*. pjes. 7.9., činiće silu *bližnjemu svojemu*. is. 3.5., otrči *svome starome* gospodaru. prip. 54., da bježi *ovome drugome*. 196., ne da *nikome drugome*, do *onome*, koji .... 207.

c) oblici se svršuju različno: blagodariti *svijetlome* i *čestitom* knezu. dan. (1827). 58., nije bila naučena *takome trudnom* putu. 139., da će davati *određenome carskom* činovniku. mil.-obr. 31., ali ne će *nikome drugom* (da se predadu). 112., *svakome* se *pametnom* čovjeku može dokazati. pisma 3., ja hoću i *ovome pošljednjemu* da dam kao i tebi. mat. 20.14., opraštamo *svakome* dužniku *svojemu*. luk. 11.4. umom svojijem služim zakonu *Božijemu*, a tijelom zakonu *grjehovnome*. rimlj. 7.25., **владици** *црногорскоме* **и** *брдском*. posl. III., **препоручим пријатељу своме, г. Димитрију Милаковићу,** *црногорскоме народном* **секретару**. XXV., **каже то** *ономе другом*. 4., sebe nazivahu kraljevima *svemu srpskome* narodu. *D.* istor 1., to je temelj *svakome državnom* poretku. 14., za sramotu učinjenu *drugom kome*. 61., namijeni carstvo *zakonitome* i *jedinom* sinu. 76., evo ti postanka *drugome velikom* uhodu. pisma 9., najznatnija *svemu* rodu *ljudskome*.. 104., poklon *časnome* krstu *gospodnjemu*. 110., k *nježnome pristupačnijemu* osjećanju. 147., prelazi k *ovome pošljednjemu* danu. 211., da se zaruči (kaluđer) *velikome* i *anđelskom* obrazu. 261., pristupi k *svojemu pokojnom* sinu. 366., *svemu* zvjerinju *zemaljskom* dao sam. 1mojs. 1.30., skriviše gospodaru *svojemu*, caru *misirskom*. 1mojs. 40.1., *svakomu vještom* čovjeku dadoh. 2mojs. 31.6., prema *milome* mužu *svom*. 5mojs. 28 56., za gradnju doma imenu *tvojemu svetome*. 1dnevn. 29.16., da se opremo *tome* mnoštvu *velikom*. 2dnevn. 20.12., milostiv *ništemu* i *ubogom*. psal. 72.13., nije učinio ni *jednome drugom* narodu. psal. 147.20., otvorih *dragomu svome*. pjes. 5.6., zapjevaću *dragome svojemu*. is. 5.1., dâ *onome* bratu *najmlađemu*. prip. 102., reče *onome bogatom* čoeku. 208.

d) Protivan je navedenom pravilu primjer: tako ću učiniti, *svemu tom* zboru *zlomu*. *D.* 4mojs. 14.35., a naprotiv s njim se lijepo slaže primjer: nosi drugu potvrdu *ovome radosnom* nadanju *našemu*. *D.* pisma 328., gdje su tri dativa, i svaki ima drukčiji završetak! — A sad da vidimo primjere za lokativ.

220. a) šta ću činiti u *ovome očajanome* stanju. dan. (1827). 139., у *овоме истоме* значењу. pjes. I. 261., po *svome krivome* znanju. pisma 14., u *mome srpskome* rječniku. 46., ni na *ovome* svijetu ni na *onome*. mat. 12.32., по *свему* народу *српскому*. posl. XXXIII., у *овоме* и у *родителноме* падежу. XXXVII., u *širem* i *užem* smislu. *D.* istor. 9., u *sadašnjem rudničkom* okrugu. 23., u *samostalnom* životu *svom*. 70., u *ovom višem* redu. *D.* pisma 14., po *starome milostivome* običaju. 42., u

---

[1]) Iste ove riječi dolaze u knjizi 3car. 3.9., samo što tamo stoji *velikom*.

nekom duhovnom strahu. 100., kazati što o *pošljednjem milostivom* djelu. 359., u *cijelom* kraju *tvom*. 2mojs. 13.7., u *svem* domu *mojem*. 4mojs. 12.7., u *svetom* dvoru *svom*. psal. 11.4.

b) gotovo se jednako sklanjaju i u *slavenskome* i u *srpskom* jeziku. dan. (1826) 64., na *svemu onome* kraju. 76., po *onome istom* prijatelju. 86., u *lanjskome mom* zabavniku, — u *mome lanjskom* zabavniku. mil.-obr. 1., u *ovogodišnjemu mom* zabavniku. 4., pri *svemu tome* Srbi ostave Deligrad. 16., u *opštemu evropskom* ratu. 43., u *ovome očajanom* stanju niko nije umeo. 82., u *ovome* za svako društvo ljudsko *najprečemu* poslu. dan. (1834) 49., na obruču *srebrnome* i *pozlaćenom*. pisma 4., u *današnjemu bugarskom* jeziku. 4., u *ostalome svemu* narodu. 19., prema *slavenskome* i *ruskom* jeziku. 37., u *samome najstarijemu slavenskome* mjesecoslovu. 51., po *desnome tvom* obrazu. mat. 5.39., u rodu *ovome preljubotvornome* i *grješnom*. mark. 8.38., po *svemu onom* kraju. luk. 4.14., nema ni u *jednome drugom* spasenija. d. ap. 4.11., po *svemu* licu *zemaljskome*. d. ap. 17.26., u *vašemu smrtnom* tijelu. rimlj. 6.12., na *smrtnome* tijelu *našemu*. 2kor. 4.11., u *svakome dobrom* djelu kološ. 1.10., po Silvanu, *vašemu vjernom* bratu, pišem vam ovo. 1petr. 5.12., по *данашњему караилашком* изговору. posl. XXVII., у *свему сусједноме* приморју. XLVII., у *правоме и постојаном* новцу. 144., на тијелу *своме или туђему*. 195., у *нашему народном* језику. prip. X., pri *svemu tome* on još priznavaše. *D.* istor 6., ostaje u *svome pravom* značenju. 13., u *svemu opštinskome* životu. 71., po *ovome pošljednjem* zapisu. 175., po *ovome visokom* značenju. pisma 15., prema *ovome prvom večernjem* stihu njegovu. 78., ne misliš o *strašnome smrtnom* času. 84., na *šestome vasiljenskom* saboru. 93., na *dalekome svojem* putu. 322., u *svemu tome* što činiš. 2car. 14.19., u *onome mome pokvarenom* zubu. prip. 7., u *obližnjemu jednom* selu. 47., po *svemu onome* kraljevstvu. 108., u *jednome velikom* kazanu. 112.

c) Protivno je pravilu: nepromjenita u *unutrašnjem* životu *svojemu*. *D.* istor. 141., a lijepo mu odgovara: na *jednome prednjemu poderanom* listu. dan. (1826). 33., gdje svaki od tri pridjeva ima drukčiji oblik!

221. a) U instrumentalu jedn., u D. L. I. množ. pored *žûtîm* govori se i *žûtijem*, tako isto u gen. množ. *žûtîh* pored *žûtijeh*. Vuk upotrebljava jedne i druge oblike od svijeh zamjenica i pridjeva, ali su dulji oblici (t. j. oni na *-ijem, -ijeh*) u njega običniji od kraćijeh, i to je sve, što se može za Vuka u toj stvari reći, pravilo se nikakvo iz njegovijeh djela ne da o tome uhvatiti. Ne zna se, za što on dosta često piše i kraći i dulji oblik jedan do drugoga, na pr. између *превеликијех каменитих* гора. posl. XV., по *овијем јужним* крајевима. XL. i t. d. U ovakom događaju mogu oba oblika biti

dulja ili kraća, na pr. првој књизи *народних наших* пјесама. XLVI., много *младијех* и *беспосленијех* људи. 164. Ni iz Daničićevih djela ne da se uhvatiti stalno pravilo drugo do to, da iza *j* on ne uzima duljijeh oblika, dakle u njega nema na pr. *kojijem*, *svojijeh*, već samo *kojim*, *svojim*. Iza nepčanih suglasnika i iza *k—g—h* Daničić obično uzima *-im*, *-ih*, dakle na pr. *našim*, *domaćim*, *mnogih*, *velikih* i t. d., ali dosta često nalaze se u njega i tu dulji oblici: *našijem*, *velikijeh* i t. d. I on često uzima kraći i dulji oblik jedan do drugoga; na pr. osim *pravijeh srpskih* zemalja. istor. 45., obilno silama *dobrim* i *živijem*. 125., pod *svakim zelenijem* drvetom. 5mojs. 12.2., no i on ima na pr. da idemo putem *zemaljskijem* i *nebeskijem*. pisma 119., ne prestupajući *drugih svetih* zavjeta. 221. i t. d., ali ni za jedno od toga troga nema tvrda pravila.

b) Budući da su kraći oblici jednako opravdani kao i dulji, tako za cijelo ni malo ne griješi pisac, koji svuda upotrebljava samo kraće; u teoriji ne bi nikakva pogrješka bila upotrebljavati svuda samo dulje oblike, ali oni svojom duljinom mogu kašto uhu biti dosadni, osobito ako se nađu tri ili četiri, jedan do drugoga, ili ako i nijesu jedan do drugoga, ali ih ima poviše u istoj rečenici. Za to bi se za one pisce, kojima su dulji oblici mili, moglo možda postaviti ovo pravilo: gdje je samo jedan oblik, neka bude dulji (na pr. mnogo *novijeh* kuća), a ako su dva ili tri, neka prvi bude dulji, a drugi i treći ili samo treći neka budu kratki (na pr. mnogo *novijeh* i *lijepih* kuća, ili: mnogo *novijeh* i *lijepih visokih* kuća, ili: mnogo *novijeh* i *lijepijeh visokih* kuća). Ovo bi pravilo odgovaralo onome, što smo ga u §. 213*b*, 219*c*, 220*b* vidjeli potvrđeno za G. D. L. jedn., t. j. da je kraćemu obliku mjesto iza duljega.

222. Za D. L. I. množine osim oblika na pr. *žûtîm* i *žûtijem* još ima i treći: *žûtîma*. Najčešće se taj treći oblik upotrebljava, kad pridjev ili zamjenica stoji sama, bez imenice. Na pr. blago *siromašnima* duhom .... blago *onima*, koji plaču .... blago *krotkima* .... blago *gladnima* i *žednima* pravde. mat. 5. 3—6., daje dažd *pravednima* i *nepravednima*. mat. 5.45., što si ovo sakrio od premudrijeh i razumnijeh, a kazao si *prostima*. mat. 11.25., teško *trudnima* i dojilicama u te dane. mat. 24.19., *drugima* pomože, a sebi ne može. mat. 27.42., pokazaše se *mnogima*. mat. 27.53., kako je teško *bogatima* ući u carstvo nebesko. mark. 10.23., javiše *ostalima*. mark. 16.13., da propovjedim *zarobljenima*, da će se otpustiti, i *slijepima*, da će progledati. luk. 4.18., dijel njegov metnuće s *nevjernima*. luk. 12.46., dužan sam i Grcima i divljacima, i *mudrima* i *nerazumnima*. rimlj. 1.14., kad neznabošci dobiše dijel u njihovijem duhovnijem imanjima, dužni su i oni njima u *tjelesnima* poslužiti. rimlj. 15.27., ко *многима* добро чини. posl. 137.,

jer se *u mnogima* od njih zbivaju događaji. *D.* istor. 7., živjeti među *pravoslavnima.* 57., po tom reče *oglašenima,* da iziđu. pisma 22., znak *vjernima,* da zaključaju vrata. 28., i oni, koji se kaju, *kojima* dakle bješe zabranjeno ući u crkvu. 42., psalmi, u *kojima* David kazuje nevolju svoju. 46, videći tebe među *mrtvima.* 50., vidjela svojemu vijeku i *potonjima.* 71., koji javlja slobodu *drugima.* 187., ove su molitve tako krasne, da *skupljenima* suze na oči natjeraju. 231., Venijaminu dopade više nego *drugima.* 1mojs. 43.34., ko je kao ti među *silnima?* 2mojs. 15.11., poklon zašljepljuje oči *mudrima* i izvrće riječi *pravednima.* 5mojs. 16.19., ili ću pasti u ruke *neobrezanima.* sud. 15.18.

223. Rjeđi su u ovakoj prigodi oblici na *-im* ili *-ijem*: po nekim mjestima manje, po *nekim* više. rječn. (1818) XVIII., a kakogod što su se Marašli-Ali-pašini Turci tome radovali, tako je Suleman-*pašinim* bilo mrsko. mil.-obr. 129., sudija *živijem* i *mrtvijem.* d. ap. 10.42., *neoženjenijem* i udovicama velim. 1kor. 7.8., na nekim mjestima govore: otišli na prsten, na *nekim*: na ugovor, a na *nekim:* na jabuku. rječn. (1852) kod колачи, u zemlje Stefanove, koje graniče s *dubrovačkim,* dođe jedna Florentinka. *D.* istor. 178., njihove lađe zajedno s *mletačkim* iđahu. 225., kojima su zemlje graničile s *njegovijem.* 229., i tijem[1]) se *vjernijem* napominje, kako .... pisma 106., već nam se stanu ponavljati sve strahote, s *kojim* Gospod bješe razapet. 138., kao što je išao Hristos na nebo s *onijem,* koje je izbavio. 160., on podiže zle želje u *onijem,* koji ga slušaju. 179., da bi *onijem,* koji se krste, dao božanstvenu blagodat. 181., među *ovijem* bilo ih je, koji su .... 254., toliko dana treba *onijem,* koje pomažu 1 mojs. 50.3.

224. a) Pridjevni ili zamjenički oblik na *-ima* nije vrlo običan iza imenice, a još manje ispred nje. Na pr. da ga ne pogaze nogama *svojima.* mat. 7.6., učeći naukama i zapovijestima *ljudskima.* mat. 15.9., gdje ide na oblacima *nebeskima.* mat. 24.30., pade k nogama *njegovima.* mark. 7.25., pred anđelima *Božijima.* luk. 15.10., pomriježete u grijesima *svojima.* jov. 8.24., djelima *mojima* vjerujte. jov. 10.38., *svojima* rukama izbacismo. d. ap. 27.19., sastavi se s *ostalima* nezadovoljnicima. *D.* istor. 44., počinjaše se dvjema *kratkima* molitvama. pisma 9., valja da razmišlja o grijesima *svojima.* 57., hvala će njegova biti u ustima *mojima* 67., sunce zrakama *svojima* pokazuje. 309., uža na rukama *njegovima.* sud. 15.14., rukama *svojima* maša se preslice i prstima *svojima* drži vreteno. priče sol. 31.19.

b) Rijetko se nalaze dva oblika na *-ima* jedan do drugoga kao u ovijem primjerima: kojega je postavio nad *svojima domašnjima.* mat. 24.45., kolika zla počini *svetima tvojima.* d. ap. 9.13., sveštenik se

[1]) Ovo „tijem" je instr. jedn., ne proteže se dakle na „vjernijem", koje je dat. množ.

pokloni do zemlje sa *svimu vjernima*. *D.* pisma 59., i *svimu ovakima* obričući veliku platu. 61., zbaci sa sebe siromaške haljine i ostane u *onima gosposkima*. prip. 80. Kako se vidi, ni u jednome od ovijeh primjera ne stoji imenica uz oblike na *-ima*.

c) Običnije se iza oblika na *-ima* nalazi oblik na *-im* ili *-ijem*: Kabadaije su se zvale manje daije, koje su bile pod *ovima velikim*. dan. (1828) 145., sa *mlogima drugim* bjeguncima. 157., u dogovoru s Milenkom i s Petrom i s *mlogima drugim*. mil.-obr. 20., prebegnu kradom za *onima prvim*. 42., s *mlogima prostim* vojnicima. 86., sam ostane među *ovima posljednjim*. 95., *mnogima slijepijem* darova vid. luk. 7.21., da se oprostim s *domašnjima svojijem*. luk. 9.61., o *svima ovijem* događajima. luk. 24.14., nad *svima njezinijem* riznicama. d. ap. 8.27., s *mnogima drugijem*, d. ap. 15.35., каже се ђеци и *другима млађим*. posl. 265., učini kraj *svima porodičnijem* računima. *D.* istor. 11., gospodstvo nad *svima srpskim* zemljama. 14., udruži se s poglavicama arnautskim, grofovima brebirskim i *mnogima drugim*. 36., *svima pravoslavnim* zapovjeđeno bi. 57. — Protivno je pravilu: bijah nepoznat *Hristovijem* crkvama *judejskima*. gal. 1.22., — a nije protivno: sa *svima svetima njegovijem*. 1solunj 3.13.

225. a) Za D. L. I. množ. ima Daničić u »maloj srb. gram.« 20—23. pored nastavka *-im*, *-ima*, *-ijem* još i *-ijema*, na pr. *žutijema*, *vrućijema*; a na str. 25 ima *mojijema*; u »oblicima« VI. izd. 29. ima *samijema* i *našijema*. Ovako se doista i govori u južnijem krajevima: ispor. u poslovici iz Grblja: đe veljizi konji igraju, *malijema* trbusi pucaju. posl. 72. Ali Vuk ovoga oblika ne upotrebljava, a Daničić veoma rijetko: za hranu vama i *onijema*, koji su po kućama. 1mojs. 47.24., drugi mali rog izraste među *onijema*. dan. 7.8.

b) Za dativ množ. starinski je oblik na pr. *tim*, *žutim*, za lokativ množ. *tih*, *žutih*, a za instr. množ. *timi*, *žutimi*. Ono za dativ slaže se s jednijem od novijih oblika (*tim*, *tima*, *tijem*); starinski oblik za instr. ne nalazi se nigdje u nar. pjesmama, pripovijetkama i poslovicama, što ih je Vuk na svijet izdao; a starinski se lokativ nalazi kašto u pjesmama iz istočnijeh krajeva, na pr. na *zlatni(h)* stolovi(h). pjes. I. 159., po nedri(h) *svileni(h)* II. 163., pa i u običnom govoru Srijemci i Bačvani često govore na pr. po *zeleni(h)* livada(h), na *seoski(h)* volovi(h). riječn. (1818) XLIV; i u južnom se govoru može čuti na pr. po *okolnijeh* selijeh, u gradovijeh *primorskijeh* i t. d. (Daničić. mala srb. gram. 24., oblici 39). U istočnom govoru čuje se za instr. množ. i oblik na *-i*; na pr. ona sedi pred *svoji* dvorovi. pjes. I. 159., *viti* pleći zemlju meri. 613., sastado se s *moji* orlušići. II. 330., — i u običnom govoru: s *dobri* koli. riječn. (1818) XLIV. U južnom i zapadnom govoru nema toga.

226. a) Pridjev *sâm* ne slaže se u sklanjanju sasvijem ni s jednom od riječi do sad navedenijeh; za to treba pokazati ovdje, kako se sklanja:

Jedn.	N. V.	sâm	sám-o	sám-a
	G.	sám-a, sám-oga, sám-og		sám-ê
	D.	sám-u, sám-ome (sám-omu), sám-om		sám-ôj
	A.	= N. ili G.	sám-o	sám-u
	L.	sám-u, sám-ome, sám-om		sám-ôj
	I.	sám-îm, sám-ijem		sám-ôm
Množ.	N. V.	sám-i	sám-a	sám-e
	G.	sám-îh, sám-ijeh	*za sva tri roda.*	
	D.	sám-îm, sám-ima, sám-ijem	*za sva tri roda.*	
	A.	sám-e	sám-a	sám-e
	L.	= D.	*za sva tri roda.*	
	I.	= D.	*za sva tri roda.*	

b) Oblici *sáma, sámu* (u G. D. L. jedn. muškoga i srednjeg roda) mogu se upotrebljavati, kad pridjev znači: bez ikoga drugog (lat. solus, njem. allein). Ispor. da ga (Pasmandžiju) car onda *sama* lakše može pokoriti. dan. (1828) 141., nikoga ne vidješe do Isusa *samu*. mat. 17.8., ne nađe ništa na njoj (t. j. na smokvi) do lišća *samu*. mat. 21.19., — ali pored toga imamo i: da je vojnik njega *samoga* pozdravio. dan. (1827) 142., ne prista za domom Davidovijem ni jedno pleme osim *samoga* plemena Judina. *D.* 1car. 12.20., jer se na njemu *samom* nađe nešto dobra. 3car. 14.13., niko više ne pristajaše do *samoga* careva sina. prip. 131. Kad pridjev znači isto što: glavom (lat. ipse, njem. selbst), može u nom. jedn. muškoga roda glasiti i *sámi;* na pr. dočekaju me na *sami* podsmije. dan. (1827) 133., dođu u *sami* Biograd. dan. (1828) 139.

227. a) I sklanjanje pridjeva *säv* treba navesti:

Jedn.	N. V.	säv, vȁs	sv-ȅ	sv-ȁ
	G.	sv-èga		sv-ê
	D.	sv-èmu		sv-ôj
	A.	= N. ili G.	sv-ȅ	sv-ȕ
	L.	sv-èmu, sv-ȅm		sv-ôj
	I.	sv-îm, sv-ȉjem		sv-ôm
Množ.	N. V.	sv-ȉ	sv-ȁ	sv-ȅ
	G.	sv-îh, sv-ȉjeh, sv-íjû	*za sva tri roda.*	
	D.	sv-îm, sv-ȉjem, sv-íma, sv-jèma, sv-ȉjema	*za sva tri roda.*	
	A.	sv-ȅ	sv-ȁ	sv-ȅ
	L.	= D.	*za sva tri roda.*	
	I.	= D.	*za sva tri roda.*	

b) Već je u §. 110. rečeno, da je *sv* u oblicima ove riječi nastalo od *vs* metatezom. Pored *svèga* i *svèmu* u gen. i dat. jedn. mislim da se govori, ako i rjeđe, također *svëg*, *svëm*. U lok. jedn. govori se i *svèmu* i *svëm*; na pr. po *svemu* svijetu. mat. 24.14., rimlj. 1.8., u *svemu* pismu. luk. 24.27., na *svemu*, što imaše. *D.* 1mojs. 39.5., u *svemu* carstvu. dan. 1.20., u *svem* Izrailju. 2car. 14.25., po *svem* Beogradu. pjes. I. 598., mili Bože, na *svem* tebi vala. II. 324., 379., pa pođoše po *svem* Drenopolju. III. 39. Za D. L. I. množ. Daničić u svojim djelima upotrebljava i *svjèmu* i *svïjema*, a u Vuka je običnije *svïjem* i *svíma*, koje oboje ima često i Daničić. Oblik *svjema* dolazi na pr. u »pismima« 14., 31., 128., 1mojs. 1.30., 2mojs. 14.7., 5mojs. 29.14., a *svijema* 1moj. 32.19., 35.2. Ovo *svijema* pripada upravo južnijem krajevima kao i *žutijema* (v. §. 225*a*); nalazi se na pr. u pripovijetkama iz Boke, str. 118., 123., 134. — Mjesto *svë* u nom. i akuz. jedn. srednjega roda govori se kašto i oblik *svo* (na pr. pjes. II. 564); mjesto *sve* u akuz. množ. čuje se i *svijeh* (što je genitiv; ispor. *nâs*, *vâs*, *njîh*, koje su upravo genitivi, pa služe i za akuzativ); na pr. *svijeh* ću ih od jednom povezat. pjes. III. 291., te povata *svijeh* u planini. 330. — U primjeru: *sve* trojici glave osiječe. pjes. IV. 335. stoji *sve* kao kakav nepromjeniti prilog mjesto *svoj*; kašto se to upotrebljava i u običnom govoru.

228. a) Za akcent pridjeva u I. stepenu upamtit ćemo: koji u nom. jedn. muškoga roda imaju tri sloga ili više, oni gotovo svi ostavljaju akcent, kakav im je u tom padežu, kroza sve oblike neodređenoga i određenog sklanjanja. Takovi su na pr. *bádemov*, *kórnjačin*, *várničav*, — *ânđelov*, *jêtrvin*, *mâjstorov*, — *bòdljikav*, *gròzničav*, *jògunast*, *vlàdičin*, — *kòristan*, *òskudan*, *pràvičan*, — *ljȕbičast*, *mȉlostiv*, *znȁmenit*, — *bȍlestan*, *slȍbodan*, *žȁlostan*, — *hajdúkov*, *kováčev*, *svečárev*, — *domìšljat*, *grabèžljiv*, *maglòvit*, — *gȁvrânov*, *lȁbûdov*, — *dȍvôljan*, *pȍkôran*, *vȑlêtan*, — *nèpravedan*, *pròbitačan*, *zàjedničan*, — *čemèrikast*, *domàćinov*, *plavètnikast*, — *bezòbrazan*, *neòbičan*, *siròmašan*, — *čȕdotvôran*, *zȁborâvan*, *zȁdovôljan* i t. d. Kako se vidi, nekoji su od ovijeh pridjeva s pomičnijem *a*, a nekoji su bez njega. Akcent je promjenljiv samo u riječi kao: *imúćan*, *mogúćan*, *òkrûgao*, ženski i srednji rod: *imúćna*, *mogúćna*, *okrúglo*, određeni oblik: *ìmûćnî*, *mògûćnî*, *òkrûglî* i t. d.; kvantiteta je promjenljiva u: *glavòboljan*, *samòtvoran*, ženski i srednji rod: *glavòbôljna*, *samòtvôrno* (v. §. 122*b*).

b) Od onijeh pridjeva, koji u nom. jedn. muškoga roda imaju dva sloga, ostavljaju akcent toga padeža bez promjene kroza sve oblike neodređenoga sklanjanja ovi (i njima slični): *blážen*, *órlov*, *slúgin*, — *gládan*, *krátak*, *múdar*, *vrijèdan* (istočno *vrédan*), — *mâjčin*, *stârčev*, *svôjtljiv*, — *dîvan*, *krâsan*, *slâvan*, — *bljȕtav*, *lȁkom*, *vȁtren*, *žȕćkast*, — *blȁtan*, *glȁdak*, *mȕčan*. Izuzeci su (od onijeh kao: *dîvan* i kao

*

blätan): *nâgao, svìjetao* (ist. *svêtao*), ženski rod: *nágla, svijètla* (ist. *svétla*), *dòbar—dòbra.* Za određene oblike ovijeh pridjeva nema bezizutačnijeh pravila.

c) Koji pridjevi u nom. jedn. muškoga roda imaju jedan slog i na njemu jaki dugi akcent, oni u svim drugim oblicima neodređenoga sklanjanja mijenjaju jaki dugi u slabi dugi; na pr. *blâg—blága—blágo,* gen. *blága, blágê* i t. d., tako je i *jâk—jáka, vrûć—vrúća, žîv—žíva* i t. d. Izuzetak čine samo: *gô—gòla, bôs—bòsa.* A koji u nom. jedn. muškoga roda imaju jaki kratki akcent, oni ga ne mijenjaju nigdje u neodređenom sklanjanju; na pr. *nȍv—nȍva—nȍvo, pȕn—pȕna—pȕno, tȉh—tȉha, stȁr—stȁra* i t. d. Za akcente određenijeh oblika nema ni ovdje bezizutačnijeh pravila.

d) Za akcente određenijeh pridjeva pravilo je, da ostaju bez promjene kroza sve oblike onaki, kakovi su u nom. jedn. muškoga roda. Mi smo u §. 207*b*, istina, imali na pr. *žȕtôga* pored *žútôga, vrȕćêmu* pored *vrúćêmu,* ali u *žútôga, vrúćêmu* samo je oblik određenoga pridjeva, a značenje je neodređenoga, pak je zadržan i akcent ovoga drugog (ispor. gen. jedn. *žúta,* dat. jedn. *vrúću*).

229. U književnom jeziku srednji rod kroza sve padeže ima isti akcent, koji i ženski, bio muški rod naglašen, kako mu drago, na pr. *jâk—jáka—jáko, lûd—lúda—lúdo* i t. d. Ali u dubrovačkom se narječju razlikuje srednji rod akcentom od ženskoga; onamo se na pr. govori *jâk—jáka—jâko, lûd—lúda—lûdo*; tako isto: *žíva—žîvo, mírna—mîrno, múdra—mûdro* i t. d.[1]) Da su Dubrovčani u ovoj stvari sačuvali veću starinu od ostalijeh Štokavaca, to dokazuje dvoje: *1.* što i Rusi ovako isto razlikuju srednji i ženski rod, oni govore na pr. *живъ—живá—жи́во, мýдръ—мудрá—мýдро* i t. d., a mi znamo iz §. 128., da je ruska akcentuacija starija od štokavske, *2.* što su i svi Štokavci do danas stari akcent srednjega roda sačuvali u prilozima, govore na pr. *jâko* (sam se uplašio), *lûdo* (je radio), *žîvo, mîrno, mûdro* i t. d. Ove priloge ovako govore i Dubrovčani, ali oni tako isto govore i srednji rod, dok su ostali Štokavci akcent srednjega roda izjednačili s akcentom ženskoga. Treba još dodati, da Dubrovčani istu akcenatsku razliku imaju i u prvom glagolskom pridjevu nekijeh glagola, govore na pr. *bȉo—bíla—bîlo* (množ. *bîli—bîle—bíla*), *dô* (mjesto dȃo)—*dála—dâlo, prȍdô—prodála—prȍdâlo* i t. d., dok ostali

---

[1]) Dubrovčani u neodređenom sklanjanju razlikuju ovako akcentom srednji i ženski rod u svijem padežima jednine i množine (osim onijeh, koji su za sva tri roda zajednički); i to u jednini oba roda imaju u svijem padežima isti akcent, koji je u nominativu, a u množini je obrnuto, na pr. nom. i akuz. množ. glasi *jáka—jâke.* Ispor. s ovom mijenom u imenica: jedn. *rúka,* množ. *rûke* (v. §. 180), jedn. *mêso,* množ. *mésa* (v. §. 162*b*).

Štokavci govore *bȉo—bíla—bílo* (množ *bíli—bíle—bíla), dȁo—dála—dálo, prȍdao—prȍdâla—prȍdâlo.* Odavde se vidi, da su i ostali Štokavci nekad govorili u ženskom rodu *dâla*, jer drukčije bi s prijedlogom moralo glasiti *prodála*, a to se osim Dubrovnika ne govori.

230. O tome, kakav akcent dobivaju prijedlozi, kad se nađu pred pridjevima s jakim kratkim ili jakim slabim akcentom, mogu ja više reći što mislim, nego li što znam. Vuk u rječn. (1852.) kod *крупан* piše: *ȕ krûpno* (kad se govori o novcima), a u drž.-izd. III. 439. ima: *ì trećû.* Držim, da se odavde smije izvesti pravilo, da ispred neodređenijeh oblika s jakim dugim akcentom prijedlog dobiva jaki kratki, ako je prilog različno naglašen od nom. jedn. srednjega roda (kao *krûpno—krúpno*); da se dakle govori i: *ȕ lûdo, nȁ sûho, dȍ gûsta*[1]). Iz onoga Vukova *ì trećû* može se možda izvesti pravilo, da ispred određenijeh oblika s jakim kratkim akcentom prijedlog dobiva slabi kratki, dakle da treba i: *òd novôga, zà drugô, ù blatnôme.* Pred neodređenijem pridjevima kao *nȍv, pȕn, bljȕtav, blȁtan, ljȕbičast, bȍlestan* i t. d. mislim da prijedlog ima slabi kratki akcenat; na pr. *nà novu, zà prava* (Boga), *ìz blatna* i t. d. Ispor. *òd mila.* rječn. (1852) kod мио. A ispred određenijeh pridjeva, koji imaju jaki dugi akcent, prijedlog mislim da dobiva slabi kratki: na pr. *òd lûdôga, nà sûhôm, ìz gûstijeh* i t. d.[2])

Tvorba II. i III. stepena.

231. a) Drugi stepen (komparativ) pridjeva ima ova tri nastavka: *-ji, -iji, -ši.* Koji pridjevi u nom. jedn. muškoga roda imaju jedan slog i na njemu jaki dugi akcent, oni ponajviše primaju za drugi stepen nastavak *ji*, a pri sastanku skrajnjega suglasnika s *j* od nastavka događaju se glasovne promjene, koje su nam poznate iz §. 76*b*. Tako od pridjeva: *jâk, mlâk, gȓk, prȉjek* (istočno: *prêk*) glasi II. stepen *jȁčî, mlȁčî, gȓčî, prȅčî,* od *blâg, drâg* glasi *blȁžî, drȁžî,* od *ljût, krût — ljȕćî, krȕćî,* od *čêst, čvȓst, gûst — čȅšćî, čvȓšćî, gȕšćî,* od *blȉjed*

[1]) Ovako ima Budman u gram. 188.

[2]) Ispor. u Budmana *òd cijelôga.* gram. 161., *òd sûhôga.* 192., *nà krânjskî.* 209., *pò cârskû* 212., *prèd cârskû.* 235.; ispor. također: *ò svôm* 212., *zà tvôga* 223., *pò svôj* (zemlji) 213. — Mogao bi tko reći, da se pravilo za stvar, o kojoj je ovdje govor, može izvaditi iz priloga, koji su postali iz sveze nekijeh padeža s prijedlozima. Tako se govori na pr. *nȁnovo, ȉznova, ȉstiha, nȁprâzno;* ali pored toga imamo *ȉzmalena,* gdje bismo očekivali: *iz malèna,* imamo *ȉsprva* (mjesto očekivanoga *ȉz pȓva*), imamo *zàrana,* imamo *òdâvno* (mjesto *ȍdâvno* prema: *nȁprâzno*) ili *odávno* (prema: *dávno*); imamo *ȉzblîza* pored *izblíza.* Vidi se dakle, da na ovijem prilozima nijesu akcenti jednaki, dakle da se iz njih ne može vaditi pravilo za riječi, gdje se prijedlog s padežom kojega pridjeva nije sjedinio u prilog.

(istočno: *blêd*), *mlâd*, *tvȓd* — *bljȅđī*, *mlȁđī*, *tvȑđī*, od *vrûć*, *rîd*, *kȓnj* — *vrȕćī*, *rȉđī*, *kȑnjī*, od *bȉjel* (istočno *bêl*), *grûb*, *tûp*, *krîv*, *žîv* — *bjȅljī*, *grȕbljī*, *tȕpljī*, *krȉvljī*, *žȉvljī*, od *cȓn* — *cȑnjī*, od *bȓz* — *bȑžī*, od *glûh*, *sûh* — *glȕšī*, *sȕšī*[1]. Rijetki su ovaki pridjevi s nastavkom *-iji* u drugom stepenu: *lȉjen*, *pûst*, *slân*, *svêt* — *ljènijī*, *pùstijī*, *slànijī*, *svètijī*; tako i od *nȉjem* (ako kad zatreba II. stepen) govori se *njèmijī*.

b) Gdje nom. jedn. muškoga roda u prvom stepenu ima jedan slog i na njemu jaki kratki akcent, tamo je za II. stepen nastavak *-iji*; na pr. *hrȍm*—*hròmijī*, *lȍš*—*lòšijī* (ispor. најлошија, pjes. I. 364.) *nȍv*—*nòvijī*, *prȁv*—*pràvijī*, *prȍst*—*pròstijī*, *pȕn*—*pùnijī*, *sȉt*—*sìtijī*, *slȁb*—*slàbijī*, *spȍr*—*spòrijī*, *stȁr*—*stàrijī*, *stȑm*—*str̀mijī*, *trȍm*—*tròmijī*, *vjȅšt*—*vjèštijī*, *zdrȁv*—*zdràvijī*. Tako i od *rȁd* (prilog *rȁdo*) II. stepen glasi *ràdijī* (ili *ràdij*, v. §. 78*a*, prilog *ràdijē*), a ne *rađi* (pril. *rađe*); od *čist* pišu Vuk i Daničić svagda *čìstijī* (nikad: *čišći*); ispor. u prvoga: pjes. I. 19., pisma 85., 86., kovčež. 13., rječn. (1852) kod срма, — u drugoga: pisma 29., 2mojs. 30. 23., jov 4.17., plač. jer. 4.2., 4.7. — Izuzeci su: *dȕg*—*dȕžī*, *mȑk*—*mȑčī*, *tȉh*—*tȉšī*. Pored *dȕžī* govori se i *dȕljī*, koje je postalo od negdašnjega *dugljī* tako, što je *g* ispalo po analogiji II. stepena istoga značenja: *dȉljī* (prilog *dȉljē*), u kojemu po zakonu nema *g* ispred *lj*.[2])

c) Tri pridjeva od jednoga sloga u nom. jedn. muškoga roda imaju u drugom stepenu nastavak *-ši*: *lȉjep* (istočno: *lêp*)—*ljȅpšī*, *lȁk*—*lȁkšī*, *mȅk*—*mȅkšī*. Pored *lȁkšī* govori se i *lȁgljī*; ono prvo stoji mjesto *lagši* (jer je prvi stepen glasio nekad *lagak*, *lagka*, *lagko*, t. j. lьgъk, lьgъka, lьgъko v. §. 107*a*), a drugo ima *-lji* po analogiji komparativa kao *bjȅljī*, *grȕbljī*, *žȉvljī*. Tako i pored *mȅkšī* ja znam za cijelo da se govori također *mȅkljī*.

232. a) Od onijeh pridjeva, koji u nom. jedn. muškoga roda imaju dva sloga, samo nekoliko ih ima u II. stepenu nastavak *-ji*. To su evo ovi s pomičnijem *a*: *bijèsan*—*bjȅšnjī* (ispor. posl. 255., pjes. III. 144., 225.), *górak*—*gȍrčī*, *lȁsan*—*lȁšnjī*, *tijèsan*—*tjȅšnjī*, *stídan*—*stȉdnjī* (pjes. I. 425). Pored *lȁšnjī* govori se i *làsnijī* (posl. 156), pored *gȍrčī* također *gòrčijī* (vidi u akad.-rječn.), pored *bjȅšnjī*, *tjȅšnjī* za cijelo je dobro i *bjèsnijī*, *tjèsnijī*; a *stìdnijī* je jamačno običnije od: *stȉdnjī*.

---

[1]) Gdje narod mjesto *glûh*, *sûh* u prvom stepenu govori *glûv*, *sûv*, tamo je drugi stepen: *glȕvljī*, *sȕvljī*. — Nema pridjeva, u kojih bi se pred *j* u II. stepenu našli suglasnici *c*, *č*, *f*, *j*, *m*, *š*, a kad bi ih bilo, jamačno bi se ti glasovi s *j* mijenjali po pravilima, što su rečena u §. 76*b*. Za sastanak glasova *lj*, *r*, *s*, *ž* s *j* vidi primjere u §. 232 i 233.

[2]) Danas *dȉljī* znači isto, što: *dȁljī*, ali to je značenje nastalo u novija vremena, jer je prije ta riječ značila: *duži*, ispor. *dȉljka* t. j. duga puška, *ùdilj* (upravo: u dužinu). Prema komparativu *dȉljī* prvoga stepena nema.

O *-šnj-* u *bjȅšnjī* i t. d. mjesto *-snj-* v. §. 92*b*. Ovijeh jedanaest pridjeva s pomičnijem *a*: *glȁdak*, *krátak*, *mȑzak*, *nȉzak*, *plítak*, *rijèdak*, *slȁdak*, *tȁnak*, *tèžak*, *ȕzak*, *žídak* tvore II. stepen tako, kao da u nom. jedn. muškoga roda (u I. stepenu) imaju samo jedan slog, i to bez skrajnjega *-ak;* II. stepen im dakle glasi: *glȁđī*, *krȁćī*, *mȑžī*, *nȉžī*, *plȉćī*, *rjȅđī*, *slȁđī*, *tȁnjī*, *tȅžī*, *ȕžī*, *žȉđī*. Ovamo se može brojiti i II. stepen *blȉžī* (na pr. *D.* rut 3.12), prema kojemu u akad. rječniku ima prvi stepen *blȉzak*. Za tijem ide ovamo *gŕdan*—*gȑđī* (u akad.-rječniku ima i *gȓd* kao prvi stepen, ali danas je to slabo obično u narodu).

b) Od *dàlek*, *dèbeo*, *dùbok*, *šìrok*, *vìsok*, *žèstok* glasi II. stepen: *dȁljī*, *dȅbljī*, *dȕbljī*, *šȉrī*, *vȉšī*, *žȅšćī*, t. j. kao da u I. stepenu nom. jedn. muškoga roda imaju samo jedan slog, i to bez skrajnjega *-ek*, *-eo* (*-el*), *-ok*.

c) Svi drugi pridjevi (koji nijesu dovde navedeni) imaju u II. stepenu nastavak *-iji*: na pr. *slávan*—*slàvnijī*, *krúpan*—*krùpnijī*, *hȉtar*—*hitrijī*, *pȁmetan*—*pamètnijī*, *òbilan*—*obìlnijī*, *bògat*—*bogàtijī*, *màrljiv*—*marljìvijī*, *mȑšav*—*mršàvijī*, *obìlat*—*obilàtijī*, *govòrljiv*—*govorljìvijī*, *čȕdnovāt*—*čudnovàtijī*, *zȁdovōljan*—*zadovòljnijī* i t. d. Od *krȅpak*, *ljȕbak* II. stepen je *krèpčijī*, *ljȕpčijī*, t. j. *k* je promijenjeno u *č* ispred *i* (v. §. 63*a*), ali *vȉtak* ima *vìtkijī* i *krȍtak* mislim da ima *kròtkijī*. Od *jȅdnāk* je II. stepen *jednàčijī*. rječn. (1818) XVII., a prema tome je i *visòčijī* (prip. 132) od *vìsok*, ali je *vȉšī* običnije; tako je i *žestòčijī* (pjes. IV. 72., 82) pored običnijega *žȅšćī*.

233. a) Ni s jednim se dojakošnjim pravilom ne slaže građa II. stepena u: *dȍbar*—*bȍljī*, *zȁo*—*gȍrī*, *vȅlikī*—*vȅćī*, *mȁlī*—*mȁnjī*, *prètio*—*prȅtljī*; ovamo ide i *dàlek*—*dȉljī* (v. §. 231*b*) i *nȁopāk*—*naopàčnijī*. rječn. (1818) XIV.; a dodati treba i prilog: *mnȍgo*—*vȉše;* ovo *vȉše* upravo je komparativ od *visòko*, kao što je *vȉšī* od *vìsok;* t. j. riječi *visòko*—*mnȍgo* izjednačile su se u značenju[1]).

b) Treći stepen (superlativ) nastaje, ako se pred drugi metne riječca *nȃj;* na pr. *nȃjmlađī*, *nȃjlakšī*, *nȃjpamètnijī*, *nȃjboljī* i t. d. Ta je riječca nekad značila: vrlo, veoma. kako je rečeno već u §. 38*b*.

c) Dosta ima pridjeva, koji poradi svoga značenja nemaju ni drugoga ni trećeg stepena, osobito koji pokazuju, čije je što ili oda šta je što, na pr. *brȁtov*, *cȃrskī*, *dȑven*, *lȉpov* i dr., a i gdjekoji drugi, na pr. *bȏs*, *brȅđ*, *gȏ*, *šúpalj* i dr. Ali kašto se, osobito u prenesenom značenju, govore i ovaki pridjevi u II. i u III. stepenu: na pr. to ne

---

[1]) Iz primjera *mnogo*—*više* možemo razumjeti komparative *bolji*, *gori*, *veći*, *manji*, t. j. nekad je i prema ovijem komparativima bio prvi stepen (kako jos i danas ima *visoko* prema komparativu *više*), ali se oblik za prvi stepen izgubio; po svjedočanstvu staroga slovenskog jezika bili su nekad oblici *dobriji*, *zliji*, *veliči*, ali ih je po malo nestalo. Tako se nužnijem načinom oblik na pr. *bolji* prilijepio uz oblik *dobar* i t. d.

samo što se govori, nego je mlogo *srpskije*. drž.-izd. II. 140. Tako bi bilo i: on je *najšuplje* glave i t. d.

d) Prema *vòlijî* (ili *vòlij*, v. §. 78*a*) — *nâjvòlijî* nema I. stepena. Gdjekoji opet pridjevi nemaju drugoga stepena, već samo prvi i treći; takovi su: *gôrnjî—nâjgôrnjî, dȏnjî—nâjdȏnjî, pȓvî—nâjpȓvî, stràžnjî—nâjstražnjî, pòsljednjî—nâjpòsljednjî;* tako je i: *srednji—najsrednji* (ovo u pjes. I. 155). Takovi su i prilozi: *pòslije—nâjposlije, prȉje—nâjprije.*

e) U tijem primjerima vidimo dakle, da se riječca *naj* može sastavljati i s prvijem stepenom, te izlazi treći. Tako je i: *najotragu* (*najostragu*) i *najnaprijed;* ispor. *najotragu* 'naka utvorica (iz nekakve nar. pjesme) rječn. (1852) kod утворица, *najostragu* Krla kapetane. pjes. III. 240., *najnaprijed* Stojan na mrkovu. pjes. IV. 188., vi hoćete drumom udariti, evo drumom *najnapred* na Turke. 254. U rječn. (1852) ima prilog *nâjlak,* koji danas znači isto, što »polako«, ali pravo značenje mislim da je superlativno, t. j. »vrlo polako«; i tu je dakle *nâj* složeno s riječi, koja nije komparativ. Mjesto *nâjlak* govori se i *pònâjlak,* a to je onako kao *pònâjboljî* pored *nâjboljî.* O završetku riječi *nâjlak* (mjesto *najlako*) vidi u §. 52., gdje se tumači prilog *prem.*

f) Dva puta *naj* postavljeno jedno do drugoga imamo u primjeru: *naj najpre* naumi, da izbavi. mil.-obr. 70.

234. a) Komparativ i superlativ sklanjaju se sasvijem kao određeni pridjev *vrûć* (v. §. 208); dakle na pr. nom. jedn. *mlȁđî—mlȁđê—mlȁđâ,* gen. *mlȁđêga* ili *mlȁđêg, mlȁđê* i t. d.; tako isto i *nâjmlađî—nâjmlađâ—nâjmlađê,* gen. *nâjmlađêga* i t. d.

b) Pravilo za akcente u II. stepenu veoma je jednostavno: koji komparativi u nom. jedn. imaju samo dva sloga, svagda im je na prvom slogu jaki kratki akcent, i on ostaje bez promjene kroza sve padeže svijeh triju rodova jednine i množine; na pr. *bȍljî, jȁčî, krȁćî, ljȅpšî, mlȁđî, ȕžî* i t. d. A gdje II. stepen u nom. jedn. ima tri ili više slogova, tamo je svagda na trećemu od kraja slabi kratki akcent, i on na istom slogu ostaje kroza sve oblike: *hìtrijî, stàrijî, bogàtijî, pamètnijî, obilàtijî* i t. d. U III. stepenu je jaki dugi akcent svagda na riječci *nâj;* iza toga *naj* gubi akcent komparativ, koji na prvom slogu ima jaki kratki akcent; na pr. *nâjmlađî, nâjkraćî, nâjboljî, nâjmlađêga, nâjboljêmu* i t. d. Drukčije naglašeni komparativi (mislim da) iza riječce *nâj* zadržavaju svoj akcent: na pr. *nâjstàrijî, nâjstàrijêga, nâjbogàtijî, nâjpamètnijêmu* i t. d. Tu dakle imamo po dva akcenta. ali to nije stvar u jeziku nečuvena, jer 1) ovo su upravo po dvije riječi, te bi se moglo pisati i *nâj stàrijî* (v. §. 38*b*), 2) po dva akcenta imaju gdjekoje složene riječi, na pr. *kàkavgȍd, svȑzibráda, svȑzimàntija. pȓvobrȁtučed* (v. §. 129*b*), a *nâjstàrijî* ako se i uzme da je jedna riječ. svakako je složena.

Brojevi.

235. a) Brojevi su jedni glavni, a drugi su redni. Oni prvi odgovaraju na pitanje: koliko?, a drugi na pitanje: koji po redu? — Evo ovo su glavni brojevi (1—10): jèdan—jèdno—jèdna, dvâ—dvȉje, trȋ, čètiri, pêt, šêst, sȅdam, ȍsam, dȅvêt, dȅsêt; — (11—19): jedànaest, dvánaest, trínaest, četr̀naest, pètnaest, šèsnaest, sedàmnaest, osàmnaest, devètnaest; — (20—90): dvádesêt, trídesêt, četrdèsêt, pedèsêt, šezdèsêt, sedamdèsêt, osamdèsêt, devedèsêt; — (100—900): stô (stȍtina), dvjȅsta (dvȉje stȍtine), trȉsta (trȋ stȍtine), čètiri stȍtine, pêt stȍtînâ, šêst stȍtînâ, sȅdam stȍtînâ, ȍsam stȍtînâ, dȅvêt stȍtînâ; (1000—10.000): hȉljada (tȉsuća), dvȉje—trȋ—čètiri hȉljade (tȉsuće), pêt —šêst... dȅsêt hȉljâdâ, — (100.000) stô hȉljâdâ (tȉsûćâ); — (1.000.000) hȉljada hȉljâdâ ili tȉsuća tȉsûćâ ili milijôn.

b) Redni su brojevi (1—10): pȓvî, drȕgî, trȅćî, čètvȓtî, pêtî, šêstî, sêdmî, ôsmî, dèvêtî, dèsêtî; — (11—19): jedànaestî, dvánaestî, trínaestî .... devètnaestî; — (20—90): dvádesêtî, trídesêtî .... devedèsêtî. Redni brojevi 100—1000 ne govore se u narodu nikako, ali kako književni jezik bez njih ne može biti, treba i njih navesti (dakako u onakom obliku, kako bi ih narod govorio, da osjeća potrebu): stôtî, dvjȅstôtî, trȉstôtî, čètiri stôtî, pêt stôtî .... dȅvêt stôtî, tȉsućî; tako je i dvȉje tȉsućî, trȋ tȉsućî .... dȅsêt tȉsućî, stô tȉsućî. — Svaki redni broj govori se u sva tri roda; na pr. pȓvî—pȓvâ—pȓvô, drȕgî—drȕgâ—drȕgô .... dèsêtî—dèsêtâ—dèsêtô i t. d., a sklanjaju se kao određeni pridjevi, na pr. *žûtî* (v. §. 208).

236. Kad treba sastaviti po dva ili više brojeva, svagda su poređani po veličini tako, da manji nikad ne dolazi isprod većega. A za njihovo združivanje pravilo je ovo: ako su glavni brojevi, treba da su jedan od drugoga rastavljeni riječcom *i*; na pr. dvadeset *i* jedan, dvadeset *i* dva, dvadeset *i* tri, dvadeset *i* četiri, dvadeset *i* pet.... trideset *i* šest.... pedeset *i* sedam .... osamdeset *i* devet. Vuk u rječn. (1818) XLVII. izrijekom veli, da »gdjekoji izostave kašto *i* pa govore onako: dvadeset jedan, dvadeset dva i t. d., ali je običnije sa *i*«. Ovako s *i* ima Vuk brojeve 21—29 i u »danici« (1827) 22. Ovo dakako vrijedi i za brojeve, koji su veći od 100. Primjeri: sto *i* pedeset *i* tri. jov. 21.11., dvjesta *i* sedamdeset *i* šest. d. ap. 27.37., poslije četiri stotine *i* trideset godina. gal. 3.17., devet stotina *i* trideset *D.* 1mojs. 5.5., osam stotina *i* petnaest. 5.10., osam stotina *i* devedeset *i* pet. 5.17., sto *i* četrdeset *i* sedam. 1mojs. 47.28., tisuća *i* sedam stotina *i* sedamdeset *i* pet. 2mojs. 38.25., šest stotina *i* tri tisuće *i* pet stotina *i* pedeset. 4mojs. 1.46, četrdeset *i* pet tisuća *i* šest stotina *i* pedeset. 2.15. Daničić izostavlja kašto riječcu

i između tisuća i stotina: dvije tisuće, četiri stotine. 2mojs. 38.29., dvadeset i dvije tisuće, dvjesta i sedamdeset i tri. 4mojs. 3.43. — Gdje su pak redni brojevi, tamo se ne uzima *i;* tako Vuk u rječn. (1818) XLIX. piše: sto dvadeseti, trista pedeset sedmi, pet stotina devedeset osmi, iljada dvadeset treći, a prema tome ima i Daničić: godine dvadeset treće. 4car. 13.1., godine dvadeset sedme. 15.1., trideset osme godine. 15.8., godine pedeset druge. 15.27, do trideset pete godine. 2dnevn. 15.19., dvadeset trećega dana. jest. 8.9.

237. a) Glavni brojevi 11—19. da su postali upravo od *jedan na deset* i t. d., to nam je već poznato iz §. 65*c*. 70*a*, 107*a*, a kako stoji *četrnaest* (i *četrdèsêt*) prema *čètiri*, to se vidi iz §. 119. Što gdjekoji govore i pišu *jedanajst, dvanajst* i t. d., to nije u narodu obično. — Pored *dvádesêt* govori se i *dvádest* i *dvàest*, pored *trídesêt*, *četrdèsêt*, *šezdèsêt* čuje se također *trídest* i *trìest* (t. j. *trijest*), *četr̀-est, šésêt*, ali književnome jeziku bolje prilikuju oni puniji i pravilniji oblici. Brojevi 50—90 složene su riječi i potječu iz onoga vremena, dok se broj *deset* sklanjao i glasio u genitivu množ. *deset* (kao što je nekad od *jelen, orač* glasio gen. množ. isto tako, v. §. 135): tako je na pr. *pedèsêt* postalo od *pet deset*, što je značilo »pet desetaka“, tako i *šezdèsêt* je postalo od *šest deset*, t. j. »šest desetaka« i t. d. Brojevi 20—40 nekad su izlazili na *-i*: dva deseti, tri deseti, četiri deseti. t. j. »dva, tri, četiri desetka«; ovdje je oblik *deseti* nominativ dvojine, koji brojevima 2, 3, 4. i pristaje (kao i danas što govorimo: dva, tri, četiri *hrasta, čovjeka* i t. d.) Po malo je *i* u rečenijem brojevima otpalo po analogiji brojeva 50—90., te je do danas ostalo *dvádesêt, trídesêt, četrdèsêt.*

b) Riječ *stȍtina* za broj 100 sklanja se kao *žena* i ima oba broja i sve padeže, a broj *stô* nekad se sklanjao kao riječ *sèlo* kroza sve padeže i bio je srednjega roda kao i ta riječ: trag negdašnjemu sklanjanju sačuvat je do danas u *dvjèsta* (o ovome broju vidi malo dalje u §. 242*c*), *trȉsta;* u Crnoj Gori govori se i *četìrista,* mjesto čega je u drugijem krajevima naroda običnije *čètiri stȍtine,* a tako je i *pêt stȍtînâ . . . . dèvêt stȍtînâ.* Pogrješno je, kako gdjekoji govore i pišu: *dvije sto, tri sto, četiri sto, pet sto . . . . devet sto.*

c) Za »1000« imamo dvije riječi, od kojih je jedna novija i uzeta iz grčkoga jezika (*hȉljada*, grč. χιλιάς), a druga je u jeziku od zamanđe i domaća (*tìsuća*). Obje su te riječi prave imenice ženskoga roda te se mogu sklanjati kroza sve padeže. — Akuzativni oblici *stotinu, hiljadu* govore se i za druge padeže: koji je bilo oko *iljadu* i pet stotina. mil.-obr. 92., krvnina je ova bila najmanje *hiljadu* groša. rječn. (1852) kod глоба, dade njemu laka dževerdara, on dolazi pet *stotinu* groša. kod долазити (iz neke nar. pjesme), pošao je

Rišnjanin hadžija s njegovijeh *stotinu* Rišnjana. pjes. III. 460. Vidi još u §. 546*c*.

238. a) Kako se brojevi 5—90 ne sklanjaju nikako, a broj *stô* samo malo, nužno je reći, kako se jezik pomaže u slučajevima, gdje bi ih trebalo sklanjati. U nominativu i akuzativu uzimaju se ti brojevi onako, kakvi jesu; na pr. izgorjelo *deset* kuća, posjekao *dvanaest* hrasta i t. d. Iza svakoga prijedloga ostaju svi ti brojevi bez promjene; na pr. *iz sedam* kuća, *kroz deset* prozora, *pri dvanaest* drveta, došao *s trideset* ljudi. Ispor. i ta tri prva *između trideset* siđoše. 1 dnevn. 11.15., k milu tastu starcu Jug-Bogdanu, *ka šureva devet Jugovića*. pjes. II. 262. Gdje smisao traži genitiv, opet se uzimaju oni brojevi onaki, kakovi su: a *dvanaest* apostola imena su ova. mat. 10.2., anđeli *sedam* crkava. otkr. 1.20., za znak *sedam* darova duha svetoga. *D.* pisma 226., čitanje *šest* ostalijeh apostola[1]) i jevanđelja 231., milu seju *devet* Jugovića. pjes. II. 182. Za dativ imamo primjere: da se njoj (ovci) više raduje nego onima *devedeset i devet*, što nijesu zašle. mat. 18.13, svima *dvanaest* koljena rasijanijem po svijetu pozdravlje. jak. 1.1., kad se vrati David k onijem *dvjesta* ljudi, koji bjehu sustali. *D.* 1car. 30.21., ne veruje *devet* vezirima.[2]) pjes. II. 164., napiću je (čašu) mojim *devet* šura. 310. — Za slučajeve, kad bi broj imao stajati u lokativu, ne treba ništa drugo reći, nego da taj padež danas dolazi samo s prijedlozima, a naprijed smo već vidjeli, kako se brojevi s prijedlozima slažu. — Za instrumental bez prijedloga s brojevima 5—90 nemam primjera, ali bi se valjada reklo na pr. izrezah *sedam* noževima, — izmučio se *dvanaest* poslovima; meni bar nije poznato, kako bi se drukčije i s t i j e m riječima (bez pomoći drugijeh) moglo ovo reći.

b) Ali kako je sklanjanje riječi dobro do danas sačuvato, jezik svakako osjeća kao neku nepriliku, kad nekoliko riječi, t. j. brojevi, ne poznaju više mijene; za to se narod uklanja kolikogod može primjerima kao: znak *sedam* darova, pozdrav *devet* crkvama, izrezah *sedam* noževima. Nesklanjanje brojeva, kad stoje s prijedlozima, ne smeta jezičnome osjećanju, jer prijedlog sam sobom naznačuje, koji bi padež imao biti. U nekijem slučajevima stvorio je narod za brojeve dobre zamjene, koje se mogu sklanjati: kad je ona riječ, s kojom ima broj stajati, kakvo muško čeljade ili muška životinja, onda

---

[1]) „apostol“ znači ovdje neke novozavjetne knjige.

[2]) Rekao bih, da se ovo ovako (bez dijelnoga genitiva) činilo Vuku neobično. U otkr. 1.4. stoji grčki Ἰωάννης ταῖς ἑπτὰ ἐκκλησίαις, crkvenoslavenski Іоаннъ седмимъ церквамъ, a on to nije preveo „sedam crkvama“, već: od Jovana *na sedam* crkava: blagodat vam i mir; — za cijelo bi, da nema broja, ovdje stajao dativ i bio bi mnogo običniji od akuzativa s prijedlogom *na*.

se brojevi mogu zamijeniti imenicama: *petòrica*, *šestòrica* i t. d., a kad je riječ srednjega roda živa značenja, mjesto broja govori se imenica: *pètoro*, *šèstoro* i t. d. O jednim i drugim ovim imenicama govorit će se u §. 244. Mjesto broja *stô* može se govoriti imenica *stòtina*, koja se sklanja, te je sasvijem obično na pr. dao sam *stotini* ljudi; tako i *dvjema, trima*, *četirma stotinama*, ali od 500—900 opet je nevolja: *pet stotinama* je slabo obično, a opet se drukčije ne može reći. Vidi se, da je ovdje narod stao na po puta te zamjenu stvorio samo za prva četiri broja u stotinama, kako je na po puta stao i pri imenicama *petòrica*, *pètoro* i t. d, koje mogu brojeve zamjenjivati samo u nekijem prilikama.

239. Ostaju nam još prva četiri broja. Broj *jèdan—jèdno—jèdna* sklanja se kao *sâm* (v. §. 226), samo što u G. D. L. jedn. muškoga i srednjeg roda nema oblika po neodređenom sklanjanju. Od ovoga se broja govori i množina, i to, kad *jedan* ima značenje zamjenice »neki«; na pr. *jedni* vele, da će tako biti, — onde nađe *jedne* velike i bogate dvore prip. 20., za tijem uz riječi, koje se govore samo u množini, na pr. *jedne* vile, *jedne* gaće, *jedna* kola, *jedna* vrata, napokon s riječima, koje do duše imaju jedninu, ali tek u množini čine osobitu cjelinu, na pr. odmah mu da *jedne* opanke. prip. 91., tako bi bilo i: *jedne* čarape, *jedna* rebra, *jedni* jadi, *jedni* svatovi. — Da se *ni jèdan* sklanja kao *jèdan*, to se samo po sebi razumije, samo treba dodati, da se prijedlozi umeću među *ni* i među *jedan*; na pr. nije daleko *ni od jednoga* nas. d. ap. 17.27., srebra *ni u jednoga* ne zaiskah. 20.33., nemate nedostatka *ni u jednome* daru. 1kor. 1.7., *ni u jednog* ni puške ni noža. pjes. IV. 103 (vidi ovakovo umetanje u §. 203). Govori se i *nìjednî—nìjednô—nìjednâ* (dakle u određenom obliku) u psovanju, na pr. *nijedna* vjero! nesrećo *nijedna!* — U mil.-obr. 90. nalazimo primjer: i tako se ovaj razgovor prekine kao s malom rasprom i s potajnim podozrenijem *jedan* na drugoga: — tu dakle *jedan* stoji nesklanjano mjesto: *jednoga*; možda je to u svezi s pojavom, što se i brojevi *dva—tri—četiri* često ne sklanjaju, kako ćemo odmah vidjeti.

240. Za brojeve *dvâ—trî—čètiri* veli Vuk u riječn. (1818) XLVII. da ostale padeže (osim nominativa i akuzativa) imaju samo za ženski rod, a za muški i za srednji da se ne mijenjaju. Ovo isto (očevidno držeći se Vuka) veli i Daničić u »maloj srb. gram.« 27.—28. Njih dvojica na pomenutijem mjestima pišu za prvi od rečenijeh brojeva da ima u N. A. V. *dvìje*, gen. *dvíjû*, D. L. I. *dvjèma* i *dvíma* — sve dakako samo za ženski rod; brojevima *trî* i *čètiri* pišu oni oblike: gen. *tríjû—četiríjû,* D. L. I. *tríma—čètirma* (opet samo za ženski rod), a akuzativ i vokativ jednak je dakako s nominativom. Ali u

»oblicima« VI. izd. 46—47. piše Daničić drukčije, i to: prvi od rečenijeh brojeva glasi u N. A. V. *dvâ* za muški i za srednji rod, *dvȉje* za ženski, u gen. *dvájû* je za muški i za srednji, *dvíjû* za ženski, u D. L. I. *dvjèma* za sva tri roda; drugome i trećem broju piše sklanjanje za sva tri roda: N. A. V. *trî—čètiri*, G. *tríjû—četiríjû*, D. L. I. *tríma—čètirma*. — Oblik *dvájû* potvrđuje Daničić u »oblicima« za muški rod primjerom iz narodne pjesme: a za zdravlje *dvaju* braće svoje. II. 622., ali to je jedina potvrda iz svega, što je Vuk izdao na svijet ili sam napisao; za tijem potvrđuje Daničić taj oblik za muški i za srednji rod iz pisca XIX. vijeka S. Milutinovića. U akad.-rječniku ima za oblik *dvaju* što za muški, što za srednji rod dosta potvrda iz pisaca, koji su živjeli prije XIX. vijeka i iz jedne narodne pjesme (štampane u knjizi, koje nije Vuk izdao na svijet). Valja još dodati, da ni sam Daničić ne upotrebljava oblika *dvaju* u onim svojim djelima, koja su za ovu gramatiku upotrebljena. — Oblik *dvjèma* za muški rod potvrđuje Daničić u »oblicima« primjerom (jedinijem) iz nar. pjesme: zapovedi gospod Bog *dvema* trima anđelom. I. 127., a za srednji rod ne navodi potvrde (ima ih kao i za muški rod akad.-rječnik iz pisaca prije XIX. vijeka), tako je Daničić ne navodi ni za *tríjû—tríma, četiríjû—čètirma* u muškom i u srednjem rodu; za *trima* imamo potvrdu u primjeru: dvema *trima* anđelom, što smo ga sad imali; a za *četiriju* i *četirma* ima ih u akad.-rječniku. U istom rječniku ima potvrda za gen. *dvíjû* u muškom i srednjem rodu, ali samo iz pisaca prije XIX. vijeka, ima ih i za D. L. I. u ista dva roda *dváma*, opet iz takvijeh pisaca, samo su dva primjera iz XIX. vijeka; obliku *dvíma* (za sva tri roda) ima potvrda gotovo samo iz pisaca, koji su pisali zapadnijem govorom (vidi i u Daničića, istor. obl. 234.); a svakako treba dodati, da ovoga pošljednjeg oblika ni za jedan rod Vuk i Daničić u svojim djelima nigdje ne upotrebljavaju.

241. A sad evo primjera iz Vukovih i Daničićevih djela i iz narodnijeh pjesama za sklanjanje brojeva *dvâ—tri—čètiri* u padežima osim nominativa i akuzativa: k ovim *dvjema* pjesmama ja bi još uzeo i onu. pjes. (1824) XXXVIII., tako su se stijene ovi *dviju* planina sklopile. dan. (1826) 3., slaba je razlika bila između ovi *triju* pjesama. pjes. (1833) XX., o ovima *dvjema* zapovijestima visi sav zakon i proroci. mat. 22.40., u *dvjema* nepokolebljivijem stvarima. jevr. 6.18., ostavlja poklade svoje *četirma* kućama svojega plemena. *D.* istor. 68., sav poklad pripada *četirma* srodnim kućama 175., proroci jesu ugled u *trima* potonjim irmosima[1]). pisma 52., u sedam nedjelja

[1]) „irmos“ je prvih stih u crkvenijem pjesmama.

časnoga posta i u *trima*, koje su pred njim. 72., u slikama *dviju* žena. 97., o liturgiji *triju* velikih vladika. 370., uđe u šator *dviju* robinja. 1mojs. 31.33., izidoh na goru s *dvjema* pločama 5mojs. 10.3., Mojsije dade našljedstvo *dvjema* plemenima. is.-nav. 14.3., šta je učinio *dvjema* vojvodama. 3car. 2.5., u njima *četirma* bješe zid u naokolo (govori se o trijemovima). jezek. 46.23., munja groma nadigrala *dvjema trima* jabukama i *četirma* narančama. pjes. I. 161., ja sam bio s *trima* djevojkama. 239., već te boli s *triju* djevojaka. 271., od nas *triju* (govor je o Milošu, o Janku i o kralju budimskom) kom bi najvolila? 443., a ti veliš *dvema* sirotama; — žao bilo *dveju* sirotica. II. 356. — Odavle se dakle vidi, da u pomenutijem padežima Vuk rečene brojeve sklanja samo za ženski rod, Daničić ih pak i narodne pjesme sklanjaju i za obadva druga roda.

242. a) O sklanjaju broja *ȍba* ne veli Vuk u svojoj gramatici pred rječnikom (1818) ništa, a Daničić u »maloj srb. gram«. 30., da se *ȍba—ȍbje—ȍba* sklanja kao *dvâ—dvȉje—dvâ*. Budući da u toj svojoj gramatici Daničić osim N. A. V. za broj *dvâ* spominje samo oblike *dvíjû*, *dvjèma* (*dvíma*), i to samo za ženski rod, otud izlazi, da on u rečenoj gram. poznaje od broja *ȍba* (osim N. A. V.) samo oblike *obiju—ȍbjema,* i to opet za ženski rod. Ali u »oblicima« str. 47. Daničić postavlja oblik *objema* za D. L. I. svijeh triju rodova: za oblike genitiva *obaju—obiju* (prema *dvájû—dvíjû*) ne navodi Daničić nikakve potvrde, pa ih i ne postavlja, a ni ja nijesam za njih našao potvrde u djelima njegovima i Vukovim. Oblik *ȍbjema* ja mogu iz tijeh djela potvrditi, ali samo za ženski rod: iz ovijeh knjižica ja sam napomenuo samo njekoliko pogrješaka, ali ih u *objema* ima toliko mnogo, da .... pisma 24., u *objema* ovđe pomenutim bugarskim knjižicama. drž.-izd. II. 240., nije mogao upravljati *objema* tima oblastima. *D.* istor. 87. — U pjes. IV. 11. dolazi oblik *objema* za muški rod: dok *objema* (Vuku i Ivanu) ispanula duša.

b) Mjesto *ȍba* govori se i *ȍbadvâ—ȍbadvije—ȍbadvâ*, koje se sklanja kao *dvâ*; dakle je genitiv ženskoga roda *obadvíjû*, dativ *obadvjèma*. U narodnoj se pjesmi II. 62. nalazi za nominativ ženskoga roda oblik *ȍbje dvije*, što će biti osobina crnogorska.

c) O broju *dvâ* treba još upamtiti, da mu je u davnini srednji rod bio jednak ne s muškijem, već sa ženskijem; tome je trag sačuvan još danas u riječi *dvjȇsta* (ili *dvjȇ sta*), gdje je *ȉje* (ispor. ženski rod *dvȉje*) pokraćeno u *jȇ* (ispor. *trȉsta* mjesto *trȋsta*) [1])

[1]) Daničić u „oblicima" 46., 47. piše, da je srednjega roda i oblik *dvije, obje* u svezi: *dvije oči, obje oči.* Ali nije tako; premda je riječ *oko* u jednini i u množini srednjega roda, ali u dvojini je ženskoga; govori se na pr. *moje* oči, ili oči. *koje* ne gledaju i t. d. a da je onako, kako Daničić misli, bilo bi: *moja, koja;* v. §. 161*a*. — U

243. a) Među primjerima u §. 241. ima ih nekoliko, gdje se brojevi *dvâ— trî—čètiri* sklanjaju stojeći u rečenici s prijedlozima. Običnije je u tom događaju, da se ti brojevi ne sklanjaju; govori se na pr. kȍd *dvâ* hrásta, mȅđu *dvâ* bȑda, kȍd *dvije* žène, tražio sam ga ȕ *trî* kûće. rječn. (1818) XLVII., stoji nȁ *dvije* nȍge, prȅko *trî* vȍde studene, prȅko *trî* gòre zelene, bio sam nȁ *dvâ* mjȅsta, bili su se ȍko *dvâ* velika grada, ore nȁ *dvâ* vòla, kȍd *trî* kònja ide pješice, sa *čètiri* sîna ode na vojsku. *D.* »oblici« 48. i mala srb. gram. 28. — U svim ovim i sličnim primjerima broj i njegova imenica stoje u akuz., ne gleda se dakle, s kojim padežom prijedlog inače stoji. Tako je i: ljudi iz *oba* sela, pred *obje* kuće stoji drveće i t. d.

b) Ali kad bi pomenuti brojevi imali stajati u genitivu i bez prijedloga, vrlo se rado uzimaju u svom akuzativnom obliku. Na pr. jezik niti je slavenski ni ruski, a još manje srpski, nego bespravilna smjesa *ova sva tri jezika.* dan. (1826) 102., iz knjiga *obadva pomenuta spisatelja.* 103., obrazi *četiri jevanđelista.* 12., može biti, da nema na svijetu *dva naličnija grada*, nego što je Bijograd i Varadin. dan. (1827) 41., da sve riječi ostanu na ustima *dva* ili *tri svjedoka.* mat. 18.16., u ustima *dva* ili *tri svjedoka* ostaće svaka riječ. 2kor. 13.1., za istoriju, jezik i običaje Srba *sva tri zakona.* kovčež. (na natpisu)., sa zidova *obadva ova grada.* posl. XVII., u Dalmaciji se po izgovaranju *ove dvije riječi* poznaju seljaci, koga su zakona. drž.-izd. III. 38, zemlje *sva četiri brata. D.* istor. 5., iz hrisovulje *oba brata.* 22., smisao *oba ova pisma.* 91., navlačio je na sebe gnjev i osvetu *oba susjeda.* 135., piše sa znanjem *dva mlađa brata.* 182., najznatniji vlasteli *četiri susjedne oblasti.* 274., u velikoj pohvali sastavljenoj iz pjesama *oba zavjeta.* pisma 54., na svršetku *ove tri nedjelje.* 91., prije čitanja *četiri proroštva* 137., u kojima (molitvama) su se izlila srca svetitelja: Vasilija velikoga, *dva* Jovana, zlatousta i Damaskina, i *dva* Simeuna, novoga bogoslova i metafrasta. 209., na svjedočanstvo *dva* ili *tri čovjeka* da se pogubi. 5mojs. 17.6., nema odgovora u ustima *ova tri čovjeka.* jov 32.5., bojiš li se *dva* Jakšića mlada? pjes. II. 588., ja ću poći kuli *dva Šarenca,* — ugleda ih sestra *dva Šarenca.* pjes. IV. 100.[1])

---

južnijem krajevima mjesto *drjȇsta* govore *dvjȇsti* ili *drijesti;* tu je oblik *sti* stara dvojina, samo što stoji *i* mjesto negdašnjega *ě* (nekad je bilo *stě* kao i *selě* od *selo*).

[1]) S brojevima *dva—tri—četiri* slaže se i zamjenica *nȅkolika—nȅkolike,* koja se govori, kad je čega manje od pet; na pr. *nekolika* čovjeka, *nekolika* djeteta, *nekolike* ovce (ako je pet ili više predmeta, onda se uzima *nȅkoliko* s genitivom množ.; na pr. *nekoliko* ljudi, *nekoliko* ovaca i t. d.) Ovo *nȅkolika—nȅkolike* osim nominativa i akuzativa ne sklanja se, a kad bi imalo stajati u genitivu, ostaje nepromijenjeno, t. j. ima akuzativni oblik. Na pr. za to je ona (t. j. matica srpska) morala biti oruđe jednoga ili *njekolika svoja člana.* pisma. 5., Пераштани су били јоште од *неколике стотине* година једнако под Млечићима. posl. XXI.

c) Ovaki nepromijenjeni akuzativni oblik mjesto instrumentala mislim da ne dolazi nikad; a mjesto dativa vrlo rijetko; to imamo u ova dva primjera: u premjenjivanju ovijeh istijeh riječi, koje su i srpske i slavenske, ima mnogo koješta, što nije zajedničko *oba jezika*. pisma 82., bolje nam je *sva tri* poginuti neg' sramotno danas pobjegnuti. pjes. II. 221.

244. a) U §. 238*b* rečeno je, kad se mjesto *pêt, šêst* .... govori *petòrica, šestòrica* .... U istom se događaju mjesto *dvâ, ȍba, trî, čètiri* može uzeti: *dvòjica, obòjica, tròjica, četvòrica*. Ove se imenice na *-ica* često govore u nominativu i akuzativu, na pr. što vele ona *trojica* pûtnîkâ, — vidio sam *trojicu* pûtnîkâ (mjesto: *trî* pûtnika). Osobito se rado govore u prilikama, gdje bi brojeve *dvâ, trî* .... trebalo sklanjati; na pr. reci onoj *trojici pûtnîkâ,* prijeti nam *desetoricom* svojih drugova, što se tiče one *sedmorice* vȍjvôdâ i t. d. Ove imenice mogu dakako stajati i s prijedlozima, na pr. došao je s *dvojicom* pomoćníkâ, govorili smo o *petorici* junákâ. Kako se vidi iz ovijeh primjera, riječ, koja o ovijem imenicama zavisi, stoji u genitivu množine; lične zamjenice mogu stajati u istom padežu, u kojem je i ovaka imenica: na pr. rekao je *nama* (ili *nas*) trojici; *mi* smo dvojica bili (ili *nas* smo dvojica bili); pred *vama* (ili *vas*) trojicom. Ponajviše se pomenute riječi govore za ljude, rijetko za muške životinje, na pr. podaj onoj *dvojici* volova, neka ližu soli. rječn. (1818) XLVII. Sasma je neobično (u crnogorskoj jednoj pjesmi): mi smo jadni, sinko, *obojica* (govori mati sinu). pjes. II. 29.

b) Kad se mjesto broja *pêt, šêst* .... govori imenica *pètoro, šèstoro* ...., i to je rečeno u §. 238*b*. U istom se slučaju mjesto *dvâ, ȍba, trî, čètiri* govori *dvȍje, ȍboje, trȍje, čètvoro*. Riječi srednjega roda, koje znače što živo, nemaju prave svoje množine, već je različno naknađavaju; tako smo u §. 161*e*. imali oblike na pr. *jàrâd, pìlići, djèca,* koji služe za množinu riječima *jàre, pìle, dijète*. S genitivom tih i sličnih riječi stoje brojevi *dvȍje, trȍje* i t. d. mjesto *dvâ, trî;* na pr. *dvoje* jaradi, *troje* pilića, *sedmoro* djece. Mjesto *dvȍje, trȍje, čètvoro* može u ovom slučaju biti i: *dvâ, trî, čètiri,* na pr. *dva* jareta, *tri* pileta, *četiri* djeteta; ispor. sa *dva* jagnjeta. *D.* 3mojs. 23.20., kad pismo daju *dva* ili *tri* čeljadeta. *D.* istor. 283. Ali mjesto *pètoro, šèstoro* i dalje ne bi dobro bilo s ovijem riječima uzeti *pêt, šêst* .... osim u brojevima kao 21., 31., 41 .... 101 i t. d., gdje se ne može drukčije reći nego na pr. dvadeset i jedno jare, sto i jedno dijete i t. d.[1])

[1]) Kako od „jedan“ nema imenice, koja bi odgovarala imenicama *dvoje, troje, četvoro*. . . . , tako je nema, ni koja bi odgovarala imenicama *dvojica* i t. d.; za to se na pr. prema *dvadesetorica* putnika ne može drukčije reći nego: *dvadeset i jedan* putnik. To je opet nedostatak u jeziku, kao i to, što od broja 100 i 1000 nema imenica ni

Za tijem brojevi *dvȍje, trȍje* .... dolaze kad se misle pomiješani rodovi; na pr. *nas dvoje* (kad je jedno muško, a drugo žensko ili dijete), *vas troje* (kad je jedno muško, a drugo dvoje žensko, ili kad je dvoje muško, a jedno žensko ili kad je koje od njih dijete), *osmoro* konja (kad nijesu svi ni muški ni svi ženski). Lične zamjenice mogu i ovdje ne stajati u genitivu; na pr. rekao je *nama* (ili *nas*) troma; *vi* ste dvoje bili (ili *vas* ste dvoje bili). Još se riječi *dvoje, troje* .... govore, kad se ne misli nikakva osobita imenica, na koju bi se protezale, već stoje onako same; na pr. to *troje* valja pamtiti. Osim ovih ovdje navedenih slučajeva slabo se riječi *dvoje, troje* .... uzimaju; u Srijemu na pr. govore *dvoje* .... *petoro* jájâ (mjesto *dva* jajeta ili *pet* jaja); u Crnoj Gori pače *dvȍje* ȍpanâkâ, *dvȍje* tôkâ, *čȅtvero* jevanđelija, *čȅtvero* posta (rječn. (1852) kod двоје, pjes. I. 152 i posl. 307, dakle i s imenicama muškoga i ženskog roda, ali u ostalom narodu to je neobično, kao i: ja ne velim na te, već na ono *troje* djevojaka. pjes. I. 272 (od Dubrovnika). Vuk u rječn. (1852) kod живи огањ ima: *dvoje* lipovo *drvljadi,* a Daničić: pojući *devetora* blaženstva. pisma 61.

c) Mjesto *četvòrica, petòrica* .... i mjesto *čȅtvoro, pȅtoro* .... govori se i *četvèrica, petèrica* .... *čȅtvero, pȅtero* ...., ali su oblici s *-or-* običniji.

245. O sklanjanju imenica *dvòjica* i drugih takovih na *-ica* ne treba ništa govoriti, jer se ničim ne razlikuju od sklanjanja riječi na pr. *žena.* A brojevi *dvȍje* i t. d. sklanjaju se ovako:

N. A. V.	dvȍje	trȍje	čȅtvoro
G.	dvóga	tróga	četvórga.
D. L. I.	dvóma	tróma	četvórma.

Dat. i lok. (ali ne i instrum.) također je *dvóme, tróme, četvórme.* — Kao *četvoro* sklanjaju se svi brojevi dalje, što se svršuju na *-ro,* na pr. pȅtoro, šȇstoro i t. d., a kao *dvȍje* ide i *òboje,* samo što ova riječ u genitivu pored *obóga* može imati i *òbojega.* Evo nekoliko primjera za sklanjanje ovijeh riječi: uzima sebi i gospođi svojoj i *sedmorma* đece svakom po jednu (knjigu). rječn. (1818) XVI., koje je starije od ovoga *dvoga.* dan. (1826) 60., ko će od nas *dvoga* prije progovoriti (muž veli ženi). dan. (1827) 134., Janković niti ima u ilirijskom »uzrast« ni u srpskom »rast«, nego samo »stas« u *oboma* (t. j. u jednom i u drugom). drž.-izd. II. 190, жеља *обога* (t. j. momka i djevojke). pjes. I. 427., od *troga* se potresa zemlja. *D.* priče sol. 30.21., a na njima ponjavčina na *obadvoma* (t. j. na momku i na djevojci). pjes. I. 296., sramota je *dvome* na jednoga (t. j. meni i tebi, govori vila Kraljeviću Marku) II. 409., vino pije s *dvoma* Arapčadi. II. 624. Ali kad se brojevi, o kojima je govor, nađu s kojim prijedlogom, rado stoje u akuzativu,

prema *dvòjica* ni prema *dvȍje;* a vidjeli smo u §. 235*b* da u narodu upravo nema ni rednijeh brojeva od 100 i 1000.

t. j. ne mijenjaju se; na pr. otišao s *dvoje* djece, ostavio kuću na *dvoje* djece. *D.* oblici 50., četrdeset krava s *desetoro* teladi, dvadeset magarica s *desetoro* magaradi. 1mojs. 32.15.

246. a) U §. 239. navedena su tri slučaja, gdje broj *jedan* ima množinu; za drugi i treći od tijeh slučajeva treba znati, da prema množini *jèdni* ostali brojevi imaju ovako: *dvòji*, *tròji*, *čȅtvori*, *pȅtori*, *šȅstori* i t. d. Te se riječi govore samo u množini, koja im je sasvijem onaka, kao što je: *jèdni*. Govori se: *dvòje* vile, *tròja* vrata, *tròje* gaće, *čȅtvora* kola, *pȅtore* novine i t. d.; tako isto: *dvòji* opanci, *dvòja* rebra, *tròji* jadi, *tròji* svatovi (t. j. nekoliko jada jedne, nekoliko druge, a nekoliko treće ruke, — jedni svatovi jednoga mladoženje, drugi drugoga, treći trećega); tako je i: *troji* kudioci pjes. I. 275, *troji* prosioci. 555. i t. d.[1]) — Tako je i *oboji*: дакле ми једни немају ништа, него *обоји* једнаки (Vukovo tumačenje poslovice: Šokci ubokci, Vlasi siromasi). posl. 352. — I ovdje se mjesto *-or-* nalazi *-er-*, na pr. *četveri* pored *četvori* i t. d., ali je *-or-* običnije.

b) O akcentu brojeva nema se gotovo ništa reći; kakav akcent koji broj sam sobom ima, to je svuda naznačeno, gdje je koji naveden. A što se tiče skakanja akcenta na prijedlog, za redne brojeve vrijedi isto, što i za određene pridjeve (v. §. 230); gdje prijedlog ispred glavnijeh brojeva dobiva akcent, svuda je jaki kratki; na pr. zȁ dvâ, zȁ dvije, nȁ trî, pȍ pêt, ȕ devêt, nȁ desêt, zȁ stô; tako je i: ȕ dvoje, nȁ četvoro (vidi u Budmana, gram. 143). Tako će biti i: nȁ oba, zȁ obje.

SPREZANJE.

U opće o sprezanju.

247. a) Rečeno je u §. 133e, da se ova gramatika u diobi oblika drži „u svemu glavnome" Daničićeve diobe. Ovdje u sprezanju stavljeni su gdjekoji glagoli u druge čete, nego li što stoje u Daničića. Ja držim, da dijeleći glagole u ovom dijelu gramatike ne smijemo imati pred očima drugu svrhu nego li sámo sprezanje, t. j. da za svaki glagol znamo, kako se spreže. Za to sve one glagole, koji se jednako sprežu, moramo stavljati u istu četu. Kad bi se svi glagoli jednako sprezali, onda ne bi trebalo nikakove diobe. Držeći se ovoga načela ja mislim, da mi je potrebno gdješto odstupiti od diobe Daničićeve. Tako sam glagol *ȕmjeti (razȕmjeti, izȕmjeti)* metnuo u 6. razred I. vrste, onamo, kamo i *smjȅti, (dò)spjeti*, s kojim se glagolima jednako spreže. Glagol sam *znȁti* prenio u 1. razred V. vrste, gdje je *čúvati, pìtati* i t. d., jer se jednako spreže kao i ti glagoli; a kad sam tako učinio s glagolom *znȁti*, nijesam ni *dȁti* mogao drugamo metnuti. Glagole *kòvati, snòvati, tròvati* nijesam mogao držeći se pomenutoga

---

[1]) U prip. 43. imamo i *dvoje* oči. U pjes. II. 615. ima: *dvanaest* vrata, pa tako je i u otkr. 21.21., ali u otkr. 21.12. stoji: *dvanaestora* vrata.

načela rastaviti od glagola *kupòvati, putòvati* i t. d., jer u sprezanju jednih i drugih nema razlike nikakove, za to jedni i drugi stoje u VI. vrsti. U Daničića glagol *ùmjeti* (sa svojim složenima) stoji u 1. razredu III. vrste i rastavljen je od *smj̄ěti*, *(dò)spjeti*, koji su ostavljeni u 6. razredu I. vrste. Daničić je to učinio za to, što *je (ě)* u *ùmjeti* ne pripada korijenu, a u *smj̄ěti, (dò)spjeti* pripada. S istoga razloga rastavio je on glagol *znȁti* od *čúvati*, jer u onoga prvog *a* pripada korijenu, a u drugoga ne, za to mu *znati* stoji u 6. razredu I. vrste, a *čuvati* u 1. razredu V. vrste. Daničić stavlja glagole *kòvati, snòvati, tròvati* u 3. razred V. vrste, a *kupòvati, putòvati* u VI. vrstu; rastavlja ih za to, što *-ov-* u ona tri glagola pripada korijenu, a u ova druga dva ne pripada. Daničić je dakle dijeleći glagole htio pokazati ne samo njihovo sprezanje, nego i njihovo postanje; ali kako se te dvije svrhe ne dadu sjediniti, ja mislim, da je bolje držati se samo jedne, i to glavne, pa prema njoj dijeliti glagole. Odstupio sam od diobe Daničićeve još u tome, što sam u III. vrsti rastavio glagole kao *vìdjeti, lètjeti* od glagola kao *dȑžati, múčati*, i u V. vrsti što imam 4 razreda mjesto Daničićeva 3. Učinio sam jedno i drugo za to, jer je u glagola, koji su tijem načinom rastavljeni, dosta razlike u sprezanju (a što se ne spreže jednako, to treba rastavljati, kao što treba sastavljati ono, što se jednako spreže). Napokon treba reći, da sam u dodatak sprezanju ili među „nepravilne“ glagole metnuo nekoje, što ih Daničić ima ovdje ondje u svojim vrstama i razredima. Ali kako se ti glagoli samo s velikom nategom mogu sastavljati s drugima pravilnim, držim, da je bolje rastavljati ih od njih (i to opet po onome navedenom načelu).

b) Jedni se glagolski oblici zovu vremena (na pr. sadašnje vrijeme, buduće vrijeme i t. d.), a drugi se zovu načini (na pr. zapovjedni način, neodređeni način i dr.) Razlika je među jednima i drugima u tome, što prvi izriču, da nešto doista nekad biva (u sadašnjosti, u prošlosti i u budućnosti), a drugi ne izriču vrijeme niti ono, što doista jest, već ili volju ili želju, da što bude, ili mogućnost, ili su samo neka dopuna drugijem riječma. Osim vremena i načina imamo još glagolske priloge i pridjeve. Svi oni glagolski oblici, koji nijesu načini, a ni prilozi ni pridjevi, zovu se zajedničkijem imenom izjavni način (indikativ), jer se njima izjavljuje, da nešto jest.

248. a) Prvo pređašnje vrijeme (aorist) imaju ponajviše svršeni glagoli, ali ga dosta često imaju i trajni, kako dokazuju ovi primjeri (osim mnogih drugih): a ljudi *čudiše* se govoreći. mat. 8.27., sve ovo u pričama *gòvorî* Isus, i bez priče ništa ne govoraše im. mat. 13.34., a kad bijaše dan rođenja Irodova, *igra* kći Irodijadina pred njima i ugodi Irodu. mat. 14.6., a kad to čuše ljudi, *idoše* za njim pješice. mat. 14.13., i vidjevši to učenici *diviše* se govoreći. mat. 21.20., i *propovijèda* po zbornicama njihovijem i đavole *ȉzgonî*. mark. 1.39., anđeo mu se javi s neba i *krijepi* ga. luk. 22.43., Isus mu odgovori: ja *govorih* javno svijetu, ja svagda *učih* u zbornici i u crkvi i ništa tajno ne *govorih*. jov. 18.20., koji s njim *jedosmo* i *pismo* po vaskrseniju njegovom. d. ap. 10.41., i *pokaziva* se mnogo dana. d. ap. 13.31., pa se porodični računi još dugo *javljaše* u rodu Nemanjinu *D.* istor. 5., poslije ih *upotrebljavaše* svi, koji nakon njih *vladaše*. 24. Stefan Lazarević *pomaga* Turcima pokoriti Bugarsku 105., god. 1409. podiže se Vuk Lazarević na Stefana i s Turcima u dva rata *opustošava* Srbiju. 108., u nekim slučajima i oni i pismo *gubiše* svu silu

i ne *vrijediše* ništa 287., najprije u kratko *govorih* o liturgiji, a sada te molim, da paziš. pisma 12., kako su Judejci tajno kršteni i kako se duhovno *hraniše* u pustinji i *piše* iz duhovne stijene. 315., koji (mučenici) za te *stradaše*. 347., poslužite, kao što govoriste. 2mojs. 12.31., ali se *molih* tada za Arona. 5mojs. 9.20., dugo vremena *vojeva* Isus na te careve. is.-nav. 11.18., jer oci vaši ostaviše mene i *idoše* za drugim bogovima i *služiše* im i *klanjaše* im se, a mene ostaviše i zakona mojega ne *držaše*. jerem. 16.11., kad *dijelih* megdan sa Turčinom. pjes. II. 287., argatovah tri godine dana, i ja *vukoh* drvlje i kamenje. III. 1., tri put sam te u oca prosio, ja te *prosih*, on mi te ne dade. 98., što nam stari bolji od nas *biše*, te ih paše bolje *milovaše* i veziri bolje *darivaše*? 262., kad dođoše dvoru đevojačkom, tu *sjediše* tri bijela dana. 545.

b) Od zakona, da svršeni glagoli nemaju drugoga pređašnjeg vremena (imperfekta), nema ni jednoga izuzetka. Glagol *dati* svršen je i ne može imati toga vremena, ali *ne dati* nije svršen, dok se može reći na pr. ja sada *ne dam* ovo nikome; za to se i nalazi II. pređ. vrijeme: *ne dadijah*, *ne dadijaše* i t. d. Imamo ga na pr. u Vuka mark. 1.34., 11.16., d. ap. 27.7., u Daničića istor. 118., 1mojs. 37.35., sud. 1.34., 3.28., 2car. 21.10. i u nar. pjes. IV. 22. Ispor. s tijem: no se Ivan prevarit *ne daše*. pjes. III. 539., al' *ne daše* moskovska kraljica. 566. — Što se u narodnoj jednoj pjesmi (u kovčež. 105) nalazi: bojno koplje u planini *staše* (a *stäti* je svršeni glagol), to će biti u pjesničkoj slobodi skraćeno mjesto *stajaše*. Daničić, obl. 98.

c) I to je zakon, da se od svršenijeh glagola ne tvori prilog sadašnjega vremena (particip prezenta); tome je izuzetak samo (veoma obični) oblik *budúći*, koji je načinjen od svršenoga glagola *bȕdêm* (prema kojemu je trajni *jèsam*, a od toga se rečeni oblik ne tvori). Prilog opet prošloga vremena (particip preterita aktivnoga I) obično se govori od svršenijeh glagola, rjeđe od trajnijeh, ali opet dosta često. Ispor. oni uzalud *čekavši* do pred zoru jedva se izmaknu natrag. dan. (1829) 12., a oni ne *marivši* otidoše. mat. 22.5., ne *imavši* poroda ostavi ženu svoju bratu svojemu. mat. 22.25., tada pusti im Varavu, a Isusa *šibavši* predade, da se razapne. mat. 27.26., niko *pivši* staro ne će odmah novoga. luk. 5.39., *vozivši* pak oko dvadeset potrkališta ugledaše Isusa. jov. 6.19., posvjedočivši i *govorivši* riječ Gospodnju vratiše se. d. ap. 8.25., tada *postivši* i pomolivši se Bogu metnuše ruke na njih. d. ap. 13.3., knez Miloš Obrenović *sudivši* nekolicini po zakonu istrijebi sasvijem (otmicu). riječn. (1852) kod отмица., u Srbiji nije htio ostati, nego se vratio u Krajinu i odande otišao u Bukreš *govorivši* prijateljima, da on u Srbiju ne će doći. prav.-sov. 47., *vladavši* trideset i sedam godina .... ostavi vladu sta-

rijemu sinu. *D.* istor. 15., *gledavši* Vukašina mišljaše, da to može biti. 86, dakle su Skenderbeg i Stefan bili pašenozi *imavši* dvije rođene sestre. 102., Vuk Branković prevarivši se u svome nadanju i uzalud se *pogađavši* s Turcima naumi oteti se od njih. 105., *čekavši* toliko godina i najposlije udostojivši se vidjeti od radosti povika. pisma 43., kad bi *straživši* svu noć ugledao zoru na istoku. 54., i *tjeravši* ih Misirci stigoše ih. 2mojs. 14.9., koji ubije bližnjega svojega nehotice ne *mrzivši* prije na nj. 5mojs. 4.42., i rekoše jedan drugomu: ko to učini? i *traživši* i *raspitivavši* rekoše: Gedeon učini to. sud. 6.29.

249. a) Prilog prošloga vremena (ili prilog II.) u Vukovijem djelima izlazi svagda na *-vši* osim glagola *dóći, póći, úći*, koji ga mogu imati i bez *-ši*, dakle: *dòšâv*, *pòšâv*, *ùšâv*; ali valja dodati, da Vuk ove oblike uzima samo ondje, gdje stoje sami, bez ikakve imenice. Na pr. zidine od grádića u Dalmaciji blizu Hrvatske granice (ne *došav* k rijeci Zrmanji). riječn. (1852) kod Отон; od crkve k jugoistoku *pošav* ima u po brda jedan kamen. dan. (1829) 32., u donjem gradu, *ušav* na Savsku kapiju na desno, stoji stara crkva. dan. (1827) 43. — U Daničićevu »starom zavjetu« nalazi se oblik rečenoga priloga bez *-ši* veoma često; evo ih na ogled samo nekoliko, i to iz prve knjige Mojsijeve: *izagnav*. 3.24., *rodiv*. 5.4., 5.7., *napiv se*. 9.21., *pristupiv*. 18.23., *zatvoriv*. 19.6., *ustav*. 21.14., *otišav*. 24.10., *uzev*. 24.61., *podigav*. 24.63., 33.1., *poslav*. 31.4., *izašav*. 31.33., *traživ*. 31.35., *rekav*. 37.21., *ostaviv*. 39.12., *pogledav*. 43.29. Treba dodati, da ovaj kraći oblik Daničić upotrebljava samo uz nominativ jedn. muškoga roda, na pr. i *izagnav* Bog čovjeka postavi pred vrtom Edemskim heruvima. 1mojs. 3.24., ali Samson *spavav* do ponoći usta. sud. 16.3. i t. d. Daničić ovo ovako radi držeći se pravila, što ga je sam postavio u »oblicima« VI. izd. 59. Ali pravilo se to ne potvrđuje ni postanjem oblika na pr. *izagnav* ni njegovom istorijom. Daničić misli, da je ovaj oblik po svojem postanju upravo nom. jedn. muškoga roda i za to da može stajati samo uz riječi u tome padežu i rodu; ali mi ćemo u §. 624*a* vidjeti, da je oblik na pr. *izagnav* pravi prilog (ili adverb), pa kao takav može stajati u rečenici bez obzira na rod i na broj subjekta. Kako se na pr. govori ne samo: ovaj učenik *lijepo* piše, već također: ova učenica *lijepo* piše, i: ovi učenici (ove učenice) *lijepo* pišu i t. d., tako se može govoriti ne samo: učenik *napisav* zadaću ode kući, već i: učenica *napisav* z. o. k. i učenici (učenice) *napisav* odoše i t. d. Da je ovo doista sve pravo, dokazuje se i prošlošću ovoga oblika; sam Daničić za ovo u svojoj »istoriji oblika« 374—376 navodi mnoštvo potvrda iz starijeh knjiga; a i ono Vukovo *dòšâv pòšâv, ùšâv* lijepo se s tijem slaže.

b) Vrijedno je dodati ovdje, da je u nar. pjesmama ovaj prilog veoma rijedak; u sve četiri knjige pjesama, što ih je Vuk izdao (1841., 1845., 1846., 1862.), nalazi se samo jedan jedini primjer, a to je *zametnuvši*. II. 145. — U nar. pripovijetkama, što ih je Vuk izdao, nalazi se prilog ovaj dosta često, na pr. *čuvši* 191., 210., *došavši*. 48., 57., 162., 224., *doznavši* 74., *izvadivši* 169., *odsednuvši* 17., *opazivši* 17., *ostavši* 168., *otišavši* 214., *pokrivši* 38., *prošavši* 24, *uprtivši* 214. Ali ja bih opet rekao, da se rečeni oblik u običnom govoru prostoga naroda mnogo rjeđe čuje, nego što bi čovjek po ovijem primjerima iz pripovijedaka sudio. Meni se sve čini, da je Vuk dotjerujući nar. pripovijetke za štampanje pometao navedene oblike mnogo obilnije, nego li ih narod upotrebljava.[1])

250. a) I prilog na *-ći*, na pr. *plètûći* upravo je ono, što mu ime kaže, t. j. pravi prilog (ili adverb), kako ćemo vidjeti u §. 624*a*. A kad je oblik *plètûći* prilog, onda se kao i drugi prilozi ne može sklanjati, već stoji svagda u istom nepromjenitom obliku. — Kako prilozi na pr. *dòbro*, *lìjepo* stoje prema pridjevima *dȍbar*, *lìjep* i t. d., tako je prema današnjemu prilogu *plètûći* bio nekad glagolski pridjev *pletući—pletuća—pletuće*, genit. *pletućega—pletuće*, dat. *pletućemu—pletućoj* i t. d., a bio je i neodređeni oblik ovoga pridjeva, na pr. u muškom rodu nom. *pletuć*, gen. *pletuća*, dat. *pletuću* i t. d. Iz toga su vremena do danas sačuvati ovi pridjevi: *dȑžêć—držéća—držéće* (t. j. zdrav, jak) *mògûć, -úća, -úće*, *sràmêć, -éća, -éće, tèglêćî, -êćâ, -êćê, vrûć—vrúća—vrúće*: ovamo idu i riječi *tèkûćâ* (voda), *noséća* (žena). Poradi ovijeh pridjeva veli Vuk u rječn. (1818) LXI., da bi se i danas moglo u književnosti sklanjati, na pr. *ìgrajûćî—ìgrajûćâ—ìgrajûćê*. Tako on i sklanja riječ *budući*, na pr. sile ni sadašnje ni *buduće*. rimlj. 8.38., ili sadašnje ili *buduće*, sve je vaše. 1kor. 3.22., za *buduću* nesreću. mil.-obr. 13., tako je i: otac *budućega* vijeka. *D*. pisma 109. Vrlo su rijetki drugi primjeri: Žitije Đorđija Arsenijevića Emanuela rosijsko-imperatorskoga general-lejtnanta .... *imajućeg* rosijsku kolajnu. eman. (na natpisu); da ide sa *letećim* korpusom u varoš Cvikavu. eman. 23., za to namislim to da kažem u *idućoj* sjednici. pisma 24. Ispor. i u pjes. IV. 137: a sve pusta blaga *ležećega*. — Premda je ovijeh primjera vrlo malo, ja opet mislim, da nije sasvijem protivno duhu jezika, ako se pomenuti glagolski oblik i sklanja. To dakako treba činiti samo gdje je prijeka nužda, t. j. gdje opisivanje ili zamjenjivanje

[1]) Da je Vuk dotjerivao pripovijetke za štampanje, to se samo sobom razumije, jer nigdje na svijetu nema neukijeh seljaka, koji bi umjeli ispripovijedati s kraja na kraj koju pripovijetku onako glatko, kako su štampane u Vukovoj knjizi. A i sam Vuk na svršetku predgovora priznaje, da je dotjerivao pripovijetke.

drugijem riječma ili smeta ili ne daje smisao, koji treba: na pr. *vladajuća* kraljica, *ravnajućega* učitelja, *dršćućom* rukom i t. d.

b) I prema prilogu na *-vši* ili *-v* bio je u jeziku nekad glagolski pridjev, koji se sklanjao, na pr. bilo je *pletavši—pletavša—pletavše*, gen. *pletavšega* i t. d. U Vukovijem se djelima nalaze dva ovaka pridjeva, koji se sklanjaju gdjegod treba, i to od glagola *biti* i *proći:* kod svoga *bivšeg* gazde. dan. (1826) 71., ovaj grad kao stolicu *bivšega* kralja Dragutina Raić traži u Srijemu. dan. (1827) 50., Asanbeg piše *bivšemu* delibaši Mustajpašinu. dan. (1828) 188., njegovome *bivšem* gospodaru jedva ostane život. dan. (1829) 28., to on čini *bivšim* činovnicima. mil.-obr. 202., molio sam *bivšega* glavnoga kneza u naiji požeškoj. pjes. (1833) XIV., dobježao je *prošavši* godina u Srbiju. dan. (1826) 22., *prošavšega* ljeta ja sam slušao. 58., onda bismo se za *prošavše* tumaranje mogli tješiti. pisma. 23., za *prošavšijeh* 40 godina. 86., u *prošavšijem* naraštajima. d.-ap. 14.16., za *prošavšu* godinu. posl. XXVI. Vrlo su rijetki ovaki pridjevi od drugijeh glagola: *ostavše* diplome od naši kraljeva i od careva svjedoče. riječn. (1818) III., Miloš otide sa svojim starim i sad na novo *pristavšim* momcima. mil.-obr. 79. — U Daničića je samo jedan ovaki primjer: potomci *birših* despota. istor. 115.

251. a) Vuk u svojoj gramatici pred rječnikom (1818) ne poznaje osobitoga oblika za 1. lice množ. zapovjednoga načina (imperativa), već mjesto njega uzima isto lice sadašnjega vremena s riječcom *da*; na pr. *da pletemo*, *da pečemo*, *da oremo*, *da kazujemo* mjesto *pletimo*, *pecimo*, *orimo*, *kazujmo* i t. d. Ovako Vuk i u svojim djelima opisuje rečeni oblik; na pr. ako sad više vojske ne može doći, a mi *da se uklonimo*, da ne ginemo ludo. dan. (1828) 180., kojigod sam od mene beži, srećan mu put! ja mu ne smetam; nego *da se molimo* Bogu, ne bi li i ovi ostali svi pobegli između nas. mil.-obr. 88., dobro, čestiti pašo, *da idemo*, da kažemo narodu i *da gledamo*, da se kupi oružje. 120., onda rekoše među sobom: *da* je (dolamu) *ne deremo*, nego *da bacimo* kocke za nju, kome će dopasti. jov. 19.24., noć prođe, a dan se približi, *da odbacimo* dakle sva djela tamna i *da se obučemo* u oružje vidjela. rimlj. 13.12., ali šta dostigosmo, u onome jednako *da mislimo* i po onome pravilu *da živimo*. filib. 3.16., za to *da ostavimo* početak Hristove nauke i *da se damo* na savršenstvo. jevr. 6.1., *da ostavimo* i Grke i sve druge narode, ovoga reda, nego *da uzmemo* za primjer Ruse. pisma 90., *da se ne izdamo!* rječn. (1852) kod Крњо., sad se više ni u što nemamo uzdati, nego *da udarimo* na kuću. prav.-sov. 53., pošto se pobratimiše, reče mu starac: e pobratime, sad *da se darujemo!* prip. 120. U nar. pjesmama dolazi ovo opisivanje veoma često; na pr. *da se vatamo*. I. 173., *da idemo* I. 535., II. 45.,

IV. 103., 494., *da pustimo*. I. 557., *da damo* II. 19., *da falimo* 158., *da ručamo* 503., *da pokupimo*, *da bježimo* 615., *da molimo* 617., *da dočekamo* III. 208., *da pijemo* 212., 214., *da se sastanemo* 364., 371., *da se poslušamo* IV. 27., 185., 416., *da izvedemo*, *da izberemo* 33., *da pomenemo*. 186., *da ne slušamo* 282., *da ne udrimo*. 481 i t. d. — Sasma je rijedak u nar. pjesmama pravi neopisati oblik za 1. lice množ. zapovjednoga načina; u sve četiri Vukove knjige pjesama nalaze se samo ove potvrde: *recimo* I. 6., *popijmo* 83., *uzmimo* 427., *izvadimo*, *položimo* II. 243., *plijenimo* IV. 362., *(h)odimo* 386. — Daničić u svojim »pismima« oblik ovaj često upotrebljava; na pr. *ostavimo* 24., *zahvalimo* 29., *ponizimo se* 78., *prinesimo* 85., 135., *poderimo*, *dajmo*, *uvedimo* 103., *prostrimo*, *zaplještimo*, *dočekajmo* 118., *pokažimo*, *vapijmo* 135., *pojmo* 153., *stanimo* 285., *pripravimo*, *pohitimo* 291., *pjevajmo* 303., — ima ga i u »starom zavjetu«, na pr. *zapjevajmo*, *pokliknimo*, *izađimo*. psal. 95.1., *uđimo* 132.7. Ispor. i *pođimo*. prip. 109., *bježimo* 118. A govori se i *nèmôjmo*. rječn. (1852) kod немој i *hajdémo* (o kojemu vidi malo dalje pod *d*).

b) Oblik za 3. lice jednine zapovjednoga načina obično je danas opisan; na pr. *nèka (nèk) plètê*. Rijetko se za to lice uzima isti oblik, koji služi za 2. lice jedn. To imamo u primjerima: *pomozi* Bog (u pozdravljanju), *ne budi* uroka! rječn. (1852) kod уроци, *mini* ga sablja, *mini* ga puška! kod минути, i opet ti fala, moj bane stari svate, i *spasi* te Ristos i Bogorodica! (iz risanske zdravice). kovčež. 71., *žali* Bog! posl. 79., *spasi* Bog! 292., ko je moj, blizu rupe *stoj!* 141., *nos'* te đavo, Oblačiću Rade! pjes. II. 501.[1])

c) U pjesmama se često odbacuje i izbacuje *i* u zapovjednom načinu, a može se to čuti i u običnome, malo bržemu govoru. Na pr. *muč'* (od: múčati) pjes. I. 153., 242., *kun'*. 384., *iziđ'*. 614., *nos'*. II. 145., 501., *ponos'* 227., *id'*. 348., *doved'* IV. 361., *prođ'te* I. 164., *obuc'te*. 257., *kun'te*. 452., *jaš'te*. 532., *kaž'te*. 615., *piš'te*. II. 136., *id'te*. 152., 162., *otvor'te*. 230., *gud'te*. 356., *izved'te*. 588., *bjež'te*. IV. 59., *bud'te*. 134., *paz'te*. 135., *pun'te*. 243., *doved'te*. 262.

d) Budući da je zapov. način uzvik nekome, za to se i drugi gdjekoji uzvici izjednačuju s njime u tome, što im se dodaju lični nastavci njegovi *-mo* i *-te*. Tako je narod uzeo iz turskoga jezika riječ *hàjde* (koja znači: »odlazi«), pa da bi mu zgodnije bilo uzimati

[1]) Često se ne može znati, je li ovakovi imperativni oblik 2. ili 3. lice: a svak *reci* i *pomisli*. pjes. I. 30., jedan *stani* navr. Malovana, drugi *stani* nadno Malovana. 557., ko je konjik, *poteži* kolane, ko je pješak, *priteži* opanke. III. 251., IV. 34., dok ne pukne moja puška tanka, *nemoj* niko puške izmetnuti III. 316., ko je vitez, *poteci* na ždrijelo! rječn. (1852) kod ждријело. Da se zapovjedni oblik svuda ovdje može uzeti za 2. lice, to dokazuje ovaj primjer: ko je konjik, konje *opremajte*, ko je pješak. *priteži* opanke. pjes. IV. 347.

taj uzvik i u 1. i 2. licu množine, dodao mu je lične nastavke, i tako su nastali oblici *hajdémo*, *hàjdete*. Kad se jednome čeljadetu što nudi, veli mu se *nâ*, na pr. *nâ* jabuku; ako li ih je više, veli se *nate*; tako se i riječca *ne* kad je uzvik (na pr. *ne*, đevere, moj po Bogu brate! pjes. I. 583., t. j. nemoj, ne čini to) može raširiti u *nete*, na pr. *nete*, sinci, ako Boga znate (t. j. nemojte, ne činite to) pjes. II. 185. I prilozi *ovamo, kamo* tako se mogu širiti: *ovamote*, sijenjska potjero! pjes. III. 188., *ovamote*, Turci janjičari! 326., *ovamote* braćo! prip. 8., kad ga vide braća, poviču na oca i mater: *kamote* se, da vidite! 80.) ali se nazovi-mrtvac ispravi i sedne vičući: mrtvi, *kamote* se?[1]) 217. — Svemu tome odgovara primjer: al' besede dva putnika stara: *ajdemote* đakonovom dvoru. pjes. II. 8., gdje je nastavak *te* dodat gotovom već obliku za 1. lice množine *(h)ajdemo*. — Kad se jednome čeljadetu govori, veli se *jè li*; ako li ih je više, veli se *jèl'te*. rječn. (1852) kod те.

e) Zapovjedni se način pojačava riječcom *de* ili *der*, na pr. *rèci de*, *náđi der*, ali u množini se ta riječca ne dodaje, već se umeće; na pr. *recidete*, *kažidete*, *razberidete*. rječn. (1852) kod де; tako je i: *dajdete*. prip. 7., *darujdete*. pjes. II. 437., *zatvor'dete*. 591., *nađiderte*. 589.

252. a) Po glasovnom zakonu (v. §. 80*a*) prelazi *l* u muškom rodu tvornoga (ili prvoga) pridjeva svagda u *o*; na pr. *čùo, hválio*, *kùpovao* i t. d. A u §. 113. rečeno je, da se u znatnom dijelu naroda *ao* u tom pridjevu steže u *o*, te se govori na pr. *čúvo*, *kùpovo, rëko* mjesto *čúvao* i t. d. Vuk i Daničić pišu ove oblike uvijek s *ao*; što se u prav.-sov. 31. nalazi *mogo* mjesto *mogao*, mislim za cijelo, da je štamparska pogrješka, kojih u toj knjizi dosta ima.

b) Pridjev trpni (ili drugi) tvori se samo od prelaznijeh glagola; na pr. *plèten*, *hvâljen* i t. d. Vrlo rijetki izuzeci navode se u §. 629*b*.

c) U §. 9*b* i 75*c* rečeno je, da se skrajnje *i* u neodređenom načinu (infinitivu) kašto odbacuje, na pr. *čuvat, govorit, rodit*, ali da je *čúvati*, *govòriti*, *ròditi* i t. d. u književnom jeziku običnije i bolje. O krnjenju ovom vidi još u §. 312*b*.

d) U sadašnjem vremenu mogu mnogi glagoli duljinu na samoglasniku *e* od nastavka imati i ne imati; na pr. *trésêm i trésem*, *kàzujêmo* i *kàzujemo*, *lìjête i lìjete*, ali je s duljinom običnije, za to je mi dalje u primjerima svuda pišemo. Ostali su samoglasi u rečenom obliku svagda dugi, na pr. *trésû*, *kàzujû*, *lìjû*, *vìdîm*, *čûvâš* i t. d. — Svagda je dugo *a* u nastavku II. pređašnjega vremena, na pr. *plè-*

[1]) Riječca *se* uz *kamote* u ova dva primjera dodatak je bez osobita značenja onako kao i *si* u primjerima: blago li *si* meni! rječn. (1852) kod благо, teško li *si* mene! kod блашко. Dolazi i *kamo se*: kad ga brat ugleda, ražali mu se i zaplače: *kamo se* od toliko vremena? prip. 91.

tijâh, *plètijâše*, *tònjâsmo*, *tŕpljâste*, *nòšâhu* i t. d. – Dug je samoglas ispred *ći* u I. prilogu i ispred *-vši (-v)* u II., na pr. *plètûći*, *tònûći*, *čúvajûći*, *hválêći*, *vìdêći*, — *plètâvši*, *tònûvši*, *vìdjêvši*, *kupòvâvši*, *pòšâv* i t. d.[1])

Prva vrsta.

253. a) U I. vrstu idu glagoli, koji ispred nastavka *-ti*, a iza osnove u neodređenom načinu nemaju ništa. Gledajući na pošljednji glas od osnove dijeli se ova vrsta u 7 razreda.

Prvi razred.

b) Osnova se svršuje na *d* ili na *t*, koji glasovi izpred nastavka *ti* u neodr. načinu prelaze u *s* po zakonu (v. §. 91*a*), i tako na pr. od osnova *plet, krad* glasi neodređeni način *plès-ti*, *kràs-ti*. U I. pridjevu ispred *l* ispadaju ti glasovi, opet po zakonu (v. §. 65*c*, 95*a*), te se govori na pr. *plè-la*, *kràlo;* a tako je i u muškom rodu, jer je na pr. *plȅo*, *krào* postalo od *plel*, *kral* (v. §. 252*a*). Prvi od navedena dva glagola neka nam služi za primjer sprezanju ovoga razreda.

	Sadašnje vrijeme.	*Zapovjedni način.*
Jedn.	1. plèt-êm	—
	2. plèt-êš	plèt-i
	3. plèt-ê	—
Množ.	1. plet-émo	plèt-imo
	2. plet-éte	plèt-ite
	3. plèt-û	—

	I. predašnje vrijeme.	*II. predašnje vrijeme.*
Jedn.	1. plèt-oh	plèt-ijâh
	2. plȅt-e	plèt-ijâše
	3. plȅt-e	plèt-ijâše
Množ.	1. plèt-osmo	plèt-ijâsmo
	2. plèt-oste	plèt-ijâste
	3. plèt-oše	plèt-ijâhu

I. prilog. plèt-ûći
II. prilog. plèt-âvši, plèt-âv
I. pridjev. plȅ-o, plè-la, plè-lo
II. pridjev. plèt-en, plet-èna, plet-èno.
Neodređeni način. plès-ti.

[1]) Vuk u rječn. (1818) LXVII. ima, istina: *vŕteći*, *múteći*, *ljúbeći* i *vŕćevši*, *mútivši*, *ljúbivši*, ali tu će duljina ispred *ći* i *vši* biti ispala griješkom (u štampi ili Vuku iz pera).

254. a) U II. pređašnjem vremenu mjesto nastavka *-ijâh* može biti i samo *-âh;* dakle ne samo *plètijâh*, već također *plètâh*, *plètâše plètâsmo* i t. d., ali je dulji oblik mnogo običniji (i stariji). Za kraći oblik jedina je potvrda, što ga Vuk navodi u svojoj gramatici pred rječnikom (1818), str. LXII., gdje ima kao pravilne oblike *pletah* (i *tresah),* a *pletijah* (*tresijah*) nema nikako; ali kraći se oblik u ovome (i u drugom) razredu ne nalazi nigdje ni u Vukovim ni u Daničićevim djelima ni u narodnijem pjesmama ni pripovijetkama, što ih je Vuk izdao (ali vidi glag. *jesti* pod *d).*

b) Glagolu *rásti* osnova je *rast,* od koje se tvore svi oblici sasvijem onako kao od osnove *plet* do muškoga roda jednine u I. pridjevu; taj oblik glasi *râstao* (a dalje je pravilno: *rásla, ráslo*), a postao je od *rast-l* tako, što je umetnuto pomično *a* (v. §. 57) i *l* što je pretvoreno u *o*. Neodređeni način *rásti* postao je od *rast-ti*, t. j. prvo je *t* po zakonu prešlo u *s*, a onda je, opet po zakonu, od *ss* nastalo *s* (v. §. 107*a*).

c) Glagoli *sjësti, srësti* imaju osnove *sjed*, *sret* te idu sasvijem po ovom razredu; na pr. sad. vr. *sjèdêm*, *srètêm*, zapov. *sjèdi*, *srèti* i t. d. Tako im je po ovoj vrsti i II. prilog: *sjèdâvši* (mark 9.35., 12.41., luk. 5.3, prav.-sov. 34., *D.* pisma. 89), *srètâvši* (mil.-obr. 80., *D.* pisma 266). Što se od *sjësti* u muškom rodu I. pridjeva govori *sjëo* i *sȉo*, to je protumačeno već u §. 43*b*, tako je i *srëo* pored *srȉo* (u glag. *srësti* postalo je *e* od *ě*, v. §. 105*a*). Ali oba glagola mogu sad. vrijeme i zapov. način imati također po drugoj vrsti: *sjèdnêm*, *srètnêm*, *sjèdni, srètni*; od prvoga se može čuti i neodr. način *sjèdnuti* po istoj vrsti, a jamačno nije neobično ni u II. prilogu *sjèdnûvši.*

d) Glagol *jësti* ima gotovo sve oblike sasvijem pravilno po ovom razredu, ali pored toga ima neke i drukčije, i o njima će se govoriti u §. 311*a*. Ovdje se može reći, da u II. pređ. vr. nema duljega oblika (*jedijah*), već se govori ili *jèdâh.* rječn. (1818) LXXI. ili *jèđâh*; ovaj drugi oblik čini se da je običniji, ispor. *jeđaše.* mat. 9.10, *D.* 1mojs. 25.28., 39.6., *jeđasmo* 4mojs. 11.5., *jeđahu* mat. 24.38., luk. 15.16., 1mojs. 18.8., 40.17.; u muškom rodu I. pridjeva ima *jëo* i *ȉo* (izgov. *ȉjo*, v. §. 37., 76*a*) kao *sjëo* pored *sȉo*; što Vuk u rječn. (1852) piše *jȉo* (pored *jëo*), bit će po zapadnom govoru.

e) U ovaj razred ide i glagol *pàsti*, samo što sad. vr., zapov. nač. i II. prilog ima po II. vrsti: *pàdnêm*, *pàdni, pàdnûvši*; u ovijem oblicima može *d* i ispasti (v. §. 65*e*); ispor. na pr. пропане (3 lice jedn.) posl. 36., *panuvši.* mark. 9.20 (ali i: *padnuvši.* 1kor. 14.25). A prema *pàdnêm*, *pàdni*, *pàdnûvši* načinjen je i neodr. način *pàdnuti* ili *pànuti* (bez *d*) i I. pridjev *pàdnuo* ili *pànuo* (pored *pào*), ali se rijetko

govori. II. pridjev može ovaj glagol imati samo kad je složen s nekijem prijedlozima, na pr. *nàpasti*, *spòpasti*, i ima ga samo po II. vrsti: *nàpadnût*, *spòpadnût*

f) Glagolu *bòsti* (*bòdêm*) muški rod jednine I. pridjeva glasi *bô* mjesto *bol* kao *vô*, *sô* od: *vol*, *sol*, v. §. 113.

g) Kašto u pjesmama stiha radi imaju glagoli ovoga razreda pokraćeno I. pređ. vrijeme; na pr. *paše* (mjesto: padoše) pjes. I. 318., III. 537., IV. 171., 203., 341., *sješe* (mjesto: sjedoše) IV. 278. I izvan pjesama govori se *jȅh*, *jȅsmo* i t. d. pored *jȅdoh*, *jȅdosmo*. Ovo je sve za cijelo načinjeno po analogiji glagola, koji mogu i u običnom govoru imati kraći i dulji oblik, na pr. *stȁše* i *stȁdoše*, *dȁše* i *dȁdoše* (vidi u §. 294., 295*a*).

255. Mjesto *pletémo—pletéte* može u sadašnjem vremenu biti također *plètêmo—plètête*; u 2. i 3. licu jednine I. pređ. vrem. kad je taj glagol složen s prijedlogom, onda ima na pr. *ȍplete*, tako i *nȅ oplete*; u muškom rodu I. pridjeva ima u tom događaju na pr. *òpleo*. U određenom obliku II. pridjeva mijenja se akcent glagolu *plèsti* te glasi: *plètenî—plètenâ—plètenô*. Kao *plèsti* imaju akcent i ovi glagoli: *bòsti* (bòdêm), *vesti* (u običaju je samo složen, na pr. *dovèsti* -- dovèdêm), *cvàsti* (cvàtêm), *gnjèsti* (gnjètêm), *mèsti* (mètêm, na pr. sobu), — svi dakako i s prijedlozima, na pr. *probòsti*, *nagnjèsti* i t. d. — Glagoli *rásti—mésti* (na pr. svinjama) zadržavaju akcent neodređenoga načina gotovo u svijem oblicima: *rástêm*, *rástêš*, *méti*, *métite*, *rástûći*, *métâvši* i t. d.; izuzetak je samo 2. i 3. lice jednine I. pređ. vrem. i muški rod I. pridjeva, koji oblici glase: *râste*, *mête*, *râstao*, *mȅo*, a s prijedlozima: *ȉzrâste*, *zȁmête*, *ȉzrâstao*, *zàmeo*. — Glagoli *sjȅsti* i *srȅsti* imaju u svijem oblicima isti akcent i na istom slogu kao u neodređenom načinu, pa ne samo kad su u ovoj vrsti, nego i kad se sprežu po drugoj (v. §. 254*c*): a kad su složeni s prijedlogom, na prijedlogu je u svijem oblicima slabi kratki akcent; na pr. *zàsjedêm*, *zàsjedêš*, *sùsreti*, *sùsretite*, *zàsjeo*, *sùsrela* i t. d. S ova dva glagola slaže se u akcentu i *jȅsti* (pòjesti i t. d.) , dok ide po ovom razredu; s riječcom *ne* glasi on u II. pređ. vr. i u I. prilogu: *nè jedâh* (ili *-đ-*), *nè jedûći*. — Glagoli pak *krȁsti*, *prȅsti*, *klȁsti* zadržavaju akcent neodređenoga načina u I. pređašnjem vremenu (osim 2. i 3. lica jedn.), u II. prilogu i u oba pridjeva; dakle na pr. *krȁdoh* — *krȁdosmo* — *krȁdoste* —*krȁdoše*, *krȁdâv(ši)*, *krȁo—krȁla*, *krȁden* - *krȁdena*, u 2. i 3. licu jedn. I. pređ. vr. akcent je: *krâde*, a u svim ostalim oblicima je slabi dugi akcent na prvom slogu: *krádêm*, *krádêš*, *krádi*, *krádijâh*, *krádûći*. Prijedlog u oblicima prve čete ima slabi kratki akcent, na pr. *ùkradoh*, *ùkraden*. a u 2. i 3. licu I. pređ. vr. imamo na pr. *ȕkrâde*. *nȅ ukrâde*.

Drugi razred.

256. a) Osnova se svršuje na *z* ili na *s*. U muškom rodu jedn. I. pridjeva ima ovaj razred umetnuto *a* kao oblik *rast-a-o* (v. §. 254*b*). Za primjer ćemo uzeti osnovu *tres*.

	Sadašnje vrijeme.	*Zapovjedni način.*
Jedn.	1. trés-êm	—
	2. trés-êš	trés-i
	3. trés-ê	—
Množ.	1. trés-êmo	trés-imo
	2. trés-ête	trés-ite
	3. trés-û	—

	I. pređašnje vr.	*II. pređašnje vr.*
Jedn.	1. trés-oh	trés-ijâh
	2. três-e	trés-ijâše
	3. três-e	trés-ijâše
Množ.	1. trés-osmo	trés-ijâsmo
	2. trés-oste	trés-ijâste
	3. trés-oše	trés-ijâhu.

I. prilog. trés-ûći
II. prilog. trés-âvši, trés-âv
I. pridjev. três-a-o, trés-la, trés-lo
II. pridjev. trés-en, trés-ena, trés-eno
Neodr. način trés-ti.

b) II. pređašnje vrijeme može imati i kraći oblik: *trésâh, trésâše* i t. d., ali je i ovdje dulji oblik mnogo običniji (v. §. 254*a*). — Budući da nema zakona, koji bi tražio, da *s* ispred *e* prelazi u *š*, za to u II. pridjevu nije dobro *trešen*. Ovakijeh pogrješaka ima nekoliko u Vuka od glagola *nèsti* (koji se slabo govori bez prijedloga); ispor. *odnešen*. dan. (1826) 39., *odnešeno*. 40., *donešena*. 87., *prenešen*. mil.-obr. 12., *prenešeno*. pisma. 32. Ima toga i u nar. pjesmama: *prenešena*. pjes- I. 308., *odnešeno*. II. 369. Ovo je sve dokaz, da se tako govori i u narodu, ali kad narod govori i pravilan oblik s glasom *s*, na pr. *odnèsen*, onda samo on ide u književni jezik (v. §. 9*b*). Ne valja dakako ni *grižen*, već *grȉzen*.

c) Glagol *nèsti* kad je složen s prijedlozima, tvori I. pređ. vr. dvojako: *donèsoh—donèsosmo—donèsoste—donèsoše* ili *dònijeh—dònijesmo—dònijeste—dòniješe;* u 2. i 3. licu jedn. samo je *dȍnese*. Ovaj oblik na *-ijeh* potječe iz velike starine, a nije načinjen u novija vremena. Prema tome obliku načinjen je i neodređeni način te glasi *dònijeti*, i taj je oblik običniji od *donèsti*, koji se slabo i govori; tako je isto prema I. pređ. vr. i prema neodr. načinu načinjeni I. pridjev *dȍnio*

—*dȍnijela*—*dȍnijelo* običniji od *dònesao*—*donèsla* – *donèslo*, koje se nalazi u pjesmama, na pr. *donesao* II. 550., *odnesao* 270., 454., III. 341. U II. pridjevu jednako je obično i *dȍnijet* (ispor. *prenijeto* drž.-izd. II. 138) i *donèsen*, a u II prilogu (čini se da) nema oblika *donijevši*, već samo *donèsâvši*. U sad. vr. i u zapov. nač. nema nikako drukčije nego *donèsêm* . . . *donèsi* . . . Što je ovdje rečeno za *dònijeti*, to vrijedi i za *iznijeti*, *òdnijeti*, *prènijeti* i t. d.

257. Kad je glagol *trésti* složen s prijedlogom, onda u 2. i 3. licu jedn. I. pređ. vremena ima na pr. *ȉstrêse*, a u muškom rodu I. pridjeva *ìstrêsao*. S glag. *trésti* slažu se u akcentu: *vésti* (vézêm), *vŕsti se* (vŕzêm se). Kao *plèsti* (v. §. 255) imaju akcent u svijem oblicima *vesti* i *nèsti*, od kojih je prvi u običaju samo s prijedlozima, na pr. *dovèsti* (dovèzêm), a za *nèsti* vrijedi ovo samo, dok se sasvijem drži ovoga razreda. Kao *sjȅsti* (v. §. 255) naglašuje se i *ljesti*, koji se glagol sam ne govori, već složen s prijedlozima, na pr. *ùljesti* (ùljezêm); ovaj se glagol spreže i drukčije, kako će se vidjeti u §. 261. Kao *krȁsti* (v. §. 255) imaju akcent: *grȉsti* (grízêm), *mȕsti* (múzêm), *pȁsti* (pásêm), *spȁsti* (spásêm), samo što ova dva pošljednja u II. pridjevu imaju: *pásen*, *spásen*.

Treći razred.

258. a) Osnova se svršuje na *b* ili na *p* ili na *v*. I ovdje imamo u muškom rodu jedn. I pridjeva pomično *a*. Za primjer ćemo uzeti osnovu *greb*.

	Sadašnje vr.	*Zapovjedni način.*
Jedn.	1. grèb-êm	—
	2. grèb-êš	grèb-i
	3. grèb-ê	—
Množ.	1. greb-émo	grèb-imo
	2. greb-éte	grèb-ite
	3. grèb-û	—
	I. pređašnje vr.	*II. pređašnje vr.*
Jedn.	1. grèb-oh	grèb-âh
	2. grȅb-e	grèb-âše
	3. grȅb-e	grèb-âše
Množ.	1. grèb-osmo	grèb-âsmo
	2. grèb-oste	grèb-âste
	3. grèb-oše	grèb-âhu

I. prilog. grèb-ûći

II. prilog. grèb-âvši, grèb-âv

I. pridjev. grȅb-a-o, grèb-la, grèb-lo

II. pridjev. grèb-en, greb-èna, greb-èno

Neodr. način. grèp-s-ti.

b) Glas *s* u neodređenom načinu umetnut je po analogiji prvoga i drugog razreda, gdje ispred *-ti* stoji *s* po zakonu, na pr. *plèsti*, *trésti*. U stara vremena nije toga umetanja bilo, već se *-ti* dodavalo neposredno osnovi, ali je osnovni suglasnik ispadao ispred *t*, te se govorilo na pr. *greti*. (v. §. 61*c*, 88). Danas su još dva glagola, kojima se neodređeni način tako tvori· jedan je od njih *plj̏eti*, kojemu je osnova *pljev*, a sad. vr. *plijèvêm*. I. prilog *plijèvûći*, zapov. način *plijèvi;* drugi se govori samo složen s prijedlozima, na pr. *nàsûti*, *pòsûti*, sadašnje vrijeme *näspêm*, zapov. nač. *nàspi*. Kako se ima razumjeti, što ovaj glagol ima u neodr. nač. *sup* (samo što *p* ispada), a u sad. vr. *sp,* to se vidi iz §. 119. Prema neodr. načinu *plj̏eti* glasi I. pređ. vr. *plj̏eh*, *plj̏e*, *plj̏esmo*, *plj̏este*, *plj̏eše*, I. pridjev *plj̏eo*, *plj̏ela*, a II. prilog *pljêvši*. Tako su i glagolu *nàsûti* prema neodr. vremenu načinjeni isti oblici: I. pređ. vr. *nàsûh*, *näsû*, *nàsûsmo*, *nàsûste*, *nàsûše*, *näsuo*, *näsûla*, *nàsûvši*. Ovaj glagol ima tako načinjen i II. pridjev: *näsût*, *näsûta*, dok onaj prvi ima pravilno po ovoj vrsti: *plijèven*, *plijèvena*[1]). Što je rečeno za *nàsûti*, vrijedi i za *pòsûti*, *ùsûti* i t. d.

c) U ovom je razredu II. pređašnje vrijeme gotovo običnije s nastavkom *-ah* nego li s *-ijah*; Vuk u rječn. (1818) LXXI. piše, da se govori *grèbâh*, *grèbâše*, a ne *grèbijâh*[2]), od *zépsti* čini mu se običnije *zébâh* nego li *zébijâh*, a ja bih rekao, da to vrijedi i za druge glagole ovoga razreda, kojima osnova izlazi na *b* ili na *p: dúpsti* (dúbêm), *skúpsti* (skúbêm), *cȓpsti* (cȓpêm) *tèpsti se* (tèpêm se). — Ovaj pošljednji ima akcent u svijem oblicima kao *grèpsti*, kojemu 1. i 2. lice množ. u sad. vr. može također glasiti *grèbêmo*, *grèbête*, a kad je složen s prijedlogom, 2. i 3. lice jedn. I. pređ. vr. glasi na pr. *ȍgrebe*, muški rod jedn. I. pridjeva *ògrebao;* ostali imaju u svijem oblicima akcent kao *trésti* (v. §. 257).

d) U ovaj razred ide i *žívsti* (žívêm), koji se glagol govori po zapadnijem krajevima, ali samo u neodređ. načinu, u sad. vremenu i u I. prilogu (žívûći); ostali se oblici i u tijem krajevima tvore od glagola III. vrste *žívjeti* (žívîm). Vuk i Daničić upotrebljavaju samo ovaj glagol, a *žívsti* (žívêm, žívûći) nikad.

Četvrti razred.

259. a) Osnova se svršuje na *g* ili na *k;* a jedna i na *h*, o kojoj će se u §. 262. odjelito govoriti. Ovi se glasovi u neodređ.

---

[1]) Ovaj glagol može ići i po IV. vrsti, te mu onda neodr. način glasi *plijèviti*, a sad. vr. *plijèvîm*; mislim, da samo po toj vrsti ima II. pređ. vrijeme *plijèvljâh* (dakle ni *plijevah* ni *plijevijah*).

[2]) *grèbijâh* ima Daničić u obrascu sprezanja ovoga razreda (obl. 68).

načinu s glasom *t* od nastavka *ti* pretvaraju u *ć*, i tako imamo na pr. *pèći*, *strìći* (od: pekti, strigti, v. §. 64*a*). Ispred *e* prelaze glasovi *g*, *k* u *ž*, *č*, a ispred *i* u *z*, *c* (v. §. 62*a*., 63*a*., 100*a*, 101*a*). U muškom rodu jedn. I. pridjeva i ovdje stoji pomično *a*. Za primjer neka nam služi osnova *pek*.

		Sadašnje vrijeme.	*Zapov. način.*
Jedn.	1.	pèč-êm	—
	2.	pèč-êš	pèc-i
	3.	pèč-ê	—
Množ.	1.	peč-émo	pèc-imo
	2.	peč-éte	pèc-ite
	3.	pèk-û	—
		I. pređašnje vr.	*II. pređašnje vr.*
Jedn.	1.	pèk-oh	pèc-ijâh
	2.	pȅč-e	pèc-ijâše
	3.	pȅč-e	pèc-ijâše
Množ.	1.	pèk-osmo	pèc-ijâsmo
	2.	pèk-oste	pèc-ijâste
	3.	pèk-oše	pèc-ijâhu

I. prilog. pèk-ûći
II. prilog. pèk-âvši, pèk-âv
I. pridjev. pȅk-a-o, pèk-la, pèk-lo
II. pridjev. pèč-en, peč-èna, peč-èno
Neodr. način. pèći.

b) U II. pređ. vrem. može biti i *pèčâh*, *pèčâše*, ali je *pèc‌ijâh* običnije; tako je običnije i *tèc‌ijâh*, *túc‌ijâh* nego li *tèčâh*, *túčâh*. rječn. (1818. LXV. Ispor. još: *vucijaše* d. ap. 8.3., *vucijahu*. d. ap. 21.30.. *tecijaše*. *D.* istor. 4., 3car. 22.35., pjes. II. 284., *strizijahu D.* 1mojs. 38.12., *strizijaše*. 1car. 25.2., *sijecijaše* 4car 6.5., pjes. II. 321., *vucijaše*. *D.* is. 9.4. I Vuk u rječn. (1852) od *strìći* ima *stríz‌ijâh*, a u rječn. (1818) LXV. veli: »не вјерујем, да би ко рекао *стризијаше*«, nego *strižaše*; tako isto veli i na istom mjestu, da je *žèžâh* mnogo običnije od *žèzijâh*. Pogrješka je u narodnoj nekoj pjesmi *žežijah*, što navodi Vuk u rječn. (1852) kod **жећи**; takva je pogrješka i zapov. način *striži* (mjesto *strizi*) u rječn. (1818) LXV. U kraćijem oblicima II. pređ. vremena *pèčâh*, *žèžâh* i dr. stoji *č*, *ž* ispred *a* za to, jer je to *a* postalo od *ě*, koje se razvilo od *ē* (v. §. 102). U duljim pak oblicima *pèc‌ijâh*, *žèzijâh* postalo je *i* od *ě* (v. §. 133*c*), i to onoga *ě*, koje se razvilo od *oi* (v. §. 102), a ispred takoga *ě* glasovi *k*, *g* prelaze u *c*, *z*. Vidi se dakle, da je u davnoj davnini stajalo u II. pređ vremenu ovoga razreda i jedno i drugo *ě*.

c) Glagol *mòći* ima samo kraći oblik u II. pređ. vrem., ali mu se *g* ne pretvara: *mògâh*, *mògâše* i t. d. Ovaj je glagol sačuvao iz starine nastavak *-u* u 1. licu jednine sadašnjega vr.: *mòg-u*[1]): ostala su mu lica toga vremena pravilna: *mòžêš* .... *mòžête*, *mògû*, samo što se mjesto *ž* može govoriti i *r*: *mòrêš* .... *mòrête* (v. §. 44c i 89.). Kad je glagol ovaj složen s prijedlogom *po*, onda nema ni u 1. licu nastavka *u* ni u drugijem licima *r* mjesto *ž*, već je sasvijem pravilan: *pòmožêm pòmožêš* .... *pòmogû*.

260. Još jednu starinu sačuvao je glagol *mòći*; u staro doba u 2. i 3. licu jedn. pored *možeš—može* nalazio se i oblik *mož* (vidi u Daničića, istor. obl. 269 i 277); oblik *mož* za 3. lice nalazi se još i danas u nar. pjesmama, a kašto i u običnome, malo bržem govoru, osobito iza riječce *ne*; na pr. majka plače, ne *mož* da govori. pjes. I. 124., ne *mož* njojzi na ino da bude 212., al' se junak ne *mož* da oduži. 548., Lauš ban ne *mož* da pozna. 591., ne *mož* majci na ino da bude. III. 501. Isti oblik dolazi i za 2. lice: moj đevere Nikoliću Tašo, *mož* li znati i pametovati? III. 462., *mož* li znati, jesi l' zapazio? IV. 89., dok je drvo mlado, *mož* ga savijati, kud hoćeš. posl. 64., dok ne rekneš krajcara, ne *mož* reći forinta. 65. Ali se za 2. lice govori i *moš*, t. j. *ž* je pretvoreno u *š* po analogiji oblika *mòžêš, plètêš, čùjêš* i t. d. Primjeri: *moš*, junače, koliko ti drago. pjes. I. 428., prođi se, brate neznani, ne *moš* je mladu videti. 591., ako ne *moš* odvesti svatova. II. 56., no *moš*, kralje, temelj podignuti. 115., kad ja zaptih sve moje vojvode, a ti ne *moš* koga si rodio? 188., *moš* ti mene danas kidisati i *moš* puškom mene ištetiti. III. 304., branićeš se, odbranit se ne *moš*. 339., da *moš* opet s njome četovati. 417.[2]) — Kad treba, da se *mòći* upotrebi kao svršeni glagol, onda se spreže po II. vrsti te se govori: *mògnêm—mògnêš* i t. d. Obično dolaze ovi oblici iza riječce *ne*, na pr. *ne mogne*. dan. (1826) 86., (1829) 9., mil.-obr. 44., prav. sov. 37., 40., *ne mognu*. dan. (1828) 195., mil.-obr. 109., prav.-sov. 29., 43., ali dolazi i bez *ne*: *mogne* prav.-sov. 36., pjes. III. 58. — Mjesto *pòmožêm—pòmožêš* od *pomòći* posve je obično po II. vrsti: *pòmognêm—pòmognêš*, a glagoli *zanemòći*, *iznemòći* i nemaju sadašnjega vremena drukčije nego po toj vrsti: *zanèmognêm*, *iznèmognêš* i t. d., a mislim, da samo po toj vrsti ide i zapov. nač., dakle: *zanemògni, iznemògnite*.

---

[1]) Nekad se na *u* svršivalo 1. lice jedn. sadašnjega vremena gotovo svijeh glagola; govorilo se dakle ne samo *mogu*, već također *pletu, čuju, tonu, trplju, hvalju, nošu, kupuju* i t. d. Osim *mògu* imamo danas još: *hòću* (*neću*), *vìđu, vòlju, vèlju;* ali ova zadnja tri običnije imaju *vìdîm, vòlîm, vèlîm.* Kako su se današnji oblici *plètêm. čùjêm, tònêm* i t. d. razvili, o tome vidi u Daničića, istor. obl. 262.

[2]) Oblike *mož* i *moš* piše Vuk *mož', mo'š*, jer ih je držao za okrnjene. Ali budući da viša gramatika može dokazati, da tu nema nikakvoga krnjenja, nije potrebno bilježiti apostrof.

261. Pored *lèžêm* (od *lèći*) govori se i po II. vrsti *lëgnêm*, tako i i *rëknêm* pored *rëčêm* (rèčêm); tako i u zapov. nač. mislim da je dobro *lëgni* pored običnijega *lëzi*; ali samo *rèci*[1]). Ostali su oblici ova dva glagola svi po ovom razredu. Ima drugijeh nekoliko glagola, koji nekijeh oblika i ne mogu imati po ovom razredu, već samo po drugoj vrsti. To su ovi: *1.* s osnovnijem suglasnikom *g*: *dìći, stìći, vȑći*, za tijem, koji su u običaju samo složeni: *pòbjeći, ùljeći, zapréći, zabréći, doséći*; *2.* sa suglasnikom *k*: *cìći, klëći, kȑći, màći*[2]), *mȑći, nìći, pùći*, za tijem, koji su u običaju samo složeni: *nàvići* (*òbići* mjesto *obvići*, v. §. 43*b*, 99.), *ulèći se* (uléći se), *zàmući, natàći*. Neodređeni način svi ovi glagoli mogu imati i po II. vrsti, na pr. *dìgnuti, pòbjegnuti, klëknuti, nàviknuti* i t. d. Sadašnje vrijeme imaju samo po II. vrsti: *dìgnêm, pòbjegnêm, klëknêm, nàviknêm*[3]); po istoj vrsti ide im i II. pridjev: *dìgnût, zàprêgnût, màknût, nàtaknût*[4]), gotovo svi imaju i zapov. način samo po toj vrsti: *dìgni, vȑgni, pòbjegni, klëkni, màkni, mȑkni* i t. d.; u nar. pjesmama (kako se čini, samo u onima iz južnijeh krajeva) dolaze oblici: *vrzi* II. 21., 612., *povrzi, pobjezimo* riječn. (1852) kod поврћи, побјећи u citatima iz nekakvih nar. pjesama; prema tome ima i Daničić *povrzite*. is.-nav. 24.14., 24.23., 1car. 7.3. Prvo pred. vr. imaju pomenuti glagoli i po ovom razredu i po II. vrsti: *dìgoh, zapréže, pòbježe, klëkosmo, nàvikoste* i *dìgnuh, pòbjegnû, klëknusmo, nàviknuste*, ali mi se čini, da je ovaj oblik s *-nu-* manje običan. Dva su oblika i u II. prilogu: *dìgâvši* i *dìgnûvši*; u Vukovijem se djelima nalazi samo ovaj drugi oblik: *podignuvši*. luk. 6.20., 24.50, jov. 6.5., *nataknuvši*. jov. 19.29. *kleknuvši*. d. ap. 21.5., *zapregnuvši* 1petr. 1.13., a u Daničića dolaze oba: *dignuvši*. pisma 62., 233., *pokliknuvši*. 100., *podigavši*. 18., 28., 1mojs. 18.2., 5mojs. 3.27., *podigav* 1mojs. 24.63., 33.1., *klekavši*. pisma 351., jezdr. 9.5., *primakavši*. is.-nav. 8.11. U I. pridjevu također su dva oblika: *podignulo*. dan. (1827) 75., *dotakao*. *D.* istor. 329., *podigao D.* pisma 211., *podiglo*. 287., *povrgao*. psal. 44.9., *dignuo*. pjes. II. 633., *dostignuła*. III. 229., *podignuli*. 239., *odmaknuo*. 241., *izmakao*. 241., *podignula*. 260. —

[1]) Ovaj glagol u Dubrovniku ima neodr. način *rȉjeti*, što odgovara obliku *dònijeti* (v. §. 256*c*); a nekad je bilo i I. pređ. vr. *rijeh, rijesmo*.

[2]) Kad je ovaj glagol složen s kojim prijedlogom, što se svršuje na samoglasnik, može *a* imati i ne imati: *zamàći* i *zàmći*, tako je i: *zàmaknêm* i *zàmknêm, zamàkoh* i *zàmkoh, zàmakao, zamàkla* i *zàmkao, zàmkla* i t. d., tako isto *omàći* i *òmći, promàći* i *pròmći* (v. §. 57).

[3]) Glagolu *zàljeći* piše Vuk u riječn. (1852), istina, sad. vr. *zàlježêm* (pored *zàljegnêm*), ali to će biti griješka, jer kod drugih takvih glagola na pr. *ìzljeći, nàljeći, ùljeći* ima sad vr. samo na *-gnem;* u primjeru (iz narodne pjesme): dok *zalježe* deseta godina, što ga Vuk navodi, oblik je I. pređ. vr., a ne sadašnjega.

[4]) Vuk u riječn. (1818) LXV. piše, istina, *dižen* i *mačen* pored *dignut, maknut*; za *mačen* veli i sam, da je rijetko, a ja bih rekao, da je i *dižen* i *mačen* danas veoma rijetko, ako se u opće gdje govori.

Kako je glagol *ùljeći* došao u ovaj razred iz drugoga, po kojemu glasi *ùljesti* (ùljezêm), to je rečeno već u §. 50.

262. Samo jednome glagolu ovoga razreda svršuje se osnova na *h;* to je glagol, kojemu osnova glasi *vrh,* a neodređeni način *vŕći* u istočnom (bačvanskom) govoru, a u južnome *vrijèći.* Vidi se, da je u jednom i u drugom obliku *ht* prešlo u *ć* isto onako kao *kt* i *gt* u *pèći, mòći.* Razlika u samoglasima ispred *-ći* među istočnim i južnim govorom jest prijevoj, kao što je prijevoj i sad. vr. *vŕšêm* (u oba govora) prema neodr. nač. *vrijèći* (v §. 119.) U *vŕšêm—vŕšête* postalo je *š* od *h* po glasovnom zakonu (v. §. 93*a*), a u 3. licu množ. ostaje *h* dakako bez promjene: *vŕhû,* premda se u narodnoj jednoj pjesmi (iz Srijema, I. 513) nalazi *vršu.*[1]) Zapovjedni način glasi po zakonu (v. §. 91*a*) *vŕsi. D.* mih. 4.13., I. pređ. vr. *vŕhoh*; ispor. 3. lice množ. *vrhoše D.* am. 1.3., II. pređ. vr. *vŕšâh.* rječn. (1818) LXV. i *vŕsijâh*; ispor. *vrsijaše. D.* sud. 6.11., 1dnevn. 21.20. Za I. prilog nema potvrde, ali za cijelo glasi *vŕhûći*, nema potvrde ni za II. prilog *vŕhâvši*; I. pridjev bilježi Vuk u rječn. (1852) *vȑhao*[2])—*vŕhla*, a II. pridjev bez sumnje glasi *vŕšen.*

263. Akcent u 1. i 2. licu množ. sadašnjega vremena glagol *pèći* može imati također *pèčêmo—pèčête*; kako se dakle vidi, ovaj glagol svuda ima iste akcente, koje i *plèsti* (v. §. 253. i 255), pak ne samo kad je prost, već i kad je složen s kojim prijedlogom, na pr. *ispèći.* A sasvijem su takovi i glagoli *tèći*, *žèći* (tèčêm, žèžêm, tèci, žèzi i t. d.). Kao *trésti* (v. §. 256*a*, 257) imaju svuda akcente glagoli *léći, vúći* (*obúći* mjesto *obvúći*, v. §. 43*b* i 99) *túći* (léžêm, vúčêm, túčêm i t. d.). Glagoli, o kojima se govorilo u §. 261., kao *dȉći*, *stȉći, nȉći* i t. d., imaju u svijem oblicima isti akcent, držali se ovoga razreda ili ne držali[3]), to isto vrijedi i za ,složene, na pr. *pòbjeći*, *nàvići* (samo što oni u 2. i 3. licu jedn. I. pređ. vr. kad im je po II. vrsti, imaju na pr. *pȍbjegnû*), a glagoli u istom §-u navedeni *màći*, *natàći* imaju u oblicima po ovome razredu svuda isti akcent osim u muškom rodu jedn. I. pridjeva, koji glasi *mȁkao, nàtakao.* Samo u tom obliku imaju promjenu i glagoli *zapréći*, *zabréći*, *doséći* (te glase *zàprêgao*, *zàbrêkao, dòsêgao)*, gdje se drže ovoga razreda, a u oblicima po II. vrsti mijenja se akcent po pravilima te vrste.

---

[1]) O tom obliku veli Daničić u obl. 73: „to vrlo lako može biti pogrješka samoga onoga, koji je pjesmu pisao".

[2]) Daničić u „Radu" VI, 51. drži, da je krivo metnut akcent mjesto *vŕhao*; a složeno s prijedlogom da je *òvŕhao* (a ne: *òvrhao*).

[3]) Izuzetak je samo *cȉći* — *cȉknuti*, kojemu akcent jaki kratki ostaje svuda, gdje ide po ovom razredu, a gdje se drži II. vrste, mijenja ga po pravilima, koja u njoj vrijede.

Glagoli *strìći* i *sjèći* imaju akcente kao *krȁsti* (v. §. 255), gdje se sámo po sebi razumije, da *sjeći* mjesto *-je-* svuda ima *-ije-*, gdje je taj slog dugačak; na pr. *sijèčêm, sijèci, pòsiječe* (2. i 3. lice jedn. I. pređ. vr. od *pòsjeći*). — Osobita je akcenatska mijena u tri glagola ovoga razreda: *lèći, mòći, rèći;* prvi od njih mijenja akcent neodređenoga načina u sad. vr. *lȅžêm, lȅžêš* i t. d., u zap. nač. *lȅzi* i t. d. u muškom rodu I. pridjeva: *lȅgao*, a u ostalijem oblicima akcent je kao u neodr. načinu. Kad je složen s prijedlogom, imamo na pr. *podlèći, pòdležêm, pòdlezi, podlègoh, pòdlegao, podlègla* i t. d. Glagol *mòći* zadržava akcent neodr. načina u 1. licu jedn. sadašnjega vremena: *mògu*, u zapov. načinu: *pomòzi—pomòzimo—pomòzite*, u I. pređ. vr.: *mògoh, mòže* i t. d. u II. prilogu: *mògâvši* i u ženskom i srednjem rodu I. pridjeva: *mògla, mòglo;* u ostalijem oblicima mijenja akcent neodr. načina u jaki kratki: *mȍžêš, mȍžê, mȍžêmo, mȍgûći, mȍgâh, mȍgâše, mȍgao*; prema tome je *pòmožêš, pòmožêmo, nè mogûći, nè mogâh, pòmogao.* Od *rèći* može u sadašnjem vremenu biti i *rèčêm* i *rȅčêm*, tako isto u 2. i 3. licu I. pređ. vr. može biti i *rèče* i *rȅče*; u svim ostalim oblicima akcenti su kao u *pèći.*

Peti razred.

264. a) Osnova se svršuje na *n* ili *m*, ali ti se suglasnici danas vide samo u onijem oblicima, gdje stoje ispred samoglasnika, a u davnini su se vidjeli i drugdje. To je bilo u vrijeme, kad je jezik imao nosne samoglasnike *ę, ą*, mjesto kojih u današnjem jeziku imamo *e, u* (v. §. 19). Sve osnove, što idu u ovaj razred, imale su u ono vrijeme ispred *n* ili *m* glas ь ili ъ, na pr. *klьn, dъm*; ispred samoglasnika ostajale su te osnove bez promjene, na pr. u 2. licu množ. sadašnjega vremena bilo je: *klьn-ete, dъm-ete*; gdje se pak nastavak počinjao sa suglasnikom, tamo se *ьn* (ili *ьm*) po zakonu staroga jezika pretvaralo u *ę*, a *ъm* u *ą*, na pr. u neodr. načinu *klęti* (od klьn-ti), *dąti* (od dъm-ti). U današnjem jeziku imamo po njegovijem zakonima *kun-éte* (postalo od starijega ˇkln-ete, a to od klьn-ete, v. §. 22*a*), *nȁdmête se* (mjesto na-dъm-ete, pošto je ъ stojeći u otvorenom slogu ispalo, v. §. 57; ovaj je glagol danas običan samo s prijedlogom i samo s riječcom *se*), *kléti, nàduti se.* Što ovi glagoli u muškom rodu I. pridjeva imaju ispred *o* (dakle ispred samoglasnika) iste glasove, što ih imaju ispred suglasnika: *klȅo, nàduo se*, to je sasvijem u redu, jer je to *o* postalo od *l*, t. j. bilo je nekad *klęl, nadąl* (se), gdje dakle *ę, ą* stoji ispred suglasnika sasvijem po zakonu. Kako se negdašnje *ьn* (*ьm*), *ъm* mijenja ispred suglasnika, tako se mijenja i ondje, gdje iza njega ništa ne stoji (to je u 2. i 3. licu jedn. I. pređ. vremena). Uzmimo za primjer osnovu *kun* (*klę*).

	Sadašnje vr.	*Zapovjedni način.*
Jedn.	1. kùn-êm	—
	2. kùn-êš	kùn-i
	3. kùn-ê	—
Množ.	1. kun-émo	kùn-imo
	2. kun-éte	kùn-ite
	3. kùn-û	—

	I. pređašnje vr	*II. predašnje vr.*
Jedn.	1. klê-h	kùn-ijâh
	2. klê	kùn-ijâše
	3. klê	kùn-ijâše
Množ.	1. klé-smo	kùn-ijâsmo
	2. klé-ste	kùn-ijâste
	3. klé-še	kùn-ijâhu

I. prilog. kùn-ûći
II. prilog. klê-vši, klê-v
I. pridjev. klȇ-o, klé-la, klé-lo
II. pridjev. klê-t, klê-ta, klê-to
Neodr. način. klé-ti.

b) U II. pređ. vr. nalazi se i kraći oblik *kùnjâh*; ispor. Bogom se *kunjaše* u nekoj nar. pjesmi, koju spominje Vuk u rječn. (1852) kod **дохитати**; ali je dulji oblik običniji: *kunijaše.* D. pisma 342., pjes. II 15., 17., 257., III. 52., 82. — Glagol *nàduti se* ima u sad. vr. *nȁdmêm se* i t. d., u zapov. nač. *nàdmi se* i t. d.. u I. pređ. vr. *nàduh se, nàdu se, nàdusmo se* i t. d., u II. prilogu: *nàdûvši se*, u I. pridjevu *nàduo se, nàdula se*, u II. pridjevu *nȁdût*, *nȁdûta* ili *nadùven*, *naduvèna.*[1])

265. a) Od osnove *čn (če)* u običaju su samo s prijedlozima složeni glagoli: *pòčêti, nàčêti* i t. d. Sadašnje im je vrijeme na pr. *pȍčnêm—pȍčnêš* (neobično je i protivno §. 131*c*, što pored toga imamo na pr. *zàpočnêm, òtpočnêm*, a ne *zȁpočnêm*, *ȍtpočnêm*, kako bi se očekivalo), zapov. nač. *pòčni* i t. d., I. pređ. vr. *pòčêh—pȍčê—pòčêsmo* i t. d. (ili: zapòčêh—zȁpočê—zapòčêsmo), II. prilog *pòčêvši*, I. pridjev *pȍčeo—pȍčêla* (ili: zȁpočeo—zȁpočêla), II. pridjev *pȍčêt—pȍčêta* (ili: zȁpočêt, zȁpočêta.)

b) Sasvijem ovako (i u akcentima) idu glagoli *òtêti*, *ùzêti*, koji imaju istu osnovu *(m, e)*, samo su prijedlozi različni[2]). Imamo dakle: *ȍtmêm*, *ȕzmêm (prèotmêm, zàuzmêm*, a ne *prȅotmêm, zȁuzmêm,* kako bi se očekivalo) i t. d., *òtmi*, *ùzmi* i t. d., *òtêh—ȍtê—òtêsmo*, *ùzêh—ȕzê— ùzêsmo* i t. d. (ili preòtêh—prȅotê—preòtêsmo, odùzêh—ȍduzê—odùzêsmo),

[1]) Što ovaj glagol ima trpni pridjev, premda je neprelazan (v. §. 252*b*), to je za to, jer se nekad govorilo *naduti* (bez *se*) kao prelazni glagol (t. j. *naduti koga*).

[2]) Za što nije *odeti*, nego *oteti*, o tome vidi u §. 42.

òtêvši, *ùzêvši*, *ȍteo—òtêla*, *ȕzeo—ȕzêla* (ili prȅoteo—prȅotêla, ȍduzeo—ȍduzêla), *ȍtêt—ȍtêta*, *ȕzêt—ȕzêta* (prȅotêt—prȅotêta, ȍduzêt—ȍduzêta).

c) Tako se spreže i takove akcente ima i glagol *žéti*,[1]) kad je složen s kojim prijedlogom, na pr. *sàžêti*, *sȁžmêm*, *sàžmi*, *sȁžêt* i t. d. A kad je prost, ima oblike i akcente ovako: žmêm—žmêš—žmê—žmémo žméte—žmû, žmȉ—žmȉmo—žmȉte, žêh—žê—žésmo—žéste—žéše, žmâh—žmâše—žmâsmo—žmâste—žmâhu, žmúći, žêvši, žȅo—žéla, žêt—žêta. S riječcom *ne* u II. pređ. vr. mislim da je: *nè žmâh*.

d) Glagol *péti (se)* nema upravo svojih oblika za sadašnje i za II. pređašnje vrijeme, za zapovjedni način i za I. prilog, već mu za njih služe oblici glagola *pènjati* (se), koji ne ide u ovu vrstu i u ovaj razred, već u 2 razred V. vrste i ima rečene oblike: *pȅnjêm*, *pȅnjâh*, *pènji*, *pȅnjûći*; ostale oblike ima glagol *péti* (se) po ovom razredu i glase mu kao glagolu *kléti*, dakle *pêh—pê—pésmo*, *pêvši*, *pȅo—péla*,—*pêt—pêta*. Kad je ovaj glagol složen s kojim prijedlogom, onda ide sasvijem po ovom razredu; govori se na pr. prȍpnêm—prȍpnêš i t. d., pròpni i t. d., pròpêh—prȍpê—pròpêsmo—pròpêste—pròpêše, pròpêvši prȍpeo—prȍpêla, prȍpêt—prȍpêta; poradi akcenta ispor. još na pr. razàpêh—rȁzapê—razàpêsmo, rȁzapeo—rȁzapêla, rȁzapêt—rȁzapêta. Neki od ovih složenih mogu imati sadašnje vrijeme i zapov. način i kao nesloženi *péti*; na pr. *ìspêti*: *ȉspnêm* i *ìspenjêm*, *ìspni* i *ispènji*, tako je i *pȍpnêm—pòpenjêm*, *pòpni—popènji* i t. d.

266. Još nam ostaje samo jedan glagol ovoga razreda, i to je *žȅti*. On sa svojim sadašnjim vremenom, zapov. načinom i I. prilogom prelazi upravo u 6 razred, jer nema na pr. u 1. licu sad. vr. *žnem* (kao *kùnêm*, *pȍčnêm* i t. d.) već *žnjêm* (t. j. *žn-jem* kao *čŭ-jêm*). Ostali oblici sad. vr. glase: *žnjêš—žnjê—žnjémo—žnjéte—žnjû*. Ispor. *žnjem*. mat. 25.26., *žnješ* mat. 25.24., *žnje*. jov. 4.36., otkr. 14.15., pjes. I. 515., *žnjémo* pjes. I. 171., *požnjemo* 1kor. 9.11., *žnjete* jov. 4.38., *žnju* mat. 6.26., *D* 1car. 8.12. Osim ovakoga sad. vremena ima još i *žȁnjêm—žȁnjêš* i t. d., koje bilježi Vuk u rječn. (1852) i koje je obično kao i *žnjêm*[2]). U zapov. načinu također su dva oblika: *žnjȉ* (otkr. 14.15) — *žnjȉmo—žnjȉte* i *žànji* i t. d., tako i u I. prilogu *žnjûći* i *žȁnjûći* i u II. pređ. vr. *žnjâh—žnjâše—žnjâsmo*. (*D*. 1car. 6.13.) pored *žȁnjâh—žȁnjâše—žȁnjâsmo*. Drugi se oblici tvore od osnove *že* (ispor. neodr. nač. *žȅ-ti*), dakle sasvijem po zakonu ovoga razreda, ali u svim tim oblicima osnova može glasiti ne samo *že*, već i *žnje*, što je prijenos iz sadašnjega vr. Tako u I. pređ. vr. imamo *žȅh—žȅ—*

[1]) U Vukovu rječn. (1852) griješkom *žȅti*; vidi u Daničića, Rad jugosl. akad. VI. 71

[2]) Osnova je upravo, kako se zna iz pređašnjega, *žьn*; na pr. 2 lice množ. glasilo je nekad *žьnjete*, pa je ь poslije stalo ispadati ili prelaziti u *a* (v. §. 57).

žësmo—žëste žëše pored *žnjëh—žnjë* i t. d., u II. prilogu *žêvši* i *žnjêvši*, u I. pridjevu *žëo—žëla* i *žnjëo—žnjëla* (ispor. *žnjeli*. pjes. I. 171), u II. pridjevu *žêt—žêta* i *žnjèven—žnjevèna*[1]) (ispor. *požnjevena*. otkr. 14.16., *požnjevenu D*. sud. 15.5). I neodr. način glasi dvojako: *žëti* i *žnjëti*. Svi ovi oblici idu u književni jezik, jer ih sve dobro poznaje narod, kojega je govor uzet u knjigu, a pored tijeh oblika imà glagol, o kojemu govorimo, još i drugijeh, koji u književni jezik ne idu, jer su obični samo u gdjekojim krajevima; tako po Dalmaciji govore sad. vr. *žënjêm*, I. prilog *žënjûći* i t. d., gdje je *e* iza *ž* prodrlo iz neodr. načina *žëti;* u Crnoj Gori govore *žnijèvêm*, koji je oblik načinjen po analogiji II. pridjeva *žnjèven*.

267. a) Kad je ovaj glagol složen s kojim prijedlogom, onda ima akcente: u sad. vr. na pr. *pȍžnjêm—pȍžnjêš—pȍžnjê—pȍžnjëmo—pȍžnjête—pȍžnjû* ili *pòžanjêm* i t. d., u zapov. načinu *pòžnji* ili *požànji* i t. d., u I. pređ. vr. *pòžeh—pòže—pòžesmo* ili *pòžnjeh* i t. d., u II. prilogu *pòžêvši* ili *pòžnjêvši*, u I. pridjevu *pòžeo—pòžela* ili *pòžnjeo—pòžnjela*, u II. pridjevu *pȍžêt—pȍžêta* ili *požnjèven*. u neodr. nač. *pòžeti* ili *pòžnjeti*. S riječcom *ne* u II. pređašnjem vremenu i u I. prilogu mislim da je: *nè žnjâh*, *nè žnjûći* ili *nè žanjûći*.

b) Osobito je u ovome razredu i protivno onome, što je rečeno u §. 131*c*, što slabi dugi akcent ne ostaje na svojem mjestu kad se glagol združi s prijedlogom; tako prema *žnjémo—žnjéte* imamo *pȍžnjêmo—pȍžnjête*. Tako je i ovo: klésmo—kléste—kléše prema: pròklêsmo—pròklêste—pròklêše, kléla—klélo: prȍklêla—prȍklêlo, kléti: pròklêti. Ovakove akcenatske mijene nalaze se i u razredima 6. i 7., kako ćemo vidjeti. (Osim sad. vr. *prokùnêm* i zap. nač. *prokùni* glagol ovaj ima svuda akcente kao i *pòčêti*, v. §. 265*a)*.

Šesti razred.

268. a) U ovaj razred idu glagoli, kojima se osnova svršuje na *i* ili *u* ili na *je* (t. j. *ĕ)*. Budući da *-ti* u neodređenom načinu pristupa, kao u čitavoj ovoj vrsti, neposredno na osnovu i budući da su nastavci sadašnjega vremena *-jem*, *-ješ* i t. d., a ne *-em*, *-eš*, za to je najbolje ovamo brojiti i dva glagola, kojima osnova glasi *kol*, *mel*, neodr. način *klàti*, *mljëti* (postalo od: *kol-ti*, *mel-ti* po zakonu navedenom u §. 47*a*). U zapov. načinu iza samoglasa prelazi *ji* u sva tri oblika u *j* (v. §. 77*b*). U II. pridjevu nastavci su *-en* (ispred kojega stoji *j* ili *v*), *-n* i *-t*. — Za primjer neka nam bude osnova *ču*.

[1]) Daničić u maloj gram. 50. i u oblicima 75. veli, da oblika *žet* nema, već samo *žnjèven*; ali u „Radu“ VI. 72. ima on i *žêt* i *pȍžêt*. Vuk u riječn. (1818) LV. kaže, da nema oblika *žnjet*.

	Sadašnje vrijeme.	Zapov. način.
Jedn.	1. čȕ-jêm	—
	2. čȕ-jêš	čû-j
	3. čȕ-jê	—
Množ.	1. čȕ-jêmo	čû-jmo
	2. čȕ-jête	čû-jte
	3. čȕ-jû	—
	I. pređašnje vr.	*II. pređašnje vr.*
Jedn.	1. čȕ-h	čȕ-jâh
	2. čȕ	čȕ-jâše
	3. čȕ	čȕ-jâše
Množ.	1. čȕ-smo	čȕ-jâsmo
	2. čȕ-ste	čȕ-jâste
	3. čȕ-še	čȕ-jâhu

I. prilog. čȕ-jûći
II. prilog. čû-vši, čû-v
I. pridjev. čȕ-o, čȕ-la, čȕ-lo
II. pridjev. čù-ven, ču-vèna, ču-vèno
Neodr. način. čȕ-ti.

b) U određenom obliku II. pridjeva imamo *čùvenî, čùvenâ.* U svijem oblicima osim toga pridjeva na prijedlogu stoji slabi kratki akcent, na pr. dòčujêm, dòčujêš, dòčûj, dòčuh, dòču, nè čujâh, nè čujûći, dòčûvši, dòčuo, dòčula, dòčuti. — Kao *čȕti* spreže se i glagol *uti*, koji je u običaju samo s prijedlozima složen: *izuti*, *òbuti*, *nàzuti*[1]), samo je gdješto razlika u akcentu; sadašnje vr. glasi na pr. *ȉzujêm, ȉzujêš,* 2. i 3. lice jedn. I. pređ. vremena *ȉzû;* čudno je i protivno §.-u 131*c: prèobujêm* (mjesto *prȅobujêm*, koje se ne govori). II. pridjev pored *izùven* glasi također *ȉzût* (vidi u akad.-rječniku kod *ìzuti*). Ovamo ide još i *dȕti*, koji se glagol u sprezanju i akcentu ne razlikuje od *čȕti*, ali se slabo govori.

269. a) Glagol *bȉti* (kad znači: »udarati«) spreže se u svijem oblicima i ima iste akcente kao i *čȕti*, dakle na pr. *bȉjêm*, *bȉjêš, bîj*[2]) *bȉh*, *bȉ*, *bȉjâh*, *bȉjûći, bîvši*, *bȉo*, *bȉla*, — osim u II. pridjevu, koji glasi različno: *bìven—bivèna* (rijetko; dolazi u pjes. I. 31), *bît—bȉta* (dolazi u nekoj nar. pjesmi, koju spominje Vuk u rječn. (1852) kod **слити**), *bìjen—bijèna, bjȅn—bjèna* (određeni je oblik: *bìvenî—bìvenâ, bîtî—bîtâ, bìjenî—bìjenâ*, *bjȅnî—bjȅnâ).* Kad je glagol složen s prijedlogom, razlikuje se u sad. vremenu akcentima od glagola na pr. *dòčuti;* imamo

[1]) Glas *z* u *nàzuti* (kao i u *nàzočan*) osobiti je navezak prijedlogu *na*, što ga po dokazivanju poredbene gramatike imaju i prijedlozi *bez*, *niz*, *proz*, *uz*.

[2]) Da se govori (ako se i ne piše) ne samo *bîj—bîjmo—bîjte,* već i *bî—bîmo—bîte,* pa i *lî—lîte* mjesto *lîj—lîjte* i t. d., to je rečeno već u §. 78*a*.

na pr. *ȉzbijêm*, *ȉzbijêš* (čudno je, što pored toga nemamo *zȁuzbijêm*, već *zàuzbijêm*, to je kao *prèobujêm* u §. 268*b*.); u II. pridjevu je *ȉzbȋt*—*ȉzbȋta*, *ìzbjen*. Od rečena četiri oblika u Vuka je i Daničića najobičniji *bìjen*. Imamo na pr. *ubijenoga* mil.-obr. 21., *pobijeni* 58, 1kor. 10.5., *bijen* luk. 12.47., *D*. istor. 61., *ubijen* d. ap. 5.36., *D*. istor 108., 133., 4mojs. 25.14., *razbijen*. *D*. istor. 106., *pobijen* *D* 2car. 17.9. Ispor. još *bjen*. posl. 15., *pobjene* prip. 127.

b) U sprezanju i u akcentima slažu se s glagolom *bȉti* (kad znači »udarati«) još nekoji glagoli, kojima se osnova svršuje na *i*, samo što nemaju sva ona četiri oblika u II. pridjevu. Ti su glagoli *krȉti*, *mȉti*, *rȉti*, *šȉti*. Prvome taj pridjev glasi: *krȋt*—*sȁkrȋt* ili *krìven*—*sakrìven;* ovaj je drugi oblik u Vuka i Daničića običniji: *sakrivene* dan. (1829) 36., *D*. pisma 12., *sakriven*. mil.-obr. 79., *D*. pisma 184., *sakriveno*. mat. 10.26., 13.35., *D*. 5mojs. 32.34., *sakriveni*. luk. 11.44., *otkriveni*. *D*. istor. 107., *pokriveno*. *D*. pisma 26. Tako je i od druga tri glagola: *mȋt*—*ȕmȋt* i *mìven*—*umìven*, *rȋt*—*pȍdrȋt* i *rìven*—*podrìven*, *šȋt*—*sȁšȋt* i *šìven*—*sašìven*; ovaj pošljednji ima i *švȅn*—*sàšven*. Rekao bih, da je oblik na *-iven* običniji od kraćega; ispor. *neumivena*. riječn. (1852) kod **умити** се, *sašivenu*. kovčež. 52., *ušivena*. prav.-sov. 47. — Ovijem se glagolima može dodati i *štȉti* · *štȉjêm*, kojemu će II. pridjev glasiti po svoj prilici *štìven*.[1])

c) Glagoli *pȉti*, *lȉti* i *vȉti* odmiču se od ovih do sad navedenih s osnovom na *i* u 2. i 3. licu jedn. I. pređ. vremena, koje im glasi *pȋ*, *lȋ*, *vȋ* (s prijedlogom: *pȍpȋ*, *pȍlȋ*, *sȁvȋ*, *ȍbavȋ*). U II. pridjevu ima ovaj pošljednji *vȋt*—*sȁvȋt*—*ȍbavȋt* i *vìjen*—*savìjen;* ispor. *obavit*. jov. 11.44., *razvito*. *D*. istor. 58., 138., *razvijeno*. 59., 66., *razvijen* 72. Oblik *vjen*—*savjen*, što ga spominje Daničić u »oblicima« 85., bit će sasma rijedak i poznat samo u južnijem krajevima. Od *lȉti* rečeni pridjev glasi *lȋt*—*pȍlȋt* i *lìven*—*polìven* i *ljèven*—*poljèven*; sva ova tri oblika ima Vuk u riječn. (1852) kod **лити**. Ispor. u Daničića: *proljevena*. pisma 16., *proljevene*. 108., *saliveno* 2mojs. 32.4., *liveno*. 32.8., *livenih*. 34.17., 3mojs. 19.4. Od *pȉti* je *pȋt*—*pȍpȋt*—*pȍdnapȋt* i *pìjen*—*popìjen*; Daničić u »oblicima« 84. navodi i *piven*—*popiven*, ali to će biti u većem dijelu naroda neobično. U I. pridjevu *lȉti* ima lȉo—lȉla i pòlio—pòlila; a *pȉti* i *vȉti* imaju pȉo—píla i pȍpio—pȍpȋla—pȍdnapȋla se, vȉo—víla i sȁvio—sȁvȋla—ȍbavȋla (v. §. 229).

d) Glagoli *plȉti*, *tȉti* i *gnjȉti* (ovoga pošljednjeg nema Vuk u riječn., već samo *sàgnjiti*, *obàgnjiti*) sprežu se sasvijem kao *čȕti* i sami

[1]) Ovaj bi glagol morao upravo ići po IV. vrsti, kako ide i *čàtiti*—*čàtîm*, s kojim je ista riječ (postala od **čьtiti**, t. j. **ь** može prijeći u *a*, ali može i ispasti, pa onda *č* ispred *t* prelazi u *š*). Obrnuto se dogodilo s glagolom *splȉti se*, kojemu Vuk u riječn. bilježi sad. vrijeme *splȋm se* (dakle po IV. vrsti), premda *plȉti* ima *plȉjêm* i *prèpliti*—*prȅplijêm*.

i složeni s prijedlozima; II. pridjeva, neprelazni budući, nemaju. Kao *dòčuti* spreže se i ima akcente *vàpiti* ili *ùpiti* (sad. vr. *vàpijêm* ili *ùpijêm* i t. d.)

270. Još su dva glagola s osnovom na *i*, a to su *ìti* i *bȉti* (kad znači, da što jest). Prvi od njih nema ništa drugo načinjeno po ovom razredu osim neodr. načina, a kako ima od njega, osobito kad je složen s prijedlozima, različnijeh oblika, bolje će biti govoriti o njemu među dodacima (vidi §. 310). Drugi od ovijeh glagola ima samo neke oblike po ovom razredu, a ti su: I. pređ. vr. bȋh—bȋ—bȋsmo—bȋste—bȋše; II. prilog *bȋvši*, I. pridjev *bȉo*—*bíla*, s prijedlogom: *dòbih*—*dȍbî*—*dòbismo*, *dòbîvši*, *dȍbio*—*dȍbîla*, *zȁdobio*—*zȁdobîla* (v. §. 229); II. pridjev ima ovaj glagol samo s prijedlogom složen: *dȍbît*—*dȍbîta*, *dobìjen*—*dobìjèna*, *dobìven*—*dobivèna*. Ispor. *dobijene*. eman. 15., *dobijeni*. mil.-obr. 12., *dobivena*. *D*. istor. 39. U II. pređ. vr. imamo dvojako: *bȉjâh*—*bȉjâše*—*bȉjâsmo* i *bjȅh*—*bjȅše*—*bjȅsmo*—*bjȅste*—*bjȅhu*; s riječcom *ne* mislim da je akcent: *nè bijâh*, *nè bjeh*.[1]) Sadašnje vrijeme, zapov. način i I. prilog tvori se ovome glagolu od osnove *bud*, te imamo: *bȕdêm*—*bȕdêš* i t. d., *bȕdi* i t. d., *budúći* (o ovome pošljednjem obliku v. §. 248*c* i 250*a*). Od iste osnove *bud* gradi se sadašnje vrijeme i zapov. način također složenima *zàbiti* (t. j. »zaboraviti«), *pròbiti* (t. j. »koristiti«), *zbȉti se* (t. j. »dogoditi se«), dakle: *zàbudêm*, *zàbudi*, *pròbudêm*, *zbȕdêm se*. Ali od *dòbiti*, *zadòbiti*, *pridòbiti* i *snèbiti se* imamo u sadašnjem vr. i u zapov. načinu: *dȍbijêm*, *dȍbîj*, *zȁdobijêm*, *snȅbijêm se* i t. d. Pored *bȕdêm* govori se i *bȕdnêm*—*bȕdnêš*, koji oblik dolazi na pr. u kovčež. 6., u posl. 361. — Oblik *bȉdêm* spomenut je već u §. 45., a ima i *bȉdnêm*, na pr. u pjes. II. 532.

271. a) Glagol *ùmjeti* mijenja svoje *je* (koje je postalo od *ě*) u *i* po glasovnom zakonu (v. §. 74): ùmijêm—ùmijêš, ùmîj—ùmîjmo, ùmjeh—ùmje—ùmjesmo, ùmijâh—ùmijâše—ùmijâsmo, ùmijûći, ùmjêvši, ùmio—ùmjela. Ovako se u svijem oblicima (zadržavajući svuda i isti akcent) spreže i glagol *razùmjeti*: *razùmijêm*, *razùmîj*, *razùmijâh* i t. d. Ni jedan ni drugi od ova dva glagola nema II. pridjeva; a glagolu *izùmjeti*—*izùmijêm* mogao bi se taj oblik reći: *ìzumljen*—*ìzumljena*.

---

[1]) Za prvi od ova dva oblika rekao bi čovjek da je onako načinjen kao *čȕ-jâh* od *čȕ-ti* ili kao *lȉ-jâh* od *lȉ-ti*, ali kad se uzme na um, da je oblik *bȉjâh* u starini glasio *běјah*, a u istočnom govoru da glasi još i danas *bȅjâh*, onda se vidi, da je *bȉjâh* načinjeno onako kao *plètijâh*, koje je nekad glasilo *pletějah* (*ě* je po glasovnom zakonu i tu i u *bějah* prešlo u *i*; v. §. 133*c*). Za to kako rastavljamo *plèt-ijâh*, tako treba i *b-ȉjâh*. Tako i kraći oblik treba rastavljati u *b-jȅh*; u davnini bilo je i drugijeh glagola, koji su u II. pređašnjem vremenu mogli imati takav nastavak, bilo je na pr *plet-ěh*, *plet-ěše*, *plet-ěsmo*, *pec-ěh*, *pec-ěše* i t. d.

b) Potpuno kao *ùmjeti* spreže se (osim akcenta) i glagol *smjȅti*, koji također nema II. pridjeva (a nema ni zapov. načina); samo što se od ovoga glagola tvore još i drukčiji oblici, kojih *ùmjeti* nema. Imamo: *smȉjêm*, *smȉjâh*, *smȉjûći*, *smȉo*, (*nè smijêm* i t. d.). Prema *dȁdoh, znȁdoh, stȁdoh* (vidi u §. 294., 295) može i ovaj glagol u I. pređ. vremenu imati završetak *-doh*, dakle *smjȅdoh* (*nè smjedoh*) i t. d. Ispor. (ne) *smjede*. pjes. II. 290., (ne) *smjedoše*. 422., III. 3., IV. 131., ali ima i kraći oblik: (ne) *smesmo*. pjes. I. 160., (ne) *smje*. II. 129., 484., 598., *D.* istor. 37.,(ne) *smješe*. pjes. III. 400., 458., *D.* pisma 57. U I. pređ. vremenu također su dva oblika, kraći i dulji: *smȉjâh* (nè smijâh) i *smjèdijâh*. Ispor. (ne) *smijaše*. mark. 12.34., d. ap. 5.13.. (ne) *smijahu*. luk. 20.40., *D.* istor. 79., 2car. 10.19., 17.17.. pjes. II. 646., (ne) *smijah*. *D.* jov 32.6., (ne) *smjedijahu*. mark. 9.32., (ne) *smjedijaše*. jov. 21.12. U sadašnjem vremenu kad treba svršeni glagol, govori se *smjȅdnêm*: ispor. (ne) *smjedne*. dan. (1826) 72., (1827) 90., mil. obr. 138., prip. 33., (ne) *smjednu*. dan. (1828) 171., (1834) 35., prip. 53., 173., (ne) *smednem* mil.-obr. 87. Daničić u »oblicima« 84. spominje oblik II. priloga *smjȅdâvši*, ali je oblik *smjêvši* za cijelo mnogo običniji.

c) Kao *smjȅti* spreže se i glagol *spjeti*, koji se govori samo s prijedlozima složen· *dòspjeti*, *prìspjeti*: sad. vr. *dòspijêm*, zap. nač. *dòspîj*, I. pređ. vr. *dòspjeh*, II. prilog *dòspjêvši*, I. pridjev *dòspio -dòspjela;* u značenju »svršiti« ima ovaj glagol i II. pridjev, koji mu glasi *dospjèven—dospjevèna*.

d) Ovamo ide i glagol, kojemu je osnova *dje*. Od nje imamo sadašnje vrijeme, kad je složeno s prijedlozima *za*, *do*: *zȁdijêm*, *dȍdijêm*, ali se govori i *zàdjenêm -dòdjenêm* i *zàdjedêm —dòdjedêm*, kao što se govori i *djȅnêm* i *djȅdêm*. Ovaj drugi oblik ima prema sebi i I. pređ. vrijeme, koje glasi: *djȅdoh*, ali ono može glasiti i *djȅh —djȅ --djȅsmo*. U zap. načinu samo je *djȅni;* II. prilog je *djêvši*, I. pridjev *dȉo -djȅla*, II. pridjev *djèven —djevèna*. Neodređeni način piše Vuk u rječn. *djȅsti*, ali je za cijelo dobro i *djȅti*, dok on ima *òdjesti*. *nàdjesti* pored *òdjeti*, *nàdjeti*. Oblik je *djȅsti* načinjen prema sad. i I. pređ. vremenu *djȅdêm*, *djȅdoh* (ispor. *krȁsti* prema *krádêm*, *krȁdoh*). Još ima za neodr. način i oblik *djȅnuti* (òdjenuti i t. d.), koji je načinjen prema sad. vremenu *djȅnêm*; a bez sumje se prema ovakome neodređenom načinu govori i I. pređ. vr. *djȅnuh* i II. prilog *djȅnûvši* i I. pridjev *djȅnuo* i II. pridjev *djȅnût*: tako isto i *nàdjenuh, nàdjenûvši* i t. d.

e) U istočnom govoru glagoli *ùmjeti*, *smjȅti*, (*dò*)*spjeti*, *djȅ*(*s*)*ti* imaju dakako mjesto *-je-* ili *-ije-* svuda *e*, tako isto mjesto *i*, koje je postalo od *ě* (na pr. 3 lice množ. *smȅjû*, II. pređ. vr. *smȅjâh* prema *smȉjû, smȉjâh*); samo treba još dodati, da je u 1. i 2. licu množ. sadašnjega vremena akcent *smémo, sméte*, koje prema *smȉjêmo—smȉjête* ne stoji u onom odnošaju, koji bi se po §. 130 očekivao (na pr.

ist. *mléko*, juž. *mlijèko*), već stoji kao u samome južnom govoru *žnjémo*, *žnjéte* prema *pöžnjêmo*, *pöžnjête* (v. §. 267*a*). Tako je i *umémo—uméte*.

272. U ovaj razred idu i glagoli *kläti*, *mljëti*, jer su postali od *kol-ti*, *mel-ti* (v. §. 268*a*), dakle *ti* pristupa neposredno na korijen, za to idu u I. vrstu, a budući da u sad. vremenu imaju nastavke *-jem*, *-ješ* i t. d., za to idu u 6 razred te vrste: *köljêm*, *köljêš* i t. d. *mëljêm*, *mëljêš* postalo je od *kol-jem*, *mel-jem* i t. d. onako kao *čùjêm*, *bïjêm* od *čŭ-jêm*, *bï-jêm*. Zapov. je način: *kòlji*, *mèlji*, I. pređ. vr. *mljëh* - *mljë*—*mljësmo*, *kläh*—*klä*[1]) – *kläsmo*, II. pređ. vr. *mëljâh*, *köljâh* ili *klâh* (*klâše*, *klâsmo*), I. prilog *köljûći*, *mëljûći*, II. prilog *klâvši*, *mljêvši*, I. pridjev *kläo*—*kläla*, *mlïo* (ili *mljëo* v. §. 106*b*) —*mljëla*, II. pridjev *klân*—*klâna* ili *klât* *klâta* (ispor. *klato* 1kor. 8.1), *mljèven* - *mljevèna*. Kad su ovi glagoli složeni, onda svuda, gdje na prijedlogu ili na riječci *ne* može stajati akcent, stoji slabi kratki: *zàkoljêm*, *sàmeljêm*, *zàklah* - *zàkla*, *sàmljeh*—*sàmlje*, *nè klâh*, *nè meljûći* i t. d., — osim II. pridjeva: *zäklân*—*zäklâna* ili *zäklât*-*zäklâta*; a tako je i *nëzaklân*, *nëzaklâto*.

Sedmi razred.

273. a) U ovom se razredu osnova svršuje na *r*; u nekima ispred *r* ne stoji *e*, na pr. *tr*, u drugima stoji, ali ne u svijem oblicima, na pr. *der* i *dr*. Ove druge osnove mijenjaju *er* ispred suglasnika po glasovnom zakonu (v. §. 47*a*) u *rě*; tako na pr. prema 1. licu sad. vremena *dër-êm* imamo u neodr. načinu *drijèti* (postalo od: der-ti), u I. pređ. vremenu *drïjeh* (postalo od: der-h). Za primjer ćemo uzeti taj glagol.

		Sadašnje vrijeme.	*Zapov. način.*
Jedn.	1.	dër-êm	—
	2.	dër-êš	dèr-i
	3.	dër-ê	—
Množ.	1.	dër-êmo	dèr-imo
	2.	dër-ête	dèr-ite
	3.	dër-û	—

		I. pređ. vrijeme.	*II. pređ. vrijeme.*
Jedn.	1.	drïje-h	dër-âh
	2.	drïje	dër-âše
	3.	drïje	dër-âše
Množ.	1.	drijè-smo	dër-âsmo
	2.	drijè-ste	dër-âste
	3.	drijè-še	dër-âhu

[1]) Što 2. i 3. lice jedn. I. pređ. vremena glasi *mlje*, *kla*, to je za to, jer su ova dva oblika u vrlo staro vrijeme imala nastavke, i to 2. lice *s*, a 3. lice *t*, dakle je *el* prvoga i *ol* drugoga glagola stajalo ispred suglasnika, i za to je nastalo *lje*, *la*: pa tako je ostalo i poslije, pošto je *s* i *t* u tijem licima otpalo.

I. prilog. dĕrûći
II. prilog. dȓ-vši, dȓ-v
I. pridjev. dȑ-o, dŕ-la, dŕ-lo
II. pridjev. dȓ-t, dȓ-ta, dȓ-to
Neodr. način. drijè-ti.

b) Za što u 2. i 3. licu jedn. I. pređ. vremena *er* prelazi u *ije*, premda ne stoji ispred suglasnika, to se razabira iz onoga, što je rečeno za oblike *mljȅ* i *klȁ* u bilješki §. 272. Kad je glagol *drijèti* složen s kojim prijedlogom, onda u sadašnjem vremenu i u zapov. načinu može imati i osnovu *dr*; dakle na pr. od *òdrijeti* mogu ti oblici glasiti: *òdrêm—ȍdrêš, òdri* i *òderêm - òderêš, odèri*. Složen s kojim prijedlogom (ili s riječcom *ne*) naglašuje se glagol *drijèti* ovako: *òdrijeh—ȍdrije—òdrijesmo, nè derâh—nè derâše, nè derûći, òdȓvši, ȍdr-o* (ispor. одадрьо. *D.* 1car. 15.28) — *ȍdȓla, ȍdȓt—ȍdȓta, òdrijeti.* — Prema oblicima, koji u osnovi imaju *der*, razvio se neodr. način *dèrati*, a prema tome obliku razvili su se i drugi od osnove *dera*, te I. pređ. vrijeme glasi *dèrah—dȅrâ—dèrasmo*, II. prilog *dèrâvši*, I. pridjev *dȅrao—dȅrâla*, II. pridjev *dȅrân—dȅrâna* ili *dȅrât—dȅrâta*. Oblici *dȅrêm*, *dèri*, *dȅrûći* mogu odgovarati neodređ. načinu i *drijèti* i *dèrati*; i tako se za ovaj glagol može reći, da ide i u 7 razred I. vrste i u 2. razr. V. vrste.

274. a) Od složenoga glagola *pròždrijeti*, kojemu je osnova *žder* (ili *ždr*), tvore se svi oblici kao i od *drijèti*, kad je složen s prijedlogom, pa i akcenti su isti; imamo na pr. *pròžderêm* ili *prȍždrêm*, zapov. način *proždèri* ili *pròždri*, I. pređ. vr. *pròždrijeh*, II. pridjev *prȍždȓt—prȍždȓta* i t. d. A kako prema *drijèti* imamo *dèrati*, tako i prema *ždrijeti* (koje se samo ne govori) imamo *ždèrati—ždȅrêm*, *ždèri*, *ždȅrûći* i t. d.

b) Kao *pròždrijeti* mjenja se u svemu (i u akcentima) *pròstrijeti*, *zàstrijeti* i t. d., samo što u sad. vremenu i u zapov. načinu ima samo osnovu *str*, a *ster* nema, dakle na pr. *prȍstrêm* (*ràzastrên*, ne: *rȁzastrêm*), *pròstri*, *prȍstr-o* (ispor. разастрьо *D.* is. 40.22) — *prȍstȓla*, *prȍstȓt—prȍstȓta.* Kad nema prijedloga, onda je samo: *stèrati—stȅrêm* sasvijem po 2. razredu V. vrste.

c) Kao *pròstrijeti* sprežu se sasvijem jednako glagoli od osn. *ver* (ili *vr*), na pr. *sàvrijeti se*, *podùvrijeti*, i od osn. *per* (ili *pr*). na pr. *zàprijeti*, *odùprijeti*. Od ove dvije osnove glagola nesloženijeh nema.

d) Od osnove *mer* (ili *mr*) glasi sad. vrijeme *mrêm—mrêš—mrê mrémo—mréte—mrû* (ȕmrêm—ȕmrêš—ȕmrê—ȕmrêmo—ȕmrête—ȕmrû, òbumrêm—òbumrêš); zapov. nač. *mȑi—mrȉmo—mrȉte* (ùmri); I. pređ. vr. *mrȉjeh—mrȉje mrijèsmo—mrijèste—mrijèše* (ùmrijeh—ȕmrije—ùmrijesmo, obùmrijeh—ȍbumrije—obùmrijesmo), *mrâh—mrâše—mrâsmo—mrâste—mrâhu* (nè mrâh—nè mrâše), *mrúći*, *mȓvši* (ùmȓvši), *mȑ-o—*

mŕla (ȕmr-o—ȕmȓla, ȍbumr-o ȍbumȓla; ispor. умрьо. *D.* 3car. 11.21., 21.25.), *mrijèti* (ùmrijeti).

275. Prema osnovi *tr* nema u književnom jeziku *ter* (jer oblici kao *trijeti*, *satrijeti*, *satrijeh* osobina su crnogorskoga govora); od *tr* tvore se svi oblici: *trêm—trêš—trê—trémo—tréte—trû* (sȁtrêm—sȁtrêš sȁtrê—sȁtrêmo—sȁtrête—sȁtrû), *trȉ—trȉmo—trȉte* (sàtri—sàtrimo—sàtrite), *tȑh—tȑ—tȑsmo—tȑste—tȑše* (sàtrh—sàtr—sàtrsmo—sàtrste—sàtrše), *tȑâh—tȑâše—tȑâsmo—tȑâste—tȑâhu*[1] (nè tr-âh), *trúći*, *tȓvši* (sȁtȓvši) *tȑ-o—tȑla* (sàtr-o—sàtrla, ispor. потрьо. *D.* is.-nav. 11.20), *trȅn—trèna* ili *tȑven—trvèna*; rijedak je oblik *tȓt—tȓta* (sȁtȓt—sȁtȓta), a *tȑven* je običniji od *trȅn*; ispor. *pretrveni.* jevr. 11.37., *netrven. D.* is. -nav. 2.6. Oblik *tȑ* (sàtr) za 2. i 3. lice jednine I. pređ. vremena potpuno je pravilan, jer ako 1. lice jedn. glasi *tr-h*, a 1. lice množ. *tȑ-smo* (kao: čȕ-h, čȕ-smo), onda onaj oblik ne može glasiti drukčije nego *tȑ* (kao: čȕ). Ispor. *otr.* luk. 7.44., jov. 11.2., *satr. D.* pisma 159., 301., 2mojs. 15.6., 32.20, pjes. II. 425., *zatr. D.* istor. 85., 181., 1mojs. 13.10., 4mojs. 21.3., *potr.* 2mojs. 9.25., *utr.* pjes. II. 2. — U sad. vrem. zapov. načinu i u I. prilogu među *t* i *r* može se umetnuti *a*, te rečeni oblici glase također: *tȁrêm—tȁrêš, tàri*, *tȁrûći*; rijetko je ovako umetanje kad je glagol složen, na pr. *sàtarêm.* Ovo je *a* nastalo onako kao i u *žȁnjêm* pored *žnjêm* (v. §. 266), t. j. nekad je između *t* i *r* stajalo ь.

276. Kako smo u 5. razredu imali *kléti* pored *žȅti,* t. j. ispred *ti* samoglasnik tamo dug, ovdje kratak, tako i u ovom razredu prema *drijèti* ili *mrijèti* (gdje je *ě* dugo) imamo *prȅti* (sàpreti) i *zreti* (»gledati«, koji se nalazi samo složen: *nàzreti*, *obàzreti* se) s kratkijem *e*, koje je postalo od *ě* (v. §. 105*a*). Ovijem su glagolima oblici: *prêm nȁzrêm ȍbazrêm se* i t. d. (kao: mrêm—ȕmrêm), *prȉ—nàzri* i t. d. (kao: mrȉ—ùmri), *prȅh—prȅ—prȅsmo, nàzreh—nàzre—nàzresmo*, *prâh—prâše—prâsmo* (nè prâh), *prúći*, *prêt—prêta* (sȁprêt—sȁprêta), *nȁzrêt—nȁzrêta.* U II. prilogu i u I. pridjevu imaju ovi glagoli oblike od osnova *pre, zre: prêvši* (sàprêvši), *nàzrêvši*, *prȅo—prȅla* (sàpreo—sàprela) *nàzreo—nàzrela.* Od glagola *prìzreti* (»prividjeti«) glasi sad. vrijeme po 2. razredu III. vrste: *prìzrîm—prìzrîš* (dakle i akcent je drukčiji!). Glagol opet *zrȅti* (koji znači: zreo bivati) sa svojim složenima (na pr. *dòzreti*) ima sad. vrijeme po ovom razredu: *zrêm—zrêš—zrê—zrémo—zréte—zrû* (dòzrêm—dozrémo—dòzrû), ali ga može imati i po 1. razredu III. vrste osim 3. lica množ., dakle: *zrîm—zrîš—zrî—zrímo—zríte* (dòzrîm—dozríte); tako i I. prilog ima samo *zrúći.* Ostali su oblici kao i glagolu *prȅti*, dakle i II. pređ. vrijeme ako se govori, glasi: *zrâh—zrâše* i t. d.

[1]) Ovako piše ovo vrijeme Daničić u maloj gram. 51. i u obl. 88., ali u Radu VI. 73. veli, da je možda *trâh* (kao *mrâh*). Vidi u §. 89.

Druga vrsta.

277. a) Nastavak neodređenoga načina *-ti* ima pred sobom slog *-nu;* ovo se *-nu-* nalazi još u I. pređ. vr., u II. prilogu, u I. i II. pridjevu, u ostalijem oblicima mjesto *-nu-* stoji *-n-*. Ispred *-nu-* i ispred *-n-* ispadaju suglasnici *b* (na pr. *gȉnuti* mjesto *gibnuti), d* (na pr. *skȉnuti* mjesto *skidnuti)*, *p* (na pr. *tònuti* mj. *topnuti;* ispor. *utòpiti se*), *t* (na pr. *krénuti* mj. *kretnuti)*, kako je rečeno već u §. 61*b*, 65*c*, 88., 95*a*, a u §. 82. spomenuto je i ispadanje suglasnika *m* u *ohrònuti* mjesto *ohromnuti*. Budući da se neki oblici nekijeh glagola ove vrste tvore bez osnovnoga *-nu-* i *-n-*, tako se izgubljeni suglasnik u takvijem oblicima obično vraća, jer nema razloga, da ispada i ondje, gdje ne stoji ispred *n*. Uzmimo za primjer glagol *tònuti;* a budući da od njega II. pridjeva nema (jer je neprelazan), za to ćemo za taj oblik uzeti glagol *màknuti*.

	Sadašnje vrijeme.	*Zapovjedni način.*
Jedn.	1. tȍn-êm	—
	2. tȍn-êš	tòn-i
	3. tȍn-ê	—
Množ.	1. tȍn-êmo	tòn-imo
	2. tȍn-ête	tòn-ite
	3. tȍn-û	—

	I. pređašnje vrijeme	*II. pređašnje vrijeme.*
Jedn.	1. tònu-h	tȍnj-âh (= ton-jah)
	2. tȍnû	tȍnj-âše
	3. tȍnû	tȍnj-âše
Množ.	1. tònu-smo	tȍnj-âsmo.
	2. tònu-ste	tȍnj-âste
	3. tònu-še	tȍnj-âhu

I. prilog. tȍn-ûći
II. prilog. tònû-vši, tònû-v
I. pridjev. tònu-o, tònu-la, tònu-lo
II. pridjev. mȁknû-t, mȁknû-ta, mȁknû-to
Neodređeni način tònu-ti

b) U §. 261. vidjeli smo dosta glagola, koji I. pređašnje vrijeme mogu imati i s *-nu-* i bez njega; na pr. *dȉgnuh* i *dȉgoh, klȅknuh* i *klȅkoh.* Svi tamo spomenuti glagoli mogu i neodr. način imati dvojako: *dȉći* i *dȉgnuti*, *klȅći* i *klȅknuti*.

278. a) Ima dosta i takvijeh glagola, koji neodr. način imaju samo po ovoj vrsti, pa opet I. pređ. vrijeme grade i s *-nu-* i bez njega. Na pr. *namàgnuti:* namàgnuh—namàgoh; ispor. *namagoše.* luk. 5.7., *namaže.* jov. 13.24., d. ap. 24 10.; *(pro)tégnuti*[1]): protégnuh—proté-

[1]) Gdje je prijedlog ovako zagrađen, to znači, da glagol može i s drugim kojim biti složen.

goh; ispor. *proteže*. d. ap. 20.7., *pritegoše*. d. ap. 22.25.; *tȓgnuti*: tȓgnuh—tȓgoh; (*nà*)*gnuti*: nàgnuh—nàgoh (mjesto: nagboh; tako je i *prègoh* mjesto: pregboh od *prègnuti;* v. §. 61*b*); ispor. *naže*. d. ap. 20.9., *nagoše*. *D*. 2mojs. 14.27., *ògreznuti*: ògreznuh—ògrezoh; *òmrznuti*: òmrznuh—òmrzoh; ispor. *omrzoh*. rimlj. 9.13., *omrze*. *D*. 1mojs. 27.41., 2car. 13.15., *omrzoše*. 3mojs. 20.23., 26.43., *omrznu* 1car. 13.4.; *ìščeznuti*: iščeznuh—iščezoh; (*pò*)*puznuti*: pòpuznuh pòpuzoh; *kȉsnuti*: kȉsnuh—kȉsoh; ispor. *uskise* (kvas) luk. 13.21.; *ùskrsnuti*: ùskrsnuh—ùskrsoh; ispor. *vaskrse*. d. ap. 2.32., rimlj. 4.24., 8.34., *uskrse* *D*. pisma 50., 137., 160., 272., *vaskrsoše*. pjes. II. 89., *vaskrsnu*. kološ. 2.12., *vaskrsnuste*. kološ 3.1.: *gȉnuti*: gȉnuh—gȉboh; ispor. *pogibe* jov. 17.12., *D*. istor. 38., 177., *D*. pisma 124., *izgiboše*. 1kor. 10.10., 15.18., *D*. pisma 82., is.-nav. 8.25., *pogiboše*. *D*. istor. 84., 3mojs. 16.1., *izgibe* 1mojs. 7.21., 1car. 4.2; *òtkinuti*: òtkinuh—òtkidoh; ispor. *ukidoste*. mat. 15.6.. *ukide*. gal. 5.11., *D*. istor. 50., 209., 3car. 15.12., 2dnevn. 34.33., *ukidoše*. *D*. pisma 297., *skide*. jov. 13.4., *D*. 1mojs. 38.14., 41.42., *skidoše*. is.-nav. 10.27., 2dnevn. 35.24., *raskide*. *D*. istor. 6., 54., 79., *prekidoše*. 6., 128., *prekide*. is. 25.5.: *gŕnuti*: gŕnuh—gȓtoh; ispor. *ogrte*. *D*. is. 59.17., pjes. II. 374.; *krénuti*: krénuh—krȇtoh; ispor. *okrete* *D*. 4mojs. 24.1., 5mojs. 1.45., *okretoh*. prop. 7.25., jerem. 21.10., *pokrete*. 2mojs. 35.21., *kretoše*. is.-nav. 3.1.: *osvŕnuti se*: osvŕnuh se—òsvrtoh se; ispor. *osvrte se*. pjes. I. 131., 534: (*prì*)*tisnuti*: pritisnuh—pritiskoh; ispor. *pritište*. d. ap. 19.16., *D*. 4mojs. 12.25., pjes. III. 119., 398., pjes. IV. 8., *pritiskoše*. pjes. IV. 242, *otiskosmo*. d. ap. 27.2., *otište*. pjes. IV. 242.; *vrísnuti*: vrísnuh—vrȉskoh; ispor. *vrište*. *D*. 1mojs. 27.34. Ovako i od *pȉsnuti*, *pȓsnuti*, *prȁsnuti*, *svȉsnuti*, *òbisnuti* imamo ne samo *pȉsnuh* i t. d., već također: *pȉskoh*, *pȓskoh*, *prȁskoh*, *svȉskoh*, *òbiskoh*, a 2. i 3. lice jedn. glasi ne samo *pȉsnû* i t. d., nego i *pȉšte*, *pȓšte*, *prȁšte*, *svȉšte*, *òbište;* ovdje je *št* postalo od *šć*, a ovo od *sk* (v. §. 96), a između *s* i *n* ispalo je *k* poradi lakšega izgovora, dakle je na pr. *pȉsnuti* mjesto *pisknuti* (v. §. 79*a*). Odjelito treba spomenuti glagol *nàtnuti-nȁtnêm*, koji je također poradi lakšega izgovora izgubio *k* između *t* i *n* (v. §. 79*a*); i on ima za I. pređ. vrijeme dva oblika: *nàtnuh—nàtnu—nàtnusmo* i *nàtkoh—nȁče—nàtkosmo;* ispor. *zàmći—zàmknuti* i *zàmkoh zȁmče* u §. 261.

b) Osim ovih ovdje navedenih glagola ne će valjada više ni jednoga biti, koji bi u književnom jeziku ovako imao I. pređ. vrijeme na dva načina, a od onijeh, koji to imaju, običniji je oblik bez *-nu-*, kako se i iz priopćenijeh primjera vidi.

279. a) Sasma će rijedak biti od glagola u pređašnjemu §-u navedenijeh oblik bez *-nu-* u II. prilogu, kao što je na pr. u Daničića *uskrsavši*. pisma 157., 167. (ispor. u Vuka: *vaskrsnuvši* d. ap. 17.31).

b) Češće se bez *-nu-* nalazi I. pridjev od glagola u pređašnjemu §-u navedenijeh, ali samo od onijeh, u kojima ne ispada *t* ili *d* ispred *n*; tako na pr. glagoli *krénuti*, *skȉnuti* mogu taj pridjev imati samo s *-nu-*, dakle *krénuo*, *skȉnula*. Govori se: namàgnuo—namàgnula i nàmagao—namàgla, (pro)tégnuo—protégnula i pròtêgao—protégla, tȓgnuo—tȓgnula i tȓgao—tȓgla, (nà)gnuo—nàgnula i nȁgao—nàgla, ògreznuo—ògreznula i ògrezao—ògrezla, òmrznuo—òmrznula i òmrzao—òmrzla, ìščeznuo—ìščeznula i ìščezao—ìščezla, pòpuznuo—pòpuznula i pòpuzao—pòpuzla, (pò)kisnuo—pòkisnula i pòkisao—pòkisla, ùskrsnuo—ùskrsnula i ùskrsao—ùskrsla, pritisnuo—pritisnula i pritiskao—pritisla, pȑsnuo—pȑsnula i pȑskao—pȑsla, svȉsnuo—svȉsnula i svȉskao—svȉsla. Ispor. *vaskrsao*. rimlj. 8.11., *uskrsao*. *D*. pisma. 49., 57., 115., 163., *omrzao*. *D*. 1mojs. 27.46., jerem. 14.19., *neuskislo*. 2mojs. 12.34., *pritiskao*. pjes. II. 265., III. 304., *ogrezao*. pjes. III. 163., *zatisnuo*. rječn. (1818) XII., *zatisnuli*. XXX., *pritisnuli*. pjes. III. 119., *uskrsnuli*. *D*. pisma. 182., *uskrsnulo*. 188., *ogreznula*. pjes. III. 26.

c) Kako se vidi, sve su ovo glagoli, koji i I. pređ. vrijeme mogu imati bez *-nu-*; ali kako ima nekoliko glagola, koji samo to vrijeme mogu imati bez *-nu-*, tako ih nekoliko ima, koji I. pređ. vrijeme tvore samo s *-nu-*, a I. pridjev i s *-nu-* i bez njega. Takav je glagol *usàhnuti* ili *presàhnuti*, koji u tom pridjevu ima i usàhnuo—presàhnula i ùsahao—presàhla; ispor. *usahla*. pjes. III. 16., *presahla*. *D*. istor. 132., *posahla*. *D*. pisma 124., 125. Od *ùvenuti* imamo i ùvenuo i ùveo—ùvela; ispor. *uveo*. *D*. pisma 175.; tako i *skȑknuti se* ima skȑknuo se i skȑkao se—skȑkla se; *ìstruhnuti*, *nàbuhnuti*, *pòdbunuti* imaju s *nu* i bez njega: istruo—istrula i nàbuhao—nàbuhla, pòdbuo—pòdbula (poradi *h* u ovijem riječma v. §. 73*a*). — Što Vuk u rječn. (1852) kod стврднути се ima *stvȑdlo se* (pored *stvȑdnulo se*), to je »samo od brza govora kao *vidla* mjesto *vidjela*« (Daničić, obl. 91); a što se u crnogorskom govoru nalazi *pogibao*—*pogibla* (od *pòginuti*), to je u književnom jeziku neobično, u njemu se govori *pòginuo*—*pòginula*.

280. a) O akcentima oblika, koji su načinjeni bez *-nu-*, ne treba drugo reći nego to, da u svijem licima I. pređašnjega vr. imaju akcent isti, koji je u 1. licu jedn. i da 2 i 3. lice jedn. na pošljednjemu *e* nema duljine; dakle na pr. *protégoh*—*protéže*—*protégosmo*, *namàgoh*—*namàže*—*namàgosmo*, *ùskrsoh*—*ùskrse* i t. d. Drugo se sve vidi iz samijeh primjera u §. 278. i 279.

b) Glagoli *tònuti* i *màknuti* imaju u svijem oblicima jednake akcente; to isto vrijedi i za druge glagole, koji su u neodr. načinu jednako naglašeni, na pr. *dàhnuti*, *tàknuti* i t. d. Kad su ovi glagoli složeni, prijedlog dobiva slabi kratki akcent, imamo na pr. *pòtonêm*, *pòtonêš*, *prȉmaknût*; tako je i *nè tonjâh*, *nè tonûći*, *pòtonû*, *prȉmaknû*. Kao

potònuti imaju akcente nesloženi *jaòknuti*, *džilìtnuti se*. Glagol *gòraknuti* ima svuda isti akcent, koji u neodr. načinu osim u 2. i 3. licu jedn. I. pređ. vremena, gdje glasi *gȍraknû*, tako *zabèzeknuti se* ima u tom obliku *zăbezeknû se*, a svuda drugdje kao u neodr. načinu; takovi su glagoli *šèvrdnuti*, *onèsvjesnuti se* i dr.

c) Glagoli *nàgnuti*, *nàtnuti*, *ùsnuti*, *zàmknuti* nekad su u korijenu imali ъ pa ga izbacili; tako je *zamknuti* postalo od *zamъknuti* (v. §. 261), a u prva tri je još i drugi suglasnik ispred *n* ispao: *nàgnuti* (*sàgnuti* i t. d.) postalo je od *nagъbnuti* (v. §. 61*b*), *nàtnuti* od *natъknuti* (v. §. 79*a*), *ùsnuti* od *usъpnuti* (ispor. *spăti* od *sъpati*). Ti glagoli svršeni budući nemaju II. pređ. vremena ni I. priloga, a od *ùsnuti* nema ni II. pridjeva (jer je glagol neprelazan); u sadašnjem vremenu imaju akcent: *năgnêm*, *ŭsnêš* i t. d., u II. pridjevu: *năgnût*, *zămknûta* i t. d.: u ostalijem je oblicima akcent kao u neodr. načinu: *nàgnuh*—*nàgnu* — *ùsnu* — *zàmknusmo*, *nàgnuo* — *ùsnula* — *zàmknûvši* i t. d. Ovijem se glagolima pridružuje *priònuti*, koji je postao od *prilnuti* (a to od *prilъpnuti* v. §. 119) promijenivši *l* u *o*, i za to ima četiri sloga; taj glagol ima u sad. vremenu *prìonêm*—*prìonêš*, a u svim drugim oblicima, koje (kao svršen i neprelazan) ima, akcent je kao u neodr. načinu.

281. a) Glagoli kao *tŕnuti*, *krénuti*, *dìrnuti*, *zvéknuti* i t. d. mijenjaju slabi akcent u jaki u sad. vremenu, u II. pređ. vremenu i u II. pridjevu: *tȓnêm*—*tȓnêš*, *tȓnjâh*—*tȓnjâše*, *krênût*—*krênûta*; u svim ostalim oblicima (i u 2. i 3. licu jedn. I. pređ. vr.) ostaje akcent neodr. načina bez promjene. Kad je glagol složen, na prijedlog (ili na riječcu *ne*) dolazi slabi kratki akc. u onim prvim oblicima: *pròtȓnêm*, *nè tȓnjâh*, *òkrênût*. Kao ovi složeni imaju akcente nesloženi kao *grgútnuti*, *gonénuti*, a od ovijeh složeni na pr. *zagonénuti* imaju akcente kao i nesloženi; glagoli bez prijedloga *čalabŕcnuti*, *svjetlomŕcnuti* imaju akcente kao na pr. *zagonénuti*. Daničić u Radu VI. 73. ima u II. prid. kratko *u*: *krênut*, *krênuta*.

b) Glagoli kao *gìnuti*, *dìgnuti*, *skìnuti*, *tŭrnuti* i t. d. ne mijenjaju nigdje akcenta neodr. načina, samo treba dodati, da je u 2. i 3. licu jedn. I. pređ. vremena i u II. pridjevu samoglasno *u* dugo, dakle na pr. *gìnû*, *dìgnût*—*dìgnûta*. Kad su ovi glagoli složeni, akcent je svuda na prijedlogu slabi kratki, osim u 2. i 3. licu jedn. I. pređ vremena, gdje je jaki kratki, na pr. *pòginêm*—*pòginêš*, *pògini*, *nè ginjâh*, *pòginuh*, *pȍginû*, *pòdignût* i t. d.

Treća vrsta.

282. a) Nastavak neodr. načina *-ti* pred sobom ima glas, koji je u davnini bio *ě* (ѣ). Ovo je *ě* postalo od još starijega *ē*; ono danas glasi obično *je* (na pr. osn. *vidje*, *letje*), a iza suglasnika *č*—*ž*

(koji su postali od *k—g*) prelazi u *a* (v. §. 102., na pr. osn. *kriča*, *bježa*); to isto biva iza *j* (na pr. osn. *boja*). A ova razlika nije samo u neodr. načinu, već je imaju i drugi neki oblici, te se poradi nje dijeli ova vrsta u dva razreda.

Prvi razred.

b) Za primjer uzmimo glagol *vìdjeti*.

	Sadašnje vrijeme.	*Zapov. način.*
Jedn.	1. vȉd-îm	—
	2. vȉd-îš	vȉd-i
	3. vȉd-î	—
Množ.	1. vȉd-îmo	vȉd-imo
	2. vȉd-îte	vȉd-ite
	3. vȉd-ê	—

	I. pređ. vrijeme.	*II. pređ. vrijeme.*
Jedn.	1. vȉdje-h	vȉđ-âh (= vid-jah)
	2. vȉdje	vȉđ-âše
	3. vȉdje	vȉđ-âše
Množ.	1. vȉdje-smo	vȉđ-âsmo
	2. vȉdje-ste	vȉđ-âste
	3. vȉdje-še	vȉđ-âhu

I. prilog. vȉd-êći
II. prilog. vȉdjê-vši, vȉdjê-v
I. pridjev. vȉdi-o, vȉdje-la, vȉdje-lo
II. pridjev. vȉđ-en (= vid-jen), vȉđ-ena, vȉđ-eno.
Neodr. način. vȉdje-ti.

c) Da oblik muškoga roda u I. pridjevu na pr. *vȉdio* stoji po glasovnom zakonu mjesto *vidjeo*, to nam je već dobro poznato iz §. 74., tako stoji i *bȍlio, pocrvènio* mjesto *boljeo*, *pocrvenjeo* i t. d., ali je u §. 106*b* pokazato, da ovaj zakon u ovom obliku nije do kraja proveden, t. j. da se govori također *bȍljeo*, *pocrvènjeo* i t. d. U §. 64*a* i 68*a* rečeno je, da se u većemu dijelu naroda govori *vȉđeti*, *polúđeti*, *lȅćeti*, *žúćeti* i t. d., ali da su oblici *vȉdjeti, polúdjeti, lètjeti, žútjeti* i t. d. književni; tako su isto književni oblici *gȑmjeti, svŕbjeti*, *tŕpjeti*, *žívjeti* i t. d., premda se po južnijem krajevima govori *gȑmljeti, svŕbljeti* i t. d. (v. §. 76*b*). Da se glasovi *l* i *n* s *j* od *je* (ě) svagda u današnjemu jeziku pretvaraju u *lj*, *nj*, dakle da se ne govori drukčije nego na pr. бо̀љети, огла̀дњети, to je rečeno u §. 81*a* i 84.; a u §. 105*a* naveden je oblik *gòrjeti* (tako je i *stärjeti*) pored *okòreti*. — S glasom *j* od nastavka *jah* u II. pređ. vremenu i od nastavka *jen* u II. pridjevu sastavljaju se suglasnici onako, kako je rečeno u §. 76*b*. Tako

imamo *vîđâh—vîđen, štéđâh—uštéđen* od *vìdjeti, (u)štédjeti*; *lèćâh, vŕćâh—vŕćen* od *lètjeti, vŕtjeti*; *žívljâh, tŕpljâh, pretŕpljen, nijèmljâh, svŕbljâše* od *žívjeti, tŕpjeti, nijèmjeti, svŕbjeti*; *bòljâh, glàdnjâh* od *bòljeti, glàdnjeti*: *gòrâh—sagòren* od *(sa)gòrjeti*.

283 a) Dva glagola ovoga razreda sačuvala su u 1. licu jedn. sadašnjega vremena stari nastavak *-u*; to su glagoli *vìdjeti* i *vòljeti*. njima ovaj oblik pored (običnijega) *vìdîm, vòlîm* glasi također *vìđu* (kovčež. 207., pjes. II. 240., III. 380., IV. 378), *vòlju* (pjes. I. 322). Koji još glagoli imaju ovakovi oblik, rečeno je u bilješki §. 259c. — Od glagola *vìdjeti* nalazi se za 2. lice jedn. zapov. načina pored *vìdi* još i oblik *vìđi*, koji je veoma star; ima ga Vuk: jov. 7.52 i otkr. 6.1., a dolazi i u pjes. II. 62., ima i množ. *viđite*. pjes. II. 511.

b) Glagol *vrëti* ide po ovom razredu, samo u 3. licu množ. sadašnjega vr. i u I. prilogu ide po I. vrsti: *vrû, vrúći*; inače *vrîm vrîš* i t. d., zapov. način *vrì—vrìmo vrìte*. I pređ. vr. *vrëh—vrë vrësmo* i t. d. Što u II. pređ. vremenu ima *vrâh—vrâše—vrâsmo*, to je također po ovom razredu ove vrste, jer je *j* iza *r* (po §. 76*b*) ispalo (dakle *vrâh* mjesto *vrjah*).

c) Za glagol *bdjëti* veli se u akad.-rječniku, da mu danas u narodnom govoru nema potvrde, osim u jednoj zagonetki[1]), ali mu se na osnovi primjera iz starijeh pisaca postavljaju ovi oblici (i akcenti): sad. vrijeme: *bdîm bdîš—bdî—bdímo bdíte—bdê*, zapov. način: *bdì—bdìmo—bdìte* ili *bdîj—bdîjmo—bdîjte*, I. pređ. vr. *bdjëh—bdjë—bdjësmo*. II. pređ. vr. *bđâh—bđâše—bđâsmo* ili *bdìjâh—bdìjâše—bdìjâsmo*, I. prilog *bdéći*, II. prilog *bdjêvši*, I. pridjev *bdìo—bdjëla*, a II. pridjeva nema (jer je glagol neprelazan). Ima potvrda i za sad. vrijeme *bdìjêm—bdìjêš*).

d) II. pređ. vrijeme od glagola *gòrjeti* glasi kašto u nar pjesmama *gorijah*, ali samo stiha radi, jer je pravi oblik *gòrâh*: ispor. *gorijaše* pjes. II. 11., IV. 183.

284. Kako glagol *vìdjeti* ima u svijem oblicima isti akcent, tako ga ne mijenjaju ni glagoli *vìsjeti, stärjeti*. Kad su ovi glagoli složeni, svuda je na prijedlogu slabi kratki akcent; na pr. *ìzvidîm, ràzvidi, obnèvidjeh, òstarjêvši, òstario* i t. d.[2]). — Nigdje akcenta ne mijenjaju ni glagoli kao *ćútjeti, stídjeti se, tŕpjeti, žívjeti*, i t. d. ni kad su sami ni kad su složeni, na pr. *požívjeti, pretŕpjeh*. — Glagoli *bòljeti, glàdnjeti, trèptjeti, žèljeti* i t. d. mijenjaju akcent u 1. i 2. licu množ. sadašnjega vremena i u I. prilogu: *želímo, želíte, želéći* i t. d., za tijem u ženskom i srednjem rodu II. pridjeva: *željèna—željèno* (muški

[1]) Ta je zagonetka, što po noći *bdi*, a preko dan spi? (odgonetljaj: svijeća)

[2]) Glagol *zàvidjeti* nije složen od *za* i od *vidjeti*, što se otud vidi, jer je trajan, a da je složen, bio bi svršen, već je *zàvidjeti* glagol načinjen prema *zàvist*, i njegov akcent ostaje svuda bez promjene.

rod: *žèljen*, a određeni oblik *žèljenî*—*žèljenâ*). Kad su ovi glagoli složeni, akcent im je kao nesloženima. Između ovijeh glagola izuzima se samo *vòljeti*, koji ima jaki kratki akcent u sad. vremenu, u II. pređ. i u I. prilogu: *vȍlîm*—*vȍlîš*, *vȍljâh*—*vȍljâše*, *vȍlêći*; složeni *izvòljeti* u sad. vremenu ima *izvolîm* i t. d., a u drugijem je oblicima kao na pr. u *požèljeti*; složeni pak *privòljeti* ima akcente svuda kao *požèljeti*. — Samo u 1. i 2. licu množ. sadašnjega vr. mijenja se akcent glagolu *zelènjeti*, te ima *zelenímo*—*zeleníte*; kad je složen, ostaje mu sve, kao kad je nesložen, a tako imaju akcente i glagoli *porumènjeti*, *pocrvènjeti*, *osiròtjeti*. — Glagol *vrȅti* kakve ima akcente, kad je sam, to se vidi iz njegovijeh oblika, koji su mu u pređašnjemu §.-u pokazani; a kad je složen, onda u 3. licu množ. sadašnjega vr. ima na pr. *prȅvrû*, *ùzavrû*, a u ostalijem oblicima, u kojima na prijedlog mora doći akcent, dolazi slabi kratki: *pròvreti*, *uzàvrîm*, *pròvreh*, *uzàvre*, *pròvreo*, a tako će biti i: *nè vrâh*, *nè vrâše*. Kao *vrȅti* nema u ovom razredu ni jednoga drugog, koji bi imao isti broj slogova i akcente; a što se tiče glagola *bdjȅti*, on se i sam danas slabo čuje, a složen po gotovu, za to će dosta biti reći, da riječca *ne* ispred njega svuda gdje može imati akcent, ima slabi kratki, na pr. *nè bdîm*, *nè bdjeh* i t. d.

Drugi razred.

285. a) Uzmimo za primjer glagol *držati*.

	Sadašnje vr.	*Zapov. način.*
Jedn.	1. dr̀ž-îm	—
	2. dr̀ž-îš	dȑž-i
	3. dr̀ž-î	—
Množ.	1. drž-ímo	dȑž-imo
	2. drž-íte	dȑž-ite
	3. dr̀ž-ê	—
	I. pređ. vrijeme.	*II. pređ. vrijeme.*
Jedn.	1. dr̀ža-h	dr̀ž-âh (= drža-ah)
	2. dȑžâ	dr̀ž-âše
	3. dȑžâ	dr̀ž-âše
Množ.	1. dr̀ža-smo	dr̀ž-âsmo
	2. dr̀ža-ste	dr̀ž-âste
	3. dr̀ža-še	dr̀ž-âhu

I. prilog. drž-éći.
II. prilog. dr̀žâ-vši, dr̀žâ-v.
I. pridjev. dȑža-o, dȑžâ-la, dȑžâ-lo.
II. pridjev. dȑžâ-n, dȑžâ-na, dȑžâ-no | dȑžâ-t, dȑžâ-ta, dȑžâ-to.
Neodr. način. dr̀ža-ti

b) Da II. pridjev može izlaziti i na *-at*, to potvrđuje Vuk u rječn. (1818) LXVII., gdje piše *držat* pored *držan*. Ispred nastavaka u ovom razredu nema drugijeh suglasnika osim *ž—č—j*. Imamo na pr. *bjèžati, lèžati, réžati; klèčati, kríčati, múčati; bléjati, bòjati se, zújati*. Imamo, istina, i: *vríštati, tíštati, pljúštati, zvíždati*; ali je tu *št* postalo od *šč* (a ovo od *sk*, na pr. *vríštati* od *vriščati*, ovo od *vriskěti*, ispor. *vȑiska*); *žd* je postalo od *zž* (a ovo od *zg*, t. j. *zvíždati* od *zvizžati*, a ovo od *zvizgěti*, ispor. *zvȉzga*); vidi o tome u §. 66*a*, 96., 102.

286. a) Glagol *stàjati* mijenja prvo *a* u *o* u svim onim oblicima, u kojima iza *j* ne stoji *a*; dakle mu sad. vrijeme glasi *stòjîm—stòjîš*, zapov. način *stôj—stôjmo—stôjte*, I. prilog *stojéći*; u ostalijem oblicima nema te promjene: *stàjati, stàjah, stàjâvši, stȁjao*. U zapov. načinu stoji mu *j* mjesto *ji*: *stôj* mjesto *stoji* i t. d. (v. §. 77*b*); tako i od *bòjati se* imamo u zapov. načinu *bôj se, bôjmo se, bôjte se*. Ali koji glagoli u zapov. načinu ispred *j* imaju drugi koji samoglasnik osim *o*, oni ne odbacuju *i* iza *j*: *bléji — újimo — zújite* od *bléjati, újati, zújati*. Ovako je i u IV. vrsti, vidi §. 288*a*.

b) Pogrješni su i neobični oblici za II. pređ. vrijeme: *zvéčijaše* (od *zvéčati*) pjes. I 42., *vrištijahu* (od *vríštati*) prip. 123.

c) Kao *dȑžati* imaju akcente i glagoli *lèžati, tȑčati* i drugi, koji su tako isto naglašeni u neodr. načinu (izuzevši zapov. način od *stàjati* i *bòjati se*). Kad su ti glagoli složeni, akcent jaki kratki pada na prijedlog u 2. i 3. licu jedn. I. pređ. vremena, i u oba pridjeva: *zȁdržâ, zȁdržao—zȁdržâla, zȁdržân—zȁdržâna* (*-ât, -âta*); u zapov. načinu ima prijedlog slabi kratki akcent: *zàdrži—zàdržite*. Tako je isto i: *nȅ držâ, nè drži*. — Glagoli opet *kríčati, réžati, zújati* i t. d. nemaju ni u jednom obliku promjene u akcentu, bili nesloženi ili složeni. — Drukčijih glagola, nego li su *dȑžati, kríčati* (t. j. koji bi imali u neodr. načinu više ili manje slogova od tri, ili koji bi drukčije bili naglašeni) nema u ovom razredu osim jedinoga *nástojati*, koji nije složen od *na* i *stojati* (*stajati*), već je osobito načinjen, a svoga akcenta ne mijenja nigdje.

Četvrta vrsta.

287. a) Ispred *-ti* u neodređenom načinu stoji samoglasnik *i*; takav je glagol na pr. *nòsiti*. Od njega imamo ovo sprezanje:

	Sadašnje vr.	*Zapov. način.*
Jedn.	1. nȍs-îm	—
	2. nȍs-îš	nòs-i
	3. nȍs-î	—
Množ.	1. nȍs-îmo	nòs-imo
	2. nȍs-îte	nòs-ite
	3. nȍs-ê	—

	I. pređ. vrijeme	II. pređ. vrijeme.
Jedn.	1. nòsi-h	nȍš-âh (= nos-jah)
	2. nȍsî	nȍš-âše
	3. nȍsî	nȍš-âše
Množ.	1. nòsi-smo	nȍš-âsmo
	2. nòsi-ste	nȍš-âste
	3. nòsi-še	nȍš-âhu

I. prilog. nȍs-êći
II. prilog. nòsî-vši, nòsî-v
I. pridjev. nòsi-o, nòsi-la, nòsi-lo
II. pridjev. nȍš-en (= nos-jen), nȍš-ena, nȍš-eno.
Neodr. način nòsi-ti.

b) Kako ovaj glagol osnovno svoje *s* u II. pređ. vremenu i u II. pridjevu s glasom *j* od nastavka (*-jah* i *-jen*) mijenja u *š*, tako je i u svih drugih glagola, koji na istom mjestu imaju *s*, na pr. *gásiti*, *pròsiti*: gâšâh, prȍšen. — Kako je to promijenjeno po §. 76*b*, tako su po istom §-u i sve druge promjene u rečena dva oblika. Imamo na pr. *vòziti:* vȍžâh, vȍžen, *gȁziti*: gȁžâh—gȁžen; *vòditi*, *súditi, mútiti*, *mlátiti:* vȍđâh, sûđen, mûćâh, mlâćen; *mòliti, sòliti*, *brániti*, *rȁniti:* mȍljâh, sȍljen, brânjâh, rȁnjen; *ljúbiti*, *gùbiti*, *kȕpiti, lijèpiti*, *slȁviti, stȁviti*, *lòmiti*, *udòmiti*: ljûbljâh, gȕbljen, kȕpljâh, lȉjepljen, slȁvljâh, stȁvljen, lòmljâh, ùdomljen; *báciti:* bâčen; *kròjiti*, *ȕljiti*, *tánjiti, bròćiti, túđiti se*, *ùčiti*, *súšiti, lòžiti, mòriti:* kròjâh, ȕljen, tânjâh, brȍćen, tûđâh se, ȕčen, sûšen, lòžâh, mòrâh, mȍren[1]). Glas *j* ispada iza *št* i *žd*; imamo na pr. od glagola *vòštiti*, *smòžditi* oblike: vòštâh, smȍžden; u prvom je glagolu *št* postalo od *šč* (a ovo od *sk*, ispor. *vȍsak—vȍska)*, a u drugome *žd* od *zž* (a ovo od *zg*, ispor. *mȍzak—mȍzga*). Vidi u §. 285*b*. Ispred *ļj* i *nj* prelazi *s* u *š*, na pr. *mȉsliti, stijèsniti: mȉšljâh*, *stȉješnjen* (v. §. 92*b*); glas *z* pred *nj* i *đ* prelazi u *ž*, na pr. *isprázniti*, *gnijèzditi se: ìsprâžnjen*, *gnȉježđah se* (v. §. 100*b*). Gdjekoje *st* s *j* prelazi u *šć*, a gdjekoje u *šć* i *št*; na pr. *gòstiti, pòstiti*, *čàstiti*: gȍšćen, pòšćâh, čȁšćen, — *kr̀stiti*, *pùstiti*, *nàmjestiti:* kȑšćen i kȑšten, pȕšćen i pȕšten, nàmješten i nàmješćen (v. §. 64*c*).

288. a) Koji glagoli ispred *j* imaju *o*, oni u zapov. načinu iza *j* nemaju *i*; tako na pr. od *kròjiti* glasi zapov. način *krôj—krôjmo—krôjte*; tako je i od *bròjiti*, *dòjiti*, *osvòjiti*, *napòjiti:* brôj, dôj, òsvôjmo, nàpôjte i t. d.; a koji ispred *j* imaju drugi kakav samoglasnik, oni ne odbacuju *i* iza *j*; tako od *tájiti* imamo: táji—tájimo—tájite, od *gájiti* je gáji i t. d.

[1]) Glagola s osnovom na *h* nema ni jednoga, a na *g* i *k* vrlo ih je malo (na pr. *lágiti*, t. j. lagati, *cȕkiti*, t. j. poljubiti, djetinjska riječ), a govore se samo u neodr. i zapov. načinu i u sadašnj. vrem.

b) U nar. pjesmama nalazi se kašto od glagola ove vrste II. pređašnje vrijeme na *-ijah*, na pr. *jezdijaše*. pjes. I. 416., *nosijaše*. 420., *sjedijaše*. II. 608., *kvasijaše*. kovčež. 105.; u običnom govoru bilo bi to veoma neobično. Pogrješni su i ovi oblici: *nosaše*. pjes. I. 197., *dolazaše*. I. 235., II. 343., 402., *odlazaše*. II. 402.

c) Gdješto (t. j. u Slavoniji) govori se II. pridjev u ovoj vrsti na *-it*, na pr. *oženit*, *slomit*, *pokvarit--pokvarita -pokvarito* i t. d., ali velikoj su većini naroda ti oblici nepoznati, i za to ne idu u književni jezik. Vuk, pisma 92.

d) Glagol *mnïti* ima sve oblike po ovoj vrsti, samo u II. pređ. vremenu pored *mnjâh* može imati i *mnìdijâh* (ali se govori i *mljâh mlìdijâh*, v. §. 80*c* i 81*b*).

e) Glagol *sjèditi*, što ga Vuk drži u IV. vrsti, drži Daničić u III: *D*. pisma 47., 2mojs. 11.5., 5mojs. 20.5., 3car. 1.13., is. 16.5.

f) Od *blagoslòviti* govori se II. pridjev *blagoslòven—blagoslovèna*, što je oblik sačuvan iz velike starine, ali se može čuti i pravilno po ovoj vrsti: *blagòsovljen—blagòsovljena* ili *blagòslovljen* (v. §. 109).

289. a) Glagoli kao *snïti*, *mnïti*, *cklïti se* imaju u sad. vremenu na pr. *snîm—snîš—snî—snímo—snîte—snê*, u II. pređ. vremenu je na pr. *mnjâh*, *-mnjâše--mnjâsmo*, u I. prilogu *snéći*; u ostalijem je oblicima kao u neodr. načinu. Složeni imaju na prijedlogu slabi kratki akcent svuda, gdje na prijedlog akcent pada: dakle na pr. *ùsnîm—ùsnîš—usnímo*, *nè mnjâh* i t. d.

b) Glagoli kao *gäziti, kïtiti, küditi, žäliti* i t. d. ne mijenjaju nigdje akcenta, a kad se slože s prijedlogom, na prijedlog dolazi svuda slabi kratki akcent osim u 2. i 3. licu jedn. I. pređ. vremena, gdje je jaki kratki; na pr. *pògaziti*, *pògazîm, pògazîvši*, *pògažen*, *nè gažâh* i t. d., ali *pȍgazî*, *nȅ pogazî*. — Kao *pògaziti*, *nè gaziti* imaju akcent na pr. *bèsjediti gòtoviti, pòganiti* i t. d., a kad se ti glagoli slože s prijedlogom, ostaje im akcent svuda isti i na istom slogu osim 2. i 3. lica jedn. I. pređ. vremena, gdje prijedlog dobiva jaki kratki; dakle na pr. *probèsjediti*, *probèsjedîm*, *probèsjedîvši* i t. d., ali *prȍbesjedî*, *prȉugotorî* — Kao *probèsjediti* naglašuju se glagoli kao *arnàutiti*, *osiròmašiti* (2. i 3. lice jedn. I. pređ. vremena: *ärnautî*, *ȍsiromašî*) i dr.

c) Nigdje se ne mijenja akcent ni u: *brätimiti*, *cöraviti*, *päkostiti* i t. d., koji glagoli kad se slože s prijedlogom, imaju na prijedlogu svuda slabi kratki akcent osim u 2. i 3. licu jedn. I. pređ. vremena, gdje je jaki kratki: na pr. *pòbratimiti*, *pòbratimîm*, *pòbratimîvši* i t. d., ali *pȍbratimî*. — Kao *pòbratimiti* naglašuju se glagoli *kàluđeriti, stràmputičiti*, *ogròzničaviti* (2. i 3. lice jedn. I. pređ. vremena *käluđerî—zäkaluđerî*.

d) Ne mijenjaju akcenta nigdje ni glagoli *pâmtiti*, *kâvžiti se*, *klîmčiti*, a kad su složeni, kao na pr. *zàpâmtiti*, akcent im je svuda

kao u neodr. načinu osim 2. i 3. lica jedn. I. pređ. vremena, gdje je na pr. *zȁpâmtî*. — Kao *zàpâmtiti* ima akcente svuda *djèvôjčiti*, *mùgârčiti* (2. i 3. lice jedn. I. pređ. vremena *djȅvôjčî*. *nȁmugârčî* .

e) Bez promjene su glagoli *lôgoriti*, *kȋcošiti se*; a kad su složeni, akcent im je na pr. *ùlôgoriti* svuda osim u 2. i 3. licu jedn. I. pređ. vremena, gdje je na pr. *ȕlôgorî*.

290. a) Glagoli *nòsiti*. *vòditi, vòziti, žèniti* i dr. kakve akcente imaju, vidi se iz §. 287*a*., a kad su složeni s prijedlogom, dolazi na prijedlog slabi kratki akcent u sad. vremenu, u II. pređašnjem, u I. prilogu i u II. pridjevu: na pr. *dònosîm*, *dònošâh*, *dònosêći*. *dònošen*, a u 2. i 3. licu jedn. I. pređ. vremena je jaki kratki akcent: *dȍnosî*, *nȅ donosî*, *pȍizodnosî*. — Kao *donòsiti* naglašuje se u svijem oblicima *govòriti*, *pitòmiti*. *polòriti*, *romòriti* (to su svi), a kad su ovi glagoli složeni, akcent ostaje bez promjene, na pr. *izgovòriti*, *izgòvorîm*, osim u 2. i 3. licu jedn. I. pređ. vremena. na pr. *ȉzgovorî*. A kao *izgovòriti* ima svuda akcente *blagoslòviti* (jedini takav glagol) osim u II. pridjevu, koji može, kako vidjesmo u §. 288*f*., imati osobiti oblik i akcent.

b) Mnogi glagoli slažu se u neodr. načinu i brojem slogova i akcentom s *nòsiti*, *vòditi* i t. d., ali u nekim se oblicima drukčije naglašuju. Takvi su na pr. *čàstiti*, *lòmiti*, *tvòriti*, *tròšiti* i dr. Oni imaju u većini oblika akcent kao u neodr. načinu, mijenjaju ga samo u 1. i 2. licu množ. sadašnjega vr., na pr. *častímo—častíte*, u 2. i 3. licu jedn. I. pređ. vremena, na pr. *čȁstî*, i u II. pridjevu *čȁšćen – čȁšćena*. U ovijeh je glagola neobično ovo: kad su složeni s prijedlogom *s*, na pr. *slòmiti*, *stvòriti*, mislilo bi se, da će imati akcente sasvijem kao nesloženi, jer s prijedlogom nijesu ni jednoga sloga više dobili, ali su im akcenti tada drukčiji, te se na pr. *slòmiti*, *stvòriti* ne naglašuje u sad. vremenu kao *lòmiti*, *tvòriti*, već kao *nòsiti*, na pr. *slȍmîm*—*slȍmîš* – *stvȍrî* - *stvȍrîmo* – *slȍmîte*—*stvȍrê*. Kad su rečeni glagoli složeni s kakvim drugim prijedlogom, na pr. *počàstiti*, *izlòmiti*, onda u sadašnjem vremenu imaju kao složeni od *nòsiti*, na pr. *donòsiti*, imaju dakle: *pòčastîm* — *pòčastîš* — *ìzlomî*—*ìzlomîmo* — *pòčastîte* — *ìzlomê*. U 2. i 3. licu jedn. I. pređ. vremena govori se na pr. *slȍmî*. *ȉzlomî*, *pȍčastî*, u II. pridjevu *slȍmljen*, *ìzlomljen*, *pòčašćen*; u ostalijem je oblicima kao u neodr. načinu. — Samo nekoliko glagola ove hrpe zadržavaju, kad su složeni. akcent nesloženijeh u sad. vremenu: *tùtnjiti zatùtnjiti*: *tùtnjîm*—*zatùtnjîm*—*zatùtnjîš*—*zatutnjímo* i t. d. Takav je još *òriti se*—*zaòriti se*, *čàtiti*—*pročàtiti*, *pìtiti otpìtiti* i još dva tri manje obična; a *zazvòniti* ima i *zazvònîm* i *zàzvonîm*.[1])

---

[1]) Tko hoće znati, koji se glagoli naglašuju kao *nòsiti*, koji li kao *čàstiti*, treba osim neodr. načina još da zna 1 lice sad. vremena, a ono je zabilježeno u Vukovu rječniku uza svaki glagol; tako na pr. *žèniti*–*žȅnîm* ide kao *nòsiti* *nȍsîm*, a *tròšiti*—*tròšîm* kao *čàstiti*—*čàstîm* i t. d.

c) Glagoli *svjedòčiti, sramòtiti, vesèliti* i dr. svojim akcentima odgovaraju onima kao *čàstiti, lòmiti,* jer i oni u najviše oblika imaju akcent onakovi kao u neodr. načinu, a mijenjaju ga u 1. i 2. licu množ. sadašnjega vr., na pr. *svjedočímo—svjedočíte*, u 2. i 3. licu jedn. I. pređ. vremena, na pr. *svjȅdočî*, i u II. pridjevu, na pr. *svjèdočen—svjèdočena.* Pomenuta tri glagola i još nekoji drugi kad se slože s prijedlogom, nemaju u sad. vremenu kako bi se očekivalo, već drukčije; na pr. od *posvjedòčiti* nije *posvjedòčîm* i t. d., već *posvjèdočîm posvjèdočîš* i t. d. U ostalijem oblicima naglašuje se *posvjedòčiti* kao *svjedòčiti* osim u 2. i 3. licu jedn. I. pređ. vremena, gdje je *pȍsvjedočî,* tako je i *ȍsramotî* i t. d. — Gdjekoji glagoli, koji u svijem oblicima akcente imaju kao *svjedòčiti*, ne mijenjaju ih u sad. vremenu; tako na pr. *pobudàliti* ima kao *budàliti*: *pobudàlîm—pobudàlîš—pobudàlî—pobudalímo—pobudalíte—pobudàlê* (bez prijedloga: *budàlîm—budàlîš* i t. d.) U ostalijem oblicima mijenja se *pobudàliti* kao *posvjedòčiti.* Kao *budàliti—pobudàliti* ide i: *žubòriti—zažubòriti, rumèniti se—zarumèniti se* i još dva tri druga.

291. a) Glagoli kao *gráditi*, *grijèšiti* (istočno *grésiti*, zapadno *gríšiti*), *hváliti*, *mútiti* i t. d. imaju na prvom slogu jaki dugi akcent u sadašnjem vremenu, u II. pređašnjem, u II. pridjevu i u 2. i 3. licu jedn. I. pređ. vremena; ti oblici na pr. od *gráditi* glase dakle: *grâdîm—grâdîš—grâdîmo* i t. d., *grâđâh—grâđâše—grâđâsmo* i t. d., *grâđen—grâđena*, *grâdî.* U ostalijem oblicima ostaje akcent neodr. načina bez promjene, na pr. *grádi—grádimo*, *grádih—grádismo*, *gráděći*, *grádio* i t. d. Kad su ovi glagoli složeni, dolazi u sad. vremenu i u II. pridjevu slabi kratki akcent na prijedlog, na pr. *sàgrâdîm—sàgrâdîš*, *sàgrâđen*; tako je za cijelo i u II. pređ. vremenu *nè grâđâh*; a u 2. i 3. licu jedn. I. pređ. vremena akcent je na prijedlogu jaki kratki, na pr. *sȁgrâdî*, *nȅ sagrâdî.* — Kao *sagráditi, ne gráditi* imaju akcente *jednáčiti*, *krváviti, prosjáčiti* i t. d. u svijem oblicima; a kad se ovi slože s prijedlogom, ostaje im akcent svuda isti i na istom slogu osim 2. i 3. lica jedn. I. pređ vremena, gdje prijedlog ima jaki kratki; dakle na pr. *izjednáčiti*, *izjèdnâčîm*, *ne jèdnačâh*, *izjednáčîvši* i t. d., ali *ȉzjednâčî.* — Kao *izjednáčiti*, *ne jednáčiti* naglašuju se glagoli *gospodáriti*, *goropáditi se, životáriti* (2. i 3. lice jedn. I. pređ. vremena: *gȍspodârî*, *rȁzgoropâdî se*); a kao *razgoropáditi se* ide *prijateljášiti se*, *četvoronóžiti se*, dakle *prijatèljâšîm se, prijatèljâšâh se*, *prȉjateljâšî se*, *nȁčetvoronôžî se.*

b) Neki se glagoli brojem slogova i akcentom u neodr. načinu sasvijem slažu s onima kao *gráditi, hváliti*, ali im je u drugim nekim oblicima akcent drukčiji Takvi su glagoli na pr. *gnjíliti, svijètliti* (ist. *svétliti*, zap. *svítliti*), *trúbiti*, *víriti.* Oni akcent neodr. načina zadržavaju svuda osim u 2. i 3. licu jedn. I. pređašnjega vremena.

koji oblik glasi na pr. *gnjîlî*; kad su složeni, akcent im je svuda kao nesloženima osim u rečenom obliku, koji glasi na pr. *ȕgnjîlî.*[1])

c) Glagoli kao *pȁrložiti*, *prîličiti*, *vŕpoljiti se* i dr. ostaju bez promjene svuda osim 2. i 3. lica jedn. I. pređ. vremena, gdje je na pr. *pârloži*, tako je i *zȁprîliči*.

d) Nigdje nikakve promjene u akcentu nemaju glagoli *pȁbîrčiti*, *pȁrôjčiti*, *cȉgânčiti*; a kad su složeni, onda je na pr. *nàpabîrčiti*, *nàpabîrčîm*, 2. i 3. lice jedn. I. pređ. vremena: *nȁpabîrčî*.

Peta vrsta.

292. a) Nastavak *-ti* u neodr. načinu ima pred sobom samoglasnik *a*. Prema tome, kako se u ovoj vrsti tvori sadašnje vrijeme, dijeli se ona u četiri razreda.

Prvi razred.

b) Samoglasnik *a*, koji stoji u neodr. načinu ispred *-ti*, ostaje u svijem oblicima. Za primjer ćemo uzeti glagol *čúvati*.

		Sadašnje vrijeme.	*Zapov. način.*
Jedn.	1.	čûvâ-m	—
	2.	čûvâ-š	čûvâ-j
	3.	čûvâ	—
Množ.	1.	čûvâ-mo	čûvâ-jmo
	2.	čûvâ-te	čûvâ-jte
	3.	čúva-jû	—

		I. pređašnje vr.	*II. pređašnje vr.*
Jedn.	1.	čúva-h	čûv-âh (— čuva-ah)
	2.	čúva	čûv-âše
	3.	čúva	čûv-âše
Množ.	1.	čúva-smo	čûv-âsmo
	2.	čúva-ste	čûv-âste
	3.	čúva-še	čûv-âhu

I. prilog. čúva-jûći
II. prilog. čúvâ-vši, čúvâ-v
I. pridjev. čúva-o, čúva-la, čúva-lo
II. pridjev. čûvâ-n, čûvâ-na, čûvâ-no / čûvâ-t, čûvâ-ta, čûvâ-to
Neodr. način čúva-ti.

[1]) Kako ovi glagoli imaju u II. pridjevu, teško je reći, jer su gotovo svi neprelazni (kao što su *gráditi, hváliti* i t. d. gotovo svi prelazni). ipak mislim, da na pr. *plijèviti (oplijèviti)* ima u tom obliku *plȉjevljen* (*òplijevljen*), t. j. kao *grâđen (sàgrâđen)*.

c) Vuk u II. pridjevu ovijeh glagola često upotrebljava oblik na *-at*; evo primjera: *ranjarat* eman. 7., *iskopat*. dan. (1827) 42., *poarato*. mil.-obr. 17., штампате. pjes. (1833) XII., штампата posl. XXVI., *zakopato* riječn. (1852) kod Челинка, *popravljata*. drž.-izd. II. 167., *gledato* 181., *naštampato*. 182. Ispor. *ukopata*. pjes. I. 298., *trgato*. 321., *zakuhato*. 483., *nekupato* II. 121,. *oburvati* (nominativ množ.) 175., *zbijato*. posl. 161., *obećato*. 228.

293. a) U ovaj razred stavljamo i glagole *dȁti*, *znȁti*, *stȁti*. — Prvome od njih bila je nekad osnova ne *da*, već *dad*, te je na pr. 2. lice množ. glasilo *daste* (postalo od *dad-te* kao na pr. *krȁsti* od *kradti*, v. §. 253*b*); 3. lice jedn. bilo je *dast* (postalo od *dad-t*, gdje je nastavak za ovo lice istovetan s nastavkom u obliku do danas sačuvanom *jest*, t. j. *jes-t*); 2. lice jedn. bilo je onda: *dasi* (postalo od *dad-si*, gdje je nastavak isti, koji je u *jesi*, t. j. *jes-si*, a *d* ispred *s* po glasovnom zakonu onoga vremena moralo je ispasti), u 1. licu jedn. i množ. ispalo je *d* ispred *m* još u davnini po glasovnom zakonu ondašnjega vremena. Tako je do danas rečeno *d* sačuvato samo u 3. licu množ. *dádû*, jer su oblici *dasi*, *dast*, *daste* zamijenjeni novijima, a to se dogodilo po analogiji oblika *dâm*, *dámo*; t. j. kako jezik prema oblicima na pr. *znâm*, *známo* ima *znâš*, *znâ*, *znáte*, tako je i prema *dâm*, *dámo* načinio *dâš*, *dâ*, *dáte*. U drugu opet ruku prema obliku *dádû* u 3. licu množ. govori se i *znádû* (pored *znȁjû*, t. j. *zna-ju* kao *ču-ju*). Tako dakle ova dva glagola u sadašnjemu vremenu glase: *dâm—dâš—dâ—dámo—dáte—dádû*, *znâm—znâš—znâ—známo—znáte—znádû* (ili *znȁjû*). Nama je već iz §. 114. poznato, da je *-a-* u prvijeh pet oblika ovoga drugog glagola postalo stezanjem od *-aje-*, na pr. *znáte* od starijega (u staroslovenskom i u ruskom jeziku sačuvanoga) *zna-jete* (ispor. *ču-jete*); za to je *-a-* u tijem oblicima dugo, a u *znȁ-jû* je kratko, jer tu nema stezanja. Osim u II. pređ. vr. i u II. pridjevu sprežu se glagoli *dȁti* i *znȁti* kao i *čȕti*; dakle zapov. nač. *dâj—dâjmo—dâjte*, *znâj—znâjmo—znâjte*, I. pređ. vr. *dȁh—dȁ—dȁsmo—dȁste—dȁše*, *znȁh—znȁ—znȁsmo*, I. prilog *znȁjûći*, II. pril. *dâvši*, *znâvši*, I. pridjev *dȁo—dála—dálo*, *znȁo—znȁla—znȁlo* (razlika u akcentu!): II. pređ. vr. od *znȁti* glasi: *znâh—znâše—znâsmo*; glagol *dȁti* budući svršen nema toga oblika, ali ga ima *nè dati* i glasi *nè dâh—nè dâše—nè dâsmo*[1]) (vidi potvrde u §. 248*b*); II. je pridjev *znân—znâna* ili *znȁt—znȁta*, *dân—dâna* ili *dȁt—dȁta*; jedan je i drugi oblik u oba glagola u narodu običan, a u Vukovim i Daničićevim djelima rekao bih, da je od *dȁti* oblik s *t* običniji, osobito kad je složen s kojim prijedlogom. Ispor *dana*. rimlj. 12.6., 2kor. 8.1., *predana*. 2petr. 2.21., *dodano*. eman. 29., *D*. istor. 246., 266., *dan*. *D*. istor. 48., jezek. 35.12..

---

[1]) Mislim, da je takav akcent, a mislim da je i: *nè znâh*, *nè znâše*, *nè znâsmo*.

danu. *D*. pisma 319., *predano*. jerem. 13.20., — *data*. riječn. (1818) IV., rimlj. 7.10., 12.3, *D* jezdr. 7.25., jov 7.3., pjes. I. 40., *dodato*. riječn. (1818) VIII., dan. (1826) 63., (1827) 116., *predate*. dan. (1829) 12., *dat*. dan. (1834) 31., rimlj. 5.5., *D*. pisma 273., 312., 1car. 1.28., 2dnevn. 28.5., *dato*. dan. (1834) 31., posl. 45., 228., *predati(h)*. dan. (1834) 33., *predato* pisma 39., 1petr. 3.2., *udata*. 1kor. 7.34., *predata*. 9.17., *dati*. (nom. množ.) 2kor. 1.11., *D*. jezdr. 7.19., *date*. *D*. istor. 47., 211., *datu*. 69. Ovo ovako vrijedi i za glagol *znäti*.

b) Kad je glagol *däti* složen s kojim prijedlogom, ima na prijedlogu slabi kratki akcent svuda, gdje na prijedlog akcent pada, osim I. i II. pridjeva, koji glase na pr. *prȍdao—prȍdâla* (v. §. 229), *prȍdât—prȍdâta*; tako na pr. i *pòznati* ima u II. pridjevu *pȍznât—pȍznâta*, prema tome je i: *räsprodao*, *räsprodât*, *prëpoznât*; u I. pridjevu *pòznati* ima *pòznao*—*pòznala*, u ostalijem oblicima kao *pròdati*.

294. Imajući jezik za 3. lice množ. oblike *dádû*, *znádû* razvio je prema njima i druge, i to ovako: kako prema *krádû* ili *kládû* ostala lica glase: *krádêm*—*krádêš*—*krádê*—*krádêmo*—*krádête* ili *kládêm* i t. d., tako su se prema *dádû*, *znádû* razvili oblici: *dádêm*—*dádêš*—*dádê*—*dádêmo*—*dádête*, *znádêm*—*znádêš*—*znádê*—*znádêmo*—*znádête*. Ovo ovako razvijeno sadašnje vrijeme u oba je glagola jednako obično kao i *dâm*, *znâm* i t. d. A kako I. pređašnje vrijeme *däh*—*däsmo*, *znäh*—*znäsmo* stoji prema *dâm*, *znâm*, tako se i prema sad. vremenu *dádêm*, *znádêm* razvilo: *dädoh*—*däde*—*dädosmo*—*dädoste*—*dädoše*, *znädoh*—*znäde*—*znädosmo*—*znädoste*—*znädoše*. I ova su oba oblika I. pređ. vremena jednako u običaju, bio glagol prost ili složen s prijedlogom (u ovome drugom slučaju je na pr. *pòznadoh*—*pòznade*—*pòznadosmo*, *pròdadoh*—*pròdade*—*pròdadosmo*). Prema obliku *dädoh* načinjeno je II. pređ. vrijeme *dàdijâh*—*dàdijâše*—*dàdijâsmo* (o kojemu v. §. 248*b*) onako kako prema *krädoh* imamo *krádijâh*. A kao *dàdijâh* načinjeno je isto vrijeme i od *znäti* te glasi: *znàdijâh*—*znàdijâše*—*znàdijâsmo*, pored kojega oblika imamo i kraći: *znäđâh*—*znäđâše*—*znäđâsmo*. Tako su od glagola *znäti* u običaju tri oblika za II. pređašnje vrijeme. Sva tri ih ima Daničić u svojem prijevodu sv. pisma (da ne navodimo drugijeh potvrda): *znaše* (3. lice jedn.) 1car. 20.39., *znahu* is.-nav. 24.31., sud. 3.1., *znađaše* is.-nav. 8.14., *znađahu* jerem. 44.15., *znadijah*. is. 48. 8., jerem. 11.19., *znadijaše*. 2mojs. 1.8., sud. 16.20., *znadijahu* 1mojs. 42.23., sud. 14.4 Oblika *dadi* u zapov. načinu nema nigdje u Vukovim i Daničićevim djelima; *znädi*, *znädite* dolazi samo u nar. pripovijetkama (str. 131., 148) iz Boke; i oblik *znadući* za I. prilog za cijelo je danas neobičan (potvrđuje ga Daničić iz dvojice starijeh pisaca u »oblicima« str. 79); ispor. *znäjûći*. jov. 19.28., d. ap. 4.13., 23.6. Kad ovaj oblik ima pred sobom riječcu *ne*, akcent je: *nè znajûći*; tako je i srednji oblik II. pređ. vr. *nè znađâh*.

295. a) Glagol *stäti* spreže se u sad vremenu i u zapov. načinu po II. vrsti: *stänêm-stänêš* i t. d., *stäni* i t. d. U. I. pređ. vremenu ima dvojako (kao i *dati*, *znati*): *stäh—stä—stäsmo* i *städoh—städe—städosmo*, i oba su oblika jednako u običaju i kad je glagol bez prijedloga i kad je s njim. II. prilog i I. pridjev glasi: *stâvši*, *stäo—stäla*, a ostalijeh oblika budući glagol svršen i neprelazan nema. Prijedlog svuda ima slabi kratki akcent na sebi: *ùstanêm, ùstani, ùstati* i t. d.[1]) Iz sadašnjega vremena i zapov. načina prodire sprezanje po II. vrsti i u neodređeni način, u II. prilog i u I. pridjev, te se govori (ali rijetko) na pr. *òstanuti, nàstanuti, pòstanuti*, *òstanûvši*, *òstanuo* i t. d. Još je rjeđe *stänuti*, *stänûvši, stänuo*.

b) I glagoli *däti*, *znäti* mogu ići u sadašnjem vremenu po II. vrsti te glase *dädnêm, znädnêm*. Ispor. na pr. *dadne*. mil.-obr. 24., 94., 109., prav.-sov. 54., *dadnu*. mil.-obr. 115., *znadne* (»na ove se riječi derviš tako smete, da ne *znadne* odgovoriti ništa«) laži i op. 13., *dadne* prip. 45., pjes. I. 426 (»koga Bog mi u sreću *dadne*«).

c) U ovaj razred idu i glagoli *zjäti, sjäti*, za tijem *zdati*, *žgati*, koji su u običaju samo složeni, na pr. *sàzdati*, *ùžgati*. Ovi se glagoli sprežu sasvijem kao *znäti*, samo što nemaju onakijeh oblika, gdje u ovoga iza *a* dolazi *d* i *đ* (znádû, znȁdoh, znȁđâh i dr.); pa i akcente imaju iste kao i *znäti* osim u 2. i 3. licu jedn. I. pređ. vremena, gdje je na pr. *zjâ*, *sjâ*. Kad su ovi glagoli složeni, akcent im je kao u *pòznati* osim u rečena dva lica, gdje je na pr. *säzdâ*, *ȍbasjâ*.

d) Ovamo ide i glagol *glâti* (v. u §. 65*c* i 114), koji se nalazi samo u pjesmama, a spreže se sasvijem kao na pr. *zjäti,* samo što akcent ima svuda isti, koji je u neodr. načinu.

296. a) Glagol *ìmati* gradi sve oblike kao *čúvati*, ali neke može graditi dvojako ili trojako kao i *znäti*. Tako u sadašnjem vremenu pored *ìmâm* govori se i *imádêm*, u I. pređ. vremenu ne samo *imah* već i *ìmadoh,* u II. pređašnjem ne samo *ìmâh,* nego i *imàdijâh*. Ove sve ovdje navedene oblike bilježi Vuk u rječn. kod toga glagola, a pored njih nalaze se još i ova dva: *ìmađâh* za II. pređ. vrijeme i *ìmadnêm* za sad. vr. (mislim, da je takovi akcent). Ispor. *imađaše*. *D*. istor. 31., *imađahu*. pisma 341., *imadne*. prav.-sov 39., *nemadne* (od *némati,* t. j. *ne ìmati,* v. §. 76*a*) dan. (1828) 212., prip. 102.

b) Glagol *vàljati* (t j. »vrijediti«) pored vrlo običnoga sadašnjeg vremena *vàljâm—vàljâš* može imati također *valjádêm* (mislim, da je takovi akcent); ispor. 3 lice jedn. *valjade*. pjes. I. 166., III. 124.[2])

---

[1]) Neobičan je akcent u složenoga: *sústati, sústânêm, sústao* i t. d.

[2]) Više ovakijeh glagola, koji bi u neodr. načinu imali tri sloga pa bi se sprezali kao *ìmati* i *vàljati*, nema; za to ne će dobro biti, što gdjekoji od *mórati* pišu I. pređ. vrijeme *moradoh*. Ispor. *mora* (3. lice jedn. I. pređ. vr.) mat. 13.2., mark. 4.1., *moraše* (3. lice množ.) d. ap. 21.35. A ne će bolje biti ni u II. pređ. vremenu *morađah* (ili *moradijah*).

297. a) Kako se naglašuje glagol *čúvati*, tako imaju i mnogi drugi, na pr. *drijèmati* (ist. *drémati*, zap. *drímati*), *jávljati*, *pítati* i t. d. Kad su ovi glagoli složeni, prijedlog dobiva slabi kratki akcent svuda, gdje je nesloženome akcent neodr. načina promijenjen, na pr *sàčûvâm, sàčûvâš, sàčûvâj, sàčûvân* i t. d., tako je i *nè čûvâh*. — Kao *sačúvati* imaju akcente u svijem oblicima *cjelívati, čestítati, mahnítati, vjenčávati* i dr. A kad su ovi glagoli složeni, ostaje im akcent svuda kao nesloženima. na pr. *razvjenčávati, razvjènčâvâm* i t d. Kao *razvjenčávati* naglašuju se svuda *blagosíljati, bankrotírati, večerávati* i dr.

b) Glagoli *prâvdati, sânjkati se, štâmpati* ne mijenjaju nigdje akcenta, što ga imaju u neodr. načinu; a kad su složeni, dolazi na prijedlog slabi kratki akcent svuda osim 2. i 3. lica jedn. I. pređ. vremena; na pr. *òprâvdati, òprâvdâm, òprâvdâj, òprâvdân* i t. d., ali *ȍprâvdâ, nȅ oprâvdâ*. — Kao *òprâvdati* naglašuju se svuda *ćèpûrkati, lùbârdati*.

c) Nigdje ne mijenjaju akcenta glagoli *glȅdati, kȕcati, pȉpati, vrȁćati* i t. d. Kad su složeni, na prijedlog pada slabi jaki akcent svuda osim u 2. i 3. licu jedn. I. pređ. vremena, na pr. *pògledati, pògledâm, pògledâj, pògledao* i t. d., ali: *pȍgledâ, nȅ pogledâ*. — Kao *pògledati* naglašuju se glagoli *vèčerati, gòvorkati, ùdarati* i t. d. A kad su ovi složeni, svuda imaju isti akcent i na istom slogu kao i nesloženi osim 2. i 3. lica jedn. I. pređ. vremena, gdje je na pr. *vȅčerâ, pȍvečerâ*.

d) Glagol *čȉtati* ima u 1. i 2. licu množ. sadašnjega vremena: *čitámo—čitáte*, u 2. i 3. licu jedn. I. pređ. vremena *čȉtâ*, u II. pridjevu *čȉtân—čȉtâna*; u ostalijem je oblicima kao u neodr. načinu. Takvi su i mnogi drugi glagoli, na pr. *dèbljati, kljùčati, ràvnati* i t. d. Kad su složeni, imaju u 1. i 2. licu množ. sadašnjega vremena kao i nesloženi, dakle na pr. *pročitámo-pročitáte;* u 2. i 3. licu jedn. I. pređ. vremena imamo *prȍčitâ*, u II. pridjevu *prȍčitân—prȍčitâna*; ista je promjena i u I. pridjevu: *prȍčitao—prȍčitâla* (nesloženi ima: *čȉtao—čȉtala*); u ostalijem oblicima zadržava *pročìtati* akcent neodređenoga načina. — Kao *pročȉtati* mijenjaju akcente *orùžati, račùnati, sigùrati, ševȑdati* i t. d. A ovi kad su složeni, imaju na prijedlogu jaki kratki akc. u onijem oblicima, u kojima ga imaju i nesloženi, dakle na pr. *nȁoružâ, nȁoružao—nȁoružâla, nȁoružân—nȁoružâna*, a u drugijem oblicima ne razlikuje se *naorùžati* od *orùžati*. — Kao *naorùžati* naglašuje se u svijem oblicima *rukovèdati, prijatèljati se* i još dva tri takva glagola.

e) S glagolima kao *čȉtati, dèbljati* slažu se brojem slogova i akcentom neodr. načina *čèšljati, ìgrati, kòpati*, ali u nekim oblicima drukčije se naglašuju; tako na pr. od *ìgrati* imamo u sad. vremenu: *ȉgrâm—ȉgrâš—ȉgrâ—ȉgrâmo—ȉgrâte—ìgrajû*, u zapov. načinu *ìgrâj—ȉgrâjmo—ȉgrâjte*, u 2. i 3. licu jedn. I. pređ. vremena *ȉgrâ*, u II. pređ. vremenu *ȉgrâh—ȉgrâše—ȉgrâsmo—ȉgrâste—ȉgrâhu*, u II. pridjevu *ȉgrân—*

ìgrâna; u ostalijem oblicima akcent je kao u neodr. načinu. Kad su ovi glagoli, kojih više gotovo i nema, složeni, prijedlog dobiva jaki kratki akc. u 2. i 3. licu jedn. I. pređašnjega vr. i u II. pridjevu: *ȉzigrâ*, *ȉzigrân;* ovo je isto i u I. pridjevu: *ȉzigrao—ȉzigrâla* (nesloženi ima: *ìgrao—ìgrala*); u ostalijem oblicima gdje na prijedlog pada akcent, pada slabi kratki: *ìzigrâm*. *ìzigrâš*, *ìzigrâj*, *nè igrâh*.

Drugi razred.

298. a) Samoglasnik *a*, koji u neodr. načinu stoji pred nastavkom *-ti*, ne ostaje u svijem oblicima; gdje ga nema (a to je u sadašnjem vremenu, u zapov. načinu i u I. prilogu), tamo se nastavci počinju s glasom *j* (dakle *-jem*, *-ješ* i t. d., *-ji* i t. d., *-jući*); ovo se *j* sa suglasnicima, koji se pred njim nađu, združuje po zakonima nama poznatima iz §. 76*b* Za primjer neka nam služi glagol *vézati*.

	Sadašnje vrijeme.	*Zapov. način.*
Jedn.	1. vêž-êm (= vez-jem)	—
	2. vêž-êš	véž-i (= vez-ji)
	3. vêž-ê	—
Množ.	1. vêž-êmo	véž-imo
	2. vêž-ête	véž-ite
	3. vêž-û	—
	I. pređašnje vr.	*II. pređašnje vr.*
Jedn.	1. véza-h	vêz-âh (= veza-ah)
	2. véza	vêz-âše
	3. véza	vêz-âše
Množ.	1. véza-smo	vêz-âsmo
	2. véza-ste	vêz-âste
	3. véza-še	vêz-âhu

I. prilog. véž-ûći (= vez-jući)
II. prilog. vézâ-vši, vézâ-v
I. pridjev. véza-o, véza-la, véza-lo
II. pridjev. vêzâ-n, vêzâ-na, vêzâ-no
vêzâ-t, vêzâ-ta, vêzâ-to
Neodr. način: véza-ti.

b) Kako u ovom primjeru *j* sa *z* u sadašnjem vremenu, u zapov. načinu i u I. prilogu prelazi u *ž*, tako je i u glagola *dȉzati*, *mȁzati*: dȉžêm, mȁžêm. Po §. 76*b* i ovo je: *brȉsati, mirìsati*: brȉšêm, mirišêm: *mètati*, *àptati*, *glòdati*: mȅćêm, šȁpćêm, glȍđêm; *skákati*, *strúgati*, *jȁhati*: skâčêm, strûžêm, jȁšêm; *nìcati:* nȉčêm; *zòbati, kȁpati, hrámati:* zȍbljêm, kȁpljêm, hrâmljêm; *kàšljati*, *pènjati*, *òrati:* kȁšljem, pȅnjêm, ȍrêm. Po zakonu je (v. §. 92*b*), što *s* ispred *lj* prelazi u *š*: *slȁti*—šljêm (ova;

glagol može među *š* i *lj* primiti još *a*, te se govori također *šàljêm*; nekad je iza *s* stajalo ъ, t. j. bilo je: sъlati, sъljem; ispor. *žnjêm* i *žànjêm* u §. 266.). Da se od *ìskati*, *zàpljeskati* govori *ìštêm* i *ìšćêm*, *zàplještêm* i *zàplješćêm*, to je rečeno već u §. 64*c*, a u §. 93*c* rečeno je, da od *dr̀htati*, *dàhtati*, *bàhtati* imamo *dȑšćêm*, *dȁšćêm*, *bȁšćêm*.

299. a) I za glagole ovoga razreda dosta ima potvrda u Vukovijem djelima, da im II. pridjev izlazi na *-at*. Evo ih: *pisat*. dan. (1826) 14., 35., *pisato*. 4., *pisatog*. 35., *kazato*. dan. (1827) 90., *opisati*. (nominativ množ.) 122., *pisato*. mil.-obr. 141., *prepisata*. pjes. (1833) VII., писато. pjes. I. 91., *napominjato*. pisma 4., 86., *pominjatome*. 36., казато. posl. XXIII., XXVII., *neuzorato*. riječn. (1852) kod окрајак., *slat*. prav.-sov. 7., *poslati* (nominativ množ.) 55., *spominjati* (nom. množ.) 71., *kazato* 78., *pisato*. drž.-izd. II. 141., *napominjato*. 378., *kazato*. 379., *napisato*. III. 81., *poslato, poslat*. III. 77., *pisat*. 385. Ispor. *poizderato*. pjes. I. 320., posl. 22., *tkato*. 161., *pisato*. 170., *tkate*. prip. 128., *povezati*. pjes. IV. 305., *svezat*. 339.

b) Ima nekoliko glagola, koji idu i u prvi i drugi razred V. vrste; takvi su: *gíbati* (gîbâm i gîbljêm), *drijèmati* (drȉjemâm i drȉjemljêm), *kúpati* (kûpâm i kûpljêm), *sȉpati* (sȉpâm i sȉpljêm), *sȉsati* (sȉsâm i sȉšêm), *skítati se* (skîtâm se i skîćêm se), *šétati* (šêtâm i šêćêm), *zídati* (zîdâm i zîđêm), *dozívati—nazívati* (dòzîvâm—nàzîvâm i dòzîvljêm—nàzîvljêm), *ùzimati* (ùzimâm i ùzimljêm), *pljȅskati* (pljȅskâm i pljȅštêm) i drugijeh nekoliko. Vuk u riječn. ima *prèpletati—prèplećêm*, a u Daničića, pisma 145. nalazimo od toga glagola 3. lice jedn. sad. vremena *prepleta*. Glagol *pomágati* ide po 2. razredu, dakle ima u sad. vremenu *pòmâžêm*, u zap. načinu *pomáži* i t. d.. — ali kad se u nevolji viče u pomoć, onda je zapov. način *pòmâgâj— pòmâgâjte!* — Među ovakove glagole ide i *tkàti*, koji u sadašnjem vremenu ima *tkâm—tkâš—tkâ—tkámo—tkáte—tkàjû* i *čêm—čêš—čê—čémo—čéte—čû* (mjesto: *tčem* po §. 96); u 3. licu množ. ima i oblik *tkû*. Gdješto se govori i *tkêm—tkêš* i t. d., ali kod ona druga dva pravilna oblika ovaj nepravilni ne ide u književni jezik.

300. a) Glagolu *vézati* pokazani su akcenti u §. 298*a*, a takvi su i mnogi drugi, na pr. *lízati, písati, strúgati* i t. d. Kad su oni složeni, na prijedlog dolazi slabi kratki akcent svuda, gdje prijedlog može naglašen biti: na pr. *prìvêžêm, prìvêžêš, prìvêzân—prìvêzâna, nè vêzâh*; tako je i *obàvêžêm, obàvêzâna*. — Kao *privézati (ne vézati)* naglašuju se u svijem oblicima glagoli *gonétati, škrgútati, zviždúkati*[1]), pa

[1]) Ovome glagolu piše Vuk u riječn. sadašnje vrijeme *zvìždûćêm* (dakle *ć*, a ne *č* prema *k!*). Ovo je upravo oblik od *zviždutati*, kojega Vuk nema, ali narod za cijelo ga ima ili je bar nekad imao; ispor. glagole *grgútati, gugútati, škrgútati* (s istijem svršetkom -útati). Tako Vuk ima i *žvákati—žvâćêm, gurìtati—gùričêm*, ali pored toga ima i *žvátati, gurìkati*, kao što ima i *zazviždúkati—zazvìždûčêm*.

ne samo kad su prosti, već i kad su složeni, na pr. *odgonétati,* dakle: *gòněćêm —odgòněćêm*, *gonéći—odgonéći* i t. d. — A kao *odgonétati* imaju u svijem oblicima akcente *kakodákati, kukurijèkati*, *tarlabúkati* (jedini takovi glagoli).

b) Glagol *slȁti –šljêm* ima u svijem oblicima onake akcente kao i *žȅti—žnjêm* (v. § 266), a oblici *šȁljêm, šàlji*, *šȁljûći* naglašeni su kao *žȁnjêm, žànji, žȁnjûći*. Istovetni su akcenti ovijem dvjema glagolima i onda, kad su s prijedlozima složeni; na pr. *pòslati—pȍšljêm—pòšaljêm* kao *pòžeti—pȍžnjêm—pòžanjêm; pòslah –pòsla* kao *pòžeh—pòže* i t. d. Samo ćemo još dodati II. pridjev, koji glasi *slân—slâna, pȍslân –pȍslâna* (prema *žêt—žêta, pȍžêt—pȍžêta)*. Kao *slȁti* ima akcente i *tkȁti* u oblicima, koji su mu načinjeni po ovom razredu: *čêm—čémo, čûći* i t. d., a gdje ide po 1. razredu ove vrste, tamo su mu akcenti kao glagolu *znȁti* (v. §. 293).

c) Glagoli kao *brȉsati, dȉzati, rȅzati, sȉpati*, i t. d. ne mijenjaju akcenta ni u jednom obliku, a kad su složeni, prijedlog dobiva slabi kratki akcent svuda osim u 2. i 3. licu jedn. I. pređ. vremena, gdje je jaki kratki; na pr. *ìzbrisati*, *ìzbrišêm*, *ìzbriši*, *nè brišûći* i t. d., ali: *ȉzbrisâ, ne ȉzbrisâ.* — Kao *ìzbrisati* naglašuju se u svijem oblicima glagoli *gàmizati, krùnisati*, *žìgosati;* na pr. *gàmižêm*, *gàmiži*, *gàmižûći,* ali: *gȁmizâ, ȉzgamizâ*; a kao *izgàmizati* naglašuju se *bojàdisati*, *sabòrisati*, *vragòlisati* i dr.; na pr. *bojàdišêm*, *bojàdiši*, *bojàdišûći*, ali: *bȍjadisâ.*

d) Isti broj slogova i isti akcent u neodr. načinu imaju glagoli *glòdati*, *gràktati*, *làgati,* ali se ne naglašuju jednako u svijem oblicima. Prvi od ovijeh glagola ima u sad. vremenu *glȍđêm* i t. d. (svuda isti akcent, kakav je u tom licu), u 2. i 3. licu jedn. I. pređ. vremena *glȍdâ*, u II. pređ. vremenu *glȍdâh* i t. d. (svuda kao u 1. licu), u I. prilogu *glȍđûći*, u I. pridjevu *glȍdao—glȍdâla,* u II. pridjevu *glȍdân—glȍdâna*, u ostalijem oblicima akcent kao u neodr. načinu. Kad je ovaj glagol složen, na prijedlog pada slabi kratki akc. u sad. vremenu, na pr. *òglođêm* i t. d., u II. pređ. vremenu, na pr. *nè glodâh* i t. d., u I. prilogu, na pr. *nè glođûći;* a u 2. i 3. licu jedn. I. pređ. vremena i u oba pridjeva akcent je na pr. *ȍglodâ*, *ȍglodao—ȍglodâla*, *ȍglodân—ȍglodâna.* Glagoli *gràktati* i *làgati* ne slažu se s *glòdati* u 2. i 3. licu jedn. I. pređ. vremena i u I. pridjevu, već zadržavaju u tijem oblicima akcent neodr. načina, imaju na pr. *gràkta*, *gràktao—gràktala*, *làga, làgao—làgala;* u ostalijem oblicima slažu se ova dva glagola i s *glòdati* i među sobom; ali kad su složeni, nastaje među *gràktati* i *làgati* razlika, i to u ona dva oblika, u kojima se nesloženi budući razlikuju od *glòdati;* razlika je evo ovaka: *zagràkta, zagràktao —zagràktala, ȉzlagâ*, *ȉzlagao—ȉzlagâla.* U ostalijem se oblicima naglašuju jednako *oglòdati—zagràktati—izlàgati.* — Kao *glòdati* imaju akcente: *dèrati*, *òrati, tèsati* i dr., — kao *gràktati* imaju: *cìktati, gròktati.*

zvèktati i dr., — a kao *làgati*: *ìskati, krèsati, mètati* i dr. — Kao *oglòdati* naglašuju se glagoli kao *mirìsati, skakùtati, zvekètati* i drugi takovi u svijem oblicima osim I. pridjeva, koji glasi na pr. *mirìsao—mirìsala.* Kad su ovi složeni, ostaje akcent nesloženijeh bez promjene svuda osim 2. i 3. lica jedn. I. pred. vremena i II. pridjeva koji oblici glase na pr. *ȍmirisâ, ȍmirisân—ȍmirisâna,* — ali: *omìrisati, omìrišêm, omìriši, ne mirìšūći* i t. d.

Treći razred.

301. a) Samoglasno *a,* koje i ovdje u neodr. načinu stoji ispred *-ti,* ne ostaje u onijem oblicima, u kojima ga nemaju ni glagoli 2. razreda ove vrste, a nema ga kašto ni u II. pred. vremenu. Ti oblici u ovom razredu imaju nastavke, kao što su u prva četiri razreda I. vrste. U ovaj razred ide samo sedam glagola; četiri od njih imaju u neodr. načinu po dva suglasnika na početku, te se u pomenutijem oblicima umeće među njih samoglasnik, i to *e* u tri, a *o* u jednoga glagola. Tako na pr. imamo osnovu za neodređeni način *bra,* a za pomenute oblike *ber.*

	Sadašnje vr.	*Zapov. način.*
Jedn.	1. bȅr-êm	—
	2. bȅr-êš	bèr-i
	3. bȅr-ê	—
Množ.	1. bȅr-êmo	bèr-imo
	2. bȅr-ête	bèr-ite
	3. bȅr-û	—
	I. pred. vrijeme.	*II. pred. vrijeme.*
Jedn.	1. brȁ-h	brâ-h (= bra-ah)
	2. brâ	brâ-še
	3. brâ	brâ-še
Množ.	1. brȁ-smo	brâ-smo
	2. brȁ-ste	brâ-ste
	3. brȁ-še	brâ-hu

I. prilog. bȅr-ûći
II. prilog. brâ-vši, brâ-v
I. pridjev. brȁ-o, brá-la, brá-lo
II. pridjev. { brâ-n, brâ-na, brâ-no / brâ-t, brâ-ta, brâ-to }
Neodr. način. brȁ-ti.

b) S ovijem se glagolom u svemu, i u akcentima, potpuno slaže *prȁti,* sad. vrijeme *pȅrêm* i t. d. U II. pred. vremenu nalazi se pored

brâh, *prâh* također *bërijâh*, *përijâh*, a ima i *bërâh*, *përâh* (potvrde vidi u Daničića, obl. 112), ali je najkraći od ova tri oblika najobičniji. Kad su ovi glagoli složeni, na prijedlog pada jaki kratki akcent u 2. i 3. licu jedn. I. pređ. vremena i u oba pridjeva, dakle na pr. nȁbrâ, ȍdabrâ, ȍprâ; nȁbrao—nȁbrâla, ȍdabrao—ȍdabrâla, ȍprao—ȍprâla; nȁbrân—nȁbrâna, ȍdabrân—ȍdabrâna, ȍprân—ȍprâna ili nȁbrât i t. d., u ostalijem je oblicima na prijedlogu slabi kratki akc., na pr. nàberêm, odàberêm, òprah, òprâvši, nàbrati, òprati i t. d.

302. a) Glagol *gnäti* umeće u sad. vremenu, u zapov. načinu i u I. prilogu među prva dva svoja suglasnika *e*, ali mu onda *g* po §. 101*a* mora prijeći u *ž*, i tako mu osnova za ta tri oblika glasi *žen*, a sad. vrijeme *žënêm*, *žënêš* i t. d. zapov. način *žèni*, I. prilog *žënûći*. U ostalijem je oblicima osnova *gna*; dakle I. pređ. vrijeme *gnäh—gnä—gnäsmo*, II. pređ. vr. *gnâh—gnâše—gnâsmo*, II. prilog *gnâvši*, I. pridjev *gnäo—gnäla*, II. pridjev *gnân—gnâna* ili *gnât—gnâta*. Kad je ovaj glagol složen, na prijedlogu je jaki kratki akc. u II. pridjevu: *prȍgnân—prȍgnâna* (ȍdagnân—ȍdagnâna), a u ostalijem oblicima (osim zapov. načina) slabi kratki; na pr. *prògnati*, *pròženêm*, *prògnao—prògnala* i t. d. — Ovaj glagol osnovu *gna* može imati i u onijem oblicima, za koje smo rekli, da se tvore od osn. *žen;* sadašnje vrijeme može također biti: gnâm—gnâš—gnâ—gnámo—gnáte—gnȁjû (prògnâm—prognámo—prògnajû), u zapov. načinu i u I. prilogu također: gnâj—gnâjmo—gnâjte—gnȁjûći (prògnâj i t. d.). — Oblici *ìždenêm*, *pròždenêm* (od *ìzgnati*, *prògnati)* i *dòrenêm—pòrenêm* (od *dògnati*, *pògnati*) navedeni su već u §. 66*a* i 89. Pored *ìždenêm*, govori se i *izàženêm* i *izàždenêm* (ovdje je *žd* plod analogije prema *ìždenêm*). Vuk u rječn. pored *dògnati*, *ìzgnati*, *izàgnati*, *nàgnati*, *pògnati* ima također *dorènuti*, *ìždenuti*, *izàždenuti*, *nàrenuti*, *pòrenuti*, ali sva je prilika, da Vuk ovijeh oblika neodr. načina nije čuo u narodu, već ih je sam načinio prema oblicima sad. vremena. Vidi u Daničića, korijeni 71.

b) U ovaj razred ide i glagol *zväti*, koji u sad. vremenu, u zapov. načinu i u I. prilogu među prva dva suglasnika prima *o* te glasi: *zòvêm—zòvêš—zòvê—zovémo—zovéte—zòvû*, *zòvi—zòvimo - zòvite*, *zòvûći*. Ostali su oblici od osnove *zva: zväh—zvâ—zväsmo, zvâh—zvâše—zvâsmo*, *zvâvši, zväo—zvála*, *zvân—zvâna*. Kad je glagol složen s prijedlogom, akcent je jaki kratki u 2. i 3. licu jedn. I. pređ. vremena, na pr. *pȍzvâ*, *ȍdazvâ* i u oba pridjeva: pȍzvao—pȍzvâla, ȍdazvao—ȍdazvâla i pȍzvân—pȍzvâna, ȍdazvân—ȍdazvâna. — Za II. pređašnje vrijeme nalazi se i oblik *zòvijâh* (ali rijetko; pjes. II. 611., IV. 522)

303. a) Još tri glagola idu u ovaj razred: *ȑvati se* (u Crnoj Gori i bez *se*), *rèvati* i *säti*. Prva dva imajû osnove *rv* i *rev* u sad. vremenu, u zapov. načinu i u I. prilogu, u ostalijem oblicima *rva* i

reva; sprežu se sasvijem jednako i imaju iste akcente. U sad. vremenu glase *r̀vêm* i *rèvêm* i t. d. (bez promjene akcenta), u zapov. načinu *r̀vi* i *rèvi* i t. d. (bez promjene akc.), u I. pređ. vremenu: *r̀vah—r̄vâ—r̀vasmo*, *rèvah* i t. d., u II. pređ. vr. *r̀vâh—r̀vâše—r̀vâsmo*, *rèvâh* i t. d., u I. prilogu *r̀vûći i rèvûći*, u II. pril. *r̀vâvši*-*rèvâvši*, u I. pridjevu *ȑvao—ȑvāla* i *rȅvao—rȅvâla,* u II. pridjevu *nȁdrvân—nȁdrvâna;* tako je i: nȁdrvâ, nȁdrvao—nȁdrvâla[1]), pȍrevâ, pȍrevao—pȍrevâla. — Glagol *sȁti* glasio je nekad *ssati* (v. §. 107*a*); sadašnje mu je vrijeme *sêm—sêš—sê-sémo—séte—sû,* I. prilog *sûći,* zapov. način (ako je u običaju) *sȉ—sȉmo—sȉte*; u ostalijem oblicima osnova je *sa:* I. pređ. vr. *sȁh—sȁ—sȁsmo*, II. pređ. vr. *sâh—sâše—sâsmo* II. prilog *sâvši*, I. pridjev *sȁo—sȁla,* II. pridjev *sân—sâna.* Kad je glagol složen s prijedlogom, na pr. *pòsati*, akcenti su mu kao složenome *nàtkati* (v. §. 300*b*).

b) Napokon evo potvrda za oblik na *-t* u II. pridjevu: *pozvat* 1kor. 7.18., *pozvati* (nominativ množ.) kovčež. 52., *odagnatu.* pjes. II 28., 30, *neisprato.* 121., *razagnate.* 268.

Četvrti razred.

304. a) Osnova se ispred *-ti* u neodr. načinu svršuje na *-ja* ili na *-va;* u sad. vremenu, u zapov. načinu i u I. prilogu toga *-ja* ili *-va* nema, a nastavci su u tijem oblicima oni, što ih ima glagol na pr. *čȕti* u 6. razredu I. vrste. Tako na pr. imamo od glagola *sȉjati*, *kljùvati* osnove *sija* i *si*, *kljuva* i *klju.* Kako se u ova dva primjera kraća osnova svršuje na samoglasnik, tako je i u svijeh, i tijem se razlikuje ovaj razred od drugoga u ovoj vrsti, jer tamo ako se nastavci i počinju u pomenuta tri oblika s glasom *j* kao i ovdje, ali tamo ispred toga *j* stoji suglasnik, a ovdje samoglasnik, pa iz te razlike izlaze nekoje druge u sprezanju. Za primjer ćemo uzeti onaj prvi glagol.

	Sadašnje vrijeme.	*Zapov. način.*
Jedn.	1. sȉ-jêm	—
	2. sȉ-jêš	sî-j
	3. sȉ-jê	—
Množ.	1. sȉ-jêmo	sî-jmo
	2. sȉ-jête	sî-jte
	3. sȉ-jû	—

[1]) Glagol *obr̀vati* kao da je običniji po 1. razredu V. vrste nego li po ovome vidi u rječn. (1852).

	I. pređ. vrijeme.	II. pređ. vrijeme.
Jedn. 1.	sȉja-h	sȉjâ-h (= sija-ah)
2.	sȉjâ	sȉjâ-še
3.	sȉjâ	sȉjâ-še
Množ. 1.	sȉja-smo	sȉjâ-smo
2.	sȉja-ste	sȉjâ-ste
3.	sȉja-še	sȉjâ-hu

I. prilog. sȉ-jûći
II. prilog. sȉjâ-vši, sȉjâ-v
I. pridjev. sȉja-o, sȉja-la, sȉja-lo
II. pridjev. sȉjâ-n, sȉjâ-na, sȉjâ-no | sȉjâ-t, sȉjâ-ta, sȉjâ-to
Neodr. način. sȉja-ti.

b) Premda nemam potvrde, ali držim za cijelo, da glagoli i ovoga razreda mogu II. pridjev imati ne samo na *-n*, već i na *-t* na pr. *sȉjât* i t. d. — Kad je ovaj glagol složen, na prijedlogu je slabi kratki akcent svuda osim u 2. i 3. licu jedn. I. pređ. vremena, koje glasi na pr. *pȍsijâ,* a drugdje je *pòsijêm*, *pòsijêš*, *pòsȋj*, *pòsȋjte, pòsijao* i t. d. — Još ima nekoliko glagola, koji se i u sprezanju i u akcentu sasvijem slažu s glagolom *sȉjati;* takovi su: *bȁjati*, *čȁjati*, *grȁjati, grȉjati, hȁjati*, *kȁjati*, *lȁjati*, *stȁjati, tȁjati*, *trȁjati*, *vȉjati.* Kad su ovi glagoli složeni s prijedlogom, akcenti su im kao složenima od *sȉjati;* na pr. *zàlajati* kao *pòsijati* i t. d.

305. a) Glagol *pòjati* spreže se sasvijem kao *sȉjati*, ali se akcentom razlikuje, jer mu je akcent kao u neodr. načinu također u sadašnjem i u I. pređ. vremenu (osim 2. i 3. lica jedn.), u II. pređ. vremenu, u I. i II. prilogu, dakle: *pòjêm—pòjêš*, *pòjah—pòjasmo, pòjâh—pòjâše—pòjâsmo,*| *pòjûći*, *pòjâvši;* ostale oblike ima naglašene kao *sȉjati,* dakle *pȍjâ, pȍjao—pȍjâla*, *pȍjân—pȍjâna, pôj—pôjte.* Kad je ovaj glagol složen s prijedlogom, na prijedlogu je jaki kratki akcent u oblicima, u kojima ga ima i nesloženi, dakle: *ȍpojâ, ȍpojao—ȍpojâla, ȍpojân—ȍpojâna;* u zapov. načinu je *òpôj—òpôjte*, a u ostalijem oblicima akcent je kao u nesloženoga: *opòjati, opòjêm* i t. d. — Kao ovaj sprežu se i naglašuju još *brìjati* i *smìjati se*, a kad su složeni, kao *opòjati.*

b) Glagol *dávati* također ide u ovaj razred te se u sprezanju od navedenijeh do sad razlikuje samo u zapov. načinu, koji mu glasi *dáji—dájimo—dájite*, a tako je i u složenoga, na pr. *prodáji* i t. d.[1]) Sadašnje je vrijeme *dâjêm, dâjêš* i t. d. (ne mijenjajući akcenta), I. prilog *dájûći;* složeno *pròdâjêm* i t. d. Ostali su oblici načinjeni od

[1]) Ispor. *daji.* luk. 11.3., *dajite.* mat. 10.8., luk. 6.38., rimlj. 6.13., *D.* 4mojs. 15.21., 18.28., *prodajite.* luk. 12.33., *udajite. D.* 1mojs. 34.9., *udaji se.* pjes. I. 375. 446., *prodaji.* 548.

osnove *dava,* na pr. I. pređ. vrijeme *dávah—dáva—dávasmo,* II. pređ. vrijeme *dâvâh—dâvâše—dâvâsmo* (*pròdâvâh—pròdâvâše*), I. prilog *dávâvši,* I. pridjev *dávao—dávala,* II. pridjev *dâvân—dâvâna* (pròdâvân—pròdâvâna). Kao *prodávati* sprežu se i naglašuju u svijem oblicima i glagoli *poznávati, doznávati,* dakle na pr. *pòznâjêm, doznáji, poznájite* (pjes. IV. 305.) i t. d. — Glagol *dávati* može u sad. vremenu, u zapov. načinu i u I. prilogu imati oblike i od osnove *dava,* dakle *dâvâm* i t. d. (bez promjene akcenta), *dâvâj* i t. d., *dávajûći,* dakle po 1. razredu, — ali je po ovom razredu običnije.

c) Još idu u ovaj razred i glagoli *kljùvati, bljùvati, pljùvati,* koji se sasvijem jednako sprežu i naglašuju i nesloženi i složeni. Osnove su im *kljuva, bljuva, pljuva* i *klju, blju, plju.* Prvi se od tijeh glagola spreže i naglašuje: sad. vr. *kljȕjêm* i t. d. (bez promjene u akcentu) zapov. nač. *kljûj* i t. d. (bez promjene u akc.), I. pređ. vr. *kljùvah — kljȕvâ — kljùvasmo,* II. pređ. vr. *kljȕvâh—kljȕvâše—kljȕvâsmo,* I. pril. *kljȕjûći,* II. pril. *kljùvâvši,* I. prid. *kljȕvao—kljȕvâla,* II. prid. *kljȕvân—kljȕvâna.* Složeni na pr. *prokljùvati* ima u 2. i 3. licu jedn. I. pređ. vremena *prȍkljuvâ,* u oba pridjeva *prȍkljuvao—prȍkljuvâla, prȍkljuvân—prȍkljuvâna,* u drugijem oblicima *pròkljujêm, pròkljûj, nè kljuvâh, nè kljujûći, prokljùvah* i t. d.

Šesta vrsta.

306. a) Ispred *-ti* u neodr. načinu svršuje se osnova na *-ova* ili na *-iva,* u sad. vremenu, u zapov. načinu i u I. prilogu na *-u.* Tako na pr. imamo od glagola *kupòvati, kazívati* osnove *kupova, kaziva* i *kupu, kazu.* Za primjer neka nam služi prvi od ova dva glagola.

	Sadašnje vrijeme.	*Zapov. način.*
Jedn.	1. kùpu-jêm	—
	2. kùpu-jêš	kùpû-j
	3. kùpu-jê	—
Množ.	1. kùpu-jêmo	kùpû-jmo
	2. kùpu-jête	kùpû-jte
	3. kùpu-jû	—
	I. pređašnje vr.	*II. pređašnje vr.*
Jedn.	1. kupòva-h	kùpovâ-h
	2. kȕpovâ	kùpovâ-še
	3. kȕpovâ	kùpovâ-še
Množ.	1. kupòva-smo	kùpovâ-smo
	2. kupòva-ste	kùpovâ-ste
	3. kupòva-še	kùpovâ-hu

I. prilog. kùpu-jûći
II. prilog. kupòvâ-vši, kupòvâ-v
I. pridjev. kȕpova-o, kȕpovâ-la, kȕpovâ-lo
II. pridjev. kȕpovâ-n, kȕpovâ-na, kȕpovâ-no
kȕpovâ-t, kȕpovâ-ta, kȕpovâ-to
Neodr. način. kupòva-ti.

b) U kojim oblicima ovaj glagol ima *-ova*, u onima na pr. *kazívati* ima *-iva*, a u ostalijem je oblicima jednako, na pr. *kàzujêm*, *kàzûj*, *kàzujûći*. Kašto se i u ova tri oblika nalazi *-iva-*; na pr. *cjèlîvâm*, *zahvaljivam*. pjes. IV. predgovor., a glagoli *potkívati*, *zakívati*, *ukívati* i nemaju tijeh oblika drukčije nego s *-iva-*, na pr. *pòtkîvâm* i t. d.; takovi su i: *bívati* (dobívati) *počívati*, *zadnívati*, *pokrívati*, *sakrívati*, *umívati*, *izmívati*, *snívati*, *prošívati*, *rašívati*, *preživati*. Mjesto *-ova-* imaju *-eva-* četiri glagola: *kažévati* (nije običan u književnom jeziku), *kraljèvati*, *sužnjèvati*, *vojèvati*, jer je poradi nepčanoga suglasnika prešlo *o* u *e* (v. §. 69*a*); ali ima dosta primjera, gdje iza takvoga suglasnika ostaje *o;* na pr. *bòžićovati*, *starješòvati*, *pašòvati*, *prijateljòvati*, *ȕčiteljovati*, *pìjânčovati*, a tako je i *cȁrovati*, u kojoj je riječi *r* nekad bilo nepčano (ispor. instrumental jedn. *cȁrem* i nominativ množ. *cȁrevi*, v. §. 137*a* i 147).

c) Potvrde za II. pridjev na *-t*: *molovata*. dan. (1826) 26., *okovato* dan. (1827) 95., kovčež. 42., *saranjivato*. mil.-obr. 93., намоловат. pjes. I. 127., именовате. pjes. IV. predgov., опсовато. posl. 311., *osnovat*. drž.-izd. III. 78., *osnovato*. 109., *kovato*. pjes. I. 320, posl. 22., *kovate*. prip. 128.

307. a) Glagoli *kòvati*, *psòvati*, *snòvati*, *štòvati*, *tròvati* zadržavaju akcent neodr. načina u I. pređ. vremenu osim 2. i 3. lica jedn. i u II. prilogu; na pr. *kòvah—kòvasmo—kòvaste—kòvaše*, *kòvâvši*; u zapov. načinu je *kȗj—kȗjmo—kȗjte*; u ostalijem je oblicima jaki kratki akc., na pr. *kȕjêm*, *kȕjêš*, *kȍvâh*, *kȍvâše*, *kȕjûći*, *kȍvao—kȍvâla*, *kȍvân—kȍvâna*. Kad je ovaj glagol složen s prijedlogom, stoji na prijedlogu jaki slabi akc. u 2. i 3. licu jedn. I. pređ. vremena i u oba pridjeva, na pr. *ȍkovâ*, *ȍkovao—ȍkovâla*, *ȍkovân—ȍkovâna*, u sadašnjem je vremenu *òkujêm* i t. d., u zapov. načinu *òkȗj* i t. d.; tako je i i *nè kovâh*, *nè kujûći*.

b) Da se glagol *kupòvati* naglašuje svuda kao *okòvati*, to se vidi iz pređašnjega §-a, gdje mu je pokazato sprezanje. S *kupòvati* se potpuno slažu *bolòvati*, *gladòvati*, *trgòvati* i dr. Složeni od ovijeh imaju jaki kratki akc. u 2. i 3. licu I. pređ. vremena i u oba pridjeva, na pr. *nȁkupovâ*, *nȁkupovao—nȁkupovâla*, *nȁkupovân—nȁkupovâna*, a u ostalijem oblicima je kao u nesloženijeh. — Kao *nakupòvati* naglašuju se jednako *gospodòvati*, *hajdukòvati*, *sirotòvati*; takav je glagol i *prijateljòvati*, koji ima u rečenijem oblicima: *prȉjateljovâ*, *prȉjateljovao—prȉjateljovâla*, a u ostalijem je oblicima izuzevši II. pridjev, kojega nema, kao u *kupòvati*.

c) Glagol *ùčiteljovati* ima promjenu samo u 2. i 3. licu jedn. I. pređ. vremena: *ùčiteljovâ*, a u drugijem je svima oblicima akcent kao u neodr. načinu. Tako i *čemèrikovati, pìjânčovati* imaju u tom obliku *čèmerikovâ, pȉjânčovâ*, a u drugim oblicima nema promjene.

d) Ne mijenja se akcent. neodr. načina nigdje u glagola kao: *jädovati, mȉlovati, svjȅtovati, vjȅrovati* i dr., — *kämenovati, pȑstenovati, vòjvodovati* i dr., —*prâznovati, plândovati,*—*prórokovati, rázlikovati, závjetovati* i dr.

e) Glagoli kao *cjelívati, darívati, kazívati* slažu se s *kupòvati* u sad. vremenu, u zapov. načinu i u I. prilogu: dakle *kàzujêm, kàzûj, kàzujûći*; u II. pređ. vremenu ima *kàzîvâh—kàzîvâše—kàzîvâsmo*, u II. pridjevu *kàzîvân—kàzîvâna*; u ostalijem oblicima akcent kao u neodr. načinu: *kazívah—kazíva—kazívasmo, kazívao—kazívala, kazívâvši*. Kad su ovi glagoli složeni, akcent im je svuda kao neslożenima, na pr. *prokazívati—prokàzujêm*. Ovakijeh glagola ima vrlo mnogo, koji su samo složeni u običaju, na pr. *dopisívati, dovršívati, ograđívati, primamljívati, zabranjívati* i t. d. Kao ovi složeni jednako se naglašuju *djeverívati, strovaljívati* i složeni *opamećívati, zabašurívati* i t. d.

Dodaci sprezanju.

308. a) Ovamo ćemo metnuti desetak glagola, od kojih su neki tako nepravilni, da im nema pravoga mjesta u vrstama i razredima do sad navedenima, a drugi imaju samo neke oblike.

b) Glagol *bȉti*, koji znači, da što jest, imali smo već u §. 270.; osim oblika tamo navedenijeh od njega drugijeh upravo i nema, ali ih ima od osnove *jes*, tę se njima taj glagol dopunjava. Od te osnove načinjeno je sadašnje vrijeme, koje glasi: *jèsam - jèsi – jȅst, jèsmo—jèste—jèsu*. Sadašnje vrijeme *bȕdêm, bȕdêš* i t. d. ima svršeno značenje, a kad treba trajno, onda se uzima *jèsam*. Tako *bȕdêm* prema *jèsam* stoji u istom odnošaju, u kojem stoji na pr. *rèčêm* prema *gòvorîm*. — U obliku za 1. lice jedn. *a* je umetnuto među *s* i *m*, da ne budu dva suglasnika na svršetku (v. §. 57*c*); u 2. i 3. licu jedn. imamo nastavke, kojih ni jedan drugi glagol danas nema: *jesi* (postalo od *jes-si* v. §. 107*a*) i *jes-t*; u §. 293*a* rečeno je, da su nekad od *dati* ta lica glasila *dasi* i *dast*; oblici množine *jes-mo*, *jes-te* imaju nastavke kao i drugi glagoli, a *jès-u* je načinjeno kao na pr. *plèt-û*, samo što je ovdje *u* dugo, a tamo je kratko. U 3. licu jedn. govori se pored *jest* također oblik *jȅste* (v. §. 70*c*); imamo ga na pr. u pjes. II. 161., 371., 396., III. 337., 466 i t. d.

c) Pored *jèsam* i t. d. nalaze se i skraćeni ili enklitički oblici *sam—si—je—smo—ste—su*. Dulji se govore, kad je na njima sila govora i kad stoje na početku rečenice. Na pr. **говорећи, да његова**

очевина заиста *јест* у њега. pjes. III. 84., a kad travu, koja danas *jest*, a sjutra se u peć baca, Bog tako odijeva. luk. 12.28., jer se sav zakon izvršuje u jednoj riječi, to *jest:* ljubi bližnjega svojega. gal. 5.14., кад се ко правда, да није што учинио, а својијем правдањем показује, да *јесте*. posl. 219., ja sam kazao, da to ni jedno nije tvoriteljni padež, a on kaže da *jest* oboje[1]) drž. izd. III. 115., ne treba niko da misli, da su ono sve pogrješke, što će ovaj ili onaj ne znajući jezika kazati da *jesu*. 264., *jest* istina, da ta načela još nijesu bila sazrela, ali .... *D*. istor. 75., *jest* istina, da su je zamijenile. 311., *jest*, prijatelju, s trepetom sakrivam glavu. pisma 23., on im odgovori, da *jeste*. prip. 110., ako cvili, *jest* joj za nevolju. pjes. I. 478. Ovako stoji puni oblik također iza uklopljene rečenice na početku, na pr. neprijatelj, koji ga je posijao, *jest* đavo. mat. 13.39., prvo, što molitva čini, *jest* duhovna svjetlost u duši. *D*. pisma 19., jedno od najljepših trenuća na liturgiji, kad je vladika na Uskrs služi, *jest* čitanje jevanđelja. 168., djela božanstvenijeh apostola, koje sam spasitelj posla te propovijedahu, *jesu* temelj ovoj tajni. 226. Tako je i ovdje: koji ulazi na vrata, *jest* pastir ovcama. jov. 10.2., jer vjera, čista i bez mane pred Bogom i ocem *jest* ova. jak. 1.27., — gdje naprijed ne stoji uklopljena rečenica. Oblik *je* stoji mjesto *jest* na početku upitne rečenice ispred riječce *li*; na pr. bilo bi neobično: *jest* li sve mirno? već treba: *je* li sve mirno? — Kraći oblici ne mogu kao ni druge enklitike (v. §. 192*b* i 194) stajati iza veznika *a*, *i* već treba uzeti pune; na pr. кад ко говори, да није зима, а *јесте*. posl. 115., stvar u svemu ostala bi onaka, kao što i *jest*. drž.-izd. 80., budući da se krst zove i *jest* drvo života. *D*. pisma 112., ako i *jest* bio najslobodniji. 140., a upravo i *jest* mi sestra. *D*. 1mojs. 20.12., ako i *jest* bio prvenac. 48.14[2]). — Dodat ćemo ovdje, da se oblikom *je* ne može odgovoriti na pitanje; ako me tko pita: je li sve mirno? ne mogu mu odgovoriti: *je*, nego *jest* (jer je na toj riječi sila govora i jer je na početku rečenice).

d) U staro doba po ondašnjemu glasovnom zakonu od sveze riječce *ne* i glagola *jesam* razvio se u prvom slogu glas *ě* (ѣ), od kojega je nastalo *ije* u južnom, *e* u istočnom, *i* u zapadnom govoru:

---

[1]) Ali ispor. ipak: u našemu jeziku zaista nije, a u drugome kom može biti da *je*. riječn. (1818) LIV.

[2]) Kad zamjenice stoje u poredbi s čim drugim, ne mogu iza priloga *kako*, *nego* stajati enklitički oblici, već se moraju uzeti puni, na pr. svakoga to boli kao *mene*, nikom nije više dao nego *tebi*. Ali enklitički oblici *sam*, *si* i t. d. mogu i iza tijeh riječi stajati. Imamo do duše u Vuka na pr.: kaže narodu, kako *jest*. mil.-obr. 5., кажи ствар право, као што *јест*. posl. 271., ali također: on mora učiti onako, kao što *je*. pisma 94., da bi se o svemu moglo doznati upravo kako *je*. drž.-izd. III. 118., кад ко каже, да је много млађи него што *је*. posl. 249., кад се ко гради већи него што *је*. 270.

nijèsam (nésam—nísam), *nijèsi* (nési—nísi), *nijèsmo* (nésmo—nísmo), *nijèste* (néste—níste), *nijèsu* (nésu—nísu); 3. lice jedn. glasilo je u starini sasvijem pravilno *nêst*, ali je *-st* već odavno u sva tri govora otpalo, onda ostavše *nê* osjećalo se prema drugijem oblicima prekratko, pa mu je dodat enklitički oblik *je*, te je *nêje* u južnom govoru prešlo u *nìje* (po zakonu poznatome iz §. 74), u zapadnom govoru nije ni moglo drugo nastati nego *nije*, a u istočnom bi trebalo da je *neje*, pa se doista i govori tako, ali je običnije i u tom govoru *nije* (tako je u istočnom govoru i *viditi*, *letiti*, *gdi* mjesto *videti*, *leteti*, *gde*). Istočnjaci govore i *nísam*, *nísi* . . . mjesto i pored *nésam* i t. d.

309. a) Glagol *hòtjeti* ili *htjȅti* (v. §. 119., 131*d*) ima veliko obilje oblika. Zapovjednoga načina i II. pridjeva nema od toga glagola. Sadašnje mu vrijeme glasi: *hòću*[1]) – *hȍćêš* – *hȍćê*—*hòćemo* - *hòćete*—*hòćê*[2]); ovi oblici imaju trajno značenje, a kad treba svršeno, onda se govori *htjȅdnêm*, *htjȅdnêš* ili *htjȅnêm*, *htjȅnêš* (u južnom govoru *ćednem* ili *šćednem*, *ćenem* ili *šćenem*, t. j. *h* ili otpada ili stojeći ispred *ć* pretvara se u *š* kao u *dȁšćêm* od *dàhtati* i t. d., v. §. 93*c*). Ispor. *ćedne*. dan. (1826) 75., 85., (1827) 130., (1828) 140., *ćednu* (1828) 171., *tedne* mil.-obr. 115., *tednu* 178., *htjedne*. prav.-sov. 37., 40., *htedne*. prip. 55., 69. 91., *htenu* 64., *šćenu*. 223. Pored punijeh oblika *hòću*, *hȍćêš* i t. d. nalaze se i kraći, enklitični: *ću*—*ćeš*—*će*—*ćemo* – *ćete* - *ćê*[3]), koji se onako isto upotrebljavaju kao i oblici *sam*, *si* i t. d., samo što ni jedan enklitičan oblik od *hòću* ne može stajati ispred *li* na početku upitne rečenice, kako je na pr. *je* li sve mirno?

b) Kad je sadašnje vrijeme zanijekano, uzima se *ne* s enklitičnijem oblicima: *né ću*, *nê ćeš*, *nê će*, *né ćemo*, *né ćete*, *né ćê* (v. §. 132*b*). U Crnoj Gori i u ostalim onamo krajevima čuje se i *ne hoću*, *ne hoćeš* i t. d., kako je na pr. u pjes. II. 62., 127., III. 339., IV. 6., 54., 163.

c) Prvo pređ. vrijeme glasi *htjȅh*—*htjȅ*—*htjȅsmo*—*htjȅste*—*htjȅše* (nè htjeh—nè htje—nè htjesmo) i *htjȅdoh*—*htjȅde*—*htjȅdosmo*—*htjȅdoste*—*htjȅdoše* (nè htjedoh—nè htjede—nè htjedosmo) i *hòtjeh*—*hòtje*—*hòtjesmo* *hòtjeste*—*hòtješe*. Od ovijeh oblika prvi i drugi jednako su obični, a treći je mnogo rjeđi, i ja za nj imam samo jednu potvrdu: *hotje*. *D*. istor. 254. — U južnijem krajevima mjesto *htjȅh*, *htjȅdoh* govori se *šćȅh*, *šćȅdoh*.

d) Za II. pređašnje vrijeme ima 5 oblika! Evo ih: *hòtijâh*—*hòtijâše*—*hòtijâsmo* (ispor. *hotijaše*. pjes. II. 43., III. 515), *htȉjâh*—*htȉjâše*—*htȉjâsmo* (nè htijâh i t. d., ispor. *tijaše*. pjes. II. 399), *hòćâh*

[1]) O nastavku ovoga oblika v. u bilješki §. 259*c*.

[2]) U Crnoj Gori oblik ovaj glasi *hòtê*.

[3]) U Crnoj Gori oblik ovaj glasi *te*. O razlici među *će* i *ćê* v. §. 132*a*.

—*hòćâše* - *hòćâsmo* (ispor. *hoćaše*. *D.* istor. 45., 3car. 13.33., dan. 5.19., pjes. II. 14., 30., 607., III. 135., IV. 58., 363., *hoćahu*. *D.* istor. 119. pjes., IV. 87., prip. 165.), *šćâh*—*šćáše*—*šćáše*—*šćásmo*—*šćáste*—*šćáhu* (*nè šćâh*, *ne šćáše* i t. d.), *šćàdijâh*—*šćàdijâše*—*šćàdijâsmo*. Ova dva pošljednja oblika Vuk obilno upotrebljava; na pr. *šćaše* mat. 14.5., mark. 3.13., luk. 10.1., *šćasmo*. d. ap. 24.6., *šćadijaše*. mark. 6.48. 7.24., luk. 10.29., *šćadijahu*. luk. 1.59., 11.52., jov. 7.44. i t. d., a u Daničića se često nalazi kraći od ova dva oblika: *šćahu*. istor. 3., 121.. 134., pisma 334., jerem. 5.17., zah. 6.7., nem. 6.9., *šćaše*. istor. 43., 51., 158., pisma 333., 1mojs. 19.14., 37.22., psal. 30.7. Obadva se ova oblika govore i bez *š* na početku: *ćaše*. mil.-obr. 130., pjes. III. 566., IV. 60., 130., 235., *ćahu*. IV. 23.. 152., *ćadijaše*. III. 566; — to se govori mjesto *hćaše* i t. d., a i oblici *šćah*, *šćadijah* postali su od *hćah*, *hćadijah*. (v. §. 93*c*).

e) I. prilog glasi *hòtêći*, a II. *hòtjêvši* ili *htjêvši* (ispor. *tevši*. mil.-obr. 36). I. pridjev *htìo*—*htjèla*; oblici za muški rod *htjeo*, *ćeo*, *šćeo* spomenuti su u §. 106*b*.

f) U Vukovu rječniku nalaze se dva složena glagola od *htjèti*, a oba po istočnom govoru: *zàhteti*, *pròkteti se*, sadašnje im je vrijeme tu zabilježeno *zàhtêm*, *pròktê se* (u južnom govoru bilo bi to *zàhtijêm*, *pròhtijê se*, dakle sadašnje vrijeme u obliku, kakvoga nesloženo *htjèti* nema).

310. a) Glagol *ìti* govori se u neodr. načinu također *ìći*. Ovo je tome glagolu jedini oblik, koji je načinjen od osnove *i*; najviše ih je načinjeno od osnove *id:* sad. vr. *ìdêm*, *ìdêš* i t. d., zapov. način *ìdi*—*ìdimo*—*ìdite*, I. pređ. vrijeme *ìdoh*—*ìde*—*ìdosmo*, II. pređ. vr. *ìđâh*—*ìđâše*—*ìđâsmo*, I. pril. *ìdûći*, II. prilog i I. pridjev tvore se od osobite osnove, koja je nekad bila *šьd* (v. o njoj u §. 119); oblik *ìšâvši* postao je od negdašnjega *šadši* (t. j. *šьdši*) tako, što je naprijed iz drugijeh oblika pristupilo *i* te što je završetak *-dši* prema drugijem glagolima (na pr. *čûvši*, *vìdjêvši* i t. d.) zamijenjen završetkom *-vši*; — oblik *ìšao*—*ìšla* dobio je također na početku *i*, a ono *-šao*, *-šla* postalo je od *šьl*, *šьla* (a ovo od *šьdl*, *šьdla*). Nijesu obični u književnom jeziku oblici *idah*—*idaše* i *idavši*, koji se nalaze u narodnoj jednoj pripovijetki (iz Boke), str. 119., 120.

b) Kad je glagol ovaj složen s prijedlozima *na*, *po*, *pro*, onda *i* stojeći iza samoglasnika prelazi u *j*, te nastaje *nájti*, *pójti*, *prójti* (v. §. 76*a*), a to dalje prelazi u *náći*, *póći*, *próći* (v. §. 64*a*). Tako je i u sadašnjem vremenu nastalo *j* od *i: nâjdêm*, *pôjdêm*, *prôjdêm*, a otud dalje *nâđêm*, *pôđêm*, *prôđêm* (v. §. 68*a*). Tako je i *záći*—*zâđêm*, *izáći*—*izâđêm*, *obáći*—*òbâđêm*, *sáći*—*sâđêm* (samoglasno je *a* u ova zadnja tri onako kao n. pr. u *izàgnati*, *savládati*, v. §. 59). Iz ovih i sličnih

glagola prodrlo je *ć—đ* i u druge; tako je prvobitno *iti* pretvoreno u *ìći*, a tako se govori i *izíći*, *obíći*, *síći*, *uzíći*, *uníći* (o suglasnom *n* u ovom glagolu v. §. 83*a*) i u sadašnjem vremenu *izîđêm*, *òbîđêm* (pored *izîdêm*, *òbîdêm*) i t. d., pače u gdjekojim krajevima govori se i *ìđêm*. Kao u sad. vremenu tako stoji *đ* i u zapov. načinu i u I. pređ. vremenu, n. pr. *náđi*, *póđi*, *náđoh*, *póđoh*, *izáđi*, *obáđoh* i t. d. Tako je i *izíđi*, *izíđoh*, *obíđi*, *obíđoh* i t. d. pored *izídi*, *izídoh*, *obídi*, *obídoh*. Od *otići* (ili *òtîći*) glasi sad. vrijeme, zapov. način i I. pređ. vrijeme također dvojako: *òtîdêm—òtîđêm* i *otídi—otíđi*[1]), ali ima još i treći oblik: *ȍdêm—ȍdêš*, *òdoh—òde—òdosmo*; u tijem dakle oblicima upravo nema korijena, već je samo prijedlog i nastavci (t. j. *od-em*, ispor. *plet-em*.)

c) U južnijem krajevima govori se u neodr. načinu također *ìsti*, *izísti*, *otísti* (*òtîsti*), gdje je *s* prodrlo iz glagola 1. razreda I. vrste n. pr. *plèsti*, *krästi* (otud je prodrlo *s* i u oblike *grèpsti*, *tèpsti* se v. §. 258*b*).

d) Od svih ovih glagola samo *náći* ima II. pridjev, i taj glasi *nâđen* (mislim, da je takav akcent· vidi potvrdu za taj oblik u Vukovu rječ. kod личити.)

e) U pjesmama iz južnijeh krajeva (osobito iz Crne Gore) nalaze se ovaki oblici za I. pređašnje vrijeme: *ne poh* (mjesto: ne pođoh) pjes. I. 362., *doše* (mjesto: dođoše) I. 335., 419., IV. 6., 53., *naše* (mjesto: nađoše) IV. 152., 153. Ispor. *paše*, *sješe* (mjesto: padoše, sjedoše) u §. 254*g*. i *jeh* u §. 311*a*.

f) Akcent se svih ovih glagola dobro razabira iz onoga, što je o njima rečeno; treba dodati, da je u 2. i 3. licu jedn. I. pređ. vremena svuda isti akc., koji je u 1. licu jedn. U II. prilogu i u I. pridjevu stoji u svijeh slabi kratki akc. na samoglasnom, koje je ispred *š*, na pr. *nàšâvši*, *pòšavši*, *dòšao—dòšla*, *izišao—izìšla*, *obàšao—obàšla*[2]) i t. d.

311. a) Osim onoga, što je o glagolu *jȅsti* kazato u §. 254*d*, treba još znati, da mu sadašnje vrijeme ne glasi samo *jȅdêm*, *jȅdêš* i t. d., već također *jêm—jêš—jê—jémo—jéte—jédû*. Ovi su oblici postali od negdašnjih *jedm* i t. d. sasvijem onako, kako je *dâm* postalo od *dadm* i t. d. (v. §. 294). U južnom govoru nalaze se i oblici *ȉjem—ȉješ—ȉje—ȉjemo—ȉjete* (o tijem oblicima v. §. 103) *—ȉjû*; ovaj pošljednji. oblik načinjen je po analogiji prema drugima, prema *ȉjem* i t. d. Ispor. 3. lice množ. *pȉjû*, *vȉjû* prema: *pȉjêm*, *vȉjêš* i t. d. U zapov. načinu govori se ne samo *jȅdi*, već i *jȅđi*, koji je oblik iz velike starine kao i *vȉđi* (§. 283*a*). U I. pređ. vremenu nije samo *jȅdoh*, nego i *jȅh—jȅ—jȅsmo—jȅste—jȅše*; ispor. *uješe* pjes. IV. 240. Vidi u §. 310*e*.

b) Glagol *spȁti* ne ide ni u jednu od navedenijeh vrsta, jer mu se sad. vrijeme, zapov. način i I. prilog tvore po III. ili IV. vrsti

---

[1]) O prijedlogu *ot* mjesto *od* v. §. 42.

[2]) Tako piše Daničić u „Radu" VI. 67.; ali Vuk u rječn. (1852) kod отићи ima *òtišao*.

(spîm—spîš—spî—spímo—spíte—spê, spȉ—spȉmo—spȉte, spéći), a ostali oblici po 1. razredu V. vrste (spȁh—spȁ—spȁsmo, spâh—spâše —spâsmo, spâvši, spȁo—spȁla). Kad je ovaj glagol složen, na prijedlog pada slabi kratki akc. u oblicima, gdje prijedlog dobiva akcent: zȁspîm, zȁspi, zȁspah—zȁspa i t. d.

c) Glagol, kojemu je sad. vrijeme: vèlîm—vèlîš—velî—velímo—velíte—vèlê ima osim njega još samo II. pređ. vèljâh—vèljâše—vèljâsmo[1]); u 1. licu jedn. sad. vremena ima i oblik *vèlju*, koji je manje običan od *vèlîm* (v. §. 259c u bilješki).

d) Ni glagol *grèsti*, koji je običan samo u nekijem krajevima južnoga govora, nema svijeh oblika; sadašnje mu je vrijeme *grèdêm, grèdêš* i t. d., ali pored toga ima i skraćeno *grêm—grêš—grê—grémo—gréte*, u 3. licu množ. samo *grèdû*; II. pređ. vrijeme je *grèdijâh*; i to su mu po svoj prilici svi oblici, što ih ima; Daničić u obl. 65. veli i za neodr. način *grèsti* da mu nema potvrde.

e) Glagol *òbresti* (t. j. ob-resti) ide u 1. razred I. vrste i spreže se sasvijem kao *srȅsti* ili *sùsresti*, (t. j. s-resti, su-s-resti) te ima u I. pridjevu sasvijem po zakonu *òbreo—òbrela*. Prema tome obliku načinjen je neodr. način *òbreti* (ispor. *vrȅti*, *zrȅti*: *vrȅo—vrȅla*, *zrȅo—zrȅla*), a prema takvome neodr. načinu načinjeno je i sad. vrijeme: *òbrîm—òbrîš—òbrî—obrímo—obríte—òbrê*. Drugih ovako načinjenih oblika nema ovaj glagol, koji se govori samo s riječcom *se* (*òbreti se, òbrîm se*).

f) Sasma je neobičan danas glagol *pjȅti*; njega je u svijem oblicima zamijenio glagol istoga korijena *pòjati* (o kojemu v. §. 305a, a kako stoji *pjeti* prema *pojati*, razabira se iz §. 119); potvrda glagolu *pjȅti* ima samo u narodnijem pjesmama ispjevanima istočnijem govorom, i to samo za I. pređ. vrijeme (3. lice množ.: *peše*) i za I. pridjev (ženski rod: *pela*); vidi potvrde u Daničića obl. 83. I Vuk u riječn. ima samo *pȅti*, a *pjȅti* nema; on dodaje do duše i 1. lice sad. vremena: *pêm*, ali toga jamačno u narodu nigdje nema, već je Vuk sam načinio prema sličnijem glagolima, na pr. *smȅti—smêm*.

Složeni glagolski oblici.

312. a) Što smo do sad imali glagolskijeh oblika, sastoje se svi u jednoj jedinoj riječi. Osim njih ima i takvijeh, koji su sastavljeni od dvije ili od tri riječi. Mi ćemo ih ovdje sve navesti i o svakom reći samo ono, što ovdje treba, t. j. što ide u nauk o oblicima, a mnogo koješta trebat će o njima kazati u sintaksi, za to se o tome ne će ovdje govoriti. Za primjer će nam služiti glagoli *čúvati—sačú-*

[1]) Da samo te oblike ima taj glagol, to veli Vuk u riječn. (1818) LV. i u riječn. (1852) kod велим i Daničić u Radu VI. 86., ali ja bih rekao, da ima još i I. prilog *veléći*.

vati, i kako se od njih složeni koji oblik tvori, tako se tvori i od svakoga drugog glagola. — Složeni se glagolski oblici upotrebljavaju za izricanje budućnosti, prošlosti, zapovijedi ili moranja, želje ili mogućnosti, trpnoga (pasivnoga) lika.

b) Budućnost se izriče svezom od neodređenoga načina i enklitičnijeh oblika, *ću*, *ćeš* i t. d.; na pr. *čúvat ću*, *sačúvat ćemo* i t. d. Ovdje treba dodati, da se puni oblici: *hòću*, *hȍćêš* i t. d. za izricanje budućnosti uzimaju samo ispred riječce *li* u pitanjima, na pr. *hoćeš li čuvati?*, za tijem u rečenicama, gdje neodređeni način ostaje neizrečen; na pr. na ovo sada navedeno pitanje bio bi odgovor: *hoću* (razumije se iz pitanja: čuvati). Inače se sveza *hoću čuvati* nalazi samo u pjesmama stiha radi, na pr. već se bojim, *hoćeš poginuti* II. 108., mene *hoće* sirotinja *kleti*. 369. Još treba dodati, da se *i* od neodređenoga načina odbacuje ispred *ću, ćeš* i t. d. svagda, kad se svršuje na *-ti*, dakle *čúvat ću*, *plèst ćeš*, *ozépst ćemo*, *kupòvat ćete*[1]) i t. d.; a kad se neodr. način svršuje na *ći*, onda *i* ne otpada, na pr. govori se: *izíći ću, rèći ćeš*, *pòbjeći ćemo* i t. d. Od oba ova pravila ima u nar. pjesmama izuzetaka stiha radi, na pr. *biti ću*. pjes. I. 40., *biti će* 289., *odvesti će* 532., *nać' ćeš*. 92.. *otić' ćemo* II. 2., *dić' ću* 214.

c) Sveza od neodr. načina i sadašnjega vremena *bȕdêm*, *bȕdêš* sasma je neobična u književnom jeziku, ali se nalazi u narodnom govoru južnijeh krajeva; ispor. kad *budemo* sad na sretni put *krenuti* i onoj prijateljskoj kući *doći*, da pazi svaki svoj red, svoju čast, svoju dužnost i obraz. kovčež. 58. Običnija je ova sveza samo od glagola *dȁti*, *htjȅti*, *ìmati*, *mòći*, *smjȅti*, *znȁti*; ti su se glagoli s *bȕdêm* sasvijem srasli u jednu riječ, koja se ne rastavlja. Te sraslice glase: *dȁdbudêm*, *htjȅdbudêm*, *ìmadbudêm*, *mȍgbudêm*, *smjȅdbudêm*, *znȁdbudêm*. Vidi se dakle, da je *i* od neodr. načina svuda otpalo, a u *moći* da je *ć* ispred *b* prešlo u *g* (v. §. 72*a*). Dodati treba, da se sve ove sraslice upotrebljavaju samo u zavisnijem rečenicama, na pr. ako htjedbudem, kad imadbudem, tko mogbude i t. d.

d) Sveza *budem čuvao, budeš sačuvao* i t. d. također služi za izricanje budućnosti, ali opet samo u zavisnijem rečenicama.

313. a) Prošlost se izriče ne samo I. i II. pređašnjim vremenom (na pr. *čúvah* i *čûvâh*), već također svezom od I. pridjeva i enklitičnijeh oblika *sam—si* i t. d., na pr. *čuvao sam, sačuvao si*, *čuvala je* i t. d. Mjesto *sam, si* dolaze puni oblici *jèsam, jèsi* i t. d. samo u slučajevima, kad se upotrebljavaju u budućem vremenu oblici *hòću—hȍćêš* i t. d. (v. §. 312*b*), dakle na pr. *jesi* li *čuvao?* — *jesam*. U pjesmama dolaze takovi oblici stiha radi: *jesam bio* svoje roditelje. II.

1) Ovo se ovako piše, ali se izgovara: *čúvaću, plèšćeš, ozépšćemo, kupòvaćete* i t. d.; v. §. 34*b*, 92*b*, 96.

90., *jesi* sinoć riječ *govorio*. 132. — Kad se 3 lice *je* nađe pored riječce *se*, onda se vrlo rado *je* izostavlja[1]). Na pr. a kako *se* god *bojao* njega, tako *se bojao* i njegova momka. dan. (1828). 206., koja *se htjela* pokazati. gal. 3.23., *odrekao se* vjere. 1tim. 5.8., него *се ухватио* зањ. posl. 82., како *се* Арнаутин *ожегао*. 153., mnogo *se trudio*. prav.-sov. 6., kao što *se zvao*. 7., *govorilo se* i to. 49., užički *se* vladika *pisao* ahilski. *D.* istor. 23., kaže, da *se vjenčao*. 49., tako *se dokazivalo*. 251., jaram, u koji *se* sam Hristos *zapregao*. pisma 15., na jutrenji se čita što *se zbilo*. 134., koji *se pokajao*. 258., u koga *se našla* čaša. 1mojs. 44.16., zaista *se doznalo*. 2mojs. 2.14., da ti *se javio* Gospod. 4.5. — Ali dosta često i u Vuka i u Daničića stoji *je* iza *se*. Na pr. slabo se *je tražio* krvnik. riječn. (1852) kod глоба., ali se *je* sad opet oporavila. kod Мачва, opet se *je događalo*. kod хајдук., u školi se *je učilo*. kod школа., budući da se *je pogovaralo*. prav.-sov. 83., opet se *je umio* i njega oprostiti. *D.* istor. 27., on se *je* sada *sakrio*. 2car. 17.9., s kim se *je dogovarao*. is. 40.14., *uklonio* se *je* od njih. os. 5.6. — O izostavljanju riječce *sam*, *si*, *je*, *smo*, *ste*, *su* u ovome složenom obliku vidi u §. 592.

b) Pomenuta u pređašnjemu §-u pod *d* sveza *bùdêm čúvao*, *bùdêš sačúvao* i t. d. služi često i za izricanje prošlosti, ali samo u zavisnijem rečenicama.

c) Prošlost se izriče i svezama, koje se sastoje od II. pređašnjega vremena glagola *bìti* i od I. pridjeva, na pr. *bìjâh čúvao* ili *bjềh čúvao*; također se može složiti složeno prošlo vrijeme s rečenijem pridjevom, na pr. *bìo sam čúvao*, *bíla sam čúvala* i t. d. Obje ove sveze često znače prošlost, koja je bila prije koje druge (to je t. zv. pluskvamperfekt), ali često znače one na prosto prošlost onako, kao i sveza *čuvao sam*.

d) Prošli događaji, za koje se ne zna upravo, jesu li se ili nijesu dogodili, izriču se svezom budućega vremena i I. pridjeva, na pr. *bìt ću čúvao*, *bìt ćeš sačúvala* i t. d. — Za događaje isto takove služi i (veoma rijetka) sveza *bùdêm bìo čúvao*, *bùdêš bìo sačúvao* i t. d.

e) I tako imamo evo pet različnijeh sveza, kojima se izriču prošli događaji; možemo ih zvati I., II. i t. d. složeno prošlo vrijeme onijem redom, kojim smo ih ovdje naveli.

314. a) Mi smo već u §. 251*b*. vidjeli, da se 3. lice jedn. zapov. načina obično tvori tako, da se uzme to lice sadašnjega vremena s riječju *nềka* ili *nềk*, na pr. *nềka čûvâ*, *nềk sàčûvâ*. Ovako se tvori i 3. lice množ. zapov. načina, na pr. *nềk čúvajû*, *nềka sačúvajû*. Vidjeli smo ondje također, da se i 1. lice množ. zapov. načina često opisuje,

[1]) U ovakom položaju može se izostaviti i onakovo *je*, koje nije dio sveze na pr. *čuvao je;* tako imamo: poviče, da *se* bolje predati nego da gore. dan. (1834) 38., bolje *se* pošteno skriti no sramotno prikazati. posl. 26.

t. j. pored *čûvâjmo, sàčûvâjmo* govori se i: *dà čûvâmo, da sàčûvâmo.* Mjesto *da* uzima se kašto i ovdje *nèka*; na pr. a oni rekoše: ti si nam život sačuvao; *neka nađemo* milost pred gospodarem svojim, da budemo robovi Faraonu. *D.* 1mojs. 47.25. I 1. lice jedn. može imati *neka:* nemoj me pogrepsti u Misiru, nego *neka ležim* kod otaca svojih. *D.* 1mojs. 47.30., pa onda reče Samson: *neka umrem* s Filistejima, sud. 16.30. Pače i 2. lice jedn. može se kašto ovako opisati: *neka znadeš*, da ih ljubit ne ćeš (t. j. *znaj*). pjes. II. 469.

b) Riječ *nèka, nèk* (s otpalijem *a*, v. §. 56*a)* za cijelo je postala od *nehaj*, a to je 2. lice jedn. zapov. načina od glagola *nehati* (nechati), koji se nalazi u nekim slavenskim jezicima i znači: *puštati* (pustiti), ali je sasma nejasno, za što je *h* prešlo u *k* i za što je na kraju *j* otpalo. Sigurno je, da pomenuta riječ upravo znači: *puštaj* (pusti). To se dobro razabira iz ovijeh primjera: kad žanješ ljetinu svoju, ako zaboraviš koji snop na njivi, ne vraćaj se, da ga uzmeš, *neka* ga došljaku, siroti i udovici; — kad treseš masline svoje, ne zagledaj granu po granu, pošto otreseš, *neka* došljaku, siroti i udovici; — kad bereš vinograd svoj, ne pabirči, pošto obereš, *neka* došljaku, siroti i udovici. *D.* 5mojs. 24. 19—21. Vuk u riječn. (1852) kod нека ima ovaj primjer: A. odoše goveda u livadu. B. *neka* ih! Svuda bi se ovdje mjesto *neka* moglo reći i *pusti*; pa tako i *nèka čûvâ* upravo znači: pusti, da čuva; vidi u sintaksi, §. 583*d.* — Kad je zapovjedni način zanijekan, može se u sva tri lica reći na pr. *nè čûvâj, nè čûvâjmo, nè čûvâjte.* Ali pored toga se često govori i složeno: *nèmôj čúvati, nèmôjmo čúvati, nèmôjte čúvati.* Mi smo vidjeli već u §. 100*a*, kako je *nèmôj* i t. d. postalo od *ne mozi* i t. d., a ovdje ćemo reći, da *ne moći* (čemu je *ne mozi* zapov. način) dosta često znači: *ne htjeti*, na pr. kad se reče: ja *ne mogu* u to pristati, to je kao: ja *ne ću.* Tako dakle i: *ne mozi* (nemoj) *čuvati* znači isto, kao da se reče: ne *htij*[1]) čuvati.

c) Kad se kome što zapovijeda, to je za nj moranje u sadašnjosti ili u budućnosti; kome se veli: *čûvâj*, on *mora čuvati* ili sada odmah ili u budućnosti. Ali misao sa sobom često donosi i moranje u prošlosti, a to je, kad se hoće reći, da je tko šta morao nekad učiniti, a nije učinio. To se moranje izriče svezom I. pridjeva od glagola *bìti* i neodređenoga načina onoga glagola, koji znači radnju, koja se morala učiniti; na pr. *bio čuvati, bila sačuvati*; to znači: morao si (morala si), bila ti je dužnost čuvati. Ova se sveza nalazi samo u 2. licu.

315. a) Želja ili mogućnost izriče se osobitim složenim oblikom, koji se zove pogodbeni način (kondicional), jer se mnogo upo-

[1]) Ovoga zapov. načina nema danas (v. §. 309*a*), ali se dosta često nalazi u starijeh pisaca, pa ga i mi ovdje za nevolju možemo uzeti.

trebljava u pogodbenijem rečenicama; a slaže se tako, da se uzme I. pridjev s I. pređ. vremenom glagola *bìti*. Imamo na pr.

čúvao (čúvala, čúvalo) *bih*
čúvao (čúvala, čúvalo) *bi*
čúvao (čúvala, čúvalo) *bi*
čúvali (čúvale, čúvala) *bismo*
čúvali (čúvale, čúvala) *biste*
čúvali (čúvale, čúvala) *bi*.

Tako isto i: *sačúvao* (sačúvala, sačúvalo) *bih* i t. d.; kad je zanijekano, onda je: *nè bih* čuvao, *nè bi* čuvao, *nè bismo* čuvali i t. d.

b) Odavde se vidi, da sva lica drugoga dijela sveze onako glase kao I. pređ. vrijeme glagola *bìti* osim 3. lica množ., koje ne glasi *bìše*, nego *bi*. Ali u nar. pjesmama nalazi se *bi* također mjesto *bismo* i mjesto *biste*; na pr. mjesto *bismo:* lasno *bi* se, brate, iženili. pjes. II. 43., da *bi*, majko, stekli prijatelje. 375., što *bi* sade, brate, učinili. III., 14., da se, braćo, u so prometnemo, ne *bi* Turkom osolili ručka. 196., ne *bi* l' i mi uz njih preživljeli. IV. 143., da ložimo, vojsku *bi* grijali. 243., činili *bi*, što je nama drago. 466., — mjesto *biste*: ne *bi* l' mene, braćo, osvetili. III. 92., pak trčite u selo Topolu, ne *bi* l' Crnog pogubili Đorđa. IV. 146. Ovako se kašto nalazi i u Vuka: požalite narod ovaj i gledajte, da *bi* ga izbavili. prav.-sov. 68., kad oni tako mogu reći, za što i mi ne *bi* mogli? drž.-izd. II. 137., onda mi ovdje ništa drugo ne *bi* novo našli. III. 33. U Daničića ovakijeh primjera nijesam našao.

c) Što nijesmo na oblike glagola *bìti* u navedenoj svezi metnuli akcente, to znači, da su enklitični; dakle kad se reče na pr. *čúvao bih*, tu je akcent samo na *u*, kao i kad rečemo *čúvao sam*, *čúvat ćeš* i t. d. Ali se rečeni oblici mogu upotrebljavati i kao neenklitični, t. j. mogu stajati na početku rečenice i stajati iza veznika *i*; na pr. kad bi koji to učinio, *bi* ga pogubili. riječn. (1852.) kod селам., zapitaju ga, dali bi se mogao naći, a on im odgovori: *bi*, za što ne bi? kod Сибињанин Јанко., da nije Bog bio sa mnom, *bi* me za cijelo otpustio prazna. *D.* 1mojs. 31.42., da na njima jednako ostasmo. *bismo* se spasli. is. 64.5., čini mi se, *bi* mi bolje bilo. pjes. II. 32., čini mi se, *bi* za tebe bila. III. 89., *bi* rekao i *bi* se zakleo. 242., *bi* on tvoju izgubio glavu. IV. 97., *bi* nagnali svoje dobre konje. 248., *bi* se na srebrnoj pari okrenuo. posl. 14., da nije kršten, *bi* valjalo od njega meso jesti. 52.

d) U 1. licu pogodbenoga načina mjesto *bih* može stajati i oblik *bisam*, koji je načinjen prema *bismo*, kao što se govori *jèsam* prema *jèsmo*. Primjeri: kad *bisam* koga zamolio za pomoć, svi bi mi odgovorili. dan. (1827) 130., da *bisam* se sačuvao. mil.-obr. predgovor.

ako *bisam* te i ja zvao. 121., kad *bisam* štampao sve pesme, koje imam, jamačno bi bilo još pet ovoliki knjiga. pjes. (1833) XXXV., kad *bisam* po svojoj volji počeo popravljati, ne *bisam* znao, gde bi se ustavio. drž.-izd. II. 377., sve *bisam* ti svate ostavio. pjes. III. 504. — Ovo se *bisam* mjesto *bih* nalazi i ondje, gdje nije drugi dio pogodbenoga načina: rada *bisam*[1]) u poode majki. pjes. I. 211.

e) Pogodbeni način za prošlost izriče se ponajviše onako kao i za sadašnjost; sveza na pr. *čúvao bih* služi i za jednu i za drugu. Mnogo rjeđe nego li sveza *čuvao bih* (I. pogodbeni način) nalazi se sveza *bio bih čuvao* (II. pogodbeni način), koja služi samo za prošlost. A samo u južnijem krajevima govori se sveza na pr. *šćâh čúvati, šćáše čúvati* i t. d.

f) Mogućnost se izriče i ovakijem svezama: (*da) bih znao čuvati*, (*makar*) *znao čuvati;* bez veznika ove se sveze ne nalaze.

316. a) Trpni lik (pasiv) izriče se dosta često svezom: *čûvâm se, čûvâš se* i t. d., o kojoj vidi u §. 474*c*. U sadašnjosti izriče se svezom *bîvâm sàčûvan*, *bîvâš sàčûvâna* i t. d. (u ovoj svezi čini se da ne dolazi pridjev od trajnoga glagola), a kašto i svezom *bȕdêm čûvân* (*sàčûvân*); za tijem svezom: *sàčûvân sam.*

b) Za trpno stanje u prošlosti ima nekoliko sveza:

1. *čûvân sam*, *čûvâna si*, *sàčûvân je* i t. d.
2. *bȕdêm sàčûvân*, *bȕdêš sàčûvâna* i t. d.
3. *bȉh čûvân*, *bȉ čûvâna*, *bȉše sàčûvâni* i t. d.
4. *bȉjâh* ili *bjȅh čûvân, bȉjâše* ili *bjȅše sàčûvânâ* i t. d.
5. *bȉo sam čûvân*, *bíla sam čûvâna*, *bíli su sàčûvâni* i t. d.
6. *bívao sam sàčûvân, bívala si sàčûvâna* i t. d. (ni u ovoj svezi ni u onoj, što iza nje dolazi, čini se da se ne uzima trajan glagol).
7. *bîvâh sàčûvân*, *bîvâše sàčûvânâ.*

c) Za trpni lik u budućnosti imamo ove sveze:

1. *bȉt ću čûvân*, *bȉt ćeš sàčûvâna* i t. d.
2. *bȕdêm čûvân*, *bȕdêš sàčûvâna* i t. d. (ova se sveza nalazi samo u zavisnijem rečenicama).

d) Zapovjedni način trpnoga lika izriče se svezom: *bȕdi čûvân*, *bȕdite sàčûvâni* i t. d.

e) Za pogodbeni način trpnoga lika uzima se sveza: *bȉo bih čûvân*, *bíla bi sàčûvâna* i t. d., *bívao bih sàčûvân* i t. d.

f) Želja u trpnom liku izriče se svezom: *bȉo čûvân*! *bíla sàčûvâna*! i t. d.

[1]) U svim ovim primjerima Vuk piše rastavljeno: *bi sam*, ali nije potrebno rastavljati. — Vrijedno je dodati ovdje primjer: ne *bi* l' *smo* ga ufatile. pjes. I. 397., gdje je oblik *bismo* rastavljen riječcom *l' (li).*

*

TVORBA RIJEČI.

U opće o tvorbi riječi.

317. a) Kako u svim drugim srodnim jezicima tako se i u hrvatskome ili srpskom riječi sastoje u dvome: u korijenu i u nastavku (jednome) ili u nastavcima (ako ih je više od jednoga). Tako na pr. u riječma *bèrêmo* (1. lice množ.), *bèrâč*, *beràčica* korijen je *ber*, a nastavak je u prvoj *-emo*, u drugoj *-ač*, u trećoj su dva nastavka: *ač* i *ica* jedan do drugoga. Ovdje treba najprije reći, što je korijen, što li su nastavci: korijen je onaj dio riječi, u kojemu je glavno njeno značenje, a nastavci su onaj dio, koji značenje korijena nečemu pridijevaju, za nešto ga vežu (Daničić, osn. 1).

b) Mi smo već u §. 119. vidjeli, da ima dosta korijena, kojima se samoglasnik po pravilu mijenja, t. j. previja se. Prijevoj donese kašto sa sobom, te od korijena ostane samo jedan glas; na pr. u riječi *prî-d* korijen je samo *d* (jer je *pri* prijedlog, dakle druga riječ). Ovo se događa kašto i bez prijevoja; takva je riječ na pr. *sà-g-nu-ti*, gdje je korijen samo *g*, a nekad je bilo *gъb*, pa su ova druga dva glasa otpala (v. §. 119). Ovaki su primjeri u jezicima sasma rijetki, a još su rjeđi, gdje su glasovne mijene sa sobom donijele, te je u kojoj riječi korijena sasvijem nestalo. Takav primjer imamo u riječma *ȍdêm, ȍdoh* (v. §. 310*b*), gdje ni jedan glas ne pripada onome, što riječi daje glavno značenje, t. j. korijenu; tako je i *doše* (mjesto *dođoše*, v. §. 310*e*); takove su i enklitične riječi *ga, mu* (pored *njèga, njèmu*), gdje su ostali samo padežni nastavci.

c) Češće se nalazi u jezicima to, da u riječi imamo sam korijen bez nastavaka. Tako na pr. nikakvoga nastavka nemamo danas u nominativu jedn. riječi kao *plôt, grȍb*, ali je bio nekad, i to u vrijeme, dok se govorilo *plotъ, grobъ*, t. j. ъ je bio nastavak. Bez nastavka je 2. i 3. lice jedn. I. pređ. vremena, na pr. u *dȁ, stȁ, pî* i t. d., ali poredbena gramatika dokazuje, da su i ti oblici nekad imali svoje osobite nastavke, koji su otpali (v. bilješku §. 272).

d) Jedne su riječi izvedene od svojih korijena neposredno, t. j. korijen se veže neposredno s nastavkom, na pr. *bèr-âč* od kor. *ber*, *grȍb* (t. j. grob-ъ) od kor. *greb* i t. d. Druge opet riječi ne postaju od korijena neposredno, već od drugih gotovih riječi; na pr. *beràčica* je izvedeno od *ber-ač*, a ne od kor. *ber* neposredno, tako i *grôblje* od *grȍb*, a ne od kor. *greb* neposredno. Tako i glagoli na pr. *daròvati*, *grebènati* nijesu izvedeni neposredno od korijena *da*, *greb* (kao što su *dȁti*, *grèpsti*), već od gotovijeh riječi *dâ-r*, *grȅb-ên* i t. d. — Za riječi, koje ne postaju neposredno od korijena, treba upravo reći, da su izvedene od osnova drugijeh riječi, a ne od njih samijeh, n. pr. *beràčica* od osnove riječi *bèrâč*, *daròvati* od osnove riječi *dâr* i t. d. Mi znamo, da na pr. genitiv *beráča*, dativ *dâru* ne postaje od nominativa *bèrâč*, *dâr*, već od osnova, koje se u ove dvije riječi slučajno slažu s nominativom. Za to ćemo reći za riječ na pr. *pòlj-skî* da je izvedena od osnove riječi *pȍlje* (t. j. *polj*), a ne od same te imenice i t. d. Ako se kad reče, da je na pr. *daròvati*, *grebènati*, *pòljskî* izvedeno od riječi (imenica) *dâr*, *grȅbên*, *pȍlje*, to je samo kratkoće radi.

318. a) Što se tiče značenja, korijeni su od dvije vrste; jedni znače radnju ili stanje, takvi su na pr. *ber, da, greb, krad, pi, plet, sta* i t. d., oni se zovu glagolski (ili verbalni) korijeni, i od njih postaju ne samo glagoli, već i druge riječi; na pr. *bèrâč*, od kor. *ber*, *dâr* od kor. *da*, *kràdljiv* od kor. *krad*, *pȋvo* od kor. *pi*, *stân*, *stȁr* od kor. *sta* i t. d. Drugi su opet korijeni zamjenički (ili pronominalni), od njih su postale zamjenice (na pr. *jâ*, *tȋ*, *tâj*, *òvâj*, *ònâj*, *štȍ*, *kòjî*) i druge gdjekoje riječi (na pr. prilozi *tû*, *óvdje*, *kȁmo*, *kàda* i t. d.). Glagolskijeh korijena i riječi od njih postalijeh ima mnogo i mnogo više nego li zamjeničkijeh korijena i njihovijeh riječi. Vrlo mnogijem riječima ne može se u jednome samom jeziku ili u nekoliko njih odrediti korijen, koji bi se nalazio u kojemu prostom glagolu (t. j. u takovom, koji sam nije izveden od druge koje riječi), ali ako bolje potražimo, naći ćemo takav korijen u drugome kojem jeziku. Tako na pr. riječima *dôm*, *rúka* nema korijena u slavenskijem jezicima, ali se prvoj nalazi u grčkom prostom glagolu δέμω, koji znači »gradim«, a drugoj u litavskom glagolu *renku*, koji znači »kȕpîm«. A kad to znamo, onda je jasno, da je *dôm* ono, što je sagrađeno, a *rúka* (u starom jeziku *rąka*) ono, čim se kȕpî. Ali opet ostaje dosta veliko množtvo riječi, kojima takvoga korijena ne možemo naći ni u jednom indoevropskom jeziku, i to s razloga, što se ni u jednom nije sačuvao onaki glagol. Za takove riječi ne možemo reći, što im je temeljno značenje; takve su na pr. *bȉstar*, *gláva*, *gòra*, *krȋv*, *mâlî*, *pȍlje*, *vô*, i t. d. Ovo je uzrok, te se za mnoge od takovijeh riječi ne može znati, dali im ovaj ili onaj glas pripada ko-

rijenu ili nastavku. Za riječ *gláva* zna se na pr. u poredbenoj gramatici, da je postala od *golva* (v. §. 47*a*), ali se ne zna, je li korijen *gol* ili je *golv*, je li nastavak *-va* ili samo *a*.

b) Mnoge riječi tuđice svršuju se jednako kao i domaće, ali bi pogrješka bila, kad bi se za ono, što je u domaćih nastavak, reklo da je nastavak i u tuđih. Za to mi pri nastavku na pr. *or* ne ćemo navesti riječ *čȍpor* (madž. csopor) niti ćemo navesti *ràčûn* (tal. razione) niti *klȉsura* (grč. κλείσουρα) pri nastavcima *un, ura* i t. d.

Nastavci u imenica.

319. a) *a* imamo u: gȕba (ono, što čovjeka gubi, od čega gine), klȁda, mȕka, múka, prȋtka (t. j. pri-tъk-a od korijena, koji je u *tàknuti*), rúka, ròsa, rȉba, srijèda, škrȉpa, tȑka, žèna i t. d. Iz ovijeh se primjera vidi, da je značenje riječi, što ovamo idu, različno, a različan im je i akcent. Slažu se u tome, što im se nastavak veže neposredno s korijenom.

b) *(a)c*[1]) se često veže s korijenom, i riječi tako postale ponajviše znače onoga, koji što čini (»činitelja«), rjeđe ono, što se čini. Na pr. bòdac (koji bode), dònosac, grábac (t. j. grabljenje), hȉtac, hòdac, hròpac, kòsac, làžac, lòvac, plátac, ronac, ùdarac i t. d. — Još se češće nastavak ovaj veže s osnovama drugijeh riječi, i tako nastaju imenice, koje znače što umanjeno, na pr. brȁtac, hljȅbac, húmac, ìzvorac, klȉnac, kòlac (izvedeno od negdašnje riječi *kol*, pa se zaboravilo, da je u kòlac značenje umanjeno), krȕšac, staràčac, stòlac (upravo: umanjeni stô), zúbac i t. d. Druge opet ovake riječi znače, otkle je tko, na pr. Biògradac, Hèrcegovac (kao da se zemlja zove »Hercegova«), Kȍsovac, Maćedónac (kao da se zemlja zove »Maćedona«), Ogulínac, planínac, pòsavac (čovjek iz Posavine, pa kao da mu se zemlja zove »Posava«), Sarajévac, Smȅderevac, Srijèmac, Varaždínac, zàgorac (kao da se zemlja zove »zagora«) i t. d. U mnogo slučajeva služi nastavak *(a)c*, da se od pridjeva načini imenica, na pr. bijèlac, bȑzac, grebénac (izvedeno od II. glag. pridjeva i znači »ono, što ostaje na ogreblu, kad se ogreblje kudjelja ili lan«), krívac, lȁkomac, mudàrac, skúpac, slijèpac, stȁrac, studénac, svétac, žívac i t. d. Tako postaju imenice i od pridjeva, što se svršuju na *av, iv, ov*; na pr. čȕpavac, ćȅlavac, gȕbavac, kràdljivac, làžljivac, pojèdljivac, bȕkovac (bukova palica), cȁrevac, ćȅsȃrovac, hràstovac (hrastova palica), Vȕkovac i dr. — Postaju i od glagolskijeh pridjeva I. i II., na pr. čúvalac, dávalac, hvàlilac, kȕdilac (u Vuka: kùdilac), prȁtilac, prélac, rȁnilac, sjèdilac, tkálac, tȑgalac.

[1]) Zagrađeno *a* ovdje i dalje znači: pomično *a*.

ubívalac, ùstalac, vládalac i t. d.,—òbrukanac, prebránac, rezánci, sijánac, trgánci, tȑpanac, znȃnac, žgánci. — Isti se nastavak nalazi još i u dosta drugijeh riječi, kojima se korijenu značenje ne zna: glúmac, kòbac, lísac, lònac, pȃlac, prásac, vrábac, žȃlac i t. d. — Akcent riječi prve čete ponajviše se upravlja po glagolu, s kojim je u svezi; na pr. bòdac: bòsti, lòvac: lòviti, dònosac: dònosîm i t. d., a u riječî druge čete ponajviše je onaki, kakav je u onijeh, iz kojih su izvedene; na pr. krȕšac: krȕh, izvorac: ìzvor, húmac: (hȗm) húma i t. d. U trećoj se četi drži akcent sad temeljne riječi, na pr. Kȍsovac : Kȍsovo, zàgorac : zàgôrje, (ovdje je *o* dugo poradi dva suglasnika, što za njim stoje, v. §. 122*b*), Varaždínac : (Varàždîn) Varaždína, — sad stoji slabi kratki akcent na slogu drugom od kraja bez obzira na akcent temeljne riječi; na pr. planínac, Maćedónac, Smederévac (pored Smȅderevac). — Spomenut ćemo ovdje još osobito riječi *òtac* i *strîc*, kojima se već davno i davno zaboravilo iskonsko umanjeno značenje, te se govore, kao da nijesu umanjene; ali u vrlo staro doba govorilo se po svjedočanstvu nekih srodnih jezika *otъ*, gen. *ota* i t. d.; a što se tiče riječi *strîc*, ona je nekad glasila *strij*, gen. *strija* i t. d., pa je otud izvedeno *strijac*, gen. *strijca* i t. d. Po onome, što nam je poznato iz §. 77*c*, prešlo je *ij* u genitivu u *ī*, dakle *strijca* u *stríca*, a onda je prema takvome genitivu načinjen nominativ *strîc*, i tako su se oblici *strijac—strijca* izgubili. Još treba ovdje dodati, da je u staro doba ispred *c* u riječî s ovijem nastavkom stajao glas ь, a ne ъ, i za to imamo na pr. *lúčac*, *krȕšac*, *ròžac*, gdje je *č*, *š*, *ž* po zakonu postalo od *k*, *h*, *g*, jer ovi glasovi treba tako da se pretvaraju ispred ь; ali opet ima nekoliko riječi bez ove promjene, na pr. *bògac*, *glùhac*, *kúkac*. Ove su i slične riječi načinjene u novija vremena, kad se već zaboravio onaj zakon o pomenutom pretvaranju suglasnika (v. §. 47*a*).

c) (*a*)*č* u mjesnijem imenima: Bòrač, Bȉrač, Gȃrač, Lijèvač, Únač.

320. a) *āč*[1]) ponajviše se veže s glagolskijem osnovama i naznačuje činitelja one radnje, koju glagol znači. Na pr. bèrâč, bòdâč, brìjâč, gùdâč, igrâč, izmišljâč, kòpâč, kòvâč, òrâč, otìmâč, poslòvâč, provaljìvâč, vèzâč, vikâč, zasjèdâč i t. d. Gdjekoja od ovakijeh riječi znači kakvu stvar, na pr. dočèkâč (»na dovratniku ono, za što se zamiče skakavica«), obrèzâč (gvožđe, kojim režu čizmari kožu), ogȑtâč (»ono, čim se ogrće«), pokrìvâč (čim se tko pokriva), uvijâč (t. j. cigara) i dr. Rijetko se veže *āč* s imeničkijem osnovama: kòlâč, rògâč, ubràdâč i dr. Drukčijega akcenta, nego li je u ovijem primjerima, nemaju riječi s ovijem nastavkom.

[1]) Znak duljine na samoglasnom od nastavka znači, da je to samoglasno dugo u svijeh riječi s tijem nastavkom.

b) *ača* se združuje s osnovama različnijeh riječi i znači stvari, koje s tijem riječma u kakvomgod savezu stoje. Na pr. dȑljača, gȕžvača, ispìrača, povèzača, pokrìvača, prostìrača, sapinjača, vìjača,—kìjača, kòpljača, misirača, prègača, sumpòrača, tanjìrača, — bjèlača, ìvanjača, krȁvljača, večérnjača i t. d. Slabo se među ovakijem riječima nalaze takove, koje znače životinje ili čeljad, kao na pr. kȑmača, narìkača, tumàrača, udàvača. Osobito se rado nastavak *ača* veže s osnovama pridjeva na *ov*, koji su izvedeni od kakve imenice, što znači biljku. Riječi sa završetkom *ovača* ponajviše znače palicu ili rakiju od one biljke, koja je u osnovnoj riječi sadržana. Na pr. brȅzovača (palica), glògovača (palica), jȁbukovača (rakija), lȉpovača (palica), ljèskovača (palica), òskorušovača (palica i rakija), smrȅkovača (u Vuka: smrèkovača, palica i rakija), trȅšnjovača (palica i rakija), tȑskovača (palica) i dr. Rijetka su drukčija značenja: lȕkovača (hljeb umiješen s lukom), mȁkovača (u Vuka: màkovača, pita od maka), tȑnovača (neka šljiva), hràstovača (lađa od hrastova drva, ali i: hrastova palica); ispor. još kòmovača (komova rakija). Akcent u onijeh imenica, koje su izvedene od pridjevnijeh osnova, drži se ponajviše osnovne riječi, a u drugijeh je slabi kratki na slogu trećemu od kraja. Vidi nastavke *jača*, *ovača*.

c) *ačina* je često u riječi, koje znače što uvećano, na pr. junàčina, ludàčina i t. d., o njima će se govoriti pri nastavku *ina*. A ovdje će se navesti riječi, koje ne znače ništa uvećano, već kakvu stvar ili radnju oko onoga, što izriče osnovna riječ. Imamo: deràčina (plijen, kad koga oderu), kovàčina (opiljci od gvožđa, kad se kuje), mjeràčina (mjerenje), odmetàčina (kad se tko odmetne), premetàčina (kad što premeću tražeći), prosjàčina (prosjačenje), skitàčina (skitnja), zagledàčina (kad idu gledati djevojku); — mrtvàčina znači: trošak za mrtvoga, a grijàčina: novci za grijanje.

d) *ăčka* nalazi se samo u riječi: ìgrâčka, pljùvâčka, prikivâčka (»komad kože, što se metne na peticu te se utvrdi klincima«).

e) *ăć* je sasma rijedak nastavak; imamo ga u imenica: glùhâć, gòlâć, pùhâć i u druge dvije, koje se još rjeđe govore od ovijeh. Vidi nastavke *bać* i *dać*.

f) *aća* nalazi se samo u riječi: mòkraća.

g) *ăće* u glagolskijem imenicama, na pr. pokláće, vidi pri nast. *2je*.

h) *ăd* dolazi u zbirnijem imenicama, koje su ponajviše životinje i čeljad, rijetko stvari. Na pr. blȉznad, jȁrâd, jȕnâd, pȉlâd, prȁsâd, tȅlâd, ùnučâd (*č* mjesto *k* zavučeno iz: ùnuče, gen. ùnučeta), — bȕrâd, dȑvljâd (*lj* uzeto iz druge zbirne imenice: dȑvlje). Koje od ovijeh riječi imaju dva sloga, akcent im je svima isti, a tri sloga ima (osim ùnučâd) samo još nȁzimâd. Vidi nastavak *ćad*.

i) *ăd(a)k* nalazi se samo u: krivádak, krnjádak, truhládak.

j) *adžija* imamo u nekoliko riječi kao: djelàdžija (onaj, koji dijeli), lȁrmadžija, magazàdžija, pȁradžija (»koji na par radi drugim majstorima«), pljȁčkadžija, provodàdžija, trȍšadžija i u još dvije tri druge. Vidi nastavak *džija*.

k) *āg* samo u: kȑčâg, šiprâg. Vidi nast. *ljag*.

l) *aija* samo u: ludàija (lud čovjek, u pjesmi), pustàija.

m) *āj* upravo glasi *ěj*, pa se *ě* iza nepčanijeh suglasnika pretvara u *a* (v. §. 102); veže se s glagolskijem osnovama. Riječi s tijem nastavkom znače kakvu radnju ili stvar. Na pr. dȍgađâj, nȃmještâj, nȃraštâj, ȍbičâj, ȍkršâj, ȍproštâj, pȍmišljâj, pȍrođâj, pȍvraćâj, slȕčâj, zȃvičâj (upravo ono: na što se čovjek navikao). Rijetko je glagolska osnova bez prijedloga: mjȅšâj, rȍđâj, vȑšâj. Ovakove i slične riječi zavele su narod, te je *a* u *âj* stao osjećati kao pravo *a* od iskona, koje nije postalo od *ě*, i tako su nastale riječi: ȕzdisâj, zȃlogâj. Riječ nȃručâj nije izvedena ni od kakve glagolske osnove, već prema imenici náručje.

n) *aja* dolazi u riječi različna akcenta i značenja: na pr. domája, kvȑgaja (neka kruška, po kojoj su male kvrge), mješája (koji mijesi), perája (čekinje u svinje), prèkaja (»vodenica, u koje daske na kolu stoje poprijeko«), suđája, šȕrnaja i još nekoliko drugih manje običnih riječi.

o) *aje* samo u: ležáje.

p) *ajica* se veže s osnovama glagolskim, imeničkim i pridjevnim te tvori imenice, koje ponajviše znače stvari, rijetko čeljad. Primjeri: bjelàjica (bijela čarapa), držàjica (držalica u motike, u čaše, bokeljska riječ), izdajica, mješàjica (žena, koja mijesi hljeb; ispor. mješája), mlakàjica (toplo vrijeme), peràjica (ogreblo za lan od svinjske peraje ili od gvožđa), plazàjica (gdje se drva otiskuju niz brdo), stapàjica (onaj štap — ili stap, v. §. 94*a* — kojim se prepira skorup), stežàjica (petica na vratima), tulàjica (cijev u lijevka, u gajdi ono što je svezano u mješinu), svilàjica (neka kruška). Gotovo sve ove riječi piše Vuk u rječniku bez *j*; v. §. 77*b*.

q) *ājka* se nalazi u vrlo malo riječi: ljùljâjka (isto što: ljuljaška), tociljâjka, ševèljâjka (u pjesmi se veli guski, jer ševelji ili šepelji).

r) *ājko* samo u: bàbâjko (t. j. bábo, otac).

s) *ajlija* u tri riječi muškoga roda: dugájlija, nȍvajlija, točàjlija i u dvije ženskoga: granájlija (puška, po kojoj su grane), zlatájlija (ovoj se riječi ne zna pravo značenje, ali će biti nekakav nakit od zlata). Vidi nast. *lija*.

321. a) (*a*)*k* se često veže s korijenom, te onda riječi tako postale imaju različita značenja. Na pr. cvŕčak, dòmetak, dŕžak, izlazak, kŕmak, làžak (ime mjesecu martu), lèpak (mjesto ljepak, v. §. 105*b*), lȉjevak, mŕsak,

osvítak, tòčak (korijen, koji je u *tèći*), trȍšak, ùlomak, zàgrizak, zvèčak i t. d. Dosta ima ovako postalijeh riječi, kojih se korijenu značenje ne zna: čvórak, mòmak, pápak, pátak, rúčak, vívak, vrȉjesak i dr. — Često riječi s ovijem nastavkom znače umanjeno ono, što osnovna riječ znači; na pr. bòjak, cŕvak, cvijètak, dȁnak, grášak, hládak, rédak, sȁnak, djevérak, đavólak, golúbak, kožúšak, sokòlak, trȁtorak, zalogájak. — Ima dosta riječi s ovijem nastavkom izvedenijeh od koje imenice, ali su u običaju samo s prijedlogom; značenje im izlazi iz prijedloga i osnovne riječi; na pr. dòručak, nàdimak, nàprstak, òmeđak, òplećak, ponèdjeljak, pòdzimak, prikrajak, ùzglavak, zàpećak, zàselak[1]) i t. d. Malo je primjera, gdje nastavak ovaj služi za to, da se od pridjeva načini imenica; na pr. mánjak (od: mȁnjî), víšak (od: vȉšî), jedínak (pored: jedínac), četvŕtak, pétak desétak; ovamo ide i: ùtorak, što je izvedeno od negdašnjega pridjeva *utori* (vъtori, v. §. 45), koji je značio »drugi«, dakle je *ùtorak*: drugi dan. Riječ počétak vidi u §. 332*c*. — Još manje ima s ovijem nastavkom riječi načinjenijeh prema prilozima; na pr. nàpredak (prema: nàprijed), nàzadak (prema: nàzâd), potómak (prema: pò tȏm), pòsobak (ili pòsobac prema starome prilogu *posob*, koji je značio: jedno za drugijem). — Stalnoga pravila za akcent dvojesložnijeh riječi nema, a trojesložne i četvorosložne koje su bez prijedloga na početku, ponajviše imaju akcent kao na pr. *golúbak*, a koje su s prijedlogom, one su ponajviše naglašene kao na pr. *ìzlazak*. — Ispred *k* u ovome nastavku stajalo je nekad ь, za to *k*, *g*, *h* prelazi u *č*, *ž*, *š*, na pr. mráčak, pȁrožak, grášak.

b) *ăk* veže se s osnovama glagola, koji se u neodređenom načinu svršuju na *-ati*, i riječi i tako postale znače činitelja: lèžâk, tèžâk, zȕjâk (ime nekom hruštu, što zuji). Češće se veže s osnovama imenica, te se onda značenje ili ne mijenja: kȉjâk (nekad se govorilo: *kij*), vòjâk (nekad se govorilo: *voj*), ȕjâk (nekad se govorilo: *uj*), tòrbâk (isto što: tórba),—ili se mijenja: pòljâk, temèljâk, zèmljâk. Još je više imenica s ovijem nastavkom postalijeh od pridjevnijeh osnova; značenje takovijeh imenica stoji dakako u tijesnoj svezi sa značenjem osnovnoga pridjeva: glùhâk, golùbinjâk, gòrnjâk, ljèvâk, lùdâk, mràvinjâk, pròstâk, svȍjâk (od: svoj), telèćâk, vjèštâk. Vidi se, da među svim ovim riječma nema ni jedne, koja bi značila radnju kakovu ili stanje. — Za akcent riječi s ovijem nastavkom nema stalna pravila.

---

[1]) Po svoj prilici ovako je izvedeno i **pòdmladak** od imenice **mlâd** (gen. **mlâdi**, što se govori za mladu stoku), a ne od pridjeva **mlâd—mláda**. Tako i **prȉnorak** nije od **nȍv—nȍva**, već prema glagolu **prinòviti**, jer narod riječi na pr. **dòmetak**, **ùlomak** osjeća, kao da su izvedene iz glagola **dòmetnuti**, **ulòmiti**.

c) *aka* je veoma rijedak nastavak: dìvljaka, ròđaka.

d) *1(a)l* u riječi muškoga roda: òrao, pàkao, svȑdao, ȕgal, ȕzao, vȑtao (t. j. vrt).

e) *2(a)l* u riječi ženskoga roda, koje znače stanje ili stvar: ȉznîkao ili pȍnîkao (ono, što iznikne), ȉzrâstao (ono, što izraste), mîsao (dȍmîsao pȍmîsao), nȁzêbao (nahlada, kad se tko nahladi), pȍgîbao, pȍmȓzao (smȓzao, mraz), pȍtkîsli (množ. »kad voda opada, pa joj se krajevi vide vlažni i crni«), prȍtîsli (kad čovjeka bode u bokovima), prȅgîbao (zglavak, zglob).

f) *ala* je veoma rijedak nastavak: mrèžale (samo u množini, »ispriječano kao mreža, te se u njemu slama nosi«), vlàčale (samo u množini, »koze od drveta, na kojima se plug vozi«).

g) *al(a)c* na pr. u čúvalac, dávalac vidi pri nast. *(a)c*.

h) *ālište* se veže s osnovama glagola V. vrste, i riječi tako postale znače mjesto, gdje se čini ono, što osnovni glagol znači: igralîšte, pjȅvalîšte, počivàlîšte, ȑvalîšte, tȑkalîšte, šétalîšte i dr.[1]) Vidi nast. *ište*.

i) *alo* imamo u: stòpalo, vlàkala (samo u množini, znači isto što i »vlačale«, t. j. »koze od drveta, na kojima se plug vozi«). U ove je riječi *alo* preneseno iz riječi kao: klȅcalo, oglèdalo, sjȅdalo i t. d., gdje je nastavak samo *lo;* vidi pri tome nastavku.

j) *(a)lj* vidi pri nast. *lj*.

k) *ālj* se združuje sosnovama imenica i pridjeva, te nastaju imenice, koje znače ili čeljad ili životinje ili stvari: bȍgâlj (t. j. koji prosi, da mu se smiluju Boga radi), četvr̀tâlj (neka žitna mjera), gȕbâlj (konj, na kojemu je guba), kȕsâlj (kus konj), mr̀kâlj (ime ovnu, od imenice: *mȓk*), sȉvâlj (ime konju), vàtrâlj, zȅkâlj (konj zeko ili zelenko) i još dvije tri druge ovake riječi.

l) *alja* tvori nekoliko riječi ženskoga roda, koje znače činiteljicu onoga, što znači glagol, od kojega su izvedene. Evo ih: grebènâlja, okrètâlja, prâlja, primâlja, švâlja, tkâlja. Od pridjevne osnove izvedena je riječ krìvalja (grožđe duguljastih i krivih jagoda).

m) *āljka* se veže gotovo samo s osnovama glagola V. vrste, i tako postale riječi znače ponajviše napravu, kojom se čini ono, što osnovni glagol znači. Na pr. kàzâljka, màhâljka, navìjâljka, okrètâljka, pisâljka, prošivâljka, sisâljka, snòvâljka, štipâljka, štȑcâljka i t. d. Sasma rijetko znače ovake riječi drugo što, nego li je rečeno: izmètâljka, (neka djevojačka igra), naràdâljka (žena, koja narada, t. j. blebeće), tùžâljka (žalosna pjesma) i dr. Od osnove, koja nije glagolska, izvedena je samo riječ stàbâljka (od osnove, koja je u: stáblo). Akcentom se od drugijeh riječi razlikuje samo: štȑcâljka.

n) *(a)m* samo u: járam, jèčam.

[1]) Od osnova drukčijih glagola nalazi se samo: ogòrjelîšte (crnogorska riječ.)

o) *1(a)n* imamo samo u: òvan, rûjan.

p) *2(a)n* u: dêsni (ono oko zuba), plȉjesan, sȁblâzan.

322. a) *an* pristupa na osnove imeničke, pridjevne i glagolske, a riječi tako postale obično znače muško čeljade ili mušku životinju, rijetko kakvu stvar. Na pr. bùkvan, divljan, domišljan, dràgan, gȑkljan (nije od korijena, koji je u: *gȑlo*, već od drugoga), mȑtvan, rìđan, šàran, tùpan, zvjèzdan (neka trava) i t. d. Riječ òstan (gen. òstana) upravo ne ide ovamo, već pod *1(a)n*, jer joj je *a* postalo od starijega ь, koje je iz nominativa jedn. zavučeno i u druge padeže (v. §. 135). Akcent u svih je ovih riječi isti.

b) *ān* se veže s imeničkijem osnovama te s njima znači čeljad, životinje i stvari, koje stoje u kakvom savezu s osnovnijem riječma. Na pr. gàćân (»golub, u kojega je perje dolje po nogama kao gaće«), gùsân, gùšân (golub s gušom), kȕmân (od mila se govori mjesto: kûm), obrùčân (lonac, koji je opasan obručem), siròtân, žùpân. Akcent je ponajviše kao u gàćân.

c) *ana* je nastavak iz turskoga jezika te se veže i s turskim i s neturskim riječma; na pr. apsàna, barutàna, mehàna, kuglàna, svilàna, ciglàna i t. d. Sve ove riječi znače neko mjesto i sve su jednako naglašene.

d) *an(a)c* imamo u riječma na pr. òbrukanac, prebránac, vidi pri nastavku *(a)c*.

e) *anca* samo u: ȕzdânca, koje je bokeljska riječ, a nastavak joj je uzet iz talijanske riječi, koja isto znači: speranza.

f) *ance* imamo samo u imenica umanjenoga značenja: bjelànce, blȁtânce, čȅdânce, žumànce. U genitivu jedn. imaju ove riječi bjelànca i bjelànceta i t. d. Nastavak je ovaj zavučen iz riječi kao brašànce, vlakànce (od brȁšno, vlákno), v. nastavak *ce*.

g) *ancija* samo u: vàrâncija (varàncija) i tèrâncija (govori se i tèrba, vidi pri nastavku *ba*, znači: parnica, raspra, od korijena, koji je u *tȑti*, t. j. kad se ljudi »taru«).

h) *anica* se dosta često nalazi u imenica, prema kojima stoje pridjevi na *an*, na pr. rùčanica (t. j. ručano doba), snježànica (t. j. snježana voda), sùnčanica (t. j. sunčana zraka), gìbanica (od glagolskoga pridjeva: gîbân), oránica (od: ōrân), cjèpanica (od: cȉjepân) i t. d. Prema takvim i sličnim imenicama zavučen je završetak *anica* i u ove dvije riječi, prema kojima nema pridjeva na *an*: cjevànica (t. j. cijev u noge, golijen), ključànica.

i) *anija* samo u riječi: vezànija, petljànija, pisànija, koje znače isto, što i imenice na *-anje* od istijeh glagola; dakle vezànija isto što: vézânje i t. d.

j) *anin* imamo samo u: Báčvanin (kao da je zemlji ime *Bačva*), Máčvanin, Tȕzlanin. Vidi nastavak *janin*.

k) *ānka* samo u: Báčvânka, Máčvânka, Tȕzlânka, domìšljânka. Vidi nast. *janka*.

l) *anstvo* nalazi se u: bezočànstvo, dostojánstvo, pijánstvo, poznánstvo, postojánstvo. Iz ovijeh riječi, u kojima je *-an-* iz pridjeva bèzočan i t. d., zavučeno je *n* i u neke druge riječi, prema kojima nema pridjeva s nastavkom *an*; to su: božànstvo, čovječànstvo, otačànstvo, svjedočànstvo, veličànstvo, vladičànstvo. U ovijeh riječi stoji *č*, *ž* mjesto *k*, *g* za to, jer je nekad bilo na pr. božьstvo (od: bogьstvo) i t. d.

m) *(a)nj* se veže s glagolskim, rjeđe s imeničkim i pridjevnim osnovama. Tako postale riječi znače stvari, vrlo rijetko drugo što. Imamo na pr. bâcanj (nekakav košar, koji se baca u vodu za hvatanje ribe), bûbanj, mètanj (hitac), nâkôvanj, pȍdupôranj ili pȍtpôranj pȍšêtanj (okretanje u točka), pûcanj, rèžanj (što se odreže), skrêtanj (nekolika usukana lista duvana), svȅžanj, tûcanj (1. tučak ili tucalo od avana, 2. uskrsno jaje), ȕrôvanj (kolac, koji se urovi u zemlju), zȁpôranj (gvozden ili drven klin u vrátâ) i t. d. Od osnova imeničkih i pridjevnih: lîpanj, lùžanj (divlji luk, od: lûg), nòžanj (opanak od kože s goveđih nogu), pòvodanj, sȓpanj, svîbanj, trâvanj, víšanj (divlja višnja). Korijen je taman u: glȅžanj, rážanj; žȓvanj je postalo metatezom (v. §. 110); òstanj ima u genitivu jedn. òstanja. Značenjem svojim od svih drugih odvaja se riječ sȕžanj (u kojoj je *s* prijedlog, a *-už-* je postalo od *ǫž*, koje je prijevoj prema korijenu *vęz*, što ga imamo u: vézati, samo je naprijed pristupilo *v*; po tome *sȕžanj* upravo znači: svezani). Za akcent, kako vidimo, nema pravila.

n) *anj* se nalazi u riječma: čòkânj ili kòčânj (postanja tamna), kòštanj (neka trava, postanja tamna), kȑbânj (postanja tamna), lòkvânj (osnova u riječi *lȍkva*), tùkvânj (mjesto: tikvanj, v. §. 119).

o) *anja* je rijedak nastavak: kòpanja, pomàganja, putànja (u Vuku je takav akcent, ali ja mislim, da je to pogrješka i da treba pùtanja); ovamo ide i lùbanja, koje riječi Vuk nema. Nastavak se ovaj nalazi u nekim mjesnim imenima: Bòranja (planina), Dòbranja (planina), Zȑmanja (voda).

p) *ānj(a)k* samo u: bljuvánjak, potočánjak (*č* mjesto *k* zavučeno je iz riječi, koje isto znače: potóčak, pòtočić), žumánjak (o ovoj riječi v. §. 98).

q) *ānje* u glagolskijem imenicama kao kòpânje i t. d. vidi kod nastavka *2je*.

323 a) *ār* vežući se s osnovama glagolskim postaju riječi, koje znače činitelja one radnje, koja se glagolom izriče. Na pr. čùvâr, gàtâr, klopòtâr (ovan sa zvonom, t. j. koji klopoće), kȕhâr, pȅkâr, pisâr (ili pîsâr), štàmpâr, vìdâr, vòzâr, zìdâr. Često se nastavak ovaj veže i s ime-

ničkijem osnovama, te onda izlaze riječi, koje stoje u kakvomgod savezu s onijem, što osnovna imenica znači, na pr. koji ono čuva, gradi ili prodaje: bȁčvâr, čizmâr, dȑvâr, kȍlâr, kòzâr, krȁvâr, lùgâr, mljèkâr, nȍvinâr, pȕškâr, rešètâr, vinogràdâr, vòlâr, vràtâr, — a i drugo koješta, na pr. crkvári (koji idu u crkvu), hìljadâr (čovjek, koji ima hiljade), kamènâr (koji siječe kamen), mràvâr (ptica, koja jede mrave), lèšinâr (orao, koji se hrani lešinama), zlàtâr (koji čini što od zlata), žènâr (koji se mnogo sa ženama druži), — glàvâr (koji je čemu glava), gospòdâr (koji je čemu »gospod«, a »gospod« je starinska riječ), drùgâr (isto što: drûg) i t. d. Nekim se riječima s nastavkom *ār* ne zna korijen: kòmâr, kȍtâr, lòpâr. Akcent nije, kako se iz navedenijeh primjera vidi, postojan, ako se i razabira naklonost, da na drugi slog od kraja dođe akcent slabi kratki ili onaj, koji ima osnovna riječ.

b) *ara* se veže s osnovama glagolskim i imeničkim, rjeđe s pridjevnima. Riječi tako postale znače ponajviše mjesto ili napravu, gdje ono stoji ili gdje se ono čini, što osnovna riječ znači. Na pr. bràšnara, crèpara, dȑvara, dùdara, hljèbara, kupùsara (kaca za kupus), pìvara, svìlara, vretènara (kotarica za vretena), vùnara i t. d. Gdjekoje ovake riječi znače žensko čeljade: gàtara (koja gata), kàrtara (koja gata u karte), mùškara (koja se vlada kao muška glava), rèdara (na koju red dolazi raditi), tràvara; gdjekoje opet znače životinje: mùzara (krava ili ovca ili koza), štàlara (»krava, koja se drži u štali«) zlàtara (muha), žènskara (ženka); ima ih, i koje znače biljke: lùdara (1. bundeva, 2. neka gljiva), pùhara (neka gljiva), želùdara (nekakva trava, koja se jede, kad želudac boli). Nekoliko ih ima, koje znače različne stvari: bȑvnara (kuća od brvana), gùžvara (pita), krìškara (kapa), mekìnjara (čorba od mekinja), smòkvara (pita), šùbara i t. d. Od pridjevnijeh su osnova: pùstara, tùpara (tupa sjekira). Akcent je bez izuzetka u svijeh riječi s ovijem nastavkom isti. Vidi i nast. *jara*.

c) *ār(a)c* imamo u: bukvárac (od: bùkvâr, knjiga), muškárac, petljárac, poletárac (isto što: polètâr), pomeljárac (isto što: pomèljâr).

d) *ār(a)k* samo u suvárak (t. j. suharak).

e) *arica* obično se nalazi u imenica ženskoga roda izvedenijeh od takvih muškoga roda, koje izlaze na *ār*; na pr. čizmàrica, govedàrica krčmàrica, lončàrica, ovčàrica, vidàrica i t. d. Ove i slične riječi znače sad čiju ženu, sad žensko čeljade, koje samo ima kakav posao oko onoga, što osnovna riječ znači. Iz takvijeh imenica zavučeno je *arica* i u neke druge, koje znače obično kakovu stvar, a prema njima ne stoji imenica muškoga roda s nastavkom *ar*; na pr. gȁzdarica, klȁdarica (vodenica na kladama), lùkarica (pita s lukom, u Crnoj Gori), ognjàrica (čobanska koliba, u kojoj se oganj loži; u C. Gori), sunčàrica

(vrtež u glavi od sunca; u Risnu), uljàrica (sud za ulje; u C. Gori), vinàrica (lađa, u kojoj se vino vozi; u primorju).

f) *arija* nalazi se u riječi: drvenàrija (drvena roba), lagàrije, madžàrija (t. j. Madžari), mȁdžarija (madžarski dukat), ništàrija, militàrija, petljàrija, serdàrija, štampàrija, šljepàrija, tričàrija (u ovoj je riječi *č* mjesto *c* zavučeno iz pridjeva *trȉčan*, *trȉčav*, koji su postali po zakonu od imenice *trȉce*, vidi u § 362*a*, 365*e*).

g) *arina* imamo u riječi dimàrima (ili dȉmnica, što svaka kuća plaća vladici od dima), glavàrina (što se od glave plaća), krvàrina, kućàrina, svadbàrina (u Vuka je akc. svȁdbarina) travàrina (što se plaća za travu). Riječi su ove načinjene prema onima, kojima osnovna izlazi na *ār*, na pr. brodàrina, vozàrina i koje ćemo imati pri nastavku *ina*.

h) *ārka* u riječi kao čizmârka, govèdârka i t. d. vidi pri nast. *ka*. Po uzoru tijeh riječi načinjene su neke druge, koje prema sebi nemaju imenica na *ār*, ili ako imaju, a ono sasvijem drugo što znače; na pr. češljùgârka (ime ptici), mjȅsečârka (rotkva), pùdârka (praća), šljȉvârka (hrušt).

i) *arnica* vidi pri nastavku *nica*.

j) (*a*)*s* samo u: òvas.

324. a) *āš* se najčešće združuje s osnovama od imenica; tako postale riječi znače i čeljad i životinje i stvari te stoje u kakvomgod savezu sa značenjem osnovnijeh riječi. Na pr. budàlâš, dùpljâš, gàjdâš, imèlâš, (neka ptica, koja se hrani imelom), kàrtâš, kočijâš, lakrdìjâš, òrlâš (talir, na kojemu je orao) pendžèrâš, pritkâš (grah, koji se penje uz pritku), tambùrâš i t. d. Rjeđe se nastavak ovaj veže s pridjevnijem, a još rjeđe s glagolskijem osnovama: bjȅlâš (ime konju), bogàtâš, krìvâš (kriv veliki nož), plemenìtâš, velikâš, — blebètâš, pȑtljâš, zanovjètâš. Akcent je gotovo u svijeh slabi kratki na slogu drugom od kraja.

b) *ašce* služi, da naznači što umanjeno: bȑdâšce, gȑlâšce, klubàšce, kòritâšce, psȅtâšce, sedlàšce, sȑdâšce, sȕnâšce; neke se od ovakijeh riječi govore samo u množini kao i one, od kojih su izvedene: leđàšca, ustàšca, vratàšca. Samo je jedan primjer, gdje osnovna riječ nije srednjega roda: stìrmašce (od: stȑmen). Ovaj je nastavak postao od *ьčьce* (v. §. 41. i 63*f*); dakle na pr. bȑdâšce od brdьčьce.

c) *ašin* u ove dvije imenice, koje se govore od mila: kumàšin, prijàšin.

d) *āška* samo u: ljùljâška (u čemu se tko ljulja).

e) (*a*)*t* imamo u: dȓhat (gen. dȓhta); riječ bȁhat ima u gen. bâhta i bȁhata, a govori se i bâkat (gen. bâkta) i bât (gen. bâta). Vidi u akad.-rječniku.

f) 1*at* nalazi se u nekoliko riječi, koje postaju neposredno od korijena, a korijenu se gotovo ni jednom ne zna pravo značenje:

bùšat (ime konju), gnjât, Hȑvât, pèčat, sùvat (»mjesto, gdje se ljeti goveda goje«), šȁpât (onomatopoetska riječ kao i »šȁptati«).

g) 2 *āt* samo u riječi ženskoga roda svòjât (t. j. svoji, rođaci).

h) *ata* samo u lòpata, pȍjata, kojim se riječma ne zna korijen.

i) *āt(a)k* u: kusátak, težátak, žerátak i u još dvije rijetke riječi.

j) *atka* u nekoliko riječi različita značenja: krùpatka (neka riba), rùkatka (neka posuda), sùhatka (suho drvo), šivatka (šivaća igla), ùšatka (neka ptica) zùbatka (»od sijena ono, što bi konj u jedan put uzeo u usta«).

k) *1āv* imamo u: rùkâv, žȅrâv (riječi muškoga roda).

l) *2av* u riječima ženskoga roda: ljúbav, nárav. Vidi nast. *tav*.

m) *ava* u: dȑžava, dùbrava (od staroga dąbrъ, što je značilo »dub«), maùkava, žèrava; — i u imenima rijeka: Brègava, Kȑbava, Mòrava, Rèsava, Tȑnava i dr. Vidi i nastavke, *java*, *njava*.

n) *av(a)c* nalazi se u dosta imenica, prema kojima stoje pridjevi, što se u muškom rodu svršuju na *-av*; nastavak *avac* služi, da se od takvijeh pridjeva načini imenica, na pr. čȕpavac, ćȍravac, gȕbavac, krȁstavac, krvávac (junak, ubojnik), lȁjavac, nȉštavac, pȑnjavac, šȕgavac i dr. Ispor. pridjeve: čȕpav, ćȍrav, gȕbav i t. d. Ali prema nekim ovakim imenicama nema pridjeva na *-av*, već su izvedene od glagolskijeh osnova, na pr. kúsavac (koji rado kusa), lízavac (koji liže), mȉgavac (neka ptica), pȕcavac (neko grožđe) skȁkavac, škrípavac (neka gljiva) i dr. Akcent je ponajviše onaki, kakav je u osnovne riječi.

o) *avica* imamo u nekoliko imenica izvedenijeh od pridjeva, koji se svršuju na *-av*, i te imenice znače što čeljad, što životinje, što stvari, u kojih je svojstvo onoga pridjeva. Na pr. ćȅlavica, ćȍravica, čȁđavica (puška), gȕbavica, dlȁkavica (riba), (s)klizavica, krvàvica (krvav čir, kobasica od krvi), lȁjavica, tȅpavica i dr. U akcentu se gotovo sve ove riječi drže pridjeva, od kojih su postale; ispor. ćȅlav, ćȍrav i t. d. Iz ovakijeh imenica prenesen je nastavak *avica* i u druge, prema kojima nema pridjeva na *av*. Druge ove imenice znače ponajviše stvari (osobito kojekakve bolesti), rijetko životinje i radnje; a najviše ih je izvedeno od osnova glagolskih, malo od imeničkih. Na pr. békavica (sricanje u bukvaru), bljȅčkavica ili bȑčkavica (put vrlo blatan i mokar), bràdavica, cȑkavica (kad stoka crkava), gnȍjavica (mali čir), gùjavica (glista), kȁpavica (voda od kiše, što kaplje s kuće), kihavica, kȕkavica, lȁstavica, múkavica (svinjska bolest), natézavica (»kad čovjek teško ide na polje«), nògavica, pȁdavica, pìjavica, pljȕcavica (neka riba), rȉgavica, ȑskavica (meka ona kost u nosu ili drugdje, njem. Knorpel), rukàvica, sȉjavica (1. kad od muke sijeva u zubu ili u očima, ušima, 2. kad sijeva munja, a grom se ne čuje), skȁkavica (1. ključanica, 2. neka igra, u kojoj se skače, 3. neka riba),

štȕcavica (Vuk ima »štȕkavica« s naznakom, da se govori u Boci), trȇpavica, trȇsavica (bolest, kad se tresu ruke ili glava), trȕckavica (kad se kola od rđava puta vrlo truckaju), vȉjavica (mećava, kad snijeg vije), žigavica (mali naboj na tabanu) i još nekoliko ovakijeh riječi. Akcent je gotovo svagda na četvrtom slogu od kraja, ali koji, za to nema stalnoga pravila.

p) *avina* u riječima od glagolskijeh osnova: grùšavina (od: grùšati se), mješavina, pèšnjavina (bokeljska riječ od bokeljskoga glagola »pèšnjati« t. j. krpiti); ovaj se završetak nalazi još u tri riječi, prema kojima stoje imenice na *-ava, -java, -njava;* to su: dȑžavina, gȑmljavina, tùtnjavina, one sasvijem isto znače što: dȑžava, gȑmljava, tùtnjava.

q) *āvka* u: mirisâvka (neko grožđe ili kruška), slùžâvka, tociljâvka (govori se i: tociljâjka).

325 a) *ba* (ъba) se veže s glagolskijem osnovama, i to najviše s osnovama onijeh glagola, koji idu po IV. vrsti. Značenje je od glag. osnova izvedenijem riječma: činjenje onoga, što glagol znači. Primjeri: bérba, bòrba, dvòrba, drùžba, kòrba, seòba, slùžba, svjèdožba, tèrba (vidi pri nastavku *ancija*), trùdba, tùžba; ima i takvijeh riječi, koje su u običaju samo s kojim prijedlogom: nágodba, pògodba, náredba, ùredba. Od neglagolskijeh su osnova: svȁdba, svôjdba (od: svôjta). U dvojesložnih je akcent ponajviše slabi kratki na prvom slogu.

b) *bāć* samo u: zelèmbâć (mjesto zelenbać). Vidi nastavke *ać* i *dać*.

c) *bina* (ъbina) kašto se naprosto izmjenjuje s nastavkom *ba*; tako gòzbina, sudbìna znači isto što: gòzba, sùdba[1]); prema drugijem riječma na *-bina* nema od iste osnove riječi na *ba*, na pr. čȁzbina, nȁrudžbina, òsudbina, pòstôjbina, sȍdžbina, tȅdžbina (postalo od: tekъbina, gdje je *k* stojeći pred ъ prešlo po zakonu u *č*, a pošto je ъ ispalo, *č* je pred *b* prešlo u *dž*), vrȁdžbina. Od neglagolskijeh osnova: òtadžbina (postalo od: otačbina, a ovo od otьcьbina po §. 63*b*), rodbina, tȁdbina, tazbina, zȁdužbina (što je za dušu). Za akcent ovijeh riječi, kako se vidi, nema pravila.

d) *1ca* imamo samo u klȉca, žȉca, gdje je *ca* svezano neposredno s korijenom i nikad nije glasilo *ъca*.

e) *2ca* glasilo je nekad *ьca* i združuje se ponajviše s osnovama riječi, koje se sklanjaju kao *stvâr* (v. §. 163*a*) ili su se nekad sklanjale; riječi s ovijem nastavkom znače umanjeno ono, što osnovna riječ znači. Primjeri: kápca (od: *kâp*), kćérca, kòpca (od: *kôb*), kȑvca, nòćca, paméca, rijèčca, smȑca, stvárca, zópca, žéćca (od: *žêđ*, gen. *žêđi*, koje se govori pored žêđa, gen. žêđê; o glasu *ć* ispred *c* v. §. 34*b*, 68*d*). Riječi djèca, vȓvca izvedene su od negdašnjih *dijet* (gen. *dijeti)*,

[1]) U Vukovu rječn. nema *sudba*, a za *sudbina* se veli, da je riječ književnička.

vrv (gen. *vrvi*); po svjedočanstvu drugih srodnih jezika govorilo se nekad *ovъ* (gen. *ovi*), i otud je izvedeno óvca; ovijem trima riječma sasvijem se zaboravilo iskonsko umanjeno značenje, te se govore danas, kao da nijesu umanjene; a takva je još i riječ: kȁca (mjesto *kadca*, od: *káda*). Neposredno od korijena izvedene su riječi: bóca (neka trava, koja b o d e), glóca (breskva, koja se ne da rascijepiti, već je treba g l o d a t i) mjesto: *bodca*, *glodca*. Neobično je načinjena riječ: govečáca (gen. govečácȇ, od: gòveče). Stalnoga pravila za akcent ovijeh riječi nema, premda se razabira naklonost, da se govore sa slabim kratkim ili dugim na drugom slogu od kraja.

f) *ce* (ьce) služi za umanjene riječi srednjega roda: Primjeri: brašànce (od: brašьnьce), dánce (od: dъnьce), gȓoce (mjesto: grlce), jájce, jȅzȇrce, kòljȇnce, kòrice, kriòce (mjesto: krilce), líšce (od: ličьce, v. §. 63*f*), njȅdȃrca, ȍstȓvce, pérce, pisàmce, pȕce (od: putьce), rebàrce, seòce, stakàlce, vèsaoce, vínce, vlakànce, zvǫ́nce i t. d. Ovamo idu i riječi sȓce (mjesto: srdce) i sȗnce, koje se danas više ne osjećaju da su umanjene; negdašnje *srdo* i *suno* sačuvato je u složenicama: *srdòbolja*, *sȕnovrȃt*. Rijetko se veže ovaj nastavak s riječma, koje nijesu srednjega roda, na pr. ostànce (od: òstan). Pomenute se riječi sklanjaju kao *pȍlje* (v. §. 157*a*), dakle na pr. od brašànce genitiv jedn. je brašànca i t. d., samo pȕce i zvónce imaju i drukčije, v. §. 157*b*. — Nastavak je *ce* postao od *ьce*, ali opet imamo *òkce* (ćelijica u saću), t. j. *k* ispred ь nije promijenjeno u *č* (*š*); to treba tumačiti onako kao na pr. *kúkac*, v. kod nastavka (*a*)*c*; ali pored toga imamo i pravilno: òšce (mjesto: očce, očьce) samo u drugom značenju (t. j. okno od prozora). — Stalnoga pravila za riječi s ovijem nastavkom nema, ali se razabira naklonost, da se u onijeh, koje se ne svršuju na *-ance*, akcent ostavlja onaki, kakav je u osnovnijeh riječi.

326. a) *č* imamo u: bȋč (t. j. čim se bije), možda i u vrȃč

b) *ča* (ьča) u mjesnijem imenima: Bȏrča, Fȍča (v. §. 71), Ljȕpča; u drȁča bit će nastavak *ača* (a korijen dakako onaj, koji je u *drijèti*); a kȍpča ili kȍvča je turska riječ (v. §. 98).

c) *čād* nalazi se u zbirnijeh imenica, kojima je za jedninu nastavak *če*. Na pr. àrapčȃd (u jednini: àrapče), bȕgarčȃd, kȕmčȃd, làtinčȃd, mȍmčȃd, pàstirčȃd, rȍpčȃd, sȋročȃd, sȓpčȃd, vàroščȃd i t. d. Kako se vidi, stalnoga akcenatskog pravila za ove riječi nema. Vidi nastavak *ād*.

d) *če* u riječi, koje znače mlado čeljade ili životinju. Na pr. àrapče, bȕgȃrče, golúpče, kúmče, làtȋnče, mòmče, pàripče, pastírče, ròpče, siròče, sȓpče, vàrošče. Neke riječi ovoga značenja izlaze također na *če*, ali im je nastavak upravo samo *e*, a *č* im je postalo od osnovnoga *k* ili *c* po glasovnom zakonu (v. §. 63*ab*); na pr. *brávče* (od: brávac),

đáče (od: đâk), *mòmče* (od: mòmak), *sinóvče* (od: sinòvac). Kad se ovako našlo nekoliko riječi sa završetkom *če*, onda je taj završetak prenesen i drugamo, gdje u osnovi nema ni *k* ni *c*, koje bi se ispred *e* imalo pretvoriti u *č*. Rijetko s ovijem nastavkom nastaju riječi, koje znače stvari: takve su: mjèšče (od: *mȉjeh*), pràmče (od: *prȁm*). — Stalnoga pravila za akcent ovijeh riječi nema.

e) *čica* u riječima umanjena značenja: cjèvčica, grànčica, kòščica (mjesto: kostčica), sóčica (od: sô), strànčica. Ovaj je nastavak uzet iz riječi kao: čâvčica, gȕščica, klȇpčica, trâvčica, gdje je nastavak samo *ica*, a ispred *i* pretvoreno je osnovno *k* u *č* (na pr. čâvčica od: čavk-ica).

f) *čić* imamo u riječima kao đavòlčić, hljȇpčić, jùnčić, sìnčić, ȕbruščić i t. d., gdje je nastavak samo *ić*, a *č* ispred *i* postalo je po zakonu od *k* i od *c*. Iz takvih i sličnih riječi zavučeno je *čić* u druge imenice umanjenoga značenja, kojima se osnovna riječ ne svršuje ni na *k* ni na *c*. Na pr. kazànčić, kamènčić, kaplàrčić, òbraščić, prèklečić (mjesto: prekletčić od: prijèklet), ròščić, ugljènčić i t. d. Pored mjèhčić govori se i mjèščić (v. §. 93*c*). Riječi od dva sloga imaju akcent sve kao ròščić, a za druge nema stalnoga pravila.

g) *čija* je turski nastavak i nalazi se samo u riječi: porèščija (t. j. porez-čija).

h) *čina* se nalazi samo u nekoliko riječi, koje znače što uvećano: bolèščina ili bolèština (od: bolest-čina v. §. 63*d*), cjèvčina, čaràpčina, màščina (od: mastčina), ponjàvčina, zubùnčina. Nastavak se ovaj razvio iz onakvijeh riječi, koje s nastavkom *ina* znače što uvećano, pa se pred *i* po zakonu *k* ili *c* pretvorilo u *č*, na pr. djevòjčina, hajdùčina, opànčina, magàrčina, stàrčina, vjȇštičina. Narod je na pr. djevòjčina stao rastavljati u djevoj-čina (mjesto djevojč-ina), i tako je izišao nastavak *čina*. Vidi postanje nastavka *če*.

327. a) *ća* imamo u: dâća, nèdaća, òdjeća, òbuća.

b) *ćāk* samo u riječi prȁćâk, koja znači isto što: pratljača.

c) *d* sigurno se nalazi samo u riječi *stâd*, od koje imamo samo instrumental jedn. kad se veli: stȁti *stâdom*.

d) *do* sigurno samo u: stȁdo (t. j. ono, što čovjeku stoji na polju ili gdje drugdje).

e) *dāć* imamo samo u: crvèndâć, sȑndâć. Vidi nastavke *ać*, *bać*.

f) *dār* je turski nastavak, a nalazi se samo u dvije riječi: čuvàdâr, domàdâr.

g) *dba* je nekad glasilo *tьba*, a veže se s osnovama glagola IV. vrste, i riječi tako postale znače radnju glagolom izrečenu. Na pr. bjèlidba, gùlidba, kòsidba, kȑčidba, pròsidba, vjèridba, žènidba. Iz ovih i sličnih riječi prodrlo je čitavo *idba* u: rèzidba, vèzidba, vȑšidba,

gdje osnove ne pripadaju glagolima IV. vrste. Akcent je svagda isti. — Sasma rijetko veže se ovaj nastavak s osnovama drugijeh glagola: ùdadba, sjèdba (t. j. sje-dba, korijen isti, koji u sȉjati mjesto sje-jati v. §. 74).

h) *dura* samo u: pijȁndura (ili pjȁndura).

i) *džija* je turski nastavak i nalazi se u turskijem riječma kao: bostȁndžija, kujùndžija, mejdȁndžija, tòbdžija, zanàdžija i t. d., pa je otud uzet i združen s osnovama riječi, koje nijesu turske; na pr. bùndžija, govòrdžija, hvȁldžija, lòvdžija, prkòždžija, račùndžija, sapùndžija, vašȁrdžija, vratȁrdžija i dr. Ove i slične riječi znače, da je tko oko onoga zabavljen, što osnovna riječ znači. Akcent je na trećemu slogu od kraja, i to pozajviše slabi kratki. Vidi nastavke *adžija, edžija, idžija.*

328. a) *1e (et)* se veže što neposredno s korijenima, što s osnovama drugijeh riječi, i tako postale imenice znače mlado od ljudi i od životinja. Na pr. jȃre, júne, kljúse, kȍzle, mlȃde, prȃse, tèle, Tȕre, zvijère, ždrȉjebe i dr. Da *c* i *k* ispred *e* prelazi u *č*, to smo vidjeli već pri nastavku *če*, na pr. brávče, đáče, mòmče, sinóvče; u mȁče (od: mačka) ispalo je po zakonu *č* ispred *č* (v. §. 107*a*), a u pȁče (od: pȁtka), lȕče (od: lȕtka) ispalo je *t* po §. 96. Tako je i *h* ispred *e* prešlo u *š* (v. §. 93*a)* u riječi: Vlȁše (od: Vlȃh). Nastavak *e* prodro je u mnoge tuđe, osobito turske riječi; na pr. bȕre, ćȅbe, dùgme, đȕbre, japùndže, sirće, táne i t. d. Od pravih narodnih riječi razlikuju se ove tijem, što znače stvari, a ne mlade životinje i čeljad. Za riječi s nastavkom *e* nema stalnoga akcenatskog pravila.

b) *2e* u riječima i imenima muškoga i ženskog roda kao: kále, Ráde, gŕle, Máre, v. §. 141*c*, 164., 371*bc*.

c) *ec* samo u: mjȅsêc, zêc (od: zajec, v. §. 114).

d) *ěč(a)k* samo u riječi umanjena značenja: kaméčak, kreméčak, koréčak; u prve dvije postalo je *e* pred *č* od *i* (prema: kȁmên, krȅmên), jer se govori također kamíčak, kremíčak, i to je stariji oblik (vidi pri nastavku *īč(a)k*), a koréčak je prema tijem dvjema načinjeno.

e) *ěčka* samo u: kòlêčke (točkovi u pluga).

f) *ěće* u glagolskijem imenicama, na pr. propéće; vidi kod nastavka *2je*.

g) *ěd* samo u: jàgnjêd (gen. jagnjéda).

h) *edo* samo u: gòvedo.

i) *edina* samo u: mrlèdina (»koža od živinčeta, koje lipše«, t. j. koje je »mŕlo«).

j) *edžija* u: čȅtedžija, čizmèdžija, sȉledžija; ovo je turski nastavak uzet iz turskijeh riječi, kao: kȅsedžija. Vidi nast. *džija.*

k) *eg* u: kòvčeg i još u dvije tri riječi postanja isto tako tamna kao i ta.

l) *ekanja* samo u ove tri riječi uvećana značenja: momčèkanja, srbèkanja, starčèkanja.

m) *ela* u: pčèla (postalo od bъčela, v. §. 119) i još u nekoliko riječi što tamna postanja, što tuđijeh: ìmela (ili: mèla), cìpela i dr.

n) *1elj* u riječima muškoga roda: bâdelj (neka bodljikava trava, koja se zove i bâdalj), Bòkêlj (čovjek iz Boke kotorske), bȑzelj (neka ptica), cȑnelj (ime ribi), gúndelj (ime hruštu), kràtelj (neka bolest, od koje čovjeku jedna noga postane kraća od druge), kȑpelj (neka uš) i još nekoliko riječi tamna korijena. Stalnoga pravila akcenatskog nema; a značenja su, kako se vidi, različna.

o) *2elj* u riječi ženskoga roda: kȑmêlj, obítelj (starinske riječi *pogibelj* nema u Vukovu rječn.).

p) *ēljak* samo u: brdéljak.

329. a) *en* u: bȕsên, grȅbên, jȁsên, jèlen, pèlen, pȑstên, sȑšljên (ili stȑšljên), ȕgljên i još u nekoliko riječi. Značenja su različna, ali ni jedna ne znači radnju ili stanje, a stalnoga akcenatskog pravila nema.

b) *ena* samo u: kòprena, pelèna.

c) *eno* samo u: vretèno (korijen, koji je u »vŕtjeti«, jer se vreteno »vrti«, v. §. 119.)

d) *ēnce* služi za umanjene riječi srednjega roda; na pr. burénce, djeténce (ili djȅtênce), jarénce, pilénce, staklénce, telénce, ždrebénce i još u dvije tri takove. Osnovne se riječi u nominativu jedn. ponajviše svršuju na *e*. U genitivu jedn. riječi ove po svjedočanstvu riječnika Vukova ponajviše imaju *eta*, na pr. burénceta, jarénceta, rjeđe *a*, na pr. djeténca; ali po svoj prilici sve mogu imati i *-eta* i *a*, v. §. 331*k*. Akcent je ponajviše slabi dugi na slogu drugom od kraja.

e) *ēnda* samo u: Sȑbênda.

f) *enica* je iz riječi kao: medènica (kaca za med), mjedènica (malo zvonce od mjedi), vodènica, zobènica (hljeb od zobi) i dr., gdje prema imenici stoji pridjev na *en* (na pr. mȅden, mjȅden i t. d.), zavučeno i u druge riječi, prema kojima takvoga pridjeva nema. Primjeri: jarènica (vuna), jarmènica (»drvo, što u lađara stoji preko prsiju, kad vuku lađu kao u vola jaram«), nȁćvenice (na čemu naćve stoje), kičmenica, rtènica, sèstrenice (t. j. sestre), smolènica (»Allarmstange«). Ovamo ide i riječ neznana korijena: lubènica.

g) *enīk* služi za tvorbu imenica, kojima značenje u kakvomgod savezu stoji s osnovnom riječi, a mogu značiti čeljad i životinje ili stvari, nikad radnju ili stanje. Na pr. brȁtstvenîk (»jedan od bratstva«), brȁšnenîk (jelo od brašna), drùžbenîk (koji je s kim u družbi, drug), mòlitvenîk, òtadžbenîk (domorodac), pàklenîk (đavo), sedlènîk (konj, koji se sedla), slùžbenîk (koji je u službi, sluga), trùdbenîk (koji je u trudu, trudi

se), vilènîk (vilin pobratim) i t. d. Nekima od ovijeh primjera osnovna riječ izlazi na *en*, na pr. mòlitvenîk: mòlitvenî, a nekima ne izlazi, na pr. prema trùdbenîk nema pridjeva: trudben. Kako se vidi, nema za akcent ovijeh riječi sasvijem stalnoga pravila, ali se razabira naklonost, da se upravlja po osnovnoj riječi. Imenice kao mȕčenîk, vjȅrenîk i slične vidi pri nastavku *ik*.

330. a) *enjača* se nalazi u nekoliko imenica, kojima se osnovna riječ svršuje na *-men* ili na *-me*; značenje imenica s nastavkom *enjača* različno je, ali stoji dakako u svezi s osnovnom riječi. Primjeri: plamènjača (od: plȁmên, prevelika vrućina), ramènjača (od: rȁme, dio košulje u ramenu), sjȅmenjača (što se ostavi za sjeme), tjȅmenječa (kao kraste u djece na tjemenu). Ovaj se nastavak češće nalazi u imenica, kojima je osnovna riječ pridjev na *en*; i tijem je imenicama značenje različno, ali toliko im je postojano, što znače samo stvari, nikad čeljad ni životinje ni radnju ili stanje. Primjeri: bakrènjača (od: bȁkren, puška okovana bakrom), crvènjača (neka jabuka ili šljiva), drvènjača (drvena čaša), jèčmenjača (od: jèčmen, neka kruška, koja dospijeva kad i ječam), medènjača (neka jabuka i neka kruška), mjedènjača (malo zvonce od mjedi), prtènjača (prtena torba), suknènjača (nekakva košulja), vȁtrenjača (parna lađa), vodènjača (neka kruška). Za ove do sad navedene primjere može se reći, da im je upravo nastavak *jača* (na pr. plamènjača, vodènjača je = plamen-jača, voden-jača). Ali prema ovakijem imenicama načinjene su neke, prema kojima nema osnovne riječi na *en* ili *men*, t. j. kojima je upravo nastavak *enjača;* takove su: kičmènjača ili rtènjača (ili rtènica, v. §. 61*c)*, lȉtrenjača ili litrènjača (posuda, u kojoj je litra), srčènjača (trava od srdobolje, t. j. od srca), ȕzlenjača (»onaj cijepac, na koji se osnova priveže, kad se počne tkati«), vjȅtrenjača (mlin, što ga vjetar tjera). Akcent je, kako se vidi, dvojaki, a ne može se uhvatiti pravilo, kad je jedan, kad li drugi.

b) *ȅnj(a)k* samo u: ušénjak (mala uš), zelénjak (zelen kukuruz, koji se može puriti i jesti). Vuk ima još i pȕrenjak (gen. pȕrȅnjka, znači isto, što zelénjak), ali Daničić, osn. 290. sumnja, da je takav akcent.

c) *enjāk* nalazi se u nekoliko imenica, prema kojima obično kao osnovna riječ stoji imenica ili pridjev *-en*, na pr. crkvènjâk, medènjâk i t. d., u kojih je upravo nastavak *jāk* (t. j. crkvènjâk od crkven-jak). Po analogiji takovijeh riječi načinjene su gdjekoje druge, prema kojima nema osnovnoga pridjeva na *en*; takove su: jȁrmenjâk (svrdao, kojim se jaram buši), srčènjâk (isto što srčènjača, vidi pri nastavku *enjača)*, vjȅtrenjâk (čovjek vjetrogonja).

d) *enjaka* vidi pri nastavku *jaka*.

e) *enje* u glagolskijeh imenica kao na pr. nòšênje i t. d., vidi pri nastavku *2je*.

331. a) *er* u nekoliko riječi korijena ponajviše nepoznata; značenje je različno: čeljad, životinje i stvari (radnje i stanja nema). Na pr. čȅmêr, djȅvêr, gȕštêr, ȉvêr, kúćer (koliba ili komora), mlijèčer (neka trava), plèter (štogod opleteno), sjȅvêr, stȍžêr (izvedeno od: stôg, jer se pored stȍžêr govori i stòžina, te se može misliti, da je i stȍžêr i stòžina iznajprije značilo drvo, oko kojega se sadijeva stôg); vȅčêr, — i još dvije tri manje obične riječi. Akcent, kako se vidi nije postojan.

b) *ēr(a)k* samo u: čepérak (mali pedalj) čupérak (pramen, čȕpa).

c) *erina* samo u: kljuvèrina (rđavo kljuse, t. j. kao da ga već ptice kljuju), kućèrina (stara i trošna kuća).

d) *ero* samo u: jȅzero (gdje se korijenu značenje ne zna).

e) *esija* samo u silèsija. — Riječ verèsija sasvijem je turska, i korijenom i nastavcima, te dakako nije izvedena od: vjȅra, niti je valja pisati: vjeresija.

f) *eskara* samo u: ljudèskara.

g) *êst* samo u: bȍlêst, o kojoj riječi v. §. 80*c*. — Riječ *dražest* nije u narodu poznata, a i u književnosti se nalazi tek od skora; Vukov i akademički rječnik nemaju je.

h) *eš* je rijedak nastavak; imamo ga u: bàreš (isto, što: bāra), bùlješ (ime ribi), kòstreš (ime ribi), lèmeš (od korijena, koji je u: lòmiti), pèleš (perčin, neznana korijena).

i) *eša* u: bȑnješa, mòreša (možda od turske riječi mȍr, što znači: višnjikast, taman), rȉđeša, vràneša. Sve četiri ove riječi imena su kozama, a govore se samo u južnijem krajevima.

j) *ešanja* samo u: Turkèšanja, što je riječ uvećana značenja od osnove, koja je u: Tùrčin (t. j. Turk-in. v. §. 136*c*).

k) *ešce* mjesto *ečce* kao *ašce* mjesto *ačce* (v. §. 324*b*); nastavak ovaj nalazi se u riječi umanjena značenja. Primjeri: djètešce, dùgmešce, jȁgnješce, jàrešce, kȓmešce, tèlešce, tjȅmešce, vȉmešce, ždrȅbešce (više ovakijeh riječi nema u Vukovu rječniku). Osnovne riječi svima ovijem imenicama izlaze na *-e*, a u genitivu jedn. imaju *-eta* (na pr. djèteta) ili *-ena* (na pr. tjȅmena). Vuk u rječn. bilježi genitiv jedn. djètešceta, jàrešceta, kȓmešceta, tèlešceta, ždrȅbešceta, a drugima ne bilježi toga padeža, i to znači, da ostale četiri imenice ne rastu, dakle da im je genitiv jedn. dùgmešca, jȁgnješca, tjȅmešca, vȉmešca. Ali je sva prilika, da svijeh devet ovijeh riječi mogu imati u genitivu jedn. i *-a* i *-eta*, dakle na pr. i djètešca i djètešceta i t. d. Vidi pri nastavku *ence*.

l) *ešina* u riječima, koje znače što uvećano: hartijèšina, kćerèšina, materèšina, rakijèšina, sestrèšina.

m) *eška* samo u: bȁlješka (ime ptici, ispor. bȁljast — crne glave na pr. vô, koza), komàdêška (isto što: kȍmâd, samo uvećano), vr̀têška (u igri nekakva greda, koja se vrti).

332. a) *et* u imenica muškoga roda: klȅpêt, trȅpêt, trȅsêt, zvȅkêt.

b) *ēt* u imenica ženskoga roda: gȍlêt, vȑlêt i u riječi tamna postanja: kȍčêt (t. j. kostrijet).

c) *et(a)k* u: curétak (mala cura, djevojčica), haljétak. Nastavkom *(a)k* od osnovnog II. pridjeva načinjena je imenica: počétak; prema njoj su načinjene još: svršétak (v. u bilješki §. 46), dòspjetak (t. j. svršetak, bokeljska riječ). Ovamo ide i riječ izuzétak, koju je upotrebljavao (a možda i načinio?) Daničić za ono, što se izuzima; on je ima na pr. u »Radu« VI. 148. Riječ *imetak* slabo je potvrđena. (vidi akad.-rječnik; bolje je: imútak).

d) *etina* nalazi se u riječi ženskoga roda, koje znače što uvećano: babètina, bukvètina, čuturètina, guščètina (od: gȕska), jamètina, knjižètina, ponjavètina, ptičètina (od: ptȉca), torbètina, vještičètina, ženètina i t. d. Rijetko je osnovna riječ muškoga roda: djedètina (od: djȅd), mješètina (od: mȉjeh) repètina (od: rêp). Kako se iz navedenijeh primjera vidi, suglasnici *g, h, k* prelaze pred *e* po zakonu u *č, ž, š*, a tako i *c* prelazi u *č*. Akcent je u svim ovakim riječima bez izuzetka slabi kratki na slogu trećem od kraja. — O riječma kao: svìnjetina, tèletina i drugima takovim, koje se od ovih do sad navedenih razlikuju i značenjem i akcentom, vidi pri nastavku *ina*.

e) *eto* samo u: rešèto.

f) *evina* u: gȕščevina (nečist gušćja), kòzjevina (kozje meso ili koža), òvčevina (ovčje meso), pròšnjevina (ono, što se isprosi).

g) *ēvlje* samo u: zr̀nêvlje (t. j. zrnje); — riječ ùgljêvlje ne ide ovamo, jer je postala od ugljev-je (ima i sámo ȕglijev, t. j. ugljen, u Crnoj Gori).

h) *ēz* samo u: gȁvêz (ime biljki), ljȅmêz (t. j. pritisak, čim se pritiskuje krov, da ga vjetar ne odnese), koje su dvije riječi tamna postanja, i u ove tri, koje su njemačkoga izvora: knêz, pȅnêzi, vȉtêz.

i) *ezanja* samo u: bolèzanja (boest), koja se riječ nalazi samo u pjesmi II. 3.

j) *lež* se veže s korijenima i s pridjevnijem osnovama; riječi tako postale imaju različita značenja naznačuju čeljad, stvari (oboje ne samo u pojedince, već i u zbirštini), radnju i stanje. Primjeri: bòdež (1. nož tanak i šiljat, 2. bodenje, — vidi u akad.-rječniku), grábež, drijèmež, kŕpež, lávež (nije neposredno od korijena *la*, koji je u: lȁjati, već od imenice *la-v*, t. j. lajanje, koja se izgubila), mȁdež ili mlȁdež (s umetnutijem *l*, v. §. 48*a*) métêž (buka, vreva) mútež

(mutna voda), pílež (mnogo sitne djece; osnova ista, koja u: pȉle), sítnež (sitnice, sitna djeca), srámež (sram), stálež (od osnove, koja je u I. glagolskom pridjevu), stárež (stari ostaci), tŕpež, trúhlež ili trúlež (truhle stvari); — dȅrež je iz madžarskoga, a ríbež iz njemačkoga jezika (deres, Reibeisen), a mȁdež (mlȁdež) nepoznata je postanja. Akcent je ponajviše slabi dugi na prvom slogu

k) 2ež u riječima ženskoga roda: bòdež (kad čovjeka bode u bokovima), mládež.

333. a) *ga* u: mȕzga (znači isto što: mlâz i od istoga je korijena, t. j. od onoga, koji je u glag. mȕsti; govori se: muzge znoja, muzge kiše, muzge po haljini), slúga (onaj, koji sluša; korijen isti, koji je u slu-šati). Samo u ove dvije riječi zna se za cijelo, da je nastavak *ga*, a za neke riječi, kao: drúga, kvȑga, snága i dr. ne zna se, jer njihovo *g* može pripadati korijenu i nastavak biti samo *a*.

b) *h* u: mâh, pȍslûh (t. j. po-slu-h), smȉjeh.

c) *īc* veže se s imeničkijem osnovama, i tako nastaju riječi umanjena značenja. Evo ih: dàždîc, đùrđîc (ime cvijetu), kȍnjîc, kòšîc, màčîc (isto što: biljka perunika), màljîc, ògnjîc, vjètrîc, žbànjîc. U književnom se jeziku ove riječi slabo upotrebljavaju, već se obično nalaze u pjesmama i u govoru južnijeh krajeva; izuzima se đùrđîc i kȍnjîc (ovo drugo u prenesenom značenju, na pr. za ono na guslama, što se njemački zove »Steg«, latinski »ponticulus«).

d) *ica* se slabo kad veže neposredno s korijenom, kako je u riječi: grȉzica (t. j. moljac), prȉca (koji koga prê), ptȉca (od negdašnjega pъtica), tmica (od: tьmica); korijen može s prijedlogom biti složen: ȍtmica (otimanje djevojke), pȍtrica (kad stoka potare žito). — Nastavak se ovaj vrlo često uzima, kad treba načiniti riječ umanjena značenja. Evo nekoliko primjera: brȉtvica, cȑkvica, ȉskrica, jȁbučica, jêtrvica, livadica, mȃjčica, mòtičica, prèpeličica, vodèničica, vòdica, zèmljica, žȉlica, živìnica i t. d. Ispor. još: hàrtîjca, kùtîjca, ràkîjca i t. d. (od hàrtija, kùtija, ràkija) mjesto: hàrtijica i t. d. (v. §. 78*b*). Sasma se rijetko osnovna riječ svršuje u nominativu jedn. na drugi koji glas nego na *a* (kako je na pr. brȉtva: brȉtvica i t d.). Tako je: čèstica (od: čȇst), kokòšica (od: kȍkôš), varòšica (od: város), čȁbrica (od: čàbar), tigànjica (od: tigânj). Ima nekoliko riječi, koje su dva put umanjene nastavkom *ica*; na pr. čȁbričica (od: čȁbrica), glàvičica (od: glàvica), mjȅričica (od: mjȅrica), rȕžičica (od: rȕžica), slobòdičica (od: slobòdica). Akcent onih umanjenih imenica, kojima se osnovna svršuje na *a*, ponajviše je isti i na istom slogu kao u osnovne riječi. Izuzetaka je vrlo malo: bàščica: bȃšča, Cigànčica: Cȉgânka, djevòjčica: djèvôjka, saćùrica: sàćura; ispor. još lađíca (pored: lȃđica): lâđa. Koje riječi imaju dva sloga, pa je na prvom

slabi dugi akcent, one postajući umanjene mijenjaju ga na slabi kratki; na pr.: dúša, gláva, rúka, svijèća (ist. svéća, zap. svíća) glase umanjene: dùšica, glàvica, rùčica, svjèćica i t. d. Ovo se mijenjanje akcenta lako razumije iz onoga, što je govoreno u §. 123. Neobično je vrbíca (pored. vȑbica) od: vŕba. — Nastavak *ica* vrlo često služi za to, da se od muškoga roda ili prema muškome rodu načini ženski. Na pr. bànica, bjegùnica, cȁrica, čizmàrica, đavòlica, golùbica, gospodàrica, hrìšćanica, Hrvàtica, kàluđerica, kmȅtica, kràljica, kȕharica, lȁvica, lòvica, lúpežica, màgarica, mèdvjedica, ovčàrica, paùnica, prijatèljica, próročica, sinòvica, Švàbica, vùčica i t. d. Vidi se, da je akcent ovijeh riječi dvojak: jedne se drže akcenta osnovne imenice (na pr. cȁrica: cȃr, kȕharica, kȕhâr), a druge bez obzira na osnovnu riječ imaju slabi kratki akcent na trećem slogu od kraja (na pr. kràljica: krȃlj, golùbica: gȍlûb). — Nekoliko riječi s ovijem s nastavkom znače isto, što i osnovne njihove imenice. Tako je: busènica (isto što: bȕsên), golènica (istočnijem govorom mjesto: goljenica, — isto što: gȍlijen), grȁhorica (: grȁhor), kȁblica (: kàbao), kamènica (: kȁmên), màljica (: mȃlj), mlȉnica (: mlȉn), nèsvjestica (: nȅsvijest), rȁlica (: rȁlo), rȉlica (: rȉlo) sočivica (: sȍčîvo), valùtica (: vȁlût), vèdrica (: vèdro), žèravica (: žèrava). — Rijetko se u prostim, nesloženim riječima nalazi značenje promijenjeno (drukčije nego u primjerima do sad navedenima), tako je na pr.: bùrmutica, gȑlica (što ima pruge po grlu), mȁtica, ògnjica, pojàsica (pojasasta koza), tavànice, zeitinica (sud, u kojemu se drži zeitin) i dr. Složene riječi imaju (prema osnovnoj) značenje promijenjeno: na pr. bèsposlica, dòkoljenica, nȁdnica (ono, što tko zasluži »na dan«), nȉzbrdica, ògrlica, ùdvorica, ȕzbrdica, zàzubica i t. d., tako je i u: bogòrodica, golòmrazica, konjòkradica, ljepòrječica, sitnògorica i t. d. — Vrlo često nastavak *ica* služi za to, da se od kojega pridjeva načini imenica. Ove imenice znače obično stvari i čeljad, rjeđe životinje, a radnju ili stanje nikad. Primjeri: bistrica (voda ili rakija), bjèlica (pšenica, jabuka, trešnja), domàćica, dèsnica, glàvatica (neka riba), kȉselica, ljèvica, mlàdica, mòdrica, njèmica, pràznica (prazna kožnica) ranica (rana trešnja), sitnica (trešnja), stȁrica, šljèpica, tàmnica, tùđica (pčela iz druge košnice), zdrȁvica, zlȉca (zao čovjek), živica, žùtica i t. d. Za ove i slične imenice nema stalnoga akcenatskog pravila. Imenice se izvode dakako i od pridjeva na *-an*, *-av*, *-en*, *-in*, *-iv*, *-ov*; na pr. rùčanica, snježànica, sunčànica, — ćèlavica, ćȍravica, gȕbavica — medènica (v. §. 329*f*), vodènica, zobènica, — àginica, pàšinica, prótinica, vȍjvodinica, kàdîjnica (mjesto: kàdijinica, vidi §. 78*b*), kujùndžîjnica (mjesto: kujundžijinica), — kràdljivica, làžljivica, ljènivica, — bȅgovica, đȁkonovica, dženerálovica, lȕkovica (sud, u kojem se luk tuče,

šljīvovica, trȇšnjovica i t. d. U ovijeh se imenica akcent upravlja po osnovnom pridjevu. Razumije se samo po sebi, da se nastavkom *ica* tvore imenice od jednoga i drugoga glagolskog pridjeva; na pr. bȁjalica, ćútalica, izjelica, ràdilica, pròpalica, vȁralica. — gìbanica, mȕčenica, osuđènica, pečènica, žgànica i t. d.[1]) Akcent je ponajviše kao u osnovnoga glagolskog pridjeva. — Ima dosta imenica s nastavkom *ica*, kojima osnovna riječ nije sačuvata, na pr. gàgrica, grànica, lȁsica, òžica (žlīca, v. §. 45), pàlica, prȅslica, pšènica, ȕdica, ȕlica, zjȇnica i dr. Gdjekojima od ovih i sličnih imenica nalazi se osnovna riječ u drugom kojem slavenskom jeziku; tako prema grànica, pšènica ima u ruskom jeziku грань, пшено i t. d. — Glasovi *g*, *k*, ispred *i* od nastavka *ica* prelaze po zakonu u *ž*, *č*, *š*; na pr. nòžica, rùčica, mùšica (od: nòga, rúka, mùha), a tako i *c* prelazi u *č*, na pr. ptīčica (od: ptīca). Kašto ipak ostaje *k* nepromijenjeno; na pr. kókica, šòkica (v. §. 63*a*).

e) *ice* imamo samo u ovijeh imenica umanjena značenja: cvīje-ćīce, kolíca, ostríce, poljíce, prȕćīce, zdrȁvljice.

334. a) *ič* samo u imenica: brànič (t. j. branitelj), jȁrič (velika ljubav, koja kao podjaruje) i u ove tri, koje znače neke trave: mràvič, povràtič (ili vratič), zvònič.

b) *īč(a)k* u riječi umanjena značenja: grumíčak, jačmíčak (ili ječmíčak), kamíčak, konjíčak, krajíčak, kremíčak, plamíčak, pramíčak, ugljíčak. Odbivši riječi konjíčak i krajíčak svima drugima osnovna imenica izlazi na *-en*: grȕmên, jȁčmen i t. d. Umanjeni se oblik ovijem riječima svršivao nekad na *-yk*, na pr. kamyk, plamyk, pa su poslije drugi put umanjene nastavkom *ьk*, od kojega je današnje *(a)k* (v. §. 321*a*), i tako je nastalo na pr. kamyčьk, plamyčьk, a otud današnje kamíčak, plamíčak. Kako su ove riječi dva puta umanjene, tako smo vidjeli, da su i rȕžičica, slobòdičica (v. pri nastavku *ica*) — Ovamo se mogu brojiti još riječi: jezíčak (postalo od: jezyčьk), vidíčak (ime travi), kojima su osnove imenice: jèzik, vidîk, - i: stríčak, koja je također dva put umanjena (o imenici strîc vidi pri nastavku *(a)c*. — Da se pored kamíčak, kremíčak govori također kaméčak, kreméčak, to smo vidjeli pri nastavku *ēč(a)k*.

c) *ičić* imamo u: djevèričić (djeverov sin snasi), gospòdičić, šȕričić (šurin sin), Ȕgričić. Ovaj je nastavak prenesen iz riječi kao gȑličić, sèstričić, svȁstičić, vjȇveričić i dr., u kojih je nastavak samo *ić*, a ono naprijed pripada osnovnijem riječima: gȑlica, sèstrica, svàstika, vjȇverica, pak je *c* i *k* ispred *i* prešlo po zakonu u *č*.

[1]) Nekad je u jeziku bio glagolski pridjev sadašnjega vremena trpni, koji je od glagola na pr. *pùstiti* glasio *pustim—pustima—pustimo*. Od toga oblika izvedena je imenica *pȕstimica* (drvo, koje se baca na pr. na voćku, da se otrese voće.)

d) *ičina* u: dobričina, vrličina. Ovo je *ičina* uzeto iz riječi kao: gnusničina (izvedeno od: gnùsnîk ili od: gnùsnica), podmúkličina (izvedeno od: podmúklica), pròždrličina (od pròždrlica) i sličnijeh, gdje je nastavak samo *ina*.

e) *ična* u: djevèrična (djeverova kći), gospòdična (nema u Vukovu rječn.), sèstrična (sestrina kći).

f) *ić* se veže s osnovama imeničkim i s pridjevnima, a riječi tako postale obično znače što umanjeno. Na pr. brùsić, cȑvić, cvjètić, čovjèčić, dùkatić, đàčić, gȑmić, hràstić, junàčić, klobùčić, kòvčežić, komàdić, kȍtlić, lónčić, manastìrić, nóvčić, oblàčić, obrùčić, pokròvčić, pòtočić, pȑstić, rukàvić, stàrčić, svȑdlić, šešìrić, trgòvčić, vrànčić, zùbić i t. d. Svima ovim i sličnim imenicama osnovna je riječ muškoga roda: brûs, cȓv i t. d.; vrlo je rijetko ženskoga: jȁmić (od: jȁma), kȁpić (od: kȁpa), klȁdić (od: klȁda); također je vrlo rijetko osnovna riječ pridjev: òblić (obla palica), žìvić (živ izdanak od mlada drveta). — Često imenice s ovijem nastavkom naznačuju nešto mlado, što je postalo ili rođeno od onoga, što osnovna riječ znači, (a i to je upravo nešto umanjeno). Na pr. bòžić (»upravo sin Božji, pa se tako zove dan rođenja njegova« Daničić, osn. 281), brȁtić (bratov sin), čâvčić, djètlić, golùbić, kȕkavičić, labùdić, lȁstavičić, lisičić, mȁčići (od: maččići po §. 107*a*, a to od: mačk-ići), òrlić, pȁčići (od: patčići), rȉbić, sȅstrić (od: sèstra), sèstričić (od: sèstrica), sokòlić svrȁčić, vȍjvodić i t. d. Prema ovim i sličnim riječma, koje znače što mlado od čeljadi i životinja, načinjene su neke, koje znače mladu biljku, na pr. brȅzić, bȕkvić, jȁbučić, jàsičić, kestènić, šljȉvić i dr. — Sasma rijetko imenice na *ić* znače pripadanje onome, što osnovna riječ znači. Tako je: kȕćić (čovjek od dobre kuće), plȅmić (čovjek dobra plemena), Mlèčić (t. j. Mletčić, čovjek iz Mletaka). — Akcent ovih do sad navedenih imenica dvojak je: jedne se drže osnovne riječi, na pr. kòvčežić: kòvčeg, rȉbić: rȉba, vȍjvodić: vȍjvoda (tako je i lónčić, nóvčić prema genitivu lónca, nóvca), a druge bez obzira na osnovnu riječ uzimaju slabi kratki akcent na drugi slog od kraja, na pr. cȑvić: cȓv, golùbić: gȍlûb, manastìrić: mȁnastîr, stàrčić: stȁrac. Veoma je rijetko, da se koja imenica ne drži ni jednoga od ova dva pravila; tako je na pr. kȍtlić: kòtao (gen. kòtla). — Nastavak se *ić* rado veže s posvojnijem pridjevima na *-ov* (ili *-ev*), i tako postaju riječi, koje znače, čij je tko sin; na pr. bánović, dȅspotović, krȁljević, stríčević i dr. Ovamo idu i prezimena kao Jòvanović, Milòšević, Pȃvlović, Pètrović i t. d., koja upravo znače: Jovanov, Milošev, Pavlov, Petrov sin; tako je i Kováčević, Lončárević, Pòpović, upravo: kováčev, lončárev, pòpov sin i t. d. Mnoga prezimena nemaju *-ov-* (ili *-ev-*) ispred *-ić*, na pr. Jòvanić, Kòvačić.

Lȁzârić, Vȉtêzić, ovamo osobito idu prezimena, kojima se osnovno ime svršuje na *a*, na pr. Àleksić, Dàničić, Jȁgodić (kojemu se mati zove: Jȁgoda), Nìkolić, Vȍjvodić i dr. Ova i slična prezimena značenjem svojim odgovaraju onima naprijed navedenijem riječma kao: brȁtić, golùbić, sèstričić, i tako na pr. Nikolić znači: sin Nikolin. Postanje ovijeh prezimena pada u vrijeme, kad je sin imao prezime doista po svojem ocu, a njegov sin opet po njegovu imenu i t. d.; na pr. zvao se netko *Jovan Petrović*, jer mu je ocu bilo ime *Petar*, ali Nikola, sin toga *Jovana Petrovića*, zvao se *Nikola Jovanović*, sin ovoga *Luka* zvao se *Luka Nikolić* i t. d. Običaj je ovaj u narodu našemu već odavno prestao (u nekijem krajevima ranije, u nekima kasnije), te se prezimena ne mijenjaju od oca na sina, već ostaju bez obzira na ime očino. — Na *-ović* ima još i drugijeh imenica. Tako od ptičijih imena čvórak, drȏzak, kôs, òrao imamo: čvorkòvić, drozgòvić, kosòvić, òrlović, što znači: mladi čvorak i t. d. Prema riječma kao: bánović, králjević načinjene su i ove: mâjković (sin majčin), kȕćević (čovjek od dobre kuće), òdžaković (isto što: kȕćević), kòljenović (čovjek stara koljena), premda pridjeva *majkov, kućev, koljenov*, *odžakov* nema. U riječma obješenjáković, ȓđâković ne osjeća se više pravo značenje, t. j. da je tko sin onoga, što osnovna riječ znači, već se obje govore za rđava čovjeka ne misleći mu na oca. Takva je i riječ (crnogorska) pogánović, koja je još i tijem osobita, što je izvedena od pridjeva: pògan. Od pridjeva su izvedene i riječi drágović, gȑđević (t. j. grđi od koga, crnogorska riječ). Pače i od zamjenica ima riječi, koje ovamo idu: kògović ili čȅgović (t. j. čij sin), nȉkogović (t. j. ničij sin), tȍgović (crnogorska riječ: nije togović t. j. nije za taj posao). — Imenice na *-ović* drže se ponajviše akcenta osnovne riječi; izuzeci su rijetki, kao čvorkòvić, obješenjáković (od: òbješenjâk). I prezimena se drže osnovne riječi: Jòvanić i Jòvanović od: Jòvan, Vȉtêzić od: vȉtêz, Kováčević od: kòvâč, gen. kováča i t. d. U mnogijem se krajevima, istina, govori: Jovánović, Maksímović, Obrádović, Veselínović mjesto: Jòvanović, Mȁksimović, Ȍbradović, Vesèlinović: (: Jòvan, Mȁksim, Ȍbrad, Vesèlin) i t. d., a to je analogija prema prezimenima, kojima takav akcent po zakonu pripada, na pr. Kováčević, Marínković (od: Marínko), Nováković (od: Nòvâk gen. Nováka) i dr.

g) *iće* u glagolskijem imenicama, na pr. ubíće; vidi pri nastavku *2 je*.

335. a) *idba* u riječima kao bjèlidba, vjèridba, vidi pri nastavku *dba*.

b) *idžija* samo u jednoj riječi, kojoj osnova nije iz turskoga jezika: šalìdžija; ovo je načinjeno prema riječima: kapìdžija, simìdžija (t. j. simitdžija), gdje je turska i osnova i nastavak. Vidi pri nastavku *džija*.

c) *iga* u: vèriga, tȁljige (ova je druga tamna postanja).

d) *ija* se veže s nekoliko glagolskijeh osnova, te nastaju riječi muškoga i ženskoga roda različita značenja: lètija (t. j. vjetrenjak), mòrija (t. j. kuga), nedòđija (zemlja, iz koje se ne dolazi, od osnove, koja je u sadašnjem vremenu), pȍgibija, provàlija (gdje se zemlja provali), sùdija, tȑpija (duga bolest). Veže se i s imeničkijem osnovama, te nastaju riječi različita značenja: brđànija (t. j. Brđani), čèdija (djeca, prezirno), nevjèrija (t. j. nevjernici), prostòrija, župànija: ovamo idu imenice: grčàdija, momčàdija, njemčàdija, paščàdija, pješàdija, srbàdija, turàdija. U mnogo tuđijeh riječi nalazi se nastavak *ija*, na pr. bàtālija, bùrgija, dèlija, hàrtija, igumànija, kapetànija, lùtrija, militàrija, mitropòlija, pòrcija i t. d. Rijetko se ovaj nastavak veže s pridjevnijem osnovama: odȑlija (dronjav, odrpan čovjek, od osnove I. glag. pridjeva: ȍdr-o, ȍdȑla), pogànija (pogana čeljad), tvȑdija (nekakva kruška); ispor. još: nàzlija (zlikovac).

336 a) *ik*, *īk*; prvi je veoma rijedak nastavak; imamo ga samo u: jèzik, rèmik (t. j. remen); — *īk* se veže s osnovama imenica, koje znače kakovu biljku, i riječi tako postale znače mjesto, gdje ona biljka raste, ili gdje je mnogo ima. Na pr. bòrîk, brèzîk, cèrîk, gràbrîk ili gràbîk, jasènîk, jàsîk (od jàsika, mjesto »jasičik«, kao da se drvo zove »jasa«), jòšîk (od: jóha), krùšîk (od: krȕška, kao da se govori »kruša«), lipîk, šljivîk, topòlîk i dr. Rijetko ovake riječi znače samu biljku: čèšljîk, òvsîk (divlja zob). Slabo se nastavak ovaj veže s drugim imeničkim osnovama: jarànîk (drug, prijatelj, od turske riječi jàrân, koja isto znači), kȕćanîk (od osnove, koja je u: kȕćanin, množ. kȕćâni), bèskućanîk, vidîk (od: vîd). Dosta često veže se *īk* s pridjevnijem osnovama, i riječi tako postale znače sad čeljad, sad stvari. Na pr. cȑnîk (crn, t. j. zao čovjek, kad koga psuju: šta učini, *crniče* jedan!), jȁbukovîk (rakija od jabuka), jàrîk (ječam ili lan t. j. jari), mȑtvîk (čovjek mrtve ćudi), plavètnîk (neka biljka), slànîk (sud za so, slanica), šljȉvovîk (voda od šljiva), tòplîk (topal vjetar), vèdrîk (»u ritu gdje nema trske, nego voda«), vȉšnjovîk (vino od višanja). Rado se *īk* združuje s osnovama II. glagolskog pridjeva, i onda mu je služba, da od pridjeva načini imenicu, a te imenice znače ponajviše čeljad; na pr. mȕčenîk, navađènîk, nekrštènîk, otkupljènîk, pòslânîk, poturčènîk, pȍznanîk, rȃnjenîk, smétenîk, suđènîk, ȕčenîk, utopljènîk, vjȅrenîk i t. d., — rjeđe ovake riječi znače stvari: nakopànîk (put nakopan), trvènîk (ili utrènîk, utrven put), tučènîk (nekakav barut), varènîk (vareno vino), — a još rjeđe znače životinje: hranjènîk (svinja, koja se hrani; ali riječ ova može značiti i čeljade, kojemu tko hranu daje[1]). — Akcent riječi izvedene od imena bilja

[1]) Posve je prirodno, što ove i slične imenice zadržavaju trpno značenje od osnovnoga pridjeva, dakle *mȕčenîk* je onaj, koji je *mučen*, *otkupljènîk* onaj, koji je

imaju slabi kratki na slogu drugom od kraja; tako je naglašeno dosta i drugijeh imenica s nastavkom *ik*, a neke se upravljaju po akcentu osnovne riječi. — Vrijedno je dodati ovdje, da Vuk i Daničić u svojim djelima ne poznaju nastavka *ičar*, već *-ik* u imenica grčko-latinskoga izvora, što znače čovjeka, koji se čime bavi; ispor. *gramatik* (gen. jedn. *gramatika*, nom. množ. *gramatici* i t. d.) rječn. (1818) VI. XXX., XXXII., pjes. III. 531., drž.-izd. III. 122., *politik*. mil.-obr. 43., *istorik*. drž.-izd. III. 125., *D*. istor. 120., 231., 233., 345. Ne će dakle biti dobro, što gdjekoji pišu *gramatičar*, *političar*, *kritičar*, *matematičar* i t. d.

b) *ika* se veže s osnovama imeničkima i pridjevnim, i tako postale imenice znače ponajviše stvari, osobito biljke. Od imeničkijeh osnova imamo na pr. čemèrika, mljèčika, pàprika (od: pàpar), sr̀čika (od: sr̀ce), tamjànika (neko mirisavo grožđe), ùljika, ždràljika (neka biljka). Neke ovake imenice znače isto, što i osnovne im riječi: bòrika (isto što: bôr), bòdljika (isto što: bódlja), jèlika (isto što: jéla), klokòčika (isto što: klȍkôč. neki grah), ljùštika (od: ljuščika po §. 96. isto što: ljȕska), màstika (isto što: mȁst), òstika (mjesto: octika po §. 91*a*, isto: što: òcat), vr̀šika (isto što: vȑh) i t. d. Ispor. jàglika, okràjika, sòlika pored riječi, koje isto znače: jàglac, okrájak, sólja. Od pridjevnijeh je osnova: bjèlika (ono bijelo u drvetu do kore), gòrčika (neka biljka), ljùtika (vrsta lȕka), mlàdika (isto što: mladica), šarènika (neka jabuka), šùpljika (nekakav vez na rukavima), zelènika (jabuka ili grožđe); ovamo ide i imenica načinjena od osnove II., glagolskog pridjeva: varènika (mlijeko vareno). Vrlo rijetko imenice na *ika* znače životinje ili čeljad: crvènika (crvenkasta koza, ali ova riječ se govori i za vino), jarànika (jaranica, drúga, prijateljica od turske riječi »jàrân«, drug, prijatelj), svàstika (isto što: svâst). Tako isto vrlo rijetko veže se *ika* neposredno s korijenom: mòtika (korijen neznan), vlàdika. — Sve riječi s ovijem nastavkom imaju akcent slabi kratki na slogu trećem od kraja.

337. a) *ila* samo u: gòmila ili gròmila, kòbila.

b) *il(a)c* u riječma kao hvàlilac, rȁnilac i dr., vidi pri nast. *(a)c*.

c) *ilo* se veže s osnovama imeničkima i pridjevnim, i riječi tako postale znače stvari, stanje ili mjesto, gdje što biva. Na pr. bjèlilo (1. mjesto, gdje se bijeli platno, 2. bijela boja), bjèsnilo, cr̀nilo, crvènilo, dàrilo (isto što: dâr), gr̀dilo, jȁgnjilo (mjesto, gdje se jagnje ovce), kàlilo (blato, kaljuža), lùdilo, mr̀tvilo, ništàvilo, ògnjilo, plàvilo, pȕtilo (isto što: pȕto), rȁčilo (mreža za hvatanje raka), sòlilo (mjesto,

---

otkupljen i t. d. Vrlo je neobično, što **kuđènîk** u jednoj poslovici (u Vukovu rječn. kod te riječi) znači isto, što **kudilac** (dakle tvorno značenje!), ali to je po svoj prilici poradi sroka s rečju **suđènîk**, koja u istoj poslovici dolazi. Za riječ **presađènîk** piše Vuk u rječn., da se tako u Boci zvao nekakav čovjek. koji je voćke presađivao, t. j. kalamio.

gdje se ovcama so daje), tàmnilo (isto što: tamnina), žàrilo, žùtilo i dr. Iz primjera se ovijeh vidi, da je akcent ponajviše slabi kratki na slogu trećem od kraja. Nastavak *ilo* čini se da je u ove i slične imenice unesen iz riječi kao: cjèdilo, pòjilo i t. d., gdje su osnove glagola IV. vrste (cijèditi, pòjiti i t. d.) združene s nastavkom *lo*. Vidi pri tome nastavku.

d) *īlj* samo u: mètîlj, kojoj je riječi korijen tаman.

e) *īlja* na pr. u dòjîlja, vèzîlja i t. d., vidi pri nast. *lja*.

f) *im* samo u: pòbratim, pòočim.

g) *ima* samo u: pòsestrima.

h) *in (īn)* se veže s imeničkim i s pridjevnim osnovama; riječi na *in* znače samo čeljad, a na *īn* životinje i stvari. Primjeri: domàćin, gònčin (od negdašnjega: »gonac«), gospòdin (od negdašnjega »gospod«), nȅrâdin (od: nȅrâd), râdin (od: râd), tȕđin, — dòrîn (konj dȍrat), đògîn (konj đȍgat), gr̀lîn (grlo na pr. u tikve, crnogorska riječ), sjevèrîn (isto što: sjever), šàrîn (šaren konj), večèrîn (vjetar zapadni, t. j. koji duše s večernje strane). Od glagolske osnove, kakva je u sadašnjem vremenu, načinjena je riječ: nedòđîn (grad, iz kojega se ne dolazi; ispor. nedòđija kod nastavka *ija*). Nastavak se *in* nalazi u narodnijeh imena: Àrapin, Bȕgarin, Làtinin, Sȑbin, Tùrčin (od: Turk-in), Ȕgrin i t. d., — tako i u nekijeh imenica, kojima je osnova iz kojega tuđeg jezika; na pr. bèrberin, čòbanin, hrišćanin ili kr̀šćanin, kàurin, tìranin (ili tìrjanin) i dr. — Za akcent narodnijeh imena i riječi tuđega izvora nema pravila; tako ga nema ni za riječi, koje čeljad znače; a one, koje znače životinje i stvari imaju slabi kratki akcent na slogu drugom od kraja.

338. a) *ina*. Ovaj se nastavak nalazi u vrlo mnogo riječi, koje postaju od osnova imeničkih i od pridjevnih. Koje riječi postaju od imeničkijeh osnova, one naznačuju: *1.* uvećano ono, što osnovne riječ znači, *2.* platu, koja se kome ili za što daje, *3.* kožu ili meso kakve životinje, *4.* različne druge stvari. Ispred *i* (od nastavka *ina*) prelazi *c* i *k* u *č*, *g* u *ž*, *h* u *š*.

b) Primjeri za *1.* značenje: br̀dina, brùsina, čàrapina, čovjèčina, dervìšina, djevòjčina, glàsina, grȁšina, hajdùčina, hrìdina, jèzičina, junàčina, komàdina, kùpusina, lȁkômčina, lònčina, ljùdina, mèdvjedina, mèsina, nòžina, oblàčina, òdlômčina, pìjânčina ili pjànčina, pokròvčina, psȉna, pȕščina (od pȕška), ròžina (od: rôg), svjètina, šȁljîvčina, tmȉna (od negdašnjega tьma, táma), tr̀bušina, vòjština (od vójska), vùčina, zèčina, zìdina i t. d. Kako se vidi iz ovijeh primjera osnovne riječi mogu biti svijeh triju rodova; a akcent je od dvije ruke: jedne se od ovih uvećanih imenica drže osnovne riječi (na pr. jèzičina: jèzik, lȁkômčina: lȁkomac, gen. lȁkômca, psȉna: pȁs-

gen. psā), a druge imaju slabi kratki akcent na trećem slogu od kraja bez obzira na osnovnu riječ, na pr. bȑdina: bȑdo, djevòjčina: djèvôjka, vùčina: vûk. Vrlo je rijetko, da se akcent ne drži ni prvoga ni drugog pravila, kako je u pìjânčina (: pijánac).

c) Primjeri za *2.* značenje: brodàrina, cȁrina, govedàrina, ljekàrina, pastìrina, poljàrina, telàlina, vozàrina; ove i slične riječi znače: platu ili novce, koji se daju: brodaru, caru, govedaru i t. d., tako je i pòkovina: plata kovaču. Prema onima na *-arina*, načinjene su riječi, koje znače: platu ili novce, koji se od šta plaćaju: glavàrina (nije izvedeno od: glàvâr, već od: gláva, jer se ne plaća glavaru, već od glave), kućàrina (izvedeno od: kuća) i t. d. Vidi pri nastavku *arina;* a riječi grijàčina, mrtvàčina imasmo već pri nastavku *ačina*.

d) Značenje *3.* imamo u: gòvedina, kȑmetina, pràsetina; prema ovima dvjema pošljednjim načinjeno je i: bràvetina, sȑnetina, svìnjetina, kojim riječima osnovne imenice ne izlaze na *-e*, gen. *-eta* (kao: na pr. kȑme, gen. kȑmeta). Tê riječi znače meso životinja, koje osnovna riječ znači; a kožu takvijeh životinja znače ove: dìvljetina, kòzletina, krȁvina, kurjàčina, lisičina, mèdvjedina, òvčina, vùčetina ili vùčina; u divljetina i vùčetina zavučeno je *-etina* iz kòzletina (: kȍzle, gen. kȍzleta). Gdjekoje ovake riječi znače i meso i kožu: jàgnjetina ili jànjetina, jàretina, tèletina. Kakvi su akcenti ovijem riječma, vidi se iz samijeh primjera.

e) Različne druge stvari znače riječi: bȁština (od riječi tamna postanja »bašta«, koja u bugarskom jeziku znači: otac), dòlina, gȍdina, knèžina (poradi *ž* v. §. 101*a*), krȁjina, kukùruzina, kvàsina, ljȅtina, màslina, mjȅsečina, òbrazina, pȁučina, pècina (od: pêć, koja je riječ nekad značila također: spilja), planìna, pȕčina, rògožina (poradi *ž* vidi u bilješki §. 101*a*), sredìna, trȁtina, zimìna i t. d. Kojima se od ovih i sličnih imenica osnovna riječ govori, one se u akcentu ponajviše nje drže (na pr. ljȅtina: ljȅto, òbrazina: òbraz, ali opet imamo knèžina, pèćina: knêz, gen. knêza, pêć, gen. pȅći), a za druge nema stalna pravila. Često se nastavak *ina* nalazi u složenijeh riječi, koje sve znače kojekakve stvari; na pr. ìstresine (samo u množini), ògrizine (samo u množ.), òmladina, pòkrajina, pȍmrčina, potȑbušina, rȁzvaline, rȁsjelina, uvràtine (samo u množ.), závjetrina, — crvòtočina, dubòdolina, pustòpoljina, staròdužina, staròputine (samo u množ.), suhòmeđina i t. d.

f) Od pridjevnijeh osnova postaje mnogo imenica, koje ponajviše znače različna svojstva ljudi ili životinja ili stvari, i u tom značenju imaju akcent slabi kratki na slogu drugom od kraja: bjelìna, brzìna, davnìna, dužìna, gustìna, hitrìna, krivìna, ljutìna, milìna, novìna, okruglìna, oštrìna, pretilìna, starìna, tišìna, toplìna, veličìna, žutìna, i t. d. Ovamo idu i riječi kao: nizìna, širìna, težìna, visìna, koje su

izvedene neposredno iz korijena, koji se nalaze u pridjeva: nȉzak, širok, téžak, visok; i od komparativnijeh osnova ima riječi s ovijem nastavkom: daljìna, debljìna, dubljìna, krućìna, mekšìna, ali u značenju svojem nemaju ove riječi ništa komparativno. Vrlo je malo ovakijeh riječi, koje ne znače svojstvo, već stvari, i takve se riječi od ovih do sad navedenih razlikuju gotovo sve akcentom: gòtovina, ȍpćina, òsobina, pûtnina, ùkopnina; ispor. modrìna (modra boja) i mȍdrina (modra odjeća); ali opet imamo: živìna (t. j. životinja, živad), gdje je akcent kao u: bjelìna i t. d. — Odjelito treba navesti riječi: ȉstina, nȅkolicina, tolicina, od kojih prva nema akcenta, koji bi se prema njezinu značenju očekivao (izvedena je od pridjeva ȉstî, koji upravo znači: onaj, koji jest, i dolazi od korijena, koji je u: *jèsam*, pa tako i ȉstina upravo znači: ono, što jest, v. §. 119), a druge dvije imaju pred nastavkom *c*, ne *č*, kako bi po zakonu trebalo; tako je nezakonito i *z* u: mnozìna (pored: množìna). Vidi §. 62*a*.

g) Riječi s nastavkom *ina* ima i od osnova brojevnijeh: trèćina, četvr̀tina, pètina, stȍtina[1]) i t. d., i od osnova glagolskijeh pridjeva (ali vrlo malo): izgòrjelina (stvar, kojoj se želi da izgori), píštalina mokra zemlja, otkle voda pišti), puklina (t. j. pukotina), dr̀tina ili odr̀tina (mršavo kljuse, kao da je odrto), pregnùtina (t. j. pregibak).

h) Mnogo ima riječi s nastavkom *ina* izvedenih od posvojnih pridjeva na *-ov* (ili *-ev*); tako je na pr.: bȁnovina, cȁrevina, djȅdovina, krȁljevina, òčevina, pòpovina; tako je i Hèrcegovina. Ove i slične riječi znače: ono, što je banovo, što je carevo i t. d., a to može biti ne samo zemlja, već i drugo kakvo dobro. Ovake riječi od imena životinjskijeh obično znače meso ove ili one životinje, na pr. jánjčevina, jȁrčevina, òvnovina, prȁščevina, zèčevina, kašto kožu: rȉsovina, sàmurovina; gdjekoji osnovni pridjev ovijeh riječi nije u običaju, na pr. *janjčev*, *praščev*. Često se nalazi *ina* složeno s pridjevima postalima od imena bilja; i takove riječi obično znače drvo ili slamu ili grm ove ili one biljke; na pr. bòbovina, brȅzovina, dùdovina, glògovina, hmèljevina, jȁbukovina, jasènovina, krȕškovina, kukùruzovina, lȉpovina, òrahovina, smrȅkovina (u Vuka: smrèkovina), topòlovina, vȉšnjovina i t. d. Rijetko znače ovake riječi drugo što: lòzovina (u pjesmi veli se za vino), lȕkovina (»kad se skinu glavice s vijenca, pa ono, što ostane«), mȁhovina. Akcent svih ovih riječi na *-ovina* (*-evina*) onakav je, kakav je u osnovnoga pridjeva (òčevina: òčev, jȁbukovina: jȁbukov i t. d.); samo se dugi akcenti pokraćuju, na pr. bȁnovina: bánov, krȁljevina: králjev; ispor. i jȁrčevina: jârčev.

[1]) Riječi *trèćina, četvr̀tina* . . . . *desètina* znače $^1/_3$, $^1/_4$ . . . . $^1/_{10}$, a riječi *pètina, šèstina* . . . . *desètina* mogu značiti i 5, 6 . . . . 10, na pr. ima nas *petina*. Riječ *stȍtina* u narodu znači samo „100“.

339. a) *in(a)c* imamo u: golùbinac (ime ribi), nȁšinac, pȁšinac (pašin čovjek), tuđínac, zvjèrinac (lišaj); ovamo ide i: Lȕčinac (koji slavi sv. Luku), Mràtinac (koji slavi sv. Mratu).

b) *īn(a)k* u: bolínak (t. j. bolest), boljínak (kad ide što na bolje), milínak (dragi, omiljeli).

c) *īnče* samo u: marvínče, redínče (prase, na koje dođe red, da se zakolje), služínče (nema u Vuka). Ove su imenice načinjene prema: jedínče, živínče i dr., gdje *in* pripada osnovnoj riječi.

d) *īnka* samo u: nȁšȋnka, tȕđȋnka.

e) *inja* u nekoliko riječi dolazi pored *ina* bez razlike u značenju; na pr. množìnja, nȅkolicinja, pètinja, šèstinja, tolicinja i dr. — Mnogo je više riječi, gdje *inja* sámo dolazi; u tom je slučaju *i* po svjedočanstvu starijega jezika postalo od negdašnjega *y*, za to se glasovi *k—g—h* ne mijenjaju pred tijem nastavkom. Ovaj se nastavak *inja* veže kašto s pridjevnijem osnovama; na pr. gŕdinja (»sve, što je nagrđeno«), pústinja, svétinja, ovamo ide i: proklétinja, uzétinja (kad je čovjek uzet, — nema Vuk u rječniku, ali ima Daničić u osn. 197). Mnogo češće veže se ovaj nastavak s imeničkijem osnovama, i imenicama tako postalijem značenje je različno; neke stoje prema osnovnoj riječi kao ženski rod prema muškome: Gȓkinja (: Gȓk), knèginja (: knêz; o glasu *z* u ovoj riječi v. §. 21*b*; on stoji prema *g* u »knèginja« kao *z* u: »drûzi« prema *g* u »drûg,« v. §. 100*a*), rȍbinja Tȕrkinja, Vlȁhinja; takove su i ove: Bošnjàkinja, prȍsjakinja (ili prosjàkinja), prostàkinja, sedmàkinja (kobila od 7 godina: sèdmâk — konj od 7 godina), šestàkinja (kobila: šèstâk, konj), vršnjàkinja, zemljàkinja. Neke imenice s ovijem nastavkom znače biljke ili same ili plod njihov: brèkinja, dùdinja, glòginja, smrèkinja; neke se ne razlikuju značenjem od osnovne riječi: avétinja (isto što: ȁvêt), Àrapkinja (isto što: Àrapka), bòljârkinja (isto što: bòljârka), divljàkinja (isto što: divljaka), Dùbrôvkinja (isto što: Dùbrôvka), Jèđupkinja, Mìsîrkinja náhrânkinja, Pȅštânkinja, Sȓpkinja, tȑgôvkinja, unijatkinja, zàgorkinja. Iz ovih i onih malo prije navedenih riječi kao »Bošnjàkinja« uzeto je skrajnje *kinja* kao osobito nastavak nekijem riječima, na pr. Pȍžeškinja; vidi pri tom nastavku. Još su s nastavkom *inja* ove imenice, koje se u značenju ne slažu s navedenima do sad: bòginje (t. j. bolest od Boga poslana), čèkinja, mȉlostinja. — Akcent je ponajviše kao i u osnovnijeh riječi; tome odgovaraju i riječi: svétinja (: svêt—svéta), dùdinja (: dȕd, gen. dùda) i dr.; u Bošnjàkinja, zemljàkinja i dr. (: Bȍšnjâk, gen. Bošnjáka, zèmljâk, gen. zemljáka) slabi je dugi akcent pokraćen, dakle Bošnjàkinja mjesto Bošnjákinja (v. §. 123).

f) *injāk* imamo u imenica: pàčinjâk (kotac za patke), pepèlinjâk (mjesto, gdje se baca pepeo), pčèlinjâk, zdràvinjâk (neka biljka), zvjè-

rinjâk, ždràlinjâk (neka biljka). Nastavak je *injāk* u ove riječi prodr-o iz imenica kao: golùbinjâk, kokòšinjâk, mràvinjâk, koje su načinjene od pridjeva golùbinjî, kokòšinjî, mràvinjî nastavkom *āk*.

g) *īnj(a)k* samo u: godínjak stotínjak (oboje umanjeno).

h) *inje* u nekih zbirnih imenica: jalòvînje (t. j. jalova stoka), mùškînje, pàščînje, zvjèrînje, žènskînje i u nekih mjesnih imena: Cètinje, Ljùbinje, Trèbinje.

340. a) *ir*, *ira* veoma su rijetki nastavci; imamo ih samo u: mjȅhîr (bokeljska riječ mjesto: mjȅhûr), plàhîr (u Vukovu rječn. bez *h*: »vo, koji se plaši«), sjèkira.

b) *īst* samo u: kȍrîst, kojoj se riječi ne zna korijen.

c) *īš* se nalazi u riječi različita značenja, a od osnova imeničkih, pridjevnih i glagolskih. Primjeri: blùtîš (»koji mnogo govori koješta«; ispor. blútiti: »govoriti koješta bez prilike,« — obje risanske riječi), đùbrîš (isto što: đȕbre), glàdîš (gladan čovjek, — ali ova je riječ još ime i nekakvoj travi i nekakvom gušteru, a tad joj osnova po svoj prilici nije u imenici: glâd, već u pridjevu: glȁdak), màlîš, nȅmarîš (čovjek nemaran i bezbrižan), ȍblîš (neka riba), slàtkîš, spòrîš (ime travi), stàrîš (star čovjek); ovamo ide i ȍkolîš (od osnove, koja je u prilogu ȍkolo) i još druge dvije tri slabo obične riječi.

d) *iša* u ove dvije riječi, koje znače stvari: bògiša (ime travi), tàkiša (neka kruška, neznana osnova) i u ovijeh imenica, koje znače činitelja, a izvedene su od glagolskijeh osnova: hvàliša (koji se hvali), plàtiša (koji plaća), ràdiša, štèdiša, vràtiša.

e) *ište* se veže s imeničkim i s glagolskim osnovama, i tako postale imenice imaju različita značenja. Neke znače dio kakve naprave: grȁbljîšte (držak u grabalja), grebènîšte (»drvo, na koje je greben nasađen ili prikovan«), kòsîšte (držak u kose), òjîšte (»kuka, koja je privezana za oje«), ȍstvîšte (držak u ostava), sjèkirîšte (držak u sjekire). Više je imenica s ovijem nastavkom, koje znače kakvo mjesto (koje ne mora biti na zemlji); na pr. bȑčîšte (»gornja usna, gdje rastu brkovi«), cȑkvîšte, dànîšte (mjesto, gdje se danuje), ìgrîšte, kònopljîšte, kukùruzîšte, ljȅtište (mjesto, gdje se ljetuje), manastirîšte, nòćîšte, ògnjîšte, plândîšte (v. §. 52), pristanîšte, ràzbojîšte, rȍčîšte (mjesto, gdje se ljudi roče, da se sastanu), sàjmîšte, stȑnîšte, ùtočîšte (ili ùtecîšte), vodènîčîšte i t. d. Vuk za neke od ovakijeh imenica piše u rječniku (1852) da znače mjesto, gdje je b i l a n e k a d ona stvar, koju osnovna riječ znači (na pr. cȑkvîšte: mjesto, gdje je nekad stajala crkva), ali nema sumnje, da takve riječi mogu značiti i mjesto, gdje ona stvar u sadašnjosti stoji. — Gdjekoje riječi znače što uvećano: blàtište (: blato), čoèčište (u Vuka: čoečište) i ljùdište, koje obje riječi znače: nečovjek i obje su crno-

gorske. Drukčija su značenja u: dvòrište (isto što: dvor), gòdište, pòvratîšte (t. j. povratak), pr̀tîšte ili rùbište (t. j. rublje), sùdište (t. j. sudbina, bokeljska riječ), sùknîšte (t. j. sukno). — Za akcent nema stalna pravila, premda se vidi težnja, da se neke imenice drže osnovne riječi, a neke bez obzira na osnovnu primaju slabi kratki na trećem slogu od kraja. Nije promijenjeno *k* u bokeljskoj riječi dòčekîšte (t. j. doček). Za što je *e*, a ne *o* u nastavku *ište*, rečeno je u §. 158*a*.

341. a) *it*, *ita*, *ito* vrlo su rijetki nastavci: gȕrît (glas praseći), ràkita (ime drvetu), kòpito, kòrito.

b) *īt(a)k* vidi pri nastavku *t(a)k*.

c) *īv*. Toga nastavka upravo nema, jer riječi cjȅlîv, dȁrîv izvedene su od osnova glagola cjelívati, darívati, te im je nastavak samo ъ (vidi u bilješki §. 387).

d) *iva* samo u: kòpriva, možda i u riječi tamna postanja: odíva; — imenice stàtiva, tetíva imaju nastavak *tiva*, koji će se na svojem mjestu navesti.

e) *īvo* se nalazi u nekoliko imenica srednjega roda, koje su gotovo sve izvedene od glagolskijeh osnova, a znače ponajviše stvari, koje su plod radnje osnovnoga glagola. Primjeri: jȅdîvo (t. j. ono što se jede), mȅljîvo, (ono, što se melje), pȅcîvo, plȅtîvo, prȅdîvo, tȅcîvo, vȁrîvo. Značenjem se odvajaju: krȅsîvo (ono, čim se kreše), sječíva (govori se samo u množini: naprave za siječenje). Od imeničke osnove izvedena je riječ sȍčîvo (od: sôk). Riječ jȅstîvo (vidi u akad.-rječniku) navest će se pri nastavku *tivo*. O glasu *c* u pȅcîvo, tȅcîvo mjesto *č* v. § 62*a*.

f) *īž* samo u sìtnîž (gen. sitníža, t. j. sitnice ili sitna djeca; govori se i: sítnež).

342. a) *j* se veže sad neposredno s korijenima, sad s osnovama imeničkima ili pridjevnim. Značenja su i akcenti različni. Primjeri imenicama od korijena (koji nijesu svi poznati): krâj, zmâj, — tu se nastavak jasno vidi, ali gdje se *j* nađe sa suglasnikom, nastaju promjene, koje su nam poznate iz §. 76*b*; samo ćemo dodati, da je ponajviše tijeh riječi nastalo u davnoj davnini, za to se za slabo koju iz današnjega jezika može upravo dokazati, da joj je nastavak *j*, ali viša (poredbena i istorička) gramatika to dokazuje. Primjeri: gȓč, jêž, ključ, lûč, mȉš, mûž, nôž, pânj, plȁč (od: plak-j), prîšt (od: prišč po §. 96), pûž, vȍđ (od: vod-j), vȍnj; samo s prijedlogom je u običaju na pr. pòkolj, nážanj. Primjeri imenica od imeničkih i pridjevnih osnova: cȓnj (crn prišt na prstu), mlâđ (mlad vinograd), srȉjeđ (srednja duga na zadnu od bureta), žȉlj (od: žȉla, — »ono, što pukne na ledu ili na stolu kao žica«). Samo s prijedlogom je u običaju na pr. ȍbrûč (od: *ob* i *rúka*).

b) *lja* se veže kao i *j* sad s korijenima, sad s imeničkim ili s pridjevnim osnovama. I ovdje ima riječi, koje su u običaju samo

složene s prijedlogom; značenje i akcenti različni su i ovdje. Primjeri imenicama postalijem od korijena neposredno: grája, stȁja, ȉzdaja, ȕdaja — dúša, grâđa, grȉža, kȉša, krȁđa, mèđa, mrȅža, prȅđa, ȑđa, strâža, têža, vȍđa, vȍlja, žèlja, — prîča (od pri-tъča), srȅća (t. j. s-ret-ja), pòmnja (t. j. po-mьn-ja), súmnja (su-mьn-ja), krvòlija, vodòpija. Primjeri imenica od imeničkih i pridjevnih osnova: gȍspođa, gȍšća, gȕšta, sûša, tvȑđa, — u složenicama: mladòženja, štetòčinja.

c) *ђja* glasilo je nekad *ьja*, a nalazi se u vrlo malo riječi: brȁća, crȅvlja (u svezi s riječju: crijèvo valjada poradi oputa, koje su se pravile od goveđih crijeva), lȁđa, slâvlja ili slâvja (t. j. slavuj, oboje crnogorska riječ), trûblja (pored trúba).

d) *jača* je nastavak u svemu srodan s *ača*. Primjeri: dròbnjača (neka sitna ili drobna maslina), olóvnjača (»na pušci u što je kremen zavijen«), pjènjača (»kašika, što se njome pjeni«), ràvnjača (kapa, koja je odozgo ravna), tàvanjača (»daska, kojom se tavani«), vàrjača, vilóvnjača (velika gljiva, za koju kažu, da raste na vilinu kolu); tako je i u riječi s prijedlogom složenoj: pòdgrljača (»na jarmu ono drvo, što stoji volu ispod grla«). Druge primjere vidi pri nastavku *enjača*.

e) *jād* samo u: čȅljâd (t. j. čel-jad, — korijen isti, koji je u riječi tamna postanja čòvjek, koja je nekad glasila *čelověk* ili *člověk*).

f) *jāde* samo u: čeljáde.

g) *jaga* samo u: bȑljaga (t. j. bara, kaljuža), prèčaga (daska, što leži poprijeko, postalo od: prek-jaga), vȉnjaga. Vidi pri nastavku *ljaga*.

h) *ljāk* se veže s imeničkijem i s pridjevnijem osnovama, i riječi tako postale imaju različita značenja, koja stoje u kakvoj svezi s osnovnom riječi, mogu značiti čeljad, životinje i stvari, a nikad ne znače ni radnju ni stanje. Primjeri od imeničkijeh osnova: Bòšnjâk, ȉmenjâk, ledìnjâk (ime travi), sèljâk, sjènjâk, sotònjâk. — Primjeri od pridjevnijeh osnova: bèzbožnjâk, bȕrnjâk (ime gušteru, koji se pokazuje pred kišu, t. j. pred buru), dòšljâk, kisèljâk (ime travi), kùpušnjâk (bašča, u kojoj je sam kupus), mjȅsečnjâk, nèvjernjâk, rȉbnjâk, rùžičnjâk, slobòdnjâk, smȑtnjâk (t. j. čamac, iz kojega čovjek lako može pasti i umrijeti), temèljnjâk (t. j. temeljan, jak čovjek), vesèljâk, žiròvnjâk (žirovan, t. j. žirom uhranjen krmak) i t. d. Kako se vidi, među ovijem imenicama ima ih dosta, kojima osnovni pridjev izlazi na -*(a)n*, na pr. bèzbožnjâk: bèzbožan, slobòdnjâk: slȍbodan i dr.; po analogiji takovijeh imenica načinjene su druge, prema kojima nema osnovnoga pridjeva na -*(a)n*; na pr. dȉmnjâk, jȁgodnjâk, kòšutnjâk, mûčnjâk, pàšnjâk, pòtkožnjâk (čir pod kožom), proklètnjâk, tȑpežnjâk, ùpletnjâk (što se upleće u kosu), vȍćnjâk i t. d. Za ove i slične riječi može se reći da im je upravo nastavak *njāk*. — Ima dosta imenica načinjenijeh nastavkom *jāk* od osnova pridjeva, koji

se svršuju na *-en*; na pr. crkvènjâk, crvènjâk (cr̀veno vino), gvozdènjâk (kotao ili buzdovan od gvožđa), kamènjâk (mnogo kamenje, nekakav lonac), mȁslenjâk (lonac ili ćup, u kojemu se maslo drži), medènjâk (medeni kolač), mjedènjâk (mjedeni prsten), vodènjâk (kožica u jajetu); za osnovnu riječ može služiti II. glagolski pridjev: òbješenjâk, pečènjâk (zeleni kukuruz, koji se peče i jede), tučènjâk (»sir, koji se tuče u kačici«), smétenjâk, pokrštènjâk, poturčènjâk. — Nekoliko se imenica svršuje na *štāk*, koje je postalo od *ščāk*, a to od *sk-jak* (v. §. 96), a osnovni im se pridjevi svršuju na *ski*; na pr. gòrštâk (od: gorsk-jak, osnovni pridjev: gòrskî), đùrđevštâk, mȉtrovštâk, nikoljštâk; prema tim i sličnim imenicama načinjena je: lùčinštâk, prema kojoj pridjeva »lučinski« nema. — Akcent nekih imenica s nastavkom *jāk* upravlja se po osnovnoj riječi (na pr. ȉmenjâk: ȉme, bèzbožnjâk: bèzbožan), a neke imaju slabi kratki na drugom slogu od kraja bez obzira na osnovnu riječ (na pr. Bòšnjâk: Bȍsna, vesèljâk: vȅseo, vȅsela).

i) *ĵjāk* je nekad glasilo *ьjāk*; imamo ga u: mùžjâk, prȍsjâk. Riječi mlȁđâk (nema Vuk u rječn., ali ima Daničić, osn. 266), rȍđâk glase u gdjekojim krajevima mlȁdjâk, rȍdjâk (t. j. млȁдјâк, рȍдјâк); te dvije imenice također idu ovamo.

j) *jaka* imamo samo u nekoliko riječi: imènjaka (žensko istoga imena), pòznjaka (voćka, koja pozno dospijeva), ròđaka, varènjaka (»tikva, koja se vari za jelo«), vodènjaka (»tikva, u kojoj se nosi voda«).

k) *janica* u: moštànica (od: most-janica, v. §. 64*c* i 96., t. j.: brv ili brvina), pèrjanica, žùćanica (1. divlja salata, 2. bolest žutica).

l) *janīk* u: drvljànîk (gomila drva), kòpljanîk (koji nosi koplje), krpljànîk (»put ili prtina od krpalja«)[1], moždànîk (»onaj klin, što drži naplatke jedan za drugi«, postalo od *mozžanik*, a to od *mozg-janik*, v. §. 66*a*), pèrjanîk.

343. a) *janin* se nalazi u velikom mnoštvu imenica izvedenih od mjesnih imena, a znače čovjeka iz kojega mjesta (sela, grada, zemlje); glas se *j* sa suglasnikom ispred sebe združuje dakako po §. 76*b*. Primjeri: Banáćanin, Béčanin, Cètinjanin, Jájčanin, Kârlovčanin, Kòtoranin, Líčanin, Mostáranin, Rímljanin, Sènjanin, Trȃvničanin, Vînkôvčanin, Zèćanin i t. d. Osnovna riječ ne mora biti vlastito ime: bȑđanin, grȁđanin, òstrvljanin, sèljanin, vàrošanin, a kašto može i drugo što značiti, a ne mjesto, na pr. ògnjanin (čovjek ognjevit), púčanin (čovjek iz puka), stràžanin, šèrežanin; tako će biti i Hrváćanin načinjeno od: Hr̀vât. Gdjekoja su imena s ovijem nastavkom načinjena prema osnovnijem imenima, kojih nema:

[1]) *kȑplje* (gen. kȑpâljâ) govori se u Hercegovini, i znači nekakve obručiće „što se isprijećaju (*iskrpe*) dretvom ili oputom, te čobani i lovci obuvaju na noge, da se može ići povrh snijega“.

Dùbrôvčanin (kao da se govori: Dubrovac mjesto Dùbrôvnîk), Mȉtrovčanin (kao da je: Mitrovac, a ne Mȉtrovica), Zágrepčanin (kao da je Zagrebac, a ne Zágreb). — Akcent je u imenica s ovijem nastavkom ponajviše onakovi, kakovi imaju osnovne riječi; izuzeci su na pr. Kikínđanin (: Kikînda) Kragujévčanin (: Kràgujevac), Požarévčanin (: Pȍžarevac).

b) *jānka* u imenica kao bȑđânka, Sènjanka i t. d., vidi pri nastavku *ka*.

c) *jār* se veže s imeničkijem osnovama, i značenje tako postalijem imenicama isto je, što ga imaju one s nastavkom *ār*. Primjeri: gràničâr, gȕščâr, kèsežâr (tko rado jede ili prodaje kesege), knjȉžâr, lònčâr, nȁdničâr, opànčâr, òrašâr (tko rado jede ili prodaje orahe), prèpeličâr, svèčâr, tàmničâr, tȕčâr i t. d. Akcent je ili kao u osnovne riječi ili bez obzira na nju slabi kratki na drugom slogu od kraja.

d) *jara* nalazi se u nekoliko riječi izvedenih od imeničkih osnova; riječi te znače sad čeljad, sad životinje, sad stvari. Evo ih (gotovo svijeh): dàščara (od: dask-jara, v. §. 63*d*), kàčara (»zgrada gdje stoje kace«), òvčara (staja za ovce), podlòžara (žena podvodnica), polòžara (kuja ili mačka, koja krade pologe, t. j. položena jaja), poskuričara (žena, što mijesi poskurice za crkvu), potòčara (vodenica na potoku), ùšara (sova), uštipčara (koja mijesi ili prodaje ili rado jede uštipke). — Akcent je u svijeh riječi isti.

e) *java* imamo u: gȑmljava (od: grm-java), lòmljava, meljáva (što se melje), mèćava, mȑčava (»velika gusta šuma, gdje se ne vidi sunca«), tvȑđava; ovamo ide i Òrljava (ime vodi). Akcentom se od drugijeh riječi odmiče samo: meljáva.

344. a) *1je* nalazi se samo u nekoliko riječi: jáje, léće (govori se i u ženskom rodu: léća), mȍre (nekad je bilo nepčano *r*, v. §. 21*b*), pȍlje, úže, vijèće, vȍće. — Akcenti su, kako se vidi, različni.

2je glasilo je nekad *ьje* (dok *1je* nije nikad imalo glasa ь); pošto je ь ispalo, stalo se *j* sa suglasnikom ispred sebe sastavljati po §. 76*b*. — Nastavak *ьje* (ili *2je*) nalazi se u mnogo zbirnijeh imenica: osnovna je riječ obično muškoga, rjeđe ženskoga i srednjeg roda. Na pr. bôrje, cvȉjeće, čȍkóće, dȑvlje, gòlûblje, grânje, grôžđe, ivêrje, kàmênje, klásje, kòmâđe, lȍzje, lȉšće, pêrje, pȑstênje, prûće, rèmênje, smîlje, snôplje, stȉjenje, šàtôrje, šiprâžje, trȉješće, tȑnje, ȕšće, zȑnje, zvȉjerje i t. d. U nekoliko riječi s ovijem nastavkom isto je značenje, koje u njihovim osnovnima; takve su: òblîčje (isto što: ȍblîk), pȍzdrâvlje (isto što: pȍzdrâv), prijèstôlje (isto što: prijèsto), ráskošje (isto što: ráskoš), sîlje (isto što: sȉla), ûmlje (isto što: ûm). — Nekoliko riječi s nastavkom *ьje* ima i od pridjevnijeh osnova, a značenje im je apstraktno: mîlje, òbîlje, pošténje, vesélje, zdrâvlje. — Često

se nalazi ovaj nastavak u imenica složenijeh s kojim prijedlogom: bezákonje, bèzûmlje, bèspuće, náručje, násêlje, òkrîlje, òrûžje, pokoljénje, pòvrće, pòdnôžje, prìmôrje, ùzdârje, záčelje, zàgođe, zàgôrje i t. d. Značenje je, kako se vidi, ovijem riječma različno, ali opet među njima nema, koje bi značile što živo. — Slog, koji stoji neposredno ispred nastavka *ьje*, obično je dug; izuzeci su rijetki kao na pr. u bèspuće, ráskošje, ûšće; ako riječ ima samo dva sloga, gotovo svagda je jaki dugi akcenat na prvome; a gdje je slogova više od dva, tamo nema stalnoga akcenatskog pravila. — Najčešće služi nastavak *ьje* za tvorbu glagolskijeh imenica. Od svakoga trajnog glagola može se takva imenica načiniti, a ima ih dosta i od svršenijeh glagola. One postaju od osnove II. glagolskoga pridjeva; na pr. plètênje (ispor. plèten), trésênje (ispor. trésen), dr̀žânje (ispor. dȑžân), govòrênje (ispor. gòvoren), ljúbljênje (ispor. ljûbljen), nòšênje (ispor. nȍšen), čúvânje (ispor. čûvân), vézânje (ispor. vêzân), bránje (ispor. brân), kupòvânje (ispor. kȕpovân). Ima dosta primjera, gdje prema glagolskoj imenici nema II. glagolskog pridjeva za to, što je glagol neprelazan (v. §. 252*b*); na pr. bíće, cȁrovânje, lèćênje, ludòvânje, pȁdânje, sjèđênje, skákânje, strépljênje, vȍjvodovânje, žívljênje i t. d. Ovamo idu i imenice vrénje (prema kojoj nema II. glagolskoga pridjeva), prénje u rječn. (1818) LXIV., prema čemu ima glagolski pridjev, ali ne glasi *pren*, već *prêt*. Po svoj prilici načinjeno je i vrénje i prénje prema trénje (ispor. glagolski pridjev *trȅn*). Koje su imenice postale od trajnijeh glagola te imaju samo dva sloga, njihov je akcent gotovo svagda slabi dugi na prvom slogu; a gdje imenica ima tri ili više slogova, tamo je drugi od kraja svagda dug, a akcent je kao u neodređenom načinu (izuzetke vidi malo dalje). — Od svršenijeh glagola mogu imenicu imati samo neki, i takove se imenice razlikuju akcentom od ovih do sad navedenih; njihov je akcent gotovo svagda slabi dugi na drugom slogu od kraja (bez obzira na to, kakav je akcent u neodređenom načinu i u II. glag. pridjevu). Primjeri: dopušténje, pokláće, pomišljénje, postánje, poučénje, pozlaćénje, pregnúće, priviđénje, priznánje, propéće, prosúće, razabránje, rođénje, sazdánje, stvorénje, svanúće, ubijénje, ubíće, umŕće, uskrsnúće, uzdržánje, uzéće. Drukčiji akcent sasma je rijedak: pokòpânje (Vuk u rječn. piše, da se ovo govori u Dubrovniku), pòuzdânje, preòbražênje, spásênje; gdjekoje ovake imenice imaju dvojaki akcent: trènûće i trenúće, uskr̀sênje i uskrsénje. — Što se govori vjènčânje, to je za to, jer glagol vjènčati može biti i trajan, ne samo svršen, kako je obično (v. §. 483*b*); i u čuvénje je akc. za to takav, što čȕti nije samo trajan, već je i svršen glagol; u neumijèće je akcent prema drugijem imenicama na *će*, koje su sve

tako naglašene. Dvojako se naglašuju riječi: imânje i imánje, pèčênje i pečénje, vârênje i varénje, ali je razlika u značenju: imânje, pèčênje i várênje prave su glagolske imenice, a imánje je isto što: imovina, pečénje isto što: pecivo, a varénje je vareno jelo. — Kad ove imenice izlaze na *ije*, to je iz crkvenoslavenskoga jezika; takove su na pr. *spasenije*, *vaskrsenije*, koje Vuk ima u novom zavjetu, *narječije*, koju u drugijem djelima često upotrebljava, na pr. u posl. XXV., XXX. i t. d.

345. a) *jeha* samo u: mȁćeha (od: mat-jeha).

b) *jenica* samo u brȁšnjenica (jelo, što se nosi na put), maljènica (mali čovjek).

c) *ješina* samo u: starjèšina, mlađèšina (v. §. 76*a*).

d) *jetica* samo u: boljètica.

e) *jevina* u: brànjevina (šuma, u kojoj je zabranjeno sjeći), bùčevina (kiselo mlijeko, kad uzbuči), gràđevina, grùševina (ugrušano slatko mlijeko), kòševina (pokošena livada), kr̀čevina, pàljevina (što je opaljeno), pròševina (što se isprosi), ràđevina, tèčevina, vàđevina (što se unaprijed uzima ili vadi), vòđevina (što svatovi vode, t. j. nevjesta).

f) *jevo* samo u: krȅševo.

g) *jug, juga* samo u: zȅljûg (zelen vepar), —kàljuga (ili: kàljuža), pepèljuga (1. divlja loboda, jer po lišću ima kao pepeo, 2. zastorak na parionici, na koji se metne pepeo i sipa voda, 3. neka zmija), pìljuga (t. j. kobac, izvedeno od: pȉle), zòljuga (zelena prasica). Vidi nastavke *ug, uga*.

h) *juh* samo u: ȍčûh. Vidi nast. *uh*.

i) *jūlj(a)k* samo u imenica umanjena značenja: brežúljak, čovječúljak, momčúljak. Vidi nast. *ūlj(a)k*.

j) *jura* samo u: djevòjčura.

k) *jūrda* samo u: nòžûrda (uvećano od: noga). Vidi nast. *ūrda*.

l) *jurina* u riječi uvećana značenja od imenica ženskoga roda. Primjeri: knjižúrina, nožúrina, ptičúrina, ručúrina, šačúrina. Vidi nastavak *urina*.

m) *jūrlija* samo u: dječúrlija.

n) *juša* samo u: pepèljuša (pepeljavo žensko), pr̀ljuša ili opr̀ljuša (mršava zemlja, između *r* i *lj* izbačeno je *h*; ispor. prla ili prhla zemlja, t. j. koja se rasipa).

o) *jušina* samo u: crnjúšina (neka biljka). Vidi nast. *ušina*.

p) *juža* samo u: kàljuža, pr̀ljuža (mjesto: prhljuža, vrletno mjesto, vidi: pr̀ljuša pri nast. *juša*).

346. a) *k* nalazi se sigurno samo u riječi: znȁk (od istoga korijena, koji je u glag. znȁti).

b) *ka* je glasilo nekad *ьka*, za to pred tijem nastavkom glasovi *c* i *k* prelaze u *č*, *g* u *ž*, *h* u *š*. Riječi s ovijem nastavkom imaju različita značenja značeći čeljad, životinje i stvari, a kašto i radnje. U nekoliko riječi svezan je nastavak *ka* neposredno s korijenom, na pr. cjȅpka (t. j. cjepanica), dȍjka, gȑska (t. j. rskavica, na pr. u nosu), klȅpka, kvȍčka, lȍvka (mačka, koja rado miše lovi, — mišolovka), mȅčka (od korijena, koji je u »méčati«), plȅtke, zȉpka; — ne s korijenom, već s glagolskom osnovom svezan je nastavak u njûška, psȍvka. Mnogo se češće *ka* veže s imeničkijem osnovama, i riječi tako postale stoje po svojem značenju svagda u svezi s osnovnima, ali je narav te sveze različna. Primjeri: bìlješka, bîljka, bùjatka (stabljika u bujadi), grȁška (zrno graha), grȉješka (t. j. pogrješka), húmka (međašni hum), kȍcka (v. §. 62*b)*, krîška, pòzdêrka (komadić pozdera), prȁška (komadić praha), rèšêtka (jer je nalik na rešeto), sjèmênka (zrno kakvoga sjemena), sjênka, slâmka, sȑdačka (»u čunku ona šipčica, što na njoj stoji cijev«, od: sȑce, t. j. srdьce), tàmjânka (neko mirisavo grožđe), trâvka, vȍćka, vrètênka (točak, koji okreće u vodenici), žȁoka, žênka, žȉrka (jedan komad žira). U gdjekojim ovakim primjerima nema nikakve razlike u značenju među riječju s nastavkom *ka* i s njezinom osnovnom; na pr. kòkôška (isto što: kȍkôš), lȉska (t. j. listka, isto što: lîst), lȕčka (isto što: lûč), pȅćka (isto što: pêć), prȁćka (isto što: prȁća), sȉtka (isto što: sito), sjênka (isto što: sjȅn), šȉpka (isto što: šȉba), tȑska (t. j. trstka, isto što: tȓst), trûnka (isto što: trun). — Često se uzima nastavak *ka*, gdje treba prema muškome rodu načiniti ženski. Na pr. baščòvânka, brȁšnârka, čizmârka, domišljânka, govèdârka, kàlvînka, lutòrânka, nȁdničârka, pàstîrka, ròditêljka, švàlêrka, tàmničârka, unijatka, vodèničârka, zvònârka; tako je i pȁstôrka (prema: pȁstorak). Gdje riječ muškoga roda izlazi na *-in*, tamo se riječ ženskoga roda s nastavkom *ka* tvori bez toga *-in*; na pr. Arnàutka, Báčvânka, Bȕgârka, grȁđânka, hrišćânka, Làtînka, Máčvânka, sèljânka, Sènjânka, ùkućânka, Zȅćânka i t. d. (izuzetak je: kàlvînka od: kàlvîn, ali tu je *in* tuđega izvora). — Gdjekoje riječi s nastavkom *ka* postaju neposredno od kojega mjesnog imena i pokazuju, otkle je koje žensko: Biògratka, Bòsânka, Cètînjka, Kȍsôvka, Ogùlînka, Smȅderêvka, Temišvârka, Varàdînka, vàroška, Zȁdârka i t. d.; prema tijem su imenicama načinjene i ove: drâvka (lađa, koja po Dravi plovi), drînka (vodenica na Drini), dùnâvka (vodenica na Dunavu). — Nastavak se *ka* veže i s pridjevnijem osnovama, i tako postaju imena čeljadma, životinjama i stvarma. Na pr. bȉjelka (bijela kokoš), cȓnjka (mjesto cȓnka, v. §. 84.), jàlôvka (jalova krava ili ovca), krâljêvka (»ovca, u koje se nađu četiri bubrega«), lȉjenka (motka, na koju se što vješa, prozvata po

tome, što miruje, što je tobože lijena), màtôrka (stara ženka u živadi), mirìsâvka (mirisavo grožđe ili kruška), plȁvka, rânka (neko rano grožđe), vȉdôvka (nekakva trešnja, koja dospijeva o Vidovu dne). Ovamo idu i riječi: dvôjka (bure od dva akova), pètôrka (bure od pet akova), desètôrka (bure od deset akova). Kašto za osnovnu riječ služi II. glagolski pridjev; na pr. bȉtka, kìćênka (1. neka kićena kapa, 2. žensko, koje se rado kiti), pèčênka, pìjânka, pjèvánka. — Akcent imenica s nastavkom *ka* često se upravlja po osnovnoj riječi, a za mnoge nema stalna pravila.

c) *kelja* samo u: stàrkelja (t. j. starčić).

d) *kinja*. Pri nastavku *inja* vidjeli smo, kako se razvilo *kinja* u riječi na pr. Pȍžeškinja. Takve su imenice još i ove: ȁtkinja, Bèčkinja, dvȍrkinja, dȍjkinja, Fràncûskinja, jèzêrkinja, Mlètačkinja, nàmetkinja, nèrotkinja, Ȍsječkinja, prìmôrkinja, prìsôjkinja, psȍvkinja (žena, koja psuje), rȍpkinja, slȕškinja, ùskočkinja (»djevojka, koja za momkom uskoči«) i dr. Pred *k* u ovom nastavku stajalo je nekad ь, i za to se glasovi *k*, *g* mijenjaju u *č*, *ž*. Kako se iz primjera vidi, gotovo sve ove riječi znače žensku čeljad, izuzeci su sasma rijetki (na pr. ȁtkinja, prìsôjkinja). Akcent je ponajviše kao u osnovnijeh riječi.

e) *1ko* u imenica muškoga roda, koje se govore od mila, na pr. debéljko (v. §. 81*b*) nèstaško, plȁčko, sînko (samo u vokativu), sȑditko, zèlênko. Ovamo idu i riječi: brájko, dájko (t. j. daidža, ujak), újko, koje su izvedene od brájo, dájo, újo, — ide i tájko, prema kojoj nema osnovne imenice *tajo* (već tȁta).

f) *2ko* u riječi srednjega roda samo jednoj: klȕpko.

347. a) *l* imamo u: rȁl, stô (od: sto-l). Vidi i nast. (*a*)*l*.

b) *1la* imamo u: ìgla, màgla, sȉla (sam korjen *si* nalazi se u glagolu *dosínuti se*), tèsla (čim se teše), žȉla; ovamo ide i: svìrala (od glagolske osnove, koja je u: svírati), žvȁle (nekad je bio glagol *žvati*, koji je značio: žvakati).

c) *2la*, koje je nekad glasilo *ъla*, imamo samo u: mètla (v. §. 95*a*),

d) *lo* se veže s osnovama glagola IV. i V. vrste, i tako postaju riječi, koje znače različne stvari, ili mjesto, gdje što biva, kašto radnju kakvu. Primjeri: cjèdilo, glȁdilo (brus, kojim se oštri kosa), gràbilo (t. j. grabljenje), kvȁsilo (u šali mjesto: brada), kòtilo (»mjesto gdje se ko okotio«, pogrdno), lȁzila (»skele, po kojima se ide, kad se što zida«), mjȅrila (»die Schalwage«), mòčilo (gdje se lan moči), pòjilo (gdje se stoka poji), pomàmilo (t. j. pomama), preoblȁčilo (t. j. preobuka), sùšilo (t. j. sušenje, u Dubrovniku) i dr. Kašto se čitavo *ilo* veže s osnovama glagola, koji ne idu u IV. vrstu: gùdilo (ono, čim se gudi, gudalo), pèrilo (»mjesto, gdje se peru košulje«), ràstilo (»die Baumschule«). — A sada evo primjera, gdje se *lo* veže

s osnovama glagola V. vrste: cjèpalo (»mjesto, gdje se drva cijepaju«), cȑtalo (u pluga ono, što reže, t. j. što crta), dȑndalo (na čemu se drnda vuna), ìgralo (čim se tko igra), izdìralo (»trud onoga, koji izdire«, t. j. koji se muči), klepètalo, klȅcalo, kȕpalo (mjesto, gdje se kupa), kȕsalo (»u kašike ono, što se meće u usta«), lègalo (mjesto, gdje leži kakva zvjerka), mètalo (»ono sijena, što se u jedan put zimi položi govečetu«), oglèdalo, òralo, pjȅvalo (t. j. grlo, u šali) pljȕvalo (pljuvaonica, t. j. u što se pljuje), počìvalo (gdje se počiva), pregìbalo (zglavak, zglob u tijelu), sjȅdalo (mjesto, gdje sjedaju kokoši), sȕkalo (t. j. čekrk), tȕcalo (t. j. tučak, čim se što tuče u avanu), šȉbalo (paličica, kojom se šiba, t. j. bije u bubanj), vjȅšala i t. d. Čitavo *alo* svezano je s osnovama glagola, koji ne idu u V. vrstu: gȑnalo (»daska nasađena na drvo, kao grablje, te se žito grće na gumnu«), gȕdalo. Ovamo se mogu uzeti imenice: zjȁlo (t. j. zjanje, zijanje), žvȁlo (korijen vidi uz riječ »žvȁle« pri nastavku *lla*); tako isto: dȑžalo od osnove glagola III. vrste kao i vȉdjelo od osnove isto takove. Dosta se često veže nastavak *lo* neposredno s korijenom; na pr. bȋlo, djȅlo, gȑlo, jȅlo (mjesto: jedlo, v. §. 65*c*), klȋlo (korito ili drugo što, u čemu kakva biljka klija), krílo, léglo, mȋlo (cijeđ, kojim se glava pere), omèlo (mjesto: ometlo), opijèlo, pȋlo, prélo (postalo od: predlo), poréklo ili podrijètlo (t. j. prezime, čim se tko zove, od korijena, koji je u glag. rèći, v. §. 95*b*), rȁlo (v. §. 87*a*), rasúlo, rȋlo (upravo ono, čim se rije), šȋlo, vrȅlo, ždrijèlo. — Mnoge ovako načinjene imenice upotrebljavaju se za mušku čeljad, ali samo u šali ili od poruge. Na pr. bȁjalo, blebètalo, drijèmalo, gátalo, izmíšljalo, mȁzalo, namigívalo, nàsrtalo, oklijèvalo, pripovijèdalo, smŕzlo, tumàralo, víkalo, zadirkívalo, zanovijètalo i t. d. O gramatičkom rodu ovijeh riječi vidi u §. 409*b*. — Akcent imenica izvedenih od glagolskijeh osnova ponajviše je onakovi, kakav ima osnovni glagol (samo ako je u ovoga slabi dugi akcent, on se pokrati; ispor. cjèdilo: cijèditi, kùpalo: kúpati). Vidi još nastavke *alo, ilo*.

348. a) *l(a)c* u imenica kao: čúvalac, hvàlilac, prélac i dr. vidi pri nast. *(a)c*. Odjelito treba navesti riječ žȅtelac (mjesto *želac*, što se ne govori), koja je zamijenila negdašnju riječ istoga značenja: žetelj.

b) *lija* je nastavak iz turskoga jezika, koji je iz turskijeh riječi kao beràtlija, haràčlija, kadȉflija (kapa od kadife), zanàtlija i dr. uzet, te se veže i s osnovama riječi, koje nijesu turske, na pr. Budȉmlija, Bosànlija, Mostárlija, Níšlija, Vidȉnlija. Ovamo dodajemo još: pamùklija (riječ ženskoga roda, znači nekakvu jabuku i nekakvu haljinu naloženu pamukom), uzvòdlija (riječ ženskoga roda, znači košulju od uzvedena platna).

c) *log* vidi pri nast. *og*.

d) *luk* je također turski nastavak, pa je iz turskijeh riječi kao agàluk, arnaùtluk, bègluk, pašàluk uzet i u domaće: bezobràzluk. hrišćánluk, pasjàluk (pasja zloba), pustailuk (djelo pustainsko). Nije jasno, otkle je *z* u: domàzluk (t. j. ona stoka, koja se ne prodaje, već ostaje d o m a).

. e) *lj* se veže ili neposredno s korijenom ili s imeničkijem osnovama: bâdalj ili bôdalj (nekakva trava bodljikava lista), čȅšalj, kȁšalj, prȅgalj (nekakav crv, koji u siru živi), ȕgalj, — pêdalj, rȍgalj, Sȑbalj. Ove se riječi meću ovamo, jer nijesu u davnini imale poluglasa ispred *lj*, već se *a* pored *lj* razvilo po §. 57*c*.

f) *lja* imamo u: bódlja, dúplja, tȁklja ili tȑklja (t. j. pritka), trȕlja (mjesto: truhlja; v. §. 73*a*), zbȉlja (riječ složena s prijedlogom *s*, a od korijena, koji je u glag. *bȉti;* riječ dakle znači ono, što jest) i u još nekoliko manje običnijeh riječi.

g) *ljāg, ljaga* samo u: mùtljâg (t. j. mutež), mùtljaga (»koji mnogo govori i laže«), pr̀tljâg ili pr̀tljaga.

h) *ljāj* se veže s glagolskijem osnovama, a značenje imenicama tako postalijem ono je, što ga imaju riječi s nastavkom *āj* (vidi pri tome nastavku). Primjeri: gȕtljâj, kȍrakljâj (isto što: kȍrâk), nȁtegljâj (isto što: gutljaj, t. j. koliko čovjek popije, kad n a t e g n e čašu ili drugi kakav sud), ȍdgonetljâj, pȍtprašljâj (onoliko baruta, koliko se u jedan put potpraši), rȁstegljâj (duljina ruku, kad se rastegnu), zȁvežljâj, ždȑkljâj (što se u jedan put proždere ili ždrkne). Iz primjera se vidi, kakav je akcent.

i) *ljika* se veže ponajviše s imeničkijem osnovama, vrlo rijetko s glagolskima, i riječi tako postale znače različne stvari. Primjeri: alàtljika (komad alata), gràdljika (»jedan komad od građe«), hvàtljika (t. j. cjepanica), mèdljika (Mehltau, robigo), papràtljika (stabljika od paprati), smètljika (na kukuruzovini kao smet), smr̀dljika (neko drvo), sràšljika (t. j. sraslica, kad se srastu na pr. dva oraha, dvije šljive i dr.), stàbljika, šibljika (t. j. šiba), trepètljika (igla, koja trepeće), tr̀šljika (t. j. trska) i još nekoliko ovakijeh riječi, koje sve imaju akcent kao i ove navedene.

j) *m*, *ma* su veoma rijetki nastavci; imamo ih u imenica: dȉm, ȗm, zíma i još u dvije tri ovake riječi, u kojima se samo s pomoću drugih srodnih indoevropskih jezika može odvojiti nastavak od korijena. U riječi kȉčma, kȑčma stajalo je ispred *m* nekad ь.

k) *me* u: brȅme, ȉme, plȅme, rȁme, sjȅme (korijen u glagola sȉjati mjesto: sje-jati, v. §. 74), šljȅme, tjȅme, vȉme, vrijème. I ovdje gotovo u svijem riječima samo poređenje s drugim indoevropskim jezicima može odvojiti nastavak od korijena.

l) *men* u: grȕmēn, kȁmên, krȅmên, plȁmên, prȁmên, strȅmên. I ovdje se može ponoviti, što je rečeno za pređašnja dva nastavka.

m) *mo* imamo u: pȁsmo, písmo, pòvjesmo.

349. a) *1n* imamo u imenica: dân, plȉjen, sȁn, sîn, stân i još u nekoliko drugijeh.

b) *2n* samo u riječi ženskoga roda: nȅznân.

c) *na* se nalazi u: bȁsna, slȉne, strána (od: stor-na, v. §. 47*a*), strîna (od: strijna, v. §. 77*c* i 319*b*), tâjna, ûjna; u gdjekojih ovakih riječi stajalo je nekad ь ispred *n*: biòna (od starijega bělьna, v. §. 74), grîvna, ȕsna (mj. ustna, t. j. ustьna).

d) *n(a)c* samo u klánac, vijènac. Da ova druga riječ nije postala nastavkom *(a)c* od trpnoga pridjeva *vȉjen*, koji je od glag. *vȉti*, to dokazuje istočni i zapadni govor, koji imaju *vénac, vínac* u jednu ruku, u drugu trpni pridjev *vijen* imaju i oni, a ne *ven, vin*. Dakle je u riječi *vijènac* nastavak *n(a)c*, a *ije* postalo je od *ě* (ѣ) kao i *oj* u *pòrôj*; i u *vijènac* i u *pòvoj* isti je korijen, koji u glag. *vȉti*, kako se vidi iz §. 119.

e) *nica* se nalazi često u imenica, kojima je upravo nastavak *ica*, a izvedene su od pridjeva, koji se svršuju na *-(a)n* u nominativu jedn. muškoga roda, na pr. bèzbožnica, bolèsnica, grjȅšnica, jȁdnica, másnica, nèvjernica, pòkōjnica, tàmnica, zlòslutnica i t. d. Vidi pri nast. *ica*. Iz takvih i sličnih riječi uzeto je čitavo *nica* kao osobiti nastavak i složeno je s različnijem osnovama, te su tako nastale riječi, koje po svojem značenju stoje u kakvojgod svezi s osnovnom riječi; znače ili čeljad ili životinje ili stvari, a radnje i stanje nikad. Primjeri: bèzbratnica (koja je bez brata), ćésnica (božićni kolač, koji se lomi na dijelove ili na č e s t i), dànica (mjesto: dannica, v. §. 107*a*), knjȉžârnica, kȍšnica, kòvâčnica, lȍžnica, mȁtêrnica, mèsârnica, pésnica, pívnica, rȅznica (loza na čokotu), rȉznica, sjȅdnica, stjènica (mjesto: stjennica, jer se drži u stijeni), zàušnica i t. d. Stalna pravila za akcent ovijeh imenica nema, samo se u nekijeh vidi naklonost, da se upravljaju po osnovnoj riječi.

f) *nīk* se nalazi u imenica muškoga roda izvedenijeh nastavkom *ik* od pridjeva, koji se u nominativu jedn. muškoga roda svršuju na *(a)n*. Primjeri: bèzbožnîk, bolèsnîk, dùžnîk, grjȅšnîk, knjȉževnîk, kȕćnik, ljùbaznîk, nèvjernîk, prȁvednîk, pròtîvnîk, ùgodnik i t. d. Otud je čitavo *nik* zavučeno i u druge riječi, prema kojima nema onakoga pridjeva, na pr. cȁrinîk (mjesto carinnik, v. §. 107*a)*, čȅtnîk, proklètnîk, ùtōrnîk, vȉjećnîk, zȁmjenîk (mjesto: zamjennik), zvònîk (mjesto: zvonnik). Za akcent nema stalna pravila.

g) *no (ьno)* imamo u: čèsno, dnȍ, òkno, stègno, súkno, vlákno; u ovijem primjerima nije nikad stajalo ь, jer bi onda *g* i *k* moralo

prijeći u *ž*, *č*; ali u nekoliko riječi bio je nekad nastavak upravo *ъno*; na pr. brȁšno, bŕvno, gúmno, plátno, vápno.

350. a) *nj* u: òganj, koja riječ nije u davnini ispred *nj* imala ь (v. §. 57*c*), kako su ga imale riječi na pr. bȕbanj, nâkôvanj i dr., koje su navedene pri nast. *(a)nj*.

b) *nja* se ponajviše veže s glagolskijem osnovama, osobito s onima, od kojih glagoli idu po IV. vrsti, a kašto se veže i s imeničkijem osnovama. Značenje je riječma s ovijem nastavkom kakva radnja ili stanje, rijetko kakva stvar ili čeljade. Primjeri: crijèpnja (t. j. crepulja), gátnja, glávnja, gŕdnja, hítnja, hròpnja, jéžnja, klàdnja (krstina snopova), kúpnja, ljútnja, mijèšnja (onoliko brašna, koliko treba, da se hljeb umijesi), mŕžnja, nòšnja, pàtnja, pàžnja, pràtnja, potúcnja (čovjek, koji se potuca), pròšnja, rádnja, rédnja (bolest, koja redom ide), skítnja, slútnja, šétnja, štédnja, tréšnja, vòžnja, žúdnja i dr. Riječ sȕknja ne ide ovamo, jer je postala nastavkom *ja* od osnove, koja je u: súkno. Akcent je, kako se vidi, ili slabi dugi ili slabi kratki prema tome, dali je samoglas osnovne riječi dug ili kratak.

c) *njača* je nastavak, koji je uzet iz riječi kao: plamènjača, vjȅtrenjača i drugijeh, što smo ih imali pri nast. *enjača* i *jača*. Imenice s nastavkom *njača* postaju gotovo samo od imeničkijeh osnova, vrlo rijetko od glagolskijeh, a znače različne stvari, koje stoje u kakvoj svezi s osnovnijem riječima. Primjeri: bibérnjača (kutija, u kojoj biber stoji), brijèžnjača (»iskopana u brijegu peć za hljeb«), brúšnjača (t. j. vodijer), dȉmnjača (neka biljka), džigernjača ili džigérnjača (kobasica od džigerice, — kao da je osnovna riječ džigera), golùbnjača (jama za golubove), grȕdnjača (»ono prteno cjedilo, u koje se sir iz surutke vadi te se gruda načini«), jȁgodnjača (neka kruška), kórnjača, krȍvnjača (kuća slamom pokrivena), lùbnjača (»kuća ili koliba pokrivena lubom«), méšnjača (kobasica s mesom), opìrnjača (krpa, kojom se što pere), paprátnjača (zemlja, gdje raste paprat), pášnjača (»od kože kao pojas sprijed, gdje se zadijevaju male puške i nož«), plášnjača (ličina, kojom se veže plašće), poskùrnjača (neka jabuka), slȁmnjača (»der Strohsack«), ȕprtnjača (torba) i dr. Za akcent ovijeh imenica nema stalna pravila, ali u nekijeh se vidi naklonost, da se upravljaju po osnovnoj riječi, a u drugijeh, da uzimaju slabi dugi akcent na slogu trećem od kraja.

d) *njāk* je nastavak, koji je uzet iz riječi kao: bèzbožnjâk, mjȅsečnjâk, rȉbnjâk i drugijeh, što smo ih imali pri nastavku *jak*. Imenice s nastavkom *njak* znače različne stvari (vrlo rijetko životinje ili čeljad), koje u kakvojgod svezi stoje s osnovnijem riječima. Primjeri: dȉmnjâk, jȁgodnjâk, jêdnjâk, kòpitnjâk (neka biljka), kòšutnjâk,

kr̀tičnjâk, mîtnjâk (»konj ili vo, koji se dobro drži, kao da se miti«), mȕčnjâk (onaj sanduk, u koji pada brašno — múka — ispod kamena), pȁšnjâk, pȅćnjâk, tèšnjâk (»drvo, od koga se lučka teše«), ùpletnjâk (trak, što se upleće u kosu) i dr. Za akcent nema stalna pravila, ali se vidi, da se gdjekoje imenice drže u akcentu svoje osnovne riječi.

e) *njaka* imamo samo u: lùžnjaka (1. neki hrast, 2 debela krpa, što se meće navrh parionice) i u risanskoj riječi vòdnjaka, koja znači isto što vodènjaka (t. j. tikva, u kojoj se nosi voda).

f) *njava* se nalazi u nekoliko riječi, što su izvedene od glagolskijeh osnova te znače kakovu radnju: dèrnjava (od: dèrati se), krìvnjava (od: kríviti se), kùknjava (od: kȕkati), pùcnjava (od: pȕcati), tùžnjava (od: túžiti).

g) *njika* samo u: vòdnjika (t. j. voda, koja preko zime stoji na jabukama te uskisne).

351. a) *lo* se nalazi u imenica srednjega roda, koje postaju neposredno od korijena; na pr. bȑdo, čèlo, kȍlo, mêso, nȇbo, ȍko, pèro, slȍvo i dr.

b) *2o* imamo u imenica muškoga roda, koje se govore od mila ili od šale i postaju od osnova imeničkih, pridjevnih i glagolskih. Primjeri: ágo, bégo, bráto, glúho, jéko (koji ječi) krézo (t. j. krezub čovjek), pópo, sprémo (koji sprema), ždéro i dr.

c) *oba* se nalazi u nekoliko riječi ženskoga roda postalih od osnova imeničkih ili pridjevnih. Evo ih: gnusòba, grdòba, hudòba, rugòba, tegòba, tjeskòba (od: *tijeskan*, otkle se razvilo tijèsan po §. 79*a*), zlòba. Sve ove riječi imaju apstraktno značenje, samo hudòba može značiti također: đavo. Konkretno je značenje u riječi ȕtroba, koja se i akcentom razlikuje od ostalijeh; ta je imenica nekad glasila ątroba, a izvedena je od negdašnje riječi ątrъ, koja je značila: unutra, dakle je ȕtroba ono, što je unutra, t. j. u tijelu.

d) *obana* samo u: muškòbana (t. j. žena, koja se u svemu vlada kao čovjek).

e) *obija* samo u: čaròbija.

f) *oč* je sasma rijedak nastavak, imamo ga u imenica: glȁvoč[1]) (neka riba), klȍkôč (neka biljka, isto što: klokòčika), prȁskôč (ime travi), vr̀koč (t. j. kicoš). Ovdje se mogu navesti i dva imena planinama: Drȁgoč, Mìroč.

g) *oča* samo u: ìnoča, Glȁvoča (ime planini).

h) *oća* se nalazi u imenica ženskoga roda postalih od pridjevnih osnova, a svima je značenje apstraktno. Primjeri: bistròća, či-

[1]) Vuk u rječn. piše s *ć*, ali je to pogrješka, vidi u akad. rječniku i u Daničića, osn. 230.

stòća, glubòća, hladnòća, jeftinòća, kratkòća, lakòća, mirnòća, stidnòća, tvrdòća, vrednòća, zlòća i t. d. Akcent je svagda kao u ovijeh riječi.

i) *ōd* samo u riječi ženskoga roda: nèlagôd (t. j. muka, nevolja, od korijena, koji je u: lȁk, što je postalo od lьgъk, v. §. 73*a*, riječ dakle upravo znači: što nije lako).

j) *oda* samo u: jȁgoda, lobòda, slobòda.

k) *og* je sasma rijedak nastavak i nalazi se gotovo samo u imenica tamna postanja. Evo ih: bŕlog, kŕtog, tálog, vŕtlog; — u prvoj, trećoj i četvrtoj riječi možda je nastavak *log*, a ne *og*.

l) *ōjka* samo u: djèvôjka i u riječi, koje se ne govore (osim u nekoj djetinjoj igri): cȑnôjka, ljèpôjkā, plàvôjka, vidi u rječn. (1852) kod пипавица.

m) *ojko* samo u: staròjko (t. j. stari svat).

n) *ok* — *oka* vrlo su rijetki nastavci: svjèdok. lȁloka (nema u Vuka).

o) *ol* — *ola* također vrlo rijetki nastavci: sòkô, topòla.

p) *olān* samo u: vragòlân, koja je riječ načinjena prema riječi istoga značenja: đavòlân, u kojoj je nastavak samo *an*, jer *ol* pripada osnovi (ispor. *đavol*, o kojoj riječi v. u §. 68*a*).

q) *olija* samo u: čaròlije. vragòlije.

r) *olj(a)k* samo u: mȑmoljak (»u vodi nekaka mala životinja«) pȕpoljak i u još dvije slabo obične riječi.

s) *omah* samo u: siròmah (vidi: siròtinja u §. 353*c*).

352. a) *onica* se veže s osnovama glagola, koji idu u IV. ili u V. vrstu, i riječi tako postale imaju različita značenja, a ponajviše znače kojekakve stvari. Primjeri: bȑkaonica (»kad se kakav posao pobrka«), glȁdionica (čovjek, koji se kiti, crnogorska riječ), gòstionica, kàdionica, kȉdaonica (rupa, kroz koju se đubre baca na polje), mjèšaonica (soba, u kojoj se mijesi hljeb), mòčionica (»nekoliko ručica kudjelje ili lana, što se sveže zajedno kao snop, kad se meće u močilo«), pàlionica (naprava za paljenje,) pȁrionica (sud, u kojemu se pare košulje), pljȕvaonica (u što se pljuje), postȕpaonica (pogača, koja se djetetu peče, kad počne hoditi, t. j. postupati), prȁšionica (u čemu stoji prah za posipanje), predikaonica, ribaonica (ribež, t. j. naprava za ribanje kupusa). Prema riječima na *-ionica* načinjena je imenica pèrionica (soba ili zgrada, gdje se peru košulje).

b) *onja* se nalazi u nekoliko imenica muškoga roda, koje su izvedene od osnova imeničkih ili pridjevnih, a upotrebljavaju se *1.* za volove, *2.* ljudma za porugu. Primjeri: *1.* bijèlonja, cvjȅtonja, krílonja (vô po trbuhu bijel kao da ima krilo), kúsonja, médonja, mȑkonja, rógonja, sívonja, šáronja, šútonja, — *2.* bŕkonja, ćélonja glávonja, dȕgonja, mlákonja, mlítonja, tŕbonja, ždéronja (nije izvedeno neposredno od glagola: ždèrati, već od imenice: ždéro). Iz primjera

se vidi, da je akcent ponajviše slabi dugi na slogu trećem od kraja, a vidi se i to, da se od imenice ili od pridjeva kašto uzima samo prvi slog (na pr. šáronja: šȁren, tȑbonja: tȑbuh).

c) *onj(a)k* u: brȁbonjak, čȁponjak ili pȁponjak (isto što: papak).

d) *or* se nalazi u nekoliko riječi, od kojih svima korijen nije poznat, a znače različne stvari. Primjeri: grȁhor, jȁvôr, kòsor (nekakav osobiti kosijer), pliјèvor (ono, što se isplijeve), pȕhor (tanki pepeo na žeravici, kad dogorijeva), stȍbôr ili stòbor (mjesto ispred kuće), tȉmor, trȁtor, šȗškor (t. j. šušanj), žȃmor, žȕbor ili žȗbor.

e) *ora* samo u: tmòra (kad se nebo natmuri, korijen isti, koji u táma, t. j. tьma).

f) *or(a)k* samo u ove dvije riječi tamna korijena: čȁporak (panj od mlada posječena drveta), ćȁporak (splet kose).

g) *orija* samo u: lùdôrije.

h) *ōrka* samo u: dvizôrka (dvizica, t. j. ovca od dvije godine), kȁpôrka (»kokoš, koja ima na glavi ćubu kao kapu«).

i) *osija* samo u: grdósija.

j) *ōst* se veže s pridjevnijem osnovama, i tako nastaju riječi, koje znače različna svojstva. Primjeri: bezàzlenôst, bèzbožnôst, blágôst, čèstitôst, dúžnôst, hrábrôst, jednákôst, lȕdôst, mȉlôst, mlȁdôst, mogúćnôst, obílnôst, podmúklôst, pokórnôst, ràzboritôst, sigúrnôst, slȁbôst, vjérnôst, zahválnôst i t. d. Od gdjekojega pridjeva uzima se samo prvi slog: tako je na pr. krȅpôst: krȅpak, mŕzôst: mȑzak, slȁdôst: slȁdak. Akcent imenica na *ost* ponajviše je onaki, kakav je u osnovnijeh pridjeva; ispor. bezàzlenôst: bezàzlen, blágôst: (blȃg-)blága, slȁbôst: slȁb—slȁba; gdjekoje se imenice ne drže svojih osnovnih pridjeva, već drugijeh imenica, na pr. lȕdôst, mlȁdost prema: mȉlôst, slȁbôst, — obílnôst, pokórnôst prema: mogúćnôst, podmúklôst i dr.

k) *oš* u nekoliko riječi muškoga roda: bògâtoš gȃloš (»crna pantljika, što se upleće u kosu«), kȋcoš (izvedeno valjada od *kico*, kojega nema, a to bi bila riječ od mila za čovjeka, koji se kiti), kȍzoš (reče se staru čovjeku), pȃloš ili pàloš, pȃpoš (veliki rak), rȃboš, zèljoš (veliki top). Nekima od ovijeh riječi ne zna se korijen ni osnova.

l) *ōš* samo u ove dvije riječi ženskoga roda: kȍkôš, pȕstôš.

m) *oša* u nekoliko riječi ženskoga roda izvedenih od imeničkih i pridjevnih osnova: cvjètoša (ime kozi, koja je cvjetasta, t. j. koja ima lisu na čelu), člȁnkoša (žena velikijeh članaka ili zglavaka), krìloša (svinja po trbuhu bijela, kao da ima krilo), rȏgoša (ime ovci ili kozi), vòćkoša (mjesto: vođkoša, od: vođka, voćka; ispor. vȍćkati, t. j. vódati; vòćkoša je ovca, koja vodi druge), zelènoša (ime kozi). Ovamo idu i dvije riječi izvedene od glagolskijeh osnova, ali se nalaze samo u poslovicama: nemògoša (koji kaže, da ne može),

nèznadoša (koji se čini, da ne zna ništa): *nemogoše* pojedoše, a nekćeše sve popiše, — *neznadoše* svijet pojedoše.

n) *oška* samo u: kòkôška (isto što: kȍkôš), pȑpoška (»kad se vrelo mlijeko ili voda prospe u žeratak ili vruć pepeo, pak sa parom i pepeo u vis sukne«, — od: pŕpa, t. j. vruć pepeo pomiješan s vodom).

o) *ošta* samo u: mȉlošta.

353. a) *ot* se nalazi u nekoliko riječi, koje su od veće česti onomatopoetske: glȍmôt, grȍhot, klȍkôt (voda kad klokoće), kȍkôt tȍpôt, sȍpôt (ime mnogijem izvorima), šȍbôt, život.

b) *ota* se veže s imeničkim i s pridjevnim osnovama, i riječi tako postale ponajviše znače različna svojstva. Primjeri: čistòta, dobròta, grjehòta, jasnòta, ljepòta, milòta, prostòta, sramòta, strahòta, šljepòta i dr. Od gdjekojega pridjeva uzima se samo prvi slog; na pr. divòta, krasòta: dîvan, krȃsan. Rijetko je akcent drukčiji nego u ovim navedenim primjerima: ràbota (od: rab, koja je riječ istoga značenja i postanja kojega: rȍb), vrȁnota (crn vo). Ovamo ide i riječ štȅta (mjesto tъšteta, v. §. 95*b*, a to od tъšt, t. j. tȃšt, dakle upravo: praznina), gdje je *e* postalo od *o* poradi *št* pred sobom (v. §. 137*c* i 146*n*).

c) *ot(a)k* samo u: bùbotak (t. j. udarac šakom).

d) *otina* u nekoliko riječi izvedenih od osnova glagolskih i imeničkih. Primjeri: bljùvotina (ono, što se izbljuje), bùšotina (jama probušena na dasci ili na drvetu), cȑkotina (ono, što crkne), kȁlotine (suho kalano voće), mrèžotina (nabor, mrska), obrèzotina (komad mesa), oklizotine (dobra jela, koja se oklizuju u ustima), pàrotina (»na licu kad se čovjek ogrebe«, osnova, koja je u glag. párati), pùkotina (što je na čemu puklo), strùgotina (»ono sitno iverje, što se sa dasaka ostruže«), škȑbotina (škrbina, komad zuba, kad ostane u vilici), zarèzotina (što je urezano u što).

e) *otinja* u nekoliko riječi izvedenih od imeničkih ili od pridjevnih osnova. Značenje je ovijem riječma gotovo svima apstraktno. Primjeri: bosòtinja, golòtinja, hromòtinja, samòtinja, siròtinja (nekad je bio pridjev *sir—sira*, koji je značio: sirotan), slabòtinja (slab čovjek), strahòtinja, suhòtinja (post, kad se ne jedu mrsna jela), živòtinja. Riječ hropòtinja izvedena je od glagolske osnove, koja je u: hròpiti.

f) *ōv* se veže s imeničkim i s pridjevnim osnovama, i tako nastaju riječi za mušku čeljad ili životinje. Primjeri: bjèlôv (pas), gàrôv (pas), kùdrôv (pas), kùsôv (pas), lìsôv (pas), lùdôv, màzgôv, mȑkôv (konj ili pas), pràznôv (čovjek, koji nema ništa), rògôv (vo), slùtôv (čovjek, koji sluti svašta), šàrôv (pas) i dr. Kako se vidi, od gdjekojega je pridjeva uzet samo prvi slog; ispor. gȁrav, kȕdrav, lȉsast. Ovamo ide i riječ: nìtkôv. Što ovoga nastavka nema u drugim slavenskim jezicima, za to se misli, da je uzet iz madžarskoga jezika.

u kojem glasi *ó*; ispor. na pr. ákôv (madž. akó, a za ovu se madž. riječ misli, da je upravo slavenska: *okov*), kórôv (madž. kóró), lópôv (madž. lopó), židôv (madž. zsidó) i dr. — Akcent onijeh riječi, koje su izvedene od domaćijeh osnova, bez izuzetka je slabi kratki na prvom slogu, a gdje je i osnova tuđa, tamo se na istom slogu nalazi i slabi dugi akcent.

g) *ov(a)c* u imenica: sinòvac, tȑgovac treba razlikovati od završetka *-ovac* u imenica kao ćȅsârovac, hràstovac, udòvac, što smo ih imali pri nastavku *(a)c*, jer su ove i slične riječi izvedene od pridjeva na *ov* (na pr. ćȅsârov), a one dvije nijesu.

h) *ovača* je uzeto iz riječi kao brȅzovača, jȁbukovača i t. d., koje smo imali pri nastavku *ača* i za koje je tamo rečeno, da su izvedene od pridjeva na *-ov*. Pored tijeh su riječi načinjene i ove tri: ȉlovača, pétkovača (post sv. Petki), prùtovača (prutasta neka jabuka), prema kojima nema pridjeva *ilov*, *petkov*, *prutov*.

i) *ōvca* samo u: ljùbôvca.

354. a) *ovina* se združuje s iméničkim osnovama, rjeđe s glagolskima, i riječi tako postale znače različne stvari; gdjekoje se značenjem ne razlikuju od osnovne imenice. Primjeri: biròvina (što se daje popu u ime bira), dàrovina (»novci, što mlada o svadbi skupi od darivanja«), dòmovina, hladòvina, ìmovina, jȕgovina, kùpovina, medòvina, osòvina, polòvina, svȅtkovina, tèkovina, tȑgovina, žiròvina (isto što: žirovnica pod *f*). Ove su riječi različne od: bànovina, djȅdovina, lȉpovina i dr., što smo ih imali pri nast. *ina*.

b) *ovinja* samo u: strahòvinja (t. j. strašilo).

c) *ovīšte* u imenica: grȁhovîšte (polje, na kojemu je grah bio posađen), danòvîšte (gdje čovjek danuje), ljȅtovîšte (mjesto, gdje se ljetuje), mȁkovîšte (gdje je nekad mak rastao), zimòvîšte (gdje se zimuje). Vidi pri nast. *ište*.

d) *ōvka* samo u: ridôvka (neka zmija), tȑgôvka, koje riječi treba razlikovati od riječi kao jàlôvka, Kȍsôvka, vìdôvka, što smo ih imali pri nastavku *ka*.

e) *ōvlje* samo u: gròbôvlje (t. j. groblje, crnogorska riječ), vàlôvlje.

f) *ovnica* samo u riječma: čaróvnica (nekakva bolest konjska u grlu), pjeskóvnica (sud, u kojemu pijesak stoji), ražóvnica (ražani hljeb), rȁkovnica (veliki morski rak). Isti završetak imamo i u ove četiri riječi, prema kojima stoje pridjevi na *-ovan*, tako da im je upravo nastavak samo *-ica*: daróvnica (na pr. sablja, t. j. dȃrôvna, poklonjena), òtrôvnica (zmija ili žena; ispor. ȍtrôvan), polóvnica (1. su-ržica, 2. pô krajcare; ispor. pȍlôvan, na pola iznošen, na pr. haljina), žiróvnica (»plata za svinje, što jedu žir«; ispor. pridjev žȉróvan, na pr. žirovne svinje, žirovna godina).

g) *ovnīk* se nalazi u nekoliko riječi izvedenijeh od pridjeva, koji se u nominativu jedn. muškoga roda svršuju na *-ovan*; na pr. daròvnîk (na pr. konj, t. j. darovni, poklonjen), dùhovnîk (ispor. pridjev dùhovnî), gròmovnîk (gr. Ilija; ispor. gròmovnî), ljùbôvnîk (t. j. dragi, ispor. pridjev ljȕbôvan), òtrôvnîk (koji ljude truje; ispor. ȍtrôvan), polòvnîk (1. napoličar, t. j. koji radi napolice; ispor. pȍlôvan), stànôvnîk (ispor. stȁnôvan, koji tvrdo stoji). Prema tijem su imenicama načinjene i ove: bobòvnik (neka biljka), bùntovnîk (nije izvedeno od: búna, već od: bunt, koje je značilo nekad isto što: buna, a uzeto je oboje iz njemačke riječi Bund; ispor. ruski бунтъ, t. j. buna i kajkavsko: puntati se), mrȁzovnîk (neka biljka), poredòvnîk (koji ima pravo mljeti u vodenici, kad dođe red na njega), redòvnîk, zimòvnîk (gdje se zimuje).

h) *oz* samo u: rògoz.

355. a) *r* u imenica postalijeh neposredno od korijena: dȃr (od korijena, koji je u: dȁti), pîr (od korijena, koji je u: pȉti), žîr (od korijena, koji je u: živ, živjeti); možda i u riječi: mîr, kojoj se korijen ne zna. Ovamo idu i riječi: kȍpar, sȅbar (t. j. tèžâk), stàbar (crnogorska riječ, korijen, koji u: stáblo) svȅkar, vȅpar, koje danas imaju pomično *a*, ali nijesu u davnini imale poluglasa ispred *r*.

b) *ra* u nekoliko riječi ponajviše neznana korijena: ìgra, ȉkra, ȉskra, mjȅra, sèstra, vȉdra.

c) *ro* u: bèdro, jèdro, njȅdra, rèbro, srèbro, vjèdro, koje su gotovo sve riječi neznana korijena.

d) *s* sigurno se nalazi u: stâs (od korijena, koji je u glagola stȁti), a možda i u: glâs, klâs.

e) *sla* u imenica: gȕsle, jȁsle (jȁsli). Vidi §. 65*c*.

f) *slo* u: číslo (v. §. 95*a*), mȁslo (po §. 107*a* od: maz-slo, t. j. čim se maže), vèslo (od: vez-slo, t. j. čim se vozi).

g) *stvo* se nalazi u velikom broju riječi, koje znače ponajviše stanje, u kojemu je tko, a izvedene su od osnova imeničkih i pridjevnih. Primjeri: ȁpostolstvo, brȁtstvo, čòvještvo, drúštvo, hajdúštvo, ìgumanstvo, jùnâštvo, kapetánstvo, kúmstvo, mòmaštvo, prijatéljstvo, próroštvo, siròmaštvo, sȕsjedstvo, tȕđînstvo, — blâženstvo, bògatstvo, dostojánstvo, králjevstvo, lakómstvo, lùkâvstvo, mnòštvo, mogúćstvo, ȍčînstvo, pijánstvo, pòpôvstvo, poznánstvo, proklétstvo, trójstvo, ùboštvo, žȅnînstvo i t. d. Glas *s* ispao je po glasovnom zakonu u drúštvo, jùnâštvo, siròmaštvo i t. d. (v. §. 91*b*); prva je od tijeh riječi postala od: družьstvo, druga od: junačьstvo, treća od siromašьstvo, t. j. ispred *stvo* stajalo je nekad ь, i pred tijem glasom prešlo je po zakonu *g* u *ž*, *k* u *č*, *h* u *š*. Otkle je *n* u božànstvo, čovječànstvo, veličànstvo, to je rečeno u §. 45. — Ne znače stanje.

već više nešto konkretno: cârstvo (zemlja, u kojoj car vlada), ljȕdstvo (mnogo ljudi), žȅnînstvo (ono, što je ženino) i dr. — Akcent je u nekijeh imenica s ovijem nastavkom onaki, kakav je u osnovnijeh riječi, a za neke nema pravila.

h) *ša* u nekoliko riječi, koje su ponajviše muškoga roda, a izvedene su od glagolskijeh osnova: dàša i nèdaša (koji daje i koji ne daje, u poslovici), ìzdîrša (koji izdire, t. j. koji se muči), ìzješa (izjelica, ž. i m. roda, načinjeno prema I. glag. pridjevu izjeo—ìzjela), nèhtješa (onaj, koji kaže, da ne će), nèstaša (ž. roda, t. j. nestadak), nèznâjša (koji ne zna; *j* po svoj prilici je plod analogije prema:) nèbôjša (koji kaže, da se ne boji), òkrôjša (čovjek okrojen, t. j. obrezan), prȉstaša (koji pristane uz koga).

i) *štāk* u imenica kao gòrštâk, đȕrđevštâk i dr. vidi pri nast. *jāk*.

j) *ština* imamo u imenica kao đakóvština (okolina Đakova), lúpeština, pogánština (t. j. nečistota), siròmaština, valpóvština (zemlja oko Valpova) i u drugijeh. Tu je upravo nastavak *ina*, a kao osnovne riječi služe pridjevi na *-ski*, na pr. đakovski, pa je *sk* ispred *ina* po §. 96. prešlo u *št*. Iz tih i sličnih riječi uzeo je narod čitavo *ština* kao osobiti nastavak i s njim je načinio nekoliko imenica, prema kojima ne stoji kao osnovna riječ pridjev na *ski*, a znače obično svojstvo, rjeđe što konkretno; takove su: bezòbraština, budaláština, inòkoština, ìzvrština, lùkâvština, neimaština, nevaljálština, neùmještina, skȕpština, zbȋrština (ono, što je sabrano) i dr. Tako se nalazi *ština* i u ove tri riječi uvećana značenja: cigȁnština, kaluđérština, lijènština; prema prvijem dvjema imamo, istina, pridjeve na *-ski* (cȉganskî, kàluđerskî), ali od njih nijesu te imenice načinjene. Vidi §. 50 i pri nast. *ina*.

356. a) *1t* ne zna se za cijelo dali se nalazi u ikojoj riječi muškoga roda kao nastavak, premda ih dosta ima, koje se svršuju na *t*, na pr. lȉst, môst, skȗt, svȁt i t. d., ali se ne zna, ne pripada li u prve tri (i u drugima) *t* korijenu, a u četvrtoj je riječi nastavak možda *at*, a ne *t* (korijen je isti, koji u: svôj).

b) *2t* nalazi se u dosta riječi ženskoga roda, koje ponajviše znače što apstraktno. Primjeri: čâst (postalo od čьst, a to od čьt-tь, v. §. 91*a*, korijen isti, koji je u: pòšten t. j. počьten), môć (postalo od mog-tь, v. §. 64*a*), nôć (postalo od nok-tь), slâst (od: slad-tь, v. §. 91*a*), vlâst (od: vlad-tь). Češće se ovaj nastavak nalazi u složenica, kojima je prvi dio prijedlog ili druga kakva riječ; na pr. blagòdat, dȍbȋt, nápast, pȁmêt (postalo od negdašnjega pamętь, korijen isti, koji u pȍmên), pȁvȋt, pȍčâst, pȍmôć, pȍstât (»ono što u jedan put uzmu preda se kopači ili žeteoci, kao rade«, korijen isti, koji u: stȁti), prȉpovijest (korijen isti, koji u: pripo-vijèd-ati), prȍpâst, smȑt, svȉjest, závist (korijen isti koji u: závidjeti),

c) *ta*. Vrlo je malo riječi, za koje se, poredeći ih sa srodnijem jezicima, može znati, da imaju ovaj nastavak; takve su: čèsta, vŕsta: — u svôjta upravo je nastavak *sta*.

d) *taj* samo u: ràtaj (postalo od: or-taj kao ralo od or-lo; vidi pri nast. *lo*, dakle je ràtaj isto što: orač).

e) *t(a)k* se veže neposredno s korijenom u imenica: dobítak, dodátak, dòspjetak (t. j. svršetak, bokeljska riječ), napítak, navítak (»pređa navijena na vratilo«), osnútak (t. j. osnova, u tkanju), ostátak, postátak, savítak (1. što je savijeno, smotano, 2. gdje je put savijen), užítak. Prema onijem imenicama, koje se svršuju na *-itak*, načinjene su: gubítak, òritak (dio pluga), vezítak (t. j. vez, u pjesmi). Iz primjera se samijeh vidi, da ove riječi znače radnju ili stanje, koje je u glagola, od kojega su izvedene, rjeđe kakvu stvar; akcent je gotovo svagda slabi dugi na drugom slogu od kraja.

f) *t(a)o* samo u: djètao, pijètao, vȉtao.

g) *t(a)r* samo u: vjȅtar i u (crnogorskoj riječi) pètar.

h) *tār* samo u: rȁtâr (od or-tar; vidi ràtaj pri nastavku *taj*.)

i) *tav* samo u: klétav i proklétav (genitiv jedn. klétavi, proklétavi). Vidi nast. *av*.

j) *te* samo u: dijète. (kor. isti, koji je u dòjiti, v. §. 119).

k) *telj* se veže s glagolskijem osnovama, i tako nastaju riječi, što znače čovjeka, koji čini ono, što znači osnovni glagol. U narodnom jeziku samo je nekoliko riječi s ovijem nastavkom: hrànitelj, prȉjatelj (nèprijatelj), ròditelj, ùčitelj, uprȁvitelj, — nekoje su ušle u narod iz crkve: kr̀stitelj, spàsitelj, stvòritelj; a ove se dvije nalaze samo u zagonetkama: bòditelj (t. j. rog), hòditelj (t. j. noga). U Vukovim i Daničićevim djelima nalazi se još nekoliko imenica s ovijem nastavkom: *čitatelj*. dan. (1828). predgov., (1829) 29., *gonitelj*, *mučitelj*. *D*. pisma 158., *pobjeditelj*. 147., 166., *predsjedatelj*. dan. (1827) 127. *skupitelj*. dan. (1828) predgov., pjes. (1833) XX., XLIII., *spisatelj* dan. (1828) predgov., pisma 62., *tješitelj*. rimlj. 12.8., *tužitelj*. dan. (1827) 127.

l) *tīr* samo u: pàstîr.

m) *tiva* samo u: stàtiva, tetíva.

n) *tīvo* samo u: jȅstîvo, vidi pri nast. *īvo*.

o) *to* se nalazi u ovijeh imenica: dlijèto (v. §. 61*c*, 119), ljȅto, plȕto, pȕto, sȉto, zlâto, žȉto; za njih može poredbena gramatika dokazati, da im *t* ne propada korijenu.

p) *tljača* samo u: prȁtljača (mala drvena lopatica, kojom žene lupaju košulje, kad ih peru).

q) *tra* samo u: jêtra.

r) *tro* samo u: jȕtro.

s) *turina* samo u: žentùrina (uvećano od: žena).

t) *tva* se ponajviše veže neposredno s korijenom: brȉtva, klêtva, ljȇstve, pljȅtva, sjȅtva, stȁtva, žȅtva; s osnovom glagola IV. vrste združen je ovaj nastavak u: mȍlitva.

357. a) *ūće* u glagoİskijeh imenica, na pr. pregnúće; vidi pri nastavku *2je*.

b) *ūd* samo u: lȁbûd, žȅlûd.

c) *ud(a)c* samo u: žèludac.

d) *ūg*, *uga* imamo u: bjȅlûg(bijel prasac), bjèluga (bijela svinja), čvòruga (uvećano od: čvôr), pàstruga (ime ribi, od negdašnjega pridjeva: pьstrъ, koji je značio: šaren). Vidi nast. *jug*, *juga*.

e) *uh* se nalazi u imenica: kòžuh, lòpûh, pàstûh, rèpûh, tȑbuh. Vidi nastavak *juh*.

f) *ūj* samo u: kràgûj, slàvûj.

g) *uj(a)k* samo u: òžujak (v. bilješku u §. 57*b*).

h) *uk* samo u: bȍbûk (mjehur na vodi kad vri, onomatopoetska riječ), klȍbûk (isto što: bobuk, onomat. riječ), ùnuk, zvȉždûk. Ne ide ovamo: klòbûk (t. j. šešir), jer je u tom značenju iz turskoga jezika.

i) *ula* imamo u: gàgula (neka ptica, bit će onomatopoetska riječ), gromúla (gromoradan čovjek), pȁpula (ispor. djetinjsku riječ: papiti, t. j. jesti).

j) *ūlj* samo u: bùbûlj (obal kamen, bokeljska riječ), dȕgûlj (dužina; govori se samo: nȁ dugûlj), pàhûlj (t. j. vlatak sijena, trave).

k) *ulja* se ponajviše veže s osnovama imeničkim i pridjevnim, rijetko neposredno s korijenom, a riječi tako postale znače stvari i životinje, rjeđe čeljad; apstraktnoga značenja nemaju nikad. Primjeri: crèpulja, gràbulje, gȑdulja (grdna žena), hòdulje, jègulja, mahnìtulja (t. j. mahnita žena), odȑpulja (što odrpano i poderano), pjèskulja (pjeskovita zemlja), pròhulja (neka trava od: próha), prùtulja (prutasta jabuka), ràžulja (neka raž), rèhulja (ovca rehava, t. j. rijetke vune), ròsulja (kiša kao rosa), smùkulja (neka zmija, koja se zove i: smûk), sȑbulja (stara srpska knjiga), vlàsulja (neka biljka) i dr. Nastavak *ulja* često se nalazi u imenima krava: cvjètulja (cvjetasta), kùsulja, màculja (macaste boje), mèdulja (slična medvjedu), mȑkulja, plàvulja, rìsulja, rògulja, sìvulja, šàrulja. — Akcent je bez izuzetka slabi kratki na slogu trećem od kraja.

l) *uljaga* samo u: sovùljaga (uvećano od: sȍva).

m) *ūlj(a)k* samo u dvije riječi, što se nalaze u zagonetki: trčúljak (t. j. svinja), visúljak (t. j. žir). Vidi nast. *jūlj(a)k*.

n) *uljina* samo u: grdùljina (uvećano od: gȑdulja, koju smo riječ imali pri nast. *ulja*), krovùljina (uvećano od: krôv), travùljina (uvećano od: tráva), trpùljina (Vuk u rječn. veli, da se ovo u Crnoj

Gori govori čovjeku od poruge: ako riječ i stoji bez sumnje u svezi s glag. tŕpjeti, ali je teško doviti se pravome značenju).

358. a) *ūn* imamo u imenica: bogàtûn (bogat čovjek), glàdûn (čovjek, koji se gladi, t. j. kiti, crnogorska riječ), krȅzûn (čovjek krezub, kao nadimak u Crnoj Gori), slȁdûn (sladak šipak), tèkûn (točak, kolo, crnogorska riječ), zȅkûn (konj zekast, t. j. dlake kao u zeca).

b) *una* samo u: màhuna ili mòhuna (riječ tamna postanja), sèkuna (t. j. séka, sestra).

c) *ūn(a)c* samo u: bjegúnac, vrhúnac (nema u Vuka).

d) *unār* samo u: bježùnâr (t. j. bjegunac).

e) *ūnče* samo u: mladúnče (što mlado, na pr. jagnje ili jare).

f) *unica* samo u: rukùnica (t. j. ručica, držak), šàrunica (nekakva šarena zmija).

g) *ūp* samo u: skȍrûp.

h) *ūr* samo u: bòžûr (ime cvijetu, po svoj prilici: božji cvijet), kȍtûr (korijen isti, koji u: kòtâč), mjȅhûr; — ima još i čȁpûr ili čȅpûr (panj odsječena mlada drveta), koje je riječ tamna postanja.

i) *ura* imamo u riječma: bòžura (»prasica, što se kolje na Božić«), čàhura, glàvura (uvećano od: gláva), kàpura (»kokoš, koja ima na glavi ćubu kao kapu«), kòsmura (nekaka trava), lùbura (kotarica od luba).

j) *ūr(a)k* samo u: noćúrak (»nekaki cvijet, koji se noću razvija«), šipúrak (t. j. šipak).

k) *ūrda* samo u: glàvûrda (uvećano od: glava). Vidi nast. *jūrda*.

l) *urina* u imenica uvećana značenja od riječi ženskoga roda. Primjeri: britvùrina, čorbùrina, gaćùrine (od: gaće), jamùrina, kladùrina, kućùrina, lađùrina, ribùrina, torbùrina, travùrina, vodùrina, žabùrina i t. d. Vidi nast. *jurina*. O riječi maščùrina v. u §. 63*d*.

m) *uskara* samo u riječi uvećana značenja: babùskara.

n) *uša* se nalazi u velikom broju riječi, koje su izvedene od osnova imeničkih i glagolskih, rijetko od pridjevnih; riječi te znače ili čeljad ili životinje ili stvari. Primjeri: blebètuša (žena, koja blebeće), bošnjàkuša (žena iz Bosne), djevèruša (žena djeverova), dòruša (doratasta kobila), gàkuša (veli se vrani), govòruša (žena, koja govori mnogo), gȑmuša (neka ptica), jastrèbuša (jastrebasta kokoš), klepètuša (klepka), kokòtuša (veli se za kokoš, koja je nalik na kokota), madžàruša (neka šljiva), mèkuša (neka jabuka ili kruška), mȑkuša (mrka kobila), namìguša (žena, koja namiguje), nepomènuše (nekakve kraste na djeci), òskoruša, pjèskuša (pjeskovita zemlja), povúkuša (»koji se od kaka posla povuče natrag«), pocikuša (žensko koje pocikuje), prevràtuša (ili prȅvrata, t. j. jelo od jaja, jer ga treba

prevratiti, kad se potpeče), riđuša (riđa kobila), ròguša (krava velikijeh rogova), seljàkuša (t. j. seljanka), tmȕša (t. j. tama), tùrkuša (pravi Turčin, Osmanlija) i t. d. Gotovo sve ove riječi imaju tri sloga ili više, a akcent imaju gotovo sve slabi kratki na slogu trećem od kraja.

o) *ūš(a)c* samo u: mekúšac (rak, kad se svuče u proljeće te bude mekši).

p) *ušica* samo u ovijeh riječi: gorùšica, natȑkušica (tko na druge natrkuje), nejàkušica (nejak, inokosan čovjek, crnogorska riječ), orlùšica, potȑkušica (kakva sitnica, razvoj značenja nije jasan), rogùšica (ili čepérak, t. j. »dužina od vrh palca do vrh kažiputa, kad se rastegnu« akad.-rječn.).

q) *ušić* samo u: orlùšić.

r) *ušina* imamo u imenica: bjelùšina (neka trava), blatùšina (blatna voda iz kakve bare), gvožđùšina (uvećano od: gvožđe), komùšina (lišće od kukuruza, pošto se okomi), orlùšina (uvećano od: orao), perùšina (1. perje, 2. komušina), vinùšina (uvećano od: vino). Nejasna je riječ i akcentom se od drugijeh odmiče: bàbušina (meso ispod rebara). Vidi nast. *jušina*.

s) *uška* imamo u: pèruška, pȕpûška (na hljebu guka), vàljuška, viljuške i još u druge dvije slabo poznate riječi tamna postanja.

t) *uština* se nalazi u: barùština (uvećano od: bȃra), maglùština (uvećano od: magla), ognjùština (bolest vrućica), srebrùština (uvećano od: srebro), vatrùština (isto što: ognjuština), vrućùština (isto što: ognjuština).

359. a) *1ut* imamo u nekoliko onomatopoetskijeh riječi: gȕgût (glas golubinji), šȁpût (t. j. šapat), škȁmût (glas mladijeh pasa), škȑgût i još u nekoliko drugijeh imenica, kojima je korijen ponajviše taman; takve su: bòbut (neka trava) bȑskût (t. j. brzica, gdje voda brzo teče preko kamena, crnogorska riječ; bit će izvedena od osnove imenice, koje danas nema: brzak, gen. brska), kȍlût, skrȍbût ili skrȍmût (bijela loza), tȉlût (hrbat od noža), vȁlût (obal kamen kao pesnica veliki«) i još u dvije tri ovake riječi. Sve su ove imenice muškoga roda.

b) *2ut* u dvije imenice ženskoga roda, koje su različna postanja, ali istoga značenja: pȅrût i pȑhût (ono na glavi kao posije; ali pȅrût znači pored toga i: perje).

c) *ūt(a)k* imamo u imenica: bjelútak, imútak, navijútak (isto što: navítak, t. j. pređa navijena na vratilo, od osnove, koja je u navíjati), oblútak (obal kamen), smrzlútak (smrzla gruda), vrútak (korijen, koji je u: vrȅti; ispor. izvirati). Riječ osnútak (t. j. osnu-tak) imali smo pri nastavku *t(a)k*.

d) *utān* samo u: polùtân.

e) *utina* samo u: mrlùtina (slabo i bolešljivo čeljade, kao da je već mrlo), polùtina (t. j. polovina), prlùtina (truhlo drvo).

f) *utka* samo u: sȕrutka (v. §. 119., govori se i sȉrutka), šèputka (»ono savijeno drvo na lijevči oko osovine«, korijen neznan).

g) *v* veže se neposredno s korijenom: lȉjev (t. j. lijevak), nádjev ògrjev, prȉstâv, pròljev, ùsjev, záliv.

h) *va* se nalazi u imenica: ȍstava, ȕstava, vrȅva (od korijena, koji je u: vrȅti), zádjeva, zȁstava. U tijeh imenica ispred *v* nije nikad bilo glasa ь; ali ima nekoliko riječi, koje su nekad imale upravo nastavak *ьva*; takove su: bȍdva (t. j. ostve), jêtrva, nȍzdrva, ȍbrva, pȁstrva, rȁčve (izvedeno od: rȃk, jer su račve nalik na štipaljke u raka, a *k* pred ь prešlo je po zakonu u *č*), ȕtva. Nekoliko riječi s nastavkom *ьva* ima, koje su tuđega ili neznana izvora; na pr. brȁdva, bȕkva, cȑkva, lȍkva, rȍtkva, smȍkva, tȉkva.

i) *vo* imamo u: dȑvo, pîvo.

360. a) ъ se veže neposredno s korijenom, i tako nastaje vrlo mnogo imenica različita značenja. Evo nekoliko primjera: Bôg, brȉjeg, dȕh, grâd, grȍb, mêd, mîg (nema u Vukovu rječn., ali ima Daničić u »korijenima« 170), mrȃz, plôt, rôg, stîd, vôz, vûk, zûb i t. d. Gdjekoje imenice s ovijem nastavkom u običaju su samo složene s kojim prijedlogom ili s drugom kojom riječi; na pr. brzòplet, ìzbor, ìzmet, kȍlomâz, prètek, prínos, rázdor, rȕkopîs, vinòber i t d. — Nastavak ъ imaju imena, koja su uzeta iz grčkoga i latinskog jezika (mjesto grčkoga nastavka -ος i latinskoga -us); na pr. Fȉlip, Pȉlât i t. d. i tijem načinom izlazi dosta ovakijeh imena, koja imaju samo jedan slog; na pr. *Tars* d. ap. 11.25., *Krisp.* 18.8., *Sam* (ime ostrvu) 20.15., *Hij* (ime ostrvu) 20.15., *Tit.* gal. 2.3., *Fist* (Festus) d. ap. 25.4., *Kir D.* 2dnevn. 36.23., jezdr. 5.17.

b) ь se veže neposredno s korijenom, i tako nastaju riječi ženskoga roda različita značenja. Pred ь prelaze glasovi *k*, *g*, *h* po zakonu u *č*, *ž*, *š*. Primjeri: ćûd, dôb, kôb, kȓv, lȃž, mjȅd, rȉječ, skȓb, sô, zôb i dr. Gdjekoje su ovake imenice u običaju samo složene; na pr. gȍropâd, nȅdostîž, pȍklîč, pȍtôč, zȁpovijed i dr. Dosta se često nastavak ovaj veže također s osnovama imeničkim i pridjevnim: na pr. cȓvên, cvȉjeti (samo u množini), mlȉječ (neka biljka), nȅjâč, nȅčîst, pȉtôm (t. j. pitoma zemlja), rȕmên, sȉromâš, stȕdên, zȁgorijel (od osnove, koja je u I. glag. pridjevu), zȅlên, žûč (v. u bilješki §. 64*a)* i dr.

c) *ěda* samo u: bèsjeda.

d) *ělja* samo u: kùdjelja.

e) *lěn* u imenica muškoga roda: kȍrijen, mȍždâni (postalo od: mozg-ěni, v. §. 66*a*, 102).

f) *žěn* u imenica ženskoga roda: bjȅžân (v. §. 102), gȍlijen.

g) *ěno* samo u: kòljeno, pòljeno (»podebela cjepanica ili valjak luča«, crnogorska riječ, korijen isti, koji je u: plȁmên, što je postalo od: pol-men, v. §. 47*a*).

h) *ěr* samo u: kòsijer, vòdijer.

i) *ěsta* samo u: nèvjesta (postalo od *nověsta* izjednačivanjem prvoga samoglasa prema drugome, v. §. 107*b*); riječ ova upravo znači: nova ili mlada žena).

j) *ět* samo u: kȍstrijet.

k) *ěvka* samo u: kòlijevka (pòlijevka, pòpijevka ne ide ovamo, jer je tu nast. samo *ka*).

Nastavci u pridjeva.

361. a) *ač(a)k* se nalazi u nekoliko pridjeva, koji su ponajviše umanjena značenja: lȁgačak, lȕdačak, pȕnačak, slȁbačak, sȕhačak ȕzačak; — u dȕgačak (dugàčak) nije značenje umanjeno, a u ovolikâčkî i u vȅlikâčak značenje je uvećano. Pridjev nejàčak postao je od *nejakъk*, t. j. nije mu nastavak *ač(a)k*, već samo *(a)k*.

b) *aćī* samo u određenijeh pridjeva, koji su gotovo svi izvedeni od osnova glagola, što se u neodređenom načinu svršuju na *ati*. Primjeri: brìjaćî, cjelivaćî, jàhaćî, obùvaćî, òraćî, pàsaćî,* poljèvaćî (ili polivaćî), spàvaćî, stàjaćî, šivaćî. Predmet, kojemu se ovi pridjevi dodaju, stoji u kakovojgod, u tvornoj (aktivnoj) ili u trpnoj (pasivnoj) svezi sa značenjem onoga glagola, od kojega je osnove pridjev izveden; ispor. na pr. stajaće haljine (t. j. koje obično stoje, ne oblače se svaki dan), brijaći nož (t. j. kojim se brije), cjelivaća ikona (t. j. koja se cjeliva), jahaći konj (t. j. na kojemu se jaše), spavaća soba (u kojoj se spava) i t. d. — Pridjev dòmâćî nije izveden od glagolske osnove; a pàsaćî je izveden od glagola *pàsati* (na pr. pasaći remen, kojim se čovjek paše ili opasuje) ili od *pàsti* (na pr. pasaća zemlja, na kojoj stoka pase.)

c) *aćiv* samo u: spavàćiv (t. j. koji spava), koja se riječ po svoj prilici izvan pjesama i ne govori.

d) *ah(a)n* u nekoliko pridjeva umanjena značenja: grȕbahan (u Vuka: grubàhan), lȁgahan, màlahan, mlȁđahan (od II. stepena: mlȁđî), pȕnahan, živahan. Ovi se pridjevi slabo govore (osim zadnjega) izvan Dubrovnika i južnijeh krajeva.

e) *ajiv* imamo u: bliznàjiv (govori se i: bližnjàjiv, na pr. platno, po kojemu su blizne, a blîzna se zove ono, kad se u tkanju prekine

žica), čukljàjiv (o konju, kojemu koljena udaraju jedno o drugo kad trči; ispor. čûkalj: »u vrh buta kraj, za koji se drži stražnji čerek, kad se nosi«), lećàjiv (koji ima po licu »leća«, t. j. pjege), sipljàjiv (ili sìpljiv, koji teško diše; ispor. sípnja, teško disanje), šuljàjiv (»na pr. žito, u koga na vrhu zrna ostanu kao dlačice, pa brašno od takovog žita bude plavetnikasto«, ispor. šúljak — nečisto, s pljevom pomiješano žito), žuljàjiv (na pr. o oku, kad malo oteče). Pridjev lišàjiv ne ide ovamo, jer je tu nastavak samo *-iv* (od: lȉšâj).

f) *(a)k* se veže neposredno s korijenom. Primjeri: gȉbak, glȁdak, krȅpak, krátak, krötak, läk (v. §. 107*a*), ljûbak, mȑzak, nȉzak, rijèdak, slȁdak, téžak, ȕzak i dr. Mjesto današnjega *a* bilo je nekad ь, i za to je u téžak pretvoreno korjenito *g* u *ž*. Vidi i nastavak *t(a)k*.

g) *(a)l* u: svȉjetao (postalo od světьl); a pridjeve tòpal, òkrûgao i dr. vidi pri nast. *l*.

h) *(a)lj* samo u: šúpalj.

362. a) *(a)n* se veže obično s osnovama imeničkim, rjeđe s pridjevnima i neposredno s korijenima. Mjesto današnjega *a* bilo je nekad ь, i za to glasovi *k, g, h* prelaze u *č, ž, š*, tako isto *c* u *č*. Primjeri: bijèsan, blȁtan, bölestan, búdan, čûdan, dúžan, gládan, hládan, jȁsan, köristan, lèdan, mástan, míran, öblâčan, ȍlôvan, pȁmetan, pràvičan, pšèničan, rödan, rúžan, siròmašan, slâvan, srȁmotan, strȃn (v. §. 107*a*), táman, tijèsan, trȉčan (od: trȉce), vȉčan, vȑlêtan i t. d. Kad se nastavkom *an* tvori pridjev od pridjeva, onda nema razlike u značenju među njima; ispor. čȉlan (čȉl), kûkâvan (kûkav), mȉlostivan (mȉlostiv), òbilan (òbil), sùludan (sùlud), ùbožan (ùbog) i dr.

b) *an* se veže ili neposredno s korijenom: lȁgan, mȅkan, tȁnan, ȕzan, — ili s imeničkom osnovom: čöhan, kóžan, mèsan, räžan, rebrànî (na pr. prozor, t. j. koji je sa strane, iz rebra), solànî, zȅmljan, — ili s pridjevnom, a onda je tako postalome pridjevu značenje umanjeno: lúdan, mȉlanî, pûnan; ovamo ide i prilog: dobráno. Vidi nastavak *jan*.

c) *anskī* imamo u: božȁnskî, pöštanskî, vladičànskî, gdje je *anski* zavučeno iz primjera kao cȉganskî, grȁđanskî, hrišćanskî, máčvanskî, rȉšnjanskî, tȕzlanskî i t. d., gdje svuda *an* pripada osnovnoj riječi (ispor. Cȉganin, grȁđanin, Tȕzlanin i t. d.), a pridjevni je nastavak samo *-ski*. Vidi §. 45. Ispor. još: *afrikanski*, *amerikanski* drž.-izd. II. 180., *trojanshi* (»trojanskoga kralja sin Paris«) kovčež. 12., *muhamedanskiD.* istor. 183.

d) *(a)r* u: dȍbar, hrábar i t. d. vidi pri nast. *r*.

e) *arast* samo u: prȕtarast (ili prȕtast, t. j. koji po sebi ima kao prutove).

f) *ast* se obično veže s imeničkijem osnovama: bogàljast, budàlast, cvjȅtast, golùbast, grȉvast, jastrèbast (sličan jastrijebu), kòritast

(nalik na korito), kùkast, lȉsast (na pr. konj, t. j. koji ima lȉsu), màjmunast (sličan majmunu), pjȅgast, pojàsast (na pr. koza, t. j. koja ima po sebi kao pojase), rȁčvast (nȁlik na račve), sȅdlast (na pr. konj, t. j. kojemu su leđa ugnuta kao sedlo) i dr. — Kad se nastavkom *ast* tvori pridjev od pridjeva, onda među njima u značenju nema razlike ili nikakve ili je sasma neznatna: ispor. dȑvenast (koji je kao drvena srca), kȓnjast (kȓnj), kùsast (kûs), òkruglast (malo kao umanjeno prema: òkrūgao), rȉđast (rîđ), sȉvast (sȋv), žȁrkast (vatreno crven, na pr. lice: žȁrkō sunce) i dr.; tako je i golòbradast (golòbrad), dvòrogast (dvòrog), suhòvrhast (suhòvrh) i drugi gdjekoji složeni pridjevi. — Iz navedenijeh se primjera vidi, da nema stalnoga akcenatskog pravila za pridjeve s nastavkom *ast*. Vidi nastavke *jast, kast*.

g) *ašnjī* u: dàvnašnjî, òvdašnjî i t. d. vidi pri nast. *šnji*.

h) *at* se veže s imeničkijem osnovama, i pridjevi tako postali znače, da tko ima obilno onoga ili u velikoj mjeri ono, što osnovna imenica znači. Primjeri: bràdat, bȓkat, glàvat, grànat, kljùnat, krìlat, mȅsat, òkat, plèćat, rèpat, rògat, ùsnat, vlàsat, zùbat i dr. Ovamo ide i pridjev bògat, koji je izveden od imenice: Bȍg u značenju »blâgo«. Od glagolskijeh su osnova izvedeni samo pridjevi: domìšljat, ùmiljat. Akcent je ovijeh pridjeva (koji su gotovo svi od dva sloga) ponajviše slabi kratki na prvom slogu. Vidi nast. *jat, ljat, nat*.

i) (*a*)*v* samo u: mȑtav.

j) *av* se veže ponajviše s imeničkijem osnovama, rijetko s pridjevnima i s glagolskima. Značenje se lako razabira iz primjera: bàlav, bòdljikav, čvȍrav, dlàkav, gȑbav, gùbav, krȁstav, kȓvâv, kùkav, ljȕskav, mlàkav (o jelu, t. j. bljutav), pjȅgav, smȍlav, tȅpav, žȉlav i dr. — Vrlo je malo pridjeva, koji imaju više od dva sloga, a oni od dva sloga imaju ponajviše jaki kratki akcent na prvome; ali treba uzeti na um, da im i osnovne riječi imaju ponajviše taj akcent.

k) *az*(*a*)*n* samo u: bȍjâzan (koji se boji), bogobȍjâzan, gȍjâzan (koji se lasno ugoji), ljùbazan.

l) *ažljiv* samo u: bojàžljiv (ili bojàzljiv, v. §. 100*b*), gojàžljiv (koji se lasno ugoji). Prvi je od ova dva pridjeva postao od *bojaznljiv*, drugi od *gojaznljiv*, pošto je *n* poradi lakšega izgovora ispalo (v. §. 83*a*).

363. a) *cāt* samo u: cjȅlcât, gȍlcât, nȍvcât, pȕncât, sȁmcât. Ovi se pridjevi ne govore sami, već samo za pojačenje onima, od kojih su izvedeni; na pr. gô gȍlcât, sâm sȁmcât i t. d.

b) *cīt* samo u: nȍvcît, prȁvcît, pȕncît, sȁmcît, zdrȁvcît. Ni ovi se pridjevi ne govore sami, već samo u svezi kao: nȍv nȍvcît, zdrȁv zdrȁvcît i t. d.

c) *ećiv* samo u: ležèćiv (t. j. koji leži).

d) *el (eo)* samo u: dèbeo, kȉseo, vȅseo.

e) *eljav* samo u: smrdèljav (t. j. smrdljiv).

f) *en* se obično veže s imeničkijem osnovama; na pr. bȁkren, baščènî, bradvènî, crkvènî, dȑven, hìmben, iglènî, kletvènî, lađènî, lȁnen, marvènî, mȅden, mjȅden, mòlitvenî, ògnjen, pòslenî, svȁdbenî, slȁmen, stàklen, sȕknen, tikvènî, ùdadbenî, žènidbenî, žetvènî i dr. Kašto se veže ovaj nastavak s pridjevnijem osnovama, i onda među osnovnim i izvedenim pridjevom nema razlike u značenju: hȉtren (hȉtar), hrȁbren (hrabar), màlen (mâlî), milenî (mȉo), ōpćenî (ōpćî), stȑmen (stȓm). Sasma rijetko veže se *en* neposredno s korijenom: stùden, šȁren, zèlen. Stalnoga akcenatskog pravila za pridjeve s nastavkom *en* nema. — Oni, koji su izvedeni od imeničkijeh osnova, znače, da je što od onoga ili da pripada onome, što osnovna riječ znači; na pr. bȁkren (što je od bakra), crkvènî (što pripada crkvi) i t. d. Ali kašto je značenje i malo drukčije, t. j. predmet, koji je s takvijem pridjevom združen, stoji samo u nekoj svezi s onijem, što osnovna imenica znači. Ispor. ove *drvene* zanate zna gotovo svaki Srbin. dan. (1827) 102., *marveni* trgovac. (1828) 169., te dovati *drvene* majstore. pjes. Il. 128. — U nekijeh od ovijeh pridjeva nastavak je ovaj glasio nekad *ěn*, v. u §. 104. — Vidi još i nastavak *stven*.

g) *eš(a)n* samo u: vrȅmêšan.

h) *et(a)n* samo u: plavètan. Vidi nast. *ovet(a)n*.

i) *ev(a)n* imamo u: drȕžêvan, knjȉžêvan, ȕčêvan (t. j. učen). Ispred *e* prešlo je po zakonu *g* u *ž*, a *k* u *č*. U dȕšêvan, kȕćêvan nije nastavak *ev(a)n*, već *ov(a)n*, jer je *o* poradi nepčanoga suglasnika pred sobom prešlo u *e*.

j) *evit* samo u: đubrèvit (t. j. dobro đubren). Pridjevi kao ognjèvit, zmajèvit ne idu ovamo, jer je njihov nastavak *ovit*, samo je *o* poradi nepčanoga suglasnika pred sobom prešlo u *e*.

k) *evskī* samo u družèvskî (što pripada drugovima). Vidi nast. *ovski*.

l) *ežljiv* samo u: ljubèžljiv, sramèžljiv; tu je *ežljiv* uzeto iz: grabèžljiv, gdje je nastavak samo *ljiv* (ispor. imenicu: grábež) i iz bolèžljiv, o kojemu vidi §. 83*a*.

364. a) *ičast* imamo u: bjèličast (ili bjeličast, t. j. malo bijel), gȁličast (crn). Pridjevi ljȕbičast, rȕžičast ne idu ovamo, jer je njihov nastavak *jast*.

b) *ičav* imamo u: dobričav (dobričava trava, neka biljka), mjȅstičav, nòćničav (čeljade, koje noću mokri poda se); u ovijem je riječma *ičav* uzeto iz riječi kao gàgričav, gdje je nastavak *jav*.

c) *ić(a)n* samo u: mlȁđanićan (t. j. mlađan).

d) *ik* samo u: vȅlikî (vȅlik).

e) *ikast* u: mòdrikast, plavètnikast, višnjikast (t. j. višnjove boje).

f) *in* ima posvojno značenje, veže se ponajviše s osnovama riječi ženskoga i muškoga roda, koje se u nominativu jedn. svršuju na *a* i znače što živo; na pr. bȁbin, cȁričin, djèvôjčin, gȍspođin, kòbilin, kórnjačin, krȁvin, kúmin, kúsonjin, mâjčin, mladòženjin, nèvjestin, rȍbinjin, sȍvin, svȅkrvin, šévin. udòvičin, vlàdičin, vȍjvodin, žènin i t. d. Rijetko se veže *in* s drukčijim osnovama, i to s osnovama riječi, koje su do duše ženskoga roda, ali se ne svršuju u nominativu jedn. na *a* ili znače stvari; na pr. čàrapin, dàničin. pȉtin, pȍštin, próhin, rúžin, svȁstin, zvȉjerin (Daničić ima i: *trpezin*. pisma 22). Još se rjeđe veže *in* s osnovama riječi muškoga roda, koje se ne svršuju u nominativu jedn. na *a* kao: brȁtin, ȍčin. Nema ni jednoga primjera, gdje bi pred *i* prelazilo *g* i *h* u *ž* i *š*, već ti glasovi ostaju bez promjene, na pr. slúgin, snàhin; glasovi *k* i *c* također ostaju kašto, osobito u riječima, koje se govore od mila, na pr. bákin, brácin, kókin, mácin, pȁtkin, sékin, tȅtkin (v. §. 63*a*, 93*a*, 101*a*). Pridjevi ovi znače pripadanje jednini osnovne imenice; na pr. žènin: što pripada ženi i t. d.

g) *inski* se veže s nekoliko imeničkijeh osnova, i tako nastaju pridjevi: aginskî, bašinskî, brȁtinskî, ćíftinskî, gȁzdinskî, gȍstinskî, hȍdžinskî, nèvjestinskî, pašinskî. Ispor. *papinski*. D. istor. 191., 315. Vidi se, da su ovo gotovo sve same takve riječi, koje bi vrlo neobične bile s nastavkom *ski*, za to je mjesto toga nastavka u istom značenju (ispor. brȁtskî i brȁtinskî, koje oboje isto znači) uzet nastavak *inski*. Pridjevi ovi ponajviše znače ono, što pripada množini osnovne imenice, na pr. brȁtinskî: što pripada braći, ali se mogu uzimati i u značenju onoga, što pripada jednini osnovne imenice, na pr. hȍdžinskî: što pripada jednome hodži. Vuk u rječn. (1852) kod **агински** piše, da taj pridjev znači ono, što pripada agama, ali kod riječi **кмет** uzima on taj pridjev, u značenju: što pripada agi. — Ovamo ne treba stavljati pridjeve: ȍpćinskî, varàždînskî i dr., gdje već osnovna imenica ima *in*; tako ne treba stavljati ovamo ni pridjeve àvlînskî, kadînskî i dr., koji *n* ispred *s* imaju po analogiji (v. §. 83*a*).

h) *inji* imamo u: bùdinjî (od: bùdija), bùhinjî, djètinjî, golùbinjî, gùjinjî, jàjinjî, kokòšinjî, mràvinjî, ȍčinjî, zmìjinjî. Vuk u rječn. (1852) za neke od ovijeh pridjeva piše, da znače ono, što pripada množini, a za neke ono, što pripada jednini osnovne imenice; na pr. gùjinjî: što pripada gujama, a zmìjinjî: što pripada zmiji. Iz onoga, što je u rječn. zabilježeno za djètinjî, vidi se, da taj pridjev znači: što pripada djeci, ali ispor. jer su izumrli, koji su tražili dušu *djetinju* (t. j. jednoga djeteta) mat. 2.20., kako ocu *djetinjemu* (opet jednoga djeteta) bude ime. rječn. (1852) kod **бабиње**. Sva je dakle prilika, da se svi ovi pridjevi mogu uzimati i za jedninu i za množinu osnovne imenice.

i) *iš(a)n* samo u: kòlišan (kolišan), ovolišnî, tòlišnî (tolišnî), koje su pridjevi (ili upravo zamjenice) umanjena značenja

j) *išav* samo u: gològišav.

k) *it* se veže s osnovama imeničkim i glagolskim, kašto i s pridjevnima (u ovom pošljednjem slučaju nema razlike u značenju među pridjevom osnovnim i izvedenim). Primjeri: brȅmenit (o ženi. t. j. trudna), busènit (t. j. pun busenja), čèstit (od: čêst, koja je riječ nekad značila i: sreća), glȁvit, ȉstinit, kȁmenit, ljùtit, nepromjènit, òdjelit, òholit, òmrazit (t. j. nèljubak), ȍčit, plȁmenit, plȅmenit, pònosit, ràzborit, ràzličit, rjȅčit, rumènit, sȑdit, temèljit, ùgasit, zàklonit i t. d. Stalnoga akcenatskog pravila za ove pridjeve nema, ako se i vidi u nekijeh naklonost, da se drže akcenta osnovne riječi.

l) *iv* se veže s imeničkim i s glagolskim osnovama. Primjeri: kȁšljiv, krmèljiv, mȉlostiv, nečàstiv, nèmilostiv, plàšiv, pljȅsniv, pòmnjiv, stràšiv i dr. Vidi nastavak *ljiv*.

365. a) *j* se veže ili neposredno s korijenom: brȇd, lȍš, rîd, — ili s imeničkijem osnovama: Ȉvanj (dân), Jòvanj (dân), Mȉholj (dân), Nikolj (dân), Stjȅpânj (dân); ovamo ide i Bȃnjâ (lúka, — od: bân).

b) *jan* imamo u: pìjan (ili pjȁn, v. §. 75*a*), pȍstojân, — za tijem u: dȁščan, kȍštan (što je od kosti), nòvčan, pušćànî, snjȅžan, sȑčan, sunčànî, svèčanî (mjesto: svetčani od: svétac), tjȅštan (što je od tijesta), vȍštan i dr. Vidi u §. 63*bd*, 64*c*, 96., 101*a*. Ovamo idu također pridjevi: bljȅđan, glȁđan, hlȁđan, mlȁđan, sȉćan, žȅđan, koji imaju umanjeno značenje prema: blȉjed, gládan, hládan, mlâd, sȉtan, žédan.

c) *jast* imamo u: kȕčast (pored kȕkast, v. u Daničića, osn. 214), ljȕbičast, pastùšast (konj, t. j. neuštrojen), pepèljast, pȕpčast, šȉljast (t. j. šil-jast, od: šȉlo), rȕžičast. Vidi nastavak *ast*.

d) *jat* samo u: gȑljat (ne znači isto, što gȑlat, već: grivast), šiljat (isto što: šiljast), tȑbušat. Vidi nast. *at*.

e) *jav* imamo u: gàgričav, gròzničav, gùsjeničav, jèktičav, mȁtêrničav, ȍspičav, trȉčav, várničav, živičav. Vidi nastavke *av*, *ičav*.

f) *jī* se veže s imeničkijem osnovama, i pridjevi tako postali znače, čije je što. Primjeri: bȍžjî, čâvčjî, čovjèčjî, gòveđî, gȕščjî, jàrećî, kȍzjî, kokȍšjî, krȁvljî, kȑmećî, kȕkavičjî, lisičjî, magarèćî, mȉšjî, pȁsjî, psèćî, ptȉčjî, rȉbljî, svrȁčjî, tèlećî, žȁbljî i t. d. Ispred *ji* stajalo je nekad ь, i za to imamo na pr. bȍžjî, čovjèčjî, a ne *boži*, *čovječi*, imamo kȍzjî, pȁsjî, a ne *koži*, *paši*. Vidi u §. 76*b*. Osnovne imenice, od kojih se pridjevi s ovijem nastavkom izvode, znače što živo; a pridjevi mogu značiti pripadanje i jednini i množini osnovne imenice; dakle na pr. žȁbljî je: što pripada žabi i što pripada žabama. Vuk u riječn. piše za neke, da znače pripadanje jednini, za neke množini, za neke oboje.

g) *jūr(a)n* samo u: pròmećûran (koji se promeće).

h) *k* samo u: gȑk, jâk, prȉjek.

i) *karast* samo u: žȕćkarast (t. j. žȕćkast) od komparativa: žȕćî.

j) *kast* samo u ovijeh pridjeva umanjena značenja: cȑnjkast (v. §. 84), cr̀venkast, rùmenkast, sȕrkast, šȁrkast, zèlenkast, žȕćkast (od komparativa: žȕćî). Kako se vidi, svi ovi pridjevi znače kakvu boju. Vidi nast. *skast*.

k) *l* (*o*) imamo u: čȉl (čȉo), hȑ-o, prètio (t. j. pre-tio), vȑ-o, koje su upravo oblici I. glagolskog pridjeva, samo se više kao takvi ne osjećaju. Isti nastavak imaju i pridjevi: cȉglî, nâgao, òkrûgao, tȍpal, koji nijesu ispred *l* imali u davnini poluglasa, već se *a* pred *l* razvilo onako kao u dȍbar, ògȁnj (v. §. 57*c*).

366. a) *ljat* samo u: oštr̀ljat, zaoštr̀ljat.

b) *ljev* se veže s osnovama imenica, koje se u nominativu jedn. svršuju na *v*, i tako postali pridjevi znače, čije je što. Na pr. bjelòvljev, garòvljev, Jakòvljev, látovljev, Moskòvljev, mrkòvljev, šaròvljev, — u §. 109 imali smo već pridjeve: Mirosavljev, Radosavljev, Vladisavljev. U Vuka jak. 5.11. ima: *Jovljev*.

c) *ljiv* se veže s osnovama imeničkim i glagolskim; pridjevi tako postali u prvom slučaju znače: obilat ili zabavljen onijem, što osnovna imenica znači, a u drugom slučaju: da tko ono čini ili da se na čemu čini ono, što osnovni glagol znači. Primjeri: bòdljiv (koji bode), bolèžljiv (v. §. 83*a*), brìžljiv (koji je pun brige; *ž* je prema pridjevu: brȉžan), cr̀vljiv, dìmljiv, dosjètljiv (dòsjetljiv), dòčekljiv, govòrljiv, grabèžljiv, kidljiv (koji se kida), krȁdljiv, làžljiv, màrljiv, mirišljiv, nàsrtljiv (koji nasrće na druge), osvètljiv, osjètljiv, pȁučljiv (*č* prema: pȁučina), plȁčljiv, pozdèrljiv, pokàpljiv, prevàrljiv, proždr̀ljiv, promjènljiv, rȁdljiv, sànljiv, smjèšljiv (koji se rado smije, *š* prema pridjevu: smijèšan), stìdljiv, šȁljiv (v. §. 107*a*), ùšljiv, zágušljiv i t. d. — Koji su ovaki pridjevi izvedeni od glagolske osnove, a složeni su s riječcom *ne*, oni znače, da ono ne može biti, što osnovni glagol znači; na pr. ***nedokùčljiv*** (koji se ne može dokučiti), ***neispitljiv*** (koji se ne može ispitati, rimlj. 11.33., *D.* jov 5.9.), ***neistražljiv*** (koji se ne može istražiti, rimlj. 11.33.), ***neprimirljiv*** (koji se ne može primiriti, 2tim. 3.3.), ***nepokolebljiv*** (koji se ne može pokolebati, jevr. 6.18., psal. 45.6). — Akcent je obično slabi kratki na slogu drugom od kraja.

367 a) ***men*** samo u: rùmen, stȁmen (t. j. stalan, siguran), ȕsmen (nema Vuk u riječn.).

b) ***n*** imamo u: cȑn, pròstran (v. §. 47*a*), pȕn, slân (v. §. 47*a*).

c) ***nat*** se veže s imeničkijem osnovama. Primjeri: bȑsnat (na pr. grana, drvo, od: bȑst), čvȍrnat, gȍrnat (t. j. gorovit, crnogorska riječ),

lȉsnat. pȅrnat, rȅsnat (na pr. drvo, od: résa), tȓsnat (jak. čvrst kao: trs), vlȁsnat i još dva tri takva pridjeva.

d) *njī* imamo u: dônjî, gòdišnjî, gôrnjî, jèsenjî (mjesto: jesennji v. §. 107*a*), jȕtrošnjî, jȕtarnjî, krâjnjî, ljȅtošnjî, nòćašnjî, pòtonjî (mjesto: potom-nji, t. j. od: po tom v. §. 82), prȅdnjî, sûdnjî, ùskršnjî, vèčêrnjî, zȁludnjî, zìmȕšnjî i dr. Kako se vidi, ovaj se nastavak veže s osnovama imenica i s prilozima, i pridjevi tako postali znače gotovo svi kakvo mjesto ili vrijeme. Za akcent nema stalna pravila. Vidi i nast. *šnji*.

e) *olast* samo u: mȑkolast (t. j. crnjkast), vragòlast (načinjeno prema: đavòlast, gdje je nastavak samo *ast*).

f) *onjav* samo u: suhònjav.

g) *orast* samo u: kȁporast (o kokoši ili golubu, koji ima na glavi kao kapu).

368 a) *ov* ili *ev* (iza nepčanijeh suglasnika v. §. 69*a*) združuje se ponajviše s imenicama muškoga roda, koje znače što živo, na pr. bánov, bȉskupov, brȁtov, cȁrev, Dàničićev, Mârkov, prórokov, oráčev, rȁkov, stârčev, stvòriteljev, Uròšev, Vȉdov, Vûkov, zȅtov i t. d. Od svake imenice, koja znači što živo, ovaki pridjev nije u običaju; slabo se na pr. govori Bȍgov (posl. 300), čòvjekov (d. ap. 11.12), a valjada nikad *konjev*, *psov* i dr. Mjesto takvijeh pridjeva uzimaju se oni na *ji* ili *ski*, dakle na pr. bòžjî, čovjèčji, kȍnjskî, pȁsjî. Rijetki su pridjevi na *ov* (*ev*) od imenica muškoga roda, koje znače što neživo i od imenica srednjega roda, kao: jȕgov (na pr. snijeg, t. j. što ga je jug donio), mjȅsȅčev, mrȁzov (u imenu neke biljke: mrȁzova sèstrica), sûnčev; ispor. i *jagnjetov* otkr. 6.16., 7.14., 22.1. *studenčev* otkr. 9.2. Od imenica ženskoga roda nema ni jednoga ovakog pridjeva (koji bi značio, čije je što), premda ima riječ mȁjković (t. j. majčin sin). Nastavak *ov* (*ev*) u primjerima do sad navedenima i u sličnima pokazuje pripadanje jednini osnovne imenice; na pr. brȁtov: što pripada bratu (a ne braći), stârčev: što pripada starcu (a ne starcima) i t. d. — S tijem se nastavkom tvore također pridjevi, koji znače: od čega je što, i onda za osnovu služe imenice osobito muškoga i ženskog roda, koje znače što neživo. Primjeri: biserov, bòbov, dùbov, grȁhov, jȁvorov, jȁbukov, jèlov, krȕškov, lȉpov, lȕkov, lovòrikov, òrahov, šljȉvov, topòlov, vinov i t. d. Vrijedno je upamtiti, da ovdje *o* iza nepčanijeh suglasnika ne prelazi u *e*, na pr. òskorušov, trȅšnjov, vȉšnjov. — Pridjevi s nastavkom *ov* slažu se u akcentu gotovo svi s osnovnim svojim imenicama. — Još nešto treba ovdje dodati. Gdjekoji pisci od ljudskijeh imena, koja se svršuju na *ski*, tvore pridjeve na *-ov*, na pr. Dobrovskov, Račkov, Zrinjskov i t. d. Tu pogrješku spominje Vuk u drž.-izd. III. 116., a u drž.-izd. II.

139. piše: Srbi, koji *Dobrovskoga* knjiga nijesu čitali; — tako je i ovo: mjesto sjajnijeh pobjeda Milutinovijeh, *Dečanskoga* i Dušanovijeh. *D.* istor. 134., članak *Palackoga* 149.

b) *ov(a)n* se veže s imeničkijem osnovama ili neposredno s korijenima. Primjeri: bȕnôvan (koji se buni u snu, od: búna), dȁrôvnī, drȅmôvan, dȕhôvnī, gròmôvnī, jȁdôvan, kùpôvnī, mùzôvnâ (na pr. krava), nèvidovnī, pȍlôvan, sȉlôvan, svjetòvnī, vȉlôvan, vȉnôvan, vȑhôvnī, žȉrôvan. Iza nepčanijeh suglasnika prelazi *o* u *e:* dȕšêvan, kȕćêvan, plȁčêvan. Vidi nast. *ev(a)n*. — Ovamo se mogu dodati dvije riječi, koje se upotrebljavaju kao imenice, a upravo su pridjevi: godòvnô. (gen. jedn. godòvnôga), miròvnâ (t. j. pomirenje). Pridjeve ljȕbôvan, cr̀kôvnī imali smo već u §. 86. Akcent, kako se vidi iz navedenijeh primjera, ponajviše je jaki kratki na prvom slogu.

c) *ovat* samo u: čȕdnovât, bȑzovat (ovo drugo samo u nekakvoj pjesmi mjesto: brz).

d) *ovet(a)n* samo u: bogòvetnī, ciglòvetnī, dugòvetnī, istòvetnī.

e) *ovit* se veže s imeničkijem osnovama, kašto s pridjevima ili neposredno s korijenima. Primjeri: baròvit, brdòvit, glasòvit, goròvit, jadòvit, ljekòvit, maglòvit, ognjèvit, plahòvit, pjeskòvit, silòvit, strahòvit, valòvit, vjetròvit, vrhòvit, zmajèvit, žalòvit, žarkòvit i dr. Iza nepčanijeh suglasnika ne prelazi *o* svagda u *e:* kišòvit, mješòvit, ražòvit (o pšenici, u kojoj ima mnogo raži) Akcent je svagda isti.

f) *ovlji* imamo u: čvorkòvljī, drozgòvljī, keròvljī, kosòvljī, mužèvljī, osòvljī, pužèvljī, sinòvljī. Vuk u rječn. za neke od ovijeh pridjeva piše, da znače pripadanje jednini osnovne imenice (na pr. drozgòvljī: što pripada drozgu), a za neke množini (na pr. čvorkòvljī: što pripada čvorkovima). Sva je prilika, da svaki od ovijeh pridjeva može imati i jedno i drugo značenje.

g) *ovski* nalazi se u pridjevima: bȅgovskī, kmȅtovskī, knȅzovskī, králjevskī, kumòvskī, pòpovskī, svatòvskī, topovskī, vilòvskī, zȅtovskī, zmajèvskī; — tako je i: ćirilovskī (na pr. *ćirilovska* slova). odbrana 16., 18. Kako se vidi, najviše osnovnijeh imenica znače nešto živo i muškoga su roda. U Vukovu je rječniku za neke od ovijeh pridjeva zabilježeno da znače pripadanje jednini osnovne imenice (na pr. bȅgovskī: što pripada begu), a za neke množini (na pr. zȅtovskī: što pripada zetovima); a sva je prilika, da svaki od ovijeh pridjeva može imati i jedno i drugo značenje. Za akcent nema stalna pravila. Vidi nast. *evski*.

h) *r* se veže neposredno s korijenom. Primjeri: bȉstar, dȍbar, hrábar, mȍdar, mȍkar, múdar, ȍštar, spȍr, stȁr (od korijena *sta*, koji je u *stȁti,* dakle je stȁr: koji već dugo stoji), vȅdar i dr. Samoglasno *a*, koje ovdje stoji ispred *r*, a u ostalijem ga oblicima nema (na

pr. bȉstra, bȉstro i t. d.), nije postalo od poluglasa, već se razvilo onako kao u òganj, vjȅtar (v. §. 57*c*).

i) *skast* samo u: lȕckast (t. j. lud-skast), vȉckast (t. j. vit-skast), koja su oba pridjeva umanjena značenja.

369. a) *skī* je veoma običan nastavak za pridjeve, koji pokazuju čije je što; oni se tvore od imenica svijeh triju rodova značenja živa i neživa, a akcent im je ponajviše onaki, kakav ima osnovna imenica. Budući da je nekad ispred *s* u ovome nastavku stajalo ь, za to osnovno *c*, *k* prelazi u *č*, a *g* i *h* u *ž* i *š*; iza *č*, *ž*, *š* ispada *s*, a ponajviše i iza *ć* (v. §. 91*b*). Primjeri: ȁpostolskî, bânskî, Bȇčkî, bȑdskî, cârskî, djèvojačkî, dùhânskî, Dùnâvskî, đavòlskî, gòrskî, gospòdârskî, gràdskî, hr̀vâtskî, ȉstinskî, jèsênskî, kȍnjskî, lȁvskî, lúpeškî, mòrskî, mȕškî, nàdničârskî, Nȉkšićkî, njèmačkî, nèbeskî (od osnove, koja je u množini: nebèsa), òrâčkî, pàstîrskî. Pȍžeškî, próročkî, rȁjskî, sȅoskî, siròmaškî, Smȅderevskî, starješinskî, škȍlskî, tèžâčkî, tr̀govačkî, ùčiteljskî, vînskî, vȍjvodskî, vràškî, zidârskî, žȅnskî i t. d.[1]) — Ovamo idu i pridjevi ȁbadžînskî, àvlînskî, kòmšînskî, ràkînskî i drugi ovaki od imenica na *-ija* (ȁbadžija i t. d.); u §. 83*a* rečeno je, da se govori također: ȁbadžîjskî, àvlîjskî, kòmšîjskî, ràkîjskî i otkle im je *n* ispred *s*. — Od imenica, koje se u nominativu jedn. svršuju na *-in*, tvore se ovi pridjevi bez toga *in*; na pr. àrapskî (: Àrapin), bȕgarskî (: Bȕgarin), grȁđanskî (: grȁđanin), sȑpski (: Sȑbin) i dr. Pridjev tȕrskî izveden je od osnove *tur*, koju imamo i u riječma: Tȕre, Tȕrâd. — Ovako ima i drugijeh pridjeva s nastavkom *ski*, koji su izvedeni od osnove druge koje imenice, a ne one, kojoj znače pripadanje; na pr. dùbrovačkî (: Dùbrôvnîk, kao da je: Dubrovac, otkle je i: Dùbrôvčanin), gràdačkî (: Gradàčac, kao da je: Gradac), mȉtrovački (: Mȉtrovica, kao da je; Mȉtrovac, otkle je i: Mȉtrovčanin), ȍtočki (: Otòčac, kao da je: Ótok), Pèraškî (: Pèrast, v. §. 93*c*), zágrebačkî[2]) (: Zágreb, prema Zágrebac, otkle je i Zágrepčanin); tako je i dalmàtînskî prema Dalmatínac (a to prema latinskom Dalmatinus), a zemlja se zove Dàlmâcija.

b) Kašto bi od koje imenice, koja je sama sobom upravo pridjev na *-ski*, trebalo načiniti takav pridjev, ali mjesto da se načini, uzme se bez promjene pridjev, koji je u osnovnoj riječi. Tako na pr. od Bȁčkâ (ime zemlji: madžarski Bács) pridjev glasi bȁčkî[3]); od mjesnoga imena Ìmoskî (gen. Ìmoskôga) glasi tako isto i pridjev;

[1]) Tako je i *čakavački* (od: čakavac) kovčež. 20., 22., pjes. III. 527., 529.

[2]) Vuk u rječn. nema ni *zagrebački* ni *zagrepski*; ali ispor. *zagrebački*, pisma 23., *zagrepski*, kovčež. 7.

[3]) Ali se govori i báčvanskî (prema Báčvanin, koju smo imenicu imali u §. 322*j*).

ispor. *imoski* kadija. pjes III 530); od imena Lîpiska (Leipzig) ima Vuk u eman. 43. pridjev: *lipiski* (»sa vojskom *lipiskom*«); od Rȁška (ime rijeci i zemlji) ne glasi pridjev drukčije nego: raški; ispor. episkopstvo *raško*. *D.* istor. 33.

c) Pridjevi na *ski*, koji su načinjeni od imenica neživa značenja, pokazuju pripadanje jednini i množini osnovne svoje imenice; na pr. gràdskî, sȅoskî, škȍlskî i t. d. To će svatko lako razumjeti, kad pomisli, da se od ovakijeh imenica tvore vrlo rijetko pridjevi na *-ov (-ev)*, kako je rečeno u §. 368*a*, pak za to pridjevi na *ski* moraju imati i jedno i drugo značenje (na pr. gràdskî: što pripada gradu i što pripada gradovima i t. d.). Od onijeh imenica, koje nemaju množine, pridjevi na *ski* mogu dakako značiti pripadanje samo jednini osnovne imenice; na pr. Bèčkî, râjskî i t. d. Pridjevi na *ski* od imenica živa značenja pokazuju pripadanje množini osnovne imenice, jer pripadanje jednini znače pridjevi na *ov (ev)* i *in*, koji se od pomenutijeh imenica tvore. Tako na pr. cârskî, žȅnskî znači: što pripada carevima, ženama, jer ono, što pripada caru, ženi, izriču pridjevi: cȁrev, žènin i t. d. Ali to pravilo nije bez izuzetaka. U prip. na str. 76., 87., 88. veli se *carska* kći za istu djevojku, kojoj se u istijem pripovijetkama veli: *careva* kći; a na strani 220 za jednoga istog momka veli se *carski* i *carev* sin. U Vukovijem djelima nalazimo potvrda za upotrebljavanje pridjeva *djevojački, momački* u značenju: *djevojčin*, *momkov*: **кад** је **младожењина или** *дјевојачка* **кућа у жалости.** pjes. I. 10., kad dođe određeni dan, da *djevojački* otac odgovori ocu *momačkome*. kovčež. 44., otmičari ne smiju ići s djevojkom *momačkoj* kući, jer pođu kašto seljaci s rodom *djevojačkijem* za njima u potjeru. riječn. (1852) kod **отмица**, svatovi sazovu *djevojačke* roditelje i ostalu rodbinu. kod **добра молитва,** u Srbiji dobjeglica dođe upravo momku u kuću, pa je onda odvedu u kakvu kuću *momačkom* rodu. kod добјеглица. I u nar. pjesmama nalazi se *djevojački* u značenju: *djevojčin*, na pr. I. 324., II. 21., 332., III. 518., 545.

d) Pridjevi na *ski* znače kašto drugu kakvu svezu s osnovnom imenicom, a ne pripadanje. Na pr. dva znatna *svinjska* trgovca. dan. (1828) 160., tako su zvali *svinjske* trgovce. riječn. (1852) kod газда., kao *svinjski* trgovac. prav.-sov. 22., glavnoga kmeta u selu postavlja knez s dogovorom *seoskim*. mil.-obr. 193., *vinogradska* kopnja poslije pokopice. riječn. (1852) kod прашак.

e) Od imena zemalja, koja se svršuju na *ija* (na pr. *Austrija*, *Indija*), tvore gdjekoji pisci pridjeve na *anski*, na pr. *austrijanski*, *indijanski* i t. d. U Vuka i Daničića toga nema, već *ijski*; na pr. *apulijski*. *D.* istor. 97., 225., *austrijski*. dan. (1827) 25., 26., posl. XVIII.,

76., prav.-sov. 38., *azijski.*[1]) drž.-izd. II. 180., *indijski.* dan. (1827) 121., 123., *kalabrijski. D.* istor. 225., *likijski. D.* pisma 229., *persijski.* dan. (1827) 122., *D.* pisma 333., *sicilijski D.* istor. 36., *trakijski.* 1., 44., *vizantijski.* 3., 32., 35., 128., 256. — Od riječi grčkoga izvora *istorija* imamo pridjev *istorijski* u *D.* istor. 3., 11., 30., 344., pisma 371. Pored toga imamo i *istorički. D.* pisma 101., tako je i *etimologički.* pisma 29., *mitologički.* pjes. I. str. XIV., 149., *geografički.* drž.-izd. III. 467., koje su pridjevi od imenica grčkoga izvora *etimologija, mitologija, geografija.* Koje imenice grčkoga izvora izlaze na *ika*, kao na pr. *gramatika, politika*, od njih se tvore pridjevi na *ičan, ički*; tako imamo: *političan.* dan. (1827) 57., **граматичан**[2]) prip. X., *politički.* kovčež. 9., *D.* istor. 79.

370. a) *stven* je pridjevni nastavak prema imenicama, koje se svršuju na *stvo*, pa bi o nastavku ovom upravo trebalo govoriti pri *en.* U Vukovu rječn. nema ni jednoga takvog pridjeva, ali on sam piše: остатак од *двојственог* броја (t. j. od duala, dvojine) posl. XLI.. Daničić u »pismima« 194., 195 ima: božànstven. Držim, da su dobro načinjene i riječi *jedìnstven, veličànstven*, koje mnogi pišu i govore.

b) *š(a)n* se veže s glagolskijem osnovama ili s korijenima. Primjeri: dȕrâšan (ustrajan, t. j. koji dura), imašan ili ìmâšan (t. j. imućan), ȉzdâšan ili pȍdâšan (koji rado daje), nȅstâšan (koji ne stoji miran), ȕmiješan (koji umije, t. j. vješt, domišljat); ovamo ide i kȍturâšan (o točku, »kad se glavčina izjede iznutra, pa točak klamiće i krivo ide«, t. j. kotura se).

c) *šnji.* Već je u §. 50. rečeno, da je u pridjevima dànašnjî, nòćašnjî, večèrašnjî nastavak upravo *nji*, t. j. dànašnjî je postalo od danas-nji s prijelazom glasa *s* u *š* (v. §. 92*b*); tako je i: jȕtrošnjî, ljȅtošnjî (od: jutros-nji, ljetos-nji). Iz tijeh pridjeva uzeto je čitavo *šnji* kao osobiti nastavak, te su njim načinjeni neki pridjevi od priloga: dòmâšnjî (od: dȍma), jučèrašnjî (od: jùčȇra, koje se govori pored jùčêr, v. §. 56*a*); nȅkadašnjî ili nȅgdašnjî, ȍndašnjî, prìješnjî, sàdašnjî, sjȕtrašnjî, svȁgdašnjî, tàdašnjî, tȁmošnjî, vȁzdašnjî. Ovamo ide i složeni pridjev mȁloprešnjî (na pr. maloprešnja voda, t. j. m a l o p r i j e donesena). — Iz primjera kao: dànašnjî, sàdašnjî i drugijeh uzeto je čitavo *ašnji* kao osobiti nastavak, i njime su od nekijeh priloga načinjeni pridjevi: dàvnašnjî, ȍvdašnjî, onòmadnašnjî, prèđašnjî, pȑvašnjî, skòrašnjî.

d) *t* imamo u: ȉstî (od korijena *jes*, t. j. onaj, koji jest, v. §. 119), vȉt (od korijena, koji je u glag. vìti), žȗt (v. §. 95*b*); tako poredbena

[1]) Pored toga piše Vuk i *azijatski.* prav.-sov. 37., gdje je *-at-* uzeto iz drugijeh jezika (na pr. lat. asiaticus) kao i *-ej-* u *evropejski.* rječn. (1818) XI., dan. (1827) 3., 42., 75., (1834) 46. (ispor. njem. europäisch).

[2]) Ispor. što veli Vuk: „kad se kaže *motično* držalo, valjada bi se moglo kazati i *gramatična* pogrjeska". pisma 49.

gramatika može i za pridjev čîst dokazati, da mu je nastavak *t*, a ono drugo da pripada korijenu, a za nekoje, koji se svršuju na *t,* ne može, na pr. za gûst, ljût, sît, svêt, tûst.

e) *t(a)k* samo u: bljûtak, pîtak, plítak, vîtak.

f) *t(a)n* se veže s glag. osnovama: ùmjetan (od glagolske osnove, koja je u: ùmjeti), râzgovijetan (od osnove negdašnjega glagola »govjeti«, koji je značio »štovati«), ìmatan (t. j. imućan), prìjatan (t. j. ugodan), tèžatnî (t. j. dan, kad se radi), vàljatan (t. j. vàljân). Nastavak je združen neposredno s korijenom u: znâtan.

g) *tav* samo u: bljûtav.

h) *tljiv* samo u: pòdatljiv (t. j. koji rado daje).

i) *ūjskī* samo u: òvnûjskî, vòlûjskî.

j) *uljast* samo u: dugùljast, krivùljast.

k) *uljat* samo u: dugùljat (t. j. duguljast).

l) *ūn* samo u: lâgûn (t. j. lagahan).

m) *ūš(a)n* samo u ova tri pridjeva umanjena značenja: lagúšan, majúšan (otkle je *j*, v. §. 372*m*), tanúšan.

n) *ušast* samo u: bjelùšast.

o) *ušav* samo u: golùšav (o ptici, koja još nema perja).

p) *uškast* samo u: ljèpuškast (u Vuka: lèpuškast).

q) *v* samo u: plâv, sîv, žîv.

r) *ъ* se veže neposredno s korijenom, i tako nastaju mnogi pridjevi kao na pr. blâg, blîjed, bôs, bȑz, dûg, lȉjep, mȑk, nôv, râd, slâb, sûh, tîh i t. d. Gdjekoji pridjevi s ovijem nastavkom u običaju su samo složeni, na pr. brzòrek, cjelòkup, nákan, nèuk, samòtvor i dr.

Riječi od mila (ipokoristici).

371. a) Jedan način, kako se ovakove riječi (ili upravo: samo imenice) tvore, stoji u tome, da se od osnovne riječi uzme samo prvi slog s jednim ili kašto s dva suglasnika iza njega, pak se tome dodaju nastavci. Tako na pr. riječi gospòdâr, jèzik, mèdvjed, pòbratim, rôđâk, tȑbuh govore se od mila: gósa, jéza, médo, póbro, róđo, tŕba; tako od gôspođa, kàduna, kòkôš, lâsica, nèvjesta, têtka imamo: góspa, káda, kóka, lása, néva, téta. Sve su ove riječi prema svojim osnovnima pokraćene i sve imaju slabi dugi akcent na prvom slogu. Ima primjera, gdje imenica od mila nije pokraćena, već je samo taj akcent znak, da je od mila, na pr. ágo, bégo, bráto, pópo kráva od: àga, bêg, brât, pôp, krâva. Neke riječi muškoga roda pretvarajući se u ipokoristike postaju ženskoga, na pr. jéza, tŕba; tako je i kóla, lóna od: jèzik, tȑbuh, kòlâč, lònac. Tako mijenjaju rod i riječi srednjega roda: mésa, óka, píla (od: mêso, ȍko, pîle).

b) Osim nastavaka *o* i *a*, što ih imamo u primjerima do sad navedenima, dodaju se ovakijem riječma kašto i drugi; tako *e* u kále (t. j. kaluđer), gŕle[1]) (t. j. grlica), néve (t. j. nevjesta), šáre (t. j. šarena ovca), — *ja* u: gŕlja (t. j. grlica), bólja (t. j. bolest).

c) Često se tvore ipokoristici od vlastitih imena i narodnih i onih, što ih imamo iz drugijeh jezika. Na pr. za muški rod: Árso (Àrsenije), Bóžo (Bòžidâr), Círo (Ćìrilo), Gávro (Gàvrilo), Ívo (Ìvan), Jóvo (Jòvan), Kósto (Kostàdin), Lázo (Lȁzâr), Mákso (Mȁksim), Rádo (Rȁdivoje, Rȁdisav), Símo (Simèun), Váso (Vȁsilije) i dr.; — za ženski: Ánđa (Anđèlija), Déspa (Dèspina), Grózda (Gròzdana), Jéla (Jèlena), Júla (Julijána), Mára (Màrija), Míla (Mìlisava), Róksa (Ròksânda), Stána (Stànisava), Tóda (Tȍdora) i dr. — Osim s nastavcima *o* i *a* nalaze se ovaka imena i s drugima, i to s *e*: Ráde, Táde, Máre, Káte, — s *ko*, *ka*: Bȍško, Vȁsko, Jêlka, Jûlka, — s *ica*: Đȕrica, Jȍvica, Jȅlica, Màrica, — s *jo*, *ja*: Íljo (Ìlija), Míljа, — sa *ša*: Jȁkša (Jàkôv), Sȋmša (Simèun), — s *eta*: Rȁdeta (Rȁdivoje, Rȁdisav), Vlȁdeta (Vlàdisav), — s *āk*: Mȉlâk, Rȁdâk, — s *an*: Milan, Ràdan, — s *en*: Milen, Rȁden, — s *oje*: Mȉloje, Rȁdoje, — s *ača*: Jèlača, (Jèlena), Stȁnača, (Stànisava), — s *ić*: Milić, Pàvić, Bògić, Dràgić (gdje nije *g* promijenjeno ispred *i*), Vùkić (s nepromijenjenijem *k*) i t. d.

372. a) Drugi način za tvorbu ipokoristika stoji u tome, da se od osnovne riječi izostavi sve, što stoji iza prvoga samoglasnog, tome se okrnjku dodaju suglasnici *c*, *č*, *ć*, *h*, *j*, *k*, *l*, *š*, a tek iza tijeh suglasnika dolaze nastavci. Tako rečenijem načinom od riječi *brȁt* ostaje samo *bra*, tome se doda *c* ili *j* ili *l*, te bude *brac*, *braj*, *bral*, što su kao osnove, s kojima se vežu nastavci, i tako nastaju riječi: bráco, brájo, brále, koje su ipokoristici prema osnovnome *brȁt*. A sada evo i drugijeh primjera.

b) Sa suglasnikom *c*: bríca (ipokoristik 1. od brìjâč, 2. od brȉtva), máca (mačka); u imenima muškim: Áco (Aleksa), Jóco (Jovan), Péco (Petar), u ženskima: Dóca (Dorotija), Jéca (Jelisaveta), Máca (Marija); s drukčijim nastavkom: Acko.

c) Sa suglasnikom *č*: báča (bábo, riječ iz turskoga jezika), téča (tetak); u imenima: Gáča (Gavrilo), Káča (Katarina), Kóčo (Kostadin).

d) Sa suglasnikom *ć*: zlóćo (zlotvor); u imenima: Béćo (Berislav, — nema Vukov rječnik, ali ima akademički), Bȅćko, Mićo, Mićan (Mihailo ili Mitar), Sáća (Savka), Víćo (Filip, Vilip), Vlȁć (Vladisav).

e) Sa suglasnikom *h*: Deho, Raho (v. §. 65*e*).

f) Sa suglasnikom *j*: ćájo (čauš), dújo (duhovnik), grója (groznica), líja (lisica), mája (mâjka, mati), séja (sestra), zéjo (zec); u imenima: Bójo, Bòjin (Bogdan), Bója, Bojana (Bogdana), Gájo (Gavrilo),

[1]) U rječn. (1852) griješkom „grlje"; u pjes. I. 498. stoji pravo „grle".

Pájo (Pavao), Péjo, Pȅjâk (Petar), Rájo, Râjko, Rȁjâk (Rȁdivoje, Rȁdisav), Vújo, Vujȁdin, Vȕjâš (Vukosav).

g) Sa suglasnikom *k:* báka (baba), djéko (djed), príko (prijatelj), séka (sestra), stríko (stric), zéko, zȅkâlj, zèkan (zelenko); u imenima: Đóko (Đorđije), Jéka (Jelena), Jóko (Jovan), Láko (Lazar), Ráko (Rȁdivoje, Rȁdisav), Sóka (Sofija).

h) Sa suglasnikom *l:* préla (preslica), séla, séle (sestra), tále (tata); u imenima: Kríle (Kristofor, Hristofor), Vúle, Vȕleta (Vukosav).

i) Sa suglasnikom *š:* djéšo (djever), gráša (grah), gŕša (grlo), póša (popadija), príšo (prijatelj), snáša (snaha), séša, sȅška (sestra); u imenima: Glíšo (Gligorije), Jášo (Jakov), Jéša (Jevrosima), Mášo, Mȁško (Manojlo), Péšo (Petar), Téšo, Tèšan (Teodor), Tóšo (Todor).

j) U nekoliko riječi imamo i druge suglasnike osim navedenijeh, i to takve, koji su jednaki prvome suglasniku okrnjka; te su riječi: máma (mati), nóna (nevjesta), nóna (noga), Sósa (Sofija).

k) Od imena Pȅtar nalaze se ipokoristici Pȅtâk, Pȅtoje, Pètoš s izostavljenijem *r,* ali se može izostaviti i *t,* te biva Péro, Pèriša (i bez *t* i bez *r* jesu naprijed navedeni od istoga osnovnog imena ipokoristici: Péco, Péjo, Pȅjâk).

l) U ipokoristicima bȁća, bȁja (nema Vukov rječnik, ali ima akademički), báto od: brȁt izostavljeno je u prvom slogu *r* i ostalo samo *ba.*

m) Ipokorističan pridjev ima samo jedan, i to je majúšan, majèčak ili maècak (Vuk u rječn. piše: maèčak, maècak, ispor. čòek mjesto čojek, čòvjek u §. 76*a*) od, mâlî, mȁlen.

Složene imenice i pridjevi.

373. a) Razlikovat ćemo četiri vrste složenijeh imenica i pridjeva. U prvoj su vrsti složene u jedno dvije ili više riječi, koje se bez ikakve promjene mogu i rastavljeno pisati i govoriti, na pr. svemògûćî je isto, što: svȅ mȍgûćî, a domȁzet isto, što: dȍma zȅt. U drugoj su vrsti onake složene imenice ili pridjevi, gdje je prvi dio glagol, na pr. mŕsipêtka, neznȁbožac. U treću ćemo vrstu metnuti složenice od imenica i pridjeva, koje se onakve, kakve su, rastaviti ne mogu, na pr. glavòbolja, pustòruk. U četvrtoj će vrsti stajati one složenice, kojima je prvi dio riječca *ne* ili kakav prijedlog, na pr. nèčovjek, národ, pòklon, pȍdobar.

b) Ovdje ćemo dodati, da u drugoj i trećoj vrsti ima vrlo malo složenica od tri riječi, kako je na pr. pȑvobrȁtučed, drȕgobrȁtučed; ovo vrijedi, ako se ne broje prijedlozi (na pr. u izjedipògača, nakrȁjkuća i dr.). — Dodati se može još i ovo: kad se jedna

do druge nađu dvije složenice, koje su drugijem dijelom jednake, onda gdjekoji pisci prvu složenicu skrate tako, da od nje uzmu samo prvi dio; na pr. jeziko- i prirodoslovne nauke (mjesto: jezikoslovne). Ovo ne će biti rđavo, dok i u Vuka nalazimo: u starim i *srpsko-* i *ruskoslavenskim* knjigama. dan. (1826) 52. Ispor. još: stanu se iskati *ober-* i *unteroficiri* eman 7.

Prva vrsta.

374. a) Osim navedenijeh već primjera domàzet, svemògūćī idu ovamo još: nàzlobȓz, ùzludȍbar ili uzludòbra (ime biljki), vasionî (t. j. vas sioni, v. §. 107*a*), vèligdân (t. j. velik dan, govori se gdješto mjesto: uskrs). Ovakijeh složenica ima i među ličnijem imenima: Bòžidâr (mjesto: Bȍžjî dâr, v. §. 76*b*), Dàbiživ (t. j. da bi živ, koje znači: bio živ! — vidi u sintaksi §. 607*b*), Mȉodrâg, Ràdmil, — ima ih i među mjesnijem imenima: Biògrad, Pustòpolje, Slànkamen, Šàrengrâd, Vùčitȓn (mjesto: vučji trn, v. §. 76*b*.) U sklanjanju ovijeh imena mijenja se samo skrajnji dio: genitiv Bòžidâra, Vùčitȓna i t. d.[1] Po svojem postanju idu ovamo i riječi: Cȁrigrâd, gdje je prvi dio (*cari-*) negdašnji određeni pridjev (od imenice *cȁr* s nastavkom *j* po §. 76*b*; — vidi u §. 365*a*), polùbrat, polusèstra, gdje je prvi dio (polu-) negdašnji lokativ jedn., koji je značio: na pola, dakle: na pola brat, na pola sestra.

b) Od nekijeh riječi ove vrste mogu se izvoditi druge; tako imamo na pr. domàzetstvo, Nàzlobȓzović (kao prezime) Biògradac, Slankaménac. Ove se izvedene riječi dakako ne mogu u svoje dijelove onako rastavljati kao osnovne, od kojih su postale.

c) Ovamo idu i ove složenice: očènâš, kȑstikûmedéte (ime biljki u Srijemu), pùstibȃbakònjukȓv (ime biljki; vidi u Vukovu rječn. kod кунпца, otkle je to ime), vrstèlezi (vrz' te lezi, govori se u šali mjesto: svetac; na pr. danas je vrstelezi, t. j. baci posao i lezi).

d) Akcent složenica prve vrste vidi se (iz primjera) da nije svagda onaki, kakav je u osnovnijeh riječi.

Druga vrsta.

375. a) Prvi dio složenice, koji je glagol, svršuje se obično na *i*, na pr. čistikuća (žena, koja kuću čisti), dràživaška (koji vaške, t. j.

[1]) U tom baš i imamo dokaz, da su ove riječi složene; to se ne bi moglo reći, da je genitiv *Božjega dara* i t. d. Za to *blâg dân* dok ima u gen. blága dnȇ, nije složena riječ; ali kako se govori također genitiv *blâgdâna* i t. d. (vidi u §. 140.), može se *blâgdân* brojiti među složenice. Vidi *sȁvkolik* u §. 204*a*.

pse draži), gàziblato (veli se u šali malom činovniku), ispičutura, kàžipût, kljûjdrvo (ime ptici) kràdikoza, kùpivôjska, mùzikrava, nàdriknjiga (koji ne izuči knjigu, već je samo nadre), nazòvirôd, pàmtivijek (vijek, koji se pamti), ràspikuća, svȑzislovo (onaj, koji počne učiti knjigu, pa ostavi«), svȑzimàntija (»djak, koji zbaci mantiju«), vàdivijek (»kakav težak posao ili zao put, gdje čovjek svoj život gubi«), vìsibaba (ime cvijetu), vùcibatina (1. čovjek, koji šeće s batinom, 2. rđav čovjek, koji za sobom kao vuče batinu, koja će ga biti) i dr. Prema plàčidrûg (t. j. drug, koji plače) načinjeno je pjèvidrûg (t. j. drug, koji pjeva). Glagolski oblik u ovijem složenicama upravo je 2. lice jedn. zapovjednoga načina, ali bez zapovjednoga značenja. Sva je prilika, da su iznajprije u ovakijem složenicama bili glagoli, koji idu u IV. vrstu, kojima se osnova svršuje na *i,* na pr. čistikuća, dràživaška (ispor. čistiti, drážiti); tu oblici *čisti-, draži-* upravo su osnove glagolske, a narod ih je po malo počeo osjećati kao zapov. nač., pa kad se to osjećanje utvrdilo, onda su mogle nastati riječi kao: kljûjdrvo, kȍz'baša (mj. kosibaša), nazòvirôd, ràzvrz'igra, vùcibatina, zavȑć'kola (tko zavrće kolom), gdjè je prvi dio pravi pravcati zapovjedni način. Da osnova glagolska u složenicama ne mora izlaziti na *i*, to se vidi iz primjera kao: bùljook (koji ima izbuljene oči), šȉšobȓk, vȉjoglava (neka mala ptica), vȉjorêp (neka igra), vrtòglav, -va, -vo (kojemu se glava vrti). Ni na *i* ni na *o*, već na *a* izlazi glagolska osnova u: čuvàkuća (neka biljka), neznàbožac. Ova je druga riječ izvedena od: *neznabog*, koje nema; tako su isto izvedene i ove riječi: gubòdušnica (u šali se kaže za dukat, od: *guboduša*), kòljikonjević (od: *koljikonj*), kùpikrastâvčić (od: *kupikrastavac*).

b) Za akcent složenica druge vrste nema sasvijem stalna pravila, ali se iz primjera vidi, da je ponajviše slabi kratki na prvom slogu prvoga dijela.

Treća vrsta.

376. a) Drugi dio ovijeh složenica ne može drugo biti do imenica ili pridjev (pravi ili glagolski), a i prvi dio obično je imenica ili pridjev, rjeđe zamjenica (na pr. sebèznao našòzemskî, òvostranskî, nȉštačoek) ili broj (na pr. tròglav, stònoga) ili prilog (na pr. natràgođa t. j. natrag-hođa, veli se raku, — velèsrdan). Prvi se dio ponajviše svršuje na *o*. Po dokazivanju poredbene gramatike ovo je *o* iznajprije bilo opravdano u riječi muškoga i srednjeg roda, na pr. bogòrodica, kolòvođa. Iz tijeh riječi zavučeno je *o* i u druge, na pr. vodòpija, kostòbolja. I pridjevi se dakako u prvom dijelu svršuju na *o*, na pr. mladòženja, crnòkos; svršuju se i brojevi: dvònožac, tròglav,

petòprstac (ime biljki), šestòkrilî. Ispor. poslije *petostopni* pjesama pjes. (1824) LIV., u *osmosložnim* trostopnim pjesmama. LVIII., sa *šestosložnim* stihovima. LX., njegov *osamnaestoljetni* sin. dan. (1827) 75. Iza nepčanijeh suglasnika ostaje gotovo svagda *o* nepretvoreno u *e*: na pr. dušògubac, konjòmora, krajòber (koji s kraja bere), v. §. 85*b*; pretvoreno je *o* u *e* u složenici vȍjevoda,[1]) mjesto koje se obično govori: vȍjvoda. — Kašto se u prvom dijelu riječ pokraćuje; imamo na pr. dubòdolina (mjesto: dubokodolina), trbòbolja (mjesto: trbuhobolja); riječi: bremènoša, zakònoša, ikònos, u kojima stoji *-no-* mjesto *-nono-*, navedene su već u §. 115. Gdjekojim složenicama svršuje se prvi dio na suglasnik, na pr. Bògdân, crvèmpêrka, duvànkesa, gvozdènzuba, svilèngaća, vȍjvoda, zȉmzelên (pored zȉmozelên) i dr. Sva je prilika, da su ove riječi načinjene prema složenicama prve vrste, gdje smo imali na pr. Slànkamen, vèligdân i druge, kojima se prvi dio svršuje sa suglasnikom.[2]) Prema prvoj vrsti načinjene su i riječi: brȁtučed, brȁtučeda, kojih drugi dio u samostalnoj službi glasi čȅdo; nekad je dakle bilo: *bratučedo*, i to je značilo: bratovo čedo (dativ često znači pripadanje, vidi u sintaksi §. 541*a*), a poslije je drugi dio okrenut u *čed*, *čeda* prema drugijem složenicama ove vrste. — Kašto u prvom dijelu mjesto pridjeva stoji imenica: bùnârvòda (t. j. bunarska voda, u pjes. I. 229.), bȕgarkabànica (t. j. bugarska kabanica), gȍrocvijet (t. j. gorski cvijet), duvànkesa, pàunpero (t. j. paunovo pero), rȉmpâpa (t. j. rimski papa); srebròkos (t. j. srebrne kose), turkòvlah (t. j. turski Vlah), tako je i: *rimokatolik* (t. j. rimski katolik) *D.* istor. 146., 147., 314.[3])

b) Različno je značenje složenijeh riječi u ovoj vrsti. Vrlo ih malo ima, u kojima prvi dio prema drugome stoji kao dvije samostalne riječi, a među njima veznik *i*; tako je zlȍpâk (t. j. zao i opak), starȍdrêvan (t. j. star i drevan); ovamo idu i složenice *crnožut* (t. j. crn i žut), *tamnomodar* (t. j. taman i modar), kojih nema u Vukovu rječniku, ali se govore. Ovamo idu i riječi: *jugozapad*, *jugoistok*, *sjeverozapad*, *sjeveroistok* (t. j. jug i zapad, sjever i istok i t. d.), kojih također nema u Vukovu rječniku, ali ih Vuk i Daničić upotrebljavaju u svojim djelima, tako i riječi od njih izvedene: jugozapadan, sjeveroistočan i t. d.; ispor. u dan. (1827) 26., 32., (1829) 32. pjes. I. 3. kovčež. 1., 19., 28., posl. XVIII., XIX., 148. *D.* istor. 7., 127. — Još

[1]) Tako je i: *dvojesložan*; ispor. jednosložna i *dvojesložna* imena. rječn. (1818) XXXVIII., posl. XXXI., drž.-izd. III. 442.

[2]) Riječ dànguba ne treba tako tumačiti, već reći, da je izvedena iz glagola dàngubiti, t. j. dân gùbiti; vidi u bilješki §. 387*c*. Riječ mèdvjed v. u §. 99.

[3]) Dobro je za cijelo i: Jugoslaven, jugoslavenski, premda u Vuka nalazimo: *južnoslavenski*. pisma 4., posl. XLVII.

su rjeđe složenice, u kojima drugi dio stoji prema prvome, kao da je među njima riječ *kao;* na pr. nàdžagbaba (t. j. baba kao nadžak, vrlo ljuta), tako je i *đonkoža* (t. j. koža kao đon); ispor. za ovaku podlost mora čovek imati *đonkožu* na obrazu. dan. (1834) 82.; tako je i *gromoglasan* (t. j. glasan kao grom), koje riječi nema Vukov, ali ima akad. rječnik. Ovamo se može uzeti i riječ: cȑvopîsak, koja je najprije značila: pištanje kao crv, a onda: sirotinja, koja tako pišti.

c) Više ima složenica, u kojih prvi dio prema drugome stoji kao pridjev prema imenici, koju opisuje. Primjeri: bjelògrab (t. j. bijeli grab, ime drvetu), cȑnokrûg (neka zmija), dȉvokoza (t. j. divlja koza; u starom je jeziku bio pridjev »divi« za današnji »dìvljî«), dubòdolina (t. j. duboka dolina), hȉtroprêlja, mladòženja (t. j mladi ženik), pȕstođâk (dijete, koje ne ide u školu), pustòsvat ili pustòsvatica (svat, koji nema nikakvoga osobitog posla), sitnògorica (sitna šuma), starosjèdilac, sȕhozîd (zid bez kreča i zemlje), zlatòutva (pjes. III. 429), zlòprêlja. Prema ovoj pošljednjoj riječi i prema hȉtroprêlja načinjena je i složenica tȁnkoprêlja (koja se ne može razvezati u: tanka prelja).

d) U gdjekojih složenica stoji prvi dio prema drugome kao prilog ili pridjev prema glagolu; na pr. brzòrek (koji brzo reče), mȑkoglêđa (koji mrko gleda), sȁmonîk (što samo niče), samòtok (što samo teče), samòuk; ovamo ide: drȁgokûp (drago kupljen), samòhran (koji se sam hrani), samòživ (koji sam, t. j. samo za se živi); također: prvòkoska (koza, kad se prvi put okozi), dvòkoska, prvòjagnjenica (ovca, kad se prvi put ojagnji), trećòjagnjenica.

e) Neke se složenice ove čete ne govore, ali se od njih izvode druge, koje su u običaju. Tako na pr. nema složenica: *božjogrob,* (božogrob) *Crnogora, donjozemlja, gornjozemlja, Svetogora,* ali se govori božògrobac (čovjek, koji je pohodio božji grob), Crnògorac, donjòzemac, gornjòzemac, Svetògorac. Prema mjesnijem imenima: Babina greda, Babina luka, Vrgin most imamo složenice: Babògredac (vidi u akad.-riječn.), vrgòmoskî (v. §. 62*c*, — pjes. IV. 533. u popisu prenumeranta), kao da osnovne riječi glase: Babogreda, Baboluka, Vrgomost. Gdjekoje opet riječi imaju ili mogu imati kao drugi dio složenice ovoga reda drukčiji nastavak, nego li ga imaju kad su same; na pr. pustòsvatica: svȁt, sitnògorica: gòra, golòmrazica: mrȁz, staròdužina: dûg, staròputine: pût, zločínstvo: čîn i dr.

377. a) Vrlo mnogo ima složenica, u kojih prvi dio prema drugome stoji kao riječ u kojem padežu, ponajviše u akuzativu. Primjeri: bogobòjâzan (koji se Boga boji), bogòmolja (t. j. moljenje Bogu) brȁtučed (vidi o toj riječi u §. 376*a*), čudotvórac, drvòdjelja (koji drvom radi), dušògubac (koji dušu gubi), glasònoša (koji glas nosi), glavò-

bolja (bolest glave), knjigònoša, kolòvođa, kȍlomâz (mast kola), konjòkradica, kotlòkrp, krvòpija, lȉstopâd (padanje lišća), ljudòmora (koji ljude mori), mišòlôvka, puškòmet (kud se puškom može metnuti), rȕkopîs (što je rukom pisano), ručkònoša, sjenòkoša (ova je riječ najprije morala značiti: košenje sijena, a iz toga se razvilo značenje: livada, t. j. gdje se sijeno kosi), torbònoša, vodòpôj (gdje se stoka vodom poji), vȍjvoda ili vȍjevoda (koji vojnike vodi; nekad se »vojnik« govorilo »voj«), zȉmzelên ili zȉmozelên (što je zimi zeleno), zlòrad (koji je zlu rad), žitòrod (rod žita, t. j. kad žito rodi; ispor. lȉstopâd, sjenòkoša) i mnogo još drugih takvih riječi. — Padež, u kojem se misli, da prvi dio složenice stoji, ne mora biti sam, već i s kojim prijedlogom; na pr. Bògdân (t. j. od Boga dan), čelòvođa (vođa na čelu ili pred čelom drugima), gȍropâd (padanje od gore, — a riječ »gora« ovdje znači »bolest« i u tom je značenju istoga korijena, kojega je komparativ »gȍrî«, dakle upravo: zlo), konjòbârka (vještica, koja čovjeka s konja obara), krajòber (koji s kraja bere), križòpuće (gdje putovi idu u križ), stràmputica (gdje put ide na stranu), sȕncokrêt (cvijet, koji se prema suncu okreće), ȕholaža (crvić, koji zalazi u uho), zȉmomôran (od zime moren).

b) Iz navedenijeh se primjera vidi, da se drugi dio složenica ove čete rijetko nalazi kao samostalna riječ, kako je na pr. kolòvođa, zȉmzelên, žitòrod (ispor. vȍđa, zèlên, rȍd). Za tijem se i to vidi, da je ovdje više imenica nego pridjeva. — Od složenijeh riječi, kakove su pod *a*, često se druge izvode, na pr. bogòmoljac, glavòboljan, goròpadan, lȉstopâdskî, zlòradnîk (nema u Vuka) i dr.

378. a) Mnoge su složenice pridjevi, premda im je drugi dio postao od koje imenice te znači, da tko ili što ima ono i onakovo što čitava složenica upravo znači. Na pr. riječi gològlav, tankȍvrh iznajprije su značile: gola glava, tanak vrh, t. j. išle su među riječi što smo ih imali u §. 376*c* (na pr. bjelògrab, cȑnokrûg i dr.), ali se po malo razvilo značenje: onaj, koji ima golu glavu, koji ima tanak vrh (na pr. gologlavo čeljade, tankovrha jela). Evo još nekoliko takvijeh primjera: bjelȍgrlî, cȑnook, dobròćud, dugȍkos, kozjȍbrad, krivȍvrat, praznȍruk, svilȍkos, tvrdȍglav, zlatòruk, zlȍćud ili zlȍćudan, zmijȍglav i dr. U prvom je dijelu obično pridjev (na pr. bjelȍgrlî), rjeđe imenica (na pr. zmijȍglav), a kašto se nalazi broj: dvȍrog, trȍglav, šestȍkrilî i dr. U primjeru nakrȁjkuća (čovjek, koji ima kuću na kraj ulice ili sela) za prvi dio služi akuzativ s prijedlogom *na*. Gdjekoje ovake složenice postale su od pridjeva imenice, na pr. bjȅlobȓk, stȍnoga. — I ovdje ima izvedenijeh riječi, na pr. crnȍočić, dvȍnogast, mȉlokȓvan, tvrdȍglâvstvo, zlȍćudnôst i t. d.

b) Mjesto složenica ove čete uzimaju se kašto u narodnijem pjesmama oba dijela kao samostalne riječi jedna do druge. Tako je: paun *pero zlatno* (t. j. zlatoperni paun), slavuj *grlo jasno* (t. j. jasnogrli slavuj) pjes. I. 279., devojčice, *belo lice* 114., al' orjatka, *orjatsko koleno*, sa konja ga udara kandžijom. pjes. III. 38., Maksimija *koleno neverno*. 43., oj veziru, *čestito koleno*. 343.

c) Akcent u složenica treće vrste obično je slabi kratki na skrajnjem samoglasniku (*o*) prvoga dijela, ali dosta je često jaki kratki akcent na prvom slogu prvoga dijela; onaj prvi akcent imaju složenice, kojima je zadnji samoglasnik kratak (na pr. gològlav), a drugi, kojima je taj samoglasnik dug (na pr. cȓnokrûg). Rijetke su složenice u ovoj vrsti, koje se ne drže jednoga ili drugog od ova dva akcenatska pravila, kao na pr. dȉvokoza, vodòpôj.

Četvrta vrsta.

379. a) Riječca *ne* ponajviše se slaže u jednu riječ s imenicama i s pridjevima, koji se govore i sami, na pr. prȉjatelj: nèprijatelj, vjȇšt: nèvješt i t. d., a kašto i s takvima, kojih u samostalnoj porabi nema, na pr. nèbôjša (koji kaže, da se ne boji), nèdjelja, nedònošče, neprèstanī, nèstašica, nèuk, nèznâjša, nȅznân (gen. nȅznâni, t. j. neznanje) i dr. O riječi nȅrâst v. §. 48*a*, a o nèvjesta §. 360*i*; ni nȅćâk nije složena imenica, jer joj riječca *ne* pripada korijenu.

b) Riječca *ne* u imeničkim i pridjevnim složenicama služi za to, da se ova ili ona imenica ili pridjev zaniječe tako, da izlazi nov, osobit predmet ili svojstvo. Ispor. nèsan: sȁn, nȅsvijest: svȉjest neznánje: znánje, nȅjednâk: jȅdnâk, nȅmîran: míran, neòbičan: òbičan, nèpravedan, prȁvedan, nèvješt: vjȅšt i dr. Lako dokučuje svatko, da na pr. *nèsan* znači stanje protivno snu, *nȅjednâk* svojstvo protivno jednakosti i t. d.; te dakle složenice ne izriču golo nijekanje. Ima dosta drugijeh riječi, u kojih *ne* izvraća značenje one, s kojom se slaže, u nešto naopako, gore od onoga, što se izriče samijem nijekanjem. Tako na pr. nèprijatelj ne znači upravo čovjeka, koji kome nije prijatelj, te mu ni dobro ni zlo ne čini, već čovjeka, koji drugome upravo zlo čini; tako i pridjev nèzdrav znači nešto gore nego li je ono, što nije zdravo. Takve su i ove riječi: nèbrat, nèčist, nȅčovjek, nȅdrâgī, nȅjâk, nèljubak, nȅljûdi, nȅmâr, nèmati, nèmilôst, nèmio, nȅmôć, neprílika, nȅrazûman, nèsloga, nèsreća, neùgodan, nȅveseo, nȅvrijeme, nèzet. Riječca *ne* kad se združi s drugim glagolskim pridjevom, daje mu kašto značenje onoga, što ne može biti; na pr. *nèbrojenô blâgo* nije samo ono, koje se nije brojilo, već i ono, koje se izbrojiti ne može, *nèiskâzânī* je, koji se iskazati ne može, a

nezabòravljenî, koji se ne može zaboraviti. Iz svega se ovoga vidi, da se imenice i pridjevi s riječcom *ne* slažu u prave složenice, dakle da ih treba pisati zajedno, a ne rastavljeno (v. §. 38*c*). — Za akcent složenica s riječcom *ne* nema drugoga stalnog pravila osim toga, da na toj riječci nikad ne stoji ni jaki dugi ni slabi dugi akcent.

380. a) S kojimgod se prijedlozima nalazi složenijeh glagola (v. §. 391*a*), s onima se nalazi i složenijeh imenica i pridjeva. Ima nekoliko i takvijeh prijedloga, kojih nema u glagolskijem složenicama, ali ih ima u imeničkima i u pridjevnima. Takvi su prijedlozi: *među* (na pr. međùdnevica), *niz* (na pr. nȉzbrdit), *pa* (na pr. pȁvedrina), *pra* (na pr. prȁdjed), *preko* (na pr. prekòramica), *prema* (na pr. premàljeće). Napokon ima i takvijeh prijedloga, koji se ne slažu u složenice ni glagolske ni u imeničke ni u pridjevne; to su prijedlozi: *k*, *kod*, *kroz*.

b) Imenice, koje su složene s kojim prijedlogom, postaju ili neposredno od korijena ili od drugih gotovih imenica. Evo nekoliko primjera za one, koje postaju od korijena: dobítak, dòček, dòhod, dȍhvât, izbor, ȉzdaja, ȉzrȁstao (gen. ȉzrȁsli), izrezak, mimòhodac (onaj, koji prolazi, jedina složenica s tijem prijedlogom), národ, násad, názeba, nátpis, ȍblâk (mjesto: obvlak, v. §. 99), òbjed, ȍbód (mjesto: obvod), ȍprêz, ȍsvît, òdlomak, òdmet, ȍtkûp, ȍtpâd, pòmor, pònor, pòrod, pòrodica, pȍdloga, pòdnos, pòtkova, pòtpis, prèbjeg, prȅkîd, prètek, prijèlaz, prijènos, prijèvoz, príkaz, prȉpeka, prȉstaša, prȍdaja, prȍpâst, prórok, pròsjek, rásplet, rȁstegljâj, rȁzbor, rázlog, sábor, sájam, skȕp, smȁk, ùkop, ùmor, ȕpala, ùsjev, ùskok, ùzmak, ȕzrâst, zálog, zȁlogâj, zȁrez, zarèzotina i t. d.

c) Koje se imenice s prijedlozima slažu u složenice, rijetko ostaju bez promjene. Takve su na pr. riječi: bȅščâst, dòručak, pȁvečera, pòmâjka, prȁbaba, prȁdjed, prèglava (»ono drvo, o kome visi jaram«), prȅdgovôr (Vuk nema u rječniku u azbučnom redu, ali ima odmah na početku rječnika kao natpis), príčest, ráspop, rȁščoek, sȕmrâk. Ispor. čâst, rúčak, vèčera, mâjka i t. d. Ali pored príčest, sȕmrâk imamo također: príčešće, sȕmrâčje, dakle s drugijem nastavkom, nego li je u osnovne riječi; pa tako je u većini imenica, što ovamo idu. Primjeri: bezákonje, bèsposlica, bèsolica, dòvratak, izmaglica, nàprstak, nȁručâj, nàdimak, nàdstrešnica (njem. Vordach), nȉzbrdica, nȉzdolica, ȍbdanica, obiljȇžje, ògrlica, pȁrojak, pòbratim, pòmorac, ponèdjeljnîk, pòsâvlje, pòdbradak, pòdvoljak, pòdgrađe, pòdnȍžje, pòdrûčje, pòdzimak, prekòdrînje (zemlja preko Drine), prekòramica (»kaiš, o kome preko ramena visi torbak«), prètkućnica (pjesma, koju slijepac pjeva pred kućom), pribedrica (dio sveštenićkoga ruha), prikumak (kumov momak), primȏrje, pròčêlje, pròljeće, ráskršće, raz-

mirica, sùknežica (»koji se kao zove knez, a nije pravi«), sùkrvica, sùražica, sùrodica, sùsnježica, ùvjerica, ùzglâvlje, zàgôrje, zàpećak, zàrukâvlje i t. d. Za tvorbu ovakijeh riječi najobičniji su nastavci *(a)c, (a)k, ica, je*. Značenje ovih i sličnih imenica izlazi iz značenja osnovne riječi i prijedloga, na pr. bezákonje je stanje bez zakona, prìmôrje — zemlja pri moru, sùkrvica — što je pomiješano s krvi i t. d Za prijedlog *pa*, koji ne dolazi ni sam ni s glagolima, treba upamtiti, da mu je služba, da složenici dâ značenje: nešto drukčije, nešto gore, nego li što osnovna riječ znači; tako je pȁrojak — roj od prvoga roja; pȁvečera — »kad se poslije večere opet jede«, pȁvedrina — »kad je nebo sve oblačno, pa se gdješto provedri«. Prijedlog *pra*, koji također ne dolazi ni sam ni s glagolima, pokazuje, da je ono starije, što složenica znači, nego li je ono, što znači osnovna riječ.[1])

d) Gdjekoje su imenice složene su dva prijedloga; na pr. ispodsunčànîk (vjetar ispod sunca, t. i. od istoka), ȍpomena, prȁpradjed, prȅporuka, prȉpovijest, ȕspomena, započétak i dr.

381. a) S prijedlozima složeni pridjevi od dvije su ruke, jedni su izvedeni od gotovih drugih pridjeva, a drugi od imenica. Onih prve ruke ima složenih samo s nekijem prijedlozima. Koji su složeni s prijedlogom *pre*, znače svojstvo u najvećoj mjeri; na pr. prȅkrâsan, prȅslávan, prȅdrâg, premúdar i t. d. Prema ovakijem pridjevima načinjene su imenice: prȅkrvnîk, prèprijatelj (t. j. preveliki krvnik, preveliki prijatelj). Koji su složeni s prijedlozima *na, o, po, pri, pro, su*, oni znače, da se osnovni pridjev uzima u umanjenoj mjeri; na pr. náglub, nákriv, náloš (nešto sam naloš, t. j. nijesam sasvijem zdrav), nátruo, nážut, — ȍbližnjî, ȍkrâtak, ȍmalen, — pȍdobar, pȍlukav, pȍvelik,[2]) — prȉlûd, — pròsjed, — sùbjel ili sùbjelast, sùlud ili sùludan ili sùludast. Značenje prijedlogu *pa* u pȁčistâ (nedjelja) isto je, što smo ga imali u pȁrojak i t. d. — Složeni pridjevi druge ruke ponajviše imaju nastavak *(a)n*, rjeđe drugi koji. Primjeri: bèzbožan (koji je bez Boga), bèzbrižan (koji je bez brige), bezòbrazan, dòglâvnî (koji je kome do glave), ìzvrstan (što izlazi iz vrste svoje), nàzuban (koji ima što na zubu), pòćudan, pȍdbâran (na pr. zemlja, koja je pod barom), pòdvodan, pȍvôljan, ùljudan, ùredan i t. d. — náseoskî (koji živi na selu), podùnâvskî, pòsâvskî, prekòmorskî, prìmorskî, — domìšljat, ùmiljat (ispor. dȍmîsao, ùmîlje), prìzemljast

[1]) Riječ prȁporac nije složena s prijedlogom *pra*, već je postala od *porporac* (v. §. 47*a*), korijen je dakle udvojen i riječ je po svoj prilici onomatopoetska.

[2]) Ispor. Merjemi je *pomalena* mana, što su njojzi oči *pozelene*. pjes. I. 596. Ovaj se prijedlog slaže također s trećim i s drugim stepenom: *ponajbolji, ponajveći*; — gledajte, te mi *pobrže* načinite. dan. (1828) 240., *pobolje* haljine. pjes. II. 146., која je *понајстрапују*. posl. 6.

(koji je pri zemlji, t. j. nizak), — bezàzlen, bespòslen. Rijetki su pridjevi složeni su dva prijedloga: nȁopâran (t. j. nezačinjen), zȁdovôljan.

b) Od gdjekojih ovakih pridjeva, koji su sami izvedeni od imenica, izvode se dalje druge imenice; na pr. bezȁzlenôst, bèzbožnîk, bèzbožnica, bezòbraznôst, dòglâvnîk, ùljudnôst, zadovóljstvo.

c) Za akcent imenica i pridjeva složenijeh s prijedlozima nema drugoga stalnog pravila osim ovoga: ni jaki dugi ni slabi dugi akcent ne stoji nikad na prijedlozima: *do*, *iz*, *nad*, *ob*, *od*, *pod*, *uz*; a može se reći, da ovo pravilo vrijedi i za predloge: *o*, *po*, *pro*, jer su im izuzeci veoma rijetki: ômče (gen. ômčî, dat. ômčama), pôspa (čim se posipa sukno ili platno, koje se hoće bojadisati), prôđa, prórok[1]. Ispor. ove primjere: národ: ìzrod, òdrod, pòrod; — prijèlaz, rázlaz, zálaz: dòlaz, ìzlaz; — nános, prínos, prijènos, zános: dònos, ìznos, pònos, pòdnos, prònos, — súgreb, Zágreb: ògreb, pògreb; — prijèpis, ráspis, zápis: nàtpis, pòtpis, — nálog, prílog, prijèlog, rázlog, úlozi zálog, náloga, záloga: òblog, pòlog, pȍdloga; — úpor (nekakav vjetar): òtpor, ùspor, pȍtpora i t. d. U narodnom jeziku vrlo je malo složenica s *pred* (to su samo: prètkućnica, prèdručak); a po analogiji riječce *pre*, koja glasi i *prije* (na pr. prijèlaz), mislim, da je dobra književna riječ: prijèdlog (ovako s *ije*).

Tvorba glagola.

382. a) Nekoji glagoli postaju neposredno od korijena, na pr. krȁsti, čȕti od kor. *krad, ču;* nekoji od osnova imeničkih ili pridjevnih, na pr. bijèliti, cȁrovati od osnova riječi: bȉjel, cȁr; nekoji opet od osnova drugijeh glagola, na pr. lijètati, svȉrnuti od osnova glagola: lètjeti, svírati. Ima nekoliko glagola, koji nemaju pravoga korijena, a nijesu izvedeni od imeničkih ni od pridjevnih ni od glagolskih osnova, već su nastali iz našljedovanja kojega prirodnog zvuka; to su t. zv. onomatopoetski glagoli (v. §. 51) kao na pr. cvŕčati, čavr̀ljati, mr̀mljati, ùrlati i dr. Nekoliko glagola postaje od gotovih drugih riječi; takovi su: berdókati (t. j. vikati: bèrdô, njem. wer da?), bògmati se (govoriti: bògme), dȑškati (na pr. pseto na koga, t. j. govoriti: dȑži! ili dȑž'!), nećati se (govoriti: né ću), nijèkati (govoriti: nije), štókati (govoriti: što ću), tȅškati se (govoriti: tȅško meni!). Na ovakove glagole, koji su izvedeni od gotovijeh riječi, ne ćemo se dalje obazirati, jer ih je prema ostalima vrlo malo. A sad idemo od vrste do vrste, da vidimo, kakvijeh glagola po njihovu postanju i po općenom značenju u kojoj ima.

[1]) Riječ póbro nije izuzetak, jer je to ipokoristik od pòbratim, a ipokoristici imaju takav akcent (v. §. 371., 372.)

b) U I. su vrsti svi glagoli osim ùmjeti (v. §. 271*a*) korjeniti, t. j. postaju neposredno od korijena, i izriču ponajviše trajnu radnju, rijetko svršenu kao: lèći, rèći, màći, pȕći, strı̏ći.[1]) Jedni su prelazni, a drugi neprelazni.

c) U II. su vrsti neki glagoli korjeniti, na pr. čȅznuti, dàhnuti, gı̏nuti, gŕnuti, krénuti, pı̏snuti, vȇnuti, zvíznuti i dr. Među ovijem glagolima jedni su trajni, drugi svršeni, a više ih je neprelaznih nego prelaznih. — Od pridjevnih osnova izvedeni su glagoli: čvȓsnuti, glȕhnuti, gȓknuti, mȅknuti; nekoji su od ovakijeh glagola u običaju samo s prijedlozima složeni: ohrònuti (od: hrȍm, v. §. 82), stvȓdnuti se, zgȕsnuti se. Svi su ovi glagoli neprelazni, a koji nijesu s prijedlozima složeni, oni su trajni. — Od osnova drugijeh glagola izvedeni su na pr. čȅknuti (t. j. malo čekati), gonénuti (ispor. gonétati), jȁvnuti se, júrnuti, kljȕcnuti, pijùknuti, pljȕcnuti, ràsrdnuti se, skȍknuti, svı̏rnuti, tȕrnuti, zijèvnuti, zȍvnuti i dr. Svi su ovi glagoli svršeni, a prelazni su ili neprelazni prema tome, kakav je osnovni glagol. Gdjekojima je značenje umanjeno: jȁvnuti se, skȍknuti; tako je i u kljȕcnuti, pljȕcnuti, ali od ova dva i osnovni glagoli imaju umanjeno značenje: kljȕcati, pljȕcati (vidi §. 387*b*).

d) Glagoli III. vrste neki su korjeniti; na pr. bjèžati, bòjati se, dȓžati, gòrjeti, kríčati, lètjeti, lèžati, múčati, svŕbjeti, tŕpjeti, vı̏djeti, žèljeti i dr. Svi su trajni (osim vı̏djeti, koji se uzima i kao trajan i kao svršen glagol), a ponajviše su neprelazni. Dosta ima u ovoj vrsti glagola izvedenih od pridjevnih osnova; na pr. bijèljeti, blijèdjeti, glàdnjeti, hlàdnjeti, stȁrjeti, tàmnjeti, zelènjeti, žèdnjeti, žútjeti; vrlo malo od imeničkijeh osnova, kako je: stídjeti se. Svi su ovi glagoli neprelazni i trajni, a oni od pridjevnijeh osnova znače početak stanja, koji se glagolom izriče, dakle na pr. bijèljeti znači: postajati bijel. Gdjekoji su od ovih izvedenih glagola u običaju samo s prijedlozima složeni, na pr. okȍreti se, osiròtjeti, poplavètnjeti, zatrùdnjeti. U korjenitom glagolu bùktjeti (ispor. búknuti) i u izvedenom plàmtjeti dodat je osnovi suglasnik *t* (vidi takovo *t* i u §. 387*b*).

383. a) U IV. vrsti ima dosta glagola, kojima se postanje ne zna, na pr. báciti, cúriti, júriti, lèbditi, prȁtiti, vȁditi i t. d., ali mnogima je i mnogima postanje jasno. Od tijeh ima vrlo malo, koji postaju neposredno od korijena; takvi su: čàtiti (korijen *čьt*, koji je u: čȃst, čitati, v. §. 119), jàmiti (korijen *jьm* ili *ьm*, koji je u jȁmac, ùzêti, v. §. 58*b*, 265*b*), plijèviti (ispor. pljȅti, plijèvêm). Mnogi su glagoli ove vrste izvedeni od imeničkih i pridjevnih osnova, te im značenje stoji u kakvojgod svezi s osnovnom riječi. Primjeri od

[1]) Ovo o trajnosti i svršenosti glagolske radnje vrijedi samo za glagole, koji su prosti, t. j. nijesu složeni s prijedlozima, i to ne samo u I. vrsti, već i u drugima.

imeničkijeh osnova: arnàutiti, bèsjediti, bèsposličiti (izvedeno od: bèsposlica, a ne od *bez* i *pòsao*), búniti, divániti, govòriti, hrániti, hȕliti, jȁgnjiti, kàluđeriti, kòziti, krèčiti, míriti, mȑviti, otpáditi (izvedeno od: ȍtpâd), pȁbîrčiti (izvedeno od: pȁbirak), prosjáčiti, rȁniti, ròditi, sokòliti, sòliti, stàkliti se, tèliti, trážiti, vábiti, zòbiti, žèniti i t. d. Iz ovijeh se primjera vidi, da su jedni od ovijeh glagola prelazni, drugi neprelazni, i da su ponajviše trajni. Gdjekoje imenice, od kojih su ovaki glagoli izvedeni, u običaju su samo s prijedlozima složene; na pr. kòriti (ispor. prijèkor, ùkor), brȁtimiti (ispor. pòbratim), mrȁziti (ispor. ȍmraza). Primjeri od pridjevnijeh osnova: bijèliti, blážiti, cŕniti, dúljiti, kȁsniti, kŕnjiti, ljúbiti (u starom je jeziku bio pridjev *ljub*, koji je značio: drâg), mánjiti, mòčiti (kao da osnovni pridjev glasi *mok*, a ne: mȍkar), pitòmiti, plȁšiti, pȕniti, sláditi (kao da osnovni pridjev glasi *slad*, a ne: slȁdak), tánjiti, tjȅšiti (od: tȉh, v. §. 119) i t. d. Ovi su glagoli ponajviše prelazni, i dok nijesu s prijedlozima složeni, svi su trajni. — Koji su glagoli u ovoj vrsti izvedeni od osnova drugijeh glagola, oni se svi od svojih osnovnih razlikuju korjenitijem samoglasom, a značenjem su dvojaki: jedni imaju značenje učestano; takovi su: gòniti (ispor. gnȁti), hòditi (ista osnova, koja u: ìšao, išȃvši, v. §. 119 i 310*a*), mútiti (ispor. mésti—métêm), nòsiti (ispor. nèsti), strážiti (u starom jeziku bio je glagol: *strěći—strěžem*, koji je značio: čuvati, paziti v. §. 116*b*), tláčiti (ispor. túći), vláčiti (ispor. vúći), vòditi (ispor. dovèsti—dovèdêm), vòziti (ispor. dovèsti—dovèzêm); — drugi imaju značenje uzročno, t. j. znače: činiti, da tko ili što bude u stanju, što ga osnovni glagol izriče, ili da ono čini. Primjeri: búditi (t. j. činiti, da tko ili što bdi), cvijèliti (t. j. činiti, da tko cvili), gòjiti (t. j. činiti, da što živi, v. §. 119), gùbiti (t. j. činiti, da što gine, v. §. 119), kvȁsiti (t. j. činiti, da što kisne, v. §. 119), lòžiti (t. j. činiti, da što leži), mòriti (t. j. činiti, da što mre), pòjiti (t. j. činiti, da tko pije), sáditi (t. j. činiti, da što sjedi), tòpiti (t. j. činiti, da što tone), tòčiti (t. j. činiti, da što teče), váriti (t. j. činiti, da što vri), vjesiti (ne nalazi se bez prijedloga, već s prijedlogom, na pr. òbjesiti, t. j. činiti, da što visi), vrátiti (t. j. učiniti, da se što vrne, v. §. 119). Gotovo svi ovi glagoli, koji su od glagolskijeh osnova postali, prelazni su i trajni.

384. a) Među glagolima IV. vrste nalazi ih se dosta, koji ispred završetka neodređenoga načina *-iti* imaju osobiti kakav nastavak, koji dakako ostaje u svijem oblicima. Samo nekima je od tijeh glagola postanje jasno, a ponajviše su to glagoli ili korijena neznana ili onomatopoetski. Evo ovo su im nastavci:

b) *ar*: jàkariti se (nema ni Vukov ni akademički rječnik, ali znam za cijelo, da se govori u Slavoniji, na pr. djeca se jakare, t. j.

rvu se), klatáriti se (izvedeno od osnove, koja je u: klátiti se, kojega glagola Vuk u rječn. nema, ali ga ima Daničić u »Radu« VI. 89), ščèpariti (isto što: ščepati), tržáriti (od osnove, koja je u: třžiti, t. j. trgovati po malo), živáriti i životáriti (izvedeno od: žîv, žȉvot); — *elj*: bekéljiti se (korijen isti, koji je u: béčiti se), krevéljiti se (bit će mjesto: kriveljiti se s promjenom prvoga *i* u *e* onako, kako pȅpeo, nèvjesta stoji mjesto: *popeo*, *novjesta*, v. §. 107*b*; ispor. kríviti se), pendèljiti (hoditi kao patka), šepèljiti ili ševèljiti (hoditi kao patka); — *ež*: reméžiti se (t. j. kostriješiti se); — *ir*: šepíriti se; — *iš*: zavilíšiti (brkove, t. j. zasukati ih, da stoje uz brdo kao vile); — *kar*: sjetkáriti, trčkáriti; ovi su glagoli značenja umanjena prema: sjèditi, tȑčati; — *ol*: rákoliti se (o glasu kokošinjem); — *olj*: bȑboljiti (»kad svinja po vodi traži što i kao jede«), gȕtoljiti (»savijati što u guku ili pod skut«), mȅškoljiti se ili mȉgoljiti se (t. j. namještati se ovamo i onamo), pȉpkoljiti (glagol umanjena značenja: pípati), šášoljiti (po kući koješta raditi). tȕtoljiti (»raditi što krijući«), vȁvoljiti (»valjati štogod među prstima ili u ustima«) vŕpoljiti se (t. j. namještati se ovamo i onamo); — *onj*: mȕmonjiti (t. j. mumljati), pŕkonjiti se, šobònjiti (t. j. šobotati); — *or*: čȅpkoriti (umanjeno: čȅpkati, a ovo je umanjeno: čépati), gȕndoriti ili njȕnjoriti (t. j. mrmljati), kȑkoriti (t. j. kȑkljati, kad što vri u loncu), romòriti (t. j. šutjeti); — *os*: tȑtositi (t. j. čavrljati); — *oš*: tȅtošiti (oko koga, t. j. lebditi); — *uć*: brbúćiti (»tumariti u što rukom ili glavom«); — *unj*: ščučúnjiti se; — *ur*: šćućúriti se, zabašúriti; — *uš*: pjevúšiti (umanjeno: pjevati), pjenúšiti se (umanjeno: pjeniti se), pokorúšiti se (»smrznuti se malo, kao da se po zemlji uhvati kora«), rogúšiti (dizati uši, na pr. o konju).

c) Ovi pod *b* navedeni glagoli ponajviše su neprelazni i trajni, a gdjekoji su umanjena značenja.

385. a) I u V. vrsti ima glagola, kojima se postanje ne zna; na pr. gátati, mòtati, pítati, skítati se, tjȅrati, vídati i dr. Među glagolima ove vrste ima ih dosta, koji su izvedeni neposredno od korijena; u 1. razredu vrlo ih je malo: dȁti, stȁti, znȁti, klijati, sjȁti ili sijati, zjȁti ili zijati, kúpati (ali ovaj glagol ide i u 2. razred v. §. 299*b*); u 2. ih razredu ima dosta, na pr. čèsati, glòdati, kázati, kúpati, làgati, lízati, mȁzati, òrati, písati, tèsati i dr.; glagoli 3. razreda svi su postali od korijena neposredno, a 4. razreda svi osim dávati, (po)znávati. — Vrlo mnogi glagoli 1. razreda postali su od imeničkijeh osnova, a gotovo svi su takvi prelazni i trajni; na pr. bumbàrati, čȅšljati, gízdati, glavìčati se, grebènati, igrati, jȁdati, komàdati, káljati, orȕžati, prâvdati, sèdlati, sûnčati se, šȉbati, ȕžinati, vèčerati, vèslati, vjènčati i t. d. Manje ih ima od pridjevnijeh osnova,

koji su svi trajni, a gotovo svi neprelazni; na pr. bȑzati, dèbljati, divljati, jàčati, mèkšati, mùdrati, ràvnati i dr. (samo s prijedlogom složeni u običaju su: olòšati, osvjètlati). U 2. razredu sasma je malo glagola izvedenih od imeničkih, a još manje od pridjevnih osnova: hrámati, kàšljati, škamùtati (od: škȃmût, glas mlada pseteta), zvekètati (od: zvȅkêt) i dr. Svi su ovaki glagoli trajni i neprelazni.

b) Glagoli V. vrste, koji su postali od drugijeh glagola, idu ponajviše u 1. razred; mnogi su takovi glagoli u običaju samo s prijedlozima složeni (dalje među primjerima naznačit će se takvi glagoli tako, da će im prijedlog stajati u zagradama). U mnogo takvijeh glagola ostaje korjeniti samoglasnik nepromijenjen, t. j. isto onakovi, kakav je u osnovnoga glagola, ali u drugijeh se taj samoglasnik mijenja; i te mijene čine među sobom prijevoj (v. §. 116—119). Glagoli ove vrste, koji su od drugijeh izvedeni, imaju značenje učestano, a kojima se ono danas ne osjeća, osjećalo se nekad, pa se zatrlo i postalo obično trajno. Tri su nastavka, kojima ovi glagoli postaju: *a*, *ja*, *va*

386. a) S nastavkom *a* izvedeni su od osnova drugijeh glagola ovi: u 1. razredu: bàcati (ispor. báciti), bírati (ispor. brȁti), cvjètati[1], čitati (u starom je jeziku bio glagol 1. razreda I. vrste čьsti, a i danas još imamo štȉti, v. §. 269*b*, đípati, lúpati, pȁdati, sȉsati (ispor. sȁti—sêm, §. 303*a*) vŕzati se (ispor. vŕsti se —vŕzêm se); samo s prijedlozima su u običaju na pr. (pro)bádati, (po)glédati, (za)grízati, (pot)krádati, (pre)lámati, (is)trésati i t. d., — u 2. razredu: lijègati, lijètati, skákati, svȉtati (ispor. svànuti, koje je postalo od svьtnuti, v. §. 119); samo s prijedlozima su u običaju na pr. (ràz)dirati, (ò)kretati, (po)lágati, (po)mágati, (ù)mirati, (ù)pletati, (prò)stirati, (zà)tirati. Da glagoli dèrati, stèrati, ždèrati, koji u ovaj razred idu, nijesu izvedeni od osnova drugijeh glagola, već neposredno od korijena, to se razabira iz §. 273., 274. Nekad se govorilo (po)činati, (za)klinati, (po)minati, (za)pinati, t. j. bio je nastavak *a*, a danas je (pò)činjati, (zà)klinjati, (pò)minjati, (zà)pinjati, jer je iz sadašnjega vremena (pòčinjêm, zȁklinjêm i t. d.) prodrlo *nj* i u neodređeni način. Gdjekoji glagoli idu i u 1. i u 2. razred; na pr. (na)dímati, (na)tápati, (sa)žímati (v. §. 299*b*). — Osobito učestano značenje imaju glagoli: nósati, vódati, vózati; tu se ne misli samo nošenje, vođenje, voženje, koje traje dulje vremena (makar i s prekidima), već i na različne strane, sad ovamo, sad onamo. Takvo su značenje za cijelo isprva imali i glagoli: gónati, hódati, ali je danas zatrto.

b) S nastavkom *ja* izvedenih glagola od drugih ima mnogo u 1. razredu, a osnovni im glagoli ponajviše idu u IV. vrstu; *j* sa su-

[1] Pravilno bi bilo *cvitati*, jer je korijen *cvьt* (cvàsti, cvàtêm, gdje je *a* postalo od *ь*), kao svȉtati od kor. *svьt*; ali je u cvjètati glas *ě* po analogiji imenice: cvȉjet (cvět).

glasnikom ispred sebe mijenja se po pravilima §. 76*b*. Primjeri: gáđati (ispor. pogòditi), jávljati, kárati, mijènjati (ispor. promijèniti), náćati, pláćati, púštati, ráđati, sjȅćati se, vrȁćati; gdjekoji su u običaju samo s prijedlozima složeni: (na)brájati, (na)čínjati, (od)gájati, (pro)míšljati, (ob)návljati, (do)púnjati, (pri)svájati. Iz ovijeh se primjera vidi, da se korjeniti samoglasnik *o*, koji u IV. vrsti stoji, mijenja u *a*, kad glagol prijeđe u V. vrstu; ali kašto ostaje i to *o* bez promjene: òtvorati, zàtvorati, ùklonjati, zàklonjati (ali također: ùklanjati, zàklanjati; tako isto: pretvárati, rastvárati). Malo je primjera, kojima osnovni glagol ide u drugu koju vrstu, a ne u IV.; takvi su: víđati, méljati (t. j. među prstima gnječiti), (pri)bíjati; ovamo idu i ovi glagoli, u kojima osnovno *k*, *g* s *j* od nastavka prelazi u *c*, *z* (v. §. 62*a* i 100*a*): pȅcati, pȕcati, mécati (na pr. jabuku, t. j. tući je, da bude meka), sjȅcati, tȕcati, isprestrízati (t. j. nožicama štogod u komade; ovaj je glagol svršen, ali da ima sámo »prestrizati«, bilo bi trajno; ispor. pribíjati: ispribíjati). — U 2. razredu nema mnogo glagola s nastavkom *ja*, koji su izvedeni od drugijeh, a što ih ima, svi su takvi, da im *j* od nastavka sa suglasnicima *k*, *g* prelazi u *c*, *z*. Primjeri: mȉcati, nȉcati, tícati, (zà)mrcati, (dò)tjecati, prèpjecati, dȉzati, sȅzati se, stȉzati, (o)tézati. Sva je prilika, da se po analogiji tijeh glagola razvilo *s* u dísati (pored: díhati) i u (prè)sisati (ispor. presàhnuti); tako je *i* u: (na)rícati, (ù)picati također plod analogije (v. §. 117).

c) Nastavak *va* imaju oni glagoli, kojima se osnovni svršuju na samoglasnik. Tako načinjenijeh glagola nema u 2. razredu; u 4. su samo dávati, (po)znávati, a svi drugi idu u 1. razred. Primjeri: čúvati (izvedeno od: čȕti), dijèvati, krepávati, lipsávati, obećávati, pjȅvati (izvedeno od negdašnjega: pjeti, v. §. 311*f*), plȉvati (izvedeno od: plȉti), puštávati, ručávati, večerávati, vjenčávati. Prema ovim i sličnim primjerima načinjeni su i ovi: kršćávati, globljávati, lišávati se, ranjávati (kao da osnovni glase: kršćati, globljati, lišati se, ranjati, a ne: kȑstiti, líšiti i t. d.). Dosta ih ima, koji su u običaju samo s prijedlozima složeni; na pr. (nad)igrávati, (is)kušávati, (pot)kopávati, (sa)krívati, (u)mívati, (za)motávati, (do)trčávati, (u)žívati i dr.

387. a) U 1. i 2. razredu V. vrste ima veliko mnoštvo glagola, koji ispred završetka neodređenoga načina *-ati* imaju osobiti kakav nastavak, koji im ostaje kroza sve oblike. Dosta ih ima među ovijem glagolima, kojima se korijen ne zna, ili koji su onomatopoetski. Značenje je mnogima umanjeno. Evo tijeh nastavaka:

b) *ac:* palàcati (ili palùcati, t. j. micati jezikom, o guji), silàcati, se (t. j. skitati se); — *ak*: bacàkati se, čalàkati (t. j. vikati, bučati), paràkati (t. j. po malo parati), praćàkati se, varàkati (t. j. gledati kome umaći), vozákati se; — *ar:* crtàrati, klopàrati, landàrati (t. j.

landati jezikom, čavrljati), lupàrati, pucàrati, puškàrati, šandàrati (t. j. blebetati), tumàrati, zipàrati (vikati bez uzroka); — *as:* bjelàsati se; — *at:* šakàtati (t. j. udarati šakama); — *c:* bȁcati (mjesto: badcati, od: bòsti), bȍcati (mjesto: bodcati), bùncati, gnjȅcati (mjesto: gnjetcati), gȕcati (mjesto: gutcati), klȍcati, kljȕcati, kȕcati (od korijena *ku*, koji je u kòvati—kȕjêm; dakle je kȕcati isto što: po malo kovati), pljȕcati, vȑcati se (mjesto vrtcati se, t. j. neprestano se vrtjeti ovamo, onamo), zvȍcati ili zvôncati (t. j. klocati zubima), ždrôncati (t. j. stajati i čekati); — *ck:* vidi pri *k*; — *ec:* kudécati (t. j. teturati); — *elj:* gužvèljati (t. j. gužvati), podžavèljati se (svaditi se malo ili pokarati se s kime); — *enj:* drekènjati se (t. j. drečati, o jarcu), zaprkènjati se (t. j. zatrčati se na koga); — *et:* ćerétati, kolètati (t. j. mahati, u Crnoj Gori), šuškétati ili šušljétati (t. j. šaptati); u 2. razred idu glagoli: benétati (govoriti koješta), blebètati, gnjevétati (t. j. govoriti sporo i nerazumljivo), klepètati, krekètati, kurétati (t. j. čavrljati), lepètati, šokétati (govoriti kao šokac, t. j. ikavski), vekètati (o glasu kozjemu); — *ic:* galicati ili golicati (t. j. škakljati); — *ik:* ćurlíkati (t. j. svirati na fruli), guríkati (o glasu svinjskom), urlíkati: ova sva tri glagola idu u 2. razred; — *inj:* čaminjati (umanjeno: čamati), plačinjati, mladinjati se (t. j. graditi se mladijem), travinjati (udilj jesti), vucinjati se (umanjeno: vući se); — *it:* grohítati (t. j. grohotati), guritati (o glasu svinjskom), hropitati (t. j. hropiti, o glasu onoga, koji spava ili koji je na umoru), klamítati (t. j. klimati ovamo, onamo); — *iz:* tȓmizati (t. j. pomicati se s mjesta, crnogorska riječ), tvarízati (svaki čas otvorati i zatvorati); prvi glagol ide u 2. razred, a drugi ide u 1. i u 2; — *jak:* moljákati, seljákati se; — *k:* bȉrkati, bȕćkati, cjȅnjkati se, cȑpkati, dȉrkati, djȅljkati, gȉpkati se, gòvorkati, grȉskati, gȕrkati, jȁvkati se, kȁskati, kȍpkati, lȅškati, lȉskati (mjesto: lizkati) lȍmkati, lȕpkati, mȕćkati, (kao da osnovni glagol glasi *mućati* a ne: mútiti), nȅćkati se, pȉrkati, štȉpkati, tȑčkati, tȕrkati, vȍćkati (mjesto: vođkati, — kao da osnovni glagol glasi *vođati*, a ne: vòditi), žȕborkati; rado se ovo *k* veže s *c*, koje je i samo nastavak nekijem glagolima, kako smo naprijed vidjeli: bȁckati, bȍckati, kljȕckati, kȕckati, pljȕckati, vȑckati se, — a i s onijem *c*, koje je postalo od *kj* (v. §. 386*b*): pȅckati, pȕckati, sjȅckati, tȕckati; iz ovakijeh primjera zavučeno je *ck* i u druge: strȉckati, umáckati (t. j. umazati, uprljati), zvȅckati; svi su ovi glagoli umanjena značenja; — *kar:* bičkàrati (t. j. puckati bičem), piskàrati, puckàrati, trčkàrati; i ti glagoli imaju značenje umanjeno; — *ket:* puckètati (t. j. puckati bičem, nema u Vuka); — *lj:* kȑkljati (kad kupus ili drugo što vri u loncu), sùkljati; — *ok:* toròkati (t. j. vikati), glagol 2. razreda; — *ot:* bobòtati (t. j. cvokotati), brbótati (po vodi, o patki ili guski), cokòtati ili cvokòtati

(t. j. drhtati od zime), grohòtati, kikòkati se, klokòtati, klopòtati, kokòtati; svi ti glagoli idu u 2. razred; — *rc:* kopȑcati se; — *rd:* ševȑdati; — *rk:* bazdȑkati (t. j. bez posla hoditi), totȑkati (kljucati, o djetlu); ova dva glagola idu u 2. razred, a u 1. ide: čepȑkati; — *rlj:* čagȑljati (kucati, na pr. o mišu u sobi), čavȑljati, čepȑljati (t. j. čeprkati), kotȑljati, smandȑljati; — *rnj:* glavȑnjati (skitati se bez posla), klapȑnjati (t. j. čavrljati); — *rt:* čagŕtati (zveketati, na pr. sabljom), glagol 2. razreda; — *t:* brèktati (t. j. teško disati), dàhtati (isto što: brektati), gràktati ili gròktati, jèktati, kliktati (vikati kao žunja ili kao vila), kȑktati (isto što: krkljati), ròktati (o glasu svinjskom), sùktati (isto što: sukljati), tòptati (nogama po zemlji), zvèktati; svi ovi glagoli idu u 2. razred; — *uc:* egúcati (lijeno ići), kašljúcati, mirúcati (t. j. po malo umirati), palùcati (jezikom, o guji), pijúcati, svjetlùcati se, živúcati; — *uck:* pijúckati; — *ud:* erlúdati (t. j. vrludati), krivùdati, vrlúdati (t. j. hoditi ili činiti kao bolestan čovjek); — *ug:* verùgati se ili vijùgati se; — *uk:* čepùkati (t. j. po malo čepati), fijùkati (t. j. zviždati, o vjetru), kucùkati ili kùcukati (t. j. po malo kucati), rosúkati (t. j. po malo rositi); u 2. razred idu: barbúkati ili brbúkati (isto što: brbotati), talabúkati ili tarlabúkati (t. j. bučati); — *ulj:* perùljati (isto što: perutati, t. j. čupati perje), pošešùljati (t. j. pošenuti pameću), šišùljati (isto što šíšiti, t. j. daždjeti, crnogorska riječ), zamotùljati (t. j. zamotati); — *unj:* čamùnjati (isto što: čaminjati), čifùnjati (t. j. komiti, na pr. kukuruze, risanska riječ); — *up:* čerùpati (t. j. čupati), umacùpati (isto što: umáčkati); — *ur:* nameźùrati se ili smežùrati se (t. j. narozati se), tetùrati; — *urk:* ćèpûrkati (t. j. čavrljati); — *uš:* perùšati (isto što: peruljati); — *ušk:* ljùljuškati, pȑpuškati se (u pijesku, o kokošima), vàljuškati (t. j. po malo valjati); — *ut:* cvrkùtati, grgútati ili gugútati (t. j. gukati, o golubu), kukùtati (t. j. kukati, o kukavici), skakùtati, srkùtati, štipùtati; svi ovi glagoli idu u 2. razred, a u 1. ide: perùtati (t. j. peruljati).

c) Ovaj popis nije potpun, a hotimice su izostavljeni u njemu glagoli, prema kojima se nalazi imenica s istijem nastavkom, na pr. tȍpôt—topòtati, tȁndȓk—tandŕkati, škȓgût—škrgútati, zvȉždûk—zviždúkati i dr. Za ove i slične glagole može se misliti, da su izvedeni od imenica, kako smo već u §. 385*a* rekli za glagole škamútati i zvekètati, da su izvedeni od imenica: škȁmût, zvȅkêt.[1])

---

[1]) Može se i obrnuto misliti, t. j. da je na pr. tȁndȓk postalo od tandŕkati i t. d., a tko tako misli, može tandŕkati i t. d. staviti u gornji popis. — Da su gdjekoje imenice izvedene od glagola, to dokazuju ovi primjeri: cjȅlîv, dȁrîv od cjelívati, darívati (v. §. 341*c*), mȉrîs od mirisati (v. §. 388*a*), nȉjek od nijèkati (a nijèkati od: nìje, v. §. 382*a*), dànguba, zlòpata od: dàngubiti, zlòpatiti (t. j. dan gubiti, zlo patiti). Za cijelo je i nèven postalo od vȅnuti; da je neposredno od korijena, bilo bi *neved*, jer

388. a) Nastavak *sa*, što ga imaju neki glagoli V. vrste (2. razreda), nije domaćega izvora, već grčkoga, i to potječe iz grčkoga aorista. Tako je na pr. lipsati postalo od grčkoga λεῖψαι, pèdepsati od grčk. παιδεῦσαι; istoga su izvora i ovi glagoli: malàksati, metànisati, mirìsati, pròkopsati, trònosati. Iz ovakijeh primjera prodrlo je *sa* (*isa, osa*) i u glagole, koji nijesu grčkoga izvora, kakovi su: cigànisati, krùnisati, majstòrisati, pokòrisati, sabòrisati, šàkosati (t. j. ćušiti), vragòlisati, žigosati. Isti je nastavak prodr-o i u neke glagole, koji su uzeti iz turskoga jezika; na pr. begènisati, bìtisati (t. j. proći: bilo i bitisalo, t. j. bilo, pa i prošlo), bojàdisati, budàlisati, kaldrmisati, mánisati, nagràisati, testèrisati i dr.

b) Iz njemačkoga jezika potječe glagolski nastavak *ira* (koji je opet u njemačkom jeziku latinsko-francuskoga izvora), na pr. komendírati, študírati. Tako imamo u Vuka: *diktirati*, prav.-sov. 77., *ekserćirati*. dan. (1826) 90., *kontumacirati*. pjes. (1833) XXIII., *kritizirati*. pisma 27., *prenumerirati*. 74., pjes. (1833) XLIV., *recenzirati*. pisma 68. Vuk dakle nije držao za nužno da mijenja *-irati* u *-ovati* misleći: kad je čitav glagol tuđ (njemački), ne smeta mu njemački nastavak; ali u Daničića nalazimo: *specijalizovati*. osn. 176., *titulovati*. istor. 164., 166. Gotovo je smiješno, što gdjekoji pisci nastavak *-irati* zamjenjuju nastavkom *-isati* misleći, da je ovo pravi hrvatski ili srpski nastavak, te pišu na pr. *prenumerisati, protokolisati, reformisati* i t. d. Mi znamo iz onoga, što je rečeno pod *a*, da ovaki oblici nijesu ni malo narodniji nego li oni na *-irati*.

389. a) Neposredno od korijena postalijeh glagola u VI. vrsti ima vrlo malo; to su: kòvati, snòvati, štòvati, tròvati. Vrlo ih mnogo ima izvedenih od imeničkih osnova; na pr. banòvati, bolòvati, càrovati, čȅtovati, daròvati, drugòvati, dòručkovati, gladòvati, ȉmenovati, jȁdovati, kraljèvati, ljȅtovati, njȅgovati, pȁljetkovati, psòvati (od osnove, koja je u: pȁs, gen. psȁ), putòvati, rȁtovati, sirotòvati, trgòvati, ùzrokovati, vȍjvodovati, závjetovati, zimòvati i t. d. Manje ih ima od pridjevnih osnova, na pr. mȉlovati, mudròvati, òbilovati, prȁznovati, rȁdovati se, tamnòvati, tvrdòvati. Svi ovi i slični glagoli stoje svojim značenjem u nekoj svezi sa značenjem osnovne imenice ili pridjeva: gotovo svi su neprelazni i trajni; gdjekoji služe i kao svršeni i kao trajni, na pr. ȉmenovati, kȁštigovati, pȑstenovati. Od priloga su izvedeni: nálikovati (od priloga nálik, vidi u §. 486*b*), nàpredovati, nàzadovati.

---

je po dokazivanju drugih slavenskih jezika korijen *ved* (vȇnuti od *vednuti* kao skȋnuti od *skidnuti*, v. §. 277*a*). Ove su imenice dakle sasvijem različne od imenica na pr. dȁha, plôt, tȓka i t. d., koje nijesu postale od glagola dàhnuti, plèsti, tȑčati, već od korijena, koji je zajednički i njima i tijem glagolima.

b) Koji su glagoli VI. vrste izvedeni od osnova drugijeh glagola, od njih vrlo rijetki izlaze u neodređenom načinu na *-ovati*; takvi su: klȉkovati (ispor. klȉći—klȉknêm), kupòvati (ispor. kúpiti), pijȃnčovati (ispor. pijȃnčiti), žȅljkovati (vidi malo dalje); samo u gdjekojim krajevima obični su glagoli: kažévati (ispor. kázati), obukòvati (ispor. obúći). Takovi glagoli imaju ponajviše *-ivati*; na pr. cjelívati (od: cijèliti, s kojim se nekad i u značenju slagalo), darívati (nije izvedeno od imenice dȃr, već od negdašnjega glagola *dariti*, što ga imamo u: obdáriti), djeverívati (ne od imenice: djȅvêr, već od glagola djevèriti), lipsívati, noćívati, pazarívati, svanjívati, strovaljívati. Mnogo je ovakijeh glagola, koji su u običaju samo s prijedlozima složeni; na pr. (do)bacívati, (do)čekívati, (raz)dražívati, (po)grješívati, (do)jahívati, (ob)javljívati, (o)krnjívati, (do)kučívati, (ob)lizívati se, (za)mazívati, (na)migívati, (nad)mudrívati, (o)pamećívati, (za)pitívati, (ná)plaćívati, (o)plakívati, (ot)pucívati, (is)tovarívati, (do)vikívati, (za)vezívati i t. d. Dosta ima ovakijeh glagola, kojima je suglasnik ispred *-ivati* združen s *j* i s njime po zakonu promijenjen; na pr. (za)branjívati (ispor. zabrániti), (is)cjeđívati (ispor. cijèditi), (po)djeljívati (ispor. dijèliti), (za)glavljívati, (za)građívati, (u)krašívati, (pri)mamljívati, (raz)mućívati, (za)slađívati, (o)suđívati i t. d. Ovi su glagoli načinjeni, kao da im osnovni idu u V. vrstu i kao da glase: *zabranjati*, *cijeđati*, *dijeljati* i t. d. Pomenuti suglasnik može biti i promijenjen i nepromijenjen u: oglašívati pored oglasívati, nadvišívati pored nadvisívati. — Gdjekoji glagoli na *-ivati* imaju značenje umanjeno, a znak tome je suglasnik *k*, što ga imaju ispred *-ivati*. Takvi su: (za)dirkívati, (po)kuckívati, (po)leškívati, (za)pitkívati, (pri)sluškívati, (po)stajkívati, (za)varkívati, (za)virkívati. Ovdje se može navesti i glagol žȅljkovati, izveden od *željkati*, koje se ne govori.

c) Šeste se vrste drže nekoji glagoli uzeti iz drugijeh jezika: ȁšikovati (turski), mȅntovati (madž. menteni), mȍlovati (njemački malen), šȅnkovati (njem. schenken), šȉkovati se (njem. sich schicken), šlȉngovati (njem. schlingen), vàragovati (t. j. strugati kožu u opančarskom poslu, — madž. faragni). Za glagole kȁštigovati, prȅdikovati ne mora se misliti, da su postali neposredno od latinskijeh castigare, praedicare, već da su izvedeni od imenica: kȁštiga, prȅdika.

Složeni glagoli.

390. Složenijeh glagola, kojima je prvi dio imenica ili pridjev ili broj, nema mnogo. Svojom građom složenijem imenicama ili pridjevima (v. §. 373) odgovaraju ovi složeni glagoli: dàngubiti (t. j. dȃn gùbiti), zlòpatiti (t. j. zlȍ pȁtiti), zlostáviti (t. j. zlȍ stȁviti —

s neobičnijem akcentom). Od gotovijeh složenica izvedeni su glagoli: pridomàzetiti (uzeti k sebi domazeta), praznòsloviti (t. j. izostavljati slova pišući, a čovjek, koji to čini, zove se praznòslov), trnòmetiti (trnometom, t. j. osobitom metlom čistiti gumno). Prema složenijem imenicama ili pridjevima načinjeni su glagoli: četveronóžiti se (ispor. četverònožan u akad.-rječn.), dvòličiti (ispor. dvòličan), dvòumiti (ispor. dvòuman u akad.-rječn.), goropáditi se (ispor. gōropâd), objelodániti (ispor. bjelòdano), samòtežiti (o vodenici, t. j. mljeti samotegom), svjetlomŕcati (bit će od pridjeva *svjetlomrcan*, kojega nema u Vuka). Od dvije nesložene riječi načinjeni su glagoli: kostòlomiti (upravo: kost lomiti, t. j. mučiti koga teškijem poslom), rđogrízati (upravo: rđu gristi, t. j. govoriti koješta rđavo), staròsvatiti (činiti koga starijem svatom), zlòtrbiti (dobiti zao trbuh, kad koga trbuh zaboli).

391. a) Mi već iz §. 380*a* znamo, da se neki prijedlozi nikad ne nalaze ni u kakvim složenicama, neki da se nalaze samo u imeničkima i u pridjevnim, a ne u glagolskima. S glagolima se vežu u složenice ovijeh 16 prijedloga: *do, iz, na, nad, o(b), od, po, pod, pr., pri, pro, raz, s(a), u, uz, za.* Drugi se prijedlozi u ovake složenice ili nikad ne slažu ili veoma rijetko. Tako s prijedlogom *mimo* imamo samo ova dva glagola: mimoići, mimoilaziti; u prostonarodnom jeziku ni jednoga glagola nema s prijedlogom *pred*, a što književnici pišu na pr. *predvidjeti*[1]), to je načinjeno prema njemačkom ili latinskom jeziku (voraussehen, praevidere), glagol bèzumiti (koji znači: varati) nije neposredna složenica od *bez* i *umiti*, već je načinjen prema složenom pridjevu: bèzuman, dakle bèzumiti znači: činiti koga bezumna; tako i obezòbraziti, obèzočiti, obèstrviti znači: postati bezobrazan, bezočan, učiniti koga bestrvna (t. j. bez strva). Što se nalazi i glagol bèsposličiti, to također nije nikakva neposredna složenica, već je to glagol izveden od imenice: bèsposlica onako, kako su i glagoli dòručkovati, pȁbîrčiti, pȁljetkovati, pričéstiti, prórokovati, závidjeti izvedeni neposredno od imenica: dòručak, pȁbirak, pȁljetak, príčest, prórok, zavida (u starom jeziku mjesto današnjega: závist).

b) Kad bi prijedlozi u glagolskijem složenicama imali svagda samo ono značenje, što ga imaju i izvan njih (kako je na pr. izvaditi: vȁditi, òdrezati: rȇzati, natòvariti: tòvariti i t. d.), ne bi o tijem složenicama gotovo trebalo ni govoriti, ali budući da je prijedlozima u ovakijem riječima značenje često osobito, za to treba ići od prijedloga do prijedloga te vidjeti, koja mu je služba u glagolskijem složenicama.

392. a) Prijedlog *do* u glagolskijem složenicama često znači: da glagolska radnja dopire kamo treba; na pr. dòčekati, dòčuti, doći.

[1]) Ispor. i u Vuka: *predvideći.* eman. 17., *predstaviti* (sebi) kovčež. 27.

dòdati, dògnati, dòhvatiti, dòjahati, dòliti, dòmisliti se, dòpuniti, dosèliti se, dòtjerati, dovábiti, dòzvati i dr. Često ima i tu službu, da naznači, da je glagolska radnja dovedena kraju; na pr. dočúvati, dográditi, dohrániti, dòklati, dopèći, dopísati, doplèsti, dorúčati, doslúžiti, dotúći i dr.

b) Prijedlog *iz* stoji veoma često u svojem pravom značenju, kad je složen s glagolima; na pr. iscijèditi, isèliti se, iskòpati, ispasti. ispiti, istèsati, istrésti, izàbrati, izàzvati, izbáciti, izdúpsti, izíći, izjahati, izlètjeti, izrásti, istòvariti, izuti, izvaditi, izvèsti, izvúći i dr. Dosta često izriče ovaj prijedlog, da je glagolska radnja kraju privedena; na pr. iscijèpati, iskapati, isklati, iskváriti, ispjevati, ispríčati, izbròjiti, izdàhnuti, izgladiti, izgòrjeti, izgovòriti, izòštriti. Dosta ima primjera, gdje *iz* složenici daje značenje: glagolskom radnjom postići što ili zaslužiti; na pr. islúžiti, isplakati, ispròsiti, isprâvdati, izdvòriti, izìgrati, izjaùkati, izlàgati, izmòliti, izvarati, izvójštiti, izvráčati. Neke glagolske složenice s prijedlogom *iz* znače, ako je glagol prijelazan, da se radnja ne izvršuje na jednom objektu ili na malo njih, već na mnogo; ako li je neprelazan, da subjekt nije samo jedan, ili malo njih, nego ih je više; na pr. iskòziti, iskr̀stiti, istèliti, istròšiti, išòkčiti, izbúditi, izginuti, izgrliti, izjagnjiti, izljúbiti, izròditi, izvješati, iždrijèbiti, ižèniti.[1]) Kašto glagolske složenice s prijedlogom *iz* i s riječcom *se* znače, da je čega učinjeno baš mnogo: ispávati se, ispísati se, ispòstiti se, izlèžati se, izljútiti se; ovi glagoli znače isto što: naspávati se, napísati se, napòstiti se i t. d. Veoma rijetko znači *iz* u glagolskijem složenicama napredovanje glagolske radnje u visinu: ispêti se, izdići; osamljeni su značenjem svoga prijedloga glagoli: izdati (o izdajniku), izmúdriti (koga, t. j. nadmudriti ga). Napokon ima *iz* često i tu službu, da od trajnoga glagola načini svršeni; na pr. iscijèliti, iskupiti, ispuniti, istruhnuti, istúći, izbiti, izgùbiti, izjaloviti, izjednáčiti, izlijèčiti, izmisliti, izmjeriti, izmučiti, izraniti, izvèdriti se.

393. a) Prijedlog *na* složen s glagolima ostaje često u pravom svojem značenju; na pr. nabáciti (zamku konju na vrat), nàbiti, nabòsti, nàgaziti, nagovòriti (koga na što), nalètjeti (na što), namámiti, nàmetnuti, nàpasti, napòstiti (»kad ko premrsi, valja ono da naposti, t. j. na mrsku da posti«), nàprtiti, nàpuniti, napùstiti (na pr. goveda na livadu), narásti, nàstrijeti, nàviti, navúći i dr. U nekijem slože-

[1]) Ispor. razliku između *otèliti* i *istèliti*: koja je krava *otelila* ovo tele? — koja bi krava *istelila* tolike teliće? ili: krava se *otelila*, sve su nam se krave zimus *istelile* Takva je razlika i između: *potròšiti—istròšiti, zàgrliti—ìzgrliti* i t. d. U nar. pjesmi u Vuka II. 297—298. gdje je govor o jednom ili o dvojici, veli se *pòginuti*, a gdje se govori o više čeljadi, uzima se glagol *ìzginuti*.

nicama znači *na*, da je radnja glagolska tek u početku, da je učinjen od nje samo malen dio; na pr. nàčêti, nàčuti, nàdići, nàdrijeti, nàgristi, nàklati, nakòsiti, nalòkati, nakrénuti (t. j. ne sasvijem okrenuti, već samo malo na jednu stranu), napáliti, nàpući, nàšaliti se, navȑtjeti (»nijesam provrtio, nego sam samo malo navrtio«), nazépsti i dr. Ima i takovijeh složenica, u kojima *na* znači: obilno što učiniti: na pr. nabàcati, nàbrati, nadròbiti, nàhvatati, nàkapati, nàkidati, nàkrasti, nakupòvati, namlátiti, nàpresti, napròsiti, nàtkati, nàtrgati, nàvaditi i dr. Ovo isto značenje imaju vrlo mnogi glagoli, uz koje stoji riječca *se*; na pr. nàčuditi se, nàgledati se, nàjesti se, nakúpati se, naludòvati se, nàmučiti se, nanòsiti se, nàpjevati se, nàslušati se, navèčerati se, navíkati se, nažívjeti se i t. d. Kašto prijedlog *na* složenici daje značenje: radnjom glagolskom postići što; na pr. naigrati (igranjem što dobiti, steći), nàpipati (t. j. pipanjem naći ono, što čovjek traži), napítati (pitanjem doznati što), naslútiti (slućenjem pogoditi što). Često prijedlog *na* nema druge službe, nego da od trajnoga glagola načini svršeni; na pr. nabrúsiti, načiniti, nagȑditi, nàkvasiti, namíriti, namòliti, naòštriti, napísati, nasèliti se, nasòliti, nàštâmpati, naùčiti, nàuditi, nàzvati i t. d.

b) Prijedlog *nad* zadržava dosta često pravo svoje značenje; na pr. nadglédati, nàdmetnuti, nàdnijeti se, nadvézati, nadvíriti se, nàdviti se, nàdzirati, nàtkriti. Češće imaju složenice s prijedlogom *nad* značenje: glagolskom radnjom pobijediti koga, biti bolji od njega; na pr. nadbáciti, nadgovòriti, nadigrati, nadjàčati, nadjunáčiti, nàdlajati, nadmúdriti, nadskòčiti, nadstrijèliti, nàtpiti, nàtpjevati, natpripovijèdati i dr.

394. a) Mi smo već u §. 61c vidjeli, da u gdjekojim glagolima stoji bez ikakve razlike u značenju *o* i *ob*; na pr. odȑžati ili obdȑžati, ográditi ili obgráditi, onijèmjeti ili obnijèmjeti; tako je i: òjagnjiti se ili òbjagnjiti se, òkladiti se ili òpkladiti se, olàkšati ili oblàkšati. Nije poznato, za što većina glagola može imati samo *o* ili samo *ob*; ovo je oboje ista riječ, samo je *ob* starije, *o* mlađe, a ne zna se, za što je prešlo ono prvo u ovo drugo. — Mnoge glagolske složenice s prijedlogom *o* ili *ob* znače, da radnja glagolska biva oko čega ili sa svijeh strana ili sasvijem što obuzima; na pr. obàsjati, obàsûti, obgòniti, oblètjeti, obrásti, òbrezati, ògledati, oglòdati, okáditi, okòvati, okòpati, òmazati, òpsjeći, òpšiti, ozòbati i dr. Ovo isto značenje, ali u prenesenom smislu pokazuju i ovi glagoli: oblàgati, òblaskati, obljúbiti, òbrati, obrúžiti, òkapati, òplakati, opòjati, oprìštiti se, osúditi i dr. Gdjekoji glagoli sa značenjem svoga prijedloga stoje osamljeni: obàmrijeti, obàzreti se, òkašljaviti ili òkašljati (t. j. početi kašljati). Vrlo često *o* ili *ob* ima samo tu službu, da glagolu

dade svršeno značenje; na pr. obàznati, obdáriti, òbjesiti, òbljutaviti, obnòviti, òbraniti, obudòvjeti, òčistiti, oglàdnjeti, ògušaviti, ohrábriti, opèći, osiròtjeti, òstarjeti, ožèniti se i dr.

b) Prijedlog *od* u složenicama obično ima svoje pravo značenje, koje stoji u rastavljanju; na pr. odàsûti, odbáciti, òdbiti, òdbjeći, òdgristi, òdjahati, odlètjeti, odlijèpiti, òdnijeti, òdsjeći, òtisnuti, òtjerati, òtkinuti, òtpasti i dr. Gdjekoje složenice s ovijem nastavkom znače, da je njihova radnja kao neko odvraćanje druge koje radnje; na pr. odàzvati se (t. j. onome, koji zove), odgovòriti (t. j. na pitanje), odgonénuti (t. j. ono, što je tko zagonenuo), odjéknuti (t. j. kad što jekne, pa onda odjekne), odsijèvati (t. j. kad što sijeva, pa mu što odsijeva), òdšaliti (t. j. šalu), otpȑkositi (t. j. prkos). U nekoliko složenica znači prijedlog *od:* radnjom, koju glagol znači, štogod naknaditi ili zaslužiti; na pr. odbolòvati, odìgrati, odlèžati, odráditi, odslúžiti, òtpjevati, otpòstiti. Rijetko služi *od* za to, da od trajnoga glagola postane svršen; na pr. odgòjiti, odjàčati, odlàhnuti, òdmeknuti, òdmjeriti, odòrati, odstàjati (na pr. leturđiju), othrániti.

395. a) Prijedlog *po* glagolskijem složenicama vrlo često daje značenje, da radnju čine mnogi subjekti (ako je glagol neprelazan) ili da se ona čini na mnogijem objektima (ako je glagol prelazan); na pr. pobàcati, pogásiti, pográditi, pòklati, pòkrasti, polijègati, polòmiti, pomòriti, pòpadati, pòpucati, poskákati, postrijèljati, povézati, pozépsti i dr. U nekijem složenicama znači *po*, da se glagolska radnja čini u maloj mjeri; na pr. pobojávati se, poìgrati, pòkucati, polèžati, pomòliti se (Bogu), ponòsiti, pȍpjevati, pòplakati, popríčati, pòslušati, pospávati i dr. Kašto u prelaznijeh glagola prijedlog *po* znači, da je objekt sasvijem drugi, nego li je u nesloženijeh; na pr. pobljùvati, pòkrasti, pòliti, popljùvati, pòsûti (ispor. bljuvati krv — pobljuvati haljinu i dr.). Ponavljanje radnje za to, što prvi put nije dobro ili što je drukčije učinjena, znači *po* u složenicama kao: pòbrijati, pogovòriti, pògrijati, polàgati, porèći. Rijetko znači *po*, da je radnja glagolska do kraja i sasvijem svršena; na pr. pogòrjeti, pòpiti, porúčati, posŕkati, a još je rjeđe značenje, što ga imaju glagoli pobáciti, pòmetnuti, koja oba znače isto, t. j. odbaciti. Često ima *po* službu, da od trajnoga glagola načini svršeni; na pr. pobjèšnjeti, pobúniti, pògaziti, pòginuti, pohítjeti, pokváriti, pòkriti, pòkuditi, polètjeti, pomijèšati, poròbiti, pòsijati, potònuti, potrážiti i dr.

b) Prijedlogu *pod* dobro se razabira pravo njegovo značenje u složenicama na pr. pòdbrijati, pòdgristi, pòdliti, pòdmazati, podòštriti, podvézati, podžèći, potkòpati, potkòvati, pòtpasti, potpísati i dr. U prenesenom značenju stoji *pod*, kad se veli: podbòsti, podgovòriti, podmítiti, podrugívati se, podsmijèvati se, potkrijèpiti, pot-

pomòći i dr. U tim i sličnim primjerima mi još i danas osjećamo, ako i slabo, isprvično značenje prijedloga *pod;* ali ima glagola, u kojima se ono danas već nikako ne osjeća, ali se nekad za cijelo osjećalo; na pr. podàpêti, podmésiti se, podmíriti, podmjehúriti se, podmláditi se, podvíknuti, pòtkožiti se, pòtpuniti. Kašto glagolske složenice s prijedlogom *pod* znače potajnu radnju: potkázati, pòtkrasti, pòtpaziti.

396. a) Prijedlog se *pre* po svjedočanstvu nekih slavenskih jezika nalazio nekad i izvan složenica i pravo mu je značenje bilo: *preko.* To se značenje vidi u znatnom broju glagolskijeh složenica, na pr. prebáciti (što preko čega), prebròditi (preko vode), prègaziti, prèjahati, prènijeti, prèplivati, preskòčiti, prètjerati, prevèsti, prevúći, prèzvati, prijèći i dr. Tako je i prèzreti—prèzirati najprije značilo: gledati (zreti) preko čega, dakle: ne vidjeti, a otud se razvilo značenje: lat. contemnere, njem. verachten. Iz službe, da radnja preko čega prelazi, razvila se služba, da radnja mijenja mjesto; tako imamo na pr. precijèditi (iz jednoga suda u drugi), premámiti (s jedne strane na drugu), prenízati (s jedne uzice na drugu), prèstaviti se (s jednoga svijeta na drugi), pretòčiti. Neko premještanje nalazimo i u glagolima: prèdati, prekúpiti, preljúbiti, ṗrepròsiti, prepùstiti. Često *pre* u složenicama znači, da je koji predmet obuzet sav i sasvijem glagolskom radnjom; na pr. prebívati (na pr. cijelu godinu), prebòraviti (na pr. 10 godina), prègledati (na pr. čitavu knjigu), prehrániti (koga na pr. preko zime, t. j. hraniti ga čitavu zimu), prekríliti (»sve mu polje prekrilile ovce«), prèmisliti (»cijelu sam noć premislio«), prèpjevati (»dva slavuja svu noć prepjevaše«), prèplakati (na pr. cio dan), prepòstiti (na pr. 7 nedjelja), prespávati (na pr. cijelu zimu), pretrážiti (na pr. cijelo selo). Mislim, da ovamo ide i glagol prekȑstiti i da upravo znači: metnuti krst (znak krsta) preko čega cijeloga. Bez sumnje idu ovamo glagoli: predániti (t. j. dan), prèljetiti (t. j. ljeto), prenòćiti (t. j. noć), prezímiti (t. j. zimu). U nekijem složenicama znači *pre:* učiniti što drukčije, a kašto i bolje, nego li je radnja, koja se izriče bez toga prijedloga; na pr. prèbrati, prèčistiti, prèdjesti (kome ime), prekòvati, prekròjiti, prèmisliti se, prèmljeti, preòrati, prèprati, prèrušiti, pretòpiti, pretvòriti, prèumiti, preváriti, prèvjeriti. Dosta ima glagola, koji složeni s prijedlogom *pre* znače, da je radnja glagolska učinjena u prevelikoj mjeri; na pr. precijèniti, prèjesti se, prepèći, preplátiti, prèpuniti, presòliti, prèstarjeti, prèstići, pretèći, pretòvariti. Često složenice s *pre* znače, da se glagolskom radnjom dijeli što u dvoje; na pr. prèbiti, prèdrijeti, predvòjiti, preglòdati, prègristi, prèkinuti, prekòsiti, prelòmiti, prèpući, prèrezati, prèsjeći, prèstrići. Prijedlog *pre* može napokon zna-

čiti plod ili u opće svršetak radnje; na pr. preblijèdjeti, prebòljeti, prebròjiti, precvjètati, prekòriti, premŕsiti, prèpatiti, presàhnuti, prèstati, presúditi, pretégnuti, prèvariti, prevládati, prèvreti, prezépsti.

b) Prijedlog *pri* u složenicama ponajviše ima svoje pravo značenje; na pr. prìbiti, prìbjeći, prìdati, prìgnati, prigráditi, prikòvati, prìkrpiti, prìkupiti, prilijèpiti, prìliti, primàći, primámiti, priòrati, prìpasti, pripitòmiti, prisáditi, pristúpiti, prìšiti, pritȑčati, privézati i t. d. Ovako je i u prenesenom značenju: prigovòriti, prìgledati, prìznati. U gdjekojim složenicama *pri* znači radnju u malom stepenu: pribojávati se, prìčekati, pričúvati, prìdići, pridȑžati, prìklati, prìkriti, pripítati, prìslavljati, prisúšiti se, pritŕpjeti se, pritvòriti. Sasma je rijetko značenje, što ga imamo u: priskŕbiti, privrébati, privrijèditi (t. j. nešto steći ili polučiti); a još je rjeđe, što ga pokazuju glagoli: primlátiti, pritúći (t. j. domlatiti, dotući). Kašto je prijedlogu *pri* služba, da od trajnoga glagola načini svršen; na pr. prìgrijati, primíriti se, prìpasati, priprijètiti, prìsjetiti se, prižáriti; — ali će u svih ovih glagola biti nešto malo i umanjena značenja.

397. a) Prijedlog se *pro* izvan složenica ne nalazi, a iz nekih slavenskih jezika, koji su ga i u samostalnoj porabi sačuvali, doznaje se, da mu je pravo značenje: *kroz*. To značenje ima *pro* u mnogijem složenicama kao na pr. probòsti, probúšiti, pròdrijeti, progòrjeti, proklìjati, prokljùvati, prokȍpati, prolètjeti, prònići, propùstiti, prosjaívati se, pròšiti i t. d. Tako je i pròpasti isprva značilo: pasti kroza što. Iz ovoga je značenja lako izišlo drugo, t. j. da radnja glagolska obuzima koji predmet sasvijem u potpunoj mu cjelini ili da se proteže potpuno preko duljega ili kraćeg vremena; na pr. pròbaviti, pročìtati, pròmrznuti, pròpatiti, provjekòvati, prozépsti, prožívjeti. U nekijem složenicama znači *pro* radnju, koja biva pokraj čega; na pr. próći, prȍjahati, pròkasati, pròuijeti, provèsti i dr. Često znači ovaj prijedlog radnju u maloj mjeri; na pr. pròčistiti, prògaziti, prokárati, prokúpati se, prolúpati, promlátiti, pròmučiti se, pròpratiti, prospávati, pròšaliti se, protèsati, prováljati se i t. d. Ima složenica, u kojih je pravo značenje prijedloga *pro* nejasno; na pr. pròbiti—probívati (t. j. prijati, koristiti), prȍdati, proìgrati, prokázati, pròklêti, pròmetnuti se, prȍpêti se (o konju), prorásti, prorèći—proricati, pròtjerati. Često je prijedlogu *pro* služba, da od trajnoga glagola načini svršen; na pr. probúditi, procvíljeti, prodúžiti, prognjéviti, progovòriti, prokŕčiti, prolàgati se, pròliti, promijèniti, pròpjevati, pròplakati, proskítati se, prȍstrijeti, pròtepati, protúžiti, provèdriti se, provȑvjeti, prȍzvati i t. d. Mnogi od ovijeh glagola znače početak radnje.

b) Prijedlog *raz*, koji se također izvan složenica ne nalazi, ponajviše znači, da se glagolska radnja razilazi na različne strane;

na pr. rasèliti, ràskuhati, ràspadati se, rasplòditi se, ràstjerati, rastrésti, razàgnati, razàpêti, razàstrijeti, razbàcati, ràzbjeći se, ràzdrijeti, razdrúžiti, ràzgaziti, razlètjeti se, razmijèniti, ràzviti, razvjènčati se, ražèniti se i t. d. Za cijelo je isprva ovo značenje bilo i u: rashláditi, ràskukati (koga), ràsplakati (koga), rastrijèzniti (koga), ràzgledati, razgovárati se, jer ga još i danas možemo malo osjetiti. Nekoje ovake složenice, koje uza se imaju još riječcu *se*, znače, da se radnja u velike, živo započela; na pr. ràskvocati se, raspávati se, raspísati se, razgòrjeti se, razgoropáditi se, razigrati se, ràzlajati se, razrákoliti se, razvríštati se. Kašto i prijedlog *raz* služi za to, da se od trajnoga glagola načini svršen; na pr. ràskajati se, raskrvááviti, razbȍljeti se, razbúditi, razvesèliti, ràžaliti se, ražljútiti se.

398. a) Prijedlog *s* (ili *sa* ili *su*, v. §. 60*j*) ima u složenicama vrlo često ona dva značenja, što ih ima i izvan njih (ispor. došao *s* ocem, pao *s* drveta, — dakle društvo i odmicanje); na pr. sàbiti, sàbrati, sàgnati, skȕpiti, smijèšati, splèsti, sučèliti se, suòčiti, zdrúžiti se, zgŕnuti, — síći, sjȁhati, skȁsati, skȉnuti, slètjeti, spȁsti, svúći, zbáciti i t. d. Često je ovome prijedlogu služba, da od trajnoga glagola načini svršen; na pr. sačúvati, sàkriti, sàsjeći, sàslušati, sàznati, skròjiti, slòmiti, zdròbiti, zgòtoviti i t. d.

b) Za prijedlog *u* rečeno je već u §. 45., da je postao od smjese negdašnjih dvaju prijedloga, koji su glasili *vъ* i *u*. Gdje je u glagolskijem složenicama današnje *u* postalo od *vъ*, tamo ono ima značenje, što ga ima u samostalnoj porabi, kad stoji s akuzativom i odgovara na pitanje *kamo?* — na pr. úći, udijèvati, udròbiti, ùgaziti, ùgnati, ulètjeti, ùliti, ùnijeti, uplèsti, uvŕtjeti i t. d. Gdje je pak današnje *u* postalo od staroga *u*, tamo se izriče neko udaljivanje; na pr. ùbjeći, ùdati (t. j. dati daleko od sebe), ùgrabiti, ùkinuti, uklòniti, ùkrasti, umàći, umínuti, uskòčiti, utèći. Obično ovo *u* ima posao, da od trajnoga glagola načini svršen; na pr. ùbiti, udíviti se, ùgledati, ùgristi, ukòriti, ulijèniti se, ulòviti, ùmrijeti, uráditi, ušútjeti i t. d.

c) Prijedlog *uz* obično ima u složenicama pravo svoje značenje, t. j. da radnja napreduje u visinu; na pr. uspljuskívati se, ùstati, uzbáciti, uzbújati, ùzdići, uzgòjiti, ùzjahati, uzlètjeti, uzmètati, ùznijeti, uzrásti, uzvèsti i dr. Rjeđe znači *uz*, da radnja udara natrag; na pr. ùsturiti, ùzbiti, ùzbjeći, uzmàći, uzvrátiti. Ima primjera, gdje *uz* služi za to, da se od trajnoga glagola načini svršen; na pr. uskolèbati se, ustrèptati, uzbúniti se, ùzêti, ùzmučiti se, uzmútiti, uzvŕpoljiti se. U sintaksi (§. 582*b*) ćemo vidjeti, da se od svakoga trajnog glagola može načiniti buduće vrijeme tako, da se složi s prijedlogom *uz*; ali to biva samo u zavisnijem rečenicama, na pr. ako *uspišem*, kad *uzmožemo* i t. d.

d) Prijedlog *za* ima svoje pravo značenje u složenicama, kao što su: zabáciti (na pr. kamen za kuću), záći (na pr. za goru), zàgnati zaklòniti, zamàći, zànijeti, zatàći, zavúći. Ovo se značenje razabira po malo i u primjerima, kao što su: zàbraviti, zadȑžati (koga kakvijem poslom), zagráditi, zajáziti, zakòvati, zakríliti, zàmazati, zamòtati, zapèčatiti, zàstrijeti, zàsûti, zaštítiti, zàvjesiti, zazídati i dr., jer što je na pr. zabravljeno, zagrađeno, zavješeno i t. d., to kao stoji za svojom bravom, ogradom, zavjesom. S ovijem su u savezu složenice na pr. zabòsti (na pr. nož u drvo), zàgaziti (na pr. nogom u blato), zàgnati (na pr. čavao u zid), zadúpsti se (na pr. u kakav posao), zakòpati, zamòčiti, zàpasti, zaplèsti se, zàplivati, zarásti, zàrezati, zaròniti, zasáditi, zàsijati, zàtjerati i dr. U nekijeh složenica s prijedlogom *za* smjer glagolske radnje ide kao stramputicom, kamo ne treba; na pr. zabrázditi, zabròjiti se, zàgledati se, zakoráčiti, zakòsiti, zalètjeti (»nema goluba, valjada je negdje zaletio«), zalútati, zarèći se, zavèsti. Kašto je složenicama s ovijem prijedlogom značenje, da je radnja glagolska tek u početku, da je od nje učinjen samo mali dio: zagòrjeti, zàgristi, zagúliti, zalízati, zàsjeći. Nejasno je značenje prijedloga *za* u nekijeh složenica, na pr. zàbiti ili zabòraviti, začìniti, zàdati, zàgladiti, zahváliti, zamámiti, zàmisliti, zapùstiti, zàstati, zatèći, zàtrti, zàzvati i t. d. U zàliti, zàpiti (na pr. kuću, nema u Vuka), zaráditi, zaslúžiti ima *za* službu, koju ima *po* u pobljùvati, pòkrasti, v. §. 395*a*. Često ima *za* službu, da od trajnoga glagola načini svršen; na pr. zabijèljeti se, zabìlježiti, zàčuditi se, zàgrliti, zahláditi, zajéčati, zàklati, zàkukati, zaljúljati, zàmilovati, zapítati, zàspati, zastídjeti se, zavíriti, zavlàdičiti i t. d.

399. a) Dosta ima glagolskijeh složenica, koje imaju na početku po dva prijedloga. Takvijem složenicama jedan i drugi prijedlog daje svoje značenje. Primjeri: *ispo*: ispogíbati (jedan za drugijem), ispòvjediti; — *ispre*: isprebíjati (jedno za drugijem), ispredávati, ispregrízati, isprekȑštati, isprelámati, ispresijècati; — *ispri*: ispribádati, ispribíjati, isprišívati; — *ispro*: isprobádati, isprodávati, isprosijècati; — *izdo*: izdòvoljiti; — *izna*: iznàlaziti, iznamètati; — *izo*: izòdjesti, izopírati, izòstati; — *izu*: izùmrijeti; — *izuz*: izùzêti.

b) *nado*: nadòliti, nadòmetnuti, nadovézati; — *napo*: napoménuti, napòpasti; — *napre*: naprelámati, naprerezívati; — *nauz*: naùzêti se (»na pr. zime, t. j. vrlo ozepsti«); — *naza*: nazadijèvati; — *obu*: obùhvatiti, obújmiti, obùmrijeti; — *obuz*: obùzbiti, obùzêti, — *odu*: odújmiti (na pr. čašu od usta), odumínuti, odùstati; — *oduz*: odùzêti; — *opo*: opoménuti, opòvidjeti (»das Gericht aufmerksam machen auf etwas nicht Beachtetes«, — vidi pjes. II. 541); — *os*: osvŕnuti se; — *otpo*: otpòčêti, otpòčinuti, otporúčiti.

c) *podna*: podnàpiti se; — *podu*: podùhvatiti, podùprijeti, podùstati (»podustala krv, — kad čovjek oteče na zdravu mjestu«); — *poduz*: podùzêti; — *poiz*: poizdèrati; — *pona*: ponàkvasiti, ponàmjestiti, ponàticati; — *pood*: poòdjutriti se, poodmàći; — *popri*: popritégnuti; — *popro*: popróći; — *pos*: postvárati, pozbàcati; — *potpo*: potpomòći; — *pou*: poudávati, poùtjecati, použèljeti se; — *pouz*: poùzimati; — *poza*: pozaborávljati, pozadrijèmati, pozavezívati; — *predo*: predòmisliti se; — *prena*: prenaréditi; — *preo*, *preob*: preòdjesti, preokrénuti, preobládati, preòbuti; — *preod* (*preot*): preòtêti; — *prepo*: prepòčêti, prepòznati (nema u Vuka); — *prepro*: prepròdati; *pres*: presvúći; — *preu*: preùdati se; — *preuz*: preùzêti; — *prido*: pridòbiti, pridóći, pridòdati; — *prina*: prinàći, prinàlaziti; *prio*: priòdjesti, priòkupiti; — *pripo*: pripomòći, pripovijèdati, pripòznati; — *priu*: priugòtoviti, priupítati; — *prona*: pronàći, pronàlaziti; — *propo*: propovijèdati.

d) *raspo*: raspomámiti se, raspòznati; — *raspro*: raspròdati, raspròsûti; — *razu*: razùdati, razùmrijeti se; — *sna*: snàći, snahòditi; — *spo*: spoménuti, spotàknuti se, spòznati: — *spod*: spòdbiti (t. j. zgrabiti); — *suz*: sùzbiti; — *upo*: upòrediti, upòznati; — *uspro*: uspròpadati se; — *zado*: zadòbiti; — *zao*: zaòdjesti, zaokrénuti, zaòstati: — *zapo*: zapòdjesti se, zapòpasti, zapòvjediti; — *zau*: zaùstaviti; — *zauz*: zaustégnuti, zaùzêti.

e) Složenice izbèzumiti ili obèzumiti, obèzočiti, obèstrviti razumiju se iz onoga, što je rečeno u §. 391*a*. Glagol upropástiti nije složen od *u* i *pro* i *pasti*; nego je izveden od imenice prȍpâst (kao na pr. prórokovati od imenice: prórok), te je uzet naprvo još prijedlog *u*.

f) Posve je malo glagolskijeh složenica s tri prijedloga; takove su: isporazbolijèvati se, natpripovijèdati, poisprekŕštati, poisprelámati, poispremètati, poisprevaljívati, poizòstavljati, poizodnòsiti, poizodgrízati (prip. 53), poizrazbolijèvati se. Za glagol supòznati ne zna se ima li dva prijedloga (t. j. *su* i *po*) ili tri (t. j. *s* i *u* i *po*).[1])

---

[1]) U glavi o „tvorbi riječi“ trebalo bi upravo govoriti i o tvorbi zamjenica i brojeva, ali o tom je rečeno koliko treba u §§-ima 191—205 i 235—246. Odjelito o tvorbi II. i III. stepena govorili smo u §§-ima 231—234. O tvorbi prijedloga i veznika ne može ova gramatika gotovo ništa govoriti, a o tvorbi priloga reći će se koliko treba u §§-ima 486. i 487.

SINTAKSA.

REČENICA.

Subjekt.

400. a) Rečenice ponajviše imaju subjekt i predikat, koji su im glavni dijelovi; na pr. *sunce grije*, — *godine prolaze.* U gdjekojim rečenicama subjekt se ne izriče, jer se već iz predikata razabira; na pr. *pišem* (t. j. *ja*), *govorimo* (t. j. *mi*), *mislite* (t. j. *vi*); tako je i: *kažu, govore* (t j. ljudi, jer ostala bića ne mogu kazati ni govoriti). U drugijem opet rečenicama nema subjekta za to, jer se na nj ili ne misli ili nije poznat; na pr. *grmi*, *sviće*, *vedri se*, *odlaknulo je, bode* me u prsima, *ustrijelilo* ga (t. j. umr-o od kapi) i t. d., tako je i ovo: *ide se*, *govori se, misli se.* Kad kažemo: *valja* znati, *treba* promisliti, *ne pristoji se* vikati i t. d., tu ne možemo reći, da nema subljekta, jer glagoli *valja*, *treba*, *ne pristoji se* sami sobom nemaju smisla, nego ga imaju tek s onom dopunom, koja stoji u neodređenom načinu, i ta im je dopuna upravo subjekt. Ni rečenice: *lijepo je* ovuda pogledati, *žalosno je* stid izgubiti, nijesu bez subjekta, a ni ove: koga *je* moliti, *nije* ga srditi. posl. 136., nikad sanku vjerovati *nije*. pjes. II. 45., sad se *nije* ni našalit s mirom. 339., da mi ga *je* vidjeti i t. d. (Vidi u §. 622*a*). Tako i kad rečemo: *čini se*, da je došao, čitava rečenica *da je došao* služi za subjekt glagolu *čini se*, koji sam ne daje dovoljno smisla. Bez subjekta su rečenice: *hladno je*, *vruće je*, jer im ne treba nikakve dopune, koja bi im za subjekt služila; čovjek bi do duše rekao, da tu imamo subjekt i predikat, ali nije tako, jer su riječi *hladno, vruće* prilozi i označuju glagol *je* isto onako. kao kad rečemo: *rano* sviće, *lijepo* se vedri. Subjekta nema ni u rečenicama: *strah* me *je*, *zima* mi *je*, jer tu riječi *strah, zima* služe kao prilozi, a ne kao imenice; to se vidi otud, što se veli: vrlo me je strah, strašno mi je zima, a ne: veliki me je strah, strašna mi je zima, kako bi moralo biti, kad bi riječi *strah*, *zima* bile u pomenutijem rečenicama subjekti i imenice (v. §. 486*a*). Nema subjekta ni u rečenicama: od kako *je* svijeta, dok *je* meni na ramenu glave, na svijetu *ima* zlijeh ljudi, dokle

traje sunca i mjeseca, dok *je* vina *teklo* i dr. U ovijem primjerima stoji mjesto nominativa ili mjesto subjekta dijelni genitiv, jer ga misao traži, kao kad velimo: pio sam *vina*, vidio sam *zlijeh ljudi*. Po analogiji navedenijeh primjera razvili su se i ovaki: *mene* tamo nije bilo, *mojega* je *noža* nestalo.

b) Subjekt može biti svaka riječ; na pr. bolje je jedno *drž* (nego sto uzmi) posl. 24., *ma* đevojci sreću gubi.[1]) 173., *sjutra* brinuće se za se. mat. 6.34.; pače i rečenica može to biti; na pr. *„Hristos uskrse!“* započinje i završuje liturgiju na Uskrs. *D.* pisma 167.

Predikat.

401. a) Često se u govoru izostavljaju gdjekoji glagoli, koji se iz smisla ostalijeh riječi u rečenici lako pogađaju. Na pr.: da su svi gosti imali sira, dokle je god koji mogao (t. j. *jesti*). dan. (1827) 133., ti može biti da imaš kuda i na drugu stranu (t. j. *poći*), ali ja zaista nemam nikud (t. j. *poći*), nego mi valja ovde mreti. mil.-obr. 106., kuda ćemo mi za ajdukom (t. j. *ići*)? dan. (1828) 164., čuvši, da Afispaša ne će carskim putem u Beograd (t. j. *ići*). dan. (1834) 45., ne će grom u koprive (t. j. *udariti*) posl. 210., ja ću Brka ovijem buzdovanom (t. j. *udariti*). prip. 5., kad što čovek čuje, on ustane iz sanduka pa uzme batinu i dozove ženu u sobu: »hodi, ženo, da ti kažem«, — pa sve batinom po njoj (t. j. *udaraše govoreći*): »eto to je, ženo!« 18., da si ti meni pod kolenima kao ja tebi, ja bih znao, šta bih (t. j. *učinio*). 37., šta ćemo sad (t. j. *raditi*)? 55., neka dođe slobodno, ne ću joj ništa (t. j. *učiniti*) 71., raširi ruke, pa je stane grliti i ljubiti (t. j. *govoreći*), »blago meni, kad si mi došla!« 176., šta bi ti (t. j. *htio*), da ti je? 100., ja ću sama preko Romanije (t. j. *ići*). pjes. III. 489.

b) U navedenijem primjerima izostavljeni glagolski oblik nije predikat, ali često se i sam predikat u rečenici izostavlja. Ne mogu se izostavljati svi glagoli, što stoje u predikatu, već samo neki, koji se po značenju svojem raspadaju u ove čete: *1.* biti (jesam), — *2.* ići, otići, poći, doći, poletjeti, bježati, utjecati, pasti, — *3.* udariti, navaliti, pogoditi, probosti, — *4.* hvatati, grabiti, — *5.* metati, stavljati, — *6.* reći, govoriti, — *7.* htjeti, voljeti, — *8.* davati, uzimati i drugi neki glagoli, koji se rijetko izostavljaju.

402. Veoma se često izostavlja glagol *biti* (jesam), a to je lako razumjeti, jer on značenjem svojim stoji tako osamljen, da se ne može pomiješati ni s kojim drugim glagolom, dakle ga je vrlo lako u

[1]) t. j. kad se za kakvu reče: dobra i poštena djevojka, *ma* . . . . Ova se poslovica govori u Risnu.

misli potpuniti, ako se i ne izreče: od ove tri rane prva je bila najstrašnija, i sreća velika (t. j. *bješe*), što je bio gladan, te su creva ostala čitava. eman. 7., đe i nije pravi kraj, nego (t. j. *su*) pogubljeni listovi (govor je o nekakvoj knjizi). dan. (1826) 29., crkva je ružno sazidana, t. j. jednako u dužinu, pijevnice nijesu ni malo isturene, niti ima osobite proskomidije, a trapeza (t. j. *je*) vrlo daleko od dveri 34., ako da Bog, te što otme, dobro (t. j. *je*), rasprostranićemo zemlju našu. 73., istina (t. j. *je*), da može svuda roditi i šenica. dan. (1827) 103., istina (t. j. *je*), da će ona propasti. 140., kamo ti (t. j. *je*) žena? 140., kamo ti (t. j. *je*) vojska? dan. (1828) 180., neka radi s njima, kako mu (t. j. *je*) drago. 211., stanu ga pitati, od kuda (t. j. *su*) mu ti topovi? dan. (1834) 36., kad bude drugi dan u jutru, car (t. j. *je*) bolestan, boli ga glava. 93., da sude i uređuju, kako im drago mil.-obr. 8., šteta (t. j. *je*), što on poznaje samo današnji jezik. pisma 48., kamo sreća (t. j. *je*), da svi ovako pišu. kovčež. 114., a kad dođe Isus, nađe ga (Lazara), a on (t. j. *je*) već četiri dana u grobu. jov. 11.17., svaka voda s potočići jaka (t. j. *je*) posl. 276., svaka krava noćom crna 276., ako dođe, dobro (t. j. *je*), ako ne dođe, nikom ništa (t. j. *nije*). rječn. (1852) kod **нико**., ako reče djevojka, da je sila, onda (t. j. *je*) zlo po otmičare. kod **отмица**., Rodofinik zapita Germana, otkud (t. j. *je*) Petar s njime. prav.-sov. 76., pa da se barem znao mojijem poslom pomoći, nikom ništa (t. j. *ne bi bilo*). drž.-izd. III. 34., bolje (t. j. *je*), da si taki, i bolje (t. j. *je*), da si među ljudima. prip. 68., jedan put iziđe na njivu, da obiđe žito, a žito (t. j. *je*) lepo, ne može lepše biti. 99., viknu mater, da im donese jesti, ali u kući nigde nikoga (t. j. *nije*). 175., ljepši (t. j. *je*) Ivan od svake đevojke. pjes. II. 594., žao (t. j. *je*) kralju Jakšića Todora. 595., u te reči majstore Manojlo (t. j. *bješe*), a vrata se otvoriše sama. III. 327., uzeću te sebi za ljubljenje, moja ljuba tebe robinjica (t. j. *bit će*) 381., ni u jednog ni puške ni noža (t. j. *nije*). IV. 103. — Oblik *je* izostavljen je, kad velimo: *slabo tko* (na pr. slabo ko sadi vinograde. dan. (1827) 104), *slabo kad*, *malo gdje* i t. d. Ispor. još: slabo se u kojoj kući zadržava. kovčež. 43.

403. a) Primjeri za izostavljanje glagola pod *2* (v. §. 401*b*): bilo je naređeno, da svaki prosti vojnik ponese po deset pruta i po dva prošca, a starešine napred bez prošća i bez pruća (t. j. da idu). mil.-obr. 104., **па се обрне к вратима, а лонац и млијеко за њом по земљи** (t. j. *poleti*). posl. 134., **Петронције узме пушку на рамо, па управо на Бранкe** (t. j. *pođe*) 240., nađem na ćepenku poveliku gomilu starijeh knjiga i s radošću pohitam, da ih pregledam; kad tamo (t. j. *dođem*), ali srpske nema ni jedne, nego sve njemačke i latinske. prav.-sov. 79., primivši potrebna pisma otidu odande u Poreč, ali kad tamo

(t. j. *dođoše*), šta da vide i čuju! 35., danas sjutra, dok i smrt za vrat (t. j. *dođe*). posl. 52., krsti vuka, a vuk u goru (t. j. *bježi*) 161. onda je (kobilu) on zaulari i uzjaše pa kući (t. j. *ode*), a ždrebe uz kobilu (t. j. *trčaše*). prip. 29., a ona se odmah seti i brizne plakati pa njemu oko vrata (t. j. *pade*). 36., stane raspitivati, kome treba pastir; građani mu kažu, da treba caru; onda on upravo k caru (t. j. *pođe*). 57., on joj zahvali pa pođe kući; kad tamo (t. j. *dođe*), a to već došla i druga dva brata. 77., dâ kćer onome bratu najmlađemu, pa odmah u crkvu (t. j. *odu*) te se venčaju. 102., kade svanu i ogrija sunce, i kaduna na Kunar-planinu (t. j. *dođe*), pa odsjede debela đogata. pjes. III. 202., taman hajduk u goru zelenu (t. j. *dođe*), Turčin trže pušku kuburliju, te on gađa Daničića Vida. 443. — U narodnijem pjesmama mnogi se stihovi počinju s riječma *u to doba* i iza njih je izostavljen glagol *doći;* na pr. u to doba (t. j. *dođe*) čelebija Imbro šetajući uz rosne livade, pa joj Imbro Božju pomoć zvaše. pjes. I. 472., u to doba junak pred tamnicu. II. 97., u to doba Todor u dvorove, od gospođe čašu privatio. 99., u to doba Hrnjičin Alile. III. 243., u to doba pod bijelu kulu (t. j. *dođoše*). 250., 292., u to doba Jovo i svatovi (t. j. *dođoše*). 492., u to doba junak u ćeliju. IV. 105.

b) Primjeri za izostavljanje glagola pod *3* (v. §. 401*b*): Turčin potegne iz pištolja te njega posred čela (t. j. *pogodi*), pa onda pobegne. mil.-obr. 77., srpski konjici prolete kroz pešake upravo na šanac, pa iz kubura odozgo preko šanca sve na Turke (t. j. *stanu gađati*).... i gdekoji stanu preskakati unutra. 115., он (Турчин) не знајући, да je Србин пијан, сврне лулу па њега камишем преко леђа (t. j. *udari*), а Србин њега држалицом иза врата једном па и другом (t. j. *udari*). posl. 199., ali mu je i to bilo zaludu, jer i na putu, kako bi sklopio oči, odmah mòra na nj (t. j. *napala bi*). riječn. (1852) kod мора., Kara-Đorđije uzme stolicu, pa i velikoga vilaetskoga sudiju i popečitelja inostranijeh poslova sve njome (t. j. *stane tući*), dokle je svu o njih nije izlomio. prav.-sov. 49., uzme očin handžar te njime sama sebe usred srca (t. j. *udari*, probode). prip. 145., a petao mu odgovori: u mene ima sto žena, pa ih svabim sve na jedno zrno proje, a kad one dođu, ja ga proždérem; ako li se koja stane srditi, ja je odmah kljunom (t. j. *udarim*, ukljunem). 18.

404. a) Primjeri za izostavljanje glagola pod *4* (v. §. 401*b*): srpski konjici prolete kroz pešake upravo na šanac, pa iz kubura odozgo preko šanca sve na Turke (t. j. stanu gađati), a pešaci za njima s vašinom, te rukama za šanac (t. j. *stanu hvatati*), i gdekoji stanu preskakati unutra. mil.-obr. 115., kad donesu pred dijete ugljevlje i dukate, a ono odmah rukama za dukate (t. j. *maši se*), a ugljevlju n. mukaet. riječn. (1852) kod Цариград., u tom se on trgne iza sna pa ru-

kama za lice (t. j. *maši se*) drž.-izd. III. 433., od zrna u jedan put postane mačak pa vrapca za vrat (t. j. *zgrabi*). prip. 49., kad vrabac to sve iskaže, carev ga sin odmah za vrat (t. j. *zgrabi*) te udavi. prip. 62., ne šće momče vodu ni gledati, neg' đevojku za bijelu ruku (t. j. *uhvati*) pjes. I. 416., ne će Tale vina ni da gleda, no đevojku za bijelu ruku. III 267.

b) Primjeri za izostavljanje glagola pod *5*: kad srpski poslanici dođu u Carigrad i predadu Turcima svoju molbu, Turci se upropaste videvši, šta raja ište, pa stanu psovati i vikati.... pa onda nji svu trojicu pod stražu (t. j. *metnu*). dan. (1834) 39., ukopaše jedno do drugoga, kroz zemlju im ruke sastaviše, a u ruke zelene jabuke (t. j. *metnuše*). pjes. I. 240., načini mi sanduk od šimšira, nàkiti mi cvećem svakojakim, nosioce (t. j. *pòstavi*) momke neženjene. 250., on ogrće kolastu azdiju, pod azdiju (t. j. *meće*) sedefli tamburu. 253., pa obuče ruho kaluđersko, pusti crnu bradu do pojasa, a na glavu (t. j. *metnu*) kapu kamilavku. II. 370., pa on sjede u zelenu travu, a đevojci u krioce glavu (t. j. *metnu*). III. 126., pa obuče toke pozlaćene, opasa se mukadem-pojasom, a za pojas dvije puške male (t. j. *metnu*). 350., veće skide gospodsko od'jelo, a obuče prosjačke haljine, pa na rame torbu i tojagu (t. j. *metnu*). 414.

c) Primjeri za izostavljanje glagola pod *6*: kad mu ja odgovorim, da se i to tako govori i pjeva, on više ni riječi (t. j. *ne reče*), nego nastavi dalje čitati. pisma 36., dok te ljubi (t. j. *govori*): »uzeću te, dušo«, kad obljubi (t. j. *govori*): »čekaj do jeseni«. pjes. I. 389

d) Primjeri za izostavljanje glagola pod *7*: pripovijeda se, da je car Dukljan pod Vezirovijem mostom svezan u sindžir, koji jednako glođe, i u oči Božića taman (t. j. *hoće*) da ga preglođe i svijet da uždi, a Ciganin svaki po jednom udari maljem i pritvrde. riječn. (1852) kod Дукљан., ko popa, ko popadiju (t. j. *voli*). posl. 151.

e) Primjeri za izostavljanje glagola pod *8*: vrana o bunjištu, a soko o mesu (t. j. *žive*), pa oboje na Đurđev dan izlete. posl. 39., kako kum (t. j. *dâ*) prase, ti odmah vreću (t. j. *dâj*). 126., kome Bog, onom i svi sveci (t. j. *daju* ili *pomažu*). 146., na se vrzi đuzel odijelo, pregrni se čohom pazarlijom, a u ruke (t. j. *uzmi*) od zlata jabuke, pod pazuho bocu trusovine. pjes. II. 612., **четврти (калуђер) узме чинију с чорбом, па по њима свој тројици** (t. j. *polije*) **говорећи: излија сја на вас благодат божија.** posl. 32., kod tolike krađe pa na Božić bez mesa (t. j. *ostadoh* ili *ostade*). 137., Međedović raspali buzdovanom Brka u glavu, a Brko prstom na ono mjesto (t. j. *pokaže*) govoreći đevojci: eto ovđe me nešto ujede. prip. 5.

405. a) Kašto se izostavljaju po dva glagola jedan iza drugoga; na pr. ako im ne mogbudemo ništa učiniti, a mi ćemo noć

na glavu (t. j. *uzeti*), pa u planinu (t j. *uteći*) dan. (1826) 76., a što si lud te nosiš tu alu? nogama uvreten (t. j. *skòči*) te njega o kamen (t. j. *báci*), pa hajde za mnom (ovo govori konj konju). prip. 32. Kašto opet stoji riječca *te* samo onako, t. j. gdje nijesu izostavljena dva glagola, već jedan; na pr. kad uzme car dijete u ruke, a ono njemu odmah rukama te za bradu (t. j. *maši se*). riječn. (1852) kod Цариград., izvadi iz marame onu lisičju dlaku i protre je, a lisica u jedan put te preda nj (t. j. *iziđe*). prip. 31. — Kašto se ne zna ili je teško reći, koji je glagol upravo izostavljen; na pr. sad još nekolike vrste iz srpske istorije Đorđija Brankovića (t. j. *da navedem*, ili što slično). riječn. (1818) IV., a on *ni pet ni devet*, nego zapali dan. (1828) 192., Rusi su najprije okrenuli slavenski jezik po svome narječiju; po tom su se opet počeli od njega odvajati pišući iznajprije gotovo više slavenski nego ruski; no *kako koju godinu u napredak*, sve su se više približavali k narodnome jeziku. pisma 90., koji bi, *ako ništa više,* barem dodao rječnik od riječi, kojijeh nema u ruskom jeziku. drž.-izd. III. 77. — Ovdje se može spomenuti riječ *bògme* (t. j. Bog me), gdje se također ne zna, koji je upravo glagol izostavljen.

b) Vrlo se rado izostavlja glagol u uzvicima, a to traži sama narav uzvika, koji hoće da je što kraći, da se što prije drugome priopći što treba da zna. Tako na pr. vičemo: *vatra! pomoć!* govorimo: *s Bogom! dobar dan! hvala! na noge! žalosna mu majka!* Tako je i ovo: lakše, sinko! pjes. II. 443., ne naprijed, Vuksane vojvoda! IV. 23., zdrav Milošu, moja vjerna slugo! II. 205., zdrav junače, delijo neznana! 423., na čast mu laž! posl. 192., Budala! nesretnjik! prodao svoju ženu! predao je drugome! dan. (1827) 141.

Sročnost (kongruencija).

406. a) Često i prečesto u jeziku nema nikakve sumnje, u kojem će licu, rodu i broju stajati koja riječ, jer se samo na jedan način može ona složiti s riječju, na koju se preteže. Tako na pr. u rečenici: *ljudi govore* ne može glagol stajati ni u prvom ni u drugom licu, ni u jednini, već samo u trećem licu množine; u rečenici *sunce je sjajno* ne može pridjev biti ni u muškom ni u ženskom rodu ni u množini, već samo u srednjemu jednine i t. d. O takvijem slučajevima ne treba u ovoj glavi govoriti. U njoj će se govoriti o osobitijem pravilima za lice ili broj ili rod riječî, za koje može nastati sumnja, kako se imaju među sobom složiti. — Za slučajeve, kad su subjekti različnijeh lica, imamo ove primjere sročnosti:

b) Za subjekt služi prvo i drugo lice: nemoj, da se *svađamo* ja i ti. *D.* 1.mojs. 13.8., kad ja i ti zajedno *jahasmo.* 4car. 9.25. Osobit je ovaj primjer: ja i vas dva *to su* trojica. prav.-sov. 53. (Vidi slične ovome primjere u §. 423*a*).

c) Subjekt je prvoga i trećeg lica: ni mi ni ti *nijesmo kadri* mira načiniti. dan. (1828) 161., da *smo* ja i g. Ranke *zaslužili* na-

gradu od naroda srpskoga. laži i op. 26., ja i g. Lazić *složni smo* u tome. pisma 34., otac tvoj i ja sa strahom *tražasmo* te. luk. 2.48., ja i Jugović *ostanemo* u kući sami. prav.-sov. 79., edali *ćemo* doći ja i mati tvoja i braća tvoja? *D.* 1mojs. 37.10., *jesmo* li ja i moja knjiga tome *krivi*. odbrana 2., ja i moj narod *jesmo* bezbožnici. 2mojs. 9.27., da *izginemo* ovdje i mi i stoka naša. 4mojs. 20.4., a ja i moja braća i momci moji i stražari, što idu za mnom, *ne ćemo* svlačiti haljine. nem. 4.23., što bi za dan na vojski dobio, za noć *bismo* ja i on *popili*. (ovo govori žena). pjes. I. 444.

d) Subjekt je drugoga i trećeg lica: pa *ćeš* ti i starješine Izrailjske otići caru i reći *ćete* mu. *D.* 2mojs. 3.18., a ti i sluge tvoje znam da se *ne ćete* bojati. 2mojs. 9.30., idi, pa onda *dođi* ti i Aron s tobom. 2mojs. 19.24., za to ti i sva družina tvoja *skupiste* se. 4mojs. 16.11., a ti *ćeš* i sinovi tvoji služiti. 4mojs. 18.2., a ti i sinovi tvoji s tobom *vršite* svešteničku službu. 4mojs. 18.7., *sazovite* zbor ti i Aron brat tvoj. 4mojs. 20.8., ako se vi i sinovi vaši *odvratite* od mene. 3car. 9.6., da se ti i Judejci *mislite* odmetnuti. nem. 6.6., ti i dom oca tvojega poginut *ćete*. jest. 4.14. — U svim ovim primjerima stoji evo glagol u 2. licu, ali može stajati i u 3., ako je na prvom mjestu subjekt toga lica i glagol njemu bliže stoji, na pr. da ne *izginu* i oni i vi. *D.* 4mojs. 18.3., a tako bi se za cijelo moglo reći i: u kući *ostane* Jugović i ja.

e) Osobiti su ovi primjeri: jednoć *pođemo* nas desetak u Dubrovnik. prip. 7., gdje subjekt stoji upravo u 3. licu, ali »nas desetak« po smislu je prvo lice, za to je i glagol metnut u nj, — to niti je on željeo niti *smo* i jedan od nas *mogli* misliti, da je nužno. drž.-izd. III. 120. Govoreći tu Vuk o sebi i o S. Milutinoviću upotrebio je 1. lice množ., premda bi riječi »i jedan od nas« prije iskale 3. lice jedn., ali pišući Vuk te riječi bilo mu je na umu »mi i jedan«, pa je glagol složio ne po onome, što je napisao, već po onome, što je mislio.

407. a) Imenice kao *sluga*, *starješina*, *vojvoda* i slične po svojem su obliku ženskoga, a po značenju muškoga roda. Glavno je pravilo za njih, da se stojeći u jednini uzimaju kao muškoga, a u množini kao ženskoga roda, ali ima još drugijeh pravila, koja to glavno ograničuju. — U narodnijem se pjesmama pomenute i slične riječi i u jednini slažu kao imenice ženskoga roda; na pr. a nu hodi, *moja vjerna* slugo. pjes. II. 62., skidaj ruho, *neznana* katano. 67., a sluga im *jedna* vino služi. 263., al' besedi vojvoda *Sibinjska*. 485. Vuk u svojoj prozi slaže ovako samo neke riječi; na pr. ili je ovaj čovek varalica ili je *najveća* budala na svijetu. dan. (1827) 133., stanu govoriti, da se Ćurčija poplašio od Turaka ili da je *turska* uvoda. dan.

(1828) 181., učitelj, koji je bio *zdrava* i *jaka* ljudina. 239., da je knez Petar bio *turska* uvoda. mil.-obr. 91., da taj Pavlučij nije pravi ruski poslanik, nego da je *francuska* ili *austrijska* uvoda. prav.-sov. 19. Za riječ *budala* još ćemo zapamtiti, da je Vuk u dan. (1834) 87. uzima i u muškom i u ženskom rodu; tamo se za isto (muško) čeljade veli: izvedu *nekaku* budalu, - *njiov* budala, — *rimskoga* budalu. Ispor. u Daničića: to je *bila najgora* varalica (govor je o vojvodi Hrvoju). istor. 158.

b) Ima ovakovijeh riječi, koje su značenjem svojim i muškoga i ženskog roda; kad su muškoga, onda se i slažu kao takve riječi; na pr. koji bi igda *ovakom* ludi, kao što sam ja, dao drugu ženu. dan. (1827) 141., *ovaj* laža kaza još za života. mat. 27.63., pripovijedaju. da je *nekakav* laža odgovorio. riječn. (1852) kod лагала., *rekao* polaža, kad je laža *kazao* za nekoga, da umije knjigu. kod нeбoрe. to je kurva za savjet *primio*. pjes. I. 568., kad *moj* dika polazi menika, — kad *moj* dika ide od meneka. 640.

c) Gdjekoje riječi samo u prenesenom značenju mogu značiti mušku čeljad, a kako se u tom slučaju slažu, to se vidi iz ovijeh primjera: što hoće *ovaj* besposlica? d. ap. 17.18., idi, besposlico *jedna!* riječn. (1852) kod беспослица za potvrdu značenja: der Müssiggänger., mušterija *svaki* traži i želi imati nješto. pisma 42., našlji mi *kakva* mušteriju, da prodam svinje. riječn. (1852) kod наслати., idi kukavico *jedna*! riječn. (1852) kod кукавица za potvrdu značenja: ein elender Mensch., *najgora* rđa može ubiti najboljega junaka. riječn. (1852) kod Марко Краљевић., rđo *jedna!* kod рђа s prijevodom: du Nichtswürdiger.

d) Imenice *sluga*, *starješina*, *vojvoda* i dr. slažu se u množini kao imenice ženskoga roda. Primjeri: reče, da su one paše *bile lude*. *koje* su pred njim *ustajale*. pjes. (1824) XLIX., starešine *sve* osim Miloša Obrenovića, *koje* se dese oko Dunava, prebegnu u Srem i u Banat. a *koje* se zateku unutra u zemlji, *one* se Turcima ispredadu. mil.-obr. 42., iz Nemačke navale vojvode i *različne druge* poglavice *srpske, koje* za Kara-Đorđijem nisu *tele* da idu u Besarabiju. nego *ostale* po Sremu. 86., gde svi ljudi pamte, kad su *njiove* starešine *bile onake*, kao i one danas što su. 173., raspiše po svim okolinama, da mu dođu *sve* spaije, *koje* imaju sela u Srbiji. dan. (1828) 137., Srbi odgovore, da mira nema, dokle su god daije u životu, jer će *one*, makar đe *bile*, opet pokupiti vojsku i doći. 210., kakogod što su *ove naijske* poglavice *vikale* na Đorđija, da je ajduk, tako su ga paše u Bijogradu *držale* za arambašu. 218., koliko su *ostale* poglavice to njegovo starešinstvo *priznavale*. dan. (1834) 48., najveća su im gospoda vladike, *koje* su se do sad slabo *bojale* i cara. kovčež. 13., кад су *деције* коњо-

крадице у пољу *ухватиле* нечијега коња, један од њих каже. posl. 4., u Srbiji vladike se ništa nijesu *miješale* u upravljanje namastirsko.. rječn. (1852) kod намастир., i od toga je vremena ostalo, te su haračlije iz Zvornika *kupile* harače po Mačvi. kod Рађевина., čamdžije su na ovome kraju gotovo *bile postale* ono, što su na istočnoj strani *bile* krdžalije, samo su krdžalije *bile* sve konjici i vrlo su se lijepo *odijevale*, a čamdžije su *bile* pješaci i slabo su *marile* za lijepo odijelo. kod чамџија., dahije po selima pograde hanove i u njih namjeste subaše, koje su od seljaka *činile* šta su *htjele*. kod читлук., gdjekoje su čitluk-sahibije *imale* po selima svoje kuće, u koje su *izlazile* s porodicom ljeti na teferič, a *gdjekoje* i onako bez svojijeh kuća često su u selo *dolazile*, i svagda su ih seljaci morali hraniti; *gdjekoje* su najposlije *bile počele* svoje čifčije i biti i globljavati; čitluk-sahibije su svoje čifčije *čuvale* i koliko je koji mogao, *branile* od ostalijeh Turaka. kod читлук., ovo su i *same* vojvode *morale* činiti. prav.-sov. 10., *sve* su gotovo zanatlije *živjele* po selima. *D.* istor. 62., vojvode su *sudile* u vojsci i *zamjenjivale* samoga cara. 67., *državne* su se sudije *birale* na neko vrijeme i jedan put za svagda sa zakletvom *obećavale*, da će pravo suditi. 262, kako bi se starješine, *koje* svršuju tajne Hristove, *mogle* starati samo za molitvu. pisma 236., toga radi skupe se u crkvu sve vladike, *koje* se nalaze u glavnom mjestu. 246., pošto se sluge vrate i kažu, da ih nigde nisu *mogle* naći. prip. 33.

408. a) Pomenute se riječi slažu kao imenice muškoga roda, ali ono, što se s njima slaže, ne stoji u istoj rečenici: bilo je nekoliko veliki starešina, *koji* su po nekolike naije *posvajali*. mil.-obr. 11., kad spaije vide, da Miloš ne kte doći u Beograd, *oni* se *srditi* jedan dan izopijaju pa onako *pijani* opale iz pušaka. 147., ove sve bivše bijogradske baše otidu k Vidinu i odvedu sa sobom još mlogo prijatelja iz okolni mjesta, kud su *sjedili*. dan. (1828) 138., kad krdžalije prime ove novce, *oni* se podele na dvoje. dan. (1834) 26., našijem oficirima lakše se može oprostiti, jer su oni carske sluge, *koji* su danas ovdje, a sjutra Bog zna gdje. kovčež. 14., serdari su ondje sad pandurske starješine (kao buljubaše), *koji* tjeraju rđave ljude. 39, onda on odmah raspiše svijem starješinama, da ostave sve, što su gdje *zauzeli* i da se vrate na pređašnje granice. prav.-sov. 30., vojvode sve prime novu uredbu i zakunu se Kara-Đorđiju, da će mu biti *vjerni*. 51., nove sluge crkvene pristupaju k besmrtnoj trpezi, da bi *osjetili*, kako je Hristos od srca želio. *D.* pisma 244., za Dušana vidimo kefalije, *koji* su *sjedjeli* u gradovima, u njih je bio gradski sud, *oni* su čuvali putove. istor. 64. — Rijetko stoji ono, što se muškijem rodom kaže, u istoj rečenici: slušajući sudije ovo pripovijedanje nekoliko su se puta grootom *nasmijali*. dan. (1827) 127.

b) Nakon ovih do sad navedenih primjera nije čudo, što ima i takovih, gdje se riječi, o kojima je govor, u nizu više rečenica slažu iz početka kao imenice ženskoga, a poslije kao one muškoga roda: paše su tako *vjerne* svome caru, da su među njima vrlo *rijetki*, *koji* bi svoj život *branili* protiv carske volje i zapovijesti. dan. (1827) 85., jer su kolovođe bune iz početka narodu *kazivale*, da je Miloš s njima u dogovoru, a može biti, da su i *sami mislili* i jedan drugoga *varali*, da će Miloš s njima pristati. mil.-obr. 65., od pre su se i seoske starešine *zvale* knezovi seoski, no sad se *oni* zovu glavni kmetovi. 190., vladike s ovom uredbom ne budu *zadovoljne*, nego se stanu tužiti, jer su *oni* (svaki) po pređašnjem običaju *dobivali* malo manje od 30.000 groša. 200., poslije smrti Hadži-Mustaj-pašine u Biogradu su bile četiri velike dahije, *koje* su sav biogradski pašaluk između sebe *bile podijelile*, a *oni* su opet *imali* svaki svoje kaba-dahije. rječn. (1852) kod каба-дахија., kalajdžije su od prije u Srbiji *nosile* po selima rubu te *prodavale; gdjekoji* su *išli* na konjma i rubu *nosili* u bisagama, a *gdjekoji* su *išli* pješice. kod калаjџиja., krdžalije su *išle* na konjma i *svi* su *bili odjeveni* u svilu i kadifu. kod крџалиjа., i zanatlije su *spravljale* svoje šegrte, kojima su osim novijeh haljina *davali* i sav alat od svoga zanata. kod справа., *pređašnje glavne* starješine nijesu *nasrtale* na Kara-Đorđija, kao ni on što nije na njih, nego su *bili jednaki* kao drugovi. prav.-sov. 16., u Srbiji nahodimo trojake sudije: jedne sudije seoske, druge gradske, *koje* su *bile* i kefalije, a treće dvorske, *koje* su *sudile* svima, koji su se nahodili na carevu dvoru; *svi* su *oni bili* činovnici i *bili jednaki* između sebe. *D.* istor. 65., u gradu su se i na ostrvima dalmatinskim sudije *birale* između ljudi pouzdanijeh; stupajući u dužnost, *oni* se zaklinjaše, da će pravo suditi. 341., Isus posla dvije uhode .... i *oni* otidoše. is.-nav. 2.1.

c) Rijetko se pomenute riječi u istoj rečenici slažu kao imenice i muškoga i ženskog roda: često se srdio, što đekoje male vojvodice, *koje* su svoja vojvodstva manjom rabrošću *dobili*, imaju ime i čest, kao i on. dan (1826) 89., *sve* tri ove buljubaše sa svojijem pandurima *bili* su Hrišćani. rječn. (1852) predgov.

409. a) Riječi kao *momče*, *djevojče* i slične slažu se sad po gramatici (t. j. kao imenice srednjega roda), sad po smislu (dakle kao imenice muškoga ili ženskog roda). Primjeri za prvo slaganje: jedno momče iz naije Šabačke najviše smo za to držali u službi, što je vrlo lepo *znalo* uz gusle pevati. pjes. (1833) XLI., момчад наговоре и Грче, да се обрије, и будући да се *оно* мало прије *хвалило*, да се њихови јунаци, међу којима је *оно било*, суви брију, тако и *оно* каже берберину, да га не мије. posl. 188., kaže materi, kako se s devojčetom našao i šta mu je (t. j. djevojče) *kazalo*. prip. 83., од једнога

момчета из Баица (на Цетињу) чуо сам .... но *оно* ми није *знало* казати, шта је то. pjes. I. 152., tu se nađe tursko momče mlado, *ono* ide paši na divana. 598., no to Ture ni slušati ne će, već je baca za se na konjica, tri puta je *opasalo* pasom, a četvrtom od sablje kajasom. 603. — Primjeri za drugo slaganje: kad ovo Ciganče u carevu dvoru odraste i kao carević stane s gospodom ići po lovu, često je u šumi *govorio*. rječn. (1852) kod гребениште., momče kad to čuje, stane plakati i moliti se, da *on* to ne može učiniti. prip. 82., devojče pristane za njim i stane ga moliti, da *joj* kaže. 83., ufatiše ono momče mlado, što je njima bostanj *pogazio*. pjes. I. 398., ode Ture svome belom dvoru, pak usede doru debeloga, pak *on* pliva na tijo Dunavo, *naplivao* i *preplivao* ga, *uvatio* Varadinku Maru. 598., Tursko momče za Boga ne prima, već je metnu za se na konjica, tri puta je pasom *pripasao*, a četvrti od sablje kajasom. 599.

b) Ovdje je najzgodnije mjesto za imenice na *lo* (v. §. 347*d*), koje su po obliku srednjega, a po značenju muškoga roda. One se tako dvojako i slažu; na pr. prikucalo (t. j. pošljednji u kolu), gdje s' *ostalo* (iz nar. pjesme u) rječn. (1852) kod прикуцало, *slab* sam pâmtilo. kod памтило., *šetao* je sirzbijalo. kod сирзбијало (iz nar. pjesme). Ispor. spremo za *dizala*. kod дизало (iz nar. posl.), gdje se dakle imenica *dizalo* sklanja kao riječ muškoga roda.

410. a) Zbirne imenice *braća*, *gospoda*, *vlastela* po gramatici su i brojem i rodom različne od onoga, što po smislu znače; po gramatici su to riječi ženskoga roda u jednini, a po smislu su muškoga roda u množini. Ovamo ide i riječ *djeca*. Pridjev uz te riječi stoji u ženskom rodu jednine od pamtivijeka, na pr. *moja* braća, *mala* djeca; glagol gotovo svagda stoji u množini, na pr. braća *govore*, djeca *pjevaju*, sasma rijetko u jednini, na pr. neki od braće, koja *bješe* u Jopi, pođoše s njim. d. ap. 10.23., i današnji Hrvati imaju svoju gospodu, koja se od naroda prostoga vrlo *razlikuje*. kovčež. 12., u Grblju tako zovu Latine i gospodu, koja *je* u carskoj službi. rječn. (1852) kod царевић., koje *je* birala sva vlastela. *D.* istor. 340.

b) Pridjevne riječi[1]) ako su u predikatu, stoje s pomenutijem imenicama također u jednini, na pr. braća su *zdrava*, djeca su *zaspala*. Iz ova se dva primjera vidi, da glagolski dio predikata (*su*) stoji u množini, a pridjevni dio *(zdrava, zaspala)* u jednini. Tu dakle imamo sintaktičku smjesu. Potvrde su tome: i ova *su* mi gospoda uvažavajući ovu dragocenu narodnost svoju *slala* pesama. pjes. (1833) XXXIII., u knjigama one braće naše, *koja su pisala* glagolitskijem slovima. pisma 22., nemoj, da učiniš, kao što *su* naša braća *učinila*. prip. 111., uze sebi dio svoje očevine nasuprot starijoj braći, *koja*

[1]) t. j. pridjevi i pravi i glagolski.

braniše prava porodična. *D.* istor. 6., doista *su* dubrovačka vlastela *ljubila* italijanski jezik 331., kad se moli za sve pravoslavne oce i braću, *koja su* prije *preminula* i leže ovdje. pisma 17.

c) Pridjevne riječi stoje u množini u muškom obliku; ponajviše biva to u drugoj rečenici, a ne u kojoj stoje one imenice. Primjeri: *mnogi* su od prve gospode naše *pitali* za ono pismo. laži i op. 22., i tako gospoda ta, koja misle i govore, da u pisanju riječi ne treba paziti na izgovor, nego na korijen, valjalo bi najprije da postave pravila i *sami* da ih se drže. pisma 28., u Dubrovniku prva gospoda bila su vlastela; ne samo što su se *oni* (t. j. vlastela) i pravima i gospostvom vrlo *razlikovali* od svega naroda . . . . kovčež. 11., i *oni* od gospode naše, *koji* su narod *ljubili* i *željeli* mu dobro činiti, ponajviše nijesu *znali*, kako će, nego *su radili* protiv svoje želje. 15., djeca po selima obično ne oblače gaća do 6 do 7 godina (dok ih ne mogu *sami* driješiti i svezati). riječn. (1852) kod rаће., od turske gospode, *koji su bili počeli* piti rakiju, *oni* su pred ručak i pred večeru svagda *pili*. kod мезе., onda mu braća počnu zlobiti, što *oni* nisu *mogli* jabuke sačuvati, a on je sačuva. prip. 19., onda starija braća otidu, kuda su *znali*. 79., da su braća svaki na svome dijelu. a pod starijim bratom *držali* Srbiju za zajedničku državu. *D.* istor. 6., vidjeli smo, da je i djeci svojoj ostavio zavjet, da budu *vjerni* sultanu. 182., Josif dakle pozna braću svoju, ali *oni* (t. j. braća) njega ne poznaše. 1mojs. 42.8.

d) Osamljeni su ovi primjeri: za to je velika hvala onoj gospodi, *koja* su oglase moje *razašiljali*. prav.-sov. predgovor., i gospoda *otišla* u crkvu i Božju su službu *ostajali*. pjes. II. 503.

411. a) Imenice *čeljad*, *momčad* i slične također nijesu istoga roda i broja po smislu, kojega su po obliku. Kašto im glagol stoji u jednini: sva čeljad njezina *ima* po dvoje haljine. *D.* priče sol. 31.21. Iz Vukovijeh djela nema ovakoga primjera ni jednog: ali ispor. ne mogući svoj čeljadi pomoći i izbaviti *je* od ropstva. mil.-obr. 61.

b) Glagol stoji u množini: poslije *stanu* momčad pjevati. pjes. (1824) XXVII., budući da se ova buna kod njegove kuće počela i njegova je čeljad ropstvom *platiše*, za to se ona nazove buna Adži-Prodanova. mil.-obr. 67., od чељади, koja *нијесу* оданде родом. pjes. I. str. VI., mlada momčad u šali između sebe *napijaju* još smješnije. kovčež. 127., ђе у кући има свега доста, онђе чељад мање *једу*. posl. 121., momčad ona, što *igraju* i *pjevaju*, zovu se koleđani. riječn. (1852) kod коледа., *umiru* mnoga čeljad. kod упадак., u tom je nesretan, što mu se čeljad nikad ne *mogu* da *nasite*: *izjedu* na jedan obrok pun kazan jela, pa *im* je i to još malo. prip. 96., kruh baci onijem zvje-

radma, da te ne *izjedu*. 117., čobančad kad *nađu* zovu, *odseku* jedan prut i od njega *načine* sviralu. 191. Ispor. nego mu negde u zbegu nađu čeljad te *ji* povataju i dovedu. mil.-obr. 60.

c) Pridjevne riječi u predikatu stoje ponajviše u ženskom rodu jednine: da bi se momčad naša iz Srbije, koja znadu čitati i pisati, za tri godine *mogla* toliko naučiti. laži i op. 8., od prije *su išla* momčad u oči Božića od kuće do kuće te *pjevala* pjesme od kolede. rječn. (1852) kod **коледа**., mlada *su* momčad vrlo rado *išla* u otmicu. kod **отмица**., u veliku su školu primali samo momčad, koja *su* već *znala* čatiti i po malo pisati, pa *su* ondje *učila* istoriju sviju naroda. kod **школа**., s dvoje troje čeljadi, koja *su* nas *posluživala*, ostanemo u kući. prav.-sov. 79., da je L. Mušicki u Karlovcima pitao za narodne pjesme nas momčad iz Srbije, koja *smo* se onda *nalazila* ondje, to je istina. drž-izd. III. 66., od toga časa ne mogoše čeljad ni polak jesti, koliko *su* donde *jela*. prip. 98.

d) Rjeđe stoje pridjevne riječi u muškom rodu množine: mlada su momčad vrlo rado išla u otmicu i često su *nudili* jedan drugoga: ajde more, da ti otmemo djevojku ...... djevojke otimaju ponajviše momčad, koja nemaju roditelja, ili ako ih imaju, a *oni* ih ne slušaju. rječn. (1852) kod **отмица**., mlada momčad želeći, da se pokažu protiv Turaka junaci, kao što su *slušali* da se pripovijeda za *njihove* stare, odmah spopadnu oružje pa potrče na Grahovo. pjes. IV. 459.

e) Ovdje se mogu dodati primjeri za riječ *burad*, koja je neživa značenja: da se k mostu *primaku* burad. eman. 26., s pomoću kojih se burad na kola *tovare* i s kola *skidaju*. rječn. (1852) kod **палије**., tu se burad *opravljaju*. prip. 101.

f) Napokon neka stoji ovdje primjer za slaganje zbirne imenice *ženskinje:* dok muškarci ovako igraju i pjevaju, ženskinje *objeduje*, pa onda opet *uhvate* i *one* kolo te igrajući *pjevaju*. kovčež. 86.

412. a) Riječi *dvojica, obojica, trojica* i t. d. imaju glagol uza se gotovo svagda u množini; na pr. desetorica braće Josifove *otidoše*, da *kupe* žita. *D.* 1mojs. 42.3., *prijeđoše* obojica suhim. 4car. 2.8.; sasma je rijetka jednina: blago pripadne sinovima, kojih *bijaše* trojica. *D.* istor. 112., *bilo* ih *je* isprva dvojica, a poslije petorica. 341. — Pridjevne se riječi s pomenutijem imenicama slažu sad u jednini ženskoga roda, sad u množini muškoga. Potvrde za prvo slaganje: ako su i *bila* tu dvojica od najvećijeh njegovijeh protivnika, Milenko i Vuica. prav.-sov. 19., ostala trojica jamačno su *imala* mnogo manje. 58., jedan bi (brat) ostao kod kruške, a druga dvojica *išla* bi na nadnicu. prip. 99., na dva pisma god. 1377. *potpisana* su obojica. *D.* istor. 86., ako bi obojica *umrla*. 176., vidimo, gdje se dvojica zaklinju

mjesto druge dvojice, *koja* su *stavljena* među svjedocima. 286., jedva se čuje tihi bahat od trojice, *koja* se kad kad ustave. pisma 66.

b) Potvrde za drugo slaganje: budući da su nji dvojica *bili* pobratimi i *zadali* jedan drugom veru, da se ne izdadu. mil.-obr. 74., Đorđije mu (Teodosiju) naiju kragujevačku, u kojoj su iznajprije obojica *zapovijedali*, uzme svu pod svoju vlast. dan. (1828) 217., onda otac reče sinu: mi smo obojica svakojako *jahali* na magarcu. 236., vi ste obojica tako *lepi* i *pošteni* i mome srcu *mili*, da ne znam, koga bi od vas izabrala. dan. (1829) 32., prva dvojica *kazivali* su mi, da su nešto skupili. pjes. (1833) XXXIV., prvi su senatori *bili* ona trojica što su *bili* u Rusiji, to jest prota Nenadović i Jovan Protić i Boža Grujović. dan. (1834) 50., ovijem bi nas osobito mogao obradovati g. Nikanor Gruić ili g. Adam Dragosavljević, *koji* su obojica rođeni Baranjci. pisma 87., dvojica bijahu *dužni*. luk. 7.41., како су двојица *сјели* да вечерају. posl. 154., drugi kazuju, da mu se (Marku Kraljeviću) zaglibio Šarac u nekakoj bari i da su ondje obojica *propali*. rječn. (1852) kod **Марко Краљевић**., od ovijeh 12 sovjetnika za četvoricu može se reći, da su znali knjigu. prav.-sov. 8., kad su ova četvorica *hvatani*. 21., tako se braća umire i starija dvojica otidu kuda su *znali*. prip. 78., obojica su *živjeli* u prvoj polovini XIII. vijeka. *D.* istor. 63., tako su *krivi* obojica, i Stefan i Đurađ. 114., kao što smo se *zakleli* obojica. 1 car. 20. 42.

c) Oba su ova načina pomiješana, te u jednoj rečenici dolazi jedan, u drugoj drugi: sumnjam, dali bi se među našijem književnicima *mogla* naći trojica, *koji* bi to *znali*. pisma 57., samo trojica *bila* su na skupštini, kojima nije povoljna bila ova uredba: Luka Lazarević, Vuica Vulićević i Miloš Obrenović; ali što su njih trojica *mogli* činiti protiv onolike množine? nijesu *smjeli* ni progovoriti. prav.-sov. 51., što su na Tavoru *bila* dvojica, *koji* su Boga *gledali*, Mojsije i Ilija. *D.* pisma 325.

413. a) Brojevi *dvoje*, *oboje* imaju uza se glagol češće u množini nego u jednini. Primjeri za množinu: onda se oboje (t. j. muž i žena) *uzmu* za ruke i s bedena *skoče* u Moravu. pjes. (1824) XVI., Sava do Bijograda teče od zapada k sjeveroistoku, a Dunavo od sjevera k jugu; sastavši se pak pod samim zidovima bijogradskim *okreću* se oboje pod imenom Dunava ispod Bijograda k jugoistoku. dan. (1827) 41., vrana o bunjištu, a soko o mesu, pa oboje na Đurđev dan *izlete*. posl. 39., đe se dvoje *valjaju*, trećemu se *nadaju*. 76., oboje (t. j. momak i djevojka) *криве* проводаџију. 263., posle nekoliko dana *venčaju* se njih dvoje (t. j. momak i djevojka). prip. 24., (carev sin) nađe svoju ljubu, i oboje se vrlo *obraduju*, kad se sastanu. 26., što *govore* dvoje mladenaca. pjes. I. 608., pa *zaspaše* đece obadvoje III.

105., negda je Dubrovnik zajedno s ostalom Dalmacijom priznavao vlast vizantijsku; ali u IX. vijeku oboje *otpadoše* od Vizantije i *pođoše* za samostalnošću. *D.* istor. 230., neka se *pogube* oboje (t. j. čovjek i žena) 5mojs. 22.22. — Primjeri za jedninu: neka *raste* oboje (t. j. kukolj i pšenica) zajedno do žetve. mat. 13.30., đe dvoje *govori*, tu je treći kost u grlu, — đe dvoje *diše*, treće se piše. posl. 73., jer *je* oboje gad pred Gospodom. *D.* 5mojs. 23.18.

b) Pridjevne riječi u predikatu stoje uz rečene brojeve obično u množini muškoga roda: a bijahu oboje *pravedni* pred Gospodom (misli se: Zarija i Jelisaveta). luk. 1.6., i bi uhvaćena zvijer i s njom lažni prorok . . . . . *živi biše bačeni* oboje u jezero. otkr. 19.20, кад се састану муж и жена обоје *неваљали*. posl. 275., tako su se njih dvoje (t. j. momak i djevojka) *grlili* i *ljubili* do posle ponoći. prip. 19., oboje (t. j. momak i djevojka) *mrtvi* na zemlju padoše. 142., dvoje su se *zamilili mladi:* Omer momče, Merima devojka. pjes. I. 244. Ali ispor.: dvoje mi se *drago milovalo:* Jovo momče i Mara djevojka 266., ne bi ga *nadlajalo* devetero pasa. posl. 193., što smo sinoć dvoje *besjedili.* 609., a bjehu oboje *goli*, Adam i žena mu.*D.* 1mojs. 2.25., oboje (t. j. momak i devojka) da bi *mogli* lakše dijeliti. pisma 216. — Još ćemo upamtiti, da u narodnijem pjesmama nalazimo: *dvoje djece ludo* (kao nominativ ili akuzativ), na pr. II. 176., 499., III. 414., IV. 365. mjesto *dvoje djece lude*, koje više odgovara logici.

414. a) Uz brojeve *dva*, *oba*, *tri*, *četiri* glagol stoji gotovo svagda u množini, veoma rijetko u jednini; na pr. evo *ima* četiri godine. pjes. II. 173., četiri reda *ima* i među arhijerejima. *D.* pisma 237.

b) Pridjevne riječi u predikatu ili u drugoj rečenici stoje u dvojini: od prve žene *ostala* su mu dva sina kapetana. dan. (1829) 16., i ona su druga tri gospodina *govorila* koješta. pisma. 29., iz Njemačke *bila* su *došla* tri učena Srbina. prav.-sov. 7., Petar je Dobrinjac imao dva sina, *koja* su oba *umrla.* 77., tu su valjada i moja dva brata *propala.* prip. 55., kad tamo, a to već *došla* i druga dva brata. 77., a veli im Šuičkinja Mara: oba mlada, oba meni draga, oba lipa, *živa* majci *bila!* pjes. I. 557., da su tri brata zajednički vladala. *D.* istor. 6., sv. Sava priča, da su ga oba brata *dozvala* u Srbiju i oba ga *srela* u Hvosnu. 20., nijesu oba suparnika *bila dužna* dati svjedoke. 276., ona dva velika praznika negda su *slavljena* zajedno pod jednijem imenom. pisma 306.

c) Pridjevne riječi stoje u množini: dva mlađa sina *bili* su kod starijega brata kao đaci, pa se poslije jedan pokaluđerio, a drugi zađakonio. dan. (1826) 22., gdje su dva ili tri *sabrani* u ime moje. mat. 18.20., каже, да су два чоека врло *различни* један од другога. posl. 129., dva čovjeka, *koji* se paze. kovčež. 43., nađe dva bijela

goluba, *koji* joj reku. prip. 162., *siđeli* su do tri pobratima. pjes. I. 404., u zlo *sjeli*, dva Jakšića mlada! II. 620., oba su mu Boga *prifatili*. III. 161., tako je on sad stupao u prava očina i oba strica, *koji* su *umrli* bez djece. *D.* istor. 95., dva kaluđera poslana od oba manastira potvrdiše pismom, da su *primili* sve novce. 117., takova su tri prva dana velike nedjelje; *oni* su *jednaki* po službi Božijoj. *D.* pisma 127., još dva znamenita običaja bivaju na vjenčanju, *koji* mladencima napominju nove dužnosti njihove. 223.

d) Ima i takvijeh primjera, u kojima stoji iz prva dvojina, a dalje množina: pripovedaju, da su se nekad dva momka *bila zagledala* u jednu devojku, pa onda kod crkve na saboru *teli* da se pobiju oko nje. dan. (1829) 32., *удружила* се два чоека, па један давао месо, а други купус, те се *хранили* заједно. posl. 340., ona dva konjika još su pre od carevoga sina *bila došla* u dvor i *pripovedila* caru sve po redu, što su *čuli* i *videli*. prip. 60., *bila* tri brata, pa na belome svetu ništa više nisu *imali* do jednu krušku, te bi tu krušku redom *čuvali*. 99., dva cara *došla* da prose i *metnuli* jabuke na sto. 101.

e) Osobina je crnogorskoga i bokeljskog govora, da riječi, koje neposredno stoje uz pomenute brojeve (dakle ne u predikatu), imaju oblik množine: koliko bi mogli *ovi* tri konja doćerati. prip. 151., uzmi i natovari *one* tri konja. 152., i dva grada *nešetane* i dva konja *nejahane* (t. j. dat ću ti). pjes. I. 342., ali sjede do dva *stari* starca. II. 12., i kod nje su dva *ljuti* arslana. 31., i ćeraju dva *ranjene* druga. IV. 60., udriše se dva *dobri* junaka. 88., udriše se dva *kršni* junaka 317. Na to je nalik i: dva brata *Crnojevići*, a po ocu *Ostojići*. *D.* istor. 99. — Vrlo je neobično: da će je čuvati kao *svoje* dva oka u glavi (u nar. prip. bokeljskoj) prip. 164.

415. a) Brojevi *pet*, *šest*, *sedam* i t. d. danas se ne sklanjaju, t. j. postali su prilozi; za to se i slažu s jedninom i sa srednjim rodom, na pr. *došlo* ih *je* pet, kao kad velimo: *došlo* ih *je* malo (ili mnogo). Ali misao, da ti brojevi doista znače množinu, čini, te s njima može glagol stajati i u množini, a pridjevne riječi stoje onda u onom rodu, kojega su riječi združene s tijem brojevima. Evo različnijeh načina slaganja s pomenutijem brojevima:

b) kad mu se *navršivaše* četrdeset godina. d. ap. 7.23., i *pade* ih u jedan dan dvadeset i tri hiljade. 1rimlj. 10.8., у овој књизи *има* 62 пјесме. pjes. IV. predgovor., sedam klasova *izraste* iz jednoga stabla jedrijeh i lijepijeh, a iza njih *isklija* sedam malijeh i šturijeh. *D.* 1mojs. 41.22., kad se *navrši* četiri stotine i trideset godina. 2mojs. 12.41., *izgibe* ih od te pogibije dvadeset i četiri tisuće. 4mojs. 25.9., Aronu *bješe* sto i dvadeset i tri godine, kad umrije. 4mojs. 33.39., *vrati* se iz naroda dvadeset i dvije tisuće. sud. 7.3., dvadeset i tri godine *bješe* Joahazu. 4car. 23.31., oko njega *posjeda* dvanaest svještenika. pisma 131., čim se *spominje* pet udruženijeh crkava. 335.

kad se pogrebavaju sveštenici, onda se pet apostola i pet jevanđelja *čita* vjernima. 366., da poznaš, koliko nam dobra *čini* svetijeh sedam tajna. 370.

c) ..... 7350 ljudi, od kojih *je* 3782 čovjeka pod upravom polkovnika Želtuhina *određeno bilo*, da čuva malu Vlašku. prav.-sov. 40., novijeh vojvoda *postavljeno je* u nahiji požaževačkoj sedam. 64., *osnovano bi* dvanaest episkopstva. *D.* istor. 22., tako se u Kotoru 608 modija soli *razdavalo* narodu. 248., dakle je 1000 perpera mletačkih *bilo jednako* s 1000 perpera dubrovačkih. 253., u malom *je* vijeću *bilo* 11 vijećnika. 345., kako *je obilato* krasotama duhovnijem i ovijeh pet nedjelja časnoga posta. pisma 108., u blagodati, kojom *je darivano* sedamdeset učenika. 235.

d) jedanaest učenika *otidoše* u Galileju. mat. 28.16., *sretoše* ga deset gubavijeh ljudi. luk. 17.12., ja ne znam, dali u svemu narodu našemu pedeset kuća *imaju* novi zavjet. drž.-izd. III. 265., *otidoše* tri sta janičara. pjes. II. 370., vino *piju* trideset Senjana. III. 173., vino *piju* šezdeset Senjana. 424., *skupiše* se šezdeset Senjana. 427., devet se svjedoka *zakleše*, da su služili. *D.* istor. 250., pet zavjesa neka se *sastavljaju* jedan s drugim. 2mojs. 26.3., tijeh jedanaest zavjesa da *su* jedne mjere. 2mojs. 26.8., kad *zatrubiše* u trube onijeh tri stotine (t. j. ljudi). sud. 7.22., ovu tajnu treba da *svršuju* sedam sveštenika. pisma 226., ovako i ostalijeh šest sveštenika jedan za drugim *pomazuju* bolnoga uljem. 230.

e) dođe na Batočinu, gde *su* tri četiri stotine Turaka *bili načinili* šanac i *čuvali* ga. mil.-obr. 105., pet od njih (djevojaka) *bijahu mudre*, a pet *lude*. mat. 25.2., ostalijeh pet popečitelja *imali su* sjednice zajedno. prav.-sov. 58., sluga odgovori, da su (paunice) dolazile i kako *su* osam *pale* u jezero, a deveta njemu na konja. prip. 22., al' *srditi* dvanaest Arapa *svi* dvanaest sablje potrgoše. pjes. II. 374.

f) S pomenutijem brojevima može iz početka biti jednina, a dalje množina: *sastane* se opet oko tri sta vojnika pa se *dogovore*, da *idu* ono veče, da *udare* na Turke. dan. (1828) 198., u taj čas *doleti* devet zlatnih paunica, osam *padnu* na jabuku, a deveta u krevet. prip. 19., iz rijeke *izađe* sedam krava debelijeh i lijepijeh te *stadoše* pasti po obali. *D.* 1mojs. 41.18.

g) Vrijedno je navesti ove primjere: kuda se gotovo *svako* 10 godina pali i ara. dan. (1827) 48., u to je vrijeme bio negđe u Maćedoniji Gušanc-Alija s *neko* 900 krdžalija. dan. (1828) 166., sa *neko* 50 ljudi pređe u Jadar 184., nije mu bilo *puno* četrdeset godina, kad je umr-o. dan. (1829) 5., s *neko* 800 ljudi. mil.-obr. 36., s *neko* 3000 ljudi. 40., i *ovo* šest braće. d. ap. 11.12., за *ово* посљедњијех 11 стихова готово би се могло рећи. pjes. I. 558., sa *neko* 70 bećara.

prav.-sov. 52., *ovo* pedeset godina počele su se knjige štampati. drž.-izd. III. 372., prije *neko* osam mjeseci. 380., napunimo vreće za *sve* trideset konja. prip. 7., strina Jela suknju ovranila za svojije *sve* devet sinova. pjes. I. 582., još rodila devet mili kćeri, *sve* se devet tebi pomamilo! 559., činila sam devetore čini, *sve* sam devet u vatru bacila. 620., oko konja dvanaest katana, *sve* dvanaest Relja pogubio. II. 477., *sve*[1]) mi tridest druga pogubiše. III. 100., te susrete tridest đece *ludo*. 410., šta će *ono* sedam jaganjaca, što si odlučio? *D.* 1mojs. 21.29. Tako je i ovo: osim *neko* desetak ljudi. mil.-obr. 16., kao da mjesto »desetak« stoji »deset«. Mjesto *neko* govori se i *jedno*: pošao u pomoć sa *jedno* sto ljudi. dan. (1828) 198., sa *jedno* dve sta Crnogoraca. mil.-obr. 82. — Što u pjesmi II. 126. stoji: i *njegovo* đece tri sta lude, — to je griješka, jer malo dalje na istoj strani ponavlja se taj stih i tamo stoji *njegove*.

416. a) Prilozi *koliko*, *toliko*, *malo*, *mnogo*, *nekoliko*, *više*, *najviše* slažu se kao brojevi *pet*, *šest* i t. d. Imamo dakle:

b) najviše našijeh učitelja i književnika *misli* i *govori*, da je ono sve pokvareno. pisma 22., stoji znatna praznina, koju su istorici radi ispuniti; više ih se *drži* Milakovića. *D.* istor. 96. Ovamo se može metnuti i primjer: kod đekoji namastira, kad je lijepo vrijeme, *skupi* se po nekolike iljade duša. dan. (1827) 109. U tom se primjeru riječi »po nekolike iljade« osjećaju potpuno jednake, kao kad bi se reklo: »nekoliko iljada«, za to je glagol u jednini.

c) ono nekoliko vojvoda i kapetana, što se još *nije bilo predalo*, *prslo* po šumi kud koje, gore se boji naroda nego Turaka. mil.-obr. 54., oblasti bijahu odvojene i velike, i najviše ih *bijaše uzeto* od Grčke. *D.* istor. 133., jedno pismo, na kom *je potpisano* mnogo ljudi. 288.

d) ponajviše naših književnika i gospode srpske *kažu*. rječn. (1818) V., najviše našijeh spisatelja i čitatelja *govore*, da se valja pridržavati slavenske ortografije. pisma 5., koliko najamnika u oca mojega *imaju* hljeba i suviše! luk. 15.17., nekoliko rastrkanijeh kuća *zovu se* »Dražev vrt«. posl. XVII., више људи више урадити *могу*. 73., Srbi u Bosni žive gore nego igdje, jer ih najviše *nemaju* ni kuća svojijeh, već žive kao zakupnici. kovčež. 9., ono malo varošana i građana *sjede* među Turcima, drukčije se od naroda *nose* i *žive* i s njim se ne *miješaju*. 13., na bijele poklade *obuku* se nekoliko momaka u kožne haljine, *nakite* se različnijem repovima i dronjcima i *objese* niza se zvona. rječn. (1852) kod ђедовн., u Srijemu malo žena

[1]) Da je ovo *sve* u ovom i u pređašnijem primjerima upravo srednji rod jednine, to dokazuje primjer: najznatnije je u njima *sve* trima (t. j. knjigama). drž.-izd. III. 390., gdje *sve* ne može biti drugi oblik nego taj. Vidi i u §. 227*b*. Jamačno je pogrješka: kome se *svi* dvanaest koljena našijeh nadaju. d. ap. 26.7. (*svi* mjesto *sve*).

nose dugačke košulje, nego košuljce, pa preko njih dolje *svežu* skute. kod скут., najviše ljetopisaca i istorika *misle*, da je bio. *D*. istor. 86.

e) nekoliko ljudi *mogli su* pisati kojekako. riječn. (1818) III., ponajviše ondašnji sovjetnika niti *su znali*, što je Krivi vir, ni Crna rijeka. dan (1826) 72., оволико људи *нијесу* се *могли* скупити сасвијем тајно. pjes. IV. 461.

f) Mješovito slaganje: onda se *podigne* iz Vidina nekoliko stotina Turaka i *pođu* na njega, a kad *dođu* na pošljednji konak, onda on skupi sve svoje momke. dan. (1826) 75., u to vreme dođe Milošu glas, da *je* iz Beograda *izašlo* nekolike stotine Turaka (ponajviše spaija) te *načinili* i na četokaiku *izvukli* jedan top. mil.-obr. 84., nekoliko stražara *ostane*, da *čuvaju* ranu i džebanu. 94., dođe u jedno polje, đe su se nekolike stotine plugova *bile sastale* te *orali* spahiji. prip. 2.

g) sa ono *svoje* malo ljudi potrči opet. mil.-obr. 97., ako ovo *moje* njekoliko riječi makar najmanje koristi učini. pisma 22.

417. a) Kad rečenica ima dva ili više subjekta, koji su svi istoga roda i svi u jednini, glagol im može stajati također u jednini. Primjeri: kad pop umre, njegov konj i petrailj i krst *pripada* vladici. dan. (1827) 118., tako *dođe* Milan Grbović s nekoliko stotina ljudi iz valjevske naije i pop Luka Lazarević s nekoliko stotina iz šabačke, dan. (1828) 200., godine 1809. *postavi* Crni Đorđije i sovet Miloja glavnim upraviteljem. dan. (1829) 22., odmah se kod vjerenikove kuće *počinje* veselje, pjevanje, igranje i gošćenje. kovčež. 47., ako u svačemu pravda i istina kad tad *mora* nadvladati. drž.-izd. III. 306., čavka i zla žena što se više *pere*, to je *crnja*. posl. 345., prijateljstvo s njemačkim carem i srodstvo s grčkim carevima *dade* Srbiji drugo lice. *D*. istor. 14., za to mu se najzgodnije *učini* vjenčanje i kraljevsko ime. 25., za njim isto *govori* Difren, Rajić i Engel. 93., jugozapadni ugao srpskoga naroda, gdje *bijaše* Duklja, Desnica i Rasa. 129., Tomu *ubi* nezakoniti sin Stefan i rođeni brat Radivoje. 166., bezazlenost i pravda neka me *sačuva*. psal. 25.21., da *stane* Mojsije i Samuilo preda me. jerem. 15.1., u potonjim parimijama *opisuje* se zaklanje i uskrsenje gospodnje. pisma 154., može služiti tajni, koju *svršuje* vladika i sveštenik. 240.

b) U ovakome događaju može stajati glagol i u množini, i gotovo bih rekao, da je to običnije, osobito, ako su subjekti čeljad. Evo primjera: pa se car Aleksandar i sv. sinod ne *boje*, da će rosijska crkva propasti, nego se još *nadaju*, da će se bolje utvrditi. riječn. (1818) XIII., kad Asan-beg i Veli-efendija *iziđu* pred velikoga vezira. dan. (1828) 187., pošto se razglasi, da Turci pale Jadar, *zapovjede* Jakov i Đorđije, da ide vojska Jadranima u pomoć. 200., Katić, Čarapić i Đuša *iziđu* još na veći glas. dan. (1834) 48., ovo je opet

znak, da pravda i istina *imaju* samo po jedan put, a laž i budalaština *imaju* ih, koliko ko hoće. pisma 29., onaj dan iskupe se žene kod nevjeste, a nju zaova i još kakva u tom poslu vješta žena *obuku* u najljepše haljine. kovčež. 96., Kara-Đorđije i sovjet *pošalju* Iliju Markovića. prav.-sov. 48., dođe od Kara-Đorđija pismo sovjetu. da se i Jugović i Radonjić i Grujović *izgone* iz službe. 83., krpež i trpež pô svijeta *drže*. posl. 161., mati i žena *salete* ga. prip. 68., poslije toga *pođu* dalje stric i sinovac, da četuju. 211., Dušan. Aleksandar i Paleolog *učiniše* savez. *D.* istor. 45., nije istina, što Engel i Orbini *pišu*. 92., Poljska, Češka, Rusija i Srbija *pripadaju* po početku svoga evropskog značenja u jedno vrijeme. 126., vjera, narodnost i pomoć Rusije *učiniše*, te se Srbima osnova državni život. 137., mržnja na Turke, odanost pravoslavnoj vjeri i ljubav k slobodi *podigoše* duh narodni visoko. 141., dubrovačko i srpsko pravo mnogo *pridadoše* jedno drugom. 347., tuga i nevolja *straše* ga i *navaljuju* na nj. jov 15.24., oganj i tamjan u ovaj slavni čas *napominju* glas stvoriteljev. pisma 38., dok se sveštenik i đakon *pričešćuju*. 66. vladika i najstariji sveštenik *prihvate* od đakona čitanje jevanđelja. 132., po tom izabranoga *izvedu* pred njih najstariji sveštenik i đakon. 246.

418. a) Kad su subjekti različnoga roda, a svi u jednini, glagol im može stajati u jednini: tursko vladanje i sud i njiovo postupanje s rajom najveći *je* uzrok, što ima mlogo ajduka. dan. (1827) 90., na to ji sad zulum i nevolja *stane* nagoniti i upućivati. dan. (1828) 149., Užice i sva naija užička i gotovo polovina rudničke *dade* se Kara-Markoviću. mil.-obr. 46., dobrijem *je* spisateljima od polze staračka vika i privatno recenziranje. pisma 71., u pohode *ide* nevjestin otac, mati, brat, ujak i koji rođak. kovčež. 95., у Паштровићима *викне* тако домаћин и домаћица госту на походу. posl. 48., grdilo *je* i bruka brat i sestra. 46., kašalj, šuga i ašikovanje ne *može* se sakriti. 133., ralo i motika svijet *hrani*. 269., najdalje se *može* čuti grom i laž. prip. 134., *uplaši* se svinja i međed pa reče međed svinji. 222., s jedne *je* strane zakon i samodržavna volja. *D.* istor. 51., iz pisma, koje Hilandaru *dade* Evdokija i Konstantin, vidi se. 86., mjesto zajedničke radnje *nasta* nadmetanje, otimanje, buna i pravi rat među njima. 133., žalost i uzdisanje neka *bježi*. is. 51.11., da im se *prosvijetli* razum i pobožnost. pisma 65., još joj se sluh i srce *trese* od ovijeh riječi. 138., moli vladika Boga, da se nova crkva i žrtvenik *ispuni* slave Gospodnje. 345.

b) S ovakijem subjektima može glagol stajati i u množini: koje ova recenzija, koje g. Pavle Solarić *podbuniše* me i *naćeraše*, da dodam srpsku gramatiku. rječn. (1818) XIV., ne znadu svoga na-

rodnog jezika, pa im ono općeno neznanje i sujeta ne *dopuštaju*, da se ponize i ovo neznanje da priznadu. pisma 94., gospodskome smijehu i vedru nebu ne valja vjerovati, jer se za čas *promijene*. posl. 44, na to mu *reku* otac i mati. prip. 68., ovoga *zagrle* car i carica kao svoga sina, pa ga *uvedu* u riznicu te ga preobuku. 184., u istom se pismu Hum i Zeta *nazivaju* srpske oblasti. *D.* istor. 25., mati i arhiepiskop *učiniše*, te se Dragutin pokaja. 30., prosvjeta i građanski red *istiskivahu* neznanje i prostotu staroga života. 73., Kotor i Budva još prije toga *pristupiše* k Mlecima. 99., priroda, vjera i duh narodni u slozi *učiniše*. 101., svakojako i Vjenčac i Nevesinje *bijahu* u Bosni. 169, godina, dan mjeseca i ime đaka *završuju* pismo. 283., mudrost tvoja i znanje tvoje *prevariše* te is. 47.10., onda sveštenstvo i narod u crkvi *pojahu* pjesme. pisma 114., Jordan i more *pobjegoše* od tebe. 308.

e) Što u pjesmi I. 97. čitamo: sveti Petre i Nikola, *svrat'* se ovamo, tu je glagol u jednini jamačno samo stiha radi; u običnom bi se govoru za cijelo reklo: *svratite*, jer je subjekt zamjenica *vi*, koja nije izrečena.

419. a) Pri subjektima istoga roda pridjevne riječi u predikatu stoje u istom broju, u kojem je glagol, a u rodu onom, kojega su subjekti. Najprije evo primjeri za jedninu: đe *je življeo* sveti Savo Nemanjić i knez Lazar. rječn. (1818) XII., da ji onde ne bi *zastao* Milenko i Petar. mil.-obr. 22., gde je posle došao i Stojan Čupić i prota Matije Nenadović. 51., čuvaju ovce, kao što se pjeva, da ih *je čuvao* Trojanskoga kralja sin Paris i Dušanov nećak Miloš Voinović. kovčež. 12., ovo *je* sve meni ovako *pripovijedao* i Petar u Besarabiji godine 1819 i Mladen u Kragujevcu godine 1822. prav.-sov. 16., tek što (carev zet) u ovu avliju uljeze, *ostade* i on i konj mu i pas *mutav*. prip. 149., *bio* stric i sinovac. 210., potvrdi Dubrovniku župu konavaosku, koju *bješe* Dubrovniku *dao* Sandalj i Petar Jablanović. *D.* istor. 163., dakle *je* u Epidavru *bio* Obod i Cavtat. 195.

b) budući da mu *je* žena i kuća *bila* u Jadru, za to gdekoji stanu govoriti. dan. (1829) 18., najveća se promjena i šteta u sovjetu srpskom dogodila. prav.-sov. 9., moja *je* mati i njegova na jednom suncu taranu *sušila*. posl. 181., što *je* Desnica i Rasa *bila* blizu Zete. *D.* istor. 138., pismu je važnost i spoljašnja forma *bila* različna prema važnosti same stvari. 281., kad *je* osveta i samovlasna rasprava *zamjenjivala* svako sudno traženje krivca. 309.

c) napomenuo sam, kako *je štampano* jevangelije Rejmsko i Ostromirovo. pisma 91., po tome vjenčanje i velikožupansko dostojanstvo *bješe sastavljeno* sa starještvom. *D.* istor. 18., lako se razumije, da miješanje ugarsko (t. j. u poslove srpske) i otimanje Vu-

kanovo *nije bilo* bez krvi. 20., dostojanstvo i značenje istinitoga vladaoca i samodršca *nije dopuštalo* u državi silne družine. 132.

d) Sada evo primjera za množinu: da *su* gospodar i bimbaša *iskali* što, moglo bi biti i više razgovora. dan (1826) 75., što *su* mu Janićije i Antonije *držali* stranu i *branili* ga. mil.-obr. 48., i slavenski i srpski jezik *puni su* primjera o izostavljanju i pretvaranju slova. pisma 29., Dobrovski i Šafarik *dokazali su*, da su se Srbi negda zvali svi slavenski narodi. kovčež. 9., приповиједа се, како *су* Ђаво и Швъбо *погодили*, да један другога носи. posl. 238., beg i vojvoda *nijesu* se *smjeli* miješati u upravljanje. rječn. (1852) predgov., ni muselim ni kadija do našega vremena *nijesu imali* plate. kod муселим., kaže mu, da *su* Ilija i Luka ljude *podgovorili*. prav.-sov. 48., govorilo se. da su Kara-Đorđije i Mladen *potkupili* i *nagovorili* Voinovića 49., tast i zet *mogli su* upravljati jednom zemljom. *D.* 81., potvrdi sve zapise. koje mu *bijahu dali* Sandalj, Vukac i Vuk. 176., *jesu* li Vladislav i Vlatko dugo *vladali* u svojim zemljama, ne zna se pouzdano. 183., ne može se kazati, da Dubrovnik, Spljet, Trogir i Zadar *nijesu bili* rastilo rimskom izobraženju. 327., patrijarah Jenoh i prorok Ilija *živi biše preneseni* na nebesa. pisma 328.

e) kako *su stajale* jedna prema drugoj rimska i slovenska stihija. *D.* istor. 327.

f) Sámo se po sebi razumije, da ima i takvijeh primjera, gdje je od dva glagola prvi u jednini, a drugi u množini: tada se *diže* Avimeleh i Fihol vojvoda njegov i *vratiše* se u zemlju Filistimsku. *D.* 1mojs. 21.32., tada *odgovori* Rahilja i Lija i *rekoše* mu. 31.14., a poslije *izide* Mojsije i Aron pred Faraona i *rekoše* mu. 2mojs. 5.1. Tako je i ovo: u tom nahija biogradska s Drine, a po tom i druga vojska od Sjenice *prispije* na lijevu stranu Morave te tako Turke malo *obustave*. prav.-sov. 32.

420. a) Gdje su subjekti različnoga roda, tu u predikatu i pridjevne riječi mogu stajati u jednini, a rod se tih adjektivnih riječi upravlja ili po rodu najbližega subjekta ili po rodu subjekta, koji je prvi u rečenici.

b) istina, da su se u narodu našemu knezovi umnožili, i vlast im se i gospodstvo *umalilo*. laži i op. 17., oni se dogovore, da bježe, i to jednu noć, kad *je bila* velika kiša i vjetar, a i pomrčina, da se prsta pred okom nije vidjelo. prav.-sov. 68., pogleda, kad li *dolećeo* vilenik i vila. prip. 126., Bog *je* nju *umudrio* i naša jadna sirotinja. 132., tvoj *je* sin *mrtav* i tvoja snaha. 142., već to *bio* brat i seja. pjes. I. 219., pak *je* njima Bog i sreća *dala*. 398., kuda *nije išao* ni plug ni kosa ni motika, to je bila planina. *D.* istor. 59., pokaza tijem, da *je* Zaton i Rijeka *bila* međa između dubrovačkih zemalja.

198., ako bi ta sva župa ili dio od nje kadgod *dopao* njemu. 211. iz početka *je dolazilo* ime i titula onoga, ko je pismo davao. 283., u drugom je slučaju osim krivca *odgovarala* i sva okolina i sav grad. 327., *nije* za dugo *trajao* mir i sreća u crkvi. pisma 105., da bi mu se *iscijelila* duša i tijelo. 188., da bi se i na ovom žrtveniku u tajni *pretvaralo* tijelo i krv Hristova svijetu na spasenje. 346.

c) žito i so *bijaše* im *ostavljeno* na volju. *D.* istor. 240., jer se pleme ili dom u takom slučaju *brojilo* u polovinu. 302., a koji narod ili carstvo ne bi *htio* služiti Navuhodonosoru. jerem. 27.8., ne bi li nam Bog i sreća *dao*. pjes. III. 329. — Ispor. još: vo ili krava, u *kojega* rogovi rastu u širinu. riječn. (1852) kod ширајаст.

d) Subjekti različnoga roda (ali svi u jednini) mogu u množini imati i glagol i pridjevne riječi u predikatu, a rod je pridjevnijeh riječi muški, ne samo ako je koji subjekt muškoga roda, nego ako i nije. Primjeri: tako *su* Sava i Dunavo *opasali* Bijograd sa tri strane. dan. (1827) 42., evo *su* u naše vrijeme sasvim *opustili* Rudnik i Požega. 48., Negotin i Kladovo *bili su* od prije za sebe. 54., tijelo i krv *nijesu* tebi to *javili*. mat. 16.17., i smrt i pakao *bačeni biše* u jezero. otkr. 20.14., groš i forinta *bili su* sve jedno. riječn. (1852) kod грош., čoroje, vila i turica *išli su* za vremena republike uz mesojeđe kao maškare. kod чорoje., otac i mati onoga seljaka kao da *su* se *okovali* na ovome svetu, *ostareli* i *pocrneli* i *osušili* se kao aveti, a ne mogu da umru. prip. 96., otac i mati bi ti se *upokojili*. 98., u to vreme čovek i žena *bili su* za večerom. 173., Avram i Sara *bijahu stari* i *vremeniti*. D. 1mojs. 18.11. — Ispor. za dažd i za smrt ne treba Boga moliti, *sami* će doći. posl. 83.

e) Osobit je ovaj primjer: „Satir“ Reljkovića koji je prvi put naštampan (latinskijem slovima) u Drezdenu 1761., a ovaj, što ga ja imam, u Osijeku 1779. (oboje prije prve knjige našega Dositija) i Došenova „Aždaja sedmoglava“ *preštampane su* i slavenskijem slovima, prva 1793. godine, a druga 1803. kovčež. 24. U ovom primjeru ono *preštampane* stoji za to, jer je piscu pri riječma „Satir“ i „Aždaja sedmoglava“ bila na pameti riječ „knjiga“, koje u nepažnji nije metnuo; da je tako, to se vidi i iz riječi *prva—druga,* koje za cijelo pretpostavljaju pomenutu (nenapisatu) riječ.

421. a) Za slučajeve, kad su subjekti u množini, ali se rodom razlikuju, imamo ove primjere: može biti, da *su* title i mali jerovi *prevarili* onoga, koji je ispisivao. rječn. (1818) III., pištolji i duge puške i veliki noževi dopuštaju se, samo da *nijesu okovani* ili onako *lijepi* kao u Turaka. dan. (1827) 87., doznajemo, da je u Srbiji bilo velikih manastira, pod koje *su* se *stavljali* drugi manastiri i crkve. *D.* istor. 58., ali *su* u njih (t. j. u ljetopisaca) godine i imena *iskvarena*. 200., kako *su* u staro vrijeme manji dalmatinski gradovi i ostrva *stajala* pod svojim glavnijem gradom. 204., ovamo idu pisma, kojima *su* svečano *potvrđivana* prava i slobode. 281., izlazi im i vrata bijahu

jednaka. jezek. 42.11. kako *su žene* mironosnice i učenici rano *došli* na grob. pisma 49., u njima *su sastavljeni* svi znaci i proroštva o rođenju spasiteljevu. 298.

b) jer *su* mnogi oni moji pjevači i pjevačice *odnijeli* njihove pjesme sa sobom na oni svijet. drž.-izd. III. 123, dokle ga njegovi pisari i druge udvorice *nijesu nagovorili*. riječn. (1852) kod кнез., manastiri *su* i crkve *bili slobodni* od državnijeh dužnosti. *D*. istor. 58.

422. a) Da vidimo sada, kakva je sročnost onda, kad su subjekti različnoga broja. Predikat i tada može stajati kako u jednini, tako i u množini. Pogledajmo najprije primjere, gdje u predikatu stoji samo glagol (bez pridjevnijeh riječi). Broj se predikatu upravlja tu sad prema broju bližega (ili najbližega) subjekta, sad prema broju prvoga u rečenici. Imamo dakle: kašto knez i kmetovi *zovu* ajduke na predaju. dan. (1827) 94., Mart navali sa snijegom i s mrazom. te se *smrzne* i *okameni* i baba i njezini jarići. riječn. (1852 kod бабини јарци., poetičeske stope i slogomerje po svojstvu jezika *namesti* se samo od sebe (t. j. u stihu) drž.-izd. II. 381., misao se sve bolje vidi koju *izradi* narod i vlasnici mu. *D*. istor. 3., kako narod srpski i vlastela mu *paziše* pravoslavnu vjeru. 56., protiv njega *govori* Orbini i izvori, koje sam navodi. 148., što *prodaje* on i njegovi ljudi. 222., neka mu *metne* Aron i sinovi njegovi ruke na glavu. 2mojs. 29.19., i Aron i sinovi njegovi neka *jedu* meso od toga ovna. 29.32., i *reče* Mojsije i sveštenici svemu narodu 5mojs. 27.9., David i jevanđelisti *odzivaju* se u svakom stihu. 54., *počinje* se spremati ulje i vino, mirisne trave i korijenje, od čega se vari miro. 355.

b) ja mislim, da odijelo kao na pr. i običaji *ide* u narodnosti, koje razlikuju jedan narod od drugoga. laži i op. 19., svi njezini ugovori i sva radnja *iđahu* na korist trgovini. *D*. istor. 224., vlasteli se i narod *bojahu* svojoj nezavisnosti. 339.

c) Ako uza subjekte različnoga broja stoji predikat, u kojem treba da se pokaže također rod, onda se opet rod može upravljati ili prema bližemu (najbližemu) ili prema prvome subjektu. Primjeri: tu *je* sad *bio dobežao* Mutap i Simo Pastrmac i Blagoje iz Knića i još mlogi kojekaki momci. mil.-obr. 72., kad *je* Turcima u Šapcu već *bila dosadila* glad i ostale nevolje. dan. (1828) 179., po tom se *nastavio* kuluk i ostale nepravde Mladenove. prav.-sov. 20., tu *je bila* strašna lupa, vika, zveka lanaca i strašni glasovi. prip. 79., najviše se *izvozilo* žito, stoka i metali. *D*. istor. 258., u njegovo se ime *kleo* knez, vlastela i cijela vlada. 285., ruke *su* se *sjekle* i jezik pristavu, koji bi presudu izvršio drukčije, nego što treba. 315., *sjekao* se jezik i uši pristavu, kad se nađe kriv. 315., ako knez Vukac ili drugi bosanski sudija ili dubrovačke sudije ne bi *došle*. 320.

d) senat je nabavljao barut i olovo, te *su* se fišeci kao i kremenje vojsci uredno *razdavali*. mil.-obr. 11., da *su* im žene i djeca *ostale* u zalozi. riječn. (1852) kod poб., zanati i trgovina još se ne *bijahu* dosta *razvili*. *D*. istor. 60.

423. a) Ovdje neka stoje dva dodatka sročnosti sa subjektima različnoga roda ili broja, kojim se dodacima nije našlo do sad mjesta. — Iza takovijeh subjekta, a ispred predikata može se upotrebiti riječca *to* ili *sve*. Na pr. za pojasom dva pištolja (ili barem jedan) i veliki nož, a oko pojasa barem dvije kese pripojasnice i o njima ognjilo, mazalica i barutni rog ili tikvica, a o lijevom ramenu duga puška — *to ide* više u odijelo nego u obranu. dan. (1827) 105., jablan, topola, jagnjed i jasika — *sve je* nalik jedno na drugo, ali se opet jedno od drugoga razlikuje. riječn. (1852) kod **јаблан**., kranjsko zvono, arbanaska žena i gradsko magare — *to su* najveći mučenici na ovome svijetu. posl. 160., Novi i Risan bili su pravi turski gradovi, a na južnoj strani Grbalj, Luštica, Krtole, Maine, Pobori, Braići — *sve je* Turcima harač plaćalo. kovčež. 38., zakon i vlast — *to je* temelj svakome državnom poretku. *D*. istor. 14., znaci od same prirode, mjera od oka i riječi starijeh ljudi — *to je* glavno, po čemu su se međe postavljale. 59., zakletva, svjedoci, potpis onoga, koji pismo daje, i pečat — *to su* bila jemstva, da će se držati. 284., a sva djela vlasti njegove i sile i pripovijest o veličini Mardohejevoj, kako ga je car učinio velikim, *to je* napisano u knjizi dnevnika. jest. 10.2. — Ispor i ove primjere, gdje su subjekti istoga roda i broja: broj slogova i odmor — *to su* u našim narodnim pesmama glavna pravila. drž.-izd. II. 381., pjesme, zagonetke i pripovijesti — *to je* gotova narodna književnost. prip. IV.[1]).

b) Ako iza dvije ili više imenica stoji odnosna rečenica, koja se jednako proteže na sve imenice, onda odnosna zamjenica mora dakako stajati u množini: naštampano je jedno moje pismo, no s takvijem predgovorom i pogovorom, u *kojima* ništa drugo nema do same laži i ruženja. laži i op. 3., po Hrvatskoj i po Dalmaciji i Boci, *koje* su pod vladom evropejskijeh država, kuće su po selima tako rastrkane kao i u Srbiji. 22., objavi rat Dubrovniku radi sina i žene, *koji* pobjegoše u nj. *D*. istor. 229.

424. a) Ovdje ćemo metnuti različne slučajeve sročnosti, koja je »po smislu« (što su stari gramatici govorili »ad synesin«), t. j. gdje je subjekt po obliku jedan, a predikat mu stoji u množini. — Najprije evo primjeri sročnosti s riječima: *jedan drugoga* ili *jedan drugome* i t. d.: u to *ukori* jedan drugoga te obodoše konje i pristigoše

[1]) Ovakovo *to* može se protezati i na neodređeni način, kad je subjekt rečenici; vidi u §. 622*e*.

đevojku. prip. 131., kad se poslije sastanu vuk i lisica, *zapita* jedno drugo, kako uteče. 227., — udruže se međed i svinja i lisica.... *zapitaju* jedno drugoga, šta će koje raditi. prip. 221., jedan drugom krvcu *halališe*. pjes. III. 381., s Bogom pošo, Mijate ajduče! da Bog dade, da se razumremo, al' da jedno drugo ne *vidimo!* 433., valja misliti, da *su* po štogod i *primali* jedno od drugoga (govor je o Srbiji i o Dubrovniku) *D.* istor. 259., kako carsko pismo i zakon *stoje* jedno prema drugome. 281., laž *govore* jedan drugome. psal. 12.2., obuzima duboku svezu između neba i zemlje, što *su* tako daleko jedno od drugoga. pisma. 75., kad se svrši kanon, jedna strana drugoj (misle se na jednoj strani sveštenici, na drugoj pjevači) *stanu* otpijevati antifone. 364. — Iz ovijeh se primjera vidi dakle, da je množina običnija od jednine, a vidi se i to, da srednji rod *(jedno — drugo)* stoji ondje, gdje su rodovi pomiješani.[1])

b) Primjeri sročnosti s riječju *svaki*: otmičari ne smiju da udare na kuću, gdje je selo složno, jer seljaci, kako stanu puške pucati i učini se buna, *spopadne* svaki svoju pušku, pa *trči* u pomoć. rječn. (1852) kod **отмица** (tu dakle imamo jedninu, premda je riječ »seljaci« pravi subjekt)., pa *oprema* svaki konja svoga. pjes. III. 381., — Veljko narodu kaže, da *rade* svaki svoj posao. dan. (1826) 75., Crni Đorđije podigne beogradske bećare i raspiše obližnjim vojvodama, te *pođu* svaki s nekoliko momaka. mil.-obr. 47., kad već sav narod iziđe, zahvale mu, što ih je izbavio i *otidu* svaki svojoj kući. prip. 63., *otidoše* svak na svoju stranu. pjes. II. 99., svaki svoga *ubijte* subašu. IV. 149., *pobjegoše* svaki k svojemu šatoru. *D.* 4.car. 14.12. I uz ovu riječ množina je dakle (čini se) običnija od jednine.

c) S imenicama kao: *narod*, *jato*, *družina* i sličnima glagol može svagda stajati u jednini, ali stoji često i u množini, osobito ako nije u istoj rečenici; na pr. Veljko se stane moliti srpskom sovjetu, da mu *dadu* dopuštenje. dan. (1826) 72., pisao je (Veljko) sovjetu u Bijograd, da mu *pošlju* džebane i krivio i (t. j. ih), što ranije *nijesu* to *uredili* i više mu džebane poslali. 85., Nedić zađe kroz bježan pak vikne nekolika puta: *čujte*, vilaete! Turci ostaše za sad u Loznici. dan. (1828) 199., kaže narodu, da se ne *protive*. mil.-obr. 5., i čuvši to rod njegov *iziđoše*, da ga *uhvate*. mark. 3.21., i namagoše na društvo, koje bješe na drugoj lađi, da *dođu*, da im *pomognu*. luk. 5.7., kad već sav narod iziđe, *zahvale* mu, što ih je izbavio. prip. 63., *navalite*, mobo moja, pod veče, biće vama šugav jarac do veče. pjes. I. 169., *navalite*, ljuta Arapijo! II. 366. (na istoj strani ima i: sad *navali*, ljuta Arapijo! i

[1]) Ispor. s tijem ovaj primjer: (пас) разбацио све четири ноге и реп и главу *свако* на своју страну. posl. XI. — Neobičan je srednji rod u primjeru: onda pokupi sve štapove, pa da svakome, *koje* je čiji. rječn. (1852) kod банати се.

sva družina jednu riječ *kažu*. 549., *prolećeše* jato golubova i pred njima tica golovrane. III. 12., *čujete* li, sva moja družino! 27., *vidite* li, družinice moja. 336. Množina se može i drugom kojom riječju izreći, ne samo glagolom: vojska sva još onaj dan pozna, da Veljka nema među *njima* (t. j. među vojskom). dan. (1826) 87., odredi se, da narod bude careva raja, kao i *njiovi* stari što su bili i da daje vojsci turskoj tain i poslugu. mil.-obr. 142., otac njezin otpiše, da narod primi ono momče za cara; ako li ne će, da će on dignuti krajinu na *njih* (t. j. na narod). prip. 89., kad narod poteče za njim, on *im* (t. j. narodu) objavi. *D.* pisma 197.

d) I u ovijem primjerima sročnost je »po smislu«: nekakav Krnjo arambaša opkoli u jutru sa svojijem društvom kuću nekakvoga čovjeka, da *udare* na nju (t. j. on i društvo). rječn. (1852) kod Крњо., Milenko prijeđe preko Miroča i sastavši se s Rusima *opkole* Kladovo (t. j. on i Rusi). prav.-sov. 28., Kara-Đorđije s nešto vojske otide Loznici u pomoć i sastavši se s vojskom Jakovljevom *udare* na Turke te ih *odbiju* od Loznice (t. j. Kara-Đorđije i vojska Jakovljeva) 33., jer ni jedan od pomenute trojice *nijesu bili* za to. drž.-izd. III. 66.

425. a) Kad se kojemu čeljadetu govori *vi*, treba ne samo glagol, već i pridjevne riječi u predikatu da stoje u množini; tu dakle nema slaganja po smislu (»ad synesin«), već samo po gramatici. Primjeri: vi *ste počeli*, vi i dovršite (veli general York generalu Emanuelu). eman. 72., držite li vi još ono za istinu, što *ste* juče đeci *tolkovali* (pita seljak učitelja)? dan. (1828) 238., nadam se, da ćete knjigu ovu primiti onako milostivo i radosno, kao što *ste primali* mene u Beču i na Cetinju. posl. u posveti (P. Petroviću Njegošu)., vi *ste* s pokojnijem Kopitarom najviše *učinili*, te su se srpske narodne pjesme tako razglasile po svoj Evropi. prip. u posveti (Jakovu Grimu), vi ste mene jednako *nagovarali* i *opominjali*, da naštampam što. prip. u istoj posveti., opominjući se vaše prijateljske ljubavi, koju *ste* mi *pokazivali* (iz Vukova pisma A. Kuzmaniću). drž.-izd. III. 304., kad *ste* se vi na to *nakanili*, ja mislim, da bi valjalo, da pregledate (iz Vukova pisma J. S. Popoviću). 438. — Ovako treba govoriti i ženi, kojoj se kaže *vi*; dakle na pr. vi *ste*, gospođo, *rekli*, vi ste *dobri* i t. d., a ne: *rekla, dobra*.

b) Danas ne bi obični bili ovaki primjeri: Njiova Svetlost (t. j. knez Miloš) *dozovu* svoga pisara i smejući se *kažu* mu. pjes. (1833) XIV., kome *su* i Njiova Svetlost (t. j. knez Miloš) *preporučivali*. XXVII., pesme 164. i 165. *dali su* mi Njiova Ekscelencija gospodin Stefan Stratimirović. XXXII. Ovo je pisato u vrijeme, đok se u našem jeziku nijesu još bile utvrdile forme udvornoga govora, dok se još i u lice velikom gospodinu govorilo na pr. vaša (njihova) *su* svjetlost *rekli* i t. d.

426. a) Sada evo primjera sročnosti za slučajeve, kad je u predikatu imenica, koja se od subjekta razlikuje rodom ili brojem

ili jednim i drugim. Tu se rod i broj upravlja sad po subjektu, sad po predikatskoj imenici. — Primjeri: narodna *je* muzika srpska gadlje, uz koje se igra, i gusle, uz koje se pjevaju junačke pjesme. dan. (1827) 106., hrana njegova *bijaše* skakavci i med divlji. mat. 3.4., zidine od staroga gradića, koji *je bio* kao vrata od svega dolje kraja. pisma 33., u istoriji ima dosta primjera, da su države jednoga naroda i zakona *bivale* najveći neprijatelji između sebe. kovčež. 4., mutavdžije su od prije u Srbiji *bile* najviše Bugari. riječn. (1852) kod мутавџија. nekoga Ćor-Boža i Ivana telala, za koje se govorilo, da su *bili* kolovođe ove bune, zovnu panduri u sud. prav.-sov. 21., njihova *je* danas prava zemlja ili domovina dalmatinska ostrva i gdjekoja primorska mjesta. drž.-izd. III. 195. Danilo veli, da joj *je* dvor *bio* Brnjaci. D. istor. 30., državna dobra *bila* su osobito paše, šume, planine i putovi. 58., da su onda svi gradovi *bili* utvrđena mjesta. 61., porodično je pravo *bilo* temelj i pravu za imanje. 68., valja priznati, da je to *bilo* jedan od najglavnijih uzroka, te Bosna potpade pod Turke. 192., ovo je u staro vrijeme *bilo* znak vjernima, da zaključaju vrata. pisma 27.

b) ja sam ajduk, i mene ajduci slušaju i slušaće me; ali sav narod *nijesu* ajduci. dan. (1828) 163., da je »sobstveni interes« *bio* »prva i glavna pričina« svijem mojijem poslovima. laži i op. 9., reci, da kamenje ovo hljebovi *postanu*. mat. 4.3., kad bih dočekao, da se ona (knjiga) preštampa, *bio* bi joj odgovor ova moja obrana. odbrana 4., ono dijete, što je na snu dolazilo, *bio* je anđio poslan od Boga. prip. 157., ko im je *bila* mati? *D.* istor. 37., kamo da sav narod gospodnji *postanu* proroci! 4mojs. 11.29., sav narod, koji vidjesmo, *jesu* ljudi vrlo veliki. 4mojs. 13.33., trećina vas neka *budu* vratari. 2dnevn. 23.4.

c) Napokon evo nekojih slučajeva sročnosti, koji se na prvi pogled čine sasma neobični: sramota bi *bilo*, da Turci dođu u moju kuću. dan. (1826) 82., što bi se spahiji *činilo* sramota, da iziđe na mejdan svome seljaku. pisma 71. Premda je riječ *sramota* ženskoga roda, predikat eto ipak stoji u srednjemu! To je za to, jer riječ *sramota* u rečenici na pr. *sramota je* prijatelja varati nije subjekt, već je subjekt riječ *varati* (v. u §. 400*a* primjer: lijepo je ovuda pogledati); ta rečenica znači dakle isto, kao da se veli: *sramotno* je prijatelja varati; ova bi rečenica u prošlom vremenu glasila: sramotno je *bilo* prijatelja varati; tako je srednji rod prodr-o i u rečenicu sramota ga *bilo*. pjes. III. 195. i t. d. Ovako se govori: i sram te *bilo!* riječn. (1852) kod срам., strah me je *bilo*, zima mi je *bilo*, koje su rečenice upravo bez subjekta (kao i u sadašnjosti: strah me je, zima mi je), kao kad se veli: hladno je, vruće je (v. §. 400*a*); pa kao što ovo u prošlom vremenu glasi: hladno je *bilo*, vruće je *bilo*.

tako je srednji rod uzet i u: strah me je *bilo*, zima mi je *bilo*. Što se govori također: strah me je *bio*, zima mi je *bila*, to izlazi iz nastojanja oko potpune sročnosti u slaganju subjekta i predikata. — U rječn. (1852) kod поб ima primjer: u Srbiju je *dolazilo* sila ovakijeh robova, — dakle opet srednji rod složen sa ženskijem. To je za to, što ovdje riječ *sila* znači isto što prilog: mnogo (za to se govori i: *sila* sam izgubio, *sila* je izgubio, vidi u §. 486*a*); dakle rečenica znači isto, kao da se reče: u Srbiju je dolazilo mnogo ovakijeh robova. — U istom rječniku kod накапати nalazimo primjer: *nakapala* puna kopanja vina pored: *nakapalo* vina puna kopanja. U ovoj se drugoj rečenici uzima *nakapalo*, kao da u njoj nema subjekta, a na' nominativ: *puna kopanja* i ne misli se.

Red riječî.

427. Hrvatski jezik pripada među onakove jezike, u kojima je red riječi veoma slobodan; za to malo ima sigurnijeh pravila za ovaj dio gramatike. Ovamo idu pravila za namještaj enklitika, o čemu ćemo govoriti dalje u §. 442., 443. Takvo je pravilo za upitne rečenice, koje traži, da u njima glagol stoji na početku, ako nema osobite koje upitne riječi, na pr. *govore* li ljudi što rđavo za mene? — *jesi* li mirno spavao? (ali: *zar* ćeš i ti doći?, *tko* za me pita?) i t. d. Sigurno je pravilo i to, da glagol ne smije biti previše udaljen od subjekta; na pr. rđavo bi bilo: *Jovan* haljinu od dlake kamilje i pojas kožan oko sebe *imaše*; mnogo je bolje i običnije: *Jovan imaše* haljinu i t. d. (mat. 3.4). Za tijem ima sigurnijeh pravila za većinu prijedloga i nekijeh veznika, gdje im je u rečenici mjesto (v. §. 439., 440) Osim ovijeh pravila drugih sigurnih nema, nego se riječi namještaju prema važnosti, što je imaju u rečenici. Za to se iste riječi u istoj rečenici mogu na nekoliko načina poređati, na pr. poslovicu: po porukama vuci mesa ne jedu (posl. 255) možemo i ovako izreći: vuci po porukama mesa ne jedu, — vuci ne jedu po porukama mesa, — vuci ne jedu mesa po porukama, — ne jedu vuci mesa po porukama i t. d. Najvažnija su mjesta u rečenici prvo i pošljednje. Kad na pr. velimo: *Bog* da mu dušu prosti (posl. 17), tu je najvažnija riječ *Bog*, za to i stoji na prvom mjestu; u primjeru pak: nije mi žao, što me bije *gospodar Jakov*, nego za što da me bije i njegov *sluga?* (prav.-sov. 49) najvažnije riječi: *Jakov* i *sluga* stoje na svršetku svaka svoje rečenice. Ali najvažnija riječ u rečenici ne stoji svagda ni na prvom ni na pošljednjem mjestu, već može i na kojem drugom stajati, a onda joj se važnost ističe osobitim rečeničnim akcentom, koji je svakome poznat, ali se ne da lako opisati. Na pr. u pome-

nutoj poslovici: po porukama vuci mesa ne jedu može najvažnija riječ biti *vuci*, i tu se njezina važnost ne ističe mjestom, nego onim pomenutim akcentom. — Svatko sada iz ovoga lako uviđa, da nije moguće postaviti pravila, po kojem bi se znalo, koja će riječ u kojoj rečenici biti najvažnija, koja li manje važna, a kad bi to i moguće bilo, opet bi otud bilo malo koristi za nauk o redu riječî, kad važna riječ može i ne stajati na važnu mjestu. Za to ćemo mi u ovoj glavi navesti samo neke pojave u namještaju riječi, koji su pojavi manje ili više karakteristični za dobar narodni, osobito za Vukov jezik, a nijesu dovoljno poznati[1]).

428. a) Sve pridjevne riječi mogu svagda stajati i s p r e d svoje imenice, ali nekoje stoje vrlo često i i z a nje, osobito u jeziku Vukovu. Među takve riječi idu posvojne zamjenice *moj, tvoj* i t. d. Ovdje ne treba navoditi primjera za namještaj tijeh riječi i s p r e d imenica, jer je to veoma obično u svih naših pisaca, već ćemo navesti po nekoliko primjera samo za namještaj i z a imenica. Evo ih: *tast* nas *moj* blagoslovi. dan. (1827) 138., mene *savjest moja* tješi. laži i op. 25., u osamnaestoj godini *života moga.* pisma 31., ako to ne pristane u posao meni, pristaće po *smrti mojoj* kome drugome. rječn. (1852) I., što je na *molbu moju* Ilija Garašanin meni javio. III., ne boj se, *kćeri moja.* prip. 60., nego te molim, *brate moj*, da mi dadeš vode. 107., da ćeš otići u *zemlju moju* i u *rod moj* i dovesti ženu *sinu mojemu. D.* 1mojs. 24.4., onda će *trud moj* biti naplaćen. pisma 5., — *otac* je *tvoj* poginuo. prip. 81., kao i *ocu tvome.* 82., *volja* će *tvoja* stajati pod vlašću *muža tvojega. D.* 1mojs. 3.16., to mi je učinio *sluga tvoj.* 1mojs. 39.19., — skita se po namastirima, da spase *dušu svoju.* dan. (1826) 19., u *detinjstvu svome* nauči malo čitati. dan. (1829) 27., car Srbima sve oprašta i prima ji u *milost svoju.* mil.-obr. 123., stane kupovati za *kuću svoju* različne stvari. pisma 14., kad on gotovo pred svršetkom *vlade svoje* knezove nazove kapetanima. rječn. (1852) kod кнежина., ona kad vidi *brata svojega*, uplaši se. prip. 10., uze i donese *materi svojoj. D.* 1mojs. 27.14., oni saviše *vrat svoj* pod mač. pisma 103., — koji misle o slavenskom jeziku i o *istoriji njegovoj.* dan. (1826) 58., kaže mu, da se za *života njegova* nikoga ne boji. dan. (1828) 202., odmah pomislim, da mu po *želji njegovoj* iziđem na susret. pisma 31., u taj čas rupi *kum njegov* na vrata. rječn. (1852) kod корњача, baba potkupi *slugu njegova.* prip. 21., *mati njegova* zgotovi jelo, kako jeđaše rado *otac njegov. D.* 1mojs. 27.14., — kad se prvi Turčin popeo na *vrata njena.* dan. (1826) 19., dok nije došlo vreme.

---

[1]) Koliko se preko toga može govoriti o namještaju riječî, to je učeno i zanimljivo pokušao razložiti P. P. Đorđević u svojem članku: О реду речи у српском језику u „Glasu" srpske akademije, g. 1898., knj. *53*).

da je preda *mužu njenome.* mil.-obr. 61., drveta na njivi i po *međi njezinoj. D.* 1mojs. 23.17., — da bi se učenje pisma u *narodu našemu* oblakšalo. dan. (1827) 4., događaje *naroda našega* slabo je kad rođeni Srbin opisivao. mil.-obr. predgovor, u današnjemu stanju *knjiżestva našega.* pjes. (1833) XLIV., riječi, koje *narod naš* zaista ima. pisma 46., da bude na korist *jeziku našemu.* 81., to bi sve za *istoriju našu* bilo od prevelike cijene. riječn. (1852) IV., uzalud prođoše *dani naši. D.* pisma 60., — za to što je *brat vaš. D.* sud. 9.18., *sinove vaše* uzimaće i metati ih na kola. 1car. 8.11., uzimaće desetak od *usjeva vaših* i od *vinograda vaših.* 8.15., — ovaj je sav kraj bio pod *vladom njihovom.* kovčež. 36., vukodlak davi ljude po kućama i pije *krv njihovu.* riječn. (1852) kod вукодлак., doklegod *lađe njihove* ne bi prošle niz Dunavo. prav.-sov. 65.

b) I pokazne zamjenice *ovaj*, *taj*, *onaj* dolaze često iza svoje imenice (ali uvijek mogu stajati i s p r e d nje): *knjiga* je *ova* vrlo znatna. dan. (1826) 58., *ravnina ova* zove se Mačva. dan. (1827) 33., *top ovaj* nije imao kundaka. mil.-obr. 86., vještica osobito bježi od *smrada ovoga.* riječn. (1852) kod вјештица., *čovjek* je *ovaj* bio mlad. prav.-sov. 21., *poslanici ovi* došavši u Jaš nađu ondje Rodofinikina 23., *момчади ове* било је око три стотине. pjes. IV. 459., tvojemu sjemenu daću *zemlju ovu. D.* 1mojs. 12.7., *grad ovaj* ne će izgorjeti. jerem. 38.17., bilo *pismo ovo* kako mu drago slabo. pisma 6., osveti *vodu ovu.* 187., — u *pećinu* se *tu* sad ne može ući. dan. (1826) 19., *logor* je *taj* bio kod nekaki čardaka. dan. (1828) 196., ja ovo činim kao član *društva toga.* pisma 22., *gospoda ta,* koja misle i govore. pisma 28., *marama ta* zove se alva. riječn. (1852) kod прстен., da je g. Svetić meni *prevod taj* dao, to je istina. drž.-izd. III. 121., odgovori, da će *trud taj* dragovoljno primiti na sebe. 122., sjutra će biti *znak taj. D.* 2mojs. 8.23., tako svrši Mojsije *posao taj.* 40.33., — *mjesto ono* između grada i varoši zove se kali-mejdan. dan. (1827) 42., *komad onaj* između Morave i Kolubare zove se Šumadija. 57., *knezovi oni* udare sad s vojskom. mil.-obr. 178., govorio je, da će *stihove one* popraviti. kovčež. 16., metne gajde pod *kladu onu.* prip. 59., *duše* bi se *one* oprostile. 96., navali na svoga muža, da se *krava ona* zakolje. 159., na vrata *grada onoga. D.* 1mojs. 23.18., ljudi u *mjestu onom* pitahu. 26.7.

429. Iza imenice svoje mogu stajati pridjevi, koji znače pripadanje, a nastavci su im: *ski*, *ov*, *in* i dr. Primjeri: pismo je otvorilo put *umu ljuckome*, da se približi k Bogu. dan. (1827) 1., na ovom su putu za *vojsku neprijateljsku* najstrašnija mjesta. 52., *nošnja* je *ženska* gotovo u svakoj naiji drukčija. 105., pošalje im pozdrav, da on po *zapovijesti carskoj* ide njima u pomoć. dan. (1828) 189., ove je godine *vojska srpska* bila već dosta uredna. mil.-obr. 11., onda će se odmah

poznati na *literaturi srpskoj*. pisma 73., да *дијете женско* бразо расте. posl. 129., da bi i *dužd mletački* ustao. kovčež. 37., pokojni Avram Panić *paroh šidski*. riječn. (1852) II., pak se je odande po *naredbi turskoj* nosio u gradove. IV., jedno usko mjesto u *zalivu bokeljskome*, kod вериге., Srbi *zakona turskoga* u Bosni i Hercegovini. kod Влах., narod u *nahiji požarevačkoj* pripovijeda. kod голубачка муха., kako su dva patrijara iz Peći izbjegla u *državu austrijsku*. kod кнез., u *jezeru skadarskome* kraj *brijega crnogorskoga*. kod око., ako *rod djevojački* ode kadiji na tužbu. kod отмица.. jer su se odučili od *rada poljskoga*. kod хајдук., za to mu *zima ruska* bude vrlo nesnosna. prav.-sov. 2., iznese u zubima *pijeska morskoga*. prip. 115., prinos od *roda zemaljskoga*. *D*. 1mojs. 4.3.. poznajući *slabost ljudsku*. pisma 74., — pomiluj nas, *sine Davidov*. mat. 9.27., bijaše ušao strah u Jakova i Jovana *sinove Zevedejeve*, koji bijahu *drugovi Simonovi*. luk. 5.10., da se ne pokvari *zakon Mojsijev*. jov. 7.23., u ustima drži *grančicu lovorikovu*. kovčež., 52., Karapandžići su se održali do *vremena Karađorđijeva*. riječn. kod кнез., — ni po čem nijesi najmanji u *državi Judinoj*. mat. 2.6., ušavši *kći Irodijadina* i igravši. mark. 6.22., *otac vjereničin* primivši bocu uzme jabuku. kovčež. 46., nose *kući mladoženjinoj*. 51., kad po *smrti očinoj* prođe neko vreme. prip. 109., car po *smrti ženinoj* pošlje sluge. 144., — nijesu se smjeli miješati u *upravljanje narodno*. riječn. (1852) IV., žena, koja po *pripovijetkama narodnim* ima u sebi đavolski duh. kod вјештица., često ga priviđaju oko *ambara žitnijeh* i oko čardaka i *koševa kukuruznijeh*. kod вукодлак., sad se na *nesreću narodnu* sastanu u Deligradu. prav.-sov. 28., *čašu životnu* okusite. *D*. pisma 67., — udarilo ga *tane puščano* više leve sise. mil.-obr. 45., — izlaze o *Krstovu dne jesenjemu* (»Krstov dan« smatra se za jednu riječ). riječn. (1852) kod око.

430. a) Drugi pridjevi[1]) osim navedenijeh rijetko se nalaze iza svojih imenica. Evo nekoliko primjera: što narod o *riječi kojoj* misli. riječn. (1818) VIII., u brdima ima dosta *ruda svakojaki*. dan. (1827) 28., tako se srpski poslovi zamrse, da *narod prosti* nije znao. što se radi. dan. (1828) 177., onda se *narod prosti* stane predavati. mil.-obr. 1., tako *vojska sva* iziđe iz šančeva. 94., *skotina bezumna* može raditi svoje poslove bez pravila. pisma 68., *предговор пређашњи* posl. VII., *предговор садашњи*. LIV., ђекоји глаголи у *времену давнопрошавшему* имају. XLI., *Дубровчани прави* кажу „човјек" LI., рече се у *невољи какој*. 90., кад би ко шћео *добро какво* да учини. 110., imaju svoju gospodu, koja se od *naroda prostoga* vrlo razlikuje. kovčež. 12., onamo *ljudi svi* žive pod oružjem. riječn. (1852) kod бањђен, *popovi*

[1]) Kratkoće radi velim „pridjevi" ovdje i dalje ne samo za prave pridjeve, nego i za druge riječi, koje imaju sva tri roda, na pr. *koji, jedan* i t. d.

gdjekoji služe leturđiju od godine do godine. kod пол., pripovijeda se, da su od prije i *Hrišćani mnogi* imali svoje čitluke. riječn. (1852) kod читлук., u kojoj je *devojka jedna* sjedila. prip. 11., idem da tražim *majstora kakvog*. 45., *Bože milostivi*, šta je to? 50., pravile *stravu koje-kakvu* oko njega. 78., iznosi *trg svakojaki* preda nju. 87., ali *napretka nikakva* nije video. 90., polazeći na *posao nekakav*. 175.

b) U Vukovu prijevodu novoga zavjeta ima mnoštvo različnijeh pridjeva, koji stoje iza imenice; na pr. skakavci i *med divlji*. mat. 3.4., *oluja velika* postade na moru. mat. 8.24., u *oganj vječni*. mat 18.8., izvede ih na *goru visoku* same. mark. 9.2., čovjek stade preda mnom u *haljini sjajnoj*. d. ap. 10.30., i t. d., ali gotovo na svim takovim mjestima stoji pridjev iza imenice također u crkvenoslavenskom tekstu, kojega se Vuk držao prevodeći novi zavjet. — I u Daničića se nalazi primjera za ovaki namještaj gdjekojih pridjeva, ali dosta rijetko; na pr. i Gospod omirisa *miris ugodni*. *D*. 1mojs. 8.21., došljaci u *zemlji tuđoj*. 15.13„ neka tijelo svoje opere *vodom živom*. 3mojs. 15.13., a *narod sav* popada ničice. pisma 65., dođoše u *zemlju obećanu*. 196., popotnina u *život vječni*. 210., *knjiga prva*, — *knjiga druga*, — *knjiga treća*, — *knjiga četvrta*. 1., 69., 171., 267.

c) Što je ovdje rečeno o namještaju pridjeva, to vrijedi samo za slučaj, kad su u atributskoj službi, a kad su u predikatskoj, onda ne vrijedi, jer u tome slučaju dolaze svi pridjevi vrlo rado iza svojih imenica; na pr. divljaci i danas žive goli po šumama i jedu ljucko meso *sirovo*. dan. (1827) 3., Miloje, *silan* i *bijesan*, a uzdajući se u Mladena, nije gledao Petra da ublaži. prav.-sov. 28., ko bi imao *sina samovoljna* i *nepokorna*. *D*. 1mojs. 21.18. — O razlici među atributskim i predikatskim pridjevom vidi u §. 460*a*.

431. a) Kad se pridjev s kojom imenicom tako slaže, da oboje zajedno služi kao ime nečemu, što je jedno jedino, onda je pridjevu mjesto pred imenicom; na pr. Crna Gora, Crni Đorđe, Fruška gora, Krstov dan, Lazareva subota, Mali Božić, Ognjena Marija, Petrov post, Velika Gospođa, Visoki Stefan; — ali pored toga opet imamo: Petar Veliki (na pr. u dan. 1826. str. 99., 102); a jamačno je dobro i: Henrik četvrti, Ludovik pobožni i t. d.

b) Veoma se rijetko u Vuka i Daničića između pridjeva i njegove imenice nalazi umetnuta druga koja riječ (koja nije enklitika); na pr. *kakav* Turci *rat* imaju sa Srbijom. mil.-obr. 125., kod sviju nji *taka* je bila *tišina*, da . . . . 129., kad vidi, *kakvo* je Bog *čudo* učinio. prip. 54., od mladosti moje *mnoge* navaljuju na me *strasti*. *D*. pisma 50 (ove su riječi iz jedne crkvene pjesme, koja u crkvenoslavenskom originalu, otkle ju je Daničić preveo, ima isti red riječî). — U narodnijem se pjesmama pridjevi ovako vrlo često namještaju;

na pr. *bijele* im savezao *ruke*. II. 208., al' on sjedi, *rujno* pije *vino*, a *Markova* služi mu ga *ljuba*. 371., Stojan *svoju* poslušao *majku*. 516. *zlatan* sjaje na plećima *štitak*. 553., pa *mrtvačkim* progovara *glasom*. 576., kralj budimski *svoga* ženi *sina*. 635., čekaj *bába* iz planine *moga*. III. 98., drže *duge* preko krila *diljke*. 159., *crne* nose oko glave *čalme*. 224., iz zuba mu *vatra* sipa *živa*. 236., a to *ludi* ne slušaju *Turci*. 260., pa se kroz nju toke prosjavaju kao *jarko* kroz goricu *sunce*. 284., *ljuta* kadu uvati *groznica*. 436., *sva* za Vukom zaplakala *vojska*. IV. 11., da mi *naše* izvedemo *roblje*. 33. i t. d.

432. a) Kad uz koju imenicu stoje dva pridjeva, onda imenica može stajati ili pred njima ili među njima ili za njima. Prvi je slučaj sasma rijedak: *prijatelj* je *taj njegov* namjeravao da ide u Biograd. dan. (1826) 82., kad Turci dođu na Moravu, *žena* se *ta njegova* doseli u Bijograd. 92., *vojsku ovu srpsku* određivali su knezovi. dan. (1828) 139., neka naspe na *dlan svoj lijevi*. *D.* 3mojs. 14.15., grožđa u *vinogradu svojem nerezanom* nemoj brati. 25.5., vladika se pokaže u *haljini prostoj običnoj*. pisma 12., rani duh moj *kući svetoj trojoj*. 78.

b) Kad imenica stoji u sredini, onda pred njom može stajati svaki pridjev, a za njom posvojne zamjenice i pridjevi, koji znače pripadanje; drugi pridjevi stoje za imenicom rijetko. Primjeri: još ću da ukrasim kraj *ovoga početka moga*. dan. (1826) 37., po tom *taj prijatelj njegov* otide u Poreč. 83., o postanju *ove bune njihove*. mil.-obr. 179., *ovaki trud njihov* ne će drukčijega ploda donijeti. laži i op. 25., *svi* se gotovo *spisatelji naši* jednako tuže. pisma 16., odgovor na *ove misli moje*. 95., kao što im i *današnji jezik njihov* svjedoči. kovčež. 28., како је ђаво *некаквога побратима свога* варао. posl. 68., po Crnoj Gori i po *drugijem okolinama njezinijem*. rječn. (1852) I., *svaki književnik naš* učiniće dobro, ako zapiše. I., onda svaki čovjek *svima mrtvima svojijem* načini po svijeću voštanu (ovdje riječ »mrtvima« stoji kao imenica). kod задушнице., *današnji popovi naši* stide se. kod поп., tako je i danas po *svemu narodu našemu*. kod школа., on *ovoga obećanja svojega* ne ispuni. prav.-sov. 73., dođe mu *stari sluga njegov*, da ga pita. prip. 53., vrati se u *pređašnje carstvo svoje*. 75., dokle ne dođe *najmlađi brat vaš*. *D.* 1mojs. 42.15., ko se dotakne *mrtva tijela njihova*. 3mojs. 11.24., u ovoj će pustinji popadati *mrtva tjelesa vaša*. 4mojs. 14.29., lijepo si primio *prvo pismo moje*. pisma. 6., mjesta orošena *svetom krvlju njihovom*. 36., da još jednom pročitaš *ovu poslanicu njegovu*. 106., ne može doći *zemaljski um naš*. 173.

c) Srbi su *ovaj dar Božij* primili tek sa zakonom rišćanskim. dan. (1827) 1., kad se čoek otpadi od *običnoga društva ljuckoga*. 92., *ovi* su *poslanici srpski* u ime naroda iskali. mil.-obr. 30., jednom ga je pokazivao *mlogoj gospodi turskoj*. 56., izvor iza *južnijeh vrata grad-*

skijeh. rječn. (1852) kod Котор., osim kućana i *obližnje rodbine pokojnikove.* kod покајнице, povede *ovu vojsku rusku* uz Timok. prav.-sov. 42., krene se *sva vojska turska* i otide natrag. 43., nijesam vidio u *cijeloj zemlji misirskoj. D.* 1mojs. 41.19., rastezaše *noćnu službu Božju.* pisma 4., pošljedni dani *zemaljskoga života Hristova.* pisma 119., da bi *sav rod ljudski* postao jedno tijelo. 216.

d) opali na nj *dvije puške male* rječn. (1852) kod блор., uzeo kaluđer *malo dijete muško* pa ga odnio u Svetu goru. kod ђаволак., kad su popovi kod svoje kuće, oni rade *svake poslove domaće.* kod поп., nego da udarimo na kuću *onome psu debelome* (t. j. Mladenu), pa kako njega nadvladamo, *onaj će pas crni* (t. j. Karađorđije) pobjeći. prav.-sov. 53., ne plašite se *toga mnoštva velikoga. D.* 2dnevn. 20.15., ona je *žalosnu dužnost ovu* izvršila. pisma. 106.

433. a) Stoje li po dva pridjeva ispred imenice, i onda na drugom mjestu rado stoje posvojne zamjenice i pridjevi, koji znače pripadanje. Primjeri: kao što je naznačeno u *lanjskome mom zabavniku.* mil.-obr. 1., pored *sve moje želje* to se nije moglo. rječn. (1852.) I., koji su vladali i po *ostalome njegovom području.* IV., ugostiće ga kao *najboljega svoga prijatelja.* kod крчма., da je na ovome ostrvu nekad bio *veliki naš namastir.* kod Превлака., *jedan moj* bratučed otide u Sarajevo. kod предјести., kao što kaže *pomenuti njegov sin.* prav.-sov. 31. — Ispor. i ove primjere: kao što je kazano u *mome lanjskom zabavniku.* mil.-obr. 1., dok je još glavna potreba, da poznamo *svoj narodni jezik.* rječn. (1852) II., on to nije htio da vjeruje, nego se uzdao u *svoju pređašnju sreću.* kod Кочина крајина., došao je u Biograd sa jednom hiljadom *svojijeh hrabrijeh drugova.* kod крџалија., pokajnice se zovu i *njegova dalja rodbina.* kod покајнице.

b) u Srijemu i u *ostalijem njemačkijem državama.* rječn. (1852) kod господар., kad su se poslanici slali na dogovore s *velikom turskom gospodom.* kod кнез., poslije su se naimali u paša i u *drugijeh turskijeh starješina.* kod крџалија., ostavila je sve *sadašnjemu crnogorskome vladici* Petru Petroviću. kod Превлака., oni su počevši se zvati po *ovome donjozemskome običaju* prezimena svoja poizostavljali. kod презиме., *ova turska vojska* otide iz Srbije. prav.-sov. 44., udari *silna turska vojska* od Bosne 44., pere nas od *prvoga Adamova grijeha. D.* pisma 177.

c) Gdje od ona dva pridjeva, što stoje pred imenicom, ni jedan nije ni posvojna zamjenica ni pridjev pripadanja, i tamo dakako mora jedna biti na prvom, druga na drugom mjestu, ali mislim, da se ne može uhvatiti kakvo pravilo za njihov red. Primjeri: *ovaj* je *sav kraj* bio pod vladom njihovom. kovčež. 36., među *ovijem sadašnjijem riječima* ima ih mnogo. rječn. (1852) I., *sve ove dacije* kupio je od naroda baš-knez. III., Dubrovčanin se u *kakoj velikoj nevolji* zavjetuje. kod

грешница., naši su se ljudi zvali i pisali po očinome ili po *matermome krštenom imenu.* kod презиме., stigne mu *ovaj žalosni glas* od Kamenice. prav.-sov. 30., čitajući *izabrane ove pjesme. D.* pisma 92., kad se čita *ovaj divni kanon.* 100., uz *cijeli časni post* čitaju se knjige staroga zavjeta. 101.

434. a) Ima li imenica uza se po tri pridjeva, onda ona (čini mi se) najvoli stajati na trećem ili na četvrtom mjestu; ali kojim redom pridjevi dolaze, mislim da se ne da odrediti. Imamo na pr. *svi ostali narodi evropejski.* rječn. (1818) XI, kako bi takovo opisanije bilo važno ne samo za nas Srblje, nego i za *ostale sve narode slavenske.* dan. (1826) 2., viđevši po sobi *različne srebrne nakite konjske.* 81., tako su pred nama izmakli *mlogi drugi narodi evropejski.* dan. (1827) 3., i od *drugi đekoji rodova zemaljski* može se kašto po koja para dobiti. 104., navale vojvode i *različne druge poglavice srpske.* mil.-obr. 86., moleći ji u ime *svega onostranskoga naroda srpskog.* dan. (1829) 2., da su *ovi rodoljubivi trudovi moji* nagrađeni. drž.-izd. III. 124., Konstantina, *drugoga nezakonitoga sina Milutinova* obiđoše. *D.* istor. 36., uz *treću tihu molitvu sveštenikovu.* pisma 9., u molitvama se pominjahu *sve duhovne potrebe njihove.* 65., kad bi vidio *svu mračnu dušu svoju.* 201., u *svijem znatnijim razdjelima njegovijem.* 173., *unutrašnje duhovno bogatstvo njihovo.* 254. — Na pošljednjem mjestu stoje dakle i ovdje pridjevi pripadanja i posvojne zamjenice.

b) slovo щ Rusi i *drugi* gotovo *svi slavenski narodi* izgovaraju kao šč. dan. (1826) 55., svršivao je *druge različne narodne poslove.* mil.-obr. 49., majstori i *drugi gdekoji mirni Turci* ostanu u svojim kućama. dan. (1834) 47., који би се поред *свега свога високога чина* примио. posl. XXVI., u pisanju *svake moje dojakošnje knjige* ja sam se starao. XXVI., u nekakijeh kiridžija vidi *šareno gubavo muško ždrijebe.* rječn. (1852) kod Марко Краљевић., kod *sviju svojih velikih zasluga. D.* istor. 18., kako su se prepale *same božanstvene nebeske sile.* pisma 50.

c) Evo dva primjera, gdje stoje po četiri pridjevne riječi: u srbuljama i u *ostalim svima starim slavenskim rukopisima.* dan. (1834) 75., prema *ovome prvom večernjem stihu njegovu. D.* pisma 78.

435. Ako koji mjesni prilog (na pr. *tamo, onuda* i t. d.) ili koji padež bilo sam, bilo s prijedlogom, pobliže označuje pridjev, onda ta oznaka dolazi vrlo rado između pridjeva i imenice; ako li su dva pridjeva, onda ona dolazi ponajviše među njih. Primjeri: navale na srpsko *domaćim neslogama* razdrto carstvo. dan. (1827) 75., po Janji i po Bijeljini i po ostalim *onuda* turskim palankama i selima sakupi se do 1500 Turaka. dan. (1828) 178., brat ubijenoga *u Smederevu* Đuše. mil.-obr. 21., s određenim *za njegovu pratnju* knezovima otide u Beograd. 143., posle dugoga *tamo* ispitivanja i dokazivanja otpusti

ji. 179., posle dugoga *o tom* dogovaranja. dan. (1834) 87., у Конављу и у свему *горе* Приморју. pjes. I. 29., познајући Ваше родољубиво срце и Вашу милостиву *к мени* благонаклоност. posl. u posveti., по осталијем *онуда* мјестима чује се глас овога слова врло добро. XXII., Црногорци и готово сви *њима* сусједни приморци изговарају. XXVII., у Дубровнику и по свему *онуда* приморју XXXI., по том је због познате *онамо* неслоге и заваде изишао из Црне горе. pjes. IV. predgovor., seti se svoga *za novčić* kupljenoga mačka. prip. 53., u svima se *iz pisama* navedenijem mjestima porotnici nazivahu sudije. *D.* istor. 264., završivahu dan *u svetosti* provedeni. pisma. 36., s ovijem *tajne punijem* riječima. 63., o ovom *utjehe punom* gledanju. 130., u ovu *spasenja punu* i svijetlu noć. 162., da bi na glavu djeteta *vjerom* osvećenoga sišao blagoslov. 194., tako je narodu izrailjskom dana bila hrana *tajne* puna. 196.

436. a) O namještaju zamjenica upamtit ćemo: gdje se nađe riječ *isti* sa zamjenicama *ovaj*, *taj*, *onaj*, *ovaki* i t. d., dolazi ona vrlo rado iza njih; ispor. *taj isti*. dan. (1826) 84., od *take iste* čoe. dan. (1827) 105., *ovaj isti*. 123., *taj isti* dan. mil.-obr. 25., *onaj isti* dan. 29., 83., u *to isto* vreme. 40., *onu istu* noć. 88., *ti isti* Turci. 122., u *onome istome* značenju. pisma 46., za *to* te *isto* podigoh. rimlj. 9.17., u trpljenju *tijeh istijeh* stradanja. 2kor. 1.6., pisah vam *ovo isto*. 2kor. 2.3., imajući *onaj isti* duh vjere. 2kor. 4.13., kojega poslah za *to isto*. kološ. 4.8., учини *ону исту* погрјешку. posl. 77., у *тај исти* час. 77., *one iste* godine. prav.-sov. 2., u *ono isto* vrijeme. 44., u *ovo isto* vrijeme. 49. Prema tome Vuk obično piše *tako isto*, na pr. rječn. (1818) IX., XV., dan. (1826) 15., 42., (1827) 28., 45., mil.-obr. 41., 75., pisma 76., mat. 21.36., 27.44., kovčež. 6., 99., posl. XV., prav.-sov. 41. i t. d., ispor. još i: *ovako isto*. rječn. (1818) III., *onako isto D.* istor. 164. Rjeđi je namještaj: *isto tako*, na pr. pisma 4., posl. XVII., 76., prav.-sov. 47., *D.* istor. 240.; ispor. i: *isto ovako*. pisma 18., *isto onako*. 36.

b) Odnosna zamjenica može biti dosta odvojena od riječi, na koju se proteže: nađu nekoliko stotina Turaka po avliji i oko konaka, *koji* su bili došli kao momci s različnim poglavicama. mil.-obr. 129., u tom je Milošu već bilo stiglo nešto vojske iz Gruže i iz naije užičke i požeške, nad *kojom* postavi glavnoga upravitelja Vučića iz Vučkovice pa je pošalje pred Đaka, a i on sam pođe za njom. 183., од Дубровника идући поред мора к југу одваја се од мора у суху земљу отока, готово свуда шира од Дунава ниже Биограда, *која* се онуда зове „канал“ или „конао“. posl. XV., pred vratima svagda je stajao jedan momak s pištoljima i s nožem za pojasom, *koji* se zvao »kavaz«. prav.-sov. 10., da ih ne bi Petar i Milenko s vojskom ruskom ondje zastali, za *koje* se već znalo, da su na putu. 51.

c) Kad odnosna zamjenica stoji u genitivu te zavisi o kojoj imenici, a imenica je združena s kojim prijedlogom, onda zamjenica stoji veoma rijetko iza imenice; na pr. lotre s pomoću *kojih* se burad na kola tovare. rječn. (1852) kod палије. Gotovo svagda odnosna zamjenica stoji između prijedloga i imenice; na pr. bez dopuštenja velikoga kneza Konstantina Pavlovića, pod *kojega* zapovešću on od sad ostaje. eman. 80., моме домаћицу, у *којега* сам кући сједно. pjes. I. 85., rejmsko jevangelije, na *kojega* su se rukopisu zaklinjali francuski kraljevi. pisma 23., Crnogorci, o *kojih* ćemo odijelu poslije govoriti. kovčež. 42., od onoga, po *kojega* se imenu ova međa zove, ništa se u narodu ne čuje. rječn. (1852) kod Вукова међа., oričak, na *kojega* je drugome kraju gvozden šiljak. kod остан., nekoga Mitrića, za *kojega* je bratom bila sestra Jakovljeva. prav.-sov. 13., pouzdani ljudi, na *kojih* je presudu opština dužna bila pristati. *D.* istor. 276. — Genitiv odnosne zamjenice stoji i ispred onake imenice, koja nije združena s prijedlogom; na pr. pašini su momci delije, *kojije* se poglavica zove delibaša. dan. (1828) 144., kazaše za Galilejce, *kojijeh* krv pomiješa Pilat sa žrtvama njihovijem. luk. 13.1., bješe neki carev čovjek, *kojega* sin bolovaše u Kapernaumu. jov. 4.46., Marija, *koje* brat Lazar bolovaše. 11.2., on stoji u Simona kožara, *kojega* je kuća kod mora. d. ap. 10.6., казало дијете, *којега* је отац био турскога закона. posl. 353., točak, *kojega* su se paoci počeli izglavljivati. rječn. (1852) kod наводљив., savijen prut, *kojega* se krajevi dolje zabodu u jaram volu oko vrata. kod тељиг. — Tako je i ovo: kako je jedan njegov drug, *kojemu* sam ime zaboravio, potrčao u šanac. odbrana 11., kako je mogao drugome podsmijevati se za riječi, *kojijem* smisla ne razumije? drž.-izd. III. 308.

d) Sasma rijetko stoje upitne zamjenice (upitnoga ili odnosnoga značenja) iza druge koje riječi (osim veznika i prijedloga); na pr. a vi *šta* radite od njiova roblja? mil.-obr. 103., pojedinijem, Srbima mnogo je dobra učinio, a o narodu srpskome *kako* je mislio, pokazaće ovaj događaj. prav.-sov. 37., njega *ko* dobije, može u nebesa ići. prip. 28., ne znam, ni aksaga *koliko* je išlo u unču. *D.* istor. 257.

437. a) Za namještaj glȁgōlā može se upamtiti: glagole *mogu*, *ne ću* stavlja Vuk vrlo rado iza neodređenoga načina, koji o njima zavisi: koje bi se upravo tako nazvati *mogle*. dan. (1827) 33., cveće, od koga će potomstvo vence plesti *moći*. mil.-obr. predgovor, ja starešina biti *ne ću*. 89., ja ovi topova ostaviti *ne ću*. 96., da bi ga u napredak protiv Miloša upotrebiti *mogao*. 138. ne bih povoljnije službe imati *mogao*. laži i op. 11., ali se toga nigdje u mojijem knjigama naći *ne će*. 26., да би се пословице лакше разумјети *могле*. VIII., има око тридесет хиљада душа све правијех Срба, какови игдје бити *могу*

XIX., зло се ласно догодити *може.* 39., није му пало на ум, да воденица без воде бити *не може.* 47., правог пријатељства међу нама бити *не може.* 64., kašto potjera popali kuće i ostalo sve, što izgorjeti *može.* rječn. (1852) kod отмица., da se unapredak što zlo učiniti *ne će.* kod ујамчити., videći, da se Stojša okaniti *ne će.* prip. 34. Tako je i u Daničića: da se jedva čuti *može.* pisma 4., ovo vidjelo, koje se vidjeti *može.* 63., što se suštastvo Božije shvatiti *ne može.* 140., ova sveza njihova, koja se mimoići *ne može.* 173., da razmatramo svaku ovu tajnu, koliko im pristupiti *možemo.* 176. — U narodnijem pjesmama ima ovakijeh primjera: opet Ture da s' okani *ne će.* III. 3., a to paša ni da sluša *ne će.* 90., na to Tale ni da gleda *ne će.* 259.

b) U složenijem vremenima rijetko drugi kakav glagolski oblik (koji nije enklitičan) stoji iza pridjeva glavnoga glagola, kao što je u primjerima: dotle se buna već *utišala bila.* mil.-obr. 65., koji čekiča pre nigda u rukama *videli nisu.* 86., nigda toga *vidjeli nijesmo.* mark. 2.12., казао некакав, ком су .... око *извадили били.* posl. 196., ове пословице ја никад *чуо нијесам.* 239., dete, koje je već dobro đavolski zanat *izučilo bilo.* prip. 47., u Srbiji *uništeni biše* pošljednji ostaci plemenskoga života. *D.* istor. 54., do kakvoga savršenstva *došao bješe* građanski život. 56., prijeti, da će imanje svoje dati drugome, kome *htio bude.* 69.

438. a) Prilog može svagda stajati ispred svoga glagola, ali dosta se često nalazi i iza njega. Primjeri: stanu *vikati turski*: bježite! dan. (1826) 76., (u Srbiji) svako žito, osobito kukuruz, *rađa* svuda *dobro.* 28., pa se onda *vrati* kući *slobodno.* dan. (1827) 83., tako se malo po malo *svadimo zdravo.* 130., ja *znam dobro,* da će .... dan. (1828) 2., u velikom šancu *održe se vabro.* dan. (1834) 44., i na oba kraja *održe se vabro.* mil.-obr. 7., knezovi su ga uveravali, da će Miloš *doći jamačno.* 128., da se to ne *događa često.* pisma 74., i *muči se vrlo.* mat. 12.6., mi i Fariseji *postimo mnogo.* mat. 9.14., i izišavši na polje *plaka gorko.* mat. 26.75., *gledajte dobro* za ove ljude. d. ap. 5.35., narod će se *sabrati jamačno.* 21.22., i Julije *držaše* Pavla *lijepo.* 27.3., а ја то *учинити не ћу никад.* posl. 48., из почетка свак свој посао *ради добро.* 226., то ме *мучи врло.* 319., *obogativši* se *prilično* zaželi *življeti gospodski.* prav.-sov. 22., Турци *вративши се натраг.* pjes. IV. 459., ja sam tebe *služio pošteno.* prip. 31., on se Bogu *molio jednako,* i tako ta noć prođe. 77., lisica videći to *obeseli se vrlo.* 228., za to se Kajin *rasrdi veoma.* *D.* 1mojs. 4.5., *umnožiću veoma* sjeme tvoje 16.10., tada se *rasrdi* Mojsije *vrlo.* 4mojs. 16.15., *uplašiše se vrlo.* nem. 6.16., pisac u pustinji *vraća se opet* na molitvu. pisma 94., da mu se *poklone radosno.* 113., mladenci *sagnu krotko* glave. 225. — Sasma rijetko stoji prilog iza svoga pridjeva: bijaše *pijan vrlo.* *D.* 1car.

25.36.; veoma se rijetko rastavlja prilog od svoga pridjeva, kao što je u primjeru: po ravni *vrlo* su kuće *rđave*. riječn. (1852 kod село.

b) Kako se namješta prilog *još*, kad se nađe u blizini s kojim prijedlogom, to se vidi iz ovijeh primjera: zarobivši jednoga francuskog kapetana *još s* jednim oficirom. eman. 15., u dogovoru *još sa* nekoliko njezinijeh članova. pisma 3., bukvar *sa još* nekoliko knjiga. 56., potraži me *još s* većijem staranjem. 2tim. 1.17., knežina Krivošije *sa još* dvije knežinice. kovčež. 29., a *još na* veću nesreću dovede sa sobom nekakva Grka. prav.-sov. 25., pismo ovo odnese neki Peco *još s* jednijem drugom. 68., da je *iza još* jednoga stiha bilo. 87.

c) Najviše našijeh književnika piše: nadam se, da ćete *za cijelo* (jamačno) sjutra k meni doći. Nema sumnje, da je to sasvijem pravilno i dobro, ali Vuk bi mjesto toga volio reći: *za cijelo* (jamačno se nadam, da ćete sjutra k meni doći; on dakle prenosi prilog *za cijelo* (jamačno) iz izrične rečenice u glavnu. Primjeri: ja *za cijelo* mislim, da je ove sve pesme Filip sam spevao. pjes. (1833) XII. *za cijelo* se nadam, da bi se pokazalo. laži i op. 26., *za cijelo* mislim. da bi s moje strane bili. pisma 30., *jamačno* se opominjem, da se govorilo 49., ali mi se *jamačno* čini, da je običnije ono prvo. riječn. (1852) II., ja *za cijelo* mislim, da je Ćurčija ovo samo za to htio kopati, da ljudi ne bi bježali. kod **Ковиљача**., ako je *za cijelo* uvjeren. da je ono pravi lupež. kod сок., kad se *za cijelo* nadao, da će mu se Turci predati. prav.-sov. 30., ali se *jamačno* može reći, da je Mušicki mnogo manje poznavao. drž.-izd. III. 67.

d) Ovako Vuk i prilog *upravo* rado prenosi iz zavisne rečenice u glavnu ili u opće u onu, o kojoj ona zavisi; na pr. književnici koji *upravo* znadu, što je jezik i što je pismo (t. j. koji znadu, što je upravo jezik). riječn. (1818) IX., Jakov nije mogao Ćurčiju poslušati, niti mu je *upravo* smijo kazati, za što ga ne može poslušati. dan. (1828) 181., poruči, da dođu starješine na sastanak, ne bi li j kako pomirio ili barem da vidi *upravo*, što im je. 185., *upravo* nisu znali, šta će to da bude. dan. (1834) 51., koji (čovjek) *upravo* zna. šta su zakoni. 85., kogod *upravo* poznaje, kako postaju riječi u jeziku našemu. pisma 39., za to Rodofiniku i ne kažu *upravo*, što Karađorđije piše. prav.-sov. 24.

e) Prilog *kao što* Vuk rado rastavlja; na pr. da je narod srpski prije 500 godina govorio *kao* i danas *što* govori. riječn. (1818) III. na jednoj glavici imaju zidine od gradića, koji se zvao Koviljača. *kao* i selo iznad njega *što* se zove. dan. (1827) 49., ja ću za svaku pesmu kazati u predgovoru, od koga sam je dobio, *kao* i za ove

dojakošnje ovde sad *što* sam kazao. pjes. (1833) XLII., *kao* u jednom tijelu *što* imamo mnoge ude. rimlj. 12.4., zovu se Srbi, *kao* i oni *što* su govorili da [s]u. rječn. (1852) kod Дибра., kneštvo je ovo ostajalo od oca sinu, *kao* vojvodstvo u Hercegovini danas *što* ostaje. kod кнез., да су они главари Ђока Маловића називали турском удворицом, *као* и он њих пред Смаил-агом *што* je називао одметницима. pjes. IV. 460.[1]) — Ali se *kao što* može i ne rastavljati; na pr. tako *kao što* kaže Vuk, da je bilo. prav.-sov. 3., mi ćemo im se smijati (privatno) *kao što* i oni nas recenziraju drž.-izd. II. 104.

439. O namještaju prijedloga nemamo mnogo reći. Zna se, da im je mjesto ispred njihova padeža[2]) svima osim prijedlogu *radi,* koji obično stoji iza svoga genitiva; na pr. subota je načinjena čovjeka *radi,* a nije čovjek subote *radi.* mark. 2.27., кад ко шале *ради* говори што против себе. posl. 253., — ali može stajati i ispred genitiva; na pr. каже се *ради* урока. posl. 87., као пређа на дрвету *ради* хватања рака. rječn. (1852) kod рачило. Kad je imenica združena s kojom pridjevnom riječi, onda *radi* može stajati pred obadvjema, među njima i za njima; na pr. sami svoje ljude opremaju, u Carigrad *radi* toga posla. dan. (1834) 33., *radi* nemoći ljudske. pisma. 217., puta *radi* Gospodnjega. d. ap. 19.23., toga *radi* uzroka. 28.20., vjeruju vašega *radi* pomilovanja. rimlj. 11.31., pij po malo vina želuca *radi* svojega. 1tim. 5.23., slabosti *radi* ljudske. *D.* pisma 42., narodni poslova *radi.* mil.-obr. 45., poganoga dobitka *radi.* tit. 1.11., bogatstva i nezavisnosti njegove *radi. D.* istor. 176., njihovijeh molitava *radi. D.* pisma 103. — U §. 203*b* vidjeli smo, da se govori na pr. ni *u* čemu, ni *u* kom, a u §. 239. vidjeli smo, da se tako rastavlja i *ni jedan*; evo još dva primjera: ni *u* jednoj drugoj knjizi. dan. (1826) 45., do danas ni *od* jednoga nisam primio. pjes. (1833) XXXIV.

440. a) Veznici koji nijesu enklitični (kao *li* što je), stoje ponajviše na početku rečenice, ali gdjekoji mogu stajati i iza koje druge riječi. Ti su veznici: *ako*, *ako i*, *da*, *dok*, *kad*, *pošto*, *premda.*

b) Veznik *ako* rijetko se miče s prvoga mjesta u rečenici: to *ako* ostavite, ostalo je sve propalo. mil.-obr. 106., a pisara *ako* nijesu imali, sovjet je bio dužan naći ga i poslati im. prav.-sov. 10., kúma kûma *ako* nije darovala, nije mu ni brige zadala. posl. 163. — Rijetko dolazi *ako i* iza druge koje riječi: kurjak *ako* dlaku *i* promijeni, ćudi

---

[1]) Ovdje se može dodati i ovaj primjer, u kojemu je *osim što* rastavljeno: niti je ko izlazio, da im smeta, *osim* Ćurčija sa svojim momcima *što* im je đešto na rastrkane čete udarao. dan. (1828) 201.

[2]) Veoma rijetko stoji prijedlog *blizu* iza svoga genitiva: nepotrebna je i kletve *blizu*. jevr. 6.8. (po svoj prilici je to prema crkvenoslavenskom tekstu, gdje je isti red).

ne mijenja.[1]) posl. 164., mator kurjak *ako i* ne može ujesti, on opet škloca. 175.

c) U Vukovijem djelima veznik *da* kad ima namjerno značenje, stoji veoma često iza jedne ili više riječi u rečenici, u koju pripada, osobito ako drugo *da* stoji u rečenici, koja je pred tom. Na pr. čoveka je Bog odredio, da se jednako uči i sve naraštaj od naraštaja pametniji *da* postaje. dan. (1827) 3., kako ćemo mi ovđe čuvati tuđe kuće, a ajduci preko Cera da idu, naše *da* pale? dan. (1828) 170., najposlije smisli, da prota ostane kod Šapca i razgovor o predaji s Turcima *da* povede. 180., stane se i u uredbe zemaljske mešati i starati se, malo po malo *da* vlast sebi prisvoji. dan. (1834) 52., tako sam dakle želeo i trudio se, svuda *da* kažem istinu. mil.-obr. predgovor., navale, da tu uredbu pokvare, Mladena i Jugovića sasvim *da* isteraju iz narodni poslova i po tom Karađorđiju vlast *da* ograniče. 23., oni nisu ustali, carevu zemlju *da* otmu. 117., pa se stanu obojica spremati onu noć *da* idu u Kragujevac. 176., ne mogući sina svoga nagovoriti, da ostanu u Srbiji i s ostalijem narodom Turcima *da* se predadu. laži i op. 24., željaše od srca, vas sve *da* vidi. filib. 2.26., који би се примио барем једну коректуру *да* прочита. posl. XXVI. како је неко ћео, каменом *да* га убије. 48., nije gledao, Petra lijepijem riječima *da* ublaži. prav.-sov. 28. Tako je i u Daničića: a gledaše i vračari misirski vračanjem svojim *da* učine. 2mojs. 8.18., po tom je valjalo, i oni *da* izađu iz crkve. pisma 65., (da bi pokazao i uvjerio ga, da treba sasvijem od njega *da* se odvoji. 184. — Onakovo *da*, koje nije namjerno, rjeđe stoji iza čega drugoga u rečenici: nego im žao budne, i raja njihova *da* se njime diči. kovčež. 6., a sad *da* je živ, išli bi carevi i kraljevi, da ga vide. drž.-izd. III. 71., ja *da* znam, gde je tvoja snaga, ja ne znam, šta bih radila. prip. 56., da ih metne u začelje pa prvu čašu rakije i prvu čašu vina njima *da dâ*, oni ne bi jeli. 96., volim ja postiti za njega, nego on za mene *da* posti. posl. 38., lovac *da* uvijek ulovi, zvao bi se nosac, a ne lovac. 170.

d) Rijetko stoji *dok* iza druge koje riječi: ja *dok* nijesam prešao u Srijem (nijesam čuo). drž.-izd. III. 39.

e) Dosta često nalazi se *kad* iza jedne ili više riječi: sad u njemu žive tri kaluđera, no ja *kad* sam dolazio, ni jednoga nije bilo kod namastira. dan. (1826) 35., a Veljko *kad* čuje đe puške pucaju, pomisli. 77., sve ove dacije *kad* se skupe u jedno, manje dolazi. dan. (1827) 82., ako Turci zapale namastir, narod će ga opet načiniti, ali mi *kad* izginemo oko tije zidina, nas ne može niko povratiti ni po-

[1]) Iz ovoga se primjera vidi, da se *ako i* može rastaviti; tako je i ovo: *ako* je med *i* sladak, ma ne valja prst ugrizati. posl. 4., *ako* je obukavši se u čovjeka *i* umalio svjetlost svoju. *D.* pisma. 140.

graditi. dan. (1828) 180., цијела трећина овијех пословица остала би нескупљена, а Бог зна и ове друге *кад* би на свијет изишле. posl. V., ona *kad* vidi brata svojega, uplaši se. prip. 10., čoban *kad* čuje to, otide. 15., Stojša *kad* dođe na onu česmu, napije se vode. 35., momče *kad* to čuje, stane plakati. 82., sestra *kad* ga ugleda, vrlo se obraduje. 111., stric u pećini *kad* to začuje, prepadne se. 212.

f) Evo primjera za *pošto*, gdje ne stoji na početku rečenice: u tom *pošto* se razglasi, da su Turci prešli i da pale Jadar, zapovjede Jakov i Đorđije. dan. (1828) 200., paunice *pošto* se okupaju, odlete sve zajedno. prip. 21., kaluđer *pošto* viđe, šta bi, ukloni se. 122, one druge dvije sestre *pošto* viđeše, da im se sestra najmlađa vjeri preko njih živijeh i starijih, počnu joj o glavi raditi. 141.

g) Veznik *premda* slabo se kad nalazi iza koje riječi: car *premda* je znao, da on (t. j. Bekri-Mujo) nema ni pare, opet pomisli. dan. (1834) 91.

h) Kad se u istoj rečenici nađe odnosna zamjenica i kakav veznik, zamjenici je mjesto pred veznikom; na pr. како је Циганин казао, да му је нестало једнога коња, *коју ако* се нађе, нека га узму његови синови. posl. X., sultanije (zatvori) u odaju zlatnu, *koju kad* je krâlju načinio i kad joj je vrata zatvorio, pred njima se jeste zaklinjao. pjes. III. 86., ... car grčki, *kome da* bi se osvetio Stefan, uze nekoliko grčkih gradova. *D.* istor. 42.

i) Niječna riječca *ne* ima u rečenicama svoje stalno mjesto; ako se glagolski oblik sastoji u jednoj riječi, stoji ona ispred njega neposredno (na pr. *ne* čitam, *ne* pišemo, *ne* rekoh i t. d.); ako li je glagolski oblik složen, stoji ona neposredno ispred pomoćnoga oblika (na pr. *ne* bih rekao, *ne* ću dati i t. d.). Izuzeci su veoma rijetki; na pr. stane misliti, kako bi mu *ne* dao. dan. (1829) 40., овај вели, ако се криво куне, да би у његову роду нико ништа *не* учинио, што би ваљало хвалити. posl. 308., da bi ni jedna ovca *ne* ostala rječn. (1852) kod блек., idem, da bih se i *ne* vratio. prip. 117. Ispor. u pjesmama: *ne* l' se sinoć nama zaklinjaše? I. 6., al' ću poći, makar. ću *ne* doći. 395., da bi mene *ne* rodila majka, već kobila, koja ata moga. 474., kako ću te ja *ne* dati, ćerko? 552., ne će tebe pogubiti uja, da bi nikad *ne* vidio carstva. 628., i da bi ti duša *ne* ispala, dok turskoga cara ne dvorio! II. 197., da bi mene majka *ne* rodila, no kobila, koja đoga moga. III. 263., čarne oči, da bi *ne* gledale! 355., da bi tako, Stoko, i *ne* bilo. IV. 291.

441. a) Posvojni genitiv, osobito koji se sastoji od dvije ili više riječi, stoji dosta često ispred imenice, o kojoj zavisi. Primjeri: na onom istom mestu, gde je *Fridriha II.* u sedmogodišnjem ratu bio čador. eman. 27., opravi podosta vojske s *kijevske dragunske regemente*

majorom. 79., Vuk Stef. Karadžić, *filosofije* doktor, i *učeni društva:* sanktpeterburgskoga voljnoga ljubitelja ruskeslovesnosti, krakovskoga, tiringsko-saksonskoga za istraživanje otač. starine i kraljevsko-getingskoga član korespodent. dan. (1826—1834) i mil.-obr. na natpisu., tu Veljko nađe kod bega u ćemeru 800 dukata i još *nekake dvojice trgovaca,* koji su bili pošli da kupe goveda, pa se tu zastali, pune dvije zobnice bijeli novaca. dan. (1826) 73., ja sam počeo prepravljati građu za srpsku gramatiku po načinu g. *Dobrovskoga* češke i slavenske gramatike. dan. (1828) 1., kad su ovaki moji i *vladalaca* naroda našega prijatelji podbunjivali. laži i op. 27., г. **Филипу Лучићу,** *комерцијe* совјетнику и кавалеру. posl. LIII, *vojvode Antonija Bogićevića* sin Bojo iziđe na konju. prav.-sov. 69., da su ove dvije riječi iz moje i iz *starca Spasoja* estetike. drž.-izd. II. 136., na poklon ti *carstva* polovina. prip. 129., đevojke, čuvajte se vi te jame, jer da *koje* od vas upadne vreteno u nju, *one* bi se mati pretvorila u kravu. 157.

b) Posvojni dativ stoji u pjesmama rado ispred riječi, o kojoj zavisi, osobito ako je združena s kojim prijedlogom; na pr. ja ne gledam *tavnoj noći* doba nit' moj konjic *mutnoj vodi* broda. I. 441., rasti, jelo, *nebu* u visine. 442., našo sam te *moru* pod obalom. II 72., no da vidiš *jadu* započetka. 552., ukaži se *kuli* na pendžere. III. 97. i t. d. U Vuka je ovaki namještaj rijedak: sjekira stoji *drvetu* kod korijena. luk. 3.9., nešto je češći u Daničića: Bosna bijaše *Ugarskoj* pod vrhovnom vlašću. istor. 89., prelazeći *prirodi* u zaklon. 101., za savjesne poslove, koji se ticahu *plemićima* ličnosti, poštenja i imanja. 274., i sad živi *vjernima* u srcu. pisma 107., pokropi četiri klina te po jedan metne *trpezi* u uglove. 338.

c) Za namještaj vokativa nema stalnoga pravila. Ispor. šta ti je ono za pećkom, *brate?* prip. 93., *brate,* opomeni se i mene. 93., dobro, *brate,* evo ti Milice. 99., dobro, *zete,* hoću. 100., *o moj zete,* iskazati se ne može. 113., hajde, *čoveče,* da mi pošljemo. 167., a kuda je znamo, *ženo,* poslati? 167.

442. a) Hoteći sada govoriti o namještaju enklitika, nužno je najprije navesti sve enklitike. Da su zamjenički oblici *me, mi, te, ti, se, si, nam, vam, nas, vas* (drugo je: *nâs, vâs*), *ga, je, mu, joj, ih, im* enklitični, to nam je poznato već iz §. 192—194., a u §. 308*c* i 309*a* rečeno je, da su enklitični oblici glagolski *sam, si, je, smo, ste, su,* — *ću, ćeš, će, ćemo, ćete, ćê;* u §. 315*c* rečeno je, da su oblici *bih, bi, bismo, biste,* koji služe za tvorbu pogodbenoga načina, sad enklitični, a sad nijesu; napokon su još dvije enklitike, i to su veznici *li* i *bo,* od kojih je drugi danas slabo običan u većem dijelu naroda.

b) Namještaj enklitika dosta je slobodan. Tako na pr. u rečenici: a on sam ne može *se* upreti carskoj sili. (mil.-obr. 3) riječca *se*

mogla bi sasvijem dobro stajati i na drugom kojem mjestu, i to iza riječi *on*, iza *sam*, iza *upreti*. Ili u rečenici: у пјевању свакога *се* стиха посљедња стопа овако по двапут говори. (pjes. I. 180) može *se* stajati ne samo iza riječi *svakoga,* već također iza *u pjevanju*, iza *stiha,* iza *posljednja*, iza *stopa*, iza *ovako*, iza *dvaput*, iza *govori*; dakle na 8 mjesta! U rečenici: bez priče ništa ne govoraše *im* (mat. 13.34.) može *im* stajati ne samo gdje stoji, već također iza *bez priče* i iza *ništa.* U rečenici: brižljiva *ga* crkva ne pušta bez duhovne brašnjenice (*D.* pisma 175) može se *ga* metnuti i iza riječi *crkva* i iza *ne pušta.* Vidi se dakle, da enklitike mogu stajati na različnijem mjestima. Ali opet da za njihov namještaj ima nekih stalnih pravila, to smo vidjeli već u §-ima, koji su pod *a* spomenuti; a sada ćemo navesti i druga takva stalna pravila.

c) Kako enklitike ne mogu stajati na početku rečenice, tako ne mogu stajati ni na početku drugoga dijela one rečenice, koja je uklopljenom rečenicom razdvojena. Za to bi na pr. rđavo bilo reći: ljudi, koji rade oko napretka naroda svoga, *su* dostojni pohvale, već treba da bude: ljudi, koji . . . . svoga, dostojni *su* pohvale, tako se isto mora reći i: koji ljudi rade o napretku naroda svoga, dostojni *su* pohvale (ili: oni *su* dostojni pohvale, — ili: *jesu* dostojni pohvale). Ne bi valjalo ni ovo: u nekijeh naroda dužnik, koji nije mogao platiti, *je* postajao rob, — već treba metnuti *je* iza: *postajao* i t. d. Tako bi isto rđavo bilo: koji ljudi rade . . . . . *su* dostojni pohvale, — ili: kada dužnik nije mogao platiti, *je* postajao rob; t. j. enklitika bi tu stajala na početku (glavne) rečenice, a to ne smije biti. — Ne bi ni ovo dobro bilo: dužnik ne mogavši platiti *je* postajao rob; — i tu *je* treba da dođe iza: postajao; rđavo bi i ovo bilo: moj brat znajući sve to *im* nije mogao oprostiti, — već treba metnuti *im* iza: *nije.* Iz ova se dva primjera vidi dakle, da rečenice s glagolskijem prilozima (na pr. *ne mogavši*, *znajući*) vrijede za namještaj enklitika, kao da su razvezate, t. j. kao da mjesto: *ne mogavši* stoji: kad nije mogao, ili mjesto: *znajući* kao da stoji: jer je znao i t. d., vidi u §. 624., 625.

d) U pjesmama se nalazi kašto enklitika na početku rečenice, ali samo u ovakovijem primjerima: da Bog dâ, *je* lovci uvatili! pjes. I. 274., da Bog dâ, *ga* uzjahali Turci! III. 105. Tako je i ovo: da Bog dâ, *mi* svaka sreća posahnula! posl. 47. Ali ispor. s tijem: da Bog dâ, pilići *ti* hljeb iz ruku otimali! posl. 48.

e) Riječca *li* stoji svagda iza prve riječi u rečenici, koja je ponajviše glagol, na pr. znaš *li* čitati? hoće *li* prijatelj doći? i t. d., ali kašto je to i druga koja riječ: na pr. sad *li* će mi doći radost? *D.* 1mojs. 18.12., istina *li* je, da ću roditi? 18.13., na sav *li* ćeš se

zbor gnjeviti? 4mojs. 16.22 (»na sav« se uzima kao jedna riječ). Kad je vezniku *li* značenje uzvično, ne mora stajati iza glagola (ali mora iza prve riječi); na pr. lijepo *li* izmisliše! — Tako i u jeziku Vukovu i Daničićevu neobični veznik *bo* stoji iza prve riječi u rečenici; na pr. on *bo* je znao.

f) Enklitike mogu od glagola biti rastavljene dobrano, kad pred njim stoje; na pr. s Turcima, koji *se* na pozivanje Hrvojevo radi bijahu utvrditi u Bosni. *D.* istor. 161., po njihovijem *je* zakonima dužnik, koji se nije mogao odužiti, postajao rob. 248., ali je vrijedno znati, da *se* u one dane, kad je liturgija te se skuplja više naroda u crkvu, čitaju dva članka. pisma 104., kako *se* onda usred dima i pojanja, kojega bijaše puna crkva, jedan serafim živijem ugljenom s oltara dotače usta prorokovijeh. 109., stari *su* Hrišćani, koji nijesu bili pokvareni tako kao mi, po zapovijesti apostolskoj: »ispovijedajte jedan drugom grijehe« lijegali na pragu crkvenom i objavljivali grijehe svoje. 204. — Ali kad enklitike stoje iza glagola, ne smiju biti od njega rastavljene; na pr. mjesto: i odmah duh izvede *ga* u pustinju (mar. 1.12) ne bi dobro bilo: i odmah duh izvede u pustinju *ga*; ni u primjeru: a oni donesoše *mu* novac (mat. 22.19) ne bi dobro bilo, da *mu* stoji iza riječi: *novac*, ili u primjeru: tada skupiše *se* glavari sveštenički i književnici (mat. 26.3) da *se* stoji gdje dalje prema svršetku rečenice; ni u primjeru: a crkva rasprostranivši se prema potrebama vremena i ljudi s nekim spoljašnjim običajima odredila *je* i dužinu svakoga posta (*D.* pisma 208) ne bi *je* moglo stajati dalje, nego li što stoji.

443. a) Kad se nađu u kojoj rečenici po dvije ili po tri enklitike, one stoje obično jedna do druge, t. j. ne rastavljaju se, a namještaj im je ovaj: ako je jedna od njih *li*, ona svagda stoji na prvom mjestu; na pr. hoćeš *li mu* reći?, ako *li ga* ne vidiš., lijepe *li su ti* ove jabuke i t. d.; ako iza *li* dolazi više enklitika od jedne, one se namještaju po svojim pravilima, — Kad među enklitikama, koje se zajedno nađu, ni jedna nije glagolska, onda na prvom mjestu stoji genitiv ili dativ, na drugom akuzativ; na pr. prođi *ga se*, ne dohvataj *me se*, ne bojimo *vas se*, daj *mi ih*, pokazah *vam ga*, čudim *ti se*, javiše *nam se* i t. d. Tome potpuno odgovara i namještaj *je se*, gdje je *je* enklitički oblik za genitiv jedn. ženskoga roda; na pr. кад *је се* никако није могло наћи. posl. 131., gore se voda ustavi dok *je se* mnogo nakupi. rječn. (1852) kod бадањ., nijesam *je se* ni dodio. kod додјести се., prođi *je se*. prip. 183., ne dadoh, da *je se* dotakneš. *D.* 1mojs. 20.6., koji *je se* drže. pisma. 295. Ovo se spominje za to, jer se u gdjekojih pisaca nalaze ove enklitike namještene: *se je*. — Od glagolskijeh enklitika *je* stoji poslije zamjeničkijeh;

na pr. dao *mu je*, vidio *ga je*, ako *se je* probudio, pokazao *nam ga je*, javio *vam se je* i t. d. U pjesmama se nalazi ipak i namještaj *je se*; na pr. dali *je se* paša pomamio? I. 157., kako *je se* pomirio s Mujom. 547., kako *je se* jadan oženio. II. 52., kako *je se* zmaje navadio. 256., na smrt *je se* Jovo razboljeo. 573., ljuto *je se* Ture prepanulo. III. 352. — Sve druge glagolske enklitike stoje ispred zamjeničkijeh; na pr. dao *sam ti*, reći *ću mu*, kako *smo se* dogovorili, pokazat *ćemo joj ga*, mnogi *su mi se* izgubili, ako *bi ga* našao, kad *bismo joj ga* dali i t. d. U pjesmama ipak riječca *ti* kad nije pravi dativ (mjesto *tebi*), već onako neki dopunjak, stoji ispred glagolskijeh enklitika: jedne *ti smo* sreće. pjes. I. 273., teško *ti sam* gladan. III. 40. — Što se u pjesmi II. 412 nalazi: Boga *mi ću* njega objesiti, — to nije izuzetak od pomenutoga pravila, jer se *Boga mi* uzima za jednu riječ (kao i *bogme*, o kojoj v. §. 405*a*).

b) Rjeđe se događa, da se enklitike u istoj rečenici rastavljaju; u tom događaju *je* stoji pred zamjeničkijem enklitikama. Primjeri: tako narodu koje zbog takovoga zuluma, koje što *je* za deset godina u slobodi živeći bio *se* odlučio od toga, opet postane miliji rat nego li taki mir. mil.-obr. 58., pošto *je* nekoliko dana sam po ritovima i po trnju krio *se* i gladovao. 179., kakav *bi* pametan i bespristran čovjek mogao *me* kriviti? laži i op. 27., tako bi se moglo reći, da *je* i g. Svetić od mržnje i od zavisti i osvete protiv mene pišući ovo tako *se* bio ražljutio, da je došao izvan sebe. 35., nijeste li čitali, da *je* onaj, koji je u početku stvorio čovjeka, muža i ženu stvorio *ih*? mat. 19.4., da *bi* u onome, čim se hvale, našli *se* kao i mi. 2kor. 11. 12., приповиједа се, како *је* некакав чоек молио *се* Богу. posl. 142., i ova *je* plata stala *se* podizati. rječn. (1852) kod намастир., ja sam čuo u Jadru gdje se pripovijeda, da *su* Mačvani u ono doba, kad su Nijemci držali onaj kraj Srbije do Cera, molili *se* njemačkijem vlastima. kod Рађевина., koji *bi*, ako ništa više, barem dodao *joj* rječnik. drž.-izd. III. 77., mnogi *su*, osobito mlađi, učeći se po drugijem zemljama, bili *se* već navikli. 392., ako *li ću* zakleti *se* krivo. pjes. I 562., da *je* ljuba dovela *mu* doru. 604., sramotan *je* svaki *se* vraćao. II. 494., preonoć *je* na snu *ga* gledala. 613., poslije *ćeš* dat *ih* na sramotu. III. 81., da *bi* gledajući, od kuda je pao, docnije mogao *se* spasti kajanjem. *D.* pisma. 179., još se moli, da *bi* dijete, koje će se krstiti, svukavši staroga čovjeka obuklo *se* u novoga. 188.

c) Četiri enklitike jedna iza druge dolaze veoma rijetko; tako bi na pr. bilo: ako *li bi nam ga* dali, — lijepo *li mi ga je* poslao; za njihov namještaj u tom događaju vrijedi ono, što nam je poznato iz *a*. — Između prijedloga i njegova padeža veoma rijetko stoji enklitika: što je vetho i ostarjelo, blizu *je* kraja. jevr. 8.13., toga

sam radi ja sužanj. efes. 3.1., nasred *se* pakla savila. pjes. I. 275., a više *mi* glave koplje posadite. 394., nasred *ga je* gore sustigao II. 459. O namještaju, kao što je na pr. što *se* god može, tko *ih* god vidi i t. d. v. §. 205*a*.

444. Kašto se gdjekoji padež, sam ili s prijedlogom, isturi u rečenici naprijed s mjesta, koje mu upravo po misli pripada. Na pr. *пјесме ове* ја сам се старао да намјестим у ред, како која за којом иде (mjesto; ja sam se starao, da namjestim pjesme ove u red . . . .) pjes. I. str. VII., *код гдјекојих пјесама* може тко рећи да сам што сувише доље назначио (mjesto: može tko reći, da sam *kod gdjekojih pjesama*. . . . naznačio) X., *oni* bi valjalo prema latinskijem slovima da načine osam novijeh slova. pisma 23., *ja* bi valjalo na tome da im zahvalim. 95., *viša klasa* u narodu valjalo bi svoj jezik ljepše i čistije da govori. kovčež. 13., *glasove u riječima* starao sam se da naznačim onako, kao što se najviše govori (mjesto: starao sam se, da glasove u riječima naznačim). rječn. (1852) predgovor., *votnjake i vinograde* mogao je dolaziti te brati svake godine (mjesto: mogao je dolaziti te brati votnjake i vinograde). rječn. (1852) kod село., kad bi (Petar Dobrinjac) kome što dao u zajam, *onaj nije bilo potrebe da se stara*, kako će mu vratiti; ali i on od koga bi što uzeo u zajam, *onaj više nije trebalo da se brine*, u što će one novce ostaviti (mjesto: nije bilo potrebe, da se *onaj* stara, — više nije trebalo da se *onaj* brine). prav.-sov. 77., *svjedoci* trebalo je da potvrde što se god dokazivalo (mjesto: trebalo je, da *svjedoci* potvrde). *D.* istor. 267. — Ovaki je namještaj nuždan za odnosne zamjenice, koje treba da stoje na prvom mjestu u rečenici; na pr. gospodina učitelja, *koji bi valjalo da je pametniji*, otpusti iz službe (prema: on bi valjalo da je pametniji. t. j. valjalo bi, da je on pametniji). dan. (1828) 239., куда ћеш, куда си пошао или куда си наумио, *које ни једно кажу да не ваља* рећи (prema: *to ni jedno* kažu da ne valja, t. j. kažu, da *to ni jedno* ne valja). posl. 1., онај, *кога пођу да бију*, може отети батину (prema: *njega* pođu da biju, t. j. pođu, da *njega* biju). 11., ono je (t. j. južno narječje) najbliže slavenskome narječiju, *od kojega mnogi viču da se ne treba udaljavati*. pisma 19. — Na to je nalik i ovo: *kakav bi se kazalo da je* onaj čovjek, koji bi dokazivao da . . .? laži i op. 36.

Građa rečenica.

445. a) Kojim redom imaju u rečeničnom sklopu da teku rečenice jedna za drugom, to ponajviše zavisi o tome, što misao traži da se reče prije ili poslije. Što se na pr. u pjesmi II. 145. veli: ako mene do nevolje bude, ja ću lasno koplje okrenuti, tu je zavisna

rečenica pred glavnom, jer onome, koji ovo govori, onaj se čas misao tako razvija; ali ona bi se mogla razvijati i protivnijem redom, pa bi onda bilo: ja ću lasno koplje okrenuti, ako mene do nevolje bude. Što vrijedi za ovaj primjer, to vrijedi i za vrlo mnoge druge; ali više od ovoga jednog nije nužno navoditi. Za neke rečenične sklopove ipak ima pravila; tako na pr. izrične i uzročne rečenice ponajviše stoje iza glavne (na pr. rekao sam ti, da ne znam, — ne mogu doći, jer sam bolestan i t. d.); a pošljedične gotovo i ne mogu stajati pred glavnom (na pr. tako me je udario, da sam zaplakao). O redu dakle, kojim treba rečenice da idu, mnogo se ne može govoriti.

b) Malo je rečeničnijeh sklopova, koji bi podulji bili (t. j. imali četiri ili više rečenica), pa bi u njima bila jedna glavna, a sve druge zavisne rečenice[1]). Tako je u ovom primjeru: Tada pođe i Josif iz Galileje u grad Davidov, koji se zvaše Vitlejem, jer on bijaše iz doma i plemena Davidova, da se prepiše s Marijom, isprošenom za njega ženom, koja bješe trudna. luk. 2. 4—5. — Ne događa se često ni to, da je rečenični sklop složen od samih usporednih rečenica; na pr. Tako se on dogovori s Dimitrijem, i u Takovu iziđu obojica delibaši velikoga vezira, Ali-aga Serčesmi i polože oružje pred njim; no on im samo uzme sablje, a ostalo sve im dâ natrag i postavi Miloša obor-knezom nad rudničkom naijom. mil.-obr. 55. — Najobičniji su veći rečenični sklopovi onakovi, u kojima su pomiješane usporedne i zavisne rečenice; na pr. Kad spaije vide, da Miloš ne kte doći u Beograd, oni se srditi jedan dan izopijaju, pa onako pijani u velikoj gomili udarivši pored Miloševa dvora opale iz pušaka na nj, i tako malo srca svoja iskale i sami posvedoče, što su teli učiniti, da je Miloš došao u Beograd. mil.-obr. 147., kad u nekakijeh kiridžija vidi šareno gubavo muško ždrijebe, učini mu se, da će od njega dobar konj biti, i uzme ga za rep, da omahne oko sebe, kao što je ostale konje ogledao, ali se ono ne dadne ni s mjesta pomaći. riječn. (1852) kod **Марко Краљевић**.

446. Često se nalazi i to, da se u koju rečenicu umetne ili uklopi po jedna ili više rečenica, a koliko ih se može uklopiti, i kako duge mogu biti, to zavisi o tome, hoće li čitav sklop biti dosta pregledan i jasan. Pravila se tu ne mogu postavljati druga do ovo: što je manje u kojem sklopu umetnutijeh rečenica i što su kraće, s tijem bolje. A sada evo nekoliko primjera za uklopljene rečenice, i to najprije, gdje je samo jedna uklopljena: smederevsko bi bijelo

---

[1]) Glavne su rečenice, koje nijesu ni zavisne ni usporedne; zavisne su rečenice one, koje imaju na početku odnosnu zamjenicu ili odnosni prilog *(kako, gdje, kada)*, za tijem rečenice namjerne, izrične, uzročne, pošljedične, pogodbene, dopusne; usporedne su rečenice sastavne, suprotne, rastavne, zaključne, izuzetne (v. §. 492*a*).

vino, *kad bi ljudi umjeli oko njega raditi*, bilo bolje od sviju madžarsk. vina. dan. (1827) 28., paša je najpre, *pošto su i Srbima doneli kavu i čibuke*, zapitao Miloša. mil.-obr. 130., svi ovi Kara-Đorđijevi neprijatelji, *da bi im slobodnije bilo vikati na Kara-Đorđija*, vikali su najviše na Mladena i na Miloja. prav.-sov. 17., stadoše prijetiti, da će se, *ako on pobjegne*, na skoro brat njegov opasati na kraljevstvo. *D.* istor. 44., vidi se, da su namjesnici, *kad se pokoriše*, ostajali u pređašnjim svojim oblastima. 86. — Po dvije ili po tri rečenice uklopljene su u primjerima: pošto (Bećir-paša) onđe posjedi nekoliko dana i vidi, da Srbi, *premda su mu davali, šta mu je god trebalo*, već ni malo ne liče na raju carevu, namisli, da ide u Bijograd. dan. (1828) 208., Odža-ćan po tom, *da bi Srbe još većma okrivio, kao da su oni ajduci i da preko Srbije nije slobodno ići*, ne tedne se u Carigrad vratiti. mil.-obr. 147., i tako oni, *premda su bili posle Miloša najbogatiji knezovi u Srbiji, a Miloš ji je pazio kao svoju braću i poštovao ji većma od svoje braće*, naume, da se pobune protiv Miloša. 175., Janković je Stojan, *kad ga je našao lički Mustaj-beg, gdje spava pod jelom*, osim kape bio odjeven upravo kao današnji Rišnjani. kovčež. 42., gnijezdo Nemanjina plemena, *odakle se najprije javljalo otimanje o prijesto i gdje je živjelo silno vlastelostvo, koje najviše mogaše u državnim poslovima*, bi uništeno. *D.* istor. 131. — Gdje su uklopljene više od tri rečenice, osobito ako su dulje, tamo se lako događa, da je rečenični sklop otežak i trom: na pr. Ćurčija, *koji je u samom početku bune došao k Jakovu s nekoliko momaka i od prvoga dana pošao uza nj (kao Glavaš uz Đorđija) i barjak pred njim ponijo, po tom se nekoliko puta s Turcima srećno tukao i on najviše naiju šabačku podigao i sam sobom negđe od Turaka barjak oteo i svoga barjaktara stekao*, po pravdi se nadao, da će od ta tri noža jedan njemu dopasti. dan. (1828) 191.

447. a) U uklopljenu rečenicu može druga koja biti uklopljena: na pr. Доброћани, *за које се*, као што је и прије казато, *припониједа, да су се сaселили с Цетиња*, на оваким мјестима не изговарају никако самогласно слово. posl. XXVII., u tome se Srbi i patrijarah, *kojemu vlada*, kao da bi naknadila despota, *veoma laskaše*, sve većma zapletaše u poslove cijele Austrije. *D.* istor. 123.

b) I to se događa, da su u koju rečenicu na dva različna mjesta uklopljene po dvije ili po tri druge: na pr. blizu crkve ima nekoliko velikijeh stećaka, za koje ni ondašnji seljaci, *koji su svi kršćani*, na moje pitanje: *kakvo je ono kamenje?* odgovoriše, da je »starovirsko«. riječn. (1852) kod Загвозд., ali u prva tri vijeka, *kad crkva bijaše žestoko gonjena te se Hrišćani molitve radi skupljahu u pećine ili se nošu mučenicima za spomen stjecahu na mjesta orošena svetom krvlju njihovom*, sve ove službe, *koje bivaju u različno vrijeme*, bivahu zajedno. *D.* pisma 36.

c) Kašto od one rečenice, u koju je druga uklopljena, stoji u prvom dijelu samo veznik *da*. Primjeri: jer vam kažem, da *ako ne bude pravda vaša veća nego književnika i fariseja*, ne ćete ući u carstvo nebesko. mat. 5.20., ne rekoh li ti, da *ako vjeruješ*, vidječeš slavu Božiju? jov. 11.40., kažem vam, da *ako se obrežete*, Hristos vam ništa ne će pomoći. solunj. 5.2, sad vam kažem, da *kad* se zbude, vjerujete. jov. 13.19., dajte i meni ovu vlast, da *kad metnem ruke na koga*, primi Duha svetoga. d. ap. 8.19., znate, da *kad bijaste neznabošci*, idoste k idolima bezglasnima. 1kor. 12.2., znadijaše jamačno, da *što obeća*, kadar je i učiniti. rimlj. 4.21., umolismo Tita, da *kao što je počeo*, onako i svrši. 2kor. 8.6., ili ne znate, da *ko se s kurvom sveže*, jedno tijelo s njom postane? 1kor. 6.16., gdje se naređuje, da *ako se trgovcu što ukrade*, onda on i s njim pouzdani ljudi treba da kažu, kolika je šteta. *D.* istor. 292., ove su molitve tako silne, da *kad ih čovjek čita*, nehotice mu umekne srce. pisma 209. — Običnije je rastaviti rečenicu s *da* od rečenice s *kad*, *ako* i t. d. Na pr. jer se nadao, *kad* se Srbi pokore i on među nji uđe, *da* će ostalo sve svojim pletkama i politikom lasno učiniti. mil.-obr. 134., misleći s tim pokazati, *ako* Grk misli njemu iskopati jedno oko, *da* će on njemu iskopati obadva. dan. (1834) 88. i t. d.

d) Veoma kratka rečenica *Bog zna* ne osjeća se poradi svoje kratkoće kao uklopljena; imamo na pr. što je u svemu narodu *Bog zna* od koliko stotina godina. pisma 34., to sam slušao u narodu *Bog zna* koliko puta. 35., kojima je to od *Bog zna* koliko dedova ostalo. mil.-obr. 173. — Tako je uzeto i *Bog do* (t. j. *Bog dao*) u ovom stihu: nije l' *Bog do* muka odminula? pjes. III. 125.

448. a) Premda jezik uklopljene rečenice u opće podnosi, ali im se dosta često i uklanja. Mjesto da se reče na pr. *Srbin*, *koji* nigda Turčina nije ubio, taj ga je dan mogao ubiti, — gdje dakle imamo uklopljenu rečenicu, može se reći i tako, da budu dvije rečenice nanizate jedna na drugu, a ni jedna uklopljena, t. j. može se reći: *koji Srbin* nigda Turčina nije ubio, taj ga je dan mogao ubiti. Drugi su takovi primjeri: *koji starešina* ne misli napred udariti pred svojom vojskom, onaj neka ne mre bez nevolje. mil.-obr. 108., *koji se spisatelj* boji i plaši recenzenta, on slobodno nek ne uzima pera u ruke. pisma 62., *које су рујени* у пословици заграђене, оне ђекоји кашто у говору изостављају. posl. IX., *koje parce* ne mogu (kmetovi) namiriti, one šalju nahijnskome sudu. rječn. (1852) kod **кмет.**, *koji je starješina* u milosti kod vladike, on čini od namastirskoga imanja šta mu je drago. kod **намастир.** Tako je i ovo: *iz koji sam uzroka* izdao prvu srpsku gramatiku, iz onije isti evo izdajem i ovaj prvi srpski rječnik. rječn. (1818) VII., *u koji ma(h)* zapita, što je to, u onaj ma(h) potegne iz pištolja te Petra vrlo rani. dan. (1829) 14.

b) Stavljajući ovako odnosnu zamjenicu na čelo rečenici možemo i dalje poći te metnuti imenicu u isti padež, u kojem je zamjenica, premda bi upravo trebalo, da imenica stoji u drugome kojem padežu; a taj tako izgubljeni padež naknađava se u glavnoj rečenici pokaznom zamjenicom ili zamjenicom trećega lica. Tako na pr. mjesto: ruku, koja može posjeći, valja cjeljivati — govori se: *koja ruka* može posjeći, valja *je* cjelivati. posl. 140., tu dakle vidimo u glavnoj rečenici zamjenički oblik *je* kao naknadu za akuzativ *ruku*, koji je zamijenjen nominativom. Evo drugijeh primjera: *koji čovek* zna pedeset različni pjesama, ako je za taj posao, *njemu* je lasno novu pjesmu spjevati. pjes. (1824) XX., *koja* su *sela* bila počitlučena od starine, oni (t. j. dahije) su *im* čitluksaibije proćerali (ovako je ovo rečeno mjesto: selima, koja su bila počitlučena od starine, oni su čitluksaibije proćerali). dan. (1828) 147., *koji spisatelj* u svome pisanju nema nikakvijeh pravila, *onoga* treba recenzirati kao đaka. pisma 68., *kod kojijeh riječi* ovdje nema značenja, *one* kad sam prvi put čuo, nijesam ga uza njih zapisao misleći, da ga ne ću zaboraviti. riječn. (1852) predgovor, *koja* se *guja* vidi poslije jesenjega Krstova dne, *za onu* se kaže, da je ujela kakvo čeljade, pa je zemlja ne prima u se. kod гyja., *na kome* je *drvetu* ovaki krst, *s onoga* rod ne smije se mlatiti. kod заппс, u jutru *od kakve* se *životinje* trag nađe, *onaku* životinju valja ondje zaklati (riječ »životinju« u glavnoj rečenici mogla bi i ne biti). kod Челинка., *koja voćka* sama pada, ne valja *je* mlatiti. posl. 139., *koja crkva* ne pomaže, ne valja *joj* se moliti. 140., *s koga drveta* samo voće pada, ne valja *ga* tresti. 288., *koji knez* sluša lažne riječi, sve su *mu* sluge bezbožne. *D.* priče sol. 29.12., *koji car* pravo sudi siromasima, *njegov* će prijesto stajati do vijeka (pridjev *njegov* stoji ovdje kao i inače mjesto posvojnoga genitiva *njega*). priče sol. 29.14.

449. a) Gradeći ovake rečenice zaplete se kašto i narod i pisci, te izide a n a k o l u t, t. j. nepravilan rečenični sklop, u kojemu ovaj ili onaj dio stoji u obliku, koji ne odgovara ostalome. Primjeri: ali *imena*, *koja* se svršuju na »dak«, »tak« i »čak«, a rijetko se govore u zvat. jedn., *kod oni* bi se prije kazalo na »ku«, nego bi se promijenilo *k* na *č* (na pr. pâtku, mâčku). riječn. (1818) XXXVIII. (u tom primjeru mjesto nominativa *imena* trebalo bi da bude *kod imena*, a onda riječi *kod onih* u glavnoj rečenici ne bi trebalo), — *riječi*, *koje* jedno znače, može biti da bi najbolje bilo *kod one*, za koju se misli. da je najljepša, metnuti sve ostale. riječn. (1852) predgovor., *rana*, *koja* još pod zavojem stoji, *nju* je lasno pozlijediti. posl. 269., *svaka sirota*, *što* je uzdahnula, kad sam je s vrátâ oterala, onaj uzdisaj svaki se pretvorio u trn, — na tome trnju ležim; a *koja* je *sirota* na me za-

plakala, svaka njezina suza vri u kazanu, u njemu se kuvam. prip. 105., *utvara, koju* taj vidi, *do nje* ima mnogo vremena. *D.* jezek. 12.27., jer gle, *kamen*, *koji* metnuh pred Isusa, *na tom* je *jednom kamenu* sedam očiju. zah. 3.9. — U ovom primjeru nije upravo anakolut, ali je opet rečenični sklop neobičan i nepravilan: tako im razdijeli i oružje begovi momaka; a *što su uzeli* od bega i od ona dva trgovca nekoliko lijepi pištolja i noževa, *od onije* on (t. j. Veljko) najbolje izbere za sebe dan. (1826) 74. Običnije i pravilnije bilo bi: tako im . . . . momaka; a *od onijeh* nekoliko lijepi pištolja i noževa, *što su uzeli* od bega i od ona dva trgovca, on najbolje izbere za sebe. — Budući da je svaki anakolut nepravilan i pogrješan, dobri ga spisatelji ne upotrebljavaju, već ako im po slabosti ljudskoj uteče iz pera.

b) Da bi oveći rečenični sklop s umetnutijem rečenicama bio što jasniji i pregledniji, dobro je imenicu, koja stoji na početku sklopa, ponoviti iza umetnutijeh rečenica s kojom pokaznom zamjenicom ili uzeti bar samu takvu zamjenicu. Primjeri: *onake rodoljupce*, koji »imajući revnost, no ne po razumu« viču, da se ništa ne popravlja, nego sve da ostaje po starom običaju, *onake*, velim, valja sažaljavati i moliti se Bogu, da bi ji opametio. dan. (1827) 2., двојесложна *имена* женска, у којих се први слог врло отеже и која су као од милине скраћена од другијех имена, н. п. Мáра, Кáта и т. д., *овакова имена* не само у Дубровнику, него и у Црној Гори имају на крају *е*, н. п. Мâре, Кâте. posl. XXXI., *riječi Halkokondilove* o Žarku: vir apud ipsum dignitate primarius (čovjek kod kralja prvi u vlasti), iz kojih Engel izvodi, da je Žarko bio rod s Vratkom, *te riječi* pokazuju, da je . . . . *D.* istor. 78., *Gospod Bog nebeski*, koji me je uzeo iz doma oca mojega i iz zemlje roda mojega, i koji mi je rekao i zakleo mi se govoreći: sjemenu ću tvojemu dati zemlju ovu, *on* će poslati anđela svojega pred tobom. *D.* 1mojs. 24.7., *poslije dvije visoke tajne*, koje u jedan put izvode čovjeka iz grjehovne tame na vidjelo Hristovo i čine ga, te je sasvijem novo stvorenje, jer se u vodi na novo rodi, a mirom se zapečate na njemu darovi sv. Duha, *poslije ove dvije tajne* darovao nam je Gospod treću. pisma 194. — Ovakovo ponavljanje ne bi upravo nužno bilo, ali opet stoji u primjerima, kao što su: *žena*, koja se boji Gospoda, *ona* zaslužuje pohvalu. *D.* priče sol. 31.30., a *na sve gore*, koje su se kopale motikom, *na njih* ne će doći strah. is. 7.25., *proroci*, koji su bili prije mene i prije tebe od starine, *oni* prorokovaše mnogim zemljama. jerem. 28.8.[1])

[1]) Ovako se kašto ponavlja i veznik *da*: zapovijedam, *da* se svaki kojega mu drago naroda i plemena i jezika, koji bi pohulio na Boga Sedrahova, Misahova i Avdenagova, *da* se isiječe i kuća da mu bude bunište. *D.* dan. 3.29., dogovoriše se, da se postavi carska naredba i oštra zabrana, *da* ko bi se god zamolio za što komegod bogu ili čovjeku za trideset dana osim tebi, care, *da* se baci u jamu lavovsku. 6.7.

c) Kašto imamo rečenicu s odnosnom zamjenicom mjesto rečenice s odnosnijem prilozima *kada, gdje*; na pr. *koje* se *godine* vide u kakome mjestu mnoge čavke, znači, da će ona godina biti potrebna (mjesto: *kad* se koje godine vide i t. d.). rječn. (1852) kod злогодишa. *koje selo* nema čitluksahibije, ondje je zemlja seljačka (mjesto: *gdje* selo nema i t. d.)., *koje pseto* hoće da ubiju, poviču: bijesno je (mjesto: *kad* koje pseto hoće i t. d.) posl. 142., *kojoj ovci* svoje runo smeta, onđe nije ni ovce ni runa (mjesto: *gdje* ovci i t. d.). 143.

450. a) Dosta je često rečenični sklop nepotpun, jer se izostavi u njemu jedna rečenica, ponajviše takva, koja se iz ostaloga izgovorenog sklopa lako razumije. Imamo na pr. takovi bi prostak morao kazati, da su Rusi pravi jeretici, što jednako primaju različne nauke i zanate od Engleza, od Francuza i od Nijemaca; *a još da čuje, da su već i imena slova primili od Nijemaca!* (t. j. još bi prije morao to kazati). dan. (1826) 99., bolje je, da mremo junački, barem da zamijenimo svoje glave i da pokajemo svoju braću; *a žene i đeca i kuće ako nam propadnu* (t. j. neka propadnu), ni onako nijesmo gospodari od nji. dan. (1828) 158., što je tebi stalo, što ja pijem? ako pijem, za svoje novce pijem; *a ti ako misliš*, da ja nemam novaca (t. j. reci mi), pošto ćeš mi dati Stambol? dan. (1834) 91., kad su Turci čuli, da je Miloš u Beogradu, *kao da ji je sunce ogrejalo* (t. j. tako im je bilo). mil.-obr. 128., neka mene sunce sjaje, *a zvijezde ako će sve porrkati* (t. j. neka porrkaju). posl. 200., (dolete dva gavrana i počnu se razgovarati govoreći:) *kad bi znao ovaj čoban*, ovde gde leži ono crno šilježe, ima u zemlji pun podrum srebra i zlata (t. j. dobro bi mu bilo). prip. 15., carev sin siromah čujući to, *da se ubije* (t. j. bješe gotov, da se ubije). 22., kad jedan put, ali zmaj *već da ih stigne* (t. j. bješe blizu, da ih stigne) 32., oni se prepadoše, a baba *već da ih stigne*. 118., nije ovo od Barata Mujo, *već ako si čula po čurenju od Janjoka Golotrba Iva* (t. j. ja sam taj). pjes. III. 100., zar ne vidiš do tri samokresa za mojijem svilenijem pasom? *pa kad trgnem jednog samokresa* (t. j. teško onda tebi). 422. — Ovako se često ispred ili iza odnosnih ili upravo upitnih rečenica ima u misli druga koja dopuniti. Na pr. stanu se iz Carigrada vladike u Srbiju slati, *koji više plati na godinu* (t. j. i to se šalju takovi, koji . . . .) dan. (1827) 114. Bijogračići neka ostanu ovđe, *pa mi s njima kako razgrnemo* (t. j. tako će biti). dan. (1828) 172., (Srbi) pošalju knjigu Feratagiću, paši novopazarskome, da on izvadi iz Karanovca svoje ljude, koji su Karanovčanima bili došli u pomoć, *a s Karanovčanima oni kako načine* (t. j. tako neka bude). dan. (1834) 34., кад се казује, да ће се ко с ким побити или свадити, *па ко буде јачи или ко шта докопа* (t. j. neka bude jači i neka dokopa). posl. 148., onda uzmu obojica rukama za

klipak i vuku svaki na svoju stranu, *koji će koga nadvući* (t. j. vuku, da se vidi, koji će koga nadvući). rječn. (1852) kod клипак., igrači se podijele na dvije strane, pa se hvataju u štap, *koja će strana igrati* (t. j. hvataju, da vide, koja će strana igrati) kod клис., igra, u kojoj se skače, *ko može dalje preskočiti* (t. j. da se vidi, tko može i t. d.). kod скакавица., Turci su iskali, da Srbi polože oružje, pa da ih pošalju Hadži-begu u Srebrnicu i ondje da se dovede svakome svoje roblje, *pa dalje kuda ih odrede* (t. j. neka idu). prav.-sov. 67. — Budući da se uz pitanje *kamo ćeš? kamo putuješ?* obično dodaje: *ako Bog dâ*, za to se često samo ova pogodbena rečenica — kao važnija — veli, a pitanje se ne izriče, već se samo sobom razumije; tako imamo na pr. *ako Bog dâ*, moj sine Stojane? pjes. III. 130. Govori se: *ako Bog dâ* si zaputio. rječn. (1852) kod запутити, što upravo znači: kamo si zaputio?[1])

b) Često se dvije rečenice pokrate u jednu, koja se onda počinje s veznikom *te*. Tako na pr. mjesto: i tako ga Fočići ponude, *da se poturči, i on se poturči* — veli Vuk: i tako ga Fočići ponude, *te* se poturči. pjes. (1824) XXX.; tako isto mjesto: koji mi je dopustio, *da ih* (t. j. imena) *ispišem, i ja sam ih ispisao* nalazimo u Vuka: koji mi je dopustio, *te sam ji ispisao*. dan. (1827) 58. Drugi su primjeri: Aganlija zapovjedi, *te ga bace u kulu*. dan. (1828) 155., car pošalje, *te ga dovedu*. dan. (1834) 91., Suleman-paša pošlje nekoliko Turaka, *te ubiju Stanoja Glavaša*. mil.-obr. 69., замоли људе, који су купили сијено, *те га сакрију под пласт*. posl. 62., (Mladen i Karađorđije) oblaskaju i potkupe ovoga Milovanova sekretara, *te izda gospodara svojega*. prav.-sov. 49., ugleda ga careva kći pa zapovedi momcima, *te ga dovedu preda nju*. prip. 76., nagovoriše ga, *te se* diže na oca. *D.* istor. 35., godine 1376. namoli Lazar carigradskog patrijarha, *te skide kletvu*, koja bi metnuta na Srbiju. 87., ali će doći vrijeme, *te* ćeš skršiti jaram njegov. 1mojs. 27.40., sveštenik im kaže, *te se poljube*. pisma 225., da bi ga uveli u novu dužnost, dadu mu, *te kao sluga drži umivaonicu i ubrus*. 402.

c) U nauk o građi rečenica ide i nauk o dvojakom njihovu vezanju, ali o tome će se govoriti dalje u sintaksi pri veznicima (vidi §. 492*a*, 503., 504., 506—510).

[1]) Ništa nije izostavljeno u primjeru: usred ove žalosti mora se pametan rodoljubac nasmijati, *kakva su se imena uzela mjesto ovijeh*. laži i op. 21., tu je druga rečenica upravo upitna i na prosto dodata prvoj. U primjeru opet: *kakovi su današnji naši književnici*, mogao bi koji reći, i mi tako da činimo (pisma 6) — prva rečenica s pitanjem sadržava i uzvik, a ono dalje što dolazi, na prosto je dodato. Takva su i ova dva primjera: i *na kaku je* (Biograd) *mjestu*, da je u evropejskim rukama, nikakva ga sila ne bi mogla oteti. dan. (1827) 42., *kakvom sam te rsuzinu dala*, ne ćeš, Maro, ni noću spavati, a kamoli na belome danu. pjes. I. 552.

SINTAKSA DIJELOVA GOVORA.

Imenice.

451. a) U narodnijem se pjesmama dosta često uzimaju po dvije imenice jedna do druge, od kojih jedna zamjenjuje pridjev; tako na pr. mjesto *žuta* naranča imamo u pjes. I. 624. *žutica* naranča. Takovi su i ovi primjeri: *ljepota* djevojka (vrlo često u pjesmama), da pijemo *rujevinu* vino. I. 544., ti donesi *crveniku* vino. II. 183., te on pije *crveniku* vino. 397., III. 22., 247., na Turčinu oklop *gvožđe* ima (t. j. gvozden oklop). II. 586., kud prolazi *carevina* blago (t. j. carsko blago) 402., jer ja nisam drvo *vrbovina*. IV. 168., u dvoru mu ostala *jedinica* kći. prip. 76., mi smo *siromasi* ljudi. 103. — Drukčije su ove riječi: *bugar-kabanica* (t. j. bugarska kabanica), *duvan-kesa* (t. j. duvanska kesa), *klin-čorba* (t. j. klinova čorba), *samur-kalpak* (t. j. samurov kalpak), *turčin-cvijet* (t. j. turski cvijet, ime biljki), *jelen-rog* (»jelen-rogom šarca osedlala« pjes. I. 160) i dr., jer su to složenice, v. u §. 376*a*., pa bi se mogle pisati zajedno, bez crtice.

b) Često od dvije imenice, što stoje usporedo, jedna izriče uži, druga širi pojam, te ni jedna ne stoji mjesto pridjeva. Na pr. đevojka je *ječam žito* klela. pjes. I. 297., *Srijem zemlja*. II. 576., 588., zaostalo *Ture mladoženja*. III. 2., te ti mamiš *Turkinje đevojke*. 101., na njemu je *pancijer-košulja*. 244., kano *zvjerka kurjak* u po noći. IV. 300. Tako je i ovo: *bećar Mara* u Bugare zašla. I. 126., *izvor voda* izvirala. 293., prođ' se, bego, *barjaktar-đevojke*. 420., *zulumćar-đevojka*. 484. — U Vukovu prijevodu novoga zavjeta ima nekoliko takvijeh primjera, ali su ponajviše uzeti prema crkvenoslavenskom tekstu; na pr. *čovjek trgovac*. mat. 13.45., *čovjek car*. mat. 18.23., 22.2., k *ženi udovici*. luk. 4.26., *žena Samarjanka* jov. 4.7., *ljudi braćo!* d. ap. 1.16., 15.7., u *knjizi psaltiru*. d. ap. 1.20., *ljudi Atinjani!* d. ap. 17.22. Ispor. i *sluga Jevrejin* dođe k meni. *D*. 1mojs. 39.17., bijaše s nama *momče Jevrejče*. 41.12.

452. a) Da ima nekoliko imenica, koji se svršuju u nominativu jedn. na *a*, pa su muškoga roda, na pr. *sluga*, *vojvoda* i t. d., to je poznato iz §. 163*b*, a govorilo se o njima i u §. 407., 408. Ovdje ćemo upamtiti, da Vuk u rječn. (1852) ime *Veljača* (t. j. mjesec Februar) označuje kao riječ ženskoga roda, pa i ne može se drukčije reći nego na pr. bio sam *cijelu* Veljaču bolestan (*cio* mjesto *cijelu* bilo bi ovdje vrlo neobično). Ali opet se govori na pr. *petoga* Veljače, pored čega je, mislim, sasvijem dobro reći i: *pete* Veljače. Vidi o tome u »Nastavnom Vjesniku» V. 251.

b) Gdjekoje imenice mogu biti dvaju rodova, pa se onda prema tome različno i sklanjaju. Muškoga su i ženskog roda ove imenice:

bèzdan—bèzdana, bȉljeg—bȉljega, blêk—blȅka, glâd (genitiv *glâda i glȁdi* v. §. 177*e*), *hrîd* (gen. *hrîda i hrîdi* v. §. 177*e*), *njîsak—njȉska, ôs—òsa, pòrez—pȍreza, pȍtpor—pȍtpora, rȁt* (gen. *rȁta* i *rȁti*, v. §. 177*e*) *snȉjet* (gen. *snȉjeta* i *snȉjeti*, v. §. 177*e*), *vêk—vȅka, vȍnj—vònja, vrîsak—vrȉska, zȁdâh—zȁdaha, zrâk—zrȁka, zvȉjer* (gen. *zvȉjera* i *zvȉjeri*). Za ovu pošljednju riječ veli Vuk u riječn. (1852), da je muškoga roda (samo) u pjesmama; ali i on sam ima: sa *zvjerovima*. 1kor. 15.32., a ima i Daničić: između *zvjerova*. priče sol. 30.30., svi *zvjerovi* poljski jerem. 12.9. (v. §. 137*b*). — Riječ *mîsao* ženskoga je roda, tako isto *pȍmîsao*, ali *prȍmîsao* i *smîsao* jesu muškoga. — Imenica *cvȉjet* muškoga je roda, ali u množini *Cvȉjeti* (kad znači onu nedjelju pred Uskrsom) ženskoga je; a *pôst* ima u množini ne samo *pȍsti*, koje je muškoga roda, već i *pòste*, koje je ženskoga. — Riječ *nȉt*, koja je u jednini i dvojini muškoga, a u množini ženskoga roda, navedena je u §. 177*a*.— Manje ima imenica, koje su muškoga i srednjeg roda: *Dȕnav—Dȕnavo, lîk - lȉko, mît—míto*. Od riječi *kȑst* glasi množina *kȑsti*, koje je muškoga roda, i *kȑsta*, koje je srednjega. — Ženskoga su i srednjeg roda ove riječi: *bȅdra—bèdro, bljȕda—bljȕdo, tetíva—tȅtîvo*. Ovamo idu i riječi, koje se govore samo u množini: *klijȅšte—klijȅšta, plȅći—plèća* (v. §. 161*b*), *pȑsi—pȑsa* (v. §. 177*b*). — O riječi *vȅčê* (*vȅčêr*), koja je svijeh triju rodova, v. u §. 140.

453. a) Dosta se često govori jednina, gdje misao ište upravo množinu. Evo takvijeh primjera od riječi, koje znače kakovu čeljad (tê su riječi ponajviše imenice, kašto pridjevi, koji zamjenjuju imenice): premda su gdjekoje paše još navaljivale, da se udari na *Nemca*. mil.-obr. 42., u onijeh, koji su grčkoga zakona i koji se upravo Srbi zovu, jezgra je samo *seljak* i *težak*. kovčež. 12., on je silnu sakupio vojsku, al' je *silnu* ucvelio *majku*. pjes. I. 556., mloge gladne jeste naranio, a žedne je care napojio, gole, bose jeste preodeo, nadgledao *ništa* i *uboga*. II. 93., ja harača pokupit ne mogu, dok ne svežem *ništa* i *uboga*. 369., i odvede dvanaest hiljada, gospo moja, *ljutog oklopnika*. 295., ev' namače moskovska kraljica šest stotina hiljada konjika, sve katane, *ljuta oklopnika*. III. 564., u Laze je *silni Srbalj* bio, sedamdeset i sedam iljada. II. 298., ja okupih šezdeset Turakah sve Turčina *krvava junaka*. III. 320., do večera Ture sakupilo, sakupilo četiri barjaka, a do zore dvadest i četiri sve junaka *mlada barjaktara*. 264., jer imamo s *kaurinom* kavgu. IV. 213., tri hiljade *pješca i konjika* (ovo »konjika« nije genitiv množine, već jednine, jer je pjesma iz Crne Gore, pa da je množina, bilo bi »konjikah«) 316., i sa pašom petnaest iljada ubojnika *ljuta Arnauta*. 345. — Riječ *neprijatelj* vrlo se rado govori o neprijateljskoj vojsci, t. j. mjesto: neprijatelji; na pr. u eman. 37., 39., 44., 46 i t. d.

b) Ovaka se jednina govori i od imenica, koje znače životinje: kao mreža, koja zagrabi od svake ruke *ribe*. mat 13.47., ne mogahu izvući je (mrežu) od mnoštva *ribe*. jov. 21.6., gdjekojijeh godina toliko mnoštvo *ove ribe* navali, da među njom veslo u vodi može stajati upravo. riječn. (1852) kod око.. oni kao *nerazumna životinja*, koja je na to stvorena, da se hvata i kolje, hule na ono, što ne razumiju. 2petr. 2.12., u Gabeli se hvata *mnoga jegulja*, koja se raznosi po svoj Hercegovini. rječn. (1852) kod Габела., kad dođu na jedno polje, a tu *golub* prekrilio polje .... anđeo prekrsti polje štapom, a to sve mesto golubova ovce. prip. 101., koji ore, pa sirote rani, i sirote i *crva i mrava*. pjes. I. 138., nestanuće *ovce* i šenice i u polju *čele i* cvijeta II. 184.

c) Jednina mjesto množine od imenica, koje znače stvari: voće svakojako, i to vrlo dobro, raste i rađa svuda; tako i *vinograd*. dan. (1827) 28., od kako se u Srijemu *vinograd* počeo saditi, u svima »Danicama« na početku kalendara[1]., svinja, koja ima *kovrčastu čekinju*. rječn. (1852) kod багун., Živkovića opremi Božo u rudničku planinu gdje se bila počela kopati *ruda srebrna*. prav.-sov. 7., tri od zlata trpeze, na njima *sama ruža* i *bosiljak*. prip. 105., sve đevojke *ružu* beru, ružu beru, v'jence viju. pjes. I. 189., nakupila u egbeta blaga. — kaka blaga? sve *žuta dukata*. III. 201., za te daše dvije boce blaga sve u sitno *žuta mlečanina*. IV. 22.

454 Imamo i obrnuti pojav, t. j. mjesto jednine, koju ište misao, govori se množina, i to od riječi, koje znače stvari ili što apstraktno. Primjeri; diplome i drugi rukopisi od *oni vremena* svjedoče, da .... rječn. (1818) III., počeli bi se tužiti na *zla vremena* i na rđave pazare. XV., pripovijeda se, da su u *stara vremena*, kad su ovaj namastir ćeli graditi, bacali krunu u nebo, da gledaju, na kom će se mjestu ustaviti. dan. (1826) 29., krvninu plaća samo ono selo, đe se krv učini; ali je u *novija vremena* udarena i na sva okolna sela. dan. (1827) 82., naši stari *onijeh vremena* niti su bili gori ni luđi od nas. pisma 29., ali su sad došla *druga vremena*. 72., bilo je u *stara vremena* gospode naše i u Kotoru. kovčež. 12., najveća carica svoga vremena i najznamenitija *sviju vremena* (misli se Katarina II). drž.-izd. II. 183., tako Turci malo pomalo s pomoću *sami srpski nesloga* .... sasvim obladaju svom Srbijom. dan. (1827) 76., (ovaj nesrećni događaj) pokvari *sve napretke* i po drugim krajevima. dan. (1829) 24., trava, koja se u *onim zemljama* žvaće, kao u nas duvan što se puši (govor je o zemlji Indiji). dan. (1827) 134., drva u *onim zemljama* (govor je o Prusiji) nisu jeftina kao u Srbiji. dan. (1829) 36[2]., da se postave

[1]) Ali ispor.: danas slabo ko sadi *vinograde*, da prodaje vino. dan. (1827) 104.

[2]) Ne znam, ide li ovamo ili ne ide, što Vuk u knjižici „laži i op." nekoliko puta veli: austrijske *države* (u austrijskijem *državama*, — iz austrijskijeh *država*), na pr. na str. 8., 33., 36., 37., a misli pri tom: *Austriju*.

turski sudovi i *ostale uprave.* mil.-obr. 32., svome posinku s *najvećim laskama* piše, da . . . . 62., kako se drugi ljudi smiju njihovijem budalaštinama, koji oni drže za najveće i samo njima *poznate mudrosti.* pisma 71., od *davninâ*, »vor Alters, ehemals, von alten Zeiten her, antiquitus« riječn. (1852) kod **давнина**., visok odar, što se načini pored stoga, kad se *velika sijena* djenu, pa se sijeno sa zemlje baca na odar, a odande gore na stog. kod **одар**., ono crveno, što djevojke nose u *kosama.* kod **трак**, svemu mi je rodu omiljela . . . . mojim sekam *dugijem kosama*, men' junaku crnijem očima. pjes. I. 372., kad dođe na ono mjesto, gdje je sad Carigrad, nađe glogov trn . . . . pa pođe unaokolo razmatrati *ona mjesta.* riječn. (1852) kod **Цариград**., kao što su i u *drugijem gotovo svijem znatnijim trgovinama* bili ortaci. prav.-sov. 22., misli, da je zaronila u *morske dubine.* drž.-izd. III. 112., tako je Premudri viđeo *morske dubine*, pa onda stane misliti, kako će još viđeti *nebeske visine.* prip. 200., dade Bogu *nebeske visine*, svetom Petru *Petrovske vrućine.* pjes. I. 156., kumu daje *nebeske visine*, a prikumku te *zimne cičine*, starom svatu vode i brodove, a djeveru *te ljetne vrućine.* 156., i bači ih nebu u *visine.* 158., Tadija je *pjenam'* zapjenio, zapjenio *pjenam'* bijelijem, a Mujo je pola krvavijem. III. 166., neka je (robinju) pusti na *otkupe. D.* 2mojs. 21.8. Ovdje treba spomenuti i riječ *nebo*, koja se vrlo često bez ikakve promjene u značenju govori i u množini: *nebesa.* Prema tome u crnogorskoj jednoj pjesmi mjesto *raj* (koji je samo jedan) imamo *rajevi*: daj mi, Bože, od *rajevah* ključe. pjes. II. 11.

455. a) Neke se imenice govore u jednini, makar koliko mnoštvo bilo onoga, što znače; na pr. *vino*, *kiša*, *snijeg*, *suša* i dr., ali kad se takve imenice misle na različnijem mjestima ili u različna vremena, ili u svojim različnim vrstama, onda se mogu uzimati u množini. Primjeri: smederevsko bi bijelo vino . . . . bilo bolje od *sviju madžarski vina.* dan. (1827) 28., na velikim *sušama* kad vodenica ne može da melje. riječn. (1852) kod **бадањ**., osobita zgrada, gdje se suše *slanine.* kod **грijалица**., trava, koja cvati u jesen pred *mrazovima.* kod **мразовник**., u njoj (t. j. u planini) su *sn'jezi* i *mrazi* u svako doba godišta. pjes. I. 190., u proljeće, kad se tope *snjegovi*, a kašto i ljeti, kad udugoteže *velike kiše.* riječn. (1852) kod **Перуника**., u Crnoj Gori u *okolinama* velika je nevolja ljeti za pojenje stoke. kod **супојник**., ta su ondje (momčad) učila istoriju sviju naroda, geografiju cijelog svijeta, *prava* (čini mi se *rimska*) . . . . kod **школа**., svršivši *madžarska prava* bio je u Karlovcima profesor. prav.-sov. 77., u Segedinu je svršio filosofiju, a u Pešti *prava madžarska.* drž.-izd. II. 374., *bijezi* su ramni, al' su probitačni. posl. 12., kad prispiju za žetvu *šenice.* pjes. III. 255., što su se tražile *sirove robe. D.* istor. 66., i zapovjedi Josif

ljekarima, da *mirisima* pomažu oca njegova. 1mojs. 50.2., koji prodavahu *mirise*. 3car. 10.15., pa joj dođoše *bolovi* (govori se o ženi porodilji). 1car. 4.19., kad oni bijahu u *bolovima* (govori se o skoro obrezanima). 1mojs. 34.25.

b) Vrijedno je zabilježiti ovo: u dan. (1827) 103. govori Vuk o različnom povrću, što se u Srbiji sije ili sadi, pa sva ta imena (osim jednoga) stoje u jednini: grah, kupus, luk, mrkva i t. d., samo veli: *krompiri* su od skora poznati i vrlo se malo siju. Tako je i ovo: mlogi varošani račune u gra i u *kukuruze* dan. (1827) 120., popale sve, što je moglo izgoreti, najposlije i čardake s *kukuruzima*. dan. (1828) 203., виђећи, да на колима нијесу дрва, него *кукурузи*. posl. 116., još nijesu *kukuruzi* osjekli. rječn. (1852) kod ocjeħи., kad je godina sušna, onda u Reci najbolje rode *kukuruzi*. kod Река.

c) Što u Vuka, mat. 24.7, čitamo: biće *gladi* i *pomori*, tu je Vuk uzeo množinu prema crkvenoslavenskom tekstu (a i u grčkom je množina); tako i Daničić u istor. nekoliko puta ima množinu od riječi *korist;* na pr. ono (vlasteostvo) je tvrdo čuvalo *svoje koristi*. 49., zetskim vlastelima bijahu *koristi* cijele Srbije veoma drage, jer bijahu i njihove zemlje *koristi*. 140., a to je uzeto prema ruskom originalu, koji također ima množinu („выгоды").

d) U staro vrijeme upotrebljavala se množina od kojega narodnog imena mjesto zemlje, u kojoj onaj narod živi, na pr. *Ugri* značilo je isto što: *Ugarska* i t. d. Danas se u pjesmama nalazi u toj porabi ime *Hrvati* (t. j. mjesto *Hrvatska*): okrenuću niz *Hrvate* vojsku, niz *Hrvate* u Kotare ravne. pjes. III. 263., to je junak od *Horvata* Mato. 343.

e) Zbirne imenice kao: *cvȉjeće*, *grôžđe*, *kȁmênje*, *lȉšće*, *pêrje* i dr. znače mnogo čega u skupu, kad se ne razabiraju pojedini dijelovi, od kojih je skup sastavljen. Kad se kaže: *cvjȅtovi*, *grózdovi*, *kȁmeni*, *lȉstovi*, *pèra*, onda se te stvari misle pojedince. Za to se na pr. ne govori deset *kamenja*, petnaest *perja*, već: deset *kamena*, petnaest *pera* i t. d., jer kad se čemu reče pravi broj, onda mu se misli na pojedine dijelove; a onome, što je u hrpi, ne zna se broj. To je eto razlika među množinom i među zbirnijem imenicama. Vidi §. 473*b*. — Neobična je množina od zbirnijeh imenica *bilje*, *perje* u pripovijetkama iz južnijeh krajeva: pomiješa mu u vino rakiju i *neka mirisna bilja*. prip. 135., korijen mu je mjeden, grane srebrne, a *pera* zlatna. 152.

456. a) Neke se imenice govore samo u množini. Ponajviše se to dolazi otud, što su predmeti, koje one znače, sastavljeni od dva ili više dijelova ili što je u njima vrlo mnogo čestica. Takove su *bòginje* ili *ȍspice*, *brojànice*, *dȉple*, *dȕhovi* (jer traju tri dana), *gȁće*, *gȕsle*

grûdi, *gùsle*, *hlāče*, *jāsle*, *klijèšta*, *kòla* (upravo: točkovi, od: *kolo*, t. j. točak), *kùčine*, *léđa*, *ljȅstve*, *mèkinje*, *mȅsojeđe* (jer traju nekoliko dana), *nāočâri*, *nòsila*, *nȍvine*, *òpîljci*, *plȅći*, *pȍmije*, *pȍnude*, *rezánci*, *staròputine*, *trgánci*, *ústa* (jer se misli sve, što je u njima), *vȉle*, *vjȅšala*, *vráta* (iznajprije valjada se govorilo samo za dvokrilna) i t. d. Ovamo ide nekoliko riječi ženskoga roda s nastavkom *ina*, a složenijeh s prijedlogom *o*: *òcjedine*, *ògrizine*, *òklepine*, *okȑzotine*, *òkresine*, *òljuštine*, *òmućine*, *òstrižine*, *òtražbine*, *òtrebine*; gdjekoje su ovake imenice složene i s drugim kojim prijedlogom: *ìstresine*, *pròlizine*, *uvràtine*.

b) Za neke imenice nije jasno, za što se govore samo u množini: *dr̀htalice* *nāćve*, *pògrijevci*, *pȍhode*, *pȑvine*, *ùroci*, *zàrânci* i dr. Neka imena bolèstî govore se samo u množini: *pòdušnice* (»otok ispod vilica«) *prínosi*, *prídori* (t. j. proder, ili kila), *prȍbâdi*, *prȍtîsli*, *šúljevi*, *trȕtovi*, *úlozi*. — Gdjekoje se bez promjene značenja govore i u jednini i u množini: *blȁgovijesti* (ili *blȁgovijest*), *dròmbulje* (ili *dròmbulja*), *mȍždâni* (ili *mȍzak*) *nôvci* (ili *nòvac*), *pȍvrâti* (ili *pȍvrât*), *tlȅ* (ili *tlȍ*, v. §. 177*d*). — Ima i riječi uzetih iz drugih jezika, koje se govore u množini: *Mlèci* po svoj prilici je prema lat. *Venetiae*, koje je množina; *kàruce* je iz tal. *carrozza*, a množina je uzeta prema narodnoj riječi *kȍla*; isti je uzrok i množini riječi *intòvi*, koja je uzeta iz madž. *hintó* (ali je običnija jednina: *ìntôv*); tako se i prema narodnoj riječi *nôžice* uzimaju u množini: *škȁre* (iz njem. *Scheere*) i *màkaze* (iz turskoga jezika).

c) Nema pravila za slučajeve, kad se govori o čemu u množini, a k tome još o predmetu, koji svakome pojedinom od onoga, što stoji u množini, pripada. Taj predmet može stajati u jednini i u množini. Primjeri: drugi bi se ljudi vrlo stidili slepačke gusle u *svojoj kući* objesiti. pjes. (1824) XVIII., onda se đekoji starci uvate za *bradu* govoreći. dan (1828) 192., момци и дјевојке с вијенцима на *глави* од различнога цвијећа. pjes. I. 188., druge gdjekoje po *imenima* i *sadržajima svojima* dragocjene knjige. pisma 18., gdjekoji nijesu htjeli ići, nego ostali na *svojijem baštinama*. riječn. (1852) kod Перушић., bijela povezača, što kršćanke nose na *glavi*. kod рүб, ljudi na *konjma* s *mačevima* i s *kopljima* u ruci. kod стећак., đe veljizi konji igraju, malijema *trbusi* pucaju. posl. 72.

Pridjevi.

457 a) Pridjevi se često upotrebljavaju sami sobom kao imenice. Tako na pr. govorimo *stari* mjesto: starac, *stara* mjesto: starica, u množini *stari* mjesto: djedovi, u II. stepenu *stariji* mjesto: starješina; govorimo *domaći* (u množini) mjesto: ukućani. A sada evo i drugijeh primjera, među kojima se nalaze i zamjenice i brojevi, koji imaju sva tri roda.

*

b) Primjeri za muški rod: sad *svaki* zna, đe će trošiti. riječn. (1818) VIII., za to ni *najučeniji* naši ne znadu, đe ga treba pisati. IX., riječi, koje često dolaze i koje *svaki* lasno može pogoditi. XXXIV., ovo su stvari junačke, koje sam ja na sablju dobio, i sad sa sabljom valja da i čuvam; a *koji* to nije kadar čuvati i braniti, nije ga vrijedan ni imati. dan. (1826) 81., *mlogi* uči po dvije i po tri godine čitati, pa ne može da nauči. dan. (1827) 2., (krvnik) gleda, da se pomiri s rodom *ubijenoga*, pa se onda vrati kući. 83., ko poznaje narodne naše pesme, *onaj* će odmah kazati, da je to budalaština. pjes. (1833) XXXVII., ko bi teo srpski da piše upravo po slavenskoj ortografiji, *onaj* ne bi smeo ѣ pisati na drugim mestima, osim gde se u slavenskom jeziku nalazi. dan. (1834) 74., kad Turci svojim mrtvacima napune endeke i *živi* preko *mrtvi* navale u šanac. mil.-obr. 15., nego ga je njegov *stariji* poslao. 24., to može reći samo *onaj*, koji ne gleda, šta riječi u narodu znače. pisma 33., mnogi se naši *učeni* tuže i govore, da srpski jezik nema pravila. 67., blago *siromašnima* duhom . . . . blago *krotkima* . . . . blago *gladnima* i *žednima* pravde . . . . blago *milostivima* mat. 5. 3—7., ne trebaju *zdravi* ljekara, nego *bolesni*. mat. 9.12., приповиједа се, како је *некакав* искао једно по једно. posl. 50., ово се највише говори за жену и за остале *млађе*. 61., чоек за то има *млађега*, да га у послу замијени. 135., каже газда слузи, а и други старији своме *млађему*. 177., па је ово *некаквоме* казала млада. 207., ваља да је *некакав* дошао на свадбу, па украо брадву. 151.; to će rado oprostiti *svaki* *onaj*, koji zna, kako je ovaj posao težak. riječn. (1852) predgov., *gdjekoji* kažu, da će *onome* umrijeti mati, koji ubije baburaču. kod бабурача., *gdjekoji* stoje na polju (t. j. u oči Bogojavljenja) po cijelu noć, ne bi li vidjeli, kad se nebo otvori, ali to *svaki* ne može vidjeti; tako se *nekakav* dogodio u sobi, kad se nebo otvorilo. kod богојављење., kad se *kakav* pravda, da kakvoga gospodina nije dočekao i ugostio. kod влах., onu su carsku kćer *mnogi* prosili. prip. 76., pa se začudi, gde sve selo peva i veseli se, te zapita *jednoga*. 112., dođe u drugo selo i vidi, gdje je u njemu sve žalosno, pa reče *jednome*. 112., kloni se *luda* kao i *sveta*. posl. 135., *ludi* boj biju, a *mudri* vino piju. 171., svoje *mrtve* spomenula. pjes. I. 141., dva se *draga* iz mala gledala, Ive jedno, a Jelina drugo: kad su *dragi* za ljubljenje bili, onda Ive Jelini govori. 240., nek se znade, da su *dragi* bili (t. j. momak i djevojka). 244., da ja znadem, moj gajtane, da će tebe *mlad* (t. j. mladić) nositi, svilom bi te opletala . . . . a da znadem, moj gajtane, da će tebe *star* (t. j. starac) nositi, likom bi te opletala. 291., koji nema nad sobom *starijega*. D. istor. 24., ko bi prodao *pravoslavnoga* inovjercu. 57., *tuženi* su mogli mjesto sebe dati drugoga, da ih brani. 73., jer se bojaše, da ne raz-

draži *pravoslavne*, manihejce i Turke. 165., svjedoci, koji su zakletvom mogli opravdati *tuženoga*. 267., kad bi rob udario *slobodnoga*, šibali bi ga bičem. 312., nemoj psovati *gluha* ni pred slijepca metati što da se spotakne. 3mojs. 19.14., oko bijah slijepcu i noga *hromu*. jov 29.15., *ponositom* i *obijesnom* ime je podsmjevač. priče sol. 21.24., *bogat* gospodari nad siromasima. 22.7., *mudri* ima oči u glavi, a *bezumni* ide po mraku. prop. 2.14., tada će se otvoriti oči *slijepima* i uši *gluhima*. is. 35.5., i ne će biti bijega *brzomu*, i *jaki* ne će utvrditi krjeposti svoje, i *hrabri* ne će spasti duše svoje. am. 2.14., koje može čuti i vidjeti *svaki*, koji je u crkvi. pisma 12, zapaja krvlju njegovom *vjerne*. 26., napominjući *svete*, koji proslaviše Gospoda svojim životom. 35., što je učinio *sveti*. 52., javljajući, da će ustati svi *mrtvi*. 74., ovo ulje znači dobru maslinu Isusa Hrista, na koju se pricjepljuje *kršteni* kao nova grana. 188., da bi se osvetlilo ulje i *bolesni* ozdravio. 229., da se i oni oproste s *milim* svojim. 367.

c) U ovijem primjerima razabiramo dvoje: *1.* da pridjev dolazi i u određenom i u neodređenom obliku, a ne može se postaviti pravilo, kad biva jedno, kad li drugo[1], — *2.* da se pridjev upotrebljava samo za čeljad. Veoma je rijetko, da pridjev stojeći u muškom rodu sam sobom znači kakvu stvar, tako je mjesno ime *Novi*; u riječn. (1852) nalazimo zabilježeno, da se u Sarajevu govori *vrući* (gen. *vrućega*) mjesto: vrućica.

458. a) Primjeri za srednji rod: ustaje na oružje i *malo* i *veliko*. mil.-obr. 79., vojska mu prsne kud *koje*. 184., pokazuje u Bogu *prošavše*, *sadašnje* i *buduće* kao jednu stvar. dan. (1834) 88., riba po *duboku* pliva. posl. 272., *mlado* poljubiti i *bogato* zakinuti nije grjehota 180., prepliva na *suho*. prip. 132., kad iziđu na *suho*. 219., majka ne da, da se dragi ljube, već rastavi i *milo* i *drago* (t. j. momka i djevojku). pjes. I. 240., ukopaše *jedno* do *drugoga* (t. j. momka i djevojku). 240., i proklinju i *staro* i *mlado*, ko rastavi i *milo* i *drago*. 249., đul miriše, ide moje *drago* (govori djevojka za momka). 251., razbolje se *mlado neudato*, dolazi mu *mlado neženjeno*. 283., sve bijaše mamom pomamila, i *ženjeno* i *neoženjeno*: *oženjeno* žene puštavalo, *neženjeno* ženiti se ne će. 301., otud ide *ludo mlado*, *ludo*, *mlado neženjeno* (t. j. momak) 330., da ja vidim, kud mi *drago* šeta: il' je *boso* il' je *raspojaso*, il' je *golo* il' je *gologlavo* (govori djevojka o momku) 369., oj Boga ti, moj rođeni brate! jesi l' bio *mlado neženjeno*? 457., draga dragom tiho odgovara: »ne boj mi se, *moje milo drago!*« 463., kad su

[1]) Da se to pravilo ne može postaviti, pokazuje lijepo ovaj primjer, gdje imamo i određene i neodređene oblike jedne pored drugijeh: nisi *gladnog* naranila ni *žednoga* napojila, nit' si *gola* preodela niti *bosa* preobula, nit' si *slepom* udelila. pjes. I. 133. Vidi u §. 463*a*.

Turci zemlju poarali, porobili i *staro* i *mlado*. 541., večerajde *kupovano drago* (govori momak djevojci). 549., u dvorove kuga udarila. pomorila i *muško* i *žensko*. II. 275., gleda sablju *malo* i *veliko*. 342. cijel Stambol jeste pozatvoran od mojega straha velikoga osim vrata od Novoga hana! dal' je *kako ludo* i *manito*, koje jošte za moj strah ne znade? 396., reći će mi *malo* i *veliko*. 627., da dubrovački novci idu po *pređašnjemu*. *D.* istor. 167., kao da su po *pređašnjemu* ostajali. 209., da u Stonu ostane po *starome*. 210., pođoše sinovi Izrailjevi posred mora *suhim*. 2mojs. 14.22. Ovamo idu i riječi: *deveto*, *deseto* (genit. *devetoga, desetoga*), t. j. deveti dio, deseti dio; za tijem: *blâgo*. *dòbro*, *glàvnô, zlȍ*, koje su postale prave imenice, da se i ne osjećaju kao pridjevi[1]). — Srednji (a ne muški) rod mislim da je i u ovom primjeru: *dva* se *draga* vrlo milovala (govor je o momku i o djevojci). pjes. I. 239.

b) Vidi se dakle, da se srednji rod pridjeva upotrebljava za stvari i za čeljad mušku i žensku; u ovom drugom događaju misli se na čeljad u umanjenom smislu, a kašto je u taj smisao pomiješano i malo preziranja, koje se osobito vidi iz ova dva primjera: tu ne ima ni jednog junaka osim jednog crna Bugarina, i to *mlado*, i *golobradasto*. pjes. II. 153., u Solunu ne ima junaka, jest Ilija, lud i adžamija, *ono* boja nije ni *viđelo*, a kamo li s kime *učinilo*, ta ako bi *ono* i *izišlo*, al' mu ne da ostarila majka. II. 460.

c) U dobrom narodnom jeziku nije množina ovakijeh pridjeva u običaju. Vuk u novome zavjetu, istina, ima: jer ostaviste zapovijesti Božije, a držite običaje ljudske, pranje žbanova i čaša, i *druga mnoga takova* činite. mark. 7.8., kad mi vama *duhovna* sijasmo, je li to što veliko, ako mi *tjelesna* požnjemo? 1kor. 9.11., — ali ovo je jedno i drugo prema crkvenoslavenskom tekstu, u kojemu je množina.

459. a) Primjeri za ženski rod: u Nišu je bio Rušić-paša srpske poslanike dosta dobro primio; ali sad okrenuo i on *drugu*, i kaže im upravo, da.... mil.-obr. 29., Bog ti i *bratska!* posl. 19., bolja je *jedna razmišljena* nego stotina *učinjenijeh*. 21., da je na *pasju*, niđe konja ne bi bilo. 50., da te sačuva Bog od *nenadne*. 56., *dogovorna* je najbolja. 62., *dogovorna* selu odgovara. 62., ko *lijevom* perčin drži, *desnom* siječe kudijer hoće. 144., nije to bez *neke*. 218., nije to *ta*. 218., *prva* se dece daje. 260., svaki zna *svoju*, a Mijat *njegovu*. 277., *carska* se ne porče 343., car na cara bez *velike* ne će. 277., обријала главу на *хајдучку*. 19., стани, Митре, *гора* би. 19., кад је *која* на путу накићена и весела а код куће лијена. 191., *некаква* се потурчила у суботу. 258., а кад

[1]) U navedenijem primjerima nije nikakva imenica izostavljena, već pridjev sam sobom služi za imenicu; ali u ovom primjeru izostavljena je imenica: „oko“: koji vidi s *jednijem*, ispala mu *oba!* posl. 149.

đevojka viđe *zlu* i *goru*. prip. 131., koji bi se rimokatolik oženio *pravoslavnom*. *D.* istor. 314. — Veoma rijetko stoji ovakovi pridjev u množini: vi pjevate, a nama *krvave* poliječu. posl. 35.

b) U gdjekojima od ovijeh primjera treba uz pridjev dopuniti koju imenicu: Bog ti i bratska (*ljubav*), ko lijevom (*rukom*) perčin drži i t. d., vi pjevate, a nama krvave (*suze*) poliječu. Prema tim i sličnim primjerima načinio je narod i druge, gdje se upravo ne može reći, što treba dodati, na pr. on je okrenuo *drugu*, nije to bez *neke*, stani, Mitre, *gora* bi. A kad se veli: *nekakva* se poturčila, oženio se *pravoslavnom*, tu ženski rod stoji onako kao muški u sličnijem primjerima, što su navedeni u §. 457*b*.

460. a) Češće nego li sami govore se pridjevi kao bliže oznake drugijem riječima, i u toj su službi oni sad atributi, sad predikati. Kad pridjev izbliže označuje imenicu ili zamjenicu, onda mu je služba atributska; ako li izbliže označuje glagol, služba mu je predikatska. Evo nekoliko primjera za prvu službu: *pošten* čovjek ne umije lagati., meni je mio *crven* pojas., *zlatan* je prsten skuplji nego *srebrn;* prodao sam moj *neobrani* vinograd., po što ćeš mi dati ono tvoje *debelo* prase? riječn. (1818) XLII., tako je i ovo: ne vrijeđajte mene *jadnoga*, tko se *pametan* toga boji? i t. d. Predikatsku službu ima pridjev u primjerima: zec je *plašiv*., Gojko se čini da je *pametan*., ovo je prase *debelo*. riječn. (1818) XLII. i t. d. Za predikat obično služi glagol *jesam*, ali dosta često i drugi gdjekoji neprelazni glagoli; na pr. oj Dunave, tija vodo, što ti tako *mutna* tečeš? pjes. I. 492., da Bog dâ, sine, da *zdrav* otideš, da *zdrav* otideš i natrag dođeš. 490., *srdit* Marko jezdi niz Kosovo. II. 421., *bolesna* je sinoć omrknula. III. 126., pade junak *trudan* na postelju. IV. 363. Ovdje u prva tri primjera mogao bi mjesto pridjeva stajati prilog, moglo bi se reći: što ti *mutno* tečeš?, da *zdravo* otideš., *srdito* Marko jezdi, i kad tako rečemo, onda tek pravo vidimo, da tu pridjev služi za bližu oznaku glagolu;[1]) u druga dva primjera moglo bi se reći također: *bolesna budući* omrknula je., pade junak *trudan budući*; otud se vidi, da pridjev izbliže označuje glagolski oblik *budući*, koji se ne izriče (vidi u §. 629*c*). Tako pridjev ima predikatsku službu i u ovijem primjerima: bolje ti je ući u život *hromu*, nego li . . . . mark. 9.45., žali me *živa*, a nemoj *mrtva*. posl. 79., svi su mislili, da će ga izvući *mrtva* iz sobe. prip. 77., *živa* će te u ruke fatiti, *živu* će ti oči izvaditi. pjes. II. 277., jer te nađoh *pravedna* pred sobom. *D.* 1mojs. 7.1., blago sluzi, kojega nađe *budna*. pisma 121., kad ga vide *razapeta* 326.

[1]) Obrnuto mjesto priloga stoji pridjev: *zdrava*, snaho moja (t. j. budi, bila!) pjes. I. 394., a *dobri* mi došli, mladi đeveri! 411., a *dobre* mi došle, mile zaovice! 412., *rad* bi je junak prosio. 591.

U tijem primjerima izostavljen je opet uz pridjev glagolski oblik u jednima *budućemu*, u drugima *budućega*; u primjeru: nijesam ih rai otpustiti *gladne* (mat. 15.32.) može se dopuniti *buduće*; a? oblik *budućim* dopunit ćemo u primjeru: s *mrtvim* Markom sjede na galiju pjes. II. 444. i t. d.

b) Osim atributske i predikatske službe navodi se u mnogijem gramatikama još i apozicija. To ima i Daničić u svojoj sintaksi na str. 6. Ali ako se pravo stvar uzme, apozicija u pridjeva nije nikakva osobita služba, već ono, što se uzima za apoziciju, upravo je atribut; tako Daničić nalazi apoziciju u ovijem primjerima: evo meni *tužnoj* redak dođe .... il' ću *jadna* u vodu skočiti, ili ću se *mlada* obesiti. pjes. I. 419., ta nemoj ih *mlade* pogubiti. 501., sa mnom *mladom* ne govori. I. 490. U tijem primjerima pridjev ima atributsku službu, jer izbliže označuje zamjenice. — S ovijem ne mislim ja reći, da apozicije u opće nema. Apozicija se zove dodatak od jedne ili više riječi, kojima se imenica koja tumači; na pr. u vrijeme *cara* Dušana, Numa Pompilije, *drugi kralj rimski*, bijaše vrlo pobožan, — poznaješ li *mojega prijatelja* Stojana Petrovića? i t. d. — Za pridjeve ima još jedno ime: epiteti; ali tijem se ne naznačuje nikakva osobita služba, jer se epiteti zovu oni atributi, koji se u pjesmama često nalaze; na pr. *bijeli* dvori, *hladna* voda, *rávno* polje, *sitna* knjiga i t. d. Otud se vidi, da je svaki epitet atribut, ali svaki atribut nije epitet.

461. a) Malo ima stalnijeh pravila za porabu određenih i neodređenih pridjevnih oblika u atributskoj i u predikatskoj službi. — Za određeni oblik stalno je pravilo, da se uzima, kad pridjev s imenicom čini kojemu predmetu ime, t. j. kad se taj predmet odvaja od svih drugih, za koje služi ista imenica. Tako na pr. *stari svat* nije svaki svat, *mlâdâ nedjelja* nije svaka nedjelja i t. d. Drugi primjeri: *Cr̂nâ* Gora, *Crni* Đorđe, *časni* post, *krvavi* zalogaj (ime ptici), *ljûtô* gvožđe (t. j. nado, čelik), *mladi* petak, *Novi* Sad, *novi* zavjet, *Nȍvô* Brdo (mjesno ime), *slijepi* miš, *Stârâ* Srbija, *Stari* Vlah (ime zemlji), *stari* zavjet. *sûhâ* bolest, *Visoki* Stevan, *živi* oganj i dr. (v. §. 431*a*).

b) Rado se uzima određeni oblik u atributskoj službi za štogod prije spomenuto ili drukčije kako poznato; na pr. ona navali na mene sa psovkama i kletvama, koje su joj se još jednako činile male za *ludi* moj postupak (t. j. za ludi postupak, koji je naprijed ispripovijedan). dan. (1827) 141., u jednoga kralja bila dva sina. jedan bijaše lukav i nepravedan, a drugi dobar i pravedan; pošto im otac umre, reče *nepravedni pravednome*. prip. 106., onda će zapovjediti sveštenik onome, koji se čisti, da uzme dva vrapca i drvo kedrovo i isop, i neka zapovjedi sveštenik, da se jedan vrabac zakolje, pa neka uzme *živoga* vrapca i drvo kedrovo i isop i sve to zajedno neka zamoči u krv od vrapca *zaklanoga*. *D.* 3mojs. 14. 4—6. U riječn. (1818) XLII. navedeni su primjeri: *crveni* pojas izjeli miši. — izgubio sam *srebrni* prsten; jedno ću i drugo reći onome, koji zna, da je bio još koji pojas, ali samo jedan crveni, — da sam imao osim srebrnoga još i koji zlatni prsten i t. d. — Ali za predmete

već spomenute ili u opće poznate uzima se kašto i neodređeni oblik; na pr. čoban je dâ *bogatu* čoeku, a *bogat* čoek dâ čobanu silno blago (taj se čovjek naprijed spominje i veli se, da je bogat) prip. 210., progovara *dobar ranjen* junak (koji je iz pređašnjega dobro poznat). pjes. III. 341., ne dam tebe *crnu* Arapinu (za kojega se iz pređašnjega dobro zna, da je crn).

c) U svijem primjerima pod *b* pita se *koji?* na pr. za *koji* moj postupak? — za *ludi.*, *koji* su pojas izjeli miši? — *crveni* i t. d. Kad je pridjev atribut, može se za predmet pitati i *kakav?*, i na to pitanje obično odgovara neodređeni oblik. Na pr. za oltarom ima jedna ploča od *trrda bijela* kamena. dan. (1826) 26., čorba od *kisela* kupusa. 58., Veljko je bio *tanka* i *visoka* struka.... i *podugačka*, malo *pokučasta* nosa. 88., Turci udare na Boinovića i poslije *žestoka* boja osvoje Ranitovaču. 197., arhimandrit je Stevan bio vrlo prikladan čovek: rasta *tanka* i *visoka*, lica *bela* i *vesela.* dan. (1829) 5., srpski konji posustanu, a on na *dobru* konju utečė. mil.-obr. 77., ako im gde na *zgodnu* mestu ne mogbudu kake pakosti učiniti. 95., *rđav* pevač i dobru pesmu rđavo upamti, a *dobar* pevač i rđavu pesmu popravi. pjes. (1833) XXXV., ono, što odskače od *vruća* gvožđa, kad se kuje. rječn. (1852) kod искра., ono, što u jesen na *lijepu* vremenu leti kao paučina. kod свила., ugleda tri konja, jednoga *crljena* kao krv, drugoga *crna* kao ugalj, a trećega *žuta* kao čafran. prip. 122. Ali ima primjera, gdje na pitanje *kakav?* odgovara i određeni oblik; na pr. pripovetka u pesmi od *dobroga* pevača nikad nije sasvim protivna razumu. pjes. (1833) XXXVI., koji su *čistoga* srca. mat. 5.8., bješe *maloga* rasta. luk. 19.3., ljudi *izopačenoga* uma. 2tim. 3.8., g. Šafarik bi danas bio najpriličniji za taj posao, i vrijedno bi bilo, da mu ko obreče *pristojni* dar za taj trud. drž.-izd. III. 77., čineći ono, što je protiv *zdravoga* razuma. 306., *zdravi* razum kaže, da za krivicu odgovara ko je skrivio. *D.* istor. 295., brže zamijesi tri kopanje *bijeloga* brašna. 1mojs. 18.6., načini svijetnjak od *čistoga* zlata. 2mojs. 25.31., crkva izbaca iz svoje zajednice kao otrov iz *zdravoga* tijela one, koji.... pisma 106.

462. a) Kad pridjev stoji u predikatu, oblik mu je obično neodređen; na pr. kad su videli Miloša tako *nakićena.* mil.-obr. 79., srete ga turski car na sokaku *pijana.* dan. (1834) 90., razbiše mu glavu i poslaše ga *sramotna.* mark. 12.4.; više primjera ima u §. 460*a.* Po gotovu je neodređeni oblik veoma običan, kad predikat stoji u nominativu; na pr. zec je *plašiv*, da *zdrav* otideš i t. d. Ali i tu se, ako je pridjev združen s kojom imenicom, uzima kašto određeni oblik: bio je ne samo *rabri* junak, nego i *mudri* urednik u vojsci. dan. (1829) 20., Miloš je bio.... junak *neiskazani.* 30., dade mu buruntiju,

da je *punovlasni* obor-knez nad tri naije. mil.-obr. 56., za cijelo se nadam, da bi se pokazalo, da je g. Sv. *bezobrazni* i *bezumni* opadni laži i op. 26., ja sam pastir *dobri*. jov. 10.11.

b) Iz primjera navedenijeh već u §. 207*d* vidi se, da pridjev ima neodređeni oblik u vokativu, kad je združen s kakvom imenicom: na pr. *dobar* čoeče, *mlad* junače i t. d., ali se može reći i: *dobri* čoeče, *mladi* junače i t. d. Određeni oblik mora biti, kad je u vokativu pridjev sam bez imenice; na pr. *ljubazni!* molim se Bogu, da ti bude dobro 3jov. 2., što se hvališ neprijateljstvom, *silni?* psal. 52.1., nepravdu izmišlja jezik tvoj, *lukavi!* 52.2.

c) Samo određeni oblik mislim da stoji i u slučajevima, kad je pridjev bez imenice, ali se proteže na imenicu dobro poznatu. Na pr. (Isus) daje pleći, da ga biju, obraze, da ga priušavaju, a lica ne odvrati od sramote i zapljuvanja; ali *bezazleni* sve prima drage volje. *D.* pisma 128., kad je Adam prestupio zapovijest Božju, nije li ga Bog onda mogao predati smrti? pa šta bi? pravda Božija izagna *nedostojnoga* iz raja. 179. U prip. 194–200. veli se nekoliko puta samo *Premudri*, *Premudroga* i t. d. za poznatoga *premudrog* Solomuna.

d) Samo neodređeni oblik nalazi se u prilozima, kao što su: *ȉspod mûkla*, *ìsprva*, *ȉsprijeka*, *ȉstiha*, *ȉzblîza*, *ìzdâvna*, *ȉzmalena*, *ȉznova*, *ȉzobîla*, *òdâvna* (pjes. II. 153., *D.* istor. 28., 90., is. 22.11., 37.26., 57.11., u Vukovu rječn. samo: *òdȃvno)*, *zàrana*.

463. a) Kako je već dosta zatrto osjećanje za razliku među određenim i neodređenim pridjevom, to dokazuju ovi primjeri, gdje u istoj rečenici i u istoj službi dolazi jedan i drugi oblik: (manastir na *pouzvišenom* zatavanku i vrlo na *lijepu* i *otvorenu* mjestu. dan. (1826) 22., koga su poznavali kao *staroga* ajduka i *zla* čoveka, a među narodom *poznata* trgovca. dan. (1828) 156., *mutav mutavog* najbolje razumije. posl. 184., od *živoga* štogod, a od *mrtva* ništa. 223., *staro* vina i *stara* prijatelja drži se. 294., *ćelav* se diči kapom, a *ludi* snagom 324., što propušća deli Radivoje, dočekuje *mladi* Tatomire, što uteče *mladu* Tatomiru, dočekuje dijete Gruica. pjes. III. 13., *lepoga* smo roba zadobili, *lepa* roba Novaković-Gruju. 38., na daleko susretoše Turke na *visoku* brdu *goletnome*. IV. 171. Vidi bilješku §. 457*e*.

b) Jedni se i drugi oblici nalaze i kad je pridjev u svezi s kojom zamjenicom. Imamo na pr. pođe, da gladnoj sirotinji nosi *taj radosni* glas. dan. (1829) 4., *svaki pravedni* i *razumni* sudija mora poznati. laži i op. 9., pod ovom travom, ko je srećan, može naći *nekakav dragocjeni* prsten. rječn. (1852) kod бадаљ., *nekakav zli* prišt. kod травњача., *ovaj* je *radosni* događaj proslavljen. *D.* pisma 105. Ali pored toga imamo i: a i tom se *svaki pametan* čovek mora čuditi. rječn. (1818) XIII., Stanu je prosio *nekakav bogat* trgovac. dan. (1826) 94., *svaki* r

metan čovek može lasno videti, mil.-obr. predgovor., svaka recenzija i *svaki štampan* odgovor na ove misli moje vrlo će me obradovati. pisma 95., кад се ко правда, да не зна за *какав рђав* посао. posl. 145., сад се говори уза *сваки тежак* посао. 224., pripovijeda se, da je u Turaka bio *nekakav učen* čovjek, koji se zvao Nasradin-hodža. riječn. (1852) kod Насрадин., od *ovakoga* se *masna* jela djeca lasno ozlotrbe. kod прчор., te nabreknu *onog* hrta *žuta*. pjes. II. 286. Može se dodati još i primjer: *ni jedan pametan* čovek ne može reći, da . . . . riječn. (1818) XI. Obično se govori na pr. *moj dobri* prijatelj, *našega milog* oca i t. d., ali uz posvojne zamjenice može biti i neodređeni oblik: odmah pozna *svoga mila* brata. pjes. II. 177., brže hajde *mom bijelu* dvoru. III. 463.

c) Ima pridjeva, koji su obični samo u određenom obliku (to su oni s nastavkom *-ski*, na pr. *carski*), a drugi samo u neodređenom (to su oni s nastavkom *ov, in*, na pr. *Petrov, ženin*); ali se i oni prvi sklanjaju kašto kao neodređeni, a ovi drugi kašto kao određeni pridjevi (v. §. 210 i 211). Oni prvi pridjevi uzimaju se dakako i u prilikama, gdje bi inače stajao neodređeni oblik; na pr. naš je ručak bio danas *gospodski*., tko je među vama *prvi?* — a oni drugi uzimaju se i gdje bi običniji bio određeni oblik, na pr. *Petrov* post, *Vidov* dan.

d) Za neke pridjevne oblike zna se iz §. 207. i 208., da su zajednički i određenim i neodređenim pridjevima, te se samo akcentom mogu razlikovati; tako je *žutoj* dativ i lokativ jednine ženskoga roda i određenoga i neodređenoga pridjeva (određ. *žûtôj*, neodr. *žútôj*); tako isto genitiv i dativ množine *žutih, žutim* služi za sva tri roda i određenoga i neodređenoga pridjeva (određ. *žûtîh, žûtîm*, neodr. *žútîh, žútîm*). U mnogo pridjeva nema razlike ni u akcentu; na pr. *žàlosnôj* je i određeni i neodređeni oblik, *gòtovîh, gòtovîm* je također jedno i drugo i t. d.

e) Neki pridjevi, koji bi mogli imati i određeni i neodređeni oblik, imaju samo određeni; takvi su: *dìvljî, dùplî, mâlî, tâjnî*; prvi ima u svijem padežima samo određene oblike (na pr. *divljega, divljemu* i t. d.), a druga tri mogu, rekao bih, imati također neodređene u svijem padežima osim nominativa jednine (dakle na pr. u genitivu jednine *tajnoga* i *tajna, maloga* i *mala* i t. d.). Ovi se pridjevi govore dakako samo u oblicima, što ih imaju, bez obzira na to, koji bi oblik upravo trebalo da stoji; ispor. na pr. arnautski je narod prema srpskome *mali*. kovčež. 5.; tako bi se reklo i: vuk ostaje uvijek *divlji* i t. d. U riječn. (1818) XLIII. veli se, da se samo u određenom obliku nalazi i pridjev *veliki*; u riječn. (1852) doista nema oblika *velik*, već samo *veliki*; ali da se govori i *velik*, to je siguno iz toga, što i sam Vuk u posl. 230. ima taj oblik, a ima ga i Daničić, 1mojs. 12.2., 1mojs. 18.8.. 2dnevn. 2.5.

464. a) Posvojni pridjevi zamjenjuju sobom genitiv imenica, kojima što pripada; na pr. *Petrov* sin znači isto što: sin *Petra*, *carska* kruna isto što: kruna *cárêvâ* i t. d. Ali kašto se rečeni pridjevi uzimaju i mjesto objektivnoga genitiva (v. §. 517 i 518), koji također znači neko pripadanje; na pr. što se tiče *gradskoga* popravljanja (t. j. popravljanja gradóvâ). mil.-obr. 31., tako je i ovo (gdje je posvojna zamjenica): u brdima ima dosta ruda svakojaki; no budući da je *njiovo* kopanje i topljenje u turskome carstvu na osobitu tegobu narodu, za to se kriju i zatrpavaju. dan. (1827) 28. Kašto se posvojni pridjev govori mjesto imenice, koja stoji u genitivu, a ima pred sobom kakav prijedlog; na pr. koje mu je bio jedini put izbaviti sebe i vojsku svoju od ropstva *neprijateljskoga* (t. j. od ropstva kod neprijatelja). eman. 44., niko ne govoraše javno zanj od straha *Jevrejskoga* (t. j. od straha *od Jevreja*). jov. 7.13.; tako je i: *moj* strah (t. j. strah *od mene*), *njegov* strah (t. j. strah *od njega*) i t. d. Vidi u Daničića, sint. 53. I mjesto dativa koje imenice nalazi se kašto posvojni pridjev: ono ti je pomoć *ćesarova* (t. j. pomoć ćesaru). pjes. III. 49.

b) Kada iza kojega posvojnog genitiva dolazi još kakav dodatak tome genitivu, onda se on nerado mijenja u posvojni pridjev; ali opet ima primjera, kao što su: prva je buna bila *Cukićeva*, koji se 1815. godine nešto svadi s Milošem. mil.-obr. 173 (običnije bi bilo: buna *Cukića*)., ovaj je *antihristov*, za kojega čuste, da će doći. 1jov. 4.3., id'te dolje, dva moja anđela, do bijela groba Jovanova, *Jovanovu*, brata najmlađega. pjes. II. 40., hrisovulja je bez ikakve sumnje *Dušanova*, koji se u njoj naziva Stefan četvrti. *D.* istor. 47., slabo gledaše na svjedočanstvo *Orbinovo*, za kojega mislimo da zaslužuje, da mu se vjeruje. 96., po tom silazeći k neiskazanoj ljubavi *Hristovoj* prema čovještvu, koji ne mogaše gledati roda ljudskoga, gdje ga đavo muči, poklikne. pisma 187. — Sasma je neobičan posvojni pridjev u primjeru: s pomoću kneza *Aksentijni* Srba (mjesto: s pomoću Srba kneza *Aksentija*). mil.-obr. 80.

c) Kad se srednji rod pridjeva veže s riječma *što*, *nešto*, *ništa*, *koješta*, *mnogo*, a ove riječi stoje u nominativu ili u akuzativu, onda ponajviše i pridjev stoji u istom padežu. Na pr. ne će u njega uć ništa *pogano*. otkr. 21.27., да је што *рђаво* учинио. posl. 5., да би коме рад што *добро* учинити. 34., говори се за њим којешта *ружно*. 40., има ли још много *неуређено* од какве посла? 56., будући да се додаје и више којешта *неповољно*. 89., кад ко нема у кући ништа *живо*. 203., који се боји, да што *страшно* и *неповољно* не сни 291., kako o Bosni nemamo naštampano ništa *čestito*. drž.-izd. III. 81., ništa nemaš *lijepo* viđeti. pjes. II. 105., da što *loše* besjedio nisam? 131., ljudi, koji su bili nešto *srednje* između seljaka i vlastela. *D.* istor. 62., ne mogaše

kazati ništa *bolje*. 76., Radivoje ne radi ništa *znatno*. 161., što ima *najbolje* u zemlji misirskoj, vaše je. 1mojs. 45.20., ne osta ništa *zeleno* od drveta i od bilja poljskoga. 2mojs. 10.15., da ti je kazao prorok što *veliko*, ne bi li učinio? 4car. 5.13., ništa nema *bolje* čovjeku. prop. 3.22., ništa da ne bude na njima *vuneno*. jezek. 44.17., ništa *zemaljsko* u sebi neka ne pomišlja. pisma 157. Ovo vrijedi i za riječi *svašta*, *malo*; na pr. tamo se vidi svašta *lijepo*., nađoh malo *urađeno* od toga posla. Rijetko stoji u ovakom događaju genitiv: kako je mogao razumjeti, da u mom rječniku ne će biti ništa *slavenskoga*? rječn. (1818) XIII., иду те просе не само вуне, него и *другога* свашта. pjes. I. 501., svašta *živa*, — ne zna ništa *živa*. rječn. (1852) kod жив., od pete do glave nema ništa *zdrava*. *D*. is. 1.6. U *D*. istor. 71 imamo: što je god *zla* u narodnom životu, ono se sve izbacuje; tu je genitiv za to, jer je riječ *zlo* ovdje imenica, a ne pridjev; tako treba genitiv tumačiti i u ovom primjeru: jer se na njemu nađe nešto *dobra*. 3car. 14.13. — Ako li pomenute riječi: *što*, *nešto* i t. d. stoje u drugom kojem padežu osim nominativa i akuzativa, pridjev stoji u istom padežu; na pr. što se nijesam ni nadao ničemu *čestitome*. drž.-izd. III. 81., ko se dotakne čega *nečistoga*. *D*. 3mojs. 7.21., ne dotičite se ničega *nečista*. is. 52.11.

465. a) Komparativ se ponajviše uzima, kad se dva predmeta porede, pa se hoće da reče, da se koje svojstvo u jednoga nalazi u većoj mjeri nego u drugoga; na pr. *šire* je nebo od mora. pjes. I. 196., *jača* su dvojica nego sam Radojica. posl. 111. Kašto se ipak uzima II. stepen i gdje se ne poredi predmet s predmetom, i onda je značenje drugoga stepena isto, koje značenje prvoga. Na pr. vino se pije najviše na častima, i to kod *bogatiji* ljudi. dan. (1827) 103., orački štap, navrh kojega ima i gvozden šiljak, kojim se *ljeniviji* vo kašto i bacne. rječn. (1852) kod ошљача. Ovamo ide komparativ *više*, koji se često uzima na prosto u značenju: mnogo, pače i u značenju: nekoliko; na pr. kao što je na *više* mjesta ovdje dokazivano. pisma 91., kad ga oni moliše, da ostane kod njih *više* vremena. d. ap. 18.20., али сам тако чуо од *више* људи. posl. 57., у *више* приповиједака приповиједа се како . . . . 129., neki tako izjedeni ljudi odmah umru, a neki žive *više* vremena. rječn. (1852) kod вјештица., nego je srebra bilo od *više* ruku. *D*. istor. 256., znaš li, da me je *više* puta strah. pisma 23., koja ti je (liturgija) *više* puta potresla dušu svojim običajima i molitvama. 56., u hrišćanstvu nije slobodno imati *više* žena. 217. Takav je i komparativ *brže*, koji znači isto, što: brzo; na pr. šta činiš, čini *brže*. jov. 13.27., car se prepadne, pa *brže* pošlje sluge, da ih traže. prip. 33., *brže* ide na Rakitno. pjes. I. 564., *brže* ide u novu čaršiju. 566., kad je dever reči razabrao, *brže* ode

Radanović-Lazi. II. 25., *brže* zamijesi tri kopanje bijeloga brašna i ispeci pogače. *D.* 1mojs. 18.6.,. on *brže* skupi sluge svoje u kuću 2mojs. 9.20. Mjesto samoga *brže* govori se i *brže bolje*: on *brže bolje* ostavi. dan. (1828) 143., *brže bolje* obreče mu. 167., он скочи, па *брже боље* главу забоде у снијег. posl. 16.[1])

b) Kad se pridjev s pridjevom poredi, stoje oba u II. stepenu *srećniji* si nego *pametniji*. posl. 293.

c) Superlativ se uzima, kad se hoće da kaže, da je koje svojstvo u najvećoj mjeri u predmeta, koji se poredi bar sa druga dva; kad velimo na pr.: ovaj je hrast *najviši*, to znači, da je viši od druga dva ili drugijeh pet ili dvadeset i t. d. Ali superlativni oblik *najprije* može se uzeti i gdje je govor samo o dvome, te znači isto što: *prije*; na pr. ja ћу овдје поставити *најприје* од сваке здравице молитву, која се говори, па онда припјев, који се пјева. pjes. I. 77., dopusti mi, da idem *najprije* da ukopam oca svojega. luk. 9.59., jer je Adam *najprije* sazdan, pa onda Jeva. 2solunj. 2.13.

d) Kad se hoće reći, da je koje svojstvo u vrlo velikoj mjeri, ali se predmet, u kojega se ono nalazi, ni s čim ne poredi, onda se uzimaju pridjevne složenice s riječcom *pre*, na pr. *predobar*, *prekrasan* i t. d. Od njih nema ni komparativa ni superlativa; za to je veoma neobično: *preslavnije* ime. jevr. 1.4., što je za cijelo Vuk uzeo prema crkvenoslavenskom tekstu, u kojemu na istom mjestu stoji takav oblik.

e) Dosta se često komparativ i superlativ nalazi i od II. glagolskoga pridjeva: u Srbiji su kaluđeri još stariji od popova, jedno što su bogatiji i *odeveniji* od nji, drugo, što . . . . dan. (1827) 112., najbolji i *najodeveniji*. mil.-obr. 100., *najizobraženiji*. drž.-izd. II. 137., *najneizobraženiji*. 155. Tako se govori i piše: *učeniji*, *uzvišeniji*, *viđeniji*, *najčuveniji*, *najpoznatiji* i t. d.

Zamjenice.

466. a) Lične zamjenice *ja*, *ti*, *on* obično se izostavljaju, gdje na njima nije sila govora, te se razabiraju iz samoga glagolskoga oblika, na pr. *znam*, *govoriš*, *mislimo* i t. d. Ali Vuk često uzima te zamjenice, gdje bi se po onome, što je sada rečeno, mogle lijepo izostaviti. Na pr. ja sam ovo znao još odavno i negdje sam kazao, da je Raić ovako posrbljavao riječi današnjega crkvenog jezika, od kojijeh sam *ja* mnoge naznačio u Danici za godinu 1826. drž.-izd. III. 386., tako srećni dobitak može biti samo nagrada za dobra djela koja si *ti* činio. dan. (1827) 128., ишао сам на Бранке, као што си

[1]) Sve mi se čini, da je posve obično i dobro uzimati komparativ *češće* u značenju *često*; na pr. *češće* ću ih opominjati, ako zaborave.

ки *ти* синоћ рекао. posl. 240., pametan čovek jednako želi i trudi se, da što bolje nauči ili izmisli i da *on* bude pametniji od svojije stari. dan. (1827) 2., Srbi opkole Smederevo, zlikovce Turke isprate niz Dunav, majstore ostave u njiovim kućama bez oružja, a u gradu *oni* postave straže mil.-obr. 6., казали пси болесном коњу, кад су *они* чекали више њега, док липше. posl. 31., кад кога питају, да што посвједочи, што *он* не зна. 71., приповиједа се, да је одговорила некаква калуђерица светој Јовани, кад ју је *она* замолила, да је научи. 177., написао ми је у Берлину кнез Михаило Обреновић, као што је *он* слушао у дјетињству. prip. VII., молим свакога, који би их (приповијетке) писао, да *он* не поправља ништа. XII. — Neobičan je ovaj primjer: od sad ako mi padneš šaka, znam, šta ću s tobom činiti; ako li ti padnem šaka, čini sa mnom šta ti drago (ovdje bi običnije bilo: ako *ti meni* padneš . . . . ako li *ja tebi* padnem). mil.-obr. 121.

b) Kad je subjekt lična zamjenica prvoga ili drugog lica, onda u istoj rečenici ne može ni u kojem padežu stajati ista zamjenica, već mjesto nje treba da stoji povratna (*sebe*, *sebi* i t d.). Samo u pjesmama nalaze se ovaki primjeri: traži njemu ugursuza, a dilbera ja ću *mene* (t. j. meni, v. §. 193*a* — mjesto: *sebi)*. pjes. I. 296., brže digni sedmore kočije, da me vodiš *tebi* (mjesto: *sebi)* u Budima. 609., eto danas tri godine dana, kako tražim za tebe đevojku i za *mene* dobra prijatelja: đegođ nađoh za tebe đevojku, tu ne nađoh za *me* prijatelja, a đe nađoh za *me* prijatelja, tu ne nađoh za *tebe* đevojku. III. 24. Tome odgovara i ovaj primjer, u kojemu imamo oblik *njega*, a običniji bi bio oblik *sebe:* Užice, dosta tvrd starinski grad. no zbog brda oko *njega* slabo se može držati. dan. (1827) 46. — Pravilno stoji *sebi,* a ne *njemu* u primjeru: Petar sišavši k ljudima poslanijem k *sebi* od Kornilija reče. d. ap. 10.21., — jer je ista rečenica.

467. a) Posvojne zamjenice *moj*, *tvoj*, *njegov*, *njezin*, *naš*, *vaš*, *njihov* zamjenjuju se ponajviše zamjenicom *svoj*, kadgod se protežu na subjekt istoga lica, kojega su i one same. Na pr. mjesto *moj:* lele mene do Boga jednoga, đe pogubih *svoga* sina Marka. pjes. II. 197., — mjesto *tvoj:* jer ćeš *svoju* izgubiti glavu. 118., — mjesto *njegov:* slavi Marko *svoga* svetitelja. 412., — mjesto *njezin:* a svaka je majka milostiva i na *svoje* čedo žalostiva. 86., — mjesto *naš:* već što ćemo od života *svoga?* III. 473., — mjesto *vaš:* te molite *svog* mila ujaka. II.. 510., — mjesto *njihov:* i dvorahu *svoje* gospodare. 263.

b) Ali u ovakom događaju često imaju pjesme i nepromijenjene posvojne zamjenice: kad potegnem *moju* britku sablju. II. 280., da ja vidam *moje* grdne rane. 341., a ti *tvoje* dijete upitaj. 29., te se ráni (t. j. hráni) za života *tvoga*. 406., car me zove na *njegovu* vojsku. 169. poćera me Ljutica Bogdane na *njegovoj* tankoj bedeviji. 220., hoće

care, da se poturčimo i mi *našu* vjeru ostavimo. III. 61., *vašijem* ga duhom zadanite. II. 40., odsidite dobre konje *vaše*. III. 551., *njinijem* ga duhom zadanuše. II. 40. — Ovake nepromijenjene posvojne zamjenice ima i Vuk često u starijim svojim djelima, sasma rijetko u potonjima: neka žene nose i čuvaju *njiove* košulje i čarape. dan. (1826) 81., izvešću *moje* soldate. 82., u Srbiji su stari gradovi svi pogubili *njiovu* negdašnju ljepotu. dan. (1827) 41., obor-knez je glava od naroda iz *njegove* knežine. 98., moja žena, koja je dotle zbog *njene* mladosti u očinoj kući stajala. 134., ja bi je metnuo na jednoga od *moji* volova. 139., idite sad *vašim* putem. 142., piši knjigu *trome* sinu. dan. (1828) 143., ja ću s *mojim* magarcem da činim, kako sam i najprije po *mojoj* volji činio. 236., idem u *moju* naiju. mil.-obr. 53. ja sam *moju* glavu još odavno bacio u torbu. 70., da nađeš u *trome* carstvu tri čoveka. dan. (1834) 93., ja ne bih znao, šta bih ostavio od *moga* današnjega načina pisanja. pisma. 29., jer sam ja u osamnaestoj godini života *moga* najprije čuo u Srijemu. 32., док ја гледам *мој* реп, а ти *твога* сина гроб. posl. 63., док увјатем *мојега* брњаша. pjes. IV. 462. Vrlo je rijetko ovo u Daničića: blagosloven jesi, Gospode. naúči me naredbama *tvojim*. pisma 146.

468. a) Kad se u rečenici, u kojoj su zamjenice *moj*, *tvoj* i t. d. nalazi riječ istoga lica, koja nije subjekt, onda rečene zamjenice ostaju obično nepromijenjene, ali kašto se mijenjaju u *svoj*. Na pr. kamen je ovaj bio Kara-Đorđije odvukao u Topolu, no ljudi se dignu Kara-Đorđiju te ga (t. j. kamen) izmole i opet dovuku na *svoje* staro mjesto. dan. (1826) 40., đekoji od oni veći starješina stane raditi, ako ne može nad svima biti starješina, barem u *svojoj* naiji da mu niko ne zapovijeda. dan. (1828) 217., kad Miloš pođe iz Kragujevca u Beograd, sretnu ga u putu *svoji* ljudi i kažu mu mil.-obr. 144., kad bi meni interes *svoj* bio miliji od onoga, što po svome razumu nalazim za dobro. laži i op. 32., da narodu našemu nijesu mile *svoje* pjesme, ne bi ih mogao ni imati. drž.-izd. III. 69. ja Mušickoga poštujem za njegovu ljubav k narodu *svome*. 71., žale nevu braća *svoja*. pjes. I. 35., miliji Mari svekar *svoj* neg' u rod mili babo *svoj*. 75., da joj ne da *svoja* mila majka. 241., ma jôj govori *svoja* svekrva. 519., a sva dobra sreća iznijela igumana svetogorca Vasa sa *svojijem* đakom Isaijom. II. 443., đe nam tamo *svoje* vjere nema. 539., *svoja* će mu vjera omrznuti. 612., njemu sitna knjiga dopanula od *svog* tasta, od grada dizdara. III. 534.

b) Vrlo se često razumije iz smisla rečenice, što je čije, pa se onda zamjenica *svoj* ne izriče; reći ćemo na pr. uzmi u ruku ovu knjigu, a ne: uzmi u *svoju* ruku. Ali Vuk i u takvijem događajima uzima kašto tu zamjenicu: zadocni se igrajući u kolu te

svome gospodaru ne zgotovi na vrijeme večere. dan. (1826) 71., sastavivši ruke podigne ji do *svoga* čela i rekne. dan. (1827) 124., po tom (filosof) otvori *svoju* šaku i pokaže je budali. dan. (1834) 88., за кућом била под каменом у рупи змија, која је често излазила те се пред рупом *својом* сунчала. posl. 63., Kara-Đorđije skinuvši *svoju* šubaru s glave stane mu govoriti. prav.-sov. 54. Tako je i ovo: pa izvadivši *svoju* pogaču iz torbe stane jesti. prip. 169.

469. a) Osnovna je razlika među pokaznijem zamjenicama *ovaj—taj—onaj*, da prva od njih pokazuje ono, što je blizu prvome licu, druga, što je drugome, a treća, što je daleko i od prvoga i od drugog lica. Ovo vrijedi i za sve riječi, koje su od tijeh zamjenica izvedene, na pr. *ovdje*, *toliki*, *onamo* i t. d. Tako na pr. imamo: ako Bog da, te *ovu* ranu prebolim, koja je sad na meni. dan. (1826) 86., šetajući se opazi Stojša u avliji jednu veliku jazbinu, pa onda reče: A šta je *to*, zete? kako možeš u svome dvoru trpeti *toliku* propast? za što *to* ne zaroniš? prip. 42., Srbi pripovijedaju, da je Silni Stefan loveći po Ceru ugledao na jednom mjestu, gdje se grane od drveća i dolje savijaju i gore uzvijaju; kad dođu na *ono* mjesto, a to dijete kod nekoliko ovaca udarilo svoju sjekiru u kladu pa leglo na leđa te spava. riječn. (1852) kod обил. — Osobito su zgodna ova dva primjera: *eto* tvoje sablje, a *evo* moje glave. prip. 64., (nesretan čovjek namjeri se na svoju sreću, i ona mu reče:) da sam budna bila, ne bi ti dobio ni *tih* opanaka; (onda je on upita:) a ko si ti, da ja ne bih dobio ni *ovih* opanaka? 91 (sreća dakle veli: *tih* opanaka, t. j. koji su na tebi, — a čovjek kaže: *ovih* opanaka, t. j. koji su na meni).

b) Zamjenica *ovaj* vrlo se rado upotrebljava za ono, što istom dolazi; na pr. *evo* iz *ovije* uzroka nije moguće srpski jezik pisati po slavenskoj ortografiji (sad se odmah iza toga navode četiri takva uzroka). riječn. (1818) IX., poslije Morave *ovo* su najznatnije vode u Srbiji: 1. Kolubara .... 2. Jadar .... 3. Mlava. dan. (1827) 39., *evo* kako on počinje svoje pismo: o vele moćna silo .... *D.* istor. 94. Mnogo se rjeđe u takovom događaju uzima zamjenica *taj*; na pr. svojoj ljubi *tako* besjedio: Vidosava, moja vjerna ljubo .... pjes. II. 108., svome Šarcu *tako* besedio: »odaj, Šaro, i sam po avliji«. 442.

c) Kad se pokaznom zamjenicom ima pokazati na što, što je već naprijed spomenuto, obično se uzima *taj;* na pr. Milan kao bogat gospodar i meke naravi čovek nije rado napred u boju trčao, a Miloš je *to* najvoleo, i u *tome* nikom nije ustupao. *Tako* je Milan, kao stariji brat, gospodovao i zapovedao, a Miloš vojevao i vojvodovao. mil.-obr. 45., da je narod naš barem od pedeset godina amo u napredak imao prema sebi ljudi za upravu po današnjemu vremenu, on bi već davno bio sam svoj, i *taj* mu je nedostak i danas

najveća smetnja i nesreća. kovčež. 16., kod gdjekojih namastira skuj se (kad je lijepo vrijeme) o Blagovijesti, o Cvijetima, o Preobraženju i o Gospođama po nekolike hiljade sabora. *Tu* prodaju trgovci različnu rubu; *tu* gledaju momci đevojaka; *tu* se sastaju kumovi, prijatelji i poznanici. *Tako* idu Bačvani o Trojičinu dne po sremskijem namastirima . . . . riječn (1852) kod намастир., u tome se još nađe nekaka prokleta babetina, koja im se obeća . . . . kad bude u veče *ta* se baba prikrade pod jabuku. prip. 120. — Rjeđe, ali opet dosta često uzima se u ovakom događaju i zamjenica *ovaj*: tako su izvori istorije naše bili svagda pripovedanje i tuđi pisatelji . . . . Svaki čovek može lasno videti, koliko su *ovi* izvori nepouzdani. mil.-obr. predgovor., u tom još bimbaše i begovi navale na nj govoreći »Tebe đaur prevari . . . .« Paša na *ove* reči nije mogao ništa odgovoriti. 128., наврх тога брда имају зидине од цркве, за коју се приповиједа . . . ., пред *овијем* зидинама било је начињено гумно. pjes. I. 188., onda će se ispuniti ono, što su govorili gdjekoji učeni ruski putnici, da će doći vrijeme, kad će Srbi iz Srijema, iz Bačke i iz Srbije ići u Zagreb, da uče srpski. Oni su *ovo* govorili, pošto su vidjeli, kako se misli i radi o jeziku našemu. Može biti, da mnogi od vas misle, da *ovo* ne može biti. pisma 27., dobra ti sreća! одговори се у Црној гори, кад ко назове Бога . . . . У Србији се мјесто *овога* одговори: Бог ти помогао! posl. 60., iza toga carev sin opet dugo putujući srete jednoga čoveka pa ga zapita . . . . *Ovaj* ga čovek lepo uputi i kaže mu. prip. 26., najprije sakuje gvozden kovčeg, veliki, kako može on u njemu sjediti; na zaklopcu *ovoga* kovčega utvrdi . . . . 199., valja priznati, da je Dušan umr-o godine 1355 . . . da bi se još bolje potvrdila *ova* istina, navešću svjedočanstvo iz hrisovulja. *D.* istor. 52., vladika se sprema na sveti posao tihom molitvom . . . . Poslije *ove* molitve vladika se pokaže usred crkve pisma 12., starješina bi blagoslovio hljebove, pšenicu, vino i ulje. *Ovaj* se stari običaj dodržao do danas. 43.

470. a) Za ono, što je i pred onijem, koji govori, i pred onijem kojemu se govori, uzima se *ovaj*; na pr. za to sam ja *ovđe* (t. j. u ovoj knjizi) načinio tri nova slova. riječn. (1818) XI., pišući *ovu* knjigu nikad nisam zbacio s uma istine. mil.-obr. predgovor., dok je *ova* knjiga štampana, meni je već palo na um nekoliko riječi, kojijeh u njoj nema i koje ću dodati *ovdje* na kraju *ovoga* predgovora. rječn. (1852) predgovor.

b) Zamjenica *onaj* upotrebljava se mjesto koje naprijed rečene imenice, koju bi trebalo upravo ponoviti: samo prva tri miliona zovu se Srbi, a ovi drugi ne; nego *oni* (t. j. Srbi) turskoga zakona zovu se Turci. dan. (1827) 77., ова пјесма и све три за њом иду

међу пјесме јуначке или барем међу *оне* између женскијех и јуначкијех. pjes. I. 240., које (име) у овоме падежу има глас или врло оштар, или округао или *онај* са знаком ^. posl. XLI., Srbi zakona turskoga u Bosni i u Hercegovini, a tako i *oni* zakona rimskoga zovu kao za porugu Vlasima braću svoju zakona grčkoga. rječn. (1852) kod Влах., takovi bi činio mnogo pametnije, da piše narječijem svojijem, nego li da kvari i svoje i *ono* svoje braće. drž.-izd. III. 306.

b) U pjesmama se zamjenice *taj, onaj* upotrebljavaju dosta često na mjestima, gdje ne pokazuju ništa, te bi se sasvijem lijepo mogle izostaviti; u takvijem događajima odgovaraju rečene zamjenice artikulu onijeh jezika, koji ga imaju. Primjeri: već on ide u *to* polje ravno. pjes. II. 7., kad umire pod prsten devojka, ne kopa se u *to* novo groblje, već se baca u *to* sinje more. 23., tu viknuše *ti* laki čauši. 57., pa ju turi na *tu* vatru živu. 59., gotovi mu *to* gospodsko jelo. 106., izmiće ga iz *te* mloge krvce. 315., kad stigoše na Kosovo ravno, razapeše *te* bele šatore. 507., — da saplete *onu* sitnu mrezu (o kojoj naprijed nema ni riječi) II. 52., pa ti idi u Prizrena bela ka *onome* caru čestitome. 55., sve porasle smokve i masline i još *oni* grozni vinogradi. 105. udari ga *onim* bojnim kopljem. 113., a kad Komnen uplaninu dođe ka *onome* zelenu jezeru. 456., a kad došla *onu* noćca tamna. 497., te on pije *ono* rujno vino. 544.

471. a) Oblici upitne zamjenice *tko* drugi osim nominativa često se upotrebljavaju mjesto odnosne zamjenice: kako se ženio Pavle Starčević, *koga* ja malo pamtim. pjes. (1824) XXI., niže krsta stoji ovaj natpis, u *kome* su mloga slova po dva u jedno sastavljena. dan. (1826) 38., veliki šanac, pored *koga* su pograđene stražare. 42., narod, *kome* je zulum bio dodijao, stane se buniti. dan. (1828) 156., pešaci obore gornji šanac, u *kome* su bila obadva topa. mil.-obr. 96., jer je to onaj, za *koga* je govorio prorok. mat. 3.3., on je onaj, *kome* ja nisam dostojan odriješiti remena. jov. 1.27., ostavi mi bar ručna devera, s *kim* ću mlada do majke otići. pjes. III. 504., najglavniji izvor, iz *koga* se može doznati. *D.* istor. 55. Obrnuto se *koji* može uzeti mjesto *tko*; na pr. кад *коју* кога зовне „куме“, а није му кум. posl. 10., кад *коју* свој живот врло жали и чува. 21., каже се у шали, кад *коју* што не може да чека. 66., bila mu je kuća otvorena za svakoga, *koji* bi mu otkud naišao. prav.-sov. 77. Vidi §. 457*b*.

b) Zamjenice *koji, kakav* mogu se upotrebiti u značenju neodređenijeh *nekoji, nekakav*; na pr. svi su naši stari namastiri imali od starine *koji* manje, *koji* više sela i zemlje. dan. (1827) 110., stane dokazivati, da je naše stanje došlo od *kake* prirodne bolesti. 136., carev sin zađe s onom papučom ogledajući svakoj đevojci papuču na noge, ali *kojoj* duga, *kojoj* kratka, *kojoj* uska, *kojoj* široka, ne može ni jednoj da pristane. prip. 162., *koji* pije, *koji* se umiva, *koji* poji konja na Cetinji. pjes. III. 509. — Tako se upotrebljava i zamjenica *tko* u značenju neodređene (*netko*): *ko* popa, *ko* popadiju voli. posl. 151., uzme batinu, pa *kom* nogu, *kom* glavu, *kom* krilo odbije.

*

prip. 180. — Prilozi *kada*, *gdje* mogu imati značenje neodređenijeh: *nekad*, *negdje*: poreza nije svagda jednaka kao arač, nego je *kad* manja, *kad* veća. dan. (1827) 82., kao što se onda po svoj zemlji, *đe* manje, *đe* više događalo. dan. (1828) 204. Prema tome *kad koji*, *kud koji* znači: *nekad nekoji*, *nekud nekoji*; na pr. ostali se *kad koji* stanu izmicati. dan. (1828) 203., ostali ljudi prsnu *kud koji*. 204., pobjegnu *kad koji* natrag. 213. — Kašto zamjenica *koji* ima značenje: *kojigod*: brat je mio, *koje* vjere bio. posl. 29., a u značenju *tkogod*, *štogod* mogu se uzeti i upitne zamjenice *tko*, *što*, koje u tom poslu ne stoje na prvom mjestu u rečenici: može *ko* reći, da se mogu pisati. rječn. (1818) IX., može *ko* reći, da su u ovom stihu četiri troheja. pjes. (1824) LXI., može *ko* reći ili pomisliti. prav.-sov. 48, dodaću ovdje *što* iz knjige Ivana Ivaniševića. kovčež. 19., najprije ćemo kazati *što* o Boci Kotorskoj. 27., ovo je upravo sve za djevojku, ali mati ustavi *što* i za sebe. 52.

472. a) U zavisnijem rečenicama mogu stajati neodređene zamjenice *netko*, *nešto* (*negdje*) i t. d., gdjegod zatreba; na pr. који се поноси мислећи, да је *нешто* велико, а управо није ништа. pjes. I. 88., он прстима прихвати за своје хаљине, као да их од *нешта* чисти. 184., može biti, da se *njegdje* govori još i drukčije. pisma 76., ako prineseš dar svoj k oltaru i ondje se opomeneš, da brat tvoj ima *nešto* na te. mat. 5.23., сваки би се смијао, кад би чуо, да је *негђе* и то занат. posl. 174., може бити, да је *неко некога* у шали наговарао, да тако врача. 190., ako je *netko* lud, ne budi mu drug. 4., knez je, dok je ko živ ili dok izvršuje *neku* dužnost, s kojom i kneštvo prelazi s jednoga na drugoga. *D.* istor. 61., ako osiromaši brat tvoj i proda *nešto* od baštine svoje. 3mojs. 25.25. — Ali svuda bi ovdje običnije bilo *što*, *gdje*, *tko*, *koji* mjesto neodređene zamjenice.

b) Zamjenicu *čij* u odnosnom značenju upotrebljava Vuk samo za mušku čeljad u jednini; na pr. i vidjeh veliki bijel prijestol i onoga, što sjeđaše na njemu, od *čijega* lica bježaše nebo i zemlja. otkr. 20.11., ovako je i u Srbiji treća čaša onoga, u *čije* se zdravlje pije. kovčež. 69. Tako je i u Daničića, na pr. dižem ruku svoju ka Gospodu Bogu, *čije* je nebo i zemlja. 1mojs. 14.22., onaj, *čija* je kuća, neka dođe i javi. 3mojs. 14.35., Jerovoam, *čija* mati bješe udovica, podiže se na cara. 3car. 11.26., blago čovjeku, kojemu Gospod ne prima grijeha i u *čijem* duhu nema lukavstva. psal. 32.2., zna vô onoga, *čiji* je. pisma 101. Ali u Daničića ima i ovaj primjer, u kojemu *čiji* služi za množinu: te potpise nijesu pisali sami oni, *čiji* su. istor. 288. Gdje ne može stajati *čiji*, tamo stoji genitiv odnosne zamjenice *koji*, *koja*, *koje*; na pr. točak, *kojega* su se paoci počeli izglavljivati. rječn. (1852) kod наводљив.

c) Mjesto odnosne zamjenice *koji*, *koja*, *koje* vrlo se često uzima *što*, koje se ne mijenja. Na pr. čovek, *što* je bio kod mene, — podaj onom čoveku, *što* je donio vreću, — metni kod onog čoveka, *što* sjedi onamo, — podaj onim ljudma, *što* stoje na polju. riječn. (1818) LIII., teško onom svakome junaku, *što* ne sluša svoga starijega. posl. 316., удари испред дућана оне буле, *што* му је погачу дала. 354. Ako ovakovo *što* zamjenjuje drugi koji padež osim nominativa, onda mu se doda još potrebni padež zamjenice trećega lica; na pr. žena, *što* smo *je* vidjeli, — vino, *što* smo *ga* pili, — čovek, *što* su *mu* konja ukrali, — čovek, *što* smo *ga* danas viđeli, — pero, *što* se *njim* piše. riječn. (1818) LIII. Ali ako se *što* proteže na riječ, koja znači kakovu stvar, onda se akuzativni i instrumentalni oblici zamjenice trećega lica mogu izostaviti, te ostaje samo *što* ; na pr. nož, *što* smo danas kupili, — da ti platim čašu, *što* sam razbio, — dobra je ona puška, *što* si mi poklonio, — kakvo je ono vino, *što* smo danas pili, — brus, *što* se britva oštri, — lopata, *što* se žito vije, — gvožđe, *što* se kašike dubu. riječn. (1818) LIII., ona dugačka (burgija), *što* se čibuci vrte. riječn. (1852) kod бургија., brus, *što* se oštri kosa ili britva. kod гладилица„ čekić, *što* se konji kuju. kod ковађ., svrdao, *što* se vrte rupe za palice. kod паличњак., u Srijemu i u Bačkoj i u Banatu po varošima se već ni ženske narodne pjesme ne pjevaju, nego koje-kake nove, *što* prave učeni ljudi i đaci. pjes. (1824) XIX., žive dosta nalik na ona vremena, *što* poete nazivaju zlatnim vijekom. XX. Vrlo rijetko stoji *što* s prijedlogom *s* (*su*): su čim li si lice umivala? su *što* li si mlada otirala? pjes. I. 63., su *što* šiba po rukam' đevojke. 389.

d) Kad bi s riječju *što* imao stajati koji prijedlog, on se metne iza *što* i združi se s dodatijem padežom zamjenice trećega lica; na pr. čovek, *što* smo došli s *njime*, — stolica, *što* se na *njoj* sjedi, — knjiga, *što* se *iz nje* uči, — čovek, *što* smo o *njemu* govorili. riječn. (1818) LIII., lađe druge ne bješe osim one jedne, *što u nju* uđoše učenici. jov. 6.22., na kosištu onaj drščić, *što* se drži rukom *za njega*, kad se kosi. riječn. (1852) kod бабак., velika šuplja klada, *što kroz nju* teče voda. kod бадањ., ono gvožđe, *što* kosci *na njemu* otkivaju kose. kod бабица. Veoma rijetko izostavi se i prijedlog i padež zamjenice trećega lica, kako je u ovom primjeru: uže, *što* žene nose breme (mjesto: *što na njemu*). riječn. (1852) kod уривак. — Ovdje se može dodati još primjer: čuvši zanj žena, *što u njezinoj* kćeri bijaše duh nečisti. mark. 7.25.

e) Mjesto *koji*, *koja*, *koje* govore se i riječce *gdje*, *da*, *te* (ova treća samo u južnijem krajevima). Primjeri: posle ćeš sresti drugoga (čoveka), *gdje* nosi šarana. prip. 86., vidite li one nesretnice, *đe* otrova svojega đevera! pjes. II. 627., — do danas još nemamo ni jedne

knjige, *da* je upravo napisana po srpskoj gramatici. rječn. (1818 V., u srpskom jeziku nema suštestvitelni imena, *da* se svršuju na »ije«. dan. (1826) 53., ima naroda, u kojima nema čoveka, *da* ne zna čitati i pisati. dan. (1827) 1., nikoga nema u rodbini tvojoj, *da* mu je tako ime. luk. 1.61., nema vlasti, *da* nije od Boga. rimlj. 13.1. ima li ko, *da* nije došao? *D.* sud. 21.8., ne osta ni jedan, *da* ne prijeđe preko Jordana. 2car. 17.22., — diže oni zaklop od zlata, *te* na džari bješe. prip. 126., u Turčina jednu kažu silu, samovoljna Turčin-Vlah-Aliju, *te* ne sluša cara čestitoga. pjes. II. 266.

Brojevi.

473. a) O brojevima i o njihovu slaganju s imenicama dosta je govoreno u §. 235—246. i 412—415., tako da ovdje možemo samo još nešto malo reći. — Dosta se često uzimaju glavni brojevi sami a misle se ljudi; na pr. jer će odsele *pet* u jednoj kući biti razdijeljeni. luk. 12.52., ili oni *osamnaest*, što na njih pade kula siloamska. luk. 13.4., да *два* вуку, а *четири* туку. posl. 161., gledi, kao da je *dva* (t. j. čovjeka) ubio, a trećega misli. 42., *dva* bez duše, treći bez glave. 56. Svuda bi ovdje mogle dakako stajati i imenice na *-ica*: *petorica* i t. d., pa bi to bilo i običnije.

b) U §. 455*e* rečeno je, da zbirne imenice ne stoje s brojevima; ali ono vrijedi za zbirne imenice, pored kojih se govori i množina. Za zbirnu imenicu *braća*, pored koje množina *brati* nije u običaju, ne vrijedi što je tamo rečeno, kako dokazuju ovi primjeri: *sedam* braće bješe. mark. 12.20., jer imam *pet* braće. luk. 16.28., док куга не умори *девет* браће. posl. 219., *devet* mile braće. pjes. I. 171., nas je bilo *dvanaest* braće. *D.* 1mojs. 42.13., ubivši *sedamdeset* braće svoje. sud. 9.56. Ali je bez sumnje dobro i: *sedmorica*, *devetorica* i t. d. braće; kao što se za cijelo govori *sedmoricu* gospode (a možda i: *sedam* gospode).

c) Osobit je ovaj primjer: zašt' ja ranim u mojemu dvoru *devet* nemo, drugo *devet* slepo. pjes. II. 8., t. j. *devetero* nijeme i *devetero* slijepe djece, kako bi se reklo u običnom govoru.

Glagoli.

474. Prelazni i neprelazni glagoli. a) Jedni glagoli imaju uza se riječcu *se*, na pr. bȍjati se, brȉnuti se, čȕditi se, nádati se, smìjati se i t. d. (oni se zovu povratni glagoli kao i riječca, koja uz njih stoji, što se zove povratna zamjenica), a drugi je nemaju, na pr. plèsti, hváliti, gȉnuti, rásti i t. d. Oni su prvi svi neprelazni, a od drugijeh neki su prelazni, neki neprelazni.

b) Ima dosta glagola, pri kojima se riječca *se* još i danas osjeća kao akuzativ ili kao objekt glagolu. Takvi su glagoli na pr. čúvati se, hváliti se, odijèvati se, umívati se, vȁrati se, vesèliti se i dr. Kad velim: čuvam *se* ili hvališ *se* ili odijevate *se*, isto je kao da rečem: čuvam *sebe,* hvališ *sebe,* odijevate *sebe;* tu dakle imamo objekt, kao kad velimo: čuvam kuću, hvališ svoga brata i t. d.

c) Govoreći narod: čuvam *se,* hvališ *se* i t. d. osjeća dobro, da tu radnja ostaje u subjektu, da se na njemu vrši i ne prelazi na drugi predmet. Za to je sasvijem prirodno, da su glagoli s riječcom *se* neprelazni. A budući da se i trpnijem likom (pasivom) izriče radnja, koja ostaje u subjektu, na njemu se vrši i ne prelazi ni na što drugo, tako se razvilo, te prelazni glagoli dobivajući uza se riječcu *se* imaju trpno značenje; na pr. voda *se pije,* ovaj *se* čovjek *zove* Petrović, *čuju se* dobri glasovi i t. d. Tako imamo trpno značenje i u ovijem primjerima: tukući se tu s Turcima *rani se* i on i Živković. dan. (1826) 76., izginu i *izrane se* najbolji junaci. 85., posiječe nekoliko od oni vezira, koji su *se* najprije *razbili* (t. j. koji su bili razbijeni). dan. (1828) 140., Niškome *se* paši *zapovedi,* da ide. mil.-obr. 5., *postavi se* u svakoj naiji magistrat. 12., Miloje *se izbaci* iz službe i *istera se* iz Beograda; Milenko Stojković, Milan Obrenović i Adži-Melentije *izberu se,* da idu kao poslanici u Karavlašku. 17., sutra dan *pošalju se* i Milenku i Petru senatorske diplome. 25., tako *se* strašno bio *ranio* na Užicu (t. j. bio je ranjen). 45., kad *se* Glavaševa glava *donese* u Beograd. 69., jedno (sjeme) pade kraj puta i *pogazi se.* luk. 8.5., kako ga (Isusa) predadoše knezovi naši, te *se osudi* na smrt. luk. 24.20., rukama apostolskima *učiniše se* mnogi znaci i čudesa. d. ap. 5.12., онај, који *се пита.* posl. 1., приповиједа се, како су ђаво и Швабо погодили, да један другога носи, докле онај, који *се носи,* не испјева једну пјесму. 238., онај пати, који *се наговори,* те зло учини. 257., kad su *se* stale *prodavati* turske kuće. prav.-sov. 22., *dadu* im *se* na dar tri prstena. 24., ti *se ne znaš,* od roda kakva si. pjes. II. 65., da *se ne znam,* od roda kakva sam. 65., b'jeli mu *se poharaše* dvori, *odnese se* iz riznice blago, odvedoše konji i sokoli. III. 296., Mijailo je ljuto *ranivši se* (t. j. bivši ranjen) bio zarobljen. *D.* istor. 41., kojemu *se* stolica *prenese* u Biograd. 125., što *se* mnoge zemlje *osvojiše* od grčkoga carstva. 126., Izrailjci *se* opet *razbiše.* 1car.[1] 4.10., Hristos *ne videći se* (t. j. ne budući viđen) stoji, da primi tvoju ispovijest. pisma 208.

475. a) Kad se veli: voda *se pije,* Živković *se rani,* Miloje *se izbaci,* tu je pravi trpni lik, t. j. na subjektu se vrši radnja, što izlazi od nekoga drugog, koji nije spomenut. Ali može se što nalaziti i u takvom trpnom stanju, za koje se ne misli da izlazi od nekoga drugog, već da biva samo od sebe. To imamo na pr. kad velimo:

drvo *se suši*, juha *se hladi*, kamen *se valja* s brda, mjesec *se okreće* oko zemlje, kuća *se ruši*, snijeg *se topi* i t. d. Premda je u ovim i sličnim primjerima riječci *se* posve zatrto pravo značenje, te se nikako ne može reći: drvo *sebe suši* i t. d., opet je ona toliko zadržala svoju silu, da onaj glagol, kojemu ona pripada, ne može nikad imati akuzativ druge koje riječi uza se kao objekt. Ali bez objekta se upotrebljavaju i mnogi drugi, i to neprelazni glagoli, kao: gȉnuti, lèžati, pȁdati, rásti, stàjati, vȅnuti i dr. Budući da narod u primjerima kao: drvo *se suši*, juha *se hladi* i t. d. riječcu *se* osjeća kao izraz neprelaznosti glagolske, ne radnje, već stanja, za to dodaje često tu riječcu neprelaznijem glagolima, kojima je upravo ne bi trebalo, jer su i bez nje u običaju. Tako imamo: blìstati se pored blìstati, đȉpiti se pored đȉpiti (ispor. pa se đipi od zemlje na noge. pjes. III. 144., mínuti se pored mínuti (ispor. minuše se preko polja ravna. pjes. III. 503), potŕpjeti se pored potŕpjeti, prȅzati se pored prȅzati, síći se pored síći (ispor. a siđe se u podrume vrancu. pjes. II. 259., no se siđi niz bijelu kulu. III. 368., zaronimo u vodu, na koju se siđe blagodat. *D.* pisma. 177), sjȁti se pored sjȁti, skòčiti se pored skòčiti (ispor. on se skoči, ka da se pomami. pjes. II. 476., skočio se bane kaurine. 480., on se skoči na noge lagane. II. 350., pak se skače (Marko) Šarcu na ramena. 397., pa se skoči na noge lagane. III. 21., 106.), smíleti se pored smíleti (po istočnom govoru: tad se smile zmija niz duvara), súmnjati se pored súmnjati, ùstati se pored ùstati (ustani se, moja dušo draga! pjes. I. 231)., ušútjeti se pored ušútjeti, vjȅrovati se pored vjȅrovati (ispor. ako mi se ne vjeruješ, Mujo. pjes. I. 544., ako li se mene ne vjeruješ. II. 16., ako mi se, Marko, ne vjeruješ. 338., ako l' mi se vjerovati ne ćeš. 440., ako li se meni ne vjeruješ. III. 317), zadȑhtati se pored zadȑhtati, zàplakati se pored zàplakati (ispor. ona uzdahne i zaplače se. prip. 33., zaplaka se nejaki Stevane. pjes. III. 40., zaplaka se i sestra i majka. 349., zaplaka se đevojačka majka. 518., da se nehotice zaplačemo. *D.* pisma 287), zbȍriti se pored zbȍriti (ispor. zborahu se Turci za junaštvo. pjes. IV. 85), žívjeti se pored žívjeti.

b) Pače i prelazni glagoli mogu dobiti riječcu *se*, kad se uzmu kao neprelazni, t. j. bez ikakvoga objekta. Tako imamo: bòsti se pored bòsti (na pr. bode se krava t. j. ima običaj bosti), grèpsti se pored grèpsti (na pr. grebe se mačka, t. j. običaj joj je grepsti), grijèšiti se pored grijèšiti, gúrati se pored gúrati (na pr. ne guraj se, t. j. ne guraj druge ljude), imati se pored imati (na pr. dobro se ima on, t. j. ima dosta blaga), jȁgnjiti se, òjagnjiti se pored jȁgnjiti, òjagnjiti, klȁti se pored klȁti (na pr. kolje se mačka, konj t. j. grize; veli se i: dijete, ne kolji se, t. j. ne kolji, ne grizi drugih), kòziti se, okòziti se pored

kòziti, okòziti, máciti se, omáciti se pored máciti, omáciti, mŕsiti se pored mŕsiti, obèćati se pored obèćati (ispor. obećaju se, da će sjediti s mirom. dan. (1828) 186., on sa svojim momcima otide preko Srbije obećavši se Marašli-Ali-paši, da će i on odma doći u Beograd. mil.-obr. 126., paši je taj Milošev razgovor bio vrlo po volji, i obeća mu se (t. j. paša Milošu), da će pisati caru. 131), obrèći se pored obrèći, plȁziti se pored plȁziti (t. j. jezik), pòstiti se pored pòstiti, pròmisliti se pored pròmisliti, ràzmisliti se pored ràzmisliti, razumijèvati se pored razumijèvati (ispor. koji se u ovoj stvari ne razumevaju više od nje. dan. (1834) 74), tèliti se, otèliti se pored tèliti, otèliti, tròšiti se pored tròšiti, ždrijèbiti se, oždrijèbiti se pored ždrijèbiti, oždrijèbiti.

476. Prelazni glagoli imaju uza se objekt, ali ga često i nemaju. Govorimo na pr. ovaj seljak *čita*, trgovci *kupuju* i *prodaju*, ovaj čovjek slabo *vidi*, po selima žene *liječe*, ovo pseto *grize*, za što ne *štediš?* i t. d. Ispor. još: sad kako Francuzi *izgube* na Kacbahu, i on počne bežati za svojom armijom. eman. 36., *utrla* goveda oko sela. rječn. (1852) kod утрти, ovaj će vjetar noćas *izvedriti*. kod изведрити, *pronijela* kokoš (t. j. počela leći jaja). kod пронијети. U tijem primjerima nema objekta, i za to su radnje, što ih u njima glagoli izriču, vrlo nalik na stanja, što ih znače neprelazni glagoli. I riječca *se* pri mnogijem je glagolima, kako smo vidjeli u §. 474*b*, pravi objekt, na pr. čuvam *se*, hvališ *se* i t. d., pa kako se drugi objekti uz prelazne glagole mogu ne izricati, tako ostaje često i *se* neizrečeno; t. j. ima dosta glagola, pri kojima se riječca *se*, koja im upravo pripada, može izostaviti. Tako imamo: ìzliti mjesto ìzliti se (na pr. kad izlije voda. rječn. (1852) kod натег), krétati (u značenju: polaziti) mjesto krétati se (na pr. kreće vojska na put), màći pored màći se (na pr. bolestan sam, ne mogu nikud maći), obògatiti pored obògatiti se (a sámo obògatiti može biti i prelazno: obogatiti koga), odàdrijeti mjesto odàdrijeti se (ispor. niko ne meće nove zakrpe na staru haljinu, jer će zakrpa odadrijeti od haljine i gora će rupa biti. mat. 9.16., mark. 2.21), òtisnuti pored òtisnuti se (t. j. otići), òzdraviti mjesto òzdraviti se (sámo òzdraviti može biti i prelazno: ozdraviti koga), pòčêti, pòčinjati mjesto pòčeti se, pòčinjati se (ispor. i tu najprije poče borba za slobodu. *D.* istor. 142., od tada počinje novo vrijeme u životu crnogorskom. 101), primàknuti pored primàknuti se (ispor. k njemu Mera živa primaknula. pjes. I. 247), svŕnuti, svrȁćati mjesto svŕnuti se, svrȁćati se (ispor. što po običaju ne svratiše k njoj. *D.* istor. 219., ovamo svraćaj, junače. pjes. I. 191., pak ti svrni u šumu. 517), šétati pored šétati se (ovaj glagol upravo znači: gibati, micati), tòčiti mjesto tòčiti se (ispor. počne mu točiti krv iz

nosa. prip. 116), ùčiti pored ùčiti se (samo učiti može biti i prelazno učiti koga), utìšati mjesto utìšati se (na pr. vjetar je utišao, ali samo utišati može biti i prelazno: utišati koga), uzmàći pored uzmàći se, vȉti mjesto vȉti se (na pr. vije li mu bandijera. pjes. I. 263), zàliti mjesto zàliti se (na pr. zalila voda u kuću), zàpjeniti mjesto zàpjeniti se (na pr. Tadija je pjenam' zapjenio, zapjenio pjenam' bijelijem. pjes. III. 166), zàsužnjiti mjesto zàsužnjiti se (na pr. al' je Marko teško zasužnjio. rječn. (1852) kod засужњити). — Osobito je vrijedno zapamtiti glagol písati, koji se često uzima mjesto trpnoga písati se; na pr. više vrata crkveni *piše*, da je.... dan. (1826 18., još nekoliko takovi knjiga, na kojima ne *piše*, đe su i kad pisane. 21., gledajte, šta *piše* na njima (t. j. na vratima). dan. (1828 240. — Za neke je glagole teško reći, je li im *se* dodato ili im je izostavljeno; tako Vuk u rječn. (1852) ima obezòbraziti i obezòbraziti se, zàtrajati i zàtrajati se, zelènjeti i zelènjeti se, ima òbići se ili òbiknuti se, ali je u običaju i bez *se*: đe čoek niče, tu i *običe* posl. 78., tako u rječn. ima Vuk pristòjati se, ali može biti i bez *se*: govori, što *pristoji* zdravoj nauci. tit. 2.1., primiti ga, kao što *pristoji* *D.* istor. 29., okruživši se dvoranima, kao što *pristoji* caru. 51.

477. a) Kad dolaze jedan do drugoga dva glagola, od kojih i jednome i drugom pripada riječca *se*, ona moža uz obadva stajati: na pr. što *se* opet opomenuste starati *se* za mene. filib. 4.10. Ali često ona stoji samo uz jedan glagol, na pr. on bijući *se* počne izmicati k armiji (mjesto: izmicati *se*). eman. 31. i tako *se* upru braniti (mjesto: braniti *se*). mil.-obr. 97., mir je, i nema se šta bojati (mjesto: bojati *se*). 1solunj. 5.3., које се обично говори кљусету, кад *се* хоће да одбије (mjesto: da *se* odbije). posl. 167., gruhati ječam, kad hoće, da *se* melje (mjesto: *se* hoće). rječn. (1852) kod грухати., zapeti plug u zemlju, kad hoće, da *se* ore (mjesto: *se* hoće). kod запети., kad hoće, da *se* jede. kod затон.

b) Više puta treba, da se načini trpni lik od povratnijeh glagola. U tom slučaju ostaju povratni glagoli bez ikakve promjene, te na pr. *boji se*, *smijaše se* ne znači samo lat. timet, ridebat, već takođe: timetur, ridebatur. Primjeri: nije se više moglo izlaziti na polje, da *se* s njima *bije*. dan. (1826) 86., pripovijeda se, da *se* iz ovoga namastira *branilo* dugo od Tatara. 30., u Bijogradu imaju Rišćani samo jednu crkvu, odma kako *se* *popne* od Save gore na zatavanak. dan. (1827) 43., u Srbiji, osobito kad *se* malo *odmakne* od Save i Dunava, nigđe krčme nema. 106., od onaki arhipastira ne može *se* ničemu boljemu ni *nadati*. 115., ono malo džebane, što je svaki Srbin imao kod kuće, bilo je dosta, da se buna počne; ali da *se* s Turcima *bije*, trebalo je tražiti i nabavljati džebanu. dan. (1828

174., drugi (t. j. Srbi) dokazujući, da *se* kod taki silni Turaka ni na kake ugovore *osloniti* ne može, ne dopuste, da se to izostavi. dan. (1834) 31., nije bilo ni spomena od stupanja u napredak, nego se samo gledalo, da *se održi* na dojakošnjim mestima. mil.-obr. 18., pored toga *se* jednako *prepravljalo* za rat. 13., mlogo je pomagao Turcima, da *se umiri* 69., у јесен, кад *се* највише *жени* и *удаје*. pjes. I. 265., za to *se* tu mora najviše *starati*, da se ništa ne kaže drukčije, nego što jest. pisma 47., kaže, da *se* tome zaludu nadalo od karlovačke gimnazije. 72., traže, da im *se klanja* po ulicama. mat. 23.7., што су оба мјеста тако затворена, да *се* из њих без невоље никуд *маћи* не може. posl. XXI., каже се у шали, кад *се* чему *нада*. 14., кад *се* чему *чуди*. 19., кад *се нада*, да ће се што обрнути на боље. 31., кад *се* коме *подсмијева*. 291., u Srbiji se gunj oblači svrh svijeh ostalijeh haljina, i za to *se* po njemu ne *opasuje*. riječn. (1852) kod гуњ., na kome je drvetu ovaki krst, s onoga rod ne smije se mlatiti niti na nj *peti*. kod запис., jorgani su po varošima, a po selima *se pokriva* guberima i ponjavama. kod јорган., kad *se raduje*, da je kakav nepovoljan posao prošao. kod куртала., bilo ih je toliko mnogo, da *se* po ulicama nije moglo *maći* od njih. prav.-sov. 72., ima nekoliko pravila, u kojima *se postaralo*, da se crkveni zakoni dobro izvršuju. *D*. istor. 57., odatle nije daleko bilo do misli, da se otme vrhovna vlast, kojom *se* najpouzdanije može *popeti* nad druge. 79., za to su trebali ljudi pošteni, kojima bi *se* moglo *osloniti* na riječ. 275.

478. a) Neprelazni glagoli *lèći, sjȅsti, ùstati* uzimaju se kašto u pjesmama kao prelazni: u večer me rano *lijegaše*, a u jutro docna *ustajaše* (t. j. mene). pjes. I. 231., docna *ležeš*, rano me *ustaješ*. 231., *sjede* Bogdan đoga vilovita. 542., s desne strane uza ramo svoje *sjede* zeta Strahinića bana. II. 263. Za glagol *vàskrsnuti* piše Vuk u riječn. (1852) da nije samo neprelazan, već također prelazan, te se govori na pr. *vaskrsao* ga Bog. Da glagol *tŕkati* može biti i prelazan te da se govori na pr. *konja trkati*, to se vidi iz riječn. (1852) kod мамити i oзнојити. Neobično je, što je u pjes. I. 519. glagol *uzàvreti* uzima kao prelazan: (Jane) *uzavrela* kazan liksije.

b) Povratni se glagoli često upotrebljavaju u uzajmičnom značenju; na pr. ovi *se* ljudi *miluju* (t. j. jedan drugoga), mi *se* ne *pozdravljamo*, braća *se* stadoše *tući* i t. d. Iz ovoga se zadnjeg primjera vidi, da se može dogoditi, te se samo iz smisla može razabrati, je li glagol uzet u svojem običnom povratnom značenju (t. j. braća stadoše tući svaki sebe) ili u uzajmičnom (t. j. jedan drugoga).

c) Gdjekoji neprelazni glagoli postaju prelazni, kad se slože s kojim prijedlogom; ispor. na pr. ići—náći, lȁziti—nàlaziti, lètjeti—prelètjeti, pȁsti—nàpasti, pròpasti (»što si napao čovjeka?, suze ga

propale«), skòčiti—preskòčiti, stȁti—zàstati (»zastao ga **kod** kuće«), tèći—zatèći, stèći. Glagol *tèći* može, istina, biti i prelazan, i to kad se veli: teći kuću, teći novce, ali to mu nije iskonsko **značenje**, već je uzeto prema prelaznome *steći*.

479. Svršeni i trajni glagoli. a) Praktično **pravilo**, po kojemu se lako može razabrati, koji su glagoli svršeni, **koji** li su trajni, glasi: trajni su glagoli u sadašnjem vremenu oni, s **kojima** se može odgovoriti na pitanje: što sada radiš?, a u **neodređenom** načinu oni, koji mogu biti dopuna glagolu *početi;* svršeni su oni s kojima se ne može odgovoriti na prvo pitanje i koji ne mogu biti dopuna pomenutome glagolu. Tako je na pr. glagol *čuvam* **trajan** jer se može s njime odgovoriti na pitanje: što sada radiš? i jer se može reći: počeo sam *čuvati;* a *sačuvam* je svršen glagol, jer se ne može odgovoriti s njime na rečeno pitanje i jer se ne može reći: počeo sam *sačuvati.*

b) Trajni se glagoli dijele u neprekidne (durativne) i učestane (iterativne). Neprekidni znače radnju, koja se ne prekida: na pr. plèsti, gȉnuti, lètjeti, hváliti, víkati, kupòvati i t. d., a **učestani** su oni, koji znače, da radnja traje ponavljajući se, na pr. polijètati, izglédati, zabádati, nalágati, pobolijèvati, izvláčiti i t. d. **Učestani** se glagoli dijele u učestane I. i II. stepena; razlika je u **značenju**, da ovi drugi znače ponavljanje u još većoj mjeri, ali je značenje često zatrto, te znače jedni, što i drugi. Učestani II. stepena izvode se iz učestanijeh I. stepena, i znak im je *-ava-* ili *-iva-*; na pr. izmíšljati—izmišljávati, dopúnjati—dopunjávati, poglédati—pogledívati, raščínjati—raščinjávati[1]); ali često nema učestanoga glagola I. stepena, već samo drugoga; na pr. nema *sažaljati*, *uništati*, *oživljati, spasati, upotrebljati*, *osuđati*, *domamljati, pokraćati* i t. d., već samo: sažaljávati, uništávati, oživljávati, spasávati, upotrebljávati, osuđívati, domamljivati, pokraćívati i t. d.

c) I svršeni glagoli mogu biti učestani, t. j. radnja se gdjekojima takvim glagolima ponavlja, ali svaki put traje samo jedan tren. Ponavljanje može biti s obzirom na subjekte, na pr. obruči su *popucali* (t. j. jedan za drugijem), čeljad se *porazbolijevala*, — ili s obzirom na objekte: *poizvaljivao* vjetar drveta (šumu), *isprebijao* mu sve kosti. Ponavljanje se može protezati i na subjekte i na objekte; na pr. ptice *pozobale* trešnje.

480. a) Gdjekoji se glagoli mogu upotrebljavati i kao trajni i kao svršeni; takvi su na pr. ȉmenovati, kȑstiti, pȑstenovati, rúčati, sȉlovati, vèčerati, vjȅrovati. Za te i druge nekoje glagole piše Vuk

[1]) Vuk nema u rječn. *raščinjavati,* ali ima *opčinjavati* (prema kojemu opet nema *opčinjati*).

u rječn. (1852) da su i trajni i svršeni. Da glagoli *ručati* i *vjerovati* imaju pored trajnoga i svršeno značenje, to se vidi iz ovijeh primjera, gdje oni stoje pored drugih svršenih glagola u istoričkom sadašnjem vremenu (vidi §. 574): kad u jutru stignu u Smederevo, onđe odjašu od konja te se odmore i *ručaju*. dan. (1826) 79., otidu tajno te kažu daijama .... Daije to odma *vjeruju* i pokupe svoje blago pak sjednu u četokaik i pobjegnu niz Dunavo. dan. (1828) 209., kad Janko otide Kara-Đorđiju i tužeći se kaže mu, da su Ilija i Luka ljude podgovorili, a po tom da su ih Ilija i Miljko još većma razdražili .... Kara-Đorđije *vjeruje* Janku sve, pa pozove k sebi Iliju i Miljka. prav.-sov. 49. Takvijeh primjera ima još i za glagole písati, razùmjeti, túžiti, vézati, t. j. i ti bez sumnje trajni glagoli mogu služiti i kao svršeni. Ispor. kad tako nijesu mogli iskaliti srce na meni, oni me *tuže* starješinama. dan. (1827) 141., Jadrani to jedva dočekaju i vrate se natrag, a on (t. j. Ali-beg) s Turcima otide u Šabac; u Šapcu sastavši se Ali-beg i Mus-aga *razumiju*, da su srpske čete došle, za to pošalju sve subaše i vojsku, da ji rašćeraju. dan. (1828) 170., za to otide s momcima te ga noću uvati u njegovoj kući i *veže*. mil.-obr. 181., godine 1813. skrive nešto u Srbiji dva čovjeka pa uteku u Karavlašku i otidu u Kraljevo .... Srpska vlast *piše* u Kraljevo, da se ovi ljudi pohvataju i pošalju u Srbiju. kovčež. 3., kad mu po tom Kara-Đorđije *piše*, da Turke pošalje u Biograd, odgovori mu, da ih je poslao u Vidin. prav.-sov. 15., kad Petar Ičko pođe iz Carigrada u Srbiju i došavši u Deligrad *razumije*, da su Srbi Biograđane pobili i opljačkali, onda on ostane u Paraćinu, a Stefana Jeftića pošalje Kara-Đorđiju. 15., onda najmlađi (brat) zakolje svoga (konja), od kože njegove okroji oputu, jedan kraj od nje *veže* za strijelu, pak je pusti iz luka u čardak. prip. 9. Bez sumnje svi ovi do sad navedeni glagoli mogu biti i trajni i svršeni ne samo u sadašnjem vremenu, već i u drugijem oblicima osim I. priloga i II. pređašnjega vremena, koji se oblici tvore samo od trajnijeh glagola. Dodati im treba još tri glagola: čȕti, vȉdjeti, kázati. Ovaj je treći glagol i trajan i svršen samo u sadašnjem vremenu, u ostalijem je oblicima samo svršen, a I. priloga i II. pređašnjega vremena nema od njega. Da se *kazati* uzima kao svršeni glagol u sadašnjem vremenu, za to ima potvrda u primjerima naprijed navedenima iz dan. (1828) 209. i prav.-sov. 49., a za *čuti* evo dva primjera: kako Ćurčija *čuje*, da Turci prelaze Drinu, on odma piše Jakovu, da ide što brže s vojskom u pomoć. dan. (1828) 179., nabrzo iza toga umre Čardaklija i *čuje se*, da mu je u Pešti naručen grobni kamen. prav.-sov. 84.

b) Već je u §. 248*b*. rečeno, da je prema svršenome glagolu *dati* zanijekani *ne dati* trajan; ovdje neka stoje tri potvrde za sadašnje

vrijeme: videći, da Turci nikako *ne dadu* dopuštenja. mil.-obr. 71., jer vi niti ulazite *niti date*, da ulaze, koji bi htjeli. mat. 23.13., *ne damo* ti ništa (t. j. ne damo ti sada). pjes. IV. 33.

481. a) U I. složenom prošlom vremenu narodne pjesme često upotrebljavaju trajan glagol, gdje misao traži da bude svršeni, jer je radnja samo od jednoga trena. Primjeri: nije meni glave žao, veće je meni lonca žao, skupo sam ga *kupovala* (upravo: kúpila). pjes. I 177., je li ti se gospodar *ženio* (t. j. oženio)? 299., kad je k njemu *dolazila* (t. j. došla) majka. 612., Božju su mu pomoć *nazivali* (t. j. nazvali) II. 7., tade me je *proklinjala* (t. j. proklela) majka. 13., a kad sjutra zora *dolazila*, no da reče tanana Grkinja. 19., pa kad Jovan u pećinu dođe, ali bonu *nahodio* (t. j. našao) majku. 31., kad je Janu haber dopanuo, hitro dvije *dozivala* (t. j. dozvala) sluge, te joj sluge konja dovedoše. 35., ugleda ga otac igumane, malo bliže pred njeg *izlazio* (t. j. izišao). 69., kad u jutru bijel dan osvanu, rano rani care Konstantine, da obiđe đače i ćeliju: kad je care dolje *dohodio* (t. j došao), od ćelije ništo do pepela. 92., te donesi onu čašu zlatnu, štono sam je skoro *kupovao* u bijelu Varadinu gradu. 183., a mene su želje *prolazile* (t. j. prošle), još kako sam pao u tamnicu. 320. otvorila devetora vrata, iz potaje konja *izvodila* (t. j. izvela), osedla ga i nakiti lepo pa ga dade Ljutici Bogdanu. 452., podranio, polje ostavio, a došao gradu na bedene, niko š njime nije *polazio* (t. j. pošao). 537., dok eto ti od Avale Porče, Božju pomoć curi *nazivao* (t. j. nazvao), ona njemu pomoć privatila. 589., on zapjeva tanko glasovito, u dvoru ga sestra *poznavala* (t. j. poznala), niz obraze suze *proljevala* (t. j. prolila). 623., careve su sluge *izlazile* (t. j. izišle), pod Savom su konja prifatile; on uljeze caru pod šatora. III. 69., vodi Zlatku u bijelu crkvu te j' rišćanskim krstom pokrstio, lijepo joj ime *izbirao* (t. j. izabrao): bila Zlatka, pake Anđelija. 142., da okušam moju sreću prvu, od kako sam vjeru *mijenjao* (t. j. promijenio). 207., puče puška iz zelena luga te udari Boičić Aliju, na loše ga mjesto udarila, na pleći mu zrno *izlazilo* i junačko srce iznijelo. 272., doved'te mi pobratima moga, i njemu sam dara *donosio* (t. j. donio). dobra sam mu konja *dovodio* (t. j. doveo), dobra konja i mlada sokola. 348., pa doleće Hajka do junaka te udari Zukan-barjaktara, udari ga po svilenu pasu, grdnu mu je ranu *zadavala* (t. j. zadala), vide mu se b'jele džigerice. 383., u tom Iva pred šatora dođe, Božju pomoć Turkom *nazivao*. 395., al' što s' tursko ruvo *oblačio* (t. j. obukao)? 402., on govori Kumriji robinji: je l' ko danas dvoru *dolazio*? veli njemu Kumrija robinja: gospodine, bane Zadranine! danas nije nitko *dolazio* osim jednog tucaka junaka. 407., a kad dođe mlada u Kotare ka bijeloj kuli Smiljanića, u avliju konja *nagonila* (t. j. nag-

nala) i pod kulom razjaha dorina. 483., pak otide moru na jaliju, u sinje se more *zavozio* (t. j. zavezao). 536., kad je Jana vodu prifatila, teke viđe, oči *poznavala*. 554.

b) Rjeđe se trajni glagoli ovako upotrebljavaju u drugijem oblicima: traži Šimo roda i plemena, al' kako će njega *nahoditi* (t. j. naći), kad nikoga pitat ne umije? II. 66., pokupiću po Bosni junake, odvešću ih do Janoka grada, pogubiću od Janoka Janka, sav ću njemu Janok poharati, iz Janoka roblje *odvoditi* (t. j. odvesti). III. 255., a došao sužanj u avliju moliti se za Boga jednoga, ne bi li mu štogođ *darivala* (t. j. darovala). 416., možete li, braćo, *poznavati* (t. j. poznati) ono pseto, što kasa niz polje? IV. 105., pobjegoše gorom i planinom, dokle Petru stricu *dolaziše* (t. j. dođoše). 365.

482. a) Manje nego u pjesmama nalazi se ovakijeh primjera u prozi. Ispor. tê je godine Đorđije tri put *ranjavat* (t. j. ranjen). eman. 7., kad ja *dolazi* (mjesto: *dolazih*, t. j. dođoh), ne bješe ni jednoga. dan. (1826) 27., ja kad sam *dolazio* (t j. došao), ni jednoga nije bilo. 35., osobito za uvode turske bio je izdao strašne zapovijesti, i đe je koga našao i uvatio, odma ga je *sjekao* i *vješao* (t. j. posjekao i objesio). dan. (1828) 197., paši je odma javljeno, da je u Srbiju prebegao kapetan Radič, koji je s Crnim Đorđijem najviše Srbe pobunio, koji se po tom Turkinjôm *ženio* (t. j. oženio), u Beogradu sudio i t. d. dan. (1829) 15., kako je (Čardaklija) otišao u Peterburg, u Srbiju još nije ni *dolazio* (t. j. došao). dan. (1834) 30., **питао Насрадин-хоџа љекара, кога су му били дозвали, да га лијечи, кад је пао с тавана па се убио; а кад је љекар одговорио, да није, он га оћерао и казао, да зову човека, који је** ***падао*** (t. j. **рао**) **с тавана**. posl. 114., djevojka, koja se nije *udavala* (t. j. udala) . . . . pa makar bila i usiđelica od pedeset godina. rječn. (1852) kod **дјевојчица**., čitao sam negdje, da je neko i u Srbiji *nalazio* (t. j. našao) ovakovoga kamenja. kod **стећак**., ona je bila bjelja od snijega, rumenija od ružice, sjajnija od sunca, da se take na svijetu *rađalo* (t. j. rodilo) nije niti će se *rađati* (t. j. roditi). prip. 130.

b) Obrnuti je pojav, kad stoji svršeni glagol, gdje misao traži, da bude trajni. Primjeri: povrati se i on (t. j. Napoleon) natrag i *poiti* danju i noću k Lipisci. eman. 46., bramini vrate se njiovim putem i neko vrijeme *pođu* ćuteći. dan. (1827) 126., kako ovaj dođe, najprije nas *pogleda* nekoliko minuta, pa onda nekolika puta obiđe oko nas. 135., dva tri dana *počnu* (t. j. ljudi) s vrha krčiti i otkopavati, no u tom udare Turci i logor se prospe. rječn. (1852) kod **Ковиљача**., on (t. j. Kara-Đorđije) odmah raspiše svijem starješinama . . . . sva vojska da *pohita* dan i noć na Moravu. prav.-sov. 30., tu je trudna četa *počinula*, *počinula* tri bijela dana. pjes. IV. 53., i tada

će Tir biti *zarobljen* sedamdeset godina. *D.* is. 23.15., za njegova vremena *počinu* zemlja deset godina. 2dnevn. 14.1. U tijem dakle primjerima stoji svršeni glagol za radnju, koja traje dulje vremena, kako se izrijekom u rečenicama veli. Malo su drukčiji ovi primjeri iz Vukova rječn. (1852), što se nalaze pri glagolima *prèpucati*, *pretr̀čati*, *prećútjeti*, *prečitati*, koji su svi svršeni: vas dan puške *prepucaš* — *pretrčao* sam čitav dan, — *prećutio* čitav dan, — vas dan je *pročitao*. U tijem primjerima *vas (čitav) dan* nije akuzativ vremena, koji znači trajanje (kao kad se veli: vas dan sam radio), već je objekt prelaznijem glagolima *prèpucati* i t. d. (kao kad se reče: zimu sam probavio u gradu).

c) Ovdje se mogu navesti i primjeri: kad (vještica) nađe čovjeka gdje spava, a ona ga udari nekakvom šipkom preko lijeve sise, te mu se *otvore* prsi, dok izvadi srce i izjede, pa se onda prsi opet srastu. rječn. (1852) kod вјештица., kašto otmičari dovrebaju djevojku, a kašto udare na kuću i *svežu* djevojačkoga oca i braću, dok nađu djevojku i odvedu. kod отмица. U oba ova primjera imamo ispred rečenice s veznikom *dok* nešto dopuniti, u prvome primjeru: *i stoje otvorene* (t. j. prsi), a u drugome: *i drže ih svezane*. Slično pokraćivanje ispred rečenice s veznikom *te* v. u §. 450*b*.

483. a) Kad je od kojega korijena samo jedan nesloženi glagol u običaju, onda je ponajviše glagol trajan, i to neprekidan; na pr. plèsti, krȁsti, rásti, trésti, žèći, bȉti, pȉti, krȉti, čȅznuti, gȉnuti, tònuti, blijèdjeti, tȓpjeti, vȓvjeti, cijèditi, gȁziti, mȉsliti, mòliti, ùčiti, kòpati, mòtati, tjȅrati, glòdati, písati, strúgati, bolòvati, mȉlovati, rȁdovati se i t. d. — Od ovoga pravila vrlo je malo izuzetaka; tako je svršen glagol *rèći*, i to po svoj prilici za to, što prema njemu ima trajan glagol *govòriti*, koji je do duše korijena sasvijem drugoga, ali je značenje isto, i za to je jedan svršen, a drugi je trajan. Dalje je svršen glagol *vàpiti* ili *ùpiti*; t. j. Vuk u rječn. (1852) veli, da je tako, ali Daničić upotrebljava taj glagol kao trajni i tvori od njega I. prilog (*vapijući*. pisma 25., 30.. 78., 184) i II. pređašnje vrijeme (*vapijaste*. sud. 10.12., *vapijahu* nem. 9.4.), dakle oblike, koje mogu imati samo trajni glagoli.

c) Kad su od istoga korijena u običaju dva nesložena glagola, onda je jedan svršen, a drugi je trajan, i to obično učestan. Trajni glagol ide svagda u dalju vrstu glagolske diobe, dakle na pr. ako jedan glagolski oblik ide u I., a drugi u V. vrstu, onda je onaj prvi svršen, a drugi je trajan i t. d. Primjeri: sjȅsti—sjèditi, pȁsti—pȁdati, stȁti—stàjati, dȁti—dávati, dȉgnuti—dȉzati, pljȕnuti—pljùvati, pȕknuti—pȕcati, víknuti—víkati, báciti—bàcati, jáviti—jávljati, lȕpiti—lúpati, plátiti—plaćati, pùstiti—púštati, skòčiti—skákati, stȁviti—stȁ-

vljati, vrátiti—vrȁćati, kúpiti—kupòvati. Kašto oba takova glagola idu u istu vrstu: vjènčati[1])—vjenčávati, krèpati—krepávati, daròvati—darívati. Od ovoga pravila ima nekoliko izuzetaka, od kojih je neke lako protumačiti. Tako na pr. što su u paru *štovati—poštovati* oba glagola trajna, to je za to, jer *poštovati* nije postalo od *po* i *štovati*, nego je to glagol izveden od *pȍšta* (t. j. štovanje); da je tako, to svjedoči akcent: štòvati—pȍštovati (da je ovaj drugi glagol izveden od prvoga, bio bi akcent *poštòvati*). U paru sjȅći—sjȅcati obadva su glagola trajna, to je za to, što je drugi umanjena značenja, a prvi nije, dakle im se značenja ne slažu sasvijem. Razlika u značenju uzrok je, što su oba glagola trajna i u parovima: hòditi—hódati, nòsiti—nósati, vòditi—vódati, vȍziti—vózati (v. §. 383 i 386*a*). Značenje se dobrano razlikuje u glagola vúći—vláčiti (što znači prvi, to svatko zna, a drugi znači: drljati ili grebenati). Teško je razumjeti, za što su oba glagola trajna u parovima: cŕpsti—cȑpati, kòriti—kárati, spȁti—spávati; a parovi bȉti—bívati, bòsti—bádati, brȁti—bírati, slȁti—šȉljati, gdje su također oba glagola trajna, razumjet će se iz onoga, što će se reći u §. 484*a*. — Glagoli òbilovati i izobilovati također su trajni; ovaj drugi je po svoj prilici za to, što je izveden prema pridjevu *izobilan*, kao òbilovati prema *obilan*. Za glagol štȅtovati piše Vuk u rječn. (1852) da je svršen, a pored njega ima trajni (učestani): štetovávati; par dakle: štȅtovati—štetovávati protivio bi se postavljenome pravilu, koje kaže, da trajni glagol ide u dalju vrstu glagolske diobe, a ovdje evo svršeni ide u VI., a trajni u V. vrstu! Ali ja mislim, da je *štetovati* trajan glagol i da ga je griješkom Vuk u rječniku (1852) označio kao svršeni.[2])

484. a) Kad se glagoli, što su navedeni u §. 483*a*., slože s prijedlozima, oni postaju svršeni; na pr. oplèsti, istrésti, ùbiti, iščeznuti,

[1]) Vuk u rječn. (1852) piše, da je *vjenčati* svršen glagol; ali može biti i trajan; ispor. danas jeste nedelja, u njoj s' ništa ne delja, već se krsti i *venča*, ruse kose češljaju, belo lice umiva. pjes. I. 135. Vidi i §. 344*b*.

[2]) U Vukovu rječn. (1852) ima u opće dosta štamparskijeh pogrješaka u oznaci glagola trajnih i svršenih. Kako su tolike pogrješne oznake dospjele u rječnik, to se ne zna; nekoje su od njih s tijem čudnije, što se iz samijeh primjera, što su kod kojega glagola navedeni, vidi, da je oznaka Vukova pogrješna. Evo nekoliko primjera tijem pogrješkama. Za ove bez ikakve sumnje trajne glagole piše Vuk, da su svršeni (oznaka mu je *v. pf.*, t. j. verbum perfectivum, ili *v. r. pf.*, t. j. verbum reflexivum perfectivum): ispíjati, nagáđati, nòćiti, osuđívati, otkrívati, pȁkostiti, rázlikovati, — čȉniti se, dȉzati se. izvíjati se, plèsti se, približávati se, tòpiti se, rázlikovati se, sèliti se, zamjerávati se i dr. — Za ove pak bez ikakve sumnje svršene glagole bilježi Vuk, da su trajni (oznaka mu je *v. impf.*, t. j. verbum imperfectivum, ili *v. r. impf.*, t. j. verbum reflexivum imperfectivum): izòrati, izòstati, iskváriti, podjáriti, rasprémiti, — dòmisliti se, poklòniti se, òtisnuti se, skȉnuti se i dr. — Treba dodati, da je većina ovijeh glagola u rječn. (1818) prema svojoj trajnosti ili svršenosti označena kako treba, a u III. izdanju (1898) rečene su pogrješke ponajviše ispravljene.

pòginuti, pretŕpjeti, pògaziti, pòmisliti, naùčiti, iskòpati, òtjerati, n..písati, zàmilovati i t. d. Od istijeh korijena ima i trajnih složenih glagola: òpletati, istrésati, ubíjati, pogíbati, pomíšljati i t. d., koje su učestani glagoli I. stepena. Ovi glagoli očevidno nijesu postali od trajnijeh: *pletati*, *tresati*, *bijati*, *gibati*, *mišljati*, jer takvijeh glagola n..kako nema, već su postali neposredno od svršenih složenih glagola, dakle na pr. òpletati od oplèsti, istrésati od istrésti, pomíšljati od pòmisliti i t. d. Nalazi se, istina, bívati pored prebívati, bádati pored probádati, bírati pored sabírati, lijètati pored izlijètati, šìljati pored pòšiljati, ali su takvi nesloženi učestani glagoli veoma rijetki, te se može misliti, da je na pr. bívati, šìljati postalo od prebívati, pòšiljati odbacivši prijedlog, a ne prebívati, pòšiljati od bívati, šìljati. To se za to može misliti, jer je teško dokučiti, za što bi se velika množina učestanijeh glagola kao *pletati*, *tresati*, *bijati*, *mišljati* i t. d. izgubila, da ih je igda bilo. Ta se misao može i ovijem potvrditi: ima dosta glagola, koji su u običaju samo složeni, na pr. pòčêti—pòčinjati, ùzêti—ùzimati, pòčinuti—počívati, priònuti—pr..ánjati, opkòliti—opkoljávati, sprémiti—sprémati, uzvísiti—uzvišívati, poníziti—ponizívati, priblížiti—približávati, dokúčiti—dokučívati i dr. Ovakovi glagoli čine svagda par, t. j. nema glagola, koji bi u običaju bili samo složeni, pa bi bili ili samo svršeni ili samo trajni. Može se dakle misliti, da trajni složeni glagoli ne postaju od trajnih nesloženih, već od svršenih složenih; dakle na pr. počívati, opkoljávati, približávati nijesu izvedeni od: *čivati*, *koljavati*, *bližavati*, kojim oblicima nema ni traga ni glasa. Za svršene glagole pòčinuti, opkòliti, priblížiti treba dakako reći, da su postali od negdašnjih glagola *činuti*, *koliti*, *bližiti*, koji su se izgubili, a bili su onaki kao glagoli u §. 483*a*, t. j. bez para.

b) Kad se glagoli navedeni u §. 483*b* slože s prijedlozima, onda obično svršeni ostaju svršeni, a trajni ostaju trajni; na pr. pròpasti—pròpadati, ùstati—ùstajati, pròdati—prodávati, ispùstiti—ispúštati, p..staviti—pòstavljati, povrátiti—pòvraćati. Ima i takvijeh primjera, gdje su obadva ovaka glagola svršena: izbáciti—izbàcati, dovíknuti—dovíkati, poplátiti—popláćati, prèpuknuti—prèpucati; tako je i iskúpiti—pokupòvati, prìlupiti—razlúpati (gdje je različan i prijedlog i značenje).

c) Slabo se nalazi, da je isti glagol s jednijem prijedlozima svršen, s drugima trajan; tako su na pr. trajni glagoli: dohòditi, nahòditi, uhòditi, a svršen je pohòditi; trajni su: prìhvatati, zàhvatati, preskákati, uskákati, nabíjati, pribíjati, razbíjati, ubíjati, napíjati, opijati se, a svršeni nàhvatati, pòhvatati, poskákati, isprebíjati, ispribi-

jati, izopíjati se (mil.-obr. 147)[1]). — Tako je isto rijetko, da je isti složeni glagol u jednom značenju svršen, u drugome trajan: nàpadati (svršeno: *napadalo* dosta krušaka, trajno: *napadati* na koga), namètati (svršeno: *namètaše* jabuke na sve stolove, trajno: koju ne ću, onu mi *nameću*).

Prilozi (adverbi).

485. a) O prilozima se mnogo može govoriti, ali od toga slabo što ide u gramatiku, kakova je ova.[2]) Mi ćemo se stegnuti ovdje samo na ono, što doista ide u našu gramatiku. — Prilozi ponajviše znače ili način ili mjesto ili vrijeme, t. j. odgovaraju ili na pitanje kako? (na pr. *lijepo* pišu) ili na pitanje gdje? (na pr. dođi *gore*) ili na pitanje kada? (na pr. *lani* sam bio). S pitanjem kako? srodno je pitanje koliko?, za to prilozi mogu i na to pitanje odgovarati; na pr. *mnogo, malo.* — Koji prilozi znače mjesto ili vrijeme, oni služe za bližu oznaku glagolima, a oni, koji znače način, mogu izbliže označivati glagole, pridjeve i priloge (na pr. *lijepo* pišu, *vrlo* lijep, *vrlo* lȉjepo). Veoma rijetko prilog služi za oznaku imenici, kao što je u primjeru: jel ga kažu *odviše* junaka. pjes. III. 307. — Ima nekoliko priloga, koji ne znače ni način ni mjesto ni vrijeme, već služe onako za različne oznake drugijem riječima; na pr. *bâr*, *bȁš*, *čȁk*, *dȅ*, *dȅdê*, *ȅno*, *ȅto*, *ȅvo*, *jèdva*, *jȍš*, *mȍžda*. Među ovakove priloge najbolje je brojiti i riječcu *ne*, kojom se niječe.

b) U §. 460*a*. vidjeli smo, kako mjesto pridjeva u predikatu može stajati prilog (na pr. *srdit* ili *srdito* Marko jezdi niz Kosovo). Tako je i ovo: u obraz je (ban Strahinić) *sjetno*, *neveselo*. pjes. II. 267.; tu bi posve dobro mjesto priloga mogao biti pridjev. Tako je isto i ovo: *bolje* je Božić kužan nego južan. posl. 22., *bolje* je prazna vreća nego vrag u vreći. 25. U ova dva primjera oblik *bolje* nije srednji rod pridjeva, nego je prilog. — S glagolom *jesam* u predikatu obično stoji

[1]) S ovijem se slaže, što u gdjekojim krajevima (u Dubrovniku i u Slavoniji) narod glagol *pòznati* upotrebljava u trajnom značenju, na pr. dobro ja tebe *poznam* (mjesto: poznajem), premda su glagoli *dòznati, prìznati, sàznati* svuda i svagda svršeni.

[2]) Više u rječnik nego u gramatiku ide razlaganje značenja mjesnijeh priloga. Oni, koji izlaze na *-dje*, upravo znače mirovanje i mjesto, na kojem je što, na pr. bio sam *ondje, gdje* si bio? i t. d. Ali ti se prilozi uzimaju i onda, kad se misli micanje, te odgovaraju na pitanje kamo; na pr. i on je *onđe* dolazio bjegajući od Turaka. dan. (1826) 11., zar sam ja za to *ovde* došao? dan. (1829) 35., *gde* je god došao, ljudi su ga zbog njegovi pesama častili i darivali. pjes. (1833) XII., da nađeš tri čoveka i da ji dovedeš *ovde*. dan. (1834) 92. Mirovanje upravo znači i prilog *tu*; na pr. *tu* sam ležao; ali se upotrebljava i za micanje; na pr. Jakov *tu* nije bio ni došao. dan. (1834) 53. Prilog *kuda* upravo znači: kojim putem?, ali se govori i mjesto: kamo; na pr. *kuda* ideš? *D.* 1mojs. 32.17. Prilozi opet *ovamo*, *onamo*, koji znače micanje, upotrebljavaju se i za mirovanje, na pr. bio sam *onamo* (t. j. ondje) i t. d.

pridjev (zec je *plašiv*, Gojko je *pametan*), ali se nalazi i prilog; osobito rado u tom poslu nalazimo prilog *zdravo*; na pr. *zdravo* da si, delijo neznana. pjes. II. 418., dali znadeš Budimliju Jovu? je li *zdravo*, je l' se oženio? 641., ako Bog da, te *zdravo* budemo. IV. 184. Tako se uzima i prilog *kako*; na pr. da se i ja razveselim razabravši, *kako* ste vi. filib. 2.19., imala sam još jednoga sina, pa otišao u svet i propao; Bog zna, *kako* je i gde je. prip. 80., on ih zapita, *kako* su, i reče: *kako* je otac vaš? a oni rekoše: *dobro* je sluga tvoj. *D.* 1mojs. 43. 27—28. U pošljednjem primjeru imamo dakle uz glagol *jesam* i prilog *dobro*. Vrlo je obično reći: jeste li *zdravo* i *veselo*?

c) Kako su prilozi riječi nepromjenite, oni se ne sklanjaju nikad, već ostaju svagda u svojem jedinom obliku, što ga imaju. Primjeri: tolkovanije *nekoliko* reči. pjes. (1833) 349., imena *nekoliko* milosnika. *D.* istor. 287., po originalnim statutima *najviše* dalmatinskih gradova. 329., poslije *mnogo* vremena umrije car. 2mojs. 2.23. Vidi §. 489*a*.

486. a) Mnogi prilozi upravo su akuzativ jedn. srednjega roda, na pr. dòbro, lȉjepo, nèmilo, čêsto, vȑlo i t. d., akuzativ jedn. muškoga roda (kao na pr. *grad*) ili ženskoga (kao na pr. *kost*) prilozi su: sȕnovrât, stȑmoglâv; drugi su opet instrumental jedn., na pr. širôm, pȑvôm, drȕgôm, trȅćôm; oni na *-ski* upravo su instrumental množ., na pr. hȑvâtskî, sȑpskî, brȁtskî, cârskî, jùnâčkî, njèmačkî, pȁskî i t. d. (da je instrumental množine izlazio nekad na *i*, a i danas kašto da izlazi, to je rečeno u §. 149*b* i 160*d*); oblik lokativa jedn. imaju prilozi: žljȅ (u južnijem krajevima mjesto: zlo), dòbre (u Lici i u Hercegovini mjesto: dobro), gȍre, dȍlje; u ova četiri priloga nekad je na kraju stajao glas *ě*, koji iza *r* glasi *e* (v. §. 105*a*), a istorička gramatika uči pouzdano, da je lokativ jedn. doista imao nekad na kraju glas *ě*; mjesto *ě* imaju danas imenice ženskoga roda *i*, na pr. *žèni* (od: žena); a i neki prilozi, koji su upravo lokativ jedn., imaju na kraju *i:* zîmi, ljȅti, lâni. Nema sigurnijeh potvrda, da bi koji prilog bio po svojem obliku genitiv ili dativ, a za nominativ ima, i to u ovijem primjerima: *istina* (na pr. ja sam, *istina*, to rekao, ali...), *sila*, na pr. *sila* sam izgubio, t. j. mnogo sam izgubio[1]), *strahota*, na pr. dobio *strahota*, izgubio *strahota*, t. j. vrlo mnogo. Imenica *istina* postala je prilogom tako, što je uza nju izostavljen predikat *je* (v. §. 402); a imenice *sila* i *strahota* dobile su tu službu tako, što su se u nominativu značenjem svojim izjednačile s prilogom *mnogo* (veoma mnogo), pa kako se ta riječ kao prilog ne sklanja, prestale su se sklanjati i rečene dvije imenice, kad imaju to značenje (v. §. 426*c*). I prilog *žao* upravo je imenica, i to nominativ jedn., nekad je bila to riječ

[1]) Ova riječ u ovom značenju može i ne biti prilog te se može sklanjati; na pr. uz ovo bismo mi dobili *silu* čistijeh slavenskijeh riječi. kovčež. 22.

ženskoga roda, glasila je *žal* i sklanjala se kao *kost*; da je *žào* danas prilog, vidi se otud, što joj za bližu oznaku služi prilog (ispor. *vrlo* mi je žao) i što ima II. i III. stepen: *žàlijê*, *nâjžàlijê*, koje su pravi prilozi.

b) Neki su prilozi složeni od dvije riječi, od kojih je prva prijedlog; na pr. do dúšê, dòista, dȍsta (v. §. 75*b*), ù velikê, nȁtrâg, nàprijed, nȁopâko, návlaš, nȁpokôn (ovdje su dva prijedloga), òpêt, sjȕtra ili sȕtra (v. §. 76*a*), za cijèlo i dr., ovamo idu i prilozi: nálik (t. j. na lik, na pr. sestra *nalik* na brata), zálih (t. j. za lih, na pr. vodenica stoji *zalih;* imate li koju stolicu *zalih?*), koji se dakako ne sklanjaju. Ovdje se mogu navesti i riječi: nȁnovo, ȉznova, ȉstiha, ȉsprva, zàrana, òdâvno, što smo ih imali u bilješki §. 230. i u §. 462*d*.

c) Za neke je priloge teško reći, u kojem upravo padežu stoje; takvi su: dȍma (ovo ne će biti genitiv jedn., jer za taj padež u priloga nema inače potvrda, kako je pod *a* rečeno), cȉjene, šâle.

487. a) Ima nekoliko riječca, koje i nijesu prave riječi, jer se same nikad ne govore, već se samo onako bez potrebe navezuju na druge. Takvi su navesci: *zi*, na pr. u *njojzi*, *drugojzi, tizi* (v. §. 209*c*), *k*, na pr. u ȍndâk (mjesto: onda), *ka*, na pr. meníka, tebíka (mjesto: meni, tebi), sadéka (mjesto: sade, t. j. sada), *ke*, na pr. u dànaske, nòćaske, sȉnoćke, nâske, vâske (mjesto: nas, vas)[1]), *n*, na pr. u dȍvlên, óvdjen (mjesto: dȍvlê, óvdje), *na*, na pr. u túna (mjesto: tu), *ne*, na pr. u túne (mjesto: tȗ), *no*, na pr. u: kȁdno, štȍno, tȅrno (mjesto: kȁd, štȍ, tȅr). Ponajviše ovijeh navezaka ne ide u književni jezik, već se riječi govore i pišu bez njih.

b) Prilozi dànas, večèras, ljȅtôs, zìmûs protumačeni su već u §. 45., ovdje ćemo dodati *sȉnôć*, koje je upravo nominativ jedn. (zamjenica, koja je na početku, doista je nekad u nominativu jedn. ženskoga roda glasila *si*) mjesto očekivanoga akuzativa jedn. (jer akuzativ je padež za označivanje vremena, v. §. 546*b*); to je po svoj prilici analogija prema prilozima dànas, večèras, koji su, istina, upravo akuzativi jedn., ali po svojem obliku mogu biti i nominativi jedn.

c) Ima nekoliko osobitijeh nastavaka za priloge. Evo ih: *amo:* kȁmo, òvamo, ònamo, tȁmo, — *ce:* nahèrcê, naizmjèncê, poimèncê, posàmcê, uzagrèpcê, — *da:* kàda, ȍndâ, sàda, tàdâ, — *dje*: gdjȅ, óndje, óvdje, — *ice:* ȉsprvicê, nàusticê, nèhoticê, nèmilicê, sȉlimicê, — *ke*: četvoronòškê, ležèćkê, objèručkê, polòškê, porebàrkê, — *le:* dȍklê, dȍvlê, òdânlê, òdâvlê, òdsele, — *ma*: bȍljma, mȁnjma, vȅćma, — *oč :* jèdnȍč (ili jèdnôć), pȑvôč (t. j. prvo, prije), — *uda:* kùdâ, ovùdâ, onùdâ, tùdâ. Kako se ima tumačiti postanje priloga na *ce*, *ice, ke*, to je razloženo

[1]) Mjesto *se* govori se *ske* u: *bȍjske* (pored bôjse, t. j. boj se), čini mi *ske* (t. j. čini mi *se)*.

u »Radu« jugosl. akad. *96*, str. 228—233, a što se tiče priloga s ostalim ovdje navedenim nastavcima, u kojem padežu upravo stoje, o tom se može govoriti samo u višoj, poredbenoj gramatici; o prilozima na *le* v. u bilješki §. 58*a*.

Prijedlozi.

488. a) Jedni su prijedlozi veoma stari, što se iz toga vidi, jer se nalaze u svim slavenskim jezicima, dakle ih je imao i negdašnji praslavenski jezik; na pr. *do, iz, na, od, po, pri, za* i t. d. Drugi su opet prijedlozi mladi, što se otud zna, jer su se razvili u hrvatskom jeziku, pošto je on već mnogo i mnogo vijekova živio svojim samostalnim životom, te ih od drugih slavenskih jezika ili ni jedan nema ili ih imaju samo neki, takovi su prijedlozi na pr. *kraj, mjesto, radi, vrh.* Onima prvim postanje se može tumačiti samo u višoj, poredbenoj gramatici, pa još i tako nekima ostaje tamno, a ovi su drugi jasni, jer su ponajviše pored njih sačuvane riječi, od kojih su postale (tako na pr. imamo još i danas vrlo obične imenice: *kraj, mjesto, vrh*, koje stojeći u akuzativu jedn. služe kao prijedlozi; a *radi* je po svoj prilici lokativ jedn. od negdašnje imenice *rad,* koja se izgubila, a sklanjala se kao *kost*). Iz §. 380., 381. i 391—399. znamo, koji se prijedlozi nalaze, koji li se ne nalaze u imeničkim, u pridjevnim i glagolskim složenicama.

b) Ponajviše prijedloga ima mjesno značenje, t. j. znače mjesto, gdje što biva ili kamo se ili otkle se što kreće; a od ovijeh opet prijedloga ponajviše njih ima i vremensko značenje, t. j. znače vrijeme, kada što biva. Rijetki su prijedlozi, koji ne znače ni mjesta ni vremena, već u opće kakav odnošaj (društvo, raskidu, svrhu, uzrok, način) među predmetima; takovi su prijedlozi: *bez, po* (kad stoji s akuzativom i znači svrhu, na pr. idi *po vodu*), *radi, s* (kad stoji s instrumentalom i znači društvo), *zbog, na* (kad stoji s akuzativom i znači način, na pr. odvedoše ga *na silu).*

c) Po dva se prijedloga često združuju u jedan; na pr. *ispod, iznad, između, usred;* a da toga ima i u složenicama, to je rečeno u §. 380., 381., 399. Kašto gdjekoja imenica s prijedlogom služi kao prijedlog; na pr. *u oči* Božića, *u ime* poreze, *na domak* Zagreba. U riječma *pokraj, pored* prijedlog je složen s imenicom.

489. a) Prijedlozi kad ne stoje u složenicama, ponajviše stoje s padežima, ali stoje dosta često i s prilozima; na pr. *od* danas *do* sjutra. dan. (1826) 86., mil.-obr. 70., *za* sad. mil.-obr. 134., *od* sad 138., (vojska se stane učiti ekserciru) *po* evropski. 13., *od* prije. pjes. II. 599., *za* svagda. *D.* istor. 17., *za* onda 295., *od* tada. pisma 188., 250

i t. d.; tako je i: *od* kako, *od* kad, odavno (t. j. *od* davno) i dr. Tako je i ovo: *u* mlogo kuća nema sobe. dan. (1827) 100., *na* najviše ovijeh stećaka imaju izrezani različni likovi. riječn. (1852) kod стећак., *od* toliko vremena. prip. 91, s mlogim Turcima i *s* ono Srba odleti u vetar. mil.-obr. 16., *poslije* mnogo vremena. *D.* 3car. 18.1. Vidi §. 485c. Pače nalazi se i to, da prijedlog stoji pred kojim padežom, koji je već združen s kojim prijedlogom; na pr. nekoliko paša *po od* dva tuga. dan. (1827) 83., on globi i Turke i raju jednako, i još Turke *po na* jednoga više, jer su bogatiji. 84., privežem svaki kraj *po za* jednu granu od drveta. 128., oni samo *po s* nekoliko momaka otidu dan. (1828) 220., dođe i on u Biograd, ali *mjesto s* vojskom na saonicama sa dvoje momčadi. prav.-sov. 53. — U primjeru: ja sam se *o* jašiti—jašim prepirao u Karlovcima sa svijem ondašnjijem profesorima (pisma 36) stoji prijedlog ispred glagola, koji nije dio rečenice, već je u nju uzet kao gola riječ.

b) Kašto stoji prijedlog pred rečenicom: nije otišao, da ga dočeka i *s* dobro došao pozdravi. pjes. (1824) XLVIII., oni valja da ga dočekaju *s* dobro došao. dan. (1827) 98., kad je dolazio novi vezir, valjalo je, da ga knezovi dočekaju *s* dobro došao. riječn. (1852) kod кнез., čaša vina ili rakije, što se daje onome, koji dođe, *za* dobro došao. kod добродошница., prva (t. j. čaša) *za* pomozi Bože (u napijanju). kod напијати. — Ovdje se mogu navesti i ovaki primjeri: *mjesto* da ide, kud je kazivao da je pošao, otide k Redžepu. dan. (1827) 115., *mjesto* da mu se obraduju, poplaše se od njega. dan. (1828) 167., i u Crnoj se Gori od prilike ovako daje djevojci dobra molitva, *osim* što je onamo ne daje samo rodbina, nego i svatovi. riječn. (1852) kod добра молитва., i tako Srbi *mjesto* što su se nadali granice svoje rasprostraniti, jedva se održe u onome, što su prije imali. prav.-sov. 33., da je prepisao redom riječi, *mjesto* što ih je poizrastavljao i gdjekoje izostavio. drž.-izd. III. 277., izvodi nove izdanke iz korijena, *mjesto* da ga potire *D.* pisma 174.

490. a) Kašto se prijedlozi uzimaju sasvijem kao prilozi; na pr. ne mogahu ništa *protivu* reći. d. ap. 4.14., ne mogahu *protivu* stati premudrosti i duhu. 6.10., *nasuprot* govoreći i huleći. 13.45., da joj se svuda *nasuprot* govori. 28.22., *pored* rasla ruža i viojla. pjes. I. 62., niko ne zna sina *do* otac, niti oca ko zna *do* sin. mat. 11.27., ovaj se rod ničim ne može istjerati *do* molitvom i postom mark. 9.29., ni oda šta se ne poplašismo *do* noćas od mrtvih ljudi. prip. 217., kud će rđa *do* u rod? posl. 163., ja sam svaku (t. j. kulu) glavom nakitio, *do* nijesam kulu na ćupriji. pjes. II. 349., ali Dojčin nikoga ne ima, *do* imade ljubu vijernicu. 461., pogibe ti hiljada svatova, od

hiljade jedan ne ostade, *do* ostala dva Jakšića mlada. 584., ostala je tvoja zamjenica ni kod moga ni kod svoga dvora, *do* u gori pod jelom zelenom. III. 522; Bože sačuvaj, da se čim drugijem hvalim *osim* krstom Gospoda našega. gal. 6.14., u dvoru mu nigđe nikog nema *osim* bolan sluga Milovane. pjes. II. 175., dlaka *po* dlaka, eto bjelača (to je kao da se veli: dlaka i još dlaka, eto bjelača). posl. 59., doći će jedan *po* jedan (t. j. jedan i jedan) *D.* sint. 522. Riječ *unátoč* bit će običnija kao prilog, na pr. kad smo ćeli *unatoč* činiti. riječn. (1852.) kod унаточ., ali se uzima i kao prijedlog s dativom: kako se žali na Dubrovčane, što rade *unatoč* onome, što su obećali. *D.* istor. 291.

b) Rijetko se nalaze dva prijedloga jedan do drugoga, a među njima riječca *i*: (voda) i sad *preko i između* kamenja leti i uji. dan. (1827) 36. Običnije bi bilo: voda i sad *preko kamenja i između njega* leti. Navedeni primjer može podnijeti, jer se oba prijedloga slažu s istijem padežom, ali nikako ne bi valjalo združiti dva prijedloga, koji se slažu s različnijem padežima; bilo bi na pr. vrlo rđavo: *u i izvan* oltara, već treba: *u oltaru i izvan njega. D.* pisma 20.

c) Nekoji se prijedlozi slažu s po dva padeža; tako s genitivom i instrumentalom *s*, s genitivom i lokativom *prema*, s akuzativom i lokativom *na*, *o*, *po, u*, s akuzativom i instrumentalom *među*, *nad*, *pod*, *pred*, s genitivom, akuzativom i instrumentalom *za*. Ni jedan od ovijeh prijedloga ne izriče isto s dva (a kamo li s tri) padeža, već s jednijem padežom jedno, a s drugijem drugo.

d) U pjesmama se stiha radi često ponavlja isti prijedlog, kad je imenica združena s kojim pridjevom ili brojem ili s drugom kojom imenicom. Primjeri: *od* roda je *od* velika. pjes. I. 6., *od* svojega *od* srdašca. 144., *kroz* sve noge *kroz* četiri. 178., *pod* Maksimom *pod* mojijem sinom. 399., *od* Jerine *od* moje đevojke. II. 472., *od* prekrasne *od* Maćedonije. 481., a *na* onoj *na* ravnoj Resavi. III. 53., a *pred* moju *pred* bijelu kulu. 110., *na* mojemu *na* konju doratu. 308., oni malo idu u napredak *niz* Grahovo *niz* polje široko. 379., *u* široko *u* polje vidinsko. IV. 296.

Veznici.

491. a) Među veznicima se ne nalaze samo riječi, koje uvijek služe samo kao veznici, na pr. *a*, *i, da*, *li*, *ili* i t. d., nego i riječi, koje često služe i kao prilozi, na pr. *gdje*, *kada*, *kako*, *samo, već* i dr. — Dosta ima veznika složenijeh od dva u jedan; na pr. *ali*, *dali*, *eli, ipak.* Vidi složene prijedloge *ispod, iznad* i dr. u §. 488*c*.

b) Gdje bi veznik mogao stajati, često ga nema. Tako sastavni veznik *i* nije izrečen u primjerima: ovo govore jedni *isti* ljudi (mjesto jedni *i* isti) pisma. 58., dan noć čuvaću ga (mjesto: dan *i* noć). *D.* is. 27.3., (ali ispor.: ondje ćete služiti dan *i* noć. *D.* jerem. 16.13), ti bijaše gola naga (mjesto: gola *i* naga) jezek. 16.7., ostaviće te golu nagu. 16.39., da bi dan noć otvorene bile. pisma 339., bez prestanka se dan noć čita nad njim psaltir. 360. — Bez rastavnoga su veznika primjeri: dva tri put (mjesto: dva *ili* tri put) dan. (1827) 130., šest sedam godina (mjesto: šest *ili* sedam godina). 138., momčić od desetak petnaest godina. dan. (1828) 235., manje više (mjesto: manje *ili* više) svak ima svog vrana. posl. 175., da je svaka oblast imala svoje knezove manje više samostalne. *D.* istor. 2. (ali ispor. u istoj knjizi str. 101.: Zeta je od početka svoga bila više *ili* manje samostalna., i u dan. (1827) 121: postali su različni između sebe manje *ili* više srodni narodi). — Upitnoga veznika nema u primjerima: tu si, pobratime? (mjesto: tu *li* si). prip. 184., ne znaš kaka bilja od omraze? (mjesto: ne znaš *li*) pjes. II. 15., hoćeš dati konja na razmjenu? (mjesto hoćeš *li*). 141., možeš dati mene dugovanje? III. 344., hoćeš ići s ovijem čovjekom? *D.* 1mojs. 24.58.

c) Izrični se veznik često ne govori; na pr. po kavanama i za postavljenim stolovima tako uzdišu, kad se što o narodu govori, da bi čovek rekao, i krvi bi ispod grla dali za narod (mjesto: *da* bi i krvi dali). rječn. (1818) XV., braćo, ja sam mislio, mene zovu u Biograd, da me pitaju (mjesto: *da* mene zovu). dan. (1826) 78., [па се стао врћети, да би људи рекли, шкрипи столица (mjesto: *da* škripi). posl. 217., приповиједа се, кад скакавци падну ђе на зелену шуму, за неколико минута остане шума црна (mjesto: *da* ostane). 252., u jedan put udari silna voda, da bi čovjek rekao, sav će svijet potopiti (mjesto: *da* će potopiti). rječn. (1852) kod Сопот., može biti, nije bilo ni jednoga (mjesto: *da* nije bilo). prav.-sov. 42., može biti, spava (mjesto: *da* spava). D. 3car. 18.27., duva vetrina, krše se drva, misliš, sve će iz korena izvaliti (mjesto: *da* će sve izvaliti). prip. 179., čini mi se, bi mi bolje bilo. pjes. II. 32., mlidijaše, u njemu je blago. 64., misle Turci, ne zna turski Marko. 436. — Osobina je Vukova jezika, da vrlo rado izostavlja izrično *da* u nizu više rečenica, svuda osim u prvoj. Primjeri: sastane se nekoliko knezova te u ime svega naroda napišu caru tužbu, u kojoj mu kažu, *da* je njima zulum dodijao i više se ne može trpjeti; ne samo što su ji daije do gole duše oglobile, nego im i rz i zakon pogaziše; muž nije gospodar od svoje žene ni otac od kćeri ni brat od sestre, niti je na miru pop ni kaluđer ni crkva ni namastir. dan. (1828) 152., kad Turci vide, *da* se Srbi tako drže, a s druge se opet strane prikučuje rat s Rusima, oni poruče Crnom

Đorđiju. mil.-obr. 7., Balla mu na to odgovori, *da* on niti je došao da brani Milenka od njega ni njega od Milenka, nego ga je njegov stariji poslao u pomoć narodu srpskome. 24., onda paša reče, *da* je njemuod cara došao ferman, da ide natrag, a njima će se poslati drugi paša. 130., Nikšić je mislio, *da* mu je samo kako Molera ukloniti s puta, a posle s Milošem bi mu lakše bilo. 137., Ali-paša je nji na to samo za to nagovarao, da može u Carigrad pisati, *da* ovo iskanje nije od naroda, nego samo od Miloša, a narod ne će za to da zna, već se evo buni protiv toga. 174. — Izrično se *da* može ne izreći, ako je gdje naprijed kakovo drukčije, a ne izrično *da*: na pr. Užičani izaberu trideset stari Turaka te ji pošalju k Jakovu, da ga mole, samo *da* ji u gradu i u varoši ostavi na miru, a u naiju se oni u napredak ne će mešati. dan. (1834) 38., oni mu odgovore, *da* pričeka malo, sad će se njima donijeti ručak, pa de ručaju oni, ručaće i on. prip. 2., otide k caru i ponudi mu se, *da* ga primi u službu, služiće ga tri godine dana, a ništa na svetu ne ište, samo da mu car dâ onaj prsten. 49. — Izrično *da* izostavlja Vuk uvijek iza veznika *jer*; na pr. ali mu Miloš odma kaže upravo, da od toga ne može biti ništa, *jer* će se narod pre opet pobuniti, nego će oružje dati (dakle ne: jer *da* će se narod pobuniti). mil.-obr. 135., Srbi im odma odgovore, da od toga mira sad ne može biti ništa, *jer* oni sami svoje ljude opremaju u Carigrad radi toga posla. dan. (1834) 33., na to mu Turci odgovore, da oni to ne mogu učiniti, *jer* vera ne podnosi, da brat brata preda dušmaninu u ruke. 37., onuda se pripovijeda, da je onu pećinu bio počeo kopati silni car Stefan, da ondje gradi grad, pa mu kazala vila, da to ne čini, *jer* mu ondje u onoj vrleti nema ni brodu pristaništa ni konju poigrišta. rječn. (1852) kod Котор., onda ga Turci stanu svjetovati, da se ukloni s puta, *jer* je vojska njemačka utekla k Temišvaru. kod Кочина крајина., osobito ih (t. j. Srbe) je odvraćao od Rusa, da se s njima ne miješaju, *jer* će ih prevariti i ostaviti. prav.-sov. 7., dete se stane odgovarati, da ne sme, *jer* ga je strah, da se ne utopi. prip. 45. Ispor. još: (Milutin) papi javi, da ne može uvesti u svoju zemlju rimokatoličke vjere, *jer* se boji gnjeva taština i bratina. *D.* istor. 36. — Izrično *da* može dakako i ne biti izostavljeno, ako već i jest naprijed takovo *da*; na pr. uz to im još doda, *da* to već nije njegov posao nego *da* je određena osobita komisija, koja će . . . . mil.-obr. 29., kažu mu, *da* je taj rimski senator osobito pametan i učen čovek, ali *da* vrlo malo govori. dan. (1834) 87.

d) I pošljedični se veznik kašto ne izriče; na pr. nokti su mu orati bi mogo (mjesto: *da* bi orati mogao). pjes II. 403., kosa im je njom bi se pokrili (mjesto: *da* bi se njom pokrili), nokti su im

opali bi se (mjesto: *da* bi se ukopali) 523., ona vrisnu, do Boga čuje (mjesto: *da* se čuje). III. 137.

492. a) Veznika ima s obzirom na njihovo značenje 18 četa, i su: *1.* sastavni, *2.* suprotni, *3.* rastavni, *4.* upitni, *5.* uznosni, *6.* uzšni, *7.* potvrdni, *8.* zaključni, *9.* izuzetni, *10.* željni, *11.* namjerni, . veznici načina, *13.* veznici vremena, *14.* izrični, *15.* uzročni, . pošljedični, *17.* pogodbeni, *18.* dopusni. Mnogi veznici idu poradi zličnoga svoga značenja u dvije ili u tri ili u još više ovijeh četa. · Iz bilješke §. 445*b*. znamo, da su rečenice s veznicima 11—18. zasne, s veznicima 1., 2., 3., 8., 9. da su usporedne; rečenice s ostaem veznicima jesu dakako glavne. — Prije nego stanemo razgledati e čete, treba reći, da se rečenice često dvojako vežu veznicima i riječma, koje služe kao veznici), t. j. prema vezniku (ili prilogu) avne rečenice stoji i u zavisnoj kakva riječca, koja mu odgovara; ko na pr. imamo u glavnoj i u zavisnoj rečenici često: *kada—tada*, *ko—tako*, *da—onda*, *ako —to* i t. d. Ali često u glavnoj rečenici nema šta, što bi odgovaralo vezniku (ili prilogu) zavisne; t. j. pomenute zajmičnosti ne mora biti.

b) S a s t a v n i (kopulativni) su veznici *i*, *pâ* ili *pâk*, *te*, *ni*, *niti*. rvi je od njih tako običan, da ne treba za nj nikakvoga primjera; eći ćemo samo, da *i* ima često značenje »također«, koje je upravo ıstavno, samo se ne spominje ono, su čim se sastavlja, već se stavlja onome, koji sluša ili čita, da to u misli dopuni. Ispor. *i* kamen i riječma podigao. posl. 101., *i* kad nas je dobra nestalo. 101., *i* rava se repom brani. 102., *i* međed niz krušku slazeći počiva. 103. – Kad u kojoj rečenici imaju tri ili više riječi, koje treba sastaviti, nda biva troje: *1.* ili *i* stoji pred svakom osim prve, *2.* ili samo red pošljednjom, *3.* ili ni pred jednom. Primjeri: *1.* u Dalmaciji graani *i* varošani *i* ostrvljani zovu Vlahom svakoga seljaka. riječn. (1852) od Влах., raznosi se po svoj Hercegovini *i* Bosni *i* Srbiji. kod Габела., o varošima šalje se i hapsenicima jela *i* pića *i* svijeća. kod даћа., a su ljudi natrpali u njega (t. j. u grad) pušaka *i* topova *i* baruta olova *i* sabalja *i* noževa *i* ostaloga svakojaka oružja. kod Ковиљача., — . riječi, koje znače trave, drveta *i* životinje. riječn. (1852) predgovor., u rijeme grmljavine, oluje *i* tuče. kod врзино коло., da će se one goine pocrvati orasi, lješnici *i* žir. kod Илијин дан., u gdjekojijem se ajatima drži vino, rakija, sir, maslo, skorup, med *i* ostale domaće tvari. kod клијет., — *3.* oni su ljeti čuvali koze, ovce, jariće, svinje. od школа., jeleni, košute, tice, kvočke, pilići, zecovi. prip. 66., duva, uši, krši, prevrće. 72., skupiše se eje, sovuljage, vrane, kurjaci, liice, jazavci, tvorovi, što je god u Boga životinje, sve se skupi ıa hranu. 179.

c) Primjeri za *pâ* ili *pâk*, koje ima sastavno značenje: on izvede pred pećinu *pa* mu reče. prip. 1., uzme buzdovan *pa* mahne njime. 10., nije imala od srca poroda, *pak* se molila Bogu da joj dâ. 68., Nenad sede na dobra konjica, *pak* se diže svojoj star majci. pjes. II. 76. U narodu ima i *pâke* i *pâka* (v. §. 70c), ali u književni jezik ne ide ni jedno ni drugo. U pjesmama ima *i pak*: te da mi se dvora dovatiti, očevine *i pak* postojbine. pjes. II. 275., br... moja *i pak* porodice. 566. Čini mi se, da se riječ *pa* ili *pak* u značenju sastavnoga veznika uzima samo gdje treba dva glagola sastaviti.

d) Primjeri za sastavni veznik *te*: Međedović se naklopi *te* pojede sve. prip. 2., otide svome gospodaru *te* mu kaže. 15., dolaze svako podne na ovo jezero *te* se kupaju. 21., on ne ide u bijelu crkvu, već on ide u to polje ravno *te* on sije belicu pšenicu. pjes. II. 7. Veznik *te* veže glagole, vrlo rijetko druge riječi; na pr. kad vidi, da Srbi drže jedno *te* jedno. dan. (1834) 44., govedar kaže jedno *te* jedno. prip. 229., pa mu obje savezala ruke od lakatah do vrh nokatah (iz crnogorske pjesme). pjes. II. 30. Ispor. i ovaj primjer: jedni vele: jeste preturio, drugi vele: nije preturio. treći vele: jeste, *te* visoko. pjes. II. 213. Mjesto *te* govori se i *tèr*, a u pjesmama ima i *tère*, koje može vezati i imenice: od lakata *tere* do nokata. rječn. (1852) kod тере. — Veznik se *te* često u svojem sastavnom značenju vrlo približava pošljedičnome, t. j. niti sastavno značenje sasvijem gubi niti pošljedično sasvijem dobiva. Na pr. ako Bog dâ, *te* ovu ranu prebolim. dan. (1826) 86., ви сте с покојнијем Копитаром највише учинили, *те* су се српске народне пјесме тако разгласиле по свој Европи. prip. I., šta mu je bilo onome zubu. te je onako pokvaren? 7., koja ti je golema nevolja, *te* ti nisi svate do čekala? pjes. II. 22., bijele mu malaksaše ruke, *te* ne može više da siječe. 111., poslije nekoga vremena dogodi se, *te* Kajin prinese Gospodu prinos. *D*. 1mojs. 4.3. Ovakovo je *te* i u primjerima, koji su navedeni u §. 450*b*.

e) Kad se nađe po nekoliko usporednijeh rečenica jedna do druge, koje treba sastaviti sastavnijem veznikom, Vuk vrlo rado upotrebljava mješovito sva tri veznika *i*, *te*, *pa* (*pak*). Primjeri: onda podignuvši sve svoje momke otide (t. j. Veljko) *te* se polako pr... vuku *i* uđu usred Turaka, *pa* u jedan put svi obore vatru iz p... šaka *i* stanu vikati. dan. (1826) 76., viči Petra ključara, neka ti donese olbu pelenaša, *pa* evo ovđe sjedi *te* pij *i* uzmi durbin *te* gledaj 83., turski ga tobdžija zagleda *pa* potegne iz topa *te* ga udari ... prijeka krosred pleća *i* tako ga prekine. 87., Ali-beg pristane s d... ijama *i* otide u Bijograd *te* se pobaši *pak* vrativši se natrag poč... ljude čitlučiti. dan. (1828) 148., u to vrijeme svadi se Ćurčija i

kovom i s Đorđijem *pa* otide s Vračara *te* pobuni Jadar i Rađenu *i* Turke prećera preko Drine. 190.

f) O sastavnijem veznicima *ni*, *niti* vidi u §. 513*b*—*e*.

493. a) Suprotni (adversativni) su veznici: *a*, *a ȍno*, *à tȏ*, *ȁli*, *dȍk*, *e*, *i*, *ȉpâk*, *kȁd*, *kȁd ȁli*, *kȁd li*, *li*, *nȅgo*, *nȍ*, *ȍpêt*, *pâ* ili *pâk*, *sȁmo*, *vȅć;* ovim čisto narodnim veznicima treba dodati još četiri, koja uzeta iz tuđijeh jezika: *ȁma*, *ȅle*, *ȅma*, *ma*. — Za veznik *a* u suotnom značenju ne treba nikakvoga primjera, jer je veoma običan. red *a* ima u narodu i *ja*: sam otide poljem kruševačkim, *ja* kad o niz široko polje, obzire se ka Kruševcu b'jelu. pjes. II. 217., ne š izić ni iznijet glave, *ja* nekmoli izvesti đevojke. 470. Veznik je suprotan i onda, kad se uzima u razgovoru prihvatajući tuđe ječi; na pr. iskao (t. j. soldat od babe) da mu dâ štogod da jede, ona mu kazala, da nema ništa u kući za jelo; onda soldat reče: ti mi daj barem tiganj i malo vode. rječn. (1852) kod клинчорба., . помов' Бог, зла жено! *B*. *а* како сам ти зло учинила? posl. 24. *A*. ıjdemo na vašar. *B*. *a* s čim ćemo, kad nemamo nigde ništa? prip. '. Mjesto *a* govori se kašto *a ono* ili (što je češće) *a to*; na pr. ja avim držalicu, *a ono* se načini kijak; ja kijak i volim. posl. 109., rev sin uzme goluba te ga raspori, *a to* u golubu vrabac. prip. 62., ıi malo idu u napredak niz Grahovo, niz polje široko, dok dođoše jelu čadoru, *a to* Vuče sjedi pod čadorom. pjes. III. 379., podiže i svoje i pogleda, *a to* čovjek stoji prema njemu s golijem mačem ruci. *D*. is.-nav. 5.13. — Ni za vrlo obični suprotni veznik *ali* ne eba nikakvoga primjera.

b) Veznik *da* rijetko se nalazi u suprotnom značenju: ne dadu ni gledati Turkom, *da* kamo li bojak biti s Turci. pjes. II. 298., nijesi ni čuo junaka, *da* kamo li očima vidio. III. 254. Ovakovo se nalazi u razgovoru, kad se prihvataju tuđe riječi; na pr. *A*. nije moja snaga. *B*. *da* gde je? prip. 57., *A*. id' otale, Skadarka djeojko! ne b'jel' platna, ne plaši nam konja i ne draži po vojsci junaka, koji ć' k tebi vodu preploviti, uvatiti Skadarku djevojku. *B*. *da* oga mi, pašo gospodine, dok je meni po Skadru junaka, ne bojim tvojije Turaka. pjes. I. 601. U takvijem se prilikama nalazi i *a da*, o nije neobično, jer se i samo *a* (kako smo pod *a* vidjeli) tako potrebljava: *A*. ja sam tvoga brata sreća. *B*. *a da* gdje je moja reća? prip. 91.

c) Veznik *dok* ponajviše znači vrijeme, a suprotno značenje na u ovakijem primjerima: u tome stane huka, *dok* se iza brda omoli jedan brk. prip. 5., prekrsti se put istoka i kliknu jakoga oga u pomoć, *dok* buknuše strašne rijeke. 119., kad đevojka viđe lu i goru, pusti jednu suzu, *dok* buknuše strašne rijeke. 131., ona

se sasvim oslobodi pa počne lava milovati i hraniti pogačom. d· jedan put čuje zveku od oružja i htede od straha pasti. *dok* et· u sobu uđe nekako stvorenje. 169.

d) Suprotno značenje veznika *e* vidi se u prihvatanju tuđi·· riječi; na pr. *A.* hajde brže, što si ostala? *B. e* lasno je tebi, ti n·· jednoga, a ja troje. prip. 16., *A.* ala imaš brza konja, gde ga dob. - *B. e* gde sam ja dobio, onde ne može svak dobiti. 27., *A.* Bog tobom, čoeče, kako će carev sin znati zanat! *B. e* ako ne zna :: kakva zanata, ja mu ne dam svoje kćeri. 219.

e) Sasma je rijetko suprotno značenje veznika *i*; na pr. koli je grmljavina, *i* ne bi mnogo kiše! posl. 139., ručak se postavi. Međedović se naklopi te pojede sve. prip. 2.

f) Veznika *ipak* nema u narodnijem umotvorinama, što ih · Vuk izdao na svijet, a nema ga ni u djelima Vukovima ni Danič. ćevim. Otud se vidi, da je danas veznik taj u čistijeh Štokava·: rijedak; potvrda mu ima u akademičkom rječniku.

494. a) Veznik vremena *kada* (*kad*) ima i suprotno značenje: onako ih opravi Roksandra ko vladike i ko kaluđere; *kad* eto ti da· kona Jovana. pjes. II. 128., iziđe iza sela i podobro se od njega udalji; *kad* na jedan put jedno devojče iziđe preda nj. prip. 83., n ovu dlaku čuje i car te dozove ovoga čoeka i reče mu, da će m·: dati za nju hiljadu cekina, i on mu je proda; *kad* šta je ta dlaka car je rascijepi i u njoj nađe zapisano mnogo znatnijeh stvari. 15· — Mjesto samoga *kad* nalazi se u ovome poslu i *kad li* i *kad ali* *li* i *ali* su suprotni veznici); na pr. bježeći obazru se, *kad li* njezin mater za njima trči. prip. 118., pogleda, *kad li* dolećeo vilenik. 12· dođu u onu goru, *kad li* nađu đevojku više mrtvu nego živu. 16· legne u sanduk, pa još jedan put obazre se oko sebe; *kad ali* ono matori pas došao od stoke. 17., starac povede konja po vašaru. · sav se vašar sleže oko njega; *kad ali* eto ti majstora. 47., on n· mogao ni zaspati od čuda, nego se jednako čudio; *kad ali* oko p· noći stane lupa po sobi. 77.

b) Veznik *li* u suprotnom značenju imamo u primjerima ka· šta će sad biti meni, šta *li* će tebi? prip. 4., gde mu je oružje. ·: je pasao, gde *li* mu je konj, što ga je jahao? 34., kako ću ti ja ne· sela biti, kako *l'* svate jadna dočekati? pjes. II. 23., da mi s njime svadbu ugovoriš, kada ćemo poći po đevojku, koliko *li* povesti sv· tova. 133. Isto je značenje i u primjerima: ako tu bukvu možeš · čupati iz zemlje, onda ću te pustiti, ako *li* ne možeš, još valja · sjediš kod mene. prip. 1., baciću ovaj novčić u vodu, pa ako ne p· tone, onda sam ga zaslužio, ako *li* potone, nisam ga zaslužio. · Suprotno je značenje riječci *li* i kad je združena s ***kamo, nekmo***: ·

pr. i međed niz krušku slazeći počiva, a kamo *li* čoek od posla da ne počine! posl. 103., nije dobro ni koga mnogo blagosiljaju, a kamo *li* koga kunu! 214., care ni čuti ne može, a nekmo *li* očima viđeti. pjes. II. 27., dosadio studenu kamenu, a nekmo *li* caru Sulejmanu 320.

c) Veoma je običan suprotni veznik *nego*; na pr. on mogaše, *nego* ne hoćaše. pjes. II. 30., kad bi trgovac svagda dobivao, ne bi se zvao trgovac, *nego* dobivalac. posl. 115., **ево овђе има закопан пун казан дуката, *него* сјутра дођи с колима те га носи кући.** 60. — I *no* je veoma običan veznik: jedan mladić siromah, *no* provrtan i domišljat. prip. 127., lijep je gledati, *no* kakav je mirisati! posl. 169.

d) Prilog *opet* upravo znači isto što: natrag, a kao veznik znači lat. tamen, njem. doch. Na pr. pored sviju tegoba i smetnji, koje svaki pisatelj mora imati, ja *opet* po čistoj savesti mogu kazati.... mil.-obr. predgovor., pored svega mloštva različni pesama, koje imam, meni bi *opet* svatko učinio veliku ljubav, ko bi mi još kaku narodnu pesmu poslao. pjes. (1833) XLII, **па још видим, да и поред све муке и труда *опет* остају погрјешке.** prip. 5.

e) Primjeri za suprotni veznik *pa* ili *pak*: evo dva dana, kako se s aždajom bori, *pa* mu ništa ne naudi. prip. 60., jednako je žalila i plakala, gde joj Bog ispuni želju, te rodi, *pa* joj porod pobeže. 64., ja sam carica, *pak* nemam zlatnog razboja. 73. Ovaj se veznik upotrebljava i kad se prihvataju tuđe riječi; na pr. *A.* ja ću skočiti u bunar. *B. pa* skoči. prip. 172. Kašto ono, čemu je *pa* (*pak*) protivno, ne stoji u osobitoj rečenici: kod tolike braće i kod tolike krađe *pa* na Božić bez mesa! posl. 137., kod takijeh zlatnijeh ruku *pa* ideš da služiš drugoga. prav.-sov. 38. Veznici *pa* i *opet* mogu se pojačenja radi združiti: **продаћемо га макар за грош, *па* смо *опет* на добитку.** posl. 5., čoek se uči, dok je živ, *pa opet* lud umre. 349.

495. a) Prilog *samo* ima i značenje suprotnoga veznika; na pr. častićemo se i veseliti, *samo* najpre da ideš, da doneseš trave. prip. 110., **удри колико ти драго, *само* немој кости пребити.** posl. 312., po đevojku, kada tebe drago, svata kupi, koliko ti drago, *samo* te je kralju pozdravio, da ne vodiš dva sestrića tvoja. pjes. II. 135. (na str. 133. ovo se sve veli gotovo istijem riječma, ali mjesto *samo* stoji *nego*: što me care za svatove pita, neka kupi, koliko mu drago, po đevojku, kada njemu drago, *nego* ćeš mi cara pozdraviti, nek ne vodi svoja dva sestrića).

b) Veznik *ta* ima suprotno značenje samo u prihvatanju tuđijeh riječi. Na pr. *A.* **откуда ти знаш, да сам ја хаџија?** *B.* **та ја знам, да то други чоек не би учинио.** posl. 206., *A.* đe si bio? *B. ta* išao sam, da zovnem Mirka. riječn. (1852) kod та., *A.* jesi li ručao? *B. ta* jesam. kod iste riječi.

c) Primjeri za suprotni veznik *već*: svome sinovcu nije bio prijatelj, *već* zlotvor. prip. 82., tu mene nije štete, *već* mi je korist. 209. boj ne bije svijetlo oružje, *već* boj bije srce od junaka. posl. 21.

d) Suprotni veznik *ama* uzet je iz turskoga jezika, tako isto i veznik *ele* i (veoma rijetki) *ema*, a veznik *ma* iz talijanskoga jezika. Primjeri: i mačka je kralja gledala, *ama* ga se nije bojala. posl. 103., vuk na vuka ni po noći ne će, *ama* hoće junak na junaka. pjes. IV. 431., ona se zatezala i suprotila, *ele* najposle mati je kojekako namoli. prip. 177., како je гођ било, *еле* се штета учинила. posl. 162., ovako joj riječ besjedili, *ema* veli sirota Roksandra. pjes. II. 127., konji okolo njega jednako skakahu, *ma* ga ne doticahu. prip. 123., dva se čoeka mogu svaditi, *ma* dva ručka nikad. posl. 57.

e) Suprotni veznici *a, pa* mogu se združiti sa sastavnijem *i*, te nastaje suprotno-sastavna sveza *a i, pa i*. Primjeri: stane ga (konja) hraniti i timariti, te za mesec dana opravi se konj kao kaka tica, *a i* onako je bio krilat i zmajevit. prip. 34., od Skatara *a i* od Solila. pjes. II. 572., počne kazivati štogođ ko čini u svijetu, *pa i* što kraljevi misle. prip. 138.

496. a) Rastavni (disjunktivni) su veznici: *ȁli, ȉli, jȁ, tȁ, vȍlja*. Za *ili*, koji je veoma običan, ne treba primjera, a za druge evo ih: da mi padne kaplja od oblaka, nigđe ne bi na zemlju padnula do na konja *ali* na Turčina. pjes. II. 606., žene se biju čibukom, a ljudi nožem *ali* puškom. posl. 80., *ja* kuj *ja* ne mrči gaća. posl. 108., ako kažem caru *ja* veziru, hoćeš, stari, jada dopanuti. pjes. II. 273., udri, ljubo, mene *ja* Turčina. 284., dovešću ti krčmaricu mladu, *ja* đevojku *ja* nevjestu mladu. 587., *ta* se u bari *ta* u moru udavio, sve jedno je[1]. posl. 312., *volja* ti doći, *volja* ti ne doći. rječn. (1852) kod вољa., *volj'* ti piti, *volj'* kapu kupiti. posl. 39. — Dodat ćemo, da je *ja* iz turskoga jezika, a *volja* da se u značenju rastavnoga veznika rijetko govori.

b) Veznici *ili, ali* s rastavnijem značenjem združuju kašto i uzročno, tako, da bi se mjesto njih mogao uzeti uzročni veznik *jer*. Primjeri: čekajte me u belome dvoru, da ja kupim svile svakojake, da ja pletem mrežu šarovitu, da ja tražim po moru devojku, *il'* ć' u meni živo srce pući. pjes. II. 23., valja ići mejdan dijeliti, *ili* ne ćeš odavde izići. 144., odijeli Mitra brata svoga, *al'* će ti se zamaknuti ljuba o konopcu u tvoje dvorove. 630., ja ove tvoje dece više ne mogu gledati, nego ih vodi iz kuće, *ili* ne ćemo ni nas dvoje zajedno hleba jesti. prip. 172.

---

[1]) Vuk u rječn. (1852) piše, da *ta—ta* znači *i—i*, te dodaje primjer: *ta* po šiji *ta* po vratu. Ali ja držim, da je *ta* i u tom primjeru rastavni veznik.

497. a) Upitni (interogativni) su veznici: *àli, da, dàli, èda, èdali, li, zâr.*[1]) — Veznik se *ali* sasma rijetko uzima u upitnom značenju, kako je u primjeru: *ali* si mi prasicu šišao? posl. 10.

b) Veznik se *da* u upitnom značenju nalazi rado u zanijekanim rečenicama; na pr. *da* ne ćete i vi otići? jov. 6.67., ja sam sinoć vrlo pijan bio, *da* što loše besjedio nisam? pjes. II. 131., što si mi se tako ražljutio. *da* ti nije nestanulo blaga? 429., *da* ne ćeš još biti car nad nama i zapovijedati nam? *D.* 1mojs. 37.8., sveštenik bi ga po svojoj dužnosti pitao, *da* nema na duši kakav grijeh? pisma 206. Prave su upitne rečenice po svojem postanju i one, koje dolaze iza glagola *bojati se, prepasti se*; na pr. sad se pobuni sva kuća, poplaše se, *da* nijesmo oboje noću umrli na prečac (t. j. poplaše se, nijesmo li umrli?) dan. (1827) 135., bojeći se Miloš, *da* Turci ne opaze. mil.-obr. 98., jer se boji, *da* ga ne probudi. pjes. II. 443., pa ga (t. j. vranca) prevedu preko grobova, u kojima se boje *da* nije vukodlak. rječn. (1852) kod вукодлак., bila sam se prepala, *da* nijesi onamo pošao. prip. 150., bojeći se, *da* Grci ne obladaju. *D.* istor. 35., jer se bojaše, *da* jeretici ne dozovu Turke. 165. — Osobitu službu ima *da* u rečenicama, gdje već druga koja riječ izriče pitanje; na pr. čemu *da* se mučiš?, koga *dà* molim? Ta pitanja sasvijem drugo znače nego: čemu se mučiš?, koga molim? Kad se ovako (bez *da*) pita, onda to znači, da se ti doista mučiš, da ja doista nekoga molim; ali: čemu *da* se mučiš? koga *da* molim? znači, da se ti još ne mučiš, da ja još nikoga ne molim. Tako je i ovo: za što mi ovđe *da* mremo od gladi? dan. (1828) 172., za što *da* moju slobodu sudi savjest drugoga? 1kor. 10.29. Tako i u primjeru: »jer se boji, da ga ne probudi«, leži buđenje u budućnosti, t. j. primjer isto znači, kao da se reče: jer se boji, ne će li ga probuditi? Vidi u §. 583*a*. — Upitno *da* nalazi se i u jesnijem rečenicama; na pr. a ti, more, megdan *da* dijeliš? pjes. II. 282., nemam ni ja, koliko mi treba, a *da* dam vama? prip. 171. (t. j. još ne dijeliš, nego ćeš dijeliti, — još ne dam, nego ću dati).

c) Primjeri za *dali: dali* me sad g. Svetić razumije? i *dali* još ne priznaje, da sam pravo imao? drž.-izd. III. 116. *dal'* ne vidiš, gde si poginula? pjes. II. 120., car zaželi doznati, *dali* se zaista više zna. prip. 88., *dali* ti nijesam rekao? 135.

d) Primjeri za *eda, edali*: *eda* ga nađe? rječn. (1852) kod *eda.*, *eda* može ko vodu zabraniti? d. ap. 10.47., zapita ih, *eda* bi imali što, da mu dadu za jelo? prip. 2., za Boga, bako, *edali* ti što znaš? 21., zapita ga, *edali* će joj dati? 65.

[1]) Riječca *jêr* u upitnom značenju („za što") upravo nije veznik, već zamjenica, koja je nekad glasila *ježe* (v. §. 70*a* i 89.) i značila „što". Ispor. *jer* pominješ Kraljevića Marka? pjes. II. 403., *jer* ne kaza meni u Budimu? 598.

e) Veoma obični upitni veznici *li* i *zar* razlikuju se ovako: kad se pita s prvijem, ne zna se, hoće li onaj, koji je pitan, odgovoriti jesno ili niječno; na pr. jesi *li* bio?, ne znaš *li* mi reći i t. d.; a kad u pitanju jesnom stoji *zar*, očekuje se odgovor niječan i obrnuto; na pr. *zar* ti misliš?, *zar* vi ne vidite? i t. d.

f) Riječca *zar* može i ne biti upitna te onda znači »možda«, »valjada«; na pr. doći će *zar* i on. rječn. (1852) kod зар., ti si moja žena, tako je *zar* Bog osudio. prip. 145. — Isti ovaj prijelaz iz upitnoga značenja u neodređeno imali smo i pri zamjenicama u §. 471*b*., a imamo ga i pri združenijem veznicima *da ako*. Sva je prilika, da je ova sveza nekad bila upitna (vidjeli smo pod *b*, da veznik *da* može imati upitno značenje, a isto se iz starijega jezika i iz današnjih narječja može dokazati i za veznik *ako*); ali danas upitnoga značenja nema, već ono isto neodređeno, što ga ima i *zar*, samo je pomiješano i nešto želje; *da ako* stoji sa sadašnjijem vremenom svršenoga glagola, koji u tom događaju znači budućnost (vidi u §. 583*a*). Tako Vuk u rječn. (1852) kod *da* veli za rečenicu: *da ako* udari kiša da znači želju: možda će udariti; a za rečenicu: *da ako* ne udari kiša da znači želju: možda ne će udariti. Drugi primjeri: *da ako* ga za to ne odbace. rječn. (1818) XIV., *da ako* se još ko nađe, kome će tako mila biti. dan. (1828) 222., od toliko ljudi *da ako* se jedan nađe, te ga za to ispsuje! drž.-izd. III. 105., *da ako* i meni kad svane! posl. 47., *da ako* se sada već priljubi k meni muž moj. *D.* 1mojs. 29.34., ako Isav udari na jednu četu i razbije je, *da ako* druga uteče. 32.8. Ovakovo *da ako* može stajati i s kojim prošlim vremenom, na pr. *da ako* je čuo Gospod, što reče Ravsak. *D.* is 37.4.

498. a) Uznosni (emfatični) su veznici *ljë* i *tä*. Na pr. *A.* Milan će doći. *B.* *lje* ne će, *A.* ja to dobro znam. *B.* *lje* ne znaš., nemoj brate, *ta* dobro nam je obojici. prip. 90., kakva je to careva zamjena *ta* na njemu ni haljina nema! pjes. II. 145. Iz ovijeh se primjera vidi da se veznicima *lje* i *ta* s osobitom govornom silom uznosi koja riječ u rečenici. Rečenica, u kojoj je *lje*, svagda je niječna.

b) Uzvični (eksklamativni) su veznici: *a*, *alà* (ovaj je veznik uzet iz grčkoga jezika), *da*, *e*, *li*, *nü*. — Primjeri: *a* za Boga, pobratime dragi! čija biza od planine dođe? pjes. III. 218., kolovođa sestra Stojanova, *a* kakva je! da od Boga nađe! 257., *ala* imaš brza konja gde ga dobi? prip. 27., *ala* ženo, lijepo ti je ova livada pokošena! 181 *ala* bi lijepo bilo! — *ala* da hoće doći! rječn. (1852) kod ала., *da* čudno ti ga prevari! *da* lijepa ti je, jadi je ubili! rječn. (1852) kod да. *da* kakva je Roksanda đevojka! pjes. II. 134., *da* moj vjetre, ne lomi me! I. 488., *da* naš brate, Zeko buljubaša, *da* si brzo Drini valovito, IV. 276., braminska kći *da* bude milosnica podloga ćifte! dan. (1827

141., pošto se pobratimiše, reče mu starac: *e* pobratime, sad da se darujemo! prip. 120., *e* lijo, sad si dolijala. posl. 78., *e* brate moj, šta ćemo sad? riječn. (1852) kod *e.*, žestok *li* je ludani Jovane! pjes. II. 28., divan *li* je, jad ga zadesio! 63., čudno *li* si svate prevario! 564[1]). *nu* viđite, moja braćo draga! pjes. II. 34., molim ti se kao starijemu, *nu* otidi na bijelu kulu! 235., *nu* jadan čovječe! — *nu* tako ti Boga! riječn. (1852) kod ну.

499. a) Potvrdan (aseverativan) je veznik *da* i s njime složeni *dabògme*, *dàkako*, *dàšto*[2]). Veznikom se *da* odgovara jesno na pitanja; na pr. *A.* jesi li mu rekao? *B. da.* Kad u odgovoru ili u opće u prihvatanju tuđijeh riječi stoji *da* iza glagola, kojim se odgovara, onda ono izriče ironiju, t. j. kaže se, da nešto jest, ali se misli i svatko razumije, da nije. Na pr. *A.* da ti legnem glavom na krilo, da me malo poišteš. *B.* hoću *da*; Bog zna, kakva ti je glavurina! prip. 177., *A.* je li živina nahranjena? *B.* jeste *da!* 180. Tako bi i u primjeru: *A.* Stojan se još nije vratio. *B.* nije *da* — ovo *nije da* upravo značilo: jest. — Na pitanje: jesi li mu rekao? može se mjesto samoga *da* odgovoriti i *dabogme* (t. j. da bogme), gdje se potvrđivanje pojačava riječju *bogme.* Na pomenuto pitanje može se odgovoriti i *dakako*, *dašto*, koje su upravo upitne riječi i znače: nego kako (drukčije)? nego što (drugo)?, a samo *da* je tu u svojoj suprotnoj službi (v. §. 493*b*). Pošto su se ovako riječi *dabogme, dakako, dašto* utvrdile u odgovorima, stale su se upotrebljavati te se još jednako upotrebljavaju i u rečenicama, koje nijesu odgovor ni na kakvo pitanje, na pr. vi to *dabogme* (*dakako*, *dašto)* znate, i u takvijem rečenicama pomenute riječi jače potvrđuju ono, što bi se i bez njih reklo.

b) Zaključan (konkluzivan) veznik je *däklê*; na pr. moja krava, *dakle* i moje tele. posl. 181., ja viđu, da si ti hitre pameti i da umiješ dobro i mudro zboriti; bi li *dakle* pošao sa mnom k tome kralju? prip. 207.

c) Izuzetni (ekskluzivni) su veznici *do*, *nègo*, *ȍsim, sämo*, *sämo štȍ, te*, *tȅk* (iz turskoga jezika) *tȅk štȍ*, *vȅć äko*, *vȅć äko da.* Primjeri za izuzetno *do* i *osim* navedeni su već u §. 490*a*, a za druge evo ih: doveo sam tri iljade vojske, a ne vodim *nego* pet stotina. pjes. II. 505., kud će guba *nego* na jare? posl. 163., ove zanate zna gotovo svaki Srbin, *samo što* nema svaki alata. dan. (1827) 102., друг не *само што* не похвали купуса, него још рекне, да то није његов купус. posl. 340. (u oba ova primjera moglo bi *samo* biti i bez *što*)., iz šale smo odavde lećeli, bez nevolje, *tek* od obijesti. pjes. II. 111., ako li te danaske nadstrelim, ne tražim ti ni dvora ni ljube, *teke što* ću tebe obesiti.

[1]) Iza ovakovoga *li* govori se kašto riječca *si*: blago *li si* meni! v. u bilješki §. 251*d*.

[2]) Ove treće riječi nema Vuk u riječn., a prvu i drugu ima kod да.

358., sobom se ne ću hvaliti *već ako* slabostima svojima. 2kor. 12.5., muža od žene, a ženu od muža ne može ništa razdvojiti *već ako* kuka i motika. posl. 184., kojijem se (t. j. jevanđeljem) i spasavate, ako držite, kako vam objavih; *već ako da* uzalud vjerovaste. 1kor. 15.2., не ће ласно умријети, *већ ако да* га убију. posl. 11., pravi hajduk ne će nikad ubiti čovjeka, koji mu ništa ne čini, *već ako da* ga nagovori kakav prijatelj ili jatak. rječn. (1852) kod хајдук. Riječca *te* vrlo rijetko ima izuzetno značenje; imamo ga u primjeru: kud će šteta *te* na rđava kmeta? posl. 163. Da je ovdje doista to značenje, dokazuju poslovice slična značenja: kud će guba *nego* na jare, — kud će rđa *do* u rod? 163.

500. a) Željni (optativni) su veznici: *da*, *ëda*, *kàda*, *nëka (kääd, nëk)*. — U §. 251*a* vidjeli smo, da riječca *da* stojeći s 1. licem množine sadašnjega vremena znači, što i isto lice množine zapovjednoga načina, na pr. *da* pletemo je isto što: *pletimo*. Ovakovo željno ili zapovjedno *da* nalazi se i s drugijem licima osim prvoga množine. Na pr. kakav sam, *da* sam, tvoj sam. posl. 124., o Jovane, *da* te, sinko, pitam. pjes. II. 32., otac me je moj zakleo govoreći: ondje me pogrebi. Pa sada *da* idem, da pogrebem oca svojega. *D.* 1mojs. 50.5., po Bogu *da* si mi brat, baci me u vodu. prip. 25., sad *da* mi kažeš, gde su moja braća. 62., još jedno *da* mu zapovediš. 85., *da* Bog naspori! *da* Bog ne ukrati. rječn. (1852) kod да., koji koga poplaši, onaj prvi *da* počne jesti. prip. 212., što rekoh, to *da* učinite. 16. Tako se može i s 3. licem množine reći na pr. odmah *da* dođu svi ovamo! Željno je ili zapovjedno *da* i u ovakovijem primjerima: *da* ostavimo i Grke i sve druge druge narode ovoga reda, nego *da* uzmemo za primjer Ruse. pisma 90., *da* rečemo, da skotina bezumna može raditi svoje poslove bez pravila i bez promišljanja, ali čovjek valja svašto da radi po pravilima, po umu i po promišljanju. 68., *da* rečemo, da je ovo samo narodna pripovijetka, ali je istina, da u krajini negotinsko nijesu Turci sudili, nego knez. rječn. (1852) kod кнез., *da* ne rečem da se nikakav Srbin našega vremena u nauci ne bi mogao s njime isporediti, ali se jamačno može reći, da je bio iz reda najučenijih Srba. prav.-sov. 88., *da* kažemo, da Červa govoreći o Dubrovniku nije mnogo pazio na godine i na mnoge važne događaje; *da* kažemo, da je Lukari nevjerno razlagao državnu istoriju Dubrovnika, ali se oni nijesu mogli prevariti za unutrašnji red tê opštine. *D.* istor. 335. S ovakovijem *da* može bez ikakove promjene u značenju stajati pogodbeni način; na pr. *da* bismo rekli, da je »Sopot« od »sopsti (keuchen), ali otkuda je »Bobija«? pisma. 80., *да би* човјек рекао, да је „новве“ погријешено мјесто „назувице“, али се назувице носе у опанцима, којијех турска господа не носе никако. pjes. III. 533.

Želja je u primjerima: čarne oči, *da* bi ne gledale! pjes. 3. 355., muči, ćerce, *da* bi zamuknula! 512., *da* bih ja umr-o smrću pravedničkom i kraj moj *da* bi bio kao njihov! *D.* 4mojs. 23.10. Pred ovakovijem *da* može stajati i riječca *o*, kojom se uzvikuje: o *da* biste carovali, da bismo i mi s vama carovali! 1kor. 4.8., o *da* biste malo potrpljeli moje bezumlje! 2kor. 11.1., o *da* bi odsječeni bili oni, koji nas kvare! gal. 5.12., o *da* biste sasvijem mučali! *D.* jov 13.5., o *da* bi glava moja bila voda, a oči moje izvori suzni! jerem. 9.1. — Zapovjedno *da* može stajati i sa složenim I. prošlim vremenom; na pr. *da* se nijesi makao odatle! riječn. (1852) kod да, t. j. ne makni se; tako se govori i: *da* ste odmah došli k meni! t. j. dođite i t. d. Ako li pred ovakovijem *da* stoji pomenuta riječca *o*, kojom se uzvikuje, onda se izriče žalost, što se nije koja stvar drukčije dogodila, a i to je neka želja; na pr. o *da* nijesam jesenas onamo išao! U ovakom događaju može biti i I. prеđašnje vrijeme: o *da* umrijeh! *da* me ni oko ne vidje! *D.* jov 10.18.

b) Primjeri za željni veznik *eda: eda* Bog da, te ne dođe, — *eda* Bog da, voda ga odnijela! riječn. (1852) kod еда. — Željni veznik *kada* stoji svagda s pogodbenijem načinom; na pr. *kad* biste me, braćo, poslušali, da skinemo perje i čelenku sa Maksima mila sina moga (t. j. poslušajte me, braćo) pjes. II. 546., *kad* bih ja bio postavljen, da sudim u zemlji! *D.* 2car. 15.4., o *kad* bi se napisale riječi moje! *kad* bi se stavile u knjigu! jov. 19.23., *kad* bi putovi moji bili upravljeni, da čuvam naredbe tvoje! psal. 119.5. — O željnom vezniku *neka* dosta je rečeno u §. 314*ab*.

501. a) Namjerni (finalni) veznici su: *ȁko*, *da*, *ȅda*, *kȁko*, *li*, *nȅka*. — Veznik je *ako* vrlo rijetko u namjernoj službi; takav je ovaj primjer: te molite Boga za tri dana, *ako* bi vi mobu prifatio (t. j. ne bi li vam prihvatio, da bi vam prihvatio). pjes. III. 70. — Najobičniji je namjerni veznik *da*, koji u tom poslu dolazi sa sadašnjijem vremenom i s pogodbenijem načinom bez razlike u značenju. Primjeri: nije mene care opravio, *da* ja pijem po Leđanu vino. pjes. II. 133., veće posla Kraljevića Marka, *da* on slavi svoje krsno ime. 366., ovo činim za jevanđelje, *da* bih imao dijel u njemu. 1kor. 9.23., *da* bismo bolje poznali, kako je Srbija onda stajala, razgledaćemo Dušanov zakonik. *D.* istor. 55. O rečenicama, kao što su: počeše *da doluze*, ne mogu *da nađem* i sličnima mjesto: počeše *dolaziti*, ne mogu *naći*, vidi u §. 621*a*. — Primjeri za namjerni veznik *eda:* hajde, da udarimo na nj, *eda* bismo ga kako satrli. prip. 42., idi sutra s njime, *eda* bi nas oprostio te napasti. 60., privuče se polagano pod prozor, *eda* bi što čuo. 217.

b) Primjeri za namjerno *kako*: puste odozdo strijelu iz luka, da se dobro za čardak prihvati, *kako* bi se uz nju peti mogli. prip. 9.,

naumi da vjenča aždaju, *kako* će više zlo činiti. 119., ovaj su red (t. j. đakonski) postavili apostoli, da služi vjernima oko trpeze, *kako* bi se starješine mogle starati samo za propovijedanje. *D.* pisma. 236. — Namjerno se *li* nalazi samo u niječnijem rečenicama i stoji samo s pogodbenijem načinom i s budućijem vremenom. Primjeri: stane svojim prijateljima naručivati, ne bi *li* mu kako dobavili koji top. dan. (1828) 176., pitaj ti njega, gde je dobio onoga konja, pa ćeš mi kazati, da i ja tražim onakoga, ne bismo *li* mu kako utekli. prip. 27., pođe u lov, ne bi *li* i braću našao. 55., muž joj reče, neka ide popu. ne će *li* pobratim onda otići. 216., obzire se ka Kruševcu b'jelu, ne će *li* se šure prisjetiti, ne će *li* se njima ražaliti. pjes. II. 271., a čovjek se divljaše i ćutaše, ne će *li* poznati, je li Gospod dao sreću putu njegovu. *D.* 1mojs. 24.21. — Primjeri za namjerno *neka*: potkuj i mene, mladi junače, *neka* bih konjem u goru utekla. pjes. I. 88., molićemo Boga istinoga, *nek* nam dade ključe od nebesa. II. 2., napušćajte sive sokolove, *nek* fataju tice jarebice. 44., daj me, majko, na daleko, *neka* ti se rodom hvalim. posl. 50.

502. a) Veznici načina (modalni) jesu: *gdjȅ, kȁko* ili *kȁo* (v. §. 44*c*), *kȁo i*, *kȁo što*, *kȁmo*, *kùdā*, *nȅgo*, *nȅgo i, nȅgo li*, *nȅgo što*, *nȅkmo li*, *nō*, *štȍ*, *vȅć*. — Primjeri za *gdje*, kad znači »kako«: al' eto ti Ljutice Bogdana, *đe* on goni Relju i Miloša. pjes. II. 221., da mi reku budimske đevojke: strašivice Jakšića Todora! *đe* on ne smje udrit na Ivana! 598., toliki su atovi protrčali i nijesu zaprašili, a *đe* će jedan magarac zaprašiti! posl. 318. — Za *kako* ili *kao* ne treba primjera; toj se riječi može dodati još veznik *i*, a značenje ostaje isto: konj mu nije kakvino su konji, veće šaren *kako i* goveče. pjes. II. 249., sve barjaci *kao i* oblaci, a čadori *kao i* snjegovi. 313., biće svašta *kao i* na Božić. posl. 14., stane živeti kod kuće *kao i* pređe. prip. 90. Riječ *kao* može iza sebe dobiti riječ *što* te biva *kao što*, koje se može i rastaviti (v. §. 438*e*); ovo se *kao što* upotrebljava samo gdje se rečenica s rečenicom poredi, na pr. svrši na putu sve, *kao što* mu je rečeno. prip. 88.: ne bi dobro bilo na pr. konj šaren *kao što* goveče. Kašto iza *kao što* dolazi još riječca *i*: ali Markov soko jogunica, *kao što* je *i* njegov gospodar. pjes. II. 427., postane kobila *kao što* je *i* bila. prip. 29.[1])

b) Prilog *kamo* znači isto što »kako« u svezi *kamo li*; na pr. sila otme zemlju i gradove, *kamo l'* mene konja otet ne će! pjes. II. 142., ne more je mlade ni viditi, *kamo l'* će je junak obljubiti! 617. Da se govori i: *a kamo li*, to smo već vidjeli u §. 494*b*. — Prilog *kuda* vrlo rijetko ima značenje »kako«; na pr. od krmače *kud* će plemenitije šta biti, koja po osmoro oprasi? posl. 234. — Riječ *nego* se govori

[1]) Riječca *i* može stajati i iza zamjenice *kakar*, koja također znači poređenje; na pr. iznikoše ruke, *kakve* su *i* bile. prip. 145.

samo iza komparativa i iza riječi, koje imaju komparativno značenje; na pr. današnji je ilirski ili zagrebački pravopis bolji *nego* svi dojakošnji pravopisi južnijeh Slavena rimskoga zakona. pisma 23., jača su dvojica *nego* sam Radojica. posl. 111., ugrabi me prije *nego* pop prispje. prip. 123., nađu đevojku više mrtvu *nego* živu. 166. Mjesto *nego* može se uzeti *nego i*, *nego li;* na pr. volim brata *nego i* gradove. pjes. II. 570., bolja je i prazna torba *nego li* vrag u torbi. posl. 21. Govori se i *nego što*, ali samo kad se rečenica s rečenicom poredi; na pr. vetar duva niz vodu Moriša, većma nosi Jovanovu lađu, *neg' što* voze trideset vesala. pjes. II. 641., **кад се за кога говори да** je **млађи**, *него што* je. posl. 114., taj će sad još više znati, *nego što* je znao. prip. 88.

c) Da *nekmo li* stoji mjesto: *ne kamo li*, to je rečeno već u §. 56*a*. Kad se veli: dosadio studenu kamenu, a *nekmo li* caru Sulejmanu (v. §. 494*b*), to je kao da se reče: a *kamo li ne* caru Sulejmanu, t. j. a *kako* li ne. — Veznik *no* (kao i *nego*) se govori samo iza komparativa i iza riječi, koje imaju komparativno značenje; na pr. bolje se pošteno skriti *no* sramotno prikazati. posl. 26., ja ću umrijeti priđe *no* kokoti zapoju. prip. 143., učini kletvu, da se ne će oženiti drugom *no* carevom đevojkom. 151. — Riječca *što* u značenju »kako« govori se samo u ovakovijem događajima: sedla konja, *što* ga ljepše može, opasuje, *što* ga tvrđe može. pjes. II. 566., izođene se, *što* najljepše mogaše. prip. 129., bježi natrag *što* bolje može. 155[1]) — Riječca *već* znači isto što »nego« iza komparativa i riječi, koje imaju komparativno značenje; na pr. radij bih je poljubiti *već* na Bosni vezir biti. Vuk, srpske nar. pjesme iz Herceg. 235., bolje joj je b'jelo lice *veće* hartija, crnje su joj crne oči *već* u gavrana, a hitrije b'jele ruke *već* u terzije. 245. Riječ *već* upotrebljava se ovako samo u nekijem krajevima te ne ide (u tom značenju) u književni jezik.

503. a) Veznici vremena (temporalni) jesu: *čîm*, *da*, *dȍk* ili *dȍklê*, *gdjȅ*, *ȉstom, kàda*, ili *kȁd*, *kȁko*, *nȅtom*, *pȍšto*, *štȍ, tàmân* (iz turskoga jezika), *tȅk* (iz turskoga jezika), *tȅk štȍ*. — Veznik *čim* se uzima, kad se hoće da naznači, da se iza onoga, što se veli u zavisnoj rečenici, događa odmah ono, što se veli u glavnoj; na pr. *čim* k njima dođoh, oni prestadoše govoriti. Prema *čim* u zavisnoj rečenici može u glavnoj stajati *tako*, *tim*; na pr. *čim* ti nasta na Srijem vojvoda, *tako* nama Turci dodijaše. pjes. III. 52., *čim* ga vide Musiću Stevane, *čim* ga vide, *tim* ga i poznade. II. 303. — Veznik *da* slabo kad znači vri-

[1]) Kad riječca *što* znači „kako“, tome lijepo odgovara, što *to* znači „tako“; na pr. *o* ti zmaje u riječi bješe, a iziđe danica zvijezda. pjes. II. 258., *to* je Marko u riječi bio, kliče vila s Urvine planine te doziva Kraljevića Marka. 440.

jeme te onda se uzima mjesto *od kuda* ili mjesto *dok*: ima dese godina, *da* ga nijesam vidio, — oni čekahu, *da* on oteče ili u jedan put *da* padne mrtav. d. ap. 28.6. U prvom primjeru mjesto *da* mogl. bi biti i *što*.

b) Veznik *dok* kašto znači isto, što *čim*; na pr. *dok* satrše ona koplja bojna, potegoše perne buzdohane. pjes. II. 282., — ali obično se *dok* ili *dokle* uzima, kad se hoće da naznači, da se ono, što se veli u glavnoj rečenici, događa od početka onoga, što se veli u zavisnoj; na pr. te se ráni i oda zla brani, *dok* se vratim iz Hercegovine. pjes. II. 176., *dok* se neva obuče, svadba se provuče. posl. 66., *dok* dijete ne zaplače, mati ga se ne sjeća. 63., *dokle* mene to veselje prođe, obojicu hoću objesiti. pjes. II. 135., obaljuje konje i junake, *dokle* dođe konjma carevijem. 140. Oba veznika se mogu uzimati i kad se hoće da naznači, da ono, što se veli u glavnoj rečenici, traje tako dugo kao ono, što se veli u zavisnoj: ime ti se svuda spominjalo, *dok* je sunca i dok je mjeseca. pjes. II. 198. Prema takovome *dok* u zavisnoj rečenici može u glavnoj biti *a to*, *tada*; primjeri: *dok* su oni još to govorili, *a to* se pomole kola i konji. prip. 2., *dok* mi, brate, skupa prebivasmo i majka nam dvori upravljaše, *tad* se naši dvori bijelješe. 634., *dokle* bješe vojevoda Mirko, bješe *tada* mlogo vojevoda. III. 53. O vezniku *dok* bit će još govora u glavi o nijekanju, vidi u §. 514. i 515. — Riječca *gdje* vrlo se rijetko govori u značenju »kada«; na pr. *đe* je sova izlegla sokola! posl. 74.[1]

c) Riječ *istom* znači isto što *čim*; na pr. *istom* kneže naredio vojsku, na Kosovo udariše Turci. pjes. II. 296., ali može značiti i isto, što *dok* ili *dokle*; na pr. *istom* care u besjedi bješe, Miloš ide, a kulaša vodi. II. 144. — Prema *istom* u zavisnoj rečenici može u glavnoj stajati *a*, *ali*, *dok*, *pa* (*pak*); na pr. *istom* Grujo sjede za trpezu, *a* povika s bedema Latinče. pjes. II. 476., *istom* oni tako besjeđahu, *al'* eto ti sluge Milutina. 293., *istom* oni u besjedi bjehu, *dok* se pramen zapođede tame. 220., *istom* Stjepan iz tazbine dođe, *pa* je bratu Đuri besjedio. III. 93., *istom* on to reče i ne reče, *pak* on šari dade oganj živi. 423. — Za veznik vremena *kada* (*kad*) ne treba primjera, jer je veoma običan. Prema *kada* (*kad*) u zavisnoj rečenici može u glavnoj stajati: *a*, *a ono*, *a to*, *ali*, *dok*, *kada* (*kad*) *li*, *no*, *onda*, *tada*, *te*, *tu*. Primjeri: no *kad* dođe Jovan u pećinu, *a* ti tvoje dijete upitaj. pjes. II. 29., *kada* nasta godina deseta, *a* ribari ribe povataše. 70., *kad* pogibe vojvoda Momčilo, *a* gradu se otvoriše vrata. 113., glas do neba, a *kad* dobro pogledіš, *a ono* mućak. posl. 42.. *kad* se vrat

[1]) Ovome lijepo odgovara, što *tu* može značiti „tada", kako je u ovom primjeru pa stadoše dijeliti blago: Šćepan uze groše i dukate, Mitru daje pare i dinare: *tu* ... Mitar riječ govorio. pjes. II. 61.

kući, *a to* se onaj kamen pretvorio u zlato. prip. 54., *kad* [u jutru ustanem, a *to* vuci došli te zaklali moga čelca. 203., *kad* je bilo oko ponoći, *ali* kurjaci zaurlaju. 16., *kad* su bili blizu b'jele crkve, *al'* iz crkve nešto progovara. pjes. II. 18., a *kad* treće jutro osvanulo i na popas sunce iskočilo, *dok* evo ti Stankovića Steva. IV. 444., *kad* bude u jutru pred zoru, *dok* poviču stražari: utekoše Turci! mil.-obr. 99., *kad* se čoek probudi i rastrijezni, *kad li* se ne nalazi na onome mjestu, đe je bio panuo, nego u nekakvome bostanu. prip. 125., a *kad* sjutra zora dolazila, *no* da reče tanana Grkinja. pjes. II. 19., *kad* jednom Julijan odmetnik rugajući se Hrišćanima zapovjedi, da se sve, što je za jelo, pokropi krvlju od idolskih žrtava, *onda* se sveti Teodor javi u snu patrijarhu i kaza mu . . . . *D.* pisma 104., *kad* se djeca rađaju, *onda* se kao bez prekida produžava stvaranje svijeta. 215., *kad* gospoda izišla iz crkve, *tad* besedi vojvoda Prijezda. pjes. II. 503., a *kad* viđe vojvoda Milošu, *te* dorata konja podigrava. 553., *kad* začuše kićeni svatovi, *te* svatovi jednu riječ kažu. 556., ja (t. j. a) *kad* čuo cetinjski vladika, *tu* vojvode obdario darom. IV. 465.

504. a) Riječ *kako* u značenju vremena znači isto, što *čim*; na pr. *kako* đevojka ručak postavi, Međedović se odmah rukom hvati da jede. prip. 4., *kako* ti kažem, odmah ću umreti. 17., *kako* dođu kući, Miloš odmah ostavi ovce. rječn. (1852) kod обил. Ispred *kako* može stajati prijedlog *od* (v. §. 489*a*), te *od kako* znači, da se ono, što izriče glavna rečenica, događa od početka onoga, što izriče zavisna; na pr. *od kako* je ovoga grada, još ovake galije nije bilo. prip. 86. Značenje, što ga ima *od kako*, može imati i sámo *kako:* evo ima četiri godine, *kako* s tobom, care, vojujemo. pjes. II. 173., evo ima devet godin' dana, *kako* čekam ja takove glase. 371. — Prema *kako* u zavisnoj rečenici može u glavnoj stajati *a, ta* (veoma rijetko) i *tako*: *kako* one odlete, *a* carev se sin probudi. prip. 23., *kako* opazi njega i maramu, *a* ona uzdahne. 35., *kako* kleta (t. j. Jerina) na vješala dođe, *ta* srdito na katane viknu. pjes. II. 501., *kako* baci ključe u Dunavo, *tako* beže vrata zaboravi. 445., *kako* srete Golotrba Iva, *tako* njemu Božju pomoć daje. III. 100., evo ti od svakuda svakojakijeh konja k njemu, i *kako* koji dolazi, *tako* na prva koljena pred njim pada. prip. 153. — Riječ *netom* znači isto što *čim*, ali u Vukovim i Daničićevim djelima nema joj potvrda, a ni u narodnijem umotvorinama izdanima od Vuka.

b) Riječ *pošto* (t. j. *po što*) uzima se, kad se hoće da naznači, da se ono, što se veli u glavnoj rečenici, događa poslije onoga, što se veli u zavisnoj; na pr. točeći vodu jednako je u nj gledala i *pošto* natoči, nikako nije mogla, da se odande otrgne. prip. 35., kaluđer *pošto* viđe, šta bi, ukloni se za jedno drvo. 122. — Prema

pošto u zavisnoj rečenici može glavna imati *a*, *no*, *onda*; na pr. *pošto* zaspim, *a* mojom nesrećom skoči varnica. prip. 204., *pošto* su se napojili vina, *no* da reče Krstitelj Jovane. pjes. II. 82., *pošto* je tako nekoliko noći jednako radio, *onda* mu braća počnu zlobiti. prip. 19., *pošto* daleko otidu, *onda* reče harambaša. 217. — Riječca se *što* sasma rijetko upotrebljava u značenju veznika vremena: *što* jedan lud baci kamen u bunar, deset pametnih ne mogu ga izvaditi. posl. 356., ne ću piti vina, *što* ne ćeš vode usuti. riječn. (1852) kod што. U prvom primjeru *što* znači *kad, pošto*, a u drugome *dok*.[1]) – Govori se i: ima deset godina, *što* ga nijesam vidio (gdje bi se mjesto *što* moglo reći *da*, v. u §. 503*a*).

c) Riječ *taman* znači isto što *čim*, te se može reći na pr. *taman* k njima dođoh, oni prestadoše govoriti. — Prema *taman* u zavisnoj rečenici može u glavnoj biti *a*, *dok*; na pr. *taman* se to stane prepravljati, *a* dođu glasovi. mil.-obr. 104., *taman* mrku kafu prijario, *dok* grom puče, a sinuše munje. pjes. IV. 500. — Primjeri za *tek* ili *teke* (v. §. 70*c*) i *tek što*, koje oboje znači isto, što *čim*: *teke* popi, poče tamo amo bježati. prip. 141., *teke* stane zvijukati okolo mrtve šćeri, ona sjede. 145., *tek što* uljeze u kuću, đečica skoče oko njega. 136. — Prema *tek* ili *tek što* u zavisnoj rečenici može u glavnoj biti: *a, ali, i*; na pr. *тек што* дијете прождере неколика залогаја, *а* оно се стане превијати. posl. 354., *tek što* ona to reče, *a* buzdovan zauji više kuće. prip. 41., *tek što* legne, *ali* dolete dva gavrana. 15., *tek* počne jesti, *al'* eto ti petla. 169., *tek* se Marko vina ponapio, *i* grdne mu rane zarastoše. pjes. II. 368.

505. a) Izrični (deklarativni) su veznici *kàkọ*, *gdjȅ*, *da*, *e*; od njih je *da* kud i kamo najobičniji, te za nj ne treba primjera, a za druge evo ih nekoliko: on joj kaže i pripovedi sve po redu, *kako* ima dva brata i *kako* hoće da se žene. prip. 76., приповиједа се, *како* је некакав цар питао, које је зло највеће. posl. 90., тужио се неко, *како* јести не може. 112, tvrda ću ti jamca ostaviti, tvrda jamca Boga istinoga, *kako* ću ti otkup donijeti pjes. II. 275., tu se odmah jadu osjetila, *đe* j' umr-o nejačak Jovane. 42., pohvali se među đevojkama, *đe* s' oteo konja od Bugara. 143., jesi l' čuo, *đe* pričaju ljudi, *đe* j' Miloša kobila rodila? 239., na um pade begu Radul-begu, *đe* će njega kralju prevariti. 446., bi li reko, *e* sam ženska glava? pjes. III. 351., kad vladika glase razumio, *e* se vezir s vojskom podigao. IV. 81., ne bih te trpljeo, da bih znao, *e* ću sokola izvesti od tebe. posl. 194., zbori mlada, *e* ih doma nema. riječn. (1852) kod *e*.

[1]) Kad riječca *što* može značiti *kada*, sasvijem je u redu, što riječca *to* može značiti *tada*; na pr. kako koji tamo odlazaše, već Stambolu on ne dolazaše, *to* se care ljuto zabrinuo. pjes. II. 402.

b) Dodajemo ovdje, da među izrične rečenice treba brojiti i one, koje služe za dopunu rečenicama bez subjekta (v. §. 400*a*); na pr. čini se, *da* je došao., bolje je, *da* ostaneš kod kuće., pravo je, *da* mu platite. Tako je i: može biti, *da* mu nije bilo još 40 godina. prav.-sov. 76., u Dubrovniku teško *da* je bila u običaju (mjesto: teško *je*, da . . . . v. §. 402). *D.* istor. 330.[1])

506. a) Uzročni (kauzalni) su veznici: *bo*, *budúći da*, *da*, *e*, *gdjȅ*, *jȇr* ili *jȅrbo*, *kàda*, *kȁko*, *štȍ*, *te*, *zȁšto*.[2]) — Riječca *bo* (koja nikad ne stoji na prvom mjestu u rečenici) ne nalazi se nigdje u Vukovim i Daničićevim djelima ni u narodnijem umotvorinama, što ih je Vuk na svijet izdao, ali se gdješto u narodu govori; ima je i Vuk u rječn. (1852) veleći, da se govori u Dubrovniku, na pr. on *bo* je znao.

b) Sveza *budući da* (o kojoj vidi u bilješki §. 628) veoma je običan uzročni veznik; imamo na pr. *budući da* bješe petak, Jevreji mol še Pilata, da im prebiju golijeni. jov. 19.31. — Prema *budući da* u zavisnoj rečenici može u glavnoj stajati: *tako, to, za to*; na pr. *budući da* se on tvrdo izgovarao, da o tom ne zna ništa, *tako* ga puste. mil.-obr. 187., *budući da* djeca imaju tijelo i krv, *tako* i on uze dijel u tome. jevr. 2.14., *будући да* је он јело готовно. *тако* једном скува купус без меса. posl. 340., *budući da* je selo bilo malo (kao što je i sad) i kuća naša upravo na vodi između dvije vodenice, *to* nije moguće, da je ova riječ i onda ondje bila, pa da je ja nijesam čuo. rječn. (1852) predgovor., *budući da* su kumovi, koji su negda birani, da poučavaju nove Hrišćane i da ih čuvaju od zla društva sa neznabošcima, sad ne samo dužni poučavati istinama svete vjere onoga, kojega iz vode prihvate, nego radi mladosti njegove i odricati se za nj i zavjetovati, — *to* pomisli, kako nam valja paziti, kad se primamo tako svetoga posla. *D.* pisma 183., *будући да* није добро виђела, *за то* није могла одмах да уврзе. posl. 178., *budući da* u Srbiji ni u desetom selu nema crkve, *za to* ljudi idu uz časne poste namastirima te se ispovijedaju i pričešćuju. rječn. (1852) kod намастир.

c) Veznik se *da* slabo uzima u uzročnoj službi; na pr. moli Boga, kraljice gospojo, *da* sam tebi tvrdu viru zado; ja bi tebe danas pogubio. pjes. I. 444. — Primjeri za uzročno *e*: pop popu nije kriv, *e* mu je poredan bir. posl. 255., car hoćaše izgubiti ljubu, *e* mu ljuba mnogo zakrivila. pjes. II. 26., no je njemu sreća dobra bila, *e* ga ne

[1]) Ne može se dobrim narodnim govorom potvrditi riječca *da* iza riječi *dakako*, *jamačno, jedva, svakako, po svoj prilici*, kako gdjekoji pisci pišu; na pr. ti dakako *da* moraš ostati, jamačno *da* je knez otišao, jedva *da* sam živ ostao, svakako *da* su i oni to znali, po svoj prilici *da* će kiša padati i t. d. Svuda tu treba riječcu *da* izostaviti.

[2]) Mnogi pisci upotrebljavaju i *pošto* kao uzročni veznik, na pr. nijesu mogli znati, *pošto* im nitko nije to rekao. Vuk i Daničić ne uzimaju *pošto* nikad u tom značenju, niti tome ima potvrde u narodnijem umotvorinama izdanima od Vuka.

da Ćuprilijć vezire. 609. — Primjeri za uzročno *gdje*: mili Bože, na svem tebi fala, *gdi* dođoše dva putnika stara. pjes. II. 10., hej Solune, ognjem sagoreo, *đe* u tebe ne ima junaka, da iziđe Arapu na mejdan. 463., stane se čuditi, *gde* čoban dolazi kući svako veče. prip. 60., ne htednu mu je odmah dati, *gde* je star i siromah. 109. — Za uzročno *jer*, koje je najobičniji uzročni veznik, ne treba primjera: pored njega govori se gdješto u narodu i *jerbo*, ali potvrda za to nema iz Vukovih i Daničićevih djela ni iz narodnijeh umotvorina, što il. je Vuk na svijet izdao. — Primjeri za uzročno *kada*: blago tebi *kad* imaš dva veselja! prip. 80., hvala Bogu, *kad* živi pobegosmo! 218., *kad* me pitaš, pravo da ti kažem. pjes. II. 181. — Prema *kada* u zavisnoj rečenici može u glavnoj stajati *to*; na pr. e *kad* je tako, *to* ćemo mi učiniti, da on ostane. prip. 69.

d) Riječ *kako* dosta često ima službu uzročnoga veznika: na pr. *kako* ovaca ne držim, pasa ne čuvam. posl. 126., *kako* se najviše oko vatre nalazila, prozovu je maćeha i njezina kći pepeljugom. prip. 160. — Prema uzročnome *kako* u zavisnoj rečenici može u glavnoj stajati riječca *to*; na pr. no *kako* turski car po tom pogazi akermanske ugovore i opet se zavadi s Rusima, *to* i ovi poslanici ostanu u zalozi. mil.-obr. 172., a *kako* se ovdje srednji rod ne uzima u račun, *to* u »sebru« valja razumjeti osobito čovjeka nižega reda. *D.* istor. 63., *kako* je uređeno, da se mrtvo tijelo treći dan pogrebe, jer se smrt već počinje jako pokazivati na njemu, *to* spomeni i molitve u deveti dan odgovaraju raščinjanju njegovu u grobu. pisma 361. — Primjeri za riječcu *što* u uzročnom značenju: Бог није крив, што људи зло чине. posl. 20., onda mu braća počnu zlobiti, *što* oni nisu mogli jabuke sačuvati, a on je sačuva. prip. 19., ja ću tebe učiniti čestita, *što* si me izbavio. 183. — Veznik *te* rijetko ima uzročno značenje; na pr. hvala ti, Bože, *te* možemo gosta ugostiti. prip. 103., moli Boga, čoeče, *te* si ti mene viđeo priđe nego ja tebe. 192. — Primjeri za uzročno *zašto*: o ovome sam osobito uvjeren, da će biti milo svakome pravom Srbljinu, *zašto* su me već od nekolike godine molili đekoji od učeni i znameniti Srbalja, da počnem opisivati narodne običaje i pripovijetke. rječn. (1818) VIII., da vide Srijemci i Bačvani i Banaćani, kako njiova braća po onim zemljama govore, *zašto* se do sad o tom ništa nije pisalo. XVII., ja kažem, da se treba truditi i čistiti jezik od tuđi riječi, ne samo od turskije, nego i od svaki drugi, čije mu drago bile, *zašto* latinske ili njemačke riječi nijesu nama ni malo ljepše od turskije. XX., da mi j' ovde jagnješce, ja bi vam ga sad dao, *zašto* prete čobani, da mi jagnje ukradu. pjes. I. 131., već je meni velika nevolja, *zašt'* ja ranim u mojemu dvoru devet nemo, drugo devet slepo. II. 8. — Prema uzročnome

zašto može se u glavnoj rečenici uzeti *za to*; na pr. đekoje riječi *za to* ne možemo pisati po slavenskoj ortografiji, *zašto* će u nas drugo značiti ili će se drukčije čatiti, nego što se govori. rječn. (1818) X.

e) Napokon se mogu dodati ovdje riječce *el*, *eli*, *jel* koje imaju također uzročno značenje, nalaze se samo u pjesmama, a postanje im je tamno. Primjeri: jaši đoga, bježi iz Kosova, *el* ćeš bane poginuti ludo. pjes. II. 277., nemoj vikat dijete Maksima, *eli* smo mu žao učinili. 557., tade konjic usred polja stade, *jel* poznade druga Dmitrovoga. III. 341.

507. Pošljedični (konsekutivni) su veznici: *da*, *kàko*, *te*. Drugi je slabo običan; imamo ga na pr. sakuje (t. j. car) gvozden kovčeg veliki, *kako* može on u njemu sjediti. prip. 199., a o trećemu v. §. 492*d*. Pošljedično *da* veoma je obično; na pr. i tu majka tvrda srca bila, *da* od srca suze ne pustila. pjes II. 305., ima dvanaest konja, *da* neznaš, koji je od koga lepši. prip. 27. Obično prema ovakovome *da* stoji u glavnoj rečenici riječ *tako*; na pr. ovo se čudo razglasi po svijetu *tako*, *da* je na hiljade prosilaca pristupljivalo. prip. 127., bio je jedan čoek mnogo siromah i punan đece *tako*, *da* ih nikako hraniti nije mogao. 154. — O *da* u svezi *budući da* vidi u bilješki §. 628.

508. a) Pogodbeni (hipotetički) su veznici: *ȁko*, *bȕdi*, *da*, *kàda*, *li*. — Pogodbeni je veznik *ako* veoma običan; njime se izriče pogodba, za koju se ne kaže ili se ne zna, dali se izvršuje ili ne izvršuje; na pr. sve ovo daću tebi, *ako* padneš i pokloniš mi se. mat. 4.9., *ako* opraštate ljudima grijehe njihove, oprostiće i vama otac vaš nebeski. mat. 6.14., *ako* ljubite one, koji vas ljube, kakva vam je hvala? luk. 6.32., *ako* zlo rekoh, dokaži, da je zlo. jov. 18.23., *ako* misliš Božji biti, čini dobro za života. pjes. I. 137. Kad se što postavlja u pogodbi kao moguće, ali ne baš vjerojatno, onda se s *ako* uzima pogodbeni način; nu pr. *ako* bi se dogodilo, da sjutradan dođe kaka žena, da ište soli .... onda se za cijelo misli, da je ono ona sinoć bila. rječn. (1852) kod вјештица., *ako* bih te ·u pjesmu pjevala, pjesma ide od usta do usta, pa će doći u pogana usta. pjes. I. 404., *ako* bi se zametnula kavga, teško onom, tko j' najbliže Marka. II. 432., inače bi (ti) satjerao sebi nož u grlo, ako *bi bio* lakom. *D*. priče sol. 23.2. — Prema pogodbenome *ako* u zavisnoj rečenici može u glavnoj stajati *a*, *onda*, *ono*, *tada*, *tako*, *to*. Primjeri: *ako* tebe ponestane blaga, *a* ti dođi poočimu tvome. pjes. II. 261., *ako* ne možemo, kako hoćemo, *a* mi ćemo kako možemo. posl. 6., *ako* li se bojiš meni kazati, *a* ti idi duhovniku pa kaži njemu. prip. 190., *ako* te onaj pre, koji ti i sudi, *onda* samo od Boga valja suda iskati. posl. 8., *ako* tu bukvu možeš iščupati iz zemlje, *onda* ću te pustiti. prip. 1., baciću ovaj novčić u vodu, pa *ako* ne potone, *onda* sam ga zaslužio. 50.,

ako na čoeka ne će sramota, *ono* će on na nju. posl. 5, *ako* nema pameti, *ono* ima noge. 6., *ako* sam gadljiva, *ono* sam radljiva. 7., *ako* što novo učini Gospod, i zemlja otvori usta svoja i proždre ih sa svijem, što je njihovo, i siđu živi u grob, *tada* znajte, da su ovi ljudi uvrijedili Gospoda. *D.* 4mojs. 16.30., *ako* te zapita ovaj narod, *tada* im reci. jerem. 23.33., nosi, brate, do tri sitne knjige, nosi, brate, Ivi bracu mome, *ako* može dobra pregoreti, *tako* ć' brata očima vidit... pjes. II. 569., *ako* nema vaskrsenija mrtvijeh, *to* ni Hristos ne usta. 1kor. 15.13., *ako* pravda kroz zakon dolazi, *to* Hristos uzalud umrije. gal. 2.21., *ako* ti dođeš, *to* će i on doći, — *ako* tako bude, *to* smo mi propali. rječn. (1852) kod то.

b) Primjeri za *budi* (*bud'*): *bud'* mi zakla konja na livadi, za št' mi zakla čedo u kolevci? pjes. II. 17., *bud'* me bratiš, što mi ženu daješ? 361., *bud'* si, bego, čohu ukopao, ti nijesi srebro ukupao. III. 375., *bud'* ja, more, tvoje dobro kudim, a za što ga ti kudiš? posl. 254.

509. a) Veznik se *da* ponajviše uzima u pogodbama, koje znače, da je protivno istina, nego li je ono, što se veli. Kad se na pr. kaže: *da* ja imam šćercu na udaju, ja bi njemu moju šćercu dala. pjes. I. 228., tu iz onoga »da ja imam« izlazi: »ja je nemam«; tako isto kad se kaže: *da* ga zemlja ne vuče k sebi, polećeo bi. posl. 48. izlazi: »ali ga vuče« i t. d. Više primjera vidi u §. 605*ab*. Rečenica s pogodbenijem *da* može značiti mogući slučaj: *da* ko iziđe na pazar pa *da* stane kupovati za kuću svoju različne stvari ne znajući, šta u kući ima, šta li nema, tome bi se svi ljudi smijali. pisma 14., *da* koje od vas upadne vreteno u nju (t. j. u jamu), one bi se mati odmah pretvorila u kravu. prip. 157., *da* se ja udam pa *da* rodim sina pa *da* se on ovuda stane igrati, a *da* padne onaj krušac s tavana i *da* ubije moga sina, što bi onda majka kukavica! posl. IX. Rijetko pogodbeno *da* znači isto što *ako*; na pr. *da* te ostavimo tako, uteći ćeš. posl. 56., ne će moći dijete ostaviti oca svojega; *da* ostavi oca svojega, odmah će otac umrijeti. *D.* 1mojs. 44.22., *da* otidem i prokažem Ahavu, a on *da* te ne nađe, ubiće me. 3car. 18.12., *da* me i ubije, opet ću se uzdati u nj. jov 13.15. Kašto pogodbeno *da* stoji s pogodbenijem načinom, s kojim običnije stoji pogodbeno *kada*; na pr. *da* bi se oni opomenuli onoga, iz kojega iziđoše, imali bi vrijeme, da se vrate. jevr. 11.15. Značenje je vezniku *da* u tom primjeru isto, koje je u primjeru: da ja imam šćercu na udaju i t. d. — Prema pogodbenome *da* u zavisnoj rečenici može u glavnoj stajati: *onda*, *tada*, *tako*, *te*. Primjeri: *да* су пјесме ове прештампане вјерно, *онда* ја не бих ни спомињао неправде. pjes. II. 384., *da* nam nije Gospod ostavio sjemena, *onda* bismo bili kao Sodom i Gomor. rimlj. 9.29., *da* su stajali u mom vijeću, *tada* bi kazivali moje riječi narodu

jerem. 23.22., *da* ste vjerovali Mojsiju, *tako* biste vjerovali i meni. jov. 5.46., da sam tela (t. j. htjela) na konja primati, *te* vas ne bih predala u Turke. pjes. III. 38.

b) Pogodbeno *kada* stojeći s pogodbenijem načinom ponajviše znači isto što *da* u primjeru: *da* ja imam šćercu na udaju i t. d. Primjeri: *kad* biste znali mene, znali biste i oca mojega. jov. 8.19, *kad* biste vi bili djeca Avraamova, činili biste djela Avraamova. 8.39., *kad* bi trgovac svagda dobivao, ne bi se zvao trgovac, nego dobivalac. posl. 115., **било би ми врло мило,** ***кад*** **би ми још ко послао.** prip. XI. Rjeđe *kada* s pogodbenijem načinom znači ono, što *da* u primjeru: *da* ko iziđe na pazar i t. d. Na pr. pa *kad* ona ne bi poslušala, ja bih njene ruke osjekao. pjes. II. 235. — Rijetko stoji pogodbeno *kada* s drugim kojim vremenom osim pogodbenoga načina i onda znači isto, što *ako* u primjeru: sve ovo daću tebi, *ako* padneš. Na pr. *kad* je moj otac bio car, gde mu je oružje, što je pasao, gde li mu je konj, što ga je jahao? prip. 34. — Prema pogodbenome *kada* u zavisnoj rečenici može u glavnoj stajati *a, da, onda*; na pr. ***кад*** **се овако чини с народнијем пјесмама,** ***а*** **шта би од њих било,** ***да*** **су их оваки књижевници скупљали?** pjes. II. 387., *kad* ujaku ne ću, *da* kome ću? 138., *kad* bih ja još ljudima ugađao, *onda* ne bih bio sluga Hristov. gal. 1.10.

c) Pogodbeno *li* znači isto, što *ako* u primjeru: sve ovo daću tebi, *ako* padneš i pokloniš mi se. Primjeri: misliš *li* me mrtva požaliti, požali me, dok sam u životu. pjes. II. 268., dobijem *li* Maru za ljubovcu, lepim ću je darom darivati. III. 498., dosine *li* se on čega, to već nije više moje. rječn. (1852) kod **доснкнути се.**

510. a) Dopusni (koncesivni) su veznici: *ȁko*, *ȁko i*, *ȉ ako, da*, *dȁ i*, *ȉ da*, *mȁ* ili *màkar*, *màkar da*, *prèmda*, *štȍ*. — Veznikom *ako* dopušta se štogod kao moguće, za što se ne zna ili se ne kaže, dali jest ili nije; na pr. hoću isti (t. j. ići), *ako* doći ne ću. pjes. II. 464., niti će ući u carstvo nebesko, koji — *ako* će kako biti dobar po djelima — ne bude zapečaćen vodom (t. j. kršten). *D.* pisma 180., da bi se zavjetovao služiti hrišćanskim tajnama ne mareći sam za sebe, *ako* će i muka dopasti. 242. Ono, što se dopušta kao moguće, ne mora biti čitava rečenica, već samo koja riječ, i u tom se slučaju govori *ako će* mjesto samoga *ako*: vjerni treba da se ugledaju na njih, *ako će* samo za malo dana. *D.* pisma 324. — Prema odnosnome *ako* može u glavnoj rečenici stajati *opet*: mati *ako* je najgora, *opet* je rada, da joj kći bude dobra. posl. 175.

b) Dopusno se *ako i* uzima, kad se hoće reći, da ono doista jest, što se dopušta, na pr. ža mi ga je (t. j. djeteta), *ako* je *i* crno. pjes. II. 625., *ako i* živimo u pojatu, ne grizemo slamu. posl. 2. Ono,

što se dopušta, može biti samo koja riječ, a ne čitava rečenica; na pr. volješe starijega, *ako i* nezakonitoga sina Milutinova. *D.* istor. 37. U takom slučaju mjesto *ako i* može stajati *ako će i*: da bi i oni mogli, *ako će i* za malo, imati dio u zajedničkoj molitvi. *D.* pisma 42. — Kad *ako i* stoji s pogodbenijem načinom, onda se samo dopušta mogućnost: *ako* bih ti *i* usuo vina, za te nisu čaše pozlaćene. pjes. II. 143. — Prema *ako i* u zavisnoj rečenici može u glavnoj stajati *ali*, *opet*; na pr. *ako* je *i* go, *ali* je soko, — *ako* je *i* najgore dijete, opet je roditeljima milo. posl. 3., *ako* se *i* zatvori (t. j. ti) u mali grob, *opet* te je poznala svaka tvar. *D.* pisma 146., *ako* si *i* u grob sišao, *ali* si razbio silu pakla. 166., *ako i* osjeća svoju nedostojnost kao stvorenje blagoga tvorca, *opet* ne očajava za svoje spasenje. 210. — Mjesto *ako i* govori se također *i ako*; na pr. *i ako* sam bio u tamnici, dosta si me vinom napojio. pjes. II. 277. U glavnoj rečenici može prema *i ako* stajati *ali*; na pr. *i ako* je moja danas ljuba, ljuba moja, *al'* je šćera tvoja. pjes. II. 268., *i ako* je moj mali gradac, *ali* sam ja u njemu dizdarac. posl. 94.

c) Veznik *da* ima rijetko dopusno značenje, i to ono, što ga ima *ako*; na pr. ne će tebe pogubiti uja, *da* bi nikad ne vidio carstva. pjes. I. 628., *da* ću tamo junak poginuti, ne ću moju snahu ostaviti. II. 542., ko prosi, *da* krunu nosi, valja mu dati. posl. 152. Govori se također *da i*, *i da*; na pr. ta daj mi, Bože, od srca poroda, *da* bi *i* ljuta zmija bila! prip. 68., idem, *da* bih se *i* ne vratio. 117., ne bih ja tu zmiju dofatila, *i da* će ti oči izvaditi. pjes. I. 200., može li žena zaboraviti porod svoj? a *da* bi ga *i* zaboravila, ja ne ću zaboraviti. *D.* is. 49.15. Može se dodati još ovaj primjer, u kojem mjesto *da i* stoji *da ni*, jer je rečenica zanijekana: baš ću poći, *da* ne ću *ni* doći. pjes. II. 393.

d) Riječ *makar* uzeta je iz novogrčkoga jezika; ona se može pokratiti te glasi također *ma* (drugo je suprotno *ma*, v. §. 495*d*.); slaže se obično s prvim glagolskim pridjevom (koji ima željno značenje) i onda znači onakovo dopuštanje kao *ako*, *da*. Primjeri: molila se Bogu, da joj dâ, da zatrudni, *makar* zmiju rodila. prip. 64. čekaću, *makar* bilo tri dana. 216., бoљe ce удовици удати, *макар* с мужем просила, него да je синови хране. posl. 25., каже, да ће учинити, *макар* главу изгубио. 181., *ma* šta bilo (na pr. otići ću rječn. (1852) kod ма. Govori se i *makar da*: on bi za svoju gramatiku, *makar* kakva *da* bi ona bila, dobio toliko novaca. drž.-izd. III. 67. Može se reći i: *makar* sam tražio, nijesam našao, — i tu je dopuštanje kao pri *ako i*, *i ako*.

e) Vrlo je običan dopusni veznik *premda* (t. j. *prem da*), kojim se izriče dopuštanje kao pri *ako i*, *i ako*; na pr. *premda* sam tražio, nijesam našao i t. d. Ovaj se veznik može upotrebiti, i kad se dopušta

samo koja riječ; na pr. nema sumnje, da su sinovi dobijali dijelove od države očine, *premda* u manjem smislu. *D.* istor. 6., na svoju korist obrativši to *premda* daleko srodstvo s Nemanjom. 95., odbranіše starijega sina *premda* nezakonitoga. 130. Prema riječi *premda* u zavisnoj rečenici može u glavnoj stajati *opet*; na pr. *premda* je bio opak, *opet* promisli, hoće li dati svoju dušu. prip. 120. — Dopusno *to*, kojemu odgovara u glavnoj rečenici *to*, nalazi se samo u ovakijem primjerima: *što* bi valjalo, da su i popova prasad mudra, *to* su mu i đeca luda. posl. 246., *što* bi valjalo, da volovi riču, *to* kola škripe. 353., *što* bi trebalo, da se stidi, *to* se on još smije. rječn. 1852) kod што.

Nijekanje (negacija).

511. a) Kad se glagol, koji se ima zanijekati, razumije iz prešašnjega, on se ne mora ponoviti, već je dosta, da samo *ne* ostane. Na pr. svaki čovjek ne može lasno znati, koje riječi ovako narastaju, koje li *ne*. rječn. (1852) predgov., haljina, koja se u Hercegovini nosi kao u Srbiji gunj, samo što se po bjelači opasuju, a po gunju ne. kod бјелача., trava, koja povrh Velebita miriše, a po Lici *ne*. kod вријесак., da je pokretno imanje pripadalo kćerima, bile udate ili *ne*. D. istor. 69., radilo se po njima ili *ne*. 127., ne gleda, je li se našao suparnik ili *ne*. 297., hodi, da te opipam, jesi li sin moj Isav ili *ne*. 1mojs. 27.21. Tako je i ovo: . . . . bi li se osvetio? a sveštenici odgovoriše i rekoše: *ne*. ag. 2.12., ... zar ne znaš, što je to? i rekoh: ne, gospodaru moj. zah. 4.5.

b) Mi smo već u §. 203*b* vidjeli, da ima slučajeva, gdje niječna zamjenica *ništa* ima upravo jesno značenje, pa onda ni glagol uza nju nije zanijekan. Tako je i ovo: srebro bješe *ništa* za vremena Solomunova. 2dnevn. 9.20., tako i vi postaste *ništa*. jov 6.21., svi su niština, *ništa* su djela njihova. is. 41.29. Tako isto i riječ *nikakav* može imati jesno značenje te upravo znači: rđav, loš; na pr. ali je u njoj (t. j. u Raićevoj istoriji) jezik *nikakav*, t. j. niti je slavenski ni ruski, a još manje srpski . . . . a kako je *nikakav* jezik, tako je nikaka i ortografija. dan. (1826) 102., jer pisati nikakijem narječijem, to je još gore nego pisati *nikakom* ortografijom. pisma 8., кад се уђе за кога да каже да је *никакав* мајстор. posl. 174., ovaj se *nikaki* hljeb već ogadio duši našoj. *D.* 4mojs. 21.5., kad se danas otkrivao pred sluškinjama, kao što se otkrivaju *nikaki* ljudi. 2car. 6.20.

c) Prijedlogom *bez* u neku ruku izriče se također nijekanje, na pr. čovjek *bez* pameti je onaj, koji *nema* pameti i t. d. Uz taj prijedlog

obično dolazi složena zamjenica *ikakav*; na pr. on obeća izlije… nas bez *ikaka* troška. dan. (1827) 136., и то остаде без *икаква* … мена даље. posl. 131., bio je običaj, da đake u subotu poslije po… učitelj bije bez *ikake* krivice. riječn. (1852) kod бубота. Ali se nala… i zanijekana zamjenica; na pr. ко другима поклања, тај сам без *ниш*… остане. posl. 159., bježi doma bez *ništa* prip. 212. Može stajati i… *svaki*; na pr. valjada bi on mogao pisati srpski bez *svega* slave… skoga. riječn. (1818) XIII., bez *svake* sumnje ovo svojstvo nije mlađ… dan. (1826) 42. Govori se i dobro je: bez *sve* šale i t. d. — Rijetk… je *kakav* mjesto *ikakav*; na pr. prevešću ti snahu preko mora i bez… kavge i bez muke *kakve*. pjes. II. 646.

d) Izvan sveze s prijedlogom *bez* veoma se rijetko uzimaj… riječi *nikakav, nitko, ni jedan* mjesto *ikakav*, *itko*, *ijedan*; na pr. pra… vopis nije najmanja stvar u pisanju *nikakvoga* jezika. drž.-izd. II… 305., ne ću *niko* kod nas da bude nego nas dvoje. prip. 128., Gosp… ne pusti da padne na zemlju *ni jedna* riječ njegova. *D.* 1car. 3… — Mjesto *ni jedan* imamo *svaki* u ovom primjeru: a *svaki* duh, k… ne priznaje, da je Isus Hristos u tijelu došao, nije od Boga. 1Jo… 4.3. Ovaj je primjer pogrješan, jer drugo znači, nego li se hoće reći… *svaki* duh nije od Boga upravo znači: neki jest, a neki nije; na onom… pak mjestu hoće se reći: nije od Boga *ni jedan* duh, koji .... Vuk… je u tu pogrješku zaveo za cijelo crkvenoslavenski tekst, u kojem… je onako, kako je on napisao.

512. a) Riječca *ne* u svezi *malo ne* svagda treba da niječe glag… na pr. malo *ne* padoh, malo me *ne* ubi, malo u oko *ne* udari, mal… *nije* umr-o (o obliku *nije* v. §. 308*d*) riječn. (1852) kod мало; tako s… slaže i *u malo ne*; na pr. u malo me *ne* ubiše na zemlji. *D.* ps… 119.87. Za to nije dobro na pr. malo *ne* svi građani mišljahu (mjes… gotovo svi građani mišljahu). Veoma rijetko izostavlja se ovak… *ne*; na pr. i tako se *u malo* bez boja rastanu.. prav.-sov. 34. Što je… ovdje ispred »rastanu« izostavljeno *ne*, tome je uzrok niječni prijedl… *bez* u istoj rečenici. Ista bi se rečenica mogla i ovako reći: i tak… se u malo s bojem *ne* rastanu.

b) U posl. 214 čitamo: *nije* zaludu Bog *ne* dao kozi duga… rep. Ovo se na prvi pogled čini veoma neobično, t. j. da se is… glagol dva put niječe. Ali treba uzeti na um, što je rečeno u §. 48… da je *ne dati* glagol trajan prema svršenome *dati*; uzima se da… da *ne dati* u neku ruku nije prosto nijekanje glagola *dati*, već da… to osobiti glagol s jesnijem značenjem, od prilike kao *zakra*… *vati* (*zakratiti*).

c) Sasma se rijetko događa, da u zanijekanoj rečenici glag… nije zanijekan; na pr. ово Грахово *било је* отприје сасвијем ни Турс…

ни Црногорско, а помало и Турско и Црногорско (upravo bi se očekivalo: Grahovo *nije* bilo . . . .) pjes. IV. 458., pak sam tajao i nikad nikomu *kazao* (običnije bi bilo: *nijesam* kazao ili *ne* kazao). prip. 123.

d) Kad glagolima *protiviti se*, *smetati*, *zabranjivati*, *zaprećivati* dopuna stoji u neodređenom načinu (vidi u §.618*b*), taj neodr. način nije zanijekan; na pr. da se uzalud protive *platiti* dio zakupa. *D.* istor. 247., ko bi smetao *kupovati* i *prodavati* žito. 313., oštro mu je bilo zapriječeno *činiti* drukčije, nego što mu knjiga kaže. 65., latinskom sveštenstvu bi zabranjeno *privlačiti* pravoslavne u svoju vjeru. 57., za to je bilo zabranjeno *izvoziti* žito. 197. Ako li pomenutijem glagolima dopunu čini rečenica s veznikom *da*[1]), onda i ta rečenica može biti bez nijekanja; na pr. (Turci) odande straše i smetaju, da se digne sva naija. mil.-obr. 84., ali je to rijetko, jer je takva rečenica ponajviše zanijekana. Na pr. ali se ja na to ne ću potpisati, niti se protivim, da tako *ne* bude. mil.-obr. 89., zaprijeti im, da *ne* razglašuju. mat. 12.16., zaprijeti Isus učenicima svojijem, da *nikom ne* kazuju. 16.20., zaprećuje (Milutin), da manastirske vlasti *ne* diraju u ono. *D.* istor. 34., oštro zaprijeti po carstvu, da *niko ne* prima nove vjere. 46., što se Uroš lakomio na tuđe zemlje i htio smesti Dubrovnik, da *ne* jača. 227., Dušan je zaprijetio, da se *ne* uzima carina na Trebinju. 332., ne će im smetati ništa, da *ne* urade, što su naumili. 1mojs. 11.6., zabrani se narodu, da *ne* donosi. 2mojs. 36.6., što je Gospod zabranio, da se *ne* čini. 3mojs. 4.2., jer joj Mardohej bješe zabranio, da *ne* kazuje. jest. 2.10., oštro zabranjujući sinovima, da se *ne* vraćaju. pisma 123. Tako je i u ovijem primjerima: različni drugi poslovi jednako me još zadržavaju, da je (t. j. gramatiku) *ne* svršim i na svijet *ne* izdam. dan. (1828) 1., da bi (vojska) odande ustavljala Mačvu i Pocerinu, da se *ne* odmeće. mil.-obr. 114., sačuvaše, da se krv *ne* prolije. *D.* istor. 136., čuvaj se, da *ne* govoriš s Jakovom. 1mojs. 31.24., čuvaj se, da *ne* piješ vina. sud. 13.4., koja me odvrati, da *ne* idem na krv. 1car. 25.33.

513. a) Vidjeli smo u §. 497*b*, da su upitne rečenice s veznikom *da* rado zanijekane, ali mogu biti i jesne; tako i upitne rečenice s veznikom *li* mogu biti i jesne i niječne, te nema nikakve razlike u značenju, dali pitam koga: imaš *li* vina? ili: nemaš *li* vina? Namjerne rečenice s veznikom *li* (v. §. 501*b*) također su upravo upitne te ih možemo kao takve osjetiti; na pr. kad se veli: stane svojim prijateljima naručivati, ne bi *li* mu kako dobavili koji top, — to je kao da se reče: stane naručivati, — ne bi li mu dobavili? i t. d. Za to, što su takve rečenice upravo upitne, one su zanijekane. —

[1]) O takovom dopunjivanju mjesto neodr. načina vidi u §. 621.

U ovom evo primjeru imamo zanijekanu uzvičnu rečenicu: a i osim ove opšte polze kaku ona (t. j. knjiga) polzu *ne* čini našemu jeziku! drž.-izd. II. 183. Svatko vrlo lako uviđa, da je ova rečenica upravo upitna, pa za to je eto zanijekana kao i druge upitne rečenice.

b) Kad se na rečenicu sa zanijekanijem glagolom ima što zanijekano nadovezati sastavnijem veznikom, može se to učiniti riječcama *i ne*; na pr. gdje lupeži ne potkopavaju *i ne* kradu. mat. 6.20., ne lažite *i ne* varajte bližnjega svojega. *D.* 3mojs. 19.11. Vrlo često mjesto *i ne* uzima se *ni* ili *niti*, a onda glagol nije zanijekan, jer je nijekanje u tijem veznicima. Imamo na pr. Mojsije osta ondje četrdeset dana hljeba ne jedući *ni* vode pijući. *D.* 2mojs. 34.28., mesa od njih ne jedite *niti* se strva njihova dodijevajte. 3mojs. 11.8., nemoj sasvijem požeti njive svoje *ni* pabirči po žetvi. 23.22., nemojte sijati *niti* žanjite *niti* berite. 25.11., nemojte graditi sebi idola *ni* likova rezanijeh *niti* stupova podižite *ni* kamena sa slikama mećite u svojoj zemlji, da mu se klanjate. 26.1., da ga ne promijeni *ni* dade drugo za ono. 27.10., ne idi s njima *niti* kuni toga naroda. 4mojs. 22.12., ne jedi hljeba *ni* pij vode *niti* se vraćaj istijem putem. 3car. 13.9., on ne usta *niti* se mače pred njim. jest. 5.9., muka ne izlazi iz praha *niti* nevolja iz zemlje niče. jov 5.6., ne ću biti ljekar, *niti* imam kod kuće hljeba *ni* haljine. is. 3.7., ne ću neprijateljima tvojim tajne kazati *niti* ću te poljubiti kao Juda. pisma 214. Sasma se rijetko uzima *niti*, ako naprijed nema nijekanja; na pr. ja сам, господине, стар, *ниши* ми треба Турска кућа *ни* воденица *ни* њива. posl. 45., smijaćeš se pustoši i gladi, *niti* ćeš se bojati zvijerja zemaljskoga. *D.* jov 5.22. Običnije bi u ta dva primjera mjesto *niti* bilo: *i ne*.

c) Niječni veznici *ni*, *niti* ne moraju stajati iza druge rečenice; a kad ne stoje, onda su oni na prosto niječni sastavni veznici (kao što je *i* jesni sastavni veznik). U rečenicama, gdje takovo *ni* (*niti*) dolazi, glagol je zanijekan, ako stoji pred prvim ili iza zadnjega *ni* (*niti*); ako li glagol stoji među *ni—ni* (*ni—niti*, *niti—ni*, *niti—niti*), on nije zanijekan, tako isto ostaje jestan i drugi glagol, koji sè nađe iza *ni* (*niti*). Primjeri: nisam teo *niti* koga faliti *ni* kuditi. mil.-obr. predgovor., *ni* mene znate *ni* oca mojega. jov. 8.19., *ni* on sagriješi *ni* roditelji njegovi. 9.3., da im ne treba obrezivati djece svoje *niti* držati običaja otačkijeh. d. ap. 21.21., koji *ni* mogu vidjeti *ni* čuti *ni* hoditi. otkr. 9.20., đavo *ni* ore *ni* kopa, već sve o zlu misli i radi. posl. 72., пошто види, да *ниши* ко долази *ни* се шта готови. 199., *ni* gudi *ni* gudala vadi. 213., ne gradi sebi lika rezanoga *niti* kakve slike. *D.* 2mojs. 20.4, ne poželi kuće bližnjega svojega *ni* sluge njegova, *ni* vola njegova *ni* magarca njegova *niti* išta, što je bližnjega tvojega. 20.17., nemoj se klanjati bogovima njihovijem *niti* im slu-

žiti *ni* činiti, što oni čine. 23.24., ne prinosite kada tuđega *niti* žrtve paljenice *niti* prinosa. 30.9., ne ostavljahu se djela svojih *niti* putova svojih opakih. sud. 2.19., ne će žetelac napuniti ruke svoje *niti* naručja svojega vezilac. psal. 129.7., nije slobodno imati više žena *niti* samovoljno raskidati svezu između muža i žene. pisma 217., *ni* Vladimira *niti* ikoga drugoga ne će svjetovati. *D.* istor. 26. Neobično je, što glagol nije zanijekan u primjerima: *ni* ocevi naši *ni* mi mogosmo ponijeti. d. ap. 15.10., *niti* zakonu Jevrejskome *ni* crkvi *ni* ćesaru što sagriješih. 25.8., znam jamačno, da *ni* smrt *ni* život *ni* visina *ni* dubina *ni* druga kakva tvar može nas razdvojiti. rimlj. 8.39. Držim za cijelo, da je Vuk jesne glagole ovdje uzeo prema crkvenoslavenskom tekstu, u kojemu je tako.

d) Iz svih do sad navedenih primjera vidi se, da gotovo nema pravila, kad će se uzeti *ni*, kad li *niti*; u neku se ruku može za pravilo uzeti, da ispred enklitika voli stajati *niti* nego li *ni*; za to imamo: ne jedi hljeba ni pij vode *niti* se vraćaj, — ne ću kazati *niti* ću te poljubiti i t. d. Ali u 2 bilješki §. 129*b*. vidjeli smo, da i *ni* može stajati pred enklitikama.

e) Prema onome *i*, koje znači »također« (na pr. *i* kamen bi riječma podigao, v. §. 492*b*) upotrebljava se *ni*, i tada glagol mora biti zanijekan; na pr. *ni* u Izrailju toliko vjere ne nađoh. mat. 8.10., da ne mogahu *ni* hljeba jesti. mar. 3.20., ono boja nije *ni* viđelo. pjes. II. 460., *ni* đavo nije onako crn, kao što ljudi govore. posl. 213. Mjesto takvoga *ni* ne može u dobru govoru stajati *niti*, ali se dosta često mjesto njega uzima *i*; na pr. *i* grčki se kralj nije molovao u starome grčkome odijelu, nego u današnjemu. laži i op. 20., *i* sami sveštenici njihovi ne razlikuju se od ostaloga naroda. kovčež. 12., što on rekne, *i* car ne prekrati[1]) pjes. II. 158., *i* bezazlena djeca nijesu zaboravljena. *D.* pisma 290. Gdje bi se ovakovo *ni* našlo tik ispred zanijekanoga glagola, uzima se mjesto njega *i*; na pr. za to se među narod gotovo *i* ne broje. kovčež. 13.

514. a) Često rečenica s veznikom *dok (dokle)* može biti i ne biti zanijekana. To je onda, kad se hoće da naznači, da se ono, što se veli u glavnoj rečenici, događa do početka onoga, što se veli u zavisnoj (v. §. 503*b*), a glavna je rečenica jesna. Evo nekoliko primjera za jedno i za drugo: čekaj, *dok* ti se *ne* javi onaj, koji je našao. dan. (1829) 41., govoreći, da će ji voditi sa sobom, dok se narod *ne* umiri. mil.-obr. 63., Marašli-Ali-paša da sedi u Ćupriji, *dok* se ti poslanici *ne* vrate. 123., bježi u Misir i budi onamo, *dok* ti *ne* kažem. mat. 2.13., пак се заокупе и муче сви људи, *док* се кривац *не*

[1]) Vuk u rječn. (1852) kod прекратити navodi taj stih kao primjer, ali mjesto *i* piše on tu *ni*.

наће. posl. 66., како је ђаво побратима свога варао и на зло навраћао, *докле* га *није* на вјешала довео. 68., нијесу осталима ћели да кажу, да је јело вруће, него их још варали, *док* се и они *нијесу* ожегли. 154., čekaću, *dokle* ga *ne* sahrane, prip. 216., neka spava Naode Momire, *dok ne* svane i sunce *ne* grane. pjes. II. 160., sa znojem lica svojega ješćeš hljeb, *dokle* se *ne* vratiš u zemlju, od koje si uzet. *D.* 1mojs. 3.19., ići ćemo carskim putem, *dokle ne* prijeđemo među tvoju. 4mojs. 21.22., *dok ne* počnemo gledati trude njihove, mogu ti napomenuti ove riječi. pisma 71. — U svim ovim primjerima mogla bi rečenica s *dok* (*dokle*) biti jesna, i smisao bi bio isti.

b) Sada evo primjera, gdje je rečenica s *dok (dokle)* jesna, a mogla bi bez ikakve promjene u značenju biti zanijekana: *dok* bude moguće naznačiti poimence sva sela u cijeloj Srbiji, ja ću ovđe dodati imena sela u bijogradskom pašaluku. dan. (1827) 58., kaže im, da su skele pokvarene, nego da čekaju, *dok* se oprave. dan. (1834) 27., gore se voda ustavi, *dok* je se mnogo nakupi, pa se onda pušta u badanj. riječn. (1852) код бадањ., tako je Usud svaku noć radio, a kuća mu se svako jutro smanjivala, *dok* najposle od nje postane mala kolebica. prip. 95., kafu piše, *dokle* je popiše. pjes. I. 473., ode pravo preko Bosne slavne, *dokle* stiže Drini valovitoj. II. 172., svu ću vojsku tursku uvoditi, *dok* ja nađem dušmanina moga 269., ostani kod njega neko vrijeme, *dokle* prođe srdnja brata tvojega, *dokle* se gnjev brata tvojega odvrati od tebe. *D.* 1mojs. 27.44., od onoga dana, kad iziđoste iz zemlje misirske, pa *dokle* dođoste na ovo mjesto, nepokorni bijaste Gospodu. 5mojs. 9.7., možeš jesti grožđa po volji, *dok* se nasitiš. 23.24.

§. **515**. a) Rečenica s ovakovijem *dok (dokle)* ponajviše je zanijekana, ako je zanijekana i glavna. Primjeri: mi drukčije ne možemo početi jezik čistiti od tuđi riječi, *dok* najprije *ne* poznamo sve riječi, koje se po narodu govore. riječn. (1818) XX., nije znao, ko je, *dokle* ga malo posle *nije* sreo glas, šta je bilo. mil.-obr. 78., đe ko noći, odande ga u jutru ne puštaju, *dok ne* ruča. dan. (1827) 107., kaže mu, da odande živ ne će izići, *dok* mu *ne* plati. dan. (1828) 213., nikom ne kazujte, *dok* sin čovječij iz mrtvijeh *ne* ustane. mat. 17.9., zaklesmo se, da ne ćemo ništa okusiti, *dok ne* ubijemo Pavla. d. ap. 23.14., ne ću tebe pohoditi, *dok ne* rodiš muško čedo. pjes. I. 219., jer te ne ću ostaviti, *doklegod ne* učinim, što ti rekoh. *D.* 1mojs. 28.15., ne ćete izaći odavde, *dokle ne* dođe amo brat vaš. 42.15., ne će se vratiti k meni, *dokle ne* svrši sve, što sam htio. pisma 315.

b) Ni u jednom primjeru pod *a* ne bi rečenica s *dok (dokle)* mogla biti bez nijekanja. Držim, da u sličnijem promjerima takova rečenica slabo kad može i biti jesna, a kad i jest, da bi mogla biti

:z promjene u značenju i zanijekana. U posl. 202. čitamo: ne ›ši, magarče, *dok* trava naraste, — ali u istoj knjizi na str. 345. spoinjući Vuk tu poslovicu piše: ne lipši, magarče, *dok* trava *ne* naraste. otkr. 7.3. čitamo: ne kvarite ni zemlje ni mora ni drveta, *dokle* zapečam sluge Boga našega; što je u tom primjeru zavisna rečenica bez nijeanja, to za cijelo mislim, da je prema crkvenoslav. tekstu i da bi bolje ilo: *dokle ne* zapečatim. U prip. 200. stoji: uhvati (t. j. Solomun) dva oja, pa im za nekoliko dana ne da ništa jesti, *dok* dobro ogladne; ı bi se za cijelo moglo reći i: *dok ne* ogladne. Bez nijekanja je avisna rečenica i u primjerima: na skupštinu za to nije htio ići, *ok* vidi, s kakom će snagom Petar i Milenko doći. prav.-sov. 53., ije mogao dočekati, *dok* se odljuti. drž.-izd. III. 109. Tu nijekanja a to nema, jer u tijem primjerima izriče *dok* ne samo vrijeme, eć i neku namjeru, te bi se mjesto *dok* moglo uzeti namjerno *da*. 'akovo je *dok* i u ovijem primjerima, gdje glavna rečenica nije anijekana, a ne bi mogla biti zanijekana ni ona s *dok*: Razumovski ›pravi u Rusiju Đorđijna brata Pavla i sestrića Arsenija, a ostali :aostanu, *dok* rasprodadu kuće i ostalo imanje. eman. 12., ali su ednako očekivali, *dok* Miloš iziđe iz Turaka. mil.-obr. 73., ima među narodom posla, *dok* još koješta uredi. 128.

c) Kad se rečenicom s *dok* (*dokle*) izriče štogod, što se još nije dogodilo, ali se može svaki čas ili sad odmah dogoditi, onda ta rečenica mora biti zanijekana; na pr. pa se dogovore, da idu ono veče, da udare na Turke, *dok* se još *nijesu* namjestili i utvrdili. dan. (1828) 196., vojvode izberu Miloša, da uzme dve iljade konjanika, pa da trči, da uvati Beograd, *dok* još *nisu* Turci stigli. mil.-obr. 52., majko moja, oženi me mlada, *dok* me *nije* obuzela brada. pjes. I. 380., idem, da ga vidim, *dokle nijesam* umr-o. *D.* 1mojs. 45.28.

d) Znamo, da se *dok, dokle* uzima također, kad se hoće da naznači, da ono, što se veli u glavnoj rečenici, traje tako dugo kao ono, što se veli u zavisnoj (v. §. 503*b*); za takovo *dok* (*dokle*) ne treba navoditi primjere, kad ima, kad li nema uza se nijekanje, jer se tu jedno i drugo upravlja po onome, što misao traži; govori se na pr. *dok* ste vi tamo bili, dobro je bilo, — ali i: *dok* vas tamo *nije* bilo. dobro je bilo i t. d.

SINTAKSA PADEŽA.

Nominativ.

516. a) Nominativ je padež subjekta; na pr. *ruka* ruku mije, a obraz *obadvije.*, *lisice* imaju jame i *ptice nebeske* gnijezda, a *sin čovječij* nema gdje glave zakloniti. *D.* sint. 7. — U istom padežu stoji i

predikat, kad nije sav u glagolu, nego još u kojoj riječi; na pr. B.: je *spor*, ali je *dostižan.*, vi ste *vidjelo* svijetu. *D.* sint. 7. Iz §. 4.. znamo, da u predikatu mogu biti i drugi gdjekoji neprelazni gl.. goli osim *biti (jesam)*; i s takvijem glagolima imenica ili pridjev ka dio predikata stoji u nominativu; na pr. posta ruka *zdrava* kao . druga., ostala sam *udovica mlada.*, Milan mi pada *rođak. D.* sint. 7—.. Vidjet ćemo u §. 567*c*, da imenica ili pridjev kao dio predikata može stajati i u instrumentalu. Tako isto instrumental može stajati i s glagolima: *činiti se* (načiniti se, učiniti se), *stvoriti se*, *graditi se*, *pr..metnuti se;* ali može stajati i nominativ; na pr. učini se bez nevolje *bona.*, učini se *golema sirota.*, anđeo se načini *kaluđer.*, ja ću se stvoriti *lep konj.*, kad se građahu *mudri*, poludješe., ona se prometnu *or..* *D.* sint. 8—9. Dalje imamo nominativ i uz glagole: *vidjeti se*, *pokazati se*, *naći se*, *zvati se* i druge takve; na pr. ti se vidiš *junak* od mejdana., spolja se pokazujete ljudima *pravedni.*, da se ko *vjeran* nađe. niti se zovite *učitelji. D.* sint. 9—10.

b) Pri dativu u §. 542*b* i pri instrumentalu u §. 567*c* vidjet ćemo, da je predikat uz neodređeni način sad u jednom, sad u drugom od ta dva padeža, ali može stajati i u nominativu; na pr. сабљу целивати значи *посјечен* бити. pjes. III, 43, molim vas, da mi ne bude trijebe onako *slobodan* biti. 2kor. 10.2., ко нема узрока с чиме бити *незадовољан.* posl. 41., бити *вјетрењак.* 133., градити се *господар.* 27.. ženiti se *mlad* rano je, a *star* docne je. 80., Stefanu ništa nije smetalo pokazivati se sasvijem *prav. D.* istor. 40., biti *građanin dubrovački* držaše se za znatnu stvar. 346.

c) Mjesto akuzativa ili instrumentala uz glagol *zvati*, kad ima uza se osim objekta još i dopunu (vidi u §. 545*e*) može ono, čime koga zovu, ako je imenica, stajati i u nominativu; na pr. slušao sam, gdje seljaci jagnjeći opornjak zovu *kraljica.* pisma 26., ove Vlahe narod zove *Karavlasi*, a zemlju njihovu *Karavlaška.* riječn. (18.. kod Влах., i danas Turci svojega starješinu zovu *vojvoda.* kod војвода i suho nazva Bog *zemlja*, a zborišta vodena nazva *mora. D.* 1mojs. 1.10. U tijem primjerima riječi *kraljica*, *Karavlasi* i dr. ne zavise ni o čemu, već se navode kao gole riječi (kao na pr. kad velimo: reka mu je: *varalica.*, vikali su mu: *živio* i t. d.), pa tako je i ovo: bježe onamo pobjegao i postrigao se pod imenom *Sava*, — gdje se i postriže pod imenom *Simeun. D.* istor. 16. Kad se riječi *Sava*, *Sime..* ne bi ovdje navodile kao gole riječi, zavisile bi o riječi *imenom* t.. bi stajale u genitivu.

Genitiv.

517. a) Kad genitiv koje riječi zavisi o kojoj imenici, onda se tijem obično izriče kakvo pripadanje, t. j. da onoj stvari, koje riječ stoji u genitivu, pripada ono, o čemu ona zavisi. Narav toga pripadanja može biti različna, ona izlazi iz značenja riječi, koje se jedna na drugu protežu. Pripadanje može upravo biti pravo imanje, kao na pr. kad se veli: kad dođoše pred dvore *bogatoga Gavana.*, sinu sablja *Jakšića Todora.*, sestra *Leke kapetana. D.* sint. 11.

b) Nije imanje, već samo neka bliža sveza među predmetima u primjerima kao: istočni kraj *Dalmacije.*, na vrhu *roga* u govečeta., ne dajte se opet u jaram *ropstva* uhvatiti. *D.* sint. 13—14.

c) I radnja, koju tko radi, ili stanje, u kojemu se nalazi, može biti pripadanje, ako se ta radnja ili to stanje izreče imenicom; na pr. oranje *Marka Kraljevića.*, *velike gospode* molba po gotovu zapovijest., smrt *Kraljevića Marka.*, do propasti *carstva* i *gospodstva srpskoga. D.* sint. 18—19. Genitiv u ovijem primjerima zove se osobitijem imenom subjektivni, i to za to, jer kad bi se radnja ili stanje izreklo glagolom, onda bi imenica, koja je u genitivu, došla u nominativ te bi bila subjekt; na pr. *Marko Kraljević* ore, umr-o *Marko Kraljević.*

d) Pored subjektivnoga genitiva imamo i objektivni, na pr. zidanje *Ravanice.*, u pisanju *pripovijedaka.*, da se okani izmišljavanja *novijeh riječi. D.* sint. 49. Taj se genitiv za to zove tako, jer kad bi se radnja izrekla glagolom, mjesto genitiva bio bi akuzativ, t. j. padež objekta; na pr. zidati *Ravanicu,* pisati *pripovijetke* i t. d. Rijedak je objektivni genitiv, koji bi stajao u drugom kojem padežu, a ne u akuzativu, kad bi se radnja glagolom izrekla; na pr. da ne mogoh večerati sve od straha *malog Radoice* (t. j. strašeći se *Radojice*)., obično se govori u igranju *prstena* (t. j. igrajući se prstena)., svi svatovi nikom ponikoše i u crnu zemlju pogledaše ja od čuda *lijepe đevojke* (t. j. čudeći se *djevojci*)., gospodar moj uzima od mene upravljanje *kuće* (t. j. da upravljam *kućom*). Katkad se nalazi objektivni genitiv i u događaju, kad stoji mjesto kojega padeža s prijedlogom; na pr. s dogovorom *kućana* (t. j. *s kućanima*) prodaje starešina što je za prodaju., pjesme najdostojnije društva *ostalijeh narodnijeh pjesama* (t. j. društva *s ostalijem pjesmama*). *D.* sint. 51.

e) Genitiv pripadanja imamo i u ova dva primjera, gdje zavisi o neodređenom načinu, koji služi kao subjekt: *dobroga* je *pastira* ovce strići, a ne derati.[1]) posl. 60., nije tvoje kaditi Gospodu, nego *sveštenika*, sinova Aronovijeh. *D.* 2dnevn. 26.18. Vidi u §. 622c.

---

[1]) Vuk iza riječi „pastira“ umeće, istina, u zagradama riječ „posao“, ali se ne mora ništa umetati.

518. a) Posvojni se genitiv često može ili upravo mora zamijeniti posvojnijem pridjevom; na pr. mjesto vidio sam kuću *Petra* ili krunu *careva* mnogo je običnije: kuću *Petrovu*, krunu *carsku*. Nama je iz §§. 361—370 poznato, od kojih se imenica mogu tvoriti posvojni pridjevi, od kojih li ne mogu, i koje je značenje posvojnijem pridjevima svezano s ovim ili onim nastavkom. Za to se to ne će ovdje ponavljati, već će se navesti samo neki osobiti slučajevi, koji se tiču rečenoga zamjenjivanja.

b) Vuk u posl. XXXV. veli, da prezimena, što se svršuju na *ić*, rado ostaju u genitivu, t. j. ne zamjenjuju se posvojnijem pridjevima, te navodi nekoliko primjera kao: od bijele kule *Dragovića* (mjesto: *Dragovićeve*), kod *Dobrilovića* kuće (mjesto: *Dobrilovićeve*). Prema tome i piše Vuk: gospođica Milica *Stojadinovića*. rječn. (1852) predgov., od gospođice Milice *Stojadinovića*. prip. X. Daničić u sint. 35. veli, da je izvan pjesama pridjev i od prezimena mnogo običniji, nego li je genitiv, dakle na pr. kula *Dragovićeva* je običnije nego li: kula *Dragovića*.

c) Od kojih se imenica može načiniti posvojni pridjev, od njih je pridjev običniji, nego li je genitiv; ali opet se nalazi na pr. ja ću u ime *Boga* i bez tebe Turke dočekati. dan. (1828) 181., mi u ime *Boga* ustasmo na Turke. mil.-obr. 88., pjeva se proroštvo *Zaharije* o sinu njegovu. *D.* pisma 53 (ali malo dalje na istoj strani stoji: dom *Zaharijin*)., koji ne priznaju blagosti, milosti, premudrosti *tvorca*. 107. U pjesmama se genitiv mjesto pridjeva od ovakovijeh riječi nalazi nešto češće nego li u prozi; na pr. susrete i (t. j. *ih*) Stevane, verna sluga *Gavana* (mjesto: *Gavanov*). pjes. I. 130., eto, care, *zatočnika* (mjesto: *zatočnikove*) glave. II. 147.

d) Kad u posvojnom genitivu dvije riječi zajedno pripadaju te su ili obje imenice ili je jedna imenica, a jedna pridjev, onda se ne može mjesto genitiva uzeti posvojni pridjev, već treba reći na pr. kuća *strica Miloša*, knjiga *staroga Marka*. Veoma je neobično: Turci s pomoću *kneza Aksentijni* Srba načine šanac. Vidi u §. 464*b*.

e) Stoji li iza posvojnoga genitiva kakav dodatak, onda se rijetko mjesto genitiva uzima pridjev, već genitiv ostaje; na pr. da se ne iskopaju iz zamke *đavola*, koji ih je ulovio žive. 2tim. 2.26. zasja novo vidjelo na licu *spasitelja*, koji besmrtnu slavu u sebi umanji. *D.* pisma 42., kao poslušnici *Hrista*, koji prizva svijet u carstvo nebesko. 85. Tako bi i ovo bilo: u vrijeme *Augusta*, prvoga cara rimskoga. — Ali ima i ovakijeh primjera: prva je buna bila *Cukićeva*, koji se 1815 godine neštosvadi s Milošem. Vidi u §. 464*b*.

f) Kad o kojoj imenici zavise po dva ili više posvojnijeh genitiva, oni mogu ili ostati bez promjene ili se zamijeniti pridjevima. Imamo na pr. gnjev *Svetoslava* i *Dragutina* radi ove ženidbe. *D.* istor.

i., Bog *Avramov* i *Isakov* i *Jakovljev*. d.-ap. 3.13., mati *Jakovljeva* i *sijna.* mat. 27.56. Ako se od udruženijeh ovako imenica jedna može zamijeniti pridjevom, a druga ne može, onda ona, koja se može, ili ostaje ili se zamjenjuje. Na pr. pred ikonama *spasitelja* i majke Božije. *D.* pisma 44, pritječući k molitvama svetijeh apostola *Bogorodice.* 51., s potpisom *Miloševim*, Užičkoga mitropolita Melentija Nikšića i Vraćevšničkog arhimandrita Melentija Pavlovića. mil.-or. 194., hvale Gospoda riječima *Davidovijem* i Asafa vidioca. *D.* dnevn. 29.30.

g) Da se i mjesto objektivnoga genitiva može uzeti katkad osvojni pridjev, to smo već vidjeli u §. 464*a*.

519. a) Imenica, koja stoji u genitivu, a zavisi o drugoj kojoj, može imati dijelno (partitivno) značenje; na pr. komad *hljeba*, čaša *na*, šaka *pšenice*, kolo *djevojaka*, četa *hajduka*, stado *ovaca* i t. d. *D.* nt. 70—78. U tim i sličnim primjerima ne misli se: čitav hljeb, sve vce i t. d., već samo neki dio onoga, što znači imenica, koja stoji genitivu. Dijelni je genitiv često zavisan o brojevima; na pr. pet *ievojaka*, devet *Jugovića*, hiljada *svatova* i t. d., tako je i: desetak *udi*, trojica *hajduka*, *njih* dvoje i t. d. Dijelni je genitiv i riječ *svega* primjerima: on tada *svega* vojske nije imao više od 3000. dan. .826) 82., Srbalja tu *svega* nije bilo trista ljudi. dan. (1828) 182., da ı (Poljičana) danas ima *svega* oko 7000 duša. rječn. (1852) kod По-ица., *svega* poživje u kaluđerstvu pet godina. *D.* istor. 17. U tijem rimjerima riječ *svega* zavisi o drugim dijelnim genitivima; u prvom rimjeru od: 3000 vojske, u drugom od: trista ljudi, u trećem od: 000 duša, u četvrtom od: pet godina.

b) Dijelni genitiv zavisi o riječma: koliko, toliko, ovoliko, noliko, nekoliko, mnogo, malo, više, manje, sila, slabo, iole, dosta, to, nešto. Na pr. koliko *ljudi*, toliko *ćudi*., poslije nekoliko *vremena*., e je mnogo *maja*, tu je mala *jaja*., više je *dana* nego godina., imaju a to sila *pismenijeh svjedočanstva*., da ima iole *pameti*., dosta mi je *noga jada* i *žalosti*., što je *ruha* na meni je, što je *kruha* u meni je., rikupi još nešto *bećara* i *samovoljaca*. *D.* sint. 64—69. Nalazi se kašto uz riječi *ovo*, *ono*, *to*; na pr. daj mi malo hljeba, da pojedem ovo *ira*., s ovo *brata* dočekaću Turke., on s ono *svoje vojske*, što je mogao zvesti iz šančeva, iziđe pred Turke., ne jede ništa za to *dana*. *D.* sint. 69—70[1]). — Za tijem imamo dijelni genitiv uz riječ: *dugo* u primjerima kao: idući po svetu dugo *vremena*., još su se dugo *dana* gostili. *D.* sint. 70. Imamo ga i uz riječi: *koji*, *jedan*, *svaki*; na pr.

[1]) Neobičan je ovaj primjer: kojega su Turci ovo *dana* ubili na vjeri. kovčež. 18., gdje *ovo dana* znači isto, što: *ovih dana*, koje nije dijelni genitiv, već genitiv vremena.

koja *vas* je ono govorila?, koji ono *junaka* najprije dođe?, koj[illegible] jednoga *nas* pozdravio., svakoga *vas* kao otac djecu molismo. [illegible] sint. 81—82.

520. a) Uz prelazne glagole objekt stoji u akuzativu, kad se misli, da radnja njihova obuzima čitav predmet, a u genitivu onda kad mu obuzima samo koji dio; ispor. na pr. daj mi *to vino* (t. j. sve, što ga ima u čaši) prema: daj mi *vina* (ne sve, što ga ima, već samo nešto). Evo nekoliko primjera, gdje objekt uz prelazne glagole stoji u genitivu, jer se misli samo dio: imam *brače* i *ostale svojte.*, tko ima *novaca.*, uzmi *graha.*, da *ladne vode* zaitiš, da naberem po Miroču *bilja.*, utočila u kondijer *vina.*, primakni mi *vina* i *rakije* [illegible] *debela mesa ovnujskoga.*, donesi mi suve drenovine., da počine i da *vode* pije., okusili *dara nebeskoga.*, oni traže *slatke medovine.*, đe je zemlja *krvi* poželjela, gavranovi od junaka *mesa.*, teško loncu iz sela *zaprške* čekajući. *D.* sint. 83—86. Katkad stoji objekt u genitivu mjesto u akuzativu i onda, kad radnja glagolska obuzima čitav predmet, na pr. onamo *našijeh prtenijeh gaća* slabo ko i nosi. rječn. (1852) koji rabe., koji *pravoga uzroka* i jednoj od ovijeh slava slabo znadu. koi прислављати. Tako je i ovo: tražaše *zgodna vremena*, da im ga preda. koji i sam čekaše *carstva Božijega.*, tu momci gledaju *đevojaka.*, žale[illegible] *svoji vodenica* i Brze Palanke., pita majka *Damjanove ljube.*, to je Marko poslušao *majke*. *D.* sint. 86—88[1]). Osobito rado stoji ovako genitiv mjesto akuzativa uz glagol *vidjeti* u čuđenju; na pr. a da vidiš *Smiljanić Ilije!*, al' da vidiš *čuda velikoga!*, vidite li *one nesretnice*. đe otrova svojega đevera! *D.* sint. 115—116.

b) Za tijem imamo dijelni genitiv uz glagole: *biti* (trajati, teći) *ostati*, *nestati;* na pr. kad je *masla*, nije *brašna.*, dok je meni [illegible] Skadru *junaka*, ne bojim se tvojije Turaka., pa će biti *vina* i *duvana*[illegible] *mene* će biti, a *vas* biti ne će., dok je *mene* i na meni *glave.*, dok teče *sunca* i *mjeseca.*, i od tebe ne ostalo *traga.*, nesta *vina*, nesta [illegible] *govora*, nesta *blaga*, nesta *prijatelja*. Glagol *imati* znači često isto što: *biti*, za to i uza nj može stajati genitiv; na pr. međer ima [illegible] cara *Turaka*, međer ima *silnijeh junaka*, koji zeta obraniše moga.,

---

[1]) Od ovakijeh primjera treba razlikovati onake u narodnijem pjesmama, [illegible] genitiv mjesto akuzativa samo za to stoji, da bi izišao u stihu potreban broj slogova na pr. da ja vidim *beloga Budima.*, bije *Beča* sa četiri strane; porobiće *našeg* [illegible] *mastira.*. vi uzmite *moga mača.*, pa vas može s konjem pregaziti i *grdnijeh* [illegible] ostaviti. *D.* sint. 131. — U pjesmama katkad i iza prijedloga, koji se slažu s akuzativom, stoji genitiv; na pr. pa išeta pred *šatora svilna.*, hoće nama paša na *konaka* pođoše na *Stambola grada.*, kazaću ti, kad sam *za mejdana.*, ja nijesam lica od[illegible] *za Udbinjskih mladijeh Turaka*. *D.* sint. 132., 168—169. Tako je i ovo: po *mo*[illegible] *prijateljah*. pjes. I. 90.

u kaže, đe ima *novaca* u zemlji., u svakom žitu ima *kukolja*. *D.* nt. 88—89[1]).

c) Povratni glagoli složeni s prijedlogom *na* imaju uza se jelni genitiv; na pr. kad se care napojio *vina*., idi, Marko, napij i se *vina*., *kupusa* se valja najesti., *čuda* se nagledasmo danas., jer ne ćeš nanositi *glave*., *vjerne* sam se *ljube* naljubio, *turski* sam se *ava* nasjekao., *mladosti* se namladovo., ko se *dima* ne nadimi, on se *tre* ne nagrija. *D.* sint. 95—96. Glagoli *nahraniti* i *napojiti* i kad jesu povratni, imaju uza se dijelni genitiv; na pr. vala Bogu i stitom caru, koji nas je naranio *beloga leba* i napojio *crvenoga vina*. . sint. 94. Sasma rijetko stoje s ovakovijem genitivom povratni agoli, koji nijesu složeni s prijedlogom *na;* na pr. a često se *sunca* grijao., pa se muče *muka žestokijeh*. *D.* sint. 96. I glagol *trebati* slaže s genitivom; na pr. treba mi *novaca*., *takovih ljudi* treba narodu. . sint. 93., ali se ovaj glagol može slagati i s nominativom., na pr. e treba mi *on*. riječn. (1852) kod требати.

521. a) S genitivom se slažu pridjevi: *pun, sit, gladan, žedan, eljan, dostojan, vrijedan;* na pr. tuđa koza puna *loja*., kad sam sit *ta*, nijesam gladan *ništa*., vuk ne vije, što je *mesa* gladan, koliko u *krvi* žedan bješe., već sam željan *zavičaja svoga*., radin je dostojan *voje plate*., vredno je *večnoga spomena*. *D.* sint. 97—98. Tako isto s genitivom stoje glagoli, koji sa svojim značenjem stoje u svezi rečenijem pridjevima kao: *napuniti* (ispuniti), *nasititi, ožednjeti, uže-jeti se* (zaželjeti se), *udostojiti se, vrijediti*; na pr. napunite sudove *ode*., Bog da ispuni vas *svake radosti*., nijesam te krvce napojio ni *unačka mesa* nasitio., ja nijesam ožednio *vina*., koliko se *brata* uže-jela., al' se mlađan zaželio *majke*, da se udostojite *carstva Božijega*., vrijedi *careva grada*. *D.* sint. 97—99. S ovim pošljednjim glagolom u značenju je srodan *stajati (stati)*, kad se na pr. veli: to stoji *silnijeh novaca* ili *velike muke*.

b) S genitivom stoje mnogi povratni glagoli, koji znače neko primicanje jednoga predmeta drugome. Takovi su: primiti se, držati se, latiti se, hvatati se (dohvatiti se, prihvatiti se), mašiti se, dotaći se (ticati se), dodjeti se, dodirnuti se, dokopati se, dočepati se, do-sinuti se, dobaviti se (ali za glagole *dohvatiti se*, *dotaći se* vidi i §. 527*a*). Na pr. da se *ovoga posla* primim., žile se *korijena* drže., pa se *vesla* mlađan latim., *čista* se *zlata* rđa ne hvata, dohvati se *jezika njegova*., *dobrijeh* se *konja* privatite., što se nisi *jabuke* mašila., mašiše

[1]) Ovaj se glagol u ovom značenju može slagati i s nominativom kao i *biti;* na pr. na ovome šancu imaju *četiri velike kapije*. dan. (1827) 42., kad književnik hoće da iz-mišljava nove riječi za kakav jezik ne znajući, *koje riječi* u jeziku imaju, *koje* li nemaju. pisma 15., imaju *tjelesa nebeska* i *tjelesa zemaljska*. 1kor. 15:40.

se *planine Trusine.*, dotače se *haljine njegove.*, što se tiče *mene samo*; to se tiče *časti* i *dočeka.*, da se on *novaca* nije ni dodeo., dodirne se rukom *ognja.*, dokopao se kao ćelav *kape.*, dočepa se *carske k...* dosine li se on *čega*, to već nije moje., ne bi li se dobavio *dr...* *D.* sint. 99—102. Tako se slažu i glagoli *doći, pasti, dopasti, zap...* ali samo u ovakijem primjerima: jer ako mu đegođ *ruke* dođem., ako mi padneš *šaka*, znam, šta ću s tobom činiti., njemu je rukop... onaj pao *šaka* osobitijem načinom., eda Bog dâ, tamnice *dopao.*, hoće... stari, *jada* dopanuti., kad zapadoh *ropstva* u vijeku. Ovamo ide izraz: doći kome *glave*, t. j. ubiti ga; na pr. čoban tako dođe *gla...* aždaji. *D.* sint. 102—104.

522. a) Genitiv imamo s glagolima, koji znače neko udaljivanje ili rastavljanje. Takvi su: izbaviti, oprostiti, osloboditi, lišiti, sačuvat (tako isto i kad su povratni: izbaviti se, oprostiti se i t. d.), čuvat se, kloniti se, proći se, mahnuti se, okaniti se, ostati se, odreći se odmetnuti se, odvrći se, oglušiti se. Na pr. izbavi me *muke.*, onda ću se izbaviti *velike brige.*, tri put si me *ropstva* oprostio., kako bi se oprostio *materine kletve.*, da se *ropstva* oslobodi., lišiti koga *čega.*, Bog te sačuvao *Osmana dizdara.*, čuvaj se *moga konja.*, za to se *takovij...* *mjesta* klone svi., prođite se *ovijeh ljudi.*, mahni se ti *toga posla.*, da se okane *bune i nemira.*, ostani se, sinko, *četovanja.*, krsti se ti *njeg...* ko se odreče *mene* pred ljudima, odreći ću se i ja *njega* pred ocem svojijem. *D.* sint. 104—108. Ispor. još: samo se ne odmećite *Gospoda* *D.* 4mojs. 14.9., da se odmetnete *Gospoda Boga svojega.* 5mojs. 13... oni se odvrgoše *mene.* is. 1.2., i car ogluši se *naroda.* 3car. 12.15., ne će se Gospod oglušiti *molbe njihove.* psal. 102.17., oglušiti *ga* se (t. j. carskoga pisma) nije bilo slobodno. istor. 280.

b) Genitiv stoji s glagolima: bojati se, plašiti se, strašiti se, prepasti se, stidjeti se, sramiti se; na pr. nek se *svoga* boje *star...* *šine.*, ne plaši se *kralja Šišmanina.*, plaše *te* se kako *groma* Turci., ko te zove na megdan junački, te si *ga* se, sine, prepanuo., ne stide se *cara* ni *ćesara.*, ako se i ne bojim Boga i *ljudi* ne sramim. *D.* sint. 108—1...

c) Dalje zavisi genitiv o glagolima: *opomenuti*, *opomenuti se*, *spomenuti se*, *sjetiti se;* na pr. opominjući ih *očine zakletve.*, opomeni se *mene.*, setiše se *lepe slave Božje.* Zavisi i o glagolu: *igrati se;* na pr. kad se igra *jastuka.*, da se igramo *slijepoga miša.* Mjesto »igrati se« može biti i drugi koji glagol; na pr. skaču *skoka*, meću se *kamena*, kad se momci bacaju *kamena.*, kad se tegle ili vuku *klipka.*, da se vatamo *tanke slamke.* *D.* sint. 110—112.

d) S glagolom: *stati* (stajati) kad znači bivanje, te mu je subjekt imenica, kojom se naznačuje kakav glas, govori se takođe genitiv, i to od one imenice, koja znači predmet, od kojega on...

glas izlazi; na pr. stade praska *malijeh pušaka*, stade vika *dobrijeh junaka*., stoji zveka *britkijeh sabalja*., *svrake* stane kreka. *D*. sint. 112.

e) Genitiv stoji uz *žao je* i *žali Bože;* na pr. tada mu je žao *brata* bilo., đevojci je vrlo žao *dara*, a najviše od zlata *košulje*., žali Bože *tolike muke*. Mjesto *žao je* govori se i *milo je*, pa i to stoji s genitivom; na pr. meni *ga* je milo. *D*. sint. 110—111.

523. a) Uza sve prelazne glagole, kad su zanijekani, objekt mjesto u akuzativu stoji u genitivu. Na pr. a ja ne dam *moje Ikonije*., al' ne nađe *Stoje* i *Stojana*., nijesam se jošte oženio ni *đevojke* za se isprosio ni đevojci dao *vjere tvrde*., da ti imaš krila sokolova, perje *mesa* ne bi iznijelo., dogovor *kuće* ne obara. Ovo biva i kad o kojem zanijekanom glagolu zavisi neodređeni način, a tek o ovome objekt. Na pr. ne će Omer *majke* poslušati., pa ja ne smem *nevere* činiti., ne mogahu *puta* razaznati., ne da mu *riječi* reći., ne boj se uzeti *Marije*, *žene svoje*., sin čovječij nema gdje zakloniti *glave*. Tako je i ovo: ja nijesam dostojan njemu *obuće* ponijeti. Neodređeni način može biti opisan (veznikom *da* i sadašnjijem vremenom, vidi u §. 621), pa opet može objekt stajati u genitivu: što mu ona nije ćela da služi *momaka*., ne će drugome *volje* da kvari., ne mogu *svojijeh poslova* da rade. *D*. sint. 118—122. — Osobita su ova tri primjera: ne ćeš izić ni iznijet glave, a kamo li izvesti *đevojke*. *D*. sint 123., gdje bi se upravo imalo reći: . . . . a kamo li ćeš izvesti *djevojku;* rečenica dakle nije zanijekana, ali onome, koji ovo govori, u glavi je pređašnja zanijekana rečenica, i za to ostavlja objekt u genitivu; — koji bi voljeli u jedan put viđeti dvije srpske gramatike nego li *ni jedne*. rječn. (1818) XIV., ovdje genitiv *ni jedne* stoji za to, jer se ispred njega ima dodati: *ne vidjeti;* — ne možeš ni dlake jedne *bijele* ili *crne* učiniti. mat. 5.36., tu dakle pridjev, koji ima predikatsku službu (v. §. 460*a*) stoji u genitivu mjesto u akuzativu, kako bi se reklo, da je rečenica jesna (možeš jednu dlaku *bijelu* ili *crnu* učiniti), i to za to, jer imenica, na koju se ti pridjevi protežu, stoji u genitivu (»dlake«).

b) Ali mjesto genitiva uz prelazne zanijekane glagole može svagda biti i akuzativ. Evo nekoliko primjera: po tim mjestima *junačke pjesme* niko drugi i ne pjeva osim slijepaca. pjes. (1824) XVIII., pored takove vaše ortografije mislim, da ne ćete prokleti ni *moju*. pisma 8., *gradove* i *varoši* i *mnoge druge stvari* Bog nije stvorio, nego su ih ljudi načinili. prav.-sov. 80., jer se bojao, da ne izgubi *svoju slavu*. drž.-izd. III. 67., a *nju* još ne udaše. 1mojs. 38.14., da Bog ne pošlje na nas *pomor* ili *mač*. 2mojs. 5.3., ako ne uzdržiš i ne ustvoriš *sve riječi* ovoga zakona. 5mojs. 28.58., za što mi ne oprostiš *grijeh moj* i ne ukloniš *moje bezakonje*? jov 7.21., da ne pomjeste *temelj*

vjeri. pisma 106., ne primaju *blagodat*, koju imamo od iskupljenja. 107., ne zažegoše *svijetnjake*. 125. — Osobito rado ostaju u akuzativu zamjenice: *ovo*, *ono*, *to*, *što;* na pr. koji *ovo* ne priznaje i ne vjeruje. laži i op. 36., *ovo* nije učinio nijednome narodu. *D.* psal. 147.20. crkva *ovo* ne čuje. pisma 34., šta iskaše Izrailj, *ono* ne dobi. rimlj. 11.7., zapita ga, za što i *to* nije poslao. dan. (1826) 81., да ја *то* не одобравам. pjes. I. str. XIII., *то* не може нико одрећи. posl. 197. ne možemo *to* učiniti. *D.* 1mojs. 34.14., ne ću *to* učiniti. 3car. 11.12. ako li se nadamo onome, *što* ne vidimo. rimlj. 8.25., да се не доноси оно, *што* још не видиш. posl. 197., da povrgne ono, *što* ne dokučuje. *D.* pisma 149. Rjeđe ove zamjenice stoje u genitivu: ali ona *toga* i ne sluša., nigda *toga* vidjeli nijesmo., kad ko bude u kakome mjestu, a ne vidi *onoga*, što je onđe najznatnije. *D.* sint. 123—124. — Vrijedno je navesti ovaj primjer, u kojemu jedan do drugoga stoje i genitiv i akuzativ: vladikama narod plaća dimnicu, to jest od svake kuće po nešto, čini mi se po 12 para . . . . narod *dimnice* kao ni *bir* ne broji među državne dacije. dan. (1827) 117.

524. a) S glagolom *ne biti* mjesto nominativa može stajati genitiv; tako isto s glagolom *nemati*, kad znači: ne biti. Na pr. da mi ne bi *Šarca* od mejdana, doista me uvatiti šćaše., da nije *ori mlogi* i *veliki brda*, u Srbiji bi bilo župno kao u Talijanskoj., u Rimu tada nije bilo *ni jednoga filosofa*., da *ljepšega* ne će bit *junaka* od Maksima. od sina mojega., nema *ljeta* bez Đurđeva dana niti *brata*, dok ne rodi majka., koji kažu, da nema *vaskrsenija*., svako Ture može vezir biti, a *junaka* nema kao Marko., po tom odma pozna, da *Veljka* nema. *D.* sint 124—128. Ove su i slične rečenice upravo bez subjekta (v. §. 400*a*); sa subjektom, t. j. s nominativom, rijetko se upotrebljava *ne biti*, a još rjeđe *nemati;* može se reći na pr. da nijesu *ova mnoga* i *velika brda*., u Rimu tada nije bio *ni jedan filosof* i t. d., a tako je i ovo: š njime nema *nitko* pod čadorom. *D.* sint. 126.

b) Kao *ne biti* i *nemati* slažu se s genitivom, ali dosta rijetko. glagoli trpnoga značenja s riječcom *se;* na pr. u napredak ni *broja* se ne zna., kojoj se ni *imena* ne zna., u cara se ne nađe *junaka*., nigda se *toga* nije vidjelo u Izrailju., da se *take* na svijetu rađalo nije niti će se rađati. *D.* sint. 128--129.

c) U južnom govoru ima ovakijeh genitiva i uz neprelazne glagole; na pr. ne uteče *druga nikakvoga*., da ne padne *leda* ni *snijega*., ne dohodi *lovca* ni *trgovca*., niti puče *puške* ni *lubarde*., njemu *dana* ne sviće *bijela*. Pače i s prelaznijem glagolom, ako se uzima kao neprelazan, t. j. bez objekta (v. §. 476) može u onom govoru stajati genitiv; na pr. u nju ne će *kokota* pojati., koji žive, doklen *sunca* grije. *D.* sint. 129—130.

525. a) Genitiv služi za izricanje svojstva i izvora; on je gotovo svagda sastavljen od jedne imenice i jedne pridjevne riječi. Primjeri: *krasna* ti si *stasa* i *uzrasta.*, visok junak, tanak u pojasu, *bela lica, crni nausnica.,* oni vode ličkog Mustaj-bega *svezanijeh ruku* naopako., izići ću mlada gologlava, gologlava, *kose raspletene.*, konj *lijepe dlake.*, *meke naravi* čovek., Srbi *zakona turskoga* u Bosni., čovjek *kratka vijeka.,* na rječici *istoga imena.*, dok sam i ja *tvoga doba* bio., bijahu *ćilimarskoga zanata.*, al' devojka *roda junačkoga. D.* sint. 53—58. Ovamo se mogu uzeti i primjeri: pitaće te, tko si i otkud si, ti se kaži *zemlje karavlaške.*, imam kmete *sela Koravljice. D.* sint. 59.

b) U genitivu stoji riječ, koja pokazuje, oda šta je što načinjeno; i ovaj je genitiv gotovo svagda sastavljen od jedne imenice i jedne pridjevne riječi. Na pr. grane su joj *drobnoga bisera.*, na dolami toke *suva zlata.*, i vreteno *drva šimširova.*, na vojvodi kalpak *svile bele.* Veoma rijetko imenica stoji u ovom genitivu sama (bez pridjevne riječi); na pr. i na travi *ibrišima* serdžaza. *D.* sint. 59.

c) Genitivom se naznačuje vrijeme, u koje što biva; ni u tom genitivu imenica ne stoji sama, već je združena ili s drugom kojom imenicom ili pridjevnom riječi. Primjeri: šta je bilo *ovijeh dana.*, ti si se rodio *sirotinjske noći,* ti ćeš biti siromah do veka; a tvoj se brat rodio *srećne noći,* on će biti srećan do veka., Bog ne plaća *svake subote.*, mi ćemo te često pohoditi, u godini *svakoga mjeseca*, u mjesecu *svake neđeljice.,* onđe se misli, da je sunce *Marta mjeseca* vrlo nezdravo., *prošavšega ljeta* ja sam slušao., *te zime* dođe u Smederevo., *one godine* udari grȁd te pobije selo. U ovijem primjerima imenica u genitivu znači sama sobom neko vrijeme *(dan, noć, mjesec* i t. d.*)*, ali može stajati i druga kakva riječ, koja svojim trajanjem ispunjava neko vrijeme, na pr. onda se vrlo mlad pokaluđerio i mlad arhimandrit postao još *turskoga* i *nemačkoga rata.*, eda bi nam dobro bilo *ovog sveta* i *onoga. D.* sint. 61—63.

d) Genitiv se uzima u zakletvama, kakve su na pr. *Boga* tebi, đakone Stevane!, jeste, care, *današnjeg* nam *dana!,* nisam, majko, *života* mi *moga!*, a tako mi *moje vjere tvrde!,* a tako ti *sreće* i *junaštva*, tako ti *ovoga* i *onoga svijeta!* Tako je i u proklinjanju uz riječi *ȁnatema (ȁnatemate), arȁtos* (koje su iz grčkoga jezika), na pr. da *vas* je anatema *sviju!,* anatemate *đavola* i *njegova imena!,* idi, bedo, aratos *te* bilo! Isti padež imamo i u čuđenju., na pr. Bože mili, *čuda velikoga!, dobra konja,* a *loša junaka!,* mili Bože, *velike nepravde!,* jedan veli: *lijepe djevojke!* Bože mili, da *čudna junaka!*, o *lijepe ljepotice!*, jao *moje štete* i *sramote!,* gle *strašivca Boška Jugovića!* U svezi s takovijem primjerima stoje i ovakovi, u kojima se nešto pokazuje ili nuđa: evo ti *muža!*, evo *vuka* pred tvoj dvor!, eto ti *sina!* eto ti

matere! eno ti *slike!*, na ti *vode!* (S prilozima *evo, eto, eno* može stajati i nominativ; na pr. evo *moje zlato!* evo *car vaš!* eto *knjiga!*) *D.* sint. 113—117.

e) U pjesmama se bez ikakve potrebe (samo da bi se stih ispunio) nalazi riječca *ga* (genitiv zamjenice trećega lica); na pr. žlje *ga* sjeli, tri srpske vojvode!, a vodice, ti *ga* usahnula! *D.* sint. 118

f) Veoma je rijedak u današnjem jeziku genitiv uz pridjeve, kad se njima poredi; na pr. nad kojijem ogleduješ lice ljepše *sunca zore* i *mjeseca.*, razveza je bolja *slabe sveze. D.* sint. 131. U Vukovim i Daničićevim djelima i u narodnijem umotvorinama, što ih je Vuk izdao na svijet, nema takvoga primjera ni jednog, ali ih ima dosta u starijeh pisaca, na pr. jašu konje *vjetra* brže (u Gundulića) i t. d.

g) Posve je osamljen svojim sintaktičkim značenjem oblik *doma* koji je upravo genitiv, a odgovara na pitanje *gdje?* (na pr. bio sam *doma)* i na pitanje *kamo?* (na pr. idemo *doma*).

Prijedlozi s genitivom.

526. a) S genitivom se slažu ovi prijedlozi: *bez*, *blizu*, *cjeć*, *čelo*, *daleko*, *dno*, *do*, *duž*, *ispod*, *ispred*, *iz*, *iza*, *između*, *iznad*, *kod*, *kraj*, *mimo*, *mjesto*, *na domak*, *nakon*, *niže*, *od*, *oko* (okolo), *okrom*, *osim*, *pored*, *poslije*, *preko*, *prema*, *prije*, *protiv*, *put*, *radi*, *razma*, *s*, *sred*, *u*, *u oči*, *van*, *viš*, *vrh*, *za*, *zbog* i složeni kao: *nadno*, *udno*, *poput*, *poradi* i dr., koji će se svi navesti kod glavnoga prijedloga.

b) Za prijedlog *bez* (mjesto kojega se katkad govori i *brez*, v. §. 45) ne treba drugo reći, nego da se svagda upotrebljava u svojem pravom značenju, koje imamo u primjerima kao: teško bratu jednom *bez drugoga.*, mučno mu je ići *bez oružja.*, zakla me *bez noža.*, i tri tavne noći *bez prestanka.*, dva *bez duše*, treći *bez glave.*, *brez blaga* je ne bi ni udao. *D.* sint. 132—137.

c) Ni prijedlogu *blizu* nije se značenje razvilo dalje od njegova pravoga, koje imamo na pr. kad su svati *blizu dvora* bili., *blizu tebe* življeti ne mogu., kad dođe *blizu sela.* I komparativni oblik *bliže* služi u gdjekojih pisaca kao prijedlog s genitivom; na pr. vi ste *bliže Boga* i *čudesa.*, a u nar. pjesmama nalazi se tako upotrebljen i superlativ *najbliže:* teško onom, ko j' *najbliže Marka. D.* sint. 137—139.

e) Prijedlog *cjěć* (u Vukovu rječniku *cijeć*) ili *cjeća* govori se danas samo u Dubrovniku i znači isto što: radi, zbog. Nalazi se često u starijeh pisaca; na pr. *cjeć ljepote* dostojna je bit carica (u Gundulića)., *cjeća svoga neposluha* pođe u omrazu Božiju (u Đorđića. Toga prijedloga nema nigdje u Vukovim i Daničićevim djelima ni u narodnijem umotvorinama, što ih je Vuk izdao. *D.* sint. 318—319.

e) Prijedlog *čelo* upotrebljava se samo s genitivom riječi *glava* i *noga* te znači isto što: *iznad;* na pr. vidje dva anđela gdje sjede jedan *čelo glave,* a jedan *čelo nogu*, gdje bješe ležalo tijelo Isusovo. *D.* sint. 319.

f) Prilog *daleko* vrlo se rijetko upotrebljava kao prijedlog; imamo na pr. ja posijah bjelicu šenicu *dalek'* sela blizu puta. *D.* sint. 139.

g) Riječ *dno* kao prijedlog nalazi se samo u starijeh pisaca i znači isto što: *pod;* na pr. *dno zemlje* ih vrže (t. j. pod zemlju, u Đorđića). Danas se u značenju: *na donjoj strani* govori: *nadno, podno*, *sadno*, *udno;* na pr. gradić *nadno Krbave.*, bolje se navrh vinograda dogovarati nego se *nadno njega* karati., po polju je bosilje sijala, *podno polja* ranu madžuranu., pa zaskoči *podno bare* vojska., vika straža *sadno polja.*, sjedi Miloš dolje *udno sovre. D.* sint. 148—150.

527. a) Prijedlog *do* stoji u svojem pravom značenju u primjerima, kao što su: spuštaj grane *do zelene trave.*, zasukao ruke *do lakata.*, malo po malo pročuje se to *do cara.*, dok ne daš *do pošljednjega dinara.*, i ćuprija ostane *do današnjega dana.*, *do Božića* nije ni gladi ni zime., *do udaje* porasla đevojka., kad dođe *do gusta.*, ako njemu bude *do nevolje.*, dok nejaki Jovo ne doraste *do vranoga konja i do sedla.* Dosta često prijedlog ovaj znači isto što: *kod*, *uz;* na pr. pa mu reče, da sjedne *do njega.*, ukopaše jedno *do drugoga.*, konj *do konja*, junak *do junaka.* Uz glagole *dohvatiti se*, *dotaći se* može se uzeti genitiv s prijedlogom *do* (ali smo u §. 521*b.* vidjeli, da uz njih može biti i genitiv sam bez prijedloga); na pr. dohvativši se *do uha njegova* iscijeli ga., da se ne dotakne *do njih.* U prenesenom značenju imamo *do* u primjerima, kao što su: to stoji *do tebe.*, *do vas,* gospodo, stoji, da to bude ili da ne bude., nije meni ni *do toga*, majko., nije meni *do vaše večere*, već je meni *do moje nevolje.* Katkad se uzima *do* u zaklinjanju; na pr. *do duše* ja ne mogu reći, da nije tako., *do Boga* i *do moje duše* (t. j. tako mi Boga i moje duše). — Prijedlog *do* znači isto, što *osim* u primjerima, kao što su: sve se mijenja *do volje Božije.*, majka nema *do tebe jednoga.,* boji li se još koga *do Boga.* Ali u ovom značenju može *do* i ne biti prijedlog, već prilog; v. §. 490*a.* — Uz poveće brojeve znači *do* isto što *oko;* na pr. častio ih *do* petnaest dana; a uz manje brojeve, osobito uz *dva* i *tri*, stoji u pjesmama bez potrebe, t. j. ne znači ništa: umrle ti *do dve* kćeri tvoje., da ti kažem *do dve*, *do tri reči.* — Iz §. 489*a* znamo, da prijedlozi mogu stajati i pred prilozima, pa tako je i ovo: da će im on *do toliko* i *toliko* dana doći u pomoć., *do malo* vremena proglasiše ga za kralja. (*D.* istor. 43). U tijem primjerima znači *do* isto što: *za;* a to je značenje i kad se veli: eto mene *do* petnaest dana u Budima u bijela grada., zgoda dug i *do* sto godina naplaćuje. — Svoje značenje zadržava prijedlog

do i kad stoji pred drugim kojim prijedlogom, koji ima svoj padež: na pr. ode Jovo *do pod* svoju kulu., čekavši *do pred zoru.*, da se ostavi *do u jutru.*, kad je bio *do blizu* Budima. *D.* sint. 150—164.

b) Prijedlog se *duž* slabo govori. Imamo ga u primjeru: bili su (Mlečići) svoju vojsku postavili *duž sve Crne Gore. D.* sint. 164.

c) Prijedlog *ispod* znači mjesto i odgovara na pitanja *od kud*: *gdje* i *kuda;* na pr. utočio bi ti i krvi *ispod grla.*, darova mu konja *ispod sebe.*, išćerat ću *ispod Beča* Turke., priveza joj noge *ispod vrana*, a priveza *ispod grla* ruke., pa se igra s carevići *ispod šatora.*, krtina *ispod zemlje* ide, pa opet ne može da se sakrije., pošetao paun tica *ispod naranče.* U prenesenom značenju stoji *ispod* u primjerima kao: *ispod Boga* nema se kuđ., kako *ispod samoga spaije* tako i *ispod čitluk-saibije* svaki se čovek može preseliti iz jednoga sela u drugo. Katkad se uzima *ispod* za ono, što je kojemu predmetu na početku ili pred njim; na pr. tekla voda *ispod Biograda.*, pošetala carica Milica *ispod grada bijela Kruševca.*, provede ih *ispod naše kule.*, jedni viču iznad kuće, drugi viču *ispod kuće. D.* sint. 191—194.

d) Prijedlog *ispred* znači isto, što *pred,* kad stoji s instrumentalom; na pr. bježi Marko *ispred roditelja*, svak *ispred svoje kuće* neka mete., al' to snaša sluša *ispred dvora.*, pošetale careve delije *ispred dvora* bega Ljubovića. Katkad se uzima *ispred* i mjesto onoga *pred*, koje stoji s akuzativom; na pr. prelomi hljebove i dade učenicima svojim da metnu *ispred njih.* Prijedlog se *ispred* upotrebljava i za vrijeme; na pr. kad je bilo *ispred tavne noći.*, proso se sije *ispred Todora dne.*, kad bude *ispred svršetka* liturđije. *D.* sint. 194—195.

528. a) Prijedlog se *iz* uzima ponajviše u svojem pravom značenju, kojim odgovara na pitanje *od kud;* na pr. to izreče, *iz kule* uteče., krenuše se *iz polja* svatovi., ide kiša kao *iz rukava.*, ja pseto *iz bunara* vadim, a ono me ujeda., *iz kamena* bi suza udarila., pa išćera njega *iz svatova.*, dok Miloš iziđe *iz Turaka.*, sad će sluge iz *lova* mi doći., a Marko se trže *iza sanka.*, al' *iz crkve* nešto progovara., *iz ovije* se *knjiga* i današnji dan čati i poje u crkvi., nijesam baš iz *Sarajeva.*, *iz svakoga panja* ne može se svetac istesati. Za vrijeme se upotrebljava *iz* s genitivom imenica *jutro*, *djetinjstvo*, *početak;* na pr. *iz jutra* se vidi, kakav će dan biti., da nijesam još *iz djetinjstva* znao od svojijeh starijeh., oni su *iz početka* pisali gotovo više slavenski nego ruski. Ovamo idu i primjeri: dobro se proljeće *iz rana* poznaje., dva se druga *iz mala* gledala., dvoje mili u milosti raslo *iz malena* od tri godinice. Preneseno značenje ima *iz* u primjerima kao: truditi se oko šta *iz sve snage.*, on povika *iza svega glasa.*, da gledaju kako *iz prijevare* obojicu da ubiju., *iz šale* smo odavde lećeli. Ima slučajeva, gdje *iz* znači uzrok; na pr. da su ga *iz zavisti* predali.

tuđi pisatelji koje *iz neznanja*, koje *iz zavisti* ili *iz ljubavi* k svome narodu najslavnije i najznatnije događaje izostave ili naopako opišu., ja ovo činim samo *iz ljubavi* k našemu narodnom jeziku. *D.* sint. 170—185.

b) Prijedlog *iza* (t. j. izza, iz za) odgovara na pitanje *od kud;* na pr. donesi mi vode *iza gore.*, skoči zec *iza grma.*, te pogleda *iza tanke jele;* ali može odgovarati i na pitanje *gdje;* na pr. kad su bili malo *iza grada.*, počne ih divljan pipati *iza vrata*, da vidi, koji je pretlji; kašto odgovara i na pitanje *kamo;* na pr. kako iziđe *iza grada.*, idi opet *iza sela.* Često *iza* znači isto što: *poslije*, *nakon;* na pr. dođoše jedan *iza drugoga.*, *iza zime* toplo, *iza kiše* sunce., *iza najvećega zla* može biti gore., jer je Marko *iza sna* zlovoljan., knjigu piše care *iza knjige.*, zao porod *iza sebe* ostavi. *D.* sint. 185—187.

c) Prijedlog *između* u svojem pravom značenju odgovara na pitanje *od kud;* na pr. ona se *između naroda* nekako ukrade., ne bi li i ovi ostali svi pobegli *između nas.*, proćeraju *između sebe* zlikovce., ščepa đevojku *između braće* i odnese je u oblake., jedan *između vas* izdat će me., koja je (djevojka) bila najljepša *između njih.* Često prijedlog ovaj odgovara i na pitanje *gdje* te se onda izjednačuje s prijedlogom *među*, kad stoji s instrumentalom; na pr. Srbi dočekaju ga *između Paraćina* i *Ćuprije.*, glavne razlike *između današnjega slavenskoga* i *srpskog jezika.*, zašto su mloge pjesme *između sebe* jednake., kad su prosci rekli *između sebe.*, jer je mir *između sviju životinja.* Rjeđe stoji *između*, kad se pita *kamo;* na pr. pa ćete najposlije doći *između dvije planine.*, izvadi sablju i stavi je *između sebe* i *nje.*, baška će nam dvore pograditi, *između njih* trnje posaditi., — a još rjeđe stoji, kad se pita *kuda* (t. j. kojim putem); na pr. protrčide, zeče, sad *između nogu.* Katkad se prijedlogom *između* izriče i vrijeme; na pr. ljutit kao zmija *između Gospođa.*, u nedjelju *između Materica* i *Božića. D.* sint. 187—190.

d) Prijedlog *iznad* obično odgovara na pitanje *gdje* te se izjednačuje s prijedlogom *nad*, kad stoji s instrumentalom; na pr. okrenuvši je (praću) nekoliko puta sebi *iznad glave.*, ne grizeš ti meni uši, već onaj, što se vije *iznad mene.*, ja sam željan bela sveta i po svetu pogledati crne zemlje ispred sebe, vedra neba *iznad sebe.* Dosta se često uzima *iznad*, kad se hoće samo da naznači, da je što u blizini više od čega, a nije upravo nad njim; na pr. *iznad crkve* polje pritiskoše., ostane *iznad Lešnice* opet čuvati stražu od Turaka., pješake ostavi *iznad Vidinskoga polja* u brdima. Katkad *iznad* odgovara na pitanje *kamo;* na pr. kad pogledaš s grada *iznad sebe. D.* sint. 190—191.

529. a) Prijedlog *kod* ostaje ponajviše u svojem pravom značenju; na pr. a nevesta stoji *kod devera.*, bašča moja *kod livade tvoje.*,

vi imate brata u planini *kod ovaca* Miloš-čobanina., što sam tebi *kod babajka* vezla., i *kod nas* je dobra nestalo. Često pravo ovo značenje oslabi, te se prijedlogom *kod* izriče samo neka sveza među predmetima, sveza, koja dolazi iz njihove blizine; na pr. Isus napredovaše u premudrosti i u rastu i u milosti *kod Boga* i *kod ljudi.*, ako je *kod paše* u milosti, onda ga i Turci svi poštuju i boje ga se., mlogi se *kod paše* udvore., *kod naroda* nemaju pravoga povjerenja., poznat *kod svega naroda.* Kašto je ova sveza takova, da bi se mogla razvezati u rečenicu s dopusnijem veznikom *premda;* na pr. *kod mojijeh* pet stotina kmeta sad ja kmeta nemam ni jednoga (t. j. premda je u mene 500 kmetova, ali sada mi nema ni jednoga)., *kod oružja* i *kod konja tvoga* živa će te u ruke fatiti (t j. premda imaš oružje i t. d.)., *kod tolika gazdašaga moga* nisam kadar ni devojke naći. Češće je rečena sveza takova, da se može razvezati u rečenicu s veznikom vremena *kadà;* na pr. kako bi ti uzeo onoga gubavog *kod takih krasnih konja* (t. j. kad ima drugih krasnih konja)., nije pravo, da narod mre od gladi *kod te proje* (t. j. kad ima te proje)., što će meni Rišnjanski mačevi ta *kod moje sablje Šamlijanke* (t. j. kad ja imam). U Srijemu. u Bačkoj i u Banatu govori se *kod* na pitanje *kamo* i znači isto, što prijedlog *k* s dativom; na pr. idemo *kod Petrovića* (t. j. idemo *k Petroviću);* tako je i u pjesmi: *kod njih* došla sveta deva Marija; vrlo rijetko u Vuka: kaluđer i đak došli *kod nekake babe*, da svete vodicu. *D.* sint 195—202.

b) Prijedlog *kraj* ostaje svagda u svojem jedinom značenju; na pr. sjedi junak *kraj druma široka.*, devojka je *kraj gore* stajala. Višegrad je varošica u Srbiji *kraj Drine.* Katkad se mjesto *kraj* veli *krajem;* na pr. pala magla u primorje, al' se vidi *krajem mora.*, da jezdimo drumom širokijem *krajem dvora* crnog Arapina. — Prijedlog se *kraj* slaže s drugijem prijedlozima, te nastaje: *iskraj*, *nakraj*, *pokraj, ukraj*, koji svi znače isto, što i samo *kraj;* na pr. vika straža *iskraj polja.*, kad je bio *nakraj polja.*, hodeći *pokraj mora.*, udari se *pokraj vinograda.*, car Lazare sjede za večeru, *pokraj njega* carica Milica., šator penje Ugrin Janko *ukraj Save vode ladne.*, sadih krušku *ukraj puta. D.* sint. 204—206.

c) Prijedlog *mimo* slaže se ponajviše s akuzativom (vidi §. 548*d*), sasma rijetko s genitivom; na pr. kad projdoše *mimo dvora. D.* sint. 463.

d) Prijedlog *mjesto* ostaje također svagda u svojem jedinom značenju; na pr. *mesto vode* poteče vino., koji uzmu koga *mjesto djeteta.*, Hero jeo sapun, koji je bio kupio *mjesto sira.* Govori se i *namjesto;* na pr. dosjeti se, da su ga uzeli *namjesto brata. D.* sint. 207—209.

e) Prijedlog *na domak* imamo u primjerima kao: kad su bili *na domak Jezera.*, došavši *na domak Jadra. D.* sint. 320.

f) Prijedlog *nakon,* koji se govori i *nakom,* znači isto, što *iza;* na pr. *nakon toga.*, ostavi ga *nakom* sebe da caruje., *nakom boja* kopljem u trnje. *D.* sint. 203.

g) Prijedlog *niže* značenjem je svojim suprotan prijedlogu *više;* na pr. puče puška *niže Biograda.*, *niže crkve* postavio tabor. Govori se i *poniže* i *sniže*, ali rijetko: malo *poniže te stijene* ima u Moravi malo ostrvo., *sniže moji nogu* vodu izvedite. *D.* sint. 209.

530. a) Ni jedan prijedlog od onijeh, što stoje s genitivom, nije se u svojoj porabi tako razgranao kao *od.* Osnovno mu značenje stoji u odmicanju, kako ga imamo u primjerima: *od grada* se Turci odmakoše., pade tama *od neba* do zemlje., pjesma ide *od usta* do usta., studen vjetar *od istoka* dunu., rastavit ću slamu *od šenice.*, odstupite *od mene.*, *od kosti* mu meso otpadalo., udriše joj suze *od očiju.*, željaše *od srca.*, ako ne oprostite svaki bratu svojemu *od srca svojijeh.*, da se obrate *od tame* k vidjelu., kad se probudi *od sna.*, nije se mogao *od smijeha* uzdržati., otpadoše *od vjere. D.* sint. 210—215., 258.

b) Kad dakle prijedlogu ovome glavno značenje stoji u odmicanju, ne treba se čuditi, što se on nalazi i uz glagole, za koje smo u §. 522*ab* vidjeli da se slažu sa samijem genitivom; na pr. izbavi nas *oda zla.*, izbavi ga *od sviju njegovijeh nevolja.*, oprostivši se *od grijeha.*, oprosti me danas *od Arapa.*, osloboditi koga *od nje* (t. j. od poreze) može samo Miloš., koji će vas sačuvati *oda zla.*, čuvajte se *od lakomstva.*, prođi s' *od tog*, Kraljeviću Marko., ostani se, Jerina gospođo, *od nevjeste*, ljube Todorove., nigda ti se ne ću poturčiti ni odreći *od krsta mojega.*, da je Kara-Mahmut Bušatlija *od cara* se svoga odmetnuo., ne bojte se *od onijeh,* što ubijaju tijelo., *od vješta* lovca plaši se lisica., *od starca* se Turčin prepanuo., obraz *od obraza* stidi se. Odmicanje imamo i u primjerima, kao što su: oni su se ponijeli i kao potuđili *od svoga naroda*[1])., *od njih* se ni malo ne ponose., jer su se odučili *od rada poljskoga.*, da mi za sad prestanemo *od svađe.*, stanu malo, da počinu *od boja.*, ne će da sjede s mirom *od naroda.*, a da crkvu *od Turaka* brane., Bog te zdravo i mirno nosio, *od dušmanske ruke* zaklonio., kojuno sam tri godine vezla, a sve mlada krijući *od majke.*, što taji *od mene.*, zatvorala bi hljeb *od nje.*, trijebe se šljive *od cvijeta.*, odmah očisti se *od gube.*, operi se *od grijeha svojijeh.*, ne može da se otrese *od rđe.*, koji se ovakovom kletvom opravda *od čega.*, ako se pokaju *od svojijeh djela.*, da izliječi njegovu kćer *od onake bolesti.*, ozdravi *od bolesti.*, pridigni me, Bože, *od bolesti*, uzet će se *od njega* i ono, što misli da ima., ja ne primam slave *od ljudi.*, da otimlješ roblje *od Arapa.*, *od gospođe* čašu privatio., te ukradi nože

[1]) Ispor. i: ne treba, da se tuđe jedno *od drugoga. D.* pisma 223.

od matere., da ištu *od sultana* ono, što su radi imati., niti su oni više šta tražili *od Turaka* ni Turci *od nji.*, da prosi milostinju *od ljudi*, *od Boga* si me isprosio., da kupim *od tebe* Stambol., dvanaest dukata što je *od cara* dobio. *D.* sint. 258—264., 216—218.

c) U svim ovim do sad navedenim primjerima izvor je odmicanju u glagolu, ali može biti i u kojoj imenici ili u pridjevu; na pr. oni su bili u velikom strahu *od Turaka.*, da mi nije *od ljudi* sramote., da mi nije *od Boga* greote., zemlja naša strašna *od Turaka.*, kad bijaste robovi grijehu, prosti bijaste *od pravde.*, *od poreze* je slobodan svaki otac, koji sa sobom u kući ima dva sina oženjena., potomstvo će biti čisto *od sviju današnjijeh budalaština.*, budi zdrava *od bolesti svoje.*, ja ću s' teško bolan učiniti *od zla bola*, *teške srdobolje. D.* sint. 262., 264., 237.

d) Odmicanje stoji također u razlikovanju i u raspoznavanju; na pr. jer se zvijezda *od zvijezde* razlikuje., da se u jeziku i u običajima ni malo ne razlikuju *od prostoga naroda.*, da su dva čoeka vrlo različni jedan *od drugoga.*, brada im je najveća razlika *od naroda prostoga.*, sad spisatelj naš mora da se trudi raspoznati čisti narodni jezik *od onoga*, što se govori pokvareno. *D.* sint. 264—265.

e) Odmicanje je i u primjerima, gdje *od* znači vrijeme; na pr. *od vremena* Jovana krstitelja do sad., *od toga* je *doba* živeo mirno kod svoje kuće., što se vališ *od neđelje* dana, da pokupiš momke i junake., žnjeli su pšenicu *od jutra* do mraka., krv sviju proroka, koja je prolivena *od postanja* svijeta., vidje čovjeka slijepa *od rođenja.*, ali su *od posljednjega turskoga i austrijskog rata* baše bile gotovo svu Srbiju počitlučile., do sunca joj bistra voda bila, *od sunca* se voda zamutila. *D.* sint. 219—222.

531. a) Kad se kaže, od kud je što ili tko, i to je neko odmicanje; za to se i tada uzima prijedlog *od;* na pr. od kuda si, *od koga* li *grada?*, jedno bješe *od Prilipa Marko*, drugo bješe Relja *od Pazara*, treće bješe Miloš *od Pocerja.*, ženidba Todora *od Stalaća.*, i on vodi *od Kladuše* Muja., što je *od Boga*, slađe je od meda., imaš li kakav znak *od mojih sestara?*, nemate plate *od oca svojega.*, kojima starješinstva ostaju *od oca* sinu., *od nas* pesma, a *od Boga* zdravlje., zapovijed je takva *od vezira.*, valja imati dopuštenje i *od cara* i *od vezira.*, ni Todora ni *od njega* glasa., prosto ti bilo *od Boga* i *od mene.*, na meni je ostanula kletva *od mojega čestitoga kneza. D.* sint. 223—226.

b) Rijetko se uzima *od* u trpnijem rečenicama, gdje se trpni lik izriče riječcom *se*, koja se dodaje tvornom glagolu (v. §. 474.), na pr. no se voda, kume, posilila, e se hoće *od Hrista* posvetit., nego će se još i drugi *od njih* kvariti., đe se ljudi *od različnijeh zlikovaca* često uznemiruju., a *od kola*, koje igra pred kućom, zapjeva se

prvijenče gospodine! (Jedan primjer iz *D.* istor. 126 vidi u §. 474*c*). Češće se uzima *od*, gdje se trpni lik izriče II. glagolskim pridjevom; na pr. *od Gospoda Boga* blagosloveno., ne budi *od mene* rečeno., pa mi ne bi *od Boga* suđeno., poštovan *od svega naroda.*, kad dođete k njemu kao kamenu živu, koji je *od ljudi* odbačen., ali *od Boga* izabran i pribran., budući izjeden *od crvi.*, koji su se onde u viru podavili i potonuli pa posle *od ribara* izvađeni. Genitiv s prijedlogom *od* govori se i uz glagole neprelazne, koji znače kakovo stanje; na pr. njemu valja ići u Jerusalim i mnogo postradati *od starješina* i *od glavara svešteničkijeh.*, koji ne bi volio *od svoga cara* umrijeti., izgiboše *od krvnika*, sedamdeset rana dopanuo, sedamdeset rana *od Arapa.*, blagodat i istina postade *od Isusa Hrista.* Tako se slaže i glagol *živjeti* : Srbi kao seljaci žive samo *od zemlje* i *od stoke.* Na to su nalik i ovi primjeri: poslije ne bi *od njega* nigđe imao mira ni danju ni noću., te ću proći mirno *od ajduka.*, *od njega* nisu mogli da vojvoduju., mnogo bi je puta šćela ubiti, da je *od svoga muža* smjela. *D.* sint. 226—230.

c) U ovim pošljednjim primjerima ono, što stoji u genitivu, uzrok je, da što bude ili ne bude. Jasno se takav uzrok vidi u primjerima kao: *od Petra* me uvati groznica, djeca ovu travu kašto i jedu, ali često bljuju *od nje.*, more se podizaše *od velikoga vjetra.*, ne mogući približiti se k njemu *od naroda.*, crna zemlja ispuca *od suše.*, on posta zlovoljan *od ove riječi.*, Turci se *od pucnjave* i *od vike* smetu., da je sirota *od straha* jedva živa ostala., sakrije se *od sramote*, da je niko ne vidi., *od radosti* na noge skočio., na vojsku se ide *od nevolje.* *D.* sint. 232—238.

532. a) Često se genitivom, koji ima uza se prijedlog *od*, izriče izvor čemu; na pr. imao je *od prve žene* samo jednu šćer., *od dobrijeh roditelja* mogu izići rđava đeca, a *od rđavijeh* dobra., ne imao *od srca* poroda., što je miris *od ljubice.*, *od jeftinu mesa* čorba za plot., znate, da *od ovoga posla* mi imamo dobitak za svoje življenje., *od mene* si naučio to, što znaš., ja sam ovu pjesmu pisao *od Podrugovića.*, devojka je i *od sebe* gnjevna., a đevojka i *od sebe* l'jepa., *od ruke* mu ništa ne rodilo., ne ide mi *od ruke.*, *od đece* ljudi bivaju., *od plašljiva ždrebeta* mnogo puta dobar konj iziđe., nema ništa *od boja.*, *od toga mira* sad ne može biti ništa., *od džamija* crkve pogradiše., šta uradi *od ljudi.*, čin' *od blaga*, što je tebe drago. *D.* sint. 238—243. Tako se izriče i materija, od koje je što načinjeno, jer je i materija izvor; na pr. kuće su obično sve *od drveta.*, stolovi su *od bijela srebra.*, postavit ću temelj *od olova.*, opletavši vijenac *od trnja.*, da *od svega onoga voska* grade svijeću., na njemu je kožuh *od međeda.* *D.* sint. 244—245.

b) Izvor je upravo početak, za to se i početak nečemu tako izriče; na pr. jer je vrijeme, da se počne sud *od kuće Božije.*, ako li

se najprije *od vas* počne, kakav će biti pošljedak?, počevši *od svekr.* i *svekrve* svima nazove dobro jutro., jer će me svi poznati *od malog* do velikoga., kupovanje *od najmanjega* do najvećega., *od slova* do slova prepisati što. *D.* sint. 215. Ispor. još: kad bi stari ljetopisci počinjali godinu *od Januara. D.* istor. 52.

c) Genitiv s prijedlogom *od* može značiti i svojstvo, kako pokazuju primjeri: june *od godine* dana., nit' sam mlada ni odveće stara, veće moma *od najljepšeg doba.*, starac Fočo *od stotine* ljeta., a kada se s mužem združi, *od aršina* jezik pruži[1]). Svojstvo imamo i u primjerima: Moskovi su *od boja* junaci., ali ne da Šarac *od mejdana.*, jer ja imam šćercu *od udaje.*, da imadem brata *od zakletve.*, ovo nijesu rane *od prebola.*, jesu li ti rane *od samrti?*, spremiše nam, što je *od potrebe.*, da su bili narodu *od velike pomoći i koristi. D.* sint. 246—247. — Prema takovijem primjerima razvili su se i ovaki: sad je kopati *od arajstva.*, *od ina* se majci ne mogaše. *D.* sint. 246—248., — možda i ovi: svaki *od svoje ruke* tolkovaše., dovija se *od svake ruke*, ima grožđa *od česti* (t. j. pomalo)., zna *od česti. D.* sint. 241—242.

d) U §. 530*b* vidjeli smo, da u nekijem slučajevima prijedlog *od* pred genitivom može stajati i ne stajati (na pr. izbavi ga *od nevolja* i izbavi ga *nevolja*, bojim se *od njega* i bojim se *njega* i t. d.. Tako i posvojni genitiv (§. 517) kašto ima pred sobom *od;* na pr. gospodar *od kuće.*, muž nije gospodar *od svoje žene* ni otac *od kćeri.*, car *od one zemlje* dozove ga preda se., oj Lazare, *od Srbije* glavo, ovo bjehu *od zemlje* sudije., komadi *od pjesme.*, zidine *od nekakve kule.*, uzme ga te stavi na prst *od desne ruke.*, u najbolje doba *od godine.*, *od grada* je vrata otvorio., *od kule* je ključe donijela. *D.* sint. 251—253. I dijelni genitiv (§. 519) ima katkad pred sobom prijedlog *od;* na pr. *od božitnje slame* gdjekoji nose na njive, da bi bolje rodile., metne se u lonac ili u kotao *od svakoga žita.*, dajte nam *od ulja svojega.*, koji jede *od ovoga hljeba*, življet će va vijek., koji pije *od ove vode*, opet će ožednjeti., sve se tice nasitiše *od mesa* njihova. Tako je i ovo: *od Srbalja* malo ko pogibe., ako kogođ dođe *od svatova.*, koji *od nas.* *od svatova* niko ne opazi., svaki *od braće.*, neki *od stražara* dođoše u grad., al' dotrča jedan *od svatova. D.* sint. 254—256.

e) Katkad prijedlog *od* zamjenjuje sobom drugi koji prijedlog; na pr. mjesto prijedloga *o* (s lokativom) imamo *od:* a krasnu je pesmu započeo *od svi naši bolji i stariji.*, nose glasove *od mira.*, knjiga *od božanstva.*, a *od dana* ni pomena nema., i *od svašta* se s njim raz-

---

[1]) Ovakovo *od* osobito rado stoji pred brojevima, koji se ne sklanjaju (a kad bi se sklanjali, stajali bi u genitivu); na pr. tad ja bijah *od sedam* godina., kobila *od osam* godina., bure *od osam* akova., dovedoše mu jednoga dužnika *od deset hiljada* talanta. Ispor. lonac *od jednoga uha. D.* sint. 248—249.

govarati., narod naš pripovijeda mnogo koješta smiješno *od Nasradin-hodže*. *D.* sint. 250. Tako je i ovo: ne zaviseći ni *od koga*. *D.* istor. 212., ukide zavisnost *od Carigrada*., — nezavisna *od patrijarha*. 50. Mjesto *protiv* (s genitivom) stoji *od:* šta je lijek *od kuge*., trava *od uroka*., zapisati *od groznice*, *od glave*, *od bjesnoće*., trava, koja se *od srdobolje* jede., tvrd *od zime*., koji je slab *od zime*., žena je tvrda *od smrti*. *D.* sint. 264. Razlika je među primjerima, gdje *od* stoji mjesto *o*, i među onima, gdje stoji mjesto *protiv*, što u onima prvim može stajati i *o*, a u drugima ne bi *protiv* bilo obično, t. j. *od* ga je istisnulo sasvijem[1]). Mjesto *po* (s lokativom) imamo *od:* *od volje* mi je mlada đevojka. *D.* sint. 246. Tako će biti i ovo: kazati *od prilike* onako, kao što je kazano u predgovoru. *D.* sint. 242. Ispor. i: vojvodama dadu se *od prilike ovake* diplome. prav.-sov. 58.

f) Prijedlog *od* stoji rado u poređenju uz II. stepen (vidi u istoj službi veznik *nego* u §. 502*b*); na pr. šire je nebo *od mora*., duže je more *od polja*., brže su oči *od konja*., slađi je šećer *od meda*., jače selo *od svatova*., bolje živi *od svakoga težaka*., on svašta ima bolje *od nas*. Isto je tako i uz riječi, koje imaju komparativno značenje: volim brata *od očinjeg vida*., koji u ovome djelu misle drukčije *od mene*., kad ljudi prosti čuju, da kakav gospodin govori drukčije *od njih*. *D.* sint. 265—266. Prijedlog se *od* govori i uz III. stepen: najnesrećniji smo *od sviju ljudi*., *od sviju* je *ovi* bio najznatniji kapetan Koča. Tako je i ovo: koja je prva zapovijest *od sviju* (jer je riječ *prvi* u neku ruku III. stepen). *D.* sint. 256.

533. a) Prijedlog *oko* stojeći u svojem pravom značenju obično odgovara na pitanje *gdje?*, na pr. krave riču *oko kuće*., đul miriše *oko našeg dvora*., *oko Beča* sva zemlja zaječa., on bi naložio vatru *oko bukve*., Jovan imaše haljinu od dlake kamilje i pojas kožan *oko sebe*. Rjeđe odgovara prijedlog ovaj na pitanje *kuda;* na pr. bježi Marko *oko bijele crkve*., poćera ih *oko vinograda*., pa se vije ruža *oko bora* kao svila *oko kite* smilja., obazrevši se *oko sebe*. U prenesenom značenju uzima se *oko* s glagolima: baviti se, zabaviti se, lebditi, navaliti, truditi se, raditi, popraviti, otimati se, svađati se, mraziti se, biti se, ratovati. Na pr. bave se *oko djevojke* i nju razgovaraju., jer se bjehu zabavili *oko ćara* i *šićara*., lebdi *oko njega* kao mati *oko đeteta*., komšije i poznanici navale *oko njega*, pa jedan veli: donesi ovo, drugi veli: donesi ono., trudio se *oko svoga dobra* kao i pređe., da se negda *oko vinograda* više radilo., *oko kola* ili u vodenici što popraviti., valja da su se negda dvojica otimali *oko obuće*., svadili se vrapci *oko tuđe*

[1]) Možda upravo treba reći, da *od* značeći odmicanje može značiti i protivnost (na pr. lijek *od kuge*), jer što se od čega odmiče, to mu se lako i protivi.

prohe, da se odma mrazi *oko toga* s Crnim Đorđijem., nije pravo da se vi *oko mene* bijete., da se svi ratovi vode samo *oko zakona*. U prenesenom je značenju i ovo: *oko svega* se pogode i namire, samo ostane jedna sablja. Pred riječma, kojima se naznačuje, koliko je čega, *oko* znači: od prilike onoliko; na pr. kamen *oko dvanaest* pedi u visinu i *oko aršina* i po u širinu., *oko tri* prsta dugačko drvo., jedno Grče *oko 22* godine. Prijedlog *oko* može značiti i vrijeme, kad od prilike što biva; na pr. *oko malog Božića* dođe., kako je negđe *oko blagovijesti* išćerala jariće u planinu., morao je življeti *oko polovine* XVII. vijeka., kad je doba *oko ručka* bilo. *D.* sint. 266—270.

b) Kad *oko* stoji u svojem pravom značenju, može se mjesto njega reći *okolo;* na pr. pade slana *okolo Mostara*, sitna krupa *okolo Klobuka.*, divan ti se sabor bere *okolo tebe.*, *okolo dvora* jasenje. *D.* sint. 271

c) Prijedlog *okrom* sasma je rijedak i znači isto što: *osim;* na pr. u državnih i privatnih podanika *okrom „otroka"* i *„djetića"* vidimo, da . . . . *D.* istor. 138. Mjesto *okrom* nalazi se u pisaca (ali ne u Vuka i Daničića) i *krom* u istom značenju; na pr. a *krom* vojna njezino srdašce i ne znade za drugo sunašce. *D.* sint. 207.

d) Prijedlog *osim* (koji također glasi *osvem*, za tijem *sjem* — ali ne u Vuka i Daničića — ili po istočnom govoru *sem*) obično znači izuzimanje onoga predmeta, kojega genitiv s tijem prijedlogom stoji, na pr. voće raste i rađa svuda *osim ravne i barovite Mačve.*, niko drugi nije mogao čuti *osim njih dvojice.*, tu ne ima ni jednog junaka *osim jednog crna Bugarina.*, voda sve opere *osvem grijeha*. Prijedlog ovaj može i to značiti, da se onaj predmet, s kojega genitivom stoji, zajedno s čime uzima; na pr. *osim Fočićeve kuće* oni pritisnu po Beogradu najlepše kuće., tri put ću je dukati presuti, sve dukati *osim sitna blaga.*, ima pasa i *osim šarova.* — Rijetko se upotrebljava *osim* u značenju *izvan* ili *mimo*, kako je u primjerima: poskočice *osim kola* ne smije niko ni pomenuti., uhvati kurjak kozu, koja je bila legla na kraju *osim ostalijeh koza.*, kao da naš jezik *osim sviju jezika* na ovom svijetu nikakvi pravila nema., Izrailj je *osim sviju sinova* najvećma pazio Josifa. *D.* sint. 271—273.

534. a) Prijedlog *pored* stojeći u pravom svojem značenju odgovara obično na pitanje *gdje?*, na pr. načinit ću crkvu i džamiju obadvije jednu *pored druge.*, *pored Jele* Ivu ukopaše., *pored vatre* sedi domaćin., pod čadorom leži ranjen junak, *pored njega* sablja dimišćija. Rjeđe se prijedlog ovaj uzima na pitanje *kamo;* na pr. pa me nosi *pored dvora njena.*, udarivši u tom putu negđe *pored gusaka.* — Katkad se prijedlog *pored* upotrebljava, kao što smo vidjeli u §. 529*a*, da se upotrebljava prijedlog *kod;* t. j. rečenica s prijedlogom *pored* može se razvezati u rečenicu s dopusnijem veznikom *premda;* na pr. *pored*

sve muke i truda opet ostaju pogrješke (t. j. premda ima muke i truda . . . .)., da je *pored svega prevelikoga bogatstva* bio vrlo tvrd (t. j. premda je imao preveliko bogatstvo . . . .)., izobilan sam radošću *pored sviju briga*. Rjeđe se rečenica s prijedlogom *pored* može razvezati u rečenicu s veznikom vremena *kada;* na pr. *pored bolesti* moje glave i očiju za sad se drukčije nije moglo učiniti (t. j. kad me je boljela glava . . . .). *D.* sint. 274—276.

b) Prijedlog *poslije* znači ponajviše vrijeme; na pr. kad se putnik *poslije dugoga vremena* vrati natrag., *poslije nekoga vremena* dođe u Požarevac., žensko je ljeto *poslije Petrova dne.*, *poslije boja* kopljem u trnje., *poslije kiše* japundže ne treba. Kašto se uzima ovaj prijedlog i u mjesnom značenju; na pr. u tom je Mladen već bio postao prvi *posle Crnoga Đorđija.*, tako Srbi izgube i ovo svešteničko gospodarstvo, koje je *poslije carske krune* najvažnije bilo[1]). *D.* sint. 276—277.

c) Prijedlog *preko* u njegovu pravom značenju pokazuju primjeri kao: prevest ću ti snahu *preko mora.*, Turke prećera sasvim *preko Drine.*, otište se *preko polja ravna* kano zvezda *preko vedra neba.*, mahne rukom *preko glave*, kao da oćera čelu, pa i (t. j. ih) šilje *preko Gore Crne.*, slađa smokva *preko plota.* Prijedlog se ovaj govori i za vrijeme; na pr. od onoga, što je bio ostavio, da hrani košnice *preko zime.*, vinova loza, koja više puta *preko ljeta* ucvati i rađa. Samo je malo dalje razvijeno pravo značenje u primjerima kao: dogovori se *preko pisama.*, sve ove dacije kupio je od naroda bašknez *preko seoskijeh kmetova.*, što je Gospod kazao *preko proroka.*, ko traži hljeba *preko pogače*, želi i ovsenice., već on globi *preko mjere* Turke., imaše nekakav car ženu, koju *preko načina* milovaše., ja šćadijah, mati, *preko reda*, da napojim mojega Šarina., da su to ljudi učinili *preko njegove volje* i *zapovijesti.*, činiti što *preko srca* (t. j. nerado)., Dubrovčani *preko pravde* bijahu pritisli zemlje srpskoga kraljevstva. *D.* istor. 29. Tako je i ovo: carstvo Judejsko održa se *preko* sto godina (gdje se broj ne sklanja, a da se sklanja, stajao bi u genitivu). — Prijedlog se *preko* može složiti s prijedlozima *iz* i *s*, i tako dobivamo *ispreko*, *spreko*, koje jedno i drugo odgovara na pitanje *od kud?*, na pr. onda ovi *ispreko Morave* opale iz pušaka., majka daje (t. j. kćer) u selo komšiji, braća daju *spreko mora* banu. — Mjesto *preko* govori se gdješto i *preo* (v. §. 44c), na pr. Miloš topuz tura *preo crkve;* a *preo* se opet može stegnuti u *pro* (v. §. 113), na pr. i krenuli *pro* Leđena grada. *D.* sint. 279—285.

---

[1]) Veoma rijetko *poslije* znači izuzimanje (kao *osim*), ali u tom poslu nije prijedlog, već prilog (v. §. 490*a*); na pr. jer ne ima od srca poroda *poslé* jednu ćerku jedinicu.

535. a) Prijedlog *prema* (koji gdješto glasi i *prama*, v. §. 44) ima svoje pravo značenje u primjerima kao: na Dunavu *prema Beograda.*, *prema njega* dođoše svatovi., kad bude *prema turskoga šanca*. U prenesenom je značenju na pr. a Vide je krasan prijatelju *prema tebe*, *prema doma tvoga.*, kad je *prema mene* tako nepravedan. Prijedlog ovaj može značiti i poređenje; na pr. ovo se može reći i za Bošnjake *prema Osmanlija.*, koji su ovako mislili i govorili o talijanskom, francuskom i o njemačkom jeziku *prema latinskoga.* — Prijedlog se *prema (prama)* može složiti s prijedlogom *s*, te biva *sprema (sprama)*, na pr. kad je bio *sprema manastira.*, koji sjede *sprema gospode crkovne*; ima i *spram*, na pr. paslo konja mlado momče, paslo konja *spram mjeseca.* Imaju i složenice *naprema*, *nasprama*, *naspram;* na pr. baš *naprema nahije Crničke.*, a Turska je *nasprama Rusije* kako sahan mali na tepsiju., a kad budeš *naspram dvora moga. D.* sint. 285—288. O prijedlogu *prema* vidi još u §. 564*a*.

b) Prijedlog *prije* govori se za vrijeme; na pr. postaraj se, da dođeš *prije zime.*, poranio Kraljeviću Marko u neđelju *prije jarkog sunca.* Tako je i ovo: svaku čašu *prije cara* pije., tako su progonili proroke *prije vas.* Govori se i *pređe*, a u južnijem krajevima i *priđ:* na pr. rano rani đakone Stevane u nedelju *pređe jarkog sunca;* u južnijem krajevima govori se i *prijed: prijed reda* i *bremena* (t. j vremena). *D.* sint. 277—278.

c) Prijedlog *protiv* ili *protivu* uzima se u značenju neprijateljskom; na pr. kad ga onde opkole sve vojske turske, koje su oko Vidina *protiv Rusa* stajale., tako se počne buna *protiv Turaka.*, ovo je čovjek, koji *protiv naroda* i *zakona* uči., senat *protiv Kara-Đorđijne volje* ništa nije smeo govoriti ni činiti., ako se *protiv želje* i *truda* bude što ukralo., mi roditelja svojijeh nijesmo šćeli slušati, nego *protivu njihove volje* sve drukčije radili., jer i ruka Gospodnja bijaše *protivu njih.* (*D.* 5mojs. 2.15). — Govori se i *proću*, *sproć*, *sproću*, ali sve ovo ponajviše ima mjesno značenje (kao i *prema)*, a ne neprijateljsko; na pr. te izveša devet vezirova *proću crkve* o jeli zelenoj., Kaicom je sovru začelio *sproć čestitog lica kraljevoga.*, ja usadih vitu jelu, *suproć jele* žutu dunju. Ima i *proć:* al' mu *proć nas* ništa ne će to služiti ni pomoći (ovdje je značenje neprijateljsko). *D.* sint. 288—291.

d) Prijedlog *put* ima mjesno značenje i odgovara na pitanje *kamo?;* na pr. otlen pođe *put Stambola grada.*, on izvadi nož i okrenu *put sunca,* te sinu, da se sva livada zasja., pružajući ruku *put svoga oca.* — Složeni prijedlog *poput* znači poređenje; na pr. *poput onoga čeljadeta* (na pr. govoriš ili radiš i t. d.) *D.* sint. 291—292.

536. a) Prijedlog *radi* ili *rad* (v. §. 75*b)* kako se namješta, vidi se iz §. 439; ovdje treba za nj reći, da znači svagda uzrok, koji u

jednijem događajima jače izbija, u drugima slabije; na pr. kako je Bog od njega iskao odgovor za 80.000 duša, koje su *njega radi* izginule., blago prognanima *pravde radi.*, daleko je dvor od polja *rad prostrana slana mora.*, i pristo sam nezvan za svatovi *rad komada* ljeba bijeloga i *rad čaše* crvenoga vina., kad ko *šale radi* govori što protiv sebe., jer se mnoga lijepa puška nosi samo *dike radi.*, svaka je knežina imala po nekoliko gvozdeni lopata *radi kopanja* šančeva., subota je načinjena *čovjeka radi*, a nije čovjek *subote radi.*, trpi, dušo, *Boga radi.* — Ovaj se prijedlog može združiti s prijedlozima *po* i *za*, te nastaje *poradi* (ili *porad*), *zaradi* (ili *zarad*); na pr. podarujte, obradujte *porad Boga jedinoga.*, da pošalje nekolika čovjeka u Carigrad *zaradi mira. D.* sint. 292—294.

b) Prijedlog *razma* veoma je rijedak i znači izuzimanje (kao i *osim*); na pr. daj mi, Bože, da ja vidim svako zv'jere s očicama *razma zmaja* planinskoga. Ova riječ može i ne biti prijedlog, već prilog (kao i *osim*, v. §. 490*a*), na pr. nigdi ništa ne imam *razma* jedno jagnješce. *D.* sint. 294.

c) Prijedlog *s* kad stoji s genitivom, veoma je običan u mjesnom značenju te odgovara na pitanje *od kud?*, na pr. ja siđoh *s neba.*, listak pade *s topole.*, svukoše *s njega* kabanicu., da vozimo dušice *s ovog sveta* na onaj., ukloni se *s puta.*, osvrte se *s desna* na lijevo., kad se vraćaše *s boja*, nikad nisam zbacio *s uma* istine., al' povika *sa grada* Latinče., stanu se *s konja* razgovarati. Ovaj prijedlog može odgovarati i na pitanje *gdje*, i to osobito kad stoji s genitivom riječi *strana*, na pr. na onoj vodi *s druge strane* bio je veliki grad., onde ga sarane pored crkve *s desne strane.*, đavo *s jedne strane* bijel kao ovca, a *s druge* crn, kao što i jest., ozdo more, a odozgo gore, *s desna* ploča, a *s lijeva* drača., koji se hvale onijem, što je *s polja*, a ne što je u srcu. Prijedlog *s* stojeći s genitivom može značiti i vrijeme i u tom poslu odgovara ili na pitanje *kada?*, na pr. *s večera* je kiša udarila., *s početka* nam dobra sreća bijaše[1]), — ili na pitanje *od kad?*, na pr. otvorena su (vrata) jošte *s večera.*, pečenicu jošte *s jeseni* počnu po malo prihranjivati. — Često se s prijedlogom *s*, kad stoji uz genitiv, izriče uzrok; na pr. al' mi nije *sa snijega* zima, već je meni *s moje majke* zima., ja ću *s tebe* izgubiti glavu., teško onom, *s koga* dolaze sablazni., mene majka i bije i kara, a ni *s kakva huda đela moga*, nego *s tvoga česta dohođenja.*, *s toga* snažan, *s toga* visok jeste. — Katkad prijedlog *s* stojeći s genitivom služi i za izricanje načina; na pr. *s drage volje.*, *s neruke* mi je., ja nijesam *s raskide.*, ne bi *s gorega* bilo., što su s Milošem bili ljudi *s reda* (t. j. svakojaki,

---

[1]) Ovamo ide i *sjutra (sutra)*, t. j. *s jutra (s utra)*; v. §. 52.

nebirani). Možda ide ovamo i primjer: rani majka devet mili sina sve *s preslice* i *desnice ruke*. Katkad prijedlog ovaj izriče i količinu: na pr. debela slanina *s podlanice*., odskočilo sunce *s koplja*., kuće su sve od drveta, t. j. između drveta ozidane tanko (*s širine* jedne cigle ciglom pečenom. Tako je i ovo (samo što se broj ne sklanja): oguli koru *s* dva ili tri prsta široku., po *s* tri koplja u visinu skače, po *s* četiri dobre u napredak. — Kašto prijedlog *s* stojeći s genitivom zamjenjuje sobom prijedloge *od* i *iz*; na pr. mjesto *od:* knjiga jeste *sa Zagorja ravna*., ja mu šaljem *s mora* smokve., od pojasa sablju potegao, izvadi se ka nova *s kovača*., — mjesto *iz:* da počeka *sa Bosne* vezira., al' eto ti *sa Kladuše* Muja., da je ljubi paša *sa Zagorja*. *D.* sint. 295—307.

537. a) Prijedlog *sred* znači prostor i odgovara na pitanje *gdje?* na pr. raslo drvo *sred raja*., usadih lozu *sred vinograda*. Mjesto *sred* govori se i *sredi* (što je po svojem obliku upravo lokativ jedn. v. §. 486*a*), na pr. dvori su joj *sredi gore čarne*., kad su bili *sredi polja ravna*. — Prijedlog se *sred* slaže s drugima nekim u jednu riječ, te biva: *krosred* (koji odgovara na pitanje *kuda?*), *nasred*. *posred*, *sasred* (odgovara na pitanje *od kud?*), *usred* (odgovora na pitanje *gdje* i *kamo*). Primjeri: *krosred turske vojske* iziđe među Srbe. *nasred gore* sagradit ću crkvu., sretoh dragu *nasred mosta* (ima i *na sredi*, na pr. eno Marka *na sredi svatova)*, udari ga *posred srca živa*. vika straža *sasred polja*., šta je ono *usred polja ravna?*, te se polako privuku i uđu *usred Turaka*. Pošljednji ovaj prijedlog može naznačivati i vrijeme., na pr. već jasika trepetala *usred ljeta* i bez vjetra. *usred noći* kao *usred podne*. *D.* sint. 307—309.

b) Prijedlog *u*, koji stoji s genitivom, nije onaj, koji se slaže s akuzativom i lokativom; ovaj je nekad glasio *vъ*, a *u* s genitivom od pamtivijeka glasi kao i danas *u* (v. §. 45) — Ovaj prijedlog znači ponajviše pripadanje jednoga predmeta drugome., na pr. *u ratara* crne ruke, a bijela pogača., *u Milice* duge trepavice, *u cara Trojana* kozje uši., *u sablje* ili *u mača* ono, gdje se drži rukom., *u koga* je pogača, *u toga* i nož., Marko sine, jedini *u majke*., *u Stjepana* loša sreća bila. Prijedlog *u* s genitivom stoji uz glagole: željeti. iskati, izmoliti, prositi, tražiti, naći, kupovati, uzeti, oteti; na pr. što sam junak *u Boga* želio., da nam ostane svagda slobodno *u cara* milosti iskati., zaište *u njih* jedno tele., izmoli *u njega* poslanice u Damask., zamoli *u njega* čašu vina., da *u tebe* prosimo đevojku., traži *u Ciganke* kisela mlijeka., al' ne mogu medovine naći do *u mlade krčmarice Mare*., te kupuje sablju *u Stojana*., jedno Ture izmaknulo bilo, ne bi l' Janku ugrabilo glavu, da *u cara* uzima bakšiša., a đevojku ote *u đevera*. — Često prijedlog ovaj stoji po značenju

svojem veoma blizu prijedlogu *kod;* na pr. onde zanoći *u jednoga pustinika.*, Turci *u Marka* na slavi., ostani, brate, *u nas.*, zapita ga majstor, kako je u *u cara.*, onđe se najmi *u vojvode,* da mu gotovi jelo., tavnovo sam u Zadru bijelu *u onoga Zadranina bana.*, molitva im prijatna bila *u Gospoda Boga!,* jer si našla milost *u Boga.* — Kašto, osobito u južnom govoru, znači *u* s genitivom isto što prijedlog *k* (s dativom); na pr. a pođite dva tri u Kosovo, a *u moje Bogom posestrime.*, dođoše mi tri delije baš *u mene* krčmarice., jedan dan krene *u cara* i zaprosi đevojku. Sasma rijetko stoji *u* s genitivom mjesto dativa (bez prijedloga); na pr. danas mene *u tebe* izdala, a sutra će tebe *u drugoga. D.* sint. 309—318.

c) Prijedlog *u oči* znači samo vrijeme; na pr. kako su dvojica sjeli *u oči Božića* da večeraju., jedno jutro *u oči nedelje.*, kao *u oči smrti.*, *u oči* svadbe. U južnom se govoru kaže i *na oči;* na pr. *na oči badnjega dnevi. D.* sint. 320.

538. a) Prijedlog *van* ili (običnije) *izvan* značeći mjesto odgovara ponajviše na pitanje *gdje?*, na pr. za to Isus *izvan grada* postrada., da se mnogima kršteno ime slabo i zna *izvan kuće* i *rodbine.*, vidio sam ih nekoliko blizu seoske crkve, ali *izvan porte;* — sasma rijetko odgovara prijedlog taj na pitanje *kamo;* na pr. ko pruža noge *izvan bjeljine*, ozepšće mu., udare na sve strane u napredak *izvan pašaluka beogradskoga.* U prenesenom je značenju, kad se veli, da je tko *van pameti* ili *izvan sebe.* Dosta često *van* ili *izvan* znači izuzimanje (kao i *osim);* na pr. u nevolji nemam prijatelja *van mog ata* i *kamena stanca.*, ne ću druge uzeti *izvan tebe. D.* sint. 139—142[1]).

b) Prijedlog *više* znači isto, što i *iznad;* na pr. buzdovan zauji *više kuće.*, o postanju ovoga namastira stoji ovo napisano *više crkveni vrata.*, *više Marka* knjigu opazio. Prijedlog ovaj (kao i *iznad)* može značiti, da je što u blizini na višemu mjestu, a nije baš iznad nečega; na pr. *više moje glave* ružu usadite., al' se Jovo sa dušicom bori, *više njega* Maksime vladika čati bratu samrtnu molitvu., *više ovoga namastira* imaju nekake zidine na brijegu. Mjesto *više* govori se kašto i *poviše;* na pr. diže skute *poviše kolena*, a rukave *poviše lakata. D.* sint. 142—144.

c) Prijedlog *vrh* znači isto što: *više;* na pr. tri kavada jedan *vrh drugoga.*, pljuni *vrh sebe.*, ubio ga *vrh sebe.* Često se prijedlog ovaj združuje s drugima, koji mu dodaju svoje značenje, i tako nastaje: *dovrh*, *navrh, povrh*, *savrh (svrh)*, *uvrh.* Primjeri: bit će sreće *dovrh vreće.*,

[1]) Prijedlogu *van (izvan)* protivna je značenjem riječ *unutar, unutra,* koja je danas prilog; na pr. došli smo *unutar,* bili smo *unutra* i t. d. Ne može se dobrim narodnim govorom potvrditi upotrebljavanje te riječi kao prijedloga s genitivom, kako na pr. gdjekoji pišu: *unutar granica* ove države toga nema. Vidi u *D.* sint. 142.

stoji mi *navrh* jezika., ako sam zaslužio ovaj novčić, neka pliva *povrh vode.*, Anđelina ruže brala *povrh grada Dubrovnika.*, ogrnu ga kolastom azdijom *savrh glave* do zelene trave., ima kamen, *uvrh* *koga* je izrezan krst. »Vrlo često — veli Daničić — *svrh* znači što i prosto *vrh* bez značenja, koje bi mu trebalo da doda prijedlog *s*: na pr. na njeg meće tananu košulju, po košulji tri tanke đečerme . . . a *svrh svega* bugarkabanicu., oj narandžo, *svrh tebe* se grad Budva viđaše. Još se *svrh* uzima u značenju prijedloga *osim* u primjeru: *osim Fočićeve kuće* oni pritisnu najlepše kuće (v. §. 533*d)*; na pr. i *svrh svega* učini i to, te zatvori Jovana u tamnicu., *svrh svega toga* ovo je danas treći dan, kako to bi. *D.* sint. 144—147.

d) Prijedlog *za* s genitivom ponajviše znači vrijeme i odgovara na pitanje *kada;* na pr. svaka sila *za vremena.*, kad se rodi Isus u Vitlejemu Judejskome *za vremena* cara Iroda., kažu, da je *za vremena* mletačke vlade stajaća kapa bila od samura. Druge riječi, koje same sobom znače kakovo vrijeme, veoma se rijetko govore s ovijem prijedlogom; tako je na pr. nije muka *za vijeka*, te se nosi *za jutra* rakija. Često se u značenju vremena s prijedlogom *za* uzimaju riječi koje znače kakovu radnju ili stanje ili čeljad; na pr. to bude najveći uzrok nesrećama *za vladanja* Crnoga Đorđija, čini dobro *za života.*, kaže mu, da se *za života njegova* nikoga ne boji., mene car ne kće oženiti *za mladosti i ljepote moje.*, oca svoga jedva sam poznao *za djetinjstva moga* on je pao., mnogi bijahu gubavi u Izrailju *za proroka Jeliseja.*, koji su *za Adži-Mustajpaše* bili u gospostvu., još *za moga Asan-age živa* da ću biti tvoja ljuba virna. Rijetke su druge riječi u ovakovoj službi, na pr. i jabuke *za rose* uzbrane., još *za sunca.* U južnom govoru mjesto akuzativa s prijedlogom *za* upotrebljava se genitiv u napijanju; na pr. *za našega dobra puta*, a *vašega dobra ostanka! D.* sint. 165—169.

e) Prijedlog *zbog* ima samo uzročno značenje., na pr. *zbog sirota* sunce sjaje., jer su se poslije Turci *zbog različni buna* između sebe bili vrlo promijenili. *D.* sint. 169.

Dativ.

539. a) U dativu ponajviše stoji riječ, koje predmetu se glagolska radnja obraća. To osobito biva uz glagole, koji znače kakvo micanje; na pr. dođe *kući* njezina oca., pa odoše svaki *svome dvoru.* pak ti idi *crkvi Ravanici.*, kad ja pođem *rodu mome.*, ja mator čoek pa sam došao *detetu*, da me svjetuje., jedva Anđa sama *sebi* dođe. evo *meni tužnoj* redak dođe., uteče u selo *kući svojoj.*, *njoj* doleće siv sokole., ne mogli ih *Bogu* obrnuti., vi se *dvoru mome* potrudiste

hajde, da nas vodiš *tvojoj kući.*, odnese ga *pašinu čadoru.*, pa je šalje *ujaku.*, pustit ću te *tvojoj majci.*, u sedlima do tri bojna koplja, vrhovi im *nebu* okrenuti., primiče se *svome gospodaru.*, bojna koplja *zemlji* položiše., *zemlji* pade vojvoda Kaica., sve devojke *zemlji* pogledaše. Katkad se glagol *biti* uzima mjesto *doći*, pa i s njim onda stoji dativ; na pr. brže da si *gradu Vučitrnu.*, kad su bili *dvoru devojačkom.*, kad je bio *pobratimu svome*, on dozivlje svoga pobratima. *D.* sint. 321—326., 358., 365.

b) I mnogi drugi glagoli mogu značiti radnju, koja se obraća kojemu predmetu; na pr. bolan se pita, a *zdravome* se daje., ne zadaji jad *momcima.*, da bi *mu* prodao onoga roba., i njegovo potrošio blago dijeleći *kljastu* i *slijepu.*, darova *mi* kitu cvijeća., ja *joj* pružih zlatan prsten., veli *njemu* lijepa đevojka., majka *Marku* stade besjediti., Božju su *joj* pomoć *nazivali.*, javi *mu* se Turkinja đevojka., da je ruski car objavio *Turcima* rat., već sestra *bratu svom* poručuje., namigivaše *im.*, pa se *caru* pokloniše., veruj *meni*, više nemam blaga., zdrav *bolesnu* ne razumije., *tom* se svati ništa ne sjećaju., a niko se *jadu* ne dosjeti., đeca se čude *svačemu*, a ljudi *ničemu.*, *južnu Božiću* i *prijateljskom kolaču* ne valja se radovati., ko zlo čini, nek se *dobru* ne nada., ne bojte se *glavi* i *životu.*, a kad dođe dijete Jovane, on se hoće *majci* prepanuti., ja ću tebe naučiti *svemu njegovu zanatu.*, al' se doro *boju* naučio., *tome* su se već naviknuli. *D.* sint. 326—328., 330., 338., 341—344.

c) U dativu stoji predmet, kojemu je radnja glagolska na korist ili na štetu, ugodna mu je ili neugodna, biva za njega ili poradi njega. Na pr. *sebi* oreš, *sebi* siješ, *sebi* ćeš i žeti., ja *tebi* ne činim krivo., jesam jednu bolju sakovao, bolju sablju, a *boljem junaku.*, ko *tolikoj vojsci* konje sedla?, otvori *mi* vrata., da ona *njemu* vrača., majka ćerku kara, *snaši prigovara.*, lijepo *mu* ime nađenuo., kad *malom đetetu* izvade koji zub., ja ću spalit krila *Jabučilu.*, te ukrade košulju *devojci.*, da *mu* otme utvu zlatokrilu., koji nema, uzeće *mu* se i ono, što ima., mili Bože, pomozi *svakome.*, ne možete služiti *Bogu* i *bogatstvu.*, što *mi* želiš, nek ti bude., svak *sebi* voli., ili voliš *carstvu nebeskome?*, svaki čoek *sebi* najvoli (posl. 18)., valja mi *crkvi* našljedovati., *kojoj ovci* svoje runo smeta, ondje nije ni ovce ni runa., kad ko prijeti *kome.*, i Bog će *nam* oprostiti., rugala se sova *sjenici.*, đe se *njemu* smiju kapetani., molimo se *višnjem Bogu.*, tako ćeš *majci* ugoditi., đavoli *nam* se pokoravaju., devojka se *suncu* protivila, ko će *sili Božjoj* odoljeti., ukloni se *pijanu* kao i *ludu*, premda je *mložini* turske vojske najposle morao ustupiti., on sam ne može se upreti *carskoj sili.*, slobodno je *njima* udario., ne smijemo *crkvi* udariti., ko bi mogo *bratu* kidisati?, te *Turcima* zapadoše.,[1]) *Gruji* nisu konji ute-

[1]) Ispor. i: da zasjedemo *pravome. D* priče sol. 1.11., zasjedaju *svojoj duši.* 1.18.

cali., kada *caru* tužbe dodijaše., ništa *tebi* nauditi ne ću., dok se *jednom* ne smrkne, ne može *drugome* da svane., nek *zloradu* srce puca, što se *caru* rodila đevojka, da su *njemu* dvori poharani., ako se *čoeku* nesreća ne dogodi., đogo *mi* je od baba ostao., da *ti* nije nestanulo blaga., da *mu* se vojska ruska vrlo dopala., već *mi* je dogrdjelo., *kome Srbinu* srpski jezik ne valja, neka *mu* miriše., smrdi *mu* đedova duša., a *Marku* je pesma omilila., ti si vrlo braći *omrznula*, ne prija *mu* što jede. *D.* sint. 325., 332—341., 344—348. Ovdje se mogu dodati primjeri: da se odmećemo *Gospodu* (t. j. od Gospoda). *D.* is.-nav. 22.29., da se ne ćete odmetnuti *caru?* (t. j. od cara). *D.* nem. 2.19.

540. a) Dativ stoji još i uz druge mnoge glagole, kojih je radnja ili stanje namijenjeno kome; na pr. po pravdi se nadao. da će od ta tri noža jedan *njemu* dopasti., kad pop umre, njegov konj i petrailj i krst pripada *vladici.*, što će meni momče Biograče, kad *mi* može zapast Sarajevče?, glava *glavi* i ide (t. j. pripada)., pak se fali u selu *drugama.*, žalit ću se *caru* u Stambolu., majke nemam, da joj jade kažem, ni sestrice, da *joj* se potužim., netko nas je *njemu* opadnuo., sestrica se *bratu* kunijaše., Omer-beg se *ljubi svojoj* pravda., il' si teško *Bogu* zgriješio., ako ne pristane u posao *meni*, pristat će *kome drugome.*, da žive, kao što se pristoji *svetima.*, *djevojci* se ne dostoji u oltar ući., šta je *tebi* stalo za to?, *svakom* se svoje čini najljepše., to *mu* se učini najlakši zanat., razumješe, da *mu* se nešto utvorilo., al' se *milu Bogu* ražalilo., *gospodaru* se sažali za tijem slugom., *čistu obrazu* malo vode treba., šta *nam* trebaju svjedoci?, što će zanat *carevu sinu?*, šta će *mu* to? ako nosim zelenu dolamu, mlad sam junak i dolikuje *mi.*, kad se pogospodi onaj, *kome* ne prilikuje., gledaj *konju*, je l' debela vrata, a *đevojci*, kakva joj je majka., *moleru* se ne gleda, šta je namolovao, nego kako je namolovao. *D.* sint. 329—332., 337., 341., 346—349., 363. Ovamo pristaju i primjeri: on (t. j. Crni Đorđije) blagodari *Balli*, kako je najlepše znao. mil. obr. 24., Miloša pazi i blagodari *mu.* 68., ja ћу *свакоме* за такову љубав јавно благодарити. posl. LII., кад се *коме* свјетује, да се кога држи. 8., pitajte *ocu svojemu* proštenje. prip. 123 (t. j. od oca svojega, da vam oprosti; pripovijetka je iz Boke; u drugijem se krajevima ne bi tu dativ uzeo).

b) I s glagolom *jesam* govori se dativ, kad ono, što jest, služi kome na korist ili na štetu; na pr. dok je *nama* zdravlja i pameti., dok *nam* je biogradskog grada, mi smo kadri upraviti gradom., jeste da *mi* je zelen venac., sad da su *mi* dva sestrića moja! *D.* sint. 358. Tako je i kad se veli: šta *ti* je?, ništa *mi* nije. U ovakovijem se prilikama glagol *jesam* često ne izriče (v. u §. 402); na pr. otkud

joj zlato?, otkud *njemu* sve ovo., evo *tebi* vezena košulja., naj *ti* prsten, momče., nuto *caru* velike nevolje. *D.* sint. 359.

c) U rečenicama bez subjekta, a uz povratne glagole stoji dativ; na pr. ja sam došao, da bacim oganj na zemlju, i kako bi *mi* se htjelo, da se već zapalio!, nego je svaki morao biti slobodan i veseo, ako *mu* se i ne će., *Ljutici* se na ino ne može., od ina se *caru* ne mogaše., ko hoće da *mu* se vidi, neka nosi svijeću., da se vidi *sestri* večerati., al' se *njemu* malo zadrijema., ne kazuje baba, kako *joj* se snilo, nego kako joj je milo. *D.* sint. 349. Takav je i primjer: да *ми* се хйтй. posl. 208.

541. a) I s imenicama se veže dativ, ako je ono, što one znače, kojemu predmetu na korist ili na štetu ili mu je namijenjeno; na pr. ukor i svjet *Fati.*, kletva *marvi*, a osobito *volu* i *konju.*, hvala *Bogu* na njegovu daru., na čast *mu* laž!, amanet *ti* moja carevina., *nezvanu gostu* mjesto za vratima., *tvome đogu* i *tvome junaštvu* svud su brodi, đegođ dođeš vodi., kad je rat, niko *nikom* nije brat. Često bi se mjesto ovakoga dativa mogao uzeti posvojni genitiv ili posvojni pridjev, a to nije čudo, jer i imanje može biti kome korist ili šteta; na pr. ja sam *suncu* rođena sestrica., Milica je *Lazu* suđenica., ako *svima* mogu biti sluga, ja ne mogu *svima* biti ljuba., vezir bješe *slavnome Lazaru.*, koji hoće prijatelj *svijetu* da bude., koji ulazi na vrata, jest pastir *ovcama.*, ne budi *svakoj tici* kobac., *svakome zlu* smrt je lijek., o Ilija, *Brdskoj zemlji* glavo!, to začule *begu* sluge., sjedi mlada *kuli* na pendžeru., i fata se *boru* za ogranke., izvadi ga *vodi* na obalu., ja ne gledam *tavnoj noći* doba nit' moj konjic *mutnoj vodi* broda. *D.* sint. 358., 352—355., 362—364. Još se može dodati: radi strašnoga spomena *Gospodnjemu stradanju. D.* pisma 76., vijenac od trnja ima na glavi car *anđelima.* 136., zraci sunčani obasjaju vrhove *gorama.* 156., da ne bi sam ostao rob *grijehu.* 187., djela božanstvenijeh apostola jesu temelj *ovoj tajni.* 226.

b) Sada će nam jasni biti primjeri, u kojima dativ lične zamjenice znači u rečenici isto, kao da stoji posvojna zamjenica: umre Jovo, žalosna *mu* (t. j. njegova) majka., i krepka *ti* (t. j. tvoja) desna ruka bila., što su *ti* noži krvavi?, ne znam, gdje *mi* je glava., tamo su *mi* dva nejaka brata., *meni* je dragi daleko., nema *njima* dva najbolja druga., Ljutica Bogdan i sestra *mu.*, on je kao i otac *mu.*, niko *sebi* zlotvor nije. *D.* sint. 350., 353., 357., 362.

c) Često se govori dativ uz pridjeve, koji znače, da je što kome na korist ili na štetu; na pr. sirotinjo, i *selu* si teška, a kamo li *kući*, u kojoj si., *mome* sam *konju* lagahan., *svakom* svoje lijepo., ko je *sebi* zao, kako će *drugom* biti dobar., vi nemojte' *raji* gorki biti, veće *raji* vrlo dobri bud'te., što je pravo, i *Bogu* je drago. Značenje

pridjeva može kojemu predmetu biti samo okrenuto ili namijenjeno; na pr. tu knezovi nisu radi *kavzi*, koji su svagda bili protiv buni., pa ćemo *ti* biti pokorni., milostiv budi *meni grješnome*., da nijesam *kaurinu* dužan., već je *tebi* majka kriva., nije on vičan *tome poslu*., vešt je dora *boju* i *mejdanu*., kad se ko *čemu* čini i nevješt nije prilično *nama*, da ostavimo riječ Božiju, pa da služimo oko trpeze., *ocu* sličan., koji će preobraziti naše poniženo tijelo, da bude jednako *tijelu* slave njegove., dela vaša *suncu* ravna. Sámo se po sebi razumije, da se i prilozi ovakovijeh pridjeva slažu s dativom: na pr. kako je teško *bogatima* ući u carstvo nebesko., lasno je *kćeri* s majkom pređu snovati., dobro *nam* je ovdje biti., *svakome* je milo bijela konja jahati. *D.* sint. 350—352.

542. a) Glagol *jesam* s neodređenijem načinom drugoga kojega glagola znači mogućnost ili moranje, a predmet, koji može ili mora, dolazi u dativ. Na pr. da je *meni* leći pa umreti (t. j. da mogu leći pa umrijeti)., da je *kome* stati pa gledati, da je *kome* poslušati bilo., da *mi* se kad oprostiti riječi i ostaloga koječega., *kome* je putovati (t. j. tko mora putovati), nije mu kolje drijemati., kuda *mi* je sad ići najpreče? *D.* sint. 359.

b) Predikat uz neodređeni način može stajati u dativu (ali može i u nominativu, v. §. 516*b*, i u instrumentalu, vidi §. 567*c*); na pr. muka se *srećnu* roditi., ali mu najprije treba postradati i *okrivljenu* biti., u ono vreme lasno je bilo biti *čudotvorcu*., to i jest najbolji način *zdravu* biti., koliko je dobro *bogatu* biti. Drukčiji je ovaj primjer, gdje dativ nije predikat: lašnje je *nebu* i *zemlji* proći nego li jednoj titli iz zakona.[1]) *D.* sint. 359—361.

c) Dativ imamo u zakletvama; na pr. Boga *tebi*, đakonova ljubo!, oj Boga *vam*, dva putnika stara!, tako *meni* Boga velikoga! *D.* sint. 359. Govori se i: tako *mi* zdravlja!, tako *ti* sreće!

d) Dativni oblici *mi*, *ti* često se u pjesmama (rijetko u običnom govoru) uzimaju bez ikakve potrebe, na pr. legoše *mi* pospavati., nju *mi* pita Gromovnik Ilija., lepa *ti* je u Alage ljuba., lijep *ti* vadar dopade. Katkad se ovako bez potrebe uzima i *ti mi*; na pr. čudna *ti mi* godinica dođe. I dativni oblik *si* govori se katkad bez potrebe: teško *si* mene (t. j. meni) bez tebe. *D.* sint. 365. Ovakovo nepotrebno *si* imali smo u uzvicima, v. u bilješki §. 498*b*.

e) Upitna riječ *čemu* stoji kao dativ da naznači, što je kome na korist ili na štetu; na pr. *čemu* si se mlada udavala?, *čemu* brat ostavi svojega? *D.* sint. 362.

---

[1]) Takav je i ovaj primjer: bolje ti je ući u život *hromu* ili *kljastu*, nego da . . . . mat. 18.8.

f) U primjeru: koji su *mnogima* razumu i srcu učinili više štete nego koristi. kovčež. 14. stoji dativ *mnogima*, kao da drugoga dativa *(razumu* i *srcu)* nema, a jedan i drugi dativ jednako zavisi o glagolu *učiniti*. U primjerima opet: opažali su, da *im* kašto smeta napretku, što su Srbi. kovčež. 14., jer *mu* je bio vjenčani kum bratu Milošu. prav.-sov. 17., svemu *mi* je rodu omiljela. pjes. I. 371. dativi *im*, *mu*, *mi* imaju posvojnu službu te znače isto, što: *njihovu*, *njegovu*, *mojemu* (v. §. 541*b*). Iz ovijeh se primjera dakle vidi, da mogu po dva dativa stajati u istoj rečenici.

Prijedlozi s dativom.

543. a) Najobičniji je prijedlog s dativom *k (ka)*, drugi su sasma rijetki. Takav je prijedlog *blizu*, za koji smo u §. 526*c* rekli, da se slaže s genitivom, ali stoji katkad i s dativom, na pr. kad je *blizu Turcim'* dolećeo.[1]) pjes. IV. 284. Osobina je ovoga prijedloga, koje ni jedan drugi nema, što s njime u dativu mogu stajati i enklitički oblici, na pr. *blizu mi* je, *blizu vam* je bilo i t. d. — I komparativni oblik *bliže* može stajati s dativom; na pr. *bliže* sam *grobu* nego *domu*. posl. 16.

b) Prijedlog *protiv* Vuk svagda upotrebljava s genitivom, ali u Daničića ima primjer i s dativom: uze *protiv Bogu* i *pravdi*. istor. 177. Tako Daničić ima s dativom i *suprot* i *nasuprot*: da se ne bi hvalio Izrailj *suprot meni* govoreći: moja me ruka izbavi. sud. 7.2., okrenuću lice svoje *nasuprot onomu čovjeku*. 3mojs. 17.10., često je trebalo pletke staviti *nasuprot pletkama*. istor. 31. A i Vuk ima: dunu *nasuprot njemu* buran vjetar. d. ap. 27.14.

c) Da se i riječ *unatoč* uzima kašto kao prijedlog s dativom, to smo vidjeli u §. 490*a*.

d) Prijedlog *k (ka)* obično znači, kamo je micanje upravljeno; na pr. tu je rasla brekinja, *k njoj* dohode čobani., pravo ode *ka Solunu* gradu., donesoše *k njemu* sve bolesnike., svaka tica *k svome* jatu leti., položiše ih *k nogama Isusovijem*., ne mogne ji primiti *k sebi*., ne valja svašta *k srcu* primati. U prenesenom značenju veli se na pr. u tom su se jednako prepravljali *k ratu*., prilijepit će se *k ženi svojoj*. Isti ovaj prijedlog može i to značiti, da je što kamo okrenuto; na pr. *k Stambolu* je glavu obrnuo., već se okrenu *k Ustupčiću Pavlu* pa je njemu tiho besjedio., sve đevojke *k nebu* pogledaše., obzire se *ka Kruševcu b'jelu*. U tom značenju stoji katkad *k* mjesto samoga dativa;

---

[1]) Daničić u sint. 355. ima primjer iz nar. pjesme: kad je bio blizu *dvoru*, ali to je pogrješka, jer u onoj pjesmi (I. 350) stoji: blizu *dvora*.

na pr. reče gospodar *k pristavu svojemu.*, vrlo slobodno govorim *k vama.*, ovo sve pripada *k svojstvu* južnoga narječija; katkad znači isto što i prijedlog *prema:* po velikim brdinama *k Bosni* i *k Ercegovini* ima i jelove i borove šume. Ovo je značenje preneseno u primjerima kao: ako imate ljubav *k meni.*, iz ljubavi *k našem narodnom jeziku.*[1] — Prijedlog ovaj znači dodavanje, ali samo u rijeku: *k tomę;* na pr. on joj daje tri tovara blaga i još *k tome* od zlata stolicu. — Rijetko se *k* upotrebljava za vrijeme: kad je bilo *k večeru* (t. j. na veče)., ako Staka živa bude, bit će *k ljetu* još i stan (t. j. na ljeto)., udat ću se *k jeseni* (t. j. na jesen). *D.* sint. 366—372.

Akuzativ.

544. a) Ništa nije u jezicima običnije, nego da objekt uz prelazne glagole stoji u akuzativu. Golemo mnoštvo prelaznijeh glagola može se lakšega prijegleda radi razdijeliti u tri čete; u prvu idu oni, pri kojih radnji ono, što objekt znači, ne nastaje, već je on od prije, i prelazni ga glagol uvodi samo u neko osobito stanje, na pr. vodim *konja*, piješ *vino*, ljubi *prijatelje*, siječemo *drva*, nosite *rodu*, zovu *Miloša* i t. d.; u drugu četu idu glagoli, pri kojih radnji ono, što objekt znači, istom nastaje, a prije radnje nema ga, na pr. činim *kavgu*, gradiš *kuću*, kopa *jamu*, kujemo *sablju*, pletete *vijence*, šiju *košulje* i t. d.; u trećoj su četi glagoli, u kojih je samoj radnji sadržano ono, što objekt znači, na pr. misliti *misli*, žeti *žetvu*, loviti *lov*. moliti *molitvu*, ljetovati *ljeto* i t. d. O prvoj i o drugoj četi prelaznijeh glagola ne treba nam dalje govoriti, a za treću ćemo upamtiti, da je objekt uz njezine glagole veoma običan u pjesmama; na pr. jesu oni *čete* četovali., *lov* loviše po gori zelenoj., *žetvu* žele tri jetrve., *jad* jadujem, nikom ne kazujem., večeraše gospodsku *večeru* i t. d. Ali nije ovo baš neobično ni u prozi; imamo na pr. u djelima Vukovijem: daj račun, kako si kućio *kuću*. 2luk. 16.2., da tihi i mirni *život* poživimo u svakoj pobožnosti i poštenju. 1tim. 2.2., dobar *rat* ratovah. 2tim. 4.7., kažu, da je nekolike *zime* zimovao u nekakoj stijeni. dan. (1826) 19.; — tako je i u Daničića: kad ću i ja tako sebi *kuću* kućiti? 1mojs. 30.30., evo onoga, što *sne* sanja. 37.19., da mi praznuju *praznik* u pustinji. 2mojs. 5.1., koji poslovaše taj *posao*. 3car. 5.16., kad putnici putujući teške i daleke *pute* nađu . . . . . pisma 111., spominje trudbenike u pustinji, koji *vijek* svoj vjekovaše u postu i u molitvi. 73.

b) U §. 539*bc* i 540*a* imali smo primjere, u kojima se glagoli *blagodariti*, *dopasti*, *ići*, *pomoći*, *razumjeti*, *služiti*, *smetati*, *svjetovati*, *voljeti*.

[1]) Tako je i ovo: Rimokatolici svagda teže *k Ugarskoj*. *D.* istor. 151.

zupasti slažu s dativom, ali oni se mogu slagati i s akuzativom: hvalimo te, blagodarimo *te*. *D.* pisma 55., koliko *me* dopade od cijeloga kraljevstva. prip. 106., koja (t. j. plaća) *ga* ide. *D.* sint. 404. Bog pomogo *sve mladiće!* pjes. I. 187., a kad paša *starca* razumio. III. 82., dosta si *me* služila. prip. 181., koji *vas* smeta, ponijet će grijeh. gal. 5.10., đe su žene *ljude* svjetovale? pjes. II. 446., volim *kuma* neg' zlatna goluba. pjes. I. 57., ja bi *prsten* najvolila. 326., *mene* evo svašto ovđe zapalo. kovč. 65.

c) Neobičan je akuzativ (mjesto dativa) uz glagol *lagati*, kao što je u primjeru: *nas* lagali, mi polagujemo. pjes. II. 60. — U primjerima: Jovan *majku* u pećinu kaže. pjes. II. 30., tamo kažu *goru javorovu* i u gori *vodu Bosiljkovu*. I. 158. imamo brahilogiju mjesto: Jovan kaže za majku da je u pećini., tamo kažu, da je gora javorova. Ta će brahilogija biti obična samo u pjesmama.

545. a) U §. 478*c* vidjeli smo, kako nekoji neprelazni glagoli postaju prelazni, kad se slože s kojim prijedlogom; a vidjeli smo u §. 478*a* i to, kako se nekoji neprelazni glagoli slažu s akuzativom, kao da su prelazni. Ovdje se mogu dodati ovi primjeri iz narodnijeh pjesama, gdje se neprelazni glagol veže s akuzativom: na moru *ga* jutro osavnulo., zora *ga* je bela zabelela., da mi *đecu* sunce ne zalazi., na dva sata sunce *ih* zaselo. Tako je i ovo: prvi su *ga* petli zapevali (premda glagol *zapjevati* može sam sobom biti prelazan, ali u običnom se govoru ne bi reklo, da pijetao zapjeva *kojega čovjeka).* *D.* sint. 402. — Neprelazni su glagoli i *boljeti, svrbjeti*, pa opet u akuzativ uz njih dolazi riječ predmeta, koji ono osjeća, što glagol znači; na pr. muči vilo, grlo *te* boljelo!, *dragog* mi je zaboljela glava., svrbe *ga* leđa. *D.* sint. 405—406. Govori se i: zebu *me* noge.[1]) I glagol *stajati* je neprelazan, ali se u prenesenom značenju slaže s akuzativom, na pr. koji od vas kad hoće da zida kulu, ne sjede najprije i ne proračuni, šta će *ga* stati., *njega* svagda mora skuplje stati nego *Grke*. *D.* sint. 405. Glagol *mrziti* obično ima sa sobom prijedlog *na* s akuzativom (v. §. 549*a*)[2]), a u rečenicama bez subjekta stoji uza nj akuzativ, na pr. mrzi *ga* kao *slijepca* para. *D.* sint. 406.

b) I u ovakovijem rečenicama bez subjekta imamo akuzativ: strah je *mene*., jer *ga* je strah., sram *vas* bilo., nije *ga* skrb., koliko *te* god volja. *D.* sint. 406—407. Da su ove rečenice bez subjekta, to se vidi iz §. 400*a*.

c) Akuzativ stoji uz pridjeve: *dužan*, *voliji;* na pr. da si i sam *sebe* meni dužan., za koje smo mu dužni *blagodarnost*., volij sam *brata*

[1]) U riječn. (1852) s dativom: zebu *mi* noge; ovo je *mi* onakovo kao u primjeru: ne znam, gdje *mi* je glava, v. §. 541*b*.

[2]) Katkad u pisaca (ali ne u Vuka i Daničića) nalazi se i: mrziti *koga*. *D.* sint. 391.

za krvnika nego *tuđina* za gospodara., ja bih *đerdan* najvolija. *D.* sint. 404. Ovdje za to stoji akuzativ, jer *dužan sam* znači isto, što: *dugujem*, koje je prelazan glagol, a *voliji sam* isto što: *volim*, koji se glagol slaže s akuzativom (§. 544*b*).

d) Glagoli *učiti, pitati* mogu imati uza se po dva akuzativa, jedan od riječi onoga čeljadeta, koje se uči ili pita, drugi od riječi one stvari, koja se uči ili pita; na pr. što je učitelj naučio *svoje učenike* neke nove molitve., ja ću *vas* upitati jednu riječ., što te pitam, pravo da mi kažeš. *D.* sint. 408.

e) Drugi opet glagoli imaju uza se po dva akuzativa za to, jer s jednijem nemaju potpuna smisla. Takovi su glagoli: činiti, postaviti, držati, zvati, kazati, naći, uzimati i slični; u prvom je akuzativu riječ predmeta, koji se čini, postavlja i t. d., a u drugome je riječ, koja znači: čime se tko čini, postavlja i t. d. Primjeri: srebrno sedlo ne čini *konja* dobra., učini *nas* careve i sveštenike., Bog je mogao *njega* stvoriti i bezgrješna. *D.* pisma 90., mogaše učiniti *Boga* ljudima pristupačna. 327., postavih *te* oca mnogijem narodima., stavih stražu *mladu momu.*, da *ga* metne veljega vezira., ne držah *sebe* dostojna, da ti dođem., da je smatrao *sebe* kao nezavisna vladaoca. *D.* istor. 95, da *ni jednoga čovjeka* ne zovem pogana ili nečista., blažene nazivamo *one*, koji pretrplješe., koji bi ti živa kazo *Marka.*[1]) pjes. II. 403., kad me globiše, kriva *me* nađoše., hodi, *mene* uzmi gospodara. *D.* sint. 408—410. U svim ovim slučajevima (osim kad ispred drugoga akuzativa stoji riječca *kao*) može se uzeti i instrumental, vidi §. 567; katkad stoji i nominativ, kako se vidi iz §. 516*c*.

546. a) Zamjenički akuzativi *što* i *to* stoje dosta često mjesto drugoga kojega padeža ili samoga ili s kojim prijedlogom. Tako imamo: ja sam *to* rad. prip. 80. mjesto: ja sam *tome* rad, gdje stoji dativ uz pridjev *rad* po §. 541*c*. Mjesto lokativa s prijedlogom *u* imamo *što*, *to:* kao da bih svoj narod imao *što* tužiti. d.-ap. 28.19., bojeći se, da za ovu bunu i njega *što* ne okrive. eman. 4., g. Tvrtković je samo *to* kriv, što ovako naočigled laže. drž.-izd. III. 103.,[2]) *to* je Bogdan seju poslušao.[3]) pjes. I. 548., to je majka Maru poslušala. 553., *to* su braća majku poslušala. II. 136. *to* je njemu sreća dobra bila.[4]) 609., *to* je njemu sreća priskočila. 611. — Tako je i ovo: Turcima se učini, da Živković ima *sve* (t. j. u svemu) pravo, što govori. dan. (1834) 40., u ovome događaju ...

---

[1]) Ovo će (s glagolom *kazati*) biti obično samo u pjesmama; v. §. 544*c*.

[2]) Ispor. da ja *u tome* nijesam kriv. drž.-izd. III. 104.

[3]) Ispor. slušajte roditelje svoje *u svačemu*. kol. 3.20.

[4]) Ispor. da okušam sreću *u doratu*. pjes. III. 251.

se možemo *dvoje* (t. j. u dvome) ugledati na Ruse. pisma. 91., tako g. Tvrtković laže i *ostalo sve* (t. j. u ostalome svemu), što kaže da je preda mnom govorio. drž.-izd. III. 103. — Mjesto genitiva s prijedlogom *zbog* ili *radi* imamo akuzativ u primjerima: otidu *nešto* (t. j. zbog nečega) u Karanovac. mil.-obr. 59., pa se *nešto* zavadio s Milošem. 75.

b) Akuzativom se kazuje mjera; na pr. kamen oko tri aršina visok, *jedan aršin* širok i *jednu ped* debeo, teži *jednu oku;* — izriče se i vrijednost; na pr. dao bi mu dvije puške male, što valjaju *stotinu* dukata., ova dlaka *nebrojeno blago* valja., koja (građa) vredi *silne novce*., *A.* pošto, snašo, ta koža? *B.* ova koža *tri groša* (bez glagola *jesam;* v. §. 402). — Akuzativ znači i vrijeme te odgovara na pitanje kako dugo?, na pr. mili Bože, podrži me još ovako *dugo vreme*., on osta *neko vrijeme* u Aziji., da se Maksim liječio *godinu* dana., ostani mi i *drugu godinu*., bolje je biti pijevac *jedan dan* nego kokoš *mjesec*., tako su kopali *vas dan*., ja ću biti kod stoke *svu noć*. — Značeći akuzativ vrijeme može odgovarati i na pitanje kada?, na pr. ustavši *onaj čas* vratiše se., susjed ga *svaki čas* opominjao., *svako* ga je *jutro* oblazila., *taj isti dan* dođe Karađorđe u Jagodinu., Turci su se *svaku noć* bliže prikučivali., kad se što novo *prvi put* okusi., koji ga mole *dan* i *noć*., majka Božu *jutro veče* kara (bez veznika *i;* v. §. 491*b*).

c) Kašto mjesto nominativa, koji znači vrijeme na pitanje *kako dugo?*, stoji akuzativ; na pr. nije prošlo ni *nedjelju* dana (mjesto: nije prošla ni *nedjelja* dana). Tako i na pitanje *kako mnogo* mjesto nominativa može stajati akuzativ; na pr. bilo mu je *stotinu* godina., osta mrtvih *hiljadu* Turaka (v. §. 237*c*). Na to je nalik i ovo: *polovinu* nestalo mu društva., al' mu nema *polovinu* vojske., gdje akuzativ stoji mjesto genitiva u rečenici bez subjekta (v. §. 400*a*). *D.* sint. 411—415.

d) Kad se zamjenice *jer*, *što* uzimaju u značenju *za što,* na pr. *jer* pominješ Kraljevića Marka?, *jer* ne kaza meni u Budimu? (vidi u bilješki §. 497*a*), *što* si došao?, *što* su ti ruke krvave? riječn. (1852). kod што, — tu one stoje u akuzativu i znače same sobom uzrok.

Prijedlozi s akuzativom.

547. a) Prijedloge, što se slažu s akuzativom, možemo razdijeliti u dvoje; jedno su takvi, koji su s tijem padežom veoma rijetki, a drugi su posve obični. U prvu četu idu: *do*, *iz*, *naprema*, *od*, *oko*, *poslije*, *preko*, *prez*, *s;* a u drugu: *kroz (črez*, *proz)*, *među*, *mimo*, *na*, *nad*, *niz*, *o*, *po*, *pod*, *pred*, *u*, *uz*, *za*.

b) Prijedlog *do* s akuzativom imamo: da mu damo vina i *do veče* (t. j. na veče). *D.* 1mojs. 19.34., goji mi, sele, cvijeće, goji ga, sele, *do treći dan*, kad bude, sele, treći dan, trgaj mi, sele, cvijeće.

pjes. I. 23., sad na tebi zelena dolama, *do dan* do dva zelena travica 446., mrtav Marko kraj bunara bio, od dan *do dan* neđeljicu dana. II. 443.

c) Prijedlog *iz* imamo s akuzativom samo u rijeku: *iz* dan u dan (t. j. svaki dan). riječn. (1852) kod из. — Prijedlog *naprema* imamo s akuzativom samo kad velimo: *nàpremâ se* (t. j. preda se, pred sobom): na pr. pogledajde *naprema se*, ne vidiš li mi đe ovaca. riječn. (1852) kod напремасе.

d) Prijedlog *od* s akuzativom imali smo u primjeru pod *b* navedenome: *od dan* do dan neđeljicu dana; imamo ga i u primjeru: *od ino* se caru ne mogaše, premda imamo također: *od ina* se majci ne mogaše. *D.* sint. 247. Ovamo idu i primjeri: svako puce po *od litru* zlata., svako pero po *od litru* zlata. *D.* sint. 413., gdje je naprijed prionuo još prijedlog *po*, o čemu vidi u §. 489*a*[1]). — Ovdje se može spomenuti riječ *òdmâh*, koja se danas upotrebljava sasvijem kao prilog, a upravo je treba rastavljati u: *od mah*, gdje dakle *od* stoji s akuzativom; gdješto se govori i *od maha* (dakle s genitivom), na pr. *od maha* su blago sastavili. *D.* sint. 221.; ispor. i: tu s' *od maha* zametnula kavga (iz neke pjesme) u riječn. (1852) kod мах. Tako je i *òdâvno* t. j. *od davno*.

e) Prijedlog *oko* s akuzativom mogu potvrditi samo primjerom: отеже се *око читав сахат* хода. posl. XVII.[2])

f) Za prijedlog *poslije* s akuzativom imam primjer: *poslije godinu* dana presahnu potok. *D.* 3car. 17.7., a u *D.* sint. 413 ima primjer iz jednoga pisca: *poslije mjesec* dana.

g) S prijedlogom *preko* stoje akuzativi riječi *dan* i *noć:* ovo je čudnovata gora, što *preko dan* sijeva, a po noći gori., *preko dan* je zmija., *preko dan* udari te otme i treći šanac. *D.* sint. 283., 413. Još treba dodati: šta bi se učinilo *preko noć*. *D.* istor. 60., da ne ostane *preko noć*. 5mojs. 16.4., ležaše *preko noć* na zemlji. 2car. 12.16.

h) Veoma rijetki prijedlog *prez* imamo u primjeru: kokoš nosi *prez dan* (t. j. svaki drugi dan ili preskočivši jedan). Ima i složeno *naprez: naprez ruku* mi je (t. j. za čudo mi je, nije onako, kako sam se nadao). *D.* sint. 529—530.

i) Prijedlog *s* može imati uza se akuzativ samo od imenice *strana*, koja mora u tom događaju biti skopčana s kojom pridjevnom riječi, na pr. u Kladovu *s gornju stranu* grada do samoga Dunava vide se zidine od staroga grada., ako je Šara planina *s onu stranu* Metoije., već on gleda *s onu stranu* Save., *s drugu stranu* na donju kapiju izlijeće Bakal Milosave. *D.* sint. 416.

---

[1]) Štamparska će pogrješka biti u pjes. III. 6: svako puce *od po* (mjesto: *po od*) litru zlata.

[2]) Ispor. pravilno s genitivom: *oko jednoga sahata* daleko. riječn. (1852) kod бабин дуб.

548. a) Prijedlog *kroz* uzima se ponajviše u svojemu pravom značenju, kojim odgovara na pitanje *kuda?*, a imamo ga u primjerima kao: ti strijeljaj *kroz prsten* jabuku., često Miloš *kroz prozor* pogleda., prođoh *kroz jedno selo.*, što se sjaji *kroz goru zelenu.*, namisli, da s vojskom bježi *kroz Turke.* U primjerima: kad su bili *kroz goru zelenu.*, kad su bili *kroz polje Kosovo* glagol *biti* znači *prolaziti* (u §. 539*a* imali smo ga u značenju *doći*), dakle i tu prijedlog odgovara na pitanje *kuda?* Riječi, s kojima stoji ovaj prijedlog u svojem pravom značenju, ponajviše su tjelesni predmeti, ali mogu biti i bestjelesni, na pr. u jedan put opazi, gde se nešto *kroz pomrčinu* u šumi belasa., da nam *kroz mnoge nevolje* valja ući u carstvo Božije., bratac seji *kroz san* odgovara., seja bratu *kroz plač* odgovara. — Prijedlogom *kroz* može se izricati sredstvo, kojim ili preko kojega što biva; na pr. teško onom čovjeku, *kroz koga* dolazi sablazan., da se u svačemu slavi Bog *kroz Isusa Hrista.*, ne rađa se (t. j. patriotizam) s čovjekom, nego se dobija *kroz nauku* i odgojenje. — Sasma rijetko se prijedlogom *kroz* izriče uzrok; na pr. koja ti je golema nevolja, te si tako u obrazu bleda, a na srcu vrlo žalostiva? il' *kroz braca moga Alil-agu* il' *kroz moju ostarilu majku?*, *kroz dete* se predaje Turcima (t. j. zbog djeteta)., konj se *kroz dlaku* ne hvali, nego *kroz brzinu* (t. j. zbog dlake, zbog brzine). *D.* sint. 452—457.

b) Pored *kroz* govori se u južnijem krajevima *proz* (v. §. 52), ali samo u pravom značenju, na pr. i prođoše *proz raj* u pakao., *proz rukave* promolio lakte. — Rijetko se mjesto *kroz* upotrebljava *črez*, i to ne u pravom značenju, već u onome, što ga ima *kroz*, kad znači sredstvo; na pr. da je gotovo sve, što svijet ima dostojno znanja o današnjemu narodu našemu, od mene ili *črez mene*[1]). *D.* sint. 457—458.

c) Prijedlog *među*, koji se govori i *međ* (v. §. 97*a*) i *med* (v. §. 42) stojeći s akuzativom znači ponajviše mjesto i odgovara na pitanje: *kamo?*; na pr. zamakne *među zgrade,* da traži majku., car Miloša *među oči* ljubi., kad udari u katane Marko kako soko *među golubove.*, da ide *među narod.*, belu vilu *međ pleći* udari. Rijetko prijedlog *među* s akuzativom znači isto, što *među* s instrumentalom, t. j. da odgovara na pitanje *gdje?*, na pr. *među se* se hoće da pomore, zlaćenima da pobodu noži., pak se počeše *među se* klati i biti., počeše govoriti *među se.* Samo kad stoji *među* s akuzativom zamjenice *to*, može značiti vrijeme, kad što biva; na pr. *među to* je Rušit-paša odazvan bio u Stambol., *među to* im Bog odluku smete. *D.* sint. 459—460.

---

[1]) Tako je i ovo: ono je narječije i dubrovačkijeh spisatelja, i tako se samo *črez njega* možemo ujediniti s našom braćom rimskoga zakona. pisma 20.

d) Prijedlog *mimo* obično u svojemu mjesnom značenju odgovara na pitanje *kuda?*; na pr. prođoh dragoj *mimo dvor.*, odmah stade zametati kavgu i progonit stražnje *mimo prve.*, sipajući u nju (t. j. u tikvu) prosiplju i *mimo nju*. U prenesenom smislu uzima se ovaj prijedlog, kad se hoće da naznači, da je što čemu nejednako; na pr. šta mu je bilo onome zubu, te je onako *mimo sve ostale* pokvaren?, za što je kod nas *mimo ostale narode* mogla postati ovaka mrzost. Prijedlog ovaj stoji i u poređenju, kad se hoće da naznači, da je što od čega daleko odvojilo u dobru ili u zlu smislu; na pr. postao nevaljao *mimo sve ostale ljude.*, kada ovi mladić uljeze u carski dvor i đevojka kada ga dobro sagleda i upazi sablju, psa i konja, da je sve *mimo išta* na svijetu lijepo, reče. *D.* sint. 461—463.

549. a) Prijedlogu *na* s akuzativom glavna je služba, da naznačuje mjesto ili smjer, kamo je glagolska radnja upravljena; to se značenje tako razgranalo, da je često teško ili gotovo nemoguće osjetiti ga. Imamo ga u primjerima, kao što su: da iz neba plaha kiša padne, nigđe ne bi *na zemljicu* pala, već *na dobre konje* i *junake.*, pak ja pođoh *na planinu.*, pustih konja *na livadu.*, metnuše je mladu *na kočije.*, *na Mojsijevu stolicu* sjedoše književnici i Fariseji., nije ti krava *na nogu* stala., da mu je pao *na um* pokojni brat., kad nagazi *na prvu busiju.*, pa dočeka ono Ture mlado a *na sablju* i *na desnu ruku.*, svak *na svoju vodenicu* vodu navraća., uputit će vas *na svaku istinu.*, navija *na svoju ruku.*, kad je iguman opazio Marka, *na đakona* desnom rukom maše., okrenu se, nasmija se *na me.*, pogleda *na nebo.*, stid je mene *na te* i gledati., ugledajte se *na mene* kao i ja *na Hrista.*, Nenadović stane namigivati *na nj.*, poviče *na svoju momčad*, te puške lepo isperu., pomislite *na stare junake*, nekakvoj bolesnoj ženi padne na um usred zime *na bukovu mezgru.*, pa ga drug opomenuo *na to.*, sluti *na zlo.*, začudi se carev sin *na take odgovore.*, smilova se Bog *na sirotinju.*, jer se *na okove moje* sažaliste. *D.* sint. 463—470, 481., 482., 490—494. Iz značenja, kakovo je u ovijem primjerima, razvilo se neprijateljsko značenje, kad neprijateljstvo stoji u samom glagolu; na pr. *na koga* ste nože potrgnuli?, baci koplje bijelo Latinče *na Miloša* u prsi junačke., idi s vojskom *na zemlju Jevrejsku.*, kad ajduci udare kome *na kuću.*, ustat će djeca *na roditelje.*, pješak *na konjika* mrzi., stanu vikati *na Crnoga Đorđija,* da je on ajduk., mnogi svjedočiše lažno *na njega*, ovaj huli *na Boga.*, da mu se tuži *na nekakva čoeka.* *D.* sint. 495—499.

b) Osnovno, pod *a* rečeno značenje osjećamo dosta lako u primjerima, kao što su: moma prsten uzimala, *na prst* natiče., pa ga (t. j. sunce) đavolski car nabio *na koplje* i nosio na ramenu., onda Grujo *na noge* ustade., đipi Janko *na noge junačke.*, da padne *na leđa.*

razbio bi nos., *na studen* se *kamen* naslonila., *na Solun* je porez udario, bacit ćemo krivicu *na njega* i *na ostale ajduke.*, u takovom stanju morali su oni navući *na sebe* zavist i mržnju sviju ostali poglavica., da će trud taj dragovoljno primiti *na sebe.*, on je sve narodne poslove bio ostavio *na oborknezove.*, kome se to ostavlja *na volju.*, hoću te staviti *na muke.*, prevede sveto pismo *na grčki jezik.*, da im ljepše progovoriš, *na pitanja* odgovoriš., ja ti *na to* ne umijem ništa kazati. *D.* sint. 470—475., 477.

c) Mnogo je teže osnovno značenje razabrati u primjerima: odrasla i stala *na snagu*, iziđu još *na veći glas.*, te ga uzme *na vjeru* i odvede u Srbiju., ko dâ *na veresiju.*, rado *na poček* dajem., vojske po nekolike stotine ostave u svakoj palanci *na trošak narodni.*, koji su *na ime* kakoga manastira naprosili sebi novaca., nadajući se *na sve vas,* da je moja radost sviju vas., vjerova *na nad.*, *na tuđe* se ne lakomi., *na turske* se *konje* prevario., navadio se kao Turčin *na krmetinu.*, tko je tebe *na to* naučio., kad bi se čovek *na njegove strašne brkove* malo navikao[1]., on ne bijaše pristao *na njihov savjet.*, sve je misli *na jedno* smislio., kol'ko Marko težio *na pravdu.*, sve je težio *na njemačke uredbe*[2]. *D.* sint. 474—476., 482—484.

d) Tako je isto teško osjetiti glavno značenje u primjerima: on troši *na me.*, koja je sve svoje imanje potrošila *na ljekare.*, on rašireno i neutvrđeno carstvo razdijeli *na vojvode* i *na knezove.*, koje ste mi podelili i *na Boga* namenili., zvoni *na jutrenju*, *na mrtvaca, na vatru.*, odbijam ti *na ludost.*. odbiti kome što *na mladost.*, ko sije duvan, mora platiti *na njega* po nešto đumruka., koji uzima veliku kamatu *na novce.*, nije babo raskovao blago *na nadžake* i *na buzdovane.*, kad se meso izreže *na komadiće.*, bojno koplje slomi *na četvero.*, naše narodne priče se mogu razdijeliti *na muške* i *na ženske*, posadiše ih *na gomile* po sto i pedeset. *D.* sint. 499—502.

550. a) Uz glagole, koji izriču kakvo micanje ili smjer, stoji često s prijedlogom *na* akuzativ od riječi, koje ne znače mjesto (ili u opće prostor), već kakvu radnju ili stanje ili stvar. Na pr. pođe *na put.*, da ti ideš caru *na divane.*, a brat brata *na mejdan* zaziva., ko ne dođe *na boj* na Kosovo., Vaistinu poslao *na stražu.*, može slobodno s njim poći *na taj posao.*, da poleti k svojim drugama *na sastanak.*, *na daću* zovu sve seljake., da me care zove *na predaju.*, nek *na večeru*

---

[1]) U tom primjeru i u onome pred njime mogao bi stajati i dativ bez prijedloga; v. §. 539*b*.

[2]) Ispor. i: u igri zaboraviti *na što*. rječn. (1852) kod заиграти се (ali g. 1817. brojaše Vuk među pogrješke: nemoj *na mene* zaboravljati: drž.-izd. I. 156.). Ne će zlo biti ni: čekati *na koga* (*D.* sint. 476.), premda i to Vuk tamo broji među pogrješke. Obično se govori: zaboraviti *koga* ili *za koga*, čekati *koga*.

dođe., majka Petra *na vjenčanje* sprema., kad šegrt dođe *na zanat* tobom gotov sam i *na smrt* ići., pođe svojemu gospodaru *na po*... jedan bi ostao kod kruške, a druga dvojica išla bi *na nadnicu*., ... mi je slobodno, ali sve ne ide *na dobro*., zli ljudi i varalice nap... dovat će *na gore*., mjesec ide *na manjak*., ali će se vaša žalost ok... nuti *na radost*., pa Miloša *na džilit* dozivlje., skoče *na oružje*., svinj... koje se meću *na žir*., kako čoek dođe *na prosjački štap*, svak ga ... kloni. — Ovoga ima i uz glagole, koji ne izriču ni micanja ni smjer... i onda je teško razabrati osnovno značenje prijedloga *na;* na p... ko će se pripraviti *na boj*., pa stadoše Bogu *na molitvu*., da su se Žiči vjenčavali *na kraljevstvo* kraljevi srpski., dala se rana *na zlo*. ... *nesan* se njemu bješe dalo., dâ ih *na nauke*., dali dijete *na knjigu*. ta... će vas predati *na muke*., osude nekakva konjokradicu *na vješala*. D. sint. 484—489.

b) Prijedlog *na* s akuzativom može značiti dodavanje; na pr. da mi ne dođe žalost *na žalost*., zulum *na zulum* izmišljati i činiti. *D.* sint. 476. — Može značiti i namjenu; na pr. nek je *na znanje* svima vama., ako slaže, laž mu *na poštenje*., *na čast* tebi srna i košuta!, *na zdravlje* mu bilo!, jer je sila Božija *na spasenije* svakome koji vjeruje., jer je ovo *na korist* vama., onda će ono biti *na štetu* našemu narodnom jeziku, a sebi i svojima *na sramotu*., u Misiru ima žita *na prodaju*., kad je Jana *na udaju* bila., sve *na slavu* Božiju činite., *na sramotu* vama kažem., ako je koji kome šta *na žao* učinio., u tom se još *na veću našu nesreću* smrkne sasvijem. *D.* sint. 503—505.

c) I način na pitanje *kako?* (ili *koliko?*) se izriče prijedlogom *na* uz akuzativ; na pr. ko dâ *na veresiju*., tud će proći vojska *na alaje*., kesedžije su se bile umnožile *na iljade*., ima Srba *na stotine*, koji znadu onako., prodavati *na komad, na oku.*, majstor, koji drugim mogućnijim majstorima *na par* radi., dažda i snijega imasmo *na pretek*., umre *na prečac*., ova vodenica ljeti melje *na ustavu*., da je *na brzu ruku* o ovom presudio., *na vrat, na nos* pobjegnu u gradove., nositi dijete *na krkače*., prodali mu kuću *na doboš*., Bog duha ne daje *na mjeru*., koji radi što *na grošić*., govoriti *na glas*., zna *na pamet*., već *na silu* oženila sina i *na silu* dovela devojku., kad se care viđe na nevolji, dade njemu curu *na sramotu*., Srbi uzmu beogradsku varoš *na juriš*., popio oku vina *na dušak*., prodao *na jagmu*., no iz dvora *na brzinu* bježi., neka gleda makar *na koji način* da daije dođu. *D.* sint. 475., 502—510.

d) Budući da je instrumental sam sobom padež, kojim se (osim drugoga) izriče i način (vidi u §. 567*a*), za to bi u nekima od primjera sada navedenijeh mogao mjesto akuzativa s prijedlogom *na* stajati instrumental; na pr. sasvijem je dobro i isto znači, ako se

reče: ko dâ *veresijom*, kesedžije su se umnožile *hiljadama*, *silom* oženila sina, Srbi uzmu varoš *jurišem*, neka gleda makar *kojim načinom* da dođu. Tako bi isto instrumental bez prijedloga mogao mjesto akuzativa s prijedlogom *na* stajati i u ovijem primjerima, u kojima nije toliko način, koliko sredstvo: ne vidi *na jedno oko*, prele svilu *na zlatno vreteno*., rani majka dva nejaka sina *na preslicu* i *desnicu ruku*., polećela *na bijela krila*., kad se brašno *na gusto sito* prosije., ovo su stvari junačke, kôje sam ja *na sablju* dobio., gde se *na novce* igra., izbavljaj me, pobratime Marko, jal' za blago jali *na junaštvo*. Govori se: zaudara vino *na bure*., smrdi *na sumpor*., udara *na paljevinu*, — a i tu bi mogao stajati instrumental sam bez prijedloga. *D.* sint. 507—510.

e) Način imamo i u primjerima: berberimo glavu *na hajdučku*., obučen *na putničku* (v. §. 459*a*)[1]).

551. a) Dosta često prijedlog *na* s akuzativom odgovara na pitanje *kuda?*; na pr. pak proćera konja *na kapiju*., uđite *na uska vrata*., *na kratke cevčice* mlogo brže teče voda., izići će to njemu *na nos*., kud će suza neg' *na oko?*, ja ću kudelju uzimati u usta i žvatati, pa će se *na moje uho* pomoliti žica., ne pori se (t. j. riba badelj), nego joj se crijeva izvlače *na uši*. *D.* sint. 506—507.

b) Rjeđe prijedlog *na* s akuzativom odgovara na pitanje *gdje?*, na pr. mladoženju buzdovanom udari u glavu, da je *na mjesto* mrtav pao., srećom ne ubije ga *na mesto*. *D.* sint. 465. Tako je i ovo: koja djevojka bude po volji caru, neka bude carica *na Astinino mjesto*. *D.* jest. 2.4.

c) Prijedlog *na* s akuzativom može značiti i uzrok čemu., na pr. *na pozivanje tursko* mnogi se knezovi stanu predavati., *na reč* Isusa Navina sunce i mesec stade., *na te reči* paša dopusti, da se proja razda narodu. *D.* sint. 477.

d) Kašto *na* s akuzativom stoji mjesto prijedloga *pred* s akuzativom ili s instrumentalom, na pr. i dođi mi . . . . zaovama *na oči*., uz prkos Stanku ubije toga Vlaa *na Stankove oči*., da mi oba mejdan učinimo tu između vas i *na vaše oči*. *D.* sint. 499.

e) Dosta često *na* s akuzativom znači isto, što dativ ili sam ili s prijedlogom *k*; na pr. idi *na more* i baci udicu., ovce kako dođu *na jezero*, odmah se razvale oko jezera., on povede Šarca *na jezero*, da ga ladne napoji vodice., sinoć momu dovedoše, a jutros je *na vodu* poslaše., da ne žednim niti da dolazim ovamo *na vodu*., ide *na grob*., on dolazi tavnici *na vrata*., dokle dođe *na vrata* od grada., dođi meni tamnici *na pendžer*., ona ode *na tamnicu* Marku., da se svaki

[1]) Kašto se pred prilog, koji znači način ili mjesto, metne prijedlog *na*; na pr. ima vlast, da je (t. j. zemlju) *na lepo* umiri., to ću malo *na šire* opisati., *na daleko* zaprosi đevojku., što su kuće *na blizu*. *D.* sint. 512—513.

čoek, koji dođe *na kazan* (t. j. na rakinski kotao), počasti rakijom. *D.* sint. 479—481.

f) Odgovarajući prijedlog *na* s akuzativom na pitanje *kamo?* stoji dosta često mjesto prijedloga *u* s istijem padežom; osobito se to nalazi uz imena geografička; na pr. dođe *na svoju postojbinu.*, već nas pusti *na vilaet.*, prenoseći ranu na samaru preko Bosne *na Ercegovinu.*, išao sam *na Braiće.*, otišao *na Cetinje.*, koji Hrišćanin otide *na Jerusalim*, a Turčin *na Meku*, onaj se poslije zove hadžija., da on s njome bježi *na Udbinu.*, ja oćerah *na Mletke* volove., pa pođe s dragom *na dvore.*, dokle dođe *na svoje dvorove.*, pake leti bratu *na mehanu.*, koji je *na ćabu* išao. *D.* sint. 477—479. Tako je i ovo: došavši jednom *na dućan*. prav.-sov. 79. Možda ide ovamo i ovo: tad govori lijepa đevojka a *na uvo* svom rūčnom đeveru., što *na uho* šaptaste. *D.* sint. 507.

552. a) Prijedlog *na* s akuzativom može značiti i vrijeme te odgovarati na pitanje *kada?*, na pr. posjeći ćeš je *na godinu.*, oćemo se *na zimu* pitati, kako se drži carevina., Ibraim-paša dođe *na proleće* u Niš., kad *na podne* goveda poliježu., kad *na veče* nojca dolazila., kad dijete ne može *na vrijeme* da progovori., oj *na ove duge noći* ne pada mu san na oči., tako mi ove svijeće i tako mi se našla *na umrli čas!*, oboje *na Đurđev dan* izlete., sretu Turke *na Lazarevu subotu.*, biće svašta kao i *na Božić.*, bijahu vidjeli što učini u Jerusalimu *na praznik.*, rekne se *na poklade* u veče., *na osvitak* prvoga dana nedjelje dođe Marija. — Mjesto riječi, koje same sobom znače kakovo vrijeme, mogu se u ovom događaju uzeti katkad i druge; na pr. *na nestadak* ljudi i Staniša sudi., *na mah* viknu u svoju družinu., *na jedan put* dođoše. — Riječ, koja sama sobom znači vrijeme, može se uzeti u akuzativu s prijedlogom *na*, da znači ono čitavo vrijeme; na pr. pogodivši se s poslenicima po groš *na dan.*, ako ti sedam puta *na dan* sagriješi., i na Stambol on nametnu namet sve *na noćcu* po jalovu ovcu., kud prolazi carevina blago *na godinu* po trista tovara. Dosta često uzme se *na*, gdje ga upravo ne bi trebalo, jer bi akuzativ i sam značio vrijeme; na pr. svekrva objavi napred *na jedan* ili dva dana., prije pashe *na šest dana* dođe u Vitaniju., poslije toga *na tri godine* iziđoh u Jerusalim., u proljeće jagnje, u jesen šilježe, *na drugo proljeće* dvizica, a *na treće*, ako se ojagnji, onda je uhotka. — S naznakom vremena može biti združeno i namjenjivanje; na pr. ako bi Turci *na neko vreme* presekli put., imaš mnogo imanje *na mnogo godina.*, baci ga u tamnicu *na šest dana*. *D.* sint. 501., 513—516.

b) Akuzativ s prijedlogom *na* može zavisiti o kojoj imenici, obično o takvoj, koja svojim značenjem stoji u svezi s takvijem

glagolom, koji uza se ima akuzativ s tijem prijedlogom. Na pr. po-ietak bune *na daije.*, prva godina srpskog vojevanja *na daije.*, javno pokaže svoj gnjev *na kneza Simu.*, *na kurjaka* vika, a lisice meso edu., *na duha svetoga* hula ne će se oprostiti ljudima., jer je odavno nešto imao zub *na nj.*, mene tužbe dodijaše *na nekakva Kostreš-irambašu.*, kletva *na dragoga* i *njegove roditelje. D.* sint. 496—499.

c) Još češće akuzativ s prijedlogom *na* stoji uz pridjeve. Na pr. lakom hajduk beše *na dukate.*, gotov kao baba *na kar.*, *na zlo* prz., što smo *na dobro* svagda leni., svekrva bijaše nemilostiva *na sirote.*, a svaka je majka milostiva i *na svoje čedo* žalostiva., *na sirotnoga* svakom je laka ruka., pizmen *na koga.*, kivan *na koga.*, slijep *na jedno oko.*, svaka žena *na svog muža* nalik., što se god ljudi većma ijene, to naličniji *na zvjerad* ostaju., koja je *na me* prikladna (t. j. slična)[1]. *D.* sint. 483., 488., 495., 497., 507., 508., 510. Ovamo idu još primjeri: rom (t. j. hrom) sam *na nogu.* pjes. I. 185., zdrav sam *na nogu.* 186., u kojima Daničić (sint. 610) oblik *nogu* uzima za lokativ dvojine.

553. a) Prijedlog *nad* stojeći s akuzativom u svojem pravom značenju odgovara na pitanje *kamo?*, na pr. brat brata *nad jamu* vodi, ali ga u nju ne tiska., i oblak se *nad Beč* namaknuo., oči metnu, pogleda *nada se.* — U prenesenom značenju upotrebljava se *nad* s akuzativom, kad se što su čim poredi; na pr. danas nema *nada me* junaka., nema krvnika *nad poturčenjaka.*, nema učenika *nad učitelja svojega* ni sluge *nad gospodara svojega. D.* sint. 517.

b) Prijedlog *niz* odgovara na pitanje *kuda?*, na pr. bukva padnuvši *niz brdo* odnese i magarca za sobom., i međed *niz krušku* slazeći počiva; roni suze *niz bijelo lice.*, pa pogleda *niz brdo.* Obično prijedlog ovaj stoji, kad se hoće da naznači micanje odozgo dolje (kako je u primjerima sada navedenima), ali kašto se uzima, i kad se hoće da naznači micanje s jednoga kraja na drugi, te onda *niz* s akuzativom znači isto, što i *uz.* Na pr. ode pravo *niz Kosovo ravno.*, pošetah se *niz livadu.*, nagna konja *niz gradske sokake. D.* sint. 517—518.

c) Prijedlozi *o* i *ob* danas se u dobrom narodnom govoru razlikuju tako, da se *ob* uzima samo za vrijeme, a u drugijem događajima *o*[2]. Tako prijedlog *ob* odgovara na pitanje *kada?*, na pr. *ob*

---

[1]) S tijem je u svezi i ovo: Srbi već ni malo ne liče *na raju carevu.*, *na ujaka* Đura nalicaše (t. j. nalikovaše). *D.* sint. 510.

[2]) Oblik se *ob* nalazi za prostor samo u književnika, i to u rijeku: *ob desnu, ob lijevu* (t. j. stranu) sjediti kome ili stajati. — Nevješti književnici razlikuju *o* i *ob* tako, da prvo pišu ispred suglasnika, drugo ispred samoglasnika, na pr. *o* čovjeku, *o* vodi, — *ob* istini, *ob* ovom. Ali za takovo razlikovanje narod ne zna ništa, već govori *o* istini, *o* ovom i t. d.

noć ide, a *ob dan* počiva., *ob zimu* malo snijega pada., umora je dosta osobito sad *ob ljetno doba.* Može se kazati i: *ob ljeto.* S drugijem rječma (osim navedenijeh u ovijem primjerima) ne nalazi se *ob.* —

— Prijedlog *o* ima obično mjesno značenje, na pr. objesi pušku *o klin.*, *o zemljicu* razbio sam glavu., te ga udri *o jelu zelenu.*, ko s vragom tikve sije, sve mu se *o glavu* lupaju. Može značiti i sredstvo: na pr. na jednoj se vodi umivali, *o jedan* se *jagluk* otirali., nemam *o što* sablje poganiti., osmočio se kao Lakić *o dudove.*, da ja *o ras* ne ogrešim duše. Uzima se i u prenesenom značenju: carevi se otimlju *o carstvo.*, zavadi se majka i devojka ne *o grade* ni *o vinograde,* već *o jednu tananu košulju.*, kad sam se juče kladio *o mogu konja dorata, o moju sablju očinu.*, nije mi *o glavu. D.* sint. 519—521. Dodajem još primjere: da se može kazati *o malo* riječi. drž.-izd. III. 111., ptica leti u zamku ne znajući, da joj je *o život. D.* priče sol. 723.

554. a) Prijedlog *po* s akuzativom znači obično svrhu; na pr. pođemo u Dubrovnik *po so*, kad bi god polazila *po travu* i *po vodu*. moj se bratac sprema *po đevojku.*, car *po Marka* opravio sluge. Prijedlog se ovaj s akuzativom može uzimati i kad se hoće naznačiti, da je što kome na korist ili na štetu; na pr. ne kaže baba, kako je san snila, već kako je *po nju* bolje., brate Mićo, nije *po te* krivo., možemo ti vode zavatiti, ali nije zdrava *po junake.* Rijetko *po* s akuzativom ima značenje načina; na pr. te sakupi *po izbor* svatove., oni ne smednu *ni po što.*, ono stvar vrijedi, *po što* se može prodati., da će *po određenu cijenu* prodavati so. *D.* istor. 246., da se prodavalo *po manju cijenu.* 248. Sasma je rijetko značenje, da je što odjelito od drugoga čega; na pr. svaka *po sebe* različitu rabotu posluje. To značenje imamo u prilogu *napose* (t. j. na po se), gdje se s prijedlogom *po* združio još prijedlog *na.* — U primjeru: uzevši se s njim *po ruke* uvede ga u dvore znači *po* s akuzativom doticanje, koje izlazi iz hvatanja; ali drugih ovakih primjera u današnjem jeziku ne će biti. Katkad se *po* s akuzativom uzima i za vrijeme, da se naznači, ili kako dugo što biva, ili kada biva; na pr. što *po vas dan* plugom pluži, a *po svu noć* pružen leži., pa se *po drugi put* razboli. *D.* sint. 521—525.

b) Prijedlog *pod* s akuzativom stojeći u svojem pravom značenju odgovara na pitanje *kamo?,* na pr. mrtav pade *pod konja dorata.*, pa sjedoše *pod jelu zelenu.*, a soko se diže *pod oblake.* U prenesenom je značenju ovo: tad je Novi *pod kaure* pao., poslanike metnu *pod stražu.*, naiju kragujevačku uzme *pod svoju vlast.*, uzeo *pod arendu* da kupi vojsku *pod platu.* Tako je i ovo: da ga je graf Kamenski okrivio i dao *pod sud.* prav.-sov. 37. — Katkad *pod* s akuzativom znači isto, što *pred* s istijem padežom: vojsku vodi *pod Beč* na ćesara., dođe pravo *pod careve dvore.*, *pod topove* su gdešto uz brdo za-

prezali po 30 konja. Još rjeđe stoji *pod* s akuzativom u značenju prijedloga *mjesto*: podmetnuli mu čavče *pod goluba* (t. j. dali su mu goru stvar mjesto bolje). Katkad se opet izriče način, te *pod* s akuzativom odgovara na pitanje *kako?*, na pr. već on uze *pod silu* devojku., što je obećao *pod zakletvu.*, ako ne će sam od svoje volje, a on hoće *pod moranje.*, a ženskinje *pod roblje* doved'te. Tako će biti i ovo: okrčio malo oko namastira te *pod motiku* sije po malo kukuruza. S tijem je u svezi, što prijedlog ovaj stoji katkad pred prilozima, koji znače način: *pod jednako, pod puno* (potpuno); tako je i: *pod zdravo*, na pr. prodao mu konja *pod zdravo* (t. j. da je zdrav; ako li ne bi bio, onda je kriv onaj, koji ga je prodao). — Prijedlog *pod* s akuzativom može značiti i vrijeme, te onda znači isto, što i *pred* s istijem padežom; ali se *pod* uzima samo s nekim riječma; na pr. *pod noć* tikve cvjetaju., navalite *pod veče.*, *pod samu zimu* otide u Bosnu., *pod jesen* je vodio rusku vojsku na Varvarin., kakva tebe oćera nevolja vrat lomiti, po gori hoditi, a *pod starost*, kad ti nije vrime? *D.* sint. 525—528.

c) Prijedlog *pred* s akuzativom imajući mjesno značenje odgovara na pitanje *kamo?*, na pr. ne smedoše *pred Marka* izići., ko će staru dočekati majku i *pred mene staru* išetati?, pak *pred cara* kleče na kolena., doći će sunce i *pred naša vrata.* Često ima prijedlog ovaj i vremensko značenje te odgovara na pitanje *kada;* na pr. *pred zoru* se mrzne., dođe *pred noć* s nešto ljudi u Požarevac., namjera ga *pred veče* nanese na zeleno u gori jezero. U tijem su primjerima riječi, koje same sobom znače vrijeme, ali mogu biti i druge (i to je još običnije): kad ko *pred smrt* mnogo jede., da je tako i prije bilo *pred rat.*, dođe u Moskvu na nekoliko dana *pred krunisanje* Pavla I., jer se obično *pred jelo* umivaju. Tako je i ovo: pošljednje molitve njegove *pred rastanak. D.* pisma 133., zaručivanje . . . . se svršuje *pred vjenčanje* u crkvi. 219. *D.* sint. 528—529.

555. a) Prijedlog *u* s akuzativom u svojem pravom mjesnom značenju odgovara na pitanje *kamo*, ali se to ne razabira uvijek potpuno. Primjeri: trči, majko, *u kulu bijelu.*, idite *u selo*, što je prema vama., prodadoše ga *u Misir.*, *u kočije* Tadiju metnuše., kad su legli *u meku postelju.*, stavi maramu *u njedra*, uzevši tijelo zavi ga *u platno čisto.*, vas mu konjic *u krv* ogreznuo., kad povuče paru *u se.* Ovamo idu i primjeri kao: udari se rukama *u prsi.*, pogodi ga *u čelo junačko.*, pa *u vrata* nogom udario., koji guđahu *u gusle.*, ruke šire, *u lice* se ljube., i *u crnu zemlju* pogledaše., kad ko čineći drugima dobro sam padne *u zlo.*, odvedu više od 200.000 duša *u ropstvo.*, dođe *u momaštvo* Miloševu bratu., tako stanu *u carsku službu.*, otidu zetu *u najam*, da čuvaju stoku., čašu uze, *u san* se zanese., utjerati koga *u laž.*, to

mu se nije primalo *u račun.*, dođu im s vojskom *u pomoć. D.* sint. 530—534., 536—537., 541—542.

b) Značenje, koje je u ovim sada navedenim primjerima, mal se još osjeća i u ovima: hajdemo *u vlat* (t. j. da kupimo vlaće p strnjici)., idemo *u ribe* (t. j. da ih hvatamo)., otide sluga *u drva* (t. j. da ih nasiječe i kući doveze). *D.* sint. 535. Tako je i ovo: s golim grlom *u jagode.* posl. 283.

c) Samo smjer, a ne mjesto pokazuju primjeri: kad ko ponosito ide dignuvši glavu *u nebo.*, namah viknu *u svoju družinu.*, što mu *u oči* ne smije reći., pogleda kroz brvna *u jednu zgradu. D.* sint. 535—536.

d) Preneseno značenje imamo u primjerima: i *u nj* se smrtno zaljubi., ili se *u što* upoznaješ., ko se u kolo hvata, *u noge* se uzda., koji vjeruju *u ime njegovo.*, hod', Hajkuna, da se opkladimo *u tvoj đerdan* i *u mog đogata.*, nijesmo li *u ime tvoje* prorokovali., učini to *u moj odgovor.*, trgovaše jedan čovjek *u magarad. D.* sint. 538—539.

e) Često *u* s akuzativom znači isto, što *među* s istijem padežom: na pr. nego uđe *u moje volove* te izabra boljeg od boljega., posla zeta Miloš Obilića *u Latine,* da kupi arače., pa *u Turke* juriš učinite. karajući svoje dijete rekla mu, *u Cigane* da ide., sad idem *u nezmaj-bošce.*, kad udari *u katane* Marko kako soko među golubove., Arapin se *u svatove* vrati., s tom li sabljom ideš *u hajduke. D.* sint. 534—535.

556. a) Izriče se i način, kako što biva: luda se lisica hvata *u jednu nogu,* a mudra *u sve četiri.*, rijetko sukno, što se tka *u jednu žicu.*, prosti ljudi račune *u grah* i *u kukuruze.*, koji se za jedan čas mogu *u prste* izbrojiti., svi *u jedno grlo* zaplakaše., *u glas* viknu gospoda rišćanska., al' se Ivo *u grot* nasmejao., ima zrela grožđa *u veliko u jednu ruku* ima pravo., ako samo *u srednju ruku* rodi., al' ti nije *u volju* večera?, je l' ti *u ćud* moja Anđa seka? Katkad se pred k ji prilog, koji znači sam sobom način, uzme još prijedlog *u;* na pr. ja sam s šuram' bio *u lijepo.*, *u sitno* se ne desilo, a *u krupno* nemam. radljivoj đevojci *u brzo* svatovi., te *u vriško* sablje povadiše., hljeb *u kiselo* (t. j. zamiješen). I pred prilozima *blizu, daleko* nalazi se *u:* kuće su po selima dosta *u blizu.*, da ljepote *u daleko* nema. *D.* sint. 539—541.

b) Namjenjivanje imamo u primjerima kao: traži novaca *u zajam.*, predade sebe *u prilog* i *žrtvu* Bogu., prodao *u bescjenje.*, da dušu svoju *u otkup* dâ za mnoge., koga Bog mi *u sreću* dadne., prim mu se *u pravdu.*, ko vince pije *u slavu Božju.*, ja baš njemu napijam *u zdravlje. D.* sint. 543—544.

c) Prijedlog *u* s akuzativom imamo u primjerima, kao što su pa savija cvijeće *u kitice.*, odmah bi se mladež uhvatila *u kolo.*, sve te svijeće sastavi *u jednu rukovet.*, sijeno se pokupi *u naviljke.*, uvij

se kupus *u glàvicu.*, ljudi se opet stanu kupiti *u čete.*, ovo se sve stuče *u prašak.* U tim i sličnim primjerima ono, što znači riječ, koja stoji u akuzativu s prijedlogom *u,* nastaje tek sa samom radnjom, koja se glagolom izriče, a prije te radnje nema ga. Tu dakle prijedlog *u* s akuzativom znači mijenjanje ili prelaženje čega u drugo stanje. Jasnije se to vidi u primjerima kao: ah satvori ovo more *u zeleno ravno polje.*, car se turski sazda *u sokola.*, dete se pretvori *u konja.*, svi mi da se *u so* prometnemo, ne bi Turkom ručka osolili. *D.* sint. 544—546.

d) Uz gdjekoje pridjeve uzima se *u* s akuzativom: ostane sakat *u nogu.*, koji je bio *u jedno oko* slijep., *u jednu nogu* obuven, a *u drugu* bos. *D.* sint. 539.

e) Napokon se prijedlog *u* s akuzativom upotrebljava i za vrijeme, te odgovara ponajviše na pitanje *kada?*, na pr. doći će gospodar toga sluge *u dan,* kad se ne nada., da biste se mogli braniti *u zli dan.*, počinu Bog *u sedmi dan.*, umri, draga, dockan *u subotu,* ja ću junak rano *u nedjelju.*, kad *u zoru* pjevat počneš., kad bi znao domaćin, *u koji* će *čas* doći lupež., kao što je bilo *u staro vreme.*, a sada se *u nevreme* rastaju., vojnici su *u mirno doba* kao furuna *u ljeto.*, ko *u ljeto* ne radi, *u zimu* gladuje., *u proljeće* prebjegne opet u Srbiju. Mjesto riječi, koje same sobom znače vrijeme, mogu biti u akuzativu s prijedlogom *u* i druge: *u post* meso jedu., *u pošljednji turski* i *njemački rat* groš i forinta srebra bili su sve jedno., kako *u početak* rekoh., ne znate, kad će doći gospodar od kuće ili u veče ili u po noći ili *u pijetle* ili u jutru. *D.* sint. 546—549. — Katkad akuzativ s prijedlogom *u* značeći vrijeme odgovara na pitanje: *za kako dugo?*, na pr. svetac prođe *u jedan dan.*, da sad uzme ove vode i da je njome okuplje, *u dan* i *noć* ostala bi zdrava. *D.* sint. 541.

557. Prijedlog *uz* s akuzativom ima mjesno značenje i obično odgovara na pitanje *kuda?*, na pr. junak ide *uz brdo.*, da može *uz drvo* puzati kao mačka., i pogledah *uz prozor.*, već pobjegoh *uz kršno primorje.*, rukav digo *uz bijelu ruku.*, šetajući *uz rosne livade.* Rjeđe odgovara ovaj prijedlog na pitanje *gdje?*, na pr. *uz jelike* puške prisloniše., da mi budeš đever *uz đevojku.*, nevjera ti sjedi *uz koljeno.*, Marko igra kolom *uz kadune.* Često je mjesno značenje prijedlogu *uz* više ili manje zatrto, te on znači na prosto neko društvo ili zajednicu; na pr. oće dati konja ispod sebe, još *uz konja* stotinu dukata, pa je (t. j. kitu cvijeća) šalje Petru vjereniku, *uz kitu* mu poručuje mlada., *uz kriva čoeka* propadne kašto i prav., *uz tamburu* tanko popijeva., što se pjeva *uz čaše.*, da se gdjekoji *uz ove riječi* i nasmije u sebi. Možda se društvo ili zajednica izriče i kad se veli: *uz prkos* činiti što kome. — Prijedlog *uz* imamo i u službi vremena,

u kojoj odgovara na pitanje *kada;* na pr. poblijedio kao šljepačka tikva *uz berbu.,* Radič *uz onaj rat* postane kapetan., pjesme, koje se pjevaju *uz časni post.,* u Srijemu je običaj, da se *uz mesojeđe* svako veče skupe djevojke i mlade nasred sela. *D.* sint. 550—552.

558. a) Prijedlog *za* stojeći s akuzativom u svojemu mjesnom značenju odgovara na pitanje *kamo?,* na pr. dokle zađe *za goricu* sunce., dok ja odem *za bijelu crkvu.,* neko se *za list* sakrije, a neko ne može ni *za dub.,* uđe u sobu i stane *za vrata.,* posviraj, pa i *za pas* zađeni., da gdje ne zapneš *za kamen* nogom svojom. Iz ovoga se značenja razvilo i ono, što ga imamo u primjerima: istom Grujo sjede *za trpezu.,* kad sjedemo *za stolove zlatne.,* car Lazare sjede *za večeru.,* da je mi udamo *za Ivana đaka.,* kona ti se *za drugog* udala., *za koga* misli (djevojka) poći., i vjenčaše Kosu *za Todora. D.* sint. 416—418., 435—436.

b) Često prijedlog ovaj s akuzativom znači doticanje ili sastavljanje čega su čim; na pr. desnom ga je rukom uvatio *za desnicu* i *za britku sablju,* a lijevom *za grlo bijelo.,* prihvati *za sanduk.,* kad čoek tone, i *za vrelo* se *gvožđe* hvata., uzeše se oboje *za ruke.,* kudgođ ide, *za ruku* me vodi., stali se bosti noževima i čupati *za vratove., za jezik* se ujeo!, vo se veže *za rogove., za koplje* mu konja privezaše., svašta mu se *za ruku* prilijepi., rđa se *za zlato* ne prima., pa poteže koplje ubojito, prikova ga Solunu *za vrata. D.* sint. 418—420. — Doticanje ili sastavljanje imamo u prenesenom smislu, kad se hoće da naznači, oko čega je radnja glagolska zabavljena, a to pokazuju primjeri: ovo ne reče, što se staraše *za siromahe.,* ne brini se ni malo *za ovce.,* il' ne čuješ, il' ne haješ *za me.,* kad me sunce grije, *za mjesec* i ne marim., ja se bojim *za mojega sina.,* molite se Bogu *za one,* koji vas gone., ja ću još večeras *za te* kralju govoriti., ako ja svjedočim *za sebe,* svjedočanstvo moje nije istinito., al' ga nisam pitao *za carstvo,* već *za grije,* što je sagriješio., i *za bratsko* pitaju se *zdravlje.,* dobro je *za vas* prorokovao Isaija govoreći., da se s pašom *za narodne poslove* dogovara., te ću njemu onda pomenuti *za Milicu.,* javiše Jovanu učenici njegovi *za sve ovo.,* traže sestru tri godine dana, a ne mogu ni da čuju *za nju.,* koji junak *za Boga* ne znade., kad pastorka *za to* dozna., pa se dosjetio *za njegova hrta.,* zaboravio sam i *za svoje ime.,* mišljahu *za Jovana* da zaista prorok bješe., po selima su Srbi ne samo *za male krivice,* nego i *za glavu* sudili., kako ću mu ja sutra verovati *za moju glavu,* da joj ne će ništa biti., plačite *za svoje ljute nevolje,* koje idu na vas., sav narod radovaše se *za sva njegova slavna djela. D.* sint. 432—434., 443—447. Tako je i ovo: blagodari Bogu *za srećnu pobedu.* eman. 64., *za ove običaje* kao i

za mnogo drugo koješta iz onijeh krajeva ja zahvaljujem popu Vuku Popoviću. kovčež. 43.

c) Prijedlog *za* s akuzativom uzima se, kad se hoće da naznači kakvo zamjenjivanje; na pr. ja ću *za te* na mejdan izići., seja će *za brata* tanku pređu presti, bratac će *za seju* Budim grad zidati., od sad više nema svadbarine, Marko *za sve* svadbarinu plati., nose voće te mijenjaju *za brašno*, gde dadosmo srebro *za olovo.*, da je izdao Jadar Turcima *za novce.*, proda mu ga *za dukate žute.*, *za one novce* kupi baruta., da se dar Božij može dobiti *za novce.*, ne vraćajte zlo *za zlo.* Tako je i u ovijem primjerima: ne bih ti se mlada poturčila ni *za kakvo blago* od svijeta., tebe ne bih ja uzela *za svu tvoju kraljevinu.*, kazat ću im, da ću ih svašta slušati i raditi *za onu koru* hleba, što će mi dati., muči se *za vječni život.*, Miloš ubi *za Lazu* Murata., te im podaj *za me* i *za se.*, ne osvećujte se *za sebe. D.* sint. 420—423., 447.

559 a) Iz zamjenjivanja lako se razvija jednačenje, »u kojem se za jednu stvar misli da je druga ili da je onaka, kakva je druga«; na pr. jede *za šestoricu,* a može li on i raditi *za šestoricu?*, rog *za svijeću* dati kome., koje se reče i čoeku uzevši ga *za pseto. D.* sint. 423—424.

b) Rijetko *za* s akuzativom znači svrhu: kupi svate, hajde *za đevojku.*, ljeti idu u nju (t. j. u pećinu) *za vodu.*, poruči *za bajalicu.* U tim i sličnim primjerima običniji bi bio prijedlog *po* s istijem padežom (v. §. 554*a).* — Svrha je i u ovijem primjerima: *za muku* smo sazdani., da se spremaju *za put.*, pripravi vodu *za umivanje.*, tikva, koja se vari *za jelo.*, što mi treba *za življenje.*, i narasla cura *za udaju.*, vidite njive, kako su već žute *za žetvu.*, pred namastirom izvire lijepa voda *za piće.*, je li veće janje *za zaklanje?*, čitatelj sam neka sudi, što je *za falu,* što li *za kuđenje.*, i mi konja *za trku* imamo., tu nije mjesta *za boj* s Turcima., kad bude vrijeme *za spavanje.*, u tome je vrtu bilo svakojakih drveta, lepih *za gledanje* i dobrih *za jelo. D.* sint. 431., 438—440.

c) Namjenu imamo u primjerima, kao što su: dat ću tebi do tri sta dukata *za zalogu* mojega bratinstva., koji našem zboru *za čast* rade., ja u cijelom mjestu postanem *za podsmije*, *za znak* najtvrđe vjere pošalje mu svoje brojanice., tako najmudriji car strašno pade drugima *za ugled.*, nego ću samo *za primjer* napomenuti štogod., kad su Turci i seoske starješine nazvali knezovima, onda oni *za razliku* od ovije nazovu se oborknezovi., ren se upotrebljava *za lijek.*, građa *za lep srpski roman.*, kad se sije brašno *za hljeb.*, nije svako Ture *za vezira.* — Namjena je i kad se veli: *za Boga,* na pr. prođite

se, braćo, *za Boga!* dosta je već., čoek primi *za Boga* i izvuče đavo... na polje. *D.* sint. 440—443., 434.

d) Ono, što čemu pristaje ili prilikuje, izriče se prijedlogom za s akuzativom: sud *za rakiju.*, kaca *za med.*, peć *za hljeb.*, nije *za ko...* sijeno., *za košutu* je ta ladna voda, a *za neveste* to rujno vino., tu ć... biti šićar *za hajduke.*, nije Ana *za te.*, mesto zgodno *za vojsku.*, knjig... je ova neiskazano važna *za srpski jezik.*, imena su mjesta nužna n... samo *za geografiju*, nego i *za istoriju* i *gramatiku.*, da će to *za gos...dara* biti najveća sreća i dika., to je *za njega* sramota., kako je t... *za mene* teško., još joj nisu noge *za pašmage*, još joj nisu prsti *za prstenje.* *D.* sint. 436—438.

e) U akuzativ s prijedlogom *za* dolazi ono, čemu je što korisn... ili štetno; na pr. kad sam došao u vaš dom, *za mene* su brava zaklali., svaka žena prede, tka i sprema košulje *za sebe* i *za svoga mu...* i *za đecu.*, tamnica je *za ljude* načinjena., ja sam sablju *za sebe* kovao.. prosi đevojku za drugoga, pa je isprosi *za sebe.*, đe ja nađem *za se...* đevojku, nema, mati, *za nas* prijatelja., a *za tebe* dobro biti ne će., bolje je *za vas*, da ja idem., ne samo što je *za ljude* nezdravo. *D.* sint. 434., 437.

560. a) Dosta često *za* s akuzativom znači uzrok; na pr. oni misle, da će *za mnoge riječi svoje* biti uslišeni., ne stvori ondje čudesa mnogijeh *za nevjerstvo njihovo.*, da ne budemo tuženi *za današ...* *bunu.*, pak se *za to* rasrdio na me. *D.* sint. 448—449.

b) Rijetko *za* s akuzativom znači odjelitost: radi sam *za sebe.*, stane se na Vračaru *za sebe* tući s Turcima. *D.* sint. 448. — Tako je isto rijetka poraba toga prijedloga s akuzativom za mjeru: ukopajte mene *za sablju* duboko., i iziđe jedna četa mala *za* trideset . četiri druga., uzmi, sine, *za* tri sta katana. *D.* sint. 450—451.

c) Objekt uz neke prelazne glagole sam sobom ne daje dovoljna smisla, ne izriče dovoljno, što se glagolskom radnjom postizava. Takvijem objektima treba dakle dopuna, a ta se dopuna izriče prijedlogom *za* s akuzativom. Na pr. ako želi, da nju uzme *za ženu*., u Crnoj Gori se uzimaju i prava turska imena *za nadimke.*, niti će ga pitati, a još manje *za sudiju* u tom primiti., narod primi on... momče *za cara.*, koga želite *za poglavara.*, postavi ga *za sudiju.*, te će im se Đak potvrditi *za kneza.*, ja *za svjedoka* Boga prizivam., ovog... Bog *za kneza* i *izbavitelja* posla., nas imate *za ugled.*, pa su ga drug... braća držala *za budalu.*, držite li još ono *za istinu.*, da turski car prizna Crnoga Đorđija *za kneza.*, koje nađete *za vrijedne.*, nađoh ... *potrebno.* *D.* sint. 424—430.

d) Prijedlog *za* s akuzativom govori se i za vrijeme; na pr. da ne vidiš sunca *za neko vrijeme.*, Miloje je Đak *za vreme* daijnskog...

vladanja bio pop., šta je to, da sam ja zaslužio samo jedan novčić *za celu godinu* dana?, tako stade *za godinu* dana., popio je sve *za jedan dan.,* što majstori *za dan* ga sagrade, to sve vila *za noć* obaljuje., vatra *za jedan čas* obuzme svu varoš. U tijem se primjerima misli vrijeme u svojem trajanju. Tako je i ovo: i *za pune do tri godinice* ja ne stekoh pare ni dinara., lov lovio *za petnaest* dana. — U primjerima: kad dijete ne može *za dugo* da progovori, *za malo* ti se gledasmo., krivio i (t. j. ih), što *za ranije* nijesu to uredili stoji *za* pred prilozima, koji sami sobom znače vrijeme, a moglo bi i ne stajati, pa bi značenje bilo isto. — Katkad *za* s akuzativom riječi, koje same sobom znače vrijeme, ne naznačuje vrijeme, kada ili kako dugo što biva, nego drugo što, na pr. namjenu, svrhu, prilikovanje, doticanje (u prenesenom smislu); na pr. bijele novce treba ostavljati *za crne dane.,* ni vina ni žita ne mogu imati, koliko im svima treba *za cijelu godinu.,* šta je ljeti radio te se nije *za zimu* starao., to je moralo ostati *za drugi put.,* Smederevo . . . . je *za današnje vrijeme* rđavo sazidano., sačuvat će me *za carstvo nebesko. D.* sint. 451—452., 448.

Vokativ.

561. a) U ovom padežu stoji riječ, koja znači onoga ili ono, tko se ili što se zove; na pr. prosti, *Bože* i *bijela crkvo !,* pjes. II. 213., *o sokole, siva tico moja,* kakvo sam ti dobro učinio? 327., zla ti sreća, *neznani junače !* 398.

b) Često se u pjesmama uzima vokativ mjesto nominativa; na pr. mače vojsku *Erceže Stjepane.,* opremi se *Strahiniću bane.,* te je *Vuče* knjigu proučio., jedno bješe *Vukašine kralju. D.* sint. 553.

c) O ovoj porabi vokativa mjesto nominativa treba upamtiti, da se nalazi samo od riječi muškoga roda, koje se u nominativu jednine ne svršuju na *a.* Vrlo je neobičan ovakovi vokativ mjesto nominativa od riječi ženskoga roda: to začula *nežnjevena vjernice.* pjes. I. 447., dok odraste *moja sirotice.* 572.; a tako je isto neobičan i od riječi muškoga roda koje u nominativu jedn. imaju na kraju *a:* kakva j' krasna Kaica *vojvodo !* pjes. II. 483. — Odavde se vidi, da je ova poraba vokativa izišla samo iz potrebe stiha, t. j. kad pjevaču treba koji slog, da iziđe potpuni stih; budući da riječi *Strahinić, ban, Vuk* i t. d. imaju u vokativu jedan slog više nego li u nominativu, pjevač mjesto njihova nominativa uzima vokativ, jer da veli: opremi se *Strahinić ban,* te je *Vuk* knjigu proučio, ne bi bilo potrebnijeh 10 slogova. Riječi kao *žena, sestra* i t. d. ne uzimaju se u vokativu mjesto nominativa, jer one u ta dva padeža imaju isti broj slogova, dakle stih ne bi dulji bio, da im se nominativ za-

mijeni vokativom. Vidjeli smo u bilješki §. 520*a.*, da se poradi stiha nalazi u pjesmama i genitiv mjesto akuzativa.

d) Još treba dodati, da se vokativ mjesto nominativa u pjesmama uzima samo od riječi, koje znače kakvo čeljade. Izuzeci (da se uzima od riječi, koje znače životinje ili stvari) veoma su rijetki: crni *vrane* preletio. pjes. I. 95., k njemu dođe siv zelen *sokole*. II. 383., lepo ti je rodio *jablane* I. 319, al' u gori zelen *bore* listao. 332., pocmilio sitan *bosioče*. 489., kad se vrati perni *buzdovane*. II. 213., kako puče puška *džeferdane*. III. 187., više valja zlatan *dževerdane*. 317., slomi mi se puška *dževerdane*. IV. 27.

Lokativ sam i s prijedlozima.

562. a) U starom se jeziku lokativ upotrebljavao (kao i drugi padeži) i sam, bez prijedloga; danas od te porabe ima tek tragova, i to u riječima, koje su postale prilozi: gore, dolje, zimi. ljeti: lani (v. §. 486*a*); takav je lokativ i prilog *onomadne* (t. j. onomь dne. v. §. 58*a* i 140), tako i prilog *onomlani*. Svemu ovome treba dodati još lokativ *polunoći*, što ga imamo u primjeru: te mi vezi *polunoći*. snaho, *polunoći* kao u po podne. pjes. II. 522.

b) S lokativom se slažu prijedlozi: *na, o, po, prema, pri, u.*

c) Prijedlog *na* s lokativom znači mjesto i odgovara na pitanje. *gdje;* na pr. Bog *na nebu,* a car *na zemlji.*, kada kolo *na travi* igraše. *na sokolu* je malo mesa. To se osnovno značenje razabrati može i u primjerima, kao što su: kaka bolest *na ovom junaku,* taka bolest *na mom bratu* bila., ja *na tebi* ne nalazim mane., ako ima kakva krivica *na tom čovjeku.*, zbiva se *na njima* proroštvo., čudesa, koja činjaše *na bolesnicima.*, da se *na onome lebu* zakune, da mu ne će nevere učiniti., i jedem i pijem, a Pestiš mi je *na umu.* U tijem je primjerima značenje preneseno, a još je više preneseno u ovakovima: *na njemu* će ostanuti carstvo., *na mlađima* svijet ostaje., ostavljam sve svoje dobro *na vama* i *na Bogu.*, bolje je *na mekinjama* dobiti nego *na zlatu* štetovati., kad se izgubi *na kakvoj trgovini.*, mili Bože, *na svemu* ti hvala., devojka im lepo zafalila *na ljubavi* i *na prijateljstvu.* evo i *na srpskome jeziku* Novoga zavjeta. — Mjesno se značenje vrlo slabo razabira u događajima, kad *na* stoji s riječima, koje znače kakvu radnju ili stanje; na pr. ne mogu biti i vuci siti i ovce *na broju.*, *na oprezu* kao zec., tolike ljude *na veri* pobi., oružje sam *na boju* dobio., nek poginem junak *na junaštvu.*, stara nam je majka *na umoru.*, kad su oni *na rastanku* bili., *na svršetku* posla učiniti štetu., al' bijaše u bijeloj crkvi *na jutrenji* i *na leturđiji.*, pije vino Ljutica Bogdane s ostarilom *na večeri* majkom., traže začelja *na gozbama.*, da

bi za popom govorila *na vjenčanju.*, Turci u Marka *na slavi.*, kad smo *na zakletvi* bili., koja su (gospoda) u veče kod njega bila *na razgovoru.* — Rijetko prijedlog *na* s lokativom služi za izricanje načina, kako što biva; na pr. skaču *na jednoj nozi.*, vodi dva brava *na uzici.*, *na jednom* se *volu* ne može orati. Još se rjeđe uzima u neprijateljskom smislu; na pr. ja sam bio *na Moskovu* i *na Nijemcu* (t. j. u ratu protiv njih). *D.* sint. 610—612., 614—618.

d) Prijedlog *na* s lokativom može značiti isto, što prijedlog *pri;* na pr. grad gradili Skadar *na Bojani.*, ja sam bila *na Dunavu*, eno je *na bunaru.*, osta kao ćuprija *na Višegradu.*, prokopsao kao turski car *na Senti.*, boj *na Loznici.*, ali Šarac svezan *na vratima.*, dva ata *na jednim jaslima* ne mogu biti. Još se češće nalazi *na* s lokativom mjesto *u* osobito uz geografička imena; na pr. Osman-aga osta *na Udbini.*, *na bijelom gradu Dmitrovici* onđe bješe starac Kuzun-Janjo, *na onome Biogradu stojnu* onđe bjehu dva Jakšića mlada, *na bijelu gradu Smederevu* onđe bješe stari despot Đurđe., vrći ću te velika vezira *na Novu Pazaru.*, živi kao beg *na Hercegovini.*, oni *na kući* žive kao i ostali seljaci., ja *na domu* imam ljubu vernu., već pijaše vino *na mehani.*, misli Jovo *na dućanu svome.*, ostali su *na svojoj očevini.*, prorok *na svojoj postojbini* nema časti., on nije samo *na svom zavičaju* stoku čuvao., dogovore se *na toj skupštini*, da i ove tri naije prisvoje k sebi., ovo se *na sudovima* često čuje., kako je kazao *na saboru krvatskome.* drž.-izd. III. 467., bolje je poznavao onaj kraj i ljude *na njemu.* prav.-sov. 65. Tako je i ovo: kad se Momčil viđe *na nevolji.*, ali su mnogi voljeli *na najvećim mukama* dušu ispustiti., posle ćete dugo putovati *na miru.*, koji si mi bio *na pomoći.*, kad sam te *na snu* pobratio. *D.* sint. 611—613., 616—618.

e) Prijedlogom *na* s lokativom izriče se i vrijeme, kada što biva; rijetko stoje u lokativu riječi, koje same sobom znače vrijeme, već obično druge. Na pr. *na jutru* mu nazva dobro jutro., ne ćeš ni noću spavati, a kamo li *na belome danu.*, a kada je *na tom doba* bilo, rodi majka desetu đevojku., Srbi *na svršetku* 1806. godine uđu u beogradsku varoš., kad *na suši* prestane (voda) teći., *na pošljetku* ogladnje., otići ću gdjegod *na dokolici.* *D.* sint. 619.

563. a) Prijedlog *o* s lokativom (pored kojega se u dobrom narodnom govoru ne nalazi *ob*, v. §. 553*c*) ima mjesno značenje u primjerima, kao što su: novo sito *o klinu* visi., što đevojke nose *o gr-ocu.*, nosi *o onom konju*, koga jaše, s jedne strane sablju, a s druge buzdovan., obojicu hoću objesiti *o vratima* grada Vučitrna. U *D* 2mojs. 21.19. i 2car. 3.29 ima: ići *o štapu*, a u 1dnevn. 15.15. čitamo: nosiše kovčeg na ramenima svojim *o polugama.* — U prenesenom je smislu:

ne živi čovjek *o samom hljebu.*, sagradio sebi zadužbinu *o svom hlhu* i *o svome blagu.*, poslije su mu beglučili *o svojoj hrani.* Preneseno je značenje i u primjerima: misliti, govoriti, čuti, znati *o čemu;* tako je isto: raditi kome *o glavi.* U *D.* jov 22.26. nalazimo: jer ćeš se tada radovati *o Gospodu.*, a u psal. 31.7 radovaću se i veseliti *o milosti tvojoj.* — Prijedlogom *o* s lokativom izriče se i vrijeme, kada što biva ili upravo biva ili od prilike: svagda je *o velikim praznicima* narod poučavao u crkvi., dođe *o velikoj gospođi* u manastir., snijeg pade *o Đurđevu danu.*, da ti meni *o jeseni* dođeš, o jeseni, *o Dmitrovu danku,* a *o mome krsnome imenu.* Mjesto riječi, koje same sobom znače neko vrijeme, nalaze se u ovome poslu i druge, kojima se izriče kakva radnja ili stanje; na pr. da se ne osramotimo pred njim *o njegovu dolasku.*, koji ne kupuje kape, kad mu treba, nego čeka, *o vašaru* da je kupi., kod djevojačke je kuće *o svadbi* veselo[1]). *D.* sint. 620—623.

b) Prijedlog *po* s lokativom ima mjesno značenje u primjerima kao što su: pa pođite *po svetu* kao čela *po cvetu.*, otide glas *po svoj zemlji onoj.*, razapeše *po polju* šatore., vi čuvajte *po planini* ovce., je l' ti, seko, *po nogama* zima?, sve mi se to vrti *po glavi.*, skide Marko zelenu dolamu, prostrije je pod jelom *po travi.*, ogrnut platnom *po golu tijelu.*, udari se rukom *po koljenu.* Mjesto imamo i u ovakijem primjerima: telal viče *po kaurskoj vojsci.*, da kupi oružje *po narodu.*, stadoše ga tražiti *po rodbini* i *po znancima.*, pred zimu ajduci otidu *po jatacima.*, svirac ide *po svadbama* i *po drugijem veseljima* te svira i časti se., idu s kaluđerima *po pisaniji.* Katkad se vrijeme shvaća kao mjesto te se govori na pr. preko dan sijeva, a *po noći* gori., tumara kao pijan *po pomrčini.*, što sam vas *po ovakom vremenu* od vaši kuća zatrudio. — U prenesenom je smislu: čuje negđe, da neko zavija, te on *po glasu* trči., u čemu se on poveo *po dubrovačkijem knjigama.* — Često prijedlog ovaj s lokativom izriče način i neko podudaranje ili slaganje: Todor njemu sve *po redu* kaže., ko ne sluša drugijeh ljudi, nego čini sve *po svojoj glavi.*, moj *po Bogu* brate., rod *po krvi, po mlijeku, po muškoj lozi.*, kažu mu sve *po istini.*, pokupi mi triest Cetinjana *po izboru* dobrih konjanika., Roksandu ću *po braći* poznati[2])., svak *po sebi* sudi i o drugome., *po srcu* i *po telesnom junaštvu* bio je prvi., poranivši *po svom običaju.*, da proslavim

---

[1]) Tako je i ovo: krst, koji će ići pred njim na nebesima *o strašnom sudu. D.* pisma 26., duh Božji, koji se dizaše nad bezdanom *o stvorenju* svijeta. 38., *o prvoj polovini* liturgije bješe im slobodno stajati u crkvi. 178., tako se *o krštenju Spasiteljevu* javila svijetu tajna sv. Trojice. 306.

[2]) Ovako je i: то се разумије само *по себи.* posl. XXIII., *po sebi* se razumije da . . . . *D.* istor. 307.

moje krsno ime *po zakonu* i *po običaju.*, radi *po svojoj volji.*, al' ti nije gospodar *po volji.*, jer je život izgubila *po zapovijesti* tvoje bezbožne žene., onda se Srbi *po nagovoru* vladike Zvorničkoga predadu na veru., niko *po pravdi* i *po zdravome razumu* ne bi mogao reći., sv. Vlasij, koji je *po rimskom kalendaru* prvi dan po Sreteniju., gdje mu je *po etimologiji* mjesto., stariji *po gospodstvu.*, svaki će primiti svoju platu *po svojemu trudu.*, tome će *po svoj prilici* biti uzrok, što zna grčki., trpljen spasen, *po gotovu* blažen., to je bilo iz neznanja i *po slabosti ljudskoj.* Ovamo idu i primjeri, u kojima način prelazi u sredstvo: posla Marku knjigu *po Tataru.*, dragi dragoj *po zvijezdi* poruči., *po meni* možeš činiti što ti drago., *po porukama* vuci mesa ne jedu Način je po svoj prilici i u primjeru: vojvode ostanu svaki *po sebi* (t. j. odjelito, svaki za sebe). — Prijedlog *po* s lokativom znači i vrijeme: oni ga *po novom ljetu* odvedu u Biograd., a kada je *po večeri* bilo., *po smrti* nema kajanja., *po tom* prođe tri godine dana. Napokon ćemo upamtiti, da se dobrim narodnim govorom ne može potvrditi poraba prijedloga *po* s lokativom uz trpni lik, na pr. pjesma *po Davidu* (t. j. *od Davida)* ispjevana. *D.* sint. 623—632.

564. a) Prijedlog *prema* s lokativom znači isto što i s genitivom (v. §. 535*a*), ali je s lokativom mnogo običniji. Mjesno značenje imamo u primjerima kao: kad je care bio *prema crkvi.*, sjeđahu *prema grobu.*, onde se ustavi *prema vojsci austrijskoj.* Poređenje ili podudaranje imamo u primjerima kao: a jadan ti *prema njemu* Marko., arnautski je narod i *prema srpskome* mali., *prema guberu* valja se pružati., plativši štogođ *prema krivici.* U primjeru: hoće jednom biti *prema glavi* jali *mojoj* jali prema *tvojoj* izriče se prijedlogom *prema* isto, što bi se izreklo prijedlogom *protiv* (s genitivom). *D.* sint. 633—634.[1]).

b) Prijedlog *pri* ima mjesno značenje u primjerima, kao što su: meso *pri kosti,* a zemlja *pri kršu* valja., soba *pri zemlji.*, kad se ko hvali onijem, što nema *pri sebi.*, na glavi joj alem kamen dragi, *pri kome* se hoditi viđaše usred tavne noći bez mjeseca. Preneseno je značenje u primjerima: kad koji što ludo govori, kao da nije *pri sebi.*, kad su bili *pri večeri.*, jevanđelije, na kojega su se rukopisu zaklinjali francuski kraljevi *pri vjenčavanju* na kraljevstvo., drugi ostane *pri svome.* — Kako prijedlog *pri* značenjem svojim vrlo odgovara prijedlozima *kod* i *pored,* tako nije čudo, što se i *pri* nalazi u takvijem

---

[1]) Kako je danas u narodnom govoru izjednačen dativ s lokativom, moglo bi se misliti, da se ne zna, slaže li se *prema* s dativom ili s lokativom; ali budući da ima dosta imenica, koje u jednini drukčiji akcent imaju u dativu, drukčiji u lokativu (v. u §. 155., 180, 182., 183.), za to se po takvijem riječma zna, da se *prema* slaže s lokativom; govori se na pr. prema *glávi,* prema *zèmlji,* a oblici *glávi, zèmlji* jesu lokativi (dativi su: *glȁvi, zȅmlji). D.* mala srpska gram. 78.

svezama, koje se mogu razvezati u rečenicu s dopusnijem veznikom *premda* (v. §. 529*a* i 534*a*); na pr. Kara-Đorđije se *pri svemu svome pre-pravljanju* i *obricanju* gotovo nije ni živ kazao (t. j. premda se prepravljao i obricao). mil.-obr. 40., ali *pri svemu tome* Turci opet ne smednu udariti (t. j. premda je sve tako bilo). Katkad se nalazi *pri* u svezi, koja se može razvezati u rečenicu s veznikom vremena *kada;* na pr. *pri ovolikoj množini* pjesama za sad se drukčije nije moglo učiniti (t. j. *kad* je ovolika množina pjesama). *D.* sint. 634—635.

565. a) Prijedlog *u* s lokativom ima mjesno značenje u primjerima, kao što su: *u svakoj kući* ima dima, amo ga *u našijem krajevima* nema., od ruke mu ništa ne rodilo ni *u polju* bjelica šenica ni *u brdu* vinova lozica., *u narodu našemu* svaki čoek zna kotaricu oplesti. Tako je i onda, kad bi se mjesto ovoga prijedloga s lokativom mogao uzeti prijedlog *među* s instrumentalom: *u tim vojvodama* bude i Miloš., kolike znake i čudesa učini Bog *u neznabošcima.,* ja sam bila *u ribama.* Preneseno je značenje u ovakovijem primjerima: dijete jednako drži *u pameti* što mu je otac kazao., zatekoše cara *u žirotu.*, da s' *u zdravlju* opet sastanemo., da bi *u veselju* danke provodila., kad smo bili đeca *u ludosti.,* prorek te ima *u volji.,* sad se otac nađe *u nevolji., u dobru* se ne ponesi a *u zlu* se ne poništi., što mu je dato *u gotovu.,* da žive *u prijateljstvu.,* nađe se *u čudu.,* govori se *u šali.,* dok su oni *u riječi* bili.

b) Dosta se često nalazi *u* s lokativom uz pridjeve i uz imenice služeći im za dopunu: *u licu* nije mlogo nalik na Veljka., *u struku* je tanka i visoka., ležaše nemoćan *u nogama., u ovome poslu* vješt čovek., silan *u djelu* i u riječi., Bog, koji je bogat *u milosti*, *u svakome dobrom djelu* da budete rodni., niko ne može *u svačemu* srećan biti., jeste li *u svačemu* poslušni., kad ljudi *u čemu* nisu složni., bolest *u očima., u piću* su teške pijanice, a *u kavzi* ljute kavgadžije., ako sam i prostak *u riječi,* ali *u razumu* nijesam., učitelj neznabožaca *u vjeri* i *istini.,* da okušam sreću *u doratu.,* u njega je bilo dosta štete *u ljudma.,* ne bi li se Srbima pomoć *u džebani* dala. Ovako se nalazi *u* s lokativom i uz glagole: promijeni se *u licu.,* jer se zvijezda od zvijezde razlikuje *u slavi.,* druge učiti *u onome,* što sami ne znadu., obučavaj se *u pobožnosti.,* ojača *u vjeri.,* Bog im dâ, te steku *u svačemu.,* tako mi Bog đecu namirio *u svačem.,* ja sve radim, a ti ni *u čemu* ne pomažeš., kad gosti *u čemu* smetaju domaćima., koji *u ovom djelu* misle drukčije od mene., valjalo bi, da se *u tome* ugledaju na nj.

c) Često prijedlog *u* s lokativom znači ono, od čega je što sastavljeno: oni mu daše meda *u satu,* dat ću tebe devet stotinica sve žutijeh *u zlatu* dukata., već ponesi *u brašnu* kolače, a košulje *u bijelu platnu.,* kiseo kupus *u glavicama.,* naricanje *u stihovima.* Tako je i ov

stajaće se aljine ponajviše sastoje *u ugasitoplavetnim čakširama, u đečermi* i *u koporanu.* dan. (1827) 105. Ovamo idu i primjeri, kao što su: koliko je *u nedelji* dana., jer su onamo četiri litre *u oci.*, da ne padne leda ni snijega do jedan put *u godini* dana.

d) I vrijeme, kada što biva, izriče prijedlog *u* s lokativom: da vam bude u pomoći i *u danu* i *u noći.*, kad bude *u jutru.*, *u devetom sahatu* povika Isus., jer je onđe vrijeme u *Veljači* nepostojano kao u Srbiji u *Martu*, a u Beču u *Apriliju.*, da se za hajduke zlo proriče *u onoj godini*, kad kukavica iziđe rano te kuka., a Jug ti je, gospo, poginuo *u početku*, u boju prvome., živio je *u drugoj polovini* XVII. vijeka., *u tom* stiže Kraljeviću Marko. *D.* sint. 635—643.

Instrumental.

566. a) Ovaj padež često ima mjesno značenje te odgovara na pitanje *kùda?*, na pr. on otide *zemljom* i *svijetom.*, *Dunavom* plovi lađa lagana., tri devojke cveće posejale *brdom* smilje, a *dolom* bosilje., neko pjeva *drumom širokijem.*, Turcima može *vodom* lasno pomoć doći. Rijetko odgovara instrumental u svojemu mjesnom značenju na pitanje *gdje?*, na pr. kad su bili *poljem širokijem.* *D.* sint. 553—554.

b) Instrumental može značiti i vrijeme, kada što biva: ona će je *zorom* okupati., pješaci su mu se morali ekscercirati svaki dan *jutrom* i *večerom.*, cvijet, koji se *noću* razvija., *neđeljom* i o praznicima služe leturđiju., *časom* vedro, a *časom* oblačno., vranac mu se *mahom* pomamio. U ovom pošljednjem primjeru imenica, koja stoji u instrumentalu, upravo je prilog; tako ovamo idu i prilozi *jèdnôm*, *ȉstôm* (u Vuka: *ȉstom*), pa i veznik *čîm* (v. §. 503*a*). *D.* sint. 555—556.[1])

c) Instrumentalom se izriče također oruđe ili sredstvo: povadi mu *kliještima* zube., jednu vojsku *buzdovanom* bije, drugu vojsku *britkom sabljom* seče., *desnom* ga je *rukom* zagrlila, a *lijevom* nože dovatila., Marko često *okom* pogleduje., pa *svijećom* krila zapalila., pije Turčin vino *kondijerom.*, sve je kolo *glavom* nadvisila., progovori *gromovitim glasom.*, orabrivši se *njegovim rečma.*, *kojom* bi me *smrću* umorio., obaviše ga *platnom.*, kad koga nude *ručkom.*, kad ih zadovoljiše *odgovorom.*, da s' dolama *krvlju* ne uprlja., štap, na kojemu piše *krvavijem slovima:* ne tiči me., neka prosi, nek se *lebom* rani., *mlijekom* vas

[1]) Za ovaj instrumental vremena treba upamtiti dvoje: 1. da se ne uzima od riječi, koje same sobom ne znače kakvo vrijeme., 2. da se imenice u tom instrumentalu ne druže s pridjevnijem riječma. Za to nije dobro na pr. doći ću *početkom* Marta, pošli su *svršetkom* Jula, možeš zaputiti *svakim danom* i t. d. Ali ispor. opet: nego je samo gledao, kako će *tom prilikom* mene osramotiti. drž.-izd. III. 82., *tom prilikom* Ludovik opusti dio od Srbije. *D.* istor. 83.

napojih., narod će napuniti kule *novom projom.*, *glavom* će *svojom* platiti., turske riječi lasno ćemo mi u pisanju knjiga zamijeniti *našima*. *D.* sint. 556—563.

d) Oruđe ili sredstvo osjeća se, ako i ne sasvijem potpuno, u primjerima, kao što su: pismo *ovim rečma* završuje., svršuje se *visokim brdom Vidojevicom.* dan. (1827) 30., najteži posao svrši se *njegovijem zakonikom. D.* istor. 55., gdje se riječ svršuje ili počinje *slovom* и. drž.-izd. III. 412., riječ se počinje *crvenim slovom.* 372., počinjaše se *dvjema molitvama. D.* pisma 9., da ga mi ženimo *tankom Podunavkom.*, siromah oženjen *gospođom.*, Jovan mu se *Bogom* kunijaše., taj se njemu i zaklinje teško, koji *bracem*, a koji *sestricom.*, *Bogom* brati tamničare mlade., zabavlja se *svakojakim besposlicama.*, Bog se brine *sirotama.* svatovi se podruguju *Mirkom.*, *tijem* ću se hvaliti, a *sobom* se ne ću hvaliti, već ako *slabostima svojima.*, Solomun se proslavi *svojom mudrosti.*, kad je Đorđe *Srbijom* zavlado., koji dobro upravljaju *djecom* i *svojim domovima.*, stane trgovati *svinjama.*, preko brdeljaka obrasli *malom šumom.*, polje nam rodilo *vinom* i *šenicom.*, *čim* mirišu nedra tvoja, ili *dunjom* il' *nerančom?*, ni luk jeo ni *lukom* vonjao., narod uskipi *osvetom.*, govorit će *novijem jezicima.*, umr-o *prijekom smrti.*, začudiše se *čudom velikijem.*, obradovaše se veoma *velikom radosti.*, *glavom* maše, *zubima* škrguće., da ne zapneš za kamen *nogom svojom.*, lav odmah stane mahati *repom.*, bacit ću se *zlaćenom jabukom. D.* sint. 563—570. Među ove sada navedene primjere ići će i ovaj: da se nada *pomoću Božjom* postati gospodar nad Srbima. *D.* istor. 116.

e) Još se slabije osjeća oruđe ili sredstvo u primjerima, kao što su: Kara-Đorđije sam *sobom* otide da diže vojsku., bio *sobom* junak dobar., *sobom* misli Komnen-barjaktare., sam je *sobom* Vide govorio., ja sam *glavom* Kraljeviću Marko., pa otide *glavom* po svijetu., okrenuše se *srcem svojim.*, klonu *duhom.*, ljubi Gospoda Boga svojega *svijem srcem svojijem. D.* sint. 570—572. — Veoma rijetko znači instrumental (sam, bez prijedloga *s*) društvo: digoše se *Bogom* putovati. *D.* sint. 571.[1]).

f) U dobrom narodnom jeziku veoma je rijedak instrumental uz trpne glagolske oblike: koji su osvećeni *Bogom ocem* i održani *Isusom Hristom.*, ali se *nezgodnijem vremenom* zadržaste. *D.* sint. 571.[2])

567. a) Često znači instrumental način te odgovara na pitanje *kako?*, ili *koliko?* na pr. *redom* rđa po družini hoda., da vas niko ne prevari *nikakijem načinom.*, sad *jurišom* ajte na Loznicu., podajte ...

[1]) Malo je sa sredstvom pomiješano vrijeme u ovom primjeru: nije bilo one ... kote, koja se tek *vijekovima* rađa u narodu. *D.* istor. 74.

[2]) Vuk veli (drž.-izd. II. 109), da nije dobro: prevedeno *Jovanom*. ... *Pavlom* i t. d.

dvojinom onoliko., a *šapatom* zbori sirotinja., plaćaju *odsjekom.*, kiša pada *kapljicama,* pak napada *lokvicama.*, susjedi se skupe *gomilama* pred moju kuću., skakavci *jatima* dolijeću iz Azije., prodaju sir *centama*, a maslo *kačicama.* Ovaj se instrumental nalazi od nekijeh imenica, koje nemaju osim toga padeža ni jednoga drugog, na pr. *tonom* tone, tonući besjedi., to je on učinio *pripadom*, otvorena vrata *širom.*, ode *krišom.*, ode *kradom.*, *tajom* idu kroz Korita ravna., *poredom* se i u vodenici melje. *D.* sint. 554., 576—577. Teže je osjetiti značenje načina u primjerima kao: koji *narodnim poslom* idu., ne će li to *srećom* biti kakva kuća., buzdovan *nesrećom kovačevom* prsne., *običajem* to je bilo. Tako je i: *griješkom*, na pr. *griješkom* mi se dogodilo. *D.* sint. 575[1]).

b) Instrumental služi često za dopunu pridjevima, katkad i imenicama: budite zadovoljni *svojom platom.*, izobilan sam *radošću.*, blago vama, koji ste siromašni *duhom.*, veliki *tijelom,* a malen *đelom.*, i bijah *licem* nepoznat Hristovijem crkvama., starješina nije svagda *godinama* najstariji u kući., ne budite djeca *umom.* Na te su primjere nalik i ovi: koji je bio *rodom* Bugarin., doista sam *mestom* iz Budima., *licem* na Božić., pozdrav'te mi *Bogom* pobratima., oj Marija, *Bogom* posestrimo. *D.* sint. 572—575[2]).

c) Imenice, koje su dio predikata, stoje ne samo u nominativu, već i u instrumentalu, ali je nominativ u dobrom narodnom govoru malko običniji: car ti bijah, dok *đevojkom* bijah., lasno je pokraj čaša *junakom* biti., a ja ću ti *drugim ocem* biti., Vukašin postane *kraljem.*, Sandžak-beg ostade *zapovjednikom* vrhu Donje Zete., ko se *ovcom* učini, kurjaci ga izjedu., stvorit ću se *zmijom šestokrilom.*, provrže se *čovjekom*, kakav je i bio., kuća mu se *kućerinom* zvala!, kojijeh se domovina prozvala *Hrvatskom.*, nazove se *carem srpskim.* Dosta rijetko u ovom poslu stoji sam pridjev: zemlja se upravo može nazvati *rodnom.*, ukazivaše se vrlo *veselim* i *zadovoljnim D.* sint. 578—580.

d) U §. 545*e* vidjeli smo, da uz glagole: *činiti, postaviti, zvati* i druge slična značenja stoje po dva akuzativa, od kojih je jedan objekt, a drugi dopuna. Mjesto ovoga drugog akuzativa može stajati instrumental: činite ga *sinom paklenijem.*, učini ga družba *starješinom.*, koji nas je sve *ajducima* načinio., ko je mene postavio *sudijom* ili *kmetom* nad vama?, metnut ću te do sebe *vezirom.*, tuđu majku *majkom* zoveš, tuđeg oca *ocem* zoveš., kad su Turci seoske starješine

---

[1]) Ovamo će ići i instrumental *riječju* u primjerima: oni su bili glavari . . . . išli su na vojsku, svjedočili, kad su se hrisovulje davale, *riječju* otpravljali su sve državne poslove. *D.* istor. 61., imajući posla s pomijeranjem opštinskoga reda, narodnoga prava i mira, *riječju* sa stvarima protivnijem građanskome životu. 71.

[2]) Ispor. kaluđer *imenom* Maksim. *D.* istor. 116. Ali pored toga u istoj knjizi: do Srbije na lijevom brijegu Drine *s imenom* Semberija. 145.

nazvali *knezovima.*, dadu mu otvoreno pismo, u kome ga naimenuju *buljubašom.* U ovoj se službi nalazi katkad i sam pridjev: što me zoveš *blagijem? D.* sint. 581—582.

e) U primjerima: svaka je dobra *devom,* no da je vidimo *nevom.*, žene, koje su *đevojkama* bile u kraljicama., ako *gostom* kad dođeš., uđe *kadetom* u regementu — instrumental stoji mjesto nominativa ili akuzativa, koji pred sobom ima riječcu *kao* (ispor. svaka je dobra *kao djeva,* no da je vidimo *kao nevu*). U tim i sličnim primjerima ono, što se poredi, i su čim se poredi, stoji u istom čeljadetu (a mogla bi i stvar biti). Kad u nar. pjesmi žaba veli: neka bih *konjem* u goru utekla, i tu instrumental stoji mjesto nominativa, pred kojim je riječca *kao* (neka bih *kao konj* u goru utekla), ali tu nije u istom biću (životinji) ono, što se poredi i su čim se poredi. Sasvijem takav je i primjer: ili voliš *svećom* svijetliti (t. j kao svijeća) il' mi voliš sablju celivati? *D.* sint. 577., 582—583.

Prijedlozi s instrumentalom.

568. a) S instrumentalom se slažu prijedlozi *među, nad, pod, pred, s, za.*

b) Prijedlog *među,* koji se govori i *međ* i *med* (v. u §. 548c), stojeći s instrumentalom ima ponajviše mjesno značenje i odgovara na pitanje *gdje?,* na pr. spavaše Petar *među dvojicom* vojnika., opazit ćeš dvije tanke jele, *među njima* bunar voda ima., *među vatrom* i *vodom* biti., jer sam ja najmlađi *među apostolima.*, on ima *među narodom* posla., veliki prorok iziđe *među nama.* U prenesenom je smislu: rekoše *među sobom.*, da se i vi ljubite *među sobom.*, nema pravog prijateljstva *među nama.* — Samo u svezi: *među tijem* prijedlog *među* s instrumentalom služi za izricanje vremena: učenici njegovi moljahu ga *među tijem.*, da ne bi on *među tim,* dok vojska srpska otide pred Afis-pašu, izišao da pali. *D.* sint. 588—590.

c) Prijedlog *nad* stojeći s instrumentalom ima mjesno značenje te odgovara na pitanje *gdje?,* na pr. *nad njima* se tri oblaka viju., te *nad Markom* šator oboriše., *nad vodom* je lice ogledao. Mjesno se značenje podosta razabira i u primjerima: neka čitaju molitvu *nad njim.*, pa *nad njime* grozne suze roni. Preneseno je značenje u primjerima: niko do sad nije bio *nada mnom* gospodar., da su Turci poglavari *nad ovim četama.*, da on caruje *nad nama.*, osveta djevojke *nad momkom.* Tako je i ovo: ta od Šarca boljeg konja nema nit *nada mnom* boljega junaka., koja se zove svetinja *nad svetinjama. D.* sint. 590—591.

d) Prijedlog *pod* s instrumentalom ima mjesno značenje i odgovara na pitanje *gdje: pod čadorom* leži ranjen junak., zaspo Rank

pod jablanom., *poda mnom* se crna zemlja trese., teško nogama *pod ludom glavom.*, Isus iziđe na polje *pod vijencem* od trnja i u skerletnoj haljini. Preneseno značenje imamo u primjerima kao: ti si *pod krivicom.*, da su Srbi *pod ovim imenom* poznati u Evropi., djevojka stajala *pod vjerom* tri godine., bimbaše su imale *pod sobom* po nekoliko buljubaša., da ostanu opet raja *pod vladanjem* dobroga vezira., i ja sam čovjek *pod vlasti* i imam *pod sobom* vojnike., da je (t. j. djevojku) valja držati *pod zaptom*. Ispor. još: а они остали *под срамотом* (t. j. osramoćeni). pjes. (1824) XXIX., koji se pokaluđeri i poslije bi arhiepiskop *pod imenom* Sava. *D.* istor. 25., šta su Grci razumijevali *pod Dalmacijom*. 9, crkva *pod imenom* četrdesnica razumije prvijeh šest nedjelja posta. pisma 76. Katkad se *pod* s instrumentalom uzima za ono, što je kojemu predmetu na početku ili pred njim: na pr. siđeli su do tri pobratima *pod Oridom gradom bijelijem.*, *pod Budimom* ovce plandovale., sveza vranca *pod bijelom kulom.*, *pod onom gorom zelenom* vrani se konji igraju. Vrlo rijetko *pod* s instrumentalom izriče način: već *pod siljem* okumila kuma i *pod siljem* nagna sveštenika te venčala braca i snašicu. Način će biti i u primjeru: jer su Mlečići bili zaprijetili *pod smrtnom pedepsom.* — Samo u gdjekojih pisaca *pod* s instrumentalom znači vrijeme: *pod misom* spavaš., *pod ručkom* ukaza im svoje mišljenje. *D.* sint. 591—594.

e) Prijedlog *pred* s instrumentalom znači mjesto, *gdje* što biva ili *gdje* se što miče: *pred kućama* stojeći pjevaju., *pred vratima* koplje udario., reče *pred materom svojom.*, crn im bio obraz na divanu *pred samijem Bogom istinijem.*, koji šeće *pred ovcama* kao mesec *pred zvezdama.*, veće jezdi napred *pred svatovi.* Prijedlog ovaj s instrumentalom upotrebljava se i za vrijeme: koje bi trebalo da svaki spisatelj čita kao molitvu *pred jelom* i poslije jela., kad on gotovo *pred svršetkom* vlade svoje knezove nazove kapetanima. *D.* sint. 594—595.

569. a) Prijedlog *s* stojeći s instrumentalom znači društvo i zajednicu; na pr. o moj zete, Bog mi *s tobom* bio!, tu je malo počinuo *s vojskom.*, lasno je ćerki *s majkom* pređu snovati., al' eto lisice *s vodom* i *sa travom.*, knjigonoša dođe *s ovom knjigom* u Loznicu., bolje ti je *s jednijem okom* u život ući nego da te bace u pakao., momci i djevojke *s vijencima* na glavi., *s dobošem* se zec ne lovi., udari sva sila turska *s topovima.*, pa vas može *s konjem* pregaziti., navali na mene *s ukorom* i *sa psovkom.*, gora se *s gorom* ne sastaje, a čoek *s čoekom* vazda., jedva kraj *s krajem* sastavlja[1]), teško šuši

[1]) Kako se slažu glagoli *sastati se, sastaviti,* tako se (i to prema njima) slažu i glagoli protivnoga značenja: *rastati se, rastaviti;* na pr. ali se opet ne mogu rastati *s ovim poslom.*, ako si me *s konjem* rastavio, *sa sabljom* me rastavio nisi. Tako je i ovo: devojka se *sa rodom* oprašta. Vidi u bilješki §. 46.

s vukom ratujući., da se malo poigram *s Madžari*, teško Turkom trgujući *s Markom.*, veće sam te *s bratom* pomirila., da se onda nijesam *s njime* ni poznavao., te se junak venča *sa devojkom.* I poređenje je i jednačenje neka zajednica, s toga i za to služi prijedlog *s:* konja *s magarcem* ne valja porediti., izjednači ih *s nama*, koji su *s nama* jednoga zakona i plemena. *D.* sint. 596—601., 605. 607—608.

b) Rijetko, i to samo u pjesmama, uzima se prijedlog ovaj s instrumentalom za izricanje sredstva ili oruđa; na pr. ja ne mogu *s krilma* poletiti., mjerite joj kosu *s mačem.*, *sa sabljama* sanduk otesaše., *s krvi* njemu knjigu zapečati., on udari Duku zulumćara *sa svojijem pernim buzdovanom.* U tijem bi primjerima običniji i bolji bio instrumental sam bez prijedloga *s*. Ima i drugijeh slučajeva, gdje instrumental može imati i ne imati uza se prijedlog *s;* na pr. jesu li *s jelom* i *pićem* zadovoljni (ispor. u §. 567*b*: budite zadovoljni *svojom platom).* U riječn. (1852) kod уклин čitamo: stvar rđava, *kojom* se ljudi mogu uklinjati, tako im se onako ne dogodilo., a kod уклињати ce stoji: tako se *sa mnom* svijet ne uklinjao! U §. 566*d* vidjeli smo, da uz glagol *početi* stoji instrumental sam bez prijedloga, ali može imati uza se i prijedlog *s:* ja mislim, da će najbolje biti to početi *s odgovorom.* pisma 81., kad se slog počinje *s poluglasnim slovom.* dan. (1828) 4. Tamo smo vidjeli i glagole *zabavljati se*, *podrugivati se, trgovati*, gdje stoje s instrumentalom samijem, ali može biti i prijedlog *s:* koji se i onako *s knjigama* zabavlja i od njih živi., da se *s tobom* đeca podruguju., trgovac da trguje *s blagom.* — Smjesu zajednice i sredstva imamo u primjerima kao: šta će on raditi *sa sjekirom.*, pa činite šta hoćete *sa mnom.*, što ću, Bože, *s prokletom devojkom?*, udri *s njime* o zemljicu čarnu. *D.* sint. 600—604.

c) Prijedlog *s* stojeći s instrumentalom može značiti i način: povikavši *sa suzama* govoraše., oni ga *sa svijem srcem* prime., a šta je ljepše od slave Božje i od večere *s pravdom* stečene?, da mi nije umrijeti *s mirom.*, onda ćeš *sa stidom* sjesti na niže., sve će doći pred Boga, *sa strahom* će stajati i *s oprezom* gledati., kad se kao *s polsmijehom* hoće za koga da kaže da nema novaca., da će se tek *s pomoću* ovoga prijevoda moći razumjeti mnoga mjesta., čoek svoga sina *s najvećom žalosti* zakopa., *s neiskazanom rabrošću* tukao se s Turcima., *s velikim strahom* uzme povjesmo. Za izricanje načina služi, kako smo u §. 567*a* vidjeli, i sam instrumental; razlika je među onom i ovom porabom, što je tamo čist način, a ovdje je s načinom pomiješano nešto malo društva ili sredstva. *D.* sint. 603—604.

d) Sasma rijetko prijedlog *s* stojeći s instrumentalom znači vrijeme, i to takvo vrijeme, s kojim je pomiješano nešto malo društva

Turci *sa zorom* iziđu iz Loznice., tako *sa svršetkom* ove jeseni svrši se prva godina ovoga vojevanja. *D.* sint. 605.

e) Prijedlog *za* s instrumentalom znači mjesto, *gdje* što biva ili *gdje* se što miče; na pr. al' *za gorom* oganj gori., nezvanu gostu mjesto *za vratima.*, dođu *za majkom* u Dobrinju., *za njim* idu mladi Kotarani. Otud se razvilo: u kojoj je *za jaslima* stajao bijel konj., kad sjeđaše *za trpezom.*, u to vreme čovek i žena bili su *za večerom.* Uzima se i u prenesenom značenju: svagda idite *za dobrom.*, pa *za poslom* svaki otidemo., ostane gledajući *za njim.*, teško vuku, *za kime* ne laju, i junaku, *za kim* ne govore., kad stanu svi dobro govoriti *za vama.*, gospodaru se sažali *za tijem slugom.*, svi plakahu i jaukahu *za njom.*, da ih tješe *za bratom njihovijem.*, to su jadi i tvoji i moji, tvoji *za mnom*, a moji *za tobom.* Tako je i ovo: *za čim* su težili srpski kraljevi. *D.* istor. 33., što je težilo *za narodnom koristi*[1]. 132., zanesavši se *za njezinom ljepotom* uze je Stefan k sebi. 178. Još je većma preneseno značenje, kad se govori o udaji: on se vrlo obraduje, kad vidi svoju kćer *za carskim sinom.* — Prijedlog ovaj s instrumentalom uzima se, kad se hoće naznačiti, da što dolazi poslije čega: ko *za čorbom* vino pije., *za tim* prođe godinica dana., puče puška., puče *za njom* druga. *D.* sint. 583—588.

SINTAKSA GLAGOLSKIJEH OBLIKA.

Sadašnje vrijeme.

570. a) Govori li se o čemu, što doista jest ili se radi u vrijeme, kad se govori, uzima se sadašnje vrijeme trajnijeh glagola. Na pr. u jevanđelju mat. 8.6. govori kapetan Isusu: sluga moj *leži* doma i *muči se* vrlo. Tako ću na pitanje: što sada radi tvoj brat? odgovoriti: *čita* pismo od svojega prijatelja, ako u vrijeme, dok bivam upitan i dok odgovaram, brat moj doista to čini. — Veoma je rijedak u ovakovom događaju svršeni glagol; ispor. najpriličnije bi bilo misliti, da je u »Peći«, ali da ne *bude* u »Peku«? drž.-izd. III. 385., u drugim je opštinama uz kneza bio jedan »drug, socius«, a u Dubrovniku »vice-comes«; da ne *bude* to ban, koji se pominje u našim pismima? *D.* istor. 343. U obadva ova primjera svršeni glagol *(bude)*, koji stoji mjesto trajnoga, zanijekan je i stoji u upitnoj rečenici. Tako je i ovo: za što radije ne *pregorite* štetu? 1kor. 6.7., za što mi ne *načinite* kuću? *D.* 1dnevn. 17.6., za što mi ne *oprostiš* grijeh moj i ne *ukloniš* moje bezakonje? jov 7.21. Svršeni glagol mjesto trajnoga u

[1] U §. 549c imali smo: težiti *na što.*

upitnoj je rečenici, ali nije zanijekan: nemam ni ja koliko mi treba a da *dam* vama? (v. §. 497*b*). — Oblik *budem* mjesto *jesam* nalazi se i u jesnim zavisnim rečenicama: Mirko (ili kako ocu djetinjemu *bude* ime) ga je posijao. riječn. (1852) kod бабиие., u sudu za zemlju Dubrovčani vraćaju zemlju, koju sud nađe da je kraljeva i ako *budu* na njoj vinogradi, kralju pripada vino iste godine. *D.* istor. 305 — Svršeni glagol među samima trajnim nalazimo u ovom primjeru: istočna Morava sastavlja se iz dvije male Morave, od koji veća *izvire* u južnim graničnim planinama pa primajući u sebe različne potočiće *teče* do niže Kuršumlije upravo k sjeveru, a onđe primivši s lijeve strane Toplicu *okrene* se k istoku i tako došavši do niže Prokuplja *prima* s desne strane Binč-Moravu; i ođande tekući k zapadu niže Kruševca *utječe* u zapadnju Moravu. dan. (1827) 39.

b) Sadašnje vrijeme trajnijeh glagola uzima se i onda, kad se kazuje, šta je na kojoj (sačuvanoj) slici ili kipu ili što je u kojoj (sačuvanoj) knjizi ili pismu, jer onaj, koji to kazuje, ima onu sliku ili onu knjigu doista pred sobom ili bar u misli. Na pr. na najviše ovijeh stećaka imaju izrezani različni likovi, n. p. s lica ljudi na konjma s mačevima i s kopljima u ruci, gdjekoji *tjeraju* jelena i već ga stigli i kopljem udarili; a s naličja *stoje* tri čovjeka, pa dvojica *drže* među sobom krst, a treći se uhvatio za njih, kao da *igraju*. riječn. (1852) kod стећак[1]., Petar je iz početka bio Milenkov buljubaša, a na svršetku god. 1805, kao što smo vidjeli[2]), sovjet ga zove bimbašom. prav.-sov. 15., poslije ove hrisovulje dade Milutin i četvrtu, u kojoj *potvrđuje* sve pređašnje priloge, *naređuje*, da se daje hrana braći, i *zaprećuje*, da manastirske vlasti ne diraju . . . . na novo *određuje* . . . . i *zapisuje* još dva sela.[3]) *D.* istor. 34.

571. a) Mnoga se glagolska radnja ili stanje uzima do duše u sadašnjem vremenu, ali se ne misli, da se događa baš u vrijeme, kad se govori, već se misli, da se to može dogoditi te se i događa svagda, kadgod se prilika desi. U toj službi uzimaju se i trajni i svršeni glagoli bez razlike u značenju. Osobito lijepo vidi se to u poslovicama. Evo ih nekoliko, i to najprije s trajnijem, onda sa svršenijem glagolima: zrela voćka sama *pada*. posl. 94., pjana čoeka i

---

[1]) Za što u ovom primjeru pored sadašnjega vremena trajnijeh glagola (*tjeraju, stoje, drže, igraju*) imamo i prošlo složeno prvo (*stigli, udarili, uhvatio*), to će nam biti jasno iz §. 593*b*.

[2]) t. j. iz pisma naprijed u ovoj knjizi priopćenoga.

[3]) Hrisovulja, o kojoj je ovdje govor, sačuvata je do danas. — Manje je dobro uzeti u takvom događaju složeno prošlo vrijeme: od Đurđa ima nekoliko pisama: u jednom *je* god. 1429 *potvrdio* hrisovulju svojega oca . . . . a u drugom *je* god. 1430 *potvrdio* pismo despota Stefana. *D.* istor. 114.

Bog *čuva.* 249., poklisaru se glava ne *siječe.* 252., po pustoj crkvi i psi *laju.* 255., prijatelj se u nevolji *poznaje.* 262., ralo i motika svijet *hrani.* 269., ruka ruku *pere,* a obraz obadvije. 273, vino i mudroga *pobudali.* 35., voda svašto *opere* do pogana jezika. 37., glad i kurjaka iz šume *išćera.* 41., ko se ovcom *učini,* kurjaci ga *izjedu.* 165., nebojšu najprije psi *ujedu.* 195., potajni ugljen najgore *ožeže..* 256., sila *otme* zemlju i gradove. 284.

b) Da se i izvan poslovica sadašnje vrijeme od trajnijeh glagola u ovoj službi uzima, za to ne treba nikakvijeh potvrda (jer je veoma obično), već evo ih nekoliko za svršene glagole: na đekoga *uzmu* Turci za štogod zub, pak mora da bježi u šumu, da ga ne ubiju; mlogome Turci *otmu* štogođ ili mu učine kaku drugu nepravdu, pa *otide* u ajduke, da se osveti. dan. (1827) 91., evo dvadeset godina, kako pesme tražim i kupim, pa se opet *nađe* u njima mesta, koja ne razumem. pjes. (1833) XLI., niko ne ljeva nova vina u mjehove stare; inače novo vino *prodre* mjehove, i vino se *prolije,* i mjehovi *propadnu.* mark. 2.22., ko tolikoj vojsci konje *osedla?* posl. 157., у шали се *рекне* и „ово је нашега мене“ мјесто „моје“ XXXV., „луд“ у Дубровнику значи „неслан“, н. п. „луд крух“, а у Црној Гори *реку* и луде „паприке“. XLVI., lijepe haljine mnogo koješta *učine.* prip. 126.

572. Ovakovo se sadašnje vrijeme od svršenijeh glagola nalazi u rečenicama s odnosnom zamjenicom i u drugim zavisnim rečenicama; na pr. niti stoji do onoga, koji hoće, ni do onoga, koji trči, nego do Boga, koji *pomiluje.* rimlj. 9.16., (spahije i plemići) koji su po zakonima madžarskima od ostaloga naroda daleko, štono se u nas *rekne,* kao nebo od zemlje. kovčež. 13., „почастити“ у нас се каже само оним стварима, које се у онај мах *потроше,* н. п. јелом, пићем, лулом духана и т. д. posl. XLV., ne zove se pijanica onaj, koji mnogo *popije,* nego onaj, koji se *opije.* 199., kažu, da takovoga vukodlaka *nađu* u grobu, a on se ugojio, naduo i pocrvenjeo. riječn. (1852) kod вукодлак., nekakva trava, od koje kažu da stoka u proljeće *protoči* krvlju. kod девесиљ., poslije preobraženja kažu da se i na zemlji sve *preobrazi* i gora *počne* žutjeti. kod преобразити се., nekaka čibuljica, za koju se misli, da se za to *ispenje,* što je onaj čovjek nešto jeo, što je prije mačka jela. kod трупац., evo ima tri bijela dana, kad ja *legnem,* čudan sanak *usnim,* čini mi se, u kavzi ću biti. pjes. IV. 299., to je za to, što on o krsnom imenu najgore *zakolje.* prip. 97., ovo se pokazuje oblačenjem u sveto odijelo, koje mu (t. j. vladici) *iznesu* đakoni i *stanu* mu ga oblačiti, a drugi đakoni javljaju tajnu svake odjeće. *D.* pisma 13. Sámo se po sebi razumije, da ovakovo sadašnje vrijeme može u sklopu više rečenica dolaziti i u za-

visnima i u glavnima; na pr. svaki čovek može lasno videti, koliko su ovi izvori nepouzdani, jer se događaji pripovijedanjem *iskvare* i u onome istom naraštaju, u kome su se događali . . . . a tuđi pisatelji . . . . najslavnije i najznatnije događaje *izostave* ili naopako *opišu*. mil.-obr. predgovor., a petao mu odgovori: u mene ima sto žena, pa ih *svabim* sve na jedno zrno proje, kad gde *nađem*, a kad one *dođu*, ja ga *proždrem*. prip. 17., ima ovamo jedan zmajevski car, pa s nama često ima rat, i sad skoro imamo rok, da se udarimo, pa kad se god *pobijemo*, svu nas trojicu *nadbije*, i što *uteče* u ovu jazbinu, ono *ostane*. 42., kad se dveri na novo *otvore* i pjevači *zapjevaju* slavu trijednome Bogu, sveštenik *izađe* iz oltara, a pred njim đakon, pa kad đakon *zazove* »premudrost«, opet obojica *uđu* u oltar, a pjevači *zapjevaju* divnu pjesmu. *D.* pisma 41.

573. Ima i takovijeh primjera, gdje izmiješano dolaze trajni i svršeni glagoli za radnje ili za stanja, o kojima je ovdje govor: rđav pevač i dobru pesmu rđavo *upamti* i pokvareno je drugome *peva* i *kazuje*, a dobar pevač i rđavu pesmu *popravi* prema ostalim pesmama, koje on zna. pjes. (1833) XXXV., namastir ovaj niti ima kake stoke ni zemlje ni nurije, nego se u njemu živi upravo kaluđerski, t. j. ljudi im iz obližnji sela *poklone* po malo žita ili brašna, a oko namastira po kamenju *posiju* po malo graa i luka i po Moravi *love* po malo ribe. dan. (1826) 19., slovo щ . . . . u srpskom jeziku ili se *izgovara* kao *št* (n. p. štit, štuka) ili se *pretvori* u *ć* (n. pr. noć, moć). 55., kad ko *putuje* preko zemlje, on *ide* na konak u selo, đe ga *zastane* mrak, pred najbolju kuću, pa *pita*, može li noćiti, a domaćin mu ili drugi ko iz kuće *odgovori*: »možeš, brate, s drage volje«, ili mu *kaže*, da ne može, jer nema n. p. sijena za konja ili drugo što, pa ga *uputi*, đe može. Kad *ide* mlogo ljudi zajedno, a oni se *razdijele* po kućama. Svaki domaćin *primi* rado svakoga putnika na konak i *ugosti* ga kao svoga prijatelja i poznanika. dan. (1827) 106., jesu li to oni Vlasi, što ji ja po dvadeset na konjma i pod oružjem *sretem*, đe vode đevojku, pa kako me *ugledaju*, a oni svi *posjauju* s konja, pa pištolje i noževe *zaklonjaju* gunjevima' dan. (1828) 169., nikakav majstor ne *radi* svoga zanata ne znajući, šta gradi ni kako gradi. N. pr. nikakav krojač ne *uzme* nožice u ruke, pa da komada čohu ne znajući, ili će od onijeh komada biti čakšire ili dolama; nego najprije *uzme* mjeru ili *predstavi* u umu svome, kakvu će haljinu da kroji, pa onda *uzme* kredu i konac i aršin te *izmjeri* i *naznači*, kud valja sjeći, pa onda *siječe*; pa poslije kad *stane* šiti, ne *šije* koncima, kakve rukom *napipa*, niti *ši* jedan rukav s polja, a drugi iznutra niti *izvrne* jedan komad čohe na lice, a drugi na naličje, niti *udara* puca, kakva *napipa*, nego *gleda*

da je sve jednako, jedno prema drugome. pisma 66., kada *dođe* ljetni danak Đurđev, *išetaju* Fočanke djevojke po baščama te *ufate* kolo, *obuku* se što najljepše mogu, *prip'jevaju* pjesne svakojake. pjes. III. 568., a kad nama porezu *donese* (t. j. Ilija Birčanin), pod oružjem na divan *iziđe*, desnu ruku na jatagan *metne*, a lijevom porezu *dodaje* .... ja porezu *započnem* brojiti, a on na me očima *strijelja*. pjes. IV. 140., ono su ljudi Bogu po volji; svakoga rado *dočekaju* i *ugoste* i siromaha ne *teraju* ispred svojih kuća. prip. 113., vladika *blagosilja* vjerne svijetnjacima, po tom s ostalijem sveštenicima *uđe* u oltar. Ali sveštenici u tome *prihvate* molitvu, te ona tako *prijeđe* u oltar, a vladika uzevši kadionicu mirisom od tamjana *dâ* čast prijestolu Hristovu, po tom *okadi* i crkvu .... Na kađenje crkva vladici *odgovori* želeći mu mnogo godina, a on odmah *otpozdravi* želeći mnoga ljeta svoj crkvi. Ove želje vladičine *izriču* đakoni, a on *potvrđuje* blagosiljajući rukama. *D.* pisma 19.

574. Za prošle događaje u pripovijedanju[1]) služi veoma često sadašnje vrijeme svršenijeh glagola (istoričko sadašnje vrijeme); u toj službi oblik na pr. *sačuvam* znači isto što oblik I. pređašnjega vremena *sačuvah* i I. prošloga složenog *sačuvao sam*, t. j. svršenu trenutačnu radnju. Primjera ne treba više nego ova tri: Stefan Dušan, I. car srpski osim mlogi drugi zemalja *uzme* od Grka svu Maćedoniju osim Soluna, Tesaliju do Negroponta, Etoliju, Akarnaniju, Epir i Arnautsku i *nazove* se carem srpskim, grčkim, bugarskim i arnautskim. On rašireno, a neutvrđeno carstvo srpsko (kojega su granice bile adrijatičko i crno more, Dunavo i Arhipelag) *razdijeli* na vojvode i na knezove, koje njegov osamnaestoljetni sin i nasljednik Uroš ne *bude* kadar pod uzdom držati, nego *ostanu* svaki po sebi, i još Vukašin, najsilniji između nji, *ubije* i njega i sam *postane* kraljem. U tom Turci, koje su Grci protiv Srba bili dozvali u Evropu, *navale* na srpsko, domašnjim neslogama razdrto carstvo. Kad Vukašin braneći od Turaka svoje kraljevstvo *izgubi* život, onda *stupi* na prijestol srpski knez Lazar, koji 1389. godine 15. Junija na polju Kosovu *završi* srpsko samodržavno carstvo i kraljevstvo i kneštvo. Po smrti Lazarevoj *postane* srpsko despotstvo pod turskim kesimom; no i njega Turci naskoro *prećeraju* iz Srbije u Srijem, a onđe se po tom i *zatumani*. I tako Turci malo po malo koje s pomoću ondašnjega vremena nemarnosti i oko zakona svađa okolni rišćanski država sasvim *obladaju* svom Srbijom i Bosnom i Ercegovinom i iz same Srbije *odvedu* više od 200.000 duša u ropstvo; a kamo iz Bosne i iz

[1]) Pripovijedanje treba razlikovati od priopćivanja i od javljanja prošavšijeh događaja; za to priopćivanje ili javljanje ne uzima se istoričko sadašnje vrijeme (vidi u §. 584*c* i 586*c*).

Ercegovine! S carstvom i gospodstvom narod srpski u onim zemljama *pogubi* i sve stare (plemenite) familije svoje: neki *izginu* u bojevima, neke Turci onako *pobiju* i žene im i đecu *porobe;* neki se u nevolji *isturče,* osobito po Bosni; neki *pobjegnu* u druge države, osobito u Madžarsku; a koji *ostanu* onamo, oni *posakrivaju* svoja imena i *pomiješaju* se među prostake i siromae. dan. (1827) 75—76., — k onome, što sam o Podrugoviću kazao u prvoj knjizi, dodaću ovde još i ovo . . . . Ja ga (t. j. Podrugovića) u početku 1815. godine *nađem* u Karlovcima (u Sremu) u najvećem siromaštvu, gde u ritu seče trsku i na leđima donosi u varoš te prodaje i tako se rani; i kad *doznam*, koliko i kakovi zna pesama, *dam* mu na dan, koliko mu treba, da može živeti i *počnem* od njega pesme slušati i prepisivati. Pošto ove gotovo sve pesme u Karlovcima od njega *prepišem, uzmem* ga uoči Cveti sa sobom na kola i *odvedem* u manastir Šišatovac misleći, da onde prepisujem sve pesme, koje on zna; no kad se onda ispred vaskrsenija u Srbiji *podigne* buna na Turke, i njemu kao da *uđe* sto šiljaka pod kožu. Jedva ga kojekako *zadržim* oko vaskrsenija te *prepišem* nekolike od oni pesama, koje mi je putem idući iz Karlovaca na kolima kazivao, pa ga odma po vaskrseniju *uzmem* na kola i *odvedem* u Mitrovicu, te odande *pređe* u Srbiju, da se nanovo bije s Turcima. Pošto se one jeseni Srbi *umire* s Turcima, on *otide* u Bosnu i provrljavši kojekuda po svome pređašnjem običaju *sastavi* nekoliko konja i *namesti* se negde u naiji srebrničkoj, da živi kao kiridžija; no naskoro po tom *isprebijaju* ga nekaki Turci, pa *umre* od uboja. pjes. (1833) IX—X., — đaci u nekakvome manastiru *uzmu* živijeh raka pa prilijepivši svakome upaljenu voštanu svjećicu na leđa *puste* ih noću po porti, da bi poplašili kaluđera, koji je vrlo ranio u crkvu i nije im dao spavati. Kad kaluđer poranivši po svom običaju u crkvu *vidi* po porti upaljene svijeće đe idu, on se *stane* krstiti i govoriti: »Anatemate đavola i njegova imena!« a đavo mu onda iz zida *odgovori:* »Anatemate tebe i tvojijeh đaka!« posl. 10.

575. a) Rijetko se istoričko sadašnje vrijeme (od svršenijeh glagola) uzima za događaje, koji su se u prošlosti običavali događati, t. j. nijesu se dogodili samo jednom, već nekoliko puta. Primjeri: on (t. j. starac Milija) nije imao običaja piti rakiju iz onoga suda, u kome mu se *donese*, nego je *saspe* u čuturu, koju je u jandžiku nosio, pa posle pevajući pripija svaki čas po malo. Ko se god *desi* kod njega, on mu *nazdravi*, kad oće da pije, a pošto se *napije*, *ostavi* čuturu opet u jandžik ne pruživši je nikome. pjes. (1833) XV (u ovom se primjeru među svršenijem glagolima nalazi i jedan trajni: *pripija).*, — on (t. j. starac Milija) bez rakije nije teo ni zapevati, a kako malo *srkne* rakije, on se, slab budući, tako *zabuni*, da

nije svagda redom znao ni pevati. XV., како би (коњ) коју кобилу опасао, он би је ударио ногама у трбух, те се *извјалови*. pjes. II. 106., on nigda nije mogao jednu čitavu pjesmu saslušati; nego samo *počne* malo slušati, pa onda ili *otide* ili *prekine* pjesmu; a tako je isto činio, i kad sam mu ja htjeo čitati prepisane pjesme. drž.-izd. III. 68., bio jedan car pa imao tri sina i pred dvorom zlatnu jabuku, koja za jednu noć i *ucveta* i *uzre* i neko je *obere*, a nikako se nije moglo doznati, ko. prip. 18.

b) Tako je isto rijetko, da se sadašnje istoričko vrijeme (od svršenijeh glagola) uzima za događaje, koji su se dogodili prije drugoga kojeg događaja, koji se također spominje: i tako se Bećir-paša izbavi i pod samu zimu otide u Bosnu samo s nekolike stotine ljudi, a ostala mu vojska gotovo sva *propadne* u Srbiji: koje Bošnjake i Ercegovce *povata* groznica od donjozemski voda i *pomru* u Bijogradu, koje *pobjegnu* kad koji natrag, pa ji Srbi *pobiju* po selima. dan. (1828) 213., prošavše godine Janko Katić i Vasa Čarapić *poginu*, a Jakov malo *oslabi*; tako Kara-Đorđije ostane pravi gospodar i stane se potpisivati »vrhovni vožd.« mil.-obr. 10.

576. a) Sadašnje istoričko vrijeme (od svršenijeh glagola) vrlo je obično u pošljedičnijem rečenicama: ušavši u Beograd tako se obogate obojica, da *postanu* najbogatiji ljudi u Srbiji. dan. (1829) 21., ove Turke Miloš tako opkoli i stesni, da se sutra dan *predadu* i *polože* oružje. mil.-obr. 105., буква паднувши низ брдо однесе и магарца за собом и свега га разбије низ некакве стијене, да му ни кост с кошћу заједно не *остане*. posl. 47., jedan срнувши врућа јела тако се ожеже, да му сузе *ударе*. 154., tako se poplaše, da *stanu* govoriti i spremati se, da ostave starješine pak da bježe. prav.-sov. 41.

b) Vrlo je običan ovaj oblik i u vremenskijem rečenicama: kako ga iz daleka *ugledaju*, poviču na nj, da stane. dan. (1827) 125., kad Milenko i Petar *dođu* u Beograd, da pokvare onu novu naredbu Crnoga Đorđija . . . . Miloš im pošlje knjigu, da ni po što ne udaraju natrag. mil.-obr. 46., pošto se tako *rastanu*, Miljko odma otide te kaže to knezu. 176, tek što one *odlete*, probudi se carev sin. prip. 22., kad jedno jutro *prebrojim* čele, a to nema najboljega čelca. 202.

c) Rijetko se pomenuti oblik uzima u dopusnim, uzročnim i u pogodbenim rečenicama: na Drini su ovoga leta Bošnjacima i Francuzi pomagali, ali se Srbi održe, premda *izgube* nekoliko znatni ljudi. mil.-obr. 10., prođu s mirom kroz Turke, jer nigdje puška ne *pukne*. prav.-sov. 69., on (t. j. Turčin) не знајући, да је Србин пијан, сврне лулу на њега камишем преко леђа, а Србин њега држалицом једном

па и другом, и да не *дотрче* жене те га *отму*, мало га не убије. posl. 199.

d) Da se oblik ovaj uzima i u odnosnijem rečenicama, to se može vidjeti iz prvoga primjera u §. 574.

e) U izričnijem rečenicama nije pomenuti oblik običan; bilo bi na pr. sasma neobično: Veljko pomisli, da Srbi *udare* na Turke. već treba: *da udariše* ili *da su udarili* i t. d. Što je sada rečeno, tome se ne protivi primjer: istina, da u ovom boju Srbi *izgube* jezgru svoji vojnika. dan. (1828) 184., jer tu se ono *istina da* uzima za jednu riječ, kao da stoji samo *istina*, kako bi i moglo stajati.

f) Za sadašnje istoričko vrijeme od svršenijeh glagola još ćemo upamtiti, da se ne nalazi u narodnijem pjesmama gotovo nikad. Izuzeci su od toga pravila veoma rijetki: kad to reče vojevoda Janko, *rasrde* se Kučevkinje mlade, pa besede vojevodi Janku. pjes. II. 507., skoči Vuče opremat kulaša, a Jakšići *narede* đevojku, ođeše je, što se ljepše može, dadoše joj zlaćenu maštravu, poslaše je Savi na obalu. 589., dobro ste me, Marko, dočekali, bijelu mi kulu načinili i lijepo darivali darom; i pri mene dobra sreća bila: ja se *dignem*, pobratime Marko, o Jovanju po Božiću danu, i *pokupim* sedam osam druga i zavedoh četu od Primorja, *zavedem* je u Rudine. Marko. IV. 41.

g) Još ćemo upamtiti, da Vuk, koji u drugim svojim radovima upotrebljava sadašnje istoričko vrijeme od svršenijeh glagola veoma obilno, nema ga u prijevodu Novoga zavjeta gotovo nigdje, već mu za pripovijedanje prošavših trenutačnih događaja služi ili I. prošlo složeno vrijeme ili (još češće) I. pređašnje vrijeme. Ovako je ovo i u crkvenoslavenskom tekstu Novoga zavjeta, te nema sumnje, da se Vuk u tome ugledao u taj tekst. Za Vukom se opet poveo Daničić u svojem prijevodu Staroga zavjeta, u kojem prijevodu nigdje ne nalazimo sadašnjega istoričkog vremena od svršenijeh glagola. Gdje se ono nalazi u Vukovu Novom zavjetu, to se Vuku pored sve pažnje izmaklo iz pera. Imamo na pr. kad se Josif probudi od sna, učini, kao što mu je zapovjedio anđeo, i *uzme* ženu svoju. mat. 1.24. Toga ima još u: mat. 2. 1—3., 13., 9.32., luk. 5.7., d. ap. 28.14.

577. U narodnijem pjesmama i pripovijetkama veoma je obično sadašnje istoričko vrijeme od trajnijeh glagola. Evo nekoliko primjera: vino *pije* care Kostadine u lijepu mjestu Carigradu, s njime *piju* Božji apostoli: sveti Petar i apostol Pavle; al' *besedi* care Kostadine. pjes. II. 85., knjigu *piše* Žura Vukašine u bijelu Skadru na Bojani te je *šalje* na Hercegovinu bijelome gradu Pirlitoru Vidosavi ljubi Momčilovoj; tajno *piše*, a tajno joj *šalje*, u knjizi joj ovako *besjedi*. 104., znaš li, bane, znaš li, Strahiniću, kad zapita i mene upita

ropče moje, zmijo od Turaka! mož li s', robe, junak otkupiti?, ti me *pitaš*, ja pravo *kazujem:* mogao bih život otkupiti. 274., ona (t. j. Kosovka djevojka) *ide* na Kosovo ravno, pa se *šeće* po razboju mlada te *prevrće* po krvi junake. 315., šator *penje* Novaković Gruja u planini više Drenopolja, pod šatorom sede piti vino, vino *služi* nejaki Stevane, Maksimija pred šatorom *veze;* pa *besedi* Novaković Gruja. III. 34., vino *piju* Senjani junaci na kapiji Senja bijeloga, međ njima *je* barjak sav od svile, vjetar *duše* pak barjakom *njiše.* 421., kad je bilo oko ponoći, ali kurjaci zaurlaju, a psi zalaju; kurjaci *govore* svojim jezikom: možemo li doći, da učinimo štetu, pa će biti mesa i vama? A psi *odgovaraju* svojim jezikom: dođite, da bismo se i mi najeli. A to gazda sve *sluša* i *razume.* prip. 16., tek što on zaspi, ali eto ti devet paunica; kako dođu, osam padnu na jezero, a deveta njemu na konja, pa ga stane grliti i buditi. A on ništa *ne zna*, kao da *je* mrtav. 21., vrati se natrag i nađe caricu, a ona *sedi* sama u dvoru i suze *roni.* 27., usta čoban, usta i devojka, pa se staše opremati na jezero. Čoban *je* veseo, veseliji nego igda, a devojka tužna, suze *proliva*, pa je čoban *teši.* 60., onda čoek otide Solomunovu dvoru. Kad dođe pred dvor, *pitaju* ga sluge, šta će, a on im kaže . . . . 194., kad ja bijah u mlado doba stari čoek, onda mi imađijasmo mnogo košnica, pa bih ih ja svako jutro brojio i sve bih čele prebrojio, a košnica *ne mogu.* 202., kad poslije dođe lisica, po običaju stane zvati . . . . ali niti se ko *javlja* niti vrata *otvora.* 225. Iz navedenijeh se primjera vidi, da ovaj oblik dolazi rado pomiješan među drugim glagolskim oblicima, kojima se izriče prošlost.

578. a) U Vukovoj se prozi slabo nalazi ovaj oblik u pripovijedanju, a gdje i dolazi, pomiješan je s drugim glagolskim oblicima za prošlost: drugi dan u jutru, pošto sunce već iziđe, a mi ni jedno još ne *izlazimo*, zovnu nas poimence, ali se mi ne javimo. Zovnu još većma, mi jednako *ćutimo.* dan. (1827) 134., kad ovako razbijeni Turci dođu u Loznicu, stanu o Srbima čudesa kazivati. Jedan *veli:* Vala joldaš! ja sam bio . . . . Drugi *kazuje*, kako brzo puške pune . . . . Treći *kazuje*, kako su obučeni . . . . Četvrti *kazuje* i *pripovijeda*, kako je viđeo . . . . dan. (1828) 173., kad tamo (Miloš) dođe, vidi, da je Turaka mlogo, a u njega vojske nema; narod se *predaje*, ne bi li mu roblje ostalo; knez Aksentije predao naiju beogradsku i pristao s Turcima, a ono nekoliko vojvoda, što se još nije bilo predalo, prslo po šumi kud koje, gore se *boji* naroda nego Turaka. mil.-obr. 54., onda već vidi, da od boja nema ništa; a Turci mu *pišu* i *zovu* ga jednako na predaju i *daju* veru, da mu ništa biti ne će. 55., njegova kći uzme ključeve pa otvori sanduk i počne po njemu nešto premetati; kad nađe onaj prah u hartiji, vidi, da je

nekakav prah, ali ne *zna*, kakav je, pa onda metne prst na jezik te pokvasi pa umoči u onaj prah i lazne malo. riječn. (1852) kod Цариград., tako i ovdje sin negdašnjega vlastelina videći Brankovića protiv sebe ne *smije* sam da radi protiv njih, nego *traži* prijateljstvo tursko, drage im volje *zadaje* vjeru, protiv neprijatelja *upotrebljava* žalbu, koja *ukida* svaku samostalnost. *D.* istor. 110[1]). — U Vukovoj knjizi »mil.-obr.« nalazimo nekolika mjesta, gdje se oblik ovaj upotrebljava za pismeno ili usmeno javljanje: Adem-paša odgovori Milošu na ovo pismo i blagodari mu, što je Karanovčane tako lepo i pošteno ispratio, i *uverava* ga, da se od strane njegove ništa ne boji; i još, što je najznatnije, pismo ovim rečma *završuje*. 113., tek što Miloš dođe na Belicu, a stigne mu i knjiga od Rušić-paše, u kojoj ga *poziva* k sebi na razgovor. 118., uz ovaj se akt načini još prošenije sultanu, u kome ga *mole*, da Srbiji dade mitropolita Srbina. 169., sutradan u jutru stigne i Tatarin od Ali-paše, po kome Ali-paša *javlja* Milošu, kako se narod pobunio 177.

b) U Vukovijem se djelima dosta često usred pripovijedanja nalaze oblici *veli* (3. lice jedn.), *vele* (3. lice množ.), koji obično služe za to, da se uvede upravni govor: Stanu je poslije prosio nekakav trgovac, no ona nije ćela poći, — »ja sam, *veli,* bila za junakom« . . . . dan. (1826) 94., ako je koji do sad i mislio, da Turci biraju i sijeku samo knezove i znatnije ljude i da ne će zar sve raje isjeći. »ali, *veli*, sad će zaći pa redom sjeći i paliti«. dan. (1828) 158., ali ne znajući, šta će s njim činiti (»jer, *vele*, ako ga sad ne primimo, otići će k Srbima, pak zlo još veće«), prime ga, kao što je ugovoreno. 167., mlogi su mislili i govorili, da su to Nijemci podigli i da će skoro oni udariti na Turke, jer *vele*, da je tako i prije bilo pred rat. 178., Gušanac zapita Suleman-pašu, ko će njemu platiti, što je ono ljeto vojevao, jer *veli*, da od daija nije primio ni pare. 212., кад су се људи били скупили, један од кметова рече, да он зна, ко је то учинио: „ено онај, *вели*, што му је чела за клобуком." posl. 147., kad Kara-Đorđije ovo sve vidi, on piše nekoliko knjiga jednu za drugom i Petru Dobrinjcu i grafu Cukatu: ili odmah da se pošalje vojske ruske Srbima u pomoć ili Petar da pohita sa svom vojskom k njemu. »jer, *veli,* kad propadne sve amo, šta će nam onda Kladovo pomoći« prav.-sov. 41. Tako je i ovo: oni ga sa svim srcem prime i stanu se moliti, da im oprosti, što ga ne mogu dočekati, kako bi želeli. »mi smo, *veli*, siromasi ljudi.« prip. 103.

---

[1]) Ovakovo istoričko sadašnje vrijeme od trajnijeh glagola nalazi se dosta često u toj knjizi Daničićevoj, ali je na svijem mjestima isti oblik i u ruskom originalu: a da nije u originalu, tko zna, bi li ga Daničić upotrebljavao?

579. Ima primjera, u kojima stoji pomenuti oblik za to, jer je ono, što se njime kaže, sadašnjost prema drugome kojem događaju, koji se spominje; nije to dakle sadašnjost prema onome, koji govori, već je to prema njemu prošlost: kad u jutru svane, a to od Srba na određenom mjestu nigđe nikoga, nego im se *viju* barjaci čak po nekakim brdima. dan. (1826) 77., kad Miloš s knezovima dođe Ali-paši u sobu, a to nekolike paše i više od šeset begova *sede* u naokolo. mil.-obr. 129., oni njega ispuste, te otide kući u Azanju. Kad tamo dođe, a to *ima* šta videti: skupili se ljudi iz obližnji sela oko kuće, a iz daljnije jednako *dolaze* pa *viču*, da im je velika poreza. 181., kad spomenici 1840. godine iziđu na svijet, a to na njima *stoji*, da su »sobrani trudom Pavla Karano-Tvrtkovića.« drž.-izd. III. 78., kad uljeze (majka) u bijele dvore, al' se Jovo sa dušicom *bori*, više njega Maksime vladika *čati* bratu samrtnu molitvu. pjes. II. 575., kad bude ispred ponoći, on se probudi pa pogleda na jabuku, a jabuka počela već zreti, sav se dvor *sjaje* od nje. prip. 19., pa pođe unutra; kad on unutra, a to na vatri veliki kazan, *kuva* se u njemu večera, a pored vatre *sedi* domaćin. 92., anđeo prekrsti štapom, a to mesto vode poteče vino: tu se burad *opravljaju*, tu se vino *sipa*, ljudi *rade*, selo čitavo. 100., kad dođu na jedan veliki potok, voda *teče*, sve *uji;* onda zapita anđeo najstarijega brata. 101. — Sámo se po sebi razumije, da ovakovu sadašnjost (koju možemo zvati relativnom) imamo u primjerima, gdje se kazuje u upravnom ili neupravnom govoru, što je tko u prošlosti rekao. Na pr. Turci nisu teli to da veruju, nego su govorili, da *su* ovi Srbi ajduci, a knez Miloš da *je* s Turcima; najposle pak reku: mi kneza Miloša ne *poznajemo* lično, ali *poznajemo* Dimitrija. mil.-obr. 111. Prema Vuku, kad je ovo pisao, bilo je ono, što su Turci govorili, prošlost, ali prema Turcima u vrijeme, kad su to govorili, bila je to sadašnjost, za to evo i stoji sadašnje vrijeme od trajnijeh glagola kao za svaku pravu sadašnjost (v. §. 570*a*). Tako je i ovo: i poslije tri dana nađoše ga u crkvi, gdje *sjedi* među učiteljima i *sluša* ih i *pita* ih. luk. 2.46., pogleda i vidi, gde u kazanu *ključa* voda i u njoj se *kuvaju* ljudske glave. prip. 112. Ni to nije apsolutna sadašnjost (t. j. sadašnjost prema onome, koji ovo pripovijeda), već relativna. Primjera, kao što su ova tri, može sam svatko naći koliko hoće u Vukovim i Daničićevim djelima, a može ih i sam načiniti; za to ih ne treba više navoditi.

580. a) Kad je kojim prošlim vremenom prošlost dovoljno naznačena, onda Vuk u usporednijem rečenicama katkad, a u zavisnima često prošlost izriče sadašnjijem vremenom. Na pr. u rječn. (1852) kod справа čitamo: slugama i sluškinjama, što darove *donose,*

davalo se što da piju. U toj rečenici oblik *donose* ne znači što je sada, već što je bilo. Vuk mjesto da je rekao: što *su* darove *donosili* (ili: što darove *donošahu*) uzeo je *donose,* jer je prošlost u glavnoj rečenici naznačena oblikom *davalo se.* A sada evo i drugih takvih primjera, iz kojih ćemo vidjeti, da u pomenutoj službi dolazi sadašnje vrijeme trajnih, sasma rijetko svršenih glagola.

b) Sadašnje vrijeme mjesto prošloga u usporednijem rečenicama: u manastiru Tronoši bio je namolovan go starac, kojega su guje opasale te ga *kolju* i *piju* mu sise (t. j. klale su i pile su). rječn. (1852) kod Гаван., ja sam se kao dijete čudio gledajući u kući ikonu svetoga Aranđela, a Đurđev dan se *slavi,* i pitao sam oca i strica, kako je i za što je to. kod прислављати., u školi su djeca morala sjediti i učiti od jutra do mraka, samo što *otidu* te *ručaju.* kod школа.

c) Sadašnje vrijeme mjesto prošloga u rečenicama s odnosnom zamjenicom: razumevši, šta je bilo, naklopi se i on za onima, što *begaju* (t. j. što su begali). dan. (1829) 7., odatle se sva suvozemna vojska turska vrati k Deligradu, a ona, što *je* na lađama, otide uz Dunav. mil.-obr. 39., Suleman-paša po gradovima i varošima postavi muselime i sve ostale starešine od takovi isti Turaka, koji *su* ili iz Srbije ili iz okolni mesta. 57., stanu ljude globljavati i iskati i izgoniti što *nema.* 58., kad je sv. Nikola po zemlji odio, nađe kod mora nekakvog čoveka, koji jednako *viče:* ne pomozi, Bože! dan. (1834) 94., a kad ču Isus, udivi se i reče onima, što *idu* za njim. mat. 12.10., a o svakom prazniku pashe bijaše običaj u sudije, da pusti narodu po jednoga sužnja, koga oni *hoće.* mat. 27.15., у један пут да је искао хљеба и сира, колико му *треба,* не би му дали. posl. 50., za vremena dahijnskoga gotovo u svakom selu bio je načinjen han, u kome je sjedio subaša, koji je činio sa seljacima, šta mu *je* volja. rječn. (1852) kod субаша., ona je išla samo u onijem haljinama, što joj *da* gospođa. kod справа., ako bi onaj, koji *hoće* unutra, imao uza se oružje, kazao bi mu kavaz, da ga ostavi pred vratima. prav.-sov. 10.

d) Sadašnje vrijeme mjesto prošloga u opće u zavisnijem rečenicama: niko nije smijo pokazati, da se poplašio, nego je svaki morao biti slobodan i veseo, ako mu se i *ne će* (t. j. ako mu se i nije htjelo). dan. (1826) 87., s prvom je ženom iznajprije živio dosta lijepo, a poslije se zavade, što mu ona nije ćela da služi momaka, kad zimi *dođu* s njim s vojske. 91., bio je od prilike jedan mjesec dana prošao, kako moja žena kod mene *živi.* dan. (1827) 134., ovu knjigu bace u dvor velikoga vezira i urede, te se nađe i iznese, đe *treba.* dan. (1828) 187., uđe u ljude buna, te ostave logor i topove i pobegnu, kud ko *zna.* mil.-obr. 52., kad Turci to vide, oni se poplaše

pa pobegnu noću, kako koji *može*. 85., i onda u sjednici kad su gdjekoji počeli govoriti, da se (pismo) ne čita, budući da se zna, šta je u njemu, molio sam, da se pročita, jer ja *ne znam*, šta je u njemu. pisma 22., koji najprije ulažaše, pošto se zamuti voda, ozdravljaše, makar kakva bolest da *je* na njemu. jov. 5.4., onda ga đavo izvede u široko ravno polje, đe *nema* ni trna ni grma, pa reče. posl. 60., bradu ponajviše su (popovi) imali, a gdjekoji su je i brijali, osobito dok *su* još mladi. rječn. (1852) kod поп., u hajdukovu rodbinu i u ženu i djecu, ako ih *ima*, nije niko dirao. kod хајдук., u školi su djeca morala učiti od jutra do mraka, samo što otidu te ručaju; a kad *uče* i *čate*, morala su sva u glas tako vikati, da se u školi ništa nije moglo razabrati. kod школа., kad se (čovjek) prikuči sobama, đe *boluje* careva kći, vidi . . . . prip. 184., ako bi ovaki čovjek bio iz daleka, da ne *može* na obdanicu doći i posao svoj svršiti, on je mogao kod sovjetnika baviti se nekoliko dana. prav.-sov. 9., god. 1806. braneći Deligrad od Turaka tako se proslavi i osili, da nije mario ni za Milenka ni za Kara-Đorđija, kao da ih i *nema* na svijetu. 15.

581. a) Ovakijeh primjera ima i u Daničića: između tri silna susjeda, koji *su* mu neprijatelji, Milutin nije mnogo birao, kako će raditi. istor. 31., ko bi došao u grad, išao bi u gostionicu, a čija *je* gostionica, on je odgovarao za sve imanje njegovo. 60., oštro mu je bilo zapriječeno činiti drukčije, nego što mu knjiga *kaže*. 65., u oba je slučaja knez imao pravo raditi šta *hoće*. 308., treći su podilazili episkopu pod ruku, kad *blagosilja*. pisma 205.

b) Sámo se po sebi razumije, da u svim do sad navedenim primjerima mjesto sadašnjega vremena može biti prošlo (pa tako mnogi pisci i pišu uvijek); evo samo jedan primjer: njegovi vojnici nijesu smjeli ići, kud *je* koji *ćeo*, ni raditi, šta *je* kome *bilo* drago. dan. (1828) 196.

c) Za obrnuti pojav, t. j. da u glavnoj rečenici stoji sadašnje vrijeme mjesto prošloga, jer je prošlost u zavisnoj rečenici dovoljno naznačena, imam samo jedan primjer: kad sam bila s majkom mojom, meni *fale* (t. j. faljahu, falili su) ove dvore. pjes. I. 63., a i tu će taj oblik stajati samo stiha radi.

d) Sadašnje se vrijeme mjesto budućega može uzeti, ako je u drugoj kojoj rečenici budućnost dovoljno naznačena: kad se on sasvim spremi, a udari kiša i sneg, onda će ovo u jedan put preseći, pa nam onda *valja* (t. j. valjat će) svoje konje jesti. mil.-obr. 128., budući da će u našim zemljama sunce oba puta pomrčati noću, a mesec danju, za to se ni jedno ne *može* videti. dan. (1829) u kalendarskom proroštvu., tada će reći car onima, što mu *stoje*

s desne strane. mat. 25.34., u taj će mah pasti tama, da se ništa ne *vidi*. prip. 87., činiće što *hoće*. *D*. dan. 11.16.

582. a) Sadašnje vrijeme i trajnih i svršenih glagola u glavnijem rečenicama sasma rijetko znači budućnost: to mi ne *gine* poslije (»das wird mir nicht entkommen, non deficiet«). rječ. (1852) kod гинути., imaš me, ne znaš me; *izgubiš* me, *poznaš* me posl. 103., živo mi je čedo pod pojasom, ili *bude* muško il' devojka tebe valja častiti gospodu. pjes. II. 639., ako za sedam dana to ne uradiš, *nije* na tebi glave. prip. 82., ako mi je ne dovedeš, na tebi *nema* glave. 85.

b) U zavisnijem rečenicama sadašnje vrijeme svršenijeh glagola često znači budućnost; na pr. tko *dođe* k meni, vidjet će; — kad *dođeš* k meni, vidjet ćeš; — ako *dođeš* k meni, vidjet ćeš; — *dođeš* li k meni, vidjet ćeš; — koga *ugledaš*, reci mu; — gdje ga *ugledaš*, reci mu; — ostani tu, dok se *vratim* i t. d. Osobito svršeni glagoli složeni s prijedlogom *uz* imaju često ovu službu: ja sam bila za junakom, i ako se još jedan put *uzudajem*, opet ću se udati za junaka. dan. (1826) 94., i oni sad pristanu i poviču, da nema drugoga spasenija, nego da se biju s Turcima i da se brane dok se *uzmože*. mil.-obr. 78., ako mi u tome poslu jednako *uzradimo* onako, kao što smo do sad radili, a Iliri ako samo ovako *uznapreduju*, kao što su do sad napredovali, onda ne samo to može, nego će morati biti. pisma 27., štogod mi više ovu razliku i granicu između slavenskoga i srpskog jezika *uščuvamo*, to će biti bolje. 83., blago vama, ako vas *uzasramote* i *usprogone*. mat. 5.11., gdje se god *uspripovijeda* ovo jevanđelje, kazaće se i to. 26.13., ako ne *uzvjerujete*, pomriješete. jov. 8.24., kad Srbi u pisanju knjiga prime jedno makar koje od svojijeh narječija, onda u rječnicima ne će ni trebati riječi po svakome narječiju pisati za sebe, nego samo po onome, kojijem se knjige *uspišu*. rječn. (1852) predgovor., ja sam zadovoljan, ako *uzimam* manje pogrješaka nego drugi. drž.-izd. II. 140., blagosloviću one, koji tebe *uzblagosiljaju*, i prokleću one, koji tebe *usproklinju*. 1mojs. 12.3., ako dobro *uzaslušaš* glas Gospoda Boga i *uščiniš* što je pravo . . . . i *uščuvaš* sve uredbe njegove, ni jedne bolesti ne ću pustiti na tebe. 2mojs. 15.26. — Od ovijeh glagola, koji izvan sadašnjega vremena, i to samo u ovoj službi, nijesu obični, treba razlikovati složene glagole kao: uzdići, uznijeti, uzrasti, uzbuniti i t. d. koji se govore u svijem oblicima (v. §. 398*c*).

583. a) U §. 497*bf*. vidjeli smo, da sadašnje vrijeme svršenijeh glagola u pitanjima s veznicima *da* i *da ako* ima značenje budućnosti. S veznikom *da* i u rečenicama, koje nijesu upitne, nalazi se

katkad ovo značenje; na pr. evo ću sad leći u sanduk, pa da ti *kažem* (t. j. kazat ću ti), za što sam se nasmejao. prip. 17., zaište jedno tuče, a ona njima da *da* (t. j. dat će) medenijeh kolača. 223., kad pitate, da vam pravo *kažem*. pjes. II. 8., kad me pitaš, pravo da ti *kažem*. 181., ako su ti dvori izgoreli, ljepše ću ti dvore načiniti; ako ti je blago odnešeno, da t' *učinim* agom haračlijnskim, pak ćeš više blaga sakupiti. 369. Ovamo idu i primjeri: čemu da se *mučiš?*, koga da *molim* (v. §. 497*b)*, koji znače isto, kao da se reče: čemu ćeš se mučiti? koga ću moliti? Može se reći i: koga da *zamolim?* u značenju: koga ću zamoliti? Tako je i ovo: Gospode, zar ti moje noge *da opereš?* (t. j. zar ćeš oprati?) jov. 13.6. — zar da majka *ostane* i bez sina? prip. 34.

b) U §. 612*a* vidjet ćemo, da se buduće vrijeme (na pr. *reći ću*) katkad upotrebljava za prošlost; i u toj službi mjesto budućega vremena uzima se katkad sadašnje vrijeme svršenoga glagola s veznikom *da;* na pr. a kad sjutra zora dolazila, no da *reče* tanana Grkinja *(da reče* je isto što: *reći će*, a ovo isto, što I. pređ. vrijeme *reče*). pjes. II. 19., pošto su se napojili vina, no da *reče* krstitelj Jovane. 82. Među takve primjere idu i ovi: primivši potrebna pisma otidu odande u Poreč, ali kad tamo, šta da *vide* i *čuju* (t. j. šta će vidjeti i čuti)! prav.-sov. 35., na odaji otvorila vrata, šta da *vidi?* čuda golemoga! pjes. II. 59. — Osobit je ovaj primjer: kuda će ovaj ići, da ga mi ne *nađemo?* jov. 7.35 (t. j. da ga ne ćemo naći).

c) U izričnijem rečenicama, ako je u njima pomiješano i nešto namjere ili želje, može se uzeti sadašnje vrijeme svršenijeh (rjeđe trajnijeh) glagola u značenju budućega vremena. Primjeri: kako je Pavle stao prijetiti, da *otme* đevojku. pjes. (1824) XXI., svijetli i čestiti knez govorio je, da *načini* crkvu onđe. dan. (1826) 40., namisli, da s vojskom *bježi* kroz Turke. 77., курјак се зарекао, да не *коље* (t. j. da ne će klati) више ништа и да не *једе* (t. j. da ne će jesti) меса, и пошао у пустињу, да се посвети. posl. 1., neki se zavjetuju u bolesti ili u drugoj kakoj nevolji, da ne *jedu* ribe nikad u petak i u srijedu, neki da *poste* ponedjeljnik. rječn. (1852) kod завјетовати се., pozdravili te naši miši, da ti *odgrizu* uši. kod ласа., ponudi se, da me *vodi* k njemu. prav.-sov. 37., oni se dogovore, da *bježe* 68., German je mislio, da njega Petar *odvede* u Peterburg o svome trošku. 76., što se vališ od nedelje dana, da *pokupiš* momke i junake (t. j. da ćeš pokupiti). pjes. I. 57., zašto prete čobani, da mi jagnje *ukradu*. 131., zarekoh se, zatekoh se, da ne *ljubim* mlada vojna. 526., još se fale, da ti odžak *svale*, i govore, da kuću *obore*. 638., jer narod govoraše, da ga *zaspu* kamenjem. *D*. 1car. 30.6., vi sad velite, da se *oprete* carstvu gospodnjemu. 2dnevn. 13.8., raskaja

se Bog oda zla, koje reče da im *učini*, i ne učini. jon. 3.10. — Ne-običan je ovaj primjer: i vališ se caru na divanu, da *zastrelиš* orla krilatoga. pjes. II. 360., gdje oblik *zastreliš* znači, kao da je rečeno *možeš zastrijeliti*.

d) U §. 500*a* vidjeli smo, da sadašnje vrijeme s veznikom *da* može značiti isto, što zapovjedni način; na pr. *da dođeš* isto što *dođi*, — *da dođete* isto što *dođite*. Bez rečenoga veznika sámo sadašnje vrijeme veoma rijetko ima to značenje. Primjeri: namisli, da s vojskom bježi kroz Turke, pa ko *prođe*, *prođe*, a ko ostane, nek ostane (ovdje, »ko prođe, prođe« znači, kao da je rečeno: ko prođe, neka prođe). dan. (1826) 77., ako se nijeste radi Turcima predavati, a mi da bježimo jednu noć kroz Turke, pa koji iziđe, *iziđe*, a koji pogine, Bog da ga prosti. prav.-sov. 68., zdrav *si* mi vojvodo! (t. j. zdrav budi, u nazdravljanju risanskom) kovčež. 69., zdrav *si* mi, bane, stari svate! (u istom nazdravljanju) 71., zdravi *ste* mi, moja braćo draga! pjes. III. 289. — Ovdje se može staviti primjer: a nisam ... tebe besedio, da *ne pevam* kroz Miroč-planinu? pjes. II. 216., gdje *ne pevam* znači isto, kao da se reče: *ne smijem pjevati*. — Ovdje treba dodati ono, što je rečeno u §. 314*b*, da sveza *neka čuva* upravo znači pusti, da čuva. Dakle sveza *neka čuva* govori se mjesto: *neka da čuva*, pa je *da* izostavljeno, pošto se pravo značenje riječi *neka* zaboravilo[1].

I. pređašnje vrijeme.

584. a) U južnijem krajevima ovaj se oblik (kao i II. pređašnje vrijeme) mnogo upotrebljava i u običnome govoru, a u ostalijem krajevima slabo. To se lijepo vidi iz Vukovih nar. pripovijedaka, gdje su ta dva oblika mnogo običnija u pripovijetkama iz južnijeh krajeva nego li u onima, koje su iz istočnijeh. U narodnijem pjesmama (koje ne prikazuju vjerno obični govor) veoma su obični ti glagolski oblici. U Vukovu prijevodu Novoga zavjeta ima i jednoga i drugog oblika golemo mnoštvo, za cijelo poradi crkveno-slavenskoga teksta, koji ih također ima svu silu i u koji se Vuk ugledavao. Za Vukovijem prijevodom Novoga zavjeta poveo se Daničić u svojem prijevodu Staroga zavjeta, te one oblike upotrebljavao vrlo obilno. U ostalim Vukovim djelima rijetki su — prema Novome zavjetu — pomenuti oblici, osobito II. pređ. vrijeme.

b) U §. 248*a* dokazali smo znatnijem brojem primjera, da se I. pređašnje vrijeme gradi i od trajnijeh glagola. Ovdje ćemo samo dodati, da oblici na pr. *pletoh*, *nosih*, *pletosmo*, *nosiše* i t. d. znače ...

---

[1]) U članku I. Broza „Prilozi za sintaksu jezika hrvatskoga“ (*Rad* jugosl. ak. 76) ima u §. 9. 3*c*, *e*, 4*b* potvrda za *neka da* mjesto samoga *neka*.

svijem isto, što na pr. *pletijah*, *nošah*, *pletijasmo*, *nošahu* i t. d. — Što ćemo ovdje dalje govoriti o I. pređ. vremenu, ticat će se gotovo sve toga oblika samo od svršenijeh glagola, jer je on u svojoj porabi mnogo razvijeniji, nego li je oblik od trajnijeh glagola.

c) Kada tko kazuje, što je u prošlosti bilo, to može biti ili pripovijedanje ili priopćivanje ili javljanje ili spominjanje. Kad kome što pripovijedam, ja mu kazujem prošle događaje po redu, kako su se dogodili, ne pitam, je li to vrijedno i potrebno znati onome, kome kazujem, glavna mi je stvar reći, *kako* se ono dogodilo, što kazujem; ako li mi je glavna stvar, *da* se ono dogodilo, onda je priopćivanje, onda držim, da je to vrijedno i potrebno znati onome, kome kazujem. Javljanje je onda, kad ono, što se nedavno dogodilo, kazujem onome, kome to nije poznato. Spominjanje je onda, kad se kome što kazuje iz prošlosti, što mu je poznato ili bi mu moralo biti poznato. Kako je ovo razlikovanje u kazivanju prošlih događaja važno, vidjet će se iz §. 585 i 586.

585. a) I. pređašnje vrijeme upotrebljava se u pripovijedanju za trenutačne događaje u prošlosti; znači dakle isto, što istoričko sadašnje vrijeme od svršenijeh glagola i I. složeno pređ. vrijeme od takvijeh glagola. Dosta će biti, da se navede samo jedan primjer (u kojemu pored I. pređ. vremena dolazi i II., ovo dakako za događaje, koji su u prošlosti trajali): Roditelji njegovi *iđahu* svake godine u Jerusalim o prazniku pashe. I kad mu (t. j. Isusu) *bi* dvanaest godina, *dođoše* oni u Jerusalim po običaju praznika; i kad dane *provedoše* i oni se *vratiše*, *osta* dijete Isus u Jerusalimu, i *ne znade* Josif i mati njegova, nego misleći, da je s društvom, *otidoše* dan hoda i *stadoše* ga tražiti po rodbini i po znancima. I ne našavši ga *vratiše* se u Jerusalim, da ga traže, i poslije tri dana *nađoše* ga u crkvi, gdje sjedi među učiteljima, i sluša ih i pita ih, i svi, koji ga *slušahu*, *divljahu* se njegovu razumu i odgovorima. I vidjevši ga *začudiše* se, i mati njegova *reče* mu: sine, šta *učini* nama tako? evo otac tvoj i ja sa strahom *tražasmo* te. I *reče* im: za što ste me tražili? zar ne znate, da meni treba u onom biti, što je oca mojega? I *siđe* s njima i *dođe* u Nazaret i *bijaše* im poslušan, i mati njegova *čuvaše* sve riječi ove u srcu svojemu. luk. 2. 41—51. Primjera, kao što je ovaj, može se na stotine naći u Vukovu i Daničićevu prijevodu sv. pisma.

b) Oblik se ovaj upotrebljava također za priopćivanje prošlijeh događaja. Primjeri: koje ova recenzija, koje g. Pavle Solarić *podbuniše* me i *naćeraše*, da dodam k ovome rječniku i srpsku gramatiku. Ja sam još od lani sastavljao koješta za drugu srpsku gramatiku i mislio sam malo docnije da je izdam, a evo me sad rečeni

događaji *naćeraše*, te evo ovu malu *skrpi(h)* kojekako. rječn. (1818) XIV., vi se obojica varate, ja vas mogu uvjeriti, da je njegov pozdrav samo za mene bio. Za znak toga vojnik *okrenu* oči na moju stranu. dan. (1827) 125., snio sam, kneže, da ti jašeš na konju, pak *zagazi* u jedno veliko blato i *zaglibi* se, a ja se *desi(h)* blizu tebe, i ti me *pobrati*, te te *izvadi(h)* iz blata. dan. (1828) 149., koliko se sad čini miran i pokoran, ja sam od njega nekoliko puta tako bežao, da nisam znao, kuda ću udariti; pa mi evo najposle i ruku *prebi* na Ravnju. mil.-obr. 57., tako je valjalo naznačiti i kod samostavnijeh riječi, koje u množini narastaju na »ovi« ili na »evi« . . . . ali ovo iz početka ne *počeh*, pa tako za sad i *ostade*. rječn. (1852) predgovor., starac Veljko (u dodatku k čislu 14. novina srpski) *pozva* na mejdan desetoricu, pa ni jednome ne *smje* da iziđe. drž.-izd. II. 132.

c) Mjesto I. pređ. vremena u pripovijedanju može se svagda uzeti sadašnje istoričko vrijeme od svršenijeh glagola; tako bi u primjeru iz jevanđelja, što je naveden pod *a*, svuda mjesto onoga prvog vremena moglo stajati ovo drugo. Ali gdje je priopćivanje prošlijeh događaja, tamo se sadašnje istoričko vrijeme od svršenijeh glagola ne može upotrebiti, dakle u primjerima pod *b* ne bi moglo stajati to vrijeme mjesto I. pređašnjega.

586. a) Često se I. pređ. vrijeme upotrebljava, kada tko javlja što kome. Primjeri: u jedan put obore vatru iz pušaka i stanu vikati: Bježite! *razbi* nas ajduk Veljko! dan. (1826) 76., Nedić zađe kroz bježan pak vikne nekolika puta: Čujte, vilaete! Turci *ostadoše* za sad u Loznici i sjutra će izaći ovuda, da pale i robe. dan. (1828) 199., opazivši to otrči Ćurčiji pod čador pak poviče: Arambaša! od Boga našao! *ubiše* Valjevci Sima! 206., kad (Živković) nastupi u Srbiju, stanu ga ljudi pitati, jesu li što svršili, a on im počne govoriti: Dobro, braćo, vala Bogu, nikad bolje! car nam *dade* sve, što smo želeli, i *odredi* nam Afis-pašu sa tri sta ljudi u Beograd, samo da se zna, da je zemlja carska, nego posle *dođoše* glasovi, da je Afis-paša . . . . podigao čitavu vojsku; za to iz Carigrada *poslaše* mene napred, da vam kažem[1]) . . . . dan (1834) 41., kad bude u jutru pred zoru, dok poviču stražari: *Utekoše* Turci! mil.-obr. 99., glas dopade crnom Arapinu: zla ti sreća, crni Arapine! *stiže* junak u tvoje svatove . . . . kako *stiže*, on *zametnu* kavgu, *pogubi* ti kuma i đevera. pjes. II. 398., jao mene, devere Manojlo! *odbeže* nas Ljutica Bogdane i *odvede* iz potaje Šarca i *odnese* sivoga sokola. 452., viče vila s Rudničke planine iznad vode tanke Jasenice, ona zove u Topolu ravnu a na ime Petrovića Đoka . . . . tade njemu vila govoraše: bježi

---

[1]) Ovo Živković sve laže, ali to u stvari ne mijenja ništa; to je ipak javljanje ako i lažno.

Đoko, žalosna ti majka! *pogibe* ti na Timoku Veljko, *razbi* ti se na Ravnju Milošu, Mutapa ti Turci *zatvoriše* i *prođoše* na vodu Moravu, i eto ih u Godomin, Đoko! IV. 311., đevojka ga (Brka) stane biskati, a Međedović ustavši polagano raspali buzdovanom Brka u glavu, a Brko prstom na ono mjesto govoreći đevojci: eto ovđe me nešto *ujede*. prip. 5., otide i kaže bratu: brate, danas Čivuti *odoše* nekuda i *zapovediše* materi, da te ispeče. 175.

b) I. je pređ. vrijeme obično, kad se štogod spominje. Primjeri: već su mi dodijale tužbe na vas, i ja sam vam nekoliko puta pisao i govorio, da se umirite i zuluma okanite, i vi me do danas ne *poslušaste*. dan. (1828) 153., stanu se dogovarati, šta će sad raditi: Turci (vele) sve zulume *izmišljaše*, pak sad najposlije *naumiše*, da nas sve isijeku. dan. (1828) 157., posle različni razgovora i dogovora reče Moler: e brate Milošu! mi u ime Boga opet *ustasmo* na Turke i narod s Turcima *zavadismo;* nego sad ko će biti starešina ovome narodu? mil.-obr. 88., dotrče k Milošu pomažući: pomagaj, gospodaru, za Boga! šta se to čini sad! mi za tobom *pristasmo* i s Turcima se *zavadismo*, pa sad ajduci da nam sude i braću našu da biju? eto Cukić i Moler ubiše kneza Petra![1]) za što je to! je li to iz tvoje glave? 90., u tom još njegove bimbaše i begovi navale na nj govoreći: tebe đaur *prevari*, te ti ne *dade* nama, da se bijemo i da aramo, nego toliko vremena *ležasmo*[2]) besposleni; a sad te opet *prevari*, te te pod samu zimu *dovede* u ove zidine, a on *ode*, da kupi vojsku. 127., već *prođoše* gotovo tri mjeseca dana, kako sam vam obećao . . . . pisma 3., по овоме, што ја сад *рекох* за Дробњаке, може се ласно помислити . . . . pjes. IV. 461., ja malo prije *rekoh*, kad bi . . . . drž.-izd. III. 34., Živković jedno veče rekne Petru i Milenku u svojoj kući: i Veljko i Jakov *izdadoše* nas; sad se više ni u što nemamo uzdati. prav.-sov. 53.

c) Mjesto I. pređ. vremena u primjerima, što su pod *a* i pod *b* navedeni, ne bi se moglo uzeti sadašnje istoričko vrijeme od svršenijeh glagola, jer u njima nemamo pripovijedanje, već javljanje i spominjanje.

587. a) Kada tko što govori u čudu, u ljutini, u žalosti ili prekoravajući koga, može upotrebiti I. pređašnje vrijeme; na pr. onda se đekoji starci uvate za bradu govoreći: Boga mi i Gospoda! evo bijela brada, a barjaka ajdučkoga ne *viđesmo* do danas! dan. (1828) 192., kad su Turci čuli, gde pucaju topovi, iz najpre nisu verovali, da su to pravi topovi, nego su mislili, da su Srbi načinili od drveta

---

[1]) Riječi: *eto — Petra* jesu javljanje.

[2]) Ovo *ležasmo* ne zna se je li oblik I. ili II. pređ. vremena.

kao stupu te ji plaše, i za to su govorili: ne *prevari,* Vlao, ne! mi obr. 94., paša .... navali na Vuicu i na protu Nenadovića .... kamo Miloš? mene *prevari* Miloš! 128., (carev sin loveći zeca uđe u nekakvu rekavicu i tamo ne nađe zeca, već nekakvu baku, pa je pita za zeca, a ona mu odgovori:) moj sinko, nije ono zec, nego je ono aždaja; toliki svet *pomori* i *zatomi!* prip. 55., digne se, da traži svoga pobratima i našavši ga u jednom selu kaže mu: ti, pobratime, *prevari* mene! 213., Savo! Savo! sebe ne *zabijeli*, a mene *zacrni*[1]) posl. 273.

b) Rado se nalazi I. pređ. vrijeme u pitanjima, bila zavisna ili nezavisna. Primjeri: kad bimbaša te novce s pismom donese i preda sovjetu, sovjetnici nijesu znali, ili će se prije čuditi, kako Veljko tako odma *dobi* tolike novce i njima *posla,* ili.... dan. (1826) 74. jeste li viđeli, kako me osobito *pozdravi?* dan. (1827) 124., šta li ću im kazati, kad me zapitaju: ko *pobi* tolike Turke i *popali* turske kuće i džamije? dan. (1828) 164., to veče poruči Ćurčija mačvanskim knezovima, da sjutra iziđu predanjga, da ji pita, ko *proved*. Turke kroz Mačvu. 202. Turci su posle toliko puta spominjali i pitali, kud se *dede* Adži-Prodanova snaa; i sam je ćaja-paša za nju spominjao i pitao, no Miloš je jednako govorio, da ne zna ništa za nju i da se i sam čudi, kud *pobeže* i gde se *sakri.* mil-obr. 61. Miloš videći, šta ćaja-paša *uradi* od ljudi u Čačku, ne ktedne dalje ići. 65., paša ga je iz najpre pogledao svaki dan, a posle se poplaši, da ga Miloš nȅ *prevarî* te ga *dȍmâmî* u Beograd, a on ode da kupi vojsku. 127., on poviče svetome Nikoli: ej! kako ti ne... meni, da se molim Bogu? dan. (1834) 95., i odmah Isus pruživ.. ruku uhvati Petra i reče mu: malovjerni! za što se *posumnja?* mat. 14.31., proreci nam, Hriste, ko te *udari?* 26.68., kad Srbi vide, šta .. od šanca resavskoga, oni ostave svoje šančeve. prav.-sov. 30., kad je tebi bilo neugodno, što Spasoje mješovito piše, za što ti samoga Spasoja ne *kara* za to i ne *štipka,* nego *pomiješa* i mene s njime drž-izd. II. 154, Bog t' ubio, Atlagića zlato! što *učini* od Omera moga? za št' g' *udavi?* ne bilo te majci! pjes. I. 256., ala imaš bra.. konja! gde ga *dobi?* tako ti Boga! prip. 27., skoči na noge i poviče šta *uradiste,* da od Boga nađete? 67., kad se poslije sastanu vuk lisica, zapita jedno drugo, kako *uteče?* 227., što mi to zlo *učiniste* . *kazaste* čovjeku, da imate? *D.* 1mojs. 43.6. Lavan reče Jakovu: št. *učini* te kradom *pobježe* od mene i *odvede* kćeri moje? za što tajno *pobježe* i kradom *otide* od mene? 31.26.

---

[1]) Kazao siromah čovjek, koji je imajući u zdjeli malo mlijeka pritiskao ... u Savu, da bi malo vode zahvatio i tako više da bi načinio, ali u jedan put napuni ... zdjela vode, i mlijeko pomiješavši se s ostalom vodom izgubi se sasvijem.

c) Mjesto I. pređ. vremena ne bi ni u primjerima ovoga §-a moglo stajati sadašnje istoričko vrijeme, jer ni tu nije pripovijedanje.

588. a) U zavisnijem rečenicama (u odnosnima, vremenskima, izričnima, uzročnima, pošljedičnima, pogodbenima) dosta je obično I. pređ. vrijeme. Primjeri: tako se srpska vojska pobuni i uteče natrag, a Veljko pomisli, da Srbi *udariše* na Turke, pa udari i on. dan. (1826) 77., zaista valja priznati, da je onaj vojnik, što ga sad *sretosmo*, pošten i pametan čovek. dan. (1827) 124., Jakov sad razglasi, da je Ćurčija izdao Jadar i Mačvu Turcima i da je on sam Turke naveo, te toliku štetu *učiniše*. dan. (1828) 204., kad Miloje vidi, gde resavski šanac *propade*, on odma pobegne. dan. (1829) 24., kad on sad ovaku neveru *učini* i tolike ljude na veri *pobi*, kako ću mu ja sutra verovati za moju glavu? mil.-obr. 67., Miloš je uz ovu bunu dobio čest i poverenije kako kod Suleman-paše, tako i kod naroda srpskoga: kod Suleman-paše, što i on ne *prista* s buntovnicima, nego mu *osta* veran, a kod naroda srpskoga, što ne *dade* Turcima arati ni robiti. 67., sad pak, kako Miloš *presta* ići u Beograd, preko gdekoji spaija navali na Abdulu i na Dobrinjca. 174., mi znamo, da s Mojsijem *gȍvorî* Bog. jov. 9.29., po zakonu našemu valja da umre, jer *načini* sebe sinom Božijim. 19.7., govorahu tako, da *vjerova* veliko mnoštvo Jevreja. d. ap. 14.1., четврти видећи, да они сву рибу *узеше*, узме чинију с чорбом. posl. 32., i paša se caru kunijaše, da ne *viđe* moskovske delije. pjes. III. 82., kad se nanovo *videše* i *sastaše*, počeše se opet razgovarati. prip. 27., svega poživje u kaluđerstvu s vremenom, koje *provede* u Studenici, pet godina. *D.* istor. 17., sila vlasteoska stvari tako zamrsi, da se unutrašnji i spoljašnji poslovi *pokvariše*. 192., čudesna žena sveta Marija Misirska, koja se iz bezdane nevaljalstva u jedan put *ote* i *pokaja* se i po tom *steče* savršenstvo duhovno, javlja nam se u petu nedjelju. *D.* pisma 113., a kad zora *zabijelje*, navališe anđeli na Lota govoreći. 1mojs. 19.15., a kad *dođoše* na mjesto, koje mu Bog *kaza*, Avram načini ondje žrtvenik. 22.9.

b) I. pređ. vrijeme nalazi se u poslovicama, kad se hoće da naznači što se nekad dogodilo (doista ili se samo kaže tako), a može se još jednako uvijek dogoditi. Na pr. dva loša *izbiše* Miloša. posl. 56., *dođoše* divlji pa *rašćeraše* pitome (kad gosti u čemu smetaju domaćima) 62., čudo pasa *ujedoše* vuka. 350., što *omilje*, ne *omrznu*. 359., što ti Bog da, niko ti ne *ugrabi*. 360.

589. a) Sasma se rijetko uzima I. pređ. vrijeme za događaje, koji su se u prošlosti ponavljali; na pr. David reče Saulu: sluga je tvoj pasao ovce oca svojega; pa kad *dođe* lav ili medvjed i *odnese* ovcu iz stada, ja *potrčah* za njim i *udarih* ga i *oteh* mu iz čeljusti;

i kad bi skočio na me, *uhvatih* ga za grlo te ga *bih* i *ubih*. *D*. 1car. 17. 34—35.

b) Rijedak je ovaj oblik i za događaje, koji su se u prošlosti dogodili prije kojega drugog događaja, koji se spominje; na pr. u početku sedmoga vijeka car persijski Hozroje poharavši Jerusalim odnese i krst, a car Iraklije opet ga ote iz ovoga ropstva; radujući se tome Iraklije šćaše na konju, pod vijencem i carskim plaštem unijeti na vrata jerusalimska životvorni krst, ali konj pod njim stade, i patrijarah Zaharija, koji se s krstom *zarobi* i sad opet *izbavi*, napomenu caru, da sin Božji nije s takom slavom vukao isto drvo po ulicama jerusalimskim. *D*. pisma 333., tako negda Solomun s Levitima i sveštenicima izide na goru sionsku; ondje iz staroga šatora uzeše kovčeg zavjeta, koji *načini* Mojsije. 351.

c) Veoma rijetko znači ovaj oblik sadašnjost: o *ču* li me (t. j. *čuješ* li me), moj brate Stefane! pjes. II. 125., već *čuste* li (t. j. čujete li), sva moja družino! III. 338.

d) Katkad se I. pređ. vrijeme upotrebljava za buduće događaje. osobito za takve, koji će se sad odmah dogoditi, ili koji su gotovi, da se svaki čas dogode (ali se još nijesu dogodili u vrijeme, kad se govori). Primjeri: Gospode! izbavi nas, *izgibosmo*. mat. 8.25., *A*. vrat' se natrag, mila snaho, karaću ga ja. *B*. il' ti karat il' ne karat, ne *vratih* se ja. pjes. I. 296., odriješi moje b'jele ruke, jer mi, majko. obje *otpadoše*. II. 33., zajmite me vodi kaladžijnskoj, e *umrijeh* od žeđi junačke. 35., đe si, brate, beže Milan-beže, *pogubi* me zvijere arslane. 47., drugi moju *odvede* đevojku, *odvede* je Zvijezdić Ivane (t. j još je nije odveo, nego se sprema odvesti je). 596., kuvaj meni bijele kolače, a ja *odoh* kovati đogina. III. 130., kad ne kazah za te hitre noge i ne kazah za junačke ruke, ja ne *kazah* (t. j. ne ću kazati) za lažljive oči. 357., avaj mene do Boga miloga, đe *pogiboh* junak u tamnici! 411., mi konjici *odosmo* (t. j. otići ćemo sada, ovaj čas) pred Turke, pa će Turci na nas udariti. IV. 266., *umreh* od žeđi, daj mi čašu vode. prip. 25., ja ću uzeti jednoga konja, pa *odoh* po svijetu. 147., diži, pobratime, *ujedoše* me psi (t. j. još me nijesu ujeli, ali će me za čas ujesti). 214. — Tako je i u ova dva primjera: ne *ljubih* (t. j. ne ću ljubiti) ti pasa među oči ni tvojijeh konja u kopita, da bih znao, da bih poginuo. pjes. III. 467., napije l' se ko Vuke i najede l' štuke, *ostade* u Vukovaru. posl. 190.

e) U pogodbenijem rečenicama s veznikom *ako* stoji katkad I. pređ. vrijeme u značenju budućnosti (tu je mnogo običnije sadašnje vrijeme od svršenijeh glagola, v. §. 582*b*): braćo! mi Turke ovđe ne možemo čekati, jer je nji mlogo više nego nas; već ajdemo, da mi udarimo noćas na nji, pa ako i(h) kako *zabunismo* i *razbismo*,

dobro. dan. (1826) 76., ako ovi sad *izmakoše* i mi *ostadosmo* sami, sve će nas ajduci pobiti. dan. (1828) 172., ako *zapeh* str'jele moje, ustr'jeliću tebe, Janko. pjes. I. 181., ako *puštih* živa ognja, gn'jezdo ću ti opaliti, tiće ću ti pofatati. 488., ako sestra sjutra ne *šće* poći, kako ću ti onda odgovorit? II. 234., ako l', seko, ja *pogiboh* amo, pomeni me. 303., ako l' mi je ne *kte* dati majka, ja ću Maru na silu oteti. III. 499., ako ne *bi* Koičić Ivana, ja se natrag ne ću povratiti. 542. — U ovakovim pogodbenim rečenicama stoji kašto I. pređ. vrijeme i mjesto sadašnjega: ispovjedite mi se, ako *mogoh* (t. j. ako mogu), da vam pomognem. prip. 123., kad staneš provati jednu po jednu od ovijeh haljina, ne ću niko kod nas da bude nego nas dvoje; pa ako ti *valjaše* (t. j. haljine), lasno ćemo se pogoditi, ako li ne *valjaše*, ondar ću ih dohraniti svojoj nevjesti. 128 (obadva su ova primjera iz bokeljskijeh pripovijedaka). — Neobično je I. pređ. vrijeme u ovom primjeru: tko ne dođe, braćo, na ročište, čekajte ga za neđelju dana; koga ne *bi* za neđelju dana, čekajte ga za petnaest ravno. pjes. III. 364., gdje oblik ovaj ima značenje budućnosti, a ne stoji u rečenici pogodbenoj, već u odnosnoj.

f) Mjesto pogodbenoga načina imamo I. pređ. vrijeme u primjerima: ne *prođoh* se (t. j. ne bih se prošao) barjaktar-đevojke, da biste me svi odustanuli. pjes. I. 420., da ne bi prednjih zuba, *ode* (t. j. otišla bi — misli se: riječ) preko devet brda. posl. 52.

II. pređašnje vrijeme.

590. a) O ovom glagolskom obliku nemamo drugo što reći nego da znači radnju, koja je u prošlosti trajala; a kako i I. složeno vrijeme od trajnijeh glagola isto znači, tako među ta dva oblika u značenju nema razlike, te na pr. *pletijah*, *hvaljahu* znači isto što: *pleo sam*, *hvalili su*. U Vukovijem je djelima (izuzevši prijevod Novoga zavjeta) II. pređ. vrijeme mnogo rjeđe od I. pređ. vremena, a u narodnijem pjesmama jednako su obična ova dva vremena. Evo nekoliko primjera za II. pređ. vrijeme i u glavnim i u zavisnim rečenicama: naša se kuća odma napuni ljudi, i svaki od svoje ruke *tolkovaše*, šta nam se dogodilo. dan. (1827) 135., sjedem kod nje ne znajući, šta ću činiti, dok eto ti jednoga trgovca, koji *gonjaše* buljuk volova. 139., svi ostali Turci tako su sad pošli na Srbe kao u svatove. Seidin, runjanski subaša, *veljaše* u Loznici na poodu: jesu li to ovi Vlasi . . . . A Metan Avduramović odgovori mu . . . . Tako se drugi *radovau* i *razgovarau*, kako će doćerati sivulja iz Tamnave i iz Posavine. dan. (1828) 169., nama ostavi (Rušić-paša) Suleman-pašu, koji nas je sve ajducima načinio i *ćaše* sav narod da zatre. mil.-obr. 130., dok on tako *govoraše* njima,

gle, knez nekakav dođe. mat. 9.18., kad ga *tužahu* glavari sveštenički. ništa ne odgovori. mat. 27.12., znaš, kako negđe starac Kuckalo *reljaše* starcu Veljku. drž.-izd. II. 158., ti, čini mi se, prije *reljaše*. da »kus« dolazi od »okusiti«. 156., kad se sinovac *ženjaše*, strica ne *pitaše*, a kad se *raženjaše* i strinu *pripitivaše*. posl. 120., kad dođe u svoj zavičaj, stanu ga sretati poznanici i pitati; a on svakome *odgovaraše*. prip. 99., u po noći *ustajahu* Hrišćani na prvu molitvu kao po glasu strašne trube pošljednjega suda .... Malo počinuvši opet se *skupljahu* u zoru, da javno ispovjede grijehe svoje .... U prvi sahat dana oni se u molitvi *predavahu* Bogu, a u treći *prizivahu* blagodat njegovu. Da je spasitelj u šesti sahat raspet i u deveti na krstu umr-o, pobožno *spominjahu* Hrišćani u iste sahate, a poslije svete liturgije, koja ih s njim *sjedinjavaše*, zahvalnim večernjim molitvama *završivahu* dan. *D.* pisma 36.

b) Gotovo u svim ovim primjerima služi II. pređ. vrijeme u pripovijedanju; nema sumnje, da je dobro uzimati ga i u priopćivanju, javljanju, spominjanju (kao i I. pređ. vrijeme, v. §. 585., 586). tako isto kad se što kazuje u čudu, u ljutini, u žalosti ili prekoravajući koga i u pitanjima (v. §. 587), ali kako je II. pređ. vrijeme i u običnom pripovijedanju rijetko, tako je rijetko i u tijem službama.

c) Neobično je II. pređ. vrijeme u ova tri primjera: i vidje ih. gdje se *mučahu* veslajući, jer im bijaše protivan vjetar. mark. 6.48., čoek viđe, da od njega nikako ne *mogaše* blago da uzme. prip. 125. i razgleda turske čadorove, tu lijepu zavu ugledala, đe Turcima *služaše* rakiju, a prosiplje suze od obraza. pjes. IV. 159. U sva tri ova primjera bilo bi — kao u izričnijem rečenicama — sadašnje vrijeme običnije i bolje, jer u izričnijem rečenicama stoji relativna sadašnjost (v. §. 579); na pr. Miloš reče, da *zna* (a ne: da *je znao*, — jer ovo bi bila prošlost i prema: *reče*).

Zapovjedni način.

591. a) Da zapovjedni način znači zapovijed, t. j. volju onoga. koji govori (a ima je izvršiti onaj, kojemu se govori), to mu samo ime svjedoči. Ispor. na pr. *plèti, hválimo, kùpûjte* i t. d. Ako li je ovaj način zanijekan, onda znači dakako zabranu, na pr. *ne plèti, ne hválimo* i t. d.

b) U narodnijem pripovijetkama drugo lice jedn. zapovjednoga načina uzima se često uza subjekte 1. i 3. lica jednine i množine za prošavše događaje, t. j. u značenju sadašnjega istoričkog vremena ili I. pređašnjega ili I. složenoga prošlog. Primjeri: dijete spopadne bukvu pa *povuci* tamo, *povuci* amo, ali ne može da je iščupa. prip.

2., ona skine svoju pletivaču, a mi s kónjâ svoje vreće pa *puni* i *mjeri*, dok napunimo vreće. 7., brže bolje spreme se na put, sednu na konje pa *beži*. 26., ona tri zmaja uteku u onu jazbinu, onda ova dvojica brže *vuci* slamu pa *turaj* u onu jazbinu pa onda zapale. 44., uzme kamen i njim probije led pa onda *poteci* za svetijem Aranđelom. 115., dok mi padne na um, da mi je dugačka kosa . . . . pa uzmem nož pa sve dlaku po dlaku *odrezuj* pa *navezuj*. 204., a vuk opet *loči*, *loči*, dok mu voda trgne na uši. 226. — U Vukovoj prozi veoma je rijedak zapovjedni način u ovoj službi: Srbi dočekaju na zasjedama pa *udri* one i ove. dan. (1828) 172., како је некаква ђевојка . . . . стала у себи говорити . . . . па онда *удри* у плач и у тужњаву иза гласа. posl. X. Ovdje se može dodati i primjer, u kojemu dolazi riječ *hajde* (koja je turskoga izvora, te je zapovjedni način samo svojim značenjem, a ne i oblikom): ja sam snio, gde se otvorilo nebo, pa tamo sedi Bog na prestolu svome; pa onda Bog spusti odozgo velike merdivene pa zovne i mene, da idem gore k njemu; a ja onda uz merdivene *ajde* gore. dan. (1829) 38. — U nar. pjesmama, što ih je Vuk izdao na svijet, nema zapovjednoga načina u pomenutoj službi; ali ima (jedan jedini) primjer u njima, gdje rečeni oblik ima značenje, što ga ima sadašnje vrijeme svršenijeh glagola značéći događaje, koji se običavaju događati (v. §. 571): nije mene po snijegu zima, no je mene na odžaku zima kod mojega neradosna vojna; ja s' *primakni*, a on se *odmakni*, ja ga ljubim, a on me oturi. pjes. I. 528. — Zanijekani se zapovjedni način po svoj prilici ne upotrebljava u službi, koju imamo u primjerima ovdje navedenima.

c) U južnijem krajevima i u običnom se govoru 2. lice jedn. zapov. načina veoma često uzima za prošle događaje, i to ne samo u glavnim, nego i u zavisnim (vremenskim) rečenicama (na pr. kad ja tamo *dođi*). Ali književni jezik ne treba na to da gleda i u njemu neka se zapov. način za prošlost ne upotrebljava osim oblika *bježi*, *udri* (*hajde*).

I. složeno prošlo vrijeme.

592. a) Prije nego stanemo govoriti o sintaktičkoj službi ovoga vremena, reći ćemo koliko treba o njegovu kraćem obliku. Mi smo već u §. 313*a* vidjeli, da se riječca *je* pri ovom vremenu vrlo rado izostavlja, kad bi imala stajati iza riječce *se*; na pr. *bojao se* mjesto: *bojao se je* i t. d.

b) U pjesmama se riječce *je* i *su* pri ovom vremenu mogu izostaviti, kadgod to traži potreba stiha: *ranile* devojke kroz goru na vodu. pjes. I. 120., kad to *čula* gospođa kraljica, ona njemu tiho

besjedila. II. 592., tome Rade vrlo kail *bio*. III. 5., kada kneže knji... *proučio*. 17., što car *reko*, to i *učinio*. 66., istom oni u riječi *bili*. 25... od Jajca ih niko ne *viđeo*. 333., lijepo ih tamo *dočekali*. 488., no dr... žini Bog na pomoć *bio*. IV. 60.

c) Dosta se često pomenute riječce izostavljaju na počet... pripovijedaka. Primjeri: Jedan čovek idući iz varoši kući *jao* na ma-garcu, a njegov sin *išao* pored njega pješice . . . . dan. (1828) 23... *vozio* Bačvanin Grka u Peštu . . . . dan. (1829) 36., *поставила* ку... кумп чанак граха, па *сјела* обје да једу . . . . posl. 95., *сјела* четир... калуђера да ручају . . . . 31., u Hrvatskoj na brdu, koje se zov... Kremen, *bila* crkva i pred njom rast. Pod ovijem rastom jedno... *plandovalo* nekoliko ovaca i kod njih *sjedila* baba . . . . riječn. (185... kod шљепарија., *bio* čovek i žena, pa *imali* tri sina. Najmlađi *bio* naj-lepši i odveć dobar. prip. 75., *bila* dva brata zajedno u kući, pa jeda... sve *radio*, a drugi jednako *besposličio* i gotovo *jeo* i *pio*. 89. — Ov... se i inače nalazi u pripovijedanju, osobito ako je naprijed koji potpu... oblik ovoga vremena. Primjeri: bio je pop i popov sin u Ercegovi... kod Bistrice, pa pošto mu *umrla* žena, *dobježao* prošavši godina ... Srbiju i kao udov pop *došao* te se pokaluđerio ovđe. dan. (1826) 2... kažu, da su i one druge tri kapije bile onako ozidane i da je sa... onaj šanac oko varoši bio ozidan kao i oni oko grada, pa *pokvari*... Nijemci, kad su 1739. godine predali Biograd Turcima. dan. (182... 43., vidiš, da ni mi ni ti nijesmo kadri mira načiniti: narodu zulu... *dodijao*, pak sad ne sluša nikoga, a vaši Turci *osilili*, pak ne će ... sjede s mirom. dan. (1828) 161., najznatniji ljudi nijesu smjeli d... dođu, nego *poslali* kojekake starčiće. 203., odrede Petra Čardakli... (rodom od nekud s arnautske granice, pa uz njemački rat *post*... kapetan, a po tom *otišao* u Njemačku, a sad *prebjegao* opet u Srbiju 220., Milan bude u redu onije poglavara, koje nitko nije posta..., nego se u samom početku bune sami *načinili*. mil.-obr. 44., *udar*... ga tane puščano više leve sise pa *izišlo* kroz pleće. 45., drugi ... (top) negde u šumi bio sakriven, pa ga sad *našli* i *opravili*. 87., tak... je i meni moj otac kazivao, da se onaj starac zvao Gavan i da j... pored svega bogatstva bio vrlo tvrd, pa ga za to Bog onako *osudi*... riječn. (1852) kod Гаван., kao što je nedavno nekakav Hadž-Al... Verizović iz Nikšića dolazio sa ženom te im u manastiru *drža*... bdenije i *služili* leturđiju, a pošto mu žena po tom *rodila* sina, šal... manastiru svake godine po oku voska. drž.-izd. III. 433.

d) Običan će biti ovakovi oblik u veselju i u čudu; na pr. ka... su Turci čuli, da je Miloš u Beogradu . . . . . po celoj vojsci ... se glas čuo: Fala Bogu! *došao* Miloš! mil.-obr. 129., dakle *umr-o* St... kalović! Bog da mu dušu prosti! drž.-izd. II. 153. Običan je i u p...

slovicama: *bilo* i *bitisalo*, — *bilo* pa i *prošlo*. posl. 13., Bog *dao*, Bog i *uzeo*. 17., brada *narasla*, a pameti ne *donijela*. 28., moja mati i njegova mati na jednoj vodi pređu *prale*. 182.

e) Veoma rijetko skraćuje se I. prošlo složeno vrijeme u 1. i u 2. licu jednine i množine: ona s' moli banu Milutinu: gospodaru, bane Milutine! ne daj, bane, tvoje oči čarne, dosta si ih puta poljubio; — ali veli bane Milutine: dok *ljubio*, dotle i *branio* (t. j. ljubio sam, branio sam). pjes. II. 179., koliko si blaga potrošio, dok si toke skovao od zlata? — oj Boga mi, crni Arapine, *potrošio* (t. j. potrošio sam) hiljadu dukata, dok sam moje toke sakovao. III. 318., šta pobratime, ako Boga znaš! pa to tvoja žena! i ti *mogao* s njom življeti! i opet *došao*, da je izvadiš! prip. 183., ja se mašim rukom, a to nema glave, *zaboravio* (t. j. zaboravio sam) je na vodi. 205.

f) Rijetko se u zanijekanijem rečenicama nalazi pomenuto izostavljanje, na pr. kad u tom vojska turska navali u Srbiju, a nemačka još ne *stigla*, onda se narod stane predavati. mil.-obr. 2., ne *mogao* se miš provući kroz jamu, pa svezao tikvicu za rep. posl. 205., u sitno se ne *desilo*, a u krupno nema. 335., kad tamo, a to ne *bio* zec, nego aždaja. prip. 55.

593. a) I. složeno prošlo vrijeme od svršenijeh glagola (na pr. *sačuvao sam*) može se za prošavše događaje uvijek uzeti mjesto sadašnjega istoričkog vremena od svršenijeh glagola (na pr. *sačuvam*) i mjesto I. pređ. vremena (na pr. *sačuvah*); a isti oblik od trajnijeh glagola (na pr. *čuvali su*) može se uvijek uzeti mjesto sadašnjega istoričkog vremena od trajnijeh glagola (na pr. *čuvaju*) i mjesto II. pređ. vremena (na pr. *čuvahu*). Ako još k tome uzmemo na um, da se I. složeno prošlo vrijeme može upotrebljavati i za prošavši događaj, koji se dogodio prije kojega drugog, koji se spominje (vidi §. 595*a*), onda možemo reći, da nema prošavšega događaja, koji se ne bi mogao izreći I. složenim prošlim vremenom (od svršenih ili od trajnih glagola). Rečeni se oblik tako često i u običnom govoru upotrebljava za prošlost, da nam ne treba nikakvijeh primjera za slučajeve, gdje mjesto njega može stajati sadašnje istoričko ili I. ili II. pređ. vrijeme.

b) Ima slučaj, kad se mjesto I. složenoga prošlog vremena nikako ne može uzeti ni sadašnje istoričko ni I. ni II. pređ. vrijeme; to je onda, kad se izriče događaj, koji se do duše dogodio u prošlosti, ali mu pošljedci ili plodovi traju još u vrijeme, kad se govori. Takve događaje možemo zvati prošlo-sadašnjima. Evo primjera: ovaj je namastir u neiskazanoj vrleti: odovud se *nadnijele* nad njega stijene Kablarske, a odonud Ovčarske; a i od ozdo i od ozgo tako su se stijene ovi dviju planina *sklopile*, da se ništa ne

vidi (stijene su se dakle nadnijele, pa se još i danas nadnose. one su se sklopile, pa se još i danas sklapaju). dan. (1826) 3., na to se on grootom nasmije pa odgovori: e! ti *si* se *poplašio* od Turaka! (t. j. sada si poplašen). 83., sve planine, koje *su* se po svoj Srbiji *razgranale*, mogu se razdijeliti na dva glavna stabla. dan. (1827) 31., tuda *je* voda sa silom svojom gradeći sebi put *odsjekla* Karpatske planine od srpskije (t. j. odsjekla ih je, pa su još i danas odsječene). 36., zar *si oslepio,* te ne vidiš (t. j. oslijepio si, te si sada slijep)? mil.-obr. 52., voda u ovome zalivu nije sve morska, nego je ima mnogo slatke, koja izvire ispod crnogorskijeh gora, pa od uspora morskoga *narasla*. kovčež. 28., jedno mjesto u zalivu niže Risna, gdje *su* gore s obje strane zaliv vrlo *stijesnile,* zove se Verige. 30., i prah od grada vašega, koji *je prionuo* za nas, otresamo vam. luk. 10.11., kažu. da takovoga vukodlaka nađu u grobu, a on se *ugojio*, *naduo* i *pocrvenjeo* od ljudske krvi. rječn. (1852) kod вукодлак., u Hercegovini na nekijem mjestima na Lučin dan podrani domaćin te gleda, kako mu stoka leži: ako *je podavila* noge poda se, onda vele, da će biti zla zima i godina, ako li *je* noge *opružila*, onda vele, da će biti dobra i zima i godina. kod Лучин дан., nekaka trava, u koje *je* korijen *otišao* u zemlju dolje upravo. kod пупа., ja poranih rano na Sitnicu; namjera me bila namjerila na zelena svilena čadora; pod čadorom leži ranjen junak, ta strašan je, da ga Bog ubije! brci *su* mu po prsima *pali*, *pokrio* se zelenom mavlutom, pored njega sablja dimišćija. pjes. II. 346., no *je* njemu *potavnjelo* lice. III. 526., skoro sam se junak *oženio* (t. j. sada sam oženjen). IV. 20., pobratime Šehović-Osmane, mene vrlo *zaboljela* glava (t. j. i sada me boli), đogata se držati ne mogu. 25., ja sam ga video, on je čak u drugome carstvu, tamo se *oženio* i caruje. prip. 73., pogledaj, što *si* na ovoj karti *potpisao* (t. j. nekad si potpisao, a potpis se vidi dobro i sad). 136. Na ovaj pošljednji primjer nalik su i ovi, što stoje na natpisu knjigama: Miloš Obrenović ili građa za srpsku istoriju našega vremena. *Napisao* Vuk Stef. Karadžić; — Srpski rječnik istumačen njemačkijem i latinskijem riječima. *Skupio* ga i na svijet *izdao* Vuk Stef. Karadžić; — Istorija srpskoga naroda. *Napisao* A. Majkov. *Preveo* Đ. Daničić.

594. a) Događaji, o kojima se ovdje govori, mogu biti prošlo-sadašnji prema onome, o kome se ili o čemu se govori, a prema onome, tko govori, jesu u pravom smislu prošli. Na pr. kad kum otide, a on ustane opet, da dohvati kokoš i pogaču, da jede, ali se ono sve *pretvorilo* u kornjaču. rječn. (1852) kod корњача., pa on ode od grada do grada; a kad dođe baš u Janja grada, u Janju se car *prestavio, prestavio* i *saranili* ga. pjes. II. 72., u to doba pod Ozin

dođoše (t. j. Ivan Rišnjanin i njegov sluga); Turci *pali* okolo Ozina, *razapeli* po polju šatore. III. 250.. a kad oni na drum izidoše, Turci *prošli* drumom širokijem, na pločama travu *odadrli*, al' se jošte *povratili nisu*. IV. 184. кад у јутру дођу к њему она господа, која су у вече код њега била на разговору, а то он *узео* нож па гради све мале шиљчиће. posl. 360., idući tako po svetu nađe lisicu gde se *uhvatila* u gvožđa. prip. 26., on zadrema na kobili i zaspi, a kad se probudi, a on *opkoračio* nekaku kladu pa sedi na njoj i drži ular u rukama. 29., kad ona u veče dođe kući, a to joj se mati *pretvorila* u kravu i stoji pred kućom. 157., kad u jutru ustanem, a to vuci *došli* te *zaklali* i izjeli moga čelca. 203.

b) U svijem primjerima za prošlo-sadašnje događaje u ovom i pređašnjem §-u stoji svršen glagol; trajan će biti veoma rijedak; imamo ga u primjeru: ja *sam* ovđe (t. j. u ovoj knjizi) glagole *pisao* u »nakloneniju neopredjelenom«. rječn. (1818) XVIII; — ali tu bi običnije bilo, da mjesto prošloga vremena *(pisao sam)* stoji sadašnje *(pišem)*.

595. a) I. složeno prošlo vrijeme može se upotrebljavati za događaje, koji su se dogodili prije drugijeh, koji se također spominju; na pr. šleska armija pređe preko Bobra i dođe bez boja u Saksoniju do sela Ohkirhena (gdje *je* Fridrih II. 1758. godine 2. oktomvrija *izgubio* bitku) i tu sretnu Napoleona. eman. 38., Mačvani . . . . udare slijepo upravo u varoš, a Lješničani, koji su i onako na glasu puškari, a sad ispratívši žene i đecu samo vojnici *ostali* i *utvrdili* se, dočekaju ji i uzbiju natrag. dan. (1828) 175., oni s ostalom vojskom potrče k Deligradu. No pri svemu tome Srbi ostave Deligrad (prva vojska srpska koje *izginula*, koje se *poplašila* i *razbegla*, a Turaka se *skupilo* oko osamdeset iljada pa *uzeli* ma) i puste Turke na Dunavo. mil.-obr. 16., tako propade ovaj sav šanac osim desetak ljudi, koji *su* se među Turke *umešali* i *ostali*. 16., Lomo pređe u naiju rudničku i odma udari na Rudnik. A u Rudniku je tada bio turski junak i zulumćar Tokatlijć, koji je pred Ašin-begom *bio* muselim naije rudničke, pa se nešto *zavadio* s Milošom i *stao* mu o glavi raditi, te ga Miloš za preveliki zulum *tužio* Suleman-paši i tako ga koje pravednom tužbom, koje pak novcima i turskom politikom *zbacio* s muselimstva i mesto njega *doveo* Ašin-bega. Ovaj dakle bivši muselim Tokatlijć sastane se tada u Rudniku i . . . . stane se braniti od Loma. 75., onda se Tokatlijć opremi s momcima pa pojašu konje i pođu brdom. Lomo *je* pak još pre *odredio* i *namestio* ljude, da ubiju Tokatlijća. Tako kad dođu na zasedu, Srbi iznenada opale iz pušaka. 76., kad car to čuje, on se naljuti na svoja dva starija sina i oćera ih odmah od sebe, a njega (t. j. trećega sina) oženi đevojkom, koju *je* sebi *izabrao*. prip. 12.

*

b) U ovome primjeru izriče se (ako i ne izrijekom) I. složenim prošlim vremenom uzrok nekom događaju: Jadrana je bilo prvi dan, kad su došli u Loznicu, oko 600; ali po tom svaki dan bivalo ji je manje: jedan *zaplijenio* kotao ili drugo što pa *odnijo* kući; neki *uvatio* tursku kravu ili kobilu pa je *odveo* doma; neki *kupio* što od plijena pa *otišao* da prodaje; nekome se *dosadilo* sjedeći besposlenu pa *otišao* kući, da žnje žito. dan. (1828) 196.

c) U primjerima pod *a* i pod *b* (i u sličnima) ne bi se moglo mjesto I. slož. prošl. vremena uzeti sadašnje istoričko vrijeme, a ni I. pređ. vrijeme mjesto njega ne bi bilo baš obično (v. §. 589*b*).

596. a) Kao I. pređ. vrijeme (v. §. 588*b*) nalazi se i ovo u poslovicama, kad se hoće da naznači, što se nekad dogodilo (doista ili se samo kaže tako), a može se još jednako uvijek dogoditi, pa se i događa. Na pr. i mačka *je* kralja *gledala,* ama ga se *nije bojala.* posl. 103., *nijesu* vuci *stekli* po poruci. 218., *nije umrla* baba od korbe, već od prazne torbe. 219., čim se koza *dičila,* tim se ovca *sramila.* 347.

b) Katkad se ovaj oblik uzima za budućnost; na pr. ako ne pogodiš biljega, ti *si poginuo* (t. j. poginut ćeš). prip. 129., zatvori se, care, u ćeliju, zapali je sa četiri strane, neka gori s večer' do svijeta: ak' ostaneš, care, u ćeliji, onda *si* se grija *ostajao.* pjes. II. 92., jaši vranca, bježi u Kotare, oboje *smo izgubili* glave (t. j. još nijesmo, ali za čas ćemo). III. 127. — U tijem primjerima I. složeno prošlo vrijeme znači budućnost, za koju je onaj, koji govori, potpuno uvjeren, da će se sigurno dogoditi. U primjeru pak: ko se u babe najmi, pa za tri dana ne sačuva kobile i ždrebeta, on *je izgubio* glavu. prip. 28 znači oblik ovaj također potpunu sigurnost, ali u sadašnjosti, koja dakako dugo traje.

c) Pomenuti oblik znači budućnost i u primjerima: бјежи, док те *нијесам убио.* posl. 226., donesi mi, da jedem, pa da te blagoslovi duša moja, dok *nijesam umr-o. D.* 1mojs. 27.4. Moglo bi se također reći: dok te *ne ubijem,* dok ne *umrem,* a tu sadašnje vrijeme znači budućnost (v. §. 515*c*).

d) Katkad se I. složenim prošlim vremenom izriče zajedno i apsolutna budućnost (t. j. prema vremenu, u koje se govori) i relativna prošlost (t. j. prema drugome budućem događaju, koji se spominje). Na pr. šta ćemo sad činiti? Da zađemo po naijama, pa sve ove dojakošnje knezove da posiječemo i druge mjesto nji da postavimo; pa onda ako car ćedbude činiti što protiv nas, ovi će novi naši knezovi, kojima *smo* mi ljeb *dali,* držati našu stranu (daije, koji ovo govore, tek se spremaju poubijati stare knezove i pometati nove: dakle oblik *dali smo* značit će prošlost istom u budućnosti). dan. (1828) 154., mi to možemo učiniti, ali šta ćemo tijem dobiti? *Jest*

li onda Srbiju *pokorili* i put u Biograd *prokrčili?* Ne ćemo li za onijem brdom opet naći takove šančeve s vojskom? prav.-sov. 44.

e) U §. 500*a* imali smo primjer: da se *nijesi makao* odatle (t. j. ne makni se), gdje I. slož. proš. vrijeme s riječcom *da* znači zapovijed. Tako je i u ova dva primjera: Miloje zaprijeti, da se niko *nije makao* (t. j. da se nitko ne makne). dan. (1829) 24., izbavi dušu svoju i ne obziri se natrag, i u cijeloj ovoj ravni da *nijesi stao;* bježi na ono brdo, da ne pogineš. *D.* 1mojs. 19.17.

f) Veoma rijetko oblik ovaj znači želju u sadašnjosti, kako je u primjeru: braćo naša, dobro *ste došli!* pjes. I. 19. (da ovo znači isto, što: dobro došli!, to se vidi iz onijeh stihova iste pjesme, gdje se u jednini veli: dobro došao!).

597. a) Kad se u narodnijem pjesmama samim usporednim rečenicama kazuju događaji, koji su u prošlosti bez prekida tekli jedni za drugima, često se I. složeno prošlo vrijeme miješa bez reda s drugima, koja u nar. pjesmama služe za izricanje prošlosti. Na pr. njoj Dragutin dobro jutro *viče*, spram njeg snaha na noge *skočila*, Dragutinu Boga *prifatila*, bijelu mu *poljubila* ruku, *podmače* mu zlaćenu stolicu, šećerli mu kavu *iznijela;* njojzi *veli* beže Dragutine. pjes. II. 46., Boga tebe, stara naša majko! tko *popali* naše b'jele dvore? tko *je* tebe konjma *pregazio?* tko *odvede* konje iz arova? tko *odnese* blago iz riznica? tko *odvede* sestricu Jelicu? kakvi konji, kakvi li junaci? kud *odoše*, nu koju li stranu? 621., a kad *vidi* mlađan Useine, *vadi* đordu, *odsiče* mu glavu, pak sa dobri konja *odsidnuli* i *uzeli* vode Miletina, Ibru čarne oči *izvadili,* pa i *meću* u vidro u vodu. III. 551., a čiča se Jakov *prepadnuo*, *posjednuo* krilata đogata, golu sablju *drži* u rukama, pa družini 'vako *govoraše.* IV. 170.[1]).

b) Ovakove mješavine ima i u Vukovoj prozi, ali rijetko: ja *sam gledao*, kad si ti gore pošao, pak *pomisli(h)*, da ne ćeš više amo ni doći; pa onda *uzmem* te *pojedem* sve meso. dan. (1829) 38., stane za psovati i ružiti, za što ne *dade* ljudma, da se biju s Turcima na Drini, nego ji *pusti* na Savu i *dovede* u šabačko polje; za što im ne *posla* izmenu na Ravanj, za što im džebane *nije slao* i za što sam ne *dođe?* mil.-obr. 51., budući da se ova buna kod njegove kuće *počela* i njegova je čeljad ropstvom *platiše*, a on opet *uteče* i *odnese* krivicu sa sobom, za to se ona nazove buna Adži-Prodanova. 67.

---

[1]) Ima dakako i takvijeh primjera mješavine u nar. pjesmama, gdje među drugijem vremenima nema I. prošloga složenog vremena; na pr. a kad *dođe* harambaša Limo te im Božju pomoć *nazivaše*, svi pred njime na noge *skočiše*, ruke *šire*, u lica se *ljube*, za lako se zdravlje *upitaše,* za gotovu sovru *zasjedoše*, *jedu* ljeba i *pijahu* vina, sve *gledaju* drumom uz planinu. pjes. III. 302.

c) Treba dodati, da nije nepravilna mješavina, kad u uporednijem rečenicama dolazi I. pređašnje vrijeme ili sadašnje istoričko od svršenijeh glagola i II. pređašnje ili I. složeno prošlo vrijeme od trajnijeh glagola jedno do drugoga, jer u oba slučaja drugi oblik prema prvome stoji kao trajni prema svršenome; pa kad misao traži izmjenu svršene i trajne radnje, mora se to nekako izreći. Evo samo dva primjera: i *siđe* s njima i *dođe* u Nazaret i *bijaše* im poslušan i mati njegova *čuvaše* sve riječi ove u srcu svojemu. luk. 2.51., Milan se po tom opet *vrati* u Brusnicu i *uzme* Miloša k sebi u momaštvo, i tako *su živeli* do godine 1804. mil.-obr. 44.

II. složeno prošlo vrijeme.

598. Ovijem imenom zovemo svezu na pr. *budem čuvao* (*budem sačuvao).* Ona se ne nalazi u glavnijem rečenicama, već samo u odnosnima i u drugima zavisnim. Obično znači ta sveza prošlost t. j. *budem čuvao (sačuvao)* isto što: *čuvao (sačuvao) sam.* — Primjeri, u kojima ta sveza služi za prošlost: tako sam ja dakle želeo i trudio se, svuda da kažem istinu; a ako se protiv te želje i truda *bude* što *ukralo*, to je bilo po slabosti ljudskoj. mil.-obr. predgovor., najposle mu dadu pero i artije, pa mu kažu, da napiše, šta će mu se činiti. ako i on *bude* za taj posao *znao*. 187., on ne samo što se ne boji recenzenta, nego mu se još raduje i želi ga, da mu se djelo okuša kao zlato u vatri, i ako što *bude pogriješio*, da popravi, još dok je živ. pisma 63., bojim se za vas, da se ne *budem* uzalud *trudio* oko vas. gal. 4.11., жетеоци стану око њега (t. j. oko onoga, koji drži slamke) и ову пјесму пјевајући хватају се свако по за један крај од сламке. Кад се сви ухвате, онда онај пусти сламке, па се љубе, ко се с ким *буде ухватио*. pjes. I. 173., da Bog dâ i lijepa milost Božja da danas *bude došla* s nama, a k vama svaka dobra i čestita sreća! kovčež. 71., neki tako izjedeni ljudi odmah umru, a neki žive više vremena, koliko je ona (t. j. vještica) odsudila, kad je srce jela i onakovom smrti umru, na kakovu ona *bude namijenila*. rječn. (1852) kod вјештица., kad na kakvoga čovjeka reku, da je što ukrao, a on se odgovara, da nije, onda uzvare pun kazan vode, pa u onu vrelu vodu metnu komad vruća usjala gvožđa, a onaj, na koga vele da je ukrao, zasuče rukave, pa objema rukama izvadi ono gvožđe iz vode. Ako on ne *bude ukrao* ono, što na njega govore, ne će se ožeći ni malo, ako li *bude ukrao*, izgoret će mu ruke. rječn. (1852) kod мазија., da me *budeš* za Ivana *dala*, sad bi ono moji svati bili. pjes. I. 242., pitaj, mati, dobroga junaka, a je li se do sad oženio; ako Bog da i sreća donese, te s' ne *bude* jošte *oženio*, ja ću mlada baš

za njega poći. III. 484., daću t' za nju lipo dugovanje, štono bi(h) ti i za brata dao, da mi g' *budeš* živa *ostavio*. 556., ako sveštenik vidi, da na bubuljici nema bijele dlake, zatvorit će ga (t. j. bolesnika) za sedam dana, pa će je (t. j. bubuljicu) sedmoga dana pogledati sveštenik; ako se *bude* (t. j. bubuljica) *raširila* po koži, tada će ga sveštenik proglasiti da je nečist; ako li bubuljica *bude ostala* na svom mjestu i ne *bude* se *raširila* po koži, onda je rana od toga, što se ožegao; za to će sveštenik proglasiti, da je čist. *D.* 3mojs. 13.26—28., ako (t. j. sveštenik) opazi, da bolest nije promijenila boje svoje, ako se i ne *bude* dalje *razišla*, stvar je nečista, spali je ognjem. 3mojs. 13.55., neka idu i traže tvojega gospodara, da ga ne *bude uzeo* duh Gospodnji i bacio ga na kako brdo. 4car. 2.16.

599. a) Sveza ova od trajnijeh glagola, rjeđe od svršenijeh uzima se i za događaje, koji će u budućnosti biti prošasti prema drugijem događajima, koji se spominju. Na pr. čast imam odgovoriti, da će za mene biti velika radost, ako *budem mogao* i najmanje biti u pomoći društvu srpske slovesnosti. pisma 14., što se god g. Svetić *bude* više *vrcao* i *koprcao* protiv onoga moga suda, on će se sve više zapletati kao pile u kučine. drž.-izd. III. 126., (došavši Ivo Senjanin na velikoj studeni u crkvu Petrovicu veli svojim momcima, neka nalože vatru od kundaka i od nožnica (za mačeve), ali brat njegov Jure veli: ne činimo to, jer nam oružje može trebati —) nego da mi vatru naložimo od stolova i od svijetnjaka, pa kad dođe lijep danak Petrov, što *budemo* na vatru *složili*, ono ćemo ljepše pograditi. pjes. III. 420., Kosača prijeti, da će imanje svoje dati drugome, kome *htio bude,* ako mu sinovi ne budu poslušni. *D.* istor. 69., ako otac moj *bude naumio,* da ti učini zlo, ja ću ti javiti (iz smisla se razabira, da je ovdje budućnost). 1car. 20.13. — U ovom primjeru se ne razabira, je li prošlost prema sadašnjosti ili prema budućnosti: pozdravio je otac, da dođete do veče na čašu rakije, da se razgovorimo i da malo noći potkratimo; što *bude* sveti Nikola *donio,* ne ćemo sakriti. rječn. (1852) kod крсно име.

b) U ovom opet primjeru znači II. složeno prošlo vrijeme sadašnjost: ђеца се хватају у штап у играма, и то бива овако: један ухвати руком надно штапа, па други до његове руке, по том (ако су само двојица) онај први пусти доље, а онај по том више његове, док не ишћерају на врх, па који не *буде имао* (t. j. koji *nema)* за што ухватити, онај је изгубио. posl. 341.

III. složeno prošlo vrijeme.

600. a) Ovo ime dajemo glagolskoj svezi na pr. *bijah čuvao* (sačuvao), *bjeh čuvao* (sačuvao), *bio sam čuvao* (sačuvao). Između ova tri oblika u porabi nema razlike nikakve.

b) III. složeno prošlo vrijeme uzima se za događaje, koji su se u prošlosti dogodili prije drugijeh, koji se također spominju. Primjeri: dođe sa svoja nekolika momka u Smederevo te oplijeni nekake Turke, koji *su* se *bili predali* Srbima. dan. (1826) 72., ali se odma raspali u njoj gnjev i navali na mene s ukorom i sa psovkom, koje ja sve podnesem ne odgovorivši ni jedne riječi, jer *sam* već *bio počeo* priznavati, da sam kriv. dan. (1827) 132., ali se Miloš ne ktedne predati, premda *su* mu Turci *bili* mater *zarobili*. nego pobegne u šumu. dan. (1829) 28., jedan dan, baš kad *je* Petar s konjicima *bio otišao* na Gurgusovac, udare Turci sa svom silom na srpski šanac. mil.-obr. 15., u Nišu *je bio* Rušić-paša srpske poslanike dosta dobro *primio,* ali sad okrenuo i on drugu i kaže im upravo, da . . . . 29., on ne zna, da je Jugović prije opšte propasti pobjegao natrag, otkuda *je bio* i *došao*. laži i op. 37., metnu ga (t. j. tijelo Isusovo) u novi svoj grob, što *je bio isjekao* u kamenu. mat. 27.60., ухвати курјак козу, која *је била легла* на крају осим осталијех кова, па пође, да је изједе. posl. 53., често људи по том рачуне године, кад је који гаће обукао, н. п. кад је то и то било, ја још *нијесам био* гаћа *обукао,* или: тек *сам био* гаће *обукао.* 145., u tom, srpskom nesrećom, Rusi ne mognu zbog Dunava, koji se *bio izlio*, rano prijeći u Bugarsku, za to vojska turska, koja se *bila* dolje *skupila,* potrči sva Nišu u pomoć. prav.-sov. 29., stiže bane u Primorje ravno u visoku Velebit planinu, ali prije *bješe* došo Vuče i doveo dva banova sina. pjes. III. 418., ja s' *nijesam bio* ni *rodio*, kad je babo zametnuo kavgu. 465., pa s' ondole oba (t. j. dva Turčina) podigoše i dođoše Ramu na dvorove; al' se *bješe* Luka *probudio*. IV. 91., onu su carsku kćer mnogi prosili, ali ko je god od prosilaca došao u dvor i onde zanoćio, onaj više nije živ osvanuo, jer se car *bio povampirio* pa dolazio noću te davio. prip. 76., sretoše đavola, koji se *bješe pretvorio* u kaluđera, pa ga zapitaše. 107., vide, da ih je lisica prevarila, pak onda za njom u poćeru, ali ona *bijaše* već daleko *umakla*. 224., car potvrdi pređašnju svoju povelju, kojom *bješe dao* srpskim vladaocima Hilandar. *D.* istor. 16., tako je Petra i Pavla poslao sav zbor apostolski u Samariju, da utvrde u vjeri one, koji *bijahu* ondje *primili* sveto krštenje. pisma 190., dvanaest godina *bjehu služili* Hodologomoru, pa trinaeste godine odmetnuše se. 1mojs. 14.4., kad pojedoše žito, koje *bijahu donijeli* iz Misira, reče im otac. 1mojs.

13.2., a štap, koji se *bio prometnuo* u zmiju, uzmi u ruku. 2mojs. 7.15., i odrediše, da oglase po svemu Izrailju, da proslave pashu, jer e odavno ne *bjehu slavili*. 2dnevn. 30.5.

c) Ovo značenje ima III. složeno prošlo vrijeme i u pogodbenijem rečenicama, kao što su: da nijesam *bio došao* i govorio im, ne bi grijeha imali. jov. 15.22., da *nijesam bio* djela *tvorio* među njima, ne bi grijeha imali. jov. 15. 24., da s' ne *beše* Mutav *prestavio*, ni jedan ti ne bi ostanuo. pjes. IV. 353.

601. a) Dosta često služi ovo vrijeme u opće za prošlost, te na pr. *bijah* (bjeh, bio sam) *čuvao* (sačuvao) znači isto što: *čuvao* (sačuvao) *sam*. Primjeri: Turci su se svaku noć bliže prikučivali k srpskim šančevima i najposlije *su* se tako blizu *bili prikučili*, da su se mogli tući. dan. (1826) 85., kažu, da je jedan put isekao nekake predate Turke te mu se za to *bilo oduzelo* kapetanstvo. dan. (1829) 12., u godini 1807. tako se strašno *bio ranio* na Užicu, da *su* ga svi *bili ožalili*. mil.-obr. 45., to je već dovoljno bilo, da Miloša na ovu misao navede: »ovaj čovek ne drži vere . . . .« Tako *je* Miloš *bio počeo* misliti. 68., (rekavši, kako su Srbi poslali poslanike u Carigrad i pobili se s bosanskijem Turcima, nastavlja pisac:) u to *je* vreme ruski elčija u Carigradu *bio pitao* kod dvora turskoga, kakav rat imaju sa Srbijom? 125., a kad se ni sunce ni zvijezde za mnogo dana ne pokazaše i bura ne mala navalila, *bijaše propao* sav nad, da ćemo se izbaviti. d. ap. 27.20., син то није разумио, него је помислио праву кућу и *био* се *забринуо*, како ће он толико кућа поградити. posl. 45., моја жена јутрос *бјеше навалила*, да ти понесем један ћуп масла. 61., tek ti Mujo u besjedi bješe, puče puška iz gore zelene, dobro Muja *bješe pogodila*: među toke u prsi široke. pjes. I. 486., kad je k njemu dolazila majka, njojzi beše *govorio bio*. 612., kad to viđe care Kostantine, on se *bješe* vrlo *začudio*. II. 92., kralj dopade na crkvena vrata, po direku udari hadžarom, iz direka krvca pokapala; tad se kralje *bio pokajao* te je riječ *bio govorio*. 197., štogod Ture pjano govorilo, to trijezno *bješe učinilo*. 402., bula gleda roba Dragokupa, oprema ga na bijeloj kuli, pak *je* njemu *bila besjedila*. III. 8., Boga mole Turci za tri dana, dokle im se *dosadilo bješe*. 71., kada spade dolje na avliju pa sagleda lijepa junaka, *bijaše* se mnogo *začudila*. 484.

c) Vuk u posl. 55. piše, kako su Turci vodili nekakoga sužnja nevezana pa misleći, da bi im uteći mogao, zapitali ga: da te *bijasmo privezali*? (a on im odgovorio: to je vaš posao). Smisao je tome pitanju: da te *privežemo*?, dakle se može reći, da III. složeno prošlo vrijeme ovdje znači sadašnjost. Ali treba upamtiti, da rečeno pitanje ne navodi Vuk kao svoje riječi, već kao riječi onijeh Turaka,

koji su sužnja vodili, pa je to valjada po osobitom kojem narječju i u književni jezik ne ide nikako.

IV. i V. složeno prošlo vrijeme.

602. a) Oba se ova vremena (*bit ću čuvao* — *budem bio čuva*) upotrebljavaju za prošavše događaje, koji su se m o ž d a dogodili, a m o ž d a i nijesu. Primjeri: „jamačno *će* i ovo prezime *biti posta*[*lo*] od nadimka. laži i op. 29., докле ово (t. j. osobina, da se uz prijedlog *u* zamjenjuje lokativ akuzativom) иде к сјеверу у Херцеговини, ја сад не могу казати, али к истоку чини ми се, да *ће* преко Зете *бити отишло* у Метохију и у Косово. posl. XXXIV. отуда *ће бити дошло* и у Маџарску. XLIX., ne valja piti vino ili rakiju, kad ko pruža lijevom rukom. U šali za pijana čovjeka reku: *biće pio* iz lijeve ruke. riečn. (1852) kod лијеви., po svoj prilici *biće* je (t. j. riječ »sjedalište«) g. Svetić *uzeo* iz psaltira. drž.-izd. III. 115., t. imadeš brata jedinoga, on je tebe na vojsku carevu, strah je mene. *biće poginuo*. pjes. I. 466., još je pitanje ovdje: dali je ovaj Trojan Gundulić sjedio onda u Dubrovniku ili u Biogradu? Da ne *bude* i on *bio pobjegao* iz Dubrovnika pa sjedio u Biogradu? drž.-izd. III 382. Rečeno je u §. 313*d*, da je sveza, koju imamo u ovom pošljednjem primjeru, veoma rijetka, i ovo je jedina potvrda, koju ja imam za nju.

b) IV. složeno prošlo vrijeme znači katkad prošlost, koja će biti u budućnosti prema drugome kojem događaju, koji će se kasnije dogoditi: široki zidovi vavilonski sasvijem će se raskopati i visoka vrata njegova ognjem će se spaliti, te *će* ljudi *biti* uzalud *radili* . narodi se *trudili*. *D*. jerem. 51.58.

I. i II. pogodbeni način.

603. a) Svezu na pr. *čuvao* (sačuvao) *bih* zovemo I. pogodbeni način, a svezu *bio bih čuvao* (sačuvao) II. pogodb. način. Prva je sveza mnogo običnija; za drugu u narodnijem umotvorinama, što ih je Vuk izdao na svijet, nema ni jedne potvrde, a iz samih Vukovih djela nema ih više nego pet, iz Daničićevijeh djela samo je jedna potvrda za tu drugu svezu. — »Pogodbeni« način zove se jedna i druga sveza s toga, što se često nalaze u pogodbenijem rečenicama. Osnovna su značenja pogodbenome načinu i prvome i drugom želja i mogućnost, a to jedno i drugo pokazuje ono, što doista nije, već se samo želi, da bude, ili se veli, da može biti. Rijetko pogodbeni način znači ono, što jest.

b) Veoma rijetko pogodbeni način sam sobom (t. j. bez kojega veznika) znači želju, kako je u primjeru: Bog *bi dao*, da bi dobro bilo! pjes. I. 258. Takav je primjer i ovaj: a gdje je to vrzino kolo i šta je, Bog *bi* ga *znao*. riječn. (1852) kod врзино коло; u tom primjeru pogodbeni način znači upravo zapovijed (»neka zna«), a zapovijed je želja u jačem stepenu. — U §. 500*a* ima primjera za željno značenje pogodbenoga načina, kad stoji s veznicima *da (o da), kad*. Evo još takvijeh primjera: otišo je, da *bi* ne *došao!* pjes. III. 91., da *bi* mene majka *ne rodila,* no kobila, koja đoga moga (to govori nekakav Turčin kunući se, da će to i to učiniti). 263., stoje ostaci od stari zidina, za koje nijesam mogao upravo razabrati, oda šta su: da *bi rekao* čovek, da je bio most preko Morave, ali se iz one strane ništa ne poznaje. dan. (1826) 35.

c) Pogodbeni način može imati i namjerno značenje, koje vrlo lako izlazi iz željnoga; ali namjeru može ovaj način značiti samo s veznicima, kako smo već vidjeli u §. 501. Onim tamo navedenim primjerima mogu se dodati još: da *bi* se ova pripovijetka bolje *razumjela,* nužno je još ovo dodati. dan. (1827) 123., pokazaće znake velike i čudesa, da *bi prevarili* i izbrane. mat. 24.24., vidjevši iz daleka smokvu dođe, ne *bi* li što *našao* na njoj. mark. 11.13., uzalud se crkva stara, da *bi* im *umekšala* srce. *D.* pisma 23., da *bi pokazao*, kolika je milost Gospodnja, on napominje priču o najamnicima. *D.* pisma 165.

604. a) Kad se što pita, onda se obično ne zna, je li ono doista ili nije, ali je moguće svakako. Za to u pitanjima dolazi rado pogodbeni način, koji u tom poslu znači mogućnost. Primjeri: poplaši se od riječi njegove i pomisli: kakav *bi* ovo *bio* pozdrav? luk. 1.29., zapita ih, eda *bi imali* što, da mu dadu za jelo? prip. 2., stane misliti u sebi, šta *bi bilo* u dvanaestom podrumu? 24. U tijem primjerima moglo bi bez ikakve promjene u značenju mjesto pogodbenoga načina stajati sadašnje vrijeme (na pr. kakav *je* ovo pozdrav? i t. d.); a ima i primjera, gdje bi moglo stajati buduće vrijeme: onda ga baba stane odvraćati: kako *bi* ti *uzeo* onoga gubavog kod tako krasnijeh konja (t. j. kako ćeš uzeti)? prip. 31., kako *bismo* dete *omrazili* i sa svetlim carem *zavadili?* pjes. II. 158., car Andronik ne znađaše, kako *bi* bolje *ukrotio* silnoga neprijatelja. *D.* istor. 32. — U §. 497*b* rečeno je, da su rečenice s veznikom *da* iza glagola, koji znače *bojati se, prepasti se* upravo upitne (na pr. poplaše se, da nijesmo oboje noću umrli). I u tom događaju može stajati pogodbeni način: bio mu je sovjet poslao Stefana Živkovića kao za upravitelja ili savjetnika bojeći se, da on (t. j. Veljko) ne *bi* đe vojsku svoju ludo *poyubio.* dan. (1826) 76., pak se bojao, da ga Kara-Đorđije

ne *bi ostavio* ondje za upravitelja. prav.-sov. 31., što se bojao, da Milenko u nevolji ne *bi* Poreča *predao*. 39.

b) Kad se za što veli, da se može dogoditi, a ne kaže se upravo, dali se događa ili ne događa, onda se uzima pogodbeni način: Srbljinu su blagoglasne ove riječi: prst, krst, srp . . . . i ostale ovakove, a Grk i Talijan *zatisnuli bi* uši od ovakovi riječi. riječn. (1818 XXX., ne vjerujem, da *bi* i Bačvani *kazali* n. p. prstom, zubom, noktom (t. j. u dativu množine). XXXVII., kad se malo čete poumlože, onda stanu nagoniti i one ljude, koji ne *bi ćeli*, da ustaju s njima. dan. (1828) 159., prema drugijem narodima žive (t. j. Arnauti) kao i braća, kao da su svi jednoga zakona; i jedan *bi* od njih turskoga zakona *ubio* deset pravijeh Turaka za jednoga Arnautina makar koga hrišćanskog zakona, kao što *bi* Arnautin rimskoga zakona *ubio* deset Talijanaca za jednoga Arnautina turskoga zakona. kovčež. 3., kad je tebi šarac omilio, za što mi ga zaiskao nisi? ja *bi(h)* ti ga *poklonio*, sine, i tvoju *bi(h)* trudbu *naplatio*. pjes. II. 454. Ako se mogućnost misli u prošlosti, može se uzeti II. pogodbeni način: naume opet da podignu bunu protiv Turaka, i to *bi* već odavno *bili počeli*, ali su jednako očekivali, dok Miloš iziđe iz Turaka. mil.-obr. 73.

c) Katkad se tvrdnja koja ublažuje tijem, da se i za ono, što jest, uzme pogodbeni način: što se tiče starine naši pjesama, ja *bi rekao*, da imamo stariji ženski nego junački (pisac ovo upravo i doista veli, pa opet uzima: *rekao bih*). pjes. (1824) XXXVII., što se tiče srpske terminologije, koju je društvo za sad izabralo za posao svoj, ja *bih rekao*, da to nije najbolji izbor. pisma 14., još *bih* te *molio*, da ih čitaš. *D.* pisma 372.

605. a) Kad se pogodbenijem veznicima *da* i *kad* izriče, da je protivno istina, nego li je ono, što se veli, ili se izriče mogući slučaj (v. §. 509), onda u glavnoj rečenici stoji pogodbeni način. Na pr. da me hoće u svatove zvati, ja *bih pošla* i dar ponijela. pjes. I. 226., da se jadna za zelen bor vatim, i on *bi* se zelen *osušio*. II. 319., da se, braćo, u so prometnemo, ne *bi* Turkom *osolili* ručka. III. 195., da nije sirótâ, ne *bi* sunce *grijalo*. posl. 53., i moja *bi* majka *znala* gibanicu umijesiti, da je sira i masla. 104. U tijem primjerima služi I. pogodbeni način za sadašnjost, ali on vrlo često služi i za prošlost: i ovo *bi* se zaista *dogodilo*, da nijesmo za rana čuli i utekli. dan. (1827) 141., da su Turci i Srbi jednaka prava imali, mlogi *bi* Turci tada sa Srbima *pristali*. dan. (1828) 189., da su Srbi mogli pričekati još koji dan, ovi *bi* se Turci *predali*. mil.-obr 111., da sam znao, da će se naći ljudi, koji će o tome podignuti ovaku raspru, još *bih* ga i više *pitao*. laži i op. 25., da smo mi bili u vrijeme svojijeh otaca, ne *bismo* s njima *pristali* u krv proroka. mat. 23.30., kad on ne bi

bio zločinac, ne *bismo* ga *predali* tebi. jov. 18.30., у један пут да је искао хљеба и сира, колико му треба, не *би* му *дали*. posl. 50., da sam kojom srećom mogao otići u Bosnu i u Hercegovinu, jamačno *bih našao* još mnogo znatnijeh riječi. riečn. (1852) predgovor., da se Petar Dobrinjac primio popečiteljstva pravosuđa, jamačno *bi* i on *dolazio* u sjednice. prav.-sov. 58., da se Dušan nije držao običajnoga narodnoga prava, nego da je postavio samo svoja smišljena pravila, zakonik mu se ne *bi* tako *primio*, ne *bi* se toliko *prepisivao*. *D*. istor. 298., da su se obratili ka Gospodu Bogu i tražili ga, *našli bi* ga. 2dnevn. 15.4. — Za prošlost u ovom događaju može se uzeti i II. pogodbeni način (ali je to rijetko): da nijesam još iz djetinjstva znao od svojijeh starijeh, da je od starine moje prezime »Karadžić«, ja *bih* se *bio počeo* potpisivati »Bandula«. laži i op. 30., može biti, da *bi* bolje *bio učinio*, da je izostavio. drž.-izd. II. 188.

b) U §. 508. i 509. rečeno je, kad stoji pogodbeni način s pogodbenijem veznicima *ako, da, kad*. Onim tamo navedenim primjerima mogu se dodati još ovi: te on stane Jadrane nanovo kupiti i prepravljati, da se brane, ako *bi* Ali-beg opet *udario* na Jadar. dan. (1828) 215., starešine su morale držati po nešto rane, ako *bi* Turci na neko vreme *presekli* put. mil.-obr. 11., zakazano je bilo svima, ako *bi* koga Turci *poznali*, da ne meće pušaka, nego da se brani nožem i drugijem, čim se može; a po svoj prilici taka je zapovijest bila i u turskoj vojsci, ako *bi* Srbi *pobjegli*, da se ne bi vojska pobunila i između sebe pobila. prav.-sov. 69., svakojako misli i premišlja: da *bi* mu se *kazivao* Marko, hoće njega Ture pogubiti. pjes. II. 412., da bih *tebe* u ložnicu *zvala*, ne ćeš, Jovo, ćeti mirovati. III. 104., od junaka da *bi(h) poginuo*, ne bi meni ni po jada bilo. 397. — U ovom primjeru za pogodbu u prošlosti stoji II. pogodbeni način: kad *bi* Luka Milovanović onu moju prvu pismenicu *bio skrpio*, on bi je pod svojijem imenom i izdao. drž.-izd. III. 118.

c) Primjerima u §. 510*c*, gdje uz dopusno *da*, *da i* stoji pogodbeni način, mogu se dodati još ovi: štogod zaišteš u mene, daću ti, da *bi bilo* i po carstva moga. mark. 6.23., da *bi* tako, Stoko, i ne *bilo*, dosta mene, što govoriš rabro. IV. 291.

d) U vremenskijem rečenicama i u opće u odnosnima stoji često pogodbeni način te znači mogućnost, t. j. da se što moglo ili da se može dogoditi. Primjeri: Turci su iskali . . . . da Srbi ostanu careva raja, a ko to ne *bi mogao* ili *teo* podneti, onaj neka ide iz Srbije. mil.-obr. 32., за то молим свакога Србина, кад *би* му *пала* на ум каква пословица, које у овој књизи нема, да би је записао и мени послао. posl. LII., bila mu je kuća otvorena za svakoga, koji *bi* mu otkud *naišao*. prav.-sov. 77., pa ne samo što je ovako častio i doče-

kivao, nego je i novaca davao, kad *bi* ko u potrebi *zaiskao*, a u njega bi se desilo. 77., naređeno bi, da se kazni, koji *bi prestupio* pravila. *D.* istor. 57., zna se, da je Dušan mnogo radio za pravoslavnu vjeru i prenosio je u otete zemlje, u kojima *bi našao* drugu vjeru. 314., jer su i bolesnicima i onima, koji ne *bi došli* u crkvu, raznosili po kućama pričešće đakoni. pisma 206., ko *bi spavao* u onoj kući, neka opere haljine svoje; tako i ko *bi jeo* u onoj kući, neka opere haljine svoje. 3mojs. 14.47. — Ako se misli mogućnost u prošlosti, može se kašto uzeti II. pogodbeni način: mlađi od mene, kojima otaca ne *bih bio htio* metnuti sa psima stada svojega. *D.* jov 30.1. — U ovom primjeru mislim da II. pogodb. način griješkom stoji mjesto I: molim svakoga Srbina, koji *bi bio beležio* ovake reči, koji nema u mome rječniku, da mi ji po zgodnoj prilici pošalje. pjes. (1833) XLIII.

606. a) Kad se kazuje, da je što u prošlosti često bivalo, može se za takove događaje uzeti I. pogodbeni način. Primjeri: ja *bih* mu svagda u jutru *donio* i na sto metnuo po jedno staklo od rozolije u slami ili u šašu jadranske šljivovice, koju *bi* on prevodeći knjigu po često *pripijao*, dok je do podne svu ne *bi popio*. Što *bi* tako do podne *preveo*, ono *bi* poslije podne meni *čitao* pitajući me, razumijem li, pa ako gdje što ne *bih razumio*, ono *bi* mi *tumačio*. prav.-sov. 80., u Miloša ne bijaše blaga, što *bi* za dan na vojski *dobio*, za noć *bismo* ja i on *popili*. pjes. I. 444., i tako prođu tri godine dana, i kad *bi* god majstor *zapitao* dete, šta je naučilo, ono *bi* mu svagda *odgovorilo*, da nije ništa. prip. 46., kad *bi došla* kakva sirota pred kuću, svekrva *bi* je obravnicom *oterala*, a snaha *bi* svoj zalogaj siroti *udelila*; kad *bi* mleko od ovaca nosila kući, ona gde *bi* god *videla* rupicu na putu, odmah *bi rekla*: »ovde mora biti kaka bubica«, pak *bi* joj *usula* mleka. 104., ... pa je redom zvao berbere, da ga briju; ali kako je koji išao, nije se natrag vraćao, jer kako *bi* ga koji *obrijao*, car Trojan *bi* ga *zapitao*, šta je video na njemu, a berberin *bi odgovorio*, da je video kozje uši; onda *bi* ga car Trojan odmah *posekao*. 189., sveštenik kad *bi primao* neznabošca u oglašene, *stavio bi* ga prema istoku na vratima crkvenijem u košulji te *bi* mu *otpasao* pojas pokazujući tijem, da se driješi sveza njegova sa svijetom. Po tom tri puta dunuvši mu u lice tri puta *bi* ga *prekrstio* i *nadio* *bi* mu ime. *D.* pisma 183., u djelima apostolskijem ostao je i način, kako su se sveštenici postavljali: apostoli *bi polagali* ruke izabranome na glavu, a svi *bi* se skupljeni *molili* Bogu, i ova *bi* mu molitva *dala* blagodat sv. Duha. 236. — Iz ovijeh se primjera vidi, da u pripovijedanju dolaze po dva ili po više oblika pogodbenoga načina, rjeđe dolazi samo po jedan takav oblik: kad *bi zimovali* na vlaste-

oskoj zemlji, određena je bila plaća. *D.* istor. 60., evo dvadeset godina bijah kod tebe; što *bi* zvijerje *zaklalo*, nijesam ti donosio, sâm sam podmirivao; od mene si iskao, što *bi* mi *bilo* ukradeno danju ili noću. *D.* 1mojs. 31.39.

b) Veoma rijetko pogodbeni način u pripovijedanju znači događaj, koji se jednom dogodio, a ne više puta: s'ječe Turke od Rogače Janko; što *bi* Janko Turak' *ostavio,* dočekuje vojvoda Vuica, što b' Vuica Turak' *propustio*, dočekuje Crnobarac Stanko; što *bi* Stanko Turak' *promašio,* dočekuje Latković Jovane. pjes. IV. 190.

c) Također je veoma rijetko, da pogodbeni način znači budućnost: ne bih ti se junak povratio, da bih znao, da *bih poginuo* (t. j. da ću poginuti). pjes. II. 291., ne ljubih ti pasa među oči, da bih znao, da *bih poginuo.* III. 467.

607. a) Ima slučajeva, gdje se mjesto pogodbenoga načina *bio bih* uzima samo *bih.* Osobito se to nalazi uz pridjev *rad*, te na pr. *rad bih* znači isto, što: rad *bih bio* ili radi *bismo* isto što: radi *bismo bili* i t. d. Primjeri: ja ne velim, da mi u pisanju knjiga možemo sasvijem biti bez slavenskijeh i bez novijeh riječi, nego *bih* rad, da se riječi take ne uzimaju bez nevolje. pisma 17., radi *bi* (t. j. oni), da niko ne smije reći, da nije sve dobro, kako oni pišu. 61., mi *bi* (t. j. *bismo*, v. §. 315*b*) radi od tebe znak vidjeti. mat. 12.38., кад ко показује, да *би* коме рад што добро учинити. posl. 34., radij *bih* te ubiti no se posvetiti. rječn. (1852) kod радиј., Jakov Nenadović i Milenko Stojković nikako ne *bi* radi, da im Kara-Đorđije zapovijeda. prav.-sov. 1., oni *bi* radi, da se njihovo neznanje primi za znanje. drž.-izd. III. 306., radi *bi* (t. j. *bismo*) ti dobro kazivati, al' smo slabo dobra i viđeli. pjes. III. 563., rad *bih* u tebe služiti (govori momak) prip. 28., rada *bih* te zakloniti (govori žena). 36. Tako se *bih* mjesto *bio bih* uzima i uz komparativ *volij* i superlativ *najvolij* (v. §. 233*d*): ja *bih* volij udariti. prip. 217., ja *bih* mlada sada najvolija, da ja imam đerdan od dukata. pjes. I. 328.

b) Samo *bih* (mjesto *bio bih*) nalazimo i u primjeru: skoči, kolo, da skočimo, da *bi* nama u čas dobar! pjes. I. 176. Isto imamo i u ljudskome imenu *Dàbiživ* (t. j. da *bi* živ! mjesto: da *bi bio* živ!, gdje pogodbeni način s veznikom *da* ima željno značenje, v. §. 603*b*).

c) U primjeru: *bi* li, majko, kakvijeh ponuda? pjes. II. 31. uz oblik *bi* izostavljen je glagolski pridjev *htjela* (t. j. *bi* li *htjela?*), a o tom izostavljanju v. §. 404*d.* Tako je i ovo: ja *bih,* sinko, vode iza gore (t. j. htjela). pjes. III. 553.

III. pogodbeni način.

608. a) Tijem imenom zovemo svezu na pr. *šćah čuvati* (sačuvati) i t. d. Ona često znači ono, što je u prošlosti imalo biti ili se spremalo da bude; na pr. poli krvca niz junačko lice, *šćaše zalit* oči obadvije. pjes. II. 285., brz je Šarac, *uteći* mu *šćaše*. 413., na zapadu između Bosne i Srbije *šćaše osiliti* Nikola Altomanović, ali mu Tvrtko i Lazar oteše, što bješe prisvojio. *D*. istor. 86., riječima iz staroga zavjeta nagovješćuju, što *šćaše biti* u novome. pisma. 42., (Isaija) o iskupitelju, koji *šćaše doći*, govori jasno, kao da je u njegovo doba živio. 101. Jeremija napisa sve zlo, koje *šćaše doći* na Vavilon. jerem. 51.60.

b) Sveza ova može značiti i želju (u prošlosti): o da *šćasmo ostati* preko Jordana! is.-nav. 7.6. Može značiti i mogućnost (u prošlosti): kad pokupi dizgen bedeviji, pak je udri oštrom bakračlijom, doista ga *preskočiti šćaše* (t. j. *preskočila bi*). pjes. II. 399., doista ga *dostignuti šćaše*, al' mu Grujo ni bježat ne šćede (t. j. *dostigao bi*). III. 9., i to Srbi *oprostiti ćahu* (t. j. oprostili bi, bili bi oprostili). IV. 152.

c) Kad se pogodbenijem veznikom *da* izriče, da je protivno istina, nego li se veli (v. §. 509*a* i 605*a*). onda se u glavnoj rečenici može uzeti sveza, o kojoj sada govorimo. Primjeri: da mi ne bi Šarca od mejdana, doista me (Ljutica) *uvatiti šćaše* (t. j. *uhvatio bi* me). pjes. II. 220., da doraste Mrčariću Pejo, da doraste, kako ne doraste, bolji *ćaše biti* na junaštvu od junaka Kraljevića Marka. IV. 36., a ni jedan *uteći ne ćaše*, da ih turske straže opaziše. 60., *šćaše* ih (Gospod) *istrijebiti*, da Mojsije ne stade pred njim. *D*. psal. 106.23.

d) Kako je III. pogodbeni način običan samo u južnijem krajevima (v. §. 315*e*) i kako ga Vuk ne upotrebljava, može se reći, da ga u književnom jeziku ne treba.

I. buduće vrijeme.

609. a) Tako zovemo svezu na pr. *čuvat ću* (sačuvat ću). Budući da se neodređeni način često zamjenjuje sadašnjijem vremenom uzevši preda nj veznik *da* (vidi u §. 621), za to se ta zamjena neodređenoga načina dosta često nalazi i u I. budućem vremenu; na pr. on neka popravlja srpski jezik, a ja *ću da* ga *učim* i *da* se *trudim* onako pisati, kao što je najobičnije u narodu (t. j. ja *ću* ga *učiti*, ja *ću se truditi*). riječn. (1818) XII., nisu znali, šta *će* to *da bude*. dan (1834) 51., samo *ću* štogod o tom *da* vam *naznačim*. pisma 3., ja *ću* evo ovdje *da pokažem* još primjera. 34., u tebe *ću da učinim* pashu mat. 26.18., i ja *ću da* se *hvalim*. 2kor. 11.18., кад види, да ће буде

да му падне низ брдо. posl. 47., car već vidi, da *će* ono *da se ispuni.* rječn. (1852) kod Цариград., ovaj događaj, što *ću* sad *da pripovjedim.* prav.-sov. 37., javi govedaru, da *će* car *da* mu *uzme* kćer za sina. prip. 219.

b) Ponajviše se pravo značenje riječce *ću*, *ćeš* i t. d. u budućem vremenu ne osjeća, t. j. sveza na pr. *čuvat ću* ne osjeća se kao: *čuvati hoću.* Ali ima slučajeva, kad se *ću, ćeš* osjeća kao *hoću, hoćeš.* Ispor. upita babu, što *će reći*, da mu je dala malo kruha. prip. 117.. svjedoči, da se Nemanja rodio u Zeti, a to *će reći* isto, što i u Dukljі. *D.* istor. 11., i Bosna se koleba između Ugarske i Srbije, ali opet to *ne će reći* ništa drugo, nego da stoji pod jednom ili pod drugom. 14.

c) I. buduće vrijeme ne stoji samo u glavnima, već i u zavisnim odnosnim rečenicama; na pr. što *ćete* god *činiti*, gledajte, da se ne osramotite. pisma 8., ne će taj biti našljednik tvoj, nego koji *će izaći* od tebe, taj će ti biti našljednik. *D.* 1mojs. 15.4., a krv ona biće vam znak na kućama, u kojima *ćete biti.* 2mojs. 12.13., i opustiću zemlju, da će joj se čuditi neprijatelji vaši, koji *će živjeti* u njoj. 3mojs. 26.32., pakostiće vam u zemlji, u kojoj *ćete živjeti.* 4mojs. 33.55. Ali u svim bi se ovim primjerima moglo uzeti sadašnje vrijeme svršenoga glagola u značenju budućnosti (v. §. 582*b*); dakle: koji *izađe*, u kojima *budete*, koji *užive* (t. j. uzžive), u kojoj *uživite* (t. j. uzživite). — U primjeru: i pokriće (skakavci) svu zemlju, da se *ne će vidjeti* zemlje. *D.* 2mojs. 10.5. moglo bi po onome, što je rečeno u §. 581*d*, stajati također sadašnje vrijeme, dakle: da se *ne vidi.*

d) O rečenicama s vremenskom riječcom *kada* upamtit ćemo ovo: ako je ona prilog, a ne veznik, t. j. ako ne služi za tvorbu zavisne rečenice, onda se budućnost izriče I. budućim vremenom, na pr. kada *ćeš doći?* Tako je i ovo: tako će biti i u onaj dan, kad će se *javiti* sin čovječij. luk. 17.30., ide čas. i već je nastao, kad *će* mrtvi *čuti* glas sina Božijega. jov. 5.25. Ako li je riječ *kada* veznik, onda se budućnost izriče sadašnjijem vremenom svršenijeh glagola, na pr. kad *dođeš*, vidjet ćeš., kad *pročitamo*, reći ćemo i t. d. (v. §. 582*b*). Neobično je i dopušteno samo u pjesmi uzeti i u tom slučaju I. buduće vrijeme: kad *ćeš viđet* Šandića Jovana, biježaćeš no pobjeći ne ćeš. pjes. III. 338. Kad u dobroj prozi stoji pomenuti veznik s I. bud. vremenom, onda ono ne znači toliko budućnost, koliko ono, što ima biti. Na pr. tu sad drugoga suda ni spasenija nema, nego da se branimo i da bijemo i mi nji: kad *ćemo* vezani ženski *mrijeti* od njiovi dželata i seiza, bolje je, da mremo junački, barem da zamijenimo svoje glave (t. j. kad *imamo* mrijeti). dan. (1828) 157. Tako je i ovo: (Vučka Ljubičića svjetuje pobratim Marko Gračanin, da iziđe u boj na Senjane s 30 Gračana, ali Vučko ne će, već kaže, da ide

sam —) kad *ću* mloge *rascveliti* majke, bolje neka plače moja sama, kad *ću* seje s braćom *rastaviti*, bolje neka stoji moja sama; kad ću ljube u rod *opremiti*, bolje neka ide moja sama. pjes. III. 425. Po svoj prilici tako je i ovo: kad *će* se Kajin *osvetiti* sedam puta, Lameh će sedamdeset i sedam puta. *D* 1mojs. 4.24.

610. a) Za veznik *ako* upamtit ćemo: kad stoji u pogodbenoj rečenici, ne uzima se I. buduće vrijeme, već sadašnje od svršenijeh glagola; na pr. ako *dođeš* k meni, viđjet ćeš; bit će mi drago, ako *pročitate* ovu knjigu i t. d. Ako li je glagol trajan, onda se uz pogodbeno *ako* uzima II. složeno prošlo vrijeme (v. u §. 599*a*); na pr. ako *budeš* marljivo *učio*, lako će ti biti i t. d. Tako je u dobroj prozi, ali u pjesmama ima primjera i protiv toga pravila; na pr. sad ako *ću* pravo *kazivati*, sa snahom ću brata omraziti; ako li *ću zakleti* se krivo, ja se bojim, izgubiću glavu. pjes. I. 562., da preskočiš tr. konja viteza; ako li ih *preskočiti ne ćeš*, ne ćeš izić ni izvest đevojke II. 147., ta ako *ću* kod dvojice *leći*, trećemu ću krivo učiniti. III. 40., ala mene ne rodila majka, ako *ne ću pokupiti* vojsku i ne dođem pod Goliju na te. pjes. IV. 39. — Gdje u dobroj prozi uz *ako* stoji I. buduće vrijeme, tu je ili značenje dopusno (u sadašnjosti ili u budućnosti), ili *ću*, *ćeš* znači *hoću*, *hoćeš*, dakle ne izriče se budućnost, već volja.

b) Primjeri za 1. slučaj: kad otac ostari, on preda starješinstvo najpametnijemu sinu, ako *će biti* i najmlađi (t. j. ako i *jest* najmlađi). dan. (1827) 101., kad (mladoženja) od kuće pođe u crkvu, mati mu, baš ako *će* i stara *biti*, izleti pred kuću u kolo i s nevjestama i djevojkama stane pjevati. kovčež. 78., onda započnu pjevati redom svima, koji se nalaze u kući; ako *će* ih koliko *biti*, one će svakome pripjevati. rječn. (1852) kod краљице., biće tebe vina izobila, ako caru *ne će* ni *dostati*. pjes. II. 143., nego ću ti svećom svijetliti, ak jadna *ne ću* ni *spavati*. III. 43., begovac je begovac, ako *ne će imati* ni novac; a magarac je magarac, ako *će imati* i zlatan pokrovac. posl. 11., vrhovna vlast svagda je bila u careva srpskih, ako *će biti* i samo po imenu. *D*. istor. 205., ako *će* i *postiti*, ne ću uslišiti vike njihove i ako *će prinijeti* žrtve paljenice, ne će mi ugoditi. jerem. 14.12.

c) Primjeri za 2. slučaj: ako *ćeš* mene *slušati*, to da ne činiš (t. j. ako *hoćeš slušati*). mil.-obr. 64., Miloš im odgovori, da će im on biti starešina, ako *će* oni njega *slušati*. 78., ако *ћеш ми учинити* добро, учини ми, кад ми је потреба. posl. 51., mi to možemo učiniti, ako *ćemo pregoreti* nekolike hiljade ljudi. prav.-sov. 43., ako *će* g. Svet *dopustiti*, da se pričastije pravi od trećeg lica mn. broja u sadašnjem vremenu (s dodatkom *ći*), onda su i »dodavajući« i »predavajuće« pogrješke. drž.-izd. III. 39., ako *ćemo uzeti*, da i naš jezik ima sv.

pravila, onda su ovo sve pogrješke. 116., ako *ćemo izgubiti* glavu, lasno ćemo omrazit Momira. pjes. II. 158., ako *će* se *vjerovati* riječima sv. Save, onda je Stefan bio vjenčan ne dva puta, nego tri. *D.* istor. 24., ako *ćete učiniti* ljubav i vjeru gospodaru mojemu, kažite mi. 1mojs. 24.49., ako *ćeš pustiti* s nama brata našega, ići ćemo. 43.4., ako *ćete* natrag *poslati* kovčeg, ne šaljite ga prazna. 1car. 6.3.

d) U ovom primjeru I. buduće vrijeme znači ono, što ima biti: koji se osveštava, ako mu je namijenjeno đakonstvo, klekne na desno koljeno . . . . ako li *će postati* sveštenik, onda na oba koljena. *D.* pisma 243.

611. a) I. buduće vrijeme često znači u sadašnjosti ono, što se misli da jest, ako i nije upravo dokazato, da doista jest. Primjeri: dva *e* ili dva *i* teško *će* se đe *naći* zajedno jedno do drugoga. rječn. (1818) XXXIII., u svakoj knjizi ima štamparski pogrješaka; ali ja se nadam, da i u ovom rječniku ne *će biti* tako mlogo kao u drugim našim knjigama. LXX., između sviju ovđe naštampani pjesama najnovija *će biti.* 347. pjes. (1824) XXXI., što su pali u ovake grijehe protiv naroda svojega, uzrok *će biti,* što su se poveli po gospodi. kovčež. 14., sela ni opština ljudi, koji ovijem jezikom govore, nema danas u Dalmaciji na suhoj zemlji, a po svoj prilici *ne će* ih *biti* ni u Bosni. 22., oka je mesa (u Boci) slabo kad skuplja od 10 krajcara, vino je 5 krajcara oka, hljeb malo *će* što *biti* skuplji nego u Madžarskoj. 40., јамачно *ће бити* и више оваковијех примјера, но ја за сад не знам ни једнога. posl. XL., доста *ће* стара *бити* ова пословица. 143., po svoj prilici tome *će biti* uzrok, što naši ljudi misle, da . . . . prav.-sov. 9., g. P. J. Šafarik nabraja oko četrdeset knjiga, koje su štampane u našijem krajevima, ali *će* ih jamačno *biti* više. drž.-izd. III. 383., prije *će biti* istina, da je Balšić uzeo nešto bosanskih zemalja. *D.* istor. 90.

b) Stojeći ovaj oblik mjesto sadašnjega vremena znači dosta često ono, što se može dogoditi pa se i događa svagda, kadgod se prilika desi (v. §. 571); na pr. ako se ko od raje poturči, odma ima sva prava kao i ostali Turci, i ne samo što ga *ne će* niko *prekoriti* pređašnjom vjerom, nego *će* ga svaki još radije *pomoći* nego rođenoga Turčina. dan. (1827) 89., pravi ajduk nikad *ne će ubiti* čoveka, koji mu ništa ne čini. 92., kad koga Turci zatvore, oni (t. j. oborknezovi) idu te se mole za njega, i molba im se ponajviše prima; da je ko najkrivlji, kad oni sa selom skoče, *izbaviće* ga. 99., djevojke otimaju ponajviše momčad, koja nemaju roditelja, ili ako ih imaju, a oni ih ne slušaju, nego se skiću kojekuda; a za poštena momka i od poštena roda slabo *će* kad *oteti* djevojku, niti *će* takovi momak

otići u otmicu. rječn. (1852) kod отмица., podmuklo pseto najprije *će ujesti*. posl. 251.

c) Mjesto običnoga sadašnjeg vremena slabo se govori buduće: ko u ovome događaju ne mari za svoj narod . . . . onome *ću kazati* (t. j. i sad mu kažem), da Rusi pišu . . . . pisma 37., došavši onde pomisle, da *ne će* u onome čardaku *biti* njihova sestra (t. j. da nije). prip. 9.

d) Dosta se često uzima I. buduće vrijeme u značenju pogodbenoga načina. Primjeri: zapitaju ga momci, šta će činiti sa Živkovićem, koji je u drugoj sobi ranjen ležao, a on odgovori pozdravo, kako *će* Živković *čuti* (t. j. kako bi čuo). dan. (1826) 78., svi, koji su ovo gledali, zgledali su se od čuda ne znajući, šta *će da misle* o ovoj komediji (t. j. šta bi mislili). dan. (1827) 137., i ne našavši, kuda *će* ga *unijeti* od naroda, popeše se na kuću i kroz krov spustiše ga pred Isusa (t. j. kuda bi ga unijeli). luk. 5.19., ti se mene ne boj, ja nijesam pobjegljiva, da *ću pobjeći* (t. j. da bih pobjegla). rječn. (1852) kod побјегљив., ne bih ja tu zmiju dofatila, i da *će* ti oči *izvaditi* (t. j. da bi izvadila). pjes. I. 200., soko leti preko Sarajeva, traži lada, đe *će počinuti* (t. j. gdje bi počinuo), 320., čubar-bilje, beru l' te đevojke? — za što mene *brat ne će* đevojke, kad od mene sva gora miriše? 368., da *ćeš* sade sablju *povaditi*, da *ćeš* pola vojske *pogubiti*, nevjere ti učiniti ne ću. II. 277., uze vidro, da *će piti* vode. III. 552., ona počne obukovati gaće, a on podviruj, *ne će* li joj biljegu *viđeti* đegođ na nogama. prip. 128., mišljaše samo, kako *će utvrditi* svoje granice. *D.* istor. 156. — Neobično je buduće vrijeme mjesto pogodbenoga načina u primjeru: koja bi ih vila zavadila, *dati ću* ju (t. j. joj, vidi u bilješki §. 196*a*) stotinu cekinah (iz crnogorske pjesme). pjes. II. 49.

612. a) Često se I. buduće vrijeme uzima za događaje u prošlosti, koji su imali biti ili su se spremali da budu. Primjeri: onda se podigne iz Vidina nekoliko stotina Turaka i pođu na njega (t. j. na Veljka); a kad dođu na pošljednji konak, pa *će* kao sjutra *udariti*, onda on skupi sve svoje momke pa im reče. dan. (1826) 75., Mačvani podignu se i udare na Lješnicu, no prije nego što *će udariti*, poizopijaju se. dan. (1828) 175., i taman onaj dan, kad *će* Bećir-paša *doći* u Šabac odozgo, on (t. j. Ćurčija) dođe odozdo. 192., Afis-paša ne samo što ni malo nije sumnjao, da će ji (t. j. Srbe) pokoriti nego povuče sa sobom mloštvo ličina, kojima *će* poglavice *vezati*. dan. (1834) 43., ali se od strane Niške pripravljala nesreća, koja *će* sve to *učiniti* u ništa. prav.-sov. 28., na tri dana prije nego *će pobjeći* Moler napiše pismo srpskijem starješinama. 68., pošto mitropolit u najvećoj sobi, gdje *će biti* škola, osveti vodu, Dositije pročita . . .

81., pa otide u Klisuru tvrdu, kud *će proći* Grčiću Manojlo. pjes. III. 26., у очи самога оног дана, кад *ће* Срби *ударити* на Турке, дође Смаил-аги некакав поп. pjes. IV. 461., mnogo puta Srbi prolivaše krv za one, koji *će* im poslije *biti* gospodari. *D.* istor. 134., Dubrovnik svagda se staraše učiniti ugovore, koji *će* mu *biti* korisni i *podudarati se* s njegovijem značenjem. 212., kao što je Mojsije napomenuo Izrailjcima zapovijesti Božije, pred što *će* ih Isus Navin *prevesti* preko Jordana. pisma 126., sinovi Izrailjevi jedoše manu četrdeset godina, dok ne dođoše u zemlju, u kojoj *će živjeti.* 2mojs. 16.35., otide prorok i stade na put, kuda *će* car *proći.* 3car. 20.38.

b) Katkad oblik ovaj znači ono, što je u prošlosti moglo biti (ali nije bilo): ali kad ne mòže ništa učiniti Vladislav, a šta *će učiniti* Konstantin (t. j. šta je mogao učiniti)? *D.* istor. 37.[1]).

e) U pripovijedanju se uzima katkad I. buduće vrijeme za prošavše događaje: jednom stane se car razgovarati sa svojim sinovima: kud se to deva rod s naše jabuke? Na to *će reći* najstariji sin (t. j. reče, rekao je): ja ću noćas čuvati jabuku. prip. 18., kad ih car sagleda, reče svima, koji su se onde desili: šta ćemo sad? Onda *će* anđeo *reći:* znate li šta? 102.

II. buduće vrijeme.

613. a) U §. 312*c* vidjeli smo, kako se glagoli *dati, htjeti, imati, moći, smjeti, znati* združuju s oblicima *budem, budeš* i t. d., te tako nastaje osobito buduće vrijeme. To za ovih svih šest glagola izrijekom potvrđuje Vuk u rječn. (1818) LVI., ali u svojim djelima upotrebljava on samo oblike *htjedbudem* i *mogbudem* dosta često, *imadbudem* vrlo rijetko, druge nikad. Već je u §. 312*c* rečeno, da se oblik ovaj upotrebljava samo u zavisnijem rečenicama; ovdje ćemo dodati, da su to rečenice pogodbene (s veznikom *ako),* vremenske (s veznikom *kada)* i u opće odnosne. Primjeri: ako im ne *mogbudemo* ništa učiniti, a mi ćemo noć na glavu, pa u planinu. dan. (1826) 76., ako car *ćedbude* činiti što protiv nas, ovi će novi naši knezovi držati našu stranu. dan. (1828) 154., ako im ne *mogbudu* kake pakosti učiniti, a oni polako da dođu k svojim šančevima. mil.-obr. 95., ako Bog *htjedbude,* vratiću se opet k vama. d. ap. 18.21., ali će doći, kad *imadbude* kad. 1kor. 16.12., ko *htjedbude,* da im učini na žao, onaj valja da bude ubijen. otkr. 11.5., da udare na zemlju svakom mukom, kadgod *htjedbudu.* 11.6., ako j' tako poznat ne

---

[1]) U ruskom originalu stoji: если не успѣлъ Владиславъ, то тѣмъ менѣе *могъ успѣть* Константинъ.

mogbudeš, ti je zovi u zelenu bašču. pjes. III. 295., obećaše, da će polovinu dati, ako knez i vlastela *htjedbudu.* *D.* istor. **246.**, ako te *htjedbude* uzeti, dobro, neka uzme. rut. 3.13., koji ga god *htjedbude* dignuti, satrće se. zah. 12.3.

b) Katkad oblik ovaj znači sadašnjost: kad svi poviču na koju ženu, da je vještica, onda je vežu i bace u vodu, da vide, može li potonuti; ako žena potone, a oni je izvuku na polje i puste; ako li ne *mogbude* potonuti, a oni je ubiju, jer je vještica. rječn. (1852) kod вјештица.

Ostali složeni oblici tvorni.

614. a) Moranje u prošlosti izriče se svezom na pr. *bio čuvati* (sačuvati). Rijetki ovaj oblik upotrebljava se samo u 2. licu jedn. Vuk u rječn. (1852) kod бити navodi primjere: *bio* ranije *doći* (t. j. imao si, morao si doći), — ne *bio* ga *zvati* (t. j. nijesi imao, nijesi smio zvati), — ne *bio* mu *davati.* Drugi su primjeri: ako s' smiješ malenoj večeri, ti je *bio* veću *pribaviti.* rječn. (1852) kod прибавити (iz neke pjesme)., *A.* vrati se, Smiljo, majka te zove. *B.* *bila* me, majko, od pređe *zvati.* pjes. I. 33., a Manojle, trag ti poginuo! ti ne *bio prodavati* kuma. II. 21., *bio rvat* na Kosovo („рече у Подгорици Турчин Србину, кад га чује, ђе се тужи на тежак живот"). posl. 13. — Ne znam, ide li ovamo primjer: *bješe* mi ga *davati,* dokle mogah žvatati („казао во жени, кад је од глади пао, а она му онда стала давати да једе"). posl. 15. Ako taj primjer ide ovamo, onda *bješe davati* stoji mjesto *bila davati.* — O svezi, što je imamo u primjeru: *bit* mi brata i *željeti,* na glamnje mu ne sjeđeti („сестра воли брата и жељети, него да је он храни до вијека". U Boci) posl. 14 vidi u §. 623*f.*

b) Mjesto pogodbenoga načina s dopusnijem veznikom *da* (v. §. 510*c*) može se uzeti sveza na pr. *znao bih čuvati* (sačuvati); na pr. da *bih znao* i *umrijeti* s tobom, ne ću te se odreći (t. j. da bih i umr-o). mat. 26.35., mark. 14.31., да *бих знао* све волове *продати*, — da *bih znao* hljeb u pepeo *umakati* (na pr. učinit ću to i to). posl. 47. — S dopusnijem opet veznikom *makar* mjesto željnóga načina na pr. *čuvao* (sačuvao) može se uzeti sveza *znao čuvati* (sačuvati): na pr. ne ću tužan vjere izgubiti, makar *znao izgubiti* (t. j. makar izgubio) glavu. pjes. I. 255., makar *znao* na kozi *orati* (na pr. učinit ću to i to; t. j. makar orao). posl. 174.

Složeni glagolski oblici trpni.

615. a) Trpni oblici, što su navedeni u §. 316., premda se dosta upotrebljavaju, ali im se jezik dosta često i uklanja, t. j. misao se izriče tvornijem oblicima mjesto trpnima. Na pr. mjesto: *„pohvaljen je* od svih svojih učitelja«, rado se veli: *pohvališe* ga svi njegovi učitelji; tako isto mjesto: »bit ćete od mene dobro posluženi« veoma je obično: dobro ću vas poslužiti i t. d. Ovake tvorne rečenice, koje stoje mjesto trpnijeh, često su bez određenoga subjekta; na pr. napokon ga *uhvatiše* (t. j. ljudi — mjesto: *bi uhvaćen*); kad ga *bace* u tamnicu (mj. kad *bude bačen*) i t. d. — Još treba uzeti na um, da se trpno stanje često izriče tvornijem oblicima dodavši im riječcu *se* (na pr. on *se rani* mjesto: *bi ranjen;* v. §. 474*c*); o tome ne treba ovdje ništa govoriti, jer što vrijedi za sve tvorne (složene i nesložene) glagolske oblike, to vrijedi za njih i ako im se doda pomenuta riječca; a nama je do sad poznato već sve, što treba znati o tvornim glagolskim oblicima.

b) Primjeri za sadašnjost (v. §. 316*a*): tajne srca njegova *bivaju javljene.* 1kor. 14.25., ako *bivate ukoreni* za ime Hristovo, blago vama! 1petr. 4.14., ne razlikuju sveto od oskvrnjenoga i nečisto od čistoga ne raspoznaju, kriju oči svoje od subota mojih, i *bivam oskvrnjen* među njima. *D.* jezek. 22.26., ako svi prorokuju i dođe kakav nevjernik ili prostak, *bude pokaran* od sviju i *suđen* od sviju. 1kor. 14.24 (u tom je primjeru ona sadašnjost, o kojoj se govori u §. 571)., livade *su urešene* b'jelim cv'jetom i crvenim. pjes. I. 53., *zakićen je* grančicom. 345., колико *je* мени до сад *познато.* 89.

616. a) Primjeri za prošlost (v. §. 316*b*): kad su Nijemci 1791. godine posljednji mir činili s Turcima, *ugovoreno je* i to, da . . . . dan. (1828) 136., paši *je* odma *javljeno*, da je u Srbiju prebegao Radič. dan. (1829) 15., četrdeset i šest godina *građena je* ova crkva. jov. 2.20., ne htjedne opkoljavati i biti Deligrada, kao što *je činjeno* pređašnjijeh godina. prav.-sov. 40., meni *su pisana* pisma, u kojima se među ostalijem porugama navodi i to. drž.-izd. III. 70., šesti sahat, u koji *je* Hristos *razapet*, pada u podne. *D.* pisma 138., (sveštenik) napomene iz staroga i novoga zavjeta mnoge grješnike, koji *su pomilovani,* i bolesnike, koji *su iscijeljeni.* 231., koji *su* negda *birani*, da poučavaju. 183. U ovim sada navedenim primjerima složeni trpni oblik znači stanje, koje je u prošlosti trajalo ili se svršilo, a do sadašnjosti se ne proteže. — Ali isti oblik može još značiti stanje, koje se u prošlosti dogodilo, a pošljedci mu traju do vremena, u koje se govori (v. §. 593*b*): subota *je načinjena* čovjeka radi (t. j. to i danas još vrijedi) mark. 2.27., za nad i za vaskrsenije iz mrtvijeh *doveden*

sam na sud (t. j. te evo na sudu sad stojim). d. ap. 23.6., oba sina tvoja pogiboše, i kovčeg Božji *otet je* (t. j. i sada se nalazi u rukama onijeh, koji su ga oteli). 1car. 4.17.[1])

b) Trpnu prošlost imamo i u primjerima (koji svi znače prošlost, koja se do sadašnjosti ne proteže): ne može čovjek ništa primati, ako mu *ne bude dano* (t. j. ako mu nije dano) s neba. jov. 3.27., crkva stane bolje paziti razdajući svete dare, i tako *budu* četiri posta *izabrana*, da se u njih svršuje ova hrišćanska dužnost. *D.* pisma 207., — u to se vrijeme rodi Mojsije i *bi* tri mjeseca *hranjen* u kući oca svojega. d. ap. 7.20., u ove dane *izbavljena bi* stolica grčka od Saracina i Skita, koji je bjehu opkolili. *D.* pisma 114., žena *bi stvorena* od rebra muževljega. 216., Jenoh i Ilija živi *biše preneseni* na nebesa. 328., — koji *bijaše bačen* u tamnicu. luk. 23.19., Isus još ne *bješe proslavljen*. jov. 7.39., koji (pokloni) *bijahu isprošeni* u cara. *D.* istor. 17., kad crkva *bijaše* žestoko *gonjena*. pisma 36., primam dio hrane, od koje *bijah odagnan* za neposlušnost. 297., i stade Isak otkopavati studence, koji *bjehu iskopani* za vremena Avrama oca njegova. 1mojs. 26.18., — Srbija *je* pod Turcima negda *bila razdijeljena* na četiri sandžakata. dan. (1827) 54., niko ga ne mogaše svezati ni verigama, jer *je* mnogo puta *bio metnut* u puta i u verige, pa je iskidao verige i puta izlomio. mark. 5.4., još od vremena, dokle Kruševac *nije bio uzet* od Turaka. prav.-sov. 41., sa njega (t. j. sa đavola) *je* i praotac naš Adam *bio izagnan* iz raja. *D.* pisma 179., tako *je* narodu izrailjskom *dana bila* hrana tajne puna. 196., — lupežu se uzimao vid, a hajduk *je bivao obješen*. *D.* istor. 72., stari običaj, po kom *je* krivac *bivao osakaćen*. 74., da *je* tuženi odmah dolazio na muke ili *bivao osuđen*. 294., — onu noć, u koju *bivaše predan*, uze hljeb 1kor. 11.23.

617. a) Primjeri za budućnost (v. §. 316*c*): ne osuđujte, i ne *ćete biti osuđeni*. luk. 6.37., a onaj sluga, koji zna volju gospodara svojega i nije se pripravio niti učinio po volji njegovoj, *biće* vrlo *bijen*. luk. 12.47., — kao što sam u IV. knjizi kazao, od koga sam koju od štampanijeh donde pjesama prepisao ili dobio, onako mislim i na svršetku ovoga novog izdanja kazati i za ostale, koje na novo *budu štampane*. drž.-izd. III. 124., ako *suđeno bude*, ja sam rad izdati ove knjige na svijet. prav.-sov. II.

---

[1]) Riječi ovoga primjera javlja starcu Iliju glasnik, koji je utekao iz boja; al malo ponaprijed (t. j. 4.11.) govoreći o tom događaju pisac u svoje ime veli: boj bješe vrlo velik . . . i kovčeg Božji *bi otet* i dva sina Ilijeva pogiboše. Što je dakle piscu prošlost, koja je bila i prošla, to je glasniku na pola prošlost, na pola sadašnjost.

b) Zapovjedni način u trpnom stanju izriče se svezom: *budi čuvan* (sačuvan); na pr. ne *budi* od mene *rečeno!* ne *budi primijenjeno!* posl. 195.

c) Primjere za pogodbeni način u trpnom stanju: i od knezova mnogi ga vjerovaše, nego radi Fariseja ne priznavahu, da *ne bi bili izagnani* iz zbornice. jov. 12.42., kad bi bilo od ovoga svijeta carstvo moje, onda bi sluge moje branile, da *ne bih bio predan* Jevrejima. jov. 18.36., bio bih, kao da nigda nijesam bio; iz utrobe u grob *bio bih odnesen. D.* jov 10.19., — ko bi zapalio drugome imanje, *bivao bi sažežen. D.* istor. 72.

d) Željni način u trpnom stanju imamo, kad velimo na pr. *bio proklet!*, toga neka se čuva svaka žena *bila udata* ili ne bila i t. d.

Neodređeni način.

618. a) Oblik ovaj služi obično za dopunu glagolima, imenicama i pridjevima.

b) Glagoli, koji uza se imaju dopunu u neodređenom načinu, jesu (osim drugijeh) ovi: b i t i (j e s a m): ako bude po redu *mrijeti.* posl. 2., kad je vojsku *vojevati*, onda se viče: kamo junak Kraljeviću Marko? A kad je šićar *dijeliti*, govore mu: otkuda si, neznana delijo? 117., и томе се није *чудити.* pjes. I. 136., *bojati* se (t. j. *je)* da ne izginete. II. 300., da mi nije *umrijeti* s mirom. 462., đe im nije s mirom *prolaziti.* III. 328., u tvojoj je ruci *uzvisiti* i *ukrijepiti* sve. *D.* 1dnevn. 29.12. — b o j a t i s e: ako se bojiš meni *kazati.* prip. 190., — d a t i: nije mu zloba dala *reći.* rječn. (1818) XII., — d o c n i t i: ako se prevari te se odocni *izići* pred svatove, onda mu se svi smiju. kovčež. 63., — d o ć i (d o l a z i t i): kao da si došao vatre *uzeti.* posl. 130., — d o p u š t a t i: neka nam se dopusti još nješto *napomenuti.* pisma 73., ne bi dopustili ni stranome gospodaru *sjesti* na srpski prijesto. *D.* istor. 79., isto su tako dopuštali *prenositi* robu. 240., — h t j e t i: hoćeš li *jesti?*, nije htio *poslušati*[1])., — i ć i: evo idem *poginuti*, dušo, u taboru čestitoga kneza. pjes. II. 317., — i m a t i: uzmi to, i od toga imaš *učiniti* guminu i jedra. prip. 133., imam reči *besediti* s njime. pjes. II. 419., — m i s l i t i: ne misle ništa *popustiti.* mil.-obr. 33., ako misliš Božij *biti.* pjes. I. 137., — m o ć i: možeš li mi *dati?* ne mogu *naći*, — m o r a t i: moram *odlaziti*, moraju

---

[1]) Oblici *ići*, *činiti* često se uz ovaj glagol izostavljaju; na pr. kaže, da oni *ne će* niz Dunavo. dan. (1834) 27., Turci pomisle: šta *ćemo* sad? 45., kuda *ćete*, nesrećni sinovi? mil.-obr. 106., ali šta *ću* sad bez vatre? prip. 204., запиталн бабу, куда *ће.* posl. X. Vidi §. 401*a*.

li *znati?*, — n a d a t i s e: što su se nadali granice svoje *rasprostraniti* prav.-sov. 33., — n a g o n i t i: Murat bi nagnan *moliti* za mir. *D.* istor. 112., strah turski, koji nagonjaše *nadati se* pomoći samo sa zapada. 157., — n a s t a v l j a t i: nastavlja na novo *brojiti* uzroke. laži i op. 9., — n a u m i t i: s toga naumi *bježati* u Dubrovnik. *D.* istor. 83., — o b e ć a v a t i (o b r i c a t i): spaije obreku Srbima od cara ferman *izvaditi*. dan. (1828) 177., kako sam vam obećao *napisati* vam što o našoj ortografiji. pisma 3., da je Miloš meni obricao Tršić *pokloniti*. laži i op. 11., obećava *objaviti* rat Stefanu i ne *učiniti* s njim mira. *D.* istor. 177., Kosača obriče ne *činiti* im zla. 274., — o b i k n u t i: narod običe *paziti* staro značenje. *D.* istor. 64., — o s t a j a t i: и тако опет остао *чекати* зиму без куће. posl. XI., ja tu ostah noćcu *prenoćiti*. pjes. I. 317., pa odoše svaki dvoru svome, a on osta mrko *piti* vino. III. 117., tako da je Dušanu ostalo samo ih na put *izvesti* i *potpomoći*. *D.* istor. 75., — p o č i n j a t i: počinjemo *shvaćati*, počeše *dolaziti*., — p o m a g a t i: pomagalo bi im (društvo) *kvariti* jezik. pisma 16., — p r e s t a j a t i: ptice prestaju *pjevati*, prestanite *vikati*., — p r o t i v i t i s e: da se uzalud protive *platiti* dio zakupa. *D.* istor. 247., — s j e s t i: a ja sjedoh u zelenoj bašči svilu *presti*, po đerđefu *vesti*. pjes. III. 416., — s l a t i: poslaše ga *pitati*. — s m e t a t i: da ne bi vrućina smetala fildžan *držati*. riječn. (1852) kod зарф., Stefanu ništa nije smetalo *pokazati* se. *D.* istor. 40., ko bi smetao *kupovati* i *prodavati* žito. 313., — s m j e t i: ako smijem *pitati*, ne smjedoše *reći*., — s p r e m a t i s e: ali se spremaše *dignuti* ruku na osnove narodnoga života. *D.* istor. 117., — s t a r a t i s e: kako nije htio da se stara svoje vojnike *oslobodLiti*. prav.-sov. 55., srpski su se vladaoci starali i u tuđim zemljama *potpomagati* pravoslavnu vjeru *D.* istor. 57., što se postarao *sastati* se s Đurđem. 125., — s t a t i: stadoše mu *pripovijedati*, šta si stao *lupati?*, — s t i d j e t i s e: drugi bi se ljudi vrlo stidili slepačke gusle u svojoj kući *objesiti*. pjes. (1824) XVIII., — t e ž i t i: kako je Dušan težio *sačuvati* od zla k napretku *uputiti* državni život. *D.* istor. 70., kako su težili *sačuvati* narodnu samostalnost. 130., — t r e b a t i: sada treba *promisliti*, nije mi trebalo *moliti*, — u č i t i: učio me je *čitati*, jesi li naučio *govoriti* njemački?, — u g o v o r i t i: Lazar učini s njima mir ugovorivši *plaćati* im danak. *D.* istor. 87., — u m j e t i: umio je *sačuvati* svoju državu. *D.* istor. 163., — v a l j a t i: ne valja toliko *pušiti*, valjalo mi je *otići*; — v i d j e t i: vidiš li *šiti?* nijesam vidio ni *jesti*., — v o l j e t i: volim s dragim po gori *oditi* neg' s nedragim po dvoru *šetati*. pjes. I. 220., volim *biti* morskim ribam rána neg' Voinu za nevolju ljuba 536., — z a b o r a v l j a t i: zaboravio sam ti *reći*, zaboraviše *čitati*. — z a b r a n j i v a t i (z a p r e ć i v a t i): ne zabranjujte im *doliziti*

k meni. mat. 19.14., latinskom sveštenstvu bi zabranjeno *privlačiti* pravoslavne u svoju vjeru. *D.* istor. 57., oštro mu je bilo zapriječeno *činiti* drukčije, nego što mu knjiga kaže. 65., za to je bilo zabranjeno *izvoziti* žito. 197., — zapovijedati: zapovjedi joj *dati.* mat. 14.9., svima zapovjeđeno bi na novo se *obratiti.* *D.* istor. 57., Muhamed zapovjedi *vratiti* mu očine gradove. 183., — znati: znaš li *pisati?* nije mu znao *odgovoriti,* — željeti: želite li *spavati?,* želio sam s tobom *biti.*

c) Neobičan bi bio u prozi neodređeni način uz glagole *kleti se* i *kajati se,* kako je u pjesmi: klela se đevojka v'jenca ne *nositi* i vinca ne *piti* ni rabra *ljubiti,* — kaja se đevojka v'jenca ne *nositi.* pjes. I. 334—335.

619. a) Imenice, koje uza se imaju dopunu u neodređenom načinu, jesu (osim drugih gdjekojih) ove: čast: Bog zna, kad ću ja opet imati čast ovdje među vama *sjediti.* pisma 24., — dužnost: sveštenstvu bi zadana dužnost *starati se,* da se obrate svi u pravoslavnu vjeru. *D.* istor. 57., Dušan je držao za dužnost svoju *sačuvati* opštinski život, da se ne pokvari. 71., — grjehota: Турци кажу, да им се пише грјехота Хришћанина не *понудити,* да се потурчи. posl. 227., — misao: Tvrtko prvi razumje misao, koje se tvrdo držaše, koji vladaše poslije njega, misao *potvrditi* svoja prava na prijesto. *D.* istor. 155., — način: ona je (t. j. prenumeracija) jedini način ne samo knjigu *izdati* na svet, nego je i po narodu *razneti.* pjes. (1833) XLIII., — nepravda: bila bi nepravda ovđe ne *kazati.* pjes. (1824) XVIII., — nevolja: zar ti je nevolja *potucati* se po svijetu? — običaj: on je imao običaj *odgovoriti.* pjes. (1833) XV., pripovijeda se, da je u Risnu bio običaj u svatove mjesto barjaka *nositi* granu masline. pjes. I. 10., — posao: kojima je glavni posao bio *pisati* pisma. *D.* istor. 65., — potreba: kad bude potreba nove riječi *praviti.* pisma 15., — pravo: nije imala pravo ništa više *tražiti.* riječn. (1852) kod справа., imaju pravo *miješati se* u djela cijele Srbije. *D.* istor. 37., — prilika: što u detinjstvu nije imao prilike *naučiti.* eman. 9., — put: on se odma krene po noći k Deliču, koje mu je bio jedini put *izbaviti* sebe i vojsku svoju od ropstva. eman. 44., — red: kome je red *ići* na rabotu?, — slava: u narodu niko ne drži za kaku majstoriju ili slavu novu pjesmu *spjevati.* pjes. (1824) XXXI., — sramota: nije nikake sramote ne *znati* ono, što čovek nije učio. pjes. (1824) XXXIX., — vlast: nemaju nikake vlasti za Srbiju što *svršiti.* mil.-obr. 150., gospodar je imao vlast na silu je odonud *krenuti* i k sebi *dotjerati.* riječn. (1852) kod справа., da su imali vlast žestoko *kazniti* bjegunce. *D.* istor. 62., — volja: nije imao prave volje niti ih (t. j. narodne pjesme) *čitati* ni *slušati.* drž.-izd. III.

67., — vrijeme: jeste nama *putovati* vreme. pjes. II. 301., — želja: samo g. Sv. u neznanju naše istorije i u želji sa mojom štetom i sramotom još većma *ulagati se* kod koga i sebi što više *izlagati*, može kazati, da..... laži i op. 23.

b) Katkad zavisi neodređeni način o glagolskoj imenici, kako je u primjeru: da su imena naši slova teška i preteška za učenje *čitati*. dan. (1827) 3.

c) Osim imenice *put* sve druge, što su navedene, značenja su nestvarnoga. Sasma rijetko stoji neodr. način uz imenicu, koja znači čeljade: da je Luka bio pravi majstor *načiniti* stihove. drž.-izd. II. 383., da sam gospođa *uzeti* iz tvoga dvora ono, što mi je najmilije. prip. 135.

620. Neodređeni način često služi za dopunu i pridjevima, tako između drugijeh ovima: brz: neka bude svaki čovjek brz *čuti*, a spor govoriti. jak. 1.19., — dostojan: kome ja nijesam dostojan *odriješiti* remena na obući njegovoj. jov. 1.27., — dužan: koji je bio dužan *pronaći* lupeža. *D.* istor. 65., — gotov: osim toga imaju još dvije velike kuće, ali su obataljene i gotove[1]) *pasti*. dan. (1826, 27., — grk: vidi primjer kod *lijep*, — hitar: hitar budi šta čuti, a tih govoriti. posl. 341., — kadar: ne bude kadar pod uzdom *držati*. dan. (1827) 75., — lijep: kalina je lijepa *gledati*, al' je grka zobati. posl. 128., lijep je *gledati*, no kakav je mirisati? 169., — neobičan: neobičan junak *pogledati*. pjes. III. 159., — običan: u oči Ivanja dne je obično na nekijem mjestima *paliti* lilu oko tora. riječn. (1852) kod Ивањ дан., — rad: rad sam *otići* kući, ona je rada za njega *poći*. rječn. (1852) kod рад., — slobodan: drugoj (vojsci nije bilo slobodno onamo *doći*. *D.* istor. 67., — spor: vidi primjer kod *brz*., — težak: neke stvari teške *razumjeti*. 2petr. 3.16., jezik rđav i težak *razumjeti*. drž.-izd. III. 263, teško bijaše *pozvati* koga na sud. *D.* istor. 72., — tih: vidi primjer kod *hitar*., — vješt: koji bješe vješt *kovati* svašta od mjedi i gvožđa. *D.* 1mojs. 4.22., vješt *tkati* i *vesti* po porfiri. 2mojs. 38.23. — vrijedan: on nije vrijedan taku sablju *nositi*. dan. (1826) 80., — željan: bio je željan *pohoditi* me. — Da i uz pridjevnu zamjenicu *kakav* može stajati neodr. način, to se vidi iz drugoga primjera, što je naveden kod *lijep*.

621. a) Dopuna je glagolska po svojoj naravi često upravo namjera; na pr. htio sam ti *kazati*, želio je *doći*, ostadoh *čekati*. A mi dobro znamo (iz §. 501*a*), da se namjera vrlo rado izriče rečenicom, koja se počinje s veznikom *da;* za to ova tri primjera mogu bez ikakve promjene u značenju glasiti također: htio sam, *da* ti *kažem*

---

[1]) mjesto „gotove“ stoji štamparskom griješkom: „gotovo.“

želio je *da dođe*, ostadoh, *da čekam*. Ovaki i slični primjeri, gdje može biti i neodr. način i rečenica s veznikom *da*, učiniše, te se i uz druge glagole, u kojih radnji ne leži namjera, može mjesto neodr. načina upotrebiti rečenica s veznikom *da*. Tako se na pr. govori ne samo: počeše *dolaziti*, ne mogu *naći*, ako smijem *pitati*, nije mi trebalo *moliti*, već također: počeše *da dolaze*, ne mogu *da nađem*, ako smijem *da pitam*, nije mi trebalo *da molim* i t. d. Evo nekoliko potvrda: samo nadriknjige ne mogu to *da razumiju* i *da priznadu*. rječn. (1818) XXXII., pa se dalje ne može *da pročita*. dan. (1826) 9., nije šeo od nji *da primi*. 90., ne može *da nauči*. dan. (1827) 2., koje on mora *da traži*. 113., nemojte[1]) *da* ga *ubijete*. mil.-obr. 116., naume *da se pobune*. 175., poplaše se i namisle *da beže*. 98., koliko puta htjeh *da skupim* čeda tvoja. mat. 23.37., ne htje *da pije*. 27.34., bojahu se *da* ga *zapitaju*. luk. 9.45., ne smijaše prokleta suda *da izgovori*. jud. 9., jer sam namislio *da* ondje *zimujem*. tit. 3.12., кад се хоће *да каже*, да што није за кога. posl. 93., посао не може у напредак *да иде*. 270., kako nije htio *da se stara* svoje vojnike osloboditi. prav.-sov. 55., ali se ovđe ne može *da načini*. drž.-izd. II. 164., oni ne smeju *da udare*. prip. 42., Milutin se obreče *da ne dosađuje* grčkim zemljama i *da pomaže* tastu na Persijance. *D*. istor. 32., sultan zapovjedi vojvodi, *da pokvari* gradić. 183.

b) U §. 609*a* navedeno je dosta primjera, iz kojih se vidi, da se neodr. način i u I. budućem vremenu može zamijeniti rečenicom, koja se počinje s veznikom *da*, te se govori na pr. ja *ću da učim*, šta *će* to *da bude* mjesto: ja ću *učiti*, šta će to *biti* i t. d.

c) Ovakovo se zamjenjivanje nalazi također uz imenice i uz pridjeve, uz koje može stajati neodr. način (v. §. 619 i 620). Primjeri: koji je rad koga *da nauči* čitati. dan. (1827) 4., za to je njiov najveći posao, *da skupe* dosta novaca. 84., ko je rad sasvim *da razume* ovu knjigu. mil.-obr. predgovor., opet nije kadar *da pozna*. drž.-izd. III. 125., glavna misao despotu bijaše *da podigne* južne Slovene na Turke. *D*. istor. 121.

622. a) Mi znamo već iz §. 400*a*, da neodređeni način može u rečenici biti subjekt; na pr. lijepo je ovuda *pogledati* i t. d. A sada evo i drugijeh potvrda: *ćeti* ono, što nije moguće, ne pokazuje li premalo soli u glavi? rječn. (1818) IX., s Turcima boj *biti* nije babe *prljiti* po mraku (u ovom je primjeru jedan neodr. način subjekt, a drugi je predikat). dan. (1828) 181., kod toliki dobri i lepi pesama *štampati* pesme rđave i lude ja mislim da bi bila prava budalaština. pjes. (1833) XXXVIII., neumivenijem rukama *jesti* ne pogani čovjeka.

[1]) O pravom značenju ove riječi v. §. 314*b*.

mat. 15.20., da je *tkati* kako *zjati,* svak bi tkao, a ne bi zjao. posl. 50., vino *piti*, a ne *opiti* se nit je bilo niti može biti. pjes. II. 132., dobro mi je, moj brate Alile! *dočekati: izginuti* listom, ne *dočekat:* zazor : sramota (oblik *izginuti* je ovdje predikat) III. 159., velika dobrodjetel vladalačka, *umjeti* u sebi sastaviti radnju i za unutrašnje i za spoljašnje dobro zemaljsko, jako sjaje u Dušanu. *D.* istor. 55, *biti* građanin dubrovački držaše se za znatnu stvar. 346. — Ovamo će ići i primjer: nema mu drugog spasenija nego *bježati* u ajduke. dan. (1827) 85.

b) Odveć je slobodno upotrebljen neodr. način u primjeru: je: *htjeti* imam u sebi, ali *učiniti* dobro ne nalazim. rimlj. 7.18. Vuk je neodr. način ovdje uzeo za cijelo prema crkvenoslavenskom tekstu. Običnije bi bilo: *hoćenje* imam u sebi, ali *da učinim* dobro . . . .

c) U primjeru: kako je to mogao činiti, nije *naše ispitivati.* drž.-izd. III. 278. združen je s neodr. načinom kao subjektom srednji rod posvojne zamjenice prvoga lica množ. *(naše).* Tako je i u primjeru. što smo ga imali u §. 517*e:* nije *tvoje kaditi* Gospodu.

d) U §. 423*a* navedeni su primjeri, iz kojih se vidi, da se subjekti, kad ih je više, s predikatom vežu rado riječcom *to.* Ista se riječca dosta često uzima i onda, kad je subjekt neodr. način, osobito ako su dva ili više; na pr prijatelju ili znancu svome, koji je na daleko preko bijelog svijeta, *poslati* misli svoje na komadu artije. *čitati,* što su drugi pisali prije dvije iljade godina, i *napisati,* da mogu drugi poslije nekoliko iljada godina čitati: *to* je nauka, koja um ljucki gotovo prevazilazi. dan. (1827) 1., upravo *pokazati*, kako su se planine po Srbiji razgranale i isprekrštale, i *naznačiti* imena sviju brda, kosa i glavica: *to* će se samo onda moći, kad gospodar od Srbije pošalje svoje zemljemjerce. 29., ljude *ispovijedati: to* je samo kaluđerski posao. 112., *ne primati* ništa novo, nego se *držati* sve starine: *to* je zlo; ali *primati* svašto prije vremena i bez izbora *to* je još gore. laži i op. 18, jer *pisati* nikakijem narječijem, nego *miješati* jedno s drugima i tako *praviti* njekakvo novo: *to* je još gore nego pisati nikakom ortografijom. pisma 8., *dati* kome zemlju, da je uživa: *to* još ne znači odreći se vrhovnoga prava nad njom. *D.* istor. 204.

623. a) Katkad se neodr. način upotrebljava sasvijem slobodno, t. j. ne zavisi ni o kojoj drugoj riječi. To biva u uzvikivanju (kad se čovjek na što ljuti ili se čemu čudi i t. d.); na pr. kakova rijetka budalaština? Šta? Sve susjedstvo *pobuniti*, *dati se* peći od glave do pete, samo da ne izgubi list! Zaista na svemu svijetu ne će se naći tako izgoreo mozak, kao njegov što je! dan. (1827) 137., a kakav bi bio starješina te *suditi* jednom zemljom ravnom, pa se tebe sestro ne *bojati!* pjes. II. 235.

b) Tako je slobodno neodr. način *reći* upotrebljen u primjerima: pust namastirić ili upravo *reći* zidine od njega. dan. (1826) 18., koliko će Srbija ili upravo *reći* komad Srbije plaćati caru. mil.-obr. 142., to kvarenje (jezika) traje i upravo *reći* napreduje još do današnjega dana. pisma 17., kad se ovako dobro napiju ili upravo *reći* opiju, onda počinju jesti. rječn. (1852) kod мезе., evo sad i mojega odgovora ili upravo *reći* pravdanja i obrane. drž.-izd. III. 275., da se primi pravopis što je moguće lakši i savršeniji ili najkraće *reći* prema svojstvu jezika. 305.

c) U tijem primjerima neodr. način *reći* zamjenjuje sobom željnu rečenicu *da rečem* ili *da rečemo* ili *da se reče;* tako bi prvi primjer mogao glasiti ne samo, kako je naveden, već također: pust namastirić ili upravo *da rečem (da rečemo, da se reče)* zidine od njega i t. d. Istu službu mislim da neodr. način ima i u primjeru: a mene evo, *zafalit* mi milom Bogu, svašto ovđe zapalo (iz risanskoga govora, — t. j. *da zahvalim;* subjekt poradi neodr. načina stoji u dativu, v. §. 542*a*). kovčež. 65. — Mjesto rečenice s namjernijem *da* stoji neodr. način u primjeru: ove zanate zna gotovo svaki Srbin, samo što nema svaki alata, n. p. da načini iz nova bure ili kola; ali obruč *nabiti*, oko kola ili u vodenici što *popraviti*, za to slabo ko traži majstora (t. j. *da nabije, da popravi).* dan. (1827) 102.

d) Mjesto rečenice s pogodbenijem *da* imamo neodr. način u primjeru: ovo su samo primeri od muka nečuveni u naše vreme, a ostalima ni broja nema, n. p. *udariti* čoveku 100—200 batina, *isprebijati* mu kosti i t. d. (t. j. *da se udari*, *da se isprebijaju).* mil.-obr. 69. Tako može neodr. način stajati i mjesto rečenice s pogodbenijem *ako:* istina, da svaki Turčin svagda ne smije Srbina ubiti javno; ali *udariti* čibukom ili štapom, tome suda nema (t. j. *ako udari* ili: *ako se udari).* dan. (1827) 88.

e) Katkad se upotrebljava neodr. način mjesto budućega vremena; na pr. ono su ti sve braća rođena, svi *izginut* jedan za drugoga, ne *pobjeći* jedan od drugoga (t. j. izginut će, ne će pobjeći). pjes. III. 157.,[1]) ili vuk *ne doći* ili šuše *ne naći* (t. j. ne će doći, ne će naći). posl. 102., kad dođu vile k očima, ili vile *puknuti* ili oči *skočiti.* 116.

f) Mjesto željnoga načina u dopusnom značenju (vidi u §. 630*c*) upotrebljava se u južnijem krajevima kašto neodr. način. Na pr. *A.* vrat' se natrag, mila snaho, karat ću ga ja. *B.* il' ti *karat* il' ne *karat,* ne vratih se ja (t. j. ili ti *karao* ili *ne karao*). pjes. I. 296., *bit* mi brata i željeti, na glamnje mu ne sjeđeti (t. j. bilo mi željeti,

---

[1]) Ispor. na istoj strani malo dalje: ono su ti primorski hajduci, sve *izginut* jedno kod drugoga, *ne će pobjeć* jedan od drugoga.

makar mi bilo željeti, v. §. 614*a*). posl. 14., *znati* mi i kokotom orati (na pr. ne ću to učiniti, u Crnoj Gori, — t. j. znao orati, makar znao orati, v. §. 614*b*). posl. 93.

g) U primjeru: sin čovječij nema gdje glave *zakloniti*. mat. 8.20. stoji neodr. način mjesto pogodbenoga u upitnom značenju (v. §. 604*a*); moglo bi se dakle reći i: sin čovječij nema, gdje *bi* glavu *zaklonio;* a u primjeru: Dubrovnik je imao za što *ne dopuštati*, da ko u župi njegovoj kupi mnogo zemlje. *D.* istor. 220. stoji neodr. način mjesto izjavnoga u pitanju; moglo bi se dakle reći također: ímao je, za što *nije dopuštao.*

h) U pjes. II. 137. nalazimo stih: bez nevolje jer *gradit'* nevolju? Moglo bi se dakle misliti, da neodr. način može i u takovim nezavisnim pitanjima dolaziti, ali to bi bio jedini takav primjer[1]); za to je veća prilika, da ono *gradit'* nije neodr. način, već 2. lice množine, t. j. *gradit'* mjesto *gradite;* po smislu se ovo vrlo dobro podudara, jer ono Miloš Voinović pita svoju braću.

Glagolski prilozi.

624. a) Poznato nam je, da su dva glagolska priloga, jedan sadašnji (na pr. *pletući*), a drugi prošasti (na pr. *pletavši*). Ti su oblici pravi prilozi ne samo po svojem značenju, kako ćemo za čas vidjeti, već i po svojem obliku: skrajnje *i* u *pletući*, *pletavši* ili je ono isto *i*, što ga imamo u prilozima *zimi, ljeti, lani* ili je ono *i*, što stoji u prilozima *hrvatski, bratski* i t. d. U prvom slučaju pomenuti glagolski prilozi su po svojem postanju lokativ jedn., a u drugome su instrumental množ. (v. §. 486*a*). — Oblik *pletav*, koji se govori pored (običnijega) *pletavši,* također je prilog, i po svojem postanju može biti akuzativ jedn. muškoga roda, kao što su prilozi: *strmoglav*, *sunovrat* (v. §. 486*a*). Tako bi se isto imao tumačiti i oblik *pletuć*, kojega Vuk i Daničić ne upotrebljavaju nikad, a samo jednom nalazi se u narodnijem umotvorinama, što ih je Vuk izdao na svijet: *steruć* pjes. I. 613. Što se takav oblik nalazi samo jednom, i to samo u pjesmi, može se također misliti, da je u tom kraćem obliku *ć* (na pr. *steruć*) okrnjeno od *-ći* (na pr. *sterući*), pa bi to onda išlo u §. 75*b*. — Da se katkad nalaze i sklanjani oblici, na pr. *budućega*, *prošavšemu* i t. d. (v. §. 250), to nije dokaz protiv nauka, da su oblici *budući*, *prošavši* prilozi, jer sklanjani oblici potječu iz vremena, dok je bilo i glagolskijeh pridjeva, na pr. *budući—buduća—buduće*, *prošavši—prošavša—prošavše.*

[1]) Što gdjekoji pisci pišu: čemu *vikati?* za što se ne *potužiti?* i t. d., to se ne može potvrditi dobrim narodnim govorom.

b) Kad su dakle oblici *pletući, pletavši (pletav)* pravi prilozi, onda treba da pored drugijeh značenja imaju i to, da odgovaraju na pitanje *kako,* t. j. da znače način (v. §. 485*a)*. Pa oni to doista često i znače; kad se na pr. veli: mati mu *plačući* odgovori. prip. 35., tu oblik *plačući* znači doista način, t. j. pita se: *kako* mu odgovori? Tako je i u ovijem primjerima: danas sam ručao *stojeći, zapjevavši* ode u drugu sobu, *zaplakavši* progovori mu i t. d.

c) Budući da riječ *kako,* na koju evo glagolski prilozi odgovaraju, često znači (ne samo način, nego i) vrijeme (v. §. 504*a)*, tako nije čudo, što oni mogu odgovarati i na pitanje *kada,* t. j. značiti vrijeme. Tako je na pr. ovo: *putujući* tako (sluga) nađe kraj mora nekaku decu. prip. 52., *čuvši* to car odmah dozove onoga momka. 191. U tijem primjerima stoji prilog za to, jer se pita: kad je (sluga) našao kraj mora djecu?, kad je car dozvao momka?, — na ta se pitanja odgovara: kad je putovao, kad (čim, pošto) je čuo, pa se mjesto toga veli: *putujući, čuvši.* Takovi su i ovi primjeri: *idući* tako i *tražeći* ga svuda dođe k sunčevoj majci. prip. 70., *došavši* ona kući svuče se. 162. i t. d.

625. a) Kad dakle glagolski prilozi mogu značiti vrijeme i odgovarati na pitanje *kada,* nije čudo, što mogu imati i uzročno značenje, jer se veznikom *kada* često izriče ne samo vrijeme, nego i uzrok (v. §. 506*c)*. Uzrok znače glagolski prilozi u primjerima: *ne imajući* nikakva posla (t. j. kad nijesmo imali, jer, budući da nijesmo imali) danju smo spavali, a noću pripovijedali. prip. VIII., car *doznavši* (t. j. kad je doznao ili jer je, budući da je doznao) od slugu, šta je i kako je, metne u veče pod bradu sunđer. 74. Takovi su i ovi primjeri: Timotije ili *ne znajući* za tu zapovijest ili *misleći,* da je on može prestupiti, izbaci pušku. dan. (1828) 191., *ne dočekavši* odgovora na ovu knjigu Srbi udare na Karanovac. dan. (1834) 34., Srbi pak također *osilivši* i već gotovo *zavadivši* se s carem turskim stanu gledati zgode i tražiti uzroke. 47., i tako paša *želeći* i sam pašaluk svoj rasprostraniti piše u Carigrad. mil.-obr. 133.

b) Kako se vremenskijem veznikom *kada* često izriče također pogodba (v. §. 509*b*), tako se ne treba čuditi, što glagolski prilozi znače ne samo vrijeme, nego i pogodbu. Na pr. *čineći* (t. j. ako činite, ako uščinite) ovo ne ćete pogriješiti nikad. 2petr. 1.10., kao što je i meni mnogo puta govorio, da ću *pišući* (t. j. ako budem pisao) ovako narodnijem jezikom ostati do vijeka samo prostonarodni spisatelj. drž.-izd. 68., g. Matić *uzevši* (t. j. ako se uzme) jedno s drugijem ima pravo. pisma 23. O trpnom značenju priloga u tom primjeru vidi u §. 628*b*, gdje ima još drugih primjera sličnih ovome.

c) Budući da pogodbeni veznici često služe i za izricanje d·puštanja (v. §. 510), za to se i glagolski prilozi mogu upotrebljava:: ne samo u pogodbenom, nego i u dopusnom značenju. Na pr. z' to im govorim u pričama, jer *gledajući* ne vide i *čujući* ne čuju n:: razumiju (t. j. premda gledaju, premda čuju) mat. 13.13., ali ljubi:· neprijatelje svoje i činite dobro i dajite u zajam *ne nadajući se* n·čemu. luk. 6.35., ovo žele i ištu oni ljudi, koji *ne znajući* ni šta j· pravopis slavenski ni kakav bi svakoga jezika biti morao, ištu, da se čini ono, što sami niti čine niti mogu činiti. pisma 83. Tako bi dopuštanje bilo i u primjeru: nikad mu ništa zla *ne učinivši* dosta sam prepatio od njega.

d) I mjesto odnosne rečenice, t. j. rečenice s odnosnom zamje·nicom *koji* nalazi se kašto glagolski prilog; na pr. kako ti, Jevrej *budući*, možeš iskati (t. j. ti, koji si Jevrejin)? jov. 4.9., Rodofin:k *budući* rodom čak iz Rodosa, može biti da nije ni znao (t. j. Rodo·finik, koji je bio). prav.-sov. 25. Mi znamo iz §. 472*c*, da se mjesto *koji—koja—koje* uzima često riječca *što*, koja se po padežima ne m··jenja (na pr. čovjek, *što* je bio kod mene, t. j. *koji* je bio). Malo prije smo vidjeli, da glagolski prilozi mogu imati uzročno značenje. a riječca *što* često služi kao uzročni veznik (v. §. 506*d*), dakle nije stvar čudna, što se i mjesto odnosne rečenice uzima gla·golski prilog.

e) Napokon glagolski prilozi mogu značiti neko sastavljanje pa i raskidu. Prvo imamo u primjerima: koji iđahu pred njim i za njim, vikahu *govoreći* (t. j. vikahu *i govorahu*): Osana! blagosloven koji ide u ime Gospodnje! mark. 11.9., u koju (t. j. kotaricu) ·· uđe i sjedne *držeći* (t. j. *i držaše*) na dugačkom ražnju pečeno jagnj·. prip. 200., Stojša legne malo u hlad, da se odmori, *pokrivši* se (t. *i pokrije* se) po licu jednom od one tri marame. 38., na to mu ja odgovorim . . . . . te biljege neka donese meni, te ću ih pročisti: i u red namjestiti i po tom naštampati *kazavši* (t. j. *i kazati*), da n.. je građu za to on dao. drž.-izd. III. 81. — Raskida je u rečenicama sa zanijekanijem prilozima, na pr. ni sad ne mogu na nji pomisliti ne *nasmijavši se* (t. j. a ne nasmijati se, dakle: bez smijanja) dan. (18.. 136., ja ovu strašnu muku otrpim *ne maknuvši se* (t. j. a ne maknuti se, dakle: bez micanja). 136., on valja da nađe, kako će i ovake r·ječi pisati *ne grdeći* slavenske ortografije. pisma 6., otidemo svak: · svoju sobu spavati *ne progovorivši* jedan s drugijem ni jedne rječi. drž.-izd. III. 119. Ovo sastavljanje i ova raskida izlazi lako iz v··menskoga značenja glagolskijeh priloga, jer što biva ili što ne biva u isto vrijeme, ono misao lako shvaća kao sastavljanje i kao raskidu.

626. a) Sámo se po sebi razumije, da glagolski prilog prošasti od trajnijeh glagola ima trajno, a od svršenijeh svršeno značenje. Opet se katkad događa, te se uzme prilog od svršenoga glagola, gdje bismo upravo očekivali oblik od trajnoga; na pr. ovaj ih izvede *učinivši* čudesa u zemlji Misirskoj i u pustinji četrdeset godina. d. ap. 7.36. Po svoj je prilici Vuk ovo ovako uzeo ugledavajući se u crkvenoslavenski tekst, koji na tome mjestu doista ima oblik svršenoga glagola. Ispor. također primjere u §. 482*b:* tu je trudna četa *počinula* tri bijela dana i t. d.

b) Vrijedno je navesti ova tri primjera iz Vukovijeh djela: *predanivši* tu (Emanuel) jedan dan *razgledajući*, kako stoji francuska vojska, uzme put na desno. eman. 40., kamo ti žena? zapita moja mati *začudivši* se vrlo *videći* me sama. dan. (1827) 140., *досадивши* се некакој були *слушајући* сваки дан дервиша, ђе виче сокаком: „штогођ ко чини, све себи“, науми, да му докаже, да то није истина. posl. 354. U tijem primjerima nalazimo dakle prilog sadašnji i prošasti jedan pored drugoga, a običnije bi bilo, da je u svakom primjeru mjesto jednoga priloga uzeta rečenica, kakovu on sobom zamjenjuje; dakle ovako: *pošto predani* . . . ., *kada* me *vidi* sama . . . . *pošto se dosadi* . . . .

627. a) Katkad je glagolski prilog združen s riječju, koja stoji u akuzativu: spaija potegne iz pištolja njega posred srijede pa ostavivši *ga* u sobi još *koprcajući se* pobjegne u Njemačku. pjes. (1824) XXX., da su *tebe* zaboljele ruke *ljuljajući* nejaka unuka. pjes. I. 612., te pogubi *lepu Janju sterući* ložnicu. 613. Tako se isto govori na pr. nađe *bratu plačući* i t. d.

b) Češće se združuje glagolski prilog s riječju, koja stoji u dativu: nekome se dosadilo *sjedeći* besposlenu pa otišao kući. dan. (1828) 196., jer mu je sva glava bila isečena *tukući* se negda s nekakim Turcima. pjes. (1833) XV., njemu se već bilo dosadilo onde besposlenu *sedeći* i meni *pevajući.* XVI., kad mu se *idući* u Rim razbila lađa. riječn. (1852) kod Мљет., kad mu je *moleći se* za dopuštenje rekao (ovo *moleći se* proteže se na *mu*, a ne na *rekao*) kod намастир., kaže se i za kokoš: otrcala se, kad joj opadne perje *ležeći* na jajima. kod отрцати се., istrunu mi jagluk i marama u marami grožđe *odnoseći,* a jaglukom suze *utirući.* pjes. I. 441., veće si mi mladoj dodijao *šetajući* sama po čardaku, *spavajući* sama u dušeku (prilozi se ovi protežu na *mi*). 298., teško Turkom *trgujući* s Markom. II. 348., dok objema ispanula duša *pitajući* jedan za drugoga. IV. 11., a za čalmom perjanice zlatne, koje mu je sultan poklonio *sijekući* jadne Hercegovce (ovo *sijekući* proteže se na *mu*). 56., teško vuku ne *jedući*

mesa, a junaku ne *pijući* vina. posl. 313., teško loncu iz sela začine *čekajući*. 315., da ti se dosadi *čitajući* ove pjesme. *D.* pisma 92.

c) Često se i to nalazi, da je glagolski prilog združen do duše s riječju, koja stoji u nominativu, ali u istoj rečenici ima dativ lične zamjenice, koji se proteže na taj nominativ. Primjeri: Ćaja-paša *došavši* s vojskom u Čačak dođe mu narod i donese ranu. mil.-obr. 63., a Isus *pogledavši* na nj omilje mu (t. j. Isusu omilje onaj, koga je pogledao). mark. 10.21., a Irod *vidjevši* Isusa bi mu (t. j. Irodu vrlo milo. luk. 23.8., *возећи* чоек веслом пукне му гужва. posl. 200, prije nekoliko godina *premećući* ja u Karlovcima jednu srbulju i jednome od prvijeh profesora ondašnje bogoslovije *pokazujući* razlike između današnjega crkvenoga i staroga našeg jezika on mi rekne, da su to sve pogreške. drž.-izd. III. 366., Međedović *gledajući* u ručkonošu, koja je bila krupna i zdrava i lijepa đevojka, omili mu i reče ocu njezinu. prip. 4.

628. a) Gdjekoji pisci misle, da ne valja upotrebljavati glagolskijeh priloga uz riječ, koja je različna od subjekta u glavnoj rečenici, ako se prilog razveže u rečenicu, kojoj po smislu odgovara. Oni na pr. ne bi napisali: *došavši* ja k svojemu starom prijatelju (t. j. kada sam došao) on zaplaka od radosti. Ali u Vukovoj prozi ima mnogo primjera, koji dokazuju, da ti pisci ne misle pravo. Evo ih nekoliko: *imajući* Turci nad Srbima taku vlast i taka prava, naravno je, da se Srbi moraju starati, koliko je moguće manje da se miješaju s njima. dan. (1827) 89., Srbalja tu nije bilo tri sta ljudi, a sad *otišavši* jedna dobra četvrtina ne ostane ji mlogo više od dvije sta. dan. (1828) 182., *videći* sad Nijemci, da to nije šala, nego da se čitav rat otvorio, dođe varadinski general Dženej u Zemun. 185., sad *izišavši* ja opet među srpske spisatelje evo i »Danice« među čitatelje. dan. (1834) predgovor., sad se razviju pletke i međusobna proterivanja *bacajući* krivicu jedan na drugoga. mil.-obr. 17., краљ остане при себи и *метнувши* (t. j. kralj) на њу (t. j. na ženu) руке она роди сина. pjes. II. 61., ne *budući* pristanište zgodno za zimovnik svjetovahu mnogi, da se odvezu odande. d.-ap. 27.12., ne pusti u nemar dar, koji ti je dan po proroštvu *metnuvši* starješine ruke na tebe. 1tim. 4.14., kad svatovi već ustanu, da pođu, onda na kućnome pragu prostru struke, i djevojka *kleknuvši* na njih otac joj daje dobru molitvu. riječn. (1852) kod добра молитва., ja *pristavši* rado na to on dođe k meni u određeni dan sa svojim kolima i *uzevši* me u njih pođem k Rodofinikovoj kući. prav.-sov. 37., i tako baron Šiling *vrativši* se k meni iziđem i ja iz kola te otidemo. 38., tako gramatika iziđe na svijet ne samo ne *primivši* za trud oko nje ni g. Grim ni ja ni jedne krajcare, nego još *hvaleći* Rajmera, što je se primi. drž.-izd. III. 122

tako oni tijo *govoreći* čedo malo pade na zemljicu. pjes. I. 623., tako one tijo *govoreći* puče puška iz kaurske vojske. III 555.[1]).

b) Nemajući jezik trpnoga glagolskoga priloga upotrebljava za nj jedan i drugi svoj tvorni prilog. Vuk u dan. (1826) 15. piše: po pismu *sudeći* starije je, — a to je, kao da se reče: ako *se* po pismu *sudi*, starije je. Drugi primjeri: ovo je prvi namastir od Čačka *idući* (t. j. kad *se ide*) uz Moravu. dan. (1826) 34., *ulazeći* (t. j. kad *se ulazi*) u donji grad s lijeve strane stoji slavna kula Nebojša. dan. (1827) 42., u donjemu gradu *ušav* na Savsku kapiju na desno stoji stara crkva. 43., od crkve k jugoistoku *pošav* ima u po brda jedan kamen. (1829) 32., za to su đekoje pjesme koje iz neznanja, koje *želeći* (t. j. jer *se željelo*) jezik popraviti đešto nepravo napisane i naštampane. pjes. (1824) XV., rđavi su ono Kara-Đorđijevi prijatelji, koji misle, da se Kara-Đorđije ne može hvaliti ne *kudeći* Miloša (t. j. ako *se ne kudi* Miloš). laži i op. 31., од Рисна *идући* уз отоку око једнога сахата је варош и више ње градић Пераст. posl. XVI., управо *узевши* (t. j. ako *se* upravo *uzme*) није шири од једнога сахата. XIX., види се, да је ово најприје речено *говорећи* (t. j. kad se govorilo) зло за Турцима. 53., oko dvje sta koraka *pošav* (t. j. kad *se pođe*) niza Savu poznaju se ostaci od velikoga šanca. riječn. (1852) kod Дебрц., poglavice su do sad jednako govorile, da se one ne biju s carem turskijem, nego s dahijama i s krdžalijama, ali sad (u početku g. 1807.) *ubivši* careva vezira i *iskrstivši* turske žene i djecu po Biogradu (t. j. pošto *je ubijen* vezir i pošto *su iskrštene* žene) to se više nije moglo govoriti ni vjerovati. prav.-sov. 23., pokraj furune *sjedeći* (t. j. ako *se sjedi*) ništa se ne dobija. posl. 253., *poradivši* (t. j. ako *se poradi*) Bog će dati. 255., ne može se carstvo zadobiti na dušeku sve duvan *pušeći*. pjes. IV. 134., »djedina« je porodična država, tako *rekavši* (t. j. ako *se* tako *reče*) kolijevka i postojbina rodu. *D.* istor. 12., *sastavivši* (t. j. pošto *se sastavi*) sve ovo valja misliti, da . . . . 201., *pojući* (t. j. kad ili dok *se poje*) pobjednu pjesmu više se ne staje, nego se ide u oltar. pisma 160.

Glagolski pridjevi.

629. a) Prvi glagolski pridjev služi ponajviše za tvorbu različnih složenih oblika, kao na pr. *čuvao* sam, *čuvala* bih, bijasmo *čuvali* i t. d. Ali se dosta često upotrebljava i izvan tijeh sveza sasvijem

[1]) Ovamo ide i uzročni veznik *budući da* (v. §. 506*b*); na pr. *budući da* nijesam znao, za to ne dođoh — može se razvezati u: jer je (tako), da nijesam znao . . . ili: jer j: (tako) bilo, da . . . . (v. §. 625*a*); riječca *da* stoji ovdje u pošljedičnom značenju, u kojemu ona ispred sebe obično ima riječ *tako*, ali je ne mora imati (v. §. 507).

kao i drugi pridjevi, t. j. ne samo u nominativu, već i u drugijem padežima, u atributskoj i u predikatskoj službi. Treba dodati, da to biva gotovo samo od neprelaznijeh glagola. Evo primjera: u našim će zemljama mjesec *pomrčao* i izići. dan. (1826) u kalendarskom proroštvu., stijene negđe gole, a ponajviše *obrasle* malom šumom. 3. preko brdeljaka *obrasli* malom šumom. dan. (1827) 52., Boinović je bio suvi dugački obraza s *ispalim* jagodicama. dan. (1829) 20., прије̂ преко *смрзле* воде. posl. 118., stablo u *prorasla* crnoga luka. rječn. (1852) kod бачва., k *usijalome* željezu. *D.* istor. 74., gospodar od oštećene baštine ili od *pobjegla* čeljadeta. 292., primivši *osiromašile* srodnike. 331., da u *palome* čovjeku ponovimo oblik Božji. pisma 74., da te ne zatvora od mene *paloga.* 90., *uskrslomu* neka se poklone. 272., kad braća žive zajedno pa umre jedan od njih bez djece, onda žena *umrloga* da se ne uda. 5mojs. 25.5., nego će ti Gospod dati srce plašljivo, oči *iščiljele* i dušu *iznemoglu.* 28.65. Ovamo idu i primjeri: no ko vidi, čini s' *ne vidio.* pjes. II. 553., vika telal po Budimu belom; ko bi dalje, čini se *ne čuo*, ko je bliže, zemlji pogleduje. III. 324. — Potpuni su pridjevi: *vrëo* (vrȅla—vrȅlo), *izgòrio* (izgorjela—izgorjelo), *kljùčao* (kljùčala—kljùčalo; na pr. polio ga *ključalom* vodom, *nevàljao* (nevàljala—nevàljalo), *òstarao* ili *òstario* (òstarala—òstarjelo), *prìstao* (prìstala—prìstalo, na pr. *pristao* čovjek, t. j. lijep), *pròkisao* (pròkisla—pròkislo, na pr. prokislo mlijeko, koje je postalo malo kiselo), *sústao* (sústala—sústalo). Tako je i *ògrijalô* sunce (t. j. žarko). Neobično je: *òjađelî* (t. j. jadan, žalostan), jer glagola »ojađeti« nema, već samo *òjaditi*, koji je prelazan (i znači: ožalostiti). Nekoji od ovijeh pridjeva mogu imati i II. i III. stepen; na pr. *vreliji, nevaljaliji, najpristaliji.*

b) Drugi se glagolski pridjev uzima često u atributskoj i u predikatskoj službi; na pr. *pleteni* vijenci, *hvaljeni* vinogradi, *nošena* haljina, ostade nam hljeb *nedopečen,* vratio sam se kući *izmučen* i t. d. Veoma se rijetko oblik ovaj nalazi od neprelaznijeh glagola, kako je u primjeru: да намаже *испуцане* усне. posl. 35. Prema *rastrkati* … imamo oblik *rastrkan*, na pr. *rastrkane* kuće, vidi tome potvrde u §. 416*d*, 423*b*, 438*e* (među primjerima). Govori se i: *zamišljen* prema *zamisliti se*[1]). Tako će biti i ovo: kad su se sa mnom vraćali, *zorene* višnje trgali, *zorene* i *prezorene.* rječn. (1852) kod презорен (iz neke nar. pjesme); to su glagolski pridjevi od neprelaznijeh glagola *zoriti, prezoriti* (kojih Vuk u rječn. nema). Ovamo ide i *pròšâstî* od glagola *proći* (s nastavkom, koji je na pr. u *ubit*, a od osnove *šьd* ili *šьl*: samo je *d* ispred *t* prešlo po zakonu u *s;* v. u §. 310*a*). O obliku

[1]) Ovdje se može spomenuti riječ *raspadènica* (u rječn. 1898), t. j. stvar, koja se već gotovo raspala.

nadut ili *naduven* (prema neprelaznom *naduti se*) v. u bilješki §. 264*b*. Tako treba tumačiti i *začuđen* prema *začuditi se* u drž.-izd. III. 106.

c) Kašto II. glagolski pridjev nema trpnoga značenja, već kao drugi pridjevi neko neodređeno, koje niti je tvorno ni trpno (na pr. kao *dobar, ljut, slab* i t. d.) Tako se na pr. govori: *kršteni* kum (a to je onaj, koji drži koga na krstu), *kršteno* kumstvo, *kršteno* ime (što ga je tko na krstu dobio); govori se: *vjenčani* kum (koji kumuje pri vjenčanju), *vjenčani* prsten (s kojim se tko vjenčava), *vjenčana* košulja; govori se: *neteljena* krava (t. j. koja se još nije otelila); ispor. za svinje ili za skoro *oteljene* krave. rječn. (1852) kod напој; u pjesmama (na pr. I. 626., 627) nalazi se *ogrijano* sunce.

d) Obični pridjevi u predikatskoj službi često uza se imaju, a često i nemaju glagolski prilog *budući*, kojega upravo misao traži. Imamo na pr. Josif muž njezin *budući* pobožan i ne hoteći je sramotiti namisli je tajno pustiti. mat. 1.19., savjest njihova slaba *budući* pogani se. 1kor. 8.7., svjetuje, da duhovni *budući* ispravljamo one, koji padnu. *D.* pisma 232. Ali imamo i ovako: Zećani *nezadovoljni* despotom na novo ga dozvaše među se. *D.* istor. 99., a narod zadovoljan *onijem,* što imaše, oplaka ga kao oca. 111. Tako i glagolski pridjevi u istom događaju mogu imati i ne imati uza se prilog *budući.* Primjeri: na skoro pijesak opali tabane mojoj mladoj drugarici, koja *budući* odrasla u ladu nije bila naučena takome trudnom putu. dan. (1827) 139., pokarani *budući* od svoje savjesti izlažahu jedan za drugijem. jov. 8.9., osvećeno *budući* (pravo) starinom nije dopuštalo, da . . . . *D.* istor. 70., ovo ulje znači dobru maslinu Isusa Hrista, na koju se pricjepljuje kršteni kao nova grana otkinut *budući* od divlje masline ovoga svijeta. *D.* pisma 188., ne smiju biti ženjeni, da bi *ne budući* vezani dužnostima, koje ženidba zadaje, mogli bolje paziti na stado. 237., ko bi ušao u dvor *ne budući* pozvan. jest. 4.11. Mjesto *budući* može se uzeti i prilog *bivši*: nadvladan *bivši* u boju godine 1324. na skoro Vladislav umre. *D.* istor. 37. — A sada evo primjeri bez priloga *budući* (*bivši*): Emanuel *ranjen* otide u Moskvu. eman. 20., bramini *zabunjeni* ovim odgovorom vrate se. dan. (1827) 126., a ona *naučena* od matere svoje reče. mat. 14.8., David *izabran* za cara carski bješe pomazan božanstvenijem uljem. *D.* pisma 98., poslije ovoga razmišljanja *obuzeti* strahom punijem tajne pojemo. 157., *okisli* od pljuska u gori privijaju se k stijeni. jov 24.8.

e) Da se od II. glag. pridjeva govori dosta često II. i III. stepen, to je rečeno u §. 465*e*.

Željni način.

630. a) Ovaj se način svojim oblikom ne razlikuje od I. glagolskog pridjeva, a govori se za sva tri lica u jednini i u množini. Osnovno mu je značenje: želja; na pr. *živio* kralj! *živjela* domovina! živ i zdrav *bio*, sinko! dobro *došli*, mili gosti! ne *vidio* ja tebe više nikad! i t. d. Katkad se taj oblik združuje sa željnijem veznikom *da* (v. §. 500*a); na* pr. kud puklo, *da puklo!* posl. 163., *da* Bog s vama, Turci, noćas *bio!* pjes. IV. 147. Željno značenje imamo i u ovom primjeru: (Sekula uhvatio vilu, a ona ga moli, da je pusti pa će mu tri dobra učiniti: da mu žena rodi sina, da mu sablja siječe Turke i da bude ugledan u družini; Sekula odgovara:) luda li si, b'jela vilo! *bila* zdrava glava moja, rodiće mi ljuba sina; *bila* krepka miška moja, a i oštra ćorda moja, sjeći će mi sablja Turke; *bio* sobom junak dobar, biću stiman u družinu. pjes. I. 182.

b) Željni način od glagola *biti* (jesam) izostavlja se katkad; već smo u §. 405*b* imali primjere: zdrav Milošu, moja vjerna slugo (t. j. *bio)!,* na čast mu laž (t. j. *bila)!,* a sad evo još tri: Đurđev danče, kad mi opet dođeš, kod matere mene da ne nađeš: jal' udata jali ukopata, pre udata nego ukopata (t. j. *bila* ja)! pjes. I. 298., tako t' zdravo putovati i natrag se povratiti (t. j. *bilo*)! 300., tako mi umrijeti (t. j. *bilo)* Boga zovući! posl. 306.

c) U §. 510*d* navedeno je nekoliko primjera, gdje željni način stoji s dopusnijem veznikom *makar (ma);* ali i sam željni način bez toga veznika često ima dopusno značenje kao i s njim. Primjeri: bogme, gospodaru, ti se *šalio* ili ne *šalio,* ja sam za istinu primio. dan. (1829) 38., kad se koji pisao, *bilo* kod Turaka ili onako gdje, nazivao se svaki po svome ocu. laži i op. 30., kad bi im se moralo plaćati, *radili*, ne *radili*, ja mislim, da bi im bolje bilo dati i dvije plate, da ne rade. pisma 26., kaže, da će njemu biti mila svaka recenzija, *bila* gruba ili učtiva. 63., није тешко добру ријеч рећи, ni *помогла,* не *помогла.* posl. 331., ili se *sapunilo* ili ne *sapunilo,* valja mi te jesti. 102., *jeo* ne *jeo, pio* ne *pio, terao* ne *terao,* ne ćeš ga stići. prip. 32., mili Bože, da lepa junaka! da mi oće u dvorove doći, dao bi mu polovinu carstva, *bio* ženjen ili neoženjen. prip. I. 627. da ne diraju u ono, *bilo* pokretno ili nepokretno, živo ili mrtvo. P. istor. 35, Bog ljubi ljude, pa *naumio* ja kad mu drago ostaviti grijeh, svagda će mi pomoći. pisma 85., *poslušali* ili ne *poslušali,* neka znaju da je prorok bio među njima. jezek. 2.5.

d) Kad je u glavnoj rečenici željni način u svojem osnovnom značenju, pa je s tom rečenicom združena pogodbena (s veznikom *ako)* ili vremenska (s veznikom *kada* ili *dok*), onda i u toj zavisnoj

rečenici vrlo rado stoji željni način (mjesto budućega vremena ili mjesto sadašnjega od svršenijeh glagola u značenju budućnosti; v. u §. 582*b)*. Primjeri: kad ovaj buzdovan *izišao* na suho, onda se i Turci *vratili* amo! (t. j. kad ovaj buzdovan *iziđe)*. rječn. (1852) kod Високи Стеф**а**н., oj devojko, ti se ne *udala,* dok na mome krilu ne *zaspala!* ako li se mlada i *udala*, a ti muška čeda ne *rodila!* pjes. I. 323., ti *nemao* groba ni poroda! i da bi ti duša ne *ispala,* dok turskoga cara ne *dvorio!* II. 197., hajde s Bogom, pošo u dobri čas, moje t' oči više ne vidile! a kad više u gosti mi *došo*, da bi Bog dâ, mene ne *našao!* III. 439., ako *bio* torbonoša, *bio* majci živ! ako *bio* gočobija, ne *bio* joj živ! posl. 1., tako me oružje ne *izdalo*, kad mi najveća potreba *bila!* 299., kad *plakala,* biser ti *išao* iz očiju, i kad *govorila*, ruža ti zlatna iz usta *izlazila!* prip. 176. — Ovo se nalazi i u zavisnijem rečenicama, što se počinju s odnosnijem zamjenicama ili odnosnijem prilozima; na pr. koliko ljeba *pojela*, toliko jeda *imala!* koliko vode *popila*, toliko suza *prolila!* pjes. I. 269., ko više *io*, ne *bio* mi mio! posl. 136., kud *puklo*, da *puklo!* 163., kudgod *hodila,* sretna *bila!* prip. 176., žena *bio*, tko ti *pobjegao!* pjes. IV. 235.

STILISTIKA.

PRISTUP U STILISTIKU.

Ovdje nam se nameću najprije pitanja: što je *stil?* što *stilistika?* a što *stilist?* Riječ *stil* dolazi iz latinskoga jezika, u kojemu »stilus« znači »pisaljka« (od kosti ili od gvožđa), a u prenesenom značenju riječ je »stilus« i Rimljanima značila »pismeni sastavak, način izražavanja, stil«. Riječ *stil* u pravom svojem značenju znači danas po svoj Evropi najkraće govoreći: način izricanja mislî. Ali kako ljudi misli svoje mogu izricati i naustice i pismeno, i kako se pod stilom ne misli usmeno izricanje, već pismeno, tako ćemo onu definiciju raširiti i reći: stil je način pismenoga izricanja mislî. No ni ta definicija nije potpuna, jer kako u svakom ljudskom poslu način može biti valjan i nevaljan, tako i način pismenoga izricanja misli može biti dobar i rđav; ali stil kao predmet naučnoga istraživanja uzima se samo u dobrom smislu. S toga definiciju stila još i dalje treba raširiti te reći: stil je dobar način pismenoga izricanja mislî. Ali pisci izriču svoje misli dvojako: prozom i pjesmom; pa budući da o načinu pjesničkoga izricanja misli govori poetika, a stil se upotrebljava samo za prozu, za to će potpuna definicija stila glasiti ovako: stil je dobar način pismenoga izricanja misli u prozi.

Na pitanje: što je *stilistika?* odgovorit ćemo: stilistika je nauk o stilu; za tijem ćemo reći: *stilist* je čovjek, koji piše po pravilima stilistike, a *stilistik* je onaj, koji se bavi oko stilistike.

Ljudi su smisao riječi *stil* protegli iz književnosti na graditeljstvo, te se govori na pr. o stilu gotičkom, o vizantinskom, o maurskom i t. d., gdje se misle osobite forme građenja. Mi se dakako ne ćemo ovdje ni malo obazirati na graditeljski stil.

Kako za izricanje mislî služi jezik, mogao bi tko pomisliti, da stilistika ide u gramatiku. Ali tako misliti samo je od česti pravo. Kada gramatik što sluša ili čita, on ne pita drugo nego: je li to prosto od gramatičkijeh pogrješaka?, pa ako jest, on će reći, da je pravilno rečeno ili napisano, i bit će zadovoljan. Stilistik ide dalje; i on dakako traži gramatičku i leksičku pravilnost, jer gramatičke i leksičke pogrješke vrijeđaju i njegovo jezično osjećanje;.

ali on se s tijem ne zadovoljava, već još traži, da ono, što se izriče bude ukusno. Može se lako dogoditi, da je što u gramatičkom i u leksičkom smislu sasvijem pravilno, te mu nema s gramatičke strane zabave, ali je rđavo, t. j. neukusno u smislu stilističkom. . stilistik će to dakako osuđivati. Odavde vidimo dakle, da je stilistika samo od česti u svezi s gramatikom, i to toliko, što stil mora i gramatički biti pravilan. Stilistiku dakle ne valja držati za dio sintakse, kako gdjekoji misle; a tko je hoće brojiti u gramatiku u opće, neka je broji, ali samo kao osobiti, prema svim drugim dijelovima gramatike samostalni dio.

Stilistika ne pita, *što* je rečeno, nego *kako* je rečeno, a to je sasvijem u redu, jer stilistika pored gramatičke pravilnosti traži ukus, a taj ne pita za sadržaj. Tko je siromašan mislima ili nema dovoljno znanja o predmetu, o kojem hoće da piše, taj neka ne traži pomoći u stilistici, jer je ne će naći. Stilistik će takvome čovjeku reći: mîslî i znanja moraš ti sebi sam pribaviti; tvoja briga mora biti, *što* ćeš pisati; ako ne znaš napisati ništa novo ni dobro ni potrebno, a ti se prođi pisanja, ja ti ne mogu pomoći, jer ja te mogu samo učiti, *kako* ćeš pisati. Odavde opet vidimo, da može štogod u stvarnom pogledu biti posve rđavo, ali u formalnom, t. j. u stilističkom pogledu može to biti veoma dobro. Ima li stilistik ispravljati gdje stil, on će ispravljati pogrješke samo u formi, a u stvarne pogrješke ne će dirati.

Stilistička pravila koliko zasijecaju u ukus, toliko vrijede u opće za sve kulturne narode i jezike i za sva vremena u jednakoj mjeri. S toga ne bismo imali prava govoriti o stilistici na pr. latinskoj ili njemačkoj, kako nema na pr. latinske ni njemačke estetike ni etike ni matematike i t. d. Ali mnoga stilistička pravila moraju se za pojedine jezike odjelito osijecati; stilistik veli na pr. u opće: »ne upotrebljavaj nepotrebnih tuđih riječi« i proteže to pravilo na sve jezike i na sva vremena. Ali kako su u svakom jeziku tuđe riječi različna izvora, tako opća stilistika ne može za svaki pojedini jezik dati odjelita pravila o porabi tuđih riječi. Ili kad stilistik veli: »dobro razlikuj sinonimne riječi«, to je pravilo općene vrijednosti pisao čovjek kojimgod jezikom; ali kako svaki jezik ima svoje sinonime (na pr. lat. reprehendere—vituperare, njem. tadeln—rügen, hrv. koriti—kuditi i t. d.), tako će primjeri za to pravilo u svakom jeziku biti drukčiji. Sada vidimo dakle, da pored općene svejezične stilistike ima i osobita stilistika za svaki pojedini jezik, te možemo govoriti o latinskoj, njemačkoj, pa i o hrvatskoj ili srpskoj stilistici.

Dobra ili ukusna stila ova su tri glavna svojstva: jasnoća (razumljivost), istinitost, ljepota. Ova tri svojstva izlaze št-

iz naravi jezika, što iz same ljudske naravi. Da dobar stil mora biti jasan ili razumljiv, o tome ne može biti sumnje, kad se pomisli, da svrha jezika nije druga, nego da se ljudi među sobom razumiju. Od govora opet makar kako jasnoga ne može biti ljudma koristi, ako se ne govori istina. Jasnoća dakle i istinitost izlaze iz naravi jezika, a ljepota stila izlazi iz ljudske naravi, jer je čovjeku prirođena težnja za ljepotom kao u svemu tako i u stilu; mnogi ljudi dakako lutaju u toj težnji te drže za lijepo ono, što ili nije lijepo ili je upravo ružno.

Sva ostala svojstva izlaze iz pomenuta tri, i to ovako: iz jasnoće izlazi **jedrina** i **lakoća**; iz istinitosti izlazi **logičnost**, iz ljepote **točnost**, **skladnost**, **glatkoća** i **čistoća**.

Rđav je stil onaj, koji se protivi glavnim i izvedenim svojstvima, što su ovdje izbrojena; rđava su dakle stila svojstva: **nejasnoća** (nerazumljivost), **neistinitost**, **nesklapnost**; za tim: **razvučenost**, **tromost**, **nelogičnost**, **netočnost**, **neskladnost**, **hrapavost**, **nečistoća**.

Svojim se sadržajem ovaj moj nacrt stilistike razlikuje od drugijeh stilistika. Neke stilistike ne govore gotovo ništa o onome, što u mojem nacrtu sačinjava II. dio (istinitost), tako isto ne govore ništa ili vrlo malo o koječemu, što ću ja ovdje prikazati ako ne baš obilno, a ono u dovoljnoj mjeri u III dijelu. Druge su opet stilistike (osobito školske, u različnijem jezicima) mnogo prostranije od mojega nacrta, jer govore opširno o mnogijem stvarma, kojih ja ne ću ni taknuti; govore na pr. o figurama i o tropima, u što ja ne ću dirati, jedno s toga, šte te stvari idu u poetiku ili retoriku, a drugo, što je stilistik zadovoljan sa svakom figurom i tropom, samo ako je jasna, istinita i lijepa. Ja se ne ću držati drugijeh stilistika te govoriti o tome, kako se pišu pisma, kako istoričke i druge rasprave, kako treba sastavljati opise, kako govore i t. d. Ja u to ne ću dirati ni malo, jer su pravila o svemu tome jako elementarna i šablonska te mogu nešto malo koristiti samo nezreloj mladeži, koja je veoma siromašna svojim mislima, a što ih i ima, ne umije pišući složiti ih kako valja u cjelinu. Tko zna, što će pisati, te ima dovoljno mislî i građe, njemu tijeh pravila i onako ne treba; neka on svoje misli i građu slaže kako hoće, samo neka se ne protivi onim naprijed navedenim svojstvima dobra stila, pa stilistik ne će imati što da mu zabavi. Neke stilistike raspredaju na široko pravila o jednostavnom, srednjem i uzvišenom načinu pisanja, ali ta su pravila po naravi svojoj jako neodređena, jer se ne može osjeći, gdje se počinje, gdje li se svršuje koji od ta tri načina; osim toga ti načini stoje ili bar moraju stajati više u sadržaju onoga, što se govori, nego li u riječma, a mi smo već rekli, da stilistika nema posla sa sadržajem; za tijem su rečena pravila nepotrebna za ljude, koji su prevalili nezrelo mladenačko doba. Poradi svega toga ja ni o tome ne ću ništa govoriti.

I.

JASNOĆA.

Stil je potpuno jasan (razumljiv), ako se u duši čitatelja razvije sasvijem ista misao, koju je imao pisac pišući. Ja ovdje ne

mislim kuditi onu nejasnoću, koja otud nastaje, što čitatelju nije dovoljno poznat predmet, o kojemu pisac piše. Pisci strogo naučnijeh djela imaju pred očima čitatelje, kojima je poznata ona struka, o kojoj oni pišu, za to oni u dokazivanju i razlaganju mnogo koješta preskaču, a čitatelji, za koje oni pišu, sami to popunjavaju. Ako takvo djelo dobije u ruke nestručnjak, on nemajući ili nikakvoga ili bar ne dovoljnoga znanja o onom predmetu ne će moći sam popunjavati one praznine, što ih je pisac ostavio, i djelo će mu biti nejasno, premda za stručnjake može ono biti uzor jasnoće. O nejasnoći dakle, koja izlazi iz nedovoljnoga poznavanja predmeta, ja ovdje ne govorim, jer je ta nejasnoća relativna, i ne može se kuditi. Ima dakako i takovih naučnih djela, koja su i samijem stručnjacima više ili manje nejasna; takva nejasnoća nije dakle relativna, već apsolutna; za to je pogrješna i treba je kuditi. Pisci takvijeh djela misle za mnoge stvari da se same po sebi razumiju, ako se i ne reknu izrijekom, te ih preskaču, a opet one čine nužne prijelaze za njihovo dokazivanje.

Ja ću sada navesti nekoliko primjera, gdje se ne može znati, što upravo hoće pisac da kaže, jer rečenica može imati dva značenja, što je jasnoći vrlo protivno.

Imamo narodnu poslovicu: Bog je šalu *ostavio,* a đavo crkvu, koju narod upotrebljava u šali; ta poslovica dvoje znači prema tome, uzme li se glagol »ostaviti« u značenju lat. »relinquere« ili u značenju lat. »creare«. — A sada evo i drugijeh primjera[1]): Borio se i na književnom polju *s drugijem piscima* za svetu stvar (ne zna se: dali u društvu s drugijem piscima ili protiv njih). — Pročitao sam polovinu Palmotićeve Kristijade i *Gundulićeva Osmana* (je li »Gundulićeva Osmana« genitiv zavisan o riječi »polovinu« ili je akuzativ, objekt glagolu »pročitao«?). — Kad u kojem narodu nestane morala, onda se za dobre novce može sve kupiti *do pjesničkoga pera* (znači li to, da se i pjesničko pero može kupiti, ili znači li, da se osim toga sve drugo može kupiti?). — Petrović u svojoj velikoj dobroti pokloni Pavloviću konja, koji *mu* je od svih drugih konja bio najmiliji (ne zna se, je li taj konj bio najmiliji Petroviću ili Pavloviću). — Ja toga čovjeka poznajem bolje *od vas* (znači li ovdje »od vas« isto što »nego vas« ili »nego vi«?). — Među drugima eto i nekakvoga starca na konju *bez desnoga uha* (je li starac bez uha ili konj?). — Stari su narodi crpali veliku duševnu korist

[1]) Najveći dio protivustilističkijeh primjera u ovom mojem nacrtu uzet je iz različnijeh knjiga i časopisa; čitateljima ne treba znati te knjige i časopise, a ni pisce: „Grijeh ti kažem, ali grješnika ne ću“ — veli narodna poslovica. Rijetke sam primjere sâm načinio.

iz djela slavnih svojih pisaca *kao i današnji narodi* (ne zna se, crpaju li današnji narodi korist iz starih — grčkih i rimskih — pisaca ili iz svojih). — Iza smrti premile kćerke umrije *skoro* i majka od velike žalosti (znači li »skoro« ovdje lat. »brevi« ili lat. »fere«?). — Općeno se misli u gradu, da će *složni rad* manjine pomrsiti *lukave pletke* većine (ne zna se, što je subjekt, što li objekt). — Propovjednik je govorio čitavu uru o postu i molitvi *iz dna duše* (protežu li se riječi »iz dna duše« na »molitvi« ili na »govorio« ?). — Kad se nijesmo ni najmanje nadali, dođe k nama g. Petrović sa svojim prijateljem *iz Ugarske* (je li Petrović došao iz Ugarske ili je njegov prijatelj iz te zemlje?). — Da imamo *dosta* sigurnih vijesti o tom događaju, naši bi zaključci možda drukčiji bili (misli li se »dosta sigurnih« vijesti ili »dosta vijesti«?). — Ovaj je vinograd nekad bio naš; moj ga je otac poslije smrti materine *god. 1889.* prodao sadašnjemu vlasniku (ne zna se, je li g. 1889. prodan vinograd ili je te godine mati umrla).

Pisci, koji su ove rečenice napisali, nijesu dosta pazili na svezu među riječima i na pravi namještaj riječi; s neznatnijem promjenama mogu se svi navedeni primjeri tako ispraviti, da će biti potpuno jasni.

Nejasnoća često izlazi iz sabitosti, t. j. kad pisac upotrebi manje riječi, nego je potrebno. Na pr. Žalimo, što je pisac opisujući francusko-njemački rat isključivo stao na francusko stanovište, *ali tako rade na žalost i drugi francuski i njemački pisci* (trebalo je reći: tako rade i drugi francuski pisci, dok opet njemački stoje isključivo na njemačkom stanovištu). — Dobrom napretku u ovoj školi najviše smeta *pisaći materijal*, koji općina slabo i neuredno nabavlja (mjesto: nestašica pisaćega materijala). — Otac je Pavloviću umr-o u ranoj mladosti, već u 6-oj godini. — Petrović je svojim radom kao načelnik učinio svojim sugrađanima toliko dobra, da će ga i u hladnom grobu sa zahvalom spominjati. (U prvom primjeru neka se reče: kad je Pavlović bio u ranoj mladosti od 6 godina, umre mu otac; u drugom: . . . . da će ga spominjati i kad bude počivao u grobu). — U tuđoj je zemlji našao grob, a tako je vruće želio vječni sanak boraviti *kraj svoje kolijevke* (mj. u zemlji, gdje mu je kolijevka stala). — Ne dajte se svratiti sa staze poštenja, makar vam zlotvori *prijetili službom ili čak životom* (mj. makar prijetili, da vam uzmu službu ili čak život). — Ni mi sveštenici nijesmo bez pogrješaka; mnogi su pače od nas veliki grješnici, *ali za to smo ljudi!* (mj. za to smo slabi ljudi). — Od tih svojstava naroda našega ovdje ću naznačiti ne sva, već samo nekoja, *jer za to nemam* dovoljno ni vremena ni prostora (mj. jer da sva naznačim, za to nemam . . .). — Kad ih

starac učitelj ugleda oko sebe, on se radosno sjeti onih dana, kad su ove jake ljudine *sjedile pred njim u školskim klupama kao nejaka djeca* (mj. kad su ove ljudine bile nejaka djeca i sjedili pred njim). — Toga zahtjeva ne smijemo se odreći, *već iz svih sila nastojati*, da se on ispuni (mj. moramo nastojati). — *Zli pojavi* **moderne** škole svaljuju se samo na učitelje, a trebalo bi i na roditelje (mj. odgovornost za zle pojave). — I ovo su primjeri rđave sabitosti: **Na** ovom su kongresu berlinsko sveučilište zastupala tri profesora: Meyer (građansko pravo), Müller (anatomija), Schmidt (matematika). — Takav pretjerani pesimizam današnjega vremena staroj je klasičnoj filozofiji (Platon, Aristotel, Ciceron) nepoznat.

U dobrom stilu treba se čuvati one sabitosti, koja se grčkijem izrazom zove zeugma. Na pr. Kralj je volio *slušati metanisanja i slavospijeve* licemjeraca nego iskrene riječi pravijeh rodoljubaca (slavospijev se može slušati, ali metanisanje se gleda ili prima). — S najvećim bolom u srcu gledao je starac, kako mu besputni sin *rasipa kuću i pošteno ime* (kuća se rasipa, a pošteno se ime kalja ili gubi). *Gledamo, što radite i govorite*, pa vam se čudimo (djela se gledaju, ali riječi se slušaju). — *Svoga gnjeva i sramote*, što je onako ljuto razbio, nije mogao sultan ni na kome *iskaliti* (samo se gnjev može iskaliti, a sramota se može oprati). — Radeći savjesno svoj posao dobro je, da se čovjek kašto *obazre naprijed i natrag*, pa da svoj rad podvrgne strogoj kritici (obazreti se može čovjek samo natrag, a naprijed može pogledati). — Ne mogu to na široko da razvijam, jer mi je za taj posao i *vrijeme i prostor pretijesan* (prostor može biti pretijesan, a vrijeme je prekratko).

Jedrina.

Kako je u jednu ruku pretjerana sabitost pogrješna, tako je u drugu pogrješna razvučenost. Po srijedi među te dvije skrajnosti stoji jedrina, t. j. ono svojstvo dobra stila, kad pisac ne uzima ni više ni manje ni riječi ni rečenica, nego li je upravo nužno, da mu se misli dobro razumiju. S drugijem riječma: u jedru stilu ni jedna riječ i ni jedna rečenica nije zališna. Da se ne bi kome čudno činilo, za što ja ovdje kudim razvučenost, kad se ona jasnoći ne protivi, nego je još povećava, reći ću, da je u svakoj pravoj i nepokvarenoj umjetnosti svaka zališnost pogrješna po onome grčkom pravilu: Μηδὲν ἄγαν. Kako nije pametno usred bijela dana u svijetloj sobi zapaliti svijeću, da bi se tobože bolje vidjelo, i kako nije pametno ni pristojno u običnom razgovoru vikati onome, koji dobro čuje i obični tihi govor: tako ni u dobru

stilu ne valja jasnoće pretjerivati upotrebljavajući zališne riječi ili rečenice.

Razvučenost nastaje, kad se ista misao više nego jedan put izreče. Na pr. u Dukljaninovoj latinskoj kronici u glavi 36. nalazimo ovo mjesto (prevedeno): »I Bog posluša molitvu svetoga Kralja, te od toga dana ne bi nitko više ujeden od zmije, pa i dan današnji ostaje zdrav i čitav svatko, koga bi zmija ujela na onom brijegu. I od onoga dana, kako se sveti Kralj Bogu pomolio, zmije na onom brijegu ostadoše kao bez otrova sve do današnjega dana«. Tu dakle imamo istu misao izrečenu u dvije rečenice, tako da je jedna od njih sasvijem nepotrebna. Tako bi i ovo bilo: »Protivno je čistome narodnom govoru upotrebljavati prijedlog *za* s infinitivom (na pr. to je dobro za jesti), jer tako narod ne govori, niti ćemo to naći igdje u narodnijem umotvorinama. Tko dakle upotrebljava *za* s infinitivom, on unosi u jezik, čega narod ne poznaje, što se protivi dobrom narodnom govoru.« Ni tu dakle druga rečenica ne veli ništa novo, već isto, što i prva. — Pogrješka je i onda, kad su tautologičke rečenice rastavljene drugijem rečenicama jedna od druge.

Razvučenost u pojedinijem riječma pokazuju ovi primjeri: Predsjednik pozva na to skupštinu, da izvoli zaključiti, t. j. da nov zaključak stvori. — Dioba ovoga predmeta skopčana je s vrlo velikijem poteškoćama (mj. vrlo je teška). — U ovoj mojoj raspravi, koja ovdje evo leži pred blagonaklonijem čitateljem, nastojao sam pokazati . . . . (riječi: *koja* — *čitateljem* sasvijem su nepotrebne). — Ovaj ovdje po istini ispripovijedani događaj potvrdilo je prije 25 godina svojim potpisima 40 vjerodostojnijeh svjedoka, od kojih su neki još i danas živi, *a neki su već umrli.* — Kod budućijeh izbora borit će se obje protivne stranke za pobjedu, ali danas još nitko ne zna, koja će od njih dobiti većinu, *koja li će ostati u manjini.* — U tom rječniku ima mnogo nepotrebna balasta, *koji bi se mogao izbaciti.* — Katkad, *premda rijetko*, nalazimo u Jovanovićevu djelu gramatičkijeh pogrješaka.

Protivno je stilističkoj jedrini, kad se upotrebljavaju takvi pridjevi, koji svojih imenica ni malo ne opisuju drukčije i više, nego li je u samom značenju imenice već sadržano. Primjeri: naš je narod čamio tada u *smrtnome mrtvilu.* — Bilo bi smiješno, da se bojite tih *strašljivih kukavica.* — Što su nedavno o mojem stricu neke novine pisale, sve su to *izmišljene i neistinite klevete.* — Polja i brda pokrio je *bijeli snijeg.*

Premda deminutivne imenice same sobom znače nešto maleno (na pr. *gradić* je mali grad, *crkvica* je mala crkva i t. d.), ali Vuk opet uz takve imenice vrlo rado uzima pridjev *mali.* Primjeri: Ra-

kovac je *mali potočić* . . . . a Puljo je bio *mali čovečić*. pjes. (1824 XXI., jedna *mala kućica*. dan. (1826) 18., *mali namastirić*. 29., *malu crkvicu*. 29., izbija ključ, da bi mogla *mala rodeničica* mljeti. 36., da načiniš još jedan *mali šančić* u planini. 82, đekoje *male vojvodice*. 89. *mali* turski *gradić*. dan. (1827) 45., zidine od *maloga gradića*. 50., oko đekoji kuća stoje vajati i ostale zgrade kao *malo seoce*. 100., uz nemački rat bio je kao *mali buljubašica* nad frajkorima. dan. (1829) 17. načinila se (Brusnica) kao *mala varošica*. mil.-obr. 72., dvije *male knjižinice*. posl. XVI., na moru je *mali gradić* Budva. XVIII., Višegrad je *mala varošica* u Srbiji. 241., Bukova je *mali namastirić* kod Negotina. riječn. (1852) kod Крајина., *mali namastirić* u Fruškoj gori. kod Петковица., od sjeverne strane ima pod Vidojevicom *mali izvorčić*. kod Видојевица.

Još se može dodati ovo: pridjevi složeni s prijedlogom *po* znače svojstvo u umanjenoj mjeri, na pr. *podobar*, *polukav* (vidi u gramatici §. 381*a*), pa opet Vuk uz te pridjeve rado meće priloge *malo, dosta*, koji onu umanjenost još jače ističu; na pr. piše *dosta poružnim* slovima. dan. (1826) 16., *malo poniže* stoji napisano. 17., *malo poniže* te stijene. 23., *malo podaleko* od crkve. 35., Veljko je bio široki usta i podugačka, *malo pokučasta* nosa. 88., *malo poniže* opet veli. prav.-sov. 16., ova je knjiga štampana na *dosta podebeloj* hartiji. drž.-izd. III. 383

Nije ukusno upotrebljavati ni odveć obične pridjevne i imeničke sveze. Na pr. Iza 10 godina vrati se Janković u *predragu* domovinu. U članku, otkle je uzet ovaj primjer, pripovijeda se život i rad Jankovićev, njegova se domovina spominje tu samo onako mimogred, dakle je pridjev *„predraga“* sasvijem zališan. — *Slavni* je Gete dočekao veliku starost. — I *glasoviti* se Napoleon katkad u računu prevario.

Naivni prostonarodni pjesnički stil upotrebljava katkad epitete tako, da upravo govoreći izlazi nesmisao. Na pr. u jednoj narodnoj pjesmi veli se: opazi ga straža od Arapa pak povika *iz grla bijela* (Vuk, pjes. II. 367), — a zna se, da su Arapi u nar. pjesmama uvijek crni; tako je i na str. 389 u istoj knjizi: al' s' opremi crni Arapine . . . . dođe pravo pod careve dvore, viče cara *iz grla bijela*. U jednoj se opet pjesmi (III. 221) veli *vjerna* ljuba za ženu, koja muža svoga baca u tamnicu. Prostonarodno pjesništvo može ovako upotrebljavati pridjeve, ali ozbiljna proza nikako. Zlo bi na pr. bilo ovo: Ti ljudi odgojeni budući u tuđinskom duhu ne poznaju i ne ljube *mile* svoje domovine.

Dobar stil ne podnosi svagda sveze dvaju sinonima za isti pojam. Tako na pr. ne valja: U njih nema *snage ni moći*, da to izvedu, kako su obećali. — Tome *dušmaninu* i kletome *neprijatelju* na-

rodne prosvjete dobro je odgovorio g. Jovanović. — Već prije kršćanskijeh vremena *pogani* su i *neznabošci* sjajne hramove gradili i u njima se klanjali svojim *idolima* i *kumirima*. — Kudgod istorik u to jadno doba oko baci, nigdje ne vidi utješne zrake, nigdje ubava prizora, svuda je crni *mrak* i *tama*. — Ljubimo sve, što je *lijepo* i *krasno*. — Zar to nije *strašno* i *užasno?* — Što nas je naš učitelj po tadašnjem *nezgodnom*, *nespretnom* i *nevaljalom* načinu poučavanja više grdio, to smo mi bivali sve *tupiji* i *glupiji*. — Bogoljubni će narod namaći što treba, da se ova crkva *uresi* i *ukrasi*. — Slabe te prigovore lako ćemo *oprovrći* i *pobiti*. — Na to se g. Kovačević stane ponizno *ispričavati* i *izgovarati*, za što nije došao. — Narodi su se naukom *izbavili* i *oslobodili* varvarstva.

Ali u osuđivanju ovakijeh pleonazama moramo biti na oprezu i iščupavajući korov ne valja i pšenicu da trgamo. Ima u narodnom jeziku nekoliko sveza sinonimnijeh riječi, koje se gotovo više i ne osjećaju kao dvije riječi, već kao jedna. Tako na pr. narod govori: *slika* i *prilika* (na pr. Đuro je slika i prilika svoga oca), *tuga i žalost, jad i čemer* (puni smo jada i čemera), *čast i poštenje* (čast i poštenje onima, koji tako govore i rade), *strah i trepet, puk i narod* (na pr. čuj, puče i narode. Vuk, posl. 350), bez *kraja i konca,* ni *traga ni glasa, crn i žalostan* (sva nam je ona godina bila crna i žalosna; vidi potvrde iz pisaca u akad.-rječn. kod riječi: crn), *zlo i naopako.*

Vrijedno je navesti ovdje potvrde iz Vukovijeh djela za ovakove sveze. Iz toga, što ih Vuk upotrebljava, zna se, da su uzete sasvijem prema duhu dobroga narodnog govora. Primjere ćemo poređati po azbučnom redu onih latinskih riječi, kojima združeni sinonimi značenjem svojim odgovaraju.

carus: koliko mi je ovaj njiov ukor bio *mio i drag* rječn. (1818) XV. — dementia: oće li ikad moći vjerovati taku nečuvenu *ludost i budalaštinu?* dan. (1827) 141., za to se ne ću ni upuštati u odgovaranje na njiove *ludosti i budalaštine.* drž.-izd. II. 131. — diiudicare: koji od nas dvojice više ima pravo, to ćemo ostaviti drugima, da *sude i presuđuju.* pisma 34., počinje li se zaista od onda naša literatura, o tome će se još *suditi i presuđivati.* 63. — gloriari: čega se ne stidim, nego se tim *dičim i ponosim.* rječn. (1818) XIII., tim se imenom *dičio i ponosio* do svoje smrti. dan. (1826) 89., pripovijedaju i o drugijem privilegijama, kojima se i danas *diče i ponose.* kovčež. 38. — gravis: knjiga je ova vrlo *znatna i važna* za sve Slavene. dan. (1826) 58., nikako mjesto nije tako *važno i znatno* za jezik naš. posl. XX. — inducere: da ga nije niko na to *navratio ni nagovorio.* mil.-obr. 49. — iurare: onda se Miloš stane *kleti i preklinjati.* mil.-obr. 49., za to se stane (seljak) *kleti i preklinjati,* da se on novaca nije ni dotakao. dan. (1829) 40. — labor: ne znadu bez velike *muke i bez truda,* đe ga treba pisati. rječn. (1818) IX., onda mi se radost okrene na novu *tegobu i muku.* pjes. (1833) XIV., vidim, da pored sve *muke i truda* opet ostaju pogrješke. prip. V. — laborare: kad se jedan oko čega *trudi i muči,* a za drugoga se misli, da to radi. posl. 112. — laudare: da sam ja kneza Miloša *hvalio i slavio.* laži i op. 27., za to sva učena Evropa njih radi narod naš *slavi i hvali.* kovčež. 15., onda bi se

njihove umotvorine po svijetu *hvalile i slavile*, kao narodne što se *hvale i slave*. 1l — laus: da mu damo onu *čest i poštenje*, što mu prilikuje. rječn. (1818) XIII., knjig. je ova na osobitu *čest i slavu* Srbima i Bugarima. dan. (1826) 58., to su moja braća s kojom sam dobio *čest i slavu* i sve, što imam. 91, jer je njega car odredio i posla da Srbiju umiri i njegova će sad za to biti *čest i slava*. dan. (1828) 212., da se (pjesme onako naštampaju, kao što zaslužuju prema *časti i slavi*, koju narod naš od njih im. laži i op. 33., učinio bi našoj literaturi polzu, a sebi *čast i slavu*. pisma 73., sad . najbolja srpska škola u Trstu, i to je *hvala i dika* njezinome učitelju Vladisavljević rječn. (1852) kod школа. — mens: da je u onome pismu djelo moga *uma i razuma* laži i op. 36. — mirari: za to se umotvorinama naroda našega sva učena Evropa *čudi i divi*. kovčež. 15. — peior: ali je u jeziku i ortografiji još *crnji i gori* ... Raića. dan. (1826) 105. — potestas: Crni Đorđije dobivši *vlast i silu* u ruke stane vladati i svima zapovijedati. dan. (1828) 210., znajući, da je onaj najveći gospodar koji *vlast i silu* u rukama ima. 218. — reprehendere: stane ga *psovati i ružiti*, ... što ne dade ljudma, da se biju s Turcima. mil.-obr. 51., drugome dopušta, da me *gr... i ruži*. laži i op. 4., da sam ja Miloša onda *kudio i ružio*. 27., mati stane kćer *karati i ružiti*. posl. 179. — retinere: prijatelj je njegov namjeravao da ide, no on ga je *zadržavao i ustavljao*. dan. (1826) 82. — rixari: Srbi se i današnji dan *prepiru* ... *inate*, imaju li ili nemaju. drž.-izd. II. 188. — timere: koji se spisatelj *boji i pla*... recenzenta. pisma 62. — vehemens: Kara-Đorđije se stane izgovarati, da je ... *ljut*, pa oće odma da ubije. dan. (1828) 165.

Ovdje se mogu dodati još i ovi primjeri iz Vuka, koji su za cijelo prema duhu dobroga narodnog govora: da su imena naši slova *teška i preteška* za učenje čita... dan. (1827) 3., što je stanje naše literature *teško i preteško*. dan. (1834) 78., dokaz... da ja u svemu imam pravo i da je ono sve još *učtivo i preučtivo*. pisma 47., to je *potrebno i prepotrebno*. drž.-izd. II. 111, sva pravila, koja su u prvoj polovini ... knjižice, *važna* su *i prevažna* za naše stihotvorce. 378.

Kako ukusan stil ne miluje ponavljanja iste misli, tako mu ne prija ni ponavljanje iste riječi u kratkom razmaku, osobito ako se više puta ponavlja. Dobar stilist ne bi na pr. ovo napisao: U današnje materijalističko vrijeme *novci* su svemoćan faktor, tako da se gotovo može reći, da se danas *novcima* sve može postići. Većina ljudi ne misli drugo, nego kako će steći što više *novaca*, a premnogi cijene *novce* više nego ikoje drugo blago, na pr. prijateljstvo, otadžbinu, mirnu savjest, pošteno ime. Gotovo se može reći, da su *novci* onaj stožer, oko kojega se danas duševni život ljudstva okreće. — Evo u ove tri ne baš velike rečenice dolazi riječ *novci* pet puta: to je pretjerana i dosadna jasnoća, koja se vrlo lako može ukinuti, ako se na drugom mjestu upotrebi mjesto *novcima* riječ *njima*; na trećemu mjestu može ostati ta riječ, na četvrtom mjestu možemo je se ukloniti, ako mjesto suprotne rečenice (»a premnogi cijene novce«) uzmemo odnosnu (»koje premnogi cijene više« . . . .). Na petom mjestu možemo mjesto »novci« reći *zlato*, koje je sinonimna riječ. Ni to nije u navedenom primjeru baš zgodno, što se i riječi: »gotovo se može reći« ponavljaju u tako kratkom razmaku. Za to bi to trebalo kako promijeniti.

Često dira neugodno, ako se ista riječ (osobito koja se po čemugod malo više ističe) ili isti skup riječî ponavlja i u oduljem razmaku. Na pr. riječ *dajbudi* u velikom je dijelu naroda pa i u književnom jeziku neobična; s toga čitatelju smeta, kad u kojem članku ili u knjizi nailazi na nju na svakoj drugoj ili trećoj strani. Za to će pisac dobro učiniti, ako *dajbudi* upotrebi, recimo, na svakoj 20. strani, a inače neka uzima riječcu *bar(em)*, koja je u književnom jeziku mnogo običnija te ne udara ni malo u oči. Ovo se isto može reći i o riječi na pr. *međer* i o drugima sličnim slabo običnim riječma. Ako tko na svakoj drugoj ili trećoj strani piše riječ *nečuven*; sad recimo: nečuvena zloba, — sad: nečuveni uspjeh, — sad: nečuvena slabost i t. d., to će i manje pažljivu čitatelju biti dosadno. Isto je tako, ako tko na 1. strani svojega članka piše: to ne bi bila za nas *Bog zna* kolika šteta, — na 2. strani: mišljahu, da su *Bog zna* što učinili, — na 4. strani: on je to izvadio iz *Bog zna* kakvijeh knjiga i t. d. Pogrješka bi bila, kad bi tko u svojem članku, koji ima, recimo, 30 strana, upotrebio 5 puta frazu: *zagristi u kiselu jabuku* (t. j. dati se na kakav neugodan posao); na pr. na 1. strani da stoji: nitko se pravo ne usuđuje zagristi u tu kiselu jabuku, — na str. 5.: da vidimo, hoće li koji od mlađih književnika zagristi u tu kiselu jabuku i t. d.

Ovakovo je pisanje ne samo neukusno, već i dokazuje, da pisac slabo poznaje leksičko blago jezika, kojim piše, t. j. da jezika nema dovoljno u vlasti. Valjan će stilist reći prvi put: *nečuvena* zloba, ali drugi put će napisati: *izvanredni* uspjeh, treći put: *besprimjerna* slabost; četvrti put će opet uzeti riječ *nečuven*, ali dalje će je opet zamjenjivati sličnijem načinom i samo je katkad upotrebiti. Tako će isto dobar stilist prvi put napisati: *Bog zna* kolika šteta, ali na drugom će mjestu već reći: da su što *golemo* učinili, na trećemu: izvadio iz *neznanih* knjiga, — pa istom, kad je svaki čitatelj ono prvo *Bog zna* već zaboravio, upotrebit će ga pisac drugi put. Mjesto onoga »zagrizanja u kiselu jabuku« upotrebljavat će se naizmjence izrazi: dati se na neugodan posao, — latiti se škakljiva posla, — dirnuti u tešku stvar i t. d.

U djelu dotjerana stila ne ćemo pojam na pr. *umrijeti* naći izrečen samo tom riječju, nego i drugima kao: prestaviti se, preminuti, izdahnuti, upokojiti se, otići na istinu: pored *boj* naći ćemo i: bitka, ograšje, kreševo, mejdan; — pored *srdit* nalazit će se: gnjevan, ljut, ijèdak (ȉjedan), nabusit i t. d.

Ni to nije dobro, kad se u kratkom razmaku upotrebljava ista riječ u dva različna značenja; na pr. ova kamena *crkva* pripada među najljepše u svoj katoličkoj *crkvi* turskoga carstva.

Vidjeli smo, da dobar stil ne trpi nepotrebnijeh pridjeva; i ne može ih trpjeti, jer kako su pridjevi u opće nakit govoru i prozaičnome pjesničkom, tako su nepotrebni pridjevi nepotreban nakit. Takva zališna kićenost u većoj se mjeri ističe, kada tko načičkava svoje razlaganje mnoštvom poslovica ili citata iz znatnijeh pisaca. Lijepi izabrane poslovice i citati, ako se na zgodnu mjestu upotrebe, nalik su na cvijeće, kojim se stil može lijepo zakititi, ali tko toga cvijeća previše trpa, gdje treba i ne treba, njegov je stil prenakićen, s toga i neukusan.

Lakoća.

Ovo svojstvo dobra stila ište, da sklop riječi u rečenici i međusobni sklop rečenica ne bude trom, već lak, t. j. da ga čitatelj ili slušalac lako pregleda i uhvati. Nije lak sklop, kad riječi iste gramatičke kategorije stoje jedna za drugom; na pr. pročitao sam početak *drugoga poglavlja prve knjige istorije njemačke književnosti starijega vremena* (5 genitiva!). — Knez drugi dan *zorom glavom* krene *planinom.* — Počeo je svoj književni rad s *poređenjem Homerovijeh epopeja s Virgilijevom Eneidom.* — U tijem selima *okruženim visokim brdima* živi siromašan, ali pošten narod (ovdje su upravo 2 padeža lokal i instrumental, ali im je oblik jedan). — Tko zna, hoće li on *htjeti dati obzidati* svoju bašču. — Sada nam morate *dopustiti otići gledati.* Katkad je sveza već od 2 neodređena načina oteška; na pr. u te zakone može čovjek *pokušati proniknuti* samo na osnovi vrlo pomnjivijeh pokusa. — Tromost je u stilu i onda, kad stoji jedan za drugijem nekoliko, makar i različnijeh padeža, a pred svakim je kakav prijedlog. Na pr. Glavni sadržaj te knjige priopćen je *u* izvatku *u* njemačkom jeziku *u* znatnom nekom pedagogičkom časopisu. — Našao sam ovaj ključ *na klupi iza sela pred vratima uz Petrovićevu bašču.*

Lakoći se u sklopu rečenica protivi, kad se u koju rečenicu umetnu više od tri rečenice. Lako se na pr. podnosi ovo: Petrović mi piše, da će, *ako na jesen pođe u Italiju, kamo ga već odavno srce vuče,* svratiti se putem u Zagreb; — ali već bi teže bilo podnijeti ovo: Petrović mi piše, da će, ako na jesen pođe u Italiju, kamo ga već odavno srce vuče, ali mu do sad nije to moguće bilo, jer nije imao dosta ni vremena ni novaca, svratiti se putem u Zagreb. — Osobito se treba čuvati proleptičkih uklopljenih rečenica, t. j. koje pravoga smisla nemaju na mjestu, gdje stoje, već istom pošto se izgovori ono, što je za njima. One su protivne duhu našega jezika na pr. Jovanović je već kao mladić od 18—20 godina bio tako marljiv, da je, *što je veoma teško,* proučio čitavoga Šekspira. — Mi znam

da se naši činovnici — *čast vrijednim izuzecima* — slabo obaziru na takove pojave narodnoga života. — O sklopu rečenica vidi u gramatici §. 445—450.

Dalje je stil trom, ako dolazi jedna za drugom nekoliko zavisnijeh rečenica, makar i ni jedna od njih ne bila uklopljena, već sve privezane jedna do druge. Na pr. Kovačević mi piše, *da* se na jesen sprema na put u Italiju, *da* razgleda i tu krasnu zemlju, *o kojoj* je toliko lijepa čitao i slušao, *da* sada samo o Italiji misli i sanja, *premda* bi po mojem mnijenju bolje bilo, *da* malo više misli i sanja o svojem gospodarstvu, *koje* će za godinu, za dvije sasvijem propasti, *ako* se Kovačević ne opameti. — U tom primjeru imamo 8 rečenica, koje sve zavise jedna o drugoj; ali i manji broj zavisnijeh rečenica, ako su sve iste vrste, oduzima stilu lakoću. Na pr. Petrović je ovijeh dana kupio kuću, *koja* je nekad bila vlasništvo moje bake Pavlovićke, *koja* se bila udala za odvjetnika Jankovića, o *kojem* sam ti lani pripovijedao dugu istoriju, *koje* možda više i ne pamtiš. — Ovaj je sklop trom za to, što stoje 4 odnosne rečenice jedna iza druge, ali već i samo dvije zavisne rečenice ako imaju isti veznik, čine sklop tromijem. Na pr. Držimo za svoju svetu rodoljubivu dužnost govoriti narodu samo istinu i otvorati mu oči pred opasnostima, koje ga čekaju, *premda* znamo, da narod obično voli slušati laskavce nego prave rodoljupce, *premda* se već često poradi toga pokajao. — Ja ću rado pristati s vama, *ako* jedan drugome oprostite, *ako* je tko koga uvrijedio. — Mlada i bogata udovica Petrovićka nije bila odveć žalosna iza smrti svojega muža, *jer* ga nigda nije ljubila ni ljubiti mogla, *jer* on onako star i mrzovoljast nije mogao osvojiti njezina srca.

Težak i trom stil izlazi iz nepotrebna upotrebljavanja apstraktnijeh imenica, kao što je u ovijem primjerima: Nije nam poznat uzrok vašega čestog *izostajanja* (bolje: nije nam poznat uzrok, za što često izostajete). — Uvjerili smo se potpuno o *istinosti* pripovijedanoga nam događaja (bolje: uvjerili smo se, da je pripovijedani nam događaj istinit). — Sad se najviše radi oko *postignuća* sloge među članovima odbora (bolje: sad se najviše radi, da se postigne sloga među članovima odbora). — *Istraživanje* razloga, za što činovnici tako rade, vodi nas do neugodnijeh zaključaka (bolje: istražujući razloge . . . . . dolazimo do neugodnijeh zaključaka). — U *pomanjkanju* dovoljnoga broja pretplatnika ne će se knjiga štampati (bolje: ako ne bude dovoljno pretplatnika . . . . . .). — Za *izvedenje* svih ovih osnova treba mnogo novaca (bolje: da bi se izvele sve ove osnove, za to treba novaca). — Poradi *izlječenja* svojih rana morao je tražiti pomoći u nekoliko liječnika (bolje: da bi izliječio

svoje rane, morao je . . . . .). — Tamošnji su rodoljubi pokrenuli krasnu misao o *podignuću* spomenika Gunduliću (bolje: . . . . . da se podigne Gunduliću spomenik). — Roditelji moraju odraslijoj svojoj djeci strogo zabraniti *drugovanje* s rđavijem ljudma i *prestupak* te zabrane oštro kazniti (bolje: roditelji moraju djeci zabraniti, da ne druguju s rđavijem ljudma, i ako tu zabranu prestupe, oštro ih kazniti). — Opazio sam, da u ovoj općini *polazak* škole biva sve nemarniji (bolje: opazio sam, da se škola u ovoj općini polazi sve nemarnije). — Uviđam *opravdanost* vašijeh razloga (bolje: uviđam, kako su opravdani vaši razlozi).

Bljutavo je i protivno zdravome ukusu govoriti *krugovi* u slučajevima kao: u đačkijem *krugovima* žale za njim, — taj nam glas dolazi iz činovničkijeh *krugova* mjesto: đaci žale, taj glas pronose neki činovnici i t. d. Ovo je za to rđavo, jer kad se govori o đacima, o činovnicima i t. d., nitko pametan ne misli ni na kakve krugove, već ili na sve one ljude ili samo na neke; za što dakle da se upotrebljava riječ, kojoj u umu ništa ne odgovara? Osim toga su ti »krugovi« za to bljutavi, jer ih svaki dan preko mjere upotrebljavaju novine i njemačke i hrvatske. Ništa bolja od »krugova« nije ni riječ *sila,* kad se na pr. veli: na toj su školi potrebne još dvije *učiteljske sile,* mjesto da se reče lijepo i svakome razumljivo: *dva učitelja.*

II.

ISTINITOST.

Mi već znamo, da stilistika nema posla sa sadržajem, već samo s načinom, kako se što izriče; za to je sasvijem prirodno, što stilistička istinost nije istovetna sa stvarnom, t. j. što stilistik ne traži istinitosti u stvari, već samo u izrazima. Ovo je dvoje tako različno, da može jedno biti bez drugoga, t. j. može štogod sadržavati najkrupniju stvarnu neistinu, a u svojim izrazima može to biti sasvijem pravilno, da stilistik nema što zabaviti. I obrnuti je slučaj moguć: može biti što napisato izrazima, za koje ćemo reći da su stilistički neistiniti, a u stvari t. j. u glavnom sadržaju biti će sve to istina. To je za to, jer ponajviše čitatelja obično slabo mari za pojedine izraze, njima je dosta da uhvate glavni smisao onoga, što je napisato, pa ako su uvjereni, da to odgovara istini, oni su zadovoljni.

Stilistika traži, da pisac ne pretjeruje, da ne upotrebljava bez potrebe (t. j. gdje to očevidna istina ne traži) ni odveć jakih ri

odveć slabih izraza, jer se nikakvo pretjerivanje ne može složiti s istinom. Stilistika na pr. osuđuje zališno upotrebljavanje superlativa i izraza svojim značenjem sličnijeh superlativima. Ima dosta pisaca, koji se ni malo ne ustručavaju napisati na pr. naša *prezaslužna* Matica izdala je ove godine 8 *prekrasnijeh* knjiga (kao da nije dosta za »Maticu«, ako je zaslužna i ako su njezine knjige krasne). Tako je i ovo: *premili* naš učitelj, — *presjajne* zasluge, — *prevrijedni* gosp. spisatelj, — to je bila *presretna* misao, — Pavlović je bio svojoj djeci *najuzorniji* otac, a domovini *najodaniji* sin i t. d. Osobito su neukusni superlativi od pridjeva, koji već u I. stepenu znače što vrlo veliko ili vrlo malo, na pr. *preogroman, predragocjen, predivan, preneznatan, presićušan, pretanušan* i dr. — Ovo, što velimo o superlativima, ne tiče se titula kao: *premilostivi, preuzvišeni, prečasni* i dr.; one se mogu upotrebljavati i u najistinitijem stilu, jer od dugotrajne i i svakidašnje porabe postali su ti superlativi po svojem značenju jednaki pozitivima[1]), pače još i manji, kako dokazuje ovo: Mi govorimo i pišemo: *preuzvišeni* gospodin ministar, ali kad vladaoca hoćemo osobito da počastimo, onda velimo: *uzvišeni* naš vladalac (kralj); tako isto ćemo reći: *svijetli* car, *svijetla* kruna, a velikoga župana, koji je mnogo manji od vladara, zovemo *presvijetlijem* gospodinom! Obično župniku ili kanoniku ili proti velimo *prečasni,* a što je mnogo svetije i uzvišenije od svijeh župnika i kanonika i prota, tome velimo: *časni* krst, i smiješno bi bilo reći: za *prečasni* krst proliše krv. *Vele učeni* je u nas titula ljudi, koji su često sasvijem čisti od prave učenosti; za to govoreći o kakvom pravom i velikom naučnjaku velimo samo *učeni;* na pr. *učeni* Mommsen, *učeni* Darwin i t. d.

Rekli smo, da bez potrebe ne valja upotrebljavati riječi, koje su svojim značenjem slične superlativima. Tako bi na pr. bilo: popeo se *strašno* visoko, — *užasno* sam se nahladio, — u tome je društvu *smrtna* dosada (t. j. da bi čovjek umr-o), — ili kad se veli za koga, da je *bijesan* mjesto: ljut ili srdit, — da je *neograničeno* kome odan, — da je s *neizrečenijem* trudom to i to postigao, — da mu je *neizmjerno* žao, što nije gospodina N. jučer na ulici opazio i t. d.

Ovdje će dobro biti spomenuti pogrješku, koju čine mnogi pisci (držeći se ponajviše novinarskoga stila) te govore o sebi u množini, na pr. *žalimo,* što *smo bili zapriječeni* posjetiti izložbu, — u ovom *našem* članku *želimo* dokazati, kako su tvrdnje g. Kovačevića neosnovane i t. d. Ovako pisati znači bez potrebe šepiriti se. Dobri pisci uzimaju množinu za sebe samo onda, kad misle sa sobom i čitatelje;

---

[1]) Kod tijeh se titula više i ne misli na pravo značenje riječi, ili ako se kašto misli, a ono se uzima u prenesenom značenju. Tome je posve nalik naš pozdrav ili potpis: *sluga sam pokoran,* što nitko ne uzima u pravom smislu.

na pr. takovo površno pisanje ne *možemo* nikako odobriti, — a sad da malo izbliže *ogledamo* te jake dokaze i t. d.

Stilistik ne može odobriti ni porabe nepotrebnijeh deminutiva, jer se i oni protive istinitosti. Ne valja na pr., kad pisac kakvoga romana ili novele govoreći o lijepoj kakvoj djevojci ili ženi upotrebljava za njezino tijelo deminutive: *glavica, ručice, nožice, prstići* i dr., jer čovjek dobra ukusa uzima te riječi samo kad govori o djetetu. Dobar pisac ne će ni *staze* zvati *stazicom*, ni *ovce ovčicom*, ni *ptice ptičicom*, ni *sestre sestricom*, ni *brata bracem*, ni *kruha kruščem*, ni *vina vincem* i t. d., gdjegod se ti i slični predmeti ne misle doista u obliku umanjenom ili bar dražesnom. Svatko može sebi lako predstaviti, kako bi smiješno bilo kazati: *krušac* (hljebac) i *vince*, gdje je govor o sv. pričešću!

Dobar je stilist na oprezu upotrebljavajući i druge gdjekoje riječi, da se ne bi ogriješio o istinitost. On na pr. ne će napisati »*vrlo* sam se obradovao«, ako njegova radost doista nije bila golema; — ne će napisati: »o tome je *svaki* rodoljub uvjeren«, ako zna, da ima, pa makar i malo rodoljuba, koji o tome nijesu uvjereni, — on ne će reći: »toga čina ne će *nitko* odobravati«, ako nije siguran, da doista nikoga takvog nema; tako će isto paziti, da se bez potrebe ne razmeće riječma *uvijek*, *nigda*, *samo;* na pr. dobri su pjesnici *uvijek* bili ljubimci svoga naroda, — *nigda* nije istorija zabilježila većega ushita, — *samo* ustrajnijem radom može čovjek izići na glas i dr.

Ne valja govoriti o sili, gdje je ni za lijek nema. Tako na pr. nije dobro: pošto sam ovo razložio, kako je bilo, *moram* još dodati da . . . . ili: sad *moramo* izračunati visinu ovoga trokuta (u školskoj matematici). U dobrom narodnom jeziku glagol *jesam* s infinitivom znači moranje; na pr. koga *je moliti, nije* ga *srditi* (nar. posl.), t. j. koga *moraš* moliti, ne smiješ ga srditi; ako *bude* po redu *mrijeti* (posl.). Za to pokazuju, da ne poznaju duha narodnoga jezika, koji pišu: ovdje *mi je navesti* nekoliko primjera (mjesto: da navedem ili: navodim, navest ću, želim navesti); ili: čitajući tu pjesmu *diviti nam se je* njezinu poletu i smjelosti misli.

Afektacija je svagda lažljiva, jer čovjek afektirajući hoće druge da prevari, kao da što misli i ćuti, što mu doista nije ni u pameti ni u srcu; za to se svaka afektacija protivi istini u opće, pa i stilističkoj istinosti. U običnom je životu na pr. afektacija, kad čovjek, koji inače nema nikakvoga smisla za slikarsku umjetnost, našavši se pred kakvom (dobrom ili lošom) slikom jednako govori: »ah divno, krasno, to je ljepota!«, samo da bi ljudi, koji kraj njega stoje, mislili, da je među i on znalac i štovalac slikarske umjetnosti.

Stilističku afektaciju imali bismo u ovome primjeru: »premila domovino, moja bi najveća sreća bila, kad bih mogao poletjeti na tvoje grudi, poljubiti svetu tvoju zemlju i mrtav pasti« (tako piše nekakav književni poletarac 100 kilometara daleko od granica domovine, koga nitko tamo ne ustavlja i može se vratiti, kad hoće).

Afektacija se može pokazivati i u pojedinijem riječma, i to kada tko upotrebljava bez potrebe rijetke ili pjesničke riječi i sveze; na pr. *pastijer* (mj. pastir), *Inglez* (mj. Englez), *bijeli dvori* (mj. kuća), *lijepe* im je donio *darove* (mj. donio im je lijepe darove).

S afektacijom je u rodu sentimentalnost, t. j. kad pisac pokazuje preveliku čuvstvenost. Bilo bi na pr. sentimentalno, kad bi tko opisujući jutro na selu osim drugoga napisao: „*Blagi* pastir *ljupkim* glasom roga svojega skuplja oko sebe *nevino* stado“. Da je u pastirskoga roga glas *ljubak*, to se može dopustiti, ali malo koji čitatelj vjeruje, da je seoski pastir *blag*, a valjada nitko ne uviđa, za što bi stado bilo *nevino*. Drugi bi primjer sentimentalnosti bio, kad bi koji pisac napisao: »mrzi me izlaziti u šetnju u šumu, jer svaki moj korak sve i nehotice zgazi po koju bubicu ili mravka.« — Kako se iz ovijeh primjera vidi, sentimentalnost nije hotimična neistina kao afektacija što je; ali opet i ona se protivi istini, jer sentimentalan čovjek izriče svoje čuvstvo ne pitajući, mogu li drugi ljudi to vjerovati; njemu je dosta, da on sam vjeruje, da je onako kako on veli. Stilistik dakle zabacuje sentimentalnost, jer nije objektivno istinita.

Od svih do sad navedenih pogrješaka najprotivniji je stilističkoj istinitosti i dobrom ukusu bombast. Tijem se imenom zove pogrješka, kada tko trpa govorne nakite (trope, figure, slike) i odveć jake izraze te jednostavnijem činjenicama daje pretjeran smisao. Tko bi rekao: »Rački je bio najznatniji hrvatski istorik, a dosta je uradio i u jugoslavenskoj istoriji, za to je za njim na glas njegove smrti požalio svaki Hrvat i svaki Slavenin, kojemu su njegove zasluge bile poznate« — taj se ni malo ne bi ogriješio o istinu, jer sve, što se tu veli, odgovara činjenicama. Ista ova misao zavita u bombast glasila bi ovako: »Rački je na nebu hrvatske istorijografije bio najsjajnija zvijezda, koja je svojim sjajem obasjavala i sav slavenski svijet; za to na glas njegove smrti gorko za njim zaplaka ne samo sav hrvatski narod, nego i sve široko Slavenstvo.«

Bombast imamo i u ovijem primjerima: Pa tako milo tijelo imamo sada spustiti u hladni grob? mlado tijelo, koje je *majka ispod svoga srca trgla*, hranila ga *vlastitom krvlju*, da joj bude pomoć pod stare dane? (uzeto iz neke nadgrobne besjede). — Što je tada Jovanović zasnovao u *valovima mutnih oblaka* svojih grdnim strastima

obuzetih misli, pokazala su skoro crna mu djela. — U ovo mutno vrijeme obukli su se mnogi *vuci* u *odoru rodoljublja* te se u njoj preporučuju narodu i *kade* mu *tamjanom laskavih riječi,* samo da se dočepaju vlasti na račun narodnih leđa. Takvih *ptica zloslutnica* i njihovih savjeta treba se narodu jako čuvati, da ne nastrada (iz izbornoga jednog proglasa). — Ne bi čovjek vjerovao, što smo sve u školi morali podnijeti, pa ipak smo živi ostali i domorodnu svijest sačuvali. Bijasmo *u babilonskom sužanjstvu i u gorućoj peći sa 3 mladića žudinska i u lavskoj jami s Danilom prorokom,* — i ostadosmo vjerni svojoj narodnosti (uzeto iz nekoga opisa negdašnjih krajiških škola, u kojima se radilo o ponjemčivanju naroda).

S bombastom je u svezi galimatija, t. j. trpanac golijeh riječi bez potrebe i smisla. Na pr. Pošteno hrvatsko srce čišće je u primorskom zdravom kršu sačuvano nego drugdje. *Primorske ga bure pročišćavaju i tvrđim čine, morski ga uzduh osvježava, a majčino mlijeko ulijeva u nj onaj uzvišeni sveti plamen, koji se tek sa smrću čovječjom može posve utrnuti.* — Moderni školski odgoj u naše doba ne oplemenjuje srdaca. Ti zlosretni brusioci, koji su pozvani, da u školama bruse pamet našu, što s *većom brzinom okreću svoj tocilj, s tim neopreznije udaraju nogom, koja tocilj okreće, po srcu mladeži.* I za to su gotovo sva ta mlada *srca gingava i bolesna,* kad izađu iz te brusionice, u kojoj su im ti moderni brusioci *pamet tako britko naoštrili, da njezinom oštrinom svaki čas tkogod sebi sam prореže grkljan.*

I u kraćijem rečenicama, nego li su ove, može biti galimatije i bombasta, i to ako stoje dvije na dušak izgovorene slike jedna do druge, koje među sobom ne stoje u savezu. Na pr. osnovna je škola *košnica i vrelo* narodne prosvjete. — Učiteljstvo treba da se poput *marljive pčelice i radljiva mrava* hvata u *kolo junačko,* da složnim radom odvraća od sebe svaku opasnost (pčele i mravi ne hvataju se u junačko kolo). — Dok naše narodno školstvo stajalo bude na *takvim solidnim temeljima,* kao što su mjesni školski odbori, koji čine *jake karike u lancu školske uprave,* dotle se ne treba za naše škole bojati.

Logičnost.

Dobar stilist pazi, da što ne napiše, što se kosi s logikom ili sa zdravim ljudskim razumom. Rekao bi čovjek, da se ovaj zahtjev sam po sebi razumije, ali pisci ga često prestupaju s toga, jer prebrzo misle i pišu.

Logika se može povrijediti pojedinijem riječima. Na pr. Pogubno je, *pače čudnovato,* ako učitelj u svom školskom radu zavisi o milosti

općinskoga zastupstva (riječca *pače* služi, da se koji pojam u većoj mjeri izreče, a *čudnovato* je manje od *pogubno*). — Razgovarao sam se o tijem pojavima s jednim *višim, ali poštenim* činovnikom (*ali* izriče protivnost, a viši i pošten činovnik — to nije nikakva protivnost). — Ova je knjiga napisana točno, *ali ipak* jasno. — Ustraje li taj nemar i dalje, bit će u školi praznijeh klupa, *ali* malo djece (mjesto *ali* mora i ovdje biti *i;* t. j. klupe će biti prazne i u njima malo djece). — Umiljati gradić N. *okružen* je s jedne strane brodivom rijekom X (okruženo ne može ništa biti samo s jedne strane, već sa sviju). — Čista i budna savjest je moja *jedina i najmilija* vodilica u svemu mojem radu. — Djeca, koja ni riječi ne znaju njemački, nauče u toj školi za godinu dana *dobro natucati* taj jezik. — Ob zimu dolazi k nama na ručak g. učitelj *obično svakoga* četvrtka[1]). — Nikad i *sto puta nikad* ne će i ne može narod to dopustiti. — Čuo sam, da puška nije pukla (mj. nijesam čuo, da je puška pukla. — Vidjeli smo, da Petrović nije Jovanovića udario (mj. nijesmo vidjeli, da je . . . . .). — Prevalili su *dosta golem* put. — Hrvatska se nađe tada u *dosta užasnom* položaju.

Tko dobro ne pazi na svaku svoju misao, lako će napisati koju nelogičnost, što obuzima čitavu rečenicu. Na pr. Kad bih bio zloban, kao što ste Vi, ja bih rekao, da se vaša savjest lako dade novcima umučkati. — More je velika blagodat za čovječanstvo; ono ne rastavlja, već zbližava narode i zemlje; da nema mora, ne bi se nikad Amerika otkrila.

Upotrebljavajući slike i figure u govoru treba vrlo paziti na logiku, da se čovjeku ne izmaknu ovaki primjeri: Opet nam valja pokucati na tvoju požrtvovnost, mili narode (mjesto: na vrata tvoje požrtvovnosti). — Ne strépimo pred tom neobuzdanom vikom i grdnjom, koja bi htjela sve nas progutati u žlici vode (mjesto: vikom i

---

[1]) Pogrješaka, kao što je ova, ima nekoliko u Vukovijem djelima: *l* na svršetku sloga *obično svagda* se pretvori u *o*. dan. (1826) 52., (u Biogradu) kuće su *obično sve* od drveta. dan (1827) 43., za to se *obično svaki* kaluđer zove duovnik. 112., štagođ Srbi ugovaraju da rade, *svagda obično* govore: Ako Bog da! posl. 1., jer se *obično svagda* pred jelo umivaju. rječn. (1852) kod молити се. — Ne slažu se s logikom ni ovi primjeri iz Vuka: „dvojica“, „trojica“ i t. d. ponajviše se govori o ljudma, a može se reći i *ostalim* životinjama, na pr. podaj onoj dvojici volova. rječn. (1818) XLVII., po onom kamenju stoje rupe kao stope čovečije i različni *drugi* životinja. dan. (1826) 36., zazirali su od Turaka i krili se po šumi i po *drugim* selima kod svoji prijatelja i poznanika. dan. (1828) 151., za djecu i za *ostale* mlade životinje. rječn. (1852) kod јаторњак., po tom je bio odredio, da se prodaju turske kuće i *ostali* miljkovi. prav.-sov. 11. Po logici bi upravo trebalo riječi *ostali, drugi* u tijem primjerima izostaviti, ali ja mislim, da nije zlo ni ovako, kad znam, da se riječi *alius*, ἄλλος (t. j. drugi, ostali) u starih latinskih i grčkih klasičnih pisaca često upotrebljavaju ovako, kako vidimo u ovijem primjerima iz Vuka.

grdnjom naših neprijatelja, koji bi nas htjeli progutati). — Gundulić. Palmotić i Đorđić jesu 3 najsjajnije zvijezde na dubrovačkome književnom *polju* (zvijezde nijesu na polju, već na nebu). — Nečuvena zloba okorjelih fanatika napregla se iz dna crne svoje duše, da i taj zadnji udarac nanese slobodi vjerozakonskoj (zloba nema duše). — Pazimo i slijedimo svaki mig njegove rodoljubne i podašne desnice. — Narodna je hrvatska misao do danas tako ojačala, da ni pred kakvim neprijateljem ne će oboriti ponosnoga svojeg čela (otkle misli čelo?). — Većina diše nas danas jednijem duhom, jer crpamo hranu duševnu na jednom istom narodnom vrelu (vrelo daje piće, a ne hranu). — Ti su putnici otkrili zemlje, na kojima se poradi njihove pustošnosti nikad ne će naseliti ljudska noga (ljudska se noga i ne može nigdje da naseli).

III.

LJEPOTA.

Jasnoću i istinitost u stilu traži stilistik nalažući; t. j. on veli: štogod pišeš, neka je jasno i istinito; zahtjev pak njegov, koji se tiče ljepote stila, nije nalog, već zabrana, t. j. on ne kaže: štogod pišeš, neka je lijepo, nego traži: štogod pišeš, neka ne bude nesklapno. Ovu razliku u zahtjevima lako je razumjeti; jer da nije tako, onda ne bi upravo moguće bilo pisati, ili bi čovjek morao silom u svakoj rečenici upotrebiti koji lijep govorni nakit; ali to bi bilo odveć traženo i odveć usilovano; i tako bi pisac tražeći ljepotu griješio protiv nje.

A sada evo nekoliko primjera, koji se poradi nesklapno izrečenijeh misli protive osjećanju ljepote: Među nebrojenim prirodnim pojavima jamačno su najčešći i najšareniji naši gosti vjetrovi, jer nas svaki dan pohađaju, sad *u ruhu*, rekao bih, *janjadi*, a sad *u ruhu mrkijeh vukova* (nesklapno je porediti vjetrove s janjcima i s vucima). — Kao što se roditelji vesele, ako im se dijete lijepo razvija i napreduje tijelom i dušom, tako i ja kao vjerni sin hrvatske zemlje želim svojoj domovini — svojoj miloj majci — svaku sreću i napredak (ova je poredba za to nesklapna, što se ljubav roditelja prema djeci poredi s ljubavlju vjernoga sina domovine prema domovini). — Sultan pogine od bola i žalosti, kako ga je jako *pljusnuo* Zrinjski *šakom svojih junačkih ratzova.* — Sramota je, da dopustimo, da nam istom tkogod nazore svoje *na leđa naprti.* — Zub će vremena trnje sa staze tvoje ukloniti i ljepšu ti budućnost pripraviti (zub ne uklanja trnje). — Ova je hipoteza uživala u nauci veliki ugled, dok joj nije slavni prir-

doslovac N. nepobitnim svojim dokazima *skrhao vrat.* — Pisac je protiv svojih protivnika naveo čitave *maljeve razloga* i *buzdovane dokaza* te ih je sjajno potukao. — Kad sam vidio i čuo poštene ove i razumne seljake, pomislih u sebi: *u opancima je narodna naša budućnost.* — Ne priteče li dobroj volji u pomoć razum, ostaje ona *kratkih rukava.* — Moderna škola previše traži od pamćenja. Ono, istina, *kao i magarac* može mnogo tovara na se da primi, ali mu od prevelike težine po malo *puca rtenjača* (ovaj primjer je ne samo nesklapan, već i nejasan, jer se ne zna, kome puca rtenjača, dali magarcu ili pamćenju).

Nesklapno je, kad poredba nema »tertium comparationis« ili nikakav ili takav, da mu se teško domisliti. Ovamo bi išli primjeri: Brodive se rijeke kao srebrni pojasi viju oko dražesnoga tijela *djeve Hrvatske* (ne razumije se, za što bi Hrvatska bila djeva). — Otkle ta nagla promjena u g. Popovića, uslijed koje je srce iz visokoga *dimnjaka samosvijesti* palo u nisku *pivnicu straha?* — Taj je učenik na ispitu odgovarao na sva pitanja *kao živa vatra* (zar vatra može odgovarati?). — Valjan čovjek vraća ljubav svojim roditeljima, koji su mu za Bogom najveći dobrotvori. Iza roditelja najviše ljubi svoju djecu, kojoj zna da je dužan ono činiti, što su njegovi roditelji njemu činili. Roditelji i djeca jesu dva vrhunca, oko kojih su naslonjeni omanji humci (t. j. rodbina), koji se napokon posve izgube u neizmjernoj ravnici ljudskoga društva. — Bez simetrije nema ljepote kao ni u jednoj tako ni u *jezičnoj dvorani,* makar bili pojedini komadi onoga *pokućstva* kako bogati i lijepi (gdje je »tertium comparationis« među jezikom i dvoranom, među rečenicama i pokućstvom?).

Nesklapno je, kad se kojom frazom izreče što nemoguće; na pr. jednoć ću ja sve to milostivoj gospođi kazati *u brk.* — Tada općinski liječnik g. Jovanović *objesi svoje bolesnike o klin* pa ode u Beč.

Točnost.

Mogao bi tko reći, da ovo svojstvo treba metnuti u prvi naš odio, t. j. dovesti ga u svezu s jasnoćom, jer ako nije što rečeno točno, protivi se jasnoći. Drugi će opet reći, da točnost upravo ide u drugi naš odio, jer netočnost ne može — vele — biti istinita. Ja o tome mislim ovako: velika netočnost u izricanju misli protivna je dakako jasnoći i istinitosti te zaslužuje upravo ime nejasnoće ili neistinitosti; za to je o takvoj netočnosti bilo naprijed dosta govora u I. i u II. glavi. Ali ovdje mislim ja govoriti o malijem netočnostima, kod kojih čitatelj može ipak pisca pravo shvatiti i kod kojih strogo uzevši nije povrijeđena istina ni logika. Sitne te netočnosti ne protive se dakle toliko jasnoći i istinitosti, koliko ljepoti, koja hoće da je dotjerana i savršena; a

dotjeranosti i savršenosti odgovara pojam točnosti više nego jasnoći i istinitosti. A sa da vidimo, što traži stilistička točnost.

Ona traži, da pisac sinonimnijeh riječi ne upotrebljava, kak mu se kada svidi, već da svaku upotrebljava u njezinu osobitu značenju. Neka pisac dakle ne upotrebljava mješovito ove n. pr. sinonime: narav—priroda; čast—dika—slava; povod—razlog—uzrok; životinja—živinče—zvijer; hum—brdo—brijeg—glavica; neveseo—sjetan—tužan—žalostan; blistav—sjajan—svijetao; nerazuman—budalast—glup—lud; tijesan—uzak; hrabar—junački—srčan; bojati se—plašiti se—strašiti se; grditi—psovati—ružiti; patiti—stradati—trpjeti; gledatì—motriti—paziti; držati—misliti—mniti i t. d. U nas je zakako veoma teško ove i slične sinonime upotrebljavati sasvijem točno, jer nemamo rječnika, iz koga bismo to učili: ali ako za sad još nije moguća potpuna točnost, a ono neka svatko gleda, da ne zatire bar opće poznatih razlika među sinonimnijem riječima.

Dobar će stilist paziti na razlike u značenjima riječi, koje su vrlo nalik jedna na drugu i ne će ih miješati. Takve su riječi na pr. *nauk*—*nauka* (po Vuku do duše obje ove riječi znače isto, na ime 1. Lehre, 2. Angewohnheit; ali riječ *nauka* u značenju »Wissenschaft« uzeta je iz ruskoga jezika, pa je možemo u tom značenju upotrebljavati, a *nauk* nek nam znači »Lehre«); *òstanak* (das Verbleiben) — *ostátak* (das Überbleibsel); *krivda* (das Unrecht) — *krivica* (nema Vuk, die Schuld); *velikaš* (t. j. veliki gospodin) — *velikan* (nema Vuk, t. j. slavan čovjek); *griješka* (je mala pogrješka) — *pogrješka*; *òdušak* (das Aufathmen) — *òduška* (das Luftloch); *početnik* (nema Vuk, Anfänger) — *začetnik* (nema Vuk, Urheber); *prijatan* (angenehm) — *prijazan* (nema Vuk, liebenswürdig); *ljubazan* (geliebt, lieb, carus) — *ljubljiv* (liebevoll, suavis); *dalji* (weiter) — *dâljnî* (entfernt); *potreban* (1. nothwendig, 2. bedürftig, arm) — *potrebit* (samo bedürftig, arm); *očit* (öffentlich) — *očevidni* (augenscheinlich); *surov* (iz ruskoga, na pr. surov čovjek, surovo podneblje) — *sirov* (na pr. meso, drvo; ne valja dakle: surova građa); *srdačan* (nema Vuk, herzlich; na pr. srdačan pozdrav) — *usrdan* (gefällig, officiosus, na pr. usrdan pomoćnik); *dobrovoljan* (freiwillig) — *samovoljan* (eigensinnig); *znatan* (bedeutend, wichtig) — *znamenit* (ausgezeichnet, insignis), *svjetovni* (weltlich) — *svjetski* (Welt-); *sasma* (t. j. veoma, vrlo; na pr. sasma slab, neznatan) — *sasvijem* (t. j. posve, na pr. sasvijem pravilan, sasvijem svršen); *zàman* (umsonst) — *ùzamân* (fortwährend); *sjàti* (ili *sjati* se ili *sijati* glänzen, leuchten) — *sijèvati* (samo o munji); *umòliti* (koga, von einem erbitten) — *zamòliti* (eine Bitte stellen).

Razumije se samo po sebi, da se u dobru stilu ne smiju miješati različne gramatičke kategorije u značenju riječi od istoga k

jena. Tako ne valja neprelazne glagole uzimati u prelaznom značenju; ne valja na pr. loš će učitelj djeci školu brzo *omrznuti* (mjesto: omraziti); — ili: oblaci su *potamnjeli* (mjesto: zamračili) sunce; — ili: obilno kretanje u prirodi ljude *jača* (mjesto: jači). Ne valja miješati svršenih i trajnih glagola; tako nije dobro, što neki pisci rado uzimaju svršene glagole s prijedlogom *uz*, gdje bi po pravom narodnom govoru imao stajati trajni glagolski oblik; na pr. molimo vas, da i dalje tako na sreću mile domovine *uzradite* (mjesto: radite), kako ste počeli; — čuo sam već, ali mi se ne da pravo *uzvjerovati;* — vlada će *uznastojati*, da se to više ne dogodi. I obične trajne glagole treba razlikovati od učestanijeh, a ne pisati na pr. *umoljavati, sakupljavati,* gdje smisao traži samo: *moliti, kùpiti* i t. d.

Često se događa, da kojoj riječi samoj po sebi ne može biti zabave, ali se zabaviti može svezi, u kojoj dolazi. Na pr. kad bi sa starom godinom prestale također stare rane i nevolje, čovjek bi ih mogao lako *progutati* i zažmurio bi na obje oči, ali nova nam godina nosi iste jade (nevolje se ne gutaju, a još manje rane, već se pregorijevaju; gorčine se gutaju). — Nije čudo, što se u tako teškijem prilikama nije mogao *iskresati* nikakav prosvjetni polet u masi našega naroda (polet se ne iskresava, nego se uzvija ili uskriljuje; iskresava se iskra, plamen). — Kad stupismo u žalosni dom (gdje je pokojnik ležao), nađosmo tu lijep *cvijet* domaće inteligencije (mjesto *cvijet* treba ovdje reći *broj*). — Stupamo s mirnim i nade punim srcem u budućnost, jer nam se prošavše godine zakrijesi jedna zvijezda, koja svojim sjajem *rasvjetljuje* tamne oblačine narodnoga života (mjesto *rasvjetljuje* treba reći *probija*). — O ti jadno naše vrijeme, koje si rodilo takvoga sina, koji tebe, *majku svoju*, tako sramoti! (»vrijeme« kao imenica srednjega roda ne može biti majka). — Šegrti su za sad u nas gotovo jedini *materijal,* iz kojega *niču* naši obrtnici (mjesto *materijal* treba reći *sjeme* ili *rasadnik,* ili mjesto *niču* treba uzeti: *razvijaju se).* — Čuvajte se toga pisca, jer on *otrov sije* (mjesto: truje čitatelje ilì zapaja ih otrovom). — Ta je pouzdanica nalik do duše na sunce, ali na zimsko sunce bez topline, koje više sipa *kisele* nego *slatke zrake.* — Nemili *haos*, koji je vladao u općinskoj upravi, *slomio* je novi načelnik neumornim svojim radom (haos se ne lomi, već se raščišćava, uređuje). — I Hrvati hoće da stupe u *vijenac* ostalih prosvijetljenih naroda (treba reći: kolo). — Ostao sam u Beču *pìtajûći se nadom*, da ću naći kojega znanca (čovjek se nadom ne pita, nego se nada, ili nadu goji). — Vidio je, kako mu protivnici podmuklo *rade o slavi* (ne radi se o slavi, nego o glavi). — Najsrdačnije zahvaljujemo slavnoj općini, od koje smo obilnu potporu gotovo 10 godina *milostivo* primali (mj. od koje smo milostivu

obilnu potporu primali). — Ne valja ljude, što rade na javnom polju, kuditi unaprijed, jer ih tijem odvraćamo od korisnih i plemenitih *zamisli* (ne odvraćamo ih tijem od zamisli, nego od rada).

Osobito treba paziti na svezu pridjeva s imenicama, jer ne pristaje svaki pridjev u svaku svezu. Može se na pr. reći: junačko srce Petrovićevo — ili *junačka* njegova desnica; ali nije dobro: *junačke* kosti Petrovićeve počivaju izvan domovine. Dobro je: *duboko* znanje, *uži* i *širi* odbor, *pučka* škola, *pučki* učitelj, — ali nije dobro: *duboki* znalac rimske istorije, *uži* i *širi* odbornik, *pučki* učenik (mjesto učenik pučke škole). U ovakoj porabi adjektiva treba svakoga da vodi dobro jezično osjećanje, jer gdjekoje sveze jezik podnosi, premda su po smislu slabo opravdane; tako na pr. pored *svinjska* bolest dobro je i: *svinjski* trgovac; isto tako: *hladna* knjiga pored *hladan* pisac, *drveni* zanati, *drveni* majstor pored *drveno* oruđe (vidi u akad.-rječniku) i t. d.

Netočnost izlazi često otud, što pisac ne misleći na ono, što je prije rekao, upotrebi ovaj ili onaj oblik ili izraz, koji se ne slaže s tijem, već s drugim čim, što nije rečeno, a pisac misli (u zaboravu ili u brzini) da je rekao. Na pr. Zreliji učenici dolazeći na ferije kući među neuke ljude *poučavaju* ih, *razbijaju* njihovo praznovjerje i tumače im prirodne pojave, o kojima *je* u školi *naučio*, da se upravljaju po stalnim prirodnim zakonima. — Školski propisi traže od učitelja, da pruže *učenicima* neku određenu mjeru znanja, koje će *mu* kasnije biti osnova za dalji *njegov* rad. — Učitelj botanike neka u školu donosi što više svježih bilina, jer je od herbarija u školskoj obuci malo pomoći. Vrlo su korisni botanički izleti, koji treba, da su što češći. Tu *ih* učitelj može upućivati i uvježbavati njihova ćutila, da ne lutaju po prirodi bez cilja. — Narod učitelja rado plaća veleći: učitelja je plaćao *moj otac* i *moj djed*, pa hoću i ja (to ne veli narod, nego pojedinci). — Hrvatski je seljak ratar i stočar. Da se odoli golemom radu *tijeh dviju grana gospodarstva*, za to treba u narodu mnogo marljivijeh ruku.

Ovakovijeh pogrješaka ima i u Vuka: ovaj je namastir u neiskazanoj vrleti i tjeskobi: odovud se nadnijele nad njega stijene Kablarske, a odonud ispreko Morave Ovčarske; a i od ozdo i od ozgo tako su se stijene *ovi dviju planina* sklopile, da se ništa ne vidi (kao da je naprijed rečeno: stijene Kablara i stijene Ovčara). dan. (1825) 3., namastir ovaj niti ima kake stoke ni zemlje ni nurije, nego se u njemu živi upravo kaluđerski, t. j. ljudi *im* iz obližnji sela poklone po malo žita ili brašna (kao da je naprijed rečeno: kaluđeri u njemu žive upravo kaluđerski). 19., spaija je dužan svoje seljake braniti od svake bijede i nepravde, i to *oni* svagda rado čine, os-

bito koji su znatniji (kao da na početku stoji množina: spaije su dužne). dan. (1827) 79, baše su bile gotovo svu Srbiju počitlučile; đekoji su se nametnuli selima i kazali: *ja sam* vam čitluksaibija (kao da pred tim stoji: đekoji se nametnuo). 80., (poslovicu »poblijedio kao šljepačka tikva uz berbu« tumači Vuk:) kad se ko vrlo zacrveni; jer je šljepačka tikva uz berbu crvena od novoga vina, koje *im* ljudi sipaju u nju (kao da je naprijed rečeno: jer je tikva slijepcima crvena) posl. 250., svinjska bolest, koja *ih* napadne, kad jedu žir, a nemaju dosta vode (kao da se na početku veli: bolest svinja). rječn. (1852) kod огњица., tako su na pr. Tršićani — *gdje* sam se ja rodio — plaćali svome spahiji 10 groša od oženjene glave (kao da se mjesto: Tršićani veli: selo Tršić — plaćalo je). kod спахија., Tršićani — *gdje* sam se ja rodio — davali su na poresku glavu po pet oka graha. kod читлук.

U ovima sada navedenim i sličnim primjerima kosi se ovaj ili onaj izraz sa gramatičkom građom rečenice, ali netočnost može biti i u mislima; takva netočnost nije upravo protivna razumu, jer čitatelj dobro uviđa, da pisac nije onako mislio, kako je u brzini ili u nemaru napisao, ali je često smiješna. Na pr. ova je bara *zdravstveno* za čitavu varošicu opasna (da je zdrava, ne bi bila opasna). — To je bilo one godine, kad se naša tetka udala za *pokojnoga* Petrovića (treba reći: za Petrovića, koji je sada pokojni). — Posao sveštenika nije samo da kršćava djecu, vjenčava mladence, sahranjuje mrtve i crkvenu službu služi, nego treba da među *njima* širi ljubav i slogu u svakom dobru (dakle i među mrtvima!). — Među dobrotvorima našega društva često se ističe milostiva *desnica* gospođe vlastelinke (sama desnica nije dobrotvor i ne može se među dobrotvorima isticati). — Siromašnoj mladeži priskoči u pomoć podašna ruka, koja je zauzeta za svako dobro djelo, a osobito za narodnu prosvjetu. *Ruka* je ta gospodin ovomjesni načelnik Kovačević (ruka ne može »priskočiti«, ruka ne može biti zauzeta, ne može biti načelnik). — Pošto se zavjesi sklope, uvuče se u sobu tihijem korakom jedna *ženska noga* i ugasi svijeću *vlastitom rukom*. — Nemojmo *hvaliti* ni *kuditi* ljudi, prije nego smo ih pravo upoznali, jer im time krivdu činimo, a često ih i *odvraćamo* od korisna za narod rada (ovo je istina samo ako ljude kudimo, a ne ako ih hvalimo). — U ovom se članku obazirem na jezike hrvatski, talijanski i njemački, jedno što su mi ti jezici najbolje poznati, a drugo, što su oni nama Hrvatima u kulturnom obziru najpotrebniji poradi našega geografičkoga položaja u Evropi (ovaj drugi razlog vrijedi samo za jezike njemački i talijanski, a ne za hrvatski). — Ucviljeno naše rodoljubno srce, kojemu još nijesu zacijelile ljute rane zadane mu od narod-

nijeh neprijatelja, *prstom pokazuje* na prave uzroke svih naših jada. a da usta i ne govore. — Veliki su ljudi zvijezde, koje slavnim svojim djelima rasvjetljuju mrak zemaljskoga života (zvijezde nemaju slavnijeh djela). — Daj Bože, da ovaj naš vapaj dopre do *mjerodavnijeh ušiju* i da nađe odziva u *njihovijem srcima!* — Na ove je primjere nalik ovaj iz Vuka: Politika turskoga dvora slabo dopušta, da jedan paša dugo sjedi na jednom pašaluku, nego ji često mijenjaju. A mlogima (kad što skrivi ili ga oblažu neprijatelji) i glavu odnesu u Carigrad, *da ni sam ne zna za što.* danica. (1827) 85. U tom je primjeru još i to rđavo, što bi poradi ostalijeh oblika jednine (*skrivi, ga, sam, ne zna*) mjesto *mlogima* moralo biti: *mlogome.*

Protiv točnosti u mislima griješi pisac, kad ne pazi dobro na red, kojim misli izriče te veli štogod prije, što bi trebalo da se poslije reče, — i obrnuto. Samo se sobom razumije, da pisac ne smije kvariti prirodnoga reda opisujući kakve događaje ili pojave. Na pr. opisujući narodne seljačke običaje na Božić treba početi s ranijem jutrom i lijepo ići po redu pa završiti s večerom, a ne skakati sad ovamo sad onamo. To je pravilo elementarno, koje je dosta samo spomenuti, a tako isto već elementarna točnost i to traži, da se pisac drži reda, što ga je sam sebi postavio. Na pr. tko na početku svoga članka veli, da su u XIX. vijeku najvažniji izumi: željeznica, parobrod, brzojav, telefon pa dalje tumači te izume, on treba da se drži reda, kojim ih je u uvodu naveo.

Skladnost.

Ne ću razvijati opće poznate istine, kako je ljudma sklad prijatan, a nesklad kako im je protivan. Za to se nesklada dobar stilist čuva. On nastoji, da piše stilom, koji odgovara sadržaju; ako piše ozbiljan, učen članak, ne smije ni u riječma ni u smislu biti ništa protivno ozbiljnosti i učenosti; ako piše feljeton, ne smije upotrebljavati riječi i rečenica kao u kakvoj akademičkoj monografiji i t. d. Sada ću navesti nekoliko riječi, koje ne bi smjele stajati u ozbiljnom ili učenom članku. Neskladno ili trivijalno bi bilo, kad bi se u njemu nalazile riječi kao: *raskokodati se* (mjesto živahno prepirati se), *smandrljati* (mj. pojesti), *čalabrcnuti* (mj. okusiti), *cmoknuti* (mj. poljubiti), *slizati se* (mj. udružiti se ili zamilovati se), *pjevalo* (mj. grlo), *Švaba* (mj. Nijemac), *izmicauz* (mj. pobježe) i t. d.

Dalje bi trivijalno bilo u takvom članku reći: vući koga za nos, — puhati s kime u istu tikvu, — puna šaka brade, — ili: zagledali su se u Aristotelova pravila *kao telići u nova vrata* i nijesu

se usuđivali ništa mijenjati; ili: balkanski su narodi prema svojoj veličini krepki i zdravi, premda su im Turci u davnini mnogo puta *krv pustili.* — Rđavo je i u Vuka: malo nijesu *pocrkali* od smijeha. dan. (1827) 130.; kašto se pobiju djevojačka braća i rođaci s otmičarima i bude *mesa* dosta. riječn. (1852) kod отмица.

Trivijalno je i neskladno u ozbiljnom članku i ono, što je odveć obično. Tako na pr. valjan stilist ne će napisati: predsjednik pozdravi skupštinu *kratkim, ali jezgrovitim* govorom; — tada Preradović umre, *ali što rekoh: umre,* on je besmrtan u svojim djelima, dogod bude hrvatskoga naroda. Trivijalno je, kad tko sebe zove: *pisac ovih redaka,* što se u novinama svaki dan čita. — Juvenalove riječi »mens sana in corpore sano« poradi toga, što su odveć obične, ne treba upotrebljavati, kad se govori o potrebi gimnastike[1]). Trivijalno bi bilo, da sam ja u uvodu ove svoje stilistike naveo Buffonove mnogo hiljada puta već navođene riječi: le style c'est l'homme. Od prevelike porabe postale su preveć obične i dodijale su riječi Preradovićeve: Rod bo samo, koj' si mrtve štuje, na prošlosti budućnost si snuje.

Ovake i slične vrlo obične otrcane fraze ne dolikuju ozbiljnom članku, u kojem one svojom prazninom čovjeka od ukusa diraju neugodno kao i svaki prazan govor u običnome životu, na pr. razgovor o vremenu.

Nije dosta, da skladnost bude samo između sadržaja s jedne strane i između riječi i rečenica s druge, već treba da u skladu među sobom stoje kako pojedini dijelovi rečenica tako i pojedine čitave rečenice. Ovo se svojstvo dobra stila zove harmonija ili koncinitet« (lat. »concinnitas«). Valjan stilist ne će napisati na pr. ovaku rečeničnu svezu: *Búdimo* u narodu vjeru, *širimo* u svijem slojevima prosvjetu, *nastojmo* oko općega blagostanja, *odvraćajte* narod od stramputica i *svjetujte* ga u dobru, — pa da vidimo, kako će nam domovina procvasti (svi ovi imperativi treba da stoje u istom licu). Ni ovaj primjer nije dobar: Pomoći nam ne će u narodnoj našoj borbi ni *Francuz* ni *Rus,* a kakvi su nam prijatelji *Nijemci* i *Talijani,* to je dovoljno pokazala naša prošlost, mnogo manje od njih nije nam naudio ni sam *Turčin* (imena svih ovih naroda treba da stoje ili u jednini ili u množini). Neskladan bi bio i ovaj primjer: da se svi ljudi drže strogo riječi jevanđelskijeh o pravdi i ljubavi, uljudio bi se divljak, *oslobodio bi se rob,* umilostivio bezdušnik, umekšao tvrdica (pisac ovdje hoće da kaže, kako bi jevanđelje obratilo na pravi

[1]) Osim toga sasvijem je krivo, kad se misli, da su te riječi u starijeh Rimljana bile kakvo načelo ili lozinka u njihovu odgajanju; te riječi izustio je samo Juvenal i nitko drugi u starome Rimu i s njima ni malo nije mislio na gimnastiku.

put rđave ljude, ali rob sam sobom nije grješnik, niti se on sam može osloboditi, makar se on najstrože držao jevanđelja).

Treba se čuvati rđave gradacije, jer inače griješi pisac protiv skladnosti. Na pr. ne bi skladno bilo: Za što se danas u tako velikom broju ovdje sakupismo? Možda u proslavu kakve svjetske ili crkvene svečanosti? Ne! Možda očekujemo kakvoga crkvenog ili svjetskog velikaša? Ne! Da možda proslavimo kakav osobiti za našu domovinu ili za ovaj kraj veseo događaj? Ne! Možda dolazak novoga župnika ili izbor novoga učitelja ili što slično? Ni to nije, već smo se mi sakupili, da . . . .

Glatkoća.

Ako je koja pjesma po nutarnjoj svojoj vrijednosti makar kako dobra i lijepa, ali su joj stihovi hrapavi, mi ne nalazimo u njoj potpunoga duševnog užitka, kako bismo ga nalazili, da su još i stihovi glatki. Za to poetika s potpunijem pravom traži od pjesnika, da mu pjesma i u formalnom pogledu bude dotjerana, t. j. u građi stihova i u namještaju riječi. Tako isto i stilistika traži, da namještaj riječi bude gladak. Dobar stilist osjeća, da je hrapavost u namještaju riječi mahna jednako neugodna i onome, koji govori, i onome, koji sluša, za to se on i čuva te mahne. Ja ne ću govoriti ovdje o ritmu u prozi, jer pravila, što su ih za to postavili stari retorici za grčki i za latinski jezik, odveć su neodređena i rastegljiva i bez vrijednosti za današnje jezike evropske. Za to ću ja ovdje navesti samo nekoliko sasvijem jasnih i određenih pravila za stilističku glatkoću.

Dobar stilist neka se čuva trpanca riječi, što jedna do druge stoje i sve imaju isti broj slogova. Tako bi hrapava bila ova rečenica: sad bar sve to zna taj vaš drug; tako isto i ova: naša mala Stanka ode jučer sama staroj svojoj majci i t. d.

Protivno je glatkoći, kad se nađe odviše suglasnika ili odviše samoglasnika na svršetku jedne i na početku druge riječi, što stoje neposredno jedna za drugom i nijesu rastavljene nikakvom interpunkcijom. Na pr. ako ti tu milo*st zn*aš upotrebiti; — znam, da je bole*st zdr*avlju protivna; — odnesi taj gro*zd str*icu; — obeća*o i u*činio i t. d.

Hrapavo je i to, kad se s istijem slogom jedna riječ svršuje, a druga se neposredno za njom počinje. Na pr. pruži svoju sta*ru ru*ku; ove rije*či či*ne bunu u narodu; naša tjele*sna sna*ga; naša do*bra bra*ća; ne o*sta sta*rac sam i t. d.

Gladak stil ne trpi slika ili sroka, jer je slik nakit pjesnički, kojega prozi ni malo ne treba. Za to neka se na blizu ne nalaze riječi, koje među sobom stoje u sliku, a osobito neka takve riječi ne budu na kraju dviju rečenica, koje na blizu stoje. Na pr. u našoj velikoj *tuzi* žališe nas svi naši *druzi;* — imao sam veliku *brigu*, dok sam napisao ovu *knjigu* i t. d.

Dobar stilist neka pazi, da mu namještajući riječi ne iziđe stih, jer je to za prozu preglatko. Kad čovjek piše hrvatski ili srpski, vrlo mu lako izlazi deseterac; ako je samo jedan, nije pogrješka, jer se i ne opaža, ali ako su dva ili više jedan do drugoga, već se može opaziti, te pažljiva čitatelja neugodno dira miješanje stihova i proze. Tako bi na pr. bilo ovo: *Još od svega najljepše je ovo: kritik meni štošta prebacuje, o čem nema ni pravoga pojma;* tako mi osim drugoga veli, da sam . . . . Dakle 3 deseterca jedan za drugijem! — Valjan će stilist dakako paziti, da mu ne iziđu iz pera ni umjetni, na pr. jambski ili daktilski stihovi.

Čistoća.

Stilistička čistoća traži, da se ne upotrebljavaju tuđe riječi. Apsolutno bi čist bio onaj jezik, u kojemu ne bilo ni jedne tuđe riječi, ali takvoga jezika nema niti je bilo, a danas među evropskima nema pače ni takvoga, koji bi apsolutnoj čistoći blizu stajao. U davnini bila su dva takva jezika, i to starogrčki i staroindijski, u kojima se nalazi vrlo malo tuđijeh riječi (u starogrčkom jeziku klasičnoga doba ima nekoliko feničkijeh riječi, a u sanskrt je prodrlo nekoliko riječi iz jezika podjarmljenijeh naroda). Apsolutne čistoće ne možemo tražiti u stilu ni jednoga sadašnjeg jezika, jer bismo išli za onijem, što je gotovo nemoguće. Stilistik dakle traži samo relativnu čistoću te veli: ne upotrebljavaj nepotrebnih tuđih riječi, t. j. onakih, za koje ima u jeziku dobrih svojih zamjena. Razuman stilistik zna, da mnogih i mnogih tuđica ne može iz jezika istisnuti nikakva sila, a to su one, koje je narod već odavno primio te se više i ne osjećaju kao tuđe blago. Takve su na pr. u našem jeziku riječi: *car*, *crkva*, *knez*, *komad*, *kralj*, *puška*, *račun*, *subota*, *trešnja*, *vino* i t. d. Na takve i slične riječi navaljivati bilo bi nerazumno i smiješno. Ima i takvijeh riječi, koje se dobro osjećaju kao tuđe, jer su tek u novija vremena uzete, ali za njih nema jezik ili nikakve ili bar ne dobre zamjene, za to su takve tuđice potrebne, te stilistik ni na njih ne će udarati, dogod ne umije preporučiti za njih dobre domaće zamjene. Takve su riječi na pr. *akademija*, *fanatizam*, *general*, *magnet*, *ministar*, *moda*,

politika, republika, stereotipan i t. d. Tako stilistiku ne ostaje drugo nego protiviti se samo onakijem tuđicama, za koje ima dobrih domaćih zamjena. On na pr. veli: ne upotrebljavaj turskijeh riječi: *burgija, kazan, komšija, konak, mehana, odžak, pendžer, peškir, sokak, terzija* i t. d., kad mjesto njih možeš lijepo hrvatski reći: *svrdao, kotao, susjed, stan, krčma, dimnjak, prozor, ručnik, ulica, krojač.* Ne treba nam ni madžarskijeh riječi: *astal, doboš, fela, hasniti, mentovati, trh, utanačiti* i t. d., kad imamo lijepe svoje riječi: *stô, bubanj, vrsta, koristiti, lišiti, breme, uglaviti.*

I riječi učene (t. j. koje nijesu prostonarodne) iz latinskoga i grčkog jezika upotrebljavajmo umjereno; kod naših lijepih riječi: *književnost, pjesništvo, porodica, rok, suočiti, sveučilište* ne treba nam tuđica: *literatura, poezija, familija, termin, konfrontirati, universitet* i t. d.

Što je dovde navedeno riječi tuđica, sve su to riječi iz neslavenskijeh jezika. Ali u književnom našem jeziku ima dosta veliki broj (oko 300) riječi, što su ih književnici u novije vrijeme uzeli iz ruskoga i češkoga jezika. Za neke se od tijeh riječi (od prilike 80) ne može znati, iz kojega su upravo od ta dva jezika uzete, jer se nalaze u jednome i u drugom (na pr. *dostaviti, ogroman, povod, ravnodušan, skroman, strop); za druge se sigurno zna, da smo ih uzeli od Rusa (ima ih oko 140, na pr. *dozvoliti, iskren, izvoljeti, ljubopitan, odličan, oduševiti, pokrovitelj, posjetiti);* a za treće sigurno znamo, da potječu iz češkoga jezika (ima ih oko 80, na pr. *bilina, časopis, geslo, ludžba, ogavan, veleban).*

Nijesu sve riječi iz ruskoga i češkoga jezika potrebne i dobre. Nepotrebne su one, za koje ima u hrvatskom jeziku dobrijeh zamjena. Takove su na pr. iz ruskoga jezika riječi: *dozvoliti, izlišan, izviniti, opredijeliti, pobornik, posjetiti,* mjesto kojih možemo lijepo hrvatski reći: *dopustiti, zališan, oprostiti* (ispričati), *odrediti, zatočnik, pohoditi.* Ne trebaju nam ni češke riječi: *dostatan, ogavan, opetovati, plodina, ras(t)lina, veleban* kod naših dobrih domaćih: *dovoljan, gadan, ponavljati, plod, biljka, veličanstven.*

Gdjekoje riječi češkoga izvora protivne su duhu našega jezika i za to ih ne treba upotrebljavati. To su: *ograditi se (ograđivati se)* od čega, *osloviti* koga, *upliv.* Prva bi riječ mogla onda podnijeti, kad ona ne bi u narodnome našem jeziku sasvijem drugo značila. Ako Česi svoje »ohraditi se, ohrazovati se« mogu uzimati u značenju njemačkoga »sich verwahren«, mi lje ne možemo, ako ne ćemo da nanosimo nasilje svome jeziku, već treba da govorimo: *odbijati* što od sebe, *odbranjivati* se od čega (prema čemu je imenica *odbrana*). Glagol *osloviti* nije u nas dobar, jer naši glagoli, koji znače »govoriti, besjediti , nemaju nikad uza se u akuzativu ono čeljade.

kojemu se govori, kako imaju Nijemci (»einen anreden, einen ansprechen«); dakle je *osloviti* (koga) tako isto rđava riječ kao i naša domaća ropska kovanica *nagovoriti* (koga) u značenju njemačkoga »einen anreden«. Riječ *upliv* podnosio bi hrvatski ili srpski jezik samo onda, kad bismo imali glagol *uplivati* (na pr. u vodu, u more), t. j. kad bismo uz riječ *upliv* mogli predstavljati sebi kakovu radnju. Za to je svakako bolja riječ *utjecaj* za njem. Einfluss, jer prema toj imenici imamo glagol *utjecati* (u što).

Sasvijem su nepotrebne riječi *Hinko, Vilim, Draždani, Lipsko;* neka ih Česi upotrebljavaju u svojem jeziku, ali nama ne smeta ništa govoriti *Henrik, Vilhelm, Dresden, Lajpcig,* kako nam ne smeta ni stotinu drugih njemačkih imena, na pr. Albert, Rudolf, Berlin, Štutgart i t. d. Pomenuta imena ne postaju naša narodna za to, što ih uzimamo u češkom obliku. Tako nam ne treba ni *Monakov;* bolje je bez promjene *Minhen* (München).

Vrlo je rđavo, kad govorimo i pišemo: *francuština, latinština, čakavština, kajkavština* i t. d. mjesto da lijepo prema duhu dobroga narodnog jezika rečemo: francuski jezik, latinski jezik, čakavsko narječje, kajkavski govor i t. d. Pustimo Česima njihove riječi *čeština, francouzština, latinčina* i dr.; to njihov jezik podnosi, ali naš nikako, jer naša ni jedna imenica s nastavkom *ština* (na pr. đakovština, budalaština, nevaljalština i t. d.) ne znači govor ili narječje. Vidi u gramatici §. 355*j*.

Dobro će biti reći ovdje koju riječ o glasovnijem promjenama onijeh riječi, što smo ih uzeli iz ruskoga i češkoga jezika. Ja bih u tome poslu postavio ovo pravilo: dajimo tijem riječma onaj glasovni oblik, koji bi im davao i narod, da je neposredni susjed Čeha i Rusa, pak da od njih sam prima riječi. Narod bi na pr. za cijelo od češkoga *vzor* načinio *uzor,* jer prema češkome prijedlogu *v* mi imamo svagda *u;* od ruskoga ущербъ, сообщить načinio bi narod *uštrb*, *saopćiti* (*ć* u ovoj riječi prema *opći, općina);* tako bi rusko мечта narod pretvorio u *mašta* poradi riječi *maštanije* koju ima iz crkvenoslavenskoga jezika već odavno. Ali *o* u точка, точный, ili я u вѣроятный ne bi narod ni u što mijenjao, jer on niti zna niti može znati, da prve dvije riječi imaju isti korijen, što ga ima i hrv. glagol *taknuti* i da bi treća riječ po glasovnijem zakonima našega jezika morala glasiti *vjerojetan.* Narod bi također govorio *otmjen, nevješa, revnost* prema ruskome отмѣнный, невѣжа, ревность, a ne: *odmjen, nevjeđa, ravnost,* jer u prvoj riječi on sloga от ne osjeća u svezi sa svojim prijedlogom *od*, a u drugoj riječi ne zna da bi prema ruskome ж moralo po glasovnom zakonu u nas biti *đ*, za treću opet riječ i ne sluti, da je u prvom slogu nekad imala glas ь,

koji u Rusa prelazi u *e*, u nas *a*. — Mnogi hrvatski i srpski pisci govore i pišu *tačka*, *tačan*, *vjerojetan*[1]) držeći, da mi ruske riječi, koje primamo u svoj jezik, moramo mijenjati po glasovnijem zakonima našega jezika. Tome načelu ne bi se moglo ništa zabaviti, kad bi ti pisci sve ruske riječi mijenjali po njemu, t. j. kad bi govorili i pisali također *odmjen, nevjeđa, ravnost*. Ali kad ovako oni ne govore i ne pišu, pravo i došljedno bi bilo, da ne mijenjaju ni riječi *točka, točan, vjerojatan*.

O ruskim i češkim riječma u hrvatskom književnom jeziku vidi moje članke u »Radu« jugosl. akademije knj. *108* i u »Nastavnom vjesniku«, knj. III. str. 191—192. Onim tamo izbrojenim riječma treba dodati još ove iz ruskoga jezika: *padež* (kao gramatički izraz), *préci—prídâkâ* (t. j. stari), *primjena*, *primijeniti* (Anwendung, anwenden), *privremeni*.

Pored neslavenskih i slavenskih tuđica ima u hrvatskom književnom jeziku još i treća vrsta riječi, koje ne sačinjavaju pravoga njegova blaga, premda se ne može u pravom smislu reći, da su tuđe. To su riječi iz narječja kajkavskoga. I ovdje vrijedi pravilo: neka se uzimaju samo one kajkavske riječi, za koje književni jezik nema dobrijeh zamjena; na pr. *kukac, rubac, ravnati —ravnatelj* (štokavsko *upravljati—upravitelj* više je njem. *leiten—Leiter* nego dirigiren—Director), *siliti* (prisiliti), *šum (šumiti), veža* (Hausflur). Rđave su one kajkavske riječi, za koje Štokavci imaju dobrih svojih riječi; rđave su za to, jer su zališne; na pr. *akoprem* (štok. premda), *bedast* (štok. lud), *darežljiv—darežljivost* (štok. pòdatljiv, pȍdâšan), *korenika* (na pr. on je stara hrvatska korenika: štok. on je Hrvat staroga kova), *krstitke* (t j. njem. Taufschmaus, štok. krsna čast), *osebujni, osebujnik* (štok. osobit, osobitost, osobina), *osupnuti se* (štok. kameniti se: ja se čudim i kamenim, u Vuka; po Mikaljinu rječniku ima to značenje i *snebivati se*, t. j. prepadati se; u Vuka ima *snebivati se* drugo značenje), *pošast* (štok. kuga), *prhak* (štok. bȕhav ili bȕhâvan, o hljebu i zemlji; za zemlju se može uzeti i pridjev *sipak*), *prispodoba—prispodobiti* (štok. poredba, porediti, isporediti), *silno* (na pr. *silno* su se rasrdili, štok. vrlo, veoma, jako, zdravo), *uštiti* ili *priuštiti* (kajk. upravo *vuščiti*, što je iz njem. wünschen; štok. *željeti, od srca željeti*, *blagosiljati*, *radovati se čemu;* a može se konstrukcija i promijeniti te na pr. njemačko ich gönne ihm dieses Glück može se reći: da mu je blagoslovno), *teda—negda* (štok. napokon). I *ladanje* za njem. Land kajkavska je riječ, a k tome i rđava, jer ne naknađava ovu njemačku riječ bolje nego štokavsko *imanje* ili *selo; ladanje* nije nije ništa drugo do

[1]) Ništa ne valja oblik *vjerovatan*, kako gdjekoji pišu misleći, da je to pravi hrvatski ili srpski pridjev izveden od glag. *vjerovati*, a ne misle, da mi prema glagolima na *-ovati* nemamo ni jednoga pridjeva na *-ovatan*.

prijevod latinskoga dominium ili njem. Herrschaft i stoji po kajkavskom glasovnom zakonu mjesto »vladanje«. Tko hoće dobro da štokavski piše, ne će upotrebljavati *ladanje*, nego će reći sad *imanje*, sad *selo*, kako kad smisao traži.

U hrvatski književni jezik prodrla je i jedna posve zališna čakavska riječ, a to je *li* ili *lih*, mjesto koje će dobar pisac svagda uzimati lijepu štokavsku riječ *samo*.

Ni provincijalizama ne treba unositi u književni jezik, t. j. onakijeh osobina, koje se govore samo u gdjekojim krajevima, a nikako nijesu poznate svijem Štokavcima. Ovamo idu na pr. lički provincijalizmi: *mariti* u značenju »trebati«; na pr. *nijesi mario* pisati mu, t. j. nije ti trebalo da mu pišeš; ili: ako im nije bilo po volji, *nijesu marili* ovamo dolaziti; *ubilo ga* (iz puške), *uzelo ga* (u vojnike), *odvelo ga* (kući) i t. d. mjesto· ubit je, ubili su ga, uzet je, uzeše ga i t. d. — Slavonski su provincijalizmi na pr. *rado* u značenju »valjada«; na pr. on će *rado* danas doći; *neka—nekate* u značenju: nemoj, nemojte; na pr. neka vikati, nekate misliti; *dojiti* u značenju »musti«; na pr. dojiti kravu. — Dubrovački su provincijalizmi na pr. *grub* u značenju »ružan«, *scijeniti* u značenju »misliti«; tako isto i ovo: ovdje se čita dobre knjige, — za to ih se prezire, — Ivana se svuda hvalilo. Osobito mnogo provincijalizama pokazuje bokeljski i crnogorski govor, koji se od svih štokavskih govora najviše udaljuje od književnoga jezika u rječničkom blagu.

Red je, da kažemo što o arhaizmima, t. j. o riječima, koje danas više u narodu ne žive, nego su uzete iz starijeh knjiga. Mi ćemo i ovdje reći: samo oni arhaizmi neka se upotrebljavaju, za koje današnji jezik nema dobrijeh zamjena. Takvi su potrebni arhaizmi: *kopno* (narod govori danas: suha zemlja, ali to se ne može uvijek upotrebiti zgodno za geografički pojam: kontinent), *urota—urotnik, urotiti se, lihva—lihvar, žezlo, žrtva—žrtvovati, odvjetnik—odvjetovati, oporuka—oporučitelj, porota—porotnik, hiniti* (simulare). Nepotrebni su arhaizmi na pr. *dočim* (mjesto: dok), *ini* (mjesto: drugi), *koli—toli* (mj. koliko—toliko), *udo* (mj. ûd).

Protivni su arhaizmima neologizmi, t. j. riječi, što su ih književnici načinili u novije vrijeme. Koji neologizmi nakon duljega vremena (na pr. iza 100 godina) sasvijem prijeđu u jezik, oni više dakako nijesu neologizmi te nemaju nikakvoga osobitog imena, ako su dobro načinjeni; ako li nijesu, zovu se bez obzira na svoju starost barbarizmi. Bilo bi nerazumno osuđivati đuturice sve neologizme, jer bi to značilo od naroda tražiti, da ne razvija novijeh pojmova. Kad bi ljudma moguće bilo zatvoriti svoje glave od novijeh pojmova, onda ne bi dakako trebalo neologizama; ali kad znamo,

da novi pojmovi silom provaljuju u narode, onda je lako dokučiti prijeku potrebu, da se za nove pojmove grade i nove riječi.

Neologizmi treba da se tvore prema duhu narodnoga jezika t. j. da se ne ogrješuju ni o jedan dio njegove gramatike ni o rječničko mu blago. Ja ću ovdje navesti nekoliko dobrijeh neologizama, načinjenijeh prema duhu narodnoga jezika: *časnik* (dolazi do duše već i u starijoj književnosti, ali u opće za čovjeka u časti, ne za oficira kao danas), *drvored* (Allee), *duhovit* (geistreich), *dvoboj*, *iznenaditi*, *nadarbina* (prebenda), *obrt* (Gewerbe; načinjeno iz pridjeva *obrtan*, koji znači »okretan«), *očijukati* (liebäugeln), *odbor* (Ausschuss), *omogućiti* (ermöglichen), *ostvariti* (verwirklichen, realisiren), *pjesnik*, *posljedica* (Folge), *predočiti* (vergegenwärtigen), *preporan* (strittig), *promet* (Geschäft, Verkehr, načinjeno iz pridjeva *promećuran*, geschäftig i prema glagolu *prometati se* geschäftig sein, sich rühren), *pustolov*—*pustolovina* (Abenteuer), *slavlje* (Triumph), *sukob* (Conflict), *sukobiti se* (in Conflict gerathen), *svota* (Summe, načinjeno od osnove pridjeva *sav*, a rastavljati treba: *sv-ota*, t. j. koliko je u svemu), *tvornica* (Fabrik), *umjetnost—umjetnik* (Kunst, Künstler), *unovčiti, velikanstvo* (Grössenwahn), *zamašaj* (Tragweite; u Vuka samo: Hieb, ictus), *zamašan* (weittragend: u Vuka zȁmašan—zàmašit: schwingbar, so schwer, dass man es, um es zu heben, schwingen muss, na pr. mač, nož, drvo), *značaj* i dr.

Rđavi su neologizmi ili barbarizmi od dvije vrste: jedno su onake riječi, koje su ropski prijevod iz tuđih jezika, u nas dakako ponajviše iz njemačkoga; drugi su opet barbarizmi ružne kovanice protivne duhu čistoga narodnog jezika. Evo nekoliko primjera za barbarizme prve ruke: *domoći se* (sich bemächtigen; mjesto toga bolje je: dostati se, dokopati se, dosinuti se), *dorastao* (na pr. nijesi ti dorastao tome poslu, gewachsen; bolje je: nijesi ti podoban za taj posao), *izdašan* (ausgiebig, bolje: obilan), *izgledati* (aussehen: na pr. ova kuća izgleda kao tamnica; bolje: biti kao), *nagovoriti* (u značenju anreden; bolje: progovoriti s kim ili kome, katkad: upitati koga, reći kome), *napadan* (auffallend; mjesto: to je napadno, bolje je: to pada u oči), *nasjesti* (kome, einem aufsitzen; bolje: dati se prevariti, nasamariti), *osvjedočiti* (überzeugen; bolje: uvjeriti), *posvetiti se* (čemu, sich widmen; bolje: dati se na što), *upitni* (fraglich; bolje: onaj ili pomenuti, rečeni) i t. d.

Veoma je čudnovato, što su gdjekoji ovaki barbarizmi prodrli već odavno i u narodni jezik, te ih narod upotrebljava kao prave svoje domaće riječi. Takvi su na pr. *udvoran—udvornost—udvorica—udvoravati se* (höflich, Höflichkeit, Hofirer, hofiren), *prebacivati* (vorwerfen), *razvući* (t. j. razmaziti, na pr. dijete, verziehen), *rado imati koga* (einen gern haben), *dopasti se—dopadati se* (gefallen; dolazi već u pisaca

XVIII. vijeka, vidi u akad.-rječniku), *dobar stajati* (gut stehen, t. j. jamčiti se, upotrebljava i Vuk na pr. u dan. (1827) 25., (1829) 15., rječn. (1852) kod намастир). Tako se čini, da ulazi u narod i barbarizam *izgledati* (vidi u akad.-rječniku). Riječ *predstava* (Vorstellung) nije još ušla u narod, ali već Vuk (mil.-obr. 56., kovč. 27) upotrebljava riječ *predstaviti* (sebi, sich vorstellen). Valjada će i riječi *mjerodavan* (massgebend), *izlet* (Ausflug) ostati u jeziku, kad se ne zna, kojim bi se narodnim riječma mogle zamijeniti (premda se *mjerodavan* može uvijek dobro opisati; na pr. što on veli, to nije mjerodavno za mene — može se reći: što on veli, to nije meni pravilo; ili mjesto: po mojem nemjerodavnom mijenju — možemo reći: po mojem mnijenju, koje ništa ne odlučuje ili ne presuđuje i t. d.).

Druge ruke barbarizmi jesu na pr. ovo: *bitisati* (u značenju: eksistirati; to je upravo turska riječ i znači »proći«: bilo i bitisalo t. j. bilo i prošlo; osim toga je to svršen glagol; tko ne će da upotrebljava latinsku riječ eksistirati, eno mu iz ruskoga jezika: *suštastvovati* i imenica *suštastvo), dopitati* (na pr. kome nagradu, mjesto: dati, odrediti, podijeliti; u dobrom narodnom jeziku ne može *dopitati* drugo značiti nego: svršiti pītânje, i samo u tome značenju ima tu riječ akad.-rječnik), *hodočasnik*, *hodočastiti* (mjesto: crkvar, poklònîk, crkvariti, ići na poklonstvo; ovo je jedan između najluđih naših barbarizama; vidi u akad.-rječniku), *možebitni* (etwaig; ovo treba opisati; na pr. mjesto: na možebitna pitanja odgovorit će predsjednik — treba reći: ako tko što zapita, odgovorit će predsjednik); *obaviti—obavljati* (na pr. posao, dužnost, mjesto: svršiti, svršivati), *olina* (mjesto: veličina ili količina; vidi o toj riječi u »Nastavnom Vjesniku« IV. 364), *pogodovati—pogodnost* (begünstigen, Begünstigung, mjesto: *povoljiti, povolja), prilagoditi* (anpassen, mjesto: *priljubiti* čemu što), *prosvjed—prosvjedovati* (skovano prema riječma: protest, protestirati, koje je bolje upotrebljavati, ako su i tuđe, ali bar nijesu nagrde), *tjelovježba* (Gymnastik; skovano prema češkome tělocvik; ni riječi: *gombanje, gombati se* nijesu mnogo bolje; vidi u akad.-rječniku; najbolje je: gimnastika, gimnasticirati se), *uobziriti* (berücksichtigen, mjesto: uzeti u obzir), *uplivisati* (ovo je prava nakaza od češkoga »upliv« i od grčkoga nastavka *isati;* mnogo je bolje: utjecati, utjecaj).

Vrlo su rđavi i ovi barbarizmi: *glasovir* (Klavir), *našastar* (Inventar), *obvezatan* (obligatan), u kojima je završetak tuđe riječi metnut na hrvatsku osnovu; mnogo je bolje: *klavir, našasnik, obavezan.* Vrlo je nezgrapna kovanica najnovijega vremena *oporba*, u kojoj je početak *opo* uzet iz evropske riječi *opozicija* (osim toga mogla bi ta riječ samo značiti radnju, a ne ljude, koji se opiru; vidi u gramatici §. 325*a*).

Napokon treba dodati, da među barbarizme treba brojiti fraze i poslovice, koje nijesu narodne, a nijesu ni opće evropsko blago, već su na prosto prevedene iz tuđega kojeg jezika. Na pr. *učiniti potrebne korake* (die nöthigen Schritte thun, mjesto: postarati se), *koplje lomiti* (Lanze brechen, mjesto: boríti se, oglédati se na mejdanu); *stoji nam o boku* iskustvo od četiri godine (steht uns zur Seite; mjesto: imamo); tako sam nesretno pao, da sam 14 dana morao *krevet čuvati* (das Bett hüten; mjesto: ležati u krevetu); takav pisac nema prava *prelomiti štap* nad djelima našega zaslužnog pjesnika (Stab brechen; mjesto: osuditi); ja sam ti to *za dušu privezao* (an die Seele gebunden; mjesto: vrlo ili živo sam ti preporučio); *stavio sam vam na srce* (an's Herz gelegt; mjesto: opomenuti, preporučiti); to je *uzvitlalo mnogo prašine* (das hat viel Staub aufgewirbelt; mjesto: o tom je bilo mnogo buke); *đavo u nuždi ždere muhe* (in der Noth frisst der Teufel Fliegen; mjesto: nužda nema očiju, nužda zakon mijenja).

Ali i ovakove gdjekoje fraze prodrle su u narodni jezik. Ispor. mnogo su mu koješta *gledali kroz prste* (durch die Finger schauen) Vuk, prav.-sov. 76., prođe godina dana, a odgovor nikakav ne iziđe, koje Đorđije *jako primi k srcu* (was sich Georg sehr zu Herzen nahm). Vuk, eman. 9., ako mu se (t. j. kvarenju jezika) književnijem uredbama ne *stane na put*, otići će kao kuga po svemu narodu (načinjeno prema: stajati kome na putu, einem im Wege stehen). Vuk, pisma 85.

DODATAK STILISTICI.

Ovaj je dodatak upravo antibarbarus, t. j. popis običnijih barbarizama s naznakom, kako je mjesto njih bolje govoriti i pisati.

akoprem, kajkavska riječ; vidi str. 684. — *barma* bit će kajkavski; bolje: bar, barem; vidi: posvema, potpunoma. — *bezuvjetno*, načinjeno prema njem. unbedingt; bolje: svakako. — *biljisati* (mjesto: pjevati, o pticama, osobito o slavuju) je arhaizam; osim toga stari su govorili »biglisati«, pa su njihovo *gl* u novije vrijeme čitali neki kao *lj* i stvorili: biljisati. Vidi u akad.-rječniku. Tko dakle hoće taj glagol upotrebljavati, neka piše i govori sa *gl*, kako su stari govorili. — *bitisati*, vidi str. 687. — *bjelanjak* je kajkavski, u Štokavaca je: bjelànce. — *bogat* ne će biti dobro uzimati u značenju njem. reichlich, na pr. bogata biblioteka, bogat izvor za poznavanje onoga vremena, Grci su imali bogatih priča; bolje je: obilan. — *črknja* je kajkavski; bolje: zarez (kad bi Štokavci tu riječ i primili, trebalo bi *č* da prijeđe u *c*; vidi u gramatici §. 62*b*).

da nije dobro uzimati u svezama: dakako *da,* sigurno *da*, svakako *da* i dr., vidi u gramatici §. 505*b* (bilješka). — *darežljiv* je kajkavska riječ, vidi str. 684. — *dijeliti* nije dobro uzimati u svezi: ja ne dijelim nazor poštovanoga pisca o tome; bolje: ja o tome ne mislim kao poštovani pisac. — *dijelom—dijelom* po svoj prilici je prema njemačkome theils—theils; bolje: koje—koje. — *djelokrug* je skovano prema njem. Wirkungskreis; bolje: područje. — *dojam* je riječ uzeta iz češkoga jezika, u kojemu ona znači njem. Eindruck; ne valja dakle uzimati »dojam« za njem. Einfluss. — *dokinuti* za njem. aufheben; bolje: ukinuti. — *dom* u značenju »domovina« bit će dobro uzimati u pjesmama, a ne u prozi. — *domjenak* je rđava i nepotrebna kovanica prema njem. Wortwechsel; bolje: razgovor. — *domoći se*, vidi str. 686. — *domorodac,* vidi kod: otadžbenik. — *dopitati,* vidi str. 687. — *doprinositi;* mjesto toga je bolje: prinositi. — *dorastao*, vidi str. 686. — *dostatan* je nepotrebna češka riječ; bolje: dovoljan. *dovinuti se* ili *doviti se* u dobrom narodnom jeziku znači ta riječ isto što: domisliti se; na pr. ja se ne mogu tome dovi(nu)ti; ne valja uzimati taj glagol u značenju: dokopati se, dostati se; zlo je dakle: dovinuo se blagu, a još gore: dovinuo se blaga. — *dozvoliti* je nepotrebna ruska riječ; bolje: dopustiti. — *duh* ne valja u svezi na pr. duhovi su danas razdraženi, već treba: ljudi su razdraženi (ili prema smislu: građani, đaci i t. d.). — *glasovir,* vidi str. 687. — *glede* je sasvim nepotreban prijedlog, kojemu vrlo malo potvrde ima u narodnom jeziku, vidi u akad.-rječniku; mjesto »glede« svagda se može uzeti koji običniji prijedlog, na pr. što mislite o tom?, neprilika je poradi vjerskijeh razlika, pogodili su se za tu livadu; tako je bolje nego li: glede toga i t. d. — *gombati se* vidi str. 687. — *halabuka* je kajkavski, a Štokavci kažu: buka. — *hodočastiti*, *hodočasnik* vidi str. 687. — *hvala* je prema njemačkom jeziku, kad se veli na pr. starine se danas, hvala većoj prosvjeti, više iskopavaju i bolje čuvaju; to treba reći: poradi veće prosvjete, — ili: kako je danas veća prosvjeta, tako se . . . .

imenito nije riječ sama po sebi zla, ali je ne valja uzimati u značenju njemačkoga: namentlich; na pr. naš posao nije još svršen, imenito bismo imali još to i to učiniti; tu treba reći: osobito; po akad.-rječniku »imènito« znači isto, što: poimence, po imenu. — *imetak* je riječ slabo potvrđena, bolje: imutak. — *ini* je danas arhaizam; na pr. radio je ine poslove; bolje je: druge. — *ispitivati* ne će biti dobro u značenju njem. forschen, na pr. ispitivati prirodu; bolje: istraživati. — *ispostavljati*, *ispostaviti* ne valja u značenju njem. herausstellen; na pr. napokon se ispostavilo, da su tome drugi uzroci; bolje: pokazivati, pokazati. — *istavljati, istaviti* rđavo je u značenju njem.

hervorheben; na pr. govornik je istavio njihove građanske vrline; bolje: isticati, istaknuti. — *isti* u značenju zamjenice 3. lica grdan je germanizam; na pr. izgubio sam knjigu, tko je istu našao, neka mi je vrati; to treba reći: tko ju je našao. — *izdašan*, vidi str. 686. — *izdržati* nije dobro za njem. aushalten; na pr. izdržao sam sretno i tu napast, nije mogao u vojsci izdržati ni dva mjeseca; bolje je: podnio sam, pretrpio sam i tu napast, nije mogao u vojsci opstati ni dva mjeseca. — *izgledati* vidi str. 686. — *izim* ne će nigdje u narodu biti poznato; bolje: osim. — *izlet*, *izletnik* vidi str. 687. — *izlišan* je nepotrebna ruska riječ mjesto: zališan. — *izniknuti* u značenju: nestati, iščeznuti nije poznato nigdje u narodu; ne valja dakle na pr. hajduci opazivši potjeru izniknuše u planini. — *iznimka* je riječ načinjena u novije vrijeme; bolje: izuzetak, od koje se imenice može načiniti i pridjev: izuzetački. — *izviniti*, *izvinjavati* je nepotreban ruski glagol mjesto: oprostiti, ispričati. — *jašiti* je slavonski provincijalizam; bolje: jahati (sad. vrijeme: jašem). — *jedva* u značenju vremenskoga veznika »čim« ne će danas biti poznato u narodu, ako se i nalazi u starijeh pisaca, kako se vidi iz akad. rječnika; za to je bolje na pr. čim se k njima primače, a oni navale na nj — nego li: jedva se primače i t. d. — *jetra* je u narodu riječ ženskoga roda u jednini, dakle na pr. boli me jetra, to dolazi od jetre i t. d. Govoriti: bole me jetra, to dolazi od jetara nije štokavski — *klup* (genitiv: klupi) kajkavski je oblik, a štokavski je: klupa, gen. klupe. — *koli* je arhaizam, danas se govori u narodu: koliko — *krasosloviti* je nepotreban i nelijep neologizam; bolje je: deklamirati. — *krug* ne valja u svezi na pr. ti spomenici zanimaju obrazovane naše krugove; bolje: ljude; vidi str. 666. — *kruglja* nije riječ u narodu poznata; bolje je: kugla (vidi u »Nastavnom Vjesniku« IV. 365).

ladanje, *ladanjski* vidi str. 684. — *li (lih)* vidi str. 685. — *listina* u značenju njem. »altes Schriftstück« uzeto je iz češkoga jezika, a bez potrebe, jer mi za to imamo dobru svoju riječ: isprava; a kad se veli na pr. listina izbornika, to je načinjeno iz njemačke riječi: Liste; bolje je u tom značenju: popis. — *lješina* za njem. Leiche nije dobro, bolje je »lešina«, a još bolje »leš« (ovo je upravo turska riječ); vidi u Vukovu rječn. (1898). — *lupež* nije: hajduk, razbojnik, već je: kradljivac, tat. — *ljuba* nije: ljubovnica, milosnica, draga, već je: zakonita žena (u ostalom to je pjesnička riječ i slabo ide u obični govor). — *manjkati* u značenju: nedostati, nedostajati je glagol uzet bez potrebe iz talijanskoga jezika; kad taj glagol znači: poginuti, lipsati (o stoci), onda je prava narodna riječ. — *miomiris*, *miomirisan* načinjeno je prema njem. Wohlgeruch, wohlriechend; bolje

miris, mirisav, mirišljiv. — *mjerodavan* vidi str. 687. — *mjestimice* ne znači isto, što: ovdje, ondje, već znači njem. an Ort und Stelle, na pr. znam mjestimice (gdje je to), pokazao mu mjestimice, odveo ga mjestimice. — *mnijenje* ne valja u svezi na pr. ja nijesam toga mnijenja, i drugi su bili moga mnijenja, već treba: ja tako ne mislim, i drugi su mislili kao i ja. — *možebitni* vidi str. 687.

na ne valja u svezi kao: *na* čemu sada radite? umr-o *na* koleri, već treba: oko čega radite? umr-o od kolere. — *nabožan* nepotrebna je riječ iz ruskoga ili iz češkoga jezika mjesto naše dobre domaće: pobožan. — *naglasiti, naglasivati* ne valja uzimati u prenesenom značenju, jer je to prema njem. betonen; ne valja na pr. naglasio je potrebu takovoga rada; svi su govornici naglasili, kako to narod jedva čeka. Ovo se može reći: istaći, isticati. — *nagovoriti* u značenju njem. anreden vidi str. 686. — *najpače* ili *ponajpače* mislim, da nije danas poznato u narodu, već se govori: osobito, ponajviše. — *naobraziti, naobražen*, bolje: obrazovati, obrazovan ili: izobraziti, izobražen. — *napadan,* vidi str. 686. — *nasjesti* kome, vidi str. 686. — *našastar*, vidi str. 687. — *navodno* je rđav prijevod njemačkoga: angeblich, na pr. bio je navodno kolar; bolje: bio je, kako kaže (kako se kaže, kako kažu) kolar. — *nećakinja,* bolje: nećaka. — *neminovan*, bolje: gotov, siguran. — *nevježa* je nepotrebna ruska riječ, bolje: neznajša ili neznalica; vidi o toj riječi i na str. 683. — *nijetiti* je kajkavska riječ; bolje: raspirivati, podjarivati. — *nu* nije dobro uzimati u značenju suprotnoga veznika mjesto: no; pravo značenje veznika »nu« vidi u gramatici §. 498*b*. — *obaviti*, *obavljati* je glagol sumnjive vrijednosti; bolje: svršiti, svršivati, izvršiti, izvršivati, činiti, učiniti. Ispor. u Vuka: kršćenje i vjenčanje s v r š u j u popovi po kućama. dan. (1827) 108. — *obvezatan*, vidi str. 687. — *odnosno* je rđavo načinjeno prema njem. bezüglich, kad se veli na pr. ova je knjiga prevedena odnosno prerađena u nekoliko jezika; to se bolje veli: ili. — *odšteta;* bolje: naknada. — *odušak* i *oduška* kako se razlikuje, vidi na str. 674; ispor. u Vuka: zatvoreni gnjev odma(h) provali sebi na silu odušku velikim bjesnilom. dan. (1827) 141. — *ograditi se*, *ograđivati se* od nega, vidi str. 682. — *ogroman* nepotrebna je riječ ruska ili češka, kad imamo svoju: golem. — *okapanje* je riječ sumnjive vrijednosti u značenju: posao, trud, muka, na pr. imao je dosta okapanja, dok im je dokazao svoju nedužnost. — *olina*, vidi str. 687. — *onamo* je vrlo rđavo uzimati prema njem. dahin, na pr. kad se reče: ja tu naredbu razumijem onamo, da svaki neporočni građanin . . . . , riječ »onamo« treba tu izostaviti ili mjesto nje uzeti: tako; vidi: tamo. — *opaska* je rđav prijevod njem. Bemerkung; bolje: napomena, bilješka. — *opaziti* ne valja uzimati za njem. bemerken u prenesenom značenju,

na pr. dobro si mu opazio. da ne ide svaka čizma na svaku nogu: za to ima lijepa narodna riječ: priklòpiti, dakle: dobro si mu priklopio, da .... — *opetovati* je rđava riječ pored dobre: ponavljati, ponoviti. — *oponašati* ako i jest kajkavska riječ, mogla bi podnijeti u književnom hrvatskom jeziku, ali u Kajkavaca glagol taj više znači radnju poradi smijeha i podrugivanja nego li ozbiljnu; Štokavci na žalost nemaju jedne zgodne riječi za njem. nachahmen, lat. imitari, već se pomažu kad kako; govore: ugledati se (u koga), držati se (koga), raditi (govoriti, pisati, hoditi i t. d.) kao —, našljedovati (ovo često u starijeh pisaca, na pr. našljedovati Isusa); gdjekoji govore: podražavati (k o m e prema ruskom jeziku, ili: k o g a prema crkvenoslavenskome), ali to je za naš jezik nezgodno, jer u nas podražiti, podražavati znači sasvijem drugo, t. j. njem. reizen, lat. irritare. — *opozvati* u značenju njem. widerrufen, bolje: odreći, poreći (odricati, poricati). — *opredijeliti, opredjeljivati* je nepotrebna ruska riječ pored naše dobre: odrediti, određivati. — *opreka* za njem. Gegensatz je riječ sumnjive vrijednosti; mislim, da je bolje: protivština. — *osebunjak*, *osebujni*, vidi str. 684. — *osloviti*, vidi str. 682. — *osobi* zališno je upotrebljavati u primjerima kao: u osobi g. Petrovića našli su vrsna pomoćnika; to treba reći: u g. Petroviću našli su. — *osupnuti se,* vidi str. 684. — *osvjedočiti*, vidi str. 686. — *otadžbenik* kao n. p. *domorodac* nije isto što: rodoljub, jer te dvije riječi znače njem. der Eingeborene, lat. indigena. — *otkloniti* (na pr. čast, izbor) je prijevod njem. ablehnen; bolje: odbiti, ne primiti. — *oženiti, oženiti se* upotrebljava se u dobrom narodnom jeziku samo u značenju, što ga pokazuju primjeri: otac je oženio sina (t. j. otac je našao sinu ženu i učinio, da se njome vjenča), lani sam se oženio (t. j. našao sam sebi ženu i vjenčao se njome). Vrlo je rđavo govoriti: ja ću oženiti Milicu, — Danica je oženila Milana; to treba reći: ja ću se oženiti Milicom, uzet ću Milicu za ženu, — Danica se udala (pošla je) za Milana.

pako je arhaistički oblik, bolje je: pak; ni »pako« ni »pak« ne valja uzimati s veznikom »ili«; na pr. Stanko veli, da će on od toga obogatiti ili pak sasvim osiromašiti. — *pećina* nije isto što: hrid, već znači isto što: spilja. — *piknja* je kajkavska riječ, Štokavcima nepoznata; bolja je iz ruskoga jezika imenica »točka«, jer se ta riječ više odomaćila i jer od nje imamo izvedene: točan, točnost, kakovih od »piknja« nemamo. — *plodina*, vidi str. 682. — *pluća* je u narodu riječ ženskoga roda u jednini, dakle na pr. boli ga pluća, to dolazi iz pluće i t. d. Govoriti: bole ga pluća, to dolazi iz pluća nije štokavski. — *po* ne valja u primjeru kao: pjesma po Davidu ispjevana, vidi u gramatici §. 563*b*. Tako ne valja ni: promjene po saboru uvedene, određivanje ruda po učenicima, već treba reći: promjene

izvedene od sabora ili: što ih je sabor izveo, učenici određuju (određivali su, određivat će) rude. — *pobornik* je nepotrebna ruska riječ kod naše dobre i lijepe: zatočnik. — *počivati* je germanizam, kad se veli na pr. našą prava počivaju na zakonitom temelju; to treba reći: imaju zakoniti temelj, osnovana su na zakonu. — *podmetati, podmetnuti*, *podmetanje* za njem. unterschieben, Unterschiebung nije dobro; narod to veli: podvaliti, podvaljivati, podvala; na pr. podvaljuje mi, da sam to i to rekao, — to je ružna podvala. — *podrijetlo* ili *poreklo* nije dobro uzimati u značenju njem. Ursprung, Abstammung, hrv. izvor, rod, postanje; pomenute riječi upravo znače: prezime. Ne valja dakle: taj je čovjek (narod) tamna podrijetla (porekla), već treba: tamna roda, postanja (izvora). — *podstrekavati* je sasvijem nepotrebna ruska riječ kod naših lijepih: podbadati, podjarivati, nagoniti. — *podučiti*, *podučavati*, bolje: poučiti, poučavati. — *poduzeti*, *poduzimati, poduzeće, poduzetnik* za njem. unternehmen, Unternehmung, Unternehmer; mislim, da je bolje: pothvatiti se, pothvaćati se, pothvat, pothvatnik. — *pogan*, *poganski* znači u narodu: nečist, gadan; za njem. Heide, heidnisch, lat. paganus uzimaju Vuk i Daničić u svojem prijevodu sv. pisma svagda riječi: neznabožac, neznabožački. — *pogodovati*, *pogodnost*, vidi str. 687. — *pogrješavati* za njem. vermissen rđava je i narodu nerazumljiva riječ; bolje je; ne vidjeti. — *pokrovitelj* je ruska riječ, koja bi se lijepo mogla zamijeniti našima: zaštitnik, zakrilnik. — *polijegati* je riječ sumnjive vrijednosti u značenju: dolaziti; na pr. ti glasovi poliježu iz Beča. — *poljodjelac*, *poljodjelstvo* riječi su bez potrebe skovane pored lijepih i narodu dobro poznatih: ratar, ratarstvo. — *položiti*, *polagati* se krivo upotrebljava, kad se veli na pr. položio sam ispit (mjesto: načinio sam), polaže veliku važnost na to, mjesto: mnogo drži do toga[1]). — *pomanjkanje* za njem. Ermangelung; bolje: nestadak, nestašica. — *ponašati se* bit će prevedeno iz njem. sich benehmen; bolje: vladati se. — *ponovno* je nepotrebna kovanica, kad imamo: na novo, opet; ni pridjev *ponovni* nije potreban; na pr. ponovne tužbe dodijaše mi; to će bolje biti reći: iznovične. — *posjetiti*, vidi str. 682. — *posmatrati, posmatrač* držim da su riječi bez ikakve potrebe načinjene mjesto dobrih i posve običnih: promatrati, razmatrati, promatrač. — *postelj* je kajkavski oblik mjesto: postelja. — *posvema, posvemašnji*, bolje je: posve, potpun. — *posvetiti se* (čemu) vidi str. 686. — *pošast,* vidi str. 684. — *pošto* u uzročnom značenju mislim da nije dobro, vidi u gramatici §. 506*a*. — *potonji* ne će dobro biti uzimati u značenju: zadnji, pošljednji; u dobrom narodnom jeziku znači ta

---

[1]) Nemam potvrde iz Vuka i Daničića za konstrukciju: *držati do čega* ili *do koga;* ali mislim, da je dobro. — U Daničića ima: *položiti* zakletvu (den Eid ablegen). pisma 237., *polagati* zavjet. 256., *polagati* temelj. jezdr. 3.10.

riječ ono, što njem. der darauffolgende; a to se lijepo slaže s njezinijem postanjem, jer »potonji« je onaj, koji je »po tom«; vidi u gramatici §. 82. — *potpisivati* ne valja prema njemačkom jeziku uzimati u prenesenom značenju; na pr. protivnici vele: premalo se čini za moralni napredak naroda; potpisujem taj sud, ali dodajem.... To treba reći: slažem se, pristajem. — *potpunoma*, bolje je: potpuno. — *povrtelje* je kajkavski; bolje: povrće. — *pravodoban* nije baš loša riječ, ali je nepotrebna; mjesto: ova naredba nije pravodobno proglašena bolje je: u pravo doba. — *predbježno* je rđav prijevod njemačkoga vorläufig; mjesto: predbježno mora ostati ovako neka se reče: za sad, za neko vrijeme. — *predmnijevati* je loša kovanica za njem. voraussetzen mjesto običnoga i dobrog: misliti, držati. — *predstava, predstaviti*, vidi str. 687. — *predstojati* je prevedeno iz njem. bevorstehen, na pr. kakav posao nama predstoji; bolje: kakav nas posao čeka. — *predusresti* za njem. vorbeugen ne valja; mjesto: oblast će već znati predusresti nemaru općinara bolje je: znat će doskočiti nemaru. — *pregledati* nije dobro u značenju njem. übersehen; na pr. on je neke pogrješke pregledao; to treba reći: nije ih opazio, umakle su mu. — *prem* nije dobro uzimati mjesto veznika: premda. — *prenavljati se* bit će kakav provincijalizam; bolje je i običnije: pretvarati se. — *preostati, preostajati* nije dobro; bolje je: ostati, ostajati. — *prepona* je nepotrebna češka riječ mjesto: prepreka, smetnja. — *preša, prešan* je uzeto iz talijanskoga jezika (pressa, pressante) bez potrebe, jer imamo lijepe i dobre svoje riječi: hitnja, hitan. — *pretpostavljati, pretpostaviti, pretpostava* je prijevod njem. voraussetzen, Voraussetzung; bolje: držati, misliti, misao, mnijenje. — *pretpostavljeni* ne valja za njem. Vorgesetzter, već se to veli: starješina ili stariji (ispor. na pr. u Vuka: nego ga je njegov stariji poslao u pomoć. mil.-obr. 24). — *preuzetan, preuzetnost, preuzeti se* kajkavske su riječi skovane prema latinskima: praesumptus, praesumptio, praesumere; u književnom jeziku bit će bolje: bijesan, nečedan, bijes, nečednost, uzobijestiti se, posiliti se, ponijeti se. — *prevlađivati* mislim da nema u narodu; mjesto: u toj drami prevlađuje lirski element, bit će bolje: preteže. — *prhak*, vidi str. 684. — *prijetiti* ne će biti dobro (prema njemačkome drohen) u primjerima kao: kuća je jako ispucala od potresa i prijeti srušiti se, bolje: hoće da se sruši, gotova je srušiti se. — *priključiti se* je nepotreban prijevod njem. sich anschliessen, na pr. Janković se priključio našoj stranci; bolje: pristao s našom strankom, pridružio se. — *priklopiti* ne će dobro biti uzimati u značenju: dodati; na pr. kamate se svake godine priklope glavnici. — *prikratiti* je prevedeno iz njem. verkürzen, na pr. prikratio me za 5 forinti; to treba reći: zakinuo me, zanio me.

— *prilagoditi*, vidi str. 687. — *primjerice* nije zlo načinjeno, ali je bez potrebe, dok se to lijepo veli: na primjer. — *prispodoba*, *prispodobiti*, vidi str. 684. — *pristojba* ili *pristojbina* je prijevod njem. Gebühr; mislim, da bi bolje bilo: odredbina, t. j. plaća, koja je za što određena. — *prkos* je dobra i lijepa narodna riječ, ali ne valja »uz prkos« uzimati kao kakav prijedlog s dativom ili s genitivom, jer je to prema njem. prijedlogu: trotz; na pr. uz prkos svome siromaštvu (svoga siromaštva) Janko je ugledan među svojim sugrađanima; bolje: pored svoga siromaštva. — *prokšen*, *prokšenost* su kajkavske riječi, kojih u književnom jeziku ne treba, kad imamo: obijestan, obijest. — *propuh*, bolje: promaha. — *prositi* reku Kajkavci mjesto: moliti; u Štokavaca se »prositi« uzima samo u značenju: prositi djevojku i prosjačiti. — *prosjekom*, *prosječno* za njem. durchschnittlich, bit će bolje: osjekom. — *prosvjed*, *prosvjedovati*, vidi str. 687. — *proširiti*; držim, da je bolje: raširiti. — *protu* u složenicama kao: protudokaz, protuopaska, protupapa, protupotpis, protusloviti i dr. uzeto je iz kajkavske riječi »protuletje« (t. j. proljeće). Bolje je: protivni dokaz, protivna bilješka (ili napomena) ili protivudokaz, protivupapa, protivupotpis, protivuriječiti, protivuriječan. — *providjeti* je prijevod njem. versehen, kad se veli na pr. bolesnik je providen sv. sakramentima (bolje: okrijepljen), pismo provideno markom (bolje: pismo s markom). — *provesti*, *provoditi* naredbu, zakon i dr., bolje: izvesti, izvoditi, izvršiti, izvršivati. — *put* ne valja uzimati u instrumentalu kao kakovi prijedlog; na pr. oglasit će se putem novina; bolje: u novinama.

rabiti u narodu znači: raditi (od robije), ne valja dakle uzimati taj glagol mjesto: upotrebljavati; zlo je: mi ne rabimo tijeh knjiga, a nije dobro ni: nama rabe te knjige, već treba: mi ne upotrebljavamo tijeh knjiga, nama služe te knjige. — *rahal*, *rahlost* kajkavske su riječi; bolje je: šupljikav, šupljikavost. — *ral* kao imenica ženskoga roda bit će kajkavski, u Štokavaca je muškoga roda; reći ćemo dakle: tri rala, a ne: tri rali. — *raspitati* i *raspitati se* kajkavski je glagol, nepoznat Štokavcima, koji govore: rastaviti (muža od žene), razdružiti (muža i ženu), razvjenčati (muža i ženu), razvjenčati se (na pr. lani su se razvjenčali), raženiti se (na pr. Stojan se raženio), razudati se (na pr. Stana se razudala). — *rastlina* je nepotrebna češka riječ mjesto: biljka. — *razgovarati* nije dobro bez riječce *se* u značenju: govoriti s kim; treba dakle reći: često smo se o tom razgovarali, a ne samo: razgovarali. — *redati*, *poredati*, *razredati*, bolje je:ređati, poređati, razrediti, razređivati. — *riješiti* koga od službe, bolje: odriješiti (u značenju njem. erledigen, na pr. čiju molbenicu, glagol je »riješiti« iz ruskoga jezika). — *rod* mjesto »narod« može se

upotrebljavati samo u pjesmama. — *Ruska* ne govore dobri Štokavci nigdje, već: Rusija. — *sasma* ne znači isto što: posve, sasvijem, već znači: veoma, vrlo. — *shodan, shodnost* za njem. entsprechend, zweckmässig vrlo je rđava riječ mjesto: zgodan, priličan[1]). — *silno* vidi str. 684. — *siromak,* bolje: siromah. — *sjeguran* ne valja ni po kakvom govoru, već treba: siguran (ova je riječ uzeta iz talijanskoga: sicuro). — *skroz* ne valja uzimati u značenju njemačkoga priloga durchaus; na pr. ta je tvrdnja skroz neosnovana; tu treba uzeti: sasvijem, posve. — *slap* znači danas u narodu isto što: brzica, t. j. mjesto, gdje voda brzo preko kamenja teče; ne treba dakle uzimati tu riječ u značenju njem. Wasserfall; to se veli: bučnica, skokovac (a nije zlo ni: vodopad). — *slijedeći,* na pr. na slijedećoj strani; bolje: potonji (vidi kod toga pridjeva); mjesto: slijedeći dan govori narod: sutradan. — *sloviti* mislim da nije u narodu poznato; dakle ne treba reći: slovio je kao najznatniji govornik svoga vremena, nego: bio je na glasu. — *spadati* znači u dobrom narodnom jeziku njem. herabfallen; ne valja dakle: ti spadaš među nas, već: pripadaš; ne valja ni: to na me ne spada, već: to se ne tiče mene. — *spočitovati* je kajkavska riječ: Štokavci govore: prebaciti ili prebacivati (kome što), prekoriti, prekoravati (koga s čega ili: čim). — *stališ* je kajkavski; bolje: stalež. — *stanje* ne valja uzimati u svezi kao: nijesam bio u stanju ni maknuti se; to treba reći: nijesam mogao, nijesam bio kadar. — *stijena* u značenju: zid mislim da je samo kajkavski; u Štokavaca ne znači ta riječ: zid, već: hrid. — *stran* je kajkavski, na pr. idi na desnu stran; u Štokavaca je: strana. — *strana* ne valja u svezi: stranom—stranom (na pr. u toj ulici žive stranom trgovci, stranom zanatlije), već treba: koje—koje; ne valja ni: većom stranom (na pr. ovo su većom stranom seljački vinogradi), već treba: od veće česti, ponajviše. — *sveopći* načinjeno je ili prema njem. allgemein ili prema češkome všeobecný bez potrebe, jer narod to veli: opći, općeni. — *svijestan* je grdan barbarizam, kad se reče na pr. naša akademija svijesna si je svoga zadatka; to treba reći: ima svijest o svojem zadatku, svijesna je, kakav joj je zadatak, ili još bolje: zna, što joj je zadatak. — *svijet* ne valja u svezama kao pravnički svijet hrvatski jedva čeka takovo djelo, u đačkom svijetu nastade komešanje, trgovački svijet slabo za to mari; to treba reći: pravnici jedva čekaju, među đacima, trgovci slabo mare. — *srvka* u

---

[1]) Netko (možda Šulek) će biti uzeo riječ *shodan* iz Stulićeva rječnika, ali ju je krivo razumio; Stulić piše, da taj pridjev znači lat. pervius, accessu facilis, *conventualis* (na pr. missa conventualis — shodna misa), a Šulek se (ili drugi tko) prevari uzevši „conventualis“ za „conveniens“, t. j. zweckmässig.

značenju njem. Zweck nije loša riječ, ali nije dobro na pr. dali su mu 200 forinti u svrhu izučavanja konjogojstva u Ugarskoj; to treba reći: da izučava. — *Švica, švicarski* mislim da je bez potrebe načinjeno prema talijanskome obliku: Svizzera i da nama ništa ne smeta govoriti i pisati: Švajcarska, švajcarski.

takav je grdan germanizam (kao i: isti), kad se na pr. veli: izgubio sam knjigu, tko je takovu našao, neka mi je vrati; to treba reći: tko ju je našao. — *tako* ne valja uzimati s dativom: tome, na pr. tome nije tako, ako je tomu tako; tu treba riječ »tako« izbaciti. — *tamo* ne valja uzimati prema njem. dahin u primjerima kao: oni su taj zakon tumačili tamo, da svatko .... Vidi: onamo. — *te* ne valja uzimati ispred imenica i pridjeva; na pr. doktor prava te filosofije, bio je mudar te pravedan. Vidi u gramatici §. 492*d*. — *tečaj* nije sama sobom loša riječ, ali ne valja instrumental »tečajem« upotrebljavati kao kakav prijedlog, na pr. tečajem čitave zime imali smo dosta posla, tečajem prošle godine malo je učinjeno za narodnu prosvjetu; to treba reći: čitave zime, prošle godine ili: u prošloj godini. — *tegoba* ne valja uzimati u značenju njem. Beschwerde, jer to se dobro veli: tužba. — *tijesan* nije dobro u svezi na pr. tijesno prijateljstvo, tijesno su se sprijateljili; bolje je: glavno prijateljstvo (ispor. u Vukovu rječniku iz narodne pjesme: s Lekom da smo glavni prijatelji), vrlo su se sprijateljili. — *tik* samo sobom nije prijedlog, već treba reći: tik do; na pr. ne valja: tik njegove kuće, već treba: tik do njegove kuće. — *tištiti,* bolje: tištati (sad. vr. tištim) — *tjedan* je kajkavski; Štokavci govore: nedjelja, sedmica. — *tjelovježba,* vidi str. 687. — *tjerati* zanat, trgovinu germanizam je; bolje: raditi zanat, trgovati[1]). — *toli* je arhaizam; bolje je: toliko. — *trak* ne valja uzimati u značenju njem. Strahl, lat. radius, jer se to veli: zrak ili: zraka, a »trak« je isto što: pantljika. — *trvenje* mislim da je prijevod njemačke riječi Reibung; to se bolje veli: razdor, razmirica. — *udovoljiti* nije dobra riječ; što se govori: radila je dan i noć, samo da udovolji svojoj zadaći, — kako naše novinstvo ovome pozivu udovoljava, to se može reći: da odgovori svojoj zadaći, ovome pozivu odgovara. — *ügâr* nije riječ muškoga roda, već ženskoga; treba dakle reći: ostavio polje na ugari. — *ugibati se*, *ugnuti se* znači u čistijeh Štokavaca isto što: spustiti se, spuštati se; a značenje: ukloniti se, uklanjati se (kome) je kajkavska osobina. — *ulagati, uložiti* novce u što nije rđavo, ali ne valja: uložiti brigu, ulagati trud, već treba: pobrinuti se, truditi se. — *umjestan, neumjestan* je prijevod njem. statthaft, unstatthaft; mjesto: to nije umjesno, vaša neumjesna

[1]) Mislim, da nije zlo: *tjerati* parnicu, kad to ima Mikalja u svojem rječniku.

dosjetka neka se reče: to nije na mjestu, vaša loša dosjetka. — — *unutar* kao prijedlog s genitivom nije dobro, vidi u gramatici §. 538*a* (bilješka). — *uobziriti*, vidi str. 687. — *upitni*, vidi str. 686. — *upliv, uplivisati*, vidi str. 683., 687. — *uporava, uporaviti, uporavljati* ne valja za njemačko Anwendung, anwenden; bolje je (iz ruskoga jezika): primjena, primijeniti, primjenjivati. — *upotreba* za njem. Gebrauch; bolje: poraba. — *upriličiti* bit će nepotrebna nečija kovanica, na pr. upriličiti zabavu, koncert; bolje: prirediti. — *uputan* za njem. zweckmässig je skovano; bolje: zgodan, koristan, probitačan; na pr. nije zgodno (korisno, probitačno) u to dirati (a ne: uputno). — *urati* na pr. sjednicu, sastanak; bolje: uročiti. — *urođenik*, bolje: domorodac. — *uslijed* je načinjeno prema ruskome вслѣдствіе ili je prevedeno prema njemačkome: in Folge; bolje: poradi, s, zbog. — *uspostaviti* za njem. wiederherstellen; bolje: obnoviti, opet (natrag) postaviti. — *ustupiti* kome što: bolje: dati, predati. — *uštiti, priuštiti*, vidi str. 684. — *utjerati, utjerivati* na pr. dug, poreze; bolje: izgnati, izgoniti. — *uvijek* nije dobro uzimati za njem. immerhin; na pr. prema lanjskome vinu ovo je vino još uvijek vrlo dobro, — i u vrijeme toga općenog razvrata još je uvijek bilo po nekoliko posve moralnih ljudi. U tijem primjerima treba riječ »uvijek« izostaviti. — *uvjetovati* je bez potrebe načinjeno za njem. bedingen; što se veli: razvoj prosvjete uvjetuje državu, to se može bolje reći: država je uvjet razvoju prosvjete ili: bez države ne može se razvijati prosvjeta. — *uz* se upotrebljava često, gdje bi narod uzeo drugi koji prijedlog; na pr. svršujem ovo izvješće *uz* molbu (bolje: s molbom), da ga slavna skupština primi na znanje, i *uz* želju (bolje: sa željom), da do godine bude još povoljnije, živjela je pristojno *uz* svoju malu plaćicu (bolje: od plaćice), prodaje se *uz* jeftinu cijenu (bolje: za jeftinu cijenu, ili još bolje: jeftino).

veleizdaja, veleposjednik, veletržac, veleum, velevlast i druge ovakove imenice nijesu dobre, jer se prilog »vele« u narodnom jeziku ne slaže nikad s imenicama u jednu riječ; pomenute su složenice načinjene što prema njemačkome jeziku (na pr. Grosshändler, Grossmacht), što prema češkome (na pr. velekříž, njem. Grosskreuz, velezrada, njem. Hochverrath). Mi treba da govorimo i pišemo: državna izdaja, veliki posjednik, veliki trgovac, veliki um (ili: genij), velika vlast; tako isto: veliki krst, otkle se može načiniti izvedena složenica: velikokrsnik (vidi u gramatici §. 378*a*). — *veleban*, vidi str. 682. — *vjeresija* ne dolazi od: vjera, već je to turska riječ i u prvom slogu ima *e*, dakle treba: veresija. — *vjerovnik* je prevedeno iz njem. Gläubiger ili lat. creditor; narod to veli: rukodavac, rukodavnik. — *vlastit* se često upotrebljava (prema njem. jeziku) bez potrebe; na pr. otjerao je

svoga vlastitoga brata, — koliko mu dopuštahu vlastite sile, — platio je to djelo vlastitim životom; svuda tu treba izostaviti riječ: vlastit. Ona se često uzima krivo mjesto: svoj, na pr. gledahu na vlastite oči (bolje: na svoje), — da ti kažem nešto iz vlastitoga iskustva. — *voljeti* ima u dobrom narodnom jeziku komparativno značenje; ne treba dakle uzimati taj glagol za njem. lieben, gern haben, na pr. Stanko je volio Milicu znači u narodu: bila mu je milija nego druge djevojke, a ne znači: ljubio je (rado je imao) Milicu. — *vrst* je kajkavski mjesto štokavskoga: vrsta; bolje je: građa ove vrste nego li: ove vrsti. — *zaborav* nije imenica ženskoga, već muškoga roda, dakle: učinio je u zaboravu. — *začasni* član, kanonik i dr., bolje: počasni, dok se veli: počast, počastiti (a začast, začastiti nema). — *zadovoljiti*, *zadovoljavati* držim da nije dobro slagati s dativom, već s akuzativom; ne će biti dakle dobro: zadovoljio je našemu očekivanju, — taj ne zadovoljava dužnostima prema otadžbini. Vidi: udovoljiti. — *zahvaliti se*, *zahvaljivati se* nije dobro, već treba bez riječce: se. — *zamak* (genit. zamka) je nepotrebna ruska ili češka riječ mjesto: grad, tvrđava. — *zapostaviti*, *zapostavljati*, njem. hintansetzen; bolje: pometnuti, pometati, zametnuti (nema Vuk), zametati (nema Vuk). — *zavoljeti,* njem. lieb gewinnen; bolje: zamilovati, zapaziti. — *zloraba*, *zlorabiti*, njem. Missbrauch, missbrauchen, mislim da je bolje: zla poraba, zlo upotrebljavati. — *zračiti* na pr. sobu; bolje: promahivati, promahnuti. — *zvanje,* njem. Beruf; bolje: stalež. — *zvedljiv, zvedljivost* je kajkavski; u Štokavaca bi bilo: izvjedljiv, izvjedljivost, ali mislim, da je bolji, t. j. Štokavcima razumljiviji neologizam: radoznao, radoznalost. — *žalibože* treba uzimati samo onda, kad se doista misli na Boga (i onda je bolje pisati: žali Bože); na pr. žali Bože tolike muke. Za njemački prilog: leider neka se uzima: na žalost; na pr. ja sam se u njemu na žalost prevario.

* * *

Među barbarizme ide i ime *Lavoslav* za njem. Leopold; to je netko tako preveo misleći, da je ono *leo* u njemačkom imenu isto, što lat. riječ *leo* i njem. *Löwe;* a doista je *leo* u imenu Leopold istovetno s današnjom njem. riječi *Leute* (ljudi). Ja ne znam, što bi nam smetalo, da Leopolda zovemo: Leopoldom. To bi tako malo smetalo, kao i da *Alojzija* zovemo Alojzijem (a ne: Vjekoslavom, što je vrlo nezgrapan prijevod). Kad se već sasvijem uobičajilo *Karla* zvati *Dragutinom*, a *Ludviga Ljudevitom*, a ono neka nam bar samo za Hrvate ostanu imena *Dragutin*, *Ljudevit* (koje su sama sobom vrlo dobra narodna imena još od starine, samo dakako ne znače ono, što germansko Karl, Ludwig); za Nijemce, Francuze i t. d. upotrebljavajmo imena *Karlo*, *Ludvig* (Ludovik), koja nikome ništa ne smetaju.

Djela, iz kojih je uzimana građa za ovu knjigu.

I. Vukova djela: Srpski *rječnik*, istolkovan njemačkim i latinskim riječima. U Beču *1818.* — Narodne srpske *pjesme*. Knjiga I. U Lipisci. *1824.* (upotrebljen je samo predgovor). — Narodne srpske pjesme. Knjiga IV. U Beču *1833.* (upotrebljen je samo predgovor). — *Danica,* zabavnik za godinu *1826.*, *1827.*, *1828.*, *1829.*, *1834.* (u pet knjiga). — *Miloš Obrenović* ili građa za srpsku istoriju našega vremena. U Budimu 1828. — Vukov odgovor na *laži i opadanje*. U Beču 1844. — Vuka Stef. Karadžića i Save Tekelije *pisma* visokopreosveštenome gospodinu Platonu Atanackoviću. U Beču 1845. — Novi Zavjet Gospoda našega Isusa Hrista. U Beču 1847. (dijelovi »Novoga Zavjeta« naznačuju se skraćeno, na pr. *mat.*, *1kor.*, t. j. Matejevo jevanđelje, prva poslanica Korinćanima i t. d.). — *Kovčežić* za istoriju, jezik i običaje Srba sva tri zakona. U Beču 1849. — Srpski *rječnik* istumačen njemačkijem i latinskijem riječima. U Beču *1852.* — »*Praviteljstvujuščij sovět* serbskij« za vremena Karađorđijeva ili otimanje ondašnjijeh velikaša oko vlasti. U Beču 1860. — *Odbrana* od ruženja i kuđenja. U Biogradu 1861. — Sitnija Vukova djela upotrebljena su iz zbornika: Skupljeni gramatički i polemički spisi Vuka Stef. Karadžića. Knjiga II., III. *Državno izdanje.* Beograd 1894., 1896.

II. Daničićeva djela (ispred kojih stoji u gramatici slovo *D.* t. j. Daničić): *Pisma* o službi Božjoj u pravoslavnoj crkvi. Napisao A. N. Muravijev, preveo Đ. Daničić. III. izdanje. U Biogradu 1867. — *Istorija* srpskoga naroda. Napisao A. Majkov, preveo Đ. Daničić. II. izdanje. U Biogradu 1876. — Stari Zavjet (dijelovi »Staroga Zavjeta« naznačuju se skraćeno, na pr. *1mojs.*, *psal.,* t. j. prva knjiga Mojsijeva, psalmi i t. d.). — U gramatici se često spominju i ove knjige Daničićeve: *Mala* srpska *gramatika.* U Beču 1850. — Srbska *sintaksa.* U Beogradu 1858. — *Oblici* srpskoga ili hrvatskoga jezika. VI izdanje. U Zagrebu 1872. — *Osnove* srpskoga ili hrvatskoga jezika. U Biogradu 1876. — *Korijeni* u hrvatskom ili srpskom jeziku. U Zagrebu 1877.

III. Narodne umotvorine: Srpske narodne *pjesme*. Skupio ih i na svijet izdao Vuk Stef. Karadžić. I., II., III., IV. U Beču 1841., 1845., 1846., 1862. — Srpske narodne *poslovice*. Izdao Vuk Stef. Karadžić. U Beču 1849. — Srpske narodne *pripovijetke*. Skupio ih i na svijet izdao Vuk Stef. Karadžić. U Béču 1853.

SADRŽAJ.

Pristup.

Glasovi.

Oblici.

Tvorba riječi.

Sintaksa.

Stilistika.

POPRAVCI ŠTAMPARSKIJEH POGRJEŠAKA.

Str. 11. u VIII. redu za slovo *i* treba da stoji broj 81. — **Str. 19.** u §. 21*b* u 4. retku odozgo mjesto од treba da stoji: od. — **Str. 22.** u §. 24. u 8. retku odozdo mjesto riječi „nisko" treba da stoji: „visoko". — **Str. 23.** u §. 25. u 10. retku odozgo mjesto: *A i O* treba da stoji: *A* i *O*. — **Str. 26.** u §. 30. u 3. retku odozgo mjesto „zn" treba da stoji „za". — **Str. 28.** u §. 33. u 4. retku odozgo mjesto: „u današnjemu njemačkomu jeziku" ima biti: „u današnjemu njemačkom jeziku." Na istoj strani u istom §. u 1. retku odozdo treba da stoji: „danas" mjesto: „panas". — **Str. 32.** u §. 38*b* u 5. redu odozgo treba da stoji: *nâj jačî, nâj jùžnijî.* — **Str. 33.** u §. 38*c* u zadnjem retku mjesto: „§. 379" čitaj: „§. 379*b*". — **Str. 40.** u §. 45. u 11. retku odozgo čitaj: *pròljetôs.* — **Str. 42.** u §. 47*b*. u 4. retku odozdo treba da stoji *lěpo.* — **Str. 43.** u §. 48*a* u 8. retku odozdo treba da stoji: *čârnê.* — **Str. 44.** u §. 48*a* u 3. retku odozdo ima stajati: *krădimicê.* — **Str. 51.** u §. 56*a* u 6. retku odozgo treba da stoji: *kùdâ.* — **Str. 55.** u 2. bilješki u 8. retku odozdo treba da stoji: *odskele.* — **Str. 59.** u §. 61*b* u 3. retku odozgo ima da bude: *šînuti.* — **Str. 62.** u §. 63*a*. prvo slovo mora biti *Č*. — **Str. 63.** u §. 63*d*. u 8. retku odozgo mjesto „§. 326" mora biti „§. 326*h*". — **Str. 64.** u §. 64*a*. u 5. retku odozdo ima biti: *Ćirjâk.* — **Str. 65.** u §. 65*b*. u 3. retku odozdo mjesto *„ž i r"* ima biti *„ž* i *r"*. — **Str. 70.** u §. 69*b*. u 5. retku odozgo ima biti: *letùrgija,* a u 4. retku odozdo: *ĺimûn.* — **Str. 75.** u 1. bilješki u 1. retku treba da bude: „početku". — **Str. 76.** u §. 76*a* u zadnjem retku čitaj: *„učer* ili *uče"*. — **Str. 77.** u §. 76*a* u 7. retku odozgo ima stajati: „§ 197*b*". — **Str. 79.** u §. 77*a* u 1. retku ima biti: *ptîčjî.* — **Str. 80.** u §. 78*a* u 2. retku odozdo ima biti: *ràdîj.* — **Str. 82.** u §. 79*a* u 8. retku odozdo treba da stoji: *stìskoh.* — **Str. 93.** u §. 92*b* u 6. retku odozdo ima biti: сљепица. — **Str. 95.** u §. 94*b* u 3. i 2. retku odozdo čitaj: *biškup, štranjga.* — **Str. 97.** u §. 96. u 3 retku odozdo ima biti: дъсцѣ. — **Str. 99.** u §. 98. u 5. retku odozgo mjesto: „u književnomu jeziku" čitaj: „u književnom jeziku". — **Str. 104.** u §. 105*a* u 6. retku odozdo čitaj: *grješan.* — **Str. 107** u §. 107*b* u zadnjem retku čitaj: „§. 384*b*". — **Str. 108.** u §. 109. u 6. retku odozdo mjesto „Dragosavljev" čitaj: „Radosavljev". — **Str. 116.** u 5. retku odozgo čitaj: придъ. — **Str. 119.** u §. 121. u 12. retku odozgo čitaj: *nòvâcâ.* — **Str. 122.** u §. 123 u 10. retku odozdo čitaj: *krùšâkâ.* — **Str. 126.** u §. 128. u 8. i 9. retku mjesto: нія, вица ima biti: нія-вица. — **Str. 134.** u §. 134*b*. u 16. retku odozgo čitaj: *Ȁrsenija.* — **Str. 136.** u § 136*e*. čitaj: *Àrapi.* — **Str. 139.** u §. 137*b*. u 2. retku odozdo ima biti: „§. 452*b*". — **Str. 143.** u §. 141*c* u 2. retku odozdo mjesto „§. 328*a*" ima biti: „§. 328*b*". — **Str. 158** u §. 160*a* u 5. retku odozdo mjesto: „drž.-izd. 79" ima biti: „drž.-izd. III. 79." — **Str. 160.** u §. 162*b* u 8. retku odozgo mjesto: „pèro—përa" treba da stoji: „pèra—përa". — **Str. 162.** u §. 164. u 6. retku odozdo mjesto: „ja" čitaj: „je". — **Str. 172.** u §. 175*a* u zadnjem retku čitaj: *Sarajlijam.* — **Str. 173.** u §. 176*a*. u 4. retku odozdo mjesto: „oni" čitaj: „onamo". — **Str. 189.** u §. 199*b* u 8. retku odozdo

mjesto „§ 206“ čitaj: „§. 206*a*“ — **Str. 190.** u obrascu sklanjanja zamjenice „čij“ za genitiv jedn. četvrti oblik treba da je štampan: „čìjêg“. — **Str. 193.** u §. 204*a* u 2. retku odozgo čitaj: *svȁšta*. Na istoj strani u §. 204*b* u 2. retku odozdo čitaj: „pogrješkama“. — **Str. 213.** u §. 230. u 3. retku odozdo mjesto: „A ispred“ čitaj: „I ispred“. — **Str. 223.** u 1. bilješki u 1. retku ima biti: „*dvjȅsti* ili *dvȉjesti*“. — **Str. 227.** u §. 247*a* u 3. retku odozgo čitaj: „sa svojima složenim.“ — **Str. 232.** u bilješki u 2. retku točka iza riječi „navr“ neka se briše. — **Str. 246.** u §. 266. u 6. retku odozdo ima biti: *žnjȉmo*. — **Str. 254.** u §. 276. u 7. retku odozdo čitaj: „sa svojima složenim.“ — **Str. 263.** u §. 287*b*. u 6. retku odozdo čitaj: *mȉšljâh*. — **Str. 264.** u §. 288*b*. u zadnjem retku čitaj: *odlazaše*. — **Str. 285.** u §. 311*a*. u 5. retku mjesto: „§. 294“ ima biti: „§. 293*a*“. — **Str. 301.** u §. 322*o*. u 2. retku odozgo mjesto: „Vuku“ čitaj: „Vuka“. — **Str. 308.** u §. 328*f*. u 2. retku čitaj: „2*je*“. — **Str. 309.** u §. 328*p*. ima biti: „*ělj(a)k*.“ Na istoj strani u §. 329*d* u 3. retku odozdo čitaj: „rječniku“. — **Str. 312.** u §. 332*a*. treba da stoji: „1*ět*“, a u §. 332*b* ima biti: „2*ět*“. Na istoj strani u §. 332*d* u 6. retku odozdo ima biti: *k, g, h*. Na istoj strani u §. 332*i*. u 1. retku čitaj: „bolest“. Na istoj strani u §. 332*j* u 3. retku čitaj: „ne samo pojedince“. — **Str. 314.** u 2. retku odozdo čitaj: „prazna košnica“. — **Str. 319.** u bilješki u 2. retku odozdo čitaj „s riječju“. — **Str. 324.** u §. 340*e*. u 9. retku odozgo ima biti: „ljětȋšte“. — **Str. 328.** u §. 344. na početku ispred nastavka 2*je* ima doći: „b)“. — **Str. 334.** u §. 34[illegible] u zadnjem retku mjesto: „pored“ čitaj: „ispred“. — **Str. 335.** u §. 349*f*. u 4. retku čitaj: „pròtȋvnȋk, ùgodnȋk“. — **Str. 336.** u §. 350*d*. u 2. retku čitaj: „pri nastavku *ljak*“. — **Str. 350.** u §. 361*g* u 1. retku čitaj: „tȍpal“. Na istoj strani u § 362*a*. u 1. retku čitaj: „rjeđe“. — **Str. 351.** u §. 362*f*. u 3. retku mjesto: „nälik“ ima biti: „nalik“. — **Str. 354.** u § 365*a*. u 1. retku čitaj: „brěđ, rȋđ“. — **Str. 358.** u §. 369*a* u 5. retku odozdo ispred riječi „Mȉtrovac“ ima stajati dvotočje (a ne točka sa zarezom). — **Str. 362.** u §. 371*c*. u 2. retku odozgo ima biti: „Árso“. Na istoj strani u §. 372*b*. u zadnjem retku ima biti: „Ȁcko“. — **Str. 363.** u §. 372*j*. u 2. retku mjesto „sn“ treba da stoji: „su“. — **Str. 363.** u §. 372*m*. u 2. retku ispred riječi: „Vuk“ čitaj: „majèčak“. — **Str. 368.** u §. 377*b*. u 3. retku čitaj: „rôd“. — **Str. 370.** u §. 380*b*. u zadnjem retku čitaj: „zárez“. — **Str. 372.** u §. 381*c*. u 4. retku odozgo čitaj: „prijedloge“. — **Str. 373.** u §. 383. na početku briši: „a)“. — **Str. 388.** u §. 398*b*. u 5. retku odozdo mjesto: „postalo“ čitaj: „ostalo“. — **Str. 398.** u §. 407*d*. u 8. retku odozdo čitaj: „kao i oni danas“. — **Str. 415.** u bilješki čitaj: „§. 622*d*“. — **Str. 422.** u §. 429. u [illegible] retku odozdo čitaj: вјештица. — **Str. 486.** u §. 487*c*. u 4. retku čitaj: „u 2. bilješki“. — **Str. 488.** u §. 491*a*. u zadnjem retku prva riječ mora biti: *ili*. — **Str. 491.** u §. 493*a*. u 5. retku odozdo čitaj: „zavisne rečenice stoji i u glavnoj“, a u 4. retku odozdo čitaj: „imamo u zavisnoj i u glavnoj rečenici“. — **Str. 504.** u 4. retku odozgo mjesto: „od početka“ čitaj: „do početka“. — **Str. 507.** u §. 506*b*. u 2. retku treba da stoji: „§. 628*a*“. Tako isto mora biti i na str. 509. u §. 507. na kraju. — **Str. 517.** u §. 513*d*. u 2. retku odozdo treba da stoji: „§. 192*b*“. — **Str. 522.** u §. 518*f*. u zadnjem retku prvu riječ čitaj: „Imamo“. — **Str. 534.** u §. 529*a* u 12. retku odozgo prvu riječ čitaj: *troga*.

U.C. BERKELEY LIBRARIES
C022878251